

EDITIONES INSTITUTI FRANCISCANI
UNIVERSITATIS S. BONAVENTURAE
ST. BONAVENTURE, N. Y.

GUILLELMI DE OCKHAM
Opera Philosophica et Theologica

OPERA THEOLOGICA

IX

GUILLELMI DE OCKHAM
OPERA PHILOSOPHICA ET THEOLOGICA
AD FIDEM CODICUM MANUSCRIPTORUM EDITA

CURA
INSTITUTI FRANCISCANI
UNIVERSITATIS S. BONAVENTURAE

St. Bonaventure University

St. Bonaventure, N. Y.

1980

VENERABILIS INCEPTORIS

GUILLELMI DE OCKHAM

QUODLIBETA SEPTEM

EDIDIT

JOSEPH C. WEY, C. S. B.

St. Bonaventure University

St. Bonaventure, N. Y.

1980

Secundum sua consilia de libris edendis et divulgandis, Donatio Publica ad Litteras Humaniores Fovendas, quae est Statuum Foederatorum administratio sui iuris (vulgo National Endowment for the Humanities), ad huius voluminis editionem atque impressionem munifice contulit.

Copyright © 1980 The Franciscan Institute
of St. Bonaventure University

Library of Congress Catalogue Card Number: 79-53670
ISBN: 1-57659-023-2

Printed in Italy

Tipografia Porziuncola – Santa Maria degli Angeli

Reprinted 2004

Bookmasters, Inc.
Ashland, Ohio
USA

INTRODUCTIO

I

De codicibus manuscriptis et de editionibus Quodlibetorum

§ 1. Codices textum integrum praebentes

1. – Codex A. – *Parisiis, Bibl. Nat., lat. 16,398.* – Chartaceus, saec. XV ineunte, ff. 331, mm. 210×150, binis columnis, 37-45 lineis per columnam, a duobus amanuensibus scriptus, quorum primus ff. 1-124 et 296-331, secundus ff. 125-294 exaravit. Ff. 187r-188v et 294v-295v sunt alba. Constat ex senionibus. Provenit e Sorbonae Collegio¹.

Scriptura libraria Gallica, et manus secundi scriptoris cursivae finitima. F. 1ra, littera initialis maior et simpliciter ornata, alibi spatiola alba.

Ff. 1ra-171rb, G. de Ockham *Reportationes in III et IV Sent.*

Ff. 171rb-331va, G. de Ockham *Quodlibeta I-VII* cum tabula quaestionario. *Quodlibeti I* quaest. primam scriptor usque ad lin. 193 (*adhuc*) exaravit; deinde folii 173rab magna parte alba reicta, eamdem quaestionem ab initio denuo incepit.

F. 171rb, in margine, manu posterioris aetatis: *prima questio quolibetorum okam.* Quodlibeta et quaestiones in summo folio, manu posterioris aetatis numeratae. F. 329rb, scriptoris manu: *Isti sunt tituli questionum de quolibet ockam.* Correctiones paucae, et intra columnam scriptoris manu factae. Non-nullae litterae interdum sic formatae sunt, ut exemplar Anglica manu scriptum esse videatur. In quattuor ultimis quaestionibus *Quodlibeti VII* incident lacunae aliquot, ex quo forte colligi potest exemplar ibidem illegibile fuisse. In exemplo quodam mutationis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), locus *londoniis* et *londonii* vocatur.

2. – Codex B. – *Vaticana Civitas, Bibl. Apost., lat. 3075.* – Membranaceus, ca. annum 1333, ff. 76, mm. 294×216, binis columnis, 52 lineis per columnam, unica manu scriptus. Ligatura Vaticana, in charta spissa corio tecta.

¹ Cf. L. Delisle in *Bibliothèque de l'École des chartes*, XXXI (1870), p. 142.

Correctiones eadem manu et alia coaeva factae. Plures in margine notulae, aliis manibus scriptae, quarum tres in notulis nostris ponuntur, quia Gregorium Ariminensem memorant. Constat ex uno quinione, uno octonione, tribus senionibus et uno septenione, quorum quinque primi sunt signati.

Scriptura libraria Anglica. F. 1ra, littera initialis maior et ornata; alibi spatiola alba relicta.

Ff. 1ra-5ra, habetur sine titulo relatio Commissionis a Ioanne XXII institutae². F. 5rb-5v album.

Ff. 6ra-76ra, habentur sine titulo G. de Ockham *Quodlibeta I-VII* cum tabula quaestionum. F. 76rb-76v album. Quodlibetum quodque ad finem ultimae quaestionis et, primo excepto, etiam in summo folio ad initium quodlibeti insequentis scriptoris manu numeratur. Quaestiones in margine numerantur, quaestionibus *Quodlibeti I* exceptis, quarum nonnisi duae primae numerantur, et hoc intra columnam. Partes quaestionum in margine quandoque indicantur. Nomen Ockham nusquam invenitur. In exemplo mutacionis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), locus *londonii* designatur.

Quantum ad historiam codicis, notandum est quod codex quidam in Bibliotheca Vaticana sub numero 3075 olim adservabatur, qui opera varia Procli et *Oeconomica* Aristotelis continebat. Hic codex post annum 1613 a Bibliotheca amotus est, et hodie in Bibliotheca Communali Maceratae sub numero 5, 3 D 30 adservatur³. In locum huius codicis perdit, altera pars codicis 3060 seiuncta est et sub numero 3075 supposita est⁴.

Codex 3060 hodie 130 foliorum est, et eadem manu, qua codex noster 3075, scriptus est. Continet autem multorum Aristotelis operum abbreviations a Iacobo de Alexandria factas et Roberto Siciliae regi dicatas⁵; *Regulae theologiae*⁶; et Thomae Aquinatis *De motu cordis*. Ff. 4va, 16ra, 16va, in libri *Physicorum* abbreviatione, in margine, eadem manu: *contra hocham*.

² Cf. A. Pelzer, « Les 51 articles de Guillaume Occam », *Revue d'histoire ecclésiastique*, XVIII (1922), pp. 240-270; J. Koch, « Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess », *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, VII (1935), pp. 353-380; VIII (1936), pp. 79-93, pp. 168-197.

³ Cf. P. Kristeller, *Iter Italicum*, London 1963, I, pp. 263-264; Josef Soudek in *Scriptorium*, XII (1958), pp. 266-267.

⁴ Cf. A. Pelzer, Art. cit., p. 244.

⁵ Cf. I. Sbaralea, *Supplementum et Castigatio ad Scriptores trium Ordinum S. Francisci*, II (Rome 1906), pp. 1-2; A. Pelzer, Art. cit., p. 244, nota 4; *Codices Vaticanani Latini* (A. Pelzer curante), II, 1 (Civ. Vat. 1931), pp. 292-296; Robert d'Anjou, *La vision bienheureuse*, ed. M. Dykmans, Rome 1970, p. 35*.

⁶ Ed. C. Baeumkner in *Abhandlungen... zum 70. Geburtstag Georg v. Hertling*, Freiburg-im-Br. 1913, pp. 30-40.

3. – Codex C. – *Vaticana Civitas, Bibl. Apost., lat. 956.* – Membranaceus, saec. XIV, ff. 59+1, mm. 322×220, binis columnis, 67-77 lineis per columnam, unica manu scriptus⁷. Correctiones paucae, manu coeva factae.

Scriptura libraria Italica. Usque ad f. 12v, quodlibetorum litterae initiales maiores, et rubro caeruleoque coloribus eleganter ornatae, quaestionum autem initiales simplicius ornatae; postea ibi spatiola alba.

Ff. 1ra-32rb, G. de Ockham *Quodlibeta I-VII* cum tabula quaestionum. Colophon, f. 31a va: *Explicit totum quodlibetum magistri Guillelmi okam anglici ordinis fratrum minorum. Colophon, f. 32rb: Expliciunt tituli omnium 7 okam quodlibet*⁸.

Quodlibeta et quaestiones in summo folio et in margine manu coeva numerantur. In margine etiam plerumque indicantur partes quaestionum, auctoritates, etc. Sunt notulae nonnullae marginales, quibus auctor modo commendatur, modo reprobatur.

Ff. 30 et 31, membranae particula quadrata (mm. 27×19, 42×36) excisa 42 linearum 1-10 verba removit, quod damnum *Quodlibeti VII* qq. 8, 11-13, 16 et 17 affectit. Quae lacunae in apparatu nostro non indicantur, tum quia plurimae sunt, tum quia ad loca laesa editiones X et Y, quae in hoc *Quodlibeto* lectionem codicis C reddunt, aut plerumque nullam lectionem variantem praebent aut lectionem minimi momenti. In uno tamen loco, X et Y verbum necessarium omittunt, et ibi lacuna codicis C in apparatu notatur.

Quodlibeti IV qq. 34 et 35 codici desunt. In exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), locus *londonii* designatur.

Ff. 32va-59vb, habentur G. de Ockham *Quaestiones super libros Physicorum* adscriptae cum tabula quaestionum.

Codicis scriptor fuit quidam Iacobus, qui frater Ordinis Eremitarum S. Augustini fuisse videtur, quamvis rasurae hoc incertum reddant.

4. – Codex D. – *Giessae, Bibl. Universitatis 733.* – Chartaceus, Coloniae, an. 1453-1454, ff. 159, mm. 312×215, binis columnis, 47-51 lineis per columnam, quattuor manibus scriptus, quarum prima ff. 1ra-113va exaravit. Ff. 64v, 106v, 111v, 149v, 158v-159v sunt alba. Ligatus est assibus, membrana in dorso tectis. Idem compactor probabiliter glutinavit etiam codices 732 et

⁷ Cf. *Codices Vaticani Latini*, II, 1, pp. 403-410; F. Corvino in *Rivista critica di storia della filosofia*, X (1955), p. 267.

⁸ Horum colophonum reliqua verba, quorum multa erasa sunt, hic omittuntur; de quibus, cf. nota 7: *Codices Vat. Lat.*

773 eiusdem Bibliothecae⁹. In summo folio 1r: *Est Eccl. Butisbac*, manu posteriori aetatis, ex quo appetet codicem ex libris Gabrielis Biel provenisse¹⁰.

Scriptura libraria Germanica. Litterae initiales *Quodlibetorum* et reliquorum operum maiores, interdum simpliciter ornatae; initiales quaestionum et capitulorum aliquanto minores et inornatae.

Ff. 1ra-88vb, G. de Ockham *Quodlibeta I-VII*. Colophon, f. 88vb: *Explicit quotlibet septimum et ultimum Venerabilis Inceptoris Magistri Wilhelmi de Occam Anglici veritatum speculatoris acerrimi fratris ordinis minorum scriptum Colonie anno domini millesimo quadragesimo tertio finitum in die beati Francisci confessoris seraphici Deo gratias*¹¹.

Ff. 89ra-106rb, habetur suppletio quaestionum supra omissarum, scil. *Quodlibeti I* qq. 6-7, 17; II, q. 3; III, qq. 9, 15-16; IV, qq. 13-35. Colophon, f. 106rb: *Explicit suppletio defectuum in primis quatuor quotlibet commissorum propter exempli imperfectionem Venerabilis Inceptoris Magistri Wilhelmi de ockam Anglici in die beati Vincentii anno domini millesimo quadragesimo quinquagesimo quarto.*

Ff. 107ra-111ra, habetur Disputatio inter clericum et militem super potestate commissa praelatis ecclesiasticis atque principibus terrarum, G. de Ockham perperam adscripta¹².

Ff. 112ra-113va, tabula quaestionum *Quodlibetorum* ordine materiarum disposita.

Ff. 114ra-149ra, G. de Ockham Tractatus duo *De sacramento Altaris* (Tractatus primus et secundus de quantitate)¹³.

Ff. 150ra-155va, habetur Collectio errorum in Anglia et Parisius condemnatorum¹⁴. F. 151ra, ad finem indicis errorum a Guillelmo Parisiensi condemnatorum legitur: «*Distinctio potentie Dei in absolutam et ordinatam satis videtur posse colligi ex eo quod in persona domini ad Loth dicitur in Genesim (19, 22) non potero facere quidquam donec ingrediaris scilicet urbem que Segur dicitur*».

Ff. 155va-156ra, habetur index Doctorum praesertim Ordinis Minorum

⁹ Cf. L. Meier in *Antonianum*, XXV (1950), pp. 153-157; G. de Ockham, *Opera Theologica*, II (St. Bonaventure, N. Y. 1970), pp. 8*-9*.

¹⁰ Cf. Joh. Haller, *Die Anfänge der Universität Tübingen, 1477-1573*, II (Stuttgart 1929), p. 54*; M. Elze in *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 81 (1970), pp. 70-91.

¹¹ An. 1453 Biel Coloniae erat. Cf. Joh. Haller, Op. cit., p. 55*; H. Oberman, *The Harvest of Medieval Theology*, Cambridge, Mass. 1963, p. 11.

¹² Cf. I. Sbaralea, Op. cit., I, p. 346b.

¹³ Ed. T. Birch, *De Sacramento Altaris*, Burlington, Iowa 1930.

¹⁴ Cf. C. d'Argentré, *Collectio Iudiciorum*, Parisiis 1728, I, pp. 184a-186a, 188a-200b.

cum eorumdem titulis¹⁵. G. de Ockham quartus ponitur et appellatur Doctor singularis, Inceptor, Flos omnium artistarum.

Ff. 156va-158ra, habetur eadem tabula quaestionum quae supra, ff. 112ra-113va.

In parte codicis *Quodlibeta* continente, quodlibeta summo folio, et in *Quodlibeto I* etiam intra columnam, numerantur; quaestiones vero intra columnam. Plurimae sunt correctiones et additiones, nunc a scriptore, nunc aliis manibus coaevis factae. In quadraginta fere locis, corrector lectionem variantem adposuit, quae tamen lectiones in apparatu nostro non indicantur. Partes quaestionum, auctoritates etc. plerumque, sed non semper, in margine indicantur.

F. 6, ceteris minus, postea insertum est et a correctore scriptum. F. 62ra, particula chartacea super primas undeviginti lineas glutinata est, in qua corrector textum denuo exaravit. Quare hoc factum sit non appareat, cum textus rescriptus fere idem sit ac textus codicis F, quem D plerumque reddit.

Codex ordine quaestionum a ceteris differt, de quo infra, § 6. In *Quodlibetis* habetur quaestio *De connexione virtutum* et quaestio Gualteri de Chatton, de quibus infra, II, § 10. In exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, q. 18), locus *colonie* designatur.

§ 2. Codices textum partialem praebentes

5. – Codex E. – *Vaticana Civitas, Bibl. Apost., Chigi B. VI. 93.* – Membranaceus ca. 1375, ff. 36, mm. 280×180, binis columnis, 50 lineis per columnam, unica manu scriptus. Ligatus charta spissa contexta membrana colore viridi intincta. Paucae correctiones, eadem manu scriptae. Constat ex tribus senionibus, quorum duo primi in fine signati.

Scriptura libraria Italica, minuta solitoque compressior. Multarum quaestionum littera initialis maior et miniata, alias ibi spatiola alba. Paragraphi miniati, linea superiore rubro colore usque ad marginem protracta.

F. 1r, prima littera ceteris initialibus aliquanto maior, miniata et simpliciter ornata. In summo folio: *Adsit principio sancta maria meo rubro colore scripta, et quolibeta okam,* manu posterioris aetatis.

Notulae in marginibus nonnullae, posterioris aetatis, quae vel levius scriptae vel partim erasae vel a ligatore praecisae vix discerni possunt. Quaestiones seriatim in margine numeratae manu posteriore sed mediaeva, non tamen in quodlibeta divisae sunt.

¹⁵ Cf. L. Meier, Art. cit.

Colophon, f. 36ra: *Et in hoc terminatur finis huius. Deo gratias. Amen. Facto fine pia laudetur Virgo Maria. Amen. Explicit quolibetum magistri Gulielmi de ockan. Amen.*

F. 36ra: *Incipit tabula sive rubrica titulorum omnium questionum. In primis.* In tabula, eadem manu scripta, quaestiones sunt seriatim numeratae sed in sex quodlibeta distinctae, figura trans columnam protensa. Sola *Quodlibeta II-IV* sunt in margine manu mediaeva numerata. Titulus unius quaestitionis (*Quodlibet IV*, q. 6) in margine manu posteriore additus est, quae quaestio e numero earum est quae codici desunt. In margine adversus multos quaestionum titulos *in logica*, semel *in philosophia*, manu coaeva scripta. Colophon, f. 36va: *Explicit tabula sive rubrica titulorum omnium questionum quolibet Magistri Gulielmi de Ockan fratris ordinis minorum. Amen.*

Quodlibeti IV qq. 5 (ultima pars) – 35 codici desunt. Cum tamen haec lacuna intra columnam incipiat, ipsam in exemplari incidisse veri simile est. Codex habet quaestione *De connexione virtutum* et quaestione *Gualteri de Chatton, de quibus infra, II, § 10.* In exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), locus *dublini* designatur.

Codex provenit ex Biblioteca Sacri Conventus Assisiensis¹⁶.

6. – Codex F. – *Gottingae, Bibl. Universitatis Theol.* 118. – Chartaceus, an. 1467 correctus et illuminatus, ff. 383, mm. 390×295, binis columnis, 67-69 (in *Quodlibetis*, 60-62) lineis per columnam, unica manu scriptus. Ligatus charta spissa corio contecta. In dorso: *Ockam in Sentent. et Quodlibet MCCCCLXVII*¹⁷. Correctiones nonnullae in parte *Sent.* I continente, alibi pauciores. Constat ex senionibus, quorum plerique sunt in fine signati.

Scriptura libraria Germanica. Litterae initiales miniatae, et partium quaestionum indicia marginalia plerumque colore rubro scripta, quae indicia in parte *Quodlibeta* continente sunt paucissima. Prima littera initialis (f. 1r), maxima et profuse ornata.

Ff. 1ra-323rb *Sent. I-IV*, ff. 324ra-382vb *Quodlibeta I-VII*, ff. 382vb-383va tabula quaestionum *Quodlibetorum* habentur.

Colophon, f. 382vb: *Explicant quoilibeta septem venerabilis magistri Wilhelmi de ockam.*

Quodlibeta in summo folio, et quaestiones aut intra columnam aut in

¹⁶ Cf. G. Mercati in *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters*, Supplementband III, Halbband I (1935), pp. 52-68.

¹⁷ Cf. *Verzeichniss der Handschriften im Preussischen Staate*, Berlin 1893, II, pp. 359-360; G. de Ockham, *Opera Theologica*, I (St. Bonaventure, N.Y. 1967), p. 15*.

margine rubro colore numerantur. Codex eumdem quaestionum ordinem habet quem codex D, sed cum his differentiis, scil. I, qq. 6-7 post V, q. 23; II, q. 3 post V, q. 25; III, qq. 9, 15-16 et IV, qq. 16-17, 35 post VII, q. 19. Quae quaestiones omnes sunt e numero earum quae ponuntur in suppletione codicis D. *Quodlibet I*, q. 9 (pars), III, qq. 11, 21, IV, qq. 8-9, 13-15, 18-34 codici desunt. In q. 10 *Quodlibeti III* habetur additio textui *Sent. III* adfinis, de qua ratio in nova editione (*Opera theol. VIII*) habebitur. In codice habetur quaestio Gualteri de Chatton, de qua infra, II, § 10. Quaestio *De connexione virtutum*, non in *Quodlibetis*, sed ad finem *Sent. III* ponitur. In exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, q. 18) locus *colonie* designatur.

7. – Codex G. – *Vindobonae, Bibl. Conventus Fratrum O. P. 187 (153).* – Chartaceus, saec. XIV/XV, ff. 232, mm. 295×204, binis columnis, 48-63 lineis per columnam, pluribus manibus scriptus¹⁸.

Folia in angulo superiore dextero manu moderna numerata sunt, folia autem 135r-231r in medio margine superiore etiam a numero 50 deinceps manu mediaeva numerata sunt. Ex quibus colligi potest codicem ex duabus partibus nunc constare, quae quondam separatim exstabant et postea colligatae sunt, et partis secundae folia prima quadraginta novem periisse.

F. 1r legitur: (partim oblitteratum) *Iste liber est fratris Heynrici de Colonia ordinis fratrum Predicorum domus Coloniensis, magistri studentium Wiennens. anno domini M CCCC VIII°*¹⁹. Ubi per verba ‘iste liber’ prima pars codicis, i.e. ff. 1r-134v, intelligi videtur, cum f. 135r in margine superiore legatur: *Iste liber est conventus Wiennensis fratrum ordinis predicatorum in austria.* Eodem folio (1r) quidam artium magistri memorantur, scil. Georgius de Horem, Theodericus Caryn, Petrus de Pulka et Ioannes de Gamundya²⁰, quorum lecturas notulae scriptor se audivisse testatur.

1. Ff. 2ra-133rb, habentur Ioannis Buridani *In Metaphysicen Aristotelis Quaestiones* (ed. Parisiis 1518), et f. 1va-b, 133v-134rb tabula quaestionum.

Colophon, f. 133rb: *Expliciunt questiones metaphysice magistri Ioannis Byridani finite feria tertia immediate ante festum sancti Michaelis archangeli anno 1403. Anno eodem Wenceslaus rex Bohemie fuit captus a ducibus Austrie in civitate Wyennensi tentus.*

¹⁸ Cf. E. Patzelt & F. Czeike, *Verzeichnis der Handschriften des Dominikanerkonventes in Wien bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Wien 1952 (typographia manuali scriptum).

¹⁹ Cf. T. Kaeppli, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, II (Romae 1975), pp. 216-218.

²⁰ Cf. P. Uiblein, *Acta Facultatis Artium Universitatis Vindobonensis 1385-1416*, Wien 1968, pp. 513b, 564a, 558b, 530ab.

F. 134v, habentur index operum philosophicorum a quodam venditorum et emendorum, atque varia de sermone componendo consilia.

2. Ff. 135ra-168va, habentur G. de Ockham *Quodlibeta I-IV* cum tabula. F. 135v, in margine superiore manu posteriore sed mediaeva: *Incipit quodlibet primum fratris Wilhelmi dicti ockam.*

Haec folia saec. XIV exeunte, 63 lineis per columnam, unica manu sunt scripta et accurate correcta. Quodlibeta in summo folio recto et verso, quaestiones in margine, scriptoris manu vel saltem coaeva numerantur. Partes quaestionum in margine indicantur. Scriptura libraria Germanica cursivae finitima. Litterae initiales sine ornatu.

Colophon, f. 168va: *Explicit quartum quodlibet fratris Wilhelmi okkam anglici*, scriptoris manu exaratus.

3. Codex etiam sequentia continet: Ff. 169ra-170rb, Anon. *Tractatus de suppositionibus*; ff. 171ra-193v, G. de Ockham adscriptae *Quaestiones super libros Physicorum* cum tabula; ff. 194ra-215rb, G. de Ockham, *Tractatus de corpore Christi*; ff. 215va-218va, Mag. Thome Maufeld *Tractatus de incipit et desinit*²¹; ff. 218vb-219rb, Anon. *Quaestio*: Utrum instans possit esse immediatum instanti; ff. 219va-226rb, Anon. *Tractatus duo de incipit et desinit*; ff. 226va-227rb, Adam Wodham *Quaestio*: Utrum caliditas vel aliqua alia forma componibilis componatur ex indivisibilibus formis, et est mutila in fine²²; ff. 227va-230ra, Anon. *Quaestio de maximo et minimo*; ff. 230ra-231vb, Anon. *Quaestiunculae tres de maximo et minimo*²³.

8. – Codex H. – *Romae, Bibl. Angelica 69 (A.7.8).* – Membranaceus, saec. XIV, ff. 167+3 chart. in initio et in fine, mm. 290×200, binis columnis, pluribus manibus scriptus. Est e collectione Bibliothecae antiqua. Ligatus charta spissa membrana contecta. In dorso: *Michaelis / de Massa / Sermones*²⁴. Tres codicis partes quondam separatim exstabant et postea sunt colligatae.

²¹ Cf. L. Thorndike & P. Kibre, *A Catalogue of Incipits of Mediaeval Scientific Writings in Latin*, Revised and Augmented ed., Cambridge, Mass. 1963, col. 32, n. 1. De Thoma Mauvelt, cf. J. Pinborg in *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters*, XLII, Heft 2 (1967), p. 146, nota 23; p. 152, nota 1; p. 196.

²² Cf. *Franciscan Studies*, XXVI (1966), p. 222, nota 39.

²³ Cf. Thorndike & Kibre, Op. cit., col. 1663, n. 5; col. 371, n. 6.

²⁴ Cf. D. Trapp in *Augustinianum*, V (1965), pp. 131-133; H. Narducci, *Catalogus codicum manuscriptorum praeter Graecos et Orientales in Bibliotheca Angelica olim coenobii s. Augustini de Urbe*, Romae 1893, p. 24. R.P. L.-J. Bataillon, O.P., attentionem nostram ad hunc codicem humaniter advertit.

1. Ff. 1ra-118vb, *Sermones Michaelis de Massa, O.E.S.A.*, in fine mutili²⁵.

2. Ff. 119ra-136va, *Sententia*, indices capitulorum, concordantiae et tabulae alphabeticae Aristotelis *Ethicorum* et *Politicorum*²⁶.

3. Ff. 137ra-167vb, G. de Ockham, *Quodlibeta IV-VII*. Haec codicis pars in membrana rescripta, lineis 53-58 per columnam, saec. XIV, unica manu exarata est. Paucae sunt correctiones, a scriptore vel saltem manu coaeva factae. Constat ex uno quaternione, uno binione, et duobus quinionibus, quorum tres primi in fine signantur.

Scriptura libraria Italica minuta. Ornamentum prorsus deest. Ad quodlibetorum et quaestionum initia, spatiola alba.

Quaestiones nonnisi manu moderna numeratae sunt. Incipiunt *Quodlibeta IV* et *VII* sine inscriptione vel numero, nisi haec a ligatore resecta sint. In summo folio 148r, scriptoris manu: *quintum quodlibet*; ad initium *Quodlibeti VI*, in margine scriptoris manu: *sextum quodlibet*, quod etiam in summo folio 155r legitur.

Includitur quaestio Gualteri de Chatton, de qua infra, II, § 10; et in exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), locus *dublini* designatur.

9. – Codex K. – *Parisiis, Bibl. Nat. 17,841.* – Membranaceus, saec. XIV exente, ff. 1+39, mm. 270×200, binis columnis, 51-68 lineis per columnam, unica manu scriptus²⁷. Correctiones paucae.

Folium primum A designatur. Folia sequentia in medio margine superiore a scriptore numerata sunt, cuiusque recti numero etiam in verso scripto. Numeri 10-25 Romani sunt, ceteri Arabici. Constat ex duabus senionibus et uno octonione, qui omnes sunt signati.

F. Ar (cuius pars superior est mutila), in margine dextero: *Nouv. acq. lat. 1139*; in margine inferiore sinistro: *R.C. 6023*; in dextero, fortasse saec. XVI manu: *Quest. Okam sup. lib. Physicorum et Quilibeta*.

1. F. Ara-vb, habetur Richardi de Kilmington Quaestio: Utrum Deus sit super omnia diligendus²⁸. In fine mutila.

²⁵ Index habetur in *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters*, XLIII, Heft 4 (1972), pp. 183-188.

²⁶ Similia habentur apud Thomam Aquinatem (ed. Leonina, XLVIII).

²⁷ Cf. L. Delisle in *Bibliothèque de l'École des chartes*, XXXI (1870), p. 531; F. Corvino, Art. cit., p. 267.

²⁸ Cf. F. Stegmüller, *Repertorium Commentariorum in Sententias Petri Lombardi*, Heribipoli 1947, I, n. 715.

2. Ff. 1ra-26vb, habentur G. de Ockham adscriptae *Quaestiones in libros Physicorum* cum tabula. Colophon, f. 26vb: *Explicitunt tituli questionum magistri Guglelmi de okam super libros physicorum. Deo gratias. Amen.*

3. Ff. 27ra-b, habetur tabula quaestionum *Quodlibetorum*, sine titulo et colophone, alia manu sed coeva scripta. Quaestiones non sunt numeratae nec in quodlibeta divisae. Maior pars f. 27rb, et f. 27v totum, sunt alba.

Ff. 28ra-39vb, habentur G. de Ockham *Quodlibeta I-IV*, q. 1 (pars). Codex ad finem quaterni abrupte desinit et verba, quibus quaternus signatur, textum *Quodlibeti IV*, q. 1 continuant. Praeterea in tabula, quattuor primae quaestiones *Quodlibeti IV* enumerantur. Ex quibus colligi potest codicem, si non cetera *Quodlibeta*, saltem *Quodlibeti IV* primas quaestiones quondam praebuisse.

Scriptura libraria Italiae septentionalis. Aliquot quaestionum littera initialis est maior et ornata, cuius loco alias spatiola alba.

F. 28r, in margine superiore, scriptoris manu: *Primum quodlibet okam. Quodlibeta in summo quoque folio, et quaestiones in margine, scriptoris manu numerantur. Partes etiam multarum quaestionum in margine indicantur.*

10. – Codex L. – *Parisiis, Bibl. Mazarine lat. 894.* – Membranaceus, saec. XIV medio, ff. 218, mm. 340×230, binis columnis, 58 lineis per columnam, unica manu scriptus²⁹. Correctiones partim eadem partim alia manu coeva factae. Constat ex senionibus, in fine signatis.

Scriptura libraria Parisiensis. Litterae initiales eleganter ornatae.

1. Ff. 1ra-199vb, habetur G. de Ockham *Scriptum in I Sent.* cum tabula quaestionum.

2. Ff. 199vb-214va, habentur G. de Ockham *Quodlibet I* et primae quindecim quaestiones *Quodlibeti II. Quodlibeta* sine titulo incipiunt, nec in margine numerantur. F. 208rb: *Explicit primum quodlibet.* Quaestiones plerique in margine manu coeva numerantur.

3. Ff. 214va-218vb, sequitur sine titulo tabula alphabetica G. de Ockham *Scripti in I Sent.*

11. – Codex M. – *Basileae, Bibl. Universitatis F. II. 24.* – Membranaceus, saec. XIV, ff. 49, mm. 270×200, binis columnis, 44-55 lineis per columnam, unica manu scriptus³⁰. Ligatus est charta spissa, membrana cincta. Cor-

²⁹ Cf. G. de Ockham, *Opera Theologica*, I, p. 14*; A. Molinier, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque Mazarine*, I, Paris 1885, p. 420.

³⁰ Cf. G. Mohan in *Franciscan Studies*, XI (1951), pp. 273-275.

rectiones paucae, alia manu coaeva factae. Constat ex uno octonione, duobus senionibus, uno quaternione et unico folio, quorum tres primi in fine sunt signati.

Scriptura libraria Germanica cursivae finitima. Litterae initiales maiores, quarum multae eleganter ornatae sunt.

1. F. 1r album est. F. 1va, habetur tabula quaestionum G. de Ockham *Quodlibetorum* in codice contentorum, alia manu coaeva scripta. Quaestiones sunt seriatim numeratae sed in quodlibeta divisae. *Quodlibeti I* q. 1 ultima ponitur. F. 1vb, habetur index codicis contentorum, alia manu coaeva scriptus.

2. Ff. 2ra-11rb, G. de Ockham *Tractatus de successivis*³¹; ff. 11rb-16va, *Tractatus de relatione* G. de Ockham adscriptus³²; ff. 17ra-21ra, G. de Ockham *Tractatus de praedestinatione et de praescientia Dei respectu futurorum contingentium*³³; ff. 21rb-29vb, G. de Ockham, *De corpore Christi* (primus tractatus *De quantitate*)³⁴; ff. 30ra-33rb, Anon. *Quaestiones de puncto et de negatione*.

3. Ff. 33rb-48vb, habentur G. de Ockham *Quodlibet I* et primae quindecim quaestiones *Quodlibeti II*. F. 49r-v est album.

Quodlibeta sine titulo incipiunt et sine colophone desinunt. In summo folio 41v: *secundum quodlibet occam*, manu coaeva. Quaestiones in margine seriatim alia manu coaeva numerantur, sed numeri nonnulli a ligatore resecti sunt. *Quodlibeti I* q. 1 ultima ponitur.

12. – Codex N. – Oxoniae, Bibl. Collegii Merton 106. – Membranaceus, sacc. XIV exeunte, ff. 141+2 in initio et 2 in fine, mm. 300×220, binis columnis, 65-81 lineis per columnam, pluribus manibus Anglicis scriptus³⁵. Codex ex duabus partibus nunc constat, quae quondam separatim exstabant.

1. Ff. 1ra-134vb, G. de Ockham *Scriptum in I Sent.* cum tabula quaestionum. Haec codicis pars pluribus manibus scripta est. Constat ex quaternionibus et senionibus, quorum multi non signati sunt. Plurimae sunt correctiones et additiones, et partes quaestionum in margine accurate indicantur. Litterae initiales maiores, inculte factae et ornatae.

2. F. 135ra-b (sine numero), tabula quaestionum in G. de Ockham

³¹ Ed. Ph. Boehner, St. Bonaventure, N.Y. 1944.

³² Ed. G. Mohan, Art. cit., pp. 277-303.

³³ Ed. Ph. Boehner & S. Brown, G. de Ockham, *Opera Philosophica*, II (St. Bonaventure, N.Y. 1978), p. 507ss.

³⁴ Ed. T. Birch, Op. cit.

³⁵ Cf. H. Coxe, *Catalogus codicum manuscriptorum qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur*, Oxoniae 1852, I, p. 51; F. M. Powicke, *The Medieval Books of Merton College*, Oxford 1931, pp. 197-198, n. 926; G. de Ockham, *Opera Theologica*, I, pp. 15*-16*.

Sent. II-IV, et primarum quinque quaestionum *Quodlibeti I*. Tabula ad lin-
eum 17 imperfecta relinquitur. Residuum columnae et f. 135v sunt alba.

3. Ff. 252ra-257va (enumeratione mediaeva), G. de Ockham *Quodlibeti II*
q. 18 (pars) – *Quodlibet III*. Haec codicis pars unica manu Anglicana scripta est.
Loco litterarum initialium, spatiola alba. Quodlibeta et quaestiones in mar-
gine et in summo folio manu coaevali numerantur. In *Quodlibeti III* q. 8,
lin. 6, habetur brevis additio, perperam, ut videtur, hic posita. Correctiones
paucissimae.

Ad historiam codicis detegendam sequentia sunt notatu digna.

Tabula (f. 135ra-b) et *Quodlibeta* eadem manu exarata sunt, quae manus
in prima codicis parte (ff. 1ra-134vb) non invenitur. Praeterea in hac tabula
indicatur in quo folio quaestio quaeque incipiat; e.g. *Sent. II*, q. 1, f. 140;
Sent. III, q. 1, f. 174; *Sent. IV*, q. 1, f. 214; *Quodlibeti I* q. 5 (ultima indicata),
f. 242.

Praeterea, f. 257vb (enumeratione mediaeva) legitur, manu saec. XV
scriptum: *Scriptum venerabilis Inceptoris Ochan super quatuor libros Sententiarum
cum quolibetis, Fratris Alfonsi de Portugalia provincie Sancti Iacobi ordinis fratrum
minorum.*

Praeterea, f. 2° protegente verso legitur, manu saec. XV scriptum:
*Scriptum venerabilis inceptoris occham super quatuor libros sententiarum. Item (hic
erasus est numerus) quodlibeta eiusdem occham quondam socii aule de merton in
Oxoniana. Liber domus scolarium de merton hall Oxonie ex dono magistri Wilhelmi
duffeld archidiaconi clyvelandie ad inchatenandum infra librariam eiusdem domus
cuius quondam erat socius. Oretis igitur pro eo.*

Praeterea, in *Quodlibet III*, ad finem tredecim quaestionum, duo nomina
propria leguntur, quibus scriptor residuum lineae spatium explevit. E.g.,
f. 255ra, lin. 25, legitur: *quod Robertus Colman et Michael Dawnay.*

Praeterea, f. 257va, habetur colophon:

Explicit tertium quodlibet.

Nomen scriptoris benedicit Deus omnibus horis

M. d. M. d. R. C. Ro. C. R. C.

Scribere qui nescit nullum putat esse laborem.

Ex quibus omnibus colligi potest quod secunda codicis pars (f. 135r ss)
Sent. II-IV et tria *Quodlibeta* quondam praebebat. Postquam duae partes
codicis colligatae sunt, integer codex primo cuidam Alfonso de Portugalia,
deinde W. Duffield, et denique Collegio Merton adquisitus est³⁶.

³⁶ De Willelmo Duffield, cf. A. B. Emden, *A Biographical Register of the University of Oxford
to A.D. 1500*, Oxford 1957, I, pp. 601-602.

Verisimile est quod supra dictus Alfonsus de Portugalia non fuit socius Alfonsi de Vargas³⁷. Alfonsus noster erat frater Ordinis Minorum provinciae S. Iacobi Compostellae, quae provincia tunc temporis Portugaliam amplectebatur³⁸. Alfonsus vero, qui Alfonsi de Vargas fuit socius, an. 1346 episcopus factus est et an. 1352 obiit, nec frater Ordinis Minorum usquam dictus est³⁹. Alfonsus autem noster probabiliter Oxoniam ad curriculum studiorum sequendum missus erat.

Denique quid sibi velint nomina posita in *Quodlibet III*, fit evidens, si colophon (f. 257va) inspiciatur. Nam inter versum qui incipit *Nomen scriptoris* et versum qui incipit *Scribere qui*, series litterarum posita est, quae litterae initialibus nominum Michaelis Dawnay et Roberti Colman correspondent. Et quod hoc intendit scriptor etiam evidentius factum est, quia ad septimam literam, quae est *R*, parvam *o* adposuit.

Ex quibus inferre licet quod dicti Michael et Robertus totam secundam codicis partem scripserunt. Cum tamen haec secunda pars, ut nunc exstat, unica manu scripta esse videatur, verisimile est quod iidem, vel saltem alteruter, etiam scripserunt *Sent. II-IV* et *Quodlibeta I-II*, q. 18 (partem), quae nunc codici desunt.

De Michaeli Dawnay nihil omnino invenitur, sed quidam Robertus Colman, frater Ordinis Minorum et Doctor theologiae, in Oxoniae conventu an. 1419 commorabatur⁴⁰, et rationabile dicere videtur quod hic fuit Robertus noster. Quod si verum est, verisimile etiam esse videtur quod codex ad conventum Fratrum Minorum Oxoniae quondam pertinebat, vel saltem ad alium conventum Anglicum eiusdem Ordinis.

13. – Codex P. – *Monachii, Bibl. Status clm 8943.* – Chartaceus, saec. XV ineunte, ff. 171, mm. 210×155, plenis paginis (ff. 166–170, binis columnis), 40–47 lineis per paginam, duabus manibus Germanicis scriptus⁴¹. Ligatus est assibus corio tectis. Provenit e conventu Fratrum Minorum Monacensi.

Praeter G. de Ockham *Sent. II* et *IV* (ff. 41rb–91v; 122v–165v), continet codex excerpta e commentariis in *Sent.* variorum Magistrorum, et praesertim

³⁷ Cf. F. M. Powicke, Op. cit., n. 926.

³⁸ Cf. *Archivum Franciscanum Historicum*, I (1908), p. 6, n. 27.

³⁹ Cf. J. Kürzinger in *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters*, XXII, Heft 5–6 (1930), p. 96.

⁴⁰ Cf. A. B. Emden, Op. cit., I, p. 468.

⁴¹ Codicem accurate descripsit G. J. Etzkorn in *Studies Honoring Ignatius C. Brady, O.F.M.*, St. Bonaventure, N.Y. 1976, pp. 247–268; cf. *Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, Wiesbaden 1874, IV–1, p. 65.

Fratrum Minorum. E quorum numero sunt I. Scotus, G. de Chatton, I. Rodington, R. Fitzralph, P. Aureoli, R. Campsale, N. Trivet. F. 27r legitur: *Hic incipiunt questiones de variis materiis quas dices in II° si legeris, ubi magis ordinate poteris*, ex quo appareat quod pars codicis est textuum collectio a quodam facta in *Sent.* lecturam. F. 165v, scriptor Nicholaum pauperem se appellavit.

Ff. 34r-37r, habentur G. de Ockham, *Quodlibeti IV* qq. 32, 20-22, 24, 18, 1; f. 37r-v, *Quodlibeti II* q. 19; f. 103r, *Quodlibeti III* q. 10; f. 120v (in margine superiore et dextero), *Quodlibeti II* q. 6. Quae quaestiones, quamvis omnes plus minusve abbreviatae sint, quia tamen quandoque lectionem aliquius momenti praebent, collatae sunt. Omissa autem eis propria in apparatus nostro plerumque non indicantur⁴².

§ 3. Codices perdit*i*

1. Codex 505 Bibl. Civitatis Trecensis hodie ex duobus codicibus constat, qui in Monast. Claravallensi olim sub numeris K. 88 et L. 29 adservabantur⁴³. F. 109v huius codicis, in nota ob rasuram vix legibili, quattuor operum in codice tunc contentorum secundum ponitur *Quodlibeta* Okam cum quaestionum tabula. Codex 505 hodie continet Richardi Fitzralph *Sent. I-III*, Bradwardini *De futuris contingentibus*, Osberti Anglici breve opus in *II Sent.*, et Scachele (Stukely) super *Sent.* Certum est opus Scachele unum fuisse ex quattuor f. 109v memoratis, de duobus autem aliis dubium est.
2. Secundum catalogum anni 1491, G. de Ockham *Quodlibeta* cum tabula adservabatur in Conventu Mediolanensi Fratrum O. P. S. Eustorgii⁴⁴.
3. Annis 1497-1510, Universitas Erfurtensis tria vel duo saltem *Quodlibetorum* G. de Ockham exempla possidebat⁴⁵.
4. Secundum indicem anni 1491, G. de Ockham *Quodlibeta* in Universitate Ingolstadiensi adservabatur⁴⁶.
5. Thomas Tanner memorat se libellum aliquando legisse, cui titulus

⁴² In nonnullis codicibus indicibus ponitur Bruxellae Bibl. Regiae Ms. 1681 (4771), ff. 2-320. Sed codex praebet, non *Quodlibeta* Ockham, sed Gregorii Ariminensis *Super II Sententiarum*. Cf. J. Van den Gheyn, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, III (Bruxelles 1903), p. 73.

⁴³ Cf. *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques*, II (Parisiis 1855), p. 222. De Stukely, cf. W. J. Courtenay in *Traditio*, XXXIV (1978), pp. 435-438.

⁴⁴ Cf. T. Kaeppeli in *Archivum Fratrum Praedicatorum*, XXV (1955), p. 54, n. 498.

⁴⁵ Cf. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz*, II (München 1928), p. 142, n. 7; p. 145, n. 1; p. 190, n. 4.

⁴⁶ Cf. *ibidem*, III (München 1932), p. 222, lin. 1-8.

Quodlibeta Joannis Ochamii inceptoris, et cuius exemplum in bibliotheca Franciscanorum Londinensium adservabatur⁴⁷. Hoc autem opus Guillelmi nostri fuisse verisimile est.

§ 4. Editiones

1. – Editio X. – *Parisiis 1487/8*, mm. 199×133, ff. 200, coll. 2, lin. 34. Edita est a Cornelio Oudendijk et impressa a Pierre Le Rouge⁴⁸. Continet *Quodlibeta I-VII* cum quaestionum tabula. In exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), loca *lugduni* et *londonii* designantur.

Colophon: *Expliciunt quotlibeta venerabilis inceptoris Guillermi okan de ordine fratrum minorum. Emendata diligenter per eximum virum Cornelium ouendieck artium magistrum. et in sacra pagina licenciatum. Impressaque parisii arte magistri petri Rubei impressoris regii. Anno domini millesimo quadringentesimo octogesimo septimo die penultima mensis Februarii. Et ad finem tabulae: Hec quotlibeta reperies ad intersignum rose. In vico novo beate marie parisiensis.*

2. – Editio Y. – Mm. 195×143, ff. 136, coll. 2, lin. 41. Edita est a Cornelio Oudendijk, sed impressionis nec locus nec annus indicantur⁴⁹. Continet *Quodlibeta I-VII* cum quaestionum tabula. In exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, qq. 17 et 18), loca *lugduni* et *londonii* designantur.

Colophon: *Expliciunt quodlibeta venerabilis inceptoris Guelmi okan de ordine fratrum minorum Emendata diligenter per eximum virum Cornelium ouendieck artium magistrum: et in sacra pagina licenciatum.*

3. – Editio Z. – *Argentorati 1491*, mm. 285×201, ff. 153, coll. 2, lin. 51. Neque editor neque officina typographica indicantur⁵⁰. Continet *Quodlibeta I-VII* cum tabula quaestionum et tabula materiarum, et Tractatus duos *De sacramento Altaris* cum capitulorum tabula. Ordine quaestionum *Quodlibetorum* a ceteris differt, de quo infra, § 6. In *Quodlibetis* includuntur *Quaestio De*

⁴⁷ Cf. *Bibliotheca Britannico-Hibernica*, Londinii 1748, p. 555 et nota y.

⁴⁸ Cf. L. Hain, *Repertorium Bibliographicum*, Milano 1948, II, n. 11940; W. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum*, Milano 1950, I, n. 11940; *Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum*, London 1963, VIII, pp. 108–109. De vitae curriculo Cornelii Oudendijk, cf. *Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis*, VI (Parisiis 1964): Liber Receptorum Nationis Anglicanae (Alemanniae), edd. A. L. Gabriel & G. C. Boyce, col. 437, nota 4. In *Ordo (meriti) licentiatorum Facultatis Theologiae* (Paris., Bibl. Nat., lat. 5657A, f. 26v), in classe duorum et viginti licentiatorum Cornelius septimus ponitur.

⁴⁹ Cf. W. Copinger, Op. cit., II, n. 4453.

⁵⁰ Cf. L. Hain, Op. cit., II, n. 11941; *Catalogue of Books printed in the XVth Century now in the British Museum*, I, p. 141.

*connexione virtutum et Quaestio Gualteri de Chatton, de quibus infra, II, § 10. In exemplo mutationis subitae (Quodlibet VII, q. 18), loca *argentine* et in *Tubingen* designantur.*

Editor *Quodlibetis* prologum quemdam praeposuit, in quo Ockham effuse commendat, eius rationem procedendi explicat et curam editioni impensam describit. Huic prologo adnexuit cuiusdam versus, dubii quidem meriti, in laudem Ockham compositos.

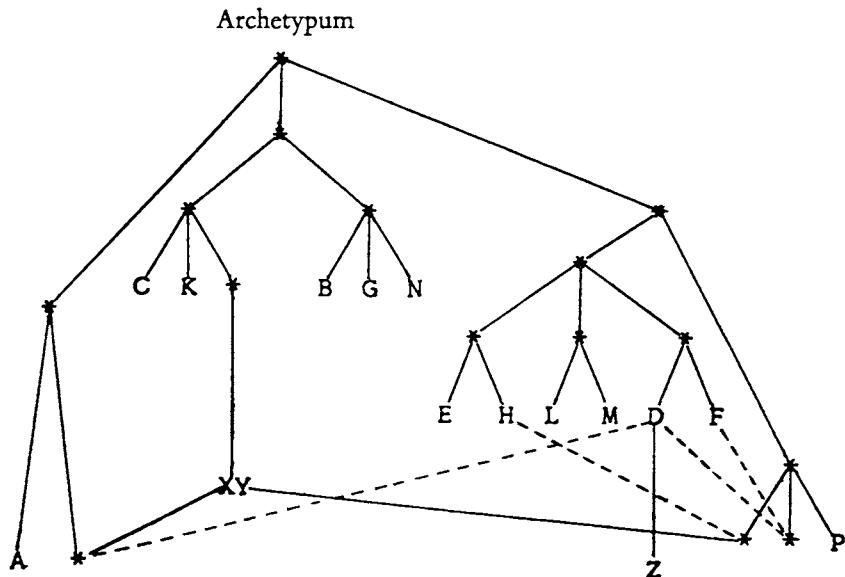
Haec editio anno 1962 reproducta est per *Editions de la Bibliothèque S.J.*, Louvain.

Colophon: *Expliciunt quotlibeta septem venerabilis inceptoris magistri wilhelmi de Ockam anglī. veritatum speculatoris acerrimi. fratris ordinis minorum post eius lecturam oxoniensem (super sententias) edita. Impressa Argentine Anno domini. M.cccc.xci. Finita post Epiphanie domini.*

§ 5. De codicum et editionum adfinitatibus

Cum numerus codicum et editionum non sit magnus, optimum visum est omnes conferre. Et ex codicum collatione evidens est quod nullus ab alio nobis noto immediate dependet.

Fortasse codicum editionumque adfinitates et dependentiae huiusmodi stemmata exprimi possunt:

Lineis ruptis in stemmate positis codices indicantur qui vel ad corrigendum vel ad deficientia supplenda adhibiti sunt. E.g., cum exemplari codicum EH magna pars *Quodlibeti IV* desit, hic textus in H suppletur ex codice nobis ignoto, cuius tamen lectiones propriae frequenter apparent in XY et quandoque in P, sed non alibi. Similiter, cum exemplari codicum DF multa desint, hic textus, plene in D et partim in F, suppletur ex codice nobis ignoto, cuius tamen lectiones propriae non apparent nisi quandoque in P. Similiter, ad corrigendum vel ad omissa minora supplenda, codex D quandoque adhibet codicem A vel codicem ipsi A consimilem.

Ex collatione appareat quod concordantiae DFZ, CKXY, BGN, et EHL M frequenter incident. Generaliter loquendo, harum familiarum quaelibet duea inter se consentire possunt. Familia autem CKXY a ceteris frequenter dissentit, et si non, cum BGN frequentius consentit. Similiter, familia DFZ a ceteris frequenter dissentit, et si non, cum EHL M frequentius consentit. Familiae autem BGN et EHL M frequenter consentiunt. Tamen codex A cum nulla familia constantem adfinitatem exhibet, ex quo forte colligi potest quod A in textus traditione ipsi archetypo fuit propior. A autem cum EHL M aut cum BGN plerumque concordat, sed quandoque etiam cum DF, et nonnumquam etiam cum CK.

§ 6. *De quaestionum ordine*

Ordo quaestionum in codicibus datus duplex est. Primus ordo in plerisque codicibus et in editionibus XY exhibetur, et hunc ordinem in editione nostra secuti sumus. Secundus ordo in codice D et in editione Z invenitur. Idem ordo etiam in codice F exhibetur, sed cum quibusdam differentiis supra notatis, p. 13*.

Quod primus ordo ab auctore derivatur appareat ex variis locis *Quodlibetorum*, ubi lector ad quaestiones praecedentes remittitur. Praeterea, etiam ii codices qui secundum ordinem praebent, in contextu primum ordinem bis sequuntur, quando lector ad praecedentia remittitur. Denique primum ordinem sequuntur codices *Quaestionum in libros Physicorum*, Gregorii Ariminensis et Petri de Alliaco, ubi lector ad *Quodlibetorum* quaestiones in contextu remittitur. Notandum est tamen quod editores Gregorii (Venetiis 1503 et 1522) in notis marginalibus secundum ordinem secuti sunt⁵¹.

Quare autem ordo quaestionum mutatus sit non appareat. In *Quodlibeti I* qq. 6-8 et in *Quodlibeti IV* qq. 17-19, fortasse secundus ordo rationabilior pu-

⁵¹ Cf. D. Trapp in *Augustiniana*, VI (1956), pp. 199-201.

tari potest; et fortasse qq. 26-30 *Quodlibeti VI* in *Quodlibeto VII* collocatae sunt, ut numerus quaestionum in utroque quodlibeto aequalis esset. Sed primus ordo rationabilior esse videtur qui *Quodlibeti III* qq. 3, 17-18 hic collocavit potius quam in *Quodlibeto IV*.

Codices DF, qui secundum ordinem habent, etiam aliis rebus, minoris quidem momenti, a ceteris differunt. Suspiciari licet quod horum exemplaris editor quidam vel scriptor quamdam textus emendationem aggressus est. E.g., ad initia partium quaestionum, ‘arguitur’, ‘probatur’, etc. frequenter adduntur; loco ‘praeterea’, ‘item’, ‘aliud’, etc., ponuntur ‘primo’, ‘secundo’, etc.; ordo verborum mutatur; verba faciliter subintellecta adduntur; casus et modi mutantur, ut videtur, ad grammaticam emendandam. Fortasse talia et ordo quaestionum eodem tempore mutata sunt.

§ 7. De editione Z

Multa sunt indicia ex quibus colligi potest quod codex D exemplar editionis Z suppeditavit. Nam codex D et *Quodlibeta* et *De sacramento Altaris* continet, quae opera editio Z non solum continet, sed utriusque textum eumdem praebet ac D. Praeterea, solus codex D habet tabulam secundum materias dispositam, quam tabulam etiam in duobus locis habet. Hanc tabulam editio Z continet, et apparet quod editor duas tabulas in D positas collationavit. Praeterea, sunt in D nonnulla marginalia, quibus verba in textu posita intelligibilia fiunt; quod factum esse videtur ut exemplar impressori destinatum facilius inde exscriberetur. Praeterea, sunt in D multae lectiones variantes in margine positae, quas lectiones editio Z quandoque in textu una cum prima lectione posuit. Praeterea, scriptor exemplaris impressori destinati signa additionis seu correctionis in D posita male interpretatus, correctionem seu additionem interdum perperam collocavit. Praeterea, codex D, ad corrigendum vel ad omissa minora supplenda, codicem adhibuit qui codici A fuit consimilis; in Prologo autem editionis Z legitur quod exemplar impressori paratum ‘cum plerisque aliis etiam scholae Parisiensis collationatum est’, et verisimile est quod talia marginalia in D posita sunt, ut melius exemplar impressori inde exscriberetur.

Quamvis Gabrielis Biel nulla in editione Z fiat mentio, ex quibusdam circumstantiis colligetur ipsum huic editioni aliquo modo interfuisse. Notum est enim quod ipse codicem D possidebat. Praeterea, in exemplo mutationis subitae (*Quodlibet VII*, q. 18), in editione Z locus in *Tubingen* designatur, quae designatio nonnisi hic invenitur; et Biel in *Tubingen* ab anno 1484

saltem usque ad annum 1489 commorabatur⁵². Praeterea, in Prologo editionis Z, Ockham 'veritatum scrutator acerrimus' appellatur; in *Quodlibetorum colophone*, 'veritatum speculator acerrimus'; in colophone ad *De sacramento Altaris*, 'veritatis indagator profundissimus'; in ipsis Biel *Collectorio*, 'veritatis indagator acerrimus'⁵³. Fortasse haec omnia casu evenerunt, sed verisimilius est quod aut ipse Biel aut quidam eius socius editionem Z curaverit.

§ 8. *De editionibus X et Y*

Editiones X et Y nonnisi paucis lectionibus a se invicem differunt, quae variationes plerumque correctiones esse videntur. Ignotum est quidem ultra editio tempore prior fuerit, cum editionis Y annus impressionis non sit datus, sed probabile videtur quod editio Y prior fuerit, et quod Lugduni impressa sit. Nam in *Quodlibeti VII* q. 17, lin. 105-106, locus *Lugduni* designatur, et probabilius videtur quod editio X, quae Parisiis impressa est, hoc nomen habet quia in priore editione iam inventum est, quam quod editor sine omni ratione nomen *Lugduni* primo Parisiis adhibuerit.

C. Oudendijk, qui X et Y edidit, diversas codicum familias adhibuisse videtur: in *Quodlibetis I-III* et in primis quaestionibus *Quodlibeti IV*, familiam CK adhibuit, et quandoque etiam alibi; in multis quaestionibus *Quodlibeti IV*, et interdum etiam alibi, adhibuit codicem A vel codicem ipsi A consimilem; in *Quodlibeto IV* adhibuit etiam codicem nobis ignotum, sed codici P similem; in *Quodlibetis V-VII*, adhibuit codicem familiae DF consimilem. Praeterea, editiones XY multas lectiones proprias habent, quae editoris emendationes vel additiones esse videntur, quamquam et hae lectiones a codice nobis ignoto derivari possent.

§ 9. *De ratione huius editionis*

Patet ex codicum adfinitatibus supra dispositis quod codex A positio nem quamdam singularem obtinet, quae positio etiam ex lectionum eius constanti bonitate confirmari potest. Ex hoc tamen concludere non oportet quod codex A erroribus, omissionibus atque ineptiis omnino careat, sed potius quod si secundum ea criteria iudicetur quae editores priores bene enumerauerunt⁵⁴, et ut in pluribus, lectio eius saepius bona dicenda erit.

⁵² Cf. H. Oberman, *Op. cit.*, pp. 16-17.

⁵³ Cf. G. Biel, *Collectorium* (ed. Werbeck-Hofmann), I (Tübingen 1973), p. 7, lin. 43.

⁵⁴ Cf. G. de Ockham, *Opera Theologica*, I, p. 39*, lin. 1-5.

Inter quattuor autem familias ex collatione supra determinatas, BGN et EHLM, ut in pluribus, lectiones meliores praebent quam DFZ aut CKXY. Si tamen codex A cum una familia consentiat, lectio illius familiae magis valebit quam sine A valeret. Ratione ergo habita de auctoritate relativa ipsis A et cuiusque familiae, eam lectionem discernere nisi sumus, quae consensu maximae auctoritatis fulciatur. Hanc lectionem in textu plerumque posuimus, sed quandoque aliqua gravis causa vel ratio lectionem dictare videtur, quae secundum textus traditionem minus auctoritatis habet. Cum tamen frequenter lectio cuiusque familiae sit alicuius momenti, optimum visum est omnes huiusmodi lectiones variantes in apparatu ponere. In omnibus autem aliis, bonum editorum priorum exemplum secuti sumus⁵⁵.

II

*De Quodlibetis Guillelmi de Ockham**§ 1. De operis titulo*

De titulo quidem huius operis dubitari non potest, quia in omnibus codicibus *Quodlibet* seu *Quodlibeta* designatur. Praeterea, verbis ‘in primo quodlibet’, ‘in secundo quodlibet’, ‘in quaestione prima tertii quodlibet’, ‘in alio quodlibet’, etc., quae verba in contextu ponuntur, lector non minus quam vicies semel ad aliud *Quodlibet* remittitur. Sic autem remittitur lector bis in *Quodlibetis II* et *VI*, ter in *IV* et *V*, quinques in *VII*, et sexies in *III*.

§ 2. De materiis tractatis

Materiae in *Quodlibetis* nostris tractatae eis similes sunt quae in *Quodlibetis* aliorum theologorum tractantur. Nam in primis quaestionibus, de Deo, in ceteris autem de variis materiis magis minusve connexis tractatur. Hic tamen, praeter quaestiones de Deo, habentur etiam aliquot longiores quaestio-
num series, in quibus nonnisi unum subiectum sub diversis rationibus consideratur; e.g., in *Quodlibet I*, sex qq. de Deo et quattuor de intellectu; in *IV*, novem qq. de Eucharistia et undecim de quantitate; in *V*, quinque qq. de universalis et octo de rebus grammaticis et logicalibus; in *VI*, viginti quattuor qq. de relatione; in *VII*, sex qq. de praedicamentis et octo de Dei infinitate intensiva.

⁵⁵ Cf. ibidem, pp. 39*-40*.

§ 3. *De fontibus et de auctoribus intentis*

Fontes quidem sunt auctores in quovis opere theologico mediaevo allegati, scil., Aristoteles, Averroes, Augustinus, Boethius, Damascenus, Anselmus, etc., et talium auctorum et nomina et opera indicari solent. Ex auctoribus recentioribus vel coaevis, Scotus in tredecim quaestionibus nominatur, sed in aliis triginta quinque quaestionibus loca eius parallela notavimus. Thomas Aquinas non nominatur, sed eius parallela in undecim quaestionibus notavimus. Nec Petrus Aureoli nec Petrus I. Olivi nominatur, sed Aureoli parallela in octo quaestionibus, Olivi in sex, notavimus.

Gualterus de Chatton nonnisi semel nominatur (I, q. 2), sed parallela eius *Reportationis* in omnibus *Quodlibetis*, scilicet in sexaginta octo quaestionibus, notavimus, et alia eius loca nos probabiliter latuerunt. Ex parallelis ipsius Chatton appareat connexio eius intima cum *Quodlibetis*, quae connexio seu relatio est etiam multiformis: nam modo Ockham ad argumenta a Chatton recitata respondet, et utriusque responsa interdum eadem vel similia sunt, interdum opposita vel diversa; modo, quod et saepius, Ockham ad argumenta contra se a Chatton plane directa respondet, et in respondendo ipsa argumenta nonnumquam omisit; modo Ockham argumenta Chatton ad suum propositum adhibet (IV, q. 35), aut si cum eo concordat, dicta sua a dictis Chatton minime discrepant (I, q. 19; IV, q. 2); et semel saltem (V, q. 7) ipsi Ockham argumentorum series in tabula Chatton adscribitur, quae nonnisi in *Quodlibetis* invenitur. De his quaestionibus plus infra dicetur, § 12.

Ps.-Richardus de Campsall in *Quodlibetis* non nominatur, sed eius parallela in viginti quattuor quaestionibus notavimus. Tamen connexionem ipsam huius auctoris cum *Quodlibetis* determinare difficile est. Improbationes enim Ps.-Campsall ex maxima parte *Summam Logicae* respiciunt, et quamvis passus multos *Summae Logicae* a Ps.-Campsall improbatos tamquam loca parallela notaverimus, plerumque non est evidens quod Ockham in *Quodlibetis* ad Ps.-Campsall ex intentione respondet. Nobis tamen videtur quod in aliis locis Ockham ad Ps.-Campsall respondet, scil., *Quodlibet III*, q. 4, lin. 119-133; V, q. 14, lin. 13-34, et q. 24, lin. 145-166. In *Quodlibeti V* q. 22, lin. 15-19, Ockham Ps.-Campsall probabiliter intendit.

Ex aliis auctoribus coaevis vel recentioribus nullus nominatur, et talium nonnisi pauca parallela notavimus. Tamen in novem quaestionibus canonicae auctoritates allegantur, et plerumque *Extravagantes*.

Notare refert quod ex auctoribus coaevis vel recentioribus supra memoratis, Scotus, Aureoli, Olivi et Chatton Franciscani erant. Quis fuerit Ps.-

Campsall ignotum est, sed fortasse ex magna Scotti reverentia quam exhibet, et ipsum fuisse Franciscanum conicere licet¹.

§ 4. *De Commissione a Ioanne XXII instituta
et de Ioanne Lutterell*

Praeter auctores iam dictos, dubitari non potest quin Ockham saltem tempore redactionis *Quodlibetorum* et cognoverit et adhibuerit acta seu relationem Commissionis Magistrorum a Ioanne XXII institutae et *Libellum Ioannis Lutterell*². Cum autem Magistri et Lutterell de eisdem materiis plerumque agant, utrum fontium Ockham adhibeat aut intendat discernere quandoque difficile est. Tamen in *Quodlibeti VI* qq. 5-7 loca quattuor notavimus quae a Commissione plane derivantur. Nam in q. 5, magna pars argumenti principalis (lin. 4-6) invenitur in iudicio Magistrorum, sed in Lutterell non invenimus. In eadem quaestione, tres instantiae (lin. 15-22) eisdem fere verbis reddit iudicium Magistrorum. Hae quidem instantiae etiam in Lutterell inveniuntur, sed si textus Ockham cum utroque fonte comparetur, evidens erit quod instantiae ex iudicio Magistrorum proveniunt. In q. 6, obiectio (lin. 29-32) eisdem verbis reddit iudicium Magistrorum³, et quamvis obiectionis substantia in Lutterell inveniri possit, ex textuum comparatione apparent quod obiectio ex iudicio Magistrorum provenit. In q. 7, duae instantiae (lin. 66-71) eisdem fere verbis reddit iudicium Magistrorum, et has instantias in Lutterell non invenimus. Hic addendum est quod in q. 5, lin. 89, Ockham se de actu signato et exercito alias tractaturum esse pollicetur, et *Quodlibeti VII* q. 9 huic difficultati devovetur.

Praeter loca iam dicta, alia quattuor *Quodlibeti VI* notavimus, viz., q. 1, lin. 79-80; q. 2, lin. 4-7; q. 3, lin. 64-72; q. 4, lin. 4-8. Cum hi passus in iudiciis Magistrorum et in Lutterell inveniantur, ex alterutro fonte provenire potuissent. Tamen verborum serie fontium cum Ockham comparata, nostro iudicio passus quaestionum 2 et 4 ex iudiciis Magistrorum derivantur, passus quaestionis 3 respicit iudicium Magistrorum, et passus quaestionis 1 ex alterutro fonte desumi potuisset.

Acta quidem Commissionis ad nos in duabus versionibus tradita sunt, quarum secunda secundum opinionem J. Koch posterior est et cum probabi-

¹ Cf. G. Gál in Ockham, *Opera Philosophica*, I (St. Bonaventure, N.Y. 1974), p. 60*.

² Cf. J. Koch, Art. cit.; Ioannes Lutterell, *Libellus contra doctrinam Guilelmi Occam*, ed. F. Hoffmann, *Die Schriften des Oxford Kanzlers Iohannes Lutterell*, Leipzig 1959.

³ Ph. Boehner primus hoc notavit.

litate anno 1326 assignanda⁴. Omnia loca *Quodlibeti VI* supra memorata in utraque versione inveniuntur, sed in *Quodlibeti VI* q. 1, lin. 14-39, Ockham distinctionem potentiae Dei absolutae et ordinatae sedulo explanat. Haec autem distinctio respicitur in mirabili iudicio Magistrorum quod nonnisi in secunda versione invenitur⁵. Notandum est tamen quod Lutterell, qui eamdem materiam hic tractat ac Magistri, hanc distinctionem memorat⁶.

Ex omnibus supra dictis concludi potest quod Ockham ante redactionem quaestionum 1-7 *Quodlibeti VI* et quaestionis 9 *Quodlibeti VII*, primam saltem versionem Magistrorum cognovit. Utrum vero et secundam versionem eo tempore cognoverit, incertum est.

Libelli autem Lutterell⁷, praeter loca iam dicta, alia tredecim notavimus, in quorum sequentibus Ockham aut ad dicta Lutterell respondere aut cum intendere videtur, scil., *Quodlibeti VI* q. 1, lin. 59-72; q. 2, lin. 27-45; q. 6, lin. 52-60, lin. 67-68; *Quodlibeti VII* q. 9, lin. 5-6, lin. 75-88.

§ 5. *De locis parallelis operum ipsius Ockham*

Quamvis in *Quodlibetis* aliud opus ipsius Ockham nonnisi semel nominetur (I, q. 1, lin. 227-228), ipsa dicta *Quodlibetorum* multa loca aliorum operum Ockham immediate suggestunt. Cuiusque autem operis Ockham, quod et authenticum et tempore prius vel coaevum esse communiter accipitur, unum saltem locum parallelum notavimus. Quandocumque autem plura parallela notari potuerunt, eum locum vel illa loca eligere notanda nisi sumus, quorum verba *Quodlibetis* simillima sunt⁸, sed probabile est nos et parallela aptiora nonnumquam praetermissee.

Quod quidem expectandum erat, *Scripti* et *Reportationis* parallela multo frequentiora sunt, sed habentur *Summae Logicae* plus quam trecenta, et *De sacramento Altaris* circa nonaginta. Ad quaestiones aliquot nulla vel pauca parallela invenimus, scil., I, qq. 10 et 12; II, qq. 6, 13 et 19; III, q. 14; VII,

⁴ Cf. J. Koch, Art. cit., VII (1935), pp. 364-369. Prima versio columnae a et secunda columnae b editionis J. Koch correspondent (Art. cit., VIII [1936], p. 81 ss.).

⁵ Cf. J. Koch, Art. cit., p. 85b, 33-36: « Nec potest excusari per illam additionem, quam ponit 'de potentia Dei absoluta', quia argumentum suum eque procedit absque illa conditione sicut cum illa ».

⁶ Cf. Lutterell, *Libellus* (ed. cit., p. 47, 3-12).

⁷ De Ioanne Lutterell, cf. F. Hoffmann, Op. cit., pp. 123-126; P. Servus a St. Anthonis in *Collectanea Franciscana*, XXX (1960), pp. 342-343; C. K. Brampton in *Franciscan Studies*, XXVI (1966), p. 4 ss.

⁸ In parallelis indagandis, Leonis Baudry *Lexique philosophique de Guillaume d'Ockham*, Paris 1958, auxilio fuit quam maximo.

qq. 16 et 18. Nisi hic in indagatione defecimus, in his quaestionibus Ockham de materia non alibi tractata agere videtur.

Fortasse hic pauca dicere proderit de relatione verbali *Quodlibetorum* cum parallelis, i.e. quam fideliter *Quodlibeta* verba et verborum ordinem parallelorum reddant. Generaliter loquendo, in hoc progressio quaedam ad similitudinem vel identitatem videri potest. Nam textus *Quodlibetorum I* et *II* et parallelorum sibi invicem plerumque minus correspondent; *Quodlibeti III* autem nonnulla loca, et *Quodlibetorum IV-VII* multa loca sunt parallelis similima. Passus vero *Quodlibetorum* parallela eisdem verbis solito non redundat, quamvis et hoc in aliquot locis brevioribus nonnumquam incidat. Textus parallelus, ut in *Quodlibetis* invenitur, apparet saepissime abbreviatus seu contractus, modo autem dilatatus, modo denuo ordinatus, modo retractatus, modo ex duobus vel tribus locis conflatus.

Comparatio quidem *Quodlibetorum* cum parallelis *Summae Logicae* et *De sacramento Altaris* nos de relatione chronologica *Quodlibetorum* cum his operibus certiores non facit. Cum enim haec parallela, ut in *Quodlibetis* inveniuntur, abbreviata solito appareant, ex hoc solo aequi bene argui posset et quod *Quodlibeta* priora fuerint et quod posteriora fuerint. Tamen, ut infra dicetur, § 9, in *Quodlibeti IV* q. 24 Ockham principii parsimoniae formam adhibere incipit, quam nonnisi in *Quodlibetis* invenimus et in Ockham adscriptis *Quaestionibus super libros Physicorum*. Locus autem parallelus ad dictum passum est *De sacramento Altaris*, ubi tamen solita principii forma adhibetur. Fortasse ex hoc suggeri potest quod *De sacramento Altaris* saltem *Quodlibeto IV* prius fuerit.

§ 6. *Utrum disputationes praecesserint*

Rationabiliter quaeri potest utrum *Quodlibeta* sint fructus disputationum an exercitatio mere litteraria. Quamvis autem de hac quaestione nulla evidentia extrinseca habeatur, pauca tamen notanda sunt, ex quibus persuaderi potest quod disputationes re vera praecesserint.

Septem sunt *Quodlibeta*, in quorum quoque subiecta varia tractantur. Si autem Ockham solum positiones suas de variis subiectis exponere inten-disset, verisimile est quod unumquodque subiectum tractavisset donec illud absolvisset, nec idem subiectum separatim bis vel ter considerasset, quod in *Quodlibetis* nonnumquam factum est. Sive *Quaestiones in libros Physicorum* sit opus Ockham sive non, hoc opus primi modi procedendi bonum exemplum praebet.

Praeterea, in qq. 1-3, 9, 14 et 15 *Quodlibeti I*, et in qq. 3 et 4 *Quodlibeti II*, ad seriem argumentorum seu rationum respondeatur, sed argumenta ipsa in

textu non ponuntur. In I, q. 1, argumenta ex Scoto sumuntur, et Scotus ibi nominatur. In I, q. 2, fontem primorum quinque argumentorum (lin. 25-102) non invenimus. Cetera autem argumenta huius quaestio[n]is et aliarum quaestio[n]um dictarum in *Reportatione Chatton* inveniuntur, et in I, q. 2, Chatton nominatur. Si autem *Quodlibeta* exercitatio pure litteraria fuit, in qua quidem lectori praecipue consulendum erat, intelligere difficile est quare haec argumenta omissa sint. In Scoto quidem (I, q. 1) fortasse omissio excusari potest, tum quia eius opera bene nota erant, tum quia in dicta quaestione, verbis ‘de prima via’, ‘de secunda via’, etc. loca Scotti aliquo modo indicantur. In Chatton vero omissio vix excusari potest. Si autem assumatur quod *Quodlibeta* fructus disputationum fuerint, argumenta praedicta, non scripto, sed viva voce in disputando prolata sunt⁹, et cum multa eorum communia fuerint, minus mirandum esse videtur quod in textu non ponuntur. De occasione autem huius omissionis plus infra dicetur, § 13.

Praeterea, notandum est quod in multis aliis quaestio[n]ibus, quarum argumenta in *Reportatione Chatton* inveniuntur, textus utriusque operis sibi invicem saepe non omnino correspondent. Formulatio quidem huiusmodi argumentorum in *Quodlibetorum* redactione facta est, sed possibile est, immo probabile, quod textus *Quodlibetorum* potius ea argumenta reddat quae in disputatione voce prolata sunt, quam quae in *Reportatione* scripta inveniuntur.

Praeterea, in disputationibus de quolibet, opposentis seu opponentium erat obiectiones, instantias et dubia movere, respondentis vero ad opponentium rationes respondere. Saepe tamen evenit ut disputationi praesidens vel responsa respondentis insufficientia iudicaverit vel responsiones quasdam proprias addere prodesse statuerit. In *Quodlibetis*, huiusmodi responsiones additae frequentiores sunt, solito introductae verbis ‘aliter dicitur’, ‘aliter dici potest’, etc.

§ 7. *Utrum Inceptoris disputationes de quolibet habere licuerit*

Primo quidem disputationes de quolibet nonnisi in universitatibus habebantur, ubi et statutis regulabantur. Secundum autem statuta, magistrorum tantum erat tales disputationes habere¹⁰. Mox autem disputationes de quolibet etiam extra universitatem haberi coeperunt, et praesertim in domibus provincialibus vel custodialibus Ordinum religiosorum¹¹. Quando autem

⁹ Cf. C. K. Brampton in *Études franciscaines*, XIII (1963), p. 57.

¹⁰ Cf. P. Glorieux, *La littérature quodlibétique*, I (Le Saulchoir 1925), pp. 11-18.

¹¹ Cf. P. Glorieux, Op. cit., II (Paris 1935), pp. 22-28.

disputatio in domo religiosa habebatur, lector domus praesidebat, qui tamen non semper magister erat¹². Pauci quidem textus ad nos pervenerunt disputationum ab eis lectoribus habitarum, qui magistri non erant. Hoc autem non est multum mirandum, quia tales lectores extra suum Ordinem raro bene noti erant, et propterea textus eorum disputationum, si quando exstisset, minus digni qui conservarentur aestimati essent. Exemplum vero *Quodlibetorum* Petri I. Olivi, qui magister non erat, notatu dignum est¹³.

Supra autem dictum est (§ 3, ad finem) quod *Quodlibetorum* Ockham omnes fere fontes recentiores vel coaevi Franciscani erant. Sed disputatio de quolibet in universitate habita, occasio quaedam sollemnior fuit, magistrorum et studentium saecularium necnon et religiosorum coetu frequentata¹⁴. Si autem disputationes quarum *Quodlibeta* Ockham sunt fructus, in universitate habitae essent, videtur quod obiectiones et instantiae ex pluribus et diversis auctoribus desumptae essent, quia hoc mixto coetui magis convenisset. Ex quo colligi potest quod disputationes, quae *Quodlibeta* praecesserunt, non in universitate habitae sunt, sed in domo Franciscana, et quod *Quodlibeta* est opus quoddam domesticum. Si hoc verum est, etiamsi Ockham magister fuisse non sciatur¹⁵, ut lector domus Franciscanae, disputationes de quolibet habere potuisset.

§ 8. *De Quodlibetorum authenticitate*

Supra dictum est (§ 1) quod hoc opus *Quodlibeta* in textu ipso vocatum est. Cum autem dictum sit quod *Quodlibetorum IV-VII* authenticitatem nondum esse examinatam¹⁶, hic primo dicere proderit quod in *Quodlibeti IV* qq. 14 et 16; V, qq. 7 et 12; VI, q. 9, verbis ‘in alio quodlibet’ lector ad alium locum remittitur. Ex quo concludere licet quod saltem *Quodlibeta IV-VI* pars huius operis ab auctore habebatur. Manifestum est autem quod in aliquot codicibus habentur duae quaestiones quae non sunt pars huius operis, et etiam probabile est quod aliae quaestiones tempore redactionis additae sint. De his omnibus plus infra dicetur, § 10 et § 13.

¹² Cf. ibidem, p. 23, ubi allegatur ordinatio Capituli Generalis Ordinis Praedicatorum anno 1280 Oxoniae celebrati: «Item, inhibemus ne lectores disputerent de quolibet nisi sint magistri in theologia, nisi in locis in quibus secundum ordinem generalia studia vigent, nisi forte ex causa aliqua in locis aliquibus specialibus aliud sit consuetum, aut nisi prioribus provincialibus in suis provinciis aliud videatur».

¹³ Cf. ibidem, p. 205.

¹⁴ Cf. ibidem, p. 27.

¹⁵ Cf. C. K. Brampton, Art. cit., pp. 53-56, qui tamen aliter difficultatem solvere nititur.

¹⁶ Cf. E. Hochstetter in *Zeitschrift für philosophische Forschung*, I (1946), p. 560.

Quamvis *Quodlibetorum* authenticitas nullo documento stricte historico verificetur, ex quibusdam factis et ex evidentia interna de ea vix dubitari potest. In primis, *Quodlibeta* ipsi Ockham in omnibus codicibus adscribuntur, codicibus BHL exceptis. In codice B, *Quodlibeta acta Commissionis Ioannis XXII* immediate sequuntur. In codice L, *Quodlibeta Scriptum* Ockham immediate sequuntur. Codex H ad *Quodlibet IV* abrupte incipit, et fortasse *Quodlibeta I-III* quondam continebat.

Praeterea, in *Quodlibeti I* q. 1, lin. 226-228, legitur: ‘Quaere responsonem huius in primo, distinctione secunda, quaestione de unitate Dei’, quibus verbis remittitur lector ad *Scriptum*, I. Et in *Quodlibeti I* q. 5, lin. 22-23, legitur: ‘Respondeo quod non, sicut de motu in libro *Physicorum* dictum est diffuse, et etiam alibi dicetur’, quibus verbis lector remittitur ad *Expositionem Physicorum Aristotelis*, et probabiliter etiam ad *Quaestiones in libros Physicorum*.

Praeterea, relatio intima *Quodlibetorum* cum *Reportatione Chatton* (supra, § 3) suadet *Quodlibeta* opus Ockham genuinum esse. Ad cuius confirmationem, in codice Paris., B. N., 15,887 *Reportationis* habentur notae marginales sequentes: ‘Has rationes solvit Ockam 2° quolibet, q. 3’ (f. 23ra Prologi); ‘Prima ratio contra Okan. Sed has in quolibet solvit’ (f. 14va); ‘Vide Okan in quolibet’ (summo folio 57vb). Quamvis hae notae aliis manibus scriptae sint, manus saeculi XIV sunt.

Praeterea, responsiones ad iudicia Commissionis Ioannis XXII et ad improbationes Lutterell in *Quodlibetis VI-VII* contentae arguunt quod *Quodlibeta* opus Ockham est.

Praeterea, Gregorius Ariminensis in opere suo super I et II *Sententiarum* quosdam passus *Quodlibetorum* exacte allegat¹⁷, et opus allegatum semel in contextu nominat, cum dicit (II, f. 87 B): ‘...nam secundum ipsum 3° quilibet, q. 5...’. Et quamvis Gregorius numquam in contextu Ockham nominet, unius passus allegati auctorem revelat, quia postquam allegavit *Quodlibet I*, q. 6 (II, f. 72 A), dicit: ‘Et sicut dicit alibi, scilicet in suo 2°...’, ubi intendit Ockham, *Sent.*, II, q. 20. Denique Petrus de Alliaco *Quodlibeti II* qq. 9 et 19 allegat atque in contextu et opus et Ockham nominat¹⁸.

¹⁷ Cf. Gregorius (ed. Venetiis 1522), I, f. 169 I-K et *Quodlibet VII*, q. 16, lin. 81-97; f. 170 D et II, q. 2, lin. 10-42; II, f. 44 G et II, q. 6, lin. 75-85; f. 72 A et I, q. 6, lin. 45-56; f. 85 H et II, q. 10, lin. 67-69, lin. 87-90; f. 85 N-O et II, q. 10, lin. 13-22, lin. 32-53, lin. 62-65; f. 86 M-N et II, q. 11, lin. 14-20, lin. 49-53; f. 87 B et III, q. 5, lin. 90-91.

¹⁸ Cf. *Quaestiones super libros Sententiarum*, IV, qq. 1 et 5 (ed. Argentiniae 1490, f. Z5ra, f. B6va). Secundum D. Trapp, *Augustinianum*, IV (1964), p. 379, Ioannes Kleinkok (ob. 1374) in suis *Quaestionibus super Secundum Ockham*, *Quodlibet I*, q. 6 allegat, ut in codice Eichstätt 471, f. 168r, invenitur.

Doctrina autem in *Quodlibetis* exposita, eadem in generali est quam Ockham in operibus suis prioribus vel coaevis proponit, atque eam in *Quodlibetis* saepe clarius et accuratius exponit quam alibi, quod statim apparebit si parallela comparentur. Praeterea, supra notavimus (§ 2) quod in *Quodlibetis* habentur aliquot longiores quaestionum series, in quarum quaque unum subiectum tractatur. Bene autem intuenti apparebit quod haec subiecta Ockham multum praे aliis occupabant, et respectu eorum opinio eius saepissime impugnabatur. Idem dici potest de primis quaestionibus *Quodlibeti I-VI*, in quibus de Deo vel de theologia tractatur.

Praeterea, in *Quodlibetis* exhibetur materiae tractandae perfecta comprehensio, quae maxime in rationali et accurata dispositione et ordinatione materiae cuiusque quaestionis necnon in genere scribendi apto, presso et lucido videri potest. Exhibetur etiam mentis ipsius Ockham, qualis in aliis operibus revelatur, subtilis intellectus. Quod quidem aliorum operum parallela in *Quodlibetorum* redactione re vera adhibita sint, assumere non necesse est, sed si sic adhibita sunt, ipso adhibendi modo manifestatur eorum intellectus adeo perfectus, ut, nostro quidem iudicio, nemo nisi Ockham ipse, vel socius ipso adsidue dirigente, negotium tam difficile tamque complexum perficere potuisset.

Denique tandem *Quodlibeta* stylo scribendi uniformi unici auctoris opus esse ostenditur, et si cui ipsius Ockham *Scriptum*, *Expositio Physicorum Aristotelis* et *Summa Logicae* bene nota sint, in *Quodlibetis* eumdem stylum nervosum, aptum et apertum invenire oportet.

§ 9. *De quibusdam differentiis*

Cum alii de historia positionis Ockham respectu naturae conceptus universalis iam bene scripserint¹⁹, hic dicere sufficiat quod Ockham de hoc opinionem suam nondum definite formaverat. Sed in *Quodlibeti IV* q. 35, factio rejecto, ipsum actum intelligendi tamquam rationem et causam conceptus universalis strenue proponit. Utrum autem hanc positionem de actu intelligendi definite suam fecerit, dubitari potest. Quod quidem eam suam fecerit videtur confirmari ex dictis in *Quodlibeti VI* q. 29, lin. 38–64, sed ex dictis in *Quodlibeti V* q. 7, lin. 63–68, dubium adhuc manet, quod apparebit si locus parallelus comparetur.

¹⁹ Cf. G. Gál in *Franciscan Studies*, XXVII (1967), pp. 191–199; V. Richter in *Philosophisches Jahrbuch*, 82 (1975), pp. 177–185; G. Gál in Ockham, *Opera Philosophica*, II, pp. 20*–23*; Ockham, *Opera Theologica*, IV, pp. 15*–18*.

Praeterea, in *Quodlibeti V* q. 21, lin. 12-14, dicit Ockham quod quodlibet praedicamentum est prima intentio vel nomen primae intentionis. In *Quodlibeti VI* q. 17, lin. 62-64, alteram responsonem ad argumentum principale formulat, supponendo quod relatio est nomen secundae intentionis. In q. 22 eiusdem *Quodlibeti*, lin. 24-29, dicit quod opinionem suam priorem in tantum mutat, ut nunc ponat quod secundum Aristotelem, saltem relatio est secunda intentio. Hanc secundam opinionem tenet etiam in q. 23 et q. 27, lin. 78-83, lin. 89-92, eiusdem *Quodlibeti*. Sed in *Summa Logicae*, I, cap. 49 (ed. cit., p. 155, 46 - p. 156, 55), opinioni favet quae ponit relationem esse intentionem secundam. Cum autem *Summa Logicae* disputationibus *Quodlibeti V* probabiliter prior tempore fuerit²⁰, videtur quod Ockham in opinione de hac re aliquamdiu vacillabat, et ante q. 22 *Quodlibeti VI*, opinionem suam non definite formaverat. Fortasse hic et in actu intelligendi videri possunt exempla illius vacillationis seu haesitationis, quam quidam in *Quodlibetis* desiderari opinati sunt²¹.

Practerea, in *Quodlibeti IV* q. 24, lin. 15-17, Ockham novam formam principii parsimoniae adhibere incipit, scil., 'Quando propositio verificatur pro rebus, si duae sufficiunt, non est ponenda tertia'. Post hanc quaestionem, nova forma novies utitur, scil., IV, qq. 26 et 35; VI, qq. 9 et 26; VII, qq. 1-3, 8 et 16; et si locus parallelus habetur, ibi forma solita invenitur, scil., 'Pluralitas non est ponenda sine necessitate'. Tamen post q. 24 *Quodlibeti IV* deinceps non semper novam formam adhibet, quia forma solita in locis undecim invenitur, atque in *Quodlibeti VII* q. 3 utraque forma utitur. Formam autem novam Chatton frequenter adhibet, et Ockham eam ab eo mutuatus esse videtur, quia in *Quodlibeti IV* q. 35, lin. 70-72, ubi forma nova adhibetur, locus parallelus in Chatton est.

Notare hic proderit quod Chatton etiam principium seu regulam huic formae finitimatam frequenter adhibet, quae 'anti-rasorium' quoddam seu principii parsimoniae complementum vocari potest, scil., 'Quando propositio verificatur pro rebus, si duae res non sufficiunt ad verificandum propositionem, oportet ponere tertiam'. Hanc autem regulam Ockham non accipit, immo vehementer impugnat²².

Quantum ad novam formam quam Ockham in quaestionibus supra dictis

²⁰ Cf. G. Gál in Ockham, *Opera Philosophica*, I, p. 56*, et infra, § 11.

²¹ Cf. E. Hochstetter, *Studien zur Metaphysik und Erkenntnislehre Wilhelms von Ockham*, Berlin 1927, p. 10.

²² Cf. *Quodlibet I*, q. 5, lin. 40-42 et nota ibidem posita, lin. 71-112; *Quodlibet VI*, q. 12, lin. 100-106; G. Gál in Ockham, *Opera Philosophica*, I, p. 61*; A. Maurer in *The Monist*, 61 (1978), pp. 428-429.

adhibet, eam nonnisi in *Quodlibetis* invenimus et in Ockham adscriptis *Quaestionibus in libros Physicorum*, ubi et forma solita adhibetur.

§ 10. *De duabus quaestionibus perperam inclusis*

Codicis D et editionis Z *Quodlibeti IV* q. 6: *Utrum virtutes sint connexae*, est *Sent.*, III, q. 12 editionis Lugdunensis. In codice E eadem quaestio numeratur 57, et in tabula ponitur in *Quodlibeto III*. In codicibus *Reportationis* Ockham haec quaestio locis diversis, sed saepissime ad finem *Sent.*, III collocatur. Haec quaestio probabiliter intenditur in nota marginali *Reportationis* Chatton (cod. Paris. 15,887, f. 131va), ubi legitur: ‘Okam, vide in questione super Biblia’²³.

Praeterea, editionis Z *Quodlibeti VII* q. 14: *Utrum tres personae sint unus Deus numero sine omni compositione*, est quaestio *Lecturae* Chatton²⁴. Huius quaestio initium etiam ad finem *Reportationis* Chatton in codice Parisiensi (f. 141ra) invenitur, ubi nonnisi titulus, argumentum secundum contra et argumentum ad oppositum ponuntur. Haec quaestio sex articulis consistit, quorum nonnisi primus in codicibus DEFH invenitur, in editione Z autem eiusdem articuli vix dimidium habetur.

Quare autem vel quomodo hae quaestiones *Quodlibetis* insertae sint, explicari non potest. Notare tamen oportet quod cum codices, in quibus habentur, unius familiae sint, error in exemplari probabiliter factus est. Quare autem quaestio de virtutibus in codice H non habeatur, ex hoc explicari potest quod codices E et H eumdem quaestionum ordinem praebent, et in codice E haec quaestio in *Quodlibeto III* collocatur. Codex H autem ad *Quodlibetum IV* abrupte incipit. Similiter, quare eadem quaestio codici F desit, ex hoc explicari potest quod in codice F multae aliae quaestiones desiderantur, aut quod error exemplaris detectus est, quia in hoc codice eadem quaestio superius, ut quaestio ultima *Sent.*, III, iam exarata erat.

§ 11. *De disputationum loco et tempore*

Ad disputationum quidem locum et tempus determinanda, paucissima nota sunt nobis auxilio, et cum etiam haec nos de multis in dubio relinquant, multa hic dicenda coniectura sola necessario innituntur. Rationabiliter autem

²³ Cf. G. de Ockham, *Opera Theologica*, I, p. 36*, nota 5.

²⁴ Scil., I, d. 2, q. 6 (cod. Paris., B.N., lat. 15,886, ff. 116vb-129vb; cod. Flor., B.N., C. 5. 357, ff. 74ra-81vb).

dictum est quod Ockham, studiis Oxoniae absolutis Londinium venit, probabiliter anno 1321, ubi in conventu Franciscanorum commorabatur²⁵. Notum est autem quod Avenionem anno 1324 profectus est²⁶, et rationabiliter assumptum est quod hoc iter ad finem anni scholastici, i.e. circa medietatem anni, aggressus est²⁷. Notum est quod in conventu Franciscano Avenionensi commorabatur, unde anno 1328 aufugit, et post Monachii, probabiliter usque ad mortem, commoratus est²⁸.

Probabile est quod Ockham Monachii nullum opus academicum aggressus est, quia quaestionibus religio-politicis tunc occupabatur²⁹.

Dum autem Ockham Londinii commoratur, munere docendi probabiliter occupabatur atque multa opera sua absolvit³⁰. Supra autem dictum est quod *Quodlibeta* fructus disputationum fuerint (§ 6), et quod Ockham, ut lector domus Franciscanae, disputationibus de quolibet praesidere potuerit (§ 7). Praeterea, intima relatio *Quodlibetorum* cum *Reportatione Chatton* supra notatur (§ 3), et bene argutum est quod Chatton in conventu Londinensi eodem tempore commorabatur, et lectiones super *Sententias*, quarum *Reportatio* habetur, ibidem pronuntiavit³¹. Ex quibus omnibus assumere rationabile est quod disputationes, quarum fructus *Quodlibeta* sunt, Londinii in conventu Franciscano hoc tempore habitae sunt. Hoc autem assumptum aliquatenus confirmatur, quia in quodam exemplo mutationis subitae, locus Londinium in codicibus ABC bis vocatur³².

Cum autem *Quodlibeta* et *Reportatio Chatton* intime connexa sint, tempus exactum lectionum Chatton determinare nitendum est. Iam monstratum est quod lectiones Chatton super librum tertium ante annum 1323 incidere non potuerunt³³. Si autem codex Parisiensis *Reportationis* tamquam mensura adhi-

²⁵ Cf. G. Gál in Ockham, *Opera Philosophica*, I, p. 56*.

²⁶ Cf. L. Baudry, *Guillaume d'Occam*, Parisiis 1949, p. 95.

²⁷ Cf. G. Gál, ibidem, p. 50*.

²⁸ Cf. L. Baudry, ibidem, p. 96, pp. 114-115, p. 123, p. 244.

²⁹ Cf. Ockham, *Epist. ad Fratres Minores* (*Opera Politica*, III Mancunii 1956): « ...ut impugnationi haeretici supradicti (scil. Ioannis XXII) haeresumque suarum pro modulo meo vacarem, libentius de Avinione recessi,... » (p. 10). « ...et ego de haeresibus et erroribus memoratis et eis conexis de tenuitate ingenii mei scripsi manu mea quinquaginta sexternos de communi forma papyri, et adhuc habeo scribere quadraginta et amplius. ...nec mendacia nec falsae infamiae nec persecutio qualiscumque... me ab impugnatione et reprobatione errorum ipsius, quamdui manum, cartam, calatum et atramentum habuero, numquam in perpetuum poterunt cohibere » (p. 15).

³⁰ Cf. G. Gál, ibidem, pp. 47*-49*, p. 50*, p. 56*; Ockham, *Opera Philosophica*, II, p. 14*.

³¹ Cf. G. Gál in Ockham, *Opera Philosophica*, I, pp. 53*-56*.

³² Cf. *Quodlibet VII*, q. 17, lin. 105-106; q. 18, lin. 87.

³³ Cf. L. Baudry in *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen age*, XVIII (1943-45),

betur, quantum fere temporis Chatton cuique libro impenderit computari potest. Si ergo assumatur quod in conventu annus scholasticus trium terminorum fuerit, haec tempora probabilia lecturae Chatton assignari possunt, scil., Prologus (ca. 31 ff.) in termino autumnali anni 1321; Liber I (ca. 82 ff.) in hiemali et vernali anni 1322³⁴; Liber II (ca. 31 ff.) in autumnali anni 1322; Libri III et IV (ca. 28 ff.) in hiemali anni 1323.

Si autem Chatton lectiones his temporibus pronuntiavit, disputationes *Quodlibeti I* in termino autumnali anni 1322 haberi potuissent. Quamvis enim in *Quodlibeto I* multa parallela libri II *Reportationis* notaverimus, eorum quae argumenta ipsius Chatton praebere videntur, pleraque sunt distinctionis secundae, super quam lectiones circa medium terminum incidissent. Si autem assumatur quod disputationes *Quodlibeti I* in autumnali termino anni 1322 habitae sint, ceteris disputationibus haec tempora probabilia assignari possunt, scil., *Quodlibetorum II et III* (41 q.) in hiemali et vernali anni 1323³⁵; *Quodlibeti IV* (35 qq.) in autumnali anni 1323; *Quodlibetorum V-VII* (66 qq.³⁶) in hiemali et vernali anni 1324, quo anno Pentecostes die tertia Iunii incidit.

Cum autem mirandum esse videatur quod tot disputationes tam brevi tempore absolutae sunt, fortasse suggeretur quod saltem disputationes *Quodlibetorum VI et VII* Avenione habitae sint. Quod tamen Ockham, ad curiam citatus, Avenione disputationes habuerit, nobis quidem valde improbabile esse videtur. Praeterea, quamvis in universitatibus disputationes de quolibet non-nisi bis in anno scholastico habitae sint, nihil de conventuum consuetudine scitur, e.g. quam frequenter vel qua hora diei tales disputationes ibi habitae sint. Suggeri enim potest quod post refectionem serotinam habebantur, qua hora conferentiae haberi solebant. Praeterea, ex textu cuiusvis *Quodlibeti*, quantum temporis disputando impensum sit aestimare difficile est, atque *Quodlibeta* ex omni parte appetit esse opus sedulo ab auctore otioso compositum³⁷.

p. 353; W. J. Courtenay, *Adam Wodeham*, Leiden 1978, p. 69–70. Quod opus curriculum vitae et activitatis G. de Chatton valde utile praebet, pp. 66–74.

³⁴ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 2, q. 4, art. 3 (cod. Paris. 15,887, f. 14rb): « Studere quindecim annis ad concordandum dicta Aristotelis non videtur mihi quod expediat, quia forte adhuc in decimo sexto deficiet quis, licet bene in principio expediat exercitari in dictis eius ». Si conjectura nostra veritatem habet et Chatton suum decimum sextum annum scholasticum hic intendit, studia sua anno scholastico 1306–1307 probabiliter incepit.

³⁵ Prima parallela libri III *Reportationis* in *Quodlibeti III* qq. 10 et 11 notavimus, quamvis prius notaverimus quaedam eiusdem libri parallela quae sunt mere complementaria.

³⁶ Quare hic 66 quaestiones ponamus potius quam 74, infra patebit, § 13.

³⁷ Cf. L. Baudry, *Guillaume d'Occam*, p. 68.

§ 12. *Utrum Chatton ipse disputationibus interfuerit*

Cum supra assumptum sit (§ 11) quod Chatton in conventu Londinensi codem tempore quo Ockham commorabatur, mirabile esset si ad disputationes numquam adfuisset; et si quando aderat, cum tot argumenta eius in *Quodlibetis* adhibita sint, rationabile est assumere quod ipse opponens vel e numero opponentium nonnumquam fuerit. Praeterea, supra dictum est (§ 6) quod in multis quaestionibus *Quodlibetorum*, quarum argumenta in *Reportatione Chatton* inveniuntur, textus utriusque operis sibi invicem saepe non omnino correspondent. Quae differentia facilius intelligitur, si assumatur quod Chatton ipse haec argumenta viva voce in disputationibus protulerit.

Si autem queratur utrum Chatton etiam respondentis partem nonnumquam gesserit, fortasse hic melius est nonnisi facta aliqua notare et lectori conclusionem inferendam relinquere. Ockham enim in octo quaestionibus argumenta seu rationes ipsius Chatton in suis responsionibus adhibet³⁸. Haec autem responsa alibi in Ockham non invenimus, aut si quando aliquatenus alibi inveniuntur, textus *Quodlibetorum* et *Reportationis* adeo similes sunt ut dubitari non possit quin a se invicem dependeant. In his locis ergo quid factum est? Respondere oportet aut quod Ockham haec argumenta ex *Reportatione* desumpserit, aut quod Chatton in his disputationibus respondens fuerit. Horum autem utrumque probabile est.

Si autem dicatur quod Chatton saltem in disputatione quaestioonis³⁵ *Quodlibeti IV* respondens esse non potuit, quia in *Lectura* sua miratur quod Ockham opinionem de ficto mutavit³⁹, responderi potest quod nonnisi in redactione apparere potuit praeccise quomodo disputationis praesidens respondentis dicta adhibere statuisse, i.e. utrum ea accepisset an quodam modo circumscrispisset, sua nonnulla addendo. Hic autem Ockham argumenta Chatton sua fecit.

Aliam vero connexionem *Quodlibetorum* cum *Reportatione* Chatton explicare difficilius est. Nam in parallelis quattuor quaestionum *Quodlibetorum*⁴⁰, Chatton recitat aliquot argumenta ipsius Ockham quae alibi in Ockham non invenimus, aut si quando aliquatenus alibi inveniuntur, ex textuum similitudine apparet quod haec loca utriusque operis a se invicem dependent. Quid ergo hic factum est? Suggesti quidem potest quod Ockham haec sua argu-

³⁸ Cf. *Quodlibet I*, q. 19, lin. 42-54; II, q. 5, lin. 114-120; III, q. 12, lin. 47-59 (ubi cf. ed. Cova, p. 318, 408-416); IV, q. 2, lin. 135-137, lin. 171-174, lin. 184-211; q. 8, lin. 18-19, lin. 72-76; q. 17, lin. 21-42; q. 35, lin. 70-113; V, q. 6, lin. 29-43, lin. 48-58, lin. 76-81.

³⁹ Cf. G. Gál in *Franciscan Studies*, XXVII (1967), p. 197.

⁴⁰ Cf. *Quodlibet V*, q. 2, lin. 19-34; q. 3, lin. 10-27; q. 4, lin. 24-63, lin. 70-80; q. 7, lin. 23-36.

menta ex *Reportatione* excerpserit, sed hoc in se valde improbabile est, et etiam si sic, adhuc restat explicare unde Chatton ipse haec argumenta cognoscere potuerit, quia parallela quaestiorum praedictarum in Prologo Chatton inveniuntur, et supra assumpsimus (§ 11) quod *Quodlibetorum* disputationes Prologo posteriores fuerint.

Hic autem notandum est quod Prologus qui in codicibus habetur, Prologus, non *Reportationis*, sed *Lecturae* Chatton esse videtur⁴¹. Nam in Prologi q. 1 (ed. Reina, p. 64, 454), lector ad alium locum remittitur, locus autem a Chatton intentus, non in *Reportatione*, sed in eius *Lectura* invenitur⁴². Videlur ergo quod parallela quaestiorum praedictarum in prima Prologi versione non inveniebantur, sed in secunda addita sunt.

Sed etiam si hoc verum sit, explicare restat unde Chatton haec argumenta Ockham cognoscere potuerit. De hoc autem tria suggeri possunt: primum, Chatton argumenta in his disputationibus audivit; secundum, Chatton in his disputationibus respondens fuit; tertium, Chatton argumenta ex textu redacto *Quodlibetorum* desumpsit. Primum quidem probabile est. Secundum autem etiam probabile est, sed si Chatton in his disputationibus respondens fuit, cum hic, non suas, sed rationes ipsius Ockham proferret, assumere oportet quod in praeparationem disputationum Ockham has rationes cum Chatton communicaverit, quod quidem disputationibus de quolibet non alienum fuisset. Tertium vero valde improbabile est, quia quamvis Chatton in Prologo suo distinctionem, quaestionem et etiam conclusionem saepe indicet quando Ockham allegat, *Quodlibeta* nusquam memorat. Praeterea, si Chatton textum redactum *Quodlibetorum* cognovit, explicare difficile est quomodo quaestionem 35 *Quodlibeti IV* praetermiscerit, ubi Ockham opinionem de facto definite reiecit.

§ 13. *De redactionis loco et tempore*

Commissio quidem Ioannis XXII Avenione saltem ad mensem Augusti anni 1325 instituta est⁴³, et Magistri aliquanto post primam relationem suam conscripserunt, cuius tamen tempus determinari non potest. Secunda autem relatio eorum probabiliter post diem 13 Martii anni 1326 incidit⁴⁴. Dum autem Commissio sedet, Ockham a Magistris pluries auditus est et doctrinam defendebat⁴⁵.

⁴¹ Cf. G. Gál, Art. cit., p. 197, nota 15.

⁴² Cf. *Lectura*, I, d. 3, q. 1, art. 1 (cod. Paris., f. 130ra ss.; cod. Flor., f. 82ra ss.).

⁴³ Cf. L. Baudry, ibidem, p. 99, nota 1.

⁴⁴ Cf. ibidem, p. 99, nota 4.

⁴⁵ Cf. *Epist. Bertrandi de Turre* (Avenione, 18 Iunii 1328) in *Archivum Franciscanum Historicum*, VII (1915), p. 674: « Predictum etiam Guillelmum Ocham vocatum ad romanam curiam pro eo

Supra autem dictum est (§ 4) quod Ockham ante redactionem quaestio-
num 1-7 *Quodlibeti VI* et quaestioni 9 *Quodlibeti VII*, saltem primam relatio-
nem Magistrorum cognovit. Cum tamen haec relatio anno 1325 probabiliter
confecta esset, Ockham eam cognoscere non potuit antequam ab Anglia anno
1324 recessit. His itaque visis, dicendum est quod Ockham quaestiones dictas
*Quodlibetis Avenione addidit, et quod de eis probabiliter nullae disputationes
habitae sunt*⁴⁶.

Praeterea, si consideretur quam actuose Ockham Londinii occupatus fue-
rit⁴⁷, rationabile est dicere quod *Quodlibeta* omnia, non Londinii, sed Aven-
ione redegerit. Nam cum coram Magistris primo apparuit, quod probabiliter
secunda medietate anni 1325 incidit, iam integrum annum Avenione commo-
ratus erat. Cum autem appareat quod *Quodlibeta* est opus ab otioso compo-
situm, ut iam dictum est, Avenione primo anno circumstantiae tali operi
maxime idoneae adfuisse videntur.

Praeterea, si assumatur quod *Quodlibeta* omnia Avenione redacta sint,
solutio unius saltem difficultatis suggeri potest. Nam, ut supra notavimus
(§ 6), in *Quodlibetis I et II* textus multorum argumentorum desideratur, quae
argumenta in *Reportatione Chatton* plerumque inveniri possunt. In disputatio-
num autem notulis, quas Ockham secum Avenionem portavit, haec argu-
menta desiderabantur, et cum Chatton lectiones nonnisi anno praecedenti
absolvisset, exemplum *Reportationis* Avenione nondum in promptu habebatur.

* * *

Restat multorum ad hanc editionem parandam promptum auxilium
gratissimo animo testari, maxime autem Universitatis S. Bonaventurae
eiusque Praesidis, Adm. Rev. Matthiae Doyle, O.F.M., sine cuius favore in-
ceptum perfici non potuisset; Rev. Conradi Harkins, O.F.M., Instituti Fran-
ciscani Directoris; Rev. Gedeonis Gál, O.F.M., operum Ockham Editoris
Generalis; Instituti Pontificii collegarum philosophorum, theologorum, pa-
laeographorum.

Praeparatio huius voluminis incepta est initio Augusti anno 1973.

Institutum Pontificium Studiorum Mediae Aetatis.
Toronto.

quod delatus erat quod multa herronea et heretica docuerat et scripserat, que etiam defendebat,
pluriesque super dictis horroribus prius commissis nonnullis sacre theologie doctoribus auditus
fuerat in consistorio, causaque pendebat in curia supradicta,... idem dominus noster excommuni-
cavit velud contumacem....».

⁴⁶ Cf. *supra*, p. 38*.

⁴⁷ Cf. *supra*, nota 30.

SIGLA CODICUM MANUSCRIPTORUM

- A = Parisiis, Bibl. Nat., lat. 16,398
B = Bibl. Apost. Vaticana, lat. 3075
C = Bibl. Apost. Vaticana, lat. 956
D = Giessae, Bibl. Universitatis 733
E = Bibl. Apost. Vaticana, Chigi B. VI. 93
F = Gottingae, Bibl. Universitatis, Theol. 118
G = Vindobonae, Bibl. Conv. Fratrum O. P. 187 (153)
H = Romae, Bibl. Angelica 69 (A. 7. 8)
K = Parisiis, Bibl. Nat., lat. 17,841
L = Parisiis, Bibl. Mazarine, lat. 894
M = Basileae, Bibl. Universitatis F. II. 24
N = Oxoniae, Bibl. Collegii Merton 106
P = Monachii, Bibl. Status, clm 8943

SIGLA EDITIONUM

- X = Parisiis 1487/8
Y = S. d. vel l.
Z = Argentorati 1491

ABBREVIATIONES

<i>add.</i> = addit	f. = folium
<i>cett.</i> = ceteri codices et editiones	<i>mg.</i> = in margine
<i>codd. et edd.</i> = codices et editiones	<i>om.</i> = omittit
<i>ed.</i> = editor	<i>trp.</i> = transponit
[...] = includunt verba ab editore addita	

QUODLIBET PRIMUM

QUAESTIO 1

UTRUM POSSIT PROBARI PER RATIONEM NATURALEM QUOD TANTUM EST UNUS DEUS

5 Quod sic: Quia unius mundi est tantum unus princeps, XII *Metaphysicae*¹; sed potest probari naturali ratione quod tantum est unus mundus secundum Philosophum, I *De caelo*²; igitur potest probari naturali ratione quod tantum est unus princeps; sed ille est Deus; igitur etc.

10 Ad oppositum: Articulus fidei non potest evidenter probari; sed quod tantum sit unus Deus est articulus fidei³; igitur etc.

In ista quaestione primo exponam quid intelligendum est per hoc nomen 'Deus'; secundo, respondebo ad quaestzionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod hoc nomen 'Deus' potest habere diversas descriptiones: una est quod Deus est aliquid nobilius

QUODLIBET I. CODD. ABCDEFGKLM.

QUAESTIO 1. – 1 *mg. ACGK, om. BEFLM* 13-14 intelligendum est] intelligitur LM,
intelligo DFZ

QUAESTIO 1. – 1 Cf. Aristot., *Metaph.*, XII, c. 10, t. 55 (1076a 4). 2 Cf. Aristot., *De caelo*, I, cc. 8-9, tt. 76-100 (276a 18 - 279b 3). 3 Cf. *Symbolum Nicaenum* (H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum*, ed. 36, n. 125).

et melius omni alio a se; alia descriptio est quod Deus est illud quo nihil est melius nec perfectius⁴. 20

[SECUNDUS ARTICULUS: CONCLUSIO 1]

Circa secundum dico quod accipiendo Deum secundum primam descriptionem, non potest demonstrative probari quod tantum est unus Deus. Cuius ratio est quia non potest evidenter sciri quod Deus est, sic accipiendo; igitur non potest evidenter sciri quod tantum est unus Deus, sic accipiendo Deum. Consequentia plana est; antecedens probatur, quia haec propositio ‘Deus est’ non est per se nota, quia multi dubitant de ea⁵; nec potest probari ex per se notis, quia in omni ratione accipietur aliquod dubium vel creditum; nec est nota per experientiam, manifestum est; 30 igitur etc.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod, si posset evidenter probari quod Deus est, sic accipiendo Deum, quod unitas Dei posset tunc evidenter probari⁶. Cuius ratio est quia, si essent duo Dii, *a* et *b*, per illam descriptionem, tunc *a* esset perfectior omni alio a se, et ita esset perfectior *b*, et *b* esset imperfectior *a*; similiter, *b* esset perfectior *a*, quia Deus est per positum; et per consequens *b* esset perfectior et imperfectior quam *a*, et *a* quam *b*, quod est manifesta con-

²⁰ melius] prius F, prius add. DZ || nec] et BCGKXY, vel DFZ 24-25 evidenter...
potest om. A 24 sciri] probari L 25 sic accipiendo om. DEFZ || sciri] probari DEFLZ
26 sic... Deum om. CKLXY 29 ratione] tali add. DFZ 34 sic] primo modo CXY,
secundo modo K || quod om. CDFXYZ 36 ita] a add. DFZ 37 imperfectior... eset²
om. CEGKXY 38 b] om. DFGZ, deus A 39 et imperfectior om. CGKXY

⁴ Cf. Guillelmus de Ware, *In I Sent.*, q. 15 (ed. P. Muscat, *Antonianum*, II [1927], p. 346, n. 5). ⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (*Opera Theologica*, II [St. Bonaventure, N.Y. 1970], p. 313, 18-19); d. 3, q. 4 (ed. cit., II, p. 432ss). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 2, q. 10 (ed. cit., II, p. 356, 14 - p. 357, 9).

40 tradictio; igitur si posset evidenter probari quod Deus est, sic accipiendo Deum, posset evidenter probari unitas Dei.

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico quod unitas Dei non potest evidenter probari, accipiendo 'Deum' secundo modo ⁷. Et tamen haec negativa 'unitas Dei sic accepti non potest evidenter probari' non potest demonstrative probari, quia non potest demonstrari quod unitas Dei non possit evidenter probari nisi solvendo rationes in contrarium; sicut non potest demonstrative probari quod astra sint paria ⁸, nec potest demonstrari Trinitas personarum; et tamen istae negativae non possunt evidenter probari 'non potest demonstrari quod astra sint paria', 'non potest demonstrari Trinitas personarum'.

[CONCLUSIO 4]

Sciendum tamen quod potest demonstrari Deum esse, accipiendo 'Deum' secundo modo prius dicto, quia aliter esset processus in infinitum nisi esset aliquid in entibus quo non est aliquid prius nec perfectius. Sed ex hoc non sequitur quod potest demonstrari quod tantum est unum tale, sed hoc tantum fide tenetur.

43 potest] hic add. BCK 44 Deum om. BCEKLMXY . tamen] cum DFZ 45 sic accepti om. BCGKXY ¶ non²] nec AELM 45-46 non²... probari om. DFZ 49 paria] vel imparia add. CKXY 49-52 et... personarum om. AEL 51 astra] non add. DFZ 54-59 Sciendum... tenetur] mg. B, om. CGK 57 nec] et DFZ

⁷ Supra, lin. 19-20. ⁸ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 5 (ed. cit., II, p. 456, 7-10).

[TERTIUS ARTICULUS
AD RATIONES PRIMAE VIAE SCOTI]

60

Unde ad rationes S c o t i in contrarium respondeo. Ad primam⁹ dico quod ipsa procedit ex una propositione credita, scilicet quod intellectus divinus est infinitus, quia ista est aequa dubia sicut conclusio principalis, nec potest demonstrative probari sed ⁶⁵ tantum est credita¹⁰.

Secundo dico quod supposito quod possit demonstrari infinitas intellectus divini, non potest demonstrari quod ille intellectus infinitus ipsius *a* cognoscit *b* perfectissime, sed hoc est tantum creditum.

70

Tertio dico quod hoc supposito, adhuc ratio non procedit; quia quando quaeritur¹¹, aut *a* cognoscit *b* per essentiam *b* aut non, dico quod haec est distinguenda, ex eo quod si per potest dicere circumstantiam causae efficientis cognitionem; vel secundo, obiecti cogniti per talem cognitionem; vel tertio, ⁷⁵ licet improprie, potest dicere circumstantiam notitiae absolutae, affirmativae, simplicis et propriae ipsius essentiae divinae, vel notitiae aequivalentis notitiae simplici et propriae ipsius essentiae.

Si primo modo, sic dico quod *a* non intelligit *b* per essentiam *b*, quia *b* non causat effective cognitionem *a*.

80

Si secundo modo intelligatur, sic concedo quod *a* intelligit *b* per essentiam *b*, quia essentia *b* est obiectum cognitionis ipsius *a*. Sic etiam Deus intelligit creaturam per essentiam creaturae.

Si tertio modo intelligatur, quo modo nos non cognoscimus

⁶⁵ conclusio] quaestio DFZ ⁶⁷ possit] posset ABDFXYZ ⁶⁸ potest] tamen add. CDEKXY ⁶⁹ infinitus om. DEFLZ ⁸⁰ effective] affirmativam CK || cognitionem] ipsius add. BLM || a om. DFZ ⁸² essentia om. BCDEFKXYZ ⁸³ a om. AEFLM : Sic... creature om. BC GK

⁹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 3, n. 166 (ed. Vaticana, II, p. 226, 11-12). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, d. 35, q. 2 (*Opera Theologica*, IV [St. Bonaventure, N.Y. 1978], p. 441, 12-18). ¹¹ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., II, p. 227, 2-3).

85 Deum pro statu isto, scilicet cognitione absoluta, quae distingui-
 tur contra connotativam; cognitione affirmativa, quae distin-
 guitur contra negativam; cognitione simplici, distinguendo con-
 tra cognitionem compositam; cognitione propria, distinguendo
 contra cognitionem communem; quia cum omnibus istis addi-
 90 tionibus non cognoscimus Deum pro statu isto; tamen sic dico
 quod *a* cognoscit *b* per essentiam ipsius *a*, quia *a* est cognitio
 absoluta ipsius *b* affirmativa, simplex, propria, vel aequivalet no-
 titiae propriae et simplici. Nam sicut in nobis, cognoscendo albe-
 dinem et nigredinem per unum actum, possumus aequae suffi-
 95 cienter formare complexa et iudicare inter albedinem et nigredi-
 nem, sicut si cognosceremus albedinem et nigredinem per duos
 actus; et tamen ista unica cognitio nec est propria cognitio albe-
 dinis nec nigredinis, sed est communis utriusque; tamen propria est
 per aequivalentiam¹², quia tantum valet ad iudicandum inter illa
 100 sicut si esset propria cognitio utriusque; ita *a* per suam unicam
 cognitionem simplicem potest aequae sufficienter iudicare inter *b*
 et *a* sicut si *a* haberet unam propriam qua cognosceret se, et aliam
 qua cognosceret *b*; et tamen cognitio *a* neutri est propria sed est
 communis tam sibi quam *b*; tamen utriusque propria est per aequi-
 105 valentiam, quia tantum valet ad iudicandum obiecta sicut si *a*
 essent duae cognitiones propriae *a* et *b*.

Sed ad probationem Doctoris, cum dicit¹³ quod si *a*
 intelligit *b* per essentiam *b*, tunc actus *a* esset naturaliter posterior
b, dico quod verum est, si ‘per’ diceret circumstantiam causae
 110 efficientis, quia tunc essentia *b* efficeret cognitionem ipsius *a*, et

97 cognitio¹¹] albedinis add. BCGK 97-98 nec... nigredinis om. CGK 98 nigre-
 dinis] visae add. B || sed] visae G, in se CK 102 propriam] cognitionem add. CGKXY
 105 obiecta] omnia AELM, a B, om. CK || si] in add. DFGLMXYZ 108 actus om. BCGK
 110 *a*] *b* B, om. CK

¹² Cf. Ockham, ibidem, Prol., q. 1 (Opera Theologica, I [St. Bonaventure, N.Y. 1967], p. 69, 22 - p. 70, 2). ¹³ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., II, p. 227, 9-10).

effectus posterior est sua causa efficienti¹⁴; si autem li per dicat circumstantiam obiecti vel notitiae propriae, sic non concludit.

Ad secundum¹⁵ pro illa via dico quod aliquid esse obiectum adaequatum dupliciter intelligitur¹⁶: uno modo, secundum perfectionem, sic quod obiectum sit aeque perfectum sicut actus; alio modo, secundum praedicationem, ita quod sit commune per praedicationem omni obiecto apprehensibili a tali potentia.¹¹⁵

Primo modo, non est inconveniens eumdem actum habere duo obiecta adaequata posita hypothesi, quia contrarium non potest probari demonstrative; et isto modo essentia *a* est obiectum adaequatum suae cognitionis et *b* similiter.¹²⁰

Secundo modo, est impossibile quod eiusdem actus sint duo obiecta adaequata; et sic dico quod nec *a* nec *b* est obiectum adaequatum.

Et quando probatur maior¹⁷, quia tunc actus quietaretur per aliquid quo circumscripito nihil minus quietaretur, dico quod non potest demonstrari quod circumscripto *b* quietaretur *a* in essentia sua; et si posset, esset concedendum quod *a* haberet duo sufficierent quietativa.¹²⁵

[AD RATIONES SECUNDÆ VIAE]

130

Ad aliud¹⁸ de secunda via, dico quod non potest demonstrari quod *a* diligit *b*, quia multi philosophi¹⁹ posuerunt quod Deus

115 sic] scilicet CDFKZ 116-117 commune... praedicationem] aeque praedicabile de DFZ 120 essentia] ipsius add. BCKXY 126 aliquid] a DFZ / nihil] nihilo LM, vel CK 132-134 quod¹... demonstrari om. BCGK

¹⁴ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, II, c. 16 (98b 17). ¹⁵ Cf. Scotus, ibidem, n. 168 (ed. cit., II, p. 228, 3-8). ¹⁶ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 1 (ed. cit., II, p. 388, 21 - p. 389, 4); d. 35, q. 3 (ed. cit., IV, p. 455, 1-6).

¹⁷ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., II, p. 228, 8-9). ¹⁸ Cf. Scotus, ibidem, n. 169 (ed. cit., II, p. 229, 1-4). ¹⁹ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, XII, t. 51 (ed. Iuntina, VIII, ff. 335 D-337 C); Ockham, ibidem, d. 35, q. 2 (ed. cit., IV, p. 434, 19 - p. 435, 2).

nec intelligit nec vult aliquid extra se; tamen hoc posito, quod *a* diligit *b*, non potest demonstrari quod *a* plus vel minus vel ae-
135 qualiter diligit *b* sicut seipsum.

Et quando probatur²⁰ quod *a* diligit infinite *b*, quia uterque est Deus infinitus, dico quod non potest demonstrari quod uterque sit infinitus intensive, quia hoc est solum creditum²¹; et per consequens non potest demonstrari quod *b* sit infinite diligendus,
140 nec potest demonstrari quod *a* plus diligit se quam *b*.

Et quando dicitur²² quod quilibet naturaliter plus diligit esse suum quam alterius, dico quod licet hoc sit verum de voluntate diligente naturaliter se, et alia diligente libere, tamen non potest demonstrari quod sit verum de voluntate naturaliter diligente
145 omne diligibile. Nunc autem *a* naturaliter diligit se et omne aliud, nec potest demonstrari quod libere et contingenter diligit ali-
quid. Et dato quod libere diligenter *b*, adhuc voluntas libera non conformatur voluntati naturali; aliter enim voluntas mea dilige-
ret Deum infinite. Tamen voluntas libera conformatur rationi
150 rectae et naturali, non autem semper voluntati naturali.

Ad secundum²³ pro illa via dico quod non potest demonstrari quod *a* fruitur *b* nec utitur, quia non potest demonstrari quod *a* diligit aliquid aliud a se. Similiter, posito quod sic, potest dici quod *a* fruitur *b*; et concedo tunc quod *a* est beatus in duobus
155 obiectis, quorum neutrum dependet ab alio, et utrumque est

133 aliquid *om.* DFZ 136 uterque] utrumque CEK 137-138 uterque] utrumque ACEK 138 infinitus] infinitum AE 141 quilibet] quodlibet BCGKMXY natu-
raliter *om.* BCGK 142-144 de... verum *om.* CGK 143 naturaliter... diligente *om.* ABELM
diligente² *om.* FXY tamen] hoc *add.* BE 144 quod... verum] *om.* BE, quod hoc sit A
voluntate *om.* CGKXY 146-147 aliquid] aliud DFZ 147 libere] et contingenter
add. ADZ 149 infinite] sicut voluntas divina naturaliter diligit deum infinite *add.* LXY
150 et... naturali² *om.* LM 153 Similiter] unde DFZ sic] adhuc *add.* LM

²⁰ Cf. Scotus, ibidem. ²¹ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 3 (ed. cit., II,
p. 424, 14-20); *Quodlibet VII*, qq. 11-18. ²² Cf. Scotus, ibidem (ed. cit.,
II, p. 229, 4-11). ²³ Cf. Scotus, ibidem, n. 170, (ed. cit., II, p. 229, 13
- p. 230, 1).

sufficiens beatificativum. Tamen *a* tunc fruitur duobus unico actu, non duobus.

Et ad probationem²⁴ potest dici quod *b* destructo, *a* sufficienter esset beatus in se. Nec potest demonstrari quod *a* non potest habere talia duo obiecta beatificantia.¹⁶⁰

Ad illud²⁵ ultra dico quod non potest demonstrari quod *a* quietatur in se nec in *b*.

[AD RATIONES TERTIAE VIAE]

Ad illud²⁶ de tertia via, concedo totam illam deductionem et conclusionem, quod voluntas potest ordinate plus amare *a* et *b*¹⁶⁵ quam *a* solum.

Et dico ultra quod non potest demonstrari quod voluntas creata quietatur in uno illorum, quia non potest demonstrari quod sit infinitum intensive.

[AD RATIONES QUARTAE VIAE]

170

Ad aliud²⁷ de quarta via dico quod causa totalis dupliciter describitur: uno modo dicitur causa totalis illud quo posito, omni alio circumscripto, potest effectus sufficienter produci; et isto modo, causa totalis dicitur causa sufficiens; alio modo dicitur causa totalis illud quod potest aliquem effectum sufficienter¹⁷⁵ producere, et sine quo non potest talis effectus produci; et sic causa totalis et causa praecisa sunt idem²⁸.

156 Tamen] cum DLMZ : duobus] obiectis add. DFZ 166 *a*] unum DZ : solum] et plus quietari in *a* et *b* quam in uno solum add. DZ 168 creata] beata B 174 sufficiens] efficiens ABCGKLM 175 aliquem] aliquando BG : sufficienter] om. CK, simpliciter BG

²⁴ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., II, p. 230, 1-4). ²⁵ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., II, p. 230, 1). ²⁶ Cf. Scotus, ibidem, n. 171 (ed. cit., II, p. 230, 5-12). ²⁷ Cf. Scotus, ibidem, nn. 172-173 (ed. cit., II, p. 230, 13ss).
²⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, II (ed. Lugduni 1494), qq. 4-5 L; *Scriptum*, I, d. 45 (ed. cit., IV, p. 665, 20-24).

Primo modo loquendo, dico ²⁹ quod idem effectus numero potest simul habere duas causas totales, sicut idem calor numero ¹⁸⁰ potest simul produci a sole et ab igne, et a duobus ignibus. Et concedo quod *a* et *b* possunt esse causae totales unius effectus.

Secundo modo, contradictio est quod idem effectus numero habeat duas causas totales; nec potest demonstrari quod *a* vel *b* sit causa totalis alicuius, isto modo loquendo.

¹⁸⁵ Ad probationem ³⁰ dico quod effectus habens duas causas totales primo modo, non dependet essentialiter ab altero, quia posset sufficienter produci illo non existente.

Ad secundum ³¹ pro illa via, de duobus finibus primis et totalibus, dico sicut de causa totali efficienti ³², quod eiusdem effectus possunt esse duo fines, quorum uterque esset causa finalis sufficiens illius effectus; sicut aliquis vadens ad tabernam propter cibum et potum, sufficienter iret propter utrumque divisim, quia si nollet bibere, adhuc iret ad comedendum; et si nollet comedere, adhuc iret ad bibendum. Sed quod habeat duos fines totales, ¹⁹⁵ quorum uterque est finis praecisus modo praedicto ³³, est impossibile.

Ad illud ³⁴ de duobus excedentibus, dico quod non est inconveniens aliquid primo excedi a duobus primo excedentibus, sicut unus lapis primo exceditur a duobus hominibus, nec prius ²⁰⁰ excedit unus homo lapidem quam aliis.

180 simul] om. DFZ, sic BEL, sic add. A 182 numero om. DEFGZ 186 altero]
altera CDFKLXYZ, alio BG 187 illo] illa FLXY 191 tabernam] tabulam LM
192 iret] om. BDFGLMZ, posset ire E, potest A 198 primo² om. CKXY

²⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 11 (ed. cit., I, p. 309, 17-24); *Sent.*, III, q. 1 P. ³⁰ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 173 (ed. cit., II, p. 231, 3ss).

³¹ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 174 (ed. cit., II, p. 231, 10ss). ³² Vide supra, lin. 178-180. ³³ Supra, lin. 175-177. ³⁴ Cf. Scotus, *ibidem*.

[AD RATIONES QUINTAE VIAE]

Ad illud³⁵ de quinta via dico quod non potest demonstrari quod alter vel uterque esset infinitus intensive; et ideo non potest demonstrari quod infinitum exceditur. Quamvis possit probari quod maior perfectio esset in illis duobus simul quam in uno per se, non tamen sequitur quod infinitum potest excedi, quia neuter eorum est infinitus; saltem hoc non potest demonstrari.

[AD RATIONES SEXTAE VIAE]

Ad illud³⁶ de sexta via dico quod non potest demonstrari quod species plurificabilis non determinat se ad certum numerum individuorum, quia non potest demonstrari quin aliqua astra sint eiusdem speciei; et tamen illa secundum p h i l o s o p h o s determinant sibi certum numerum individuorum sub qualibet specie, ita quod per nullam potentiam possunt plura fieri sub illa specie; hoc etiam dicunt aliqui t h e o l o g i. Similiter, materia in aliquo toto est plurificabilis in partes eiusdem speciei, et tamen illa materia determinat sibi certum numerum partium eiusdem quantitatis. Similiter, sol est eiusdem speciei cum suis medietatibus, et tamen determinat sibi certum numerum medietatum eiusdem quantitatis. Ita potest dici in proposito, quod natura di-²²⁰ vina determinat sibi dualitatem Deorum, ita quod maior est falsa.

Ad aliud³⁷ pro illa via dico quod duo necesse esse, si essent,

²⁰³ esset] excedat DFZ infinitus] infinitum AELM, in infinitum DFZ ²⁰⁴ quod]
in add. CDFXYZ ²⁰⁶ quod] in add. EXYZ excedi] excedere E ²¹² philosophos]
philosophum LM ²²⁰ proposito] quod non potest probari add. CKXY 220-221 di-
vina] non add. CKXY

³⁵ Cf. Scotus, ibidem, n. 175 (ed. cit., II, p. 232, 4-8). ³⁶ Cf. Scotus,
ibidem, n. 176 (ed. cit., II, p. 232, 9-13). ³⁷ Cf. Scotus, ibidem, n. 177
(ed. cit., II, p. 233, 1-10).

non conveniunt in aliquo nec distinguuntur aliquibus, sed seipsis
 225 conveniunt in necesse esse, hoc est, conceptus ‘necesse esse’ uni-
 voce praedicatur de illis, et seipsis distinguuntur. Quaere respon-
 sionem huius in primo, distinctione secunda, quaestione de uni-
 tate Dei ³⁸.

[AD RATIONEM SEPTIMAE VIAE]

230 Ad ultimum ³⁹, de septima via, dico quod non potest demon-
 strari quod Deus sit omnipotens, sed sola fide tenetur ⁴⁰. Posito
 etiam quod sic, potest dici quod voluntas unius est naturaliter
 ita conformis alteri et concors, quod naturaliter, quidquid unus
 vult, alias vult necessario. Et ideo si *a* vult aliquid esse, *b* non
 235 potest nolle illud esse, vel velle illud non esse, quia non potest
 demonstrari quod *b* vult illud libere et contingenter et indiffe-
 renter. Et ideo non sequitur quod *a* potest facere *b* nullipotentem.

Ad principale, patet ex dictis.

224 non *om.* LM in aliquo *om.* CKXY, nec] et BELM, tamen A [aliquibus] in aliquo CDKMXYZ, aliquo F, *om.* G 228 Dei] et ibi invenies add. GLM, et ibi inconveniens add. B 234 vult²] et add. CK, idem add. XY 235 vel... esse *om.* BCGK 236 b *om.* DFZ 238 Ad] primum add. BCGKLM

³⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 10 (ed. cit., II, p. 350, 16 - p. 352, 5); Guillelmus de Ware, *ibidem* (ed. cit., p. 345, n. 3, et responsio n. 3). ³⁹ Cf. Scotus, *ibidem*, nn. 179-180 (ed. cit., II, p. 234, 8ss). ⁴⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 105, 1ss); d. 42 (ed. cit., IV, p. 617, 5-21); *Quodlibet III*, q. 1.

QUAESTIO 2

UTRUM ESSENTIA DIVINA ET RELATIO
DISTINGUANTUR EX NATURA REI

Quod sic: Quia contradictoria de eodem non verificantur¹; sed essentia est tres personae; paternitas non est tres personae; igitur ista distinguuntur ex natura rei.

Contra: Essentia est relatio; igitur non distinguuntur ex natura rei.

[RESPONSIO AD QUAESTIONEM]

Pro dictis quatuor modis² potest dici quod distingui ex natura rei potest dupliciter accipi, scilicet proprie; et tunc illa quae sic distinguuntur sunt plura, quorum unum non est realiter et essentialiter alterum; vel potest accipi in proprio, quando scilicet est aliqua res absoluta quae est plures res relativae; et est aliqua res quae est illa res absoluta quae est plures res relativae, et tamen ipsa non est plures res relativae.

Primo modo accipiendo distingui ex natura rei, essentia divina et relatio non distinguuntur ex natura rei, quia essentia est realiter relatio.

Secundo modo, distinguuntur ex natura rei, quia essentia est tres personae, et paternitas non est tres personae. Nec aliquam

QUAESTIO 2. – A lin. 94 usque ad finem quaestionis deficit G. 7-8 ex... rei om.
ABC EGL MXY 12 sic om. BCDEFGKXYZ distinguuntur] ex natura rei add. BDFZ
13 et essentialiter] om. XY, aliud vel sicut add. B, sicut add. G alterum] aliud CK 14 abso-
luta om. BCEFGKLM 15 illa] aliqua B, alia G, om. CK 15-16 quae²... relativae¹ om. DFZ
16 et] ita quod DZ !! ipsa] ista CK, om. BG 21 et... personae om. BG et] tamen add. CFK
paternitas] una persona CK, relatio XY aliquam] aliam CDFGKXYZ

QUAESTIO 2. –¹ Cf. Aristot., *Metaph.*, IV, c. 3, t. 9 (1005b 19-20). ² Cf.
Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 11 (ed. cit., II, p. 363, 5-19); d. 2, q. 1 (ed. cit.,
II, p. 19, 3 - p. 20, 5).

distinctionem vel non-identitatem parvam vel magnam ibi pono praeter predictam.

[AD ARGUMENTA QUAEDAM IN CONTRARIUM³]

- 25 Ad primum in contrarium, nego consequentiam ‘aliquid vere praedicatur de essentia quod non praedicatur de paternitate, igitur essentia et paternitas distinguuntur’, quia antecedens est verum terminis supponentibus personaliter et significative, et consequens est falsum terminis significative acceptis; quia manifestum est quod aliquid vere praedicatur de isto termino ‘essentia’ ut stat personaliter, quod non praedicatur de ‘paternitate’ ut stat personaliter. Et tamen ‘essentia’ et ‘paternitas’ ut stant personaliter non distinguuntur, quia denotatur quod in re esset aliqua distinctio alia quam dicta est⁴. Sed bene sequitur quod
 35 ‘essentia’ supponit pro aliqua re quae est plures personae, et ‘paternitas’ supponit pro aliqua re quae non est plures personae. Tamen si ‘essentia’ et ‘paternitas’ supponant simpliciter vel materialiter in consequente, tunc consequens est verum sicut antecedens, quia isti conceptus ‘essentia’ et ‘paternitas’ distinguuntur realiter.
 40 Ad aliud dico quod subiecta in istis propositionibus quas format beatus, ‘essentia est tres personae’, ‘paternitas non est tres personae’, accipiendo ‘significare’ generalissime, significant omnino idem; quia sic accipiendo ‘significare’, nihil significat ‘essentia’ quin sit idem realiter cum illa re quae est paternitas, nec econ-
 45 verso. Sed tunc non valet consequentia ‘sic significant omnino idem, igitur istae propositiones contradicunt’, quia ultra requiri-
 tur quod supponant pro eodem omnino. Nunc autem accipiendo

36 aliqua] alia BCGK 38 in] antecedente et add. E 41-42 paternitas... personae om. BCGK 42 omnino om. DEFZ 44 quin] quod non BCGKXY || realiter om. BCK
 45 sic om. CKXY

³ Unde proveniant argumenta quinque ad quae Ockham hic respondeat, non est detectum. ⁴ Vide supra, lin. 10-16.

'significare' sic stricte pro 'supponere', sic non significant idem, quia non supponunt pro eodem omnino, quia 'essentia' supponit pro re quae est paternitas et duae aliae res relativae; 'paternitas'⁵⁰ autem supponit pro re quae, licet sit essentia, non tamen est aliae duae res relativae.

S i d i c i s: subiecta illarum propositionum supponunt pro essentia; essentia et paternitas sunt idem; igitur supponunt pro eodem:⁵⁵

I t e m si non supponunt pro eodem, igitur pro diversis:

I t e m aut supponunt pro aliquo, aut pro aliquibus, aut pro nullo:

A d p r i m u m dico quod consequentia non valet, sicut nec ista 'Filius' supponit pro essentia; essentia est paternitas; igitur⁶⁰ 'Filius' supponit pro paternitate, sed est fallacia accidentis utrobique ex identitate medii⁵.

A d s e c u n d u m dico quod consequentia non valet, quia antecedens est verum et consequens falsum. P r i m u m patet, quia si supponant pro eodem, tunc aut pro essentia, aut pro pa-⁶⁵ ternitate; non pro essentia, quia tunc haec esset vera 'paternitas est tres personae' sicut haec est vera 'essentia est tres personae', quod falsum est; si supponant pro paternitate, tunc sicut paternitas non est Filius nec Spiritus Sanctus, ita essentia non est Filius nec Spiritus Sanctus. S e c u n d u m patet, quia essentia et pa-⁷⁰ ternitas non sunt aliqua diversa. Ideo concedo quod nec supponunt pro eodem nec pro diversis.

A d t e r t i u m, concedo quod nec supponunt pro aliquibus, quia ista non sunt plura, essentia et paternitas; nec pro aliquo,

49 omnino *om.* ADEFZ 54 essentia^{1]} et paternitate *add.* DFXYZ 58 nullo]
nullis CGKXY, nihilo B 62 ex identitate] propter non identitatem DFZ identitate] non
identitate CK, inidentitate E, partiali *add.* XY 64 Primum *om.* CEGKM 70 Secundum]
sed ACK *et patet om.* ABCGK 71 non *om.* CGK 73 concedo] dico BCGK

⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-4, c. 11 (ed. St. Bonaventure, N.Y. 1974, p. 819, 38-44; p. 821, 94-99).

75 propter causam dictam⁶. Et de virtute sermonis pro nullo supponunt; sed unus terminus supponit pro uno, puta 'essentia', quod non tantum est illud pro quo supponit alius, sed est aliquae res quae non est illa res relativa; puta non tantum illa res absoluta est paternitas, sed filatio et spiratio passio; alius terminus, puta
80 'paternitas', supponit pro re quae, licet sit essentia, non tamen est filatio nec spiratio passio.

Ad aliud dico quod extrema contradictionis in proposito verificantur de distinctis terminis qui sunt 'paternitas' et 'essentia', quia non pono quod res sit subiectum vel praedicatum
85 in propositione. Ideo dico quod extrema contradictionis non verificantur de eodem termino supponente pro eodem, nec de diversis terminis supponentibus omnino pro eodem, nec in casu verificantur extrema contradictionis pro diversis. Sed extrema contradictionis bene possunt verificari de diversis terminis, quo-
90 rum unus supponit pro re quae est tres res relativae, et alius terminus supponit pro re quae non est tres res relativae; et hoc numquam invenitur nisi in proposito.

Ad aliud dico quod ex diversitate illorum duorum modorum dicendi per se solum concluditur distinctio conceptuum
95 sine distinctione in secundo modo dicendi per se, dummodo unus conceptus supponat pro re quae est plures res relativae, et alias conceptus supponat pro re quae non est plures res relativae. Sic est de istis terminis 'essentia' et 'paternitas'.

76 puta] pro add. DEFMZ 77 alias] aliud ABCDEFGKMZ 78 absoluta] quae add. E 82-83 in proposito om. ADEFXYZ 85 non om. ABCK 87 omnino] non B
88 contradictionis om. ADEFZ 88-89 extrema² contradictionis om. BCGKLMXY 89 de] pro LM terminis om. BCDFGKZ 90 unus] unum DFGZ tres] plures DFZ alias] aliud DFZ 90-91 terminus om. CDFKXYZ 91 supponit om. ACEGKLMXY tres] plures DFZ 91-92 numquam] nusquam ADFXZ 93-94 modorum] Dehinc usque ad finem quaestioris deficit G 95 sine... se] om. CK, sine distinctione a parte rei XY 96 plures] tres CKLMXY res relativae] personae CKXY 97 plures] tres CKMXY res relativae] personae CKXY

⁶ Vide supra, lin. 64-70.

A d a li u d dico quod omnes paralogismi tam affirmativi quam negativi solvuntur per fallaciam accidentis, per hoc quod ¹⁰⁰ in omnibus accipitur aliquis terminus supponens pro una re absoluta quae est plures res relativae; et sufficit applicare.

[AD ARGUMENTA CHATTON ⁷]

Ad primum Chatton dico quod non arguo illam non-identitatem per separabilitatem relationis et essentiae, sed arguo ¹⁰⁵ per distinctionem realem personarum. Et sic intelligendo, dico quod si praecise argueretur illa non-identitas per distinctionem realem, debet argui distinctio realis inter essentiam et relationem sicut inter personas. Sed quia illa non-identitas arguitur per distinctionem realem personarum una cum identitate reali persona- ¹¹⁰ rum cum essentia divina, ideo non sequitur quod sit distinctio realis inter essentiam et relationem. Et tunc dico quod non est ibi aliqua probatio per aliquod medium evidentius, sed solum est illatio ab explicito ad implicitum, quia aliud non intelligo per illam distinctionem formalem. ¹¹⁵

Per hoc a d a li u d dico quod non arguitur maior distinctio ex separabilitate, sed bene argueretur maior distinctio per distinctionem realem personarum et ex non-identitate personarum reali cum essentia quam ex uno per se. Sed in proposito, licet ponam distinctionem realem personarum, tamen pono iden- ¹²⁰ titatem earumdem cum deitate; ideo non concludit.

A d a li u d dico quod concluderet, si praecise arguatur illa non-identitas inter essentiam et relationem ex non-identitate

⁹⁹ omnes *om.* DFZ ¹⁰⁰ per²] propter DZ ¹⁰² et... applicare] *om.* CDKZ, contra chatton add. XY ¹⁰⁴ Chatton] catholice Z *ii* arguo] arguit CKXY ¹¹⁶ hoc] patet add. LM *ii* aliud] et add. L ¹²¹ deitate] essentia divina CDFKZ, essentia L, distinctione B 122-125 Ad... divina *om.* CFK

⁷ Cf. Gualterus de Chatton, *Reportatio in I Sent.*, d. 2, q. 5, art. 1 (cod. Paris., Nat. lat. 15,887, ff. 14va-14vb, 15rb).

reali personarum. Sed sic non arguitur, sed ex distinctione reali
125 personarum cum identitate earumdem cum essentia divina.

A d a li u d, patet per idem.

A d a li u d dico quod vito ponere distinctionem realem inter essentiam et relationem propter fidem explicitam ab Ecclesia⁸, et etiam propter compositionem personae, quae componeretur ex illis duabus rebus. Sed illo modo non componitur essentia ex tribus personis.
130

Ad illas t r e s r a t i o n e s quae tangunt repugnantiam et contradictionem, dico quod in re nulla est contradictio nec est aliqua repugnantia realis inter non esse deitatem et deitatem, quia
135 non esse deitatem non importat aliquam rem quae repugnat.

Sed repugnantia est inter conceptus pro re et ratione rei; non quia aliqua res significata per ‘non esse deitatem’ repugnat deitati, sed quia iste conceptus ‘non esse deitatem’ non praedicatur vere de deitate. Exemplum: inter ens et non-ens non est repugnantia
140 realis, quia nulla res importatur per non-ens quae repugnat enti; sed solum est repugnantia inter conceptus ratione rei, non rei quae repugnat enti, sed propter hoc quod talis conceptus negativus non praedicatur de ente propter contradictionem quae sequitur, scilicet quod res sit et non sit.

145 Et si quaeras utrum non esse deitatem aequo primo repugnet conceptui deitatis et paternitatis, d i c o quod non; nam conceptui deitatis repugnat primo, conceptui autem paternitatis non repugnat primo. Hoc patet, quia illud dicitur convenire aliqui primo quod convenit sibi pro quolibet contento sub eo de
150 quo praedicatur, et nulli convenit de quo non praedicatur; patet

126 aliud] alia duo CK 127 vito] non oportet LXY 132 illas] alias BCKLMXY
134 et] esse add. CDFKXY 135 non² om. BCKL 136 pro re] om. CKLM, pro re-
bus DFZ // et om. LM 138 esse] est M // deitatem] deitas ABCDEKLM 141 ratione...
rei²] non ratione rei DFZ 142 enti] entitati ADZ 149 quod] quando AEF

⁸ Cf. *Extravagantes*, 1.1.2. § 1 (Ae. Friedberg, *Corpus Iuris Canonici*, II, coll. 6-7).

de risibili et homine⁹. Sed non esse deitatem repugnat cuilibet de quo praedicatur deitas, patet inductive; et non repugnat alicui de quo non praedicatur deitas sive conceptus deitatis. Non esse autem deitatem repugnat omni illi de quo praedicatur conceptus paternitatis; tamen cum hoc repugnat alicui de quo non praedicatur conceptus paternitatis, quia non esse deitatem repugnat Filio, de quo non praedicatur paternitas; igitur non repugnat aequo primo utriusque.

Et si dicas quod ex hoc sequitur quod non esse deitatem aliqua primitate et aliquo modo est compossibile paternitati ¹⁵⁵ *quo modo non est compossibile deitati, ex quo non repugnat eis aequo primo:*

R e s p o n d e o quod non valet, sicut non sequitur ‘non esse sensibile non repugnat aequo primo conceptui animalis et conceptui hominis, igitur aliquo modo est compossibile homini quo ¹⁶⁵ *modo non est compossibile animali’, quia talis negativa non infert affirmativam; quia licet unum contrariorum recipiat magis et minus, non tamen aliud, puta compossibile; sicut aliquid est magis inaequale uni quam alteri demonstratis duobus, et tamen non est magis aequale uni quam alteri. Eodem modo re-* ¹⁷⁰ *spondendum est ad argumenta tangentia repugnantiam.*

Et si dicas quod essentia et paternitas distinguuntur formaliter, r e s p o n d e o: distinctio formalis accipitur dupliciter: uno modo proprie, pro illis quorum unum non est aliud; et sic non distinguuntur formaliter; alio modo, quando unus ¹⁷⁵ *terminus supponit pro re quae est tres res relativae, et alias supponit pro re quae non est tres res relativae; et sic distinguuntur formaliter, quia nihil aliud intelligo per distinctionem formalem in proposito.*

155 alicui] alteri add. CKY 168 puta] est sibi CDFK, sibi XY : sicut] quia ADEF
171 ad] alia add. CKXY 174 proprie om. BCKLM

⁹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 66 (ed. cit., p. 203, 92-94).

180 Ad aliud dico quod essentia non est communicabilis Filio sicut forma materiae communicatur; sed est communicabilis, hoc est, essentia est tres personae, paternitas non est tres personae, nec duae. Sic etiam spiratio activa est communicabilis Filio et non Spiritui Sancto, hoc est, spiratio activa est Filius, et non est 185 Spiritus Sanctus. Aliam communicabilitatem non video ibi.

Ad principale, patet ex dictis.

QUAESTIO 3

UTRUM PATERNITAS DISTINGUATUR A PATURE

Quod sic: Quia paternitas est in Pater; Pater non est in Patre; igitur etc.

5 Contra: Paternitas est Pater; igitur non distinguitur a Patre.

[RESPONSIO AD QUAESTIONEM]

Sciendum est hic primo quod quaestio non est de nominibus, quia de illis est certum quod non, nisi per praedicationem¹; sed 10 quaestio est de re.

Et sic intellecta quaestione, dico quod non, quia omnis distinctio vel est realis vel formalis vel rationis.

Primo modo, non distinguitur, certum est.

Nec secundo modo, quia omnis res quae est Pater, 15 est paternitas, et econverso; igitur non distinguitur formaliter,

184 spiratio activa om. ACDEFKXYZ est² om. CDFKXYZ || est³ om. CDFKXYZ
185 Sanctus] spirat add. CDFXYZ 186 Ad... dictis om. DFZ

QUAESTIO 3. – 5 Contra] ex dictis add. CGKXY 9 quod... praedicationem] om. CK,
quod non sunt idem DFZ 11 sic] de re add. BCGKXY

QUAESTIO 3. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 72 (ed. cit., p. 222, 236ss).

quia haec vocatur distinctio formalis, quando aliqua res est unum distinctorum formaliter, et non aliud; sicut Filius est essentia, et non est Pater, ideo essentia et Pater distinguuntur formaliter².

Nec distinguitur tertio modo; tum quia illa est distinctio nominum, quia rationes et definitiones sunt nominum; ²⁰ tum quia quaelibet ratio quae convenit uni nomini, et alteri; igitur res significata per nomina non distinguitur per tales rationes³.

[NOTANDUM]

Pro solutione rationum sciendum quod omnis propositio ²⁵ composita ex istis terminis ‘paternitas’, ‘Pater’, in qua ponitur verbum quod est nota distinctionis, falsa est de virtute sermonis, licet vera sit secundum intellectum loquentium. Ideo talis propositio est exponenda. Talia autem verba quae notant distinctionem sunt: sicut ‘habere’, ‘constituere’, ‘esse in’, et huiusmodi. ³⁰

[AD ARGUMENTA QUAEDAM IN CONTRARIUM⁴]

A d p r i m u m in contrarium dico quod proprie loquendo, generatio activa non plus est in Patre quam in Filio; immo plus est in Filio quam in Patre, quia est in Filio per circumcessionem, et sic non est in Patre. ³⁵

Et quando dicitur quod per generationem activam di-

17 Filius... essentia] essentia non est pater CK || est... et²] om. B, mg. G || et²] filius add. CK

18 Pater²] filius CK 19-20 distinctio] solum add. CDFKZ 20 nominum²] tantum add. CDFKZ 22 significata] significatae LM || distinguitur] distinguuntur LM 26 ponitur] praedicatur BG 28 intellectum] intentionem DFZ 30 habere] continere add. CKXY . constituere om. CK || esse in om. LM

² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 1 (ed. cit., II, p. 19, 3-15); d. 2, q. 11 (ed. cit., II, p. 371, 5-10). ³ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 2, q. 3, (ed. cit., II, p. 75, 5 - p. 76, 3). ⁴ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 2, q. 5, art. 2 (cod. cit., f. 15rb). Argumenta ad quae hic respondetur recitantur a Chatton, sed sunt pro quadam opinione quam ipsemet improbat.

stinguitur Pater a Filio, dico quod si per potest dicere circumstantiam principii distinguentis alicuius constituti ex tali principio et ex alio, quo modo homo componitur ex anima et corpore; et
 40 sic non distinguitur Pater a Filio per generationem activam, quia Pater proprie loquendo, non constituitur ex essentia et generatione activa. Alio modo potest 'per' dicere circumstantiam distincti suppositi; et sic est vera, quia Pater est generatio activa sive paternitas, quae non est Filius et quae distinguitur a Filio.

45 Ad aliud dico quod de virtute sermonis non debet concedi quod paternitas constituit Patrem, quia inter Patrem et paternitatem nulla est distinctio, et inter constitutum et constituenta est aliqua distinctio; sed talis propositio debet glossari sic: paternitas est Pater, et non est alia persona a Patre, nec econverso.

50 Ad aliud dico quod eodem omnino distinguitur Pater a Filio et a Spiritu Sancto personaliter, quia se toto distinguitur personaliter ab utroque, et non per partem sui.

Et quando dicitur quod per spirationem activam distinguitur a Spiritu Sancto, et non a Filio, dico sicut prius⁵ quod si
 55 si per notet vel dicat circumstantiam personae distinctae, vera est; et tunc est iste intellectus: Pater est spiratio activa, quae spiratio non est Spiritus Sanctus, sed est Filius.

Ad aliud de Praefatione⁶ dico quod in personis est proprietas, hoc est, nulla persona est plures personae, sed quaelibet est
 60 propria, et sic una quod non plures.

Ad Augustinum⁷ dico quod non eo Deus est sapien-

38 distinguentis] distinctionis DFZ || alicuius constituti] aliquod constitutum CKXY
 39 ex¹] aliquo CKXY 44 quae... et om. CK 50 eodem] modo add. FGLMZ ||
 omnino om. GLM 53 quod] pater add. CGKXY 55 personae distinctae] distincti
 suppositi BG 57 sed... Filius om. BCGK 58 de Praefatione] om. CEK, de propriete
 DFZ 59 hoc est] sed DFZ 61 Deus] deitas BCKLM || est] et ABLM, vel CK

⁵ Vide supra, lin. 42-44. ⁶ Cf. Praefatio pro Missa in Festo SS. Trinitatis, *Missale Romanum* (ed. Pii V). ⁷ Cf. August., *De Trinit.*, VII, c. 6, n. 11 (PL 42, 943).

tia quo Pater, quia Deus et sapientia est plures personae, paternitas non est plures personae. Et ideo non omnis Deus est Pater, quia Filius est Deus et non est Pater; sed omnis Pater est Deus.

A d a li u d A u g u s t i n i⁸, omne relativum etc., intel- 65
ligit quod essentia divina non est tantum una persona, sicut re-
latio est tantum una persona.

A d a li u d dico quod persona non est absoluta, quia una
persona non est quaelibet persona; sicut essentia dicitur absoluta,
quia est quaelibet persona. 70

[AD ALIA ARGUMENTA IN CONTRARIUM⁹]

A d a li u d¹⁰ dico quod paternitas non est in Patre; immo
est in Filio per circumcessionem, et nullo modo de virtute ser-
monis est in Patre. Sed ideo dicitur prima persona Pater et non
secunda, quia prima persona est paternitas, et non secunda. 75

A d a li u d dico quod productio activa et passiva non sunt
in eadem persona nec in diversis. Sed productio activa est persona
producens et non persona producta; productio passiva est rea-
liter persona producta et non persona producens. Et ideo non
potest idem producere se, sed alium. 80

A d a li u d, quando dicitur quod aliquid convenit uni et
repugnat alteri etc., nego istam. Et patet instantia de albedine
et nigredine, et tamen nihil est in albedine quod non est in nigre-
dine; ideo dico quod aliquid sit unum, quod non est reliquum.

62 Deus] deitas BCKLM 64 Pater²] ibi add. BCKLM 65-67 Ad... persona om. AEZ
68 quod] una add. ADEFXYZ 70 quia] quae BCG 77 nec] sed BCK 83-84 quod...
nigredine om. BCGK

⁸ Cf. August., ibidem, VII, c. 1, n. 2 (PL 42, 935). ⁹ Cf. Chatton,
ibidem, d. 2, q. 5, art. 3 (cod. cit., f. 15va). Argumenta tria ad quae hic res-
pondetur recitantur a Chatton, sed sunt pro quadam opinione quam ipse-
met improbat. ¹⁰ Hanc responsionem Auctor fortasse valere volebat
etiam pro responsione ad Argumentum principale, quae quaestioni deficit.

85 Et ideo, quia ingenitum convenit Patri et repugnat Filio, ideo Pater est paternitas, et Filius non est paternitas.

Ad aliud¹¹, quando dicitur quod tunc personae se totis convenienterent et distinguerentur, respondeo quod personas distinguui se totis potest dupliciter intelligi: uno modo, quod 90 distinguantur quolibet quod est illae personae; et sic nego, quia sic non distinguuntur se totis; quia essentia divina est quaelibet persona, et tamen essentia non distinguitur. Alio modo, intelligitur quod personae distinguuntur per se, et non per partes; et sic personae se totis convenientur essentialiter et distinguuntur 95 personaliter, et non per partes nec per quasi partes.

Consimiles expositiones require ab Augustino, II *De Trinitate*¹², in principio, ubi exponit istam auctoritatem, ‘Pater dedit Filio vitam habere in seipso’, sic: Pater genuit Filium, qui est vita; et sic exponit consimiles propositiones. Similiter, I *De Trinitate*, c. 12¹³, optime exponit Augustinus.

QUAESTIO 4

UTRUM ANGELUS SIT IN LOCO PER SUAM SUBSTANTIAM

Quod sic: Quia angelus per suam substantiam est hic et non alibi; igitur etc.

90 distinguantur quilibet] distinguatur quodlibet CDFKMZ illae personae] illa persona CFK 90-93 et... se om. LM 91 sic... quia om. CKXY 92 essentia om. CDFKZ distinguuntur AXY 94 essentialiter] essentia BG, om. CK 95 personaliter] se totis CK per quasi trp. DLM 100 Augustinus] consimiles add. BCGKLM

QUAESTIO 4. – 3 substantiam] essentiam DFZ

¹¹ Chatton, ibidem, d. 2, q. 5, art. 2 (cod. cit., ff. 15rb-15va). ¹² Cf. August., *De Trinit.*, II, cc. 1-2, nn. 3-4 (PL 42, 846-847). ¹³ Cf. August., ibidem, I, cc. 11-12, nn. 22-27 (PL 42, 836-840).

Contra est articulus condemnatus Parisius¹.

5

In ista quaestione primo videndum est quid est locus; secundo, quid est esse in loco; tertio, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod locus est ultimum corporis continentis², hoc est, ultima pars corporis continentis; non quod sit aliqua pars ultima secundum se totam distincta ab aliis partibus; sed voco ultimam partem omnem partem quae extenditur ad locatum et tangit locatum contentum in loco; et sic loquendo, ultima pars habet partes multas quae non tangunt locatum.

Si dic a s, accipio partem ultimam quae dicitur primo locus; ista pars non habet aliquas partes tangentes locatum et alias non tangentes, quia aliter pars istius esset primo locus, et non ista pars; igitur etc:

R e s p o n s i o: distinguo de ultima parte: u n o m o d o dicitur pars ultima omnis pars quae se extendit ad locatum et tangit immediate corpus contentum in loco; et sic infinitae sunt partes ultimae quae sunt locus et tangunt locatum etiam in rectum, quia medietas partis tangentis secundum rectum sic est ultima, et medietas illius medietatis est ultima, et sic in infinitum.

A l i o m o d o dicitur pars ultima tangens locatum illa²⁵ quae est posterior omni alia parte tangente locatum; et sic nulla pars est ultima, quia si esset talis, adhuc illa esset divisibilis, et per consequens pars illius posterius tangeret quam tota illa pars.

7 esse om. DFZ 10 continentis om. BCGK 16 non om. EL 27 si... talis]
quaecumque daretur CKXY 28 posterius] posterior CDEKWXYZ : quam] et non CKXY

Q U A E S T I O 4. – ¹ Cf. H. Denifle - Ae. Chatelain, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, I, n. 473, Error 219, p. 555. ² Cf. Aristot., *Physica*, IV, t. 39 (212a 5-6); Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 33 (cod. Berolinus, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. lat. fol. 41, f. 148ra-148va).

Eodem modo distinguo de prima parte tangente, quia prima pars potest dici uno modo omnis pars immediate tangens locatum; et sic sunt infinitae partes primae quae sunt locus secundum lineam rectam etiam, quia medietas alicuius partis demonstratae sic tangit primo, et medietas illius medietatis, et sic in infinitum.

Alio modo dicitur pars prima illa pars quae tangit sic quod est prior omni alia parte tangente; et sic nulla pars est primo locus, quia quacumque demonstrata, illa est divisibilis in duas medietates, et per consequens una medietas prius tangit quam alia.

Unde accipiendo primam partem vel primum locum pro illo cuius quaelibet pars tangit vel quaelibet pars est locus, sic nulla pars est primus locus; quia demonstretur aliqua pars prima; illa dividitur in duas medietates, et si una medietas tangit, alia non tangit, et per consequens tota illa pars non est primo locus. Et sic intelligo distinctionem praecedentem.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum articulum dico quod esse in loco dupliciter accipitur: circumscriptive, et definitive. Circumscriptive est aliquid in loco, cuius pars est in parte loci, et totum in toto loco. Definitive autem est, quando totum est in toto loco et non extra, et totum est in qualibet parte illius loci; quo modo corpus Christi est in loco definitive in Eucharistia, quia totum eius corpus coexistit toti loco speciei consecratae, et totum coexistit cuilibet parti illius loci.

31 primae om. BCGK 32 etiam om. CKXY 36 nulla pars] nulla tangit nec aliqua DFZ 38 una] nulla CK [prius] posterius DZ 40 locum] locatum AEZ 42 primus] om. BCGK, primo DFZ 44 primo] primus GLM 49 cuius] quaelibet add. LM
51 etl... extra om. CK

[TERTIUS ARTICULUS]

55

Circa tertium articulum dico quod angelus non est per suam substantiam in loco p r i m o m o d o³, quia non habet partes, et per consequens non circumscribitur loco.

Sed s e c u n d o m o d o, definitive, est in loco per suam substantiam, quia tota substantia sua est in toto loco, et tota est in qualibet parte illius loci, non tantum sic quod substantia angeli sit praesens loco, sic enim Deus est praesens loco, sed etiam quia angelus ambitur quodam modo et continetur a loco, sic quod est in illo loco et non est extra locum in quo existit; et hoc quia praesens est corpori locato toti et cuilibet eius parti, tam partibus in profundo quam in superficie. Sed sic, licet sit aliquo modo praesens corpori continenti et partibus eius, non tamen sic est praesens omni parti cuiuscumque partis illius corporis continentis angelum; quia quaecumque pars accipiatur corporis continentis cui angelus est praesens, si dividatur, adhuc alteri medietati non erit praesens. Et ideo sicut corpus locatum est in loco, ita angelus sibi et omnibus partibus suis praesens, est in loco, licet corpus sit circumscriptive, et angelus definitive.

[DUBIA⁴]

Sed hic sunt aliqua dubia: p r i m u m, utrum angelus possit esse in loco indivisibili, sicut angelus est indivisibilis, vel in loco

57 substantiam] essentiam CKXY 60 substantiam] essentiam CKXY 61 tantum] tamen BDEFXYZ 62 etiam om. DFZ 63 quodam modo om. DFZ 65-68 tam... illius om. LM 66 licet] angelus add. DZ, corpus add. F, corpus locatum add. XY 68 praesens om. AE 69-70 angelum... continentis om. BCDGKZ 70 cui... praesens] om. DZ, quo modo angelus quia F, quia add. CK 71 non om. LMXY

³ Cf. supra, lin. 48-50. ⁴ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 2, q. 5, art. 2 (cod. cit., f. 98ra-98rb). Octo dubia recitat Chatton, quorum quatuor similia sunt illis quae Ockham hic recitat. Videntur tamen omnia esse dubia communia, et excepta positione Chatton de esse in loco et de indivisibilibus, solutiones ab utroque datae parum discrepant.

divisibili. Et si sic, tunc accipiatur locus adaequatus; si ille locus sit divisibilis, tunc prius coexistit parti quam toti; et de illa parte quaero, aut est divisibilis, aut indivisibilis; et erit processus in infinitum, vel stabitur ad locum indivisibilem.

S e c u n d u m dubium est, quanto loco potest coexistere secundum magnitudinem et parvitudinem.

T e r t i u m dubium est utrum plures angeli possint esse naturaliter in eodem loco.

85 Q u a r t u m dubium est utrum angelus possit transire per locum alterius tamquam per medium, ipso existente in eodem loco.

[SOLUTIO DUBIORUM]

Ad primum istorum dico quod angelus est in loco divisibili, et non indivisibili, quia nullus talis est. Et si talis esset per contradictionem, dico quod angelus posset sibi coexistere. Et quando dicitur quod prius coexistit parti quam toti, nego consequentiam, quia aequo primo est in toto loco et in qualibet eius parte; sicut sol adaequate illuminat medium, et forte aliud medium vel maius medium posset illuminare, et tamen non prius illuminat 95 unam partem medii quam aliam, sed aequo primo illuminat totum. Eodem modo est de candela, quae aequo primo illuminat totum medium sibi adaequatum et quamlibet eius partem. Sic est in proposito; ideo non est processus in infinitum.

Ad secundum dico quod est dare maximum locum in quo 100 potest esse, quia est finitae naturae et limitatae. Sed quantus sit ille? Potest dici rationabiliter quod tantum locum potest habere, quantum corpus posset informare si esset forma corporis, et maiorem, quia maiori corpori potest coexistere quam potest informare. Sed quantus sit ille, nescio.

85-86 Quartum... loco *om.* E 85 utrum] unus *add.* BCKY 86 alterius] angelis
add. DFLMZ 89-90 contradictionem] positionem DFZ 90 quod] tunc *add.* ADFXYZ
 93 aliud medium *om.* CKXY vel] nec AEG, unum XY, ut B 100 quia] ipse *add.* DFZ
 102 corpus] *om.* BCGK, quod *add.* AE

Similiter, dico quod non est dare minimum locum angeli in ¹⁰⁵ quo potest esse, quia quocumque loco demonstrato, ille est divisibilis, et per consequens in parte illius loci potest angelus esse, et in parte illius, et sic in infinitum.

Ad tertium dico quod sic, quia plura corpora possunt esse in eodem loco per potentiam divinam⁵; et naturaliter corpora ¹¹⁰ quae nata sunt esse partes essentiales alicuius compositi, sicut materia et forma, sunt naturaliter in eodem loco adaequate; et per consequens multo magis duo angeli, qui non sunt circumscriptive in loco, possunt esse in eodem loco.

Et si quaeras utrum unus angelus possit esse in pluribus locis simul: ¹¹⁵

Respondeo quod sic, de locis continuis quae sunt partes loci adaequati ipsius angeli; non autem in locis discontinuis. Et ratio potest esse, quia quantum ad hoc, simili modo coexistit loco sicut faceret si informaret materiam. Nunc autem si informaret corpus, non posset informare partes corporis discontinuas, sicut nec anima intellectiva potest; igitur nec nunc potest. ¹²⁰

Ad quartum dico quod sic, quia non est ibi resistentia, quia sicut prius patet⁶, duo angeli possunt esse in eodem loco; et eadem ratione unus potest transire per locum alterius. ¹²⁵

Ad argumentum principale dico quod angelus non est circumscriptive in loco per suam substantiam; et si sic intelligat articulus Parisiensis⁷, verus est.

¹⁰⁸ illius] partis CK, partis add. XY ¹¹² adaequate] adaequato A ¹¹⁵⁻¹¹⁶ pluribus] duobus ADEFZ ¹¹⁶ simul om. ADEFZ ¹¹⁷ de] in BDFZ ¹¹⁸ discontinuis] distinctis BCGKM, discontinuatis XY ¹²¹ discontinuas] discontinuatas ELMXY
¹²⁸ intelligat] intelligatur DFMZ . est] et non aliter et sic etiam debet intelligi primus articulus add. DFZ

⁵ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 40 (ed. Birch, p. 472ss); *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 47 (cod. cit., f. 152va-152vb). ⁶ Cf. supra, lin. 109-114. ⁷ Cf. supra, nota 1.

QUAESTIO 5

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERI LOCALITER

Quod non: Quia ‘mobile’ est primo passio corporis; igitur non competit nisi corpori, et per consequens angelus non est mobilis.

Contra: Isaiae 6¹: *Volavit ad me unus de Seraphim.*

Hic primo videndum est quid est motus localis; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod motus localis est coexistentia successiva, sine quiete media, alicuius continue existentis in loco diversis locis. Quod autem sit coexistentia successiva patet, quia si simul coexisteret diversis locis, non moveretur. Quod autem sit sine quiete media patet, quia si aliquid primo sit in uno loco et post quiescat et post sit in alio loco, non movetur continue.

Quod autem sit alicuius continue existentis in loco patet, quia si Deus primo crearet corpus in loco et post destrueret illud corpus et iterum crearet idem corpus in alio loco, illud corpus coexisteret diversis locis sine omni motu.

Sed dubium est utrum illa coexistentia sit alia res ab omnibus rebus permanentibus.

Respondeo quod non, sicut de motu in libro *Physi-*

QUAESTIO 5. – 3 mobile] moveri DEFGZ 4 primo] propria BDFZ, *om.* ELM 4 nisi]
non DFZ 11 sine... media *om.* BCK 15 loco *om.* CDFKLMXYZ 15 et¹... loco *om.* BCGK 15
continue] ad ipsum CK 16 continue *om.* BCK

corum dictum est diffuse², et etiam alibi dicetur³; ideo nunc breviter transeo.

[SECUNDUS ARTICULUS]

25

Circa secundum articulum dico quod ex dictis in ista quaestione⁴ et praecedenti⁵ patet solutio istius quaestionis; quia ex quo angelus continue existit in loco, et manifestum est ex Scriptura⁶ quod angelus potest coexistere diversis locis successive sine quiete media, manifestum est quod angelus potest moveri localiter. ³⁰

[PRIMUM DUBIUM⁷]

Sed contra ista sunt aliqua dubia: primum, quia videtur quod motus localis sit aliud a rebus permanentibus.

[RATIO 1]

Quia haec propositio ‘hoc mobile movetur ab isto movente’ ³⁵ verificatur pro rebus, et res permanentes non sufficiunt cum negationibus ad verificandum talem propositionem, quia omnibus istis positis, potest mobile hoc moveri a solo Deo, et tunc haec propositio erit falsa; igitur requiritur aliquid aliud. Et fundatur

³⁵ ab... movente *om.* BCGKXY ³⁶⁻³⁷ cum negationibus *om.* CKLM ³⁸ hoc]
non add. CFKXY [a... Deo *om.* CFKXY

² Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 4, (cod. cit., ff. 127rb ss). ³ Cf. Ipsi Ockham adscriptae *Quaestiones in libros Physicorum*, qq. 8-37 (cod. Vat. lat. 956, ff. 33rb-38rb). ⁴ Vide supra; lin. 10-12.

⁵ Supra, Quaestio 4, lin. 59-73. ⁶ Vide supra, notam 1. ⁷ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 2, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 90va). De opinionibus utrum motus localis sit res distincta annon, ait Chatton: ...licet utraque opinio sit probabilis, et magis concordaret cum sensu hominis negare omnes respectus, quia tamen libentius teneo consueta donec opposita conclusio fiat ita consueta sicut ista, ideo videtur mihi pro modo dicendum quod motus est motio passiva passi, etc. (f. 90vb).

40 haec ratio in illo principio generali⁸: quando propositio verificatur pro rebus, si duae res non sufficiunt ad verificandum propositionem, oportet ponere tertiam.

[RATIO 2]

Secunda ratio fundatur in hoc quod passum causat formam
45 causalitate excludente creationem.

[RATIO 3]

Tertia fundatur in hoc quod in corruptione formae est aliquid quo posito forma corrumpitur.

[SECUNDUM DUBIUM⁹]

50 Secundum dubium est, quia videtur quod angelus non possit moveri.

[RATIO 1]

Tum quia secundum Philosophum¹⁰, omne quod movetur, partim est in termino a quo, et partim in termino ad 55 quem; angelus autem non habet partem.

42 tertiam] rem et sic ultra add. DFZ 44-48 Secunda... corrumpitur om. E

⁸ Hoc ‘principium’, quod paene proprium ipsi Chatton vocari potest, est frequenter ab ipso applicatum; et in sua *Lectura in Sent.*, I, d. 3, q. 1 (cod. Paris., Nat. lat. 15,886, ff. 130ra ss), innumera argumenta ad eius probationem adducit. ⁹ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 2, q. 5, art. 3 (cod. cit., f. 98va). Hoc dubium et rationes sequentes videntur fuisse in scholis usitatae. ¹⁰ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 6, t. 62 (230b 32-231a 1).

[RATIO 2]

Tum quia sic prius transiret spatium aequale quam maius; et ita spatium componeretur ex indivisibilibus, cum angelus sit indivisibilis.

[RATIO 3]

60

Tum quia tunc posset simul moveri et quiescere, quia totus angelus citius recedit ab una parte loci quam ab alia.

[RATIO 4]

Tum quia tunc posset transire de extremo in extremum non transeundo per medium.

65

[RATIO 5]

Tum quia non moveretur a voluntate sua, quia tunc omnia obedirent sibi; nec a potentia executiva; igitur etc.

[AD RATIONES PRIMI DUBII
AD RATIONEM 1]

70

Ad primum istorum dico¹¹ quod principium in quo fundatur ista ratio falsum est, nisi melius intelligatur; quia ad veritatem alicuius propositionis quandoque sufficient duae res uno tempore, quandoque non sufficient duae res, puta alio tempore. Exemplum: pono quod Deus creet unum angelum sine omni⁷⁵ motu et tempore, et ista propositio esset scripta in libro ‘iste angelus creatur’. Tunc in principio quando creatur, sufficient istae tres res ad verificandum istam propositionem ‘iste angelus

57 spatium] sibi add. CK

74 puta... tempore om. CKMXY

75 omni] instanti add. BG

¹¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 26 Z.

creatur a Deo': Deus, angelus, liber scriptus tali propositione; et
 80 post, si eaedem res praecise existant, non sufficiunt ad verificandum illam propositionem nec istae nec quaecumque aliae res.

Si dicas, eo ipso quod ponis prius et posterius, ponis tempus vel instans aliud et aliud; et ita requiritur instans temporis ad verificandum illam propositionem, quo non existente, non est
 85 propositio vera:

Contra, pono sicut prius quod primo creat angelum cum libro, in quo scribitur propositio, sine mundo; postea creet mundum cum motu et tempore; postea destruat mundum et motum et tempus sicut prius. Tunc ista propositio 'iste angelus
 90 creatur a Deo' est vera ante creationem mundi, et post destructionem mundi est falsa; et tamen tot res existunt post destructionem mundi sicut ante creationem fuerunt, et tamen tunc fuit vera, nunc autem est falsa. Ex quo patet maniferte quod quandoque tres res sufficiunt ad verificandum istam propositionem, et
 95 aliquando non sufficiunt.

Si adhuc dicas quod requiritur ad veritatem istius creatio passio:

Hoc non valeat, quia illam potest Deus conservare, et stat argumentum sicut prius, quod primo erit vera, quia verum
 100 fuit dicere quod modo est et prius non fuit; et postea erit falsa, quia haec, post destructionem mundi, quantumcumque creatio passio maneat, 'modo angelus est et prius non fuit' erit falsa. Ideo dico quod si illa propositio habeat veritatem, habet veritatem quando talis propositio non est negativa, nec includens ali-
 105 quam negativam tamquam exponentem eam, cuiusmodi sunt tales 'homo est animal', 'homo est albus' etc.

Ad propositum, dico quod ad veritatem istius 'hoc mobile movetur ab isto movente', sufficiunt mobile et movens et quod ad praesentiam moventis mobile continue sit in alio et alio loco
 110 sine miraculo Dei; et quando non fit miraculum, ista sufficiunt;

91 tot om. BCGK

quando autem fit miraculum, nec ista nec quaecumque alia sufficiunt ad verificandum istam propositionem.

[AD RATIONEM 2]

Ad secundum, nego maiorem in qua fundatur illa ratio.
Causa autem quare nego eam postea patebit¹². 115

[AD RATIONEM 3]

Ad tertium dico quod per praesentiam agentis corruptitur forma, nisi impediatur a Deo.

[AD RATIONES SECUNDI DUBII
AD RATIONEM 1]

120

Ad primum pro secundo dubio dico quod Philosophus loquitur de mobili quod est circumscriptive in loco; nam omne tale mobile partim est in termino a quo, et partim in termino ad quem. Tale autem est omne mobile secundum Philosophum, licet non secundum veritatem fidei. 125

[AD RATIONEM 2]

Ad aliud dico per idem quod mobile circumscriptum loco prius pertransit aequale sibi spatium quam maius; aliud autem mobile, puta angelus, prius pertransit spatium, non aequale sibi, sed spatium aequale loco in quo est, quam transeat spatium maius. 130

¹¹⁷ praesentiam] potentiam B

¹² Cf. *Quodlibet II*, qq. 8 et 9.

[AD RATIONEM 3]

Ad aliud concedo quod simul potest angelus moveri in uno loco et quiescere in alio. Et hoc est verum, si angelus potest indifferenter esse in loco maiore et minore, quia tunc existens in loco minore et quiescens ibi, potest movendo se localiter facere se in maiore loco, non deserendo priorem; et per consequens quiescit in minore loco et movetur ad maiorem locum.

[AD RATIONEM 4]

Ad aliud, nego consequentiam, quia posito medio, necesse est prius moveri in medium quam in extremum.

[AD RATIONEM 5]

Ad aliud dico quod movetur effective a voluntate sua; nec sequitur propter hoc, igitur omnia obediunt sibi; sicut nec sequitur, tu moveris effective a voluntate tua, igitur omnia obediunt tibi.

Ad principale dico quod moveri secundum theologos non est primo passio corporis, quia convenit angelo.

Si quaeras, posito quod angelus solum dimittat partem loci quam prius habuit et non adquirat novum locum, quiescitne tunc:

Respondeo, si solum moveatur motu deperditivo et non perdat totum locum quem prius occupavit, adhuc quiescit in parte illius loci quem prius habuit, licet non in toto, et similiter movetur motu deperditivo. Si autem moveatur motu deperditivo et adquisitivo, puta si perdat unum locum et adquirat alium, tunc non quiescit sed solum movetur, quia per omnes partes illius spatii in quo est movetur.

149 quam] quem FGLXY

153-154 et... deperditivo¹ om. CK

QUAESTIO 6

UTRUM UNUS ANGELUS LOQUATUR ALTERI

Quod non: Quia unus angelus non potest audire alium; igitur non potest loqui alteri. Consequentia patet; antecedens probatur, quia audire pertinet ad potentiam auditivam, quae non est in angelo; igitur etc.

Ad oppositum est Magister Sententiarum et Dionysius, *De angelica hierarchia*¹.

In ista quaestione primo videndum est quid est loqui et locutio angelorum mentalis, ex quo apparebit quid est audire mentaliter; secundo, ex hoc respondebo ad questionem.

[PRIMUS ARTICULUS²]

Circa primum dico quod sicut loquere vocali non est nisi proferre verba vocalia ut aliis audiat auditione corporali et intelligat illud quod per voces significatur, ita loqui mentaliter non est nisi habere verbum mentale ut aliis audiat auditione mentali et illud intelligat quod per verbum significatur; verbum autem mentale est cognitio actualis. Ideo loqui mentaliter non est nisi actualiter cogitare ut ipsem vel aliis intelligat illud quod per cogitationem significatur. Ex quo apparet quod audire mentaliter non est nisi videre cogitationem actualem alterius angeli vel hominis, sicut audire vocaliter non est nisi apprehendere voces prolatas.

QUAESTIO 6. – 15 corporali] vocali BD 16 voces] vocem DFZ 18 verbum¹] mentale add. DFZ 19 cognitio] cogitatio EGXY 20 cogitare] cognoscere BF 21 cogitationem] cognitionem CDFKZ

QUAESTIO 6. – ¹ Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, II, d. 10, c. 2, § 3 (ed. Grottaferrata 1971, p. 379); Dionysius, *De caelest. hierarchia*, c. 8 (PG 3, 239 B).

² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 27, q. 2 (ed. cit., IV, p. 196ss).

25 Ista omnia probantur per Augustinum, XV *De Trinitate*, c. 11³. Primo, quod verbum mentale sit ipsa cogitatio, dicit sic: « Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus verbum est quod in corde dicimus, quod nec Graecum est nec Latinum nec linguae alicuius alterius ». Quod autem loqui mentaliter non est nisi habere tale verbum mentale, puta cogitationem, dicit sic primo: « Quaedam ergo cogitationes locutiones sunt cordis, ubi et os esse Dominus ostendit ». Et post: « Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, ea quae coinquian hominem; de corde enim exeunt cogitationes malae ». Item post: « Foris enim cum per corpus haec fiunt, aliud est locutio aliud visio; intus autem cum cogitamus, utrumque unum est ». Quod autem audire mentaliter non est nisi videre cogitationem actualem alterius patet per eundem ibidem ubi dicit sic: « Auditio et visio duo quaedam sunt inter se distantia in sensibus corporis; in animo autem non est aliud atque aliud videre et audire; ac per hoc cum locutio foris non videatur sed potius audiatur, locutiones tamen interiores, hoc est cogitationes, visas a Domino dixit Evangelista supra: ‘Cum vidisset’, inquit, ‘Iesus cogitationes eorum’ ».

[SECUNDUS ARTICULUS⁴]

45 Circa secundum articulum dico quod cum loqui mentaliter non sit nisi cogitare actualiter, et angelus potest cogitare actualiter ut alius audiat sive videat suam cogitationem ac per hoc tamquam per signum naturale aliquo modo intelligat obiectum illius cogitationis; et illam cogitationem potest alius videre, quod est mentaliter audire sicut ostensum est⁵; sequitur quod unus angelus potest alteri loqui, et alius potest audire.

Ex quo sequitur quod angelus loquendo alteri nihil facit nisi

³ Cf. August., *De Trinit.*, XV, c. 10, nn. 18-19 (PL 42, 1070-1071); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 1 (ed. cit., p. 7, 21-24). ⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 20 P, F, X. ⁵ Supra, lin. 21-23.

causat cogitationem in se de aliquo, quae cogitatio tamquam obiectum causat effective cogitationem illius cogitationis in angelo audiente; et sic ex consequente causat aliquo modo in angelo audiente cogitationem obiecti primae cogitationis.

[DUBIA 6]

Sed hic sunt aliqua dubia: primum est utrum angelus potest loqui uni et non alteri, ita quod occultet cogitationem ab uno et non ab altero.

Secundum dubium est, quia videtur secundum ista⁷ quod anima nostra potest loqui angelo, quia anima nostra causat cogitationem actualem quae est verbum mentale; et angelus potest illam cogitationem videre; igitur etc.

Tertium dubium est utrum ex auditione et visione, quae idem sunt in angelo sicut dictum est⁸, possit cognosci obiectum, cuius obiecti est verbum loquentis.

Quartum dubium est, quia secundum dicta⁹ inferior angelus potest indifferenter loqui superiori sicut econverso, et per consequens inferior posset illuminare superiorem, quod vivatur inconveniens.

⁵³ cogitationem] cognitionem CXY || cogitatio] cognitio XY ⁵⁴ cogitationem] cognitionem CFXY || cognitionis] cognitionis FXY ⁵⁵ cogitationem] cognitionem BCDFXY || cognitionis] cognitionis CXY, unde in locutione vocali primo audiens audit vocem et imaginatio imaginatur et intellectus intelligit et ex illo statim intellectus imaginatur rem significatam per voces ita videtur in locutione mentali quod primo videns rem hoc est quando angelus videt illam cogitationem ex illa cogitatione deducitur (deducens Ms.) in cognitionem rei significatae per illud ita quod sicut in locutione vocali sunt plures intellections scilicet intellectio signi et intellectio significati ita in mentali est talis duplex cognitio certum est quod homo loquitur et profert voces sive aliis audiat sive non sicut patet quod homo loquitur in dormiendo et tamen nec ipse nec aliquis aliis audit sicut est satis possibile add. M. Huius additionis certum est... satis possibile ponit L in mg. ad initium Primi articuli.

⁶ De his dubiis, secundo excepto, cf. Ockham, ibidem, q. 20 L, X; Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 4 (ed. O'Callaghan, p. 252); *Reportatio*, II, d. 9, q. 1, et dd. 9 et 10, q. 1 (cod. cit., f. 108ra ss). ⁷ Supra, lin. 45-56.

⁸ Supra, lin. 21-23. ⁹ Supra, lin. 45-56.

[RESPONSIO AD DUBIA
AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico¹⁰ quod naturaliter loquendo, non
potest angelus loqui uni nisi loquatur alteri, si cetera sint paria,
puta si sint in aequali distantia et sint aequaliter intenti et non
sint aliquo modo impediti.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium, quamvis conclusio sit concedenda
secundum veritatem¹¹, tamen pro isto dubio et pro priore di-
stinguo de locutione, quia uno modo accipitur loqui alteri
mentaliter pro proferre verbum mentale apprehensibile et visible
ab alio. Et sic angelus non potest loqui uni et non alteri; nec
potest sic cogitationes suas homo vel angelus ab alio occultare,
quia ex quo cogitationes sunt causae efficientes naturales aequaliter
approximatae multis passivis aequaliter dispositis, non est in po-
testate angeli vel hominis quod cogitatio sua causet sui visionem
in uno passo et non in alio.

Aliter potest homo vel angelus loqui alteri quando vult
unum videre suam cogitationem et non alterum, et loquitur ut
unus audiat et non aliis. Et sic potest occultare cogitationes suas
ab uno et non ab alio et aliter non; quemadmodum proferens
verbum vocale non habet in potestate sua ut unus assistens audiat
et aliis non audiat. Potest tamen velle quod unus audiat verba
sua et aliis non, et sic potest occultare uni et non alteri. Tamen

84 alio] aliquo BCFGKLM 85 naturales] naturaliter LM 86 approximatae] ap-
proximatis DZ ; passivis] passis DLMZ ; dispositis] efficiunt CK, aequaliter efficiunt add. DXYZ
non] nec CDKXYZ 89 homo vel] unus CK ; loqui] uni et non add. CK 90 alte-
rum] alium CDFKXYZ 91-92 Et... non² om. BCFGKLM 93 assistens] addiscens CK

¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 20 L, O. ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q.
20 F, P.

de facto frequenter unus angelus non videt cogitationes alterius nec etiam hominis, quia non permittitur a Deo qui non coagit secum.

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium dubium dico¹² quod unus angelus videns cognitionem alicuius obiecti in alio angelo aliquando cognoscit illud obiectum solum in conceptu communi; puta si numquam vidisset tale obiectum et post videret in alio cognitionem eius propriam, cognosceret illud obiectum in conceptu entis; quemadmodum si aliquis audiret loqui de obiecto quod numquam vidit, non propter hoc habet cognitionem in particulari de illo obiecto sed solum in conceptu communi.¹⁰⁰

Alio modo potest cognoscere illud obiectum per discursum sicut cognoscitur causa per effectum. Quemadmodum enim videns fumum sine igne arguit quod talis fumus causabatur ab igne, quia alias ad praesentiam ignis vidit fumum causari, et sic cognoscit ignem esse causam per suum effectum; ita unus angelus videns talem cognitionem obiecti in alio cognoscit quod illa cognitio causatur a tali obiecto per hoc quod alias ad praesentiam obiecti vidit consimilem cognitionem in se vel in alio causari.¹⁰⁵

Alio modo¹³ potest cognoscere illud obiectum cognitione incomplexa rememorando, sicut videns imaginem cognoscit illud cuius est imago. Et iste modus praesupponit notitiam obiecti in se in particulari. Et forte adhuc alio modo potest cognosci obiectum illius cognitionis.¹¹⁵

⁹⁶ frequenter *om.* BCFGK ¹⁰³ post] primo DFZ ¹⁰⁶ cognitionem] cogitationem CGK ¹¹³ cognitionem] cogitationem CGK ¹¹⁴ cognitio] cogitatio CGK ¹¹⁵ cognitionem] cogitationem CGKMXY ¹¹⁸ notitiam] incomplexam add. DFZ :: obiecti *om.* BCGKLM 119-120 Et... cognitionis *om.* LM ¹²⁰ cognitionis] cogitationis AK

¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 20 G. ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 20 YZ; *Scriptum*, I, d. 3, q. 9 (ed. cit., II, p. 544, 11-19).

[AD DUBIUM 4]

Ad quartum dico quod praemissa distinctione locutionis data in secundo dubio¹⁴, dico tunc quod inferior potest loqui superiori primo modo locutionis sicut econverso; nec in hoc videtur esse aliqua differentia. Secundo etiam modo potest loqui superiori quando vult et desiderat illuminari ab eo, et potest indifferenter velle quod superior videat suam cogitationem sicut econverso; nec etiam in hoc videtur differentia. Sed in hoc est differentia quod multae veritates sunt revelatae a Deo superiori quae non revelantur inferiori, et de illis potest superior loqui inferiori et non econverso.

Ad principale dico quod angelus potest audire mentaliter sed non corporaliter.

QUAESTIO 7

UTRUM UNUS ANGELUS POSSIT CAUSARE NOTITIAM ACTUALEM
IN ALIO ANGELO ILLIUS OBIECTI QUOD HABITUALITER COGNOSCIT
SINE ACTUALI COGNITIONE CAUSATA IN SE EIUSDEM OBIECTI

5 Quod sic¹: Quia activo sufficienti approximato passo disposito et non impedito potest sequi actio; sed notitia habitualis primi angeli est activum sufficiens et naturale, et aliis angelus

¹³³ corporaliter] vocaliter DFZ

QUAESTIO 7. – 4 cognitione] cogitatione ALM 7 primi] unius CKXY

¹⁴ Supra, lin. 80-83, lin. 89-91. – Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 20 I.

QUAESTIO 7. – 1 Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 45, q. 2, n. 12 (ed. Vivès, XX, p. 305); II, d. 9, q. 2, n. 15 (ed. Vivès, XII, p. 447); Ockham, *Sent.*, II, q. 20 X.

est passum approximatum et non impeditum; igitur illa actio potest sequi sine omni alia.

C o n t r a: Si sic, tunc² non esset necesse quod unus angelus loquatur alteri, quod falsum est.¹⁰

Circa istam quaestionem primo ponendae sunt duae distinctiones; secundo, ad quaestionem est respondendum.

[PRIMUS ARTICULUS
DISTINCTIO 1]

15

Circa primum est prima distinctio de habitualiter noto, quia habitualiter notum est duplex: unum, quando aliquid est notum mediante habitu proprio immediate inclinante ad actum eliciendum circa illud obiectum cuius est habitus.

A l i u d dicitur habitualiter notum quando mediante aliquo principio vel principiis sufficientibus vel habitibus pluribus complexis vel incomplexis cognoscitur aliqua conclusio quae prius erat ignota, nec umquam respectu illius propositionis prius habuit actum nec habitum proprium; quo modo dicimus quod inventivus ex multis principiis sibi notis et ex multis habitibus particularibus invenit aliquam conclusionem extraneam de qua numquam prius cogitavit, nec ante primum actum habuit proprium habitum respectu illius.²⁰²⁵

[DISTINCTIO 2]

Secunda distinctio est quod locutio fit non solum ut formetur propositio in audiente, sed frequenter ut audiens ei assentiat. Ideo notitia³ causanda in angelo quaedam est apprehensiva et quaedam iudicativa.

⁹ alia] re add. GXY, alio DFZ

²⁵ sibi] sic BCDFGKZ

²⁷ proprium om. DFZ

² Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 4 (ed. O'Callaghan, p. 252); II, dd. 9 et 10, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 108rb). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I

[SECUNDUS ARTICULUS 4
CONCLUSIO 1]

35

Circa secundum articulum dico quod accipiendo habitualiter notum primo modo⁵, sic dico quod angelus vel potius notitia habitualis potest causare notitiam actualem sui obiecti in alio angelo sine notitia actuali eiusdem obiecti causata in se. Et hoc dico 40 supposito quod aliquando illud obiectum in se videt. Cuius ratio est quia ille habitus proprius, ex quo est similitudo et effectus obiecti, natus est ducere in cognitionem illius obiecti cuius est habitus tamquam in cognitionem causae, et hoc tam in cognitionem apprehensivam quam iudicativam. Et hoc potest fieri per 45 discursum ab effectu ad causam modo quo prius dictum est de fumo et de igne⁶; alio modo potest fieri per remembrance et recordationem⁷; puta quia videt talem habitum intuitive et in se videt consimilem, recordatur de obiecto cuius habitus est similitudo.

50

[CONCLUSIO 2]

Sed secundo modo⁸ loquendo de habitualiter noto, potest unus angelus et notitia habitualis illius causare in alio angelo notitiam actualem apprehensivam de tali obiecto habitualiter noto non causando notitiam apprehensivam in se eiusdem obiecti, 55 actualem dico. Sed notitiam iudicativam actualem non potest causare in alio nisi causet actualem in se. Et hoc frequenter est verum de cognitione iudicativa respectu singularium de quibus

40 in se om. CKL il videt] alius angelus add. DZ

47 videt] videt DFZ, videns CK

48 videt] vidit CK il habitus om. DFXYZ 51 secundo] primo B 55 iudicativam] in-

dividuam BCK 56 in alio] om. BCGKXY, angelo add. DFZ 57 iudicativa] indivi-

dua BCK

Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 16, 6-18). 4 Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 20 O, Q, U-CC.

⁵ Cf. supra, lin. 17-19.

⁶ Cf. supra,

Quaestio 6, lin.

107-115. 7 Cf. supra, Quaestio 6, lin. 116-119. 8 Cf. supra, lin.

20-24.

aliquando angelus habet multas notitias incomplexas habituales non proprias; propter quos habitus cognitionis non potest alius angelus videns eos cognoscere illud singulare cognitione iudicativa. Si tamen eliciat angelus loquens cognitionem iudicativam actualem, bene potest.

Exemplum: ponamus quod angelus loquens cognoscat habitualiter albedinem, figuram, quantitatem, et nesciat hanc propositionem 'Sortes est tantae quantitatis sic figuratus et coloratus' evidenter. Si angelus audiens cognoscat evidenter, habitualiter tamen, hanc propositionem et videat tales habitus incomplexos, bene tunc possunt illi habitus causare notitiam actualem apprehensivam tam complexam quam incomplexam de Sorte absque notitia actuali causata in angelo loquente. Sed numquam per [visionem] talium habituum assentiret quod Sortes est sic coloratus et sic figuratus nisi talis actus assentiendi eliciatur in angelo loquente; et tunc potest angelus audiens assentire visioni illius assensus et habitus proprii in angelo audiente inclinantis evidenter ad cognoscendum illud complexum. Sed secundum praedicta oportet ponere discursum in angelo, quod concedo.

Ad primum principale dico⁹ quod quandoque ad actionem causae respectu alicuius effectus requiritur identitas activi et passivi; exemplum: quando voluntas agit dilectione; et sic in proposito respectu cognitionis iudicative per plures habitus causandae. Et aliquando requiritur quod unum informet re-

⁵⁹ cognitionis] cognitos BCEGKXY, cognitivos DFL 60-61 iudicativa] individua BCEK 61 iudicativam] individuam BCK 66-67 cognoscat... tamen om. CK
 66 habitualiter om. BG 67 tamen] tantum BDFGLMZ et om. CK 70 per] om. ABEFLM,
 ad praesentiam G 71 talium habituum] talem habitum BCDLXYZ assentiret] assensum F,
 assensum haberet A, assensum ut M 74 inclinantis] inclinante FLM 75 complexum]
 incomplexum BCDFGKLMZ 78 actionem] rationem CK 79 dilectione] om. BCK, di-
 lectionem LMXY, diligendo se DFZ 80 sic] est add. B iudicative] individuae BCFK

⁹ Cf. supra, lin. 39-46. ¹⁰ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 4, q. 5, art. 5 (cod. cit., f. 105rb). Tenet Chatton quod, licet angelus discurrere possit, non tamen ei necesse est. ¹¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 20 DD.

liquum sicut habitus informat intellectum; et sic etiam est in proposito.

A d a l i u d¹² dico quod non superfluit, quia locutio fit propter duo: **u n u m** est ut intelligatur illud quod prius est habitualiter notum; **a l i o m o d o**, ut fiat notum quod prius erat ignotum ab illo audiente, licet erat notum ipsi loquenti. Et propter utrumque est locutio necessaria.

QUAESTIO 8

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERI PER VACUUM

Q u o d n o n: Quia vacuum non est possibile; igitur non est possibile angelum moveri per vacuum, quia per nihil non potest moveri; igitur etc.

A d o p p o s i t u m: Angelus potest esse in vacuo; igitur potest moveri in vacuo.

In ista quaestione **p r i m o** videndum est an vacuum sit possibile; **s e c u n d o**, ad quaestionem.

10

[PRIMUS ARTICULUS¹]

Circa primum potest dici quod sic. Cuius ratio est quia omnem rem distantem loco et situ ab alia re potest Deus destruere

QUAESTIO 8. – 12 distantem] distinctam CGKXY

¹² Cf. supra, lin. 10-11. – Cf. Ockham, ibidem, q. 20 S.

QUAESTIO 8. – ¹ Cf. Scotus, *Quodlibet*, q. 11, art. 2 (ed. Alluntis, n. 17, p. 409); *Ordinatio*, II, d. 2, pars 2, qq. 1-2 (ed. Vat., VII, nn. 230-231, p. 259); Ipsi Ockham adscriptae *Quaestiones in libros Physicorum Aristot.*, q. 90 (cod. cit., ff. 47vb-48ra); Chatton, *Reportatio*, II, d. 2, q. 5, art. 1 (cod. cit., f. 97vb): «...non probat (Aristoteles) quin sit unum spatium quod, si careret corporibus, esset vacuum».

et aliam rem sine motu locali eiusdem rei conservare; sed sphaera activorum et passivorum distat loco et situ a caelo et partibus eius; igitur potest Deus destruere sphaeram activorum et passivorum et conservare caelum et partes eius in eodem situ sine motu locali; sed hoc posito latera caeli non concurrerent nec se tangarent, et inter latera caeli tunc non esset aliquod medium positivum nec corpus; igitur illud medium esset vacuum.

Eodem modo potest argui quod Deus posset destruere aerem in domo et conservare tectum et parietes in eodem situ sine motu locali; et tunc vere diceretur quod domus esset vacua, quia nihil positivum esset in domo.

Item non est negandum a Deo quin subito posset destruere totam sphaeram activorum et passivorum. Tunc hoc posito si latera caeli moverentur ad se invicem: aut subito, et tunc sequitur motus localis in instanti, et similiter, omne mobile prius est in medio quam in extremo; si successive, igitur in prima parte illius temporis esset vacuum, quia in illa parte latera non tangerent se.

[INSTANTIAE]

30

Sed contra: inter corpora vel partes corporis quae se tangunt nullum est vacuum; sed illo posito partes caeli se tangarent; igitur etc. Minor probatur, tum quia illa tangunt se inter quae nullum est medium; sed inter latera caeli nullum est medium, quia nihil est in medio per positum; igitur tangunt se; tum quia latera caeli non distant illo posito, quia nihil est medium per quod possint distare.

Praeterea aut vacuum est aliquid aut nihil. Non potest dici quod est aliquid, quia quacumque re demonstrata haec est falsa ‘hoc est vacuum’; patet inductive. Si est nihil, igitur vacuum

26-27 sequitur *om.* ABDLKMZ, fieret G 27 localis *om.* BCGKXY, et similiter]
quia DFXYZ 29 latera] adhuc *add.* B 31 vel] et ACGKY 35 in medio] ibi me-
dium AG

non potest aliter esse quam est, quia nihil non potest esse; haec enim semper erit falsa 'nihil est'; cum igitur de facto vacuum non sit, sequitur quod non potest esse.

[AD INSTANTIAM 1]

⁴⁵ Ad primum ² istorum, posita hypothesi de vacuo, dico quod latera caeli non se tangerent. Et nego ultra consequentiam ³: inter latera caeli non est medium positivum, igitur se tangunt partes illae. Et causa est quia ad hoc quod non tangant se latera caeli, sufficit quod inter illa fuit medium vel potest esse absque motu ⁵⁰ locali cuiuscumque partis. Nunc autem si latera caeli tangerent se tactu mathematico, impossibile est quod fiat medium positivum inter illa latera sine motu locali omnium partium.

Ad aliud ⁴ dico quod haec propositio 'partes caeli sive latera caeli distant' potest habere duos sensus, quorum unus est ⁵⁵ quod distant per aliquid positivum posita hypothesi; et iste sensus est falsus, manifestum est. Alius sensus est quod fuit aliquid medium positivum inter latera caeli vel potest esse aliquod medium positivum sine motu locali quarumcumque partium caeli. Quod dico propter corpora multa tangentia se quae ⁶⁰ non distant per medium positivum, et inter illa aliquando fuit medium positivum, licet modo non sit per positum. Tamen impossibile est quod de novo fiat medium positivum inter illa sine motu locali partium illorum corporum tangentium se. Hoc patet manifeste, si lapis tangat aquam sic quod nihil sit medium po- ⁶⁵ sitivum.

⁴² non] nihil DFZ ⁴⁹ fuit] sit CDGKMXYZ ⁵⁵ posita hypothesi om. CDFKXYZ
⁵⁶ est²] posita hypothesi add. DFZ, per hypothesis add. CKXY

² Supra, lin. 31-32.

³ Supra, lin. 32-35.

⁴ Supra, lin. 36-37.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud⁵ dico primo quod ista propositio ‘vacuum est’ aequivalet isti propositioni ‘inter aliqua corpora non est medium positivum inter quae fuit medium positivum vel potest esse medium positivum sine motu locali illorum corporum’.⁷⁰

Per hoc ad formam dico quod utraque istarum est distinguenda, ‘vacuum est aliquid’, ‘vacuum est nihil’. Unus sensus istius ‘vacuum est aliquid’ est iste: inter aliqua corpora non est medium positivum inter quae fuit medium positivum vel potest esse sine motu locali partium illorum corporum. Et sic⁷⁵ est ista vera ‘vacuum est aliquid’. Alius sensus est iste: aliqua res, quae est aliquid vel potest esse aliquid, est vacuum; ita quod hoc nomen ‘vacuum’ vere praedicetur affirmative de aliqua re quae existit vel quae potest existere. Et iste sensus est falsus et impossibilis, quia quacumque re demonstrata haec est falsa ‘hoc⁸⁰ est vacuum’.

Eodem modo per omnia est ista distinguenda ‘vacuum est nihil’, et potest habere duos sensus quorum unus est iste: inter aliqua corpora non est medium positivum etc., sicut prius dictum est⁶; et iste sensus est verus. Alius sensus est quod⁸⁵ ‘nihil’ sit aliqua res vel posset esse aliqua res quae sit vacuum, et de qua ‘vacuum’ vere praedicetur. Et iste sensus est impossibilis: vacuum est nihil vel nihil est vacuum.

[SECUNDUS ARTICULUS 7]

Circa secundum articulum dico quod angelus potest moveri⁹⁰ per vacuum. Cuius ratio est quia angelus potest esse in vacuo

⁵ Supra, lin. 38-43. – Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 88, 113-131). ⁶ Supra, lin. 72-75. ⁷ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 3 (cod. cit., f. 98vb): «Concedo quod angelus potest movere se ad libitum etiam per vacuum, si esset».

sicut corpus potest fieri in vacuo, quia non est maior ratio de uno quam de alio. Ponatur igitur angelus in vacuo, et fiat post illud vacuum plenum aere. Quo facto manifestum est quod angelus ⁹⁵ non est in toto pleno, quia ponamus quod illud plenum sit maius quam locus suus adaequatus; igitur angelus prius non fuit in toto vacuo. Si tunc alias per potentiam divinam fiat totus ille locus vacuus, et iterato repleatur aere, tunc non est necesse angelum esse in eadem parte illius loci qua prius. Saltem Deus potest facere ¹⁰⁰ quod facto pleno inveniatur angelus in alia parte quam prius; et per consequens saltem a Deo potest angelus moveri in vacuo. Sed utrum posset per naturam, nescio.

[INSTANTIAE]

Sed contra: numquam est motus localis nisi inter distantia; sed posita hypothesi latera caeli non distant; igitur etc.

Praeterea per omnem motum localem aliquid adquiritur per motum; in vacuo nihil adquiritur; igitur etc.

Praeterea omne quod movetur partim est in termino a quo et partim in termino ad quem ⁸; in vacuo non est pars; igitur etc.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum dico quod non omnis motus est inter distantia hoc posito, sed foret si esset plenum.

Ad secundum dico quod non semper per motum localem aliquid positivum adquiritur, sed aliquid adquireretur si esset plenum.

⁹⁵ plenum] vacuum CGK ⁹⁷ alias] aliquando E, iterum CKXY, *om.* BDFZ
 totus *om.* CDFXYZ ¹¹³ hoc] vacuo CKXY ¹¹⁵ adquiritur] posita hac hypothesi
add. DFZ

⁸ Cf. Aristot., *Physica*, VI, c. 4, t. 32 (234b 15-17).

Ad tertium dico⁹ quod non omne quod movetur de facto partim est in termino a quo et partim in termino ad quem, sed foret si esset plenum. Et sic respondendum est ad omnia consimilia argumenta, quae dimitto gratia brevitatis.

120

Ad argumentum principale, patet.

QUAESTIO 9

UTRUM LINEA COMPONATUR EX PUNCTIS

Quod sic¹: Quia punctus est immediatus puncto; igitur componitur ex punctis. Consequentia est manifesta; antecedens probatur, quia accipio totam multitudinem punctorum; tunc⁵ arguo: inter primum punctum huius lineae et quodlibet aliud punctum aut est aliquod aliud punctum medium aut nullum. Si nullum est medium, igitur punctus est immediatus puncto; si aliquod est medium, igitur illud punctum est medium inter primum punctum et seipsum, quia illud est unum de numero omnium¹⁰ punctorum.

Ad oppositum est Aristoteles, VI *Physicorum*².

120-121 quae... patet] etc DFZ 121 Ad... patet om. AE

QUAESTIO 9. – A lin. 49 usque ad lin. 136 deficit F. 3 igitur] linea add. DFZ
5 punctorum] unius lineae add. B 8 medium] igitur nec linea quia in qualibet parte lineae sunt puncta add. CK

⁹ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 71 (cod. cit., f. 156ra): «Est sciendum quod non probat (Philosophus) universaliter motum non esse si vacuum est, sed motum gravium et levium non esse si vacuum est».

QUAESTIO 9. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 2, q. 3, art. 2 (cod. cit., f. 93va); J. E. Murdoch et E. A. Synan, «Two Questions on the Continuum», *Franciscan Studies*, XXVI (1966), p. 251, § 77. Hic articulus in notis sequentibus designabitur per QQ. ² Cf. Aristot., *Physica*, VI, c. 1, t. 1 (231a 24-26).

[RESPONSIO PROPRIA³]

Hic primo dandus est intellectus quaestio*n*is qui est iste: utrum
 15 scilicet aliquae partes lineae sint indivisibiles. Et sic intellecta
 quaestio*n*e dico quod nulla pars lineae est indivisibilis, nec etiam
 pars quaecumque cuiuscumque continui est indivisibilis.

[PROBATIO 1⁴]

Quod probatur, quia si sic, tunc costa quadrati esset aequalis
 20 diametro, et esset diameter commensurabilis costae. Consequen-
 tia patet quia a quolibet puncto diametri ad costam contingit pro-
 trahere lineam rectam. Quod patet quia a quolibet puncto costae
 unius ad quodlibet punctum costae alterius contingit protrahere
 25 lineam rectam, immo ita esset de facto posita hypothesi; et quae-
 libet talis linea protrahitur per aliquod punctum diametri; igitur
 a quolibet puncto diametri ad costam est aliqua linea recta. Si
 igitur sint sex puncta in diametro, erunt necessario sex in utra-
 que costa.

[PROBATIO 2⁵]

30 Item a quolibet puncto costae unius ad punctum costae alte-
 rius contingit protrahere lineam rectam, quarum quaelibet tanget
 aliquod punctum in diametro; sed illae lineae, cum sint a punctis
 immediatis in una costa ad puncta immediata in alia, sunt aequae
 distantes; et per consequens duae lineae duorum punctorum

²⁴ immo... *hypothesi om.* LM

³ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, tt. 1-3, (cod. cit., ff. 186ra-187rb); *Summa Logicae*, I, c. 45 (ed. cit., p. 144, 134-141, 154-156).

⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, II, d. 2, pars 2, q. 5, nn. 327-330 (ed. Vat., VII, pp. 296-298); Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 93vb); QQ., p. 255, § 88; Ps.-Richardus de Campsall, *Logica contra Ockham*, cap. 41, dub. 2 (cod. Bononiae, Bibl. Univ. 2635, f. 55r). ⁵ Cf. supra, nota 4.

immediatorum in costa tangent duo puncta immediata in dia- 35
metro, et aliter non essent illae lineae aequae distantes per totum.

[INSTANTIA 6]

Si dicas quod si linea protracta a costa tangeret diametrum directe, tunc solum tangeret unum punctum in diametro, et alia linea aliud punctum; et sic concluderet argumentum. Sed quia 40 diameter longior est quam costa, ideo quaelibet linea protracta a costa in costam cadit super diametrum oblique, et ideo ad minus tangit duo puncta diametri; et sic non concludit ratio quod sint tot puncta in costa sicut in diametro. Et ponitur exemplum, quia si una virga cadat super aliam oblique, plus tangit de ea 45 quam si caderet super eam in directum per modum crucis, sicut apparelt ad sensum. Sic est in proposito:

[AD INSTANTIAM]

Contra, si propter hoc lineae protractae a costa in costam per diametrum tangunt duo puncta diametri, oblique tamen, quia 50 diameter est longior costa, igitur retenta semper eadem longitudine duarum costarum, si fiat diameter multum longior, poterit tunc sic augeri longitudi diametri quod una linea protracta a costa in costam tanget oblique duo puncta diametri, et secunda linea tria puncta diametri longioris, et tertia linea tanget quattuor 55 puncta diametri; et sic in fine aliquis punctus illius lineae protractae per diametrum tanget diametrum secundum longitudinem unius pedis vel domus vel leucae.

36 et] om. CDFKLMXYZ, vel G :: totum] et tunc sequitur quod quot puncta sunt in costa tot erunt in diametro et non plura et sic diameter erit aequalis costae add. LM 49 Contra]
Dehinc usque ad lin. 136 (casu) deficit F. :: lineae protractae] linea protracta CKXY 50 tan-
gunt] tangit CKXY 58 vel domus om. CEK :: leucae] lineae E, unius lanceae CK

⁶ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., ff. 94vb-95ra).

Ex quo sequitur primo quod illa linea protracta a costa in
 60 diametrum non erit recta, quia punctus illius lineae tangens dia-
 metrum movetur superius et inferius; quia ex quo ille punctus
 per te tanget multa puncta diametri oblique, et aliqua de illis
 sunt superius et aliqua inferius, igitur punctus tangens illa mo-
 vetur superius et inferius.

65 Secundo sequitur quod punctus lineae tangentis dia-
 metrum erit simul naturaliter in diversis locis et sitibus, quia ex quo
 tangit sex puncta diametri, ponamus, tunc est totaliter simul et
 semel in sex sitibus cum illis punctis, quod est impossibile.

Exemplum⁷ de virga sive de quocumque alio corpore tan-
 70 gente directe vel oblique aliud corpus non est ad propositum,
 quia quando virga cadit super virgam oblique, tunc multae partes
 virgae cadentis tangunt multas partes alterius virgae quae prius
 non tangebant; et sunt aliae partes cadentes et tangentes quando
 tangit oblique quam quando tangit directe, sicut manifeste patet
 75 ad sensum. Et ideo non est mirum si plures partes tangat quando
 virga tangit oblique et quando tangit directe. Nunc autem in
 proposito semper est idem punctus lineae tangentis diametrum
 directe et oblique, et ideo non est ad propositum.

[PROBATIO 3⁸]

80 Item arguo ad principale quod tunc essent aequalia puncta
 in minore circulo et maiore, quia a quolibet puncto circuli ma-
 ioris per circulum minorem ad centrum commune utriusque

60 tangens] tangentis CGKXY 72 partes] om. ACDEGKM, medietates Z || quae]
 quas XY 73 tangebant] tangebatur DZ cadentes... tangentes] cadentis et tangentis ABCXYZ,
 quae tangunt CK 74 tangit¹] tangunt CKLMXY, cadunt BG tangit²] tangunt BCGKLMXY
 75 tangat] tangant LMXY 76 et] quam CEKXY

⁷ Supra, lin. 45-47. ⁸ Cf. Scotus, ibidem, nn. 320-321 (ed. Vat., VII, pp. 292-294); Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 93vb); QQ., p. 254, § 86; Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., ff. 55r-55v).

circuli potest protrahi linea recta, immo est linea recta posita hypothesi, quae lineae non coincidunt citra centrum. Aut igitur duae lineae protractae a duobus punctis immediatis circuli majoris transibunt per duo puncta circuli minoris vel per unum. Si primo modo, habetur propositum quod tot sunt puncta in minore circulo sicut in maiore; si secundo modo, contra: illae lineae sunt rectae et aequae distantes; similiter si illae duae lineae coincidunt in idem punctum circuli minoris, tunc ille punctus minoris circuli in quo coincidunt coexistet duobus punctis immediatis duarum linearum immediatarum; et eadem ratione potest coexistere tribus punctis trium linearum tertii circuli maioris, et sic potest coexistere mille punctis mille linearum alicuius circuli magni in tali proportione excedentis illum parvum circulum. Et tunc sequitur necessario quod ille punctus sic coexistens centrum aliis punctis erit longus sine pluralitate punctorum, vel linea circumferentialis sibi correspondens.

[INSTANTIA ⁹]

Si dicis quod idem est argumentum de lineis corporalibus si protrahantur a maiore circulo ad centrum per minorem circulum, quia illae semper magis et magis approximantur. Aut igitur illae lineae corporales transibunt per aliam et aliam partem circuli minoris, et tunc erunt aequales partes in utroque circulo; aut per eamdem, et tunc illa pars per maioritatem circulorum correspondet mille partibus et esset in mille sitibus:

87 quod] quia ADZ, quia tunc L 91 punctis] etiam add. B 97 longus] longius
BGLM, longior CK 104-110 aut... minore om. B 105-106 et... sitibus om. CK
105-110 correspondet... maiore om. G

⁹ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., ff. 95va-95vb).

[AD INSTANTIAM]

Respondeo: non sequitur propter diversitatem illarum linearum et illorum circulorum in infinitum, quia non est aliqua pars
 110 in maiore quin sibi correspondeat aliqua pars distincta in minore, licet multo minor correspondeat; patet ad sensum si fiant circuli; et ideo non sequitur quod sint aequales partes eiusdem quantitatis.

Sed si componatur ex punctis, tunc punctis duobus immediatis in maiore circulo aut correspondent duo puncta immediata
 115 in minore, quia minus non possunt correspondere in parvo circulo quia utrumque est indivisible; aut idem punctus correspondent utriusque circuli. Si primo modo, aequalia erunt puncta utriusque circuli; si secundo modo, tunc ille erit in diversis sitibus, sicut dictum est¹⁰.

120 Praeterea accipio illum punctum circuli minoris qui coexistit pluribus punctis multarum linearum. Ille punctus potest esse centrum alicuius alterius circuli qui potest protrahi circa eum; cuius circuli lineae non coincident antequam veniant ad centrum, et per consequens ille punctus tunc non coexistet pluribus punctis
 125 distinctis situ, quia omnes lineae exeentes a centro possunt terminari ad illum circulum. Quod probatur per puncta immediata exeuntia a centro quibus correspondent puncta immediata in circulo secundum lineam rectam, et duobus aliis correspondent alia in circulo. Et ita erit de omnibus exeuntibus a centro. Patet, quia
 130 terminantur ad illum circulum; igitur nullo modo potest ille punctus coexistere aliis punctis distinctis situ.

S i d i c i s: si est centrum, tunc coexistit punctis diversarum linearum exeuntium, r e s p o n d e o: verum est, semper tamen est in eodem situ, et puncta aliarum linearum sunt et terminantur

108-110 propter... maiore *om.* CK 111 multo] maiori DZ 129 quia] quod AEM
 133 linearum] vel *add.* ADZ 134 sunt *et om.* CKXY

¹⁰ Supra, lin. 65-68.

in circuitu illius centri; non quod centrum sit in eodem situ cum ¹³⁵ illis, sicut est in alio casu¹¹.

[PROBATIO 4¹²]

Praeterea sic staret argumentum Zenonis, quod mobile velocissimum numquam attingeret mobile tardissimum. Et supponit ista ratio aliqua fundamenta: unum est quod semper ¹⁴⁰ pars propinquior spatii prius attingitur quam pars remotior; aliud est quod indivisible in spatio non attingitur nisi in instanti; ex quibus sequitur quod etiam nullum corpus, si moveretur super tale spatum, attingeret in instanti nisi unum indivisible in spatio. Tunc arguo: in instanti in quo tardum adquirit ¹⁴⁵ unum indivisible in spatio, quid adquirit mobile velocissimum? Aut solum unum indivisible, et tunc velox numquam attinget tardum; aut adquirit duo indivisibilia, et per consequens per secundam suppositionem¹³ prius adquirit unum quam aliud; igitur non adquirit in instanti, quia in illo non est prius. ¹⁵⁰

Si dicas¹⁴ quod istae passiones ‘velocitas’ et ‘tarditas’ non convenient motui alicuius indivisibilis:

Contra: idem¹⁵ est argumentum per omnia si corpus divisibile moveatur super spatum compositum ex indivisibilibus.

Et si dicas¹⁶ quod idem argumentum Zenonis vi- ¹⁵⁵ detur contra te, ponendo continuum componi ex semper divisibilibus:

¹³⁸ Praeterea] Dehinc accedit F. ¹⁴² in spatio] spatum DFZ, spatii CK ¹⁴³⁻¹⁴⁵ ex...
instanti om. A ¹⁵⁰ adquirit] duo add. L

¹¹ Supra, lin. 80-84. ¹² Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, tt. 17 et 19 (cod. cit., f. 189rb-189va), t. 79 (cod. cit., f. 197va); *Sent.*, II, q. 9 O-Q; Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 93vb); QQ., p. 258, § 96; Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 55v). ¹³ Cf. supra, lin. 142-145.
¹⁴ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 95ra). ¹⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 9 O-Q; q. 8 E-G. ¹⁶ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 95va).

Respondeo quod in quolibet instanti est mobile in alio et alio spatio; sed non est dare aliquam partem spatii quae sit ¹⁶⁰ primo adquisita in instanti, ita quod quaelibet eius pars adquiratur in illo instanti. Et si hoc poneretur, dico quod sic necessario concludit argumentum Zenonis contra negantes indivisibilia sicut contra ponentes. Quod patet quia in illo instanti in quo tardum illam partem spatii adquirit secundum se totam, aut velox ¹⁶⁵ adquirit aequalem partem, et tunc numquam attinget tardum; aut adquirit maiorem, et tunc per prius suppositum ¹⁷ prius adquirit unam partem illius quam aliam, et sic non adquirit in instanti.

Et ideo dico quod in instanti non adquiritur aliqua pars nec loci nec alterius formae per motum aliquem secundum se totam, ¹⁷⁰ ita quod quaelibet pars adquiratur in instanti. Sed concedo quod in quolibet instanti aliiquid adquiritur, et tamen pars illius adquisiti prius fuit adquisita, et pars illius prius, et sic in infinitum. Et sic mobile tardum praecedit velox in illo spatio per infinita instantia. Patet manifeste. Unde impossibile est dare aliquod ¹⁷⁵ primo adquisitum in instanti per quemcumque motum, sed quodcumque adquiritur primo in tempore et quaelibet pars eius adquiritur in tempore.

Et ideo quia velox in eodem tempore plures partes spatii eiusdem quantitatis transit quam tardum, ideo negans indivisibilia potest argumentum Zenonis solvere, et nullo modo ponens ea. Ista autem solutio est generalis ad argumenta quae fiunt de formis adquisitis per motum ad probandum quod in parvo tempore adquirantur infinitae partes eiusdem quantitatis. Applica et patet.

¹⁶⁹ aliquem] alium ACEFGKLMZ ¹⁷⁰ in] illo *add.* DFZ ¹⁷³⁻¹⁷⁴ per... instantia] in instanti BG ¹⁷⁴ aliquod] aliiquid ABCXXY ¹⁷⁶ primo *om.* BDFZ ¹⁷⁸ tempore *om.* AEG

¹⁷ *Supra*, lin. 140-145.

[AD ARGUMENTA NOVEM IN CONTRARIUM¹⁸
AD ARGUMENTUM 1¹⁹]

185

Ad argumenta in contrarium: ad primum quod probat indivisibilia esse, dico quod non est impossibile esse indivisibilia, quia intelligentia est indivisibilis et anima intellectiva similiter. Sed includit contradictionem indivisible esse in quanto, quia nec ¹⁹⁰ potest esse pars quanti indivisibilis nec accidens eius. Quod autem non sit pars modo demonstratum est²⁰. Quod autem non sit accidens quanti probatur per rationes aliquorum²¹ quibus probatur quod nec est principium lineae nec terminus; et videtur mihi quod illae rationes concludunt. Et ideo dico quod Deus ¹⁹⁵ non potest facere tale indivisibile, quia contradictio est tale fieri.

[AD ARGUMENTUM 2²²]

Ad secundum potest dici uno modo, si fiat per potentiam divinam corpus mere sphaericum et aliud mere planum, quod impossibile est et contradictionem includens quod sphaericum tangat planum. Quia si sic, cum non secundum aliquid indivisible, oportet tangere secundum partem divisibilem; et illa

¹⁹¹ indivisibilis] om. DFZ, divisibilis B ¹⁹³ aliquorum] om. GLM, illas CKXY
quibus] alias add. CKXY 201-202 indivisibile] possit tangere add. DFZ, tangat add. B

¹⁸ Omnia haec argumenta recitantur a Chatton, quorum sex prima vocat ipse communia. ¹⁹ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, t. 24 (cod. cit., f. 190rb); Chatton, ibidem, artt. 1 et 4 (cod. cit., ff. 93rb, 94rb).

²⁰ Supra, lin. 13ss.: Responsio propria cum probationibus. ²¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 44 (ed. cit., p. 133, 38 - p. 134, 60; p. 136, 117-125); *Expositio in librum Praedicamentorum Aristot.*, cap. 10, § 4 (*Opera Philosophica*, II [St. Bonaventure, N.Y. 1977], p. 208, 66 - p. 209, 103; p. 217, 330-339); *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 105 (cod. cit., f. 166va); Petrus Ioannis Olivi, *Quaestiones in II Sent.*, q. 58 (ed. Jansen, V, pp. 440-461); *Impugnatio quorundam articulorum* (ed. cum *Quodlibetis*, Venetiis 1509, ff. 49vb-53ra).
²² Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, t. 89 (cod. cit., f. 199rb); Chatton, ibidem, artt. 1 et 4 (cod. cit., ff. 93rb, 94rb, 94va); QQ., p. 249, § 68.

pars quaecumque detur, ex quo est sphaerica quia pars sphaericorum, necessario una pars eius ascendit et alia descendit; et sic necessario
 205 est aliquod corpus medium, puta aer, si tangat in aere. A litera potest dici et forte melius quod corpus sphaericum tangit planum secundum aliquam partem sui divisibilem.

Et quando dicitur quod illa pars non est sphaerica; respondeo: nego consequentiam, quia hoc non sequitur nisi de
 210 tur aliqua pars primo tangens secundum se totam, ita quod quaelibet pars illius partis tangat planum; quia tunc concluderet ratio necessario quod non esset mere sphaericum. Nunc autem pono quod non tangit per aliquam partem primo cuius quaelibet pars tangit planum. Ideo non tangit per aliquam primo quae sit
 215 prior omni alia tangente; sed quaecumque pars tangens detur, adhuc una medietas non tangit immediate, nec medietas illius medietatis, et sic in infinitum.

[AD ARGUMENTUM 3²³]

Ad aliud dico quod haec est differentia inter continuum et
 220 contiguum, quod partes continui faciunt unum, et partes contigui non.

[AD ARGUMENTUM 4²⁴]

Ad aliud, concedo quod quodlibet continuum habet tot partes eiusdem proportionis quot habet caelum, sed eiusdem quantitatis non habet tot.

Si dicas²⁵: accipiatur aliqua pars caeli eiusdem quantitatis cum grano milii. Tunc illa pars caeli habet tot partes eiusdem quantitatis et similiter proportionis sicut granum; sed totum

211 quia] quod ABE, et XY, om. CGK

212 quod] quia DFZ

²³ Cf. Chatton, ibidem, art. 1 (cod. cit., f. 93rb). ²⁴ Cf. Chatton, ibidem. ²⁵ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 94va); QQ., p. 253, § 83; Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 55v).

caelum habet plures partes eiusdem proportionis quam illa pars millesima, aliter totum non esset maius sua parte.

230

R e s p o n d e o : haec²⁶ propositio ‘totum habet plures partes quam pars’ potest dupliciter intelligi: u n o m o d o , quod pars habeat aliquem certum numerum partium et quod partes totius excedant illum numerum in aliqua certa multitudine; et iste intellectus est falsus, quia implicatur quod pars habet certum numerum partium, quod falsum est.

235

A l i o m o d o , quod pars caeli habeat partes non tot in aliquo certo numero quin plures quia infinitas habet, et quod totum caelum habet tot partes et adhuc alias; et sic concedo quod totum caelum habet plures partes quam pars.

240

[AD ARGUMENTUM 5²⁷]

Ad aliud dico quod si mundus fuisset ab aeterno et semper omni hora fecisset Deus unam divisionem continui, non esset adhuc completa divisio.

E t q u a n d o d i c i t u r quod non plures divisiones fuis-²⁴⁵ sent quam instantia temporis praeteriti, respondeo sicut prius²⁸ de ista pluralitate.

[AD ARGUMENTUM 6²⁹]

Ad aliud dico quod certificamur, quantum possumus pro statu isto, per divisibile minimum, quod aliquando est minimum

250

229 eiusdem] quantitatis et add. DFZ pars] om. ABCK, vel illa E, aequalis add. DFZ
 230 millesima] milio DFZ, parva CKXY, parvissima LM 235 pars habet] totum et pars
 habeant aliquem DFZ 237 caeli] totius DFZ 239 caelum om. DFZ 243 fecisset]
 fieret B Deus om. ABELM unam divisionem] una divisio B 245 non om. DFZ
 245-246 fuissent] om. ABEK, habet LM, fierent usque in aeternum CXY 250 quod... mi-
 nimum² om. BCDFGKZ

²⁶ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 61 (cod. cit., ff. 139vb-140ra), t. 68 (cod. cit., f. 141vb). ²⁷ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 1 (cod. cit., f. 93va). ²⁸ Supra, lin. 158-161, 168-172. ²⁹ Cf. Chatton, ibi-

secundum naturam aliquando secundum institutionem, sicut patet de ulna; et hoc dicit *Philosophus*, IV *Metaphysicae*³⁰.

[AD ARGUMENTUM 7³¹]

Ad aliud de Beata Virgine dico quod non est possibile quod
255 stetisset sub originali tantum per instans, sicut postea patebit³².

[AD ARGUMENTUM 8³³]

Ad aliud dico quod Deus non potest facere duos angelos raptim transeuntes, sed necesse est tempus mediare.

[AD ARGUMENTUM 9³⁴]

260 Ad aliud dico quod visiones albedinis sibi succedunt continue, sicut forma continue augetur. Et ita dico quod sicut propter motum augmentationis non oportet ponere talia indivisibilia, ita nec propter visiones.

Ad argumentum principale, solvendum est per figuram dictionis; quia haec est concedenda ‘inter primum punctum et quodlibet aliud est aliquis medius’, sed haec est neganda quod aliquis punctus est medius inter primum punctum et quodlibet aliud.

254 dico... possibile *om.* BCGK 258 mediare] medium DFZ 261 dico quod *om.* CDFKZ 265 figuram] fallaciam figureae BDFMZ

dem, art. 1 (cod. cit., f. 93va). Hoc argumentum Chatton Boethio et Lincolnensi adscribit. ³⁰ Cf. Aristot., *Metaph.*, X, c. 1, t. 3 (1052b 31–1053a 13), et Averroes, ad loc. (ed. Iuntina, VIII, ff. 251 M – 253 A); Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 114 (cod. cit., f. 168ra). ³¹ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 94rb); QQ., p. 252, §§ 80–81. ³² Cf. *Quodlibet III*, q. 10. ³³ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 94va). ³⁴ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 94va).

QUAESTIO 10

UTRUM POSSIT DEMONSTRARI QUOD ANIMA INTELLECTIVA
SIT FORMA CORPORIS¹

Quod sic²: Quia experimur quod intellectio est in nobis; et intellectio est operatio hominis; igitur eius causa efficiens et subiectum recipiens est in nobis. Hoc non potest esse intelligentia separata, quia operationem talis substantiae non possumus experiri; nec esset talis operatio alicuius compositi; igitur receptivum illius operationis est aliquid hominis; non materia, igitur forma.

10

Contra: Anima intellectiva est forma incorruptibilis; igitur non est forma corporis corruptibilis.

[DIFFICULTATES DUAE]

In ista quaestione sunt duae difficultates: una, utrum possemus intelligere per animam intellectivam quamvis non esset forma corporis; alia, an possit evidenter sciri per rationem vel per experientiam quod intelligamus, accipiendo ‘intelligere’ pro aliquo actu proprio substantiae immateriali cuiusmodi ponitur anima intellectiva, quae est ingenerabilis et incorruptibilis, quae est tota in toto et tota in qualibet parte.

20

QUAESTIO 10. – 9 aliquid om. ADEZ 11 incorruptibilis] incorporalis EM, vel incorporalis add. L 14-15 possemus] posset ACE, homo posset LM 19 ingenerabilis] generabilis BCGK

QUAESTIO 10. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 10 C; q. 13 (cod. Oxonii, Bibl. Coll. Merton 100, f. 199vb). ² Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 43, q. 2, n. 6 (ed. Vivès, XX, pp. 37-38); Chatton, *Reportatio*, II, dd. 16 et 17, q. 1, art. 3 (cod. cit., f. 111rb).

[AD DIFFICULTATEM 1]

Quantum ad primam difficultatem, videtur quod sic; quia multa attribuuntur uni rei propter aliam per communicationem idiomatum, quae nec est materia nec forma nec pars eius. Sicut dicimus aliquid attribui alteri propter instrumentum, propter vestimentum et similia, quemadmodum dicimus istum hominem esse remigatorem a remo vel fossorem, et illum dicimus vestitum et calceatum et armatum; et dicimus quod ille homo tetigit alium quia panni sui tetigerunt vel arma sua. Talis etiam est communio inter Filium Dei et naturam assumptam ubi neutrum est forma; igitur eodem modo potest aliquid attribui corpori moto propter motorem absque hoc quod ille motor sit forma eius. Exemplum patet de angelo Tobiae³, propter quem tamquam propter motorem dicebatur constitutum ex corpore assumpto et angelo comedere, bibere, ambulare, intelligere, iudicare. Igitur non obstante quod anima solum sit motor corporis et nullo modo forma, adhuc possumus dici intelligere per animam intellectivam.

[AD DIFFICULTATEM 2⁴]

Quantum ad secundam difficultatem, dico quod intelligendo per ‘animam intellectivam’ formam immateriale, incorruptibilem quae tota est in toto corpore et tota in qualibet parte, nec potest evidenter sciri per rationem vel per experientiam quod talis forma sit in nobis, nec quod intelligere tali substantiae proprium sit in nobis, nec quod talis anima sit forma corporis,

²⁶ vestimentum] vestitum CDFGKZ ²⁷ fossorem] a fodiendo add. DFZ ³⁴ constitutum] constitutus DFZ ³⁵⁻³⁷ iudicare... intelligere om. A ³⁷ possumus] posset DFZ ⁴⁰⁻⁴¹ incorruptibilem] incorporalem CEK, om. LM ⁴⁴ anima] forma B

³ Tob. 5, 5 - 10, 21. ⁴ Cf. Chatton, ibidem, qui dicit quod animam esse formam corporis naturali evidentia probari non potest, licet certitudinaliter fide teneatur.

— quidquid de hoc senserit Philosophus non curo ad ⁴⁵ praesens, quia ubique dubitative videtur loqui —, sed ista tria solum credimus⁵.

Quod autem non possit demonstrari patet, quia omnis ratio probans ista accipit dubia homini sequenti naturalem rationem. Nec per experientiam probantur, quia solum experimur intellectionem et volitionem et consimilia; sed omnia ista diceret sequens rationem cum experientia esse operationes et passiones causatas et receptas in forma illa per quam poneret hominem distingui a brutis. Et licet secundum fidem et veritatem illa sit anima intellectiva quae est forma incorruptibilis, tamen talis diceret quod ⁵⁵ esset forma extensa et corruptibilis et generabilis; nec videtur quod experientia aliam formam concludat.

Et si quaeras utrum possit evidenter probari quod illa forma, quam sequens rationem concludit per experientiam, sit forma corporis: ⁶⁰

Respondeo quod sic, per tale medium forte: omne compositum differens specie ab alio composito vel differt se toto vel per partem; sed homo differt specie ab asino et non se toto, quia habent materiam eiusdem rationis; igitur per partem; non per materiam, igitur per formam. Et forte in ista ratione accipiuntur aliqua dubia.

Si autem ponatur, sicut ponimus secundum veritatem, quod anima intellectiva, quae est forma immaterialis et incorruptibilis, sit in nobis et quod per eam intelligamus, tunc rationabilius est ponere ipsam esse formam corporis quam quod sit solus motor. ⁷⁰ Quia si esset motor, aut moveret corpus motu locali aut alterationis. Non primo modo, quia tunc aequaliter moveret corpus pueri et adulti; similiter ad movendum corpus motu locali sufficit

⁴⁸ possit] possint BG

⁵⁰ probantur] probatur CKXY, hoc manifestum est DFZ

⁵² cum] per A, vel CDKXYZ, illam F experientia] experientiam ACDFKXYZ

⁶¹ forte

om. DEFZ

⁷⁰ solus] solum DFZ

⁵ Cf. *Clementinae*, 1.1.1. § 1 (ed. Friedberg, II, col. 1133).

anima quae est forma corporis, igitur superfluum est ponere
 75 alium motorem. Nec secundo modo, quia ad omnem alteratio-
 nem corporalem sufficiunt alia agentia corporalia; igitur talis
 motor superfluit.

[DUBIA]

Sed hic sunt dubia, quia videtur quod anima intellectiva
 80 quam ponimus secundum fidem formam corporis non sit tota
 in toto et tota in qualibet parte; tum quia⁶ non plus tunc expe-
 riremur nos intelligere in capite quam in pede; tum quia⁷ absciso
 bracchio, aut anima quae est in eodem situ cum bracchio redit
 ad corpus, et tunc migraret de subiecto in subiectum; aut cor-
 85 rumpitur, et habetur propositum.

[AD DUBIA]

Ad ista patebit post⁸, ideo nunc transeo.

Ad principale, concederet sequens naturalem ratio-
 nem quod experimur intellectionem in nobis, quae est actus for-
 90 mae corporeae et corruptibilis; et diceret consequenter quod talis
 forma recipitur in forma extensa. Non autem experimur illam
 intellectionem quae est operatio propria substantiae immateria-
 lis; et ideo per intellectionem non concludimus illam substantiam
 incorruptibilem esse in nobis tamquam formam. Et forte si expe-
 95 riremur illam intellectionem esse in nobis, non possemus plus
 concludere nisi quod eius subiectum est in nobis sicut motor,
 non autem sicut forma.

79-87 Sed... transeo *om.* E 87 post] quaestione 12 *add.* DZ 88 concederet]
 responderet DFZ 91 forma²] materia LM 94 incorruptibilem] incorporalem AELM
 96 eius... est] esset solum DFZ

⁶ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 2 (cod. cit., f. 111rb). ⁷ Cf. Chatton,
ibidem. ⁸ Cf. *Quodlibet I*, q. 12, lin. 54-63, 48-52.*

QUAESTIO 11

UTRUM POSSIT PROBARI EVIDENTER
QUOD NON EST UNUS INTELLECTUS NUMERO IN OMNIBUS

Quod non: Quia secundum Commentatorem¹ est unus intellectus numero in omnibus; igitur non potest oppositum probari.

Contra: Non est eadem intellectio omnium hominum; igitur non est idem intellectus omnium.

Hic primo exponendus est unus terminus quaestionis; secundo, ad quaestionem.

10

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod intellectum esse in nobis potest intelligi dupliciter: uno modo, quod sit forma corporis vel potentia qua intelligimus; alio modo, quod sit principium movendi in nobis quocumque motu.

15

[SECUNDUS ARTICULUS
 DIFFICULTATES DUAES]

Circa secundum sunt duae difficultates: una, supposito quod intelligamus illo intellectu tamquam per formam corporis vel potentiam intellectivam; alia est, supposito quod intellectus sit in nobis solum sicut motor corporis et non sicut forma.

QUAESTIO 11. – 4 Commentatorem] in 3º de anima add. G 5-6 oppositum *om.* ABG
 15-21 quocumque... nobis *om.* LM 21 corporis *om.* CKLM

QUAESTIO 11. – ¹ Cf. Averroes, *In Aristot. De anima*, III, t. 1 (ed. Crawford, p. 380). *

[AD DIFFICULTATEM 1]

Circa primam difficultatem dico quod potest evidenter probari quod non est unus intellectus numero in omnibus, quia² impossibile est quod idem simul et semel sit sciens et ignorans idem, diligens et odiens idem, gaudens et dolens de eodem, assentiens et dissentiens respectu eiusdem, et sic de aliis. Sed intellectus in uno homine est sciens aliquid et intellectus in alio est ignorans illud ignorantia dispositionis. Voluntas in uno diligit aliquid et voluntas alterius odit illud, etc., sicut omnia ista per experientiam patent. Igitur impossibile est quod sit idem intellectus in duobus illis.

Si dicis³ quod talis diversitas potest contingere propter diversam copulationem intellectus cum phantasmatibus, contra:⁴ propter⁴ diversam copulationem non possunt contraria esse in eodem subiecto primo, quia phantasmatum non se habent nisi effective ad illa quae recipiuntur in intellectu; sed praedicta contraria sunt in intellectu subiective, igitur etc.

Si dicis adhuc quod intellectio et volitio et huiusmodi non sunt qualitates inherentes intellectui subiective sed alteri, contra: volitio et nolitio sunt contraria quae possunt successive esse in eodem subiecto sine omni mutatione alia quam ad istas formas tam a parte corporis quam a parte intellectus. Patet enim quod aliquis odiens aliquem potest eum diligere sine omni

25 simul... semel] om. B, simul DFZ 26 idem¹] om. CDFKXYZ, quod idem sit LM || idem² om. CDFKXYZ || gaudens... codem om. DFZ 27 respectu eiusdem om. BCGKXY
29 ignorantia dispositionis om. DFZ 30 etc] om. CDFKLMXYZ, ergo G || sicut om. BCDFGKLMXY || omnia ista] om. DFZ, quae omnia B 31 patent] patet DFZ 32 duobus] omnibus CKXY, et per consequens in omnibus add. BG || illis] om. BCGKXY, et per consequens quod est in omnibus add. LM 36 primo om. DEFZ 38 intellectu] eodem DFZ || subiective] successive EG 39 et huiusmodi om. BDFZ 40 subiective] successive BEG

² Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 (cod. Oxonii, Coll. Merton 100, f. 199va).

³ Cf. Averroes, ibidem, t. 36 (ed. Crawford, pp. 486, 500-501). ⁴ Cf. Ockham, ibidem (cod. cit., f. 199va).

mutatione nova corporali et etiam intellectuali solum ex liber- 45
tate voluntatis; igitur sola voluntas est subiectum istarum for-
marum.

[AD DIFFICULTATEM 2]

Circa secundam dico quod difficile est illam partem eviden-
ter probare, et forte non est hoc possibile. Potest tamen persua- 50
deri, quia⁵ ad omnem motum localem et alterationem sufficiunt
dispositiones corporis et illa quae experimur in nobis, sicut ma-
nifeste patet, scilicet cognitio et volitio; igitur talis motor super-
fluit. Similiter eadem facilitate ponerem talem intellectum uniri
bruto ad movendum eum, quod tamen omnino superfluit; igi- 55
tur etc.

Ad principale, nego Commentatorem, quia erravit in
hac parte sicut in multis.

QUAESTIO 12

UTRUM ANIMA INTELLECTIVA SIT TOTA IN TOTO CORPORE ET TOTA IN QUALIBET PARTE

Quod non: Quia si sic, tunc distaret a se quia anima in
capite distat ab anima in pede. 5

Contra: Anima est forma indivisibilis, igitur ubicumque
est, tota ibi est; sed est in omni parte, igitur tota est in omni parte.

⁵² dispositiones] alterationes BCGK ⁵³ scilicet] sicut DFZ ⁵⁵ eum]
ipsum DFZ

⁵ Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 10, lin. 71-77.

[AD QUAESTIONEM]

Ad quaestionem dico quod sic. Cuius ratio est quia anima
 10 est in qualibet parte et tota est in qualibet parte; igitur tota est
 in toto et tota in qualibet parte.

Prima pars antecedentis patet, quia aliter aliqua pars non esset
 informata anima, et per consequens non esset pars hominis. Se-
 cunda pars patet, quia anima intellectiva est forma indivisibilis
 15 et inextensa, igitur ubicumque est, totaliter est.

[DUBIA QUATTUOR]

Sed hic sunt aliqua dubia: p r i m u m¹ est, quia tunc anima
 simul quiesceret et moveretur, quia quiesceret in pede et move-
 retur in manu.

20 Secundum est, quia tunc posset informare duas materias
 discontinuatas, quia ex quo totaliter est in partibus distinctis loco
 et situ continuatis, eadem ratione potest esse in partibus discon-
 tinuatis.

Ite m² bracchio informato anima intellectiva absciso, aut
 25 reddit anima ad corpus aut corruptitur.

Ite m³ non plus tunc experiremur nos intelligere in capite
 quam in pede.

QUAESTIO 12. – 14 forma *om.* DFZ 15 totaliter] tota CDEKXYZ 21 discontinuatas] discontinuas BDEFGKXYZ totaliter] tota CDFKXYZ, formaliter E [distinctis] distan-
 tibus CKXY, discontinuatis BLM 22 continuatis] *om.* BCGKXY, tamen eidem *add.* L
 25 corruptitur] sicut in praecedenti quaestione obiciebatur *add.* LM

QUAESTIO 12. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, dd. 16 et 17, q. 1, art. 1
 (cod. cit., f. 111ra). ² Cf. Chatton, *ibidem*, art. 2 (cod. cit., f. 111rb).

³ Cf. Chatton, *ibidem*.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico quod anima potest moveri simul et quiescere per accidens ad motum alterius et quietem, quia ³⁰ aliter non moveretur nisi aliud moveretur.

[AD DUBIUM 2]

Ad aliud dico quod per naturam non potest simul informare duas materias discontinuatas, sed per potentiam divinam bene potest. ³⁵

Et si quaeratur tunc aut est duo homines aut unus homo; si duo homines, igitur duae animae; si unus homo, igitur una materia:

Similiter intellectus ille sciret in uno et ignoraret in alio etc., sicut dictum est in alia quaestione ⁴: ⁴⁰

Ad primum dico quod essent duo homines propter diversitatem materiae. Sed non sequitur ultra: sunt duo homines, igitur duae animae; quia si homo supponit pro supposito, quod diversificatur propter diversitatem materiae, licet forma sit eadem.

Ad secundum dico quod quidquid sciret unus sciret ⁴⁵ alius, et quidquid diligeret unus diligeret et alius.

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium ⁵ pro dubiis dico quod anima intellectiva existens in bracchio nec redit ad corpus nec corruptitur corrupto bracchio, sed cessat esse ubi prius fuit; sicut corpus Christi in Eucha- ⁵⁰

<sup>34 discontinuatas] discontinuas DEFGK 38 materia] anima BCGKXY 40 etc
om. CDFKLMXYZ 46 diligenter² om. ABELMXY 48 pro dubiis] dubium BCDFK,
om. XY</sup>

⁴ Cf. *Quodlibet I*, q. 11, lin. 27-29.

⁵ Supra, lin. 24-25.

ristica cessat esse sub hostia corrupta specie, et angelus cessat esse in loco quando pars sui loci adaequati corrumpitur.

[AD DUBIUM 4]

Ad aliud⁶ dico quod non plus experimur nos intelligere in capite quam in pede. Sed⁷ experimur frequenter quod plus iuvamur et impedimur ad intelligendum per dispositionem capitum quam pedis, sicut experimur quod frequenter plus adiuvamur per dispositionem oculi quam manus. Unde per illud argumentum probaretur quod intelligeret colorem in oculo, sonum in aure, odorem in naso, etc. Dico igitur quod non plus experimur intellectionem in capite quam in pede. Immo quandoque plus experimur quod iuvamur vel impedimur per dispositionem pedis quam capitum, sicut patet post gravem dolorem pedis.

Ad principale dico quod aliquid distare ab alio potest dupliciter intelligi: uno modo, proprie, quando unum non est ubi aliud est, quo modo dicimus caput distare a pede quia ubi pes est caput non est. Et sic anima in capite non distat ab anima in pede. Alio modo, accipitur improprie ‘distare’, quando locus alicuius distat ab alio loco illius. Et sic anima in capite distat ab anima in pede quia locus capitum distat a loco pedis. Et sic non valet consequentia: anima in capite distat ab anima in pede, igitur anima distat a se; sed est fallacia.

⁵⁹ intelligeret] intelligerem ALM ⁶⁹ illius *om.* ACEGKLMXY ⁷² sed... fallacia *om.* LM || fallacia] consequentis *add.* BG

⁶ Supra, lin. 26-27. ⁷ Cf. Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 111rb).

QUAESTIO 13

UTRUM PRIMUM COGNITUM AB INTELLECTU
PRIMITATE GENERATIONIS SIT SINGULARE

Q u o d n o n: Quia¹ universale est primum et proprium obiectum intellectus, igitur primo cognoscitur primitate generationis.

C o n t r a: Idem² omnino est obiectum sensus et intellectus; sed singulare est primum obiectum sensus tali primitate; igitur etc.

Hic p r i m o dandus est intellectus quaestio[n]is; s e c u n d o, ¹⁰ ad quaestio[n]em.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum sciendum quod hic accipitur ‘singulare’ non pro omni illo quod est unum numero, quia³ sic quaelibet res est singularis, sed accipitur pro re quae est una numero et non est ¹⁵ signum naturale vel voluntarium sive ad placitum commune multis, quo modo dictio scripta, conceptus et vox prolata significativa non sunt singularia, sed tantum res quae non est signum commune.

S e c u n d o sciendum quod non intelligitur ista quaestio ²⁰ de quacumque cognitione singularis, quia quaecumque cognitio universalis est cognitio singularis, quia nihil per talem cognitionem cognoscitur nisi singulare et singularia, tamen illa est cognitio communis. Sed intelligitur quaestio de cognitione propria et simplici singularis.

25

QUAESTIO 13. – 7 est] primum add. AXY 22 universalis] talis BM, communis L

QUAESTIO 13. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 6 (ed. cit., II, p. 483, 8-11). ² Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 494, 19 - p. 495, 4). ³ Cf. Ockham, ibidem, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 112, 25 - p. 114, 2).

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1]

Circa secundum, supposito quod quaestio intelligatur de cognitione propria singulari, dico⁴ tunc primo quod singulare praedicto modo⁵ acceptum cognitione sibi propria et simpliciter primo cognitum.

Quod probatur, quia res extra animam quae non est signum tali cognitione primo intelligitur; sed⁶ omnis res extra animam est singularis; igitur etc. Praeterea⁷ obiectum praecedens actum proprium et primum primitate generationis; nihil autem praecedens talem actum nisi singulare; igitur etc.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico⁸ quod cognitio simplex propria singulari et prima tali primitate est cognitio intuitiva. Quod autem ista cognitione sit prima patet, quia⁹ cognitio singularis abstractiva praesupponit intuitivam respectu eiusdem obiecti et non econverso. Quod autem sit propria singulari patet, quia immediate causatur a re singulari vel nata est causari, et non est nata causari ab alia re singulari etiam eiusdem speciei.

29 singulari] singularis BCKLM 30 sibi *om.* CDFKXYZ 34-36 Praeterea... etc
om. BCGK 38 simplex] et *add.* DFLMZ . singulari] singularis CDFGKXYZ 42 singulari] singularis CKMZ 43 et... causari *om.* EL 44 speciei] ergo *add.* BCGKLMXY

⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 3, q. 5 (ed. cit., II, p. 473, 8-9); Chatton, *Reportatio*, d. 3, q. 5, art. 1 (cod. cit., f. 23ra). Chatton tenet quod intellectus non potest habere propriam cognitionem singularis ante compositionem et divisionem. ⁵ Supra, lin. 15-17. ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, p. 196, 13-14). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 3, q. 5 (ed. cit., II, p. 473, 10-13). ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 3, q. 6 (ed. cit., II, p. 492, 16-17). ⁹ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., II, p. 494, 16-18).

[CONCLUSIO 3]

45

Tertio dico quod cognitio prima abstractiva primitate generationis et simplex non est cognitio propria singulari sed est cognitio communis aliquando, immo semper.

Primum patet, quia non habetur cognitio propria simplex de aliquo singulari pro tempore pro quo non potest haberi cognitio eius specifica. Sed quandoque ita est, sicut patet de veniente a remotis, quod causat talem sensationem virtute cuius tantum possum iudicare quod illud visum est ens. Manifestum est quod in isto casu cognitio abstractiva quam habeo primo primitate generationis est cognitio entis et nullius inferioris; et per consequens non est conceptus specificus nec est conceptus proprius singularis.⁵⁰

Secundum assumptum¹⁰ patet, quia nulla cognitio abstractiva simplex est plus similitudo unius rei singularis quam alterius sibi simillimae, nec causatur a re nec nata est causari; igitur nulla talis est propria singulari sed quaelibet est universalis.⁶⁰

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt aliqua dubia: primum est, quia¹¹ videtur quod cognitio intuitiva non sit propria, quia quaecumque intuitiva detur, aequaliter assimilatur uni singulari sicut alteri simillimo et aequaliter repraesentat unum sicut alterum; igitur non plus videtur esse cognitio unius quam alterius.⁶⁵

47 singulari] singularis BCDFKLMZ 51 Sed] quia BCGK 53 iudicare] vide-
re BCGK 60 singulari] singularis CDFKXYZ 64 alteri] sibi add. DFZ

¹⁰ Supra, lin. 47-48. ¹¹ Cf. Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 25ra).

[DUBIUM 2]

Secundum dubium est, quia¹² si prima abstractiva sit aliquando cognitio et conceptus entis, sicut dicis de veniente a remoto, igitur eodem modo prima intuitiva in eodem casu erit cognitio communis entis; quia impossibile est quod eiusdem rei sint plures conceptus simplices proprii. Sed de uno veniente a remotis possum habere unam visionem per quam tantum iudico illud esse ens, aliam per quam iudico illud esse animal, tertiam per quam iudico illud esse hominem, quartam per quam iudico illud esse Sortem. Sed istae visiones sunt alterius rationis, igitur omnes istae non possunt esse cognitiones propriae illius singularis visi.

[DUBIUM 3]

Tertium est, quia videtur quod prima abstractiva sit propria, maxime quando obiectum est debito modo approximatum, quia per primam abstractivam possum recordari de eadem re prius visa; quod non posset fieri nisi haberem abstractivam propriam.

[DUBIUM 4]

Quartum est, quia secundum iam dicta¹³ videtur quod conceptus generis potest abstrahi ab uno individuo, puta conceptus animalis, sicut patet de veniente a remotis quando habeo talem visionem per quam iudico illud visum esse animal.

69 dicis] dicit BCDFKXYZ

70 prima] potest BCKXY, om. G; erit] esse CKXY

71 communis] omnis ABDZ, om. F

76 visiones] non add. BDFZ rationis] rei CEFKXY

77 illius] eiusdem DFZ; visi] rei DFZ

79 propria om. BCK

¹² Cf. Chatton, ibidem, art. 2 (cod. cit., ff. 23vb-24ra). ¹³ Supra, lin. 70-76.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico quod intuitiva est propria cognitio singularis, non propter maiorem assimilationem uni quam alteri, ⁹⁰ sed quia naturaliter ab uno et non ab altero causatur, nec potest ab altero causari.

S i d i c i s, potest causari a solo Deo: *v e r u m c e s t*, sed semper nata est talis visio causari ab uno obiecto creato et non ab alio; et si causetur naturaliter, causatur ab uno et non ab alio, nec ⁹⁵ potest [ab altero] causari. Unde propter similitudinem non plus dicitur intuitiva propria cognitio singularis quam abstractiva prima, sed solum propter causalitatem, nec alia causa potest assignari.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium dico quod aliquando illae visiones ¹⁰⁰ sunt eiusdem speciei et solum differunt sicut magis perfectum et minus perfectum in eadem specie; puta si videatur aliquid compositum ex partibus eiusdem rationis in quo non essent plura accidentia sensibilia a visu, tunc per approximationem illius visibilis, puta albi, intenditur visio et fit clarior; et secundum hoc ¹⁰⁵ potest causari diversum et diversum iudicium quod tale visum est ens vel corpus vel color vel albedo etc.

*S i d i c i s*¹⁴: illa differunt specie quae non possunt causare effectum eiusdem speciei; sed visio clara et obscura sunt huiusmodi; igitur etc.: ¹¹⁰

R e s p o n s i o: dico quod causae, quandocumque auctae et intensae non possunt causare effectum eiusdem speciei, differunt

95-96 nec... causari om. DFZ 100 aliquando] om. BCGKXY, omnes E 102-103 com-
positum om. ABCEGKXY 105 clarior] et clarior add. L 106 causari] causare ADEF
111 quod] si add. G quandocumque] quantumcumque ABDEGLM, om. XY 112 inten-
sae] si add. E, quae add. L possunt] potentes XY, tunc add. ADEF speciei] tunc add. DFGZ

¹⁴ Cf. Chatton, ibidem; Aristot., *Topica*, VII, c. 1 (152a 2-4).

specie et aliter non. Nunc autem ista visio aucta et intensa potest in omnem effectum in quem potest visio clara; et per consequens sunt eiusdem speciei.

Aliquando tamen visio clara et obscura sunt alterius speciei, puta quando diversa obiecta videntur; puta si videatur scutum diversis coloribus coloratum secundum maiorem et minorem approximationem. Sed istae visiones non sunt eiusdem obiecti sed diversorum.

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium dico¹⁵ quod videndo aliquid, habeo aliquam cognitionem abstractivam propriam, sed illa non erit simplex sed composita ex simplicibus. Et illa notitia composita est principium recordationis, quia per hoc recordor de Sorte, quia vidi eum sic figuratum, coloratum, talis longitudinis, latitudinis, et in tali loco; et per istum conceptum compositum recordor me vidiisse Sortem. Sed si circumscribas omnes conceptus simplices praeter unum, non plus recordaris de Sorte per illum quam de aliquo homine sibi simillimo. Bene possum recordari me vidiisse, sed utrum sit Sortes vel Plato nescio. Et ideo cognitio abstractiva simplex non est propria singulari, sed composita bene potest esse propria.

[AD DUBIUM 4]

Ad quartum dico quod conceptus generis numquam abstrahitur ab uno individuo. Et ad illud de veniente a remotis dico quod iudico illud esse animal quia prius habeo conceptum animalis,

114 clara] et obscura add. E 119 Sed] om. BG, tunc CKXY 122 aliquid] ali-
quem L 125 quia¹] et BCGKXY 127 istum... compositum] istum compositum ABG,
illud compositum DFZ, istum conceptum CKXY 129 aliquo] alio CDFKMXYZ, alio add. L
130 vidiisse] visum habuisse de homine DFZ, hominem add. E 132 singulari] singularis CK,
simpliciter DFZ

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 9 (ed. cit., II, p. 545, 1-19).

qui conceptus est genus; et ideo per illum conceptum ducor in notitiam recordativam. Unde si prius non haberem conceptum generis animalis, nihil iudicarem nisi quod illud visum esset ¹⁴⁰ aliquid.

Et si quaeras quae notitia abstractiva primo habetur mediante intuitiva, respondeo: aliquando conceptus entis tantum, aliquando conceptus generis, aliquando conceptus speciei specialissimae, secundum quod obiectum est magis vel minus ¹⁴⁵ remotum. Semper tamen imprimitur conceptus entis, quia quando obiectum est debito modo approximatum, simul causatur a re singulari extra conceptus specificus et conceptus entis.

Ad principale dico¹⁶ quod universale est primum obiectum primitate adaequationis, non autem primitate generationis. ¹⁵⁰

QUAESTIO 14

UTRUM INTELLECTUS NOSTER PRO STATU ISTO COGNOSCAT ACTUS SUOS INTUITIVE

Quod non: Quia nihil¹ cognoscitur ab intellectu nisi quod prius fuit sub sensu; sed intellectiones numquam fuerunt ⁵ sub sensu; igitur etc.

Contra: Notitia² abstractiva praesupponit intuitivam; sed³ cognitiones intellectuales cognoscuntur abstractive; igitur cognoscuntur intuitive.

¹³⁸ genus] generis CKXY ¹⁴² primo om. BCGKXY ¹⁴⁶⁻¹⁴⁸ quia... entis om. LM

¹⁶ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 1 (ed. cit., II, p. 388, 21 - p. 389, 4).

QUAESTIO 14. - ¹ Cf. Aristot., *De sensu et sensato*, c. 6 (445b 16-17).

² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 72, 3-5). ³ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 45, q. 3, n. 17 (ed. Vivès, XX, p. 348).

10

[AD QUAESTIONEM]

Ad quaestionem dico quod sic. Quia⁴ de cognitione intellectus et volitione formatur prima propositio contingens quae evidenter cognoscitur ab intellectu, puta talis ‘intellectio est, voluntio est’; aut igitur mediante cognitione intuitiva intellectionis¹⁵ aut abstractiva. Si primo modo, habetur propositum; non secundo modo, quia abstractiva abstrahit ab existentia actuali.

Item⁵ cognitio experimentalis non est sine notitia intuitiva; sed aliquis carens omni notitia intuitiva sensitiva experitur cognitionem intellectualem; igitur etc.

20

[AD ARGUMENTA QUINTA IN OPPOSITUM
AD ARGUMENTUM 1]

Ad primum⁶ in oppositum dico quod non sequitur quod essent infinitae visiones simul in actu.

Ad probationem dico quod tenendo quod actus rectus et²⁵ reflexus non distinguuntur, potest dici quod visio lapidis videtur seipsa quando est; et tunc potest dici quod illa propositio quae componitur ex visione lapidis et ex conceptu lapidis non potest manere quando visio lapidis non est, licet alia propositio composta ex cognitionibus abstractivis posset manere sine visione lapidis.

Si autem teneatur quod actus reflexus distinguitur ab actu recto, tunc dico quod visio lapidis videbitur alia visione; sed

QUAESTIO 14. – 11-12 intellectus] intellectione BG 12 volitione] voluntatis add. LM 11 prima om. CDFKXYZ 13 intellectu] nostro add. CDFKXYZ 14 igitur] intelligis add. LM 15 intellectonis om. LM 19 intellectualem] experimentalem CK 22 quod²] tunc add. ADFZ 23 simul om. DFZ 26 quae] non BCGKXY 27 non] nec CKXY

⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 39, 18 - p. 40, 16). ⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 41, 4-8). ⁶ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 5 (ed. O’Callaghan, p. 256). Tenet Chatton quod anima viatoris non habet naturaliter aliquem actum intuitivum quo actus suos videat.

tandem stabitur ad aliquam visionem quae non videbitur distincta visione naturaliter, quamvis possit videri si non esset impedimentum.

Et concedo processum in infinitum per potentiam divinam. ³⁵
 Sed naturaliter loquendo, erit aliqua visio quae non potest videri; et hoc quia intellectus noster est potentia limitata, ideo potest in certum numerum visionum et non in maiorem. Sed in qua visione est status nescio. Forte tamen status est in secunda visione, quia ipsa forte non potest naturaliter videri. ⁴⁰

[AD ARGUMENTUM 2]

Ad aliud ⁷ dico quod non aequa potes experiri primam et secundam visionem et sic in infinitum, quia status est ad aliquam visionem quae non potest videri; et hoc propter limitationem intellectus qui potest in tot visiones et non in plures. Concedo ⁴⁵ tamen quod potest naturaliter habere plures visiones simul, saltem duas vel tres, eiusdem obiecti.

[AD ARGUMENTUM 3]

Ad aliud ⁸, concedo quod evidenter assentio huic propositioni 'ego video', et dico quod ille assensus causatur a visione illius ⁵⁰ visionis. Sed ex hoc non sequitur quod erunt infinitae visiones simul, nec potest esse processus in infinitum naturaliter, sed est status ad aliquam visionem quae naturaliter non est visibilis; nec possum evidenter assentire tali complexo formato 'ego video illam visionem ad quam est status'. ⁵⁵

38 in qua] si in quarta BGML, sive in quarta CKXY 39 status¹] sive in quinta add. CKXY

⁷ Cf. Chatton, ibidem. ⁸ Cf. Chatton, ibidem.

[AD ARGUMENTUM 4]

Ad aliud⁹, concedo quod si esset in anima secunda visio, quod posset videri nisi esset impedimentum; et tamen si esset in anima mea cum prima visione, non possem videre, quia pri-
mus actus impedit secundam visionem videri. Et dico quod per hoc quod est in intellectu non tollitur quin possit videri, quia si esset in intellectu, per se posset videri; sed per hoc quod est in intellectu simul cum alio actu tollitur quod non potest videri. Et dico quod experior visionem lapidis, sed visionem illius visionis
non experior.

Pro ista responsione est exemplum Augustini, XI *De Trinitate*, c. 8¹⁰ in fine, ubi dicit quod saepe legit et tamen nescivit quid legit vel audivit propter distractionem per actum alterius potentiae; et tamen inter illos actus nulla est repugnantia.
Sic etiam frequenter homo intentus ad videndum nihil percipit se audire cum tamen audiat; et tamen inter actus visus et auditus nulla est repugnantia. Ita est in proposito quod quamvis inter ultimam visionem ad quam est status naturaliter et visionem ipsius vel aliorum praecedentium nulla sit repugnantia, tamen unus actus potest impedire alium pro statu isto.

[AD ARGUMENTUM 5]

Ad aliud¹¹ dico quod sum certus quod intelligo lapidem virtute visionis lapidis et etiam virtute visionis primae visionis; et

58 quod] om. CDFKZ, solum XY 60 secundam visionem] secundum ne possit DFZ
61-62 quia... videri om. E 62-63 sed... videri om. BCGK 68 distractionem] destructionem
BCDFGKZ : per actum om. BCGKLM 69 potentiae] positione BGK 74 vel aliorum]
et aliarum CKXY 78 visionis¹] ipsius add. LM : visionis² om. BDFZ

⁹ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 257). ¹⁰ Cf. August., *De Trinit.*, XI, c. 8, n. 15 (PL 42, 996). ¹¹ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 258).

quandoque forte virtute illarum visionum et etiam virtute aliquius propositionis habitualiter notae.

80

Exemplum: sum certus quod intelligo per experientiam quia video visionem lapidis; sed certus sum quod intelligo lapidem per discursum ab effectu ad causam, sicut cognosco ignem per fumum quia alias ad praesentiam ignis vidi fumum causari. Eodem modo quia ad praesentiam lapidis intellectui meo experior ⁸⁵ consimilem visionem causari in me, ideo arguo: tales effectus sunt eiusdem speciei; igitur causantur a causis eiusdem speciei; et sic expositum est illud prius ¹² de locutione angelorum. Propositio habitualiter nota est ista ‘omnes tales effectus eiusdem speciei habent causas eiusdem speciei’. Non dico in generali, ⁹⁰ omnes ¹³ effectus eiusdem speciei habent causas eiusdem speciei.

A d p r i n c i p a l e dico quod Philosophus dicit quod nihil eorum quae sunt extra intelligitur nisi prius sit sub sensu; et illa sunt solum sensibilia per eum. Et de illis vera est auctoritas, de spiritualibus autem non.

95

81 quia] quod GM 84 fumum^{1]}] quando solum video fumum add. ADXYZ
 85 quia] alias add. CDFKZ, ante add. E, video add. A || praesentiam] intellectionem CK, intentionem XY || lapidis] percepit add. DFZ, vidi add. CKXY || intellectui] intellectualiter DFZ, intelligo G, om. CKXY || meo] modo A, om. CDFGKXYZ experior om. ABCDEFGKXYZ
 86 in me om. CKXY || ideo] illius B, item DFZ, immo G 87 igitur... speciei om. DEFZ
 88 tales om. ABCGKLMXY 90-91 Non... specie² om. ACK 91 causas] causam DFZ
 94 solum om. LXY

¹² Cf. *Quodlibet I*, q. 6, lin. 108-115. ¹³ Cf. Aristot., *Topica*, VII, c. 1 (152a 2-4); Ockham, *Sent.*, II, q. 16 X.

QUAESTIO 15

UTRUM INTELLECTUS NOSTER PRO STATU ISTO
COGNOSCAT INTUITIVE SENSIBILIA

Quod non: Quia¹ visio sensitiva sufficit cum cognitione abstractiva ad cognoscendum sensibilia; igitur visio intuitiva intellectiva superfluit.

Contra: Quidquid² perfectionis potest sensus potest etiam intellectus; sed hoc est perfectionis sensus; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod sic; quia³ intellectus cognoscit evidenter propositionem primam contingentem de sensibilibus; igitur habet notitiam incomplexam sufficientem ad causandum notitiam illam complexam evidenter; sed abstractiva sensibilium non sufficit; igitur etc.

15 [AD ARGUMENTA SEPTEM IN OPPOSITUM
AD ARGUMENTUM 1]

Ad primum⁴ in oppositum dico quod tenendo animam sensitivam esse eamdem formam cum intellectiva, non est dicendum

QUAESTIO 15. – 4 cum] sine B 5 intuitiva om. A 6 intellectiva] AE, cett. om.
7 perfectionis] perceptionis DFZ 8 perfectionis] perceptionis DFZ || sensus] om. ABCGKXY,
in sensu LM 10-11 Ad... contingentem om. B 11 primam om. AGXY

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 4 (ed. O'Callaghan, p. 253). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 45, 2-4); Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 45, q. 3, n. 17 (ed. Vivès, XX, p. 348).
³ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 31, 17 - p. 32, 21). ⁴ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 251).

quod visio sensitiva recipitur in anima intellectiva, sed recipitur in corpore vel in aliqua potentia derivata ab anima in corpore. ²⁰ Si enim reciperetur in anima intellectiva, anima separata, per potentiam Dei saltem, posset habere in se omnem sensationem quinque sensuum; quod non videtur verum. Quia si sic, angelus semper careret aliqua perfectione naturali, quia videtur quod naturaliter etiam posset tales formas habere, quia corporalia non ²⁵ essent nisi causae efficientes illarum formarum.

Si autem sint diversae formae, sicut credo quod sunt, tunc dico quod visio sensitiva non sufficit ad causandum assensum propositionis contingentis, quamvis sufficiat ad causandum actum in appetitu sensitivo; quia non est simile, eo quod eadem forma ³⁰ tunc esset subiectum sensationis et actus appetendi.

Si dicis⁵ quod intellectiva et sensitiva non distant situ: hoc non valeat, quia idem numero debet esse videns et assentiens.

Ad illud⁶ de intelligere capit is et pedis dictum est prius⁷. 35

[AD ARGUMENTUM 2]

Ad aliud⁸ dico quod differentia inter visionem sensitivam et intellectivam innotescit nobis partim per rationem partim per experientiam: per experientiam, quia puer videt sensibiliter et

¹⁹ intellectiva] sensitiva CK ²⁰ aliqua] anima BDEFZ potentia *om.* DEFZ derivata] distincta DFZ ab anima] *om.* LM, intellectiva *add.* DZ ²² omnem] talem *add.* DFZ sensationem] sensum CKXY ²³ quinque sensuum] *om.* CKXY, et sentire DZ videtur] est BCGKXY ²⁴ semper *om.* DEFZ perfectione] operatione BCGKLM ²⁶ essent] causant LM causae] causas L ³⁰ quia] quod CK, *om.* B ³⁵ Ad... prius *om.* E prius] quaestione 10 *add.* DF ³⁹ videt] per visionem *add.* DZ, visionem *add.* F sensibiliter] sensitivam DFZ, sufficienter BCGK

⁵ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 254). ⁶ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 251). ⁷ Cf. *Quodlibet I*, q. 12, lin. 26-27, 54-63. ⁸ Cf. Chatton, ibidem.

- 40 non intellectualiter; per rationem etiam, quia anima separata potest habere visionem intellectivam, non sensitivam.

[AD ARGUMENTUM 3]

Ad aliud ⁹ dico quod intellectus separatus habet talem visionem, quia aliter anima separata non posset habere notitiam sensibilium. Similiter angelus potest habere talem notitiam, igitur et anima separata.

Ad probationem primam dico quod anima separata potest naturaliter videre secreta cordium et etiam complexa et incomplexa in mente angeli.

- 50 Ad Scripturam ¹⁰, dico quod loquitur de facto et de potentia naturali suspensa ab actu.

[AD ARGUMENTUM 4]

Ad aliud ¹¹ dico quod indiget locutione et illuminatione propter duo: primum est, quia non permittitur forte naturaliter intelligere quae posset naturaliter intelligere; secundum est, quia multa revelantur angelo uni quae non alteri nec animae separatae, sicut dictum est prius ¹² de locutione angeli.

[AD ARGUMENTUM 5]

- Ad aliud ¹³ dico quod non potest naturaliter adquirere visionem Dei et beatitudinem, quia illa non potest causari nisi a solo Deo.

⁴⁰ intellectualiter] intelligit BCDFGKL ⁴¹ visionem] intuitivam *add.* LM || intellectivam] et *add.* BCKMXY ⁴⁴ non] haberet nec *add.* LM ⁴⁸ et etiam *om.* CDEKXYZ etiam *om.* F ⁵⁹ adquirere] appetere LM

⁹ Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 252). ¹⁰ Paralip., II, 6, 30. ¹¹ Cf. Chatton, *ibidem*. ¹² Cf. *Quodlibet I*, q. 6, lin. 95-98, 129-131. ¹³ Cf. Chatton, *ibidem*.

Et ultra non sequitur: potest videre minus visibile, igitur magis visibile; sicut non sequitur: intellectus meus potest videre albedinem quae est minus visibile, igitur potest videre angelum qui est magis visibile; et hoc quia visio angeli non potest causari ⁶⁵ naturaliter in me. Ita est ibi.

[AD ARGUMENTUM 6]

Ad aliud ¹⁴ dico quod visio sensitiva est causa partialis visionis intellectivae; sed non est causa partialis actus assentiendi sinc visione media, quia ¹⁵ notitia complexa praesupponit notitiam ⁷⁰ incompleam in eodem subiecto. Sicut voluntas non potest in actum suum nisi precedat cognitio in intellectu, quantumcumque sit notitia intuitiva in sensu.

[AD ARGUMENTUM 7]

Ad aliud ¹⁶, concedo quod visio sensitiva est subiective in ⁷⁵ appetitu sensitivo, quia est idem sensus et appetitus; et ideo quidquid est subiective in uno, et in alio.

A d p r i n c i p a l e dico quod visio sensitiva non sufficit, sed requiritur visio intellectualis.

⁶⁴ quae... visibile *om.* CKXY ⁶⁵ visibile] visibilis DGLMZ
lis CGKLMXY ⁶⁶ naturaliter] similiter CGK, *om.* BL ⁷⁰ media] intellectiva DZ,
intellectivae F ⁷⁷ alio] altero DFM

¹⁴ Cf. Chatton, *ibidem*. ¹⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 21, 6-10). ¹⁶ Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 254).

QUAESTIO 16

UTRUM POSSIT PROBARI SUFFICIENTER
QUOD VOLUNTAS LIBERE CAUSET ACTUS SUOS EFFECTIVE¹

Q u o d n o n: Quia voluntas est libera et tamen non est
5 activa; igitur non est libere activa. Consequentia patet; antece-
dens probatur, quia est passiva.

C o n t r a: Passivum non est liberum; voluntas est passiva;
igitur etc.

In ista quaestione p r i m o exponam quid voco libertatem;
10 s e c u n d o, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum sciendum quod voco² libertatem potestatem
qua possum indifferenter et contingenter diversa ponere, ita quod
possum eumdem effectum causare et non causare, nulla diversi-
15 tate existente alibi extra illam potentiam.

[SECUNDUS ARTICULUS
DIFFICULTATES DUAE]

Circa secundum sunt duae difficultates: p r i m a est utrum
possit probari sufficienter quod voluntas est libera; s e c u n d a,

QUAESTIO 16. – 2 sufficienter] evidenter BCGKXY, om. LM 3 libere] libera M
5 libere] libera A 6 est] potentia add. BDFZ 12 potestatem om. LM 13 diversa] ef-
fectum DFZ 15 existente alibi om. DFZ ॥ extra] circa DFZ ॥ potentiam] facta add. DFZ
19-21 libera... sit om. BCK 19 libera] activa GXY

QUAESTIO 16. – ¹ De hac materia, cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 48 (cod. cit., ff. 116vb-117va); *Expositio in librum Perihermenias Aristot.*, II, c. 7, § 5 (*Opera Philosophica*, II [St. Bonaventure, N.Y. 1977], p. 480, 13 - p. 481, 62). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 1, q. 6 (ed. cit., I, p. 501, 1 - p. 502, 15).

supposita libertate voluntatis utrum possit probari sufficienter ²⁰
quod voluntas sit activa.

[AD DIFFICULTATEM 1]

Circa primum dico ³ quod non potest probari per aliquam rationem, quia omnis ratio hoc probans accipiet aequo ignotum cum conclusione vel ignotius. Potest tamen evidenter cognosci ²⁵ per experientiam, per hoc quod homo ⁴ experitur quod quantumcumque ratio dictet aliquid, potest tamen voluntas hoc velle vel non velle vel nolle.

[AD DIFFICULTATEM 2]

Circa secundum dico quod sic. Quod probatur, quia ⁵ activo ³⁰ naturali sufficienti approximato passo disposito et non impedito sequitur actio necessario; sed omne aliud agens a voluntate est activum naturale sufficiens et non impeditum, et voluntas est sufficienter disposita, quia nullum est ibi repugnans nec aliqua dispositio requisita. ³⁵

S i d i c i s ⁶: voluntas potest libere pati sine actione, c o n-
tra hoc est directe ratio facta ⁷, ideo transeo.

20 supposita... voluntatis *om.* GXY : sufficienter *om.* DXYZ 21 sit] potentia *add.* DFZ
|| activa] passiva G, libera XY 23 potest] sufficienter *add.* LM, demonstrative *add.* XY
28 vel... velle *om.* CDFKXYZ 31 sufficienti] sufficienter BDFGLMXYZ 35 requisi-
ta] adquisita CK, quae deficiat ergo etc *add.* B, igitur si voluntas non sit activa necessario se-
queretur actio *add.* LM

³ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 13 U. ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*; *Sent.*, IV, q. 14 D (Dictum secundum). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 14 G; q. 13 K. ⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 19 AB. ⁷ Supra, lin. 30-35.

[DUBIUM]

Sed hic est dubium, quia⁸ impossibile est quod agens, cum
 40 existit per tempus in potentia essentiali ad actum, quod reducat
 se de potentia ad actum sine omni agente extrinseco; sed voluntas
 potest per tempus esse in potentia essentiali ad volitionem; igitur
 non potest educere se.

[AD DUBIUM]

45 Respondeo⁹: assumptum est verum in agente naturali sive
 sit corporale sive spirituale, sed in agente libero cuiusmodi est
 voluntas est instantia manifesta; quia obiectum potest esse cogniti-
 tum et praesens voluntati, et omnia alia requisita ad actum vo-
 lenti possunt manere per tempus, et tamen post potest elicere
 50 actum suum sine omni actione extrinseca; et hoc totum est
 propter libertatem suam.

Ad principale dico¹⁰ quod idem potest esse activum
 et passivum respectu eiusdem, nec ista repugnant.

39 cum] dum DFZ, quod CKY 40 essentiali] aequali BG quod om. CKMXY
 41 omni om. DFZ 42 essentiali] aequali BG, om. L 43 se] ad actum add. LM 45 as-
 sumptum] argumentum DFZ, hoc CKXY 46 libero] libere AE 48 praesens voluntati]
 prius volitum CK 49 tamen post om. DFZ potest] non add. DFZ 50 suum] et dein-
 de elicere add. DFZ

⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 K. ⁹ Cf. Ockham, *ibidem*. ¹⁰ Cf.
 Ockham, *Scriptum*, I, d. 10, q. 2 (*Opera Theologica*, III [St. Bonaventure,
 N.Y. 1977], p. 343, 21 - p. 344, 8; p. 345, 2-4).

QUAESTIO 17

**UTRUM AD SALVANDUM CASUM ET FORTUNAM IN REBUS
OPORTEAT PONERE VOLUNTATEM ESSE LIBERAM**

Quod non: Quia in inanimatis est casus, II *Physicorum*¹,
in quibus non est voluntas; igitur etc. 5

Contra: In causis mere naturalibus non est casus nec for-
tuna; igitur etc.

In ista quaestione primo ostendam quod sine libertate
voluntatis non potest esse casus nec fortuna; secundo, quo-
modo ista salvantur per libertatem voluntatis. 10

[PRIMUS ARTICULUS²]

Circa primum suppono quod omne agens aliud a voluntate
naturaliter agit; et tunc arguo sic: illud quod inevitabiliter fit, non
fit a casu nec a fortuna; sed omne quod fit non ab agente libero
sed naturali, inevitabiliter fit; igitur etc. Maior patet, II *Physico-¹⁵rum*³; minor est manifesta.

Praeterea illud quod non potest impediri nec potuit, non
fit a casu nec a fortuna; sed omne quod fit ab agente vel ab agen-
tibus mere naturalibus, non potest nec potuit impediri, nisi con-
currat agens liberum; igitur nihil tale fit a casu nec a fortuna. 20
Maior est manifesta, II *Physicorum*⁴; minor probatur, quia si po-
test vel potuit impediri ante productionem, puta ignis productus

QUAESTIO 17. – 2 et fortunam *om.* BCFGK 15 etc] omne quod non fit ab agente li-
bero non fit a casu nec a fortuna LM 17 nec potuit *om.* BCGK 18 ab¹... vel *om.* BCKXY
19 nec potuit *om.* CKXY 20 tale *om.* ABDFGLMZ

QUAESTIO 17. – ¹ Cf. Aristot., *Physica*, II, c. 6, t. 60 (197b 13–15). ² Cf.
Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 1 (cod. cit., f. 106va). ³ Cf.
Aristot., *Physica*, II, c. 5, t. 48 (196b 10–13). ⁴ Cf. supra, nota 3.

in ligno potuit impediri ante eius productionem; aut igitur per agens liberum impediens eius productionem per amotionem approximationis, et habetur propositum, quod voluntas est libera, quia nihil⁵ aliud est liberum nisi voluntas; aut per agens mere naturale, et tunc cum actio illius non dependet ab aliquo agente libero, si potest impedire, necessario et inevitabiliter impediet productionem ignis; et per consequens impossibile est istum ignem produci. Igitur ex opposito, si iste ignis fit vel potest produci ab agente mere naturali, non potest nec potuit impediri; et per consequens omnia quae fiunt, de necessitate fiunt; et quae non fiunt, impossibile est illa fieri.

[SECUNDUS ARTICULUS 6]

Circa secundum dico quod fortuna accidit ex hoc quod accidit aliquis effectus a causa naturali et libera, vel a duabus causis liberis, praeter intentionem agentis liberi. Exemplum primi: si aliquis fodiat terram ad plantandum et inveniat praeter intentionem thesaurum; exemplum secundi: si aliquis vadat ad forum ad videndum amicum et inveniat debitorem qui solvat pecuniam.

Sed casus potest accidere immediate a concursu causarum naturalium, sed semper tamen accidit mediate et partialiter a causa libera. Non enim dicimus, si pluat tali anno sub cane, quod accidit a casu, non plus quam accidit a casu quod luna tali hora eclipsatur; et hoc quia utrobique accidit effectus sine omni actione voluntatis. Sed quando aliquis effectus fit a causa libera immediate et ille effectus tamquam causa naturalis concurrit cum alia causa

24 amotionem] admotionem CK, agentis add. DFZ 24-25 approximationis] approximati DFZ 25 quod] quia L 30 fit vel om. LM 33 illa om. CKLXY
37 liberi om. BCDFKZ 40 et] praeter intentionem add. CKXY 41 debitorem] creditorem ABDEFLMZ, vel creditorem add. CKXY 41 accidere] concurrere DEFZ a]
ex BCDFGKXYZ

⁵ Cf. August., *De lib. arbit.*, III, c. 3, n. 7 (PL 32, 1274). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, II, tt. 57-64 (cod. cit., ff. 118va-119ra).

naturali ad producendum effectum alium, tunc ille effectus accidit a casu. Exemplum: aliquis voluntarie ponit pannos super equum; iste equus currit ad herbam iuxta ignem, et cadunt panni 50 in ignem et comburuntur. Ista combustio fit a casu, quia provenit immediate ab igne et equo, quae sunt causae naturales, mediate tamen a voluntarie ponente pannos super equum; quia si non posuisset, non fuissent sic combusti.

[INSTANTIAE]

55

Sed contra: casus accidit ex hoc quod aliquis effectus fit raro; in causis autem pure naturalibus non accidit effectus raro; igitur etc.

Praeterea casus accidit ex hoc quod fit effectus praeter intentionem naturae; in causis autem naturalibus non accidit effectus 60 praeter intentionem naturae; igitur etc.

[AD INSTANTIAS]

A d p r i m u m istorum dico⁷ quod raritas effectus non facit casum, sed quia aliquid fit ab aliqua causa quae contingenter et evitabiliter coniungitur cum alia causa, ex quibus causis sequitur talis effectus raro. 65

A d s e c u n d u m dico quod effectus casualis non accidit praeter intentionem causae immediatae naturalis, sed praeter intentionem causae mediatae liberae.

S i d i c i s: secundum praedicta⁸ casus semper praesupponit fortunam, d i c o quod non sequitur; sed bene sequitur quod

53 voluntarie] voluntate CKLMXY 56-59 casus... Praeterea om. E 59-61 Praete-
rea... etc om. CK 60-61 naturae... intentionem om. ABEGLMXY 68 intentionem...
praeter om. BCFGK 71-72 fortunam... praesupponit om. EF

⁷ Cf. Ockham, ibidem, II, t. 48 (cod. cit., f. 117va).
lin. 35ss.

⁸ Cf. supra,

casus semper praesupponit actionem agentis liberi; ad quod agens quandoque nullus sequitur effectus nisi intentus, ad quem tamen effectum intentum quandoque sequitur aliis effectus qui non se-
 75 queretur nisi praecessisset actio agentis voluntarii, sicut patet in exemplo posito⁹.

Ad principale, patet ex dictis.

QUAESTIO 18

UTRUM VIRTUS ET SCIENTIA SINT QUALITATES ABSOLUTAE

Quod non: Quia¹ in *Praedicamentis*² dicitur quod scientia est in genere relationis; igitur etc.

5 Contra: Scientia³ et virtus sunt principia agendi; relatio nec est principium nec terminus actionis, V *Physicorum*⁴.

[AD QUAESTIONEM]

Ad quaestionem istam dico quod sic; quia⁵ omnis res est qualitas absoluta vel substantia; sed virtus et scientia non sunt
 10 substantiae; igitur sunt qualitates.

Praeterea omne⁶ quod potest in aliquam actionem in quam

73 intentus] intrinsecus DFZ 74 intentum] intrinsecum DFZ

QUAESTIO 18. – 5-10 relatio... substantiae *om.* BG 6 nec terminus *om.* DFZ .. actionis]
 ergo etc minor patet add. DFZ .. *Physicorum*] ethicorum DFZ 10 qualitates] absolutae add. B
 11 aliquam] operationem vel add. LM . actionem] operationem BCGKXY

⁹ Cf. supra, lin. 49-54.

QUAESTIO 18. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 B (Arg. primum). ² Cf.
 Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 2-3). ³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 A
 (Ad finem). ⁴ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13). ⁵ Cf.
 Ockham, *Summa Logicae*, III-3, c. 18 (ed. cit., p. 666, 443-451). ⁶ Cf.
 Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, Prol. (ed. Ph. Boehner, *Ockham: Philosophical Writings*, Edinburgh 1957, pp. 3-4); *Sent.*, III, q. 10 G.

prius non potuit, et non est aliqua diversitas in passo, habet aliquam rem absolutam quam prius non habuit vel caret aliqua re absoluta quam prius habuit; sed habens istos habitus potest in aliquam actionem in quam prius non potuit intellectus vel voluntas, patet per experientiam; et non est diversitas aliqua in passo, puta in intellectu vel voluntate, quia nec motus localis nec alius aliis a receptione istorum habituum; igitur etc.

Praeterea⁷ actus elicitus est qualitas absoluta; igitur habitus. Consequentia patet, quia habitus est causa actus. Antecedens patet de felicitate nostra quam habebimus pro meritis, quae est actus.

Si dicens quod est respectus, quia est coniunctio animae cum essentia divina, contra: anima transit de contradictorio in contradictorium, quia primo est non beata, postea est beata; qui transitus non potest fieri per motum localem nec per transitionem temporis. Et non perditur aliquid; igitur aliquid adquiritur; non respectus, quia talis praesupponit adquisitionem absoluti; igitur absolutum adquiritur.

[DUBIUM]

Sed hic est unum dubium⁸, propter quod quaestio est mota; quia VII *Physicorum*⁹, probat Philosophus quod ad scientiam et virtutem non est motus et arguit sic: in ad aliquid non est motus; scientia et virtus sunt ad aliquid; igitur etc. Aut intelligit quod sunt relationes, et habetur propositum; aut quod sunt fundamenta et subiecta relationum, et sic ratio non valet, quia sic arguendo, albedo, color et huiusmodi sunt ad aliquid.

¹⁵ actionem] operationem B „potuit] scilicet add. DFZ, sicut add. LM 16 non om. ABE 18 alius] impedit add. DFZ 19 actus... absoluta] est actus elicitus BCGKXY 20 qualitas absoluta] qualitas EF, aliquid absolutum LM 21 igitur] et add. G 22 respectus] terminus E 36 color] calor AG, om. CKXY

⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 D. ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 A (Secundum), B (Secundum). ⁹ Cf. Aristot., *Physica*, VII, c. 3, tt. 17-20 (246a 28 - 248b 28).

[AD DUBIUM]

R e s p o n d e o¹⁰ uno modo quod C o m m e n t a t o r dicit ibidem¹¹ quod Aristoteles dicit hoc secundum opinionem Platonis et non secundum opinionem propriam.

Aliter dico¹² quod illud dictum est particulare et non universale, quia non intendit quod omnes formae de prima specie sic sunt ad aliquid; sed dicit tales particulares ‘scientia est ad aliquid’, ‘virtus est ad aliquid’. Et tunc intendit dicere quod aliquis actus potest esse virtuosus qui prius non erat virtuosus. Et¹³ similiter accipiendo ‘scire’ large pro omni actu assentiendi alicui vero, potest aliquis actus sine omni mutatione a parte sui esse actus sciendi qui prius non erat actus sciendi.

Exemplum¹⁴ primi: aliquis primo vadit ad ecclesiam propter vanam gloriam. Ista ambulatio est vitiosa. Post stante eadem ambulatione, si mutet intentionem et velit ire ad ecclesiam propter Deum, est tunc ista ambulatio virtuosa; et tamen hic nulla est mutatio in actu ambulandi.

Eodem¹⁵ modo est de actu intellectus, quando voluntas imperat sibi studere primo propter vanam gloriam, et secundo imperat continuationem illius actus propter honorem Dei. Iste actus intellectus primo est vitiosus, et secundo virtuosus; et tamen nulla mutatio est in ipso intellectu sed solum in voluntate.

⁴⁵ actus om. A, virtuosus^{1]}] sine omni mutatione add. XY ⁴⁷ mutatione... sui] actu alio a parte alicuius E, a... sui om. CKXY sui esse om. ABGLM ⁴⁸ sciendi^{2]}] esse actus sciendi add. LM 51 si om. BCGKXY 54-58 Eodem... voluntate om. F

¹⁰ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VII, t. 20 (cod. cit., f. 205va). ¹¹ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, VII, t. 20 (ed. Iuntina, IV, f. 323 H). ¹² Cf. Ockham, *Tractatus de praedestinatione et de praescientia Dei respectu futurorum contingentium* (*Opera Philosophica*, II [St. Bonaventure, N.Y. 1977], p. 525, 132-136); *Sent.*, III, q. 4 P, R. ¹³ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VII, t. 20 (cod. cit., f. 205vb). ¹⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 12 E. ¹⁵ Cf. Ockham, *ibidem*.

Eodem¹⁶ modo est de aliquo actu voluntatis, puta quando voluntas absolute imperat homini quod vadat ad ecclesiam, et non propter aliquem finem bonum vel malum; post stante ista volitione, imperat quod vadat ad honorem Dei et laudem. In isto casu primus actus imperatus est primo actus indifferens, et secundo est virtuosus; et tamen nulla mutatio est in illo actu, licet voluntas eliciat novum actum.⁶⁵

Exemplum secundi¹⁷: quia ponatur quod assentiam huic propositioni ‘Sortes sedet’ et opiner eam esse veram, quamvis non sit vera; ponamus. Si tunc remanente assensu in intellectu videam Sortem sedere, tunc modo scio istam propositionem ‘Sortes sedet’, et prius non scivi eam; et tamen nulla est facta mutatio in illo actu assentiendi. Et sic intelligo Philosophum in illo passu¹⁸.

Ad principale dico¹⁹ quod ista nomina ‘scientia’ et ‘virtus’ sunt nomina relativa; et sic intelligit Philosophus.

QUAESTIO 19

UTRUM SPIRITUS PATIATUR AB IGNE PURGATORIO

Quod non: Quia corpus non agit in spiritum secundum Augustinum super *Genesi*¹.

Ad oppositum est Scriptura Sacra².⁵

62 volitione] ambulatione CKXY ; honorem... laudem] laudem dei DFZ, laudandum deum AE 63 imperatus] imperandus AE 73 intelligit] intelligitur DFZ

QUAESTIO 19. – 2 purgatorio] purgatorii CDEFGKXYZ 5 est] fides et add. LM

¹⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 YY. ¹⁷ Cf. supra, lin. 46–48. – Cf. Ockham ibidem, q. 4 R; *Expositio Physicorum Aristot.*, VII, t. 20 (cod. cit., f. 205vb). ¹⁸ Cf. supra, nota 9. ¹⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 O (Ad finem).

QUAESTIO 19. – ¹ Cf. August., *De Genesi ad litt.*, VII, c. 14, n. 20 (PL 34, 363). ² Apoc., 20, 9–10.

[AD QUAESTIONEM]

Ad quaestionem dico³ quod sic; sed hoc non potest probari, quia solum per Scripturam Sacram et dicta Sanctorum constat.

[DUBIA QUATTUOR]

Hic sunt aliqua dubia: primum, quomodo spiritus patiatur ab igne.

Secundum est, a quo causatur illa nolitio tam in spiritu in igne purgatorio quam in igne infernali.

Tertium est, quod est obiectum immediatum utriusque nolitionis.

Quartum, quid causat ignis utrobique in ipsum spiritum.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico quod sic patitur spiritus utrobique quia detinetur in igne contra suam voluntatem, ita quod habet nolitionem ex qua sequitur dolor et tristitia in voluntate; et ista nolitio simul cum tristitia est poena purgatorii et similiter infernalis; sed una est temporalis et alia aeterna.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum posset dici, si quis auderet dicere, quod causatur totaliter a Deo et conservatur. Et hoc videtur rationabile, quod sicut Deus est causa totalis praemii correspondentis meritis,

⁸ dicta om. AEG ^{12 a quo] quomodo DFZ} ^{14 quod] quid DFGZ} ^{20 et¹] vel ABGXY} ^{25 videtur] est A, valde add. DFZ || rationabile] verisimile A} ^{26 quod] quia BDFGLMXYZ, om. CK}

³ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 16 N, S, CC; q. 19 B-F, H, K, L. Respon- sione ad dubium 3 excepta, fere omnia quae in hac quaestione dicuntur, in his locis parallelis inveniuntur.

ita sit causa totalis poenae correspondentis demeritis. Et secundum hoc patet faciliter quare spiritus non potest illam nolitionem perdere, quia non est in potestate sua.

Aliter dico quod utraque nolitio causatur a voluntate illius ³⁰ spiritus et conservatur; sed Deus qui omnia futura videt, cognoscit etiam clare quando voluntas vult illum actum suspendere, et praevenit impediendo suspensionem, et totaliter tunc conservat. Et secundum hoc nisi Deus praeveniret, posset voluntas illum actum suspendere. ³⁵

Si dicas: saltem libere causat illam nolitionem, et per consequens potest non causare, potest dici quod naturaliter causat et naturaliter conservat, et tunc non est difficultas. Potest etiam dici quod libere causat; et tunc si non causaret, Deus suppleret eius vicem in causando et conservando. ⁴⁰

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium potest dici ⁴ quod obiectum immediatum nolitionis spiritus existentis in purgatorio est peccatum illud propter quod punitur, quia nollet fecisse tale peccatum per quod Deum offendit et illam poenam sustinet; nollet etiam esse in illo loco ⁴⁵ si Deo placeret. Ex quibus causatur illa tristitia in eo, et ista duo integrant poenam purgatorii.

Obiectum autem [nolitionis] spiritus infernalis videtur esse multiplex: puta actus nolendi Deum quia punit eum; similiter dolet et nollet se perdidisse beatitudinem; nollet etiam esse in tali ⁵⁰ loco a quo prohibetur exire, non quidem per ignem sed per Deum. Ista autem nolitio cum tristitia sequenti est poena infernalis. Et forte odit seipsum quia demeruit beatitudinem, sicut aliquis displicet sibi ipsi pro peccato suo.

⁵² poena] aeterna add. LM

⁴ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 8, q. 1, dub. 1 (cod. cit., f. 107vb).

[AD DUBIUM 4 ET AD PRINCIPALE]

Ad quartum et ad argumentum principale dico quod spiritus vel anima non patitur ab igne recipiendo aliquam qualitatem corporalem, puta calorem vel aliquid tale; sed patitur quia ignis causat in eo per modum obiecti cognitionem intuitivam et abstractivam sui, quam visionem sequitur nolitio sive odium et tristitia.

QUAESTIO 20

UTRUM ACTUS EXTERIOR HABEAT
PROPRIAM BONITATEM MORALEM ET MALITIAM

Quod sic: Quia¹ actus exterior est bonus, et non bonitate actus interioris; igitur distincta bonitate.

Contra: Nullus² actus naturalis est bonus moraliter propria bonitate; sed actus exterior quicumque est actus naturalis; igitur etc.

[OPINIO SCOTTI³
PROBATIO 1]

In ista quaestione dicit Scotus quod sic, *Quodlibet*, q. 18. Quod probatur primo sic⁴: distincta peccata prohibentur distinctis praceptis negativis⁵; sed distincto et distincto pracepto

57 ab igne om. BCGKXY 60 abstractivam] respectu add. BCGKXY

QUAESTIO 20. – 13 distincto¹... pracepto] distinctis praceptis CDFKXYZ, distincto negationis pracepto A [distincto¹] distinctis B, distincte E

QUAESTIO 20. – ¹ Cf. Scotus, *Quodlibet*, q. 18, art. 1 (ed. Alluntis, p. 634, n. 9). ² Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., p. 630, n. 1). ³ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 H (Tertium dubium), ubi quattuor probationes sequentes recitantur, licet non Scoto adscribantur. ⁴ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., p. 630, n. 2). ⁵ Exod., 20, 13, 14, 17.

prohibetur actus exterior et interior; igitur sunt distincta peccata,
et per consequens habent distinctam bonitatem et malitiam. 15

[PROBATIO 2]

Praeterea⁶ Augustinus, XIII *De Trinitate*, c. 5 vel
14⁷: sola voluntate quilibet miser efficitur, sed miserior potestate
qua desiderium malae voluntatis impletur; profecto quamvis et
sic male volendo miser esset, minus tamen esset si nihil eorum 20
quae perperam voluisse habere potuisset.

[PROBATIO 3]

Praeterea⁸ bonitas moralis actus est integritas eorum quae
secundum dictamen rectae rationis debent convenire actui; sed
alia est integritas eorum quae secundum rectam rationem de- 25
bent convenire actui exteriori et interiori; igitur est alia bonitas.

[PROBATIO 4]

Praeterea⁹ plus puniuntur actus interior et exterior simul
quam unus per se; immo exterior plus punitur per se quam
interior; igitur est peior. 30

[RESPONSIO PROPRIA]

Sed istam opinionem non teneo. Et ideo primo dandus
est intellectus quaestionis; secundo, ad quaestionem.

¹⁴ prohibetur] prohibentur CKXY ²⁹ unus... quam om. BCGK ³⁰ interior]
solum add. CK

⁶ Cf. Scotus, ibidem, art. 3 (ed. cit., p. 647, n. 31). ⁷ August., *De Trinit.*, XIII, c. 5, n. 8 (PL 42, 1019-1020). ⁸ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., p. 647, n. 32). ⁹ Haec probatio in Scoto non est inventa.

[PRIMUS ARTICULUS¹⁰]

35 Circa primum dico quod non intelligitur quaestio de substantia actus interioris et exterioris, utrum scilicet sit alia et alia substantia actus, quia manifestum est quod est aliis et aliis actus. Nec¹¹ intelligitur de essentiali bonitate, utrum scilicet actus exterior sit essentialiter bonus vel malus circumscripto omni alio 40 actu, sicut actus voluntatis est bonus et malus; quia manifestum est quod non, quia omnis actus exterior potest elici a phrenetico et furioso, qui tamen pro tunc nullum actum virtuosum possunt habere. Nec intelligitur de actu interiore et exteriore in diversis, sed in eodem. Nec etiam intelligitur de eodem subiecto in diversis temporibus, sed in eodem tempore.

Est¹² igitur iste intellectus quaestionis: quando actus interior bonus elicetur et actus exterior conformiter elicetur, utrum actus exterior per talem conformitatem ad interiore aliquid recipit vel adquirit praeter actum.

50

[SECUNDUS ARTICULUS
PROBATIO 1]

Et sic intelligendo quaestionem, probo quod non. Quia¹³ si sic, aut illa bonitas moralis est ipse actus aut aliquid praeter actum. Non actus, quia ille actus exterior qui nunc est bonus, idem post 55 test esse malus; patet de actu ambulandi ad ecclesiam propter honorem Dei vel vanam gloriam; igitur illa bonitas est aliquid praeter actum. Aut igitur est subiective in actu aut non. Si non,

38 essentiali] aequali BL 39 essentialiter] aequaliter ABL, simpliciter F 42 furioso] fatuo CKXY nullum... virtuosum] actum virtuosum non ACKXY 44 subiecto] actu A, om. CK 53 praeter actum] superadditum actui DFZ

¹⁰ Cf. Scotus, ibidem (ed. cit., pp. 631-632 nn. 3-6). ¹¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 F (Ad finem). ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 10 P (Post medium). ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 XX; q. 10 F.

tunc illa bonitas non potest poni nisi actus interior. Si sic, contra:
 non potest esse qualitas inhaerens sibi nec respectus; tum quia
 talis respectus non est ponendus, sicut alias patebit¹⁴; tum ⁶⁰
 quia si ponatur talis respectus, non potest esse nisi respectus con-
 formitatis et dependentiae actus exterioris ad interiore, puta
 quia elicitur actui interiori conformiter. Sed talis respectus con-
 venit actui causarum naturalium approximatarum passivis per
 actum interiore. Puta si voluntas imperet quod ignis accendat ⁶⁵
 candelam in ecclesia ad honorem Dei et approximetur, statim
 actus ignis conformatur actui interiori. Similiter si voluntas im-
 peret asino quod faciat foeditates suas in ecclesia et asinus ap-
 proximetur ecclesiae et non sit impedimentum, statim actus asini
 conformatur actui interiori voluntatis, et tamen non habet pro- ⁷⁰
 priam bonitatem vel malitiam; igitur nec in proposito. Unde
 actus exterior eiusdem suppositi nullam habet conformitatem ad
 actum interiore quin consimilem potest habere actus iumenti
 vel asini vel ignis.

[PROBATIO 2]

75

Praeterea¹⁵ idem actus exterior primo imperatur ab actu bono interiore et postea continuatur ab actu malo interiore. Quaero igitur aut aliquid deperditur in actu exteriore aut nihil. Si nihil, habetur propositum, quod bonitas moralis non est ali-
 quid distinctum ab actu. Si aliquid, quaero quid est illud; aut ⁸⁰
 absolutum aut respectivum; et arguo sicut prius¹⁶.

⁶⁰ alias patebit] alibi patet CKXY ⁶³ quia] quando CFK ⁶⁸ faciat] faciat E
⁶⁹ asini] exterior DFZ, om. CKXY ⁷¹ malitiam] moralem add. LM ⁷³ interiorem
 om. BCGK 79-80 quod... actu om. LM 79 bonitas] voluntas AB

¹⁴ Cf. *Quodlibet II*, q. 7, lin. 13-19. ¹⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 12 UU (Primum dubium), XX (Contra secundum Scoti); q. 10 Q.
¹⁶ Supra, lin. 58ss.

[PROBATIO 3]

Praeterea¹⁷ nullus actus est vitiosus nisi sit in potestate voluntatis mediate vel immediate; sed si aliquis voluntarie dimittat se⁸⁵ in praecipitum et in descendendo paeniteat et doleat et simpli- citer nolit illum descensum, immo revocaret si posset, ille actus nolendi est virtuosus et meritorius; sed actus descendendi non est vitiosus quando paenitet, quia non est tunc in potestate voluntatis. Immo si esset vitiosus, ille homo simul foret vitiosus et⁹⁰ virtuosus, damnandus propter actum exteriorem et salvandus propter interiorem.

[PROBATIO 4]

Praeterea¹⁸ actus nulli est imputabilis ad peccatum quando habens detestatur illum actum meritorie; sed ille descendens odit⁹⁵ praecipitum; igitur etc.

[PROBATIO 5]

Praeterea¹⁹ aequali merito debetur aequale praemium, et omnis actus bonus moraliter habet aliquod praemium. Sint igitur duo quorum unus non possit in actum exteriorem, et alias¹⁰⁰ potest et facit; et ponamus quod habeant actus interiores aequales. De quibus quaero aut habent bonitatem moralem aequalem aut non. Si sic, habetur propositum; si non, igitur aequali caritati non debetur aequale praemium.

⁸³ vitiosus] virtuosus EL, malus CKXY ⁸⁴ se] cadere add. LM ⁸⁶ revocaret] remo- veret BCKXY, renueret E ⁸⁷ nolendi] volendi BCEKM ⁹⁰ propter] per BGML
⁹¹ propter] per BGML

¹⁷ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 12 G; q. 14 L. ¹⁸ Cf. *supra*, nota 17.
¹⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, qq. 8 et 9 Y (*Ad finem*); *ibidem*, *Dubitationes addititiae X.*

S i d i c i s quod aureola debetur virginis et non alteri habenti aequalem caritatem, puta confessori sancto:

105

H o c n o n v a l e t, quia aureola non debetur per se virtuti morali, sed debetur habenti determinatam integritatem; sicut patet de virgine si moriatur ante usum rationis, quia sibi debetur aureola.

[P R O B A T I O 6]

110

P rae tere a A u g u s t i n u s, *De libero arbitrio*²⁰: « Ut intel-ligas libidinem in adulterio malum esse, si cui etiam non contingen-tat opportunitas concubendi cum coniuge aliena, planum ta-men aliquo modo sit illud eum cupere, et si potestas detur sibi esse facturum, non minus reus est quam si in ipso facto depre-henderetur ».

[A D P R O B A T I O N E S S C O T I²¹

A D P R O B A T I O N E M 1]

Ad primum in oppositum potest uno modo dici quod sunt distincta praecepta propter distinctionem actuum, quamvis unus actus non sit malus nisi quia causatur ab alio malo actu. Unde per unum praeceptum prohibetur actus interior, per aliud prohibetur tam actus interior quam exterior, quia quandoque actus exterior interiore intendit, et magis homo delectatur actu interiore. Unde concedo quod sunt distincta peccata, sicut sunt distincti actus mali modo praedicto²².

106-107 virtuti] virginitati LM 114 potest] non add. codd. et edd. 120 distinc-tionem] diversitatem BCGK 121 causatur om. BCK || ab... actu] alias est malus CK
123 quandoque] quando ALM, quandocumque CK 124 et] tunc LM || homo] tunc CKXY
125 peccata] praecepta CEK

²⁰ Cf. August., *De lib. arbit.*, I, c. 3, n. 8 (PL 32, 1225). ²¹ Supra, lin. 10ss. *Responsiones quatuor* hic datae ab Ockham inveniuntur etiam in *Sent.*, III, q. 10 K-M. ²² Supra, lin. 120-121.

Aliter potest dici quod sunt distincta praecepta ne detur simplicibus occasio errandi, qui credunt quod non est peccatum nisi in actu exteriore.

130

[AD PROBATIONEM 2]

Ad aliud de Augustino, loquitur forte de miseria quoad homines qui vident exteriora et non interiora, et de exteriore scandalizantur. Et sic implendo opus facit multa peccata quae non faceret si non impleret, quia facit peccatum suum et scandalizat proximum. Vel potest dici quod actus interior semper vel frequenter intenditur quando elicetur actus exterior.

[AD PROBATIONEM 3]

Ad aliud dico quod actui exteriori secundum rectam rationem non debet aliqua integritas circumstantiarum competere, sed tantum actui interiori. Sed actus exterior tantum debet elici effective ab actu bono interiore, et aliam integritatem non habet.

[AD PROBATIONEM 4]

Ad ultimum dico quod non plus punitur a Deo actus interior et exterior simul quam interior per se, nisi intendatur actus interior quando elicetur actus exterior. Sed a lege humana actus exteriores plus puniuntur, quia frequenter plus punit peccata minora quia sunt maiores occasiones destructionis rei publicae. Exemplum est de furari ovem et diffamare hominem; quorum primum est minus peccatum secundo, et tamen plus punitur apud homines quam secundum, licet non coram Deo. Alia exempla multa sunt ad hoc, sed transeo.

127 praecepta] peccata BCGKXY	132-133 scandalizantur] scandalo BCGK	134 suum om. BCEGK	143 a Deo om. DFZ	145 humana] christiana BCGK	147 quia] quae BFGLM, quando DZ ; maiores] maioris BM	150 homines] primum add. BDFZ
-------------------------------	---------------------------------------	-----------------------	-------------------	-----------------------------	--	-------------------------------

Ad argumentum principale dico quod actus exterior est bonus bonitate sua propria, quae est ipse actus naturalis; sed moraliter et causaliter est bonus bonitate actus interioris, quia solum est bonus quadam denominatione extrinseca. ¹⁵⁵ Et sic patet.

153-154 naturalis] naturaliter DFZ, *om.* CK
explicit primum quodlibet *add.* ABCDGKLMXYZ

156 Et... patet] ergo etc DFZ, *om.* AE,

QUODLIBET SECUNDUM

QUAESTIO 1

UTRUM POSSIT PROBARI NATURALI RATIONE
QUOD DEUS SIT PRIMA CAUSA EFFICIENS OMNIUM

5 Quod sic: Quia primum ens est primum efficiens; Deus est primum ens; igitur etc.

Ad oppositum: Primum efficiens non est primus finis; Deus est primus finis; igitur non est primum efficiens.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

10

Ad istam quaestionem dico¹ primo quod non potest probari naturali ratione quod Deus est causa immediata efficiens omnium; tum quia non potest probari sufficienter quin aliae causae, puta corpora caelestia, sint sufficietes respectu multorum effectuum,
15 et per consequens frustra poneretur Deus causa immediata illorum; tum quia si posset probari naturali ratione quod Deus sit causa efficiens, et non potest probari naturali ratione quod est causa partialis necessario vel insufficiens omnium, aequo faciliter

QUODLIBET II. CODD. ABCDEFGKLM. *Finita quaest. 15, desinunt LM. Ad quaest. 18, lin. 6, incipit N.*

QUAESTIO 1. – 1 *mg. ADM, om. BL* 4 *prima om. LM efficiens] effectiva CKXY*
17 *efficiens] omnium add. DEFZ [potest] posset DFZ* 18 *necessario] necessaria BCKXYZ,*
om. LM [vel] om. LM, et XY [insufficiens] sufficiens B

QUAESTIO 1. – 1 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 42, q. un. (ed. cit., IV, p. 617, 5 – p. 618, 20).

posset probari naturali ratione quod esset causa sufficiens omnium,
et ita frustra ponerentur aliae causae efficientes.

20

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico² quod non potest probari naturali ratione quod Deus sit causa efficiens alicuius effectus, quia non potest probari sufficienter quod sint aliqua effectibilia praeter generabilia et corruptibilia, quorum causae sufficientes sunt corpora naturalia inferiora et corpora caelestia; quia non potest probari sufficienter quod substantia separata quaecumque nec aliquod corpus caeleste causatur a quocumque efficiente; nec etiam de anima intellectiva, quae tota est in toto et tota in qualibet parte, potest demonstrative probari quod ab aliquo efficiente causatur, quia non potest demonstrari quod talis anima sit in nobis, sicut dictum est in primo *Quodlibet*³.

[COROLLARIUM]

Ex istis sequitur quod non potest probari demonstrative quod Deus sit causa mediata alicuius effectus, quia⁴ si posset probari quod sit causa mediata respectu unius effectus, posset probari quod sit causa immediata respectu alterius effectus in genere causae efficientis; sed secundum non potest probari; igitur nec primum. Ex quibus sequitur quod nec potest probari naturaliter quod est causa totalis efficiens respectu cuiuscumque effectus, nec partialis.

29-31 potest... nobis om. BCGK 35 mediata] immediata CGKXY 36 sit] deus
esset DFZ || mediata] immediata CGKXY 37 effectus om. ACDEFKXYZ 40 quod]
deus add. DFZ

² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 618, 21 - p. 619, 12). ³ Cf.
Quodlibet I, q. 10, lin. 39-43. ⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, qq. 4 et 5 K (*Oppugnatio*); *Scriptum*, I, d. 42, q. un. (ed. cit., IV, p. 617, 5 - 618, 20).

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico quod potest persuaderi rationabiliter quod Deus est causa efficiens vel movens alicuius effectus, quia aliter frustra 45 poneretur nisi posset aliquid effective causare in universo.

[DUBIA TRIA]

Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quia⁵ tunc essent multae causae efficientes primae, puta multa corpora caelestia vel multae substantiae separatae; quia ex quo non potest probari quod 50 sit tantum unum primum efficiens, igitur possunt esse plura; quod videtur falsum.

Secundum dubium est an primum efficiens agat propter finem. Et videtur quod non, quia finis est nobilior his quae sunt ad finem; sed nihil est nobilius primo efficiente.

55 Tertium dubium est quomodo tenet ratio Philosophi, VII *Physicorum*⁶, ubi probat quod in causis moventibus est status ad unum efficiens. Item⁷ universitas causatorum causatur ab aliquo, et a nullo illius universitatis, quia tunc idem causaret se; igitur ab aliquo alio extra universitatem causatorum; igitur etc.

60

[AD DUBIUM 1]

Ad primum dico quod non potest probari sufficienter quin sint multa efficientia quorum nullum est causabile nec effectibile nec dependens quocumque modo ab alio inter illa prima. Tamen

45 aliquid om. BG 48 primae] primo BCK 50 primum om. ADFZ ; igitur] potest probari quod add. DFZ 51 videtur] est DEFZ 57 unum] primum add. CKXY
61 sufficienter om. DFZ 63 inter... Tamen] tamen inter illa prima LM 63-64 prima...
est] potest tamen esse BCGKXY

⁵ Cf. Ockham, ibidem, d. 2, q. 10 (ed. cit., II, p. 338, 2-13). ⁶ Cf. Aristot., *Physica*, VII, c. 1, tt. 3-9 (242a 15 - 243a 2). ⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 339, 24 - p. 340, 3).

est aliquod efficiens simpliciter primum respectu aliorum, non in causalitate quacumque, sed in perfectione; quia oportet quod ⁶⁵ differant specie pro eo quod in efficientibus eiusdem speciei est processus in infinitum et nullum est primum; et per consequens unum illorum est perfectius alio, quia species sunt sicut numeri, VIII *Metaphysicae*⁸.

Si dicens⁹ quod non possunt esse duo necesse esse. Probatur ⁷⁰ per illam rationem de necesse esse, quomodo distinguuntur suis rationibus formalibus:

Item¹⁰ idem effectus non potest habere duas causas totales et totaliter terminantes suam dependentiam:

Ad primum dico quod non potest demonstrari quin possint ⁷⁵ esse duo necesse esse, sicut patet in primo *Quodlibet*¹¹. Et dico¹² quod seipsis et nullis aliis formalitatibus convenient genere et distinguuntur specie; et seipsis primo sunt necesse esse et non per aliquam parvam formalitatem eis additam. Et ideo ratio fundatur super falsam imaginationem, quod unum efficiens convenit ⁸⁰ cum alio per essentiam et differt per formalitatem, quod falsum est. Sed seipsis convenient et differunt, et sunt necesse esse et totum.

Ad secundum¹³ responsum est sufficienter in primo *Quodlibet*¹⁴. Dico tamen aliter quod unus effectus habet unam causam ⁸⁵

⁶⁶ efficientibus] effectibus BCDEFGKZ ⁶⁸ unum] nullum EXY : illorum] non add. LM ⁷¹ quomodo] quando DEFZ : distinguuntur] differunt BCKXY ⁷⁶ Quodlibet] quaestione 1 solutione 12 add. G, quaestione 1 add. Z ⁷⁸ distinguuntur] differunt BCGKLMXY : primo om. BCGK ⁷⁹ parvam om. BCDFGLZ ⁸¹ per²] unam add. BCGK ⁸²⁻⁸³ et totum om. LM ⁸⁴⁻⁸⁵ Quodlibet] quaestione 1 solutione 7 add. G, quaestione 1 add. Z

⁸ Cf. Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3, t. 10 (1043b 32-34); Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 354, 5-7). ⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 340, 21 - p. 341, 13). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 342, 8-11).

¹¹ Cf. *Quodlibet I*, q. 1, lin. 209-228. ¹² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 10 (ed. cit., II, p. 350, 16 - p. 351, 3). ¹³ Supra, lin. 73-74. ¹⁴ Cf. *Quodlibet I*, q. 1, lin. 171-187.

primam efficientem et alius habet aliam; et unus non habet duas causas primas, saltem oppositum non potest probari.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium dico quod primum efficiens agit propter finem, sed non propter finem nobiliorem se. Sed agit propter finem effectus, et ille aliquando potest esse nobilior quam effectus, aliquando ignobilior.

[AD DUBIUM 3]

Tertium dubium differo usque alias. Ad illam¹⁵ pro illo dubio dico quod universitas causatorum causatur, non ab aliquo uno, sed a multis, quia unum causatum causatur ab uno efficiente primo et aliud ab alio, et sic deinceps; nec potest contrarium probari sufficienter.

Ad principale dico quod standum est ad primum efficiens, et non est processus in infinitum. Et illud efficiens potest poni corpus caeleste, quia¹⁶ de illo nos experimur quod est causa aliorum. Nec potest sufficienter probari quod sit tantum unum tale, sicut patet ex dictis.

86 primam] om. BXV, puta L

97 primo om. BCDFKZ

¹⁵ Supra, lin. 57-59. ¹⁶ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 26 (cod. cit., f. 113ra).

QUAESTIO 2

UTRUM POSSIT PROBARI SUFFICIENTER NATURALI RATIONE
QUOD DEUS SIT INFINITAE VIRTUTIS IN VIGORE

Quod sic: Quia Philosophus hoc probat, VIII *Physicorum*¹, naturali ratione, per hoc quod potest movere tempore infinito; igitur est infinitae virtutis.

Contra: Hoc non potest probari nisi per motum; sed ad motum infinitum continuandum sufficit virtus finita; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod non; quia infinitas Dei non potest probari nisi per effectum; sed per effectum non potest probari sufficienter; igitur etc.

Assumptum probatur, quia si sic, aut igitur potest probari per hoc quod effectus durat in infinitum, aut per hoc quod Deus causat unum effectum infinitum, aut quia causat simul effectus infinitos, aut quia causat successive effectus infinitos, aut quia intelligit infinita.

Per primum non, quia non potest probari demonstrative quod Deus est alicuius causa efficiens vel movens, sicut patet in priore quaestione². Similiter posito quod possit probari Deum esse causam moventem, adhuc per motionem infinitam non probatur infinitas Dei, quia³ virtus activa incorruptibilis secundum

QUAESTIO 2. – 8 infinitum] finitum BG 10-12 Ad... etc om. LM 15 unum
om. ADFZ 17 aut... infinita om. BCGK 19 vel movens om. CKXY 20 possit]
posset BCGKLMXY 22 incorruptibilis] incorporalis A

QUAESTIO 2. – ¹ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, t. 78 (266a 10-24).
² Cf. *Quodlibet II*, q. 1, lin. 22-32. ³ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, qq. 1-2, n. 115 (ed. Vat., II, pp. 190-191).

se per eamdem virtutem potest causare effectum et continuare, nec maior virtus requiritur ad continuandum per mille annos
 25 quam per unum diem. Immo si per unum diem potest continuare, potest continuare in infinitum, ubi non est causa agens in contrarium et diminuens effectum, per illam propositionem⁴ ‘activo et passivo aequaliter dispositis et ceteris paribus, erit idem effectus vel continuabitur’. Deus autem non habet aliquid agens in con-
 30 trarium; igitur etc.

Nec per secundum⁵ potest probari infinitas Dei, quia nullus effectus est infinitus, nec potest aliquis talis effectus produci.

Nec per tertium⁶ potest probari, quia non sunt nec forte esse possunt effectus simul infiniti.

35 Nec per quartum⁷ potest probari, quia⁸ causa finita propter diversitatem passi vel causae concurrentis potest infinitos effectus successive producere. Patet de sole, qui potest causare calorem in diversis passis in infinitum. Similiter⁹ ignis, si infinita combustibilia essent sibi aequa approximata, causaret in eis infinitos calores. Et ista sunt exempla pro primo¹⁰. Pro secundo¹¹ est exemplum intellectus, qui potest causare diversas notitias in infinitum per diversitatem obiectorum, et hoc successive. Similiter patet prius¹² quod non potest probari quod sit causa immediata infinitorum effectuum.

24 mille annos] unum annum BCGK 27 effectum] virtutem CKXY 28 erit om. CKXY 29 vel] semper CKXY in om. CKXY 35 causa] virtus CKXY 36 po-test] in add. D 37 producere om. ADEFZ 39 approximata] primo add. LM 42 per] propter CDFKZ 43 quod²] deus add. CKXY

⁴ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 6, q. 10, n. 4 (ed. Vivès, XVI, p. 618).

⁵ Supra, lin. 14-15. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 10 (ed. cit., II, p. 355, 22 - p. 356, 2). ⁶ Supra, lin. 15-16. – Cf. Ockham, ibidem, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 550, 2 - p. 552, 2; p. 558, 17 - p. 559, 4); d. 43, q. 1 (ed. cit., IV, p. 637, 1-4).

⁷ Supra, lin. 16. ⁸ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, qq. 1-2, n. 116 (ed. Vat., II, pp. 191-192). ⁹ Cf. Ockham, ibidem, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 546, 16-17). ¹⁰ Scil., propter diversitatem passi.

¹¹ Scil., propter diversitatem causae concurrentis. ¹² Cf. *Quodlibet II*, q. 1, lin. 11-20.

Nec potest probari per ultimum¹³, quia non potest probari quod Deus intelligat infinita, nec etiam aliquid extra se; igitur etc.

[DUBIA DUO
DUBIUM 1¹⁴]

Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quia videtur quod potest probari sufficienter quod Deus sit intelligens et volens alia a se; t u m q u i a fines causarum naturalium cognoscuntur ab aliquo vel ab aliquibus, aliter effectus causarum naturalium esset casualis; sed non cognoscuntur a caelo; igitur ab alio, et non nisi a Deo; t u m q u i a primum agens agit propter finem amatum; 55 t u m q u i a primum efficiens dirigit effectum suum ad finem; t u m q u i a contingentia non esset in rebus nisi prima causa ageret contingenter, quia causa secunda necessario mota necessario movet alia.

[DUBIUM 2¹⁵]

60

Secundum dubium est, quia probatur infinitas Dei, quia cui non repugnat infinitum intensive, illud non est summe perfectum nisi sit infinitum, quia si est finitum, potest ab alio excedi; sed enti non repugnat infinitas, quod patet quia ex suis rationibus formalibus non repugnant. Similiter quodlibet compossibile est 65 ponendum cuius non appetit incompossibilitas; sed hic non appetit aliqua incompossibilitas; igitur etc.

53-54 *esset casualis*] essent casuales CDFKXYZ
videtur posse probari DFZ 63 *sed*] primo *add.* DFZ
sibi *add.* G

61 *probatur*] potest probari CKXY,
65 *repugnant*] repugnat BCDEKXY,

¹³ Supra, lin. 17. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 35, q. 2 (ed. cit., IV, p. 436, 6 – p. 442, 5). ¹⁴ Cf. Ockham, *ibidem*; d. 43, q. 1 (ed. cit., IV, p. 623, 24 – p. 624, 17; p. 629, 23 – p. 630, 14). ¹⁵ Cf. Scotus, *ibidem*, nn. 132-133 (ed. Vat., II, pp. 206-207).

[AD DUBIUM I¹⁶]

Ad primum istorum dico quod non potest sufficienter probari quod Deus intelligit aliquid extra se vel vult aliquid extra se, quia nulla videtur necessitas ponendi quod intelligat alia a se, cum non possit probari sufficienter quod Deus sit causa efficiens alicuius, cum tamen hoc videtur esse praecisa ratio, scilicet efficientia, ad ponendum Deum intelligere alia a se, ut cognoscatur illud quod agit et sic rationabiliter agat. Dico tamen quod sicut rationabiliter ponitur quod est movens caelum effective, ita rationabiliter ponitur quod intelligit caelum et omne aliud corpus quod movet, quia est ens perfectissimum, et per consequens movet intellectualiter et rationabiliter.

Ad argumentum¹⁷ igitur dico quod non potest demonstrari quod omnia propter quae agunt causae naturales, cognoscuntur vel diriguntur ab aliquo; quia hoc solum verum est in his quae possunt diversimode moveri ad unum vel ad aliud et non determinantur ex natura sua ad certum effectum, quod fines eorum cognoscuntur et diriguntur, quia aliter non plus moverentur ad unum quam ad aliud. Exemplum est de sagitta, quae ex se potest indifferenter dirigi superius et inferius, ad ante vel retro; et ideo requirit praecognoscentem eius terminum et dirigentem, aliter indifferenter ad omnem partem medii moveretur. Et ita est de aliis consimilibus quae non sunt causae mere naturales. Sed causa mere naturalis quae ex natura sua determinat sibi certum effectum et non aliud, non requirit praecognitorem nec directorem, saltem ratio naturalis non concludit quod requirat. Exem-

73 praecisa] praecise L : scilicet om. CDFKXYZ 73-74 efficientia] efficacia DFZ
82 vel] et CKXY 84 eorum om. BCGK 89 medii om. ACK

¹⁶ Cf. Ockham, *ibidem* d. 35, q. 2 (ed. cit., IV, p. 436, 6ss); d. 43, q. 1 (ed. cit., IV, p. 625, 8 - p. 627, 20; p. 631, 24 - p. 632, 8); *Sent.*, II, qq. 4 et 5 E. ¹⁷ Supra, lin. 52-54. – Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 78 (cod. cit., f. 122ra), t. 81 (cod. cit., f. 122rb).

plum: ignis approximatus ligno calefacit eum, sive hoc intenda-
tur a cognoscente sive non.

95

*E t si quaeras quare tunc plus calefacit quam frigefac-
it, respondeo quod natura sua talis est.*

Ad aliud¹⁸, patet prius quod non potest probari quod primum agit propter finem nec quod dirigit effectum, quia non potest probari quod est efficiens alicuius.

100

Ad aliud¹⁹ dico quod contingentia est in rebus propter libertatem voluntatis creatae. Et ideo non potest probari quod primum ens contingenter agat, quia non potest probari quod agit. Simili-
ter dato quod posset probari quod esset efficiens et diceretur quod causaret naturaliter effectum, adhuc salvatur contingentia propter voluntatem creatam, quae est causa partialis cum Deo multorum effectuum. Sicut actus intelligendi naturaliter et necessario causat volitionem, et tamen volitio libere causatur, quia voluntas est causa partialis illius et contingens, cuius contingentia sufficit ad hoc quod effectus sit contingens.

110

[AD DUBIUM 2]

Ad aliud dico quod non potest sufficienter probari quod infinitas non repugnat. Et dato quod posset, adhuc non sequitur quod potest sufficienter probari quod infinitas sit in rebus. Sicut quod astra sint paria non repugnat, et tamen²⁰ non potest probari sufficienter quod astra sint paria.

115

Ad aliud²¹ dico quod non potest probari ratione quod quodli-

94 eum] illud CKXY, om. BL 95 a cognoscente] ab agente B 98-99 primum]
ens add. CKXY, agens add. DFZ 100 est... alicuius] agit CKXY 103 agit] sit effi-
ciens L 107 intelligendi] causatur add. LM 117-121 Ad... paria om. CK

¹⁸ Supra, lin. 55-56. – Cf. *Quodlibet II*, q. 1, lin. 22-32. ¹⁹ Supra,
lin. 57-59. – Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 48 (cod. cit.,
ff. 116vb-117va). ²⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 5 (ed. cit., II, p.
456, 7-10). ²¹ Supra, lin. 65-67.

bet compossibile est ponendum cuius non appareat aliqua incompossibilitas; quia non appareat aliqua incompossibilitas quod astra
 120 sint paria, et tamen²² hoc non potest probari evidenter, quod astra
 sint paria.

A d p r i n c i p a l e, patet ex dictis. Dico²³ tamen quod P h i-
 los o p h u s per infinitam motionem intendit probare quod pri-
 mum movens non est virtus fatigabilis nec defectibilis, quae per
 125 longam motionem potest consumi, sicut est de virtute corporali.
 Ideo solum probat virtutem infinitam secundum durationem sine
 omni fatigatione et perditione illius virtutis sive etiam diminu-
 tione.

QUAESTIO 3

UTRUM ARTICULI FIDEI POSSINT DEMONSTRARI

Q u o d s i c: Quia iste articulus ‘Deus est trinus et unus’
 est propositio necessaria; igitur vel est per se nota, quod non
 5 potest dici; vel est deducibilis ex per se notis, et per consequens
 potest demonstrari.

C o n t r a: Philosophus non potuit tales veritates naturaliter
 scire; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM
 CONCLUSIO 1]

Ad istam quaestionem dico¹ quod non possunt demonstrari
 a viatore, quia nec demonstratione quia nec propter quid.

¹²⁴ movens] efficiens CK ¹²⁷ sive etiam] et sine omni CKXY

QUAESTIO 3. – 4 necessaria] intellecta E .. vel om. ACEFGK 7 potuit] potest LM, po-
 nit BCGKXY, probat DFZ 7-8 naturaliter scire] om. CKXY, aliter scire A, naturaliter BDFGZ

²² Cf. supra, nota 20. ²³ Cf. Ockham, *Quodlibet VII*, qq. 16-17.

QUAESTIO 3. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 7 (ed. cit., I, p. 187,
 16 - p. 188, 9).

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico² quod aliqui articuli quos nunc formamus de facto in via, possunt demonstrari a beato per conceptum simplificem et proprium, quem habet beatus de Deo, tamquam per medium. Et ita propositio quam format beatus videns illam Trinitatem, potest esse medium demonstrandi propositionem nostram a priori per conceptum et cognitionem propriam Dei tamquam per medium.¹⁵⁻²⁰

[AD RATIONES SEPTEM IN CONTRARIUM³
AD RATIONEM 1]

Ad rationes communes in contrarium primae partis responsionis: Ad primum dico quod ista propositio ‘Deus est trinus et unus’ nec est per se nota viatori nec deducibilis ex per se notis sibi, sed est sibi simpliciter neutra. Tamen beatus Deum videns potest istam propositionem quam nos formamus, inferre ex alia quam ipse format quae est per se nota, quia componitur ex notitiis incomplexis causantibus assensum evidentem in quocumque intellectu fuerint.²⁵⁻³⁰

Ad probationem minoris, concedo quod termini illius propositionis per se notae quam format beatus continentur sub ente,

16-17 tamquam... medium om. LM 17-20 Et... medium om. CKXY 17 ita] ista DFLMZ || beatus] unus A, de deo add. DFZ 18 potest esse] esset B, est GLM, esse A 19 priori] quia add. DFZ || et cognitionem om. A || propriam Dei om. LM || propriam] proprium A, suam E 23 communes om. CKXY || primae partis om. BCKXY 23-24 responsionis] om. B, responsiones DZ, respondeo CKLMXY 28 est] sibi add. LM, quia] om. DFZ, quae CKXY || componitur] composita DFLMZ 30 fuerint] fuerit LM

² Cf. Ockham, ibidem, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 72, 13 - p. 74, 21).

³ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 3, art. 4 (ed. Cova, pp. 110-113). Recitat Chatton omnes has rationes, et eius responsiones cum responsionibus ab Ockham hic datis in generali concordant. Cf. Ockham, ibidem, Prol., q. 7, passim (ed. cit., I, p. 182ss); d. 1, q. 5 (ed. cit., I, p. 464, 3 - p. 467, 14); d. 3, q. 4 (ed. cit., II, p. 440, 1 - p. 441, 7).

sed ad illos terminos non potest viator naturaliter pervenire. Unde quamvis viator habeat conceptum entis in communi et possit de-
 35 scendere per compositionem et divisionem ad inferiora, non tamen ad quaecumque, sed tantum ad illa quorum notitiam incomplexam potest habere. Quia igitur tales cognitiones incomplexas non potest habere quales sunt in propositione per se nota, idcirco nullo modo per divisionem potest naturaliter ad illas cognitiones
 40 pertingere; et ideo solum potest attingere ad cognitionem quid nominis talium quae non cadunt sub sensu; nec habemus aliquam experientiam de illis.

[AD RATIONEM 2]

Ad secundum dico quod oppositum istius articuli includit
 45 contradictionem. Et dico quod viator potest naturaliter pervenire ad apprehendendum illam contradictionem; sed nullo modo potest pervenire naturaliter ad iudicandum evidenter quod illa contradictio sequitur ex propositione ‘Deus est trinus et unus’ quam format. Sed beatus ex propositione quam ipse format iudicat
 50 evidenter quod oppositum includit contradictionem. Et ideo concedo quod possum naturaliter apprehendere terminos affirmativos et negativos illius contradictionis, et etiam totam contradictionem possum apprehendere, sed non possum illam contradictionem evidenter cognoscere sequi ex articulo quem ego formo.

55

[AD RATIONEM 3]

Ad tertium dico quod talis innitens solum rationi naturali decipitur per fallaciam et appareat sibi aliqua propositio vera quae est falsa.

33 naturaliter *om.* DFZ 35 compositionem... *ad*] *lacuna in A* compositionem... divisionem] genera et differentias DFZ 39 divisionem] demonstrationem CEKXY 41 talium quae] quia CKXY 44-56 quod... dico *om.* CK 47 iudicandum] videndum DFZ
 51-53 naturaliter... possum¹ *om.* A 53 possum²] totam *add.* LM 56 naturali] et *add.* AGM

Primum patet, quia in talibus syllogismis: Deus est Trinitas; Pater est Deus; igitur Pater est Trinitas, est fallacia secundum fidem; et tamen talis diceret illum esse syllogismum expositorium, nec posset de illa fallacia per aliquam artem Aristotelis instrui nisi crederet articulum fidei esse verum.

Secundum patet per fidem, quod credit aliquam propositionem esse veram quae est falsa. Tamen illa falsa non est sibi per se nota proprie loquendo, nec deducitur ex per se notis; sed est sibi per se nota propter consuetudinem credendi dictis aliorum, sicut dicimus propter consuetudinem loquentium quod haec est per se nota 'Deus est unus', cum tamen non sit ita. Similiter talis innitens rationi decipitur per argumenta sophistica, quae ipse nescit solvere nec videre defectum.

Et ultra dico quod de aliis propositionibus habemus natura-
liter certitudinem, sed de ista non.

[AD RATIONEM 4]

Ad quartum dico⁴ quod ille modus demonstrandi solum est in compositis ex partibus eiusdem rationis. Ubi passio inest toti per partes, ibi contingit per definitionem exprimentem et explicantem partes demonstrare passionem de subiecto, sicut est de habere tres respectu trianguli. Sed in simplicibus non est iste modus demonstrandi, nec etiam quando demonstratur passio de toto per partem cui primo convenit, sicut esse intellectivum demonstratur de homine per intellectum tamquam per medium.

Unde in proposito ad demonstrandum propositionem quam

61 talis] naturalis CKXY 62 artem] fallaciam CKXY 63 crederet] illum
 add. CDFZ 64 quod] quia CKLXY 67 per se om. CKXY 68 propter] secun-
 dum LM 71 videre] videt LM 77-78 et explicantem om. CDFKXYZ 80 etiam
 om. BCDFGKXYZ 81 primo] prius ABEGLMZ 82 tamquam... medium om. BDFZ

⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 38 (ed. cit., p. 577ss).

nos formamus, requiritur pro medio cognitio simplex deitatis
 85 in se, quam cognitionem habet videns Deum; sed illam non possumus habere pro statu isto. Nec propter hoc sunt praedicationes frustra, quia cognitionem aliquam de Deo habemus naturaliter in conceptu simplici communi et in conceptu composito.

[AD RATIONEM 5]

90 Ad quintum, concedo quod potens habere conceptum talem de Deo qualem habet beatus, potest inferre evidenter tales veritates; sed viator talem conceptum non potest habere naturaliter.

Et ultra dico⁵ ad probationem quod in fine discursus habet conceptum proprium Deo, compositum tamen; et per illum discernit Deum, quem significat, a creatura; et per illum conceptum non potest talem veritatem concludere evidenter.

[AD RATIONEM 6]

Ad sextum dico quod articulus quem nos formamus pro statu isto, est propositio mediata, quia potest demonstrari per illum articulum quem format beatus. Sed ad illam propositionem, nec ad eius terminos, non possumus naturaliter pervenire, quamvis contineantur sub ente et pro eis distribuatur ens. Ita angelus continetur sub ente et pro angelo distribuitur ens, et tamen angelum in se non possumus cognoscere naturaliter et distincte.

105 Et ad probationem dico quod non potest naturaliter sciri de

84 simplex] simplicis DFZ, supernaturalis LM 86 praedicationes] probations DZ,
 prolationes F 87 aliquam] aliam DFGXYZ 88 composito] proprio add. LM 90 conceptum] cognitionem CKXY 94 tamen et trp. DEFXYZ et om. BCK illum] non add. BCDGK 96 potest] possum ABDFGXYZ talem veritatem] tales veritates DFZ
 100 nec] et G 101 non om. LM 105 sciri] LM, om. cett.

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 7 (ed. cit., I, p. 203, 9 - p. 204, 16).

quolibet illorum terminorum qui componunt propositionem immediatam, quod ipsum non sit lapis, quia illam propositionem non possumus formare in qua ille conceptus proprius Deo sit subiectum vel praedicatum.

Et ultra dico quod infidelis non concipit illum terminum, et ¹¹⁰ tamen peccaret idololatrando; quia licet non concipiatur Deum sic in speciali per conceptum simplicem, tamen concipit eum in conceptu composito qui solum significat Deum et supponit pro Deo.

[AD RATIONEM 7]

Ad septimum dico quod illa consequentia est bona: primus ¹¹⁵ motus est, igitur primus motor est. Et dico quod subiectum consequentis supponit pro Trinitate. Sed non sequitur, igitur ista consequentia est evidens: primus motus est, igitur Trinitas est; quia non est mihi naturaliter evidens quod subiectum supponit pro Trinitate. Unde licet ‘primum movens’ et ‘Trinitas’ supponant ¹²⁰ pro eodem, tamen haec est naturaliter evidens ‘primum movens est’, et non haec ‘Trinitas est’; et hoc est propter diversitatem terminorum. Exemplum: ‘primum movens’ et ‘creans’ supponunt omnino pro eodem, et tamen haec est naturaliter nota ‘primum movens est’ et ‘aliquid est primum movens’, et non haec ¹²⁵ ‘aliquid est creans’. Et hoc est propter diversitatem terminorum, propter quam plus requiritur ad notitiam evidentem unius quam alterius; puta notitia intuitiva requiritur ad assensum evidentem istius ‘Trinitas est’ vel ‘aliquid est Trinitas’, et non istius ‘aliquid est primum movens’.

Ad principale dico ⁶ quod non omnis propositio necessaria est per se nota vel deducta ex per se notis. Aliqua enim

106-107 immediatam] demonstrari add. E 107 quia] et BCFGK, igitur DZ 118 motus] motor LM est³ om. ABDEFG 120 Trinitas] creans LM 125 primum¹... et¹ om. CKXY 126-127 propter... propter om. LMXY 127 quam¹] quia LMXY

⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 29 (ed. cit., p. 560, 88-100).

est necessaria et immediata, quae tamen non potest cognosci evi-
denter nisi mediante experientia. Et sic est in proposito de ista
¹³⁵ ‘Deus est Trinitas’.

QUAESTIO 4

UTRUM ATTRIBUTA CONCRETA
CUIUSMODI SUNT SAPIENS IUSTUS ET HUIUSMODI
PRAEDICENTUR DE DEO ET CREATURA UNIVOCE

⁵ Quod sic: Quia talia concluduntur de Deo per crea-
turam, et in tali argumento non est fallacia aequivocationis; igitur
tur est aliquis conceptus univocus.

Contra: Nihil praedicatur de Deo et creatura univoce;
igitur nec ista.

10

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico primo quod non; quia¹ non praedi-
catur aliquis conceptus concretus talis de eis secundum eamdem
definitionem experimentem quid nominis; igitur non univoce.
Assumptum probatur, nam ‘sapiens’ praedicatur de creatura se-
¹⁵cundum istam definitionem ‘habens sapientiam accidentalem, et
‘sapiens’ sic dictum non praedicatur de Deo; sed de Deo praedi-
catur secundum istam descriptionem ‘existens sapientia’, sicut se-
cundum Anselmum, *Monologion*², ‘iustus’ praedicatur de Deo
secundum istam descriptionem ‘existens iustitia’, et de creatura

135 Deus] trinitas ALM

QUAESTIO 4. – 5-6 creaturam] creature LM 8 univoce om. ABCKLMXY 11 pri-
mo om. CEKXY 12 quia non om. AFM 12 concretus om. CKXY

QUAESTIO 4. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 3 (ed. cit., II, p. 430,
20 – p. 431, 10); *Summa Logicae*, I, c. 7 (ed. cit., p. 28, 157-170). ² Cf.
Anselmus, *Monologion*, cap. 16 (ed. Schmitt, I, p. 30).

secundum istam ‘habens iustitiam’; et ‘sapiens’ sic descriptum non ²⁰ praedicatur de creatura; igitur ‘sapiens’ aequivoce praedicatur de Deo et creatura.

[DUBIA DUO
DUBIUM 1]

Sed hic sunt dubia: primum, quia de Deo et creatura p^{rae}- ²⁵ dicantur attributa univoce; et non nisi ista; igitur etc.

[DUBIUM 2³]

Secundum est, an ‘sapiens’ praedicatur de Deo in quid vel in quale. Et quod praedicatur in quale, probatur per multa argumen- ³⁰ta.

[AD DUBIUM 1⁴]

Ad primum istorum dico quod talia abstracta ‘sapientia’, ‘iustitia’, et huiusmodi, praedicantur de Deo et creatura univoce, sed concreta eorum praedicantur de eis aequivoce.

[AD DUBIUM 2]

³⁵

Ad aliud dico quod talia concreta habent duplificem definitionem experimentem quid nominis: una est, quod ‘sapiens’ est ‘habens sapientiam’; alia est, quod ‘sapiens’ est ‘existens sapientia’.

Tunc dico quod ‘sapiens’ secundum primam descriptionem ⁴⁰ praedicatur de creatura in quale, puta de homine et angelo. ‘Sapiens’ autem secundum secundam descriptionem praedicatur

²⁰ descriptum] existens sapientia add. LM ²¹⁻²² sapiens... creatura] non univoce CKXY
²¹ praedicatur²] et non univoce add. DFZ

³ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 3, art. 1 (ed. Cova, pp. 56-70).

⁴ Pro responsionibus ad haec dubia et ad argumenta Chatton, cf. nota 1.

de Deo in quid; sed non praedicatur sic de creatura, quia ‘sapiens’ sic dictum non importat aliquam perfectionem accidentem.⁴⁵ talem.

[AD ARGUMENTA CHATTON⁵
AD ARGUMENTUM 1]

Ad primum in contrarium, nego primam propositionem, quia alia esset definitio, si suis abstractis correspondeant res distinctae in eodem supposito, quam quando idem correspondet.⁵⁰

Ad probationem, nego assumptum, quia ‘sapiens’ praedicatur de Deo et angelo aequivoce et non univoce. Et ideo si suis abstractis corresponderent res distinctae in Deo, tunc praedicaretur in quale tam de Deo quam de creatura. Nunc autem praedicatur de uno in quid et de altero in quale.⁵⁵

[AD ARGUMENTUM 2]

Ad aliud, nego assumptum, quia si talis esset distinctio rerum qualis est conceptuum, tunc ‘substantia’, ‘ens’, et huiusmodi, praedicarentur de Deo sicut pars de toto vel sicut accidens de subiecto, sicut dicitur homo animatus, materiatus, albus. Sed tales praedicationes sunt denominativae et in quale, non in quid.⁶⁰

[AD ARGUMENTUM 3]

Ad aliud dico quod accipiendo ‘sapiens’ in consequente iuxta secundam descriptionem⁶, sic est consequentia formalis quocum-

48 quia] eius add. DEFLM 52 angelo] pure add. CGKLMXY 53-54 praedicaretur]
praedicarentur ADELZ 58 substantia] sapiens CKXY ens om. CEKMXY 60 ani-
matus] armatus DFZ materiatus] musicus DFLMZ, vel CKXY 61 quale] quali ABEM

⁵ Cf. Chatton ibidem. Saepe difficile est discernere ad quod argumentum vel ad quam partem argumenti ipsius Chatton Ockham in sequentibus respondeat. ⁶ Cf. supra, lin. 38-39.

que demonstrato: hoc non est sapientia, igitur hoc non est sa-⁶⁵
piens; quia sic concretum et abstractum convertuntur. Acci-
piendo autem 'sapiens' secundum primam descriptionem⁷, sic
non est consequentia formalis; patet instantia de angelo. Et con-
cedo sic quod oppositum consequentis stat cum antecedente.

Sed ultimam consequentiam nego demonstrato Deo, quia⁷⁰
ad hoc quod oppositum consequentis stet cum antecedente, suf-
ficit verificatio pro uno singulari, puta pro angelo vel homine;
quia angelo demonstrato simul stant quod non sit sapientia et
tamen quod sit sapiens, sicut dictum est⁸.

[AD ARGUMENTUM 4]

75

Ad aliud, de illa circumscriptione impossibili, patebit alia s.

Ad argumentum dico quod maior est falsa, sicut declaratum
est⁹, quia 'ens' nunc de facto praedicatur in quid de Deo; ta-
men si 'entitas' distingueretur realiter a deitate, praedicaretur
tunc in quale. Ideo maior videtur universaliter falsa.⁸⁰

[AD ARGUMENTUM 5]

Ad aliud dico quod per circumscriptionem impossibilem non
innotescit nobis quis conceptus est connotativus, sed per defini-
tionem exprimentem quid nominis in obliquo.

[AD ARGUMENTUM 6]

85

Ad aliud, nego consequentiam, quia 'paternitas' non praedi-
catur in quid nec per se primo modo de essentia; et hoc quia
non praedicatur de omni illo de quo praedicatur 'essentia', et

⁶⁵ hoc¹] hic BCGK, haec M; hoc²] hic BGM, om. CK ⁷⁹ a deitate] ab ente BCKXY
⁸⁶ quia] quod DEFZ

⁷ Cf. supra, lin. 37-38.

⁸ Supra, lin. 66-68.

⁹ Supra, lin. 52-54.

'per se' praesupponit 'de omni', I *Posteriorum*¹⁰. Nec proprie praedicatur per se secundo modo de essentia propter eamdem causam.

Si dicas: secundum Philosophum, I *Posteriorum*¹¹, quae neutraliter insunt, accidentia sunt, respondeo: verum est quando est praedicatio directa, puta quando superius praedicatur de inferiore. Sic non est hic 'essentia est Pater'. Sed haec est per se primo modo 'Pater est essentia', quia praedicatum est superius et subiectum inferius.

Ad primam probationem dico quod quamvis concipiendo paternitatem concipio essentiam, quia tamen 'essentia' praedicatur de aliquo de quo non praedicatur 'paternitas', ideo 'paternitas' non praedicatur de essentia in quid et per se, quia non praedicatur de omni.

[AD ARGUMENTUM 7]

Ad aliud, nego assumptum, quia per fidem¹² tenemus quod aliquis est conceptus essentiae qui non est personae, et econverso. Patet de communicabili et incommunicabili. Ideo minor repugnantia est hic quam quod videatur essentia, non visa persona.

[AD ARGUMENTUM 8]

Ad aliud dico quod plus requiritur ad praedicationem in quid sive per se quam quod conceptus Patris non significet nec consignificet nisi essentiam, scilicet quod praedicetur de omni illo de quo praedicatur 'essentia', quod deficit in proposito; ideo non est praedicatio in quid.

105 et incommunicabili om. CKXY

¹⁰ Aristot., *Anal. Poster.*, I, c. 4 (73a 28 - 73b 4). ¹¹ Aristot., ibidem (73b 4-5). ¹² Cf. *Extravagantes*, 1.1.2. § 1 (ed. Friedberg, II, coll. 6-7).

[AD ARGUMENTUM 9]

Ad aliud potest dici quod si paternitas in creaturis sit aliquares parva distincta ab absolutis, tunc conceptus patris concretus non est univocus Patri in divinis et patri creato. Hoc patet secundum praedicta¹³ per definitiones eorum. ‘Paternitas’ tamen diceretur univoce de paternitate creata et increata. Si autem non sit talis parva res, tunc conceptus concretus est univocus; sed tunc non abstrahitur a paternitate creata, sicut sapientia in communi a sapientia creata; igitur non est simile.

Ad principale dico quod pro illis rationibus sufficit quod abstracta dicantur univoce de Deo et creatura, quamvis non concreta.

QUAESTIO 5

UTRUM DEUS POTUIT FECISSE MUNDUM AB AETERNO

Quod sic: Quia non includit contradictionem; igitur potuit fieri a Deo.

Contra: Tunc infinita essent pertransita.

5

[AD QUAESTIONEM 1]

Ad istam quaestionem dico primo quod neutra pars quaestioonis potest sufficienter probari: pars negativa non, quia nulla appetit contradicatio manifesta; nec affirmativa, quia rationes non sufficienter concludunt quin possint solvi.

10

¹¹⁵ parva] quocumque modo add. CKXY concretus] om. CKXY, concretivus DFZ
¹¹⁹ parva om. CDKXYZ res] distincta add. CKXY ¹²³ univoce om. LM

¹³ Supra, lin. 11-22.

QUAESTIO 5. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 8 A.

Secundo dico probabiliter quod Deus potuit fecisse mundum ab aeterno, propter hoc quod nulla appetit contradictio manifesta.

[DIFFICULTATES DUAE
DIFFICULTAS 1²]

- 15 Sed tunc hic sunt duae difficultates: una, quia aliquae rationes concludunt quod mundum fieri ab aeterno includit contradictionem.

[RATIO 1]

Tum quia tunc infinita essent pertransita. Patet de revolutionibus caeli.

[RATIO 2]

Tum quia infinita possent esse in actu. Patet, si quolibet die praeterito Deus creasset unam animam intellectivam.

[RATIO 3]

- 25 Tum quia infinita essent plura infinitis, et essent excessa. Patet de revolutionibus solis et lunae.

[RATIO 4]

Tum quia pars esset aequalis toti, quia unum infinitum non est maius alio.

QUAESTIO 5. – 11 probabiliter] quod probabiliter potest teneri CKXY 15 tunc *om.*
CKLMXY 25 infinita *om.* DEFLMZ 26 infinita DFZ 27 essent excessa] unum ex-
deret aliud DFZ 28 non *om.* LM 29 est] esset DFLMZ

² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 8 A-B; Chatton, *Reportatio*, II, d. 1, q. 3, art. 1 (cod. cit., ff. 87rb 87va). Sequentes rationes 2-4 recitat Chatton, et eas contra se esse dicit.

[RATIO 5]

30

Tum quia tunc Deus necessario produxisset, quia omne aeternum est necessarium.

[RATIO 6]

Tum quia si Deus produxisset unum hominem ab aeterno, aut ille durasset finite, et tunc totum tempus praeteritum fuisse finitum; aut infinite, et tunc fuisse infinitae perfectionis, quia restitisset causis naturalibus corruptentibus per infinitum tempus. ³⁵

[DIFFICULTAS 2³]

Secunda difficultas, quia videtur posse probari quod mundus potuit fuisse ab aeterno; quia mundus fuit ab aeterno possibilis; ⁴⁰ igitur ab aeterno potuit fuisse. Antecedens probatur naturaliter: demonstratur per octo rationes Aristotelis de aeternitate mundi⁴, quae omnia vel saltem multa probant sufficienter quod mundus non est noviter possibilis, sed ab aeterno fuit possibilis. ⁴⁵

[AD RATIONES PRIMAE DIFFICULTATIS⁵
AD RATIONEM 1]

Ad primum istorum potest dici quod tunc infinita essent pertransita sed non pertranseunda, quia infinitum quod est pertransendum, numquam potest esse pertransitum. ⁵⁰

⁴¹ probatur naturaliter *om.* CKLM ⁴² octo] omnes DFZ, *om.* LMXY ⁴²⁻⁴³ de...
mundi] 8 physicorum DFLMZ, 8 physicorum *add.* XY ⁴³ omnia] argumenta *add.* B, omnes
CDFKLXYZ || multa] multae CDFKLXYZ ⁴⁴ sed] quod *add.* AE ⁴⁸ essent] fuisse
sent CDFKXYZ, sunt B

³ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 2 (cod. cit., f. 88vb). ⁴ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 1, tt. 1-15 (250b 11 - 252b 6). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 8 D (usque ad Ad quartam), H, M (Post medium).

[AD RATIONEM 2]

Ad aliud dico primo quod potest concedi secundum illam viam quod infinita possunt esse in actu.

Aliter potest dici quod hoc non est possibile. Et quando
 55 dicitur quod in quolibet die potuit produxisse unam animam,
 verum est, quia quaelibet singularis est vera. Et tamen non se-
 quitur quod infinitas produxit, quia in aliquo istorum dierum
 infinitorum incepisset producere.

Si dicis: in quolibet die praeterito potuit producere
 60 unam animam. Ponatur igitur in esse, et sequitur infinitas:

Respondeo: haec⁶ est distinguenda ‘in quolibet die etc.’ secundum compositionem et divisionem. Sensus compositionis falsus est, et est iste intellectus: haec propositio est possibilis ‘in quilibet die produxit unam animam’, quia tunc sequitur infinitas. In sensu divisionis, est una universalis, cuius quaelibet singularis est vera. Sed propositio de possibili in sensu divisionis non debet poni in esse. Exemplum: haec est falsa in sensu compositionis ‘utraque pars contradictionis potest esse vera’, et vera in sensu divisionis, quia quaelibet singularis est vera. Et tamen non
 70 potest poni in esse, quia tunc utraque pars esset vera, si poneretur in esse. Ita in proposito.

[AD RATIONEM 3]

Ad aliud dico⁷ quod aequivocatio est de ‘pluribus’: uno modo dicuntur aliqua esse plura quando tot sunt in istis quot

53 possunt] possent AEG, om. CK || esse] essent CK 58 producere] produxisse DFZ
 63 intellectus om. BCKXY 65 una] vera DFZ .. universalis] talis BCGK, universaliter quia
 DFZ .. cuius] eius DFZ 70 pars] contradictionis add. ELM || vera] neganda DFZ

⁶ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 61 (cod. cit., ff. 139vb-140ra); *Summa Logicae*, II, c. 10 (ed. cit., p. 278, 65 - p. 279, 99), III-1, c. 23 (ed. cit., p. 419ss); Chatton, ibidem (cod. cit., f. 88vb). ⁷ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, t. 79 (cod. cit., f. 197va).

in illis, et adhuc plura in certo numero. Et sic infinita non sunt ⁷⁵ plura infinitis, quia neutrum excedit aliud in certo numero. Alio modo dicitur: quot sunt illa tot sunt ista, et adhuc sunt multa alia in illis, non tamen excedunt in certo numero. Et eodem modo dico ad illud de excessu.

[AD RATIONEM 4]

80

Ad aliud dico quod aliquid potest dici aequale dupliciter: uno modo, quando totum est in uno quod est in alio et non plus, vel cuilibet in uno correspondet tantum in alio et non plus. Et sic unum infinitum non est semper aequale alteri, immo maius, quia frequenter quantum est in uno, tantum correspondet in alio, et aliud. Sed tunc haec est falsa secundum istum intellectum 'quidquid est maius uno aequalium, est maius reliquo.⁸⁵

Aliiter dicitur aliquid aequale alteri quando est dare certam quantitatem unius et tantam alterius et non plus. Et de tali aequali verum est quod quidquid est aequale uni aequalium, et reliquo est aequale. Et isto etiam modo unum infinitum non est aequale alteri.

Unde primo modo loquendo, dico quod unum infinitum potest esse maius alio. Et quia super hoc fundatur illud argumentum⁸, quod omnia infinita sunt aequalia, quod falsum est,⁹⁵ ideo non concludit.

[AD RATIONEM 5]

Ad aliud dico quod tunc Deus necessario produxisset mundum ab aeterno, si produxisset ab aeterno; quia haec propositio

⁷⁷ dicitur] dicuntur plura quia DEFLMZ
alio add. DFZ ⁸¹ aequale] alteri add. GLM
83-84 vel... plus om. E ⁸⁴ immo] aliquando add. CKXY
⁹⁸ dico] potest dici ABCGKXY

⁷⁹ excessu] et sic infinitum est bene maius
82 totum] tantum B " quod] quantum B
86 et] adhuc add. CKXY

⁸ Scil., ratio 4, supra, lin. 25-26.

¹⁰⁰ nunc esset necessaria ‘mundus fuit ab aeterno’, quia nunc est vera et numquam potest esse falsa; tamen potuit fuisse falsa. Sicut propositio vera de praeterito est necessaria, et tamen potuit fuisse falsa.

[AD RATIONEM 6]

Ad aliud dico quod Deus potuit produxisse unum hominem ab aeterno et conservasse eum ab agentibus corruptentibus. Et tunc si moreretur, dico quod durasset infinite. Sed tunc non sequitur quod fuisse infinitae perfectionis, quia durasset in virtute Dei. Sed non potuit fecisse unum hominem ab aeterno et reliquise eum naturalibus suis propter contradictionem; quia eo ¹¹⁰ quod fuisse ab aeterno, durasset infinite; et eo ipso quod naturaliter moreretur, durasset finite per potentiam finitam. Et ita sequitur manifesta contradictio.

[AD DIFFICULTATEM 2⁹]

Ad secundum dubium dico quod mundus ab aeterno fuit possibilis, et hoc probant sufficenter illae rationes Aristotelis. Sed non probant quod fuit possibilis ab aeterno, sed solum probant quod non est noviter possibilis fieri. Sed ab aeterno fuit possibilis fieri, non pro aeterno, sed pro tempore certo. Et ideo hic est fallacia consequentis: mundus ab aeterno fuit possibilis; igitur ab aeterno potuit fuisse.

100 esset] est DFZ 105 corruptentibus] corruptivis ABCGKX, corruptionis Y
 106 si] quaeras an add. B, non add. DFLZ 109 eo] ipso add. BCGKXY 110 durasset]
 necessario add. ABGXY 111 finite] infinite CE, etiam add. B per... finitam om. CKXY
 . finitam] divinam ALM 116 ab] pro EG

⁹ Cf. Chatton, ibidem (cod. cit., f. 88vb), art. 3 (cod. cit., f. 89va).

[RATIONES ADDITICIAE PRIMAE DIFFICULTATIS¹⁰

RATIO 1]

Et si arguas adhuc pro prima difficultate, quia omnes dies praeteriti, si mundus fuisset ab aeterno, simul accepti aut sunt tot quod eis non potest addi aliquis dies, et hoc est falsum; aut ¹²⁵ potest addi. Tunc accipio secundam multitudinem, ubi est unus dies additus. Si ista multitudo simul inciperet cum alia multitudine, diutius duraret quam alia per unum diem; igitur alia non duravit in infinitum.

[RATIO 2]

130

Item quaelibet pars temporis praeteriti aliquando erat futura; igitur totum tempus praeteritum aliquando erat futurum; igitur contradictio est quod fuisset ab aeterno.

[RATIO 3]

Item quemlibet hominem praecessit Deus duratione; igitur ¹³⁵ omnes homines praecessit duratione. Antecedens probatur, quia aliter aliquis homo fuisset ab aeterno. Consequentia probatur, quia praeter totam multitudinem hominum quorum quemlibet praecessit Deus duratione, non est aliquis homo; quia si sic, ille fuisset ab aeterno; igitur Deus praecessit totam multitudinem ¹⁴⁰ duratione.

[RATIO 4]

Item quilibet homo fuit posterior sole duratione; igitur omnes homines. Probatur sicut prius ¹¹.

¹²⁹ duravit] duraret DFLMZ, *om.* CK ¹³¹ praeteriti *om.* ADEFLMZ [erat] fuit LMXY
¹³² erat] fuit LM ¹⁴³ fuit CKXY

¹⁰ Vide supra, lin. 15-17. Cf. Chatton, ibidem, art. 1 (cod. cit., ff. 87rb-87va). Omnes has rationes recitat Chatton, et eas contra se esse dicit.

¹¹ Scil., ratio 3.

145

[AD RATIONES ADDITICIAS 12
AD RATIONEM 1]

Ad primum istorum dico quod diutius duraret a parte post, sed non a parte ante; quia a parte ante utraque multitudo est infinita.

150

[AD RATIONEM 2]

Ad aliud dico quod antecedens est falsum, quia est una universalis quae habet multa singularia falsa. Nam totum tempus praeteritum ab aeterno usque ad principium huius diei est pars temporis totius praeteriti, et tamen illa pars numquam fuit futura. Similiter est de tempore ab aeterno terminato ad diem ¹⁵⁵ crastinum, hesternum, et sic de aliis.

[AD RATIONES 3 ET 4]

Ad aliud, nego consequentiam, quia est fallacia consequentis, pro eo quod sequitur econverso et non sic. Similiter est fallacia ¹⁶⁰ figurae dictionis commutando singulare in plurale; sicut hic: Deus facit omnem hominem caecum vel videntem; igitur facit omnes homines caecos vel videntes, supposito quod faciat unum hominem caecum et alium videntem.

A d p r i n c i p a l e, patet ex dictis.

¹⁵⁴ praeteriti] usque ad diem crastinam add. DFZ, usque ad finem huius diei add. G

¹² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 8 H.

QUAESTIO 6

UTRUM ANGELUS POTUIT MERERI VEL DEMERERI
IN PRIMO INSTANTI

Q u o d n o n: Quia meritum et demeritum non sunt sine deliberatione; sed deliberatio necessario est in tempore; igitur etc. ⁵

C o n t r a: In primo instanti habuit liberum arbitrium; igitur potuit tunc peccare.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod sic; quia posita causa efficienti et sufficienti et non impedita, potest poni effectus; sed ¹⁰ in primo instanti potuit angelus habere causam sufficientem actus meritorii et demeritorii; igitur tunc potuit mereri. Minor patet, quia in primo instanti potuit esse tam voluntas sua quam cognitio requisita ad actum meritorium; igitur etc.

[PROBATIO ASSUMPTI]

15

Assumptum probatur, quia quaero quae est cognitio requisita ad actum meritorium: aut est cognitio perfecta, aut assensus respectu principii practici, vel conclusionis practicae. Et sive sic sive sic, si talis assensus non potest esse in primo instanti, hoc est propter defectum alicuius causae necessario requisitae ad ²⁰ tam assensum, puta formatio propositionis; et si illa non potest esse in instanti, hoc est propter defectum causae requisitae ad suum esse, quia nulla est repugnantia inter actus; et de illa causa querendum est quare non potest esse in primo instanti, et erit

QUAESTIO 6. – *Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur.*

2 vel] et ABCG 4 sunt] fiunt DFZ 9-10 efficienti et om. CKXY 13-14 cognitio]
objecti add. P 17 aut²] sive ABG 19 sic²] potest esse in isto instanti primo quia
add. DFZ

²⁵ processus in infinitum, vel stabitur necessario ad hoc quod causa sufficiens actus meritorii potest poni in primo instanti, et habetur propositum.

Praeterea in primo instanti possunt esse notitiae incomplexae conclusionis practicae et similiter principii; et in eodem instanti ³⁰ potest formari propositio. Probatur, quia posita causa sufficienti etc.; sed notitiae incomplexae cum actu voluntatis quo vult formare complexum sunt causae sufficientes; et illae possunt esse in primo instanti, quia habita cognitione terminorum, potest statim voluntas velle formare complexum, et formata propositione ³⁵ evidenti, in eodem instanti intellectus assentit sibi; igitur in primo instanti potest esse cognitio sufficiens actus meritorii; igitur etc.

Praeterea angelus in primo instanti potuit se libere conformare rectae rationi et non conformare; igitur potuit peccare. ⁴⁰ Antecedens patet, quia sive recta ratio causetur a Deo solo sive naturaliter, potest fieri in instanti, et statim potest voluntas concordare cum illa ratione vel discordare.

Praeterea in primo instanti potuit diligere se. Aut igitur necessario, et tunc ad illam dilectionem causandam non concurrens nisi causae naturales, quod falsum est, quia voluntas concurrit; aut libere, et tunc potuit se diligere meritorie et demeritorie, quia tunc posset se conformare praecepto divino vel non conformare, ex quo in illo instanti fuit causa libera.

Si dicas quod in primo instanti non potuit aliquid velle: ⁵⁰ Contra hoc est ratio prius¹ facta de causa sufficienti; et ideo dico simpliciter quod sic.

26 pon] esse DFZ
tellectus] voluntas G
49 aliquid om. ALM

33-34 statim om. CKXY
36 cognitio] causa E

35 evidenti] statim add. DFZ
38-42 Praeterea... discordare om. F

[INSTANTIAE 2]

Sed contra: tunc actus malus surrepticius et deliberatus non distinguuntur.

Praeterea actus non est imputabilis ad meritum vel demeritum nisi fiat scienter et contingenter, ita quod possit actum oppositum elicere. ⁵⁵

Praeterea nullus obligatur ad praeceptum nisi post tempus in quo possit deliberare.

Praeterea deliberatio requisita ad actum meritorium non est ⁶⁰ de propositionibus de praesenti sed de futuro, quae deliberatio requirit tempus.

Praeterea actus meritorius requirit syllogismum practicum compositum ex propositionibus de futuro, qui syllogismus non potest esse in instanti. ⁶⁵

Praeterea si non praecedat syllogismus practicus, actus non erit ita imputabilis sicut si praecessisset.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico quod actus deliberatus et surrepticius non distinguuntur in hoc quod actus surrepticius fit in instanti, actus autem deliberatus fit in tempore; sed in hoc quod actus deliberatus fit cum perfecta cognitione obiecti, actus autem surrepticius fit sine perfecta cognitione obiecti, sive fiat in tempore sive in instanti. ⁷⁰

53 deliberatus] deliberativus CEKL 69 deliberatus] deliberativus CEKPZ 71 deliberatus] deliberativus CDEKLZ 72 deliberatus] deliberativus CDEFKLZ || fit] est ABCEGKXY
72-73 actus²... obiecti om. ALM 73 fit] est CKXY

² Cf. Chatton, *Reportatio*, II, dd. 5 et 6, q. un., art. 2 (cod. cit., f. 107ra-107rb). In tractatione huius materiae Chatton in multis cum Ockham concordat. Ad quaestionem autem respondet quod angelus in primo instanti causare potuit talem actum qui fuisset peccatum, si Deus alias leges ordinasset. Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, II, d. 5, qq. 1-2 (ed. Vivès, XII, p. 297ss).

75 Unde pro argumentis³, dico quod deliberatio duplex est:
 una est perfecta investigatio alicuius dubii pro quo homo
 habet rationem ad utramque partem. Et talis deliberatio non
 potest esse in instanti, nec illa requiritur ad actum meritorium.
 Alia est deliberatio quae est perfecta cognitio sive assensus
 respectu principii practici vel conclusionis. Et ista potest fieri in
 instanti, et ista necessario requiritur ad actum meritorium, licet
 non ad actum demeritorium. Nunc autem supra⁴ probatum est
 sufficienter quod secunda deliberatio potest esse in instanti; quia
 quaecumque sit causa eius, illa potest esse in instanti, et per con-
 sequens deliberatio quae est effectus eius potest esse in instanti.

Praeterea hoc dato habetur propositum, quia si actus dic-
 tur surrepticius quia fit sine deliberatione temporanea, sequitur
 quod talis actus potest esse peccatum mortale. Puta si aliquis
 odiat Deum in instanti in quo tenetur diligere, sine omni delibe-
 ratione, peccat mortaliter; et per consequens actus demeritorius
 potest fieri in instanti; igitur actus ei oppositus potest esse meri-
 torius in instanti, quia quandocumque potest demereri, et me-
 reri. Et ideo videtur quod actus surrepticius non fit nisi circa
 materiam indifferentem, ubi potest homo bene agere et male,
 sicut studere et huiusmodi. Circa autem materiam praeceptorum
 non consistunt forte, quia nullus excusatur per hoc quod surrepti-
 cie odit Deum quando debet diligere etc. Si enim requiratur de-
 liberatio temporanea ad meritum et demeritum, posset homo per
 magnum tempus stare in actu malo sine omni peccato; sicut ali-
 quando potest esse magnum tempus antequam habeat illam deli-
 berationem, forte aliquando unus annus, secundum quod homo
 est debilis ingenii.

76 est] cum add. CKXY [¹] investigatio] investigatione BCKXY 77 rationem] ratio-
 nes BG 81-82 licet... demeritorium om. ADLMXYZ 96 consistunt] consistit CKLMXY
 97 etc om. CDEFKXYZ 98 ad] actum add. BKXY [¹] meritum] meritorium BCKXY de-
 meritum] demeritorium BCKXY 99 omni om. DEFZ

³ Scil., pro omnibus instantiis.

⁴ Supra, lin. 16-27.

Ad aliud ⁵ dico quod actus non est meritorius nisi fiat scienter; sed illa scientia est perfecta cognitio obiecti, quae potest esse in instanti. Similiter contingentia quae requiritur ad talem actum ¹⁰⁵ est quod possit oppositum actum elicere pro aliquo tempore vel instanti. Sed actus demeritorius non semper fit ex scientia, sed aliquando ex ignorantia. Unde videtur quod sola notitia incompleta vel apprehensio obiecti sufficit ad demeritum, quando homo tenet elicer oppositum actum. ¹¹⁰

Ad aliud ⁶ dico quod assumptum est falsum. Immo obligatur et homo et angelus ad praeceptum, quandocumque apprehendit illud et cognoscit; nec requiritur talis deliberatio.

Ad aliud ⁷ dico pro istis duobus ⁸, quod non semper deliberatio est de propositionibus de futuro, quia de illis solum est deliberatio quae est perfecta investigatio alicuius propositionis mihi incognitae vel dubiae; sed frequenter deliberatio est de propositionibus de praesenti, et syllogismus practicus similiter; et ista deliberatio est perfecta cognitio et assensus. Exemplum: haec est deliberatio sufficiens ad actum meritorium: pro quocumque instanti cognoscitur aliquid esse Deus, sumnum bonum, creator omnium, pro eodem est illud amandum; sed in primo instanti potest angelus cognoscere omnia ista; igitur etc.

Confirmatur, quia quando cognitio in nullo est variata, si actus sibi conformatus in tempore potest esse meritorius, ¹²⁵ eadem ratione actus elictus in instanti erit meritorius; sed cognitio perfecta angeli respectu obiecti practici, si eliciatur in instanti et continuetur sine aliqua variatione per tempus, tunc actus vo-

¹⁰⁶ pro aliquo] in eodem CKXY, pro alio EG ¹¹⁵ de¹] ex BDFZ, in M ¹¹⁶ mihi om. CKXY ¹¹⁹ haec] hic AGLXY ¹²¹ aliquid] aliquis M, om. DFLZ ¹²² esse Deus] deus esse DFZ, deus est LM ¹²³ creator] creatorem AE, causatorum CK ¹²² illud amandum] idem amandus E ¹²³ cognoscere om. DFZ

⁵ Supra, lin. 55-57. ⁶ Supra, lin. 58-59. ⁷ Supra, lin. 60-62.

⁸ Scil., pro instantiis, lin. 60-65.

luntatis sibi conformatus potest esse meritorius in tempore; igitur in instanti.¹²⁹⁻¹³⁰

Ad aliud⁹ dico quod actus meritorius non semper requirit syllogismum practicum, nec propositionem de futuro nec de praesenti. Et dato quod sic, dico quod quandocumque talis syllogismus componitur ex propositionibus de praesenti, talis potest esse in instanti, sicut prius¹⁰ probatum est.¹³⁵

Ad ultimum¹¹ dico quod ita imputabilis potest esse sine syllogismo ex propositionibus de futuro sicut cum illo. Ideo nego assumptum.

Ad principale, patet ex dictis supra.

QUAESTIO 7

UTRUM EXISTENTIA ANGELI DISTINGUATUR AB ESSENTIA EIUS

Quod sic: Quia existentia angeli est separabilis ab essentia; igitur distinguuntur. Assumptum patet, quia essentia aliquando existit, aliquando non.⁵

Contra: Tunc existentia esset accidentis essentiae, quod falsum est.

129-130 igitur] etiam add. DFZ, et add. L 132 propositionem] de propositionibus DEFZ, proponuntur A 133 quandocumque] quantumcumque DXYZ, quandoque BE 134 praesenti] etc add. DFZ, et add. ABGLM 135 in] primo add. LM instanti] cognitione obiecti DFZ 137 ex... futuro om. E

QUAESTIO 7. - 4 essentia] existentia ABDFMZ 6 accidentis] actus ACDEFKZ

⁹ Supra, lin. 63-65. ¹⁰ Supra, lin. 117-123. ¹¹ Supra, lin. 66-67.

[AD QUAESTIONEM¹]

Ad istam quaestionem dico quod existentia angeli non est aliud ab essentia; quod probatur, quia non est accidens essentiae.¹⁰ Patet inductive. Nec est aliqua substantia, quia nec est materia nec forma nec compositum ex his.

Si dicis quod est respectus dependentiae creaturae ad Deum, contra hoc: quia tales respectus sunt superflui. Praeterea si sic, posset angelus esse sine tali respectu dependentiae.¹⁵ Consequens falsum. Consequentia patet, quia minus dependet angelus a tali respectu quam effectus a sua causa, et accidens a suo subiecto, et forma a materia; sed omnia ista potest Deus facere sine aliis; igitur etc.

Item tunc existentia angeli esset accidens angeli, et per consequens prius natura esset essentia angeli quam eius existentia. Similiter substantia est prius natura quam accidens; igitur potest esse sine eo.²⁰

Item omnem rem priorem naturaliter potest Deus facere sine posteriore; igitur posset facere essentiam sine existentia.²⁵

Item si sic, aut facerent unum per se, aut unum per accidens. Si per se, igitur unum esset materia et aliud forma. Si per accidens, igitur angelus esset unus per accidens.

Ideo dico quod nullo modo distinguuntur.

10 aliud] alia res BCGKXY accidens] actus AE 11 aliqua] alia ABEXY, om. CK
 14 hoc] esse non potest add. DFZ ; sunt] omnino add. LM 16 minus] non plus CKXY
 25 facere essentiam] esse essentia DFLMZ 28 unus] unum DEFXYZ

QUAESTIO 7. –¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 27 (ed. cit., p. 553ss). Fere omnia quae dicuntur in hac quaestione, in capitulo citato inveniuntur. Cf. etiam *Sent.*, II, q. 10 A-D; Chatton, *Reportatio*, II, d. 3, q. 1, dub. 2 (cod. cit., f. 99va).

30

[INSTANTIAE]

Sed contra: Quod semel distinguitur ab aliquo, semper distinguitur ab eodem; sed existentia angelii aliquando distinguebatur ab angelo, puta quando angelus non fuit; igitur etc.

Praeterea quod est indifferens ad esse et non esse, distinguitur ab utroque; sed essentia est indifferens ad esse et non esse; igitur etc.

Praeterea quando angelus non fuit, haec fuit vera ‘essentia est essentia’ sive ‘angelus est angelus’, et non ista ‘angelus est existentia’, nec ista ‘angelus est’; igitur distinguuntur.

40 Praeterea sequitur: existentia angelii non est essentia angelii; igitur existentia angelii distinguitur ab essentia angelii. Antecedens est verum, igitur consequens.

Praeterea quando angelus non fuit, aut existentia angelii fuit idem cum essentia angelii, aut distinctum. Non idem, quia tunc 45 non existebat; igitur distinctum ab illa.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico quod existentia angelii numquam distinguebatur a sua essentia, et tamen aliquando existentia non fuit essentia. Sicut essentia angelii numquam distinguebatur ab 50 essentia, et tamen aliquando essentia angelii non fuit essentia, quia aliquando fuit nihil.

Ad aliud dico quod non magis est essentia indifferens ad esse et non esse quam existentia, quia sicut essentia potest esse existentia et potest non esse existentia, ita existentia potest esse essentia 55 et potest non esse essentia. Unde idem omnino significatur et consignificatur per unum et per reliquum. Tamen ‘esse’ aliquando est nomen, et tunc significat omni modo grammaticalii et logi-

32 existentia] essentia DFGZ add. BL	35 essentia] angelii add. DFZ angelus ^{3]}] essentia CKXY	37 essentia] angelii 38-39 existentia] existens B, essentia E
38 essentia] angelii add. BL	53 existentia] existentia DFZ	54 existentia ²] essentia CDFKLZ

cali idem cum ‘essentia’. Aliquando est verbum, et tunc significat idem verbaliter quod ‘essentia’ significat nominaliter. Et ideo unum non ponitur convenienter loco alterius, quia non habent ⁶⁰ eadem officia, sicut nec nomen et verbum. Et ideo ‘esse’ aliquando convenienter ponitur inter duos terminos dicendo ‘homo est animal’ vel ‘homo potest esse animal’; inter quos non convenienter ponitur ‘essentia’, quia nihil est dictum dicere ‘homo essentia animal’. Ita est de ‘cursu’ et ‘currere’ et multis talibus. Sic ⁶⁵ igitur est essentia indifferens, quia utraque pars contradictionis potest esse vera successive.

Ad aliud ² dico quod quando angelus non fuit, haec fuit falsa ‘angelus est angelus’ sive ‘essentia angeli est essentia’ sive ‘angelus est substantia, ens’, sicut ista ‘angelus est existentia’; ⁷⁰ quia per omnes tales implicatur quod angelus sit aliquid. Ideo quandocumque haec est vera ‘angelus est essentia vel ens’, erit haec vera ‘angelus est existentia’ vel ‘angelus existit’, quia existentia et essentia idem omnino significant.

Ad aliud ³, nego istam consequentiam: existentia angeli non ⁷⁵ est essentia angeli, igitur existentia angeli distinguitur; quia per antecedens non importatur angelum esse, per illam negativam; sed per consequens importatur angelum esse; igitur etc.

Ad aliud ⁴ dico quod nec fuit idem nec distinctum, quia ‘idem’ et ‘distinctum’ sunt differentiae entis. ⁸⁰

Contra: Quando non fuit angelus, plus distinguebatur asinus ab angelo quam angelus ab angelo, sive idem a se; igitur istae differentiae conveniunt non-enti.

⁶⁴ dictum] dictu BEL, om. CKXY ⁶⁵⁻⁶⁷ Sic... successive om. BCKXY ⁶⁶ indifferens] ad esse et non esse add. LM ⁷⁰ ens] etc add. DFZ .. est²] ex natura sic etiam est de add. DFZ ⁷⁷ angelum] existere immo denotatur angelum non add. DFZ .. per... negativam om. CKXY ⁷⁸ etc] non valet consequentia DFZ ⁸⁰ differentiae entis] duas entitates DFZ, de ente CK ⁸²⁻⁸³ igitur... non-enti] om. DFZ, igitur etc CKXY

² Supra, lin. 37-39. ³ Supra, lin. 40-42. ⁴ Supra, lin. 43-45.

R e s p o n d e o quod non plus distinguebatur tunc de facto,
 85 sed plus potuit distingui quando utrumque ponitur in effectu.

A d p r i n c i p a l e dico, sicut patet ex dictis, quod nec
 essentia est separabilis ab existentia nec econverso, licet utraque
 pars istius contradictionis ‘esse – non esse’ possit successive p r a e -
 dicari tam de essentia quam de existentia.

QUAESTIO 8

UTRUM QUILIBET EFFECTUS CREEtur A DEO

Q u o d s i c: Quia quilibet effectus est creator vel creatura;
 non creator, igitur creatura; igitur creatur.

5 C o n t r a: Non quilibet effectus fit de nihilo; igitur non
 creatur.

[D I F F I C U L T A S 1]

Hic sunt duae difficultates reales, et aliae vocales¹. Prima
 est, an quilibet effectus simplex sit purum nihil antequam pro-
 10 ducatur.

Et dico² quod sic. Quod probo primo sic: sit *a* illa forma
 simplex, de qua arguo sic: in eodem instanti in quo produceba-
 tur *a* in subiecto, potuit produci extra omne subiectum; et per
 consequens potuit tunc creari; et per consequens prius fuit nihil.

15 Praeterea quod non est nec in se nec in parte sua, est purum

85 plus om. BDEFZ

87 essentia om. ADFLMZ „existentialia] essentia DFZ

QUAESTIO 8. – 5 non²] quilibet add. CDFZ 14 nihil] item sequitur quod deus non
 posset creare unam animam quia ex quo aliquid eius prius erat quam produceretur ergo non crea-
 tur add. E 15 in²] aliqua add. DFZ

QUAESTIO 8. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 1, q. 2, art. 3, dub. 6 (cod.
 cit., f. 86vb). Multa in hac quaestione dicta, in responsonem ad instantias
 ipsius Chatton dici videntur. ² Cf. Ockham, *Sent.*, II, qq. 4 et 5 N.

nihil; sed forma simplex, antequam producatur, est huiusmodi; igitur etc.

Si dicas quod est in potentia materiae, contra: hoc non sufficit, quia non realius habet forma esse in potentia materiae quam in potentia agentis; sed hoc non obstante, forma simplex ²⁰ est purum nihil. Patet de angelo. Similiter anima intellectiva est in potentia corporis, et gratia in potentia animae; et tamen utrumque est purum nihil. Praeterea forma ante suam productionem nec est existentia nec essentia, sicut probatum est in praecedenti quaestione³; igitur est purum nihil. Praeterea existentia talis ²⁵ formae nihil est antequam producatur; igitur et essentia, quia idem sunt.

[DIFFICULTAS 2]

Secunda difficultas est, utrum eadem forma substantialis vel accidentalis simul generetur et creetur. ³⁰

Et dico⁴ quod eadem forma creatur a Deo, et simul ab agente naturali, non creatur, sed generatur. Hoc probo, quia illud simpliciter creatur quod producitur ab agente quod non requirit materiam concausantem, necessario dico, et fit de nihilo; et illud generatur quod producitur ab agente quod necessario requirit ³⁵ materiam concausantem; sed eadem forma substantialis simul producitur sic a Deo et ab igne; nec est hoc magis inconveniens quam quod idem effectus, puta volitio, producatur libere et contingenter a voluntate, et naturaliter et necessario a cognitione; igitur etc. Tamen proprie loquendo, forma non generatur sed ⁴⁰ solum compositum. Hoc patet per definitionem experimentem quid nominis generationis.

¹⁹ non² om. CKXY

²⁶ et] nec CKXY, etiam DFZ

³¹ dico] hic add. DFZ

³²⁻³³ simpliciter] simplex DFZ

³⁴ concausantem] concreantem A

³⁵ dico om. CDFKXYZ

^{||} fit] sic DFMZ

³⁶ concausantem] concreantem A

³⁸ producatur] simul add. CKXY

⁴¹ solum] totum DFZ

³ Cf. *Quodlibet II*, q. 7, lin. 68-74. ⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, qq. 4 et 5 Y-AA.

[DIFFICULTATES VOCALES]

His suppositis dico quod residuae difficultates sunt vocales
⁴⁵ propter aequivocationem huius vocabuli ‘creari’, quia ‘creari’ accipitur in iure canonico pro promoveri ad dignitatem, sicut dicimus quod Papa creat cardinales.

Aliter accipitur in philosophia et theologia, et hoc quadrupliciter: uno modo large, pro produci vel fieri; et sic accipit *Commentator*, III *De anima*⁵, ubi dicit quod intellectus creat intellecta. Alio modo accipitur stricte, pro illo quod fit de nihilo ab aliquo agente, vel illud de quo fit, factum est de nihilo; et sic dicit *Augustinus* in *Symbolo*⁶ quod segetes creantur. Tertio modo accipitur strictius, pro illo quod fit, postquam fuit nihil, ab agente quod posset ipsum facere extra omne subiectum. Quartodo accipitur strictissime, pro illo quod fit a solo Deo, postquam fuit nihil, ita quod non concurrat cum agente necessario requirente passum.

[AD QUAESTIONEM]

⁶⁰ Per praedicta respondeo ad quaestionem, quia primo modo⁷ accipiendo ‘creari’ non intelligitur quaestio, sed aliis.

Et dico quod primo modo⁸ illorum quattuor, omnis effectus creature a Deo, et etiam secundo modo⁹, quia omnis effectus vel fit de nihilo a Deo, vel illud de quo ultimo fit, factum est a Deo de nihilo. Tertio modo, dico quod nullus effectus compositus productus a creature creature a Deo, sed solum effectus simplex.

46-47 sicut... cardinales *om.* CKXY 55 posset] possit DFLMZ 56 extra... su-
 biectum] absque omni subiecto DF 61 sed] de *add.* DEFLMZ :: aliis] modis *add.* BG
 64 ultimo *om.* CFKM

⁵ Cf. Averroes, *In Aristot. De anima*, III, t. 5 (ed. Crawford, p. 390).

⁶ Cf. August., *De Symbolo*, cap. 5, n. 13 (PL 40, 635). ⁷ Cf. supra, lin. 45-47. ⁸ Cf. supra, lin. 49-51. ⁹ Cf. supra, lin. 51-53.

Et hoc maxime est verum, si quaelibet forma simplex potest esse sine subiecto per potentiam Dei. Sed quarto modo, dico quod nec omnis effectus simplex nec compositus creatur.

[DUBIA DUO]

70

Sed hic sunt duo dubia: p r i m u m, utrum respectus possint creari a Deo; s e c u n d u m, utrum figura possint creari a Deo.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum dico¹⁰ quod respectus non sunt parvae res⁷⁵ distinctae ab absolutis, sed sunt ipsa absoluta. Ideo possunt creari a Deo sicut absoluta. Qui autem ponunt illos distingui ab absolutis, dicunt quod non possunt creari a Deo.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dico¹¹ quod figura sunt creabilia a Deo,⁸⁰ quia sunt vera entia realia. Et similiter mendacia et impossibilia et etiam entia rationis sunt entia realia, et creabilia a Deo.

[INSTANTIAE DUAE]

Et si dicis: chimaera includit contradictionem; igitur non est ens reale:

85

Item, VI *Metaphysicae*¹², dividit Philosophus ens in ens reale et ens rationis, et ens reale in decem praedicamenta:

69 omnis om. DFZ || creatur] a deo add. BCGKXY 75 sunt] aliquae add. CKXY ||
parvae] aliquae DFZ 81 vera] vere DFZ

¹⁰ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 159ss); *Sent.*, II, qq. 4 et 5 N (Ad initium). ¹¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 40 (ed. cit., p. 113). ¹² Cf. Aristot., *Metaph.*, VI, c. 4, t. 8 (1027b 17 - 1028b 6).

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum dico¹³ quod haec est distinguenda ‘chimaera in-
 90 cludit contradictionem’, ex eo quod subiectum potest habere sup-
 positionem simplicem vel personalem. Primo modo, non inclu-
 dit contradictionem, sed secundo modo, per significationem; quia
 significat contradictionem pro tanto quia ad praedicationem chi-
 maerae de aliquo sequuntur contradictoria, puta quod aliquid sit
 95 homo et non sit homo. Eodem modo tales sunt verae ‘chimaera
 est aliquid’, ‘chimaera est ens’, ut supponit materialiter vel sim-
 pliciter, non personaliter.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud dico quod *Commentator*¹⁴ intelligit ibi per
 100 ens in anima affirmationes et negationes, quae sunt complexa
 solum existentia in anima; et per ens extra intelligit incomplexa;
 et incomplexum bene dividitur in decem praedicamenta. Aliter
 potest dici quod non est divisio per opposita, sed est divisio vocis
 in sua significata, sicut post patebit¹⁵.

105 Ad principale, pro utraque parte patet ex dictis.

94 aliquid] aliquis CDEFKLMZ 97 non personaliter *om.* DFZ 100 complexa]
 incomplexa A, *om.* E 101 existentia *om.* BDFZ „extra] animam add. DFZ 103 vo-
 cis] vocum DFZ

¹³ Cf. Ockham, *ibidem*, cap. 26 (ed. cit., p. 88, 122-129). ¹⁴ Cf.
 Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VI, t. 8 (ed. Iuntina, VIII, ff. 151 H - 152 I).

¹⁵ Cf. *Quodlibet III*, q. 4, lin. 83-95; *Quodlibet V*, q. 21, Ad instantiam 4;
Summa Logicae, I, c. 40 (ed. cit., p. 113).

QUAESTIO 9

UTRUM CREATURA POSSIT CREARE

Quod sic: Quia creatura producit formam de nihilo postquam fuit nihil; igitur potest creare.

Contra: Tunc creatura esset infinitae virtutis, quia nihil ⁵ potest creare nisi infinita virtus.

[AD QUAESTIONEM]

Hic primo expono hunc terminum 'creare'. Et dico quod quamvis multipliciter accipiatur, sicut patet in praecedenti quaestione ¹, tamen hic accipio 'creare' pro producere aliquid sine ¹⁰ passo praesupposito tempore vel natura; et dico natura, quia si producatur passum aliquod, in eodem instanti potest aliqua creatura habere effectum suum in illo passo. Exemplum de speciebus in Eucharistia. Et similiter si Deus in instanti crearet totum aerem medium, sol in instanti illuminaret. ¹⁵

Sic intellecta quaestione dico ² quod creatura non potest creare. Tamen difficile est hoc probare. Sed quod non sit causa totalis alicuius effectus, probo, et hoc dico, causa naturalis; quia causa efficiens totalis naturalis aequaliter se habens ad plura eiusdem rationis vel producit omnia vel nullum; sed aliqua creatura est ²⁰ huiusmodi causa naturalis; igitur non potest creare sicut causa totalis ³.

QUAESTIO 9. – 18 hoc] hic KM || dico] tamquam add. DFZ [dico... naturalis] de causa naturali CKXY 21 creare] causare DFZ

QUAESTIO 9. – ¹ Cf. *Quodlibet II*, q. 8, lin. 45-48. ² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 7 D; IV, q. 7 I (*Ad finem*), M; Chatton, *Reportatio*, II, Principium quarti, art. 1 (cod. cit., f. 100va). Quamvis Chatton eamdem conclusio-
nen quam Ockham teneat, argumentum eius principale prolixe impugnat.

³ Fortasse syllogismo aliquid deest. Vide loca parallela in nota 2 citata.

Secundo dico⁴ quod non creat sicut causa partialis. Sed hoc est difficilior probare quam primum; nec forte est possibile inventire rationem procedentem ex propositionibus per se notis, quae propositiones non possunt rationabiliter negari ab aliquo. Dico tamen quod non, quia experientia, qualis est nobis possibilis de talibus, est ad hoc, scilicet quod numquam videmus creaturam producere aliquid nisi ad praesentiam passi.

30

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt aliqua dubia: unum, quia⁵ creatura potest conservare formam sine subiecto; igitur potest creare.

[DUBIUM 2]

Secundum, quia⁶ creatura potest adnihilare; igitur potest creare. Antecedens patet, quia ignis maximus posset destruere parvum frigus separatum a subiecto; igitur potest adnihilare.

[DUBIUM 3]

Tertium, quia ratio prima⁷ deficit, quia in augmentatione naturali est causa efficiens naturalis aequaliter se habens ad plura, et tamen primo producit unum et postea aliud et sic deinceps.

25 procedentem] praecedentem AEFKM 27-28 de... scilicet] est solum haec DFZ
 28 hoc] oppositum CKXY videmus] vidimus DFZ creaturam] creare hoc est add. DFZ
 35 maximus] magnus ADFZ posset] potest CDEFKXYZ 39 ad plura om. LM plura] plu-
 res ADEFZ 40 postea] post ABGLM

⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 7 E. ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 7 F (Quarto). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 7 A, G (Octavo); Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 1, q. 1, n. 2 (ed. Vivès, XVI, p. 13). ⁷ Supra, lin. 19-22. – Cf. Ockham, *ibidem*, q. 7 G (Ad finem); IV, q. 10 G (Tertium); Chatton, *ibidem* (cod. cit., f. 100vb).

Item⁸ tot potest modo Deus producere quot posset si esset naturale agens; igitur nunc saltem potest producere infinita.

[DUBIUM 4]

Quatum est, quia⁹ species in Eucharistia possunt augmentari; igitur creari. Consequentia patet, quia in augmentatione ali-⁴⁵ quid adquiritur, et illud in proposito producitur sine materia; igitur creatur.

[AD DUBIUM 1¹⁰]

Ad primum istorum potest dici dupliciter: uno modo, quod creatura non potest conservare formam separatam a subiecto.⁵⁰ Patet de speciebus in Eucharistia, quia Deus omnes conservat.

Alio modo potest dici quod non est simile de conservare et creare; quia quando res non est in effectu, aequaliter se habet ad omnia; quando autem unum est et aliud non est, non aequaliter se habet ad omnia. Et ideo non obstante quod creatura posset⁵⁵ conservare formam separatam, non tamen creare.

[AD DUBIUM 2¹¹]

Ad secundum potest dici dupliciter: primo, quod creatura non potest ad nihilare, sicut nec creare. Et ideo potest dici quod quantumcumque ignis esset maximus, non posset ad nihilare parvam frigiditatem separatam.

⁴¹ posset] produceret DFZ ⁴⁵ creari] creatura potest creare DFZ ⁵⁴ est] sunt
tunc G, in effectu] causa effectiva BG, effectiva AEF, effectibilis LM, effecta DZ ⁵⁴⁻⁵⁵ quando... omnia om. ADELMZ ⁵⁴ autem... est²] vero est XY ⁵⁵ ad omnia om. CKXY
⁶⁰ maximus] magnus DFZ

⁸ Cf. Chatton, ibidem. ⁹ Cf. Ockham, ibidem, II, q. 7 F (Quinto); Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 101va). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 H (Ad quartum). ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 H (Ad quartum), I (Ad octavum); IV, q. 7 M.

Ali ter potest dici quod potest adnihilare, sed non sequitur: igitur potest creare; propter hoc quod causa efficiens non aequaliter se habet ad rem quae existit, et quae non existit.

Si dicas¹² quod agens naturale corrumpendo formam, nihil relinquit; igitur adnihilat. Similiter producendo, nihil formae presupponit; igitur creat:

Respondeo¹³ quod quamvis forma prius fuerit nihil, quia tamen educitur de materia, hoc est, quia materia necessario requiritur ad hoc quod istud agens faciat illam formam esse, ideo istud agens non creat illam formam.

Si dicas: illud quod est in potentia materiae habet aliquod esse; sed forma est in potentia materiae; igitur etc., dico¹⁴ quod forma non habet aliquod esse in materia, sed bene potest habere esse in materia.

Sed contra: habet aliquod esse potentiale; igitur habet aliquod esse.

Respondeo: habere esse potentiale non est aliud quam posse esse in materia.

Si dicas quod tunc anima intellectiva haberet esse potentiale in materia; et per consequens non crearetur, responso: concedo quod habet esse potentiale; tamen creatur, quia producitur ab illo solo qui potest eam creare extra materiam, cuiusmodi est solus Deus.

85

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium dubium respondeo¹⁵ primo theologicie quod illa determinatio in augmentatione ad unam partem formae ante

69 materia^{1]}] potentia materiae DFZ hoc est] et hoc LM 74 habere om. B
 76 potentiale] possibile DEF LZ 78 potentiale] possibile DEF Z 83 creare] producere
 CDFKXYZ, causare G 87 ante] non AB

¹² Cf. Ockham, ibidem, II, q. 7 F (Septimo). ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 H (Ad septimum). ¹⁴ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 3 (cod. cit., f. 125vb). ¹⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 10 K.

aliam est a Deo, qui libere coagit ad producendum primo unum et postea aliud; et sic non est simile.

Aliter respondeo¹⁶ philosophice quod ista determinatio in augmentatione ad unum gradum ante alium, et similiter in aliis actionibus naturalibus, provenit ab omnibus causis superioribus et inferioribus eodem modo approximatis vel vario modo. Quia quod primo producitur unus gradus in augmentatione quam alius, hoc est naturaliter loquendo ex diversa dispositione et approximatione corporum caelestium. Et hoc habet philosophus dicere. Et ideo posito quod omnia agentia superiora et inferiora eodem modo approximentur passo, erit omnino idem effectus; et per consequens hoc posito, in augmentatione vel simul producentur omnes partes formae vel nulla.¹⁰⁰

Ad aliud¹⁷ dico quod non tot potest modo producere quot posset si ageret naturaliter; quia si esset agens naturale et potens creare, necessario essent infinita et non essent infinita. Primum patet per rationem prius¹⁸ factam. Secundum patet, quia non potest creare nisi possibile; sed infinita sunt impossibilia; igitur etc. Sed talis contradictio non sequitur ex hoc quod est libere agens potens creare; illa igitur ratio ex uno impossibili, scilicet quod aliquod potens creare sit naturale agens, infert aliud impossibile, scilicet quod infinita sint.¹⁰⁵

S i d i c i s¹⁹: ista consequentia est bona: [si] voluntas creata potest libere creare, igitur potest creare infinita simul; igitur voluntas divina. Consequentia patet, et antecedens est verum:

R e s p o n d e o: consequentia non valet. Sed antecedens est verum, quia ex hoc quod voluntas creata est defectibilis, potest velle impossibile et illud quod includit contradictionem, cuius-¹¹⁵

91 aliis *om.* ADEFLMZ 94 primo] prius G augmentatione] plus *add.* DFZ
100 partes *om.* LM nulla] nullae CKXY 107 scilicet *om.* AEGLM 111-117 simul...
infinita *om.* LM 111 igitur^{2]} et *add.* CKXY

¹⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 10 L. ¹⁷ *Supra*, lin. 41-42. ¹⁸ *Supra*, lin. 19-20. ¹⁹ Cf. Ockham, *ibidem*, II, q. 7 E.

modi est infinita esse. Et tunc si potest per velle creare omne volitum, potest creare infinita. Sed voluntas Dei non est sic defecibilis, nec potest efficaciter velle aliquod impossibile includens contradictionem; et per consequens non potest velle infinita esse;
 120 et ideo non potest creare infinita simul. Breviter igitur, si agens naturale posset creare, produceret infinita simul. Et si agens liberamente defectibile posset creare, posset tunc producere simul infinita, quia potest velle efficaciter infinita esse. Deus autem non potest esse agens naturale nec agens liberum defectibile. Ideo nullo modo
 125 sequitur quod possit producere infinita simul.

*S i d i c i s*²⁰: Deus potest facere non tot quin plura; igitur infinita:

Dico quod consequentia non valet, quia per ‘tot’ intelligo certum numerum; et tunc non valet: Deus potest facere non tot
 130 in certo numero quin plura; igitur potest facere infinita.

*S i d i c i s*²¹ adhuc quod omne quod competit uni individuo, simile potest competere alteri individuo; sed esse compositibile competit uni individuo respectu alterius; igitur cuilibet et omnibus:

135 R e s p o n d e o quod esse compositibile potest competere cuilibet singulatim; sed non sequitur, igitur omnibus; sed est fallacia figurae dictionis, commutando numerum singularem in numerum pluralem.

[AD DUBIUM 4]

140 Ad quartum dico²² quod si ponatur quantitas res distincta a substantia et qualitate, potest dici tunc quod omnes illae trans-

116 potest... velle] per velle potest CKXY ... per om. AZ 121-122 libere] liberum DFLMZ 123-125] quia... simul om. E 123 efficaciter] efficere DFZ 124 infinita] simul add. CKXY 124 liberum] libere B, om. CK 131 adhuc] ad hoc AKZ 133 et] sic add. DFZ 135 esse] omne LMXY

²⁰ Cf. Chatton, ibidem, art. 1 (cod. cit., f. 100vb). ²¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 555, 13-23); Chatton, ibidem. ²² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 7 H (Ad quintum); IV, q. 7 N.

mutationes fiunt in quantitate sicut in subiecto, et tunc vitatur creatio. Si negetur illa quantitas, tunc oportet dicere quod omnia illa fiunt a Deo et non a creatura.

S i d i c i s²³: efficere non est aliud nisi effectum esse ad praesentiam causae; sed ad praesentiam ignis illis speciebus causatur calor; igitur ignis efficit illum, et sic creat:

R e s p o n d e o: illud principium intelligo sic: quando effectus natus est naturaliter causari et esse ad praesentiam agentis, tunc efficere non est nisi effectum sic esse. In proposito autem ¹⁵⁰ non est sic, quia ille calor non est natus produci ab igne, quia est sine subiecto; et agens naturale non potest aliquid producere sine passo. Unde si Deus non produceret illum calorem, nihil produceretur ibi ad praesentiam ignis, ex quo non est ibi subiectum patiens.

155

A d a r g u m e n t a p r i n c i p a l i a, patet ex dictis.

QUAESTIO 10

UTRUM ANIMA SENSITIVA ET INTELLECTIVA IN HOMINE DISTINGUANTUR REALITER

Q u o d n o n: Quia¹ unius compositi est tantum unum esse; sed homo est unum compositum; igitur hominis est tantum ⁵ unum esse; igitur tantum una forma, quia forma dat esse.

A d o p p o s i t u m: Quia² prius natura est aliquid animal quam homo; igitur per aliam formam est homo animal et homo.

146 ignis] in add. CDEFKXYZ 146-147 causatur] creatur BGXY 148 principium] primum add. DFZ 154 ibi²] om. DEFLMZ, in XY

QUAESTIO 10. - 5 est¹] tantum add. CDFKXY 7 aliquid] aliquod KXYZ animal] anima A

²³ Cf. Chatton, ibidem (cod. cit., f. 101ra).

QUAESTIO 10. - ¹ Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 76, art. 4,
Sed contra. ² Cf. Thomas Aquinas, ibidem, art. 3, arg. 3.

[AD QUAESTIONEM
PROBATIO 1³]

10

Ad istam quaestionem dico quod sic. Sed difficile est hoc probare, quia ex propositionibus per se notis probari non potest. Probo tamen quod distinguuntur realiter primo sic: impossibile est quod in eodem subiecto sint simul contraria; sed actus appeti-
15 tendi aliquid et actus renuendi idem in eodem subiecto sunt contraria; igitur si sint simul in rerum natura, non sunt in eodem subiecto; sed manifestum est quod sunt simul in homine, quia illud idem quod homo appetit per appetitum sensitivum, renuit per appetitum intellectivum.

20 Confirmatur per Aristotelem, III *De anima*⁴, qui dicit quod in eodem sunt appetitus contrarii; hoc est, essent actus contrarii, si essent nati recipi in eodem subiecto.

Si dicis⁵ quod isti appetitus dicuntur contrarii quia sunt nati inclinare ad effectus contrarios; et sic sunt virtualiter contrarii, quia unus inclinat ad prosecutionem seu fugam alteri incompossibilem. Et talia contraria bene possunt esse in eodem subiecto; non autem sunt contraria formaliter:

Contra: per istam rationem dicerem aequae faciliter quod volitio et nolitio non sunt actus contrarii formaliter sed tantum virtualiter, quia nati sunt inclinare in contrarios effectus; et sic perit via ad probandum aliqua esse contraria.

18 sensitivum om. DFZ 19 appetitum intellectivum] intellectum DFZ 21 actus om. DEFLMZ 24 nati om. ADFZ .. inclinare] inclinari BL, inclinati DZ, inclinati F 25 unus] unum ABDFGLMZ : prosecutionem] alterum add. DFLZ, alter add. CKXY .. seu] ad CDFKLXYZ 25-26 alteri incompossibilem om. CKLXY .. incompossiblem] impossibilem ABGM 28 dicerem] dices DEFLMZ 29 actus om. DFZ 30 inclinare] inclinari B

³ Omnes partes huius probationis, instantia et eius responsione exceptis, inveniuntur in Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 F. ⁴ Cf. Aristot., *De anima*, III, c. 10, t. 53 (433b 5-6). ⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 1, q. 3 (ed. cit., I, p. 423, 16 - p. 424, 15); Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 4 (ed. O'Calaghan, p. 253).

Praeterea eadem forma substantialis non potest simul et semel habere duos actus appetendi respectu eiusdem obiecti; sed in homine frequenter sunt simul actus volendi aliquod obiectum et actus appetendi idem appetitu sensitivo; igitur isti actus non ³⁵ sunt in eodem subiecto.

Praeterea eadem forma numero non elicit simul et semel unum actum appetendi aliquid naturaliter et aliud libere; sed homo libere vult aliquid et appetitus sensitivus naturaliter appetit illud; igitur etc. ⁴⁰

[PROBATIO 2⁶]

Secundo sic arguo: sensationes sunt subiective in anima sensitiva mediate vel immediate; et non sunt subiective in anima intellectiva; igitur distinguuntur. Maior patet, quia nihil aliud potest assignari subiectum sensationum nisi anima sensitiva vel ⁴⁵ potentia; et si potentia sit accidens animae, erit subiective in anima sensitiva. Minor probatur, quia aliter omnis apprehensio animae sensitivae esset intellectio, quia esset subiective in anima intellectiva. Similiter tunc anima separata posset sentire, quia ex quo sensatio est subiective in anima intellectiva et Deus potest ⁵⁰ conservare omne accidens in suo subiecto sine quocumque alio, per consequens posset conservare sensationem in anima separata; quod est absurdum.

Si dicas quod totum compositum est subiectum immediatum sensationis vel potentiae sensitivae, et nulla forma, contra: accidens non est simplicius suo subiecto primo, sicut alias

³⁴ volendi] nolendi ADEFLX obiectum] bonum DFZ ³⁷ numero *om.* DFZ || et semel *om.* CKXY ³⁹ homo] voluntas CKXY ⁴⁵ sensationum] sensationis B ⁴⁶ potentia²] cum potentia *add.* E ⁴⁷ sensitiva *om.* CKXY ⁴⁸ eset²] erit AE, est BG, existit LM ⁴⁹ quia *om.* E ⁵⁰ est] eset CKXY ⁵¹ alio] et *add.* ABCDEFGKLXYZ ⁵² sensationem] animam sensitivam DFZ ⁵⁵ sensationis] sensationum AEG

⁶ Omnes partes huius probationis inveniuntur in Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 F; II, q. 17 M.

patebit; igitur sensatio, cum sit accidentis simplex, non potest esse subiective immediate in composito et primo. Similiter hoc dato,
 non essent illae potentiae plus potentiae animae quam corporis,
⁶⁰ ex quo non sunt subiective plus in uno quam in alio.

[PROBATIO 3]

Tertio arguo sic ⁷: eadem forma numero non est extensa et non extensa, materialis et immaterialis; sed anima sensitiva in homine est extensa et materialis, anima intellectiva non, quia est
⁶⁵ tota in toto et tota in qualibet parte; igitur etc.

[INSTANTIA 1 ⁸]

Sed contra ista arguitur primo, quia Augustinus, *De ecclesiasticis dogmatibus*⁹, condemnat duas animas in homine, et dicit quod est error quorumdam Syrorum.

70

[INSTANTIA 2]

Secundo, quia aut illa sensitiva remansit in triduo cum corpore aut cum anima, et tunc Christus non fuisset univoce mortuus cum aliis hominibus; aut fuit corrupta, et tunc Christus depositit unam animam quam assumpserat, quod est contra Sanctos ¹⁰.

⁷² tunc] quocumque detur sequitur quod DFZ⁷⁴ contra] doctores add. DFZ⁷ Cf. Ockham, ibidem, II, q. 26 E; q. 22 I; *Quodlibet I*, q. 12, lin. 9-15.⁸ Omnes instantiae sequentes inveniuntur in Chatton, ibidem (ed. cit., p. 250). ⁹ Cf. Gennadius, *De eccles. dogmatibus*, cap. 15 (PL 42, 1216).¹⁰ Cf. Ioannes Damascenus, *De fide orthodoxa*, III, c. 27 (PG 94, 1097); August., *In Ioannis Evang.*, Tract. 47, n. 13 (PL 35, 1740).

[INSTANTIA 3]

75

Tertio, quia articulus Parisiensis¹¹ dicit: quod quando anima rationalis recedit de corpore, adhuc remanet animal vivum, est error; sed si ista distinguuntur, remanet anima sensitiva post separationem intellectivae, quia eodem ordine natura procedit generando et corrumpendo; sed generando prius introducitur sensitiva quam intellectiva, si distinguuntur. Et hoc dicit Philosophus, *De animalibus*¹²; igitur etc.

Item¹³ si remaneret sensitiva sine intellectiva, illud compositum nec esset homo nec animal irrationale; et ita esset animal et nec rationale nec irrationale.

85

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico quod Augustinus¹⁴ condemnat duas animas intellectivas esse in homine, quarum una sit a Deo et alia a diabolo. Et haec est mens Augustini, sicut patet insipienti librum.

90

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud dico quod illa sensitiva Christi remansit ubi Deo placuit; tamen semper fuit unita deitati. Sed utrum remansit cum corpore vel cum anima intellectiva, solus Deus novit. Sed utrumque potest dici.

95

77 vivum] unum B 78 ista om. CDFGXYZ 83-85 Item... irrationale om. BCGKXY
 84 irrationale] rationale DEFZ 89-90 librum] litteram CKXY 92 Christi] in illo tri-duo add. DFZ 93 placuit] sic add. DFZ tamen] quod add. DFZ 94 intellectiva om. BCKLMXY Sed] quia LM

¹¹ Cf. Denifle-Chatelain, *Chartular. Universitatis Paris.*, I, n. 473, Error 114. ¹² Cf. Aristot., *De generat. animalium*, II, c. 3 (736a 32 - 736b 5). ¹³ Haec instantiae pars in Chatton non esse videtur. ¹⁴ Cf. August., *De duabus animabus*, cap. 12, n. 16 (PL 42, 105).

Et quando dicitur quod tunc non fuisset univoce mortuus cum aliis hominibus, eadem ratione posset dici quod non est univoce mortuus, quia corpus Christi non est putrefactibile, sed corpora aliorum hominum sunt corruptibilia. Ideo non sequitur; 100 quia univoce fuit mortuus propter separationem animae intellectivae.

[AD INSTANTIAM 3]

Ad tertium dico quod post separationem animae intellectivae non remanet sensitiva. Nec prius tempore introducitur in generatione hominis sensitiva quam intellectiva. Et ad Philosophum 105 dico quod intelligit quod sensitiva prius natura est in corpore, non autem prius tempore, quia simul introducuntur et expelluntur.

Ad ultimum¹⁵ dico quod si per potentiam divinam remaneret sensitiva in corpore, illud compositum est vivum, sed nec est 110 animal rationale nec irrationale; nec est animal vere contentum sub animali quod est genus. Et tota ratio est, quia non est ens completum existens per se in genere, sed est natum esse pars essentialis alicuius existentis per se in genere. Et nullum tale est in genere substantiae vel animalis per se; nec de illo praedicatur 115 aliquid genus per se primo modo. Tamen vocando animal omne illud quod habet animam sensitivam, sic bene est animal. Sed tunc ‘animal’ dicitur aequivoce de illo et de aliis animalibus.

Ad principale dico quod hominis est tantum unum esse totale, sed plura sunt esse partialia.

96 quando dicitur] nego DFZ „ quando] quod AEGM	97 hominibus] quia add. DFZ	
98 est] fuit BCGKXY sed] sicut DFLZ, et CKXY	106 quod intelligit om. DFZ	109 vivum] 110 vere] nec ABG
unum BEKLM	111 est ³] esset DFLMZ	112 est] esset DFLMZ
113 est] per se add. CDFXYZ	114 animalis] aliis LM, aliis generibus DFZ	

¹⁵ Supra, lin. 83-85.

QUAESTIO 11

UTRUM ANIMA SENSITIVA ET FORMA CORPOREITATIS
DISTINGUANTUR REALITER
TAM IN BRUTIS QUAM IN HOMINIBUS

Quod non: Quia si sic, tunc anima sensitiva adveniret ⁵ enti in actu, puta materiae informatae per corporeitatem; et per consequens esset accidens.

Contra: Sensitiva et corporeitas habent distinctas operationes et alterius speciei; igitur sunt distincta principia.

[AD QUAESTIONEM
PROBATIO 1]

10

Ad istam quaestionem dico quod sic¹, quamvis per rationem sit difficile hoc probare. Tamen ad hoc probandum arguo primo sic: mortuo homine sive bruto animali, remanent eadem accidentia numero quae prius; igitur habent idem subiectum numero. ¹⁵ Consequentia patet, quia accidens naturaliter non migrat a subiecto in subiectum; sed illud subiectum non est materia prima, quia tunc materia prima immediate reciperet accidentia absoluta, quod non videtur verum; igitur remanet aliqua forma praecedens, et non sensitiva; igitur corporeitas. ²⁰

Assumptum, scilicet quod eadem accidentia numero manent in animali vivo et mortuo, probo, quia saltem si sint alia acci-

QUAESTIO 11. – 2 corporeitatis] corporea E, corporis LM 6 per] forma DFZ, formam add. CKXY || corporeitatem] corporeitatis CDFKXYZ 12 per rationem om. DFZ
19 aliqua] alia EGLM 21 Assumptum] patet add. CKXY || scilicet quod] patet quia DFZ
22 animali] tali DFZ, om. CKXY || probo om. CKXY

QUAESTIO 11. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 9 CC; Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 11, q. 3, nn. 27-38, nn. 54-57 (ed. Vivès, XVII, pp. 414-415, pp. 436-438).

dentia, sunt eiusdem speciei cum accidentibus animalis vivi; quod patet ex hoc quod tantum assimilantur quod homo non potest iudicare inter illa. Si igitur sint nova accidentia, quaero a quo causantur. Non ab aere vel ab aliquo alio elemento, nec a caelo; quia tunc omnia accidentia omnium cadaverum essent eiusdem speciei, quod est contra sensum; quia ex quo sunt agentia naturalia, semper in passis eiusdem rationis sunt nata causare accidentia eiusdem rationis; materia autem est eiusdem rationis in omnibus cadaveribus; igitur etc. Nec causantur a forma substantiali noviter introducta in mortuo, quia illa forma est eiusdem rationis in omnibus corporibus hominum, vel asinorum, et sic de aliis; et per consequens non causaret accidentia diversae speciei in diversis corporibus; quod est manifeste falsum, cum videamus unum corpus esse album, aliud nigrum, et sic deinceps.

S i d i c i s quod causantur diversa accidentia specie in diversis propter diversam dispositionem in eis passis, *c o n t r a :* omnes illae dispositiones corrumpuntur in inductione illorum accidentium; igitur propter variationem illarum non erit variatio accidentium in specie.

Praeterea semper stat argumentum, quia eadem causa naturalis non producit contrarios effectus propter diversitatem dispositionum. Nam quamvis sol dissolvat glaciem et constringat lumen, hoc est propter diversas causas partiales concurrentes, puta terra vel aqua; igitur illa forma noviter introducta non causat accidentia contraria corporum.

[PROBATIO 2]

Secundo arguo de homine specialiter, quia si corporeitas in homine non differret ab anima sensitiva, tunc corpus Christi in sepulcro numquam fuisse pars essentialis naturae humanae in

37 specie *om.* DFLMZ
inductione] introductione DFZ

38 contra] per te add. CKXY

40 variationem] varietatem DFZ

39 in *om.* BCGKXYZ

46 introducta] in-

ducta ABLM

Christo, nec fuisset idem corpus vivum et mortuum, nec fuisset deitas unita illi corpori in sepulcro, nisi per novam assumptionem, quod videtur absurdum. Similiter tunc non essent eadem corpora sanctorum viva et mortua; et per consequens non essent adoranda sicut corpora sanctorum, quia illa corpora numquam habuerunt. Igitur magis concordat cum fide Ecclesiae² ponere distinctionem inter illas formas quam unitatem.

[DUBIA DUO]

Sed dubium est, primo utrum vegetativa et sensitiva in animali distinguantur; secundo, de subiecto immediato formae sensitivae, utrum sit materia vel forma corporeitatis.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico quod nulla est necessitas ponendi distinctionem inter sensitivam et vegetativam, quia illa³ ratio de diversitate operationum non concludit; quia⁴ idem potest esse principium diversarum operationum.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dico⁵ quod sensitiva immediate recipitur in forma corporeitatis, vel in materia immediate, quia non videtur aliqua ratio cogens quin duae formae extensae perficiant eamdem materiam immediate.

Ad principale dico⁶ quod illud quod advenit enti in actu completo et specifico, illud est accidentis; sed anima sensitiva non advenit tali enti; igitur etc.

² Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, III, d. 21, c. 1; d. 22, cc. 1-2 (ed. Quaracchi, pp. 644-651); Ockham, *ibidem*, IV, q. 11 FG. ³ Supra, lin. 8-9.

⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, II, q. 23 ST. ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, IV, q. 7 E.

⁶ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 46 (ed. Vivès, p. 429).

QUAESTIO 12

UTRUM ACTUS RECTUS ET REFLEXUS SINT UNUS ACTUS

Quod sic: Quia aliter esset processus in infinitum in actibus reflexis, patet manifeste; igitur etc.

Contra: In nobis non est idem intellectio et obiectum eius; sed actus rectus est obiectum actus reflexi; igitur etc.

Hic primo exponam intellectum quaestio[n]is; secundo, respondebo ad quaestio[n]em.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod non accipitur actus rectus et reflexus proprie, quia illud dicitur proprie reflexum quod incipit ab eodem et terminatur in idem; et ideo nullus actus proprie dicitur reflexus. Sed accipiuntur ista improprie, quia¹ vocatur actus rectus quo intelligimus obiectum extra animam, et actus reflexus quo intelligitur ille actus rectus.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod actus rectus et reflexus non sunt unus actus. Quod probo primo sic²: quidquid cognoscitur a potentia aliqua actu alterius rationis ab obiecto, potest cognosci actu consimili a potentia alia eiusdem rationis; sed unus angelus

QUAESTIO 12. – 2 unus] idem CDFKXYZ actus²] numero add. CKXY 4 patet manifeste om. DFZ 5 intellectio] intellectus CKM 6 eius om. CKXY obiectum] et add. CKXY reflexi] reflexus est intellectus CK, reflexus est intellectio XY 10 accipitur] hic add. DFZ 14 intelligimus] intelligit intellectus DEFZ 15 intelligitur] cognoscitur CK || ille] post CK 18 unus] idem DFZ 19 aliqua] et add. A, in add. EM obiecto] aliquo A, eo E

QUAESTIO 12. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 25 Q. ² Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 7, lin. 36–49; *Sent.*, II, q. 21 B (Post medium).

cognoscit actum alterius angeli actu distincto ab actu cognito; igitur angelus cuius actus cognoscitur ab alio, potest cognoscere actum proprium cognitione consimili illi cognitioni qua aliis angelus cognoscit; sed illa cognitio distinguitur specie ab obiecto; igitur est aliis actus. Ista ratio videtur fortior omnibus quae sunt ²⁵ pro ista parte.

I tem notitia intuitiva et abstractiva differunt, certum est; sed notitia abstractiva potest cognosci intuitive, sicut patet in primo *Quodlibet*³; igitur etc.

I tem⁴ non est idem actus rectus voluntatis et reflexus; 30 igitur nec intellectus. Antecedens patet, quia non est idem actus amoris et odii; sed aliquis quandoque amat ipsum odium suum; igitur etc.

[INSTANTIAE DUAE ⁵]

Sed contra: tunc possent infiniti actus simul esse, quia 35 in illis est processus in infinitum; et posterior semper requirit priorem existere, sicut intuitiva naturaliter requirit existentiam obiecti.

Praeterea tunc esset aliquis actus qui non posset intuitive apprehendi ab intellectu. ⁴⁰

[AD INSTANTIAS ⁶]

Ad primum, concedo processum in infinitum in abstractivis, sed non in intuitivis. Primum patet, quia quaecumque cognitio

²⁵ omnibus] aliis add. DEFGZ ³⁷ sicut] quia CKXY ³⁹⁻⁴⁰ intuitive] naturaliter CK, naturaliter add. XY

³ Cf. *Quodlibet I*, q. 14, lin. 11-16; *Sent.*, II, q. 21 B (Ad initium).

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 21 B (Ad finem). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 21 A (Sextum); Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 5 (O'Callaghan, pp. 256-257).

⁶ Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 14, lin. 30-55; *Sent.*, II, q. 21 N (Ad sextum).

intuitiva et abstractiva potest cognosci abstractive ipso non existente. Potest enim cessare illa visio, et tunc cognosci abstractive; et illa cognitio potest cessare, et tunc cognosci alia cognitione abstractiva, et sic in infinitum. Sed ex hoc non sequitur aliqua infinitas actualis, nec aliqua magna multitudo; immo nulla multitudo sequitur necessario ex hoc. Secundum patet, quia in intuitivis semper posterior requirit priorem existere; et ideo si esset processus in infinitum, posset una maxima multitudo, puta mille visiones, existere simul; quod non experimur. Ideo in isto processu est dare ultimam visionem quae non potest videri, nec de illo habemus experientiam pro statu isto. Sed quae sit illa, nescio.

55 Per hoc patet ad secundum⁷ et ad principale.

QUAESTIO 13

UTRUM PERFECTIORIS OBJECTI SIT PERFECTIOR ACTUS

Quod non: Quia si sic, tunc infiniti objecti esset infinitus actus; et per consequens quicumque actus respectu Dei esset 5 infinitus.

Contra: Si non, tunc non esset via ad probandum quod unus actus sit perfectior alio.

Hic primo praemitto unam distinctionem; secundo, respondebo ad quaestionem.

44 ipso] ipsa CDFGKLXYZ 47 abstractiva] abstractive LM 51 posset
om. CKXY 52 existere] existerent CKXY 53 nec] nam DFZ 54 illa] illa CKLXY
54 illa] causa DFZ

⁷ Supra, lin. 39-40.

[PRIMUS ARTICULUS]

10

Circa primum dico¹ quod aliquid esse perfectius alio potest dupliciter intelligi: uno modo, in distinctis specie; alio modo, in illis quae sunt eiusdem speciei. Primo modo, est angelus perfectior homine et homo est perfectior asino. Secundo modo, una albedo est perfectior alia, et quaelibet forma in qua sunt plures partes eiusdem quantitatis, molis vel virtutis quam in alia forma eiusdem speciei; sicut una albedo est perfectior alia, quia habet plures partes albedinis eiusdem quantitatis. Et similiter una caritas est perfectior alia.

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1]

20

Circa secundum teneo duas conclusiones. Prima est quod² non est necesse quod semper perfectioris obiecti sit perfectior actus, et hoc sive obiectum sit complexum sive incomplexum.

Hoc probo primo sic: principium est obiectum perfectius²⁵ conclusione; et respectu eiusdem principii potest esse actus errandi et dubitandi, quorum uterque est imperfectior secundum speciem actu sciendi; igitur aliquis actus respectu perfectioris obiecti potest esse imperfectior actu aliquo respectu imperfectioris obiecti.

30

Praeterea accipiamus duo obiecta incompleta, puta angelum et hominem. Tunc sic: imperfectior est actus odiendi respectu cuiuscumque quam actus diligendi; sed possum odire angelum et diligere hominem; igitur etc.

QUAESTIO 13. – 17 est] dicitur BCGKXY 19 caritas] caliditas ABE 33 quam
om. BEG

QUAESTIO 13. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 6 (ed. cit., III, p. 514, 16-26); q. 5 (ed. cit., III, p. 487, 11-24). ² Cf. Ockham, *ibidem*, Prol., q. 12 (ed. cit., I, p. 359, 3-7).

35 Praeterea actus remissus est imperfectior quam actus intensus, saltem loquendo de perfectiore secundo modo³, licet non oportet quod semper ita sit primo modo⁴ loquendo; sed aliquando aliquis minus intense diligit melius et perfectius obiectum, et hoc tam de obiectis eiusdem speciei quam alterius; sicut minus intense 40 aliquando homo diligit maiorem caritatem quam minorem, et angelum quam hominem. Quod patet, quia quandoque minus intense cogitat de perfectiore obiecto quam de imperfectiore; igitur etc.

[CONCLUSIO 2]

45 Secunda conclusio est quod semper perfectioris obiecti potest esse perfectior actus quam imperfectioris, ita quod aliquis actus respectu perfectioris obiecti est perfectior omni actu respectu imperfectioris obiecti.

Pro quo sciendum quod respectu eiusdem obiecti tam complessi quam incomplexi possunt esse diversi actus, sicut respectu eiusdem conclusionis potest esse actus sciendi, errandi, et dubitandi; et similiter respectu eiusdem potest esse actus diligendi et odiandi. Et quamvis actus errandi possit esse imperfectior aliquo actu respectu perfectioris obiecti, tamen actus perfectissimus inter 55 istos tres actus respectu unius conclusionis est perfectior omni alio actu respectu imperfectioris conclusionis. Et eodem modo dico de obiectis incomplexis distinctis specie, quia actus perfectissimus respectu perfectioris obiecti est melior omni actu respectu imperfectioris obiecti; sicut perfectissimus actus qui elicetur circa 60 angelum, est perfectior omni actu elicito circa hominem.

36 perfectiore] perfectione DFZ 37 aliquando] quando BDFLMZ 48 obiecti] tam complexi quam incomplexi add. DFZ 53 possit esse] sit CKXY 54 perfectioris] imperfectioris CKMXY 55 tres] est DFGMZ actus] perfectior respectu obiecti perfectioris omni actu respectu obiecti imperfectioris sicut actus perfectissimus add. DFZ conclusionis] perfectioris add. DFZ 57 quia] quod DFZ

³ Supra, lin. 13.

⁴ Supra, lin. 12.

Hoc probo, quia illi sunt alterius speciei; et perfectissimus actus respectu imperfectioris obiecti non est perfectior perfectissimo actu respectu perfectioris obiecti, sicut manifeste patet; igitur cum unus actus necessario sit perfectior alio, ex quo differunt specie, sequitur quod actus perfectissimus respectu obiecti perfectioris est perfectior actu perfectissimo respectu obiecti imperfectioris. Quod autem isti actus differunt specie, probatur, quia actus contrarii respectu eiusdem obiecti differunt specie, sicut actus errandi et sciendi; igitur multo magis actus perfectissimi obiectorum distinctorum specie. 70

S i d i c i s quod actus respectu complexorum sunt alterius speciei, non autem respectu incomplexorum, *c o n t r a :* non est maior ratio de ipsis quam de illis. Praeterea tunc actus odiendi esset eiusdem speciei cum actu diligendi, qui ambo sunt respectu incomplexorum. Praeterea tunc actus beatificus esset eiusdem specie 75 cum actu naturali dilectionis, qui ambo sunt respectu incomplexorum. Similiter visio creaturae secundum istud posset esse beatifica, quia si sit eiusdem speciei cum visione Dei, posset intendi quousque perveniret ad aequalem gradum cum visione beata.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

80

Ad argumentum principale dico quod talis modus arguendi non valet nisi quando contingit implere ordinate processum in infinitum; hoc est, quando actus respectu infiniti praesupponit necessario actus infinitos infinitorum obiectorum habentium ordinem secundum perfectionem maiorem et minorem. Sic autem 85 non est in proposito. Sicut patet manifeste quod potest Deus intelligi et diligi post vel ante quodcumque obiectum creatum. Ideo actus quo diligitur necessario est finitus.

70 specie] differunt specie add. BCGK 73-75 Praeterea... incomplexorum om. ABCGKXY
74-76 diligendi... actu om. ELM 75-77 Praeterea... incomplexorum om. DZ 76 qui]
quia CGK 81 argumentum] primum add. DFZ

[INSTANTIA]

90 Contra: si actus respectu infiniti sit finitus et alius actus respectu *a*, quod est obiectum creatum, similiter est finitus, cum actus respectu infiniti excedit actum respectu *a* in dupla proportione, ponamus, potest Deus tunc facere aliquod obiectum in duplo perfectius quam *a*; et sit *b*. Tunc actus perfectissimus respectu *b* secundum praedicta⁵ excellit actum perfectissimum respectu *a* in duplo. Et iterum faciat aliud obiectum excellens *b* in duplo; et sit *c*. Tunc actus perfectissimus respectu *c* excellit actum perfectissimum respectu *b* in duplo; et per consequens, cum per casum positum actus perfectissimus respectu *b* sit aequalis actui qui est respectu infiniti, sequitur necessario quod actus perfectissimus respectu *c* excedit actum respectu infiniti in duplo; et ita actus respectu finiti excederet in perfectione actum respectu infiniti.

[AD INSTANTIAM]

105 Ad istud potest multipliciter responderi⁶: uno modo, ponendo statum in speciebus distinctis secundum perfectionem, quod casus tunc non est possibilis. Et ideo si actus respectu infiniti excedit actum respectu *a*, quod est individuum supremae speciei, in dupla perfectione, non potest Deus facere aliam speciem in 110 duplo perfectiore. Et ita secundum istam viam evacuatur argumentum.

Sed contra istud est illa difficultas⁷ de processu in in-

91 finitus] infinitus BG 93 ponamus] om. AELMXY, ut suppono DFZ 95 excellit] excedit DEFLMZ 97 Tunc] quia add. DFZ, cum add. LM 102 finiti] infiniti EGKZ 106 quod] quia DFZ, om. CKXY 109 perfectione] proportione LM, proportione perfectionis B

⁵ Supra, lin. 56-60. ⁶ Cf. Ockham, ibidem, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 550 2 - p. 553, 9; p. 558, 17 - p. 559, 4). ⁷ Cf. Ockham, *Quodlibet II*, q. 12, lin. 35-54; Scotus, *Ordinatio*, I, d. 27, q. 1-3 (ed. Vat., VI, p. 71, 17-21); *Reportatio Paris.*, ibidem, q. 2, n. 3, Tertio (ed. Vivès, XXII, p. 332).

finitum intellectionum per actus reflexos, quarum quaelibet est perfectior, posterior priore dico, propter obiectum perfectius: quia actus rectus habet albedinem pro obiecto, ille actus est melior quam albedo; igitur primus actus reflexus perfectior est actu recto propter perfectius obiectum. Eadem ratione secundus actus reflexus perfectior est quam primus, et sic est de omnibus; igitur potest esse processus in infinitum in obiectis distinctis specie secundum maiorem et minorem perfectionem.

120

A d i l l u d potest dici quod in talibus est processus in infinitum, et tamen numquam pervenietur ad aliquem actum aequalis perfectionis cum substantia. Et ita potest dici in proposito: non obstante tali processu in infinitum, numquam pervenietur ad aliquem actum aequum perfectum sicut est actus respectu infiniti; 125 et hoc, quia sunt alterius rationis, nec unum natum est alteri aequari in perfectione.

S i d i c i s: actus respectu infiniti excedit actum rectum in certa proportione quantitatis, vicesima ponamus, et primus actus reflexus excedit actum rectum in tanta perfectione, et secundus 130 excedit primum in tanta, et tertius in tanta; sed omne finitum per additionem eiusdem quantitatis transcenditur; igitur est devenire ad aliquem actum reflexum qui erit perfectior illo actu respectu infiniti:

R e s p o n d e o et dico quod proprio loquendo de proportione, non est concedendum quod ille actus respectu infiniti excedit actum rectum in aliqua proportione, quia hoc solum verum est ubi contingit ponere partem aequalem et inaequalem, per quarum compositionem fit aliquid perfectius, sicut est de duabus partibus aquae et ignis et albedinis et consimilium. In proposito 140 autem est excessus unius actus ad alium secundum se totum et

113 quarum quaelibet] quorum quilibet GLM 116 igitur] sicut BG 123 substantia] a DFZ 129 certa] tanta CGK 130 quantitatis om. CK 131 et] tunc sic CKXXY 130 excedit] primum add. DFZ 132 perfectione] proportione CKLXY 131 primum] rectum B 132 tertius] secundum add. CDFKXYZ 132 additionem] finitorum add. BCGK, infinitorum add. XY

totaliter, ita quod quaelibet pars unius excedit totum aliud non solum specie sed etiam perfectione, sicut quaelibet pars albedinis est perfectior quamcumque nigredine.

145 Similiter dico quod alia propositio⁸ accepta ‘omne finitum etc.’ habet veritatem in illis quae sunt eiusdem rationis, in quibus vere unum additur alteri praecedenti, sicut pars aquae additur aquae et pars albedinis additur albedini praecedenti. Habet etiam veritatem ubi contingit ponere partem aequalem et aliam partem 150 excedentem. Non autem habet locum in illis in quibus potest procedi in infinitum secundum perfectionem per additionem, non aliquorum eiusdem quantitatis, sed aliquorum eiusdem proportionis, quae secundum se tota sunt inaequalia. Et tamen numquam pervenietur ad aliquam magnam perfectionem quantitatis, quia 155 non ad perfectionem minimae substantiae. Et sic est in proposito de actibus reflexis.

[INSTANTIAE DUAE]

Sed ad huc arguitur propositum, ubi additur aliquid alteri secundum glossam tuam⁹, quia si aliquis dolet de aliquo tristabili, tantum plus dolet de maiore; puta plus dolet homo quod punietur per duos dies quam per unum, et sic deinceps; et per consequens per infinitum tempus in infinitum dolebit. Et hic additur pars doloris parti.

Praeterea¹⁰ habitus remissus reddit difficultatem voluntati, et intensor maiorem; igitur aliquis reddit impossibilitatem ad vincendum appetitum sensitivum.

142 aliud] aliud DFZ 144 nigredine] magnitudine AM 147 praecedenti om. DEFLMZ 150 locum] veritatem DFLMZ 152-153 eiusdem proportionis om. BCGKXY proportionis om. AE 153 inaequalia] aequalia EK 154 quantitatis om. BCGKXY
155 perfectionem] quantitatis add. L 158 arguitur] probatur DFZ 162 in om. LM

⁸ Supra, lin. 131-132. ⁹ Supra, lin. 145-148. ¹⁰ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 2, q. 4, art. 2 (cod. cit., f. 13vb).

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico quod possibile est quod aliquis tan-
tum tristetur et non plus de poena infinita extensive quam alius
homo vel idem homo alio tempore de poena finita. ¹⁷⁰

Et si arguas eodem modo quo prius ¹¹ de illo homine,
qui secundum rectam rationem dolet, quod plus dolet de maiore
etc., respondeo ¹² quod possibile est quod aliquis secundum
rectam rationem tantum doleat timore poenae finitae quantum
alius homo vel idem alio tempore de poena infinita. Cuius ratio ¹⁷⁵
est quia quaelibet creatura est limitata; ideo potest in tantum ef-
fectum quod non in maiorem. Et ideo quando pervenit ad ulti-
mum ad quod potest, non potest tunc plus.

Contra: recta ratio dictat quod plus debet dolere de poena
infinita quam finita. ¹⁸⁰

Dico quod non, sed dictat quod plus deberet dolere, si
posset. Consimiliter potest dici quod talis homo qui est in ultimo
actu, ita intense potest appetere visionem Dei per parvum tem-
pus sicut per infinitum tempus propter defectum virtutis suae.

Si dicas: pono quod Deus causet dolorem de poena in- ¹⁸⁵
finita et desiderium de visione durante in infinitum. Cum ipse
non sit limitatus, potest causare dolorem infinitum de infinita
poena:

Hic potest dici duplicitate: primo, quod quacumque tali
qualitate causata a Deo potest Deus facere intensiorem in infi- ¹⁹⁰
nitum; sed numquam erit status ad infinitum. Alter potest
dici, si sit status in augmentatione formae, quod oportet dare ali-

169 infinita] finita XY . extensive] intensive ADFLMZ || quam] quantum ACK
 170 finita] infinita KXY 172 rationem] tantum add. CDFKXYZ 174 quantum]
 quam AEGLM 181 dictat om. ADEFLMZ || quod² om. ADEFZ 183 intense] intenso
 ABCEGKXY || parvum] unum DEFZ 184 infinitum] magnum LM 186 durante] du-
 rativa AG, duratura XY, danda CK, duraturum BDFZ

¹¹ Supra, lin. 159-160. ¹² Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 7 C-D.

quem actum ita intensus respectu obiecti finiti sicut respectu obiecti infiniti.

195

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum potest dici quod habitus non potest facere difficultatem voluntati; quia si sic, hoc esset per actionem aliquam productivam vel destructivam, quorum neutrum potest poni in proposito. Tamen voluntas ut communiter sponte sine omni 200 coactione sequitur passiones. Et hoc vocant Sancti¹³ ingere difficultatem voluntati.

Si dicitur quod tunc non plus esset culpabilis voluntas sequens parvam passionem quam magnam, respondeo: potest dici quod non est magis culpabilis propter difficultatem quam 205 ingerit voluntati; sed est magis laudabilis, quia plura mala sive passiones tristabiles vult pati pro Deo, et magis culpabilis quia pauciora vult patienter tolerare adversa. Vel quia plures et maiores delectationes fugit est magis laudabilis, et magis vituperabilis quia pauciores et parvas non fugit sed adquiescit.

210 Aliter potest dici quod habitus ingerit difficultatem voluntati. Et concedo quod habitus potest esse ita intensus quod inclinaret voluntatem sufficienter ad actum conformem appetitui sensitivo, ita quod nullo modo potest in contrarium, nisi forte sit status in augmento passionis; et tunc forte voluntas potest 215 vincere supremam passionem, et per consequens quamlibet remissionem. Et forte appetitus sensitivus non est capax talis habitus vel passionis ultra certum gradum quem voluntas potest vincere. Et secundum primam¹⁴ viam, si habitus potest augeri tantum quod necessitat volentatem, oportet dicere quod voluntas in tali casu

207 pauciora] non add. DFZ
actu ADFZ

217 quem] quam ACEGKM

219 casu]

¹³ Cf. August., *De natura et gratia*, cap. 67, n. 81 (PL 44, 287). ¹⁴ Su-
pra, lin. 210-213.

non posset peccare. Non tamen haberet speciem libertatis, quia respectu aliorum obiectorum posset peccare; et etiam respectu istius obiecti potest peccare, si habitus vel passio remittatur.

Ad aliud argumentum praecedens¹⁵ potest dici aliter quod aliquis actus respectu finiti potest esse perfectior illo actu qui est respectu infiniti.

225

QUAESTIO 14

UTRUM DE MORALIBUS POSSIT ESSE SCIENTIA DEMONSTRATIVA

Quod non: Quia de illis quae subiacent voluntati, non potest esse scientia demonstrativa; sed moralia sunt huiusmodi; igitur etc.

5

Contra: Moralia sunt scibilia; igitur etc.

In ista quaestione¹ primo exponam unum terminum quaestioni; secundo ponam unam distinctionem; tertio, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

10

Circa primum dico quod ‘morale’ accipitur large pro actibus humanis qui subiacent voluntati absolute. Et sic accipitur in *Decretis*, d. 1, c. mos. Et patet in *Glossa*².

²²⁰ peccare] unde add. DFZ ^{Non tamen]} tum non D, cum non F, tunc non Z, nisi add. M
haberet... libertatis] careret libertate CKXY ^{speciem]} oppositum BG ^{libertatis]} actus libe-
ri G, non tamen simpliciter add. DFZ 223 aliud om. LM 224 finiti] infiniti EM
illo] aliquo DFZ

QUAESTIO 14. – 2 demonstrativa om. DEFLMZ 4 demonstrativa om. DFLMZ
11 morale] aliquando add. CKXY 12 qui] quia E

¹⁵ Supra, lin. 90-103.

QUAESTIO 14. – ¹ Pro tota hac quaestione, cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 12 (ed. cit., I, p. 359, 16 - p. 360, 16); *Sent.*, III, q. 15 G; q. 12 T.

² Cf. *Decretum Divi Gratiani*, D. 1, c. 4 (ed. Lugduni 1560, col. 3, 39-40).

Aliter accipitur magis stricte pro moribus sive actibus
 15 subiectis potestati voluntatis secundum naturale dictamen rationis
 et secundum alias circumstantias.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum sciendum quod moralis doctrina habet plures partes, quarum una est positiva, alia non positiva. Scientia moralis positiva est illa quae continet leges humanas et divinas, quae obligant ad prosecutum vel fugiendum illa quae nec sunt bona nec mala nisi quia sunt prohibita vel imperata a superiore, cuius est leges statuere.

Scientia moralis non positiva est illa quae sine omni precepto superioris dirigit actus humanos; sicut principia per se nota vel nota per experientiam sic dirigunt, sicut quod omne honestum est faciendum, et omne dishonestum est fugiendum, et huiusmodi, de quibus loquitur *Aristoteles* in morali philosophia.

[TERTIUS ARTICULUS]

30 Circa tertium dico quod moralis scientia positiva, cuiusmodi est scientia iuristarum, non est scientia demonstrativa, quamvis sit a scientia demonstrativa ut in pluribus regulata; quia rationes iuristarum fundantur super leges humanas positivas, quae non accipiunt propositiones evidenter notas.

35 Sed disciplina moralis non positiva est scientia demonstrativa. Probo, quia notitia deducens conclusiones syllogistice ex principiis per se notis vel per experientiam scitis est demonstrativa; huiusmodi est disciplina moralis; igitur etc. Maior est manifesta. Minor probatur, quia multa sunt principia per se nota in morali

14 moribus sive om. CKXY 19-20 moralis] humana ABDEGLMZ 22 superiore] maiore CKXY 24 sine om. DFZ 25 superioris] dominantis LM, dominans DFZ
 26 sic] sicut DFXYZ, om. CKLM .. sicut] ista DFZ .. quod om. DEFZ 35 disciplina]
 scientia CKXY 36 Probo om. ADEFLMZ 38 disciplina] doctrina CKXY, scientia DFZ

philosophia; puta quod voluntas debet se conformare rectae rationi, omne malum vituperabile est fugiendum, et huiusmodi. Similiter per experientiam sciuntur multa principia, sicut manifeste patet sequenti experientiam.

Et ultra dico quod ista scientia est certior multis aliis, pro quanto quilibet potest habere maiorem experientiam de actibus suis quam de aliis. Ex quo patet quod ista scientia est multum subtilis, utilis, et evidens.

Ad principale dico quod de illis quae subiacent voluntati, possunt formari propositiones verae et per se notae, quae multas conclusiones possunt demonstrare.

50

QUAESTIO 15

UTRUM ACTUS APPETITUS SENSITIVI DIFFERANT A PASSIONIBUS

Quod sic: Quia actus appetitus sensitivi imperantur a voluntate; sed passiones non imperantur; igitur etc.

Contra: Pluralitas non est ponenda sine necessitate; sed omnia possunt salvari sine tali pluralitate et distinctione actuum et passionum; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico¹ quod in appetitu sensitivo passio et actus non differunt. Quod probatur, quia secundum Philosopham, II *Ethicorum*², in anima non sunt nisi potentia, ha-

41 vituperabile *om.* CKXY 47 subtilis *om.* DFZ

QUAESTIO 15. – 4 imperantur] a voluntate *add.* DEFZ 5-7 sed... passionum *om.* DFZ
10 actus] actio B

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 11 F-G. ² Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, II, c. 4 (1105b 19-21).

bitus et passiones; sed passiones non sunt potentiae nec habitus; igitur sunt actus. Item istae ponuntur passiones: gaudium, dolor, spes, timor et amor; sed amor est actus, et timor; igitur etc.

15 Item Philosophus, ubi prius³, dicit sic: « Dico autem passiones quemadmodum concupiscentiam, iram, timorem, audaciam, invidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, zelum, iustitiam »; et omnes isti sunt actus appetitus; igitur etc. Item passiones sunt refrenandae per habitus virtuosos; sed sufficit 20 refrenare actus; igitur etc.

[INSTANTIAE NOVEM⁴]

Sed contra hoc arguitur multipliciter: primo, quia tunc quanto aliquis esset magis passionatus, tanto eliceret plures actus virtutis, si passio sit actus.

25 Item habitus virtuosi sunt eliciti actuum; et non sunt eliciti passionum, sed magis moderativi; igitur etc.

Item⁵ virtutes sunt circa passiones sicut circa obiecta; et non sunt circa actus sicut circa obiecta; igitur etc.

Item⁶ propter passiones non laudamur nec vituperamur; 30 sed propter actus laudamur; igitur etc.

Item eadem virtus est circa passiones contrarias, sicut fortitudo est circa timores et audacias; sed eadem virtus non habet simul actus contrarios; igitur etc.

Item virtus habet sedare passiones, non excitare; et habet 35 excitare actus, quia causat; igitur etc.

14 amor est] tales sunt CKXY !! et timor om. CKXY 18 iustitiam] misericordiam Aristot.
19 virtuosos] virtuales CGKXY 32 habet] est circa DFZ 33 simul om. DEFLMZ
34 excitare] extinguere CDEFKXYZ

³ Cf. Aristot., ibidem (1105b 21-23). ⁴ Instantia secunda et ultima exceptis, ceterae inveniuntur in Ockham, ibidem, q. 11 H (Ad finem), K, M (Post medium). ⁵ Cf. Aristot., ibidem, c. 2 (1104b 8-9). ⁶ Cf. Aristot., ibidem, c. 4 (1105b 29-32).

Item tunc passiones possent poni in voluntate, sicut actus boni et mali ponuntur in voluntate; quod est contra omnes, quia ab omnibus ponuntur solum in appetitu sensitivo.

Idem patet de fame et siti.

Item Philosophus, IV *Ethicorum*⁷, dicit quod delectatio est perfectio operationis; igitur non est operatio; sed certum est quod est passio; igitur etc.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico⁸ quod dupliciter accipitur 'passionatus': uno modo large, pro habente passiones quascumque; 45 alio modo stricte, pro habente passiones inclinantes contra rectam rationem. Neutro modo magis passionatus est magis virtuosus, quia quandoque magis virtuosus habet pauciores actus, quia mitigat quandoque actus appetitus sensitivi.

Aliter potest dici⁹ quod magis passionatus, quando oportet 50 et ubi oportet et secundum alias circumstantias, est magis virtuosus, quia talis sic passionatus plures actus virtuosos elicit ex quibus generatur virtus. Sed magis passionatus, quando non oportet etc, est magis vitiosus propter hoc quod talis plures actus vitiosos elicit.

Ad aliud dico quod habitus virtuosi sunt causativi actuum 55 et similiter moderativi actuum inordinatorum.

Ad aliud dico¹⁰ quod virtutes partis sensitivae non sunt circa passiones sicut circa obiecta, sed sunt elicitive et causative actuum qui sunt passiones. Obiecta autem habituum sunt illa quae sunt obiecta actuum elicitorum ab habitu et generativorum 60

⁴⁶ inclinantes *om.* DEFZ ⁴⁸ magis *om.* ABCGKXY ⁴⁹ mitigat] mitigant ABDFGLMZ ⁵² sic *om.* DEFXYZ ⁵²⁻⁵⁴ ex... elicit *om.* EF ⁵²⁻⁵³ ex... virtus *om.* CK

⁷ Cf. Aristot., ibidem, X, c. 3 (1174b 23). ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 11 H (Ad medium). ⁹ Cf. Ockham, ibidem, q. 11 R (Ad tertium secundi). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 11 M (Ad initium), H (Ad finem).

habitus; ut si actu appeto comedere, tunc obiectum istius actus et habitus generati ex illo actu est ipsa comestio.

A d a l i u d dico¹¹ quod propter passiones moderatas vel immoderatas laudamur et vituperamur, quando sunt in potestate nostra. Unde tales actus sive passiones non determinant sibi laudem vel vituperium, ita quod convenient eis intrinsece; sed solum quadam denominatione extrinseca per conformitatem ad volitionem virtuosam vel vitiosam dicitur talis passio laudabilis quando elicitur secundum debitas circumstantias, et vituperabilis quando elicitur secundum circumstantias indebitas.

A d a l i u d dico¹² quod non est virtus sensitiva una numero quae inclinat ad actus circa timores et audacias, sed una inclinat ad timores et alia ad audacias.

A d a l i u d dico¹³ quod virtutis est excitare sive causare passiones virtuosas, et refrenare passiones vitiosas, reducendo ad medium debite circumstantionando.

A d a l i u d patebit post¹⁴.

A d a l i u d dico quod fames et sitis sunt actus appetitus sensitivi, quia sunt desideria victualium.

A d u l t i m u m dico quod Philosophus non vocat operationem actum appetitus sensitivi, sed cognitionem sensitivam vel operationem vegetativae vel aliam operationem quae potest esse sine sensu.

A d a l i u d¹⁵ dico quod tam passiones laudabiles quam vituperabiles imperantur a voluntate virtuosa vel vitiosa.

67-68 volitionem] voluntatem DFMZ 68 dicitur] est CKXY 7 quando] quae DEFZ
69 debitas] determinatas EGLM 70 indebitas] indeterminatas ELM
72-73 sed... audacias om. DFZ 74 excitare] extinguere CDFKZ 84 aliud] principale DFZ
85 vitiosa] *Hic desinunt* LM.

¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 11 N. ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 11 O-Q. ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 11 S. ¹⁴ Cf. *Quodlibet II*, q. 17.
¹⁵ Scil., Argumentum principale.

QUAESTIO 16

UTRUM IN ALIO A VOLUNTATE SIT HABITUS VIRTUOSUS

Quod non: Quia sola voluntas est subiectum virtutis; igitur non est in aliquo alio. Antecedens patet, quia soli voluntati aliquod demeritum imputatur.

5

Contra: In appetitu sensitivo sunt actus; igitur et habitus virtuosi.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod 'habitus virtuosus' duplíciter accipitur: uno modo, pro aliquo habitu qui mediante cognitione et potentia cuius est habitus, sufficit ad eliciendum actum laudabilem, et qui nullo modo est elicivus actus vituperabilis; alio modo accipitur 'habitus virtuosus' magis large pro omni habitu sive quocumque nato causari ex actibus laudabilibus vel existere post actus laudabiles. Habitus virtuosus primo modo non est in aliquo alio a voluntate; sed habitus virtuosus secundo modo est subiective in aliquo alio.

Primum probo, quia¹ ad eliciendum actum laudabilem semper requiritur voluntas et eius actus; igitur nihil aliud a voluntate est sufficiens subiectum nec principium talis habitus. Praeterea quilibet actus ad quem inclinat quicumque habitus in appetitu sensitivo, potest esse malus propter malam intentionem voluntatis, sicut patet de se; et per consequens ad eliciendum actum laudabilem concurrit voluntas; igitur nihil aliud a voluntate est sufficiens principium talis actus.

25

QUAESTIO 16. – 2 in] aliquo add. DFZ 5 aliquod] meritum et DEFZ 6 actus] virtuosi add. XY 17 est] bene add. DFZ 19 eius] est add. DEFZ 20 nec principium om. DFZ

QUAESTIO 16. –¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 I (Ad secundum dubium); *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 48 (cod. cit., f. 117ra).

Secundam conclusionem² probo, quia quilibet post frequentiam actuum in appetitu sensitivo experitur se magis inclinatum ad consimiles actus quam ante; igitur oportet quod aliquid sit in illo appetitu quod prius non fuit, vel saltem extra voluntatem oportet aliquid ponere. Item quando primo est aliquis exercitatus in actibus virtuosis, si postea careat usu rationis et fiat furiosus vel stultus, manifeste patet quod talis inclinatur ad consimiles actus quos prius exercebat; sed hoc non potest esse sine habitu derelicto extra voluntatem, vel sine omni alia re derelicta post actus laudabiles.

[DUBIUM ET RESPONSIOS]

Sed tunc est dubium quid est illud quod remanet post actus.

Respondeo³ quod non potest sufficienter probari quod sit aliquid existens in appetitu sensitivo, saltem quantum ad multos actus virtuosos; quia potest poni sufficienter quod sit aliqua qualitas vel qualitates corporales inclinantes ad tales actus.

Quod probo: illud quod potest induci sine omni actu appetitus sensitivi, non est necessario ponendum subjective in appetitu sensitivo; sed omne quod possumus experiri in nobis, potest esse in nobis sine omni actu appetitus sensitivi; igitur etc. Maior est manifesta. Minor probatur, quia omnis talis inclinatio potest induci per artem medicinae et per alias vias. Nam medici per artem medicinae diminuunt concupiscentiam, et sic disponunt ad actus castos. Patet etiam quod tales inclinationes auferuntur et generantur per transmutationem corporalem, puta per generatio-

37 post] tales add. DFZ 40-41 qualitas] quantitas DFZ 43 necessario om. ADEFZ
45 omni om. DFZ 48 diminuunt] dirimunt GZ, dirigunt EF 49 concupiscentiam] concupiscentias BG 49-50 et generantur om. DEFZ

² Supra, lin. 16-17. – Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 D; q. 12 O; *Expositio Physicorum Aristot.*, Prol. (ed. Boehner, p. 4). ³ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 11 C, F (Ad initium), K, L; q. 4 H, M; q. 12 LL.

nem vel corruptionem caloris vel frigoris, sine omni actu appetitus sensitivi; igitur etc.

Praeterea post magnum exercitium actuum appetitus sensitivi, si corpus transmutetur per infirmitatem vel potionem vel comedionem, ita fortes passiones insurgunt et actus in appetitu ⁵⁵ sensitivo sicut si numquam habuisset aliquos actus laudabiles. Et hoc est frequenter quia per comedionem calor augmentatur et frigus diminuitur, ex quo causatur apprehensio et talis actus appetitus sensitivi; quod non esset verum si tales habitus inclinantes ad actus virtuosos ponerentur in appetitu sensitivo, quia tunc illi ⁶⁰ habitus mitigarent tales passiones.

Et ideo dico quod ex actibus appetitus sensitivi nullus habitus generatur immediate subjective existens in appetitu sensitivo, quamvis ex actibus apprehensivis multi habitus immediate generentur. Nec post multos actus appetitivos experitur quis se magis ⁶⁵ inclinatum ad consimiles actus immediate per habitus, sed solum mediate; puta quando appetit comedere et bibere, tunc post comedionem alicuius calidi experitur se magis inclinatum ad actus concupiscentiae quam ante actum appetendi.

[DUBIUM ET RESPONSIO]

70

Sed dubium est quid est illud quod manet post tales actus appetitivos.

Respondeo⁴ quod secundum Philosophum⁵, quandoque passiones sunt superabundantes, quandoque deficientes. Quando autem sunt passiones superabundantes, tunc ad eliciendum actus virtuosos oportet aliquam qualitatem destruere in ho-

⁵⁴ potionem] potationem CDFKXYZ ⁵⁶ sensitivo] erunt add. DFZ [aliquos] tales DFZ ⁵⁸ apprehensio et om. CKXY [talis] tales DEFZ ⁶³ generatur immediate trp. CKXY ⁶⁹ actum] actus DEFZ ⁷¹ manet] tunc add. CKXY

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 14 I; q. 15 E; q. 11 H (Ad finem), K (Ad initium). ⁵ Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, II, c. 5 (1106b 16-20).

mine quae ad tales passiones inclinat; et illa qualitas forte frequenter est calor. Exemplum: intemperatus et incontinens, in quo passiones concupiscentiae abundant, per macerationem carnis et subtractionem victualium remittit illam qualitatem inclinativam ad passiones concupiscentiae. Et possibile est forte quod eo ipso quod tale principium inclinativum remittitur vel destruitur, generetur simul cum hoc alia qualitas corporalis inclinans ad actus temperatos. Utrum autem ita sit vel non, et qualis debeat esse illa qualitas, pertinet principaliter ad medicos determinare, qui plures experientias de mutatione corporum humorum debent habere. Si autem sint passiones deficientes, tunc primo generatur aliquid inclinativum ad tales passiones, sive aliqua qualitas procedens corrumpatur sive non, quia forte semper aliqua qualitas corporalis corrumpitur et alia generatur.

Sed actus appetitus sensitivi non sunt immediate generativi talis qualitatis inclinantis ad actus consimiles, sed solum mediate; sed alii actus posteriores actibus appetitivis generant immediate tales qualitates inclinantes ad passiones. Exemplum: aliquis frigidus, non habens actum temperantiae nisi remissum propter frigiditatem, appetit comedere cibaria calida, quae causant alias qualitates corporales quae inclinant ad consimiles actus appetitus sensitivi quos prius habuit. Tunc istae qualitates corporales non causantur immediate ab actibus appetendi cibum, sed ab illis cibariis. Illud totum maxime habet veritatem in virtute temperantiae et in actibus eius, quia eius actus suscitantur et impediuntur per transmutationem corporalem, puta per comedionem vel abstinentiam. Utrum autem consimiliter sit de aliis virtutibus, et quo-

77 tales passiones] oppositos actus CKXY forte om. EKXY 78 quo] quibus ABXY
 79 abundant] superabundant BDFZ 81 passiones] actus B possibile est om. CKXY quod
 om. CEGKXY 82-83 generetur] generatur CKXY 83 alia] aliqua DFZ 84-85 et...
 qualitas om. DFZ 86 humorum] humanorum CDFGKXYZ debent] dicuntur DFZ
 89 forte] non add. DEFZ „semper] quando add. DFZ 90 corrumpitur... generatur] ge-
 neratur alia corrumpitur DFZ et... generatur om. CKXY 93 alii] aliquando AE
 99 cibum om. CK

modo ita est, non est modo dicendum propter prolixitatem. Credo tamen quod eodem modo est in aliis virtutibus; nec video aliquam ¹⁰⁵ necessitatem ponendi quemcumque habitum immediate generatum ex actibus appetitivis et inclinantem ad consimiles actus.

Ad argumentum principale, patet ex dictis quod, licet in appetitu sensitivo sint actus, non tamen habitus, quia non omnis actus est generativus habitus. ¹¹⁰

QUAESTIO 17

UTRUM PASSIONES SINT IN VOLUNTATE

Quod sic: Quia actus sunt in voluntate; sed passiones sunt actus, sicut prius¹ dictum est; igitur etc.

Contra: Passiones solum sunt in appetitu sensitivo; igitur non in voluntate.

Hic primo exponam unum terminum quaestionis; secundo, dicam ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico² quod per passionem intelligo omnem ¹⁰ formam existentem in potentia appetitiva natam regulari ratione recta ad hoc quod sit recta, quae requirit actualem cognitionem ad suum esse existere. Vel breviter, passio est forma aliqua distincta a cognitione, existens subiective in potentia appetitiva, requiriens cognitionem actualem ad suum esse existere. Per primum ¹⁵ excluditur cognitio actualis, quia illa non est passio; per secun-

¹⁰⁴ ita] ibi ADZ

QUAESTIO 17. – 13 breviter] aliter CKXY aliqua] alia et ABE

QUAESTIO 17. – ¹ Cf. *Quodlibet II*, q. 15. ² Cf. Ockham, *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 14, § 7 (ed. cit., p. 278, 36 – p. 279, 59).

dum, habitus omnes intellectuales et operationes vegetativa; per tertium excluduntur habitus in voluntate, quia possunt esse sine actuali cognitione, sicut patet in dormiente.

- 20 Ex isto sequitur³ quod tam actus appetitus sensitivi, et breviter omnes, quam actus voluntatis quam etiam delectatio et tristitia quae sunt in voluntate, sunt passiones; quia omnia ista sunt formae distinctae a cognitione, et sunt subiective in potentiis appetitivis, et sunt regulabiles recta ratione mediate vel immediate,
25 et requirunt actualem cognitionem ad suam existentiam.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico primo quod passiones sunt in voluntate, quia amor et spes, timor et gaudium sunt in voluntate, quae tamen communiter ponuntur passiones. Similiter delectatio et tristitia sunt in voluntate, quae etiam sunt passiones; igitur etc.

Secundo dico quod quaedam passiones voluntatis non distinguuntur ab actibus, et quaedam distinguuntur. Amor enim et spes non distinguuntur ab actibus, quod patet per inseparabilitatem illorum ab actibus, sed sunt actus immediate eliciti a voluntate et ab habitibus voluntatis. Sed⁴ delectatio et tristitia distinguuntur ab actibus, quod patet ex hoc quod actus voluntatis possunt remanere sine delectatione et tristitia, sicut patet de daemone qui intensissime diligit se et tamen in hoc nullo modo delectatur. Similiter angelus bonus habet nolle respectu alicuius
40 quod evenit; sicut nollet hominem peccare ad cuius custodiam

18 quia] qui DFGZ 20 tam] omnes add. CK 20-21 et... omnes om. CKXY
 20 et om. BEFG 21 omnes] tam add. DEFZ . quam actus trp. DEFZ " voluntatis] volitio
 DFZ, voluntas E 22 ista] talia CKXY 24 regulabiles] regulata DEFZ 28-30 quae...
 voluntate om. A 29-30 Similiter... etc om. CK 30 quae... passiones om. DFZ 35 ab
 habitibus] habitu DFZ, ab habitibus E .. voluntatis] voluntatem E 36 hoc quod] dictis
 quia DFZ 38 intensissime] intensive BCK, necessario DEFZ

³ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 11 H. ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, IV,
 Dubitationes additiae I, P.

deputatur, et tamen homo peccat mortaliter; sed ex hoc nullo modo tristatur, quia sicut in damnato nulla est delectatio, ita in beato nulla est tristitia. Sed delectatio et tristitia non possunt esse sine actibus naturaliter, quia ab illis causantur et conservantur; 45 igitur istae formae sunt passiones et non actus.

[INSTANTIA]

Sed contra praedicta, quia secundum Philosophum⁵, propter passiones non laudamur nec vituperamur; sed propter omnem formam existentem in voluntate laudamur et vituperamur; 50 igitur etc.

[AD INSTANTIAM]

Respondeo⁶ quod Philosophus intelligit de passionibus sensitivis quae non sunt in potestate nostra, cuiusmodi sunt actus appetitus sensitivi surrepticii; puta timere, irasci, quibus statim homo capit facta apprehensione obiectorum, nec sunt in potestate sua; 55 sicut est etiam dolere, gaudere, quae convenient pueris et fatuis, qui non habent usum rationis. Ideo propter talia nec laudamur nec vituperamur. Tales autem actus surrepticii non sunt in voluntate, quia omnes actus qui sunt in voluntate, sunt in potestate voluntatis.⁶⁰

Ad argumentum principale, nego assumptum, quia passiones aliquae sunt in voluntate.

41 tamen] cum XY : homo om. ABCGKXY sed om. CKXY 43 beato] bono AE
47 secundum Philosophum] quaestione praecedenti E

⁵ Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, II, c. 4 (1105b 29-32); Ockham, *ibidem*, III, q. 11 K (Secundum dubium); *Quodlibet II*, q. 15, lin. 29-30. ⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 11 N; *Quodlibet II*, q. 15, lin. 63-70.

QUAESTIO 18

UTRUM UNIVERSALITER TANTA SIT DISTINCTIO ACTUUM
QUANTA HABITUUM ET ECONVERSO

Quod non: Quia actus temperantiae sunt distincti; et tamen temperantia quae est habitus, est una; igitur etc.

Contra: Habitus generatur ex actibus; igitur ex distinctis actibus generantur distincti habitus.

Hic praemitto unam distinctionem; postea dicam ad quaestionem.

10

[PRIMUS ARTICULUS^{1]}

Circa primum dico quod 'habitus' dupliciter accipitur, scilicet large et stricte. Large accipitur pro omni qualitate generata post actus, quae tamen potest generari sine actu; et talis habitus est subiective in corpore, non in anima; quia post actus quosdam appetitus sensitivi generantur quaedam qualitates corporales, non immediate ab illis actibus, sed mediantibus aliis actibus posterioribus, quae tamen qualitates generari possunt sine actibus appetitus sensitivi. Sicut aliquis carens inclinatione sufficienti ad comedendum pro loco et tempore, post actus comedendi cibum causatur per alterationem et actionem alimenti aliqua qualitas in corpore inclinans ad actum appetendi cibum et comedendi; et illa qualitas non causatur ab actu comedendi, sed ab actione alimenti immediate. Et ista qualitas nata est causare esuriem, quae quando expedit, potest causari mediantibus aliis causis, puta aceto, herba et huiusmodi.

QUAESTIO 18. – *Ad lin. 6 incipit N. 4 non] sic BE 6 generatur] Hic incipit N. 16 ab illis] mediantibus talibus DFZ 17 mediantibus] mediate CKN 20 et actionem om. BE 21 actum] actus DEFZ 22 comedendi om. DEFZ 23 ab actione] ab alteracione E, a virtute DFZ 23-24 quando expedit om. E 24 potest] competenter add. DFZ*

QUAESTIO 18. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 11 C, L; q. 15 E.

Aliter accipitur ‘habitus’ stricte pro habitu immediate generato ex actu, qui habitus aliter generari non potest.

Habitus accepti primo modo sunt in corpore et in parte apprehensiva; secundo modo, sunt in voluntate.

[SECUNDUS ARTICULUS²]

30

Circa secundum articulum dico quod quaestio non est de habitu primo modo accepto, sed secundo modo. Et quantum ad istum intellectum dico quod tanta est distinctio actuum quanta habituum et econverso. Quod probo, tum quia distincti habitus specie sunt a distinctis actibus specie, quod non esset nisi esset ³⁵ aequalis distinctio illorum; tum quia econverso distincti actus specie causant distinctos habitus specie, quod patet ex hoc quod habitus generatus ex istis actibus non inclinat immediate nisi ad consimiles actus et non ad alios; et alius habitus generatus ex aliis actibus inclinat ad alios actus; igitur etc. ⁴⁰

Praeterea causae eiusdem rationis possunt in effectus eiusdem rationis; sed habitus generati ex actibus non possunt frequenter esse eiusdem speciei; patet de habitu respectu complexi et incomplexi, respectu principii et conclusionis; igitur nec actus possunt esse eiusdem speciei. ⁴⁵

Praeterea aliquis potest scire principium et errare circa conclusionem; et non potest scire principium et ignorare principium ignorantia dispositionis; igitur habitus principii et conclusionis non solum distinguuntur numero sed specie, et actus similiter.

28-29 apprehensiva] appetitiva CK 35 sunt om. GN || sunt a] arguant CKXY || a]
ad ABGN, per E || distinctis actibus] actus distinctos ABCEGKNXY || specie²] reducuntur add. G
38 generatus] generati DFZ || inclinat] inclinant DFZ 47 principium¹] conclusionem DFZ
48 ignorantia dispositionis om. CKXY

² Cf. Ockham, ibidem, q. 12 B; q. 11 I, K.

Si dicis quod causae diversae speciei possunt in effectum eiusdem speciei, et per consequens licet actus distinguantur specie, non tamen habitus:

[AD INSTANTIAM⁴]

55 Contra: sicut actus sunt causae habituum, ita habitus sunt causae actuum; et per consequens numquam erit via ad probandum distinctionem specificam inter habitus et actus.

Praeterea nisi obiectorum distinctorum specie essent actus et habitus distincti specie, non posset probari distinctio specifica inter 60 quoscumque habitus vel actus; quia habitus et actus obiectorum eiusdem speciei sunt eiusdem speciei, et si habitus obiectorum diversae speciei sunt eiusdem speciei, omnes habitus essent eiusdem speciei.

Praeterea si sic, tunc habitus respectu unius obiecti posset in 65 clinare ad actum respectu alterius obiecti diversae rationis; quia si causae sint eiusdem rationis, possunt in effectum eiusdem rationis; et per consequens non plus esset cognitio similitudo unius obiecti quam alterius.

Praeterea cognitio Dei et visio et cognitio muscae et albedinis differunt specie; igitur omnes, quia eadem est ratio de istis et de omnibus.

Praeterea respectu eiusdem obiecti numero possunt esse cognitiones alterius speciei; patet de cognitione intuitiva et abstractiva; igitur multo magis respectu obiectorum distinctorum specie.

75 Ideo dico quod semper tanta est distinctio actuum quanta

56 erit] est ADEFZ 57 specificam om. DFZ [et] vel AB 60 habitus et om. E [et actus om. DFZ 64 unius] rationis add. E [obiecti] eiusdem rationis add. B 69 et cognitio om. DEFNZ 69-70 et³... specie] distinguuntur specie et etiam visio albedinis DFZ 71 omnibus] aliis add. DFZ 75 semper om. DEFNZ

³ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 B. ⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 B, D.

habitum et econverso; et ideo si diversorum obiectorum specie sint diversi actus specie, sequitur quod erunt diversi habitus specie. Et si habitus aliquorum obiectorum sint eiusdem speciei, et actus erunt. Et ideo respectu eiusdem principii tam actus quam habitus in diversis intellectibus sunt eiusdem speciei.

80

[INSTANTIA]

Sed contra illam rationem⁵ de scientia et errore, quia dilectio unius hominis stat cum odio alterius, et non respectu eiusdem, et tamen istae dilectiones non sunt alterius rationis.

[AD INSTANTIAM]

85

Respondeo⁶: licet dilectio mei non stet cum odio respectu mei, tamen dilectio consimilis dilectioni mei, puta dilectio alterius hominis, stat cum isto odio. In proposito autem cum errore unius conclusionis non stat scientia eiusdem, nec aliqua notitia eiusdem rationis.

90

Si dicas: quando aliqua sunt eiusdem speciei, quidquid stat vel repugnat uni, et alteri; sed dilectiones duorum hominum sunt eiusdem speciei per te; igitur etc:

Respondeo: verum est quod quidquid repugnat uni, consimile repugnat alteri, licet non idem. Sic est in proposito.

95

Ad principale dico quod sicut sunt distincti actus temperantiae specificae, ita sunt distincti habitus, sicut alias⁷ patebit.

76 si] respectu add. B 77 sequitur] om. ACKNXY, patet E, tot erunt diversi actus specie G quod] om. CKXY, quot G 79 ideo om. DFZ 86 dilectio] respectu add. DZ respectu om. BCFKXY 88 errore] respectu add. AE 89 aliqua] alia add. DFZ
95 consimile] consimiliter EFZ, consimilium B non] omnino add. DFZ Sic] sit EF " est] om. DFZ, omnino E 97 sicut] melius add. DFZ alias] postea CKXY 98 patebit] et hoc est verum add. DFZ

⁵ Supra, lin. 46-49. – Cf. Ockham ibidem, q. 12 UU (Sextum dubium).

⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 HHH. ⁷ Fortasse Sent., III, q. 15 B.

QUAESTIO 19

UTRUM HAEC PROPOSITIO ‘HOC EST CORPUS MEUM’
 PROLATA A SACERDOTE IN MISSA
 SIT VERA DE VIRTUTE SERMONIS¹

Quod non: Quia quaero quid demonstratur per hoc pronomen ‘hoc’: aut corpus Christi, et tunc est falsa, quia quando profertur hoc pronomen, non est corpus Christi in Eucharistia; igitur si tunc demonstratur corpus Christi, illa propositio erit falsa. Aut demonstratur aliud a corpore Christi, et tunc adhuc est falsa, quia nihil aliud quam corpus Christi est corpus Christi.

Contra: Nulla falsitas est in quocumque sacramento; igitur haec non est falsa ‘hoc est corpus meum’.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico primo quod pronomen demonstrativum non est significativum nisi ex intentione proferentis; et ideo ex hoc quod proferens vocaliter pronomen demonstrativum intendit diversimode demonstrare unum vel aliud, est aliter et aliter iudicandum de veritate propositionis in qua ponitur tale pronomen. Et ideo dico quod pronomen non significat aliquid per se ex primaria institutione, sicut categorema, puta ‘homo’ vel ‘animal’; nec consignificat cum alio, sicut syncategorema, puta coniunctiones et adverbia.

QUAESTIO 19. – *Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur.*
 20 institutione] imponit DFZ 21 nec] sed DFZ

QUAESTIO 19. – ¹ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 8, q. 2, n. 1, nn. 11-26 (ed. Vivès, XVII, p. 34, pp. 54-67); *Reportatio Paris.*, ibidem, n. 1 (Arg. 1-2), nn. 8-17 (ed. Vivès, XXIV, pp. 14-15, pp. 19-26).

Secundo dico quod² omni propositioni vocali correspondet aliqua propositio mentalis.

His suppositis dico tunc ad quaestionem quod ista propositio²⁵ prolata a sacerdote vera est, quia sacerdos debito modo proferens debet intendere demonstrare corpus Christi per hoc pronomen ‘hoc’ prolatum. Sed iste sacerdos unam propositionem mentalem formabit in illo instanti vel tempore parvo in quo profert hoc pronomen, et aliam in fine prolationis istius propositionis ‘hoc³⁰ est corpus meum’. Quia si ante finem prolationis huius propositionis, puta in medio prolationis vel in principio, velit debito modo formare propositionem mentalem in qua praedicatur signum supponens pro corpore Christi de pronomine demonstrante idem corpus, debet formare talem propositionem mentalem ‘hoc³⁵ corpus quod erit statim sub istis speciebus, si ista propositio debite proferatur, est corpus meum’. Et ista propositio mentalis de futuro formata pro illo instanti vel parvo tempore quo profertur pronomen, est simpliciter vera. Sed in fine prolationis debet formare istam propositionem, si debito modo procedat, ‘hoc corpus⁴⁰ existens sub istis speciebus est corpus meum’; ita quod prima propositio est de futuro et secunda de praesenti.

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quia videtur quod pronomen sit vox significativa ad placitum ex sui primaria institutio-⁴⁵ ne, quia quaelibet vox vel est categorematica, et tunc significat aliquid per se; vel syncategorematica, et tunc significat cum alio ex sui primaria institutione.

³³ praedicatur] praedicat ABG ³⁵ idem] illud DFNZ ³⁶⁻³⁷ si... proferatur
om. CDFKZ ³⁷ meum] om. ABKNXY, christi E ³⁸ pro] in BP ⁴² est] erit BGN,
sit CKXY ⁴⁵⁻⁴⁶ institutione] impositione DFZ

² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 3 (ed. cit., p. 14, 84-86).

[DUBIUM 2]

50 Secundum dubium est, quia videtur quod si hoc in propositione prolata semper demonstrat idem, scilicet in principio, medio et fine; igitur semper corresponebit sibi eadem propositio mentalis; et per consequens si una est de praesenti, alia erit de praesenti.

55

[DUBIUM 3³]

Tertium est, quando propositio ista est vera: aut in principio, aut in fine. Et neutro modo videtur, quia⁴ nec est in principio nec in fine propositio; igitur tunc non est vera.

[AD DUBIUM 1]

60 Ad primum istorum respondeo quod nullum pronomen demonstrativum primo instituitur ad aliquid determinate significandum ex intentione constituentis, sed ex primaria institutione instituitur ut quilibet homo possit uti eo loco nominis proprii cuiuscumque rei. Et ideo dico quod ex primaria institutione est vox 65 categoretica, non quia ex primaria institutione aliquid determinatum significat, sed quia ex primaria institutione habet quod quilibet proferens instituat illud ad significandum aliquid determinate, quod etiam significatur alio nomine proprio; sicut hoc nomen ‘corpus Christi’ est proprium illius naturae Christi, sed 70 hoc pronomen significat eamdem naturam ex intentione proferentis.

50 li] si CDEFGZ, om. N] hoc] om. DFZ, per hoc E 51 demonstrat] demonstratur DEFZ 58 tunc om. CKXY 60 nullum om. CKNXY 61 primo om. DFZ
62 intentione] institutione BGXY 70 intentione] institutione BDFZ

³ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 12. ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, II, c. 9 (ed. cit., p. 275, 75-79).

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium dico quod semper idem demonstratur in principio propositionis et in fine. Tamen aliae [sunt] propositiones mentales in principio et in fine, scilicet in principio formatur propositio de futuro, et in fine formatur propositio de praesenti; et hoc quia res aliter se habet in principio et in fine. Nam in principio prolationis non est corpus Christi sub illis speciebus, sed in fine est ibi corpus Christi. Et ideo in principio correspondet propositio de futuro, et in fine propositio de praesenti. 75

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium dico quod propositio mentalis est vera in principio et in fine, sed non eadem sed diversa. Et causa est quia propositio mentalis est tota simul, et potest tota formari in instanti sive in parvo tempore. Et quia est permanens in principio 85 et in fine, ideo est vera in principio et in fine. Sed propositio vocalis non est tota simul sed successive. Ideo est illa vera in fine et non in principio, quia homines sic utuntur propositione vocali. Et hoc denotatur per talem propositionem esse veram ex quo non potest esse tota, quod scilicet ideo dicatur vera quia nunc non 90 est et prius fuit, et audiens prius illam, sic concipit esse in re sicut per illam propositionem denotatur.

S i q u a e r i s quare non est vera in principio sicut in fine, *r e s p o n d e o*, quia in principio non est certum alicui audienti quod erit talis propositio. Unde quando dicit 'hoc', adhuc audiens 95 non concipit aliquam propositionem. Similiter quando dicit 'hoc

74-75 Tamen... fine *om.* CDFKXYZ 75 mentales] formantur *add.* G scilicet
sed CDFKXYZ 79 est] erit BCGKNXY 83 sed¹ *om.* CKXY 84 tota² *om.* CDFKZ
 89 hoc... per] per hoc denotatur Z per] propter E 90 tota] simul *add.* CKXY quod
 quia CK quod... scilicet *om.* XY dicatur] dicitur NXY vera] in fine *add.* XY 90-91 nunc...
 et² *om.* CKXY 91 fuit *om.* ADFGNZ prius² *om.* CKXY concepit] concepit CEKNXY
 94 quia] quod DFGNXYZ 95 erit] est AE

est corpus', adhuc nescit utrum proferens velit dicere corpus asini vel hominis. Et quia audiens numquam concipit sic esse in re sicut per propositionem denotatur nisi in fine, ideo propositio vocalis non est vera in principio sed solum in fine. Et ideo non sequitur: in fine non est propositio, igitur in fine non est vera, quia sufficit ad eius veritatem quod fuit propositio. Sed illa consequentia bona est de propositione mentali, quia illa est tota simul.

Ad argumentum principale dico quod sacerdos proferens talem propositionem, semper tam in principio quam in fine demonstrat corpus Christi. Sed in principio propositio vocalis nec est vera nec falsa propter causam dictam⁵. Tamen propositio mentalis vera est tam in principio quam in fine; sed alia et alia est in principio et in fine, quia una est de futuro et alia de praesenti.

Explicit secundum Quodlibet.

⁹⁶ aliquam] illam GN ¹¹¹ Explicit... Quodlibet *om.* EF Quodlibet] okkam *add.* CGK, *venerabilis magistri wilhelmi ockam anglici add.* D

⁵ Cf. supra, lin. 94-100.

QUODLIBET TERTIUM

QUAESTIO 1¹

UTRUM SUPPOSITO QUOD DEUS INTELLIGAT
ET SIT CAUSA EFFICIENS IMMEDIATA OMNIUM,
, POSSIT EX HOC DEMONSTRARI
QUOD SIT INFINITAE VIRTUTIS INTENSIVE

Quod non: Quia omnia sunt finita; igitur supposita efficientia omnium et intellectione omnium, ex hoc non potest probari infinitas Dei.

10 Contra: Infinitorum nec est cognitio nec efficientia nisi infinita, quia aliter esset maior perfectio in effectibus quam in causa; sed tam effectibilia quam cognoscibilia sunt infinita; igitur etc.

15 [AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

Ad istam quaestionem dico primo quod supposito quod Deus sit efficiens omnium, non potest per hoc sufficienter probari quod Deus sit infinitus in vigore, quia ex finito effectu vel ex finitis effectibus simul producibilis non potest probari infinitas causae; sed² quilibet effectus producibilis a Deo est finitus; similiter

QUODLIBET III. CODD. ABCDEFGKN.

QUAESTIO 1. – 1 *om.* BE, *mg.* ACGK 19-20 *causae*] esse ACK, dei N 20 *similiter*] ergo DFZ

QUAESTIO 1. – ¹ De hac materia, cf. *Quodlibet II*, q. 2; *Quodlibet VII*, qq. 11-12, qq. 14-17. ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 8 (ed. cit.,

omnes effectus simul producibles a Deo sunt finiti; igitur per efficientiam illorum non potest probari infinitas Dei.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod ex intellectione omnium confusa non potest demonstrari quod Deus sit infinitae virtutis, quia nos nunc ²⁵ habemus de facto cognitionem infinitorum generalem et confusam, et tamen cognitio illa, scilicet nostra, est necessario finita.

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico quod ex distincta et discretiva cognitione omnium, qua cognitione sufficienter discernuntur omnia possibilia, non ³⁰ potest demonstrari quod Deus sit infinitae virtutis, quia non potest demonstrari quin per cognitionem finitam possit Deus distincte omnia cognoscere.

[CONCLUSIO 4]

Quarto dico quod ex hoc quod Deus est finis omnium, non ³⁵ potest demonstrari eius infinitas; tum quia³ non potest demonstrari quod sit finis omnium; tum quia supposito quod sit, adhuc non potest demonstrari eius infinitas.

[CONCLUSIO 5]

Quinto dico quod ex parte eminentiae non potest demonstrari eius infinitas, quia non potest demonstrari quod est emi-

²¹ simul *om.* BDFZ ²⁶ generalem et] generabilium DFZ ²⁹ et discretiva] *om.* CKNXY, et discreta DEFGZ ³⁷ finis omnium *om.* G. [ad] hoc CKXY
³⁸ infinitas] quia non potest demonstrari quod sit infinitus *add.* A

III, p. 550, 2 - p. 552, 2; p. 558, 17 - p. 559, 4); d. 43, q. 1 (ed. cit., IV, p. 637, 1-4). ³ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 2.

nentissimum inter omnia; et dato quod esset, non potest demonstrari ex hoc eius infinitas, quia potest esse eminentissimum ita quod nihil sit melius eo, quod tamen est finitum.

45

[ARGUMENTA IN CONTRARIUM
CONTRA CONCLUSIONEM 1⁴]

Sed contra ista et primo contra primum: quia VIII *Physicorum*⁵, arguit Aristoteles sic: primum movens movet in infinito tempore; igitur est infinitae virtutis. Antecedens est verum, igitur consequens. Consequentia est manifesta et probatur; quia si movet tempore infinito, potest igitur producere successive infinita, quia quolibet motu potest aliquid producere; sed habere potentiam ad producendum infinita est habere potentiam infinitam.

55 Confirmatur, quia si potest successive producere infinita, tunc infiniti effectus producibles continentur in eius virtute, quia tale agens non potest recipere ab alio virtutem agendi.

Praeterea illud quod quantum est ex se potest producere infinita simul, est infinitum; sed Deus est huiusmodi; igitur etc.

60 Praeterea ubi pluralitas numeralis arguit maiorem perfectionem quam unitas, ibi infinitas arguit infinitam perfectionem; sed posse efficere duo vel tria arguit maiorem perfectionem quam posse efficere unum tantum; igitur posse efficere infinita arguit infinitam perfectionem; sed Deus est huiusmodi; igitur etc.

65 Praeterea VIII *Physicorum*⁶, probat Philosophus quod primum movens est sine magnitudine, quia si esset virtus in

44 quod²] et A] est] esse AE

53-54 infinitam] igitur etc add. ADEFZ

⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, qq. 1-2, n. 7, nn. 111-114, nn. 117-118, n. 127 (ed. Vat., II, pp. 127-203). ⁵ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, t. 78 (266a 10-24). ⁶ Cf. Aristot., *ibidem*, tt. 78-86 (266a 10 - 267b 26).

magnitudine, moveret in instanti. Ista ratio non valeret, nisi esset infinitus in vigore.

Praeterea VIII *Physicorum* et XII *Metaphysicae*⁷, ponit Commentator duplē motorem caeli, scilicet motorem separatum et coniunctum; aliter enim, si motor primus moveret caelum immediate, moveret in instanti; quod dictum nihil valet, nisi primus motor sit infinitus in vigore.

[CONTRA CONCLUSIONEM 3]

Contra tertium, quia⁸ ubi pluralitas numeralis requirit maiorem perfectionem quam unitas, ibi infinitas requirit infinitam perfectionem; sed intellectio duorum distincte est maioris perfectionis quam unius tantum; igitur intellectio distincta infinitorum est infinitae perfectionis.

[CONTRA CONCLUSIONEM 4⁹]

80

Contra quartum, quia voluntas potest velle maius bonum quolibet bono finito, quia intellectus potest intelligere maius bonum. Similiter voluntas inclinatur ad appetendum bonum infinitum; sed si finis ultimus non esset bonum infinitum, voluntas non posset appetere bonum infinitum.

85

Praeterea impossibile est quod sit maius bonum fine ultimo; igitur si finis ultimus sit bonum finitum, impossibile est bonum infinitum esse.

67 ratio] vero add. DF 77 distincte] distincta CKXY 81 maius] magis AE
87 impossible] incompossibile ABGNY

⁷ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, VIII, tt. 78-79 (ed. Iuntina, IV, f. 423 I - f. 427 G); *In Aristot. Metaph.*, XII, t. 41 (ed. Iuntina, VIII, f. 323 L - f. 325 M). ⁸ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 125, n. 127 (ed. Vat., II, pp. 201-204). ⁹ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 130 (ed. Vat., II, pp. 205-206).

[CONTRA CONCLUSIONEM 5]

90 Contra quintum, quia¹⁰ enti non repugnat infinitas; igitur primum non est perfectum nisi sit infinitum, quia si est finitum, potest ab alio excelli. Similiter quodlibet compossibile est ponendum cuius non apparet incompossibilitas; sed hic non apparet aliqua incompossibilitas; igitur etc.

95

[AD ARGUMENTA IN CONTRARIUM
AD ARGUMENTA CONTRA CONCLUSIONEM 1]

Ad primum istorum, nego¹¹ consequentiam, quia antecedens est verum secundum intentionem Philosophi, et consequens falsum; quia ipse non posuit primum motorem infinitum in vi-
100 gore, sed solum probat infinitatem secundum durationem sine fatigione et diminutione virtutis moventis.

Ad probationem¹² concedo quod potest producere successive infinita. Sed ultra dico¹³ quod habere potentiam ad producendum infinita successive non est habere potentiam infinitam,
105 quia sic sol et similiter angelus esset infinitus, quia uterque habet potentiam producendi infinita successive. Sed habere potentiam producendi infinita simul est habere potentiam infinitam; sed talem non habet Deus, quia hoc includit contradictionem.

Ad aliud¹⁴ concedo quod Deus continet virtualiter et simul
110 infinitos effectus successive producibles, quia hoc non est aliud quam posse producere infinitos effectus successive. Sed sic con-

92 compossibile] possibile CDFKXYZ 93 cuius] ubi DFZ 94 aliqua incompossibilitas] DFZ, om. cett.

¹⁰ Cf. Scotus, *ibidem*, nn. 132-133 (ed. Vat., II, pp. 206-207). ¹¹ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 115 (ed. Vat., II, pp. 190-191); Ockham, *Quodlibet VII*, qq. 16-17. ¹² Supra, lin. 51-54. ¹³ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 116 (ed. Vat., II, pp. 191-192). ¹⁴ Supra, lin. 55-57. - Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 3 (cod. cit., f. 125vb).

tinere non est infinitae virtutis; sic enim unus parvus ignis continet virtualiter infinitos effectus.

Ad aliud¹⁵ dico quod illa affirmativa est falsa ‘illud quod quantum est ex se etc.’ propter falsam implicationem, scilicet¹¹⁵ quod aliquid potest producere infinita simul, quod includit contradictionem. Quia bene sequitur: Deus potest producere infinita, quantum est ex se; igitur Deus potest producere infinita; quia¹⁶ li ex se non est determinatio diminuens nec distrahens. Et sequitur: Deus potest producere infinita; igitur infinita possunt¹²⁰ produci a Deo; quod includit contradictionem. Et ideo dico quod Deus nec ex se nec aliunde potest producere infinita.

S i d i c i s quod hoc non repugnat Deo ex se:

Dico quod sic. Dico tamen quod cum hoc stat quod si essent infinita simul producibilia, Deus posset illa simul producere.¹²⁵ Sed antecedens includit contradictionem, ideo nihil potest ex illo antecedente demonstrative probari, sed solum inferri, sicut¹⁷ ex impossibili quodlibet.

Ad aliud¹⁸ dico quod illa propositio generalis ‘ubi pluralitas etc.’ est vera in illis quae sunt eiusdem rationis, sed non est¹³⁰ vera nec quoad primam partem nec quoad secundam in illis quae sunt alterius rationis. Exemplum: si unus potest tantum semel portare unum lapidem et alius potest simul portare quatuor eiusdem ponderis vel maioris, ille secundus esset perfectior quam primus. Et ideo si aliquis homo posset simul portare infinitos lapides, ille esset infinitae virtutis, quia hic portantes lapides sunt eiusdem speciei omnes. Sed non sequitur: unus homo potest tantum una vice portare unum lapidem et equus potest simul portare sex eiusdem vel maioris ponderis, igitur equus est perfec-

¹¹⁶ aliquid] aliquis CEGKNXY quod²] quia DEFZ 131 partem] XY, om. cett.
¹³³ semel] simul ACEGKN, om. BXY 137 omnes om. CKXY

¹⁵ Supra, lin. 58-59. ¹⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 16 (ed. cit., p. 56, 60-61). ¹⁷ Cf. Ockham, ibidem, III-3, c. 38 (ed. cit., p. 730, 88 - p. 731, 92). ¹⁸ Supra, lin. 61-62.

¹⁴⁰ tior homine. Nec sequitur: homo stans sine casu suo potest simul solum portare duos lapides; sed arbor stans sine casu suo potest portare decem lapides simul; igitur arbor est perfectior homine. Et causa est quia hic portantia sunt alterius rationis.

S i d i c i s: si asinus vel equus posset simul portare infinitos lapides, esset infinitae perfectionis; igitur ista propositio tenet in illis quae sunt alterius speciei sicut in illis quae sunt eiusdem:

R e s p o n d e o: verum est quod esset infinitae perfectionis, quia posset reperiri alius equus qui non posset portare infinitos, et tertius qui non posset simul portare nisi decem; et in istis ¹⁵⁰ est semper unus perfectior alio, et isti equi sunt eiusdem rationis.

Sed si nullus posset esse equus qui pauciores posset portare, tunc non posset probari infinitas equi per illam propositionem ‘ubi pluralitas etc.’.

Similiter videtur minor ¹⁹ falsa; tum propter falsam implicacionem, scilicet quod aliquod efficiens potest tantum facere unum, quia impossibile est esse aliquod efficiens quin posset successive facere plura individua eiusdem rationis; tum quia posse facere tria vel quattuor non arguit maiorem perfectionem etc., quia ²⁰ ignis parvus per eamdem virtutem potest facere unum et ¹⁶⁰ quat tuor, immo infinitos simul, si tot combustibilia essent sibi aequaliter approximata. Et ideo sic posse plura non arguit maiorem perfectionem. Sed si essent duo ignes, quorum unus posset simul producere unum ignem aequum perfectum cum eo, et aliis posset producere duos ignes simul, quorum unus esset aequum perfectus ¹⁶⁵ cum primo igne et aliis esset perfectior, tunc secundus ignis producens esset perfectior primo.

¹⁴⁵⁻¹⁴⁶ ista... tenet] ita tenet propositio ABE 151 nullus] unus CGK :: qui] quin DFZ pauciores] infinitos DFZ, simul add. N 152-155 ubi... efficiens om. A 154 tum om. CDFGKXYZ 158 etc] om. CDFKXYZ, quam posse facere infinita G 159-160 quatuor] ignes add. DFZ

¹⁹ Supra, lin. 62-63. ²⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 546, 16-17).

Breviter igitur, illa propositio tenet universaliter in illis quae sunt eiusdem rationis modo praedicto, sed non tenet universali-
ter in illis quae sunt alterius rationis. Et ideo concedo quod si Deus esset eiusdem rationis cum aliis agentibus creatis et posset simul producere infinita excedentia se secundum perfectionem, sive illa infinita sint eiusdem rationis sive alterius, quod posset probari infinitus in vigore. Concedo etiam, sicut²¹ ex impossibili quodlibet, quod si posset simul producere infinita, quod es-
set infinitae virtutis; sed antecedens includit contradictionem.¹⁷⁵

Ad aliud²² de VIII *Physicorum*, dico sicut alias dixi²³.

[AD ARGUMENTUM CONTRA CONCLUSIONEM 3]

Ad aliud²⁴ contra tertiam conclusionem dico quod illa propositio ‘ubi pluralitas etc.’ est vera in illis quae sunt eiusdem rationis; et similiter quod infinitas infert infinitatem, verum est in illis quae sunt eiusdem rationis. Non autem est vera in illis quae sunt alterius rationis. Exemplum ad hoc: lignum quod potest resistere maiori igni et pluribus ignibus ne comburatur, habet maiorem virtutem resistendi quam lignum quod potest resistere paucioribus vel minori igni. Et ideo si esset aliquod lignum quod posset resistere infinitis ignibus, esset infinitae virtutis in resis-
tendo, quia arguitur in illis quae sunt eiusdem rationis. Et tamen una pars caeli quae potest resistere infinitis ignibus, si essent, ne comburatur, non est infinitae virtutis, quia arguitur in illis quae sunt alterius rationis. Et ita illa propositio, sive accipiat plurali-
tatem sive maioritatem, vera est in illis quae sunt eiusdem ratio-
nis, non autem in aliis.¹⁸⁵¹⁹⁰

172 quod] tunc CKXY 173 probari] quod esset add. CKXY ; infinitas DEFZ
 174 quodlibet] quidlibet B ; quod² om. CEKXY 176 dico... dixi] dicam postea DFZ
 184 potest] solum add. BCKXY 188 potest] posset CKXYZ 189 quia] non
 add. BCGKNXY 190 sunt] eiusdem rationis sed add. BCGKNXY

²¹ Cf. supra, nota 17. ²² Supra, lin. 65-73. ²³ Cf. *Quodlibet II*, q. 2; *Quodlibet VII*, qq. 16-17. ²⁴ Supra, lin. 75-79.

Ad propositum dico quod si intellectio divina esset eiusdem rationis et speciei cum intellectionibus nostris, tunc verum est quod illa intellectio est perfectior, qua possunt distinete discerni plura, illa qua pauciora solum possunt discerni. Et tunc si Deus per solam unicam intellectionem eiusdem rationis cum nostris intellectionibus posset distinete cognoscere infinita, necessario esset illa intellectio infinita, quia perfectius est, ceteris paribus, cognoscere distinete plura quam unum, licet non cognitione confusa, quia nos tali cognitione cognoscimus infinita, et tamen nostra intellectio est finita. Sed quia intellectio Dei est alterius rationis a nostris intellectionibus et per consequens discernere quod convenit eis non est eiusdem rationis sicut nec ipsae intellections, quamvis hoc commune ‘intellectio’ praedicetur de eis univoce, ideo argumentum non concludit.

S i d i c i s: intellectio Dei est tantae perfectionis nunc quantae esset si esset eiusdem rationis cum nostra intellectione; sed tunc esset infinita per te; igitur et nunc:

Dico quod ista propositio aequivalet isti conditionali ‘si intellectio infinita Dei esset eiusdem rationis cum nostra intellectione, esset tantae perfectionis nunc quantae tunc’, quae vera est propter habitudinem. Et similiter ista conditionalis vera est ‘si esset eiusdem rationis, non esset tantae perfectionis quantae tunc’, ubi infertur oppositum eiusdem consequentis ex eodem antecedente. Et ratio est quia antecedens includit contradictionem, et ideo utraque pars contradictionis infertur ex eo.

[AD ARGUMENTA CONTRA CONCLUSIONEM 4]

Ad aliud²⁵ contra quartam conclusionem dico quod non potest demonstrari quod voluntas potest velle maius bonum quo-

193 propositum] probationem DEZ solam] suam AE 203 nostris] nostro DZ ... intellectionibus]	196-197 per... unicam] solum per unicam CKXY 200 distinete <i>om.</i> ADEFZ intellectio ²] intellectus ADGZ 202 intellectibus AG, intellectu DZ <i>om.</i> CFKXY 215 tunc] nunc CDFKZ	209 per te 220 maius] magis EF
---	--	-----------------------------------

²⁵ Supra, lin. 81-85.

libet bono finito, quia non potest probari aliquod bonum infinitum esse. Similiter non potest probari quod voluntas inclinatur ad volendum bonum infinitum, non plus quam quod inclinatur ad volendum impossibile. Et hoc diceret unus infidelis.

Ad aliud²⁶, concederet unus infidelis quod impossibile est²²⁵ bonum infinitum esse; nec potest oppositum probari.

[AD ARGUMENTUM CONTRA CONCLUSIONEM 5]

Ad aliud²⁷ contra quintam diceret infidelis quod enti repugnat infinitas, et quod oppositum non potest probari²⁸.

Ad principale dico quod non potest probari quod²³⁰ distincta cognitio infinitorum sit infinita, sicut patet ex dictis²⁹.

QUAESTIO 2

UTRUM ATTRIBUTA DIVINA DISTINGUANTUR RATIONE

Quod sic: Quia attributa sunt diversa, et non realiter; igitur ratione.

Contra: Nulla est in Deo distinctio nisi personalis; sed⁵ distinctio attributorum non est personalis; igitur nulla est inter illa distinctio.

[NOTANDA]

Sciendum est hic primo quod Sancti antiqui non utebantur isto vocabulo 'attributa', sed pro isto utebantur hoc no-¹⁰

²²¹ bonum *om.* BCGKNXY ²²³ quod] DFZ, *om. cett.* ²²⁶ probari] demonstrari BCGKNXY ²²⁹ quod *om.* ACKXY

²⁶ Supra, lin. 86-88. ²⁷ Supra, lin. 90-92. ²⁸ Pro responsione de compossibili ponendo, supra lin. 92-94, cf. *Quodlibet II*, q. 2, lin. 117-121.

²⁹ Supra, praesertim lin. 29-33, lin. 193-206.

mine ‘nomina’. Unde sicut quidam moderni dicunt quod attributa divina sunt distincta, ita dicebant antiqui et qui erant temporibus doctorum antiquorum quod nomina divina sunt distincta et diversa, ita quod ponebant solummodo distinctionem in nomine
 15 minibus, et unitatem in re significata et diversitatem in signis; sicut dicit Augustinus, VI *De Trinitate*¹: Deus, inquit, cum multipliciter dicatur, vere et summe simplex est. Quod expoenens Magister Sententiarum, lib I, d. 8², dicit sic: « Hic diligenter notandum est, cum dicit Augustinus solum unum
 20 Deum simplicem, cur dicat eumdem multipliciter dici. Sed hoc non propter diversitatem accidentium vel partium dicit, sed propter diversitatem et multitudinem nominum quae de Deo dicuntur; quae licet multiplicia sint, unum tamen significant, scilicet divinam naturam ». Item Anselmus in suo *Monologion*³: « Si illa summa [natura] tot bona est, eritne composita tam pluribus bonis, an potius non ut plura bona sed unum bonum tam multis nominibus significatum » ?

Secundo sciendum quod distingui ratione non est aliud quam habere diversas definitiones sive descriptiones.

30 Tertio sciendum⁴ quod ‘distingui ratione’ dupliciter accipitur: uno modo proprius, secundum quod competit diversis quae habent diversas descriptiones. Isto modo nomina diversa distinguuntur ratione quando habent diversas definitiones. Ex quo patet quod sic distingui ratione possunt etiam illa

QUAESTIO 2. – 10-11 nomine] vocabulo CDFKXYZ 12 distincta] et diversa add. DFZ
 12-13 et... antiquorum om. BCGKNXY 14 ponebant] dicebant BCGKNXY 15 et!] identitatem et add. DFZ “ et²... signis om. BCGKN 16 sicur] unde BCGKNXY 30 ratione om. ABGNXY 33 quando] quia DFZ, quae E

QUAESTIO 2. – ¹ Cf. August., *De Trinit.*, VI, c. 3, n. 4 - c. 7, n. 8 (PL 42, 926-929); Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 8, c. 4, § 3 (ed. Grottaferrata, p. 99). ² Cf. Petrus Lombardus, ibidem, c. 5 (ed. cit., p. 99). ³ Cf. Anselmus, *Monologion*, cap. 17 (ed. Schmitt, I, p. 31). ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-4, c. 6 (ed. cit., p. 781, 268-288).

quae distinguuntur realiter, quia nomina diversa distinguuntur ³⁵
realiter et etiam ratione.

Si dicas: quomodo tunc est intelligendum commune dictum, quod aliqua ⁵ non distinguuntur realiter sed tantum ratione? Dicendum ⁶ quod antiqui intellexerunt sic illud dictum: quod de aliquibus terminis sumptis significative praedicatur ⁴⁰ esse idem realiter et non distingui realiter, et tamen de eisdem terminis praedicatur distingui ratione.

Aliter accipitur ⁷ ‘distingui ratione’ improprie, secundum quod competit uni. Et hoc est improprius competere, quia proprie loquendo si aliquid distinguitur, ab aliquo distinguitur. ⁴⁵ Et sic distingui ratione est habere diversas rationes, sive correspondere diversis rationibus. Sic enim unum et idem realiter, non variatum, sine omni diversitate et pluralitate ex parte rei, correspondet distinctis rationibus sive conceptibus, sicut res significata correspondet diversis signis. Et sic Deus dicitur distingui ratione, quia ⁵⁰ correspondet distinctis conceptibus sine omni distinctione ex parte sua. Sic idem Deus realiter est multiplex ratione, sicut dicit Augustinus ⁸. Sed quod aliquid unum et idem realiter sit vere et realiter illa quae distinguuntur ratione, ita quod non correspondet eis sicut significatum signis suis sed sit illa distincta ratione, est ⁵⁵ impossibile.

³⁵⁻³⁶ quia... ratione *om.* DFZ

³⁶ et... ratione *om.* E

³⁹ antiqui] aliqui CK

⁴⁰ significative] vere *add.* CKXY

⁴² terminis] materialiter sumptis vere *add.* CXY

⁴⁴ competere] competitibile A, distingui DFZ, *om.* CKXY

⁴⁵ aliquo] alio BDFZ

⁴⁶ habere] duas *add.* CK

⁴⁷ realiter] re ABN

⁴⁸ omni] variatione et *add.* CGKXY

⁴⁹ distinctis] diversis DEFZ

⁵¹ distinctis] diversis BCGKXYZ

⁵² sua] rei BCGKNXY

⁵⁵ significatum] signatum DFZ

⁵⁶ suis *om.* BCGKNXY

⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 7 (ed. cit., p. 784, 35-45). ⁶ Cf. supra, nota 5.

⁷ Cf. Ockham *Scriptum*, I, d. 2, q. 3 (ed. cit., II, p. 75, 4 - p. 77, 6).

⁸ Cf. supra, nota 1.

[AD QUAESTIONEM]

Ex praedictis dico⁹ ad quaestionem quod attributa divina
 • distinguuntur ratione, quia attributa non sunt nisi quaedam prae-
 dicabilia mentalia vel vocalia vel scripta nata significare et suppo-
 nere pro Deo, quae possunt naturali ratione investigari et con-
 cludi de Deo.

Sed contra: communiter¹⁰ conceditur quod Deus in-
 telligit mala et non vult mala; igitur intelligere Dei et velle Dei
 distinguuntur.

Potest dici¹¹ quod de virtute sermonis debet concedi
 quod Deus vult mala, quia vult illa quae sunt mala, puta vult
 actus qui sunt mali, igitur vult mala; non tamen vult male. Et
 sic intelligunt Sancti per tales propositiones ‘Deus non vult mala’,
 hoc est, Deus non vult male.

Si dicitis: Deus intelligit mala et non vult male; igitur
 intelligere et velle distinguuntur:

Dicendum¹² quod est fallacia figurae dictionis, quia
 commutatur nomen in adverbium.

Ad argumentum principale dico quod attri-
 buta divina sive nomina attributalia sunt diversa realiter et simi-
 liter ratione.

61 investigari et om. BCGKN 64 Dei^{1]}] divinum BCGKNXY || Dei^{2]}] divinum ABN,
 om. CGKXY 66 Potest dici] dico DFZ 67 Deus... quia om. XY 67-68 puta...
 mali om. A 68 actus] peccatores CKXY

⁹ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 (ed. cit., II, p. 61, 14 - p. 62, 4; p. 66,
 3-18); *Summa Logicae*, III-4, c. 6 (ed. cit., p. 780, 263 - p. 781, 267). ¹⁰ Cf.
 Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 1 (ed. cit., II, p. 14, 4-7). ¹¹ Cf. Ockham,
Summa Logicae, III-4, c. 6 (ed. cit., p. 773, 71 - p. 775, 113). ¹² Cf.
 Ockham, ibidem c. 10 (ed. cit., p. 798, 188ss).

QUAESTIO 3¹

**UTRUM ESSENTIA DIVINA SUB RATIONE ALICUIUS ATTRIBUTI
SIT PRINCIPIUM ELICITIVUM GENERATIONIS DIVINAE**

Quod sic: Quia generatio divina est per modum intellectus, non per modum voluntatis; igitur essentia sub ratione intellectus est principium.

Contra: Generatio est per modum naturae; igitur non est sub ratione alicuius attributi.

Hic primo dicendum est ad quaestionem de virtute sermonis; secundo videndum est quomodo possunt communia dicta salvari.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod essentia nec sub ratione absoluta nec sub ratione alicuius attributi nec sub ratione alia est principium elicivum generationis activae.

15

Quod probo, quia generatio activa non est principium elicivum generationis activae; sed essentia est generatio activa; igitur etc.

Praeterea nihil est principium elicivum sui ipsius; sed generatio activa est essentia divina; igitur essentia non est principium generationis.

Praeterea omne principium distinguitur a principiato; essentia non distinguitur a generatione activa; igitur etc.

QUAESTIO 3. – 4 modum] motum A 5 modum] motum A 7 modum] motum AXY 13-14 absoluta... ratione¹ om. DEFZ 14 alia] aliqua BCGKN 15 generationis] divinae add. BCGKNXY 17 activae om. DFZ

QUAESTIO 3. – ¹ De hac materia, cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 7, q. 1 (ed. cit., III, p. 113, 10 - p. 115, 12; p. 118, 5 - p. 122, 22); q. 2 (ed. cit., III, p. 141, 6 - p. 146, 16); d. 2, q. 1 (ed. cit., II, p. 35, 10-19).

Praeterea elicitum et elicitorum distinguuntur; essentia et generatio activa non distinguuntur; igitur etc.

Praeterea essentia nec est principium elicitum generationis quae est Pater, nec generationis quae est Filius; igitur nullius generationis est elicitorum. Prima pars patet, quia generatio quae est Pater, non est elicitorum; nihil enim in Patre est elicitum, quia quidquid habet Pater vel est Pater, a se habet; igitur illa generatio non est elicitorum. Secunda pars patet, quia essentia non est principium Filii, sed essentia est Filius; igitur essentia non est principium generationis passivae quae est Filius.

Praeterea primum suppositum in divinis est omnino improductum; igitur non constituitur per aliquid elicitum sive productum.

Praeterea non elicitur a Patre, quia nihil elicit se; et dictum est in primo *Quodlibet*² quod generatio activa et Pater nullo modo distinguuntur. Nec elicitur a generatione activa propter idem. Nec ab essentia, quia nullo modo distinguitur ab essentia, et nihil elicit se.

Ideo dico quod de virtute sermonis loquendo, generatio activa nullo modo elicitur, non plus quam essentia. Et dico ultra quod omnes propositiones quae notant aliquam distinctionem inter essentiam divinam et generationem activam, sunt falsae de virtute sermonis, quia nulla est ibi distinctio nec magna nec parva.

24-25 Praeterea... etc *om.* CK 24 Praeterea] principium *add.* BGN 29 enim] quod est *add.* DFGZ 30 Pater²] vel *add.* DEFZ ¹ habet²] vel est *add.* A illa *om.* ADEFZ
34 Praeterea] confirmo primam partem etiam quia CK 34-35 omnino improductum] non in perpetuum productum A 37 Praeterea] generatio activa *add.* DFZ 39 distinguuntur] ab essentia *add.* DEFZ 43 non *om.* B 46 nec¹ *om.* ADEFZ

² Cf. *Quodlibet I*, q. 3.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum articulum dico quod 'elicitivum' potest accipi *proprie*; et sic essentia divina non est elicita genera-⁵⁰tionis activae propter causas dictas. Aliter accipitur *improprie* pro illo quod est tam generans quam genitum; et sic potest concedi quod essentia est elicita generationis. Et hoc non est aliud dicere nisi Patrem generare Filium, sicut generationem passivam elici non est aliud quam Filium produci a Patre. ⁵⁵

Secundo dico quod hoc, quod dico 'sub ratione', est quaedam reduplicatio; et sic potest dici quod essentia est principium elicitivum generationis sub ratione alicuius attributi, puta intellectus, sic intelligendo quod ponatur loco talis propositionis ista proposicio 'Pater in quantum intelligens producit Verbum', quae vera ⁶⁰ est; haec autem est falsa 'Pater in quantum ens vel essentia producit Verbum'.

A d p r i n c i p a l e a r g u m e n t u m, concedo quod generatio est per modum intellectus praedicto modo ³.

QUAESTIO 4

UTRUM DEUS SIT CAUSA EFFICIENS OMNIUM ALIORUM A SE

Q u o d n o n: Quia non est causa efficiens entium rationis; quia tunc talia entia essent actualiter in rerum natura, quod est falsum. ⁵

Contra: Omne quod non est a Deo effective, est incau-

⁴⁹ elicitivum] elicitem DFZ ⁵² genitum] generatum BCGK ⁵⁶ quod hoc
hic DEFZ .. dico² om. DEFZ ⁵⁹⁻⁶⁰ ista propositio om. CDFKXYZ ⁶⁰ intelligens] intel-
lectus G :: Verbum] filium DEFZ ⁶⁴ modum] motum A

QUAESTIO 4. - 6-7 incausatum] increatum ACGKXY, vel increatum *add.* Z

³ Supra, lin. 56-62.

satum; et omne tale est Deus; igitur omne aliud a Deo est effective a Deo.

Circa istam quaestionem primo distinguam de causa; secundum dicam ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS^{1]}]

Circa primum dico quod quaedam causa est immediata, sive totalis sive partialis; quaedam est mediata, quae ideo dicitur causa quia est causa causae, sicut Abraham dicitur pater et causa Iacob, quia est pater patris eius. Sed non intelligo quaestionem praecise de causa immediata, sed tam de mediata quam immediata.

[SECUNDUS ARTICULUS²
CONCLUSIO 1]

Circa secundum dico primo quod Deus est causa omnium mediata vel immediata, licet hoc non possit demonstrari. Tamen hoc persuadeo auctoritate et ratione: auctoritate, quia *Ioannis* 1³ dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt*; quod non potest intelligi de Deo, quia ibi non fit distributio pro Deo; igitur intelligit quod omnia alia a Deo per ipsum facta sunt. Item in *Symbolo*⁴ dicitur: «Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium». Item *Extravagantes*, *De Summa Trinitate et Fide Catholica*, c. *Firmiter*⁵: ipse est creator omnium, visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium.

14 quia... causal¹ om. BCGKNXY pater et om. CDEFKXYZ 22 intelligi] nisi add. DGZ 23 intelligit] intelligitur BDGNZ 23-24 quod... sunt] de omnibus aliis CKXY
24 ipsum] deum BGN 25 omnipotentem] et sequitur add. BGN factorem] creatorem BGN

QUAESTIO 4. – 1 Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 29 (cod. cit., f. 113va). 2 Cf. Ockham, *Sent.*, II, qq. 4 et 5 K. 3 Ioan. 1, 3.

4 Cf. *Symbolum Nicaenum* (Denzinger, n. 125). 5 Cf. *Extravagantes*, 1.1.1. (ed. Friedberg, II, col. 5).

Praeterea per rationem hoc probo primo sic: omnia dependent essentialiter a Deo; quod non esset verum nisi Deus esset causa illorum. Praeterea si non sic, tunc aliquid aliud a Deo esset incausatum, vel esset processus in infinitum in causis. Quia accipio aliquid quod non ponis causari a Deo, et quaero utrum sit causatum aut incausatum; si primo modo, igitur causatur ab aliquo; et de illo quaero, et erit processus in infinitum. Si detur secundum, habetur propositum, quia tale est Deus.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod Deus est causa immediata omnium. Quod probo, quia omne aliud a Deo plus dependet a Deo quam aliqua creatura ab alia creatura; sed una creatura sic dependet ab alia quod est causa eius immediata; igitur et Deus. Praeterea si non, hoc maxime esset de culpa actuali; sed hoc non obstat, quia idem actus numero potest causari ab una causa culpabiliter et ab alia causa inculpabiliter; sicut eadem volitio est a causa naturali, puta a cognitione, et a causa libera, puta a voluntate; igitur potest idem actus causari immediate a Deo partialiter et inculpabiliter, et a voluntate creata culpabiliter.

[DUBIA QUATTUOR⁶]

Sed contra ista sunt aliqua dubia: p r i m o , quia impossibilia non sunt a Deo, et tamen non sunt Deus. S e c u n d o , quia

31 illorum] omnium BCGKNXY . non... tunc *om.* E . non *om.* ABCGKNXY . . . aliud] esset non causatum E .. Deo] vel *add.* E . . . 32 incausatum] BN, increatum *cett.* . . . 33 ponis] potest EN . . . causari] creari CGK . . . 34 causatum] BCGN, creatum *cett.* . . . incausatum] increatum ADFKXYZ . . . 34-35 igitur... etⁱ *om.* BCGKNXY . . . 35 de... quaero] quaero de causa illius eodem modo BCGKNXY . . . infinitum] vel statur ad aliquid increatum et omne tale est deus *add.* AXY . . . 35-36 Si... Deus *om.* A . . . 36 quia... Deus *om.* DFXYZ . . . 39 plus] non minus DFZ . . . 41 et Deus] etc AFZ, *om.* D . . . 42 esset] verum *add.* BE . . . 46 im-mediate *om.* DFZ

⁶ De dubiis 1-3 et eorum responsionibus, cf. Ockham, *Expositio in lib. Perihermenias Aristot.*, I, Prooem., § 9 (ed. cit., p. 364, 18 - p. 369, 158).

figmenta et entia rationis, quae distinguuntur contra entia realia, non sunt Deus nec sunt a Deo. **Tertio**, quia esse obiectiva rerum, et similiter peccata, non sunt a Deo. **Quarto**, quia privationes et veritates propositionum nec sunt Deus nec sunt a ⁵⁵ Deo effective.

[AD DUBIUM 17]

Ad primum istorum dico quod omnia impossibilia sunt a Deo, quia omnia impossibilia vel sunt complexa vel incomplexa, et omnia illa sunt a Deo.

Si dicas quod chimaera est unum impossibile, et tamen non est a Deo, quia tunc esset aliquid, respondeo quod haec est distinguenda ‘chimaera est impossibilis vel possibilis’, quia ‘possibile’ accipitur uno modo pro omni illo quod potest esse, sive sit complexum sive incomplexum; et sic haec proposicio ‘homo est asinus’ est possibilis, quia haec potest esse; et sic ‘chimaera’ supponens simpliciter est possibilis, quia talis conceptus vel vox potest esse. **Alio modo** ‘possibile’ dicitur de propositione quae non est impossibilis; et sic non praedicatur de chimaera. Similiter ‘impossibile’ dicitur uno modo de aliquo termino aequivalente orationi in significando, de qua nihil vere affirmative praedicatur; et sic ‘chimaera’ supponens personaliter est impossibilis. Et sic non est inconveniens quod idem sit possibile et impossibile secundum diversam suppositionem. Similiter ista ‘chimaera est aliquid’, ‘chimaera est ens’ est falsa de virtute sermonis, quia in ipsis supponit personaliter; si tamen supponat simpliciter, verae sunt omnes tales.

59 illa] talia CKXY 66 simpliciter] potest esse et add. BCGKNXY 70 de]
in CKXY :: qua] quo FN :: vere] est DFZ 71 praedicatur] praedicabile DFZ 73 sup-
positionem] acceptionem DFZ 76 tales om. BCEGKNXY

⁷ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 88, 122-129).

[AD DUBIUM 2⁸]

Ad secundum⁹ dico quod figura sunt a Deo, quia figura
quaedam sunt mentalia, quaedam vocalia, quaedam scripta; et
omnia ista sunt entia realia et sunt a Deo: sicut mendacia sunt a⁹⁰
Deo, quia realia; similiter entia rationis sunt realia, quia ens ra-
tionis est verbum mentale complexum vel incomplexum.

S i d i c i s quod ens rationis distinguitur contra ens reale¹⁰;
igitur non sunt idem, r e s p o n d e o primo secundum C o m-
m e n t a t o r e m , VI *Metaphysicae*¹¹, in fine, quod Philosophus⁸⁵
loquitur ibi de entibus quae sunt complexa, quae distinguuntur
contra entia quae sunt per se sub praedicamentis, et quae distin-
guuntur contra incomplexa; et hoc sufficit Philosopho. Et postea
incomplexum dividit in decem praedicamenta.

Aliter potest dici quod illa est divisio vocis in sua significata,⁹⁰
non per opposita. Et non est inconveniens illi quod membra coinci-
dant; sic enim, I *Priorum*¹², dividit contingens in communi in
contingens ad utrumlibet, necessarium, et possibile; et tamen tam
contingens ad utrumlibet quam necessarium est possibile. Sic est
in proposito.⁹⁵

[AD DUBIUM 3¹³]

Ad tertium¹⁴ dico quod non sunt talia esse obiectiva, quae
non sunt nec possunt esse entia realia; nec est unus parvus mundus

80 sicut] similiter DFXYZ, om. E 80-81 a²... quia¹] entia DFZ 81 quia¹] et AE
sunt] entia add. AEXY realia²] a deo BCGN 86 entibus] rationis add. B 87 entia]
incomplexa add. XY sub praedicamentis] subsistentia DFZ 87-88 et... incomplexa
om. DFXYZ 91 illi] ibi CDFGKZ, om. Y 92 in communi om. DEFGZ 94 quam]
contingens add. B 94-95 Sic... proposito om. DFZ

⁸ Cf. Ockham, *Ibidem*, I, c. 40 (ed. cit., p. 113). ⁹ Supra, lin.
50-52. ¹⁰ Cf. Aristot., *Metaph.*, VI, c. 4, t. 8 (1027b 17 - 1028b 6).

¹¹ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VI, t. 8 (ed. Iuntina, VIII, f. 151 H -
f. 152 I). ¹² Cf. Aristot., *Anal. Priora*, I, c. 3, c. 13 (25a 27 - 25b 25; 32a
15-32b 22). ¹³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 8 (ed. cit., II, p. 289,
12 - p. 290, 11). ¹⁴ Supra, lin. 52-53.

alius entium obiectivorum; sed illud quod nulla res est, omnino
100 nihil est, sicut dicit *Augustinus*, I *De doctrina christiana*¹⁵.

Si dicas: secundum *Augustinum*, *De Trinitate*¹⁶,
possum fingere talem hominem qualem vidi, respondeo
quod illa fictio est intellectio, quae est communis omnibus homini-
bus; et si nihil in re sibi correspondeat, est mendacium et mendosa
105 intellectio.

Similiter ad illud¹⁷ de peccatis potest dici quod omnis res
quae est peccatum, est a Deo; tamen Deus non peccat, quia non
tenetur ad oppositum, cum nullius debitor sit.

[AD DUBIUM 4]

110 Ad quartum¹⁸ dico quod privationes quae sunt intelligibiles,
vere sunt aliquid, quia vel sunt conceptus mentis vel voces vel
res extra animam; quia videtur quod ‘caecus’ et ‘caecitas’ signi-
fificant omnino idem et pro eodem possunt supponere; et ideo si-
cuit conceditur quod caecus est res extra animam, ita ‘caecitas’,
115 ut supponit personaliter, non autem ut supponit simpliciter.

Ad aliud¹⁹ de veritate dico quod veritas istius propositionis
'Deus nihil causat' potest causari a Deo, quia veritas istius pro-
positionis non est nisi ista propositio, quae potest causari a Deo.

99 *alias*] *om.* DFZ, *taliū add.* GXY 102 *qualem*] *non add.* DFZ 104 *menda-*
cium et om. BCGKNXY 108 *cum... sit*] *quia nullus determinat eum ad aliquid* DFZ
110 *intelligibiles*] *intellections* DG 118 *ista*] *ipsa* G

15 Cf. *August.*, *De doctrina christ.*, I, c. 2, n. 2 (PL 34, 20). 16 Cf. Au-
gust., *De Trinit.*, VIII, c. 4, n. 7 (PL 42, 951); Ockham, *ibidem* (ed. cit., II,
p. 276, 8 - p. 277, 15). 17 Supra, lin. 53. - Cf. Ockham, *Sent.*, III, q.
12 YY (*Ad finem*). 18 Supra, lin. 53-55. - Cf. Ockham, *Scriptum*, I,
Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 140, 16-22); *Summa Logicae*, I, c. 36 (ed. cit., p.
102, 100 - p. 103, 114). 19 Supra, lin. 53-55. - Cf. Ockham, *ibidem*, c.
43 (ed. cit., p. 130, 227 - p. 131, 254), licet de falsitate loquatur; II, c. 10
(ed. cit., p. 278, 75-80); *Quodlibet V*, q. 24, *Ad quaestionem*; Ps.-Campsall,
Op. cit., cap. 40 (cod. cit., f. 50v); Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 1, art. 4

Si dicas: ponatur in esse, dico primo quod non potest poni in esse, quia positio eius in esse includit contradictionem, scilicet quod Deus nihil causat, et Deus aliquid causat. Quia si ponatur in esse, tunc haec est vera 'Deus causat hanc veritatem: Deus nihil causat', et per consequens Deus aliquid causat. Et si causat hanc veritatem: Deus nihil causat, haec est vera 'Deus nihil causat'. Exemplum: ista est vera 'album potest esse nigrum', et tamen non potest poni in esse, quia tunc haec esset vera 'album est nigrum'.¹²⁰¹²⁵

Aliter potest dici quod si ponatur in esse, non debet sic poni in esse: Deus causat hanc veritatem, sed sic: Deus causat hanc propositionem, pro qua supponit 'veritas', 'Deus nihil causat'. Sed tunc non erit veritas sed falsitas; sicut haec propositio 'album potest esse nigrum' debet sic poni in esse: haec est possibilis 'Sortes, pro quo supponit 'album', est niger'.¹³⁰

Ad argumentum principale, patet ex dictis²⁰.

QUAESTIO 5¹

UTRUM ELEMENTA MANEANT IN MIXTO

Quod sic: Quia aliter non esset mixtum nisi elementa manerent in eo.

Contra: Illud quod est individuum alicuius speciei, non⁵

121 et] quod add. CKXY 124 vera] falsa DFZ 126 esset] erit AE 133 niger] nigrum ACGKN 134 dictis] in quaestione advertenti bene add. DFZ

(cod. cit., ff. 63vb-64ra), et in Tabula Chatton, argumentum Campsall adscribitur (f. 3vb); idem sophisma invenitur in cuiusdam quaestione circa praedestinationem et praescientiam (cod. Vat. lat. 829, f. 215v, f. 218v).²⁰ Supra, lin. 81-95.

QUAESTIO 5. –¹ De hac materia, cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 23 F, I.

est pars essentialis individui alterius speciei; sed elementa sunt huiusmodi; igitur non sunt pars essentialis alicuius quod est per se in genere.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1^{2]}]

10

Ad quaestionem istam dico primo quod elementa non manent actualiter in mixto, nec formae elementorum; quia si sic, aut eadem pars materiae mixti informatur qualibet forma elementari, aut una pars materiae informatur una forma elementari et 15 alia pars materiae informatur alia forma. Non potest dari primum, quia tunc diversa composita distincta specie simul haberent eamdem materiam numero. Nec secundum potest dari, quia tunc in mixto non esset ibi nisi iuxtapositio elementorum.

Praeterea si maneant in mixto, aut igitur ex eis fit unum compo- 20 situm sine omni alia forma distincta ab eis, et tunc non aliter esset compositum unum quam acervus lignorum et lapidum; aut in mixto est aliqua forma distincta a formis elementaribus, et tunc quaero sicut prius: aut eadem pars materiae mixti informatur omnibus formis elementaribus et illa alia forma quae est forma 25 mixti, aut non; si sic, redit primum argumentum³; si non, tunc una pars illius mixti esset composita tantum ex forma ignis et illa forma mixti, et alia pars ex forma terrae et illa forma mixti, et tunc non esset mixtio nec compositio, sed iuxtapositio.

QUAESTIO 5. – 6 est] potest esse DFZ [essentialis] alterius add. B, alicuius add. CGKN 7 pars essentialis] partes essentials DFZ [alicius] mixti add. BCGKNXY [quod] vel add. A, etiam add. BE [est] unum add. DFZ 8 in genere om. DEFZ 13 materiae] vel add. A 15 forma] elementari add. DF 18 in mixto] mixtio CKXY [ibi om. CGKXY iuxtapositio] mixtio BCFGKN 21 lignorum et om. BCGKNXY 24 alia om. DEFZ

² Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, II, d. 15, n. 5 (ed. Vivès, XIII, p. 11); Petrus Aureoli, *Scriptum*, II, d. 15, q. 1, art. 1 (ed. Romae 1596, II, p. 203 C-D). ³ Supra, lin. 15-17.

[CONCLUSIO 2⁴]

Secundo dico quod forma mixti est ita simplex sicut forma ³⁰ elementi, ita quod nec habet maiorem compositionem ex partibus eiusdem rationis nec ex partibus alterius rationis. Primum est manifestum, quia sicut una forma extenditur, ita et alia. Secundum patet, quia forma mixti non componitur ex materia et forma. ³⁵

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico quod sicut forma elementaris substantialis non manet in mixto, ita nec qualitates eorum manent in qualibet parte mixti, quia formae contrariae non sunt in eodem, etiam in gradibus remissis, sicut post patebit ⁵. ⁴⁰

[CONCLUSIO 4⁶]

Quarto dico quod elementa dicuntur manere in mixto quia qualitates aequivalentes qualitatibus elementorum manent; quia qualitates mixti tantum faciunt sicut si essent qualitates elementorum, et continent virtualiter qualitates elementorum. In corporibus etiam inanimatis manent qualitates elementorum, non quidem omnes in qualibet parte, sed aliquae manent in omni parte, sicut in omni parte lapidis manet frigiditas et siccitas. In corporibus autem animatis, puta in animali, in diversis partibus sunt

³⁸ eorum] earum BCKN ³⁹ sunt] simul add. DFZ ⁴⁴ mixti] non add. BGN
si om. ABDFGNZ ⁴⁷ aliquae] in aliquibus et aliquae add. B [manent... parte
om. CKXY

⁴ Haec et sequens conclusio respicere videntur Chatton, *Reportatio*, II, d. 15, q. 1, art. 2, dub. 1 (cod. cit., f. 110va), ubi inter alia, opinio Ockham in *Sent.*, II, q. 23 FG exposita reprehenditur. ⁵ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, V, tt. 10 et 52 (cod. cit., f. 177ra, f. 183rb-183vb); VI, t. 32 (cod. cit., f. 191ra-191rb). ⁶ Cf. Scotus, ibidem, n. 8 (ed. Vivès, XIII, p. 16).

50 diversae qualitates elementorum; sicut in osse est siccitas, in sanguine humiditas, in carne caliditas, propter quod una pars calefacit aliam.

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt dubia: primum, quare et quomodo mixtum dicitur componi ex quattuor elementis, ex quo nullo modo manent in mixto. Praeterea si non manent, quomodo dicitur mixtio.

[DUBIUM 2⁷]

Secundum, quia quando lignum comburitur, resolvitur in cineres et terram; et tunc aut terra praefuit, et habetur propositum; aut non, et tunc non debet resolvi in terram; quia non propter naturam agentis, quia ignis citius generaret ignem quam cineres.

[DUBIUM 3]

Tertium dubium, quomodo distinguitur forma mixti a forma corporeitatis. Praeterea ex rosis et herbis exprimitur aqua, igitur illa praefuit in rosa.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico quod ideo dicitur componi ex elementis, quia in mixtis manent qualitates similes qualitatibus elementorum. Similiter elementa convenienter in generatione mixti, quia in omni generatione mixti videtur aer concurrere et aqua, quia ubique sunt. Similiter terra, sicut patet in plantis quae crescunt de terra, et de animalibus quae nutriuntur.

51 humiditas... carne *om.* CKXY
sit CKXY 65 igitur] et ABGN

56 Praeterea... dicitur] videtur igitur quod non

⁷ Cf. Chatton, *ibidem*, dub. 2 (cod. cit., f. 110vb). Dicta Chatton resipiunt Petrum Aureoli, *Scriptum*, *ibidem*, q. 2, art. 1 (ed. cit., II, p. 208ss).

tur ex herbis; et hoc aliquando per plures alterationes, aliquando per pauciores, sed semper forma elementi corruptitur et qualitas. Similiter in prima productione hominis, corpus eius fiebat ex quattuor elementis, vel saltem ex tribus. Similiter salamandra et animalia quae generantur in igne, nutriuntur ex igne; et materia ignis convertitur in eius naturam corrupta forma.

Ad aliud ⁸ dico eodem modo quod propter hoc dicitur mixtio, ⁸⁰ quia communiter plura elementa concurrunt ad generationem et nutritionem animalium, non quia manent aliquo modo ibi.

[AD DUBIUM 2]

Ad aliud dico quod cineres non sunt terra, licet possint converti in terram. Ita possunt converti in aquam et aereni, et tamen ⁸⁵ aqua non manet essentialiter in ligno. Citius tamen convertuntur in terram, quia forte plus participant de materia terrae et de eius qualitatibus.

[AD DUBIUM 3]

Ad aliud dico quod forma mixti et forma corporeitatis in ⁹⁰ omnibus idem sunt.

Ad ultimum ⁹ dico quod illa aqua expressa de rosis prius remanet, sed non est eiusdem speciei cum aqua elementari; quod potest probari per diversitatem effectuum unius et alterius.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e, patet ¹⁰ quare di- ⁹⁵ citur mixtum, quamvis elementa non maneant in mixto.

77-78 et animalia] et alia DEFZ, om. CKXY 78 generantur in igne] generatur et CKXY, et add. DFZ nutritur CKXY ex] in CDFKXYZ, ab BGN 79 naturam] materiam BDFZ 82 quia] quod DFZ manent] maneant CDFKXYZ 85 possunt] posset lignum DFZ 86 Citius] cineres DFZ 87 materia] natura CKXY 92 prius] primo DFZ, post XY 92-93 remanet] manebat CK 95-96 quare... mixto] ex dictis DFZ

⁸ Supra, lin. 56.

⁹ Supra, lin. 65-66.

¹⁰ Supra, lin. 68-82.

QUAESTIO 6¹UTRUM FORMAE PARTIUM ORGANICARUM ANIMALIS
DISTINGUANTUR SPECIE PUTA CARNIS ET OSSIS

Quod sic: Quia habent accidentia distincta specie; igitur
5 distinguuntur specie.

Contra: Una forma substantialis sufficit pro omnibus; igitur
non sunt plures ponenda, quia pluralitas non est ponenda sine
necessitate.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod neutra pars potest sufficienter probari ex propositionibus per se notis, patet de se; nec per experientiam, quia non potest probari per diversitatem accidentium et operationum, nec per identitatem; et aliam experientiam non habemus de substantia nisi per accidentia.

Assumptum probatur, quia videmus frequenter quod substanziae diversae speciei sunt subiecta accidentium diversae speciei, et similiter accidentium eiusdem speciei. Exemplum primi, de igne et aqua, quae differunt specie et tamen habent accidentia alterius speciei. Exemplum secundi: ignis et aer differunt specie, et tamen 20 habent accidentia eiusdem speciei, puta calorem. Similiter homo et angelus differunt specie, et tamen intellectiones et volitiones eorum sunt eiusdem speciei.

QUAESTIO 6. – 3 carnis... ossis] carnes et ossa CDFKZ, et huiusmodi add. CKXY, etc add. B
11 nec] notis add. DFZ 13 identitatem] unitatem AB 16 subiecta] supposita A
18 habent] omnia add. AE, aliqua add. G, opposita add. N 21 angelus] asinus CEK

QUAESTIO 6. – ¹ De hac materia, cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 E-F; *Scriptum*, I, Prol., q. 12 (ed. cit., I, p. 329, 20 – p. 330, 7); Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, 76, art. 4; Scotus, *Quaestiones in Metaph. Aristot.*, VII, q. 20 (ed. Vives, VII, p. 474ss).

Secundo videmus quod substantiae differunt specie, et sunt principia effectiva accidentium diversae speciei et similiter accidentum eiusdem speciei. Patet in eisdem exemplis. Patet enim 25 ad sensum quod aqua calefacta, si relinquatur naturae suae, reddit ad frigiditatem; et illa frigiditas non potest causari ab aliquo nisi a forma substantiali aquae. Similiter volitio hominis et angeli respectu eiusdem obiecti, quae sunt eiusdem speciei, causantur a voluntate utriusque, quae differunt specie. 30

Tertio videmus quod substantiae sunt eiusdem speciei, et sunt subiecta accidentium diversae speciei et similiter accidentum eiusdem speciei. Exemplum primi: duo poma sunt eiusdem speciei, et tamen unum est naturaliter dulce et aliud amarum. Similiter duo homines: unus est albus, alius niger; unus audax, alius 35 timidus. Exemplum secundi: duo poma sunt eiusdem speciei, et utrumque aliquando est dulce et utrumque aliquando amarum.

Quarto videmus quod substantiae sunt eiusdem speciei, et sunt aliquando principia effectiva accidentium alterius speciei, aliquando accidentum eiusdem speciei. Exemplum primi: duae voluntates hominum sunt eiusdem rationis, et tamen illud idem obiectum quod est volitum ab uno, est nolitum ab alio; et tam volitio quam nolitio causantur ab ipsis voluntatibus. Exemplum secundi: si voluntates duorum hominum diligent idem obiectum, hic accidens eiusdem speciei causatur ab utroque. 45

Similiter patet manifeste ex praedictis quod substantiae eiusdem speciei possunt esse principia diversarum operationum specie, et hoc immediate aliquando, et aliquando mediantibus diversis accidentibus. Similiter substantiae diversae speciei possunt esse principia operationum diversae speciei et eiusdem speciei, et 50 hoc non mediantibus aliis accidentibus sed immediate, sicut patet in exemplis praedictis.

23 et] tamen add. DZ 24 principia] et add. CGK 41 tamen] aliquando add. CKXY

45 hic] hoc ADEFZ, tunc CKXY, om. G 46 substantiae] subiecta CKXY 49 substantiae] subiecta CKXY

Cum igitur de substantiis non habeamus experientiam nisi per accidentia, et illa non probant sufficienter quod sit distinctio specifica vel unitas, manifestum est quod per nullam viam possumus sufficienter probare distinctionem specificam vel unitatem inter illas formas.

[POSITIONES DUAE]

Unde illi² qui tenent quod formae carnis et ossis differunt species, dicent hoc propter diversitatem accidentium. Alii³ tenentes quod sunt eiusdem speciei, dicent quod omnis diversitas quae accidit eisdem, est propter diversitatem accidentium, quae non arguit diversitatem specificam in substantia. Quae pars est vera et quae falsa, simpliciter ignoro.

⁶⁵ Contra: secundum Philosophum, VII *Topicorum*⁴, illa principia quae non possunt habere effectus eiusdem rationis, sunt alterius rationis.

Praeterea per omnem viam per quam arguimus differentiam specificam in aliis substantiis, possumus hic arguere; ⁷⁰ igitur etc.

Ad primum dico quod illud est verum de principiis immediatis effectuum, non autem de principiis mediatis. Nunc autem qui teneret quod sunt eiusdem speciei, diceret quod accidentia carnis et ossis causant diversos effectus immediate, non ⁷⁵ autem substantiae nisi mediate. Unde diceret quod in omnem effectum in quem potest immediate una forma substantialis, potest alia, licet non mediate.

53 habeamus] habemus ABN 55 unitas] non DFZ 56 sufficienter *om.* DEFZ
 specificam *om.* ADEFZ 59 ossis] ossium DFZ 60-61 hoc... dicent *om.* A 66 principia] *om.* BCGKN, differunt *add.* DFZ 67 sunt... rationis] sed sic est in proposito ergo DFZ 72 effectuum] effectivis DFZ, *om.* CK 74 ossis] ossium DFZ non] anima G, forma XY 75 autem] aliae *add.* DFZ substantiae *om.* CFGKXY nisi *om.* CGKXY mediate] mediante G 77 mediate] immediate DFZ

² Inter quos Scotus esse videtur. ³ E.g., Thomas Aquinas. ⁴ Cf. Aristot., *Topica*, VII, c. 1 (152a 2-4).

Ad aliud⁵ dico quod nullam rationem evidentem demonstrative probantem distinctionem specificam inter quascumque substantias habemus, quia nec ex per se notis nec per experientiam, sicut ostensum est; sed probamus hoc partim per experientiam, partim per rationes probabiles.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 7

UTRUM IN INTELLECTU UNIUS FIDELIS
SIT TANTUM UNA FIDES NUMERO

Quod non: Quia articuli fidei sunt diversi; igitur fides est diversa.⁵

Ad oppositum est Apostolus, *Ad Corinthios*¹: *una fides, unum baptisma.*

Hic primo pono unam distinctionem; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

10

Circa primum dico quod duplex est fides: una infusa, et alia adquisita; et de utraque intelligitur quaestio.

78 rationem] viam E, om. ABGN ii evidentem] evidentiam solum BG, nec add. DFZ, vel add. AE 81 partim] tantum DFZ 81-82 per... per om. DFZ 82 rationes probabiles] rationibus probabilibus DFZ 83 dictis] quid sit dicendum add. DFZ

QUAESTIO 7. – 6 Corinthios] ephesios Z

⁵ Supra, lin. 68-70.

QUAESTIO 7. – ¹ Eph. 4, 5. – Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 8 A (Quarto).

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1]

15 Circa secundum dico² primo quod alia est fides adquisita respectu unius articuli, et respectu alterius; igitur non est una fides adquisita numero.

Assumptum probo, quia haereticus incipiens errare circa aliquem articulum circa quem non erravit prius, habet adhuc fidem adquisitam circa aliud articulum, quia non oportet quod errans circa unum articulum erret circa omnes; sed non habet novam fidem circa illum articulum quem adhuc credit; igitur ista fides praecessit; et certum est quod fides alterius articuli praecessit; igitur prius fuerunt duae fides adquisitae.

25 Si dicas³ quod una est fides numero vel specie respectu duorum articulorum, contra: error respectu unius articuli stat cum fide adquisita respectu alterius; et non stat cum fide adquisita respectu eiusdem articuli nec cum aliqua eiusdem rationis; igitur istae fides non solum distinguuntur numero sed specie.

30 Praeterea⁴ omnes habitus qui contrariantur primo contrariis distinctis specie, distinguuntur specie; sed duae fides adquisitae duorum articulorum fidei contrariantur primo duobus erroribus distinctis specie; igitur etc. Maior est manifesta, quia quamvis medium contrarietur duobus extremis contrariis, tamen non primo contrariatur extremo, quia extrellum prius contrariatur extremo quam medium. Ideo dixi in maiore: primo. Minor probatur, quia actus credendi huic propositioni ‘omnis persona divina est

19 circa] ecclesiae DZ 22 quem... credit] DFZ, *om. cett.*

26 duorum] illorum ADEFZ 28 aliqua] alia DEFNZ 32 duorum] illorum ADEF

35 extremo¹] extremis E 36 primo] *om.* ABGN, etc *add.* DFZ

² Cf. Ockham, ibidem, q. 8 K; *Scriptum*, I, Prol., q. 8 (ed. cit., I, p. 220, 14-18); q. 12 (ed. cit., I, p. 341, 5-15). ³ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 5, art. 3 (cod. cit., f. 29vb); III, d. 23, q. 1, art. 2 (cod. cit., f. 127ra). ⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 (ed. cit., I, p. 216, 20 - p. 217, 4).

incarnata' et actus credendi huic 'nulla persona divina est incarnata' sunt errores contrarii. Et actus credendi huic propositioni 'aliqua persona divina est incarnata' et actus credendi huic 'aliqua persona divina non est incarnata' sunt fides duorum articulorum, quia utramque particularem credimus esse veram per fidem. Et isti actus primo opponuntur aliis duobus erroribus, ita quod una fides primo opponitur uni errori et altera alteri. Sicut credere quod aliqua persona divina est incarnata et credere quod nulla persona divina est incarnata opponuntur primo; similiter credere quod aliqua persona divina non est incarnata et credere quod omnis persona divina est incarnata opponuntur primo. Et illi errores distinguuntur specie; igitur istae duae fides distinguuntur specie, et per consequens omnes aliae.

50

Praeterea⁵ distincti actus sunt generativi distinctorum habituum; sed respectu diversorum articulorum sunt distincti actus; igitur etc.

Praeterea in aliis materiis, circa distincta complexa sunt distincti actus; igitur et hic, quia eadem est ratio.

55

[CONCLUSIO 2]

Secundo, de fide infusa dico⁶ quod nec constat nobis per rationem nec per experientiam quod sit ponenda; nec per consequens per istas vias constat nobis quod est una vel multae, sed solum per auctoritatem; quia praecise propter auctoritates⁷, quae⁶⁰ videntur dicere quod est ponenda et quod est una, pono quod

⁴¹ sunt] sed BEFN || fides] est add. B || duorum] illorum DEFZ ⁴² particularem] par-
tem DFZ ⁴⁶ similiter] ergo DZ, sicut G ⁴⁸ primo om. DFZ || illi om. ABGN
⁴⁹ specie!] quia sunt contrarii add. E ⁵⁰ omnes om. DEFGZ ⁵⁵ actus] habitus EXY,
om. AN ⁶⁰ auctoritates] auctoritatem GN ⁶¹ videntur] videtur G || pono quod
om. CKXY

⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 8 A (Quarto). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*,
q. 8 A (Ad finem) - B, X. ⁷ Eph. 2, 8-9; 4, 5.

fides infusa est una numero; quae fides non stat cum errore circa quemcumque articulum. Utrum autem fides infusa corruptitur per errorem circa quemcumque articulum propter repugnantiam ⁶⁵ formalem ad quemlibet errorem, vel solum corruptitur deme- ritorie, est dubium apud multos; et neutra pars potest nobis con- stare nisi per auctoritates.

S i d i c i s: si opponatur formaliter cuilibet errori, cum fides infusa et adquisita differant specie, ille error opponitur utrique ⁷⁰ fidei, immo multis:

C o n c l u s i o esset concedenda, licet non primo. Exem-
plum ⁸: actus assentiendi quod omnis homo est animal opponitur
contrarie actui assentiendi quod nullus homo est animal et quod
aliquis homo non est animal, licet non primo, quia primo oppo-
⁷⁵ nitur errori circa suum contradictorium.

[DUBIA TRIA]

Sed dubia sunt hic: **p r i m u m**, quia ⁹ videtur quod fides infusa sit inutilis et superflua, ex quo sufficit fides adquisita.

S e c u n d u m, quia ¹⁰ sicut fides adquisita stat cum errore ⁸⁰ respectu alterius, ita infusa.

T e r t i u m, quia ¹¹ sic idem homo simul est fidelis, quia habet fidem adquisitam circa unum articulum, et infidelis, quia errat circa alium articulum.

63 quemcumque] aliquem CKXY 67 auctoritates] auctoritatem DFZ 69 op-
ponitur] E, om. ABGN, contrariatur CKXY, erit oppositus DZ, erit F || utriusque] utraeque ABG
70 multis] apud multos E, multos A, multum N 71 licet] hoc DF, hic NZ, sed B || non
om. B || primo] pono BDFGNZ, possit E 73 contrarie] contrario CGK || et] tamen primo
opponitur actui assentiendi E 74 primo!] ponatur E || primo² om. E 75 contradic-
torium] contrarium G 81 sic] CKXY, om. cett. || idem] unus CKXY || simul om. CKXY ||
est] sit ABN, erit E, fit G 82 adquisitam om. CKXY 82-83 quia errat om. BCGKN

⁸ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 36 (ed. cit., p. 100, 19-34).

⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 8 U. ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 X
(Post medium). ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 X (Ad finem).

[AD DUBIA]

A d p r i m u m istorum potest dici¹² sine assertione quod sicut sol tamquam causa universalis concurrit immediate cum omnibus causis secundis partialiter ad producendum suos effectus, patet de igne, homine et asino, ita fides infusa est unus habitus universalis universalitate causalitatis inclinans immediate ad omnes actus respectu cuiuscumque articuli ad quos inclinat fides adquisita quae est necessaria christiano. Et ponitur ista fides infusa, quia placet Deo sibi infundere principium inclinativum ad omnes tales actus.

A d s e c u n d u m potest dici¹³ quod non stat cum aliquo errore, quia cuilibet errori repugnat formaliter vel demeritorie.

A d t e r t i u m dico¹⁴ quod ille homo esset infidelis, quia caret fide infusa.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e potest dici quod quamvis articuli sint diversi, tamen fides infusa est idem habitus universalis respectu omnium.

100

QUAESTIO 8

UTRUM QUILIBET ACTUS ASSENTIENDI
HABEAT PRO OBJECTO COMPLEXUM VEL INCOMPLEXUM

Q u o d c o m p l e x u m probatur, quia habitus assentiendi et actus uterque est veridicus; igitur obiectum illorum est verum; sed tale est solum complexum; igitur etc.

85 sine assertione om. XY 86 universalis] particularis CKXY 87 partialiter] particularibus CKXY, om. B 92 sibi] om. EF, simul XY [infundere] eam tamquam add. DFZ
99 idem] unus DFZ, om. EN

QUAESTIO 8. – 3 vel incomplexum om. CKXY 4 complexum] sic CKXY 5 veridicus] verificus EN, verus CK, iudicativus DZ 6 etc] si dicis quod principium perfectius

¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 8 X (Ad medium), O-P. ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 X (Post medium). ¹⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 X (Ad finem).

C o n t r a: Idem est obiectum fidei et visionis; sed Deus est obiectum visionis; igitur et fidei.

Hic p r i m o dicam de obiecto assensus in communi; s e-
10 c u n d o, de obiecto fidei.

[PRIMUS ARTICULUS¹]

Circa primum dico quod actus assentiendi duplex est, sicut
actus sciendi duplex est: u n u s, quo aliquid scitur esse vel non
esse; sicut scio quod lapis non est asinus, et tamen nec scio lapi-
15 dem nec asinum, sed scio quod lapis non est asinus; similiter as-
sentio quod homo est animal. A l i u s est actus quo aliquid
scitur, ita quod actus sciendi referatur ad aliquid. Isti actus distin-
guuntur; patet per separabilitatem eorum.

[CONCLUSIO 1]

20 Loquendo de p r i m o assensu, dico quod ille actus non
habet complexum pro obiecto; tum quia ille actus potest esse
per solam formationem complexi et sine omni apprehensione
complexi, et ita non potest esse actus assentiendi complexo; tum
quia² laicus sciens quod lapis non est asinus, nihil cogitat de pro-

intelligitur quando simul intelligitur conclusio ex principio ergo etc respondeo quod intelligitur
tunc ut communiter per propositionem compositam ex actibus reflexis ubi principium est subiectum
vel praedicatum puta in tali haec conclusio evidenter sequitur ex tali principio et ita principium
intelligitur pluribus notitiis complexis quando intelligitur conclusio quam quando solum intelligitur
exemplum est de causa et effectu quando causa cognoscitur esse causa add. N. De quibus cf. Ockham,
Scriptum, I, Prol., q. 8 (ed. cit., I, 211, 20-22; 224, 12-15). 14 esse] vel esse tale vel non esse tale
add. B 17 scitur] id est quo de aliquo habetur scientia add. DFZ 17-18 distinguuntur]
per se add. DEFZ 18 separabilitatem] separationem CK, proprietatem DFZ, praedicationem E
22 formationem] obiecti add. N complexi] incomplexi DFZ et om. CKXY 23 potest
esse] erit CKXY

QUAESTIO 8. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 16,
6 - p. 17, 2). ² Hic codex B in margine: Nota quia hinc potest extrahi
opinio Gregorii de obiecto scientiae cum dicit quod est enuntiable complexe.
Cf. Gregorius Ariminensis, *Sent.*, I, Prol., q. 1, artt. 1 et 3 (ed. Venetiis 1522).

positione, et per consequens non assentit propositioni. Licet assentiat et sciat quod sic est in re vel non est, mediante propositione formata in intellectu, tamen hoc non percipit; sed iste actus habet res extra pro obiectis, puta lapidem et asinum, et tamen nec lapis est scitus nec asinus, sed scitur quod lapis non est asinus.

Et si quaeras utrum aliquid scitur isto actu, dico³ quod proprie loquendo, non debet dici quod aliquid scitur isto actu, sed quod isto actu scitur quod lapis non est asinus; et iste actus aequivalet quantum ad multa alicui complexo quo aliquid scitur.

Si dicens: impossibile est quod intellectio sit in mente, et tamen quod illa nihil intelligitur, respondeo: verum est quod per talem assensum apprehendo res extra, quia omnis assensus est apprehensio, et non econverso.

[CONCLUSIO 2]

Sed loquendo de secundo⁴ actu sciendi sive assentiendi, dico quod ille proprie est actus complexus habens pro obiecto complexum, quia iste actus est quo aliquod verum scitur; res autem extra non scitur; non enim scio lapidem nec asinum. Et de isto actu loquuntur communiter philosophi. Dicunt⁵ enim quod effectus demonstrationis est habitus conclusionis; et per consequens actus correspondens habitui est actus conclusionis tamquam obiecti. Dicunt⁶ etiam philosophi quod nihil scitur

^{25-26 assentiat] affirmet DEFZ 26 sic om. BGN 33 aequivalet] aequivocus est BN, aequivocus CK 37 quod] quia ABCKN 37-41 per... quod om. CK 37-40 assensum... sive om. N || apprehendo... sive om. BG 37-assensum] actum BG 37-38 assensus] AXY, D mg., intellectio DEFZ 42 aliquod] aliquid ABDFYZ 43 nec] bovem nec add. AG, leonem nec add. BN 46 est] erit BCGKN actus²] habitus DEFZ, om. CKXY}

³ Hic codex B in margine: Nota proprie unde Gregorius sumpsit opinionem. ⁴ Supra, lin. 16-17. ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 (ed. cit., I, p. 217, 21 - p. 218, 8). ⁶ Cf. Ockham, ibidem, d. 39 (ed. cit., IV, p. 589, 10-16); d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 137, 16-17); Aristot., *Praedicamenta*,

nisi verum; et loquuntur de vero complexo. Dicunt⁷ etiam quod scientia demonstrativa est ex primis et veris; igitur solum verum est obiectum scientiae.

Si quaeras quis istorum actuum est prior: potest dici⁸ quod ille actus quo aliquid scitur esse vel non esse, est prior ut communiter, quamvis alius non necessario praesupponat eum.

Si dicis quod frustra ponitur secundus actus, ex quo primus sufficit, dico quod non ponitur frustra, sed ponitur ex perfectione potentiae intellectivae, quae potest in plures perfections sive operationes, quia potest unum actum formare post alium; sicut potest non tantum in notitiam incomplexam, sed etiam potest in notitiam complexam.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum articulum dico iuxta praedicta⁹ quod duplex est actus fidei: unus, quo creditur quod aliquid est, vel aliquid est tale vel tale, puta quo creditur quod Deus est, et quod Deus est tres personae vel quod Deus est incarnatus; aliis, quo aliquid creditur, ita quod actus credendi referatur ad aliquid.

[CONCLUSIO 1]

Primo modo loquendo de actu credendi et habitu, dico quod de virtute sermonis debet dici quod nihil creditur illo actu, sicut nihil scitur actu sciendi sic accepto, sed illo actu creditur

49 et om. DFZ	52-53 est... communiter om. CK	58 quia] quae BGNXY
60 potest] per se DFZ	64 vel tale om. CKXY et] vel A	64-65 et... est ¹ om. BCGKNXY
68 et habitu om. B		

cap. 4 (2a 4-10); *Anal. Poster.*, I, c. 2 (71b 25-26). ⁷ Cf. Aristot., *Topica*, I, c. 1 (100a 27-28). ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 17, 15 - p. 18, 2). ⁹ Supra, lin. 12ss.

quod Deus est tres personae; tamen obiectum eius illo modo quo habet obiectum, est Deus.

[CONCLUSIO 2]

Sed loquendo de actu et habitu secundo modo, illi habent complexum, puta articulum, pro obiecto, quia¹¹ nihil cre-⁷⁵ ditur sic nisi verum, et nihil est verum nisi complexum.

Et si quaeras quem articulum habet fides pro obiecto, respondeo: una fides adquisita habet unum articulum pro obiecto, et alia aliud; sed fides infusa, quae est una numero, ha-⁸⁰bet omnes articulos pro obiectis immediatis, quia est habitus universalis modo praedicto¹².

[DUBIUM 1¹³]

Sed hic sunt dubia: primum, quia videtur quod assensus in communi non habeat complexum pro obiecto; tum quia intellectus non assentit nisi cognito, potest autem assentire formata⁸⁵ propositione sine omni alia cognitione propositionis; tum quia tunc fides nunc et in Vetere Lege non essent eiusdem rationis, quia obiecta sunt alterius rationis, quia tunc de futuro nunc de praeterito; tum quia assensus respectu complexi presupponit as-⁹⁰ sensum respectu rei, quando complexum componitur ex cogni-
tionibus rerum.

71 tamen] cum BGN 79 numero *om.* DEFZ 88 quia!... rationis *om.* EF
89-90 assensum... quando] aliquid aliud quam DFZ assensum *om.* E 90 quando] quam E,
quasi CK, quia XY : componitur *om.* DEFZ

¹⁰ Supra, lin. 65-66. ¹¹ Cf. supra, nota 6. ¹² Cf. *Quodlibet III*, q. 7, lin. 85-91. ¹³ Hoc et sequens dubium cum plerisque eorum ratio-
nibus inveniuntur in Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1, art. 1 (ed. Reina,
pp. 53-55; p. 59; p. 61).

[DUBIUM 2]

Secundum dubium est de fide, quod non habeat complexum pro obiecto; tum quia credo in Deum Patrem, et non in hoc complexum 'Deus est Pater'; tum quia visio et fides habent idem obiectum, Deus autem est obiectum visionis; tum quia hoc complexum in mente 'Deus est trinus' et res significata distinguuntur, igitur habent distinctum assensum. Multa alia sunt pro ista conclusione.

100

[AD DUBIUM 1]

Ad primum¹⁴ istorum dico quod concludit de assensu primo¹⁵ modo accepto, non secundo¹⁶ modo.

Ad secundum¹⁷, concedo conclusionem de fide adquisita, quae variatur per propositiones de praeterito et de futuro, non autem de fide infusa.

Ad tertium¹⁸ dico quod assensus secundus communiter presupponit primum, licet non necessario.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium dico quod omnia illa argumenta et consimilia procedunt de fide primo¹⁹ modo accepta, non secundo²⁰ modo.

A d p r i n c i p a l i a , patet ex dictis.

106 communiter *om.* CKXY 110 fide] assensu DFGZ, *om.* AEN [accepta] accepto DEFGZ 112 principalia] principale DEFNZ

¹⁴ Supra, lin. 84-86. ¹⁵ Supra, lin. 13-16. ¹⁶ Supra, lin. 16-17.
¹⁷ Supra, lin. 86-89. ¹⁸ Supra, lin. 89-91. ¹⁹ Supra, lin. 63-65.
²⁰ Supra, lin. 65-66.

QUAESTIO 9¹

UTRUM SPES SIT VIRTUS DISTINCTA A FIDE ET CARITATE

Quod non: Quia spes aut est habitus intellectus aut voluntatis; si intellectus, tunc est fides, quia sufficit pro intellectu; si voluntatis, tunc est caritas.

5

Contra: Apostolus, *Ad Corinthios* 13², ponit quod distinguitur.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod distinguitur. Quod probatur per auctoritatem Apostoli praetextum.

10

[DUBIA DUO]

Sed hic sunt duo dubia: primum est quomodo spes distinguitur a fide et caritate; secundum est de eius obiecto.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum dico quod actus spei est actus voluntatis praesupponens tam actum credendi quam actum desiderandi; et distinguitur ab utroque. Quod enim distinguitur ab actu desiderandi patet; quia [si] stet in aliquo homine actus desiderandi et non credit assequi desideratum, tunc non sperat; sed stante desiderio si credit assequi desideratum, statim sperat. Similiter distin-

15

20

QUAESTIO 9. – 4 quia] fides add. E 16 tam] tamen BCG, tantum K || quam... desiderandi om. BCK || quam] et G 18 quia] cum E || stet] sit CK 19 credit] se posse add. G

QUAESTIO 9. – ¹ De materia huius quaestione, cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 8 E-I. ² Cf. I Cor. 13, 13.

guitur ab actu credendi; quia credit quis aliquod bonum et non desideret, illud non erit spes; sed si stante actu credendi sequatur desiderium, statim sequitur spes. Sed quod actus spei distinguitur ab utroque coniunctim, non potest evidenter sciri nisi per experientiam.

Si quaeras qualis est ille actus voluntatis, dico quod nec est actus volendi nec nolendi, sed est unus actus naturaliter causatus ab actu credendi et ab actu desiderandi coniunctim, et potest ab illis coniunctim positis separari per potentiam divinam, non naturaliter.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dico quod sicut timor est respectu mali futuri, ita quod quando creditur vel dubitatur malum esse futurum, quod malum est nolitum, tunc naturaliter causatur in voluntate actus timoris qui habet malum futurum pro obiecto, ita actus spei, quando creditur aliquod bonum esse futurum, quod bonum est desideratum, causatur naturaliter, et habet pro obiecto bonum futurum. Spes autem quae est virtus theologica, habet pro obiecto futuram beatitudinem homini conferendam.

Ad argumentum principale dico quod est habitus voluntatis distinctus a caritate, sed hoc non potest probari nisi per experientiam.

21 quia] si add. EXY 22 illud] ibi DFZ 26 qualis... ille] utrum actus spei sit DFZ
voluntatis om. CKXY 27 nolendi] credendi CKXY 27-28 naturaliter causatus]
alias E 29 coniunctim positis] coniunctis DFZ, om. CKXY . positis] penitus B 33 ita]
id est CKX .. quando] E, non CK, om. ABDFGNXYZ 34 quod] quia E .. nolitum] et
add. CKXY .. in] a DFGZ 36-38 creditur... quae om. AE 41 distinctus] disposi-
tus BGN 42 nisi om. N

QUAESTIO 10¹

UTRUM BEATA VIRGO POTUIT STETISSE IN PECCATO ORIGINALI
TANTUM PER INSTANS

Quod sic: Quia non includit contradictionem quod sic stetisset; igitur potuit stetisse. ⁵

Contra: Si sic, tunc instans esset immediatum instanti, quia peccatum illud et gratia non fuissent in eodem instanti; igitur in alio; non mediato, quia tunc in tempore intermedio nec fuisset in peccato nec in gratia, quod falsum est.

Hic primo videndum est quid est peccatum originale; ¹⁰ secundo, quomodo deletur; tertio, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS ²]

Circa primum dico quod aliud est loqui de peccato originali de facto, aliud de possibili. Nam de facto, dico quod peccatum originale secundum Anselmum, *De conceptu virginali* ³, non est aliquid positivum in anima, sed est tantum carentia iustitiae debitae. Et secundum hoc dico quod iustitia originalis dicit aliquid absolutum superadditum homini in puris naturalibus existenti.

Sed loquendo de peccato originali de possibili, dico quod po- ²⁰

QUAESTIO 10. – *Pro hac quaestione accedit P.* 7 fuissent] stetissent simul DFGZ 8 tunc]
necessario add. BGN || intermedio] mediato CKY, medio PX 9 quod... est om. DFPZ
11-14 secundo... facto² om. P 11 quomodo... tertio] dicetur DFZ, om. E 14 dico] di-
citur DFZ 15-16 virginali] de facto add. P 16 tantum] aliqua DFZ, om. E 20-21 po-
tuit] potest ADFZ

QUAESTIO 10. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, III, d. 3, q. 1, art. 1, dub. 6
(cod. cit., f. 117ra-117rb). ² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 26 U, quem locum
hic articulus eisdem fere verbis reddit. ³ Cf. Anselmus, *De conceptu virginali*, cap. 3 (ed. Schmitt, II, p. 143).

tuit fieri per potentiam Dei absolutam quod peccatum originale nullius diceret carentiam nec doni naturalis nec supernaturalis, nec debitum habendi aliquid, sed solum quod aliquis propter demeritum praecedens in alio sit indignus vita aeterna.

- 25 Hoc probo, quia aliquis existens in puris naturalibus potest acceptari a Deo, et Deus potest ordinare quod ipso faciente contra praeceptum divinum, quod ipse sit indignus acceptatione divina cum omnibus posteris suis. Tunc descendens a tali peccante est in peccato originali, quia est indignus acceptatione di-
30 vina; et tamen non caret aliqua iustitia creata, quia non tenetur ad aliam iustitiam nisi ad illam quam habuit pater suus quando fuit Deo acceptus; sed tunc pater non habuit, nec tenebatur habere; igitur nec filius; igitur peccatum originale posset dici non-acceptatio divina propter aliquid demeritum praecedens in alio.

35

[SECUNDUS ARTICULUS ⁴]

Circa secundum dicendum primo quomodo peccatum originale deletur, et dico quod de facto non deletur nisi per gratiam creatam; quod dico propter auctoritates *S a n c t o r u m*⁵. Posset tamen aliter deleri per potentiam divinam absolutam, quia Deus 40 posset ordinare, si sibi placeret, quod homo non obligaretur ad habendum illam iustitiam et quod eius carentia non sibi imputaretur, sine omni infusione gratiae creatae; nec hoc includit aliquam contradictionem.

22 doni] habitus DZ, *om.* EF 24 alio] aliquo DEFGPZ 27 indignus] dignus CEK
 30 tamen] tunc DEFZ, *om.* P 31 caret] careret DEF 31 aliam] ali-
 quam CENPXY 32 habuit] primus add. DFZ 33 filius] praeterea aliquis potest esse in pec-
 cato actuali sine omni carentia add. BCGKNXY. *De quo cf. Ockham, Sent., II, q. 26 U.* dici
 quasi add. CK 38 quod dico *om.* DEFPZ 41-42 imputaretur] et hoc posset add. CKXY
 46-49 Circa... includit *om.* P

⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 5 N, E, I-L. ⁵ E.g., August., *De pecca-
 torum meritis et remissione*, I, c. 39, n. 70 (PL 44, 150ss).

[TERTIUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1]

45

Circa tertium dico primo quod si placeret Deo delere culpam originalem per non-imputationem et non-obligationem ad illam iustitiam, posset tunc beata Virgo stare in peccato originali tantum per instans; quia nullam contradictionem includit quod in primo instanti sit debitrix iustitiae originalis et tamen quod in ⁵⁰ nullo instanti post nec tempore velit Deus ab ea exigere illam iustitiam, sive non imputare sibi carentiam iustitiae ad culpam. Et accipio hic ‘imputare’ large, prout imputatur culpa originalis, quia proprie nullum peccatum imputatur alicui nisi quod est in eius potestate. Hoc patet, quia nullam contradictionem includit ⁵⁵ quod Deus nolit in aliquo instanti post primum instans, si perseveret in vita, punire eam pro delicto parentum; igitur non est contradictio quod peccatum originale sic remaneat tantum per instans.

[CONCLUSIO 2⁶]

60

Secundo dico quod si deleatur peccatum originale per gratiam creatam et gratia sit indivisibilis, ita quod non potest adquiri per motum, non potuit stare in peccato originali tantum per instans, quia hoc includit contradictionem. Cuius ratio est, quia omne indivisibile habet primum instans sui esse; igitur cum peccatum et gratia non possint esse in eodem instanti propter con-

46 Circa tertium] secundo circa secundum articulum DFZ 48 illam] aliquam DFZ 48 stare] stetisse DFXYZ 51 post] tunc N, prius P, om. Z 51 nec tempore om. CKXY 51 nec] vel E 51 tempore] tunc BG, ante DFZ, post N 52 non om. X 52 imputare] imputaretur P 52 carentiam] carentia P 56 nolit] velit EGNP 57 in vita] in via DFZ, om. B 59 instans] Sequitur in F additio textui Sent. III adfinis, de qua ratio in nova editione habebitur.

⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 (cod. Paris. Bibl. Mazarine 893, ff. 84vb-85ra; cod. Oxon. Coll. Merton 100, f. 154vb), quem textum codex F, aliquibus omissis, hic addit; Scotus, *Opus Oxon.*, III, d. 3, q. 1, nn. 9-10 (ed. Vivès, XIV, pp. 164-165).

traditionem, oportet quod sint in diversis; non possunt esse in instantibus mediatis, quia tunc tempore medio nec esset in peccato nec in gratia; igitur sunt in instantibus immediatis, quod est
70 contradictio.

[CONCLUSIO 3⁷]

Tertio dico quod si gratia sit divisibilis in infinitum, ita quod possit induci per motum, non includit contradictionem tunc quod stet in peccato originali per instans et in nullo instanti post careat
75 omni parte gratiae, sicut non includit contradictionem quod aliquid careat albedine in primo instanti vel careat aliqua parte loci, et quod in nullo instanti post careat omni parte albedinis vel omni parte illius loci. Et secundum hoc oportet dicere quod adquisitio caritatis est vere motus et non creatio proprie dicta, quamvis possit dici creatio pro tanto quia a solo Deo potest causari.

Ad argumentum principale, patet ex dictis⁸ quod si originale peccatum deleatur per gratiam indivisibilem, non potuit stetisse in peccato originali per instans.

QUAESTIO 11¹

UTRUM IN BEATA VIRGINE FUERIT FOMES PECCATI

Quod sic: Quia omnis conceptus in originali peccato habet fomitem peccati; sed beata Virgo concepta fuit in originali peccato; igitur etc.

66 possint] simul add. E 67 diversis] duobus P 74 originali] tantum add. CKNXY
76 primo] uno CKXY 79-80 posset] possit CGKPXY 80 potest causari] causatur P
causari] creari BCFKXY, dari E 83 instans] tantum add. CKXY

QUAESTIO 11. – Haec quaestio deficit in F.

⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 (codd. cit., f. 84va-84vb; f. 154vb).

⁸ Supra, lin. 61-70.

QUAESTIO 11. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, III, d. 3, q. 1, art. 2, dub. 2-4, 6 (cod. cit., f. 117rb-117va).

Contra: Nulla fuit in ea inclinatio ad peccatum; igitur non fuit in ea fomes peccati.

Hic primo videndum est quid est fomes; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

10

Circa primum dico² quod fomes est quaedam qualitas carnis morbida inclinans appetitum sensitivum ad actum deformem et vitiosum in habente usum rationis. Quod sit qualitas patet, quia non est substantia, manifestum est, cum non sit in Christo nec in beatis. Nec est appetitus sensitivus propter eamdem causam, quia appetitus talis est in Christo. Nec est actus appetitus sensitivi, quia fomes manet frequenter sine tali actu, patet tam in dormiente quam in vigilante. Similiter quod sit qualitas patet, quia recipit magis et minus, quia unus homo plus inclinatur ad actum vitiosum quam aliis. Quod sit qualitas carnis patet, quia non est habitus nec actus intellectus vel voluntatis, nec appetitus sensitivi, sicut patet inductive. Quod sit morbida patet, quia non inclinat ad actum nisi post peccatum; nam non erat in primis parentibus ante peccatum sed post, quia post peccatum Deus forte reliquit Adam causis naturalibus, et illae forte induxerunt talem qualitatem. Quod inclinat ad actum vitiosum patet, quia inclinat ad actum contra iudicium rationis in habente usum rationis, licet non in pueris.²⁵

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico³ quod beata Virgo non habuit talem fomitem peccati, quia nec vigilando nec dormiendo habuit ali-

6-7 Contra... peccati *om.* BCGKN 11 carnis *om.* AE 12 morbida] inordinata DEZ
 13 in... rationis *om.* E [usum] iudicium DZ 14 manifestum] signum DEZ 15 est¹] fuit DZ 16 forte om. CKXY 17 qualitas] vel qualitates *add.* ABGN 18 inordinatus DZ, inordinata E
 23 ad actum *om.* DZ 24 forte *om.* CKXY 25-26 qualitatem] quae inclinaverat ad actum
 vitiosum *add.* B 27-28 licet... pueris *om.* CKXY

² Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 2 B. ³ Cf. Ockham, *ibidem*.

quem actum turpem vel deformem, nec aliquam qualitatem inclinantem ad talem actum vitiosum. Sed hoc per rationem probari non potest, sed tantum per auctoritatem Scripturae.

35

[DUBIA DUO]

Sed hic sunt dubia⁴: primum est qualis qualitas sit illa quae est fomes peccati, et ubi est subiective: in carne vel in appetitu sensitivo; secundum est quando fomes peccati fuit extinctus in beata Virgine.

40

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum potest dici⁵ hic sicut de infirmitate, quia infirmitas aliquando causatur ex improportione humorum, immo est ipsa improportio, aliquando ex putrefactione humorum causatur aliqua qualitas vel humor corruptus, qui est infirmitas.
 45 Eodem modo potest dici quod ista qualitas est aliquis humor vel humores, qui generantur per causas naturales; puta quando Deus propter peccatum relinquit hominem causis naturalibus. Vel forte est improportio humorum, vel aliqua qualitas distincta ab humoribus. Sed nullum istorum potest probari vel improbari per rationem.
 50

Ad aliud⁶ dico quod est subiective in carne et non in appetitu sensitivo. Ideo dixi prius⁷ quod est qualitas carnis, quia nec est actus nec habitus appetitus sensitivi.

³⁴ Scripturae] et sanctorum add. DZ ³⁶ qualis] quae CKXY ³⁸ quando] quo modo DZ ⁴³ improportio] humorum add. DZ ⁴⁴ qualitas] distincta ad humoribus add. DZ ⁴⁵ vel] et CGKXY, ut DEZ ⁴⁷ corruptus] corporalis DZ ⁴⁸ improportio] proportio BCGKN ⁴⁹ vel] sine CKXY ⁵⁰ qualitas] qualitate CKXY ⁴⁹⁻⁵⁰ rationem] evidentem add. DZ ⁵² quia] et DEZ

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 F. B. ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 G;
 q. 4 H. ⁶ Supra, lin. 37-38. – Cf. Ockham, ibidem, q. 2 G. ⁷ Supra,
 lin. 20-22.

[AD DUBIUM 2]

Ad aliud potest dici⁸ quod si fomes fuit umquam in beata⁵⁵ Virgine, quod in prima sua sanctificatione in utero Deus illam qualitatem mitigavit et debilitavit, quia numquam potuit inclinare appetitum ad peccatum mortale; sed ante secundam sanctificationem, quando concepit Filium Dei, forte potuit inclinare ad peccatum veniale. Sed in secunda sanctificatione fuit illa qualitas ablata et fomes totaliter extinctus, ita quod nec potuit inclinare ad peccatum mortale nec veniale; vel si remansit illa qualitas in aliquo gradu, ita fuit diminutus quod ad nullum actum turpem vel vitiosum potuit inclinare.

Ad argumenta principalia dico quod nescio⁶⁵ utrum habuit umquam fomitem vel non; et si aliquando habuit, patet ex dictis⁹ quomodo fuit extinctus.

QUAESTIO 12

UTRUM PROPOSITIO MENTALIS COMPONATUR
EX REBUS VEL EX CONCEPTIBUS

Quod ex rebus probo, quia¹ omne quod intellectus intelligit, potest intentionaliter componere cum alio; sed intellectus intelligit res; igitur potest res componere, et per conse-

56 in utero *om.* DEZ 57 debilitavit] in tantum *add.* B || *quia*] quod ABDGZ, ut CKXY 57-58 potuit inclinare] inclinaret CKXY, inclinavit G 58 appetitum] sensitivum *add.* DZ 59 quando] antequam DZ || Dei *om.* BCDEKNZ 63 diminutus] diminuta CDKXYZ 66 umquam] *om.* CGKNXY, aliquando B || *et*] tamen CKXY

QUAESTIO 12. – 5 intentionaliter] intellectualiter A, intellectus DFZ

⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 2 B. ⁹ Supra, lin. 60-62.

QUAESTIO 12. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 49, 14-18); Gualterus Burlaeus, *Expositio super lib. Praedicamentorum*, Prol. (ed. Venetiis 1541, f. 18a).

quens res potest esse subiectum propositionis mentalis et praedicatum.

C o n t r a: Tunc propositio esset extra animam.

- 10 Hic primo videndum est an sit aliqua propositio mentalis; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod sic; quod probo, quia ubicumque est complexio vera vel falsa, ibi est propositio; sed in mente est 15 huiusmodi complexio; igitur etc. Praeterea² sunt aliqua incomplexa mentalia, sicut vocalia; igitur et complexa, quia cuilibet complexioni in voce correspondet aliqua complexio in mente.

[SECUNDUS ARTICULUS³]

Circa secundum dico quod propositio mentalis non componitur ex rebus extra animam, sed ex conceptibus; quod probo multipliciter: primo sic: secundum Boethium, in *Commento super librum Perihermenias*⁴, oratio non habet nisi triplex esse, scilicet in mente, in voce et in scripto. Et sicut oratio in scripto componitur ex dictionibus scriptis et propositio in voce componitur ex vocibus, ita propositio in mente componitur ex intellecti-

16 sicut] et add. CKXY 17 complexioni] complexo DEFGZ, complexorum XY : aliqua complexio] complexum DFZ 23 in² scripto²] scripta CDFKXYZ 25-26 intellectibus] intellectionibus BDFXYZ, intentionibus CK

² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 3 (ed. cit., p. 14, 84-89). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 109, 12 - p. 111, 4); Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 4, art. 3 (ed. Cova, p. 318ss); G. Burlaeus, *ibidem*.

⁴ Cf. Boethius, *In lib. De interpret.*, ed. 2a, I, c. *De signis* (PL 64, 414 D); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 1 (ed. cit., p. 7, 13-25); c. 12 (ed. cit., p. 41, 14 - p. 42, 22).

bus, qui intellectus secundum modum suum loquendi⁵, passiones sunt animae et conceptus.

Secundo sic: si aliqua propositio componeretur ex rebus extra, aliqua propositio posset componi ex corpore et anima intellectiva; et sic aliqua propositio posset esse homo, quia omne compositum³⁰ ex corpore et anima intellectiva est homo.

Tertio sic: si subiectum et praedicatum essent res extra animam, tunc in ista propositione 'canis comedit panem' subiectum vere comederet praedicatum. Similiter in ista propositione 'Robertus persequitur Ioannem' subiectum persequeretur praedicatum, interficeret praedicatum et combureret praedicatum; et multa talia, quae omnia sunt absurdia.³⁵

Quarto sic: omnis propositio componitur ex nomine et verbo secundum Santos et philosophos; sed nomen et verbum non sunt res extra animam, sed signa earum; igitur etc.⁴⁰

Quinto sic: omnis propositio componitur ex terminis, quia dicit Aristoteles, I Priorum⁶, quod terminus est in quem resolvitur propositio; sed termini non sunt res extra animam, nam⁷ subiectum in propositione universalis est terminus communis signo universalis determinatus; et illud non est res extra, quia res⁴⁵ extra non determinatur signo universalis.

Sexto sic: omnis propositio est oratio; sed oratio non componitur ex rebus extra, quia absurdum est dicere quod aliquae propositiones componuntur ex bobus et asinis, hominibus et angelis, Deo et diabolo; quod tamen sequeretur, si propositio compone-⁵⁰ retur ex rebus extra.

²⁶ qui intellectus] quas boethius CKXY ²⁷ sunt] vocat CKXY animae om.
BCGKNXY et] sive CKXY ³⁴ comedere] comedit ABCKN ³⁵ subiectum] vere
add. CKXY persequeretur] persequitur CEGKN 36-37 et²... talia om. CDFKZ 39 Sanctos]
grammaticos CKXY ⁴⁸ extra om. BCGKNXY ⁴⁹⁻⁵⁰ hominibus... diabolo
om. DFZ

⁵ Cf. Boethius, ibidem, ed. 1a (PL 64, 297 D). ⁶ Cf. Aristot., *Anal. Priora*, I, c. 1 (24b 16-18). ⁷ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 1 (ed. cit., p. 247, 176-177).

Septimo, quia in ista propositione ‘intellectus divinus est divina essentia’, si subiectum esset divina essentia, et praedicatum similiter esset divina essentia; et per consequens hic praedicatur idem de se.

Praeterea omne subiectum propositionis est pars eiusdem et alteri componibile, quia omnis propositio componitur ex subiecto et praedicato et copula; sed essentia divina nullius est pars, nec est alteri componibilis; igitur etc.

Sed contra: omnis propositio affirmativa vera requirit ad suam veritatem identitatem praedicati cum subiecto, aliter quaelibet talis propositio esset falsa, quia voces vel conceptus in subiecto et praedicato non sunt idem; igitur etc.

R e s p o n d e o⁸: haec propositio ‘omnis propositio affirmativa vera requirit ad suam veritatem identitatem praedicati cum subiecto’ potest habere duplum intellectum, quorum unus est quod subiectum et praedicatum vere sunt unum et idem; et iste intellectus est simpliciter falsus; tum quia tunc numquam praedicaretur superius de inferiore, nec passio de subiecto, nec terminus accidentalis de termino substantiali, nec econverso; tum quia tunc in demonstratione potissima esset tantum unus terminus, quia subiectum et praedicatum in prima propositione sunt idem per te et non sunt diversi termini; eadem ratione subiectum et praedicatum in secunda propositione et conclusione sunt idem et non sunt diversi termini; et per consequens in tota demonstratione esset tantum unus terminus; tum quia qua ratione subiectum et praedicatum sunt idem in propositione affirmativa, eadem ratione subiectum et praedicatum non sunt idem in propositione negativa vera; sed istarum propositionum ‘aliquid animal est homo’, ‘ali-

61 praedicati... subiecto] subiecti cum praedicato DFZ 62 quia] sed DFGZ vel]
et DFXYZ 62-63 in... praedicato om. CKXY 72 idem] terminus add. CXY 74 et
conclusione om. DFZ 74-75 et²... termini om. DFZ 75 termini om. A

⁸ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 2 (ed. cit., p. 249, 8 - p. 250, 17); I, c. 63 (ed. cit., p. 194, 16-32).

quod animal non est homo' sunt idem termini a parte subiecti et ⁸⁰ praedicati; igitur subiectum et praedicatum sunt idem et non sunt idem; iste igitur intellectus illius propositionis⁹ est falsus.

A l i u s est intellectus praedictae propositionis, scilicet quod omnis propositio affirmativa vera requirit ad veritatem suam quod subiectum et praedicatum significant idem et supponant pro ⁸⁵ eodem. Et iste intellectus est verus, quia omnis propositio affirmativa vera est vera propter identitatem rei significatae per subiectum et praedicatum; quia per talem propositionem non denotatur quod subiectum sit praedicatum, sed denotatur quod res importata per subiectum sit res importata per praedicatum, quia ⁹⁰ utimur¹⁰ vocibus et aliis terminis, non pro se, sed pro re quam significant.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e dico quod maior est falsa, quia intellectus intelligit res extra, et non componit res extra; aliter¹¹ subiectum propositionis posset esse in caelo, et ⁹⁵ praedicatum in inferno, et copula in intellectu meo; sed intellectus componit intentiones rerum ad invicem, non pro se, sed pro re significata.

⁸⁴ vera om. CGKXY ⁹¹ vocibus... aliis om. CKXY : aliis om. DFZ : re quam] rebus quas CKXY ⁹⁶ meo] medio BK, om. ADEFZ ⁹⁸ re significata] rebus significatis CKXY

⁹ Supra, lin. 64-66. ¹⁰ Cf. Aristot., *De sophist. elenchis*, cap. 1 (165a 7-8). ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, I, c. 15 (ed. cit., p. 53, 100-103); G. Burlaeus, ibidem.

QUAESTIO 13¹

UTRUM ALIQUA PROPOSITIO VOCALIS SIT VERA

Quod non: Quia nec est vera in principio prolationis nec in medio nec in fine, quia² propositio nec est in principio nec in medio nec in fine; igitur non est vera.

Contra: Secundum Aristotalem³ propositio est oratio verum vel falsum significans; igitur propositio vocalis est vera.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod multae propositiones vocales sunt verae. Ad cuius intellectum sciendum quod quia⁴ propositio est oratio verum vel falsum significans, ideo tunc propositio est vera quando ex eius prolatione natus est auditor concipere et formare propositionem mentalem veram; hoc autem solum est in fine prolationis, et non in principio nec in medio; ideo in fine prolationis est propositio vocalis vera, et non in principio nec in medio.

Si dicas: propositio mentalis, quam format proferens istam propositionem ‘homo est animal’, potest esse vera in principio; igitur et vocalis:

Respondeo et nego consequentiam, quia propositio mentalis est res permanens, et potest esse tota simul in principio prolationis; ideo tunc potest esse vera; similiter in medio et in fine.

QUAESTIO 13. – 4-5 quia... vera om. DFZ 5 igitur] et quando non est CKXY
 7 igitur... vera om. DEFZ 9-11 multae... ideo om. DEFZ 9 multae om. CKXY
 14-16 ideo... medio om. BCGKN 14 ideo] dico quod add. DFZ 18 potest esse]
 est CDFKXYZ 21-22 prolationis om. B 22 tunc] est vel add. DFZ

QUAESTIO 13. – ¹ De eadem materia, cf. *Quodlibet II*, q. 19, dub. 3 et resp. ² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, II, c. 9 (ed. cit., p. 275, 75-79).
³ Cf. Aristot., *Perihermienias*, cap. 4 (16b 26 - 17a 7). ⁴ Cf. supra, nota 3.

Sed propositio vocalis est successiva, et quando una pars est, alia non est. Et quia⁵ ad veritatem cuiuscumque propositionis de mundo requiritur vel quod sit actualiter vel quod fuerit, et propositio prolata in principio prolationis nec est nec fuit, ideo tunc non est vera; nec in medio propter eamdem rationem, sed in fine; licet non sit tunc actu, tamen prius fuit, non tota simul, sed successive pars post partem.

Unde sciendum est quod propositionibus et orationibus utendum est ut plures, et maxime ut sapientes, quando non discordant a pluribus. Nunc autem per istam propositionem ‘propositio prolata est vera’ non intendunt sapientes aliud nisi quod auditor sciens virtutem sermonis natus est concipere quomodo est ita a parte significati sicut per propositionem denotatur; hoc autem solum est in fine prolationis, et non in principio. Ideo illa propositio solum est vera in fine, et non in principio, quia auditor audiens subiectum prolatum nescit adhuc quae erit copula vel praedicatum; quia si proferens dicat ‘homo’, nescit auditor utrum post dicet ‘currit’ vel ‘est animal’; et ideo in principio non potest talis propositio sibi significare verum. In fine autem prolationis, quamvis tunc propositio vocalis non sit, quia tamen fuit, licet successive, ideo manet illa propositio in memoria audientis, virtute cuius intellectus concipit illud quod significat propositio, et quod ita est in re sicut significat propositio; et ideo tunc primo est sibi illa propositio vera.

Et ideo non sequitur: propositio vocalis non est, igitur non est vera; sicut non sequitur: propositio vocalis non est, igitur ex

24-25 de mundo *om.* CDFKXYZ 25 et] *om.* DEFZ, quia *add.* B 26 prolata] ideo dico quod *add.* DFZ 34 virtutem] veritatem BCEFKNZ quomodo] quod DFZ 36 principio] nec in medio *add.* B 37 solum *om.* DEFZ 38 adhuc *om.* CKXY 41 sibi] sic DFZ, *om.* G 42 quamvis] quando BN tunc *om.* BCGKNXY non] tota B sit] est prolata B, fuerit simul G, fuit N, actu *add.* DFZ tamen] tunc ABDFNZ 43 ideo] tamen DFZ, *om.* CK 44 intellectus *om.* DEFZ concipit] cognoscit DFZ 45 significat] signat AXY, sonat BCGKN 46 sibi *om.* DFNZ

⁵ Cf. supra, nota 2.

prolatione eius et virtute memoriae remanentis non est auditor
 50 natus concipere rem significatam per propositionem vocalem; quia non plus denotatur per istam propositionem ‘propositio vocalis est vera’ nisi quod ex eius prolatione et virtute habitus derelicti in memoria, sit auditor natus concipere quod ita est in re sicut per propositionem significatur.

55 Ad principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 14

UTRUM SOLUS ACTUS VOLUNTATIS SIT NECESSARIO VIRTUOSUS

Quod non: Quia omnis actus voluntatis potest elici intentione mala; igitur omnis actus voluntatis potest esse malus.

5 Contra: Diligere Deum est actus solus virtuosus, et non est alius quam virtuosus; igitur ille actus est solus virtuosus.

Ad istam quaestionem dico quod illa propositio exclusiva posita in quaestione habet duas exponentes: unam negativam, quae est quod nullus actus alius ab actu voluntatis est necessario 10 virtuosus; et aliam affirmativam, scilicet quod aliquis actus voluntatis est necessario virtuosus.

[PRIMA RESPONSIO¹]

Quantum ad negativam exponentem dico quod est simpliciter vera, quia omnis alius actus ab actu voluntatis, qui est in po-

49 eius om. ADEFZ 52 eius om. DEFZ 54 significatur] denotatur DFZ 55 principalia] principale ADFZ

QUAESTIO 14. – 2 virtuosus] vel vitiosus add. ABCGKN 5-6 Diligere... virtuosus] quia hoc videtur contra sensum CK 6 est¹ om. DEFZ 11 necessario om. DFZ

QUAESTIO 14. – 1 Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 H (Quartum dubium), Q; q. 12 G, XX (Contra primum Scoti); q. 14 L.

testate voluntatis, sic est bonus quod potest esse malus, quia potest ¹⁵ fieri cum malo fine et mala intentione. Similiter omnis alias actus potest elici naturaliter et non-libere, et nullus talis est necessario virtuosus.

Praeterea omnis actus alias a voluntate potest fieri a solo Deo, et per consequens non est necessario virtuosus creatureae rationali. ²⁰

Praeterea quilibet alias actus idem manens potest indifferenter esse laudabilis et vituperabilis, et primo laudabilis et post vituperabilis, secundum quod potest successive conformari volitioni rectae et vitiosae; patet de ire ad ecclesiam, primo bona intentione, et postea mala intentione. ²⁵

Praeterea nullus actus est virtuosus nec vitiosus nisi sit voluntarius et in potestate voluntatis, quia ² peccatum adeo est voluntarium etc.; sed actus alias ab actu voluntatis potest primo esse in potestate voluntatis, et post non; puta quando aliquis dimittit se voluntarie in praecipitum, et post paenitet et habet actum nolendi ³⁰ illum descensum meritorie propter Deum; sed in descendendo non est in potestate voluntatis; igitur ille descensus non est necessario vitiosus.

[SECUNDA RESPONSIO
CONCLUSIO 1]

35

Circa affirmativam exponentem ³ dico primo quod de virtute sermonis nullus actus est necessario virtuosus. Hoc probatur, tum quia nullus actus necessario est, et per consequens non est necessario virtuosus; tum quia ⁴ omnis actus potest fieri a solo Deo, et

¹⁵ sic est] potest sic esse DFZ ²⁰ creatureae rationali om. B ²¹ actus] a voluntate add. DEFZ ²³⁻²⁴ volitioni] voluntati CGNXY ²⁴ ire] eunte DFZ ²⁶⁻²⁷ voluntarius et om. CKXY ²⁷ et... voluntatis om. ADEFZ ²⁸ ab... voluntatis] a voluntate BGN ³¹ in descendendo] non descendere DFZ ³² descensus] actus CKXY ³²⁻³³ necessario om. B ³⁸⁻³⁹ et... virtuosus om. CDEFKXYZ

² Cf. August., *De vera religione*, cap. 14, n. 27 (PL 34, 133); Ockham, ibidem, q. 10 R (Ad tertium). ³ Supra, lin. 10-11. ⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 10 Q.

⁴⁰ per consequens non est necessario virtuosus, quia talis actus non est in potestate voluntatis.

[CONCLUSIO 2⁵]

Tamen aliter potest intelligi actum esse necessario virtuosum, ita scilicet quod non possit esse vitiosus stante pracepto divino; ⁴⁵ similiter non potest causari a voluntate creata nisi sit virtuosus.

Et sic intelligendo actum virtuosum, dico secundo quod sic potest aliquis actus esse virtuosus necessario. Quod probo, quia impossibile est quod aliquis actus contingenter virtuosus, ita quod indifferenter potest dici virtuosus vel vitiosus, fiat determinate virtuosus nisi propter alium actum necessario virtuosum. Hoc probatur, quia actus contingenter virtuosus, puta actus ambulandi, fit determinate virtuosus per conformitatem ad alium actum. Quaero de illo secundo actu: aut est necessario virtuosus modo praedicto ⁶, et habetur propositum, quod est aliquis actus in homine necessario virtuosus; aut est contingenter virtuosus, et tunc ille fit determinate virtuosus per conformitatem ad alium actum virtuosum; et de isto est quaerendum sicut prius, et erit processus in infinitum vel stabitur ad aliquem actum necessario virtuosum.

[CONCLUSIO 3⁷]

⁶⁰ Tertio dico quod ille actus necessario virtuosus modo praedicto ⁸ est actus voluntatis, quia actus quo diligitur Deus super omnia et propter se, est huiusmodi; nam iste actus sic est virtuosus

43 necessario *om.* ABEGN 44 scilicet *om.* ABEGNXY 44-45 non... similiter]
 talis actus CK 44 possit] posset BDFNZ, potest XY 45 similiter] aut DFZ, et E
 46 secundo] ABN, primo G, *om. cett.* sic²] quia add. DFZ 46-47 sic potest *om.* CKXY
 47 actus] voluntatis add. CKXY 50 alium] aliquem DFZ 54-55 homine] volunta-
 te CKXY 56 alium *om.* DFZ 60 necessario *om.* DFZ

⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 12 E. ⁶ Supra, lin. 43-45. ⁷ Cf.
 Ockham, *ibidem*, q. 12 F, E (Ad finem). ⁸ Supra, lin. 43-45.

quod non potest esse vitiosus, nec potest iste actus causari a voluntate creata nisi sit virtuosus; tum quia quilibet pro loco et tempore obligatur ad diligendum Deum super omnia, et per consequens iste actus non potest esse vitiosus; tum quia iste actus est primus omnium actuum bonorum. Praeterea solus actus voluntatis est intrinsece laudabilis et vituperabilis. Praeterea secundum Sanctos nullus actus est laudabilis vel vituperabilis nisi propter intentionem bonam vel malam; intentio autem est actus voluntatis; igitur etc. Praeterea secundum Anselmum⁹ sola voluntas punitur, quia sola peccat; igitur etc.

[INSTANTIA]

Si dicis quod Deus potest praecipere quod pro aliquo tempore non diligatur ipse, quia potest praecipere quod intellectus sit sic intentus circa studium et voluntas similiter, ut nihil possit pro illo tempore de Deo cogitare. Tunc volo quod voluntas tunc eliciat actum diligendi Deum; et tunc aut ille actus est virtuosus, et hoc non potest dici, quia elicitur contra praeceptum divinum; aut non est virtuosus, et habetur propositum, quod actus diligendi Deum super omnia non est virtuosus:

[AD INSTANTIAM]

Respondeo: si Deus posset hoc praecipere, sicut videtur quod potest sine contradictione, dico tunc quod voluntas non potest pro tunc talem actum elicere; quia ex hoc ipso quod talem actum eliceret, Deum diligenter super omnia, et per consequens impletet

64 sit virtuosus] virtuose CKXY 67 primus] principium CKXY 68 intrinsece om. DFZ 70 intentio] huiusmodi DFZ 71-72 Praeterea... etc om. EN 72 quia] ergo DFZ 73 igitur etc om. DFZ 76 studium] vel alium actum add. CKXY 86 consequens] non add. F

⁹ Cf. Anselmus, *De conceptu virginali*, cap. 4 (ed. Schmitt, II, p. 145).

praeceptum divinum, quia¹⁰ hoc est diligere Deum super omnia: diligere quidquid Deus vult diligere; et ex hoc ipso quod sic dileretur, non faceret praeceptum divinum per casum; et per consequens sic diligendo, Deum dileretur et non diligeretur, faceret praeceptum Dei et non faceret. Posset tamen Deum diligere simplici amore et naturali, qui non est dilectio Dei super omnia, sicut posito quod aliquis non credat Deum esse, non potest eum diligere, quia nihil potest diligi nisi quod est vel potest esse.

95

[CONCLUSIO 4]

Quarto dico¹¹ quod solus habitus voluntatis est intrinsece et necessario virtuosus, quia quilibet aliis habitus inclinat indifferenter ad actus laudabiles et vituperabiles.

Ad argumentum principale, nego assumptum,
quia aliquis actus voluntatis nullo modo potest elici cum intentione mala, sicut patet ex predictis.

QUAESTIO 15

UTRUM RECTITUDO ACTUS ET DEFORMITAS
DIFFERANT A SUBSTANTIA ACTUS

Quod sic: Quia actus potest manere sine rectitudine et deformitate; igitur differt ab utroque.

88 diligere] deum et diligere add. DFZ 89 non om. CK .. non faceret] faceret contra XY 91 Deum om. BCGKNXY 94 potest¹] sic add. DFZ .. quod] ipse add. ADZ .. est... esse] unus scit vel quod potest scire F .. esse] quod unus scit vel quod potest scire add. DZ 97 inclinat] habet se DFZ

¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 8 P (Ante medium); Anselmus, *De libertate arbitrii*, cap. 8 (ed. cit., I, p. 220). ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 G (Ad finem).

C o n t r a: Rectitudo actus non est qualitas actus, nec aliud accidentis eius; igitur est substantia actus.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1¹]

Ad istam quaestionem dico universaliter quod numquam ¹⁰ actus et sua rectitudo differunt, quia omnis actus rectus aut est rectus essentialiter, aut per denominationem extrinsecam. Si primo modo, tunc substantia actus est sua rectitudo, quod patet ex hoc quod impossibile est quod talis actus sit a voluntate creata nisi sit rectus. Si secundo modo, tunc ille actus dicitur rectus quia cau- ¹⁵ satur vel continuatur ab actu essentialiter virtuoso, ad cuius conformitatem dicitur rectus; sed propter talem causalitatem vel conformitatem nihil positivum recipit actus exterior, sicut patet in ultima quaestione primi *Quodlibet*² diffuse. Ideo nunc transeo. Praeterea deformitas et rectitudo non sunt actus cuiuscumque, quia ²⁰ nec sunt qualitates eius nec respectus, quia tales respectus non sunt ponendi.

[CONCLUSIO 2³]

Secundo dico quod aliquis est actus qui non potest primo esse rectus et post deformis, sed est necessario rectus modo exposito ²⁵ in alia quaestione⁴. Et aliquis est actus qui primo est rectus et post deformis, sicut est actus contingenter rectus et virtuosus. Exemplum primi: amare Deum propter se et super omnia; exemplum secundi: ire ad ecclesiam propter honorem Dei primo, et post continuare propter vanam gloriam. ³⁰

QUAESTIO 15. – ¹⁰ universaliter *om.* DFZ ¹¹ rectus *om.* DFZ ¹⁵ rectus²] virtuosus CKXY ²⁰ sunt] ipsius *add.* DFZ ²⁷ et virtuosus *om.* CKXY ³⁰ continuare] *om.* EN, ire XY

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 12 YY (Ad initium), E (Ad finem); q. 10 Q. ² *Quodlibet I*, q. 20, lin. 52-82. ³ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 12 E. ⁴ Cf. *Quodlibet III*, q. 14, lin. 43-58.

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt dubia: unum, quomodo deformitas et rectitudo se habent respectu actus.

[DUBIUM 2]

³⁵ Secundum, quia videtur quod rectitudo sit aliquid distinctum ab actu, quia communiter dicitur⁵ quod deformitas est carentia rectitudinis quae debet inesse actui; et per consequens rectitudo, ex quo inest actui, distinguitur ab actu.

Praeterea⁶ in peccato sunt duo: materiale, puta substantia⁴⁰ actus; et formale, puta carentia iustitiae debitae inesse actui; igitur distinguuntur, sicut materiale et formale.

[AD DUBIUM 1⁷]

Ad primum istorum dico quod se habent ad actum in communi sicut inferiora ad suum superius, puta sicut duae singulares⁴⁵ albedines se habent ad albedinem in communi; quia actus rectus et actus turpis sive deformis sunt duo singulares actus, de quibus praedicatur actus in communi sicut superius de inferioribus.

Sed ad actus particulares et singulares diversimode se habent, quia ad aliquem actum particularem sic se habent quod possunt⁵⁰ successive convenire eidem per praedicationem, et hoc propter

32-33 Sed... actus *om.* BGN hic... actus *om.* CFK 37 inesse actui] esse actus BN, esse actio G 39 materiale] materia E substantia *om.* CKXY 40 formale] forma AEGN
40-41 igitur] substantia et rectitudo actus sive deformitas *add.* DZ 43 quod] actus rectus et actus turpis *add.* DFZ 49 actum] singularem *add.* DZ 50 praedicationem] et non convenire eidem *add.* DFZ

⁵ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, II, d. 37, q. 1, n. 6 (ed. Vivès, XIII, pp. 356-357); Ockham, *Sent.*, III, q. 12 XX (Ad initium). ⁶ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 7 (ed. cit., XIII, p. 357); Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-II, q. 71, art. 6, Resp.); Ockham, *ibidem*, q. 12 YY (Solutio tertii, ante medium). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 10 P.

assistantiam vel non-assistantiam alicuius alterius actus. Exemplum: amare patrem absolute, sine omni circumstantia, quandoque est actus rectus et quandoque deformis; quia propter assistentiam novi actus potest dici rectus, puta si continuet illum amorem bona intentione, puta propter praeceptum divinum; et tunc dicitur rectus propter actum quo vult illum actum continuare propter praeceptum divinum. Et idem actus postea dicitur deformis propter carentiam istius actus necessario virtuosi, vel propter positionem alterius actus essentialiter vitiosi, puta si velit illum actum continuare propter vanam gloriam.

55
60

E t s i q u a e r a s utrum⁸ talis actus potest sic successive dici rectus vel deformis propter positionem alicuius actus prudentiae vel intellectus:

Dico quod non. Et hoc maxime verum est de actu meritorio, quia⁹ nullus actus non-meritorius potest dici de novo meritiorius nisi quia continuatur vel causatur ex amore Dei.

Similiter nullus¹⁰ actus est moraliter bonus vel virtuosus, nisi sibi assistat actus volendi sequi rectam rationem, vel quia causatur a tali velle; puta volo honorare patrem vel continuare honorem, quia volo facere quod recta ratio dictat; et similiter volo bene¹¹ facere tibi, quia volo quod dictat ratio. Et ideo nullus actus intellectus potest facere talem actum rectum vel deformem.

Respectu autem alicuius actus non sic se habent rectitudo et deformitas successive, quia amare Deum propter se et super omnia est actus sic rectus quod non potest fieri deformis.

75

51 vel non assistantiam *om.* AE 54-55 continuet... puta] hoc faciat CKXY
 55-57 et... divinum] propter quem actum secundum ille primus dicitur rectus CKXY 57 pos-
 stea dicitur] potest postea dici CKXY 58 istius] unius CKXY 59 essentialiter] necessa-
 rior AE 62 positionem] praesentiam DFZ actus *om.* BCFGKNXY 70 similiter]
 postea ABEGN, propterea XY 71 dictat] recta add. DFZ 74 et *om.* CDFKXYZ
 75 fieri] esse DFZ

⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 12 UU (Primum dubium). ⁹ Cf. Ockham,
Scriptum, I, d. 17, q. 3 (ed. cit., III, p. 477, 18-21). ¹⁰ Cf. Ockham, *Sent.*, III,
 q. 12 XX (Contra primum Scoti), YY (Ad initium).

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dico¹¹ quod illud dictum falsum est de virtute sermonis; quia rectitudo actus non est absolutum inhaerens actui, quia nec species nec habitus, quia ista stant cum actu deformi;
 80 nec actus intellectus, tum quia actus intellectus non inest actui voluntatis, tum quia actus voluntatis non est rectus propter actum intellectus nec potest fieri rectus; igitur rectitudo actus necessario erit actus voluntatis; sed ille non est natus inesse actui vitioso, quia sibi contrariatur respectu eiusdem obiecti. Nec rectitudo
 85 actus est respectus conformitatis ad prudentiam inhaerens actui, tum quia respectus non est ponendus, tum quia si sit respectus, erit intrinsecus adveniens, et hoc non potest esse nisi propter novum fundamentum absolutum.

Dico¹² igitur quod deformitas non est parentia iustitiae vel
 90 rectitudinis debitae inesse actui, sed est parentia rectitudinis debitae inesse ipsi voluntati; quod nihil aliud est dicere nisi quod voluntas obligatur aliquem actum elicere secundum praeceptum divinum quem non elicit. Et ideo rectitudo actus non est aliud quam ipse actus qui debuit elici secundum rectam rationem.

95 Ad aliud¹³ dico quod illud dictum est falsum, de materiali et formalis, quia aut est peccatum commissionis aut omissionis; si primo modo, erit ibi materiale sine formalis, quia ibi non est parentia iustitiae debitae inesse actui; si secundo modo, tunc est ibi parentia, quae est formale, sine materiali.

78 est] aliquod add. CKXY absolutum] qualitas DFZ actui] alicui DFZ 81 tum...
 non] nec DFZ 81-82 actum intellectus] eum DFZ 82 nec] propter ipsum add. CKXY
 84 sibi contrariatur] contrariantur CKXY 85 actus om. CGKXY respectus] respectu
 CKX conformitatis om. DEFZ 86 sit] sic BDGN 89 Dico] dicitur DFZ
 92 obligatur] ex iustitia add. DFZ 92-93 secundum... divinum om. B 94 debuit] de-
 bite DFZ, om. CK elicit] CDFKZ 98 iustitiae] rectitudinis CKXY

¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 XX (Contra tertium Scoti). ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 12 YY (Solutio tertii, ad initium). ¹³ Supra, lin. 40-42. – Cf. Ockham, ibidem, q. 12 YY (Solutio tertii, ante medium).

Ad argumentum principale, nego consequentiam, quia ex illa de possibili non sequitur illa de inesse, sed tantum illa de possibili. Ideo bene sequitur: actus potest manere sine rectitudine etc., igitur potest differre ab utroque; sed non sequitur: 100 igitur distinguitur ab utroque.

QUAESTIO 16

UTRUM CIRCUMSTANTIAE FINIS, RECTAE RATIONIS, ET HUIUSMODI SINT OBIECTA ACTUS VIRTUOSI

Quod non: Quia obiectum actus distinguitur a circumstantia actus, pro eo quod obiectum potest manere idem et circumstantia variari; 5 igitur etc.

Contra: Tunc idem esset actus virtuosus cum tali circumstantia et sine ea; patet de actu exteriore.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico¹ quod actus virtuosus est duplex: 10 unus, qui contingenter et indifferenter potest esse virtuosus et vitiosus; alius, qui sic est virtuosus quod nullo modo potest esse vitiosus.

[CONCLUSIO 1]

Primus actus² non habet circumstantias pro obiecto, quia 15 ille actus non est virtuosus nec vitiosus nisi ex assistentia vel ca-

¹⁰⁴ distinguitur] differt CKXY

QUAESTIO 16. – 2 rectae rationis] recta ratio CDFKXYZ 7-8 Contra... exteriore
om. AE

QUAESTIO 16. – ¹ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 14, lin. 13-58. ² Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 12 FFF (Ad primum arg.).

rentia alterius actus boni vel mali, a quo dependet in aliquo genere causae; et ille actus potest esse idem cum circumstantiis talibus et sine.

20

[CONCLUSIO 2^{3]}]

Secundus actus habet pro obiecto circumstantias. Quod probo, quia aliter sequerentur duo inconvenientia: p r i m u m, quod nullus actus sit intrinsece et necessario virtuosus, sed solum contingenter; cuius oppositum prius⁴ probatum est; s e c u n d u m,
25 quod de actu non-meritorio fieret actus meritorius per positionem alicuius mere naturalis.

Primum probatur sic: quemcumque actum respectu quorumcunque obiectorum aliorum a recta ratione potest voluntas elicere mediante recta ratione, potest elicere sine ea cum sola apprehensione illorum obiectorum. Hoc patet, quia sicut voluntas potest velle abstinere propter Deum loco et tempore mediante actu dictativo intellectus, ita potest velle abstinere propter Deum loco et tempore cum sola apprehensione istius propositionis ‘volendum est abstinere propter Deum loco et tempore’ sine omni assensu respectu eiusdem. Hoc supposito tunc quaero: aut ista volitio est virtuosa intrinsece, aut non; si sic, contra: non elicetur conformiter rectae rationi, quod necessario requiritur ad actum intrinsece virtuosum; igitur non est virtuosa intrinsece.

E t s i d i c i s quod illa volitio elicetur conformiter rectae rationi aptitudinaliter, licet non actualiter, et hoc sufficit ad hoc quod actus sit virtuosus:

C o n t r a: recta ratio deberet dictere quod volendum est abstinere propter Deum quia sic est dictatum a recta ratione, aliter non esset recta sed erronea; sed volitio habens Deum et alias

17 alterius om. ABDFGNZ add. DFZ	25 positionem] rationem ADZ 34 Deum] pro add. DFZ	31 Deum] pro 42 deberet] debet BCKXY
-------------------------------------	--	---

³ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 DDD (Ad finem) – EEE. ⁴ Cf. *Quodlibet III*, q. 14, lin. 43–58.

circumstantias a recta ratione pro obiecto non est eadem numero ⁴⁵
 cum volitione quae haberet rectam rationem pro obiecto, propter
 variationem obiecti; igitur ille actus voluntatis qui non habet
 rectam rationem pro obiecto, non est natus elici conformiter
 rectae rationi, sed unus alias actus alterius speciei qui haberet
 rectam rationem pro obiecto, et non ille. ⁵⁰

S i a u t e m d i c i s quod talis actus non est virtuosus propter defectum prudentiae, c o n t r a : pono quod coexistat tunc actus prudentiae, et tunc quaero utrum ille actus voluntatis sit virtuosus vel non. Si non, nulla causa huius potest dari nisi quia recta ratio non est eius obiectum, quia nullum aliud obiectum re- ⁵⁵
 quisitum deficit per casum, et recta ratio coexistit. Si sit virtuosus, sequitur quod actus non prius virtuosus modo sit virtuosus per solam coexistentiam prudentiae; et tunc cum voluntas potest conservare eumdem actum stante prima apprehensione complexi, destructo illo actu prudentiae propter aliquod medium sibi ⁶⁰
 apparens, sequitur quod idem actus numero fieret iterum non-virtuosus, quia non coexistit prudentia, et per consequens erit contingenter virtuosus; et ita si sit intrinsece virtuosus et necessario, oportet quod habeat rectam rationem pro obiecto; et ille solus erit necessario virtuosus. ⁶⁵

Secundum ⁵ probatur ex primo, quia si per solam positionem actus prudentiae fieret actus voluntatis virtuosus, qui prius non erat virtuosus propter parentiam talis actus, cum actus ille prudentiae sit mere naturalis et nullo modo in potestate nostra, sequitur quod de actu non-virtuoso fieret virtuosus, et econverso, ⁷⁰
 per positionem et destructionem alicuius mere naturalis quod nullo modo est in potestate nostra; et de non-digno vita aeterna

45 a] sine CKXY 47 variationem] partialis add. DZ 49 qui] DFZ, om. cett.
 58 potest] possit CKXY, posset G 59 eumdem] primum CKXY 65 crit] est AE
 67 actus²] ipsius add. CGKXY 69 naturalis] naturale ABN 71 alicuius] actus DEFZ
 quod] qui DEFZ, quia CK

⁵ Supra, lin. 25-26. – Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 12 FFF (Ad initium).

fieret dignus vita aeterna per aliquid mere naturale quod nullo modo est in potestate nostra.

75 Praeterea probatur⁶ quod finis est obiectum actus virtuosi; tum quia quando voluntas diligit aliquid propter finem, magis diligit finem, quia propter⁷ quod unumquodque etc.; tum quia si essent duo actus respectu duorum obiectorum, quorum unus esset causa alterius, si illa duo obiecta diligenterentur uno actu,
 80 illud obiectum esset primum cuius actus esset causa alterius quando diliguntur distinctis actibus; sed si quis diligeret finem uno actu, et illud quod est ad finem alio actu, actus respectu finis esset causa actus illius quod est ad finem; igitur quando diligo aliquid propter finem unico actu, finis est obiectum principale
 85 illius actus.

Idem patet⁸ de loco et tempore, quod sunt obiecta, quia aliter esset actus voluntatis ita perfecte virtuosus sine illis sicut cum illis; quod falsum est, quia velle comedere est actus virtuosus, si velit loco et tempore, et aliter est magis vitiosus quam virtuosus.

90 Dico⁹ igitur breviter quod omnes circumstantiae sunt obiecta partialia actus necessario virtuosi, et finis est obiectum principale.

[DUBIUM 1¹⁰]

Sed hic sunt dubia: primum, quia videtur quod circumstantiae non sunt obiecta; primo, quia idem non potest esse obiectum
 95 et circumstantia actus, quia actus non variatur propter varia-

73 aliquid] aliquod DFGXYZ 78 duorum] diversorum CGKXY 84 aliquid propter] finem et illud quod est ad CK uno] uno DFZ 86 quod] quae DEFNZ, quando G 94 idem] illud BGN 94-95 obiectum et *om.* ABEGN

⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 10 N; q. 12 DDD. ⁷ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, c. 2 (72a 28-30). ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 DDD (Ante medium). ⁹ Cf. Ockham, ibidem, q. 10 N; q. 12 FFF (Ad primum arg.). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 UU (Secundum dubium); q. 10 N (Ad initium); q. 12 FFF (Ad primum arg.).

tionem circumstantiae, sed variatur propter variationem obiecti; ista autem a philosophis¹¹ ponuntur circumstantiae; igitur etc.

Praeterea si sic, tunc idem esset actus volendi et nolendi, diligendi et odiandi, quia aliquis odit peccata propter Deum tamquam finem; et iste actus si terminatur ad Deum, erit actus diligendi, quia est actus meritorius; et ut terminatur ad peccatum, est actus odiandi; igitur etc.

[DUBIUM 2]

Secundum dubium est, quia¹² videtur quod finis non sit obiectum principale actus virtuosi, quia actus principaliter intentus a voluntate est obiectum primarium et principale illius actus; sed ille est actus exterior; puta quando quis vult ire ad ecclesiam propter Deum, hic ambulare ad ecclesiam principaliter intenditur; igitur etc.

[AD DUBIUM 1]

110

Ad primum istorum dico¹³ quod non sunt circumstantiae respectu actus necessario et intrinsece virtuosi, sed sunt obiecta respectu illius actus; sunt autem circumstantiae respectu cuiuscumque actus qui solum dicitur virtuosus per denominationem extrinsecam, per conformitatem ad actum necessario virtuosum, quia quilibet talis actus potest semper idem remanere, et circumstantiae possunt variari; sicut idem potest esse actus ambulandi ad ecclesiam propter bonum finem et malum, cum recta ratione et contra rectam rationem. Ideo respectu talis actus dicuntur circumstantiae. Actus autem intrinsece virtuosus variatur propter variationem cuiuscumque circumstantiac, quia variato obiecto

¹⁰¹ quia... actus] et DFZ

¹¹ Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, III, c. 2 (1110b 18ss). ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 10 N (Post medium). ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 FFF (Ad primum arg.).

non potest esse idem actus propter transitum a contradictorio in contradictorium.

Ad aliud¹⁴ dico quod idem actus potest habere diversas de-
125 nominationes, ut terminatur ad diversa obiecta, sicut est in pro-
posito. Ideo non est inconveniens quod idem actus nominetur
dilectio et odium respectu diversorum obiectorum.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium dico¹⁵ quod finis est obiectum prin-
130 cipale actus virtuosi intrinsece, et hoc quia dilectio finis princi-
paliter intenditur; sed actus exterior est obiectum commune isti
actui voluntatis et multis aliis; sicut aliquis potest ire ad ecclesiam
propter amorem Dei vel vanam gloriam; et sic de aliis circum-
stantiis. Et semper mutatur actus voluntatis, sicut variatur cir-
135 cumstantia. Sed actus exterior est semper idem obiectum re-
spectu omnium illorum actuum; ideo est obiectum commune,
et finis est obiectum principale.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis re-
spectu cuius actus sunt circumstantiae, et respectu cuius actus
140 sunt obiecta.

133 gloriam] post add. ABGN 134 actus voluntatis] voluntas CDFKNZ, volitum G
135 idem om. DFZ 138-140 Ad... obiecta om. BCGKN 138 argumenta principalia] ar-
gumentum principale DFZ 138-140 respectu¹... obiecta om. DFZ 139-140 circumstan-
tiae... sunt om. A

¹⁴ Supra, lin. 98-102. – Cf. Ockham, ibidem, q. 12 FFF (Ad secun-
dum arg.); IV, qq. 8 et 9 U (Post medium); II, q. 3 BB (Ad finem), Y.

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem, III, q. 10 N (Post medium).

QUAESTIO 17

**UTRUM DOLOR ET DELECTATIO APPETITUS SENSITIVI
CAUSENTUR IMMEDIATE A REBUS EXTRA**

Q u o d s i c: Quia tales passiones non possunt esse sine re extra; igitur dependent a rebus extra in aliquo genere causae; ⁵ et non nisi in genere causae efficientis; igitur etc.

C o n t r a: Istae passiones manent corrupta re extra; igitur etc.

Hic p r i m o videndum est an dolor et delectatio appetitus sensitivi distinguantur ab actu; s e c u n d o, ad quaestionem. ¹⁰

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod quamvis voluntas ¹ simul, dum habet tristitiam vel delectationem, habeat actum volendi vel nolendi distinctum ab ipsis passionibus, tamen appetitus ² sensitivus non habet simul actus distinctos a dolore sensus et delectatione, sed ¹⁵ isti actus immediate sequuntur apprehensionem sensitivam, quia nec per experientiam, nec per rationem potest probari quod sit ibi talis multitudo actuum; quia si aliqui actus simul essent cum ipsis, illi essent actus desiderandi et fugiendi, quia alii non apparent in appetitu sensitivo praevii dolori et delectationi. Sed isti ²⁰ non manent cum eis, quia istud est generaliter verum, quod dolor sensus et delectatio numquam sunt respectu rei absentis sed re-

QUAESTIO 17. – ³ extra *om.* BCGKN ⁵ extra² *om.* ABCEGKN ¹⁸ actuum
om. ABCGKNXY ¹⁹ quia] et DEFNZ ²⁰ praevii] nisi DFZ, primi E dolori... de-
 lectationi] doloris et delectationis DEFZ

QUAESTIO 17. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 13 U (Ad initium; ad finem).
² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 14 B (Ante medium), C (Ad initium), D (Ad initium).

spectu rei praesimaliter habitae; actus autem desiderandi et fugiendi in appetitu sensitivo sunt semper respectu absentium; igitur isti actus non manent simul cum dolore et delectatione sensus respectu eiusdem obiecti, licet respectu diversorum possunt forte.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod dolor est duplex, quia quidam manet in absentia rei sensibilis exterioris; et quidam non manet in absentia rei sensibilis exterioris. Exemplum primi: post combustionem, vulnerationem, et percussionem manet dolor; quae etiam percussio etc. causatur frequenter sine apprehensione, sicut patet in dormiente, qui aliquando percutitur et non percipit. Exemplum secundi est de dolore qui causatur in visione turpis visibilis, quamvis forte quandoque maneat horror ex memoria rei ingerentis dolorem.

[CONCLUSIO 1³]

De primo dolore dico quod non causatur a sensibili exteriore, quia dolor numquam causatur sine sensatione; sed quandoque ante sensationem sensibile extra corrumpitur, sicut patet si aliquis percutiatur in dormiendo et statim post percussionem sensibile extra corrumpatur.

²³ praesimaliter] praesentis BCDFGNZ, principaliter E .. habitae] om. DFZ, habenda E
²⁵ manent] semper add. DEFZ ³⁰ exterioris om. ABCGKNXY ³¹ in... exterioris
^{om.} CDFKNXYZ ³³ quae] qui DFNXYZ etiam] est DEFNZ, om. CK .. etc] et DEFZ,
^{om.} G ³⁵ de dolore] horror DFZ .. in] ex DFZ ³⁷ dolorem om. DEFZ ³⁹ non
^{om.} EF ⁴⁰ dolor] iste add. DFZ .. quandoque] quando BGN ⁴¹ ante sensationem]
^{sine} sensatione E ⁴² statim] ante sensationem immediate add. CK, ante sensationem
^{add.} XY ⁴²⁻⁴³ sensibile extra] percussor CK

³ Cf. Ockham, ibidem, q. 14 A. Qui passus etiam sequentium Conclusionum locus parallelus est.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod talis dolor causatur immediate ex apprehensione, quia sensatione existente potest esse dolor, et ipsa non existente non potest esse dolor; igitur sensatio est eius causa.⁴⁵

[CONCLUSIO 3]

De secundo dolore⁴ dico quod quamvis non maneat naturaliter nisi praesente sensibili, non tamen causatur a sensibili extra⁵⁰ sed a sensatione, quia sufficit quod sensibile sit causa apprehensionis, quae est causa doloris; quia si Deus conservaret talem visionem sive sensationem et destrueret sensibile, adhuc illa sensatio causaret dolorem.

[DUBIUM 1]

55

Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quomodo causatur dolor qui manet in absentia sensibilis, cum ille dolor quandoque causetur post corruptionem sensibilis.

[DUBIUM 2]

Secundum dubium est utrum dolor et delectatio causentur⁶⁰ ab actu desiderandi et fugiendi.

[DUBIUM 3]

Tertium est, quia⁵ videtur quod dolor et delectatio, et similiiter tristitia et delectatio in voluntate, possunt esse respectu

⁴⁹ maneat] possit esse DFZ ⁴⁹⁻⁵⁰ naturaliter om. BDFZ ⁵⁰ praesente] ibi add. A ⁵² quae] apprehensio add. KXY ⁵²⁻⁵³ talem... sive om. DFZ ⁵³ sive sensationem om. N ⁵⁶ quomodo] a quo DFZ, quo B ⁶⁴ esse] aliquando add. BCGKNXY

⁴ Supra, lin. 30-31 (et... exterioris). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 14 B (Ad finem).

65 obiecti absentis non habiti, quia quilibet experitur quod si videat obiectum delectabile et desideret et non consequatur desideratum, adhuc delectatur tam in appetitu sensitivo quam intellectivo.

Similiter si⁶ aliquis apprehendit bellum futurum quod sensus refugit et voluntas nolit, statim causatur tristitia in voluntate; et tamen illud bellum non est habitum; igitur etc.

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico⁷ quod a sensibili quod natum est sentiri, puta mediante percussione et vulneratione, causatur aliqua qualitas corporalis, quae post corruptionem sensibilis sentitur; et ex illa sensatione causatur dolor immediate.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dico⁸ quod non; tum quia desiderium et fuga sunt respectu obiecti non habiti, quia nullus desiderat illud quod iam habet; tum quia illud quod non est, quando non est, non potest esse causa alicuius, sed quando est delectatio vel dolor de aliquo obiecto, cessat actus desiderandi; sicut quando aliquis appetit aliquid obiectum et habet illud, tunc delectatur, patet per experientiam, et tunc corrumpitur actus desiderandi; igitur etc.

[AD DUBIUM 3]

85 Ad tertium dico⁹ quod nec tristitia nec delectatio est respectu absentium non habitorum, respectu quorum sunt actus

65 obiecti om. BCGKN 66 desideret] desiderandum B 67 delectatur] tristatur CK
intellectivo] voluntate DFZ 68 si] DFZ, om. cett. 69 quod] quia E 74 qualitas] passio DFZ
75 immediate] in mente EK, in voluntate G 79 quando... est om. DEFZ

⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 13 N (Quartum dubium). ⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 14 C (Post medium). ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 14 B (Ante medium); *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 29 (cod. cit., f. 113vb). ⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 14 C.

desiderandi et fugiendi, nec in appetitu sensitivo nec in voluntate; sed sunt respectu actus apprehensivi quo obiectum desideratum apprehenditur, vel respectu actus desiderandi vel fugiendi, vel respectu utriusque; et omnes isti actus actualiter habentur in ⁹⁰ illo qui delectatur. Similiter in voluntate sunt respectu intellectionis, volitionis, vel nolitionis, quia de illis delectatur voluntas vel tristatur, et non de actu desiderato. Potest enim sensus interior apprehendere actum sensus exterioris secundum Philoso-⁹⁵ sophum ¹⁰ et actum desiderandi et fugiendi, et talis actus apprehensivus causat immediate dolorem vel delectationem in appetitu sensitivo. Eodem modo est de intellectu et voluntate. Quod ¹¹ autem voluntas non delectatur in actu quem desiderat patet, quia aliquis potest appetere et velle sive desiderare comedere, et potest absolute nolle parentiam illius actus comedendi, ¹⁰⁰ quo tamen caret actualiter, et scit se carere illo actu; et per consequens volendo et desiderando comedere tristaretur; igitur talis non potest delectari in actu comedionis quamdiu non habetur.

Ad argumentum principale dico ¹² quod consequentia non valet, quia sufficit quod res extra sit causa causae. ¹⁰⁵

87 desiderandi] prosequendi B 91 qui] in quo DFZ 91-92 intellectionis] sive add. DEFZ, et add. CKXY 92 vel nolitionis om. DEFZ 98 quem] quo DFZ 99 potest] apprehendere add. ADFZ appetere et om. CK appetere om. XY et velle om. DFZ sive] om. CK, et XY 100 nolle] velle BEG 101 scit] sic vult E 105 sit] fuit DFZ causae] esse ADZ, talis N

¹⁰ Cf. Aristot., *De anima*, III, c. 7, tt. 28-30 (431a 4-16). ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 14 B (*Post medium*). ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 14 A (*Primum*).

QUAESTIO 18

UTRUM VIRTUTES MORALES SINT CIRCA PASSIONES
SICUT CIRCA MATERIAM

Quod non: Quia sunt actus virtutum; igitur non sunt
5 materia virtutum.

Ad oppositum est Aristoteles in libro *Ethicorum*¹.

Ad istam quaestionem dico primo quod 'materia' accipitur dupliciter: scilicet *proprie*, prout est altera pars compositi,
10 et sic non accipitur hic; aliter accipitur *improprie*, pro obiecto, quo modo dicimus quod illud de quo est scientia aliqua, est materia scientiae; et sic accipitur 'materia' hic, scilicet pro obiecto.

Secundo dico quod 'virtus moralis' dupliciter accipitur: uno modo *improprie*, pro aliqua qualitate derelicta post actus appetitus sensitivi, quae est qualitas corporalis inclinans ad actus appetitivos; de qua qualitate dictum est in secundo *Quodlibet*². Aliter accipitur 'virtus' pro habitu virtuoso voluntatis³.

[CONCLUSIO 1]

20 Per hoc ad quaestionem dico⁴ quod virtutes morales quae sunt quaedam qualitates corporales, non habent passiones pro materia sive obiecto; sed passiones sunt actus illarum virtutum et causantur ab illis habitibus mediante apprehensione; et illud⁵

QUAESTIO 18. – 4 Quia] non add. EFGNZ 20 *mora*les om. CGKXY 23-24 illud idem] ita illud DFZ

QUAESTIO 18. – 1 Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, II, c. 5 (1106b 16-17).
2 *Quodlibet II*, q. 16, lin. 38-107. 3 Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 H (Ad initium); q. 12 O (Post medium). 4 Cf. Ockham, *ibidem*, q. 11 M (Ad initium), H. 5 Cf. Ockham, *ibidem*, q. 12 C.

idem quod est obiectum sive materia actus, est obiectum virtutis causantis talem actum et correspondentis actui illi, et hoc est 25 generaliter verum.

[CONCLUSIO 2]

Secundo modo⁶, virtus est circa passiones sicut circa materiam, quia passiones sunt obiecta communia actus et habitus virtuosi essentialiter, quamvis non omnis talis virtus habeat passiones pro obiecto; nam quaedam virtus est circa passiones sicut circa obiecta communia, quaedam est circa operationes sive executiones exteriores sicut circa materiam vel obiectum. Exemplum primi: temperantia et eius actus habet passiones pro obiecto. Sed iustitia non habet passiones sed operationes exteriores pro obiecto et materia: sicut bona aequaliter distribuere, aequaliter dividere, liberare etc. Nam actus iustitiae est velle tales operationes debito modo exercere; et per consequens illae operationes sunt obiecta illorum actuum, igitur et habituum ad tales actus inclinantur, quia⁷ hoc est generaliter verum, quod 40 idem est obiectum actus et habitus correspondentis.

Si dicatur⁸ quod idem est obiectum actus voluntatis et passionis, dico quod non.

Sed numquid aliqua virtus voluntatis habet pro obiecto omnes passiones?

45

25 actui illi] habitui et actui illius DFZ 29 passiones] et operationes add. DFZ
 30 virtuosi essentialiter om. E || essentialiter om. DFZ || quamvis] quod BG, quia CDFKNZ .. non om. DFZ || habeat] habet CDEFKXY 31-33 nam... exteriores om. DFZ 32 circa²] passiones add. B 34 habet] habent DFGZ 37 aequaliter dividere om. B .. liberare] librare AN, liberaliter DFZ, om. CKXY || etc om. DEFZ 40 quod] quia AXY
 42 actus om. DFNZ 44 numquid] numquam AFKXY

⁶ Supra, lin. 18. - Cf. Ockham, ibidem, q. 11 M (Post medium).
⁷ Cf. supra, nota 5. ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 11 O-R (Ad secundum). Hic est locus parallelus omnium quae sequuntur usque ad resp. ad argumentum principale.

Dico quod quaelibet passio potest esse obiectum voluntatis et alicuius virtutis, quia quaelibet potest imperari a voluntate; sed non potest esse una virtus omnium passionum. Sic ergo dico quod habitus virtuosus voluntatis habet duplificem actum:
 50 unum elicitem ab habitu; et alium actum in appetitu sensitivo, qui est obiectum habitus, sicut est obiectum actus eliciti ab habitu.

Ad argumentum principale, patet ex dictis quod passiones sunt actus eliciti ab habitibus corporalibus, sed sunt materia sive obiectum virtutis in voluntate.

QUAESTIO 19

UTRUM ALIQUIS HOMO POSSIT MERERI VEL DEMERERI

Quod non: Quia actus meritorius non est totaliter in potestate hominis; igitur per illum non meretur homo. Antecedens patet, quia ad illum actum requiritur caritas, quae non est in potestate hominis. Consequentia patet de se.

Ad oppositum est fides catholica¹.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod sic. Quod probatur, tum
 10 quia homo potest laudabiliter et vituperabiliter operari, et per consequens potest mereri et demereri; tum quia homo est agens

47 quaelibet] passio add. DFZ 48 omnium] trium BGN 49 habitus] quilibet DFZ
 virtuosus om. CGK voluntatis] virtutem DFZ, om. E actum] actionem CGK, om. DFZ
 50 unum] unam CDFGK, in voluntate inclinantem ad actum add. DFZ elicitem] elicital
 CGK ab habitu om. DFZ alium] aliam DFZ, inclinantem ad add. DFZ, ad add. E 51 ha-
 bitus] voluntatis add. DFZ 53 corporalibus om. B

QUAESTIO 19. – 3 Quia] aliquis add. DEFZ 7 catholica om. CDFKXYZ

QUAESTIO 19. – 1 Cf. *Extravagantes*, 1.1.1. § 2 (ed. Friedberg, II, col. 5).

liberum, et omne tale potest mereri et demereri; tum quia multi actus sunt imputabiles homini, igitur per illos potest mereri et demereri.

[DUBIUM 1]

15

Sed hic sunt duo dubia: primum, quia videtur quod ista argumenta non concludant, quia omnia ista argumenta aequa procedunt de damnatis sicut de viatore. Nam damnatus agit virtu-
perabiliter; similiter est agens liberum; similiter actus sunt sibi
imputabiles.

20

[DUBIUM 2 2]

Secundum est, quia videtur quod si homo potest mereri et demereri, in parvo tempore meretur praemium infinitum et poenam infinitam.

Primum probatur, quia sicut patet in alio *Quodlibet*³, homo potest mereri aliquod certum praemium in instanti; igitur continuatio huius actus per plura instantia est maioris perfectionis, quia actus est aequa intensus, ut suppono; et per consequens continuatio actus per infinita instantia est infinitae perfectionis; et ita actus continuatus in parvo tempore haberet infinitum praemium.

30

Secundum probatur eodem modo, quia actus malus in uno instanti meretur aliquam poenam, et in pluribus meretur maiorem; igitur in infinitis meretur infinitam poenam, per illam propositionem famosam⁴ ‘ubi pluralitas arguit maiorem perfecti-
nem, ibi infinitas arguit infinitam’.

35

25 alio Quodlibet] angelo DFZ

31 actus om. CGKXY

² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 547, 4-10).³ *Quodlibet II*, q. 6. ⁴ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, II, d. 9, q. 2, n. 10 (ed. Vivès, XII, p. 437).

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum potest dici⁵ quod damnati possunt demereri, quia possunt elicere actus imputabiles eis; sed non possunt mereri, quia Deus non vult eis coagere ad faciendum actum⁴⁰ meritorium.

Contra⁶: tunc daemon non esset in termino, ex quo potest demereri. Praeterea tunc poena sua esset augmentabilis in infinitum; quia sicut augetur demeritum, ita augetur poena.

Ad primum istorum potest dici⁷ quod daemon est in termino quantum ad statum merendi, quia mereri non potest; et etiam est in termino quantum ad poenam quae est parentia visionis divinae, quia illa non potest augeri in eo; sed non est in termino quantum ad aliquas poenas accidentales.

Ad aliud⁸ potest dici quod ex misericordia Dei fiet status in poena sua post iudicium, ita ut tunc non demereatur.

Contra: tunc potest sponte elicere actus malos.

Potest dici quod tunc elicit actus malos, qui tamen ex misericordia Dei non erunt actus demeritorii, quia tunc non demerebuntur, quamvis essent nati mereri et puniri. Et ita erit status post iudicium, quia tunc non augebitur poena.⁵⁵

[AD DUBIUM 2⁹]

Ad secundum dubium dico quod consequentia non valet, quia nullus potest mereri in pluribus instantibus nisi mereatur in infinitis instantibus.

47 in eo om. DFZ 48 aliquas] ABE, alias cett. 50 iudicium] diem iudicii DFZ
demereatur] amplius add. CKXY 53-54 demerebuntur] demerebuntur CKXY 54 essent nati]
esset natus CKXY 58 mereri] mereri BCGKN 58-59 nisi... instantibus om. BCGKN

⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 19 A, G; Scotus, ibidem, d. 7, q. un., nn. 14-17 (ed. cit., XII, pp. 391-393). ⁶ Cf. Scotus, ibidem, n. 2 (ed. cit., XII, p. 373). ⁷ Cf. Scotus, ibidem, nn. 27 (Ad 6) - 28 (ed. cit., XII, p. 408). ⁸ Supra, lin. 42-43. ⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 8

Contra: semper stat argumentum, quia merito instantaneo correspondet praemium; igitur meritis in infinitis instantibus correspondent infinita praemia.⁶⁰

Dicendum quod infinita praemia correspondent, sed omnia illa faciunt unum praemium finitum; sicut infinitae sunt partes albedinis adquisitae per motum, et tamen omnes illae partes faciunt unam albedinem finitam.⁶⁵

Unde dico quod si praemium esset indivisible et nullo modo divisibile, tunc esset difficile solvere argumentum. Quia tunc oporteret dicere quod illud praemium correspondet parti temporis et toti, immo uni instanti et magno tempori; vel oportet dicere quod infinitis instantibus correspondent infinita praemia distincta, quia si praemium esset omnino indivisible, necessario adquireretur in instanti, si statim daretur pro merito. Et tunc vel pro eodem instanti et in illo instanti in quo elicetur actus meritorius, dabitur illud idem praemium, et pro toto tempore sequenti quo continuatur actus, quod videtur absurdum, quod tantum praemium detur pro merito in uno instanti tantum sicut per diem; vel dabitur sic praemium: pro quolibet instanti illius temporis dabitur distinctum praemium et indivisible, et sic in parvo tempore meriti habet quis infinitum praemium, quod est falsum.⁷⁰⁷⁵

Ideo oportet ponere praemium divisibile in infinitum, et

61-62 meritis... instantibus] infinitis meritis instantaneis CGXY 62 correspondent... praemia] correspondet infinitum praemium CFKXY 64 omnia om. ADEFZ 65 albedinis om. ABCGKN 69 illud] idem AE, ibi XY 70 et¹] non add. BCGKN || vel] contra quia videtur quod CKXY 74 pro eodem] in illo CKXY || et... instanti om. DFZ || in¹] pro CKXY || in²] pro DFZ 75 et¹] vel DFZ 76-78 quod²... praemium om. B 77-78 tantum²... diem] quantum pro toto tempore et pro quolibet instanti illius temporis CKXY 78 per diem] pro die A, pro diurno (?) GN || per] unam add. E || vel] et DFZ || dabitur... praemium om. G || sic] aliud AN, aliud et aliud CKXY || praemium] quod add. DFZ, et add. XY 80 infinitum praemium] infinita praemia CKXY

(ed. cit., III, q. 553, 1-9; p. 558, 17 - p. 559, 4); Sent., II, q. 9 O-P; Scriptum, I, d. 17, q. 5 (ed. cit., III, p. 550, 2 - p. 552, 2); Quodlibet III, q. 10, lin. 61-83.

tunc merito in primo instanti correspondet certum praemium; sed pro nullo instanti post illius temporis correspondet certum
 85 praemium secundum se totum, ita quod ipsum et quaelibet pars eius correspondeat merito alicuius instantis post. Et causa est quia non potest post primum instans mereri vel continuare actum per unum instans nisi continuet per infinita, eo quod instans non est immediatum instanti; et tunc si certum praemium secundum se
 90 totum correspondet cuilibet instanti, in parvo tempore correspondet infinitum, sicut concludit ratio¹⁰. Ideo dico quod cuilibet instanti post primum instans correspondet praemium, sed non aliquod certum secundum se totum, quin aliqua pars illius praemii correspondet prius alteri instanti, et sic in infinitum. Et ita
 95 non sequitur quod actui meritorio continuato per parvum tempus correspondeat praemium infinitum; sed bene verum est quod certum praemium secundum se totum correspondet temporis, ita quod totum correspondet toti et pars parti; et ita minori tempori correspondet minus praemium et maius.

100 Et si dicas: cuilibet instanti post primum instans correspondet aliquod praemium; aut ergo maius aut aequale aut minus. Si primo modo et secundo, habetur propositum. Si tertio modo, tunc illud minus, licet non sit aequale praemio correspondenti primo instanti, est tamen aequale praemio correspondenti
 105 omnibus aliis instantibus illius temporis, cum actus sit aequale intensus in omnibus instantibus; et tunc adhuc habetur propositum:

R e s p o n d e o quod nec maius nec minus nec aequale propri secundum se totum correspondet; immo sic nullum sibi cor-

84 pro... instanti] in parvo tempore DZ : post] primo N : illius temporis om. CDKXYZ
 86 alicuius instantis] alicui in instanti DFZ causa... quia] quia ita est quod DEFZ 87 post...
 instans om. DEFZ 89 tunc si trp. DFZ " tunc om. AXY 90-91 correspondet] corresponderent CKXY, in add. BDFNZ 91 infinitum] infinita XY, infinite CK 94 prius
 om. CKXY 95 continuato] generato ADZ . parvum] unum ACDKZ 98 toti] temporis
 add. CGKXY 102 minus] praemio correspondenti primo praemio add. DFZ

¹⁰ Supra, lin. 25-30.

respondet praemium, sed sic: actui in quolibet instanti post pri- ¹¹⁰
mum correspondet praemium, quia in quolibet instanti verum
est dicere quod plus meruit quam prius, sed non aliquid plus
secundum se totum; sicut per motum localem in quolibet instanti
plus adquiritur de spatio, et tamen non aliquid secundum se to-
tum ita quod nulla eius pars prius fuerit adquisita. Unde breviter ¹¹⁵
dicendum est sicut dictum est in primo *Quodlibet*¹¹ solvendo ar-
gumentum Zenonis de motu.

Si dicas: in primo instanti per te meretur aliquod cer-
tum praemium secundum se totum. Quare non eodem modo
in aliis? ¹²⁰

Respondeo: propter contradictionem quae sequitur, sci-
licet quod in parvo tempore mereatur quis praemium infinitum
intensive.

Sed quomodo ¹² tunc intelligitur illa propositio fa-
mosa ¹³ in proposito ‘ubi pluralitas arguit maiorem perfectio- ¹²⁵
nem etc’?

Respondeo: vera est quando pluralitas est sine infinite-
tate, et aliter non. In proposito autem non potest quis mereri per
plura instantia nisi mereatur per infinita; nec potest mereri duas
partes praemii nisi mereatur infinitas partes, quia post primam ¹³⁰
partem praemii non est dare aliquam aliam partem post sequen-
tem, sicut nec in motu locali. Nisi enim illa propositio famosa sic
intelligatur, aliter sequeretur quod si quis meretur per duo in-
stantia, mereatur infinitum praemium, quia non potest mereri
per duo instantia nisi mereatur per infinita. Eodem modo per ¹³⁵
omnia solvendum est argumentum ¹⁴ de infinitate poenae. Ali-

¹¹⁰ sic *om.* DFZ

¹¹⁴ plus] aliquid DFZ, *om.* E

¹¹⁵ fuerit] fuit ABDFNZ

¹²⁵ in proposito *om.* BDFXYZ

¹³¹ aliam *om.* DEFGNZ

¹³⁵ post] primo CGKNXY

¹³¹⁻¹³² sequentem] quin dentur infinitae add. DFZ

¹¹ *Quodlibet I*, q. 9, lin. 138-184.
2, q. 4, art. 2 (cod. cit., ff. 13ra-14ra).
pra, lin. 31-33.

¹² Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d.

¹³ Cf. supra, nota 4. ¹⁴ Su-

ter dicunt aliqui¹⁵, quod non potest homo mereri in instanti, sed in tempore.

Ad argumentum principale, nego¹⁶ consequentiam, quia antecedens est verum, scilicet quod nullus actus est totaliter in potestate nostra; sed consequentia non valet, quia [quamvis] nullus actus sit totaliter in potestate nostra sic quod quodlibet principium quod requiritur ad talem actum sit in potestate nostra, tamen actus voluntatis sic est in potestate nostra quod quocumque alio principio posito, potest adhuc voluntas libere actum suum elicere et non elicere; et hoc sufficit ad actum meritorium, et sic meretur voluntas.

QUAESTIO 20

UTRUM NECESSSE SIT PONERE ALIQUEM HABITUM

Quod non: Quia omnia possunt salvari sine habitu; nam actus possunt elici praesente obiecto sine omni habitu; igitur nulla est necessitas ponendi habitum.

Contra: Actus generat habitum; sed non generat nihil; igitur habitus est aliquid.

[AD QUAESTIONEM CONCLUSIO 1]

Ad istam quaestionem dico¹ primo quod necesse est ponere habitum in corpore. Quod patet, quia potentia executiva corpo-

137 sed] tantum add. DEFXYZ

142 sit] est CK

144 tamen] cum AN

QUAESTIO 20. - 4 omni om. DEFZ

6 sed... nihil om. DFZ

¹⁵ Cf. Chatton, ibidem, II, dd. 5 et 6, q. un., art. 2 (cod. cit., f. 107ra-107rb). ¹⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 K (Ad finem) - L; q. 13 U.

QUAESTIO 20. - ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 A (Primum principale); II, q. 17 L.

ralis post multos actus elicitos potest in consimiles actus, in quos non potuit ante, vel saltem non ita faciliter potuit ante in tales actus, sicut patet in scriptoribus, textoribus, et aliis artificibus; igitur in illis potentissimis est aliquid additum vel ablatum; et non ¹⁵ apparet quod aliquid sit ablatum; igitur est aliquid additum, et illud voco habitum.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod non potest sufficienter probari quod aliquis habitus sit ponendus in appetitu sensitivo, quia omnia ²⁰ quae experimur nobis inesse post frequentiam actuum appetitus sensitivi, possumus quandoque experiri in nobis post transmutationem corporalem sine frequentia actuum appetitus sensitivi, sicut patet in alio *Quodlibet*² diffuse; ideo nunc transeo.

[CONCLUSIO 3]

25

Tertio dico³ quod in potentia apprehensiva sunt ponendi habitus, quia post frequentiam actuum imaginandi redditur aliquis promptus ad consimiles actus; et nullo modo redditur promptus ad tales actus ante omnem actum imaginandi; igitur ex illis actibus generatur habitus.

30

Si dicas⁴ quod phantasia aliquando exit in actus imaginandi et loquendi sine omni actu consimili praevio, sicut patet in phreneticis et furiosis, qui multos habent actus imaginandi et multa loquuntur quae numquam prius in sanitate imaginabantur. Similiter dormientes somniant multa quae prius non imagi- ³⁵ nabantur:

¹⁴ textoribus *om.* CDEFKZ et] in executionibus in *add.* DFZ artificibus] artibus DFZ, artificiis BN ²¹ post] per DEFZ ³² praevio] primo CEGKN ³³⁻³⁶ qui... imaginabantur] et dormiente per somnum B

² Cf. *Quodlibet II*, q. 16, lin. 26-107, et loca parallela ibi citata; *Sent.*, III, q. 10 E. ³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 12 O; q. 10 D (Ad initium); II, q. 17 H. ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, IV, q. 12 K (Octavum dubium).

Respondeo⁵ quod in talibus est multitudo actuum diversimode ordinatorum, quia isti actus aliter ordinantur in sanitate et in infirmitate, et aliter in vigilante et in dormiente. Sed quilibet illorum actuum praesupponit aliquem actum sibi similem in sanitate et in vigilante. Et isto modo videtur dormiens formare propositiones et syllogizare, quia vigilans audivit propositiones et syllogismos et partes eorum, et imaginatur, sicut puer illa quae audivit, et propter diversam dispositionem corporalem alio ordine imaginatur tales actus sive voces.

[CONCLUSIO 4]

Quarto dico⁶ quod in intellectu necesse est ponere habitum, quia aliquis post frequentiam actuum intelligendi redditur promptus et inclinatus ad consimiles actus, et nullo modo redditur inclinatus et promptus ante omnem actum, maxime abstractivum; tum quia aliter intellectus esset eodem modo in potentia ante omnem actum et post; quod falsum est, quia post primum actum intelligendi, destructo obiecto vel absente potest intellectus in aliquos actus in quos non potuit ante primum actum. Et ista est ratio Philosophi, III *De anima*⁷, ponendi habitus intellectuales, quia habitu intelligimus cum volumus destructo obiecto.

43 syllogismos... et³] consimiles tales DFZ et³] tunc add. CKXY sicut puer om. CKXY puer] prius EG 44 corporalem] talem DFZ 47 habitum] tum add. A 48 quia] quando BEG aliquis om. CKXY 50 maxime abstractivum om. BCDFKXYZ abstractivum] A, abstractum EGN 56 habitu] intellectus add. CDFGKNZ

⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 12 R. ⁶ Cf. Ockham, ibidem, III, q. 10 G (Ante medium); II, qq. 14 et 15 R; *Expositio Physicorum Aristot.*, Prol. (ed. Boehler, p. 4). ⁷ Cf. Aristot., *De anima*, III, cc. 4-5, tt. 1-20 (429a 10 - 430a 25); Averroes, ad loc., t. 18 (ed. Crawford, p. 438, 25-29).

[CONCLUSIO 5]

Quinto dico⁸ quod maior difficultas est de voluntate, quia voluntas non potest aliquid velle nisi cognitum nec sine cognitione, et actum ita perfectum potest elicere in prima cognitione⁶⁰ sicut post multos actus elicitos; et ideo difficile est probare necessitatem ponendi habitum in voluntate.

Potest tamen sustineri rationabiliter et persuaderi; tum quia facilius exit in actum post multos actus quam ante, et magis inclinatur ad actum; et actum intensiorem potest voluntas elicere⁶⁵ post multos actus quam ante ceteris paribus in parte sensitiva. Exemplum: continens habet pravas concupiscentias et non sequitur eas, prius tamen ante actum voluntatis sequebatur eas, et non est hic aliqua variatio in parte sensitiva, quia semper habet concupiscentias in parte sensitiva; sed post multos actus voluntas⁷⁰ est inclinata ad non sequendum eas, et prius non, aliter non esset continens. Tum quia post multos actus dilectionis magis inclinatur voluntas ad diligendum quam ante. Tum quia post multos actus elicitos circa aliquod obiectum, cum maiore difficultate et tristitia potest elicere actum contrarium quam ante omnem actum,⁷⁵ sicut quilibet experitur in se. Igitur necesse est ponere habitum generatum ex illis actibus.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e , patet ex dictis quod non possunt salvari sine habitu.

59-60 nec... cognitione¹ om. CDEFKXYZ 60 perfectum] faciliter CK, perfecte N
 63 sustineri] teneri DFZ 64-65 exit... intensiorem] executionem DF 64 ante] ceteris paribus in parte sensitiva add. CK, ceteris paribus add. XY 66 post... sensitiva om. CK
 69-70 quia... sensitiva om. DZ 71-72 et... continens] sicut prius aliter esset incontinens DEFZ
 74 elicitos] elicitivos AEF 78 quod] quae DEFZ

⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 10 G, D (Post medium).

QUAESTIO 21

UTRUM HABITUS SIT CAUSA EFFECTIVA ACTUS

Quod non: Quia¹ tunc habitus esset potentia, quia nihil efficit actum nisi potentia.

⁵ Contra: Habitus est causa actus, quia actus dependet ab habitu; et non est nisi causa effectiva.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod habitus est causa effectiva actus. Quod patet, quia² illud a quo dependet aliquid, ita quod sine illo nullo modo potest esse, est causa eius; sed actus dependet ab habitu sic; igitur habitus est causa actus; et non nisi effectiva, patet inductive.

Praeterea quando³ aliquid potest effective in aliquid in quod prius non potuit, habet aliquid quod est causa effectiva eius, vel caret aliquo impediente; patet, quando candela illuminat medium propter amotionem obstaculi. Sic est de habitu, nam ante habitum non potest aliquis in actum in absentia rei, sed quando habet habitum potest in actum in absentia rei; et non est ibi ali- quod impedimentum amotum; igitur habitus est causa.

²⁰ Praeterea illud⁴ quo posito ponitur actus, et quo non posito non potest poni naturaliter, est causa illius; sic est de habitu et

QUAESTIO 21. – *Haec quaestio deficit in F.* 4 actum] actus DZ, habitum CK, aliquid XY,
om. E 9 aliquid] aliud AE 11 sic *om.* DZ habitus] E, *om. cett.* 12 actus] E, eius DZ, *om.*
cett. 12 patet inductive *om.* DZ 14 eius] eiusdem CKXY 15 caret] de novo add.
 CKXY [impediente] impedimento CDKXYZ quando] quia DEZ 15-16 medium *om.* DEZ
 19 causa] actus add. G 20 ponitur actus] potest aliquid poni DZ 21 potest... naturaliter]
 ponitur necessario B 21-22 et actu *om.* CKXY

QUAESTIO 21. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 A (Post medium). ² Cf. Ockham, *ibidem*, II, q. 3 P. ³ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, Prol. (ed. Boehner, pp. 3-4); *Sent.*, III, q. 10 G (Ante medium). ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 E (Ad finem); II, q. 17 O.

actu; igitur etc. Aliter enim totaliter frustra poneretur, nec esset necessitas aliqua ponendi habitum.

[INSTANTIAE QUINQUE]

Sed contra, quia⁵ primus actus non causatur ab habitu; igitur non omnis actus causatur ab habitu.²⁵

Praeterea in⁶ causis efficientibus essentialibus non est circulus; sed actus est causa efficiens habitus; igitur habitus non est causa eius.

Praeterea illud sine quo potest aliquid esse non est causa eius;³⁰ sed actus potest esse sine habitu, patet de primo actu.

Praeterea habitus⁷ est ponendus propter delectationem, ut actus delectabiliter operetur, et non propter activitatem.

Praeterea si⁸ habenti habitum inclinantem ad actum peccati mortalis, puta ad faciendum aliquod turpe contra praeceptum divinum, infundatur gratia, talis habet habitum perfectum; et tamen non potest elicere actum peccati; et loquor de actu intrinsece vitioso, quia ille non stat cum gratia.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico⁹ quod primus actus non causatur ab habitu sed ab aliis causis. Quod patet, quia primus actus est causa efficiens habitus; igitur non causatur ab habitu, quia idem

25-26 Sed... habitu *om.* BGN 25-27 quia... Praeterea *om.* CK 26 non... habitu] etc DZ, *om.* E 27-28 circulus] circulatio DZ 28-29 habitus²... eius] non econverso DZ 33 actus] agens B, aliquis CKXY .. activitatem] actionem DEZ 41 actus] efficit habitum et add. DZ 42 habitus] primi add. ABGN

⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, III, q. 11 D (*Ad finem*); Chatton, *Reportatio*, II, d. 4, qq. 3-4 (cod. cit., ff. 103vb-104ra). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 F (*Quartum*). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 C. ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 F (*Ad finem*), M (*Post medium*). ⁹ Cf. Ockham, *ibidem*, II, q. 17 N-P; III, q. 8 I.

numero non potest esse causa et effectus respectu eiusdem. Sed primus actus qui causatur in potentiis apprehensivis in absentia rei causatur ab habitu. Ideo non dixi¹⁰ quod omnis actus causatur ab habitu.

Ad aliud¹¹ dico quod in causis essentialibus potest esse circulus quantum ad speciem, non autem quantum ad idem numero. Nunc autem unus actus est causa habitus, quod patet de primo actu, quia sine eo non potest esse habitus naturaliter; et post habitus est causa, non illius actus sed alterius; et ille actus bene augmentabit illum habitum.

C o n t r a: probo quod habitus sit causa eiusdem actus numero, quia actus primus generans habitum potest continuari cum habitu; et tunc habitus ille generatus conservabit eumdem actum.

R e s p o n d e o quod non est inconveniens quin effectus sit conservativus suae causae efficientis in eodem subiecto. Ita est in proposito, quod habitus generatus ex actu primo melius conservat illum actum quam potest conservari sine illo habitu.

Ad aliud¹² dico quod effectus diversi eiusdem speciei possunt esse a diversis causis specie, licet non idem effectus; patet de calore qui potest esse ab igne et a sole. Ita est in proposito: primus actus potest causari ab obiecto aliquando sine habitu, et aliis actus eiusdem speciei non potest causari nisi ab habitu.

Ad aliud¹³ dico quod habitus non est tantum ponendus propter delectationem; sed aliquando requiritur habitus ut actus sit,

43 Sed] licet DZ 44 in^{1]} a DEZ apprehensivis] causet habitum qui add. DZ
 45 causatur... habitu] causat actum DZ 45-46 Ideo... habitu om. ADEZ 47-48 circulus]
 circulatio DZ 48-49 idem numero] numerum DZ 51 illius] eiusdem ADGZ, eius BN
 52 illum om. DZ 53 habitus] ille add. CGKXY 54 continuari] conservari DZ
 55 eumdem] illum CKXY, istum eumdem G 56 quin] quod CKXY, quando B 57 sit]
 est B 58 quod] quia DENZ 63 aliquando om. DEXYZ 66 ut... sit] propter
 actus DZ

¹⁰ Supra, lin. 8-23. ¹¹ Supra, lin. 27-29. – Cf. Ockham, ibidem,
 q. 4 K (Ad initium). ¹² Supra, lin. 30-31. – Cf. Ockham, ibidem, II, q.
 16 X. ¹³ Supra, lin. 32-33.

patet de actu causato in potentiis apprehensivis in absentia obiecti; aliquando requiritur, ut actus sit intensior; aliquando, ut actus facilius eliciatur, sicut patet in praecedenti quaestione¹⁴. Dico etiam ultra quod aliquis habitus delectabiliter inclinat ad actum, ⁷⁰ puta habitus diligendi; et aliquis habitus inclinat tristabiliter, puta habitus odiendi¹⁵; et hoc secundum quod actus eliciti sunt delectabiles vel tristabiles.

Ad ultimum¹⁶ dico quod habens talem habitum intrinsece vitiousum cum gratia, potest elicere actum secundum inclinationem⁷⁵ habitus, sed tunc gratia corrumpetur. Et ideo stante gratia non potest talem actum elicere.

S i d i c i s quod experientia est ad oppositum:

D i c o quod actus quos experimur cum gratia, sunt in parte sensitiva, non in voluntate.⁸⁰

A d p r i n c i p a l e dico¹⁷ quod non est potentia sicut auctores¹⁸ loquuntur de potentia, quia vocant potentiam primam quae potest elicere et recipere diversos actus, et contrarios; et sic non est potentia.

QUAESTIO 22

UTRUM INCLINATIO FORMAE DIFFERAT REALITER A FORMA

Q u o d n o n: Quia habitus inclinat voluntatem quando est sub actu contrario; et per consequens inclinatio habitus non

⁷⁰ etiam] tamen DZ, om. CKXY ; ultra om. DZ ⁷⁹ Dico] BXY, om. cett., quod non add. XY „ quod] BEG, quia cett. , cum] circa ADZ .. gratia] gratiam Z ⁸² loquuntur... quia om. DZ ; primam] eam A, ipsam DEZ, illam XY ⁸³ et contrarios om. DZ

¹⁴ Cf. *Quodlibet III*, q. 20, lin. 26-77, et loca parallela ibi citata; *Sent.*, III, q. 4 U. ¹⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 T. ¹⁶ *Supra*, lin. 34-38. – Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 M (*Post medium*). ¹⁷ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 I; II, qq. 4 et 5 G. ¹⁸ Cf. Aristot., *Metaph.*, IX, c. 5, t. 10 (1047b 31 - 1048a 24).

5 differt ab habitu; quia si esset actus, habitus non staret cum actu contrario.

C o n t r a: Inclinatio formae est actus formae; igitur differt a forma.

[AD QUAESTIONEM]

10 Ad istam quaestionem dico quod omnis inclinatio formae importat quemdam conatum et nisum, sine quo potest esse forma; hoc autem non potest esse nisi actus; ideo dico quod inclinatio distinguitur a forma.

Assumptum probo, nam¹ habitus aliquando inclinat, ali-
15 quando non inclinat intellectum; nam dormiendo non experitur aliquis se inclinatum ad intelligendum, sed statim cum vigilat, experitur se inclinatum. Cum igitur transit talis de contradictorio in contradictorium, aliquid est in intellectu quando vigilat quod non est in eo quando dormit; hoc non potest esse nisi actus, quia
20 habitus idem est in dormiente et vigilante. Similiter grave² in loco proprio non inclinat ad actum, quia inclinatio est respectu rei absentis non habitae; sed quando est extra proprium locum, tunc inclinat ad actum; sed gravitas manet utrobique; igitur inclinare est actum causare, quod reputo verum.

25

[INSTANTIAE TRES]

Sed contra: quia³ materia quando est sub una forma, inclinat ad aliam et appetit eam; et tamen materia non agit.

QUAESTIO 22. – 5 actus *om.* E 10 omnis *om.* CKXY 12 esse *om.* DFZ 16 ali-
quis *om.* BN 16-17 sed... inclinatum *om.* E 16 vigilat] evigilat CDFKXYZ 17 in-
clinatum] ad intelligendum *add.* DFZ 19 in eo] DFZ, ibi CKXY, *om.* cett. nisi actus] ha-
bitus DEFZ 21 inclinat] inclinatur CKXY actum] illum DZ 22 proprium] *om.* BDFZ,
ipsum E 23 inclinat] inclinatur CKXY 26-27 inclinat] inclinatur CDKXYZ 27 non]
causat nec *add.* CKXY

QUAESTIO 22. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 M (Post medium).
² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 M (Ante medium). ³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 3 L (Quintum dubium).

Praeterea grave quando superius quiescit super trabem, inclinat deorsum; et tamen tunc nullum actum elicit.

Praeterea habitus⁴ et passiones sensitivae inclinant voluntatem, quamvis nihil caudent in ea.³⁰

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico⁵ quod ‘inclinatio’ sive ‘appetitus’ dupliciter accipitur, scilicet large et stricte. Large accipiendo ‘inclinationem’, non est aliud quam esse in potentia ad aliud sine³⁵ omni inclinatione et activitate ad contrarium; et sic materia est in potentia naturali ad formam et inclinatur ad eam. Et sic non intelligitur ista quaestio. Stricte accipitur ‘inclinatio’ secundum quod addit aliquid ultra esse in potentia receptiva, puta activitatem. Et sic materia non inclinatur ad formam, quia sic accipiendo ‘inclinationem’, nihil⁶ inclinatur ad contraria [si sit] naturale agens, nec aliquid agens naturale quod sic inclinatur est indifferens ad contraria: sive idem receptivum naturale non inclinatur ad contraria nec est indifferens, quia breviter sic inclinare idem est quod agere.⁴⁰

45

Ad aliud⁷ de gravi dico quod quando grave quiescit sursum super trabem, semper inclinatur deorsum, etiam active; quod patet ex hoc quod continue agit in sustentans ipsum, in tantum quod nisi sit maior resistentia, frangit vel dividit vel expellit

28 superius om. CKXY 28-29 inclinat] inclinatur CKXYZ 34 dupliciter] multipliciter BCGKNXY 38 Stricte] aliter DEFZ 41-42 ad... agens^{1]}] nisi agens naturale DFZ ; naturale agens om. BCKXY 42 nec... naturale om. F 42-44 est... inclinatur om. DFZ 44 contraria] contrarium E ; nec] non DEFZ ; sic om. BDEFZ 45 quod] causare vel add. CKXY 46 sursum om. CKXY 49 maior] magna CKXY, virtus eius seu add. DFZ

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 M (Post medium). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 3 R, G (Post medium), C (Primum dubium); *Expositio Physicorum Aristot.*, I, t. 80 (cod. cit., ff. 105vb-106ra). ⁶ Cf. Ockham, *Expositio in lib. Perihermenias Aristot.*, II, c. 7, § 5 (ed. cit., p. 480, 13 - p. 481, 62).

⁷ Supra, lin. 28-29. - Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 M (Ad initium).

50 ipsum sustentans, et tandem descendit. Unde ita bene inclinatur active quando quiescit sicut quando frangit et descendit. Sed una sua actio est debilitatio virtutis resistentis, alia actio est divisio ligni vel expulsio.

Ad aliud⁸ dico quod habitus et passiones sensitivae proprie
55 loquendo non inclinant voluntatem nisi quando voluntas consen-
tit eis mediante volitione; et ita, si voluntas nolit illas passiones
et nolit elicere actum secundum habitum, tunc non inclinabunt
voluntatem. Et ista est inclinatio quam homo difficulter vincit,
quia cum difficultate potest non consentire talibus passionibus.

60 Ad argumentum principale dico quod habi-
tus non inclinat potentiam quando est sub actu contrario. Expli-
cit tertium *Quodlibet*.

55-56 voluntas... si om. DFZ 56 nolit] velit DEFGZ 57 et] cum add. DFZ
secundum] istum add. CK 59 quia] et DFZ 60-61 Ad... contrario om. A 61 po-
tentiam om. DFZ 61-62 Explicit... Quodlibet om. EF. *Hic desinit N.*

⁸ *Supra*, lin. 30-31. – Cf. Ockham, *ibidem*, q. 13 U; q. 4 O, E (*Post
medium*).

QUODLIBET QUARTUM

QUAESTIO 1

UTRUM QUILIBET EFFECTUS HABEAT CAUSAM FINALEM DISTINCTAM AB EFFICIENTE

5 *Quod non:* Quia Deus est causa finalis et efficiens eiusdem effectus; igitur non semper causa finalis distinguitur ab efficiente.

Contra: Si non, tunc non essent quattuor causae distinctae.
Hic primo videndum est quomodo finis est causa; se-
10 cundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1¹]

Circa primum dico quod causalitas finis non est aliud nisi esse amatum et desideratum ab agente efficaciter, propter quod
15 amatum fit effectus. Unde sicut causalitas materiae non est nisi informari forma, et causalitas formae non est nisi informare materiam, ita causalitas finis est amari et desiderari efficaciter, sine quo amore vel desiderio non fieret effectus.

QUODLIBET IV. CODD. ABCDFGH. *Habetur E usque ad q. 5, lin. 50. Qq. 18-34 deficiunt in F.*

QUAESTIO 1. *Ad lin. 66, desinit K. Pro hac quaestione accedit P. – 1 mg. ABCG, om. EHP*
8 *quattuor om. DEFHZ 9 quomodo... causa] quid sit finis DFZ*

QUAESTIO 1. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 C (*Post medium*), D; *Expositio Physicorum Aristot.*, II, tt. 25 et 29 (cod. cit., f. 112vb, f. 113vb).

[CONCLUSIO 2]

Ex isto patet quod causa finalis et efficiens distinguuntur, hoc ²⁰ est definitiones exprimentes quid nominis earum sunt diversae; quia definitio causae finalis est esse amatum et desideratum efficaciter ab agente, propter quod amatum fit effectus; definitio ² causae efficientis est esse illud ad cuius esse sive praesentiam sequitur aliud. Et aliquando una istarum definitionum competit uni ²⁵ et alia alteri, aliquando possunt competere eidem.

[CONCLUSIO 3 ³]

Ex quo patet ultra quod finis quandoque est causa quando non est, quia aliquando finis desideratur quando non est, quia non est aliud esse causam finalem quam desiderari vel amari modo praedicto ⁴. Unde hoc est speciale in causa finali, quod potest causare quando non est. Sicut si forma posset informare quando non est, posset esse causa quando non est, ita ex quo finis potest desiderari quando non est, potest esse causa quando non est.

Si dicis ⁵: illud quod non est, non est causa alicuius: ³⁵

Dico quod falsum est; sed oportet addere quod nec est nec amatur nec desideratur, et tunc bene sequitur quod non sit causa. Nunc autem finis potest amari et potest desiderari quamvis non sit; et ideo potest esse causa finalis licet non sit.

²⁰ efficiens] ratione add. DZ, ratione effectus add. F ²³ agente] efficiente CKXY
²⁴ esse sive om. CKXY ²⁵ aliud] aliquid DFZ ²⁸ quando] quandoque CFKPZ
³⁰ esse... finalem] finem esse causam CKXY ³³⁻³⁴ ita... est² om. EP

² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 P; *Scriptum*, I, Prol., q. 11 (ed. cit., I, p. 307, 17-18). ³ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 L (Post medium)-M; *Expositio Physicorum Aristot.*, II, tt. 29 et 81 (cod. cit., f. 113vb, f. 122rb).

⁴ Supra, lin. 22-23. ⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 A (Secundo).

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod aliter dicendum est ad quaestionem secundum veritatem fidei, et aliter dicerem si nullam auctoritatem reciperem.

[CONCLUSIO 1]

⁴⁵ Nam primo modo loquendo, dico quod secundum veritatem fidei quilibet effectus habet causam finalem, proprie loquendo de causa finali; sed non semper habet causam finalem distinctam ab efficiente, quia quandoque idem est causa finalis et efficiens; sicut Deus ⁶ quandoque est efficiens et finis multorum effectuum, ⁵⁰ saltem semper debet esse causa finalis secundum rectam rationem.

[CONCLUSIO 2]

Sed secundo modo loquendo dicerem⁷, si nullam auctoritatem reciperem, quod non potest probari ex per se notis nec per experientiam quod quilibet effectus habet causam finalem nec distinctam nec indistinctam ab efficiente, quia non potest probari sufficienter quod quilibet effectus habet aliquam causam finalem.

Et si quaeras⁸ utrum causalitas causae finalis sit distincta a causalitate causae efficientis, respondeo⁹ quod aliqua causalitas causae finalis distinguitur a causalitate efficientis, et ⁶⁰ aliqua non. Nam quando eadem est causa finalis et efficiens, tunc

⁴⁶ fidei] non add. DZ 46-47 causam... habet om. DEFZ 49 quandoque] qui CHKXY, quando F 54-55 nec... indistinctam] distinctam DEFZ, nec distinctam BH

⁶ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 11 (ed. cit., I, p. 306, 18-20; p. 308, 19-26). ⁷ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 77 (cod. cit., ff. 121vb-122ra). ⁸ Cf. Chatton, *Reportatio*, II, d. 1, q. 1, art. 2 (cod. cit., f. 83va-83vb). Ponit Chatton quod eadem est causatio finis et efficientis.

⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 NN.

non distinguuntur; quando autem sunt diversae, tunc distinguuntur causalitates. Tamen auctores intelligunt quod istae causalitates distinguuntur, quia ex hoc ipso quod aliquid est causa efficiens, non sequitur quod est finis, nec econverso.

[DUBIUM 1]

65

Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quia videtur quod descriptio¹⁰ causae finalis non est bene data.

Primo, quia aliquis potest odire aliquem, propter quem oditum facit aliquid, puta percutit; et illius effectus est causa finalis, et non est nisi ille oditus; igitur causalitas causae finalis est aliquid esse oditum, propter quod etc.

Secundo, quia¹¹ aliquis potest amare aliquem, propter quem amatum non oportet quod faciat effectum.

Tertio, quia¹² aut finis causat per realitatem propriam, et hoc non, quia quando causatur effectus, finis non est; aut causat per⁷⁵ aliquid supplens vicem eius, puta per amorem, et illa est causalitas efficientiae.

Quarto, quia¹³ agentia naturalia, et similiter agentia a proposito in prima cognitione et prima volitione, agunt propter finem; et tamen non agunt propter aliquem finem praeamatum⁸⁰ nec praedesideratum.

Quinto, quia¹⁴ causa finalis est nobilior aliis causis; sed illud

62-63 causalitates¹... distinguuntur *om.* CKXY 63 aliquid *om.* CKXY 66 videatur] *Hic desinit K.* 68 quem oditum] quod odium PXY, quod oditum C 69 percutit] ad maxillam *add.* DFZ est] aliqua *add.* CXY 70 igitur] aliquando *add.* CXY aliquid *om.* CXY 70-71 aliquid esse] adesse EH 72 quem] tamen *add.* CXY 73 faciat effectum] fiat effectus DEFHZ

¹⁰ Supra, lin. 22-23. ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 3 O (Ante medium). ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 3 A (Primo), G (Instatur). ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 3 NN (Obicitur). ¹⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 3 LL (Obiectio).

quod amatur et desideratur propter quod agens agit, non est semper melius; igitur etc.

85

[DUBIUM 2]

Secundum dubium est, quia videtur quod propter rationem naturalem oportet ponere quod quilibet effectus habet causam finaliem.

Tum quia¹⁵ per causam finaliem respondeatur ad quaestionem,
90 propter quam causam effectus sit, quia¹⁶ omnis quaestio quaerit causam; ut si quaeratur quare isti pugnant, respondeatur, ut dominentur.

Tum quia aliter non potest salvari quare aliquis noviter exit de otio in actum.

95 Tum quia aliter omnia agentia agerent a casu.

Tum quia agentia naturalia agunt per determinata media, si-
cut effectus natus est agi.

Tum quia aliter in actione nulla esset error, quia non plus intenditur unum quam aliud.

100

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico quod descriptio illa est bene data.

Ad probationem¹⁷ dico quod causa finalis odii est ipse odiens,
quia ille amat seipsum, propter quem amatum odit adversarium.

84 melius] nobilior CDFXYZ 90-91 quia... causam om. ADEFHZ 94 otio] po-
tentia DFZ 95 omnia] alia add. DFZ, naturalia add. G 98 nulla] non AH, nullus G,
naturae DFZ, naturali E 103 ille] ABEP, ipse cett.

¹⁵ Haec et quattuor rationes sequentes videntur esse sumptae ex Chat-
ton, *Reportatio*, II, d. 1, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 82vb). Cf. Ockham, ibidem,
q. 3 B (Secundo). ¹⁶ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 5 (ed. cit., I,
p. 158, 14-16). ¹⁷ Supra, lin. 68-71. – Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 E, T
(Post medium).

Causa autem finalis percussionis est afflictio adversarii quam percutiens desiderat; aliter enim non percuteret nisi desideraret eius afflictionem. Et ita semper causalitas finis est esse amatum, et non esse oditum, quia ille oditus non est causa finalis.

Ad aliud¹⁸ dico quod causalitas finis est amare efficaciter, propter quod etc.; et numquam aliquis amat sic quin faciat effectum, si non impediatur. Si autem sit amor sub condicione, tunc¹⁹ non est amor efficax.

Ad tertium²⁰ dico quod finis sic causat per realitatem propriam quod sua propria realitas desideretur; nec oportet quod illa realitas existat quando effectus causatur, sicut prius²¹ dictum est.

Ad quartum²² dico quod agentia naturalia et a proposito in prima cognitione et volitione non habent causam finalem praestitutam a voluntate creata, sed solum habent finem praestitutum a Deo, qui est superius agens.

Ad quintum²³ dico quod illud quod est causa finalis secundum rectam rationem, est nobilior aliis causis vel saltem aequ²⁴ nobile, licet de facto non sit ita. Aliter potest dici²⁵ quod semper finis est nobilior aliis causis vel in re vel in reputatione et appretiatione voluntatis.

S i d i c i s²⁶ quod haec propositio ‘effectus producitur’ suffi-

113 quod^{1]}] quia CEPXY desideretur] desideratur CHPXY 116-117 praestitutam] praestitam FH, praemamatam CXY 117-118 praestitutum] praestitum EFGH 120 nobilis] nobilior AFGHP 121 nobile] nobilis AGH 122 in¹... vel om. EFH [reputatione] representatione AE 122-123 appretiatione] apprehensione EGH 124 haec propositio om. DFZ

¹⁸ Supra, lin. 72-73. – Cf. Ockham, ibidem, q. 3 O, S (Ante medium).

¹⁹ Supra, lin. 74-77. – Cf. Ockham, ibidem, q. 3 G (Respondetur). ²⁰ Supra, lin. 28-39.

²¹ Supra, lin. 78-81. – Cf. Ockham, ibidem, q. 3 NN;

Scriptum, I, Prol., q. 11 (ed. cit., I, p. 308, 14-15). ²² Supra, lin. 82-84. – Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 306, 18-20; p. 308, 19-26).

²³ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3MM (Ad initium); *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 31 (cod. cit., ff. 114va-114vb).

²⁴ Cf. Chatton, ibidem, arg. principale 2 (cod. cit., f. 82vb).

¹²⁵ cincter verificatur per positionem agentis et patientis; igitur alia causa superfluit:

Respondeo: non requiritur existentia finis ad hoc quod effectus producatur; tamen in agentibus a proposito requiritur quod finis ametur et desideretur efficaciter.

130

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium dico quod omnes rationes Philosophi ²⁵ solum concludunt de agente quod potest sine variatione agentis concurrentis et passi et aliarum dispositionum peccare et deficere. Huiusmodi solum est agens liberum, quod potest in sua actione ¹³⁵ peccare et deficere, quantumcumque omnia alia uniformiter se habeant. De aliis autem agentibus non concludunt quod habeant causam finalem.

Unde ad primum ²⁶ in contrarium diceret sequens praecise rationem quod quaestio 'propter quid' non habet locum in actionibus naturalibus, quia diceret quod nulla est quaestio quaerere propter quid ignis generatur; sed solum habet locum in actionibus voluntariis. Et ideo bene quaeritur propter quid isti pugnant, quia voluntarie pugnant ut dominantur. Et ²⁷ probari potest evidenter per experientiam et non aliter, quod agens liberum agit propter finem; et in talibus actionibus aliquando effectus habet causam finalem distinctam ab effidente, aliquando habet finem non distinctum ab effidente.

125 verificatur *om.* DFZ . positionem] potentiam ADEFXYZ, praesentiam G 133 deficere] desiderare EHP 135 deficere] desiderare ADEFHZ 138 praecise] *om.* BDFZ, praecipue XY 139 rationem] naturalem add. CPXY 143 voluntarie pugnant *om.* DFZ

²⁵ Cf. Aristot., *Physica*, II, c. 3ss (194b 32ss); Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, tt. 48–49 (cod. cit., ff. 116vb–117va), t. 77 (cod. cit., f. 121vb). ²⁶ Supra, lin. 89–92. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 11 (ed. cit., I, p. 308, 4–6); *Sent.*, III, q. 3 F; *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 78 (cod. cit., f. 122ra). ²⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 NN.

Ad aliud ²⁸ dico quod agentia naturalia noviter exeunt in actum de otio quando nunc est amotum impedimentum, puta ignis nunc approximatur ligno, et prius non. Sed agens liberum ¹⁵⁰ exit noviter in actum quia noviter intendit finem.

Ad aliud ²⁹ dico quod illud concludit de agente libero, quod non plus inclinatur ex natura sua ad unum effectum quam ad alium; sed de agente naturali non concludit, quia tale agens ex natura sua sic inclinatur ad unum determinatum effectum ¹⁵⁵ quod non potest causare oppositum effectum; patet de igne respectu caloris.

Ad aliud ³⁰ dico quod sic agunt per determinata media ex natura sua, quia natura sua hoc necessario requirit.

Ad ultimum ³¹ dico quod concludit de agente libero, in cuius ¹⁶⁰ actione est proprio error; sed in actione naturae non est proprio error, quia nihil intenditur a tali agente. Ideo quidquid evenit, naturaliter evenit, et non errore.

Ad argumentum principale dico quod ideo dicuntur quattuor causae distinctae, quia frequenter sunt distinctae, ¹⁶⁵ licet non semper, et quia ex hoc ipso quod aliquid est causa finalis, non sequitur ipsum esse efficientem, nec econverso.

148 noviter *om.* CPXY 149 quando] quia CDFXYZ nunc *om.* B 151 noviter^{1]} ADFZ, *om. cett.* noviter^{2]} voluntas CGXY, voluntarie B, nunc et non ante DFZ
155 unum determinatum] determinatum et unum AGHP „ unum *om.* CXY 159 natura²
sua² *om.* F „ sua² *om.* ABDHZ 160-161 in... error *om.* CXY 161-162 sed... error] *om.*
AH, et non de agente naturali DFZ, et de naturali E 161 sed] quia CXY [actione naturae]
alio agente CXY 163 errore] erronee AB, erit error DFZ 166 et *om.* CGXY

²⁸ Supra, lin. 93-94. – Cf. Ockham, ibidem, III, q. 3 G (Ad initium); IV, q. 13 K (Ante medium); *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 48 cod. cit., f. 117ra). ²⁹ Supra, lin. 95. – Cf. Ockham, ibidem (cod. cit., ff. 116vb-117va), t. 82 (cod. cit., f. 122va). ³⁰ Supra, lin. 96-97. – Cf. Ockham, ibidem, t. 83 (cod. cit., f. 122vb). ³¹ Supra, lin. 98-99. – Cf. Ockham, ibidem, t. 82 (cod. cit., f. 122va).

QUAESTIO 2

UTRUM POSSIT PROBARI SUFFICIENTER
QUOD DEUS SIT CAUSA FINALIS ALICUIUS EFFECTUS

Quod sic: Quia philosophi hoc tenuerunt; igitur hoc
⁹ probaverunt.

Ad oppositum: Quia si posset hoc probari, tunc posset
probari quod Deus sit causa efficiens alicuius, quod¹ falsum est.
Consequentia patet, quia quilibet² effectus habens causam fina-
lēm habet causam efficientem; sed talis effectus non potest esse
⁹ causa efficiens nisi Deus, quia tunc illa esset prior Deo.

In ista quaestione primo praemittam aliqua necessaria ad
propositum; secundo respondebo ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS
PRAEMITTENDUM 1]

Primum est quod finis³ est duplex: scilicet finis p r a e-
a m a t u s et praestitutus a voluntate, puta cum aliquis operatur
propter se amatum vel propter amicum amatum; alius est finis
i n t e n t u s ab agente, qui quamvis sit primum in intentione,
est tamen ultimum in executione; et talis finis est semper terminus
productus vel operatio producta.

De isto secundo fine non est quaestio, quia non est dubium

QUAESTIO 2. – 4 tenuerunt] tenent DFZ hoc²] AEH, om. cett. 5 probaverunt] per ra-
tionem CXY 9 effectus] efficiens DFZ 10 causa efficiens om. DFZ tunc] alias DFGZ
illa] aliquid DFZ, om. EH prior] prius DFZ 16 praestitutus] praedestinatus DEFHZ
18 primum] primus DFGZ 19 ultimum] ultimus DFGZ terminus] effectus DFZ
21 secundo om. DEFHZ

QUAESTIO 2. – ¹ C. Ockham, *Quodlibet II*, q. 1, lin. 22-41. ² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 6 B (In oppositum). ³ Cf. Ockham, *Expositio Physi-
corum Aristot.*, II, t. 86 (cod. cit., f. 123va); *Sent.*, II, q. 3 D.

quin Deus non sit causa finalis cuiuscumque isto modo, quia tunc Deus esset posterior aliquo quod est ad finem, sicut effectus productus est posterior producente. Intelligitur igitur quaestio de fine primo modo.

25

[PRAEMITTENDUM 2]

Secundo praemittendum est circa istam materiam quod⁴ non potest sufficienter demonstrari nec sciri nec per principia per se nota nec per experientiam quod agens de necessitate naturae agit propter talem causam finalem praestitutam a voluntate; et hoc³⁰ quia actio talis agentis sine variatione agentis vel passi vel alicuius concurrentis ad actionem numquam variatur, sed semper uniformiter sequitur actio; et ideo non potest probari quod tale agens agit propter finem.

35

[SECUNDUS ARTICULUS]

His praemissis dico primo ad quaestionem quod licet quaestio generaliter proponatur et indefinite, tamen intelligitur principally de causalitate finali Dei respectu intelligentiarum.

[CONCLUSIO 1]

Et dico quod non potest probari sufficienter quod Deus sit⁴⁰ causa finalis secundae intelligentiae in se, nec etiam sui effectus, quia secunda intelligentia est agens per cognitionem libere aut naturaliter. Si primo modo, tunc non potest demonstrari quod Deus sit causa finalis suae actionis, quia ipsem potest esse finis praestitutus a voluntate sua, ex quo agit libere. Si secundo modo,⁴⁵

22 quin] quod CEXY, quia H sit] est CEHXY ... isto modo om. DFZ 23 esset posterior] non esset potior DFZ 24 est posterior] non est potior DFZ 44 ipsem] ipsam DF

⁴ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 77 (cod. cit., f. 121vb).

non potest probari quod aliter habeat finem quam agens naturale sine cognitione, quia si agit de necessitate naturae, non oportet quod plus determinetur ad aliquem effectum quam agens sine cognitione, quia eius effectus non variatur nisi per variationem agentis vel passi vel alicuius alterius concurrentis.

Nec potest probari quod Deus sit causa finalis secundae intelligentiae in essendo, quia⁵ non potest demonstrari ex per se notis vel per experientiam quod est aliquis effectus a quocumque producibilis nisi effectus quos experimur inter ista inferiora; et per consequens non potest probari quod secunda intelligentia habet causam efficientem, nec per consequens potest probari quod habet causam finalem.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod non potest probari quod Deus sit causa finalis agentis naturalis sine cognitione, quia tale agens uniformiter agit ad producendum effectum suum sive Deus intendatur sive non. Praeterea non potest probari sufficienter quod sunt aliqua producibilia praeter ista generabilia et corruptibilia; sed non potest demonstrari quod Deus sit causa finalis talium naturaliter productorum, sicut in prima quaestione⁶ dictum est.

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico⁷ quod potest evidenter sciri per experientiam quod Deus potest esse causa finalis effectuum productorum ab agentibus liberis hic inferius, quia quilibet experitur quod potest facere opera sua propter honorem Dei sive propter Deum tamquam propter causam finalem.

⁶⁴ finalis] efficiens CHXY talium] omnium AXY, effectuum DEFZ ⁶⁴⁻⁶⁵ natu-
raliter productorum om. CH ^{65 est]} igitur nec finalis add. CHXY

⁵ Cf. Ockham, *Quodlibet II*, q. 1, lin. 22-28. ⁶ *Quodlibet IV*, q. 1,
lin. 52-56, 131-163. ⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 3 O (Post medium).

[CONCLUSIO 4]

Quarto dico propter argumentum principale⁸ quod supposito quod posset probari evidenter quod Deus sit causa finalis effectus secundae intelligentiae et aliorum hic inferius, adhuc hoc⁷⁵ supposito non potest demonstrari quod sit causa efficiens illius effectus, quia⁹ quandoque efficiens et finis distinguuntur; igitur ex hoc quod aliquid est finis, non sequitur quod sit causa efficiens alicuius. Consequentia est manifesta. Antecedens probatur, quia quandoque aliquis agit opera sua propter amicum tamquam propter causam finalem, qui amicus nihil facit ad illa opera; igitur eodem modo aliquis potest facere opera propter Deum, licet Deus nihil faciat de illis operibus.⁸⁰

[INSTANTIAE DECEM¹⁰]

Sed contra: quaelibet natura particularis plus appetit salutem⁸⁵ universi quam sui; igitur plus appetit bonum rectoris universi quam sui. Antecedens patet, quia grave naturaliter ascendit ne sit vacuum, quod non faceret nisi intenderet bonum rectoris universi.

Praeterea philosophi¹¹ ponunt quod prima intelligentia moveat secundam sicut amatum et desideratum. Tunc quaero: aut sic movere est secundam capere esse a prima, et hoc negas; aut sic movere est quod ad hoc quod secunda intelligentia moveat et

⁷⁵ effectus] effectuum DFGZ, om. BXV 75-76 hoc supposito om. CDFXYZ

⁷⁶ potest demonstrari] sequitur DEFZ illius] alicuius DEFZ 76-77 illius effectus om. CH

⁷⁸ aliquid] aliquis CHXY 85-86 salutem... appetit om. DEFZ 87 ascendit BG

⁸ Supra, lin. 6-10. ⁹ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 1, lin. 20-26, 57-64, 164-167. ¹⁰ Omnes instantiae sequentes recitantur a Chatton, *Reportatio*, II, d. 1, q. 1, artt. 3-4 (cod. cit., f. 84ra-84vb). Chatton in nonnullis etiam responsionibus hic cum Ockham concordat. Cf. Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, d. 3, art. 2 (ed. cit., I, p. 172b B-D). ¹¹ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, XII, t. 36 (ed. cit., VIII, f. 318 F).

causet aliquid aliud, amat primum; et tunc est finis effectus secundae intelligentiae.⁹⁵

Confirmatur, quia si movet sicut desideratum, igitur causat desiderium in secunda intelligentia; sed actus secundae intelligentiae est eius substantia; igitur causat eius substantiam.

Praeterea aliter essent plura necesse esse, quorum unum non ¹⁰⁰ dependeret ab alio.

Praeterea per se notum est quod primo enti convenit omnis perfectio simpliciter; sed quod omnia dependeant ab eo sicut a fine est perfectio simpliciter.

Praeterea aliter essent duo fines ultimi, quorum unus non ¹⁰⁵ penderet ab alio.

Praeterea ratio dictat quod¹² universum ordinatur ad unum principem, sicut exercitus ad ducem.

Praeterea in nullo genere sunt duo prima¹³.

Praeterea contra aliud¹⁴, quia *Commentator*, XII *Metaphysicae*, commento 36¹⁵, dicit quod finis efficit desiderium illorum quae sunt ad finem, et desiderium eorum est eorum substantia; et loquitur de intelligentiis.

Praeterea causatio finis respectu alicuius est causatio vel requirit causationem effectivam alicuius causae respectu eiusdem. Si ¹¹⁵ igitur Deus sit causa finalis secundae intelligentiae maxime in esendo, vel Deus erit causa efficiens illius intelligentiae, vel alia causa erit efficiens; et hoc non, quia illa causa efficiens esset prior Deo.

⁹⁴ aliud] ABGH, *om. cett.*; ⁹⁵ tunc] prima add. CXY finis *om.* DEFZ 98-103 igitur... simpliciter *om.* C 98 igitur... substantiam *om.* XY 99-103 Praeterea... simpliciter *om.* BG 101 per se *om.* DFZ 106 quod] unum add. XY 107 principem] principium DFZ 108 genere] causae add. CHXY 109 contra... quia *om.* DFXYZ
¹¹³ causatio^{1]}] ratio CG 114 causae *om.* EFH 116 efficiens *om.* DFZ

¹² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 286, 7-12).

¹³ Cf. Scotus, *Quaestiones super libros Metaph. Aristot.*, X, q. 2, n. 2 (ed. Vives, VII, p. 625). ¹⁴ Supra, lin. 51-57. ¹⁵ Cf. Averroes, *ibidem* (ed. cit., VIII, f. 318 F-K).

Praeterea dubium est de intentione Philosophi in ista materia.

120

[AD INSTANTIAS]

Ad primum¹⁶ istorum, nego antecedens, quia natura particularis non plus appetit bonum universi quam sui, nec rectoris universi. Et ad probationem dico quod grave ascendit ne sit vacuum, non propter aliquod bonum rectoris universi, sed quia nunc¹²⁵ movetur ne fiat vacuum, et prius non; sed a quo movetur alias¹⁷ dicetur. Unde per hoc quod sic movetur, nihil accrescit rectori universi.

Ad aliud¹⁸ dico quod philosophi posuerunt illud tamquam probabile, sed non tamquam sufficienter demonstratum, quia non¹³⁰ potest demonstrari quod sit amatus et desideratus ab aliquo.

Ad confirmationem¹⁹ dico quod non sequitur: movet sicut desideratum, igitur causat desiderium; sicut non sequitur: sanitas non-habita movet me sicut desideratum ad bibendum potionem amaram, igitur sanitas efficit desiderium illud. Similiter non²⁰¹³⁵ sequitur: Deus facit aliquid propter seipsum amatum et desideratum, igitur ipse causat vel efficit desiderium in se.

Ad aliud²¹ dico quod non potest demonstrari quin sint multa necesse esse quorum nullum dependet ab alio. Et hoc posuerunt forte philosophi de intelligentiis.

140

123-124 universi] quam sui add. CXY 124 ascendit] descendit BG 127 sic om.
 CXY i[n] nihil] removetur vel add. HXY 131 et] vel DFGXYZ 133 igitur] efficit et
 add. DFHZ 134 me... desideratum] ut sit desiderium DFZ 135 desiderium om. ADEFZ
 139 nullum] nullus AE 140 forte] formaliter AEGH

¹⁶ Supra, lin. 85-89. ¹⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 14 H (Ad tertiam); *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 48 (cod. cit., f. 153ra), t. 64 (f. 155rb), t. 71 (f. 158ra): «...qualiter autem grave movet se diffusius dicetur in 8° huius». ¹⁸ Supra, lin. 90-95. – Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 6 A (Ad secundum). ¹⁹ Supra, lin. 96-98. ²⁰ Cf. Chatton, ibidem, art. 3 (cod. cit., f. 84rb). ²¹ Supra, lin. 99-100. – Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 1, lin. 209-228; Chatton, ibidem (cod. cit., f. 84rb).

Aliter potest dici quod non sequitur quod sunt multa necesse esse, si Deus non est causa finalis omnium, quia non potest demonstrari quod quilibet finis ultimus sit necesse esse.

¹⁴⁵ Si dicas: finis ultimus aut est incausabilis et incorruptibilis, aut non; si sic, igitur est necesse esse; si non, igitur si causatur, habet causam finalem; et de illa quaero in infinitum:

Respondeo: non potest demonstrari quod sit incausabilis; et tunc non sequitur evidenter: causatur, igitur habet finem; quia diceret adversarius quod causatur naturaliter et non libere. Nunc autem supra ²² dictum est quod non potest evidenter sciri quod effectus naturaliter productus habet causam finalem. Et ideo dico quod ista consequentia est necessaria de facto: est finis ultimus; igitur est necesse esse; tamen ista consequentia non est naturaliter evidens.

¹⁵⁵ Ad aliud ²³, potest negari maior, quia forte creditum est quod primo enti convenit omnis perfectio simpliciter.

Aliter potest concedi maior, et tunc minor non esset naturaliter evidens. Unde philosophi ²⁴ posuerunt quod non est perfectio simpliciter quod Deus intelligat alia a se, sed hoc secundum eos esset imperfectionis, quia tunc vilesceret intellectus eius.

Ita dicerent in proposito.

Et si dicas: a quocumque negatur omnia dependere ab eo sicut a fine ultimo, ipsum est imperfectum, dico quod hoc non potest naturaliter probari.

¹⁶⁵ Ad aliud ²⁵ dico quod non potest demonstrari quin eiusdem

144 incausabilis] increabilis ADFHZ, ingenerabilis XY 145 esse] necessario add. DEFZ
 146 quaero] et sic add. CHXY 147-148 incausabilis] increabilis ADFZ, ingenerabilis XY
 148 causatur... habet] quod habeat DFZ, hoc habet E 154 naturaliter om. DEFZ 158 posuerunt] ponerent BCXY, ponent A

²² Supra, lin. 27-34. ²³ Supra, lin. 101-103. ²⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 6 A (Primo); *Scriptum*, I, d. 35, q. 2 (ed. cit., IV, p. 435, 17-19).

²⁵ Supra, lin. 104-105. – Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, II, t. 30 (cod. cit., ff. 113vb-114ra), t. 86 (f. 123vb); *Scriptum*, I, Prol., q. 11 (ed. cit., I, p. 309, 17-22); *Sent.*, II, qq. 4 et 5 U; III, q. 1 P (Ad finem).

effectus sint duo fines ultimi; sicut aliquis potest ire ad tabernam ad comedendum et bibendum tamquam propter duos fines, et uterque potest esse causa finalis sufficiens istius ambulationis; quia si non iret ad comedendum, adhuc sufficienter iret ad bibendum; et si non iret ad bibendum, adhuc iret ad comedendum. ¹⁷⁰

Aliter potest dici ²⁶ quod licet eiusdem effectus non possint esse duo fines ultimi, tamen diversorum effectuum bene possunt esse duo ultimi fines. Et ita diceretur in proposito quod unus est finis ultimus unius effectus, et alius alterius.

Ad aliud ²⁷ dico quod non potest demonstrari quod universum ordinatur ad unum principem in dependendo. ¹⁷⁵

Ad aliud ²⁸ dico quod non potest demonstrari quin sint duo prima in eodem genere causae.

Ad aliud ²⁹ dico quod si Commentator posuit ultimum finem agere desiderium in secunda intelligentia respectu sui effectus, tunc dixit hoc tamquam probabile, quia hoc non potest demonstrari. Si autem posuit quod est causa finalis ipsius secundae intelligentiae, tunc oportet concedere quod esset efficiens eius. ¹⁸⁰

Ad aliud ³⁰ dico: quod prima intelligentia sive Deus sit causa finalis respectu secundae intelligentiae potest dupliciter intelligi: ¹⁸⁵ uno modo, quod sit causa finalis effectus secundae intelligentiae; alio modo, quod sit causa finalis efficientis illum effectum, scilicet ipsius intelligentiae secundae in se.

Primo modo intelligendo primam intelligentiam esse causam finalem secundae, non sequitur quod Deus sit causa efficiens aliquius ex hoc quod est causa finalis; quia potest sufficienter dici quod secunda intelligentia movet et causat effectum suum propter

¹⁷⁰ si... comedendum] econverso DFZ ¹⁷¹ eiusdem] unius DFZ ¹⁷⁶ dependendo] desiderando CXY ¹⁸² ipsius om. DEFZ ¹⁸³ oportet] eum add. EG efficiens] effectus DFZ ¹⁸⁸ scilicet... se om. B || secundae om. DFZ || in se om. A ¹⁹⁰ non sequitur] non potest dici G, dico DEFZ, om. AB ¹⁹⁰⁻¹⁹¹ alicuius] non oportet add. DFZ

²⁶ Cf. Chatton, ibidem (cod. cit., f. 84rb). ²⁷ Supra, lin. 106-107.

²⁸ Supra, lin. 108. ²⁹ Supra, lin. 109-112. ³⁰ Supra, lin. 113-118.

primam intelligentiam amatam et desideratam, propter quam amatam secunda intelligentia efficit effectum suum; et ex hoc prima
 195 intelligentia nihil penitus causat, sicut nec causa finalis effectus hic inferius non efficit illum effectum, eo ipso quod est causa finalis.

Sed secundo modo intelligendo primam intelligentiam esse finem secundae intelligentiae, et supponendo cum hoc quod sit
 200 tantum una prima intelligentia, tunc potest³¹ demonstrari ex hoc quod est causa finalis, quod sit causa efficiens. Quia si prima intelligentia sit causa finalis secundae intelligentiae in essendo, igitur secunda intelligentia habet causam efficientem non posteriorem se, quia posterius non causat prius; igitur causatur ab aliquo priore;
 205 sed nihil est prius per suppositum nisi una prima intelligentia, quam nos vocamus Deum; igitur necessario causabitur a Deo sive a prima intelligentia. Si autem ponerentur intelligentiae plures primae, tunc non potest demonstrari, quia posset dici quod una intelligentia prima est finis secundae intelligentiae, et alia efficiens. Sed si essent duo prima, tunc ista intelligentia non esset secunda sed tertia.

Ad ultimum³² dico quod intentio Philosophi fuit quod primum ens sit causa finalis aliorum sed non efficiens, quia posuit quod corpora caelestia cum aliis causis inferioribus producunt
 215 omnia ista inferiora.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis responsio ad illa.

193-194 propter... et om. CXY 194 ex hoc] cum hoc quod CXY, ipso quod est causa finalis add. B 195 nihil... effectus om. F " penitus om. BCEXY " effectus om. DEZ
 196 non om. CG .. illum] om. DFZ, suum CH quo DFZ 204 causatur... priore] prior
 rem CXY 208 una] EXY, om. cett. 209 et] una add. CHXY 216-217 responsio...
 illa] ABH, om. cett.

³¹ Cf. Ockham, ibidem, II, q. 6 B (In oppositum); Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 84vb). ³² Supra, lin. 119-120. – Cf. Ockham, ibidem, q. 6 C (Ad quintum).

QUAESTIO 3

UTRUM DEUS REPRAESENTET CREATURAS

Quod non: Quia tunc intellecto Deo intelligerentur omnes creaturae, sicut intellecto aliquo repraesentativo intelliguntur omnia repraesentata.

5

Contra: Deus est cognitio omnium creaturarum; igitur omnes repraesentat.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod 'repraesentare' accipitur multipliciter: uno modo accipitur pro illo quo aliquid cognoscitur; et sic repraesentans est cognitio et repraesentare est esse illud quo aliquid cognoscitur, sicut cognitione aliquid cognoscitur.

Aliter accipitur 'repraesentare' pro illo quo cognito aliquid aliud cognoscitur, sicut imago repraesentat illud cuius est per actum recordandi.

Tertio modo accipitur 'repraesentare' pro aliquo causante cognitionem, sicut obiectum vel intellectus causat cognitionem.

[CONCLUSIO 1¹]

20

Primo modo² loquendo de repraesentare, dico quod Deus repraesentat omnia, quia sua essentia est cognitio omnium; sed sic

QUAESTIO 3. – 2 *creaturas*] *creataram DEFZ* 3 *tunc om. ABCEG* 11-13 *et²...*
cognoscitur om. DEFZ 15 *est] imago add. HXY* 16 *recordandi] cognoscendi DFZ,*
recognoscendi E 22-23 *omnium... cognitio om. BG* *sed... cognitio om. C*

QUAESTIO 3. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 2 (ed. cit., II, p. 73, 10-13); d. 35, q. 4 (ed. cit., IV, p. 477, 19 - p. 478, 4). ² Supra, lin. 10-13.

non reprezentat nisi sibi, quia sua essentia est cognitio qua nullus alius cognoscit nisi ipse solus.

25

[CONCLUSIO 2³]

Secundo modo ⁴ loquendo de reprezentare, dico quod possibile est quod reprezentet aliqua alicui alteri quam sibi; et hoc sive Deus cognoscatur intuitive sive abstractive; quia sic reprezentare non est nisi ducere intellectum in notitiam recordativam vel rememorativam alicuius creaturae; et hoc non in primam cognitionem simplicem et propriam creaturae, sed in secundam notitiam communem multis si sit simplex, vel in notitiam compositam propriam creaturae. Sicut per hoc quod video imaginem Pauli, non ducor in primam notitiam Pauli, quia illa praesupponitur et naturaliter causatur a Paulo solum, sed ducor in notitiam aliquam compositam propriam Paulo, vel forte in notitiam communem; ita aliquis cognoscens Deum ducitur per notitiam memorativam ad cogitandum de creatura prius visa vel cognita, sicut homo cogitando de Deo recordatur de aliquo sancto homine quem prius vidit.

Si dicis quod notitia recordativa causatur solum per simile, Deus autem nulli est similis, respondeo: non ⁵ solum causatur per simile, sed per dissimile, sicut aliquis per unum contrarium recordatur de alio.

²³ non] nulli DZ, om. F ³⁰ primam om. DFZ ³¹ propriam] primam DZ
³² vel] et ABG, om. H ³⁵ naturaliter om. BDFZ ³⁷ per] in DFZ ³⁸ vel co-
 gnita om. CGXY

³ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 9 (ed. cit., II, p. 544, 11 - p. 550, 2).

⁴ Supra, lin. 14-16. ⁵ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 10 (ed. cit., II, p. 553, 4-12).

[CONCLUSIO 3 6]

45

Tertio modo⁷ loquendo de repraesentare, sic Deus voluntarie repraesentat omnia, quia causat quamcumque cognitionem creaturae sicut placet sibi. Ex ipsis patet quod videns divinam essentiam non necessario videt omnia, sed solum illa quorum cognitionem Deus vult in eo causare, quia essentia sua non est causa⁵⁰ naturaliter repraesentans sic loquendo, sed voluntarie causans cognitionem cuiuscumque.

[INSTANTIAE DUAE⁸]

Sed contra: deitas est cognitio per te⁹; igitur eo modo repraesentat quo repraesentat cognitio; sed si unus angelus videret⁵⁵ in mente alterius hanc propositionem ‘homo est animal’, posset esse certus quod ipse format talem propositionem; igitur cum cognitio Dei et volitio sit perfectissima, videndo illam cognitionem posset certificari quod Deus intelligit hanc propositionem ‘Sortes sedet’, et quod vult Antichristum fore.⁶⁰

Praeterea notum est cuilibet fidi quod res est talis qualem Deus vult eam esse; igitur si beatus videat volitionem Dei qua vult Antichristum fore in *a*, videtur quod potest certificari per hoc quod Antichristus erit in *a*. Et ita arguam de omnibus aliis.

51 sic loquendo *om.* DEFZ [sed... causans] aut necessario creans DFZ 54 deitas]
non add. DFZ [cognitio] creaturae add. DFZ 55 quo] creatura add. DEFZ [cognitio] cognitionem BDFGZ, *om.* E 57 cum *om.* AGH 58 et volitio *om.* CXY 60 Sortes... fore *om.* CXY [Antichristum fore *om.* EFH 61 quod] quaelibet add. EF 62 volitionem] voluntatem ADEFHZ, visionem G

⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 D (Tertius articulus). ⁷ Supra, lin. 17-19. ⁸ Cf. Chatton, *Reportatio*, III, d. 14, q. 1, dub. 2 (cod. cit., f. 120ra). ⁹ Supra, lin. 21-22.

Ad primum¹⁰ istorum, concedo quod essentia divina est cognitio creaturae et quod¹¹ unus angelus videt in mente alterius istam propositionem ‘homo est animal’; et tamen videndo cognitionem divinam, non potest videre quod intelligit istam propositionem ‘Sortes sedet’. Et causa est, quia propositio quae componitur ex cognitionibus, est realiter in mente angeli, ideo potest videri; sed¹² non est realiter in Deo, sed solum obiective, ideo non [potest]. Potest¹³ tamen intelligendo cognitionem divinam, per modum recordationis intelligere illam propositionem, si prius illam propositionem intellexisset, sicut quaelibet res tam creata quam increata potest ducere in recordationem alterius.

Ad aliud¹⁴ dico quod haec universalis est vera, per se nota a me ‘quaelibet res est talis qualis Deus vult eam esse’; tamen haec est falsa ‘de qualibet re scitur a me quod ipsa est talis qualis Deus vult eam esse’, quia multae sunt res de quibus nescio utrum sint vel non, et utrum sint volitae a Deo. Sicut haec est scita a me ‘quaelibet mula est sterilis’, et tamen haec est falsa ‘de qualibet mula scitur a me ipsam esse sterilem’, quia nescio utrum haec mula sit quale est Romae, et per consequens utrum sit sterilis. Et ideo dico quod videns volitionem Dei nescit per hoc Deum velle

70-71 componitur] cognoscitur DFZ 71-72 ex... sed¹ om. DFZ 73 Potest] videri add. G tamen] tantum CHXY, om. DEFZ 74 intelligere] intelligit G si] non add. DFZ 75 sicut] sed CH, sic G, om. DEFZ 77 per se] et CXY, et per se DFGHZ 77-78 a me om. CXY 78-80 tamen... esse om. F 79 a me om. DZ
81 sint²... Deo] sine voluntate Dei sint DFZ 83 haec] illa CXY 84 consequens] nescio add. BCGHXY 85 volitionem] voluntatem DEFHZ Deum velle om. E

¹⁰ Supra, lin. 54-60. ¹¹ Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 6, lin. 45-56.
¹² Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 L (Ad quartam); *Scriptum*, I, d. 2, q. 2 (ed. cit., II, p. 55, 4-5); d. 35, q. 5 (ed. cit., IV, p. 497, 15-17). ¹³ Cf. supra, lin. 26-44. ¹⁴ Supra, lin. 61-64. – Cf. Ockham, *Summa Logicae*, II, c. 10 (ed. cit., p. 279, 100-106).

Antichristum fore in *a*, et per consequens non potest certificari quod erit in *a*.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 4

UTRUM DEUS POSSIT REVELARE ALICUI NOTITIAM EVIDENTEM FUTURORUM CONTINGENTIUM

Quod non: Quia¹ futurum contingens, ut futurum, non potest sciri; igitur non potest evidenter revelari.⁵

Contra: Deus² potest omne quod non includit contradictionem; sed hoc est tale; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod sic, quia non video quod hoc includat contradictionem, quod futurum contingens evidenter cognoscatur, quia³ ipsem Deus talia futura evidenter cognoscit; igitur talis notitia evidens potest esse in rerum natura; igitur potest causari et revelari a Deo.¹⁰

⁸⁶ certificari] certificare DZ

QUAESTIO 4. – 2 possit] potuit DFZ .. alicui *om.* DFGXYZ 4 ut futurum *om.* DEFZ
⁵ potest¹] evidenter add. DFZ

QUAESTIO 4. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 38, q. un. (ed. cit., IV, p. 572, 9-14); *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 516, 229-238). ² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-4, c. 6 (ed. cit., p. 779, 238 - p. 780, 242). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 38, q. un. (ed. cit., IV, p. 583, 21 - 584,2); *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 516, 239-244); *Summa Logicae*, III-3, c. 32 (ed. cit., p. 710, 63-69).

[DUBIA TRIA]

15 Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quia⁴ accipio aliquod futurum contingens evidenter revelatum alicui, puta quod resurrectio mortuorum erit; et quaero utrum tale revelatum evidenter necessario eveniet ut revelatum est, aut non. Si sic, tunc non est futurum contingens. Si non, contra: haec fuit aliquando vera 'hoc
20 est revelatum a Deo', igitur semper post instans revelationis haec fuit necessaria 'hoc fuit revelatum a Deo', per illam regulam⁵: omnis propositio de praesenti vera habet aliquam de praeterito necessariam; et non fuit revelatum ut falsum, quia talis fuisset falsus propheta; igitur fuit revelatum tamquam verum; igitur ne-
25 cesse est tale revelatum evenire.

Secundum dubium est utrum⁶ talis notitia evidens possit causari sine notitia intuitiva extremonum.

Tertium dubium est qualem notitiam habuerunt prophetae de facto talium futurorum.

30

[AD DUBIUM 1]

Ad primum⁷ istorum dico quod tale revelatum contingenter eveniet et non necessario. Et dico quod potest non evenire. Et dico quod haec fuit aliquando vera 'hoc est revelatum', et tamen illa de praeterito post instans revelationis semper fuit con-

17 revelatum] ei add. DFZ 19 futurum om. HXY 20 semper om. DFGZ
 23 falsum] est add. AH, esset add. DFZ " quia] tunc add. DFZ 23-24 fuisset... propheta] non fuisset propheta DFZ 25 tale om. DEFZ 29 de facto om. DEFZ 33 haec om. DFZ || hoc... revelatum] haec est revelata DFZ est] fuit G 34 illa] ista DEFGZ .
 praeterito] et add. C, etiam add. XY

⁴ Cf. Ockham, *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 513, 163-170).
⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 38, q. un. (ed. cit., IV, p. 588, 1-2); *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 515, 208-212). ⁶ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 50, 10 - p. 51, 4). ⁷ Supra, lin. 15-25. - Cf. Ockham, *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 513, 170-175); *Scriptum*, I, d. 40, q. un. (ed. cit., IV, p. 594, 14 - p. 595, 5).

tingens, scilicet haec ‘hoc fuit revelatum’; sicut haec est vera ³⁵ modo de facto ‘Petrus est praedestinatus’, et tamen post istud instans haec semper erit contingens ‘Petrus fuit praedestinatus’. Et ideo dico quod hoc revelatum a Deo potest non revelari a Deo et potuit numquam fuisse revelatum a Deo, sicut praedestinatus modo potest non praedestinari et potuit numquam praedestinari. ⁴⁰

Et ad illam regulam ⁸ dico quod habet intelligi quando illa de praesenti est mere de praesenti non dependens ex futuro. Nunc autem ista propositio ‘hoc est revelatum a Deo’, licet sit de praesenti secundum vocem, aequivalet tamen isti de futuro ‘hoc erit’, scilicet ‘futurum contingens quod revelatur, erit’. Et ⁴⁵ ideo illa de praesenti, et de praeterito similiter, est contingens, quia si ponatur quod illud revelatum non eveniat, tunc dicendum est quod haec numquam fuit vera ‘hoc est revelatum a Deo’, nec haec ‘hoc fuit revelatum a Deo’.

Et si dicas⁹: modo haec est vera ‘hoc fuit revelatum a ⁵⁰ Deo’; posito tunc quod non eveniat, tunc haec erit falsa ‘hoc fuit revelatum a Deo’; tunc mutatur de veritate in falsitatem sine omni mutatione rei, quia cognitio quae prius erat evidens et modo non, manet eadem et omnia alia:

Respondeo ¹⁰ quod nullo modo talis propositio, quae ⁵⁵ est aequivalenter de futuro, mutatur de veritate in falsitatem, sed si semel sit vera, omni tempore praeterito fuit vera; si semel falsa,

36 est] fuit DEFZ 36-37 post... haec] dico quod hoc revelatum in a DEFZ 37 erit] fuit XY 38 hoc om. DFZ || Deo¹] semper add. DEFZ [potest] potuit DEFZ 39 a Deo om. DFZ 40 modo om. CEXY [potest] potuit E 45 erit om. CXY 46 quia] et DFXYZ 48 est] fuit DEFHZ || nec] et G 48-49 nec... Deo om. BCE 49 haec om. DFHZ ; fuit] est DFZ 50 fuit] est B 51 tunc¹] nunc DFZ tunc² om. CHXY erit] est DFZ 53-54 evidens... non] modo CXY 53 et om. DFZ 54 eadem om. B 55-56 quae... futuro] de futuro quae est evidenter nota DFZ 56 aequivalenter] evidenter EXY 57 se-mel¹ om. CXY

⁸ Supra, lin. 21-23. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 38, q. un. (ed. cit., IV, p. 588, 7-10); *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 515, 212-228). ⁹ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., II, p. 524, 109-119). ¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., II, p. 524, 120 - p. 526, 163; p. 527, 202 - p. 528, 220; p. 538, 8-21).

semper fuit falsa. Et ideo nec talia contraria nec contradictoria possunt successive verificari.

- ¶ Et si dicas quod haec fuit aliquando vera ‘Deus causat hoc’, demonstrata propositione de futuro; et ista non dependet ex futuro; igitur semper post erit necessaria haec ‘Deus causavit hoc’.

R e s p o n s i o : dico¹¹ quod haec propositio ‘Deus causa-
vit hoc’, si per li hoc demonstratur illa propositio de futuro vel
illa qualitas quae est propositio, est necessaria post instans causa-
tionis, quia sua de praesenti non dependet a futuro. Sed si demon-
stretur per li hoc revelatum vel notitia evidens, tunc est illa de
praeterito contingens, quia illa de praesenti dependet ex futuro.

- ¶ Nam ista propositio ‘Deus causat hoc revelatum sive notitiam evi-
dentem’ importat quod hoc revelatum erit, quia falsum potest cau-
sari, non revelari. Sed ista ‘Deus causat hanc propositionem vel
qualitatem’ non importat quod illa propositio erit vera neque
falsa. Unde in ista materia fere dicendum est per omnia sicut de
praedestinato et praescito, et de successione contrariorum vel con-
tradictiorum in illis.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum dubium¹² dico quod talis notitia evidens non
potest naturaliter causari sine cognitione intuitiva terminorum;
¶ sed Deus potest talem assensum evidentem causare sine omni no-

58 semper] omni tempore praeterito CDFXYZ . nec¹ om. ABCEHXY . contraria nec
om. CXY || contradictoria] non add. CXY 61-62 et... futuro om. DFZ 62 semper
om. BCGXY || post erit] prius erat A 65 illa] ista DFGZ, haec C, om. BXY 70 hoc
om. DEFHZ 71 falsum] nec evidenter add. DFZ, non add. C || potest] erit A, est E
71-72 causari] sciri DFZ 72 non] nec CDFHZ 73 erit] sit DFZ, est EH : neque]
vel DFXYZ

¹¹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 515, 221-228); Chatton, *Reportatio*, I, d. 38, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 73rb). ¹² Supra, lin. 26-27. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 5, 18 - p. 6, 5).

titia intuitiva¹³, et ita evidentem potest Deus causare sine cognitione intuitiva sicut cum cognitione intuitiva; quia licet¹⁴ propositio composita ex cognitionibus abstractivis posset esse evidenter mediante cognitione intuitiva quam sine, quia eadem propositio evidentius cognoscitur quando cognoscitur per plura⁸⁵ media quam per unum solum, quia omne totum est maius sua parte, tamen Deus potest supplere causalitatem illius visionis; et ita per potentiam divinam supplementem illam causalitatem potest propositio ita evidenter cognosci sine visione sicut cum visione, licet hoc non posset fieri naturaliter.⁹⁰

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium dubium¹⁵ potest dici quod prophetae habuerunt talem notitiam evidentem de futuris contingentibus. Vel potest dici quod Deus revelavit eis tales veritates causando in eis solum fidem. Sed quid de facto sit nescio, quia non est mihi revelatum.⁹⁵

S i d i c i s: si aliquis vidisset Virginem parere, post posset evidenter recordari Virginem peperisse, per habitum derelictum ex illa visione; igitur si Deus causasset in aliquo consimilem habitum ante partum, potuit evidenter scire quod Virgo pariet:

R e s p o n d e o quod ante partum potest aliquis evidenter scire istam propositionem de futuro ‘Virgo pariet’, sed¹⁶ non mediante illo habitu nec consimili, quia ille habitus solum inclinat ad actum respectu praeteriti et non respectu futuri.¹⁰⁰

81-82 et... intuitiva¹ om. CXY 81 evidentem] evidenter BDEFHZ 82 sicut... intuitiva om. EFH 84 mediante] cum DEFHZ “sine] ea add. DFGZ 89 ita] ista ADEF sicut... visione om. DEFZ 92 potest dici] ABCH, dico cett. 95 quia... revelatum om. C 96 vidisset] evidenter add. DFZ || post om. DEFHZ 99 pariet] pareret CEH 101 de futuro om. DEFZ

¹³ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 49, 1-3). ¹⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 6, 15 - p. 7, 2). ¹⁵ Supra, lin. 28-29. ¹⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 12 I.

Ad argumentum principale dico¹⁷ quod futurum contingens potest sciri evidenter, large accipiendo 'scire' pro evidenter cognoscere.

QUAESTIO 5

UTRUM VIDENS DEUM VIDEAT OMNIA QUAE DEUS VIDET

Quod non: Quia Deus videt infinita; sed nulla creatura potest videre infinita; igitur non potest videre omnia.

⁵ Contra: Non¹ est maior ratio quod videat unum quam aliud; igitur videt omnia vel nihil.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod videns Deum non videt distincte omnia quae Deus videt. Bene potest abstractive cognoscere omnia, quia cognitio² entis est cognitio generalis infinitorum et omnium quae Deus videt; sed distincte videre non potest.

Hoc probo, quia³ scientia creaturae non potest aequari scientiae Dei nec intensive nec extensive; tum quia tunc periret revelatio, quia tali scienti omnia non posset fieri revelatio; tum quia

QUAESTIO 5. – 9 videt] sed add. DFZ, tamen add. BCHXY 10 cognitio¹] illa add. DFZ
12-13 scientiae] creatoris add. DFZ 13 Dei] scilicet add. DFZ 14 quia¹... revelatio]
quoad talem scientem CXY

¹⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 39, q. un. (ed. cit., IV, p. 589, 10-16); *Tract. de praedest.* (ed. cit., II, p. 518, 299-304).

QUAESTIO 5. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 D (Tertius art.); Chatton, *Reportatio*, III, d. 14, q. 2, Secundo principaliter (cod. cit., f. 120rb). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 300, 14ss). ³ Cf. Petrus Aureoli, *Quodlibet X*, art. 3 (ed. cit., II, p. 104a D, F); *Scriptum*, III, d. 14, q. 1, art. un. (ed. cit., II, p. 430a B, E); Chatton, ibidem, art. 4 (cod. cit., f. 121ra).

talis et quilibet beatus esset certus quando foret iudicium; tum quia ¹⁵
talis posset distincte videre omnes partes continui, quod videtur
falsum.

Praeterea intellectus ⁴ creatus non potest simul distincte vi-
dere infinita; sed Deus videt infinita; igitur etc. Assumptum pro-
batur, quia si posset distincte videre infinita, aut videret infinita ²⁰
unica visione aut pluribus. Non unica, quia nulla visio unica est
infinitorum obiectorum nisi divina sola. Nec pluribus visionibus,
quia vel aliqua illarum visionum esset infinitorum obiectorum
vel nulla. Si nulla, tunc essent infinitae visiones in beato simul,
quod est impossibile. Si aliqua illarum visionum esset infinitorum ²⁵
objectorum, illa esset divina visio. Igitur etc.

[INSTANTIAE TRES]

Sed contra: intellectus beatus potest intelligere non tot quin
plura; igitur potest intelligere infinita.

Praeterea ubi ⁵ pluralitas non arguit maiorem perfectionem, ³⁰
ibi infinitas non arguit infinitam; sed ⁶ intelligere plura non sem-
per est maioris perfectionis quam unum, quia intelligere Deum
et creaturam simul uno actu non est perfectius quam intelligere
Deum solum, aliter aliquis actus esset melior actu beatifico.

Praeterea anima ⁷ Christi videt omnia per Scripturam, quae ³⁵
dicit ⁸ quod in eo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae; et
in Evangelio ⁹ dicitur: Scimus quia scis omnia.

15-16 *esset...* talis *om.* DFZ 16 *distincte om.* DEFHZ „*omnes...* continui] omnia
contingentia DEFZ [videtur] est DEFHZ 19 *videt]* distincte add. B 19-20 *infinita²...*
videre om. A 19 *infinita²]* simul add. G 21 *visione]* intentione BEG, intentione AH
22 *objectorum]* simul add. C 24 *beato]* uno CXY 35 *omnia]* patet add. DXYZ

⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 H (Ad quartum). ⁵ Cf. Scotus, *Opus*
Oxon., II, d. 9, q. 2, n. 10 (ed. Vivès, XII, p. 437). ⁶ Cf. Chatton, ibi-
dem, art. 1 (cod. cit., f. 120va). ⁷ Cf. Chatton, ibidem, art. 4 (cod.
cit., f. 121ra). ⁸ Col. 2, 3. ⁹ Ioan. 21, 17.

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum¹⁰ istorum dico quod consequentia non valet,
 40 nisi successive intelligendo unum post aliud; sed non potest intel-
 ligere simul infinita. Sicut ista¹¹ consequentia non valet: conti-
 nuum potest dividi in non tot quin in plura, igitur potest dividi
 in infinita simul in actu.

S i d i c i s: sequitur: intellectus intelligit non tot quin plura,
 45 igitur intelligit infinita; igitur eodem modo sequitur: intellectus
 potest intelligere non tot quin plura, igitur potest intelligere infi-
 nita simul:

D i c o quod consequentia non valet, nisi intelligatur quod
 haec sit possibilis ‘intellectus intelligit non tot quin plura’; nunc
 50 autem haec est impossibilis, ideo non sequitur. Nam illa propo-
 sitio de inesse ‘intellectus intelligit non tot quin plura’ aequivalet
 huic ‘intellectus intelligit infinita’, ideo est falsa sicut alia.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud¹² dico quod intelligere plura distincte est maioris
 55 perfectionis quam intelligere tantum unum distincte; et ita dico
 quod intelligere Deum et creaturam distincte unico actu est per-
 fectius quam intelligere solum Deum. Et ultra dico¹³ quod utraque
 visio, quarum una terminatur ad Deum tantum et alia ad Deum
 et creaturam, est beatifica.

50 sequitur] *Huc usque E.* 54 plura] distincta et add. AB, et add. G 55 distincte]
 ABG, *om. cett.*

¹⁰ Supra, lin. 28-29. ¹¹ Cf. Ockham, *Quodlibet II*, q. 9, lin. 126-130.

¹² Supra, lin. 30-34. – Cf. Chatton, ibidem (cod. cit., f. 121rb). ¹³ Cf.
 Ockham, *Sent.*, IV, q. 13 D (Tertius art.), L (Ad tertiam).

[AD INSTANTIAM 3]

60

Ad aliud¹⁴ dico quod Christus secundum naturam divinam videt omnia, non autem secundum naturam humanam. Ita intellegitur illa auctoritas: in eo sunt omnes thesauri etc. Sed quantum ad aliam¹⁵, dico quod scit omnia notitia generali, sicut prius¹⁶ dictum est.

65

Ad argumentum principale¹⁷ dico quod est maior ratio quod videat unum quam aliud, quia Deus vult in eo causare visionem unius et non alterius.

Sed quare tunc dicitur illa visio in Verbo?

Respondeo: quia Deus semper simul cum illa visione⁷⁰ videtur, sive videatur per illam per quam videtur creatura, sive per aliam.

QUAESTIO 6

UTRUM AUDIENS PRAEDICATIONEM ARTICULORUM FIDEI
ET VIDENS MIRACULA FIERI PRO ILLIS
ADQUIRAT ALIQUEM HABITUM ADHAESIVUM DISTINCTUM A FIDE

Quod sic: Quia¹ videns talia miracula fieri et audiens⁵ praedicationem simul, aliquam certitudinem et evidentiam habet quam non habet audiens solam praedicationem; sed per² solam

64 aliam] naturam add. CDFHXYZ 69 tunc] est et add. ABG 70 simul
om. CDFHXYZ 71-72 per²... aliam] sive per aliam per quam videtur creatura DFZ
71 sive²] non add. XY

QUAESTIO 6. – 3 miracula] mirabilia ADFZ || pro illis om. DFZ

¹⁴ Supra, lin. 35-37. ¹⁵ Supra, lin. 37. ¹⁶ Supra, lin. 9-11.

¹⁷ Supra, lin. 5-6. – Cf. Ockham, ibidem, q. 13 D (Tertius art.).

QUAESTIO 6. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 7 (ed. cit., I, p. 183, 12-17). ² Rom. 10, 14-17.

praedicationem habet fidem; igitur alius habet aliquem alium habitum.

- ¹⁰ **C o n t r a:** Quia tunc de articulis fidei posset esse scientia, quod ³ falsum est.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico ⁴ quod audiens praedicationem et videns miracula fieri, non adquirit per hoc notitiam evidentem ¹⁵ de illis articulis, sed solum adquirit fidem. Quod probo, quia nullus actus evidens est respectu falsi, quia per actum evidentem importatur quod ita sit in re sicut denotatur per propositionem cui assentitur. Nunc ⁵ autem Saracenus praedicat legem Mahometi, pro qua fiunt miracula apparentia. Cum igitur articuli illius legis ²⁰ sint falsi, per praedicationem et miracula non habet audiens actum quocumque modo evidentem, sed solum fidem. Igitur eodem modo in proposito talis solum adquirit habitum fidei.

[INSTANTIA 1 ⁶]

Sed contra: voluntas virtuose imperat intellectui quod assentiat articulo fidei; igitur virtuose imperando praesupponit rationem rectam quod sic est imperandum, aliter non esset virtuosa, quia non imperaret scienter. De illa ratione recta quaero: aut est evidens aut non est evidens. Si est evidens, habetur propositum. Si non, igitur adhaeret illi rationi quia vult. Illa volitio potest

8 habet fidem] habetur fides CDFHZ 16 falsi] fidei CH 19 qua] quo CDFHXY
 20 habet] adquirere B, adquirit G 22 proposito] quia add. CH 27 scienter... ratione] scienter sicut dictaret ratio F,
 audiens et videns miracula fieri add. ABG 27 scienter... ratione] scienter sicut dictaret ratio F,
 sicut dictaret ratio DHXYZ, sic dictaretur ratio C recta om. A quaero] tunc add. CDFHXYZ
 aut] illa ratio recta add. F

³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 197, 20-22). ⁴ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 198, 14-16). ⁵ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1 (ed. Reina, p. 51, 4-11). ⁶ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 5 (ed. cit., p. 307, 1343ss); III, d. 23, q. 1, art. 5 (cod. cit., f. 127rb).

esse virtuosa, quia virtuose potest imperare illam adhaesionem; ³⁰
et per consequens illa volitio praesupponit rectam rationem. Et
de illa quaero: aut est evidens, ut prius, et erit processus in infinitum; vel erit aliqua ratio evidens, et habetur propositum.

[INSTANTIA 2⁷]

Praeterea actus assentiendi articulo est veridicus; igitur non ³⁵
causatur nisi propter aliquam certitudinem prius habitam de articulo; quia si imperium voluntatis sufficeret ad causandum illum
actum, tunc posset causare actum opinandi, nec oportet tunc
aliquam rationem habere.

[INSTANTIA 3⁸] 40

Praeterea tunc infideles essent alliciendi per dona et non
per praedicationes et miracula.

[INSTANTIA 4]

Praeterea si unus praedicaret legem christianam et alias legem Mahometi alicui pagano totaliter indifferenti, et aequaliter ⁴⁵
quantum ad apparentiam facerent miracula, ille non teneretur assentire legi christiana plus quam legi Saracenorum, ex quo vera
praedicatio et vera miracula non faciunt maiorem evidentiam quam
falsa miracula.

³⁰ virtuose] virtus DZ illam adhaesionem om. CDHXYZ ³⁵ veridicus] verificus CDFH ³⁶ prius om. CDHXYZ ³⁸ oportet] posset CH ³⁹ aliquam] aliam ABDGZ ⁴⁶ facerent] faceret DFZ teneretur] tenetur ABCHXY ⁴⁷ vera] ABG, om. cett. ⁴⁸ vera om. AG faciunt] facerent DFZ maiorem om. CDFZ evidentiam] plus add. DFZ ⁴⁹ miracula om. CDFHZ

⁷ Cf. Chatton, ibidem, I, Prol., q. 1, art. 5 (ed. cit., p. 307, 1356ss).

⁸ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 308, 1365ss).

Ad primum istorum et pro aliis solvendis distinguo de tali audiente: quia aut scit solvere argumenta facta pro fide et consequentias inferentes articulos et etiam miracula, aut nescit.

Si secundo modo, tunc talis necessario adhaeret articulis, non 55 tamen evidenter, sed magis assentit propter ignorantiam, quia nescit rationes solvere. Et talis assensus non est virtuosus, quia non est in potestate voluntatis.

Si autem sciat solvere, tunc assentit contingenter et non necessario. Et illum assensum potest voluntas virtuose imperare, ut 60 intellectus conservet adhaesionem fidei iam causatam respectu articulorum. Sed non potest meritorie imperare ut illi articulo de novo adhaereat, quia numquam imperat meritorie nisi imperet ex caritate, quae caritas non praesupponitur tali fidei. Vel potest concedi quod virtuose potest imperare, saltem ut loquitur Philosophus de virtute, quae non requirit caritatem.

Et concedo quod illa volitio virtuosa praesupponit rectam rationem quod sic est imperandum, licet non praesupponat rectam rationem evidentem quocumque modo. Tamen scienter imperat, quia percipit se sic dictare.

70 Et quando quaeritur ¹⁰ utrum illa ratio praesupponat aliquem actum voluntatis propter quem dictat, potest uno modo dici quod non. Quia ¹¹ quamvis sciat rationes solvere, quia tamen rationes sunt multum apparentes, nec aliquam rationem habet in contrarium, et reputat praedicantem articulos veracem pro eo

51 aliis] rationibus add. AB, sermonibus add. G 53 et] aut DFZ 58 sciat] omnia add. ABG 59 imperare] et add. A 63 quae] quia CGH, et DFZ tali fidei in tali A, in tali XY 66 virtuosa om. DFZ 67-68 rectam om. ABG 68 evidentem om. CH 69 percipit] praecipit BCDHZ. se om. DFZ 70 illa] recta DFZ „ praesupponat] praesupponitur CHXY aliquem] ad CHXY, om. DFZ 71 quem] quam CH, sic add. ABG 74 praedicantem] praedictos CH, illos DFZ „ veros esse CDFHZ

⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 25 X-Y. ¹⁰ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 307, 1346ss). ¹¹ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 308, 1367ss).

quod nullam falsitatem reperit in eo, et videt praedicationem per ⁷⁵ miracula confirmari, omnia ista simul sine omni actu voluntatis causant illud dictamen quod assensus respectu articulorum est imperandus.

Alioquin potest dici quod illa ratio praesupponit actum voluntatis, non respectu huius complexi, quod sic est dictandum, ⁸⁰ sed actum quo imperat assensum respectu talium complexorum 'ista sunt vera miracula', 'iste praedicans est verax homo', etc.; ex quibus statim causatur assensus respectu huius complexi 'assensus respectu articulorum est dictandus'. Sed actus voluntatis quo imperat primum actum credendi in toto processu, non est ⁸⁵ nec potest esse intrinsece virtuosus, quia non praesupponit rectam rationem.

Et si dicas: si ¹² nesciens solvere rationes adhaeret necessario, igitur hoc ¹³ est propter evidentiam illorum articulorum, vel propter evidentiam illorum complexorum ex quibus infert ⁹⁰ illos articulos; et sive sic sive sic, semper habet notitiam evidenter de articulis:

Respondeo quod adhaeret necessario, non propter evidentiam illorum articulorum, nec aliquorum ex quibus sequuntur, sed propter ignorantiam, quia nescit argumenta solvere; sicut ⁹⁵ aliquis necessario adhaeret falsis conclusionibus, quia nescit solvere argumenta in contrarium; non tamen evidenter adhaeret.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum dico quod ille actus assentiendi est veridicus, et est ipsa certitudo, quae non praesupponit aliam certitudinem ¹⁰⁰

75 reperit] percept B, percipit G, praecepsit A [eo] eis CDFHXYZ 80 huiusmodi FG 82 iste praedicans] ista praedicatio DFZ [verax] verus CH, vera DFZ, verarum G [homo om. DFGZ 84 respectu om. BDFZ 99 veridicus] verificus CDFH
100 ipsa] prima CH [aliam] aliquam DFZ

¹² Cf. supra, lin. 54.

¹³ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 309, 1396ss).

evidenter ex qua evidenter sequitur. Sed aliquando praesupponit ignorantiam propter quam nescit argumenta solvere, aliquando praesupponit dictamen voluntarie imperatum, sicut dictum est¹⁴.

Nec est simile de actu opinandi, quia ille non est natus cau-¹⁰⁵ sari per imperium voluntatis.

[AD INSTANTIAM 3]

Ad aliud dico¹⁵ quod homo praedicat revelationem et miracula, non quia causant assensum evidentem, sed quia aliquando causant actum fidei, puta in infideli, aliquando augmentant fidem prius adquisitam. Dona autem non sunt nata causare actum credendi, sed potius actum amandi.

[AD INSTANTIAM 4]

Ad ultimum dico quod in tali casu Deus, qui numquam deserit creaturam rationalem sine auxiliis opportunis, inspiraret sibi cuius praedicatio esset vera et cuius falsa; aliter neutri teneretur credere.

Ad argumentum principale dico quod audiens praedicaciones et videns miracula, actum credendi intensiorem adquirit quam ille qui solum audit praedicaciones sine visione miraculorum.

103 voluntarie] voluntate DZ, voluntatis G

109 puta *om.* DFZ ; in *om.* BCY

114 opportunis] optimis BG

115 et... falsa *om.* CFHXY

¹⁴ Supra, lin. 79-84. ¹⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 7 (ed. cit., I, p. 196, 20 - p. 197, 2; p. 198, 6-8; p. 206, 15-19).

QUAESTIO 7

UTRUM SUPPOSITUM HUMANUM POSSIT ASSUMI A VERBO

Quod non: Quia haec est impossibilis ‘suppositum humanum est assumptum’; igitur suppositum humanum non potest assumi.

5

Contra: Haec natura singularis est suppositum; et haec natura potest assumi; igitur suppositum humanum potest assumi.

Hic primo videndum est quid sit suppositum; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

10

Circa primum dico¹ quod suppositum est ens completum, incommunicabile per identitatem, nulli natum inhaerere, et a nullo sustentatum. Per primum, scilicet per ‘ens completum’, excluditur omnis pars tam essentialis quam integralis, quia neutra est ens completum. Per secundum excluditur essentia divina, quae¹⁵ quamvis sit ens completum, quia tamen est communicabilis personis divinis per identitatem, ideo non est suppositum, quia suppositum est incommunicabile per identitatem. Per tertium excluditur omne accidens sive inhaereat sive non inhaereat. Per quartum excluditur natura assumpta a Verbo, quae ab ipso sustentatur.²⁰

QUAESTIO 7. – 7 natura] singularis add. CDXYZ

13 sustentatum] sustentificatum AB

15 Per] primum et add. AB :: quae] quia DFXYZ
quia DFZ 20-21 sustentatur] sustentificatur AB

17 divinis om. ABG 20 quae]

QUAESTIO 7. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 23, q. un. (ed. cit., IV, p. 61, 14 - p. 62, 4); *Summa Logicae*, I, c. 7 (ed. cit., p. 29, 184-188); Scotus, *Reportatio Paris.*, I, d. 26, q. 2, n. 11 (ed. Vivès, XXII, p. 300).

[COROLLARIUM]

Ex istis patet quod eadem natura numero potest primo esse suppositum quando non est sustentata, et postea non esse suppositum quando est sustentata. Exemplum est, si natura humana assumatur, quae per aliquod tempus ante assumptionem fuisset per se existens.

Similiter eadem pars aeris vel hominis primo non est suppositum quando est pars, et postea quando non est pars, est suppositum. Et similiter eadem natura numero est primo suppositum quando non est pars integralis, et postea quando est pars integralis, non est suppositum. Exemplum: si aliqua pars hominis vel aeris separaretur a toto, primo erat pars et per consequens non suppositum, et post est suppositum, quia non est pars cum sit separata a toto et existat per se; vel si aliquid primo non sit pars et post sit pars, puta quando animal augetur, tunc alimentum quod prius non fuit pars, postea erit pars animalis, et per consequens prius erat suppositum et post non est suppositum.

[SECUNDUS ARTICULUS]

CONCLUSIO 1]

40

Circa secundum dico² ad quaestionem quod suppositum humanum potest assumi a Verbo, quia haec natura humana potest

24 suppositum] puta add. ABG postea] potest CDFGHZ 24-25 suppositum] puta add. CHXY, scilicet add. DFZ 25 sustentata] sustentificata A, et econverso add. DFZ 26 quae] prius existens ABG 26-27 fuisset... existens om. ABG 32-38 Exemplum... suppositum²] exemplum primi est si pars aeris separetur a toto et existat per se tunc ille aer primo non fuit suppositum quia (quando A, qui G) fuit pars sed post separationem est suppositum similiter [si] aliqua pars hominis auferatur per diminutionem vel aliter tunc residuum primo (prius B) non fuit suppositum quia fuit pars et post separationem est suppositum exemplum secundi est quando homo augmentatur tunc natura humana quae (om. G) ante augmentationem est suppositum quia non est pars post augmentationem non est suppositum quia est pars ABG 33 primo] prius CHXY 42-45 a... expositorius] quae natura (nunc H, omnino F, etiam D, om. Z) est suppositum per syllogismum expositorium CDFHZ

² Cf. Ockham, ibidem, II, c. 10 (ed. cit., p. 278, 65-80); III-4, c. 8 (ed. cit., p. 788, 46-50).

assumi a Verbo; et haec natura humana est suppositum; igitur suppositum humanum potest assumi a Verbo. Iste discursus est bonus, quia est syllogismus expositorius.

45

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico³ quod haec est impossibilis ‘suppositum huma-
num est assumptum a Verbo’, quia quando propositio est impos-
sibilis in qua subicitur definitio, illa est impossibilis in qua subi-
citur definitum; sed haec est impossibilis ‘ens completum, incom-
municabile per identitatem, nulli natum inhaerere, et a nullo sus-
tentatum, est assumptum’; 50 igitur haec est impossibilis ‘supposi-
tum est assumptum’.

Si dicis: suppositum potest assumi per te⁴; ponatur ergo
in esse, et tunc haec est possibilis ‘suppositum est assumptum’: 55

Dico⁵ quod illa de possibili in sensu diviso vel aequivalens
illi non debet poni in esse proprie loquendo, sed in sensu compo-
sito proprie debet poni in esse. Sicut ista ‘possibile est hominem
esse nigrum’ debet sic poni in esse: haec est possibilis ‘homo est
niger’, ubi est idem subiectum et idem praedicatum quod fuit 60
in propositione de possibili. Improprie tamen potest poni in esse
ponendo pronomen demonstrans illud pro quo subiectum sup-
ponit loco subiecti, sic dicendo: hoc est assumptum; vel ponendo
loco subiecti illud pro quo subiectum propositionis de possibili
supponit, sic dicendo: haec natura est assumpta, et haec est bene 65

49 definitio] respectu alicuius praedicati et add. B 50 definitum] respectu eiusdem
praedicati add. B 51-52 sustentatum] sustentificatum B 54 per te] est vera DFZ
55 est^t] ABG, erit cert. 58 est] omnem add. DFZ 59 debet sic] ABG, potest cert. 60 pos-
sibilis] omnis add. DFZ 61 esse] puta add. CDFHZ

³ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 10 (ed. cit., p. 277, 56-59); III-4, c. 8 (ed.
cit., p. 788, 50-53). ⁴ Supra, lin. 41-44. ⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q.
1 BB (Ad primum princ.) ; *Summa Logicae*, III-3 c. 10 (ed. cit., p. 633, 66 -
p. 634, 110); III-1, c. 23 (ed. cit., p. 422, 90-98); II, c. 10 (ed. cit., p. 278,
65-80).

possibilis. Nunc autem haec propositio ‘suppositum humanum potest assumi a Verbo’ exprimit sensum divisionis huius ‘suppositum humanum esse assumptum a Verbo est possibile’; et ideo ista de possibili ‘suppositum humanum potest assumi a Verbo’ vel non debet poni in esse, vel debet sic poni in esse: haec est possibilis ‘haec natura humana est assumpta a Verbo’. Exemplum huius est, quia haec propositio ‘album potest esse nigrum’, quae vera est, non debet sic poni in esse: haec est possibilis ‘album est nigrum’, quia haec est impossibilis; sed vel non debet poni in esse, vel sic: haec est possibilis ‘Sortes est niger’, supposito quod ‘album’ supponat pro Sorte.

[INSTANTIA 1⁶]

Contra ista probo quod suppositum humanum sit assumptum. Primo, quia⁷ quando aliqua sunt [idem] vel supponunt omnino pro eodem, impossibile est quod unum sit assumptum et aliud non; sed haec natura humana et hoc suppositum sunt omnino idem; igitur impossibile est quod haec sit vera ‘haec natura est assumpta’ nisi haec sit vera ‘hoc suppositum humanum est assumptum’.

69 humanum] potest add. BG : esse... possibile] est (potest esse H) aliquid quod potest assumi a verbo CDFHZ . possibile] possibilis G 69-70 ista... vel² om. CDFHZ 72-73 quae... est¹] ABG, om. cett. 73 haec... possibilis] ABG, om. cett. 74 haec... impossibilis] hoc est impossibile DZ 74-76 vel... Sorte] ABG, sic hoc est nigrum demonstrato illo pro quo supponebat (supponit HXY) album cett. 79 sunt... vel] ABG, om. cett. 80-81 unum... suppositum] ABG, verificetur esse assumptum de uno et non de alio sed ita se habent natura et suppositum quia cett.

⁶ Omnes instantiae sequentes eisdem fere verbis recitantur a Chatton, *Reportatio*, III, d. 1, q. 1, Primum principale et art. 1 (cod. cit., f. 113ra-113rb). Quinque instantiae primae bene possunt esse rationes communes, quia nonnullae alibi ab Ockham et a Scoto adducuntur, et ad omnes Chatton respondet. Sextam autem instantiam adponit Chatton ipse contra opinionem Ockham de supposito. ⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 A (Arguitur primo).

[INSTANTIA 2]

85

Similiter haec⁸ natura humana et iste homo sunt omnino idem; igitur si haec natura sit assumpta, iste homo est assumptus et dependet; quod falsum est, quia nec homo qui est Deus dependet, nec aliis homo dependet.

[INSTANTIA 3]

90

Praeterea aut⁹ ista natura humana est in potentia neutra ad dependendum et non dependendum ad suppositum extrinsecum, et tunc non plus per naturam conveniret sibi non dependere quam dependere; aut non est in potentia neutra sed magis determinatur ad non dependendum sic, et tunc dependendo a Verbo violen-⁹⁵ tatur.

[INSTANTIA 4]

Item per te¹⁰ quando quodlibet aliquorum convenit alicui contingenter, illud per potentiam divinam potest simul esse sine omnibus illis; sed dependere ad suppositum extrinsecum et esse¹⁰⁰ suppositum convenient naturae humanae contingenter; igitur potest Deus facere hanc naturam ita quod nec sit suppositum in se nec dependeat ad suppositum extrinsecum.

⁸⁵ sic et] ABG, *trp. cett.* dependendo] AXY, dependebit B, dependeret CGH, dependet DFZ ⁹⁵⁻⁹⁶ violentatur] A, violentaretur XY, violenter *cett.* ⁹⁹ simul *om.* G
¹⁰¹ convenient] huic *add.* ABG

⁸ Cf. Ockham, *ibidem*. ⁹ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 A (Tertio), Q (Decimum tertium); Scotus, *Opus Oxon.*, I, III, d. 1, q. 1, n. 1, arg. 8 (ed. Vives, XIV, p. 5). ¹⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 4 (ed. cit., IV, p. 367, 10 - p. 368, 18; p. 369, 6 - p. 370, 13); d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 115, 3-7); *Summa Logicae*, I, c. 24 (ed. cit., p. 80, 69-72); III-3, c. 5 (ed. cit., p. 599, 19-23); III-3, c. 9 (ed. cit., p. 624, 31-34).

[INSTANTIA 5]

105 Praeterea eodem¹¹ omnino convenit naturae humanae quod sit singularis et quod sit suppositum, quia posita sola natura, verum est dicere quod est singularis et quod est suppositum; igitur sicut contradictio est quod natura sit et non sit singularis, ita contradictio est quod natura sit et non sit suppositum; et per 110 consequens repugnat sibi dependere ad suppositum extrinsecum.

[INSTANTIA 6]

Praeterea posse esse in alio sicut pars integralis non impedit aliquid esse suppositum per te¹², igitur nec posse esse in alio sicut pars essentialis, quia dum est pars integralis, non est suppositum 115 non plus quam dum est pars essentialis.

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico quod illud argumentum, si debeat apparentiam habere, debet sic fieri: quando aliqui duo termini supponunt omnino pro eodem vel significant omnino idem, si 120 propositio in qua ponitur unus terminus sit vera vel possibilis, propositio in qua ponitur aliis terminus erit vera vel possibilis; sed ‘haec natura humana’ et ‘hoc suppositum’ supponunt omnino pro eodem vel significant omnino idem; igitur si haec sit vera ‘haec natura est assumpta’, haec erit vera ‘hoc suppositum est 125 assumptum’.

Unde sic¹³ arguento: ‘quando aliqua sunt idem’, implicatur

105 eodem] ABG, modo add. cett. 114 integralis] essentialis CDFHZ 114-115 non...
plus] ABG, non plus est suppositum cett. 115 essentialis] integralis CDFHZ 118 fieri]
ABG, formari cett. 126-127 Unde... creaturis om. XY

¹¹ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, ibidem, arg. 5 (ed. cit., XIV, p. 5).

¹² Supra, lin. 30-32. ¹³ Scil., ut supra, lin. 79-81.

falsum, scilicet quod aliqua sunt idem in creaturis. Vel sic arguendo: ‘quando aliqua supponunt omnino pro eodem, impossibile est quod unum sit assumptum et aliud non’, haec est falsa, quia termini significantes sunt realiter distincti; et si terminus esset ¹³⁰ assumptibilis, posset unus assumi et alias non.

Et ideo accipiendo illud argumentum in forma praedicta ¹⁴, dico primo quod maior est falsa nisi illi termini habeant eamdem definitionem exprimentem quid nominis, sicut est de nominibus synonymis; quando autem habent diversam definitionem, tunc ¹³⁵ est falsa. Sicut ‘risibile’ et ‘homo’ supponunt omnino pro eodem, et tamen haec est vera ‘homo est animal per se primo modo’, et non haec ‘risibile est animal per se primo modo’. Similiter ‘ens’ et ‘unum’ significant omnino idem et supponunt pro eodem, et tamen haec est vera ‘unum est passio entis’, et haec falsa ‘ens est ¹⁴⁰ passio entis’; et hoc quia isti termini ‘ens’ et ‘unum’ habent diversam descriptionem quid nominis. Ita est in proposito, quod ‘natura humana’ et ‘suppositum’ habent diversam definitionem, propter quam diversitatem haec est possibilis ‘haec natura est assumpta’, et haec impossibilis ‘hoc suppositum est assumptum’. ¹⁴⁵

Similiter ad minorem ¹⁵ dico quod si loquaris de natura assumpta et supposito divino, certum est quod significant diversa et supponunt pro diversis. Si autem loquaris de natura non assumpta, tunc verum est de facto quod illi termini significant idem. Sed possunt non significare idem sine nova institutione ¹⁵⁰

127 scilicet... creaturis] saltem in creaturis CDFHZ. Vel] sed CDFHZ, nam XY 130 significantes] singulares F 131 non om. AB 139 significant... supponunt] ABG, supponunt omnino cett. 144 haec^{2]}] ABG, om. cett. 145 hoc om. XY 147 significant] sunt DFZ 149 verum est] haec est vera DFZ, est vera CHXY 149-150 de... idem] quod (om. B) omnino (om. A) significant idem modo (om. B) in actu ABG 150 possunt] isti termini add. ABG ii institutione] significatione DFZ

¹⁴ Supra, lin. 118-125. – Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 R; *Summa Logicae*, III-4, c. 4 (ed. cit., p. 759, 2 - p. 761, 43); *Sent.*, III, q. 9 AA (Pro octavo). ¹⁵ Supra, lin. 122-123. – Cf. Ockham, ibidem, q. 1 BB (Ad primum princ.).

propter mutationem rei; puta, si natura assumeretur, tunc sine omni nova institutione ‘suppositum’ significaret Filium Dei, propter hoc quod habent diversam definitionem isti termini, ex quo consurgit veritas vel falsitas propositionis.

155

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud, quando dicitur quod haec natura et iste homo sunt idem, aut¹⁶ loqueris de natura assumpta et isto homine qui est Christus, et certum est quod non sunt idem, sicut Filius Dei non est natura assumpta et ille homo est Filius Dei. Si loqueris de natura non assumpta, tunc concedo quod sunt idem. Et ultra dico quod illa¹⁷ est bona consequentia ut nunc, pro eo quod sunt idem; sed consequens est falsum, et antecedens similiter.

Dico¹⁸ autem quod est consequentia ut nunc, quia antecedens potest esse verum sine consequente; similiter antecedens est possibile et consequens impossibile, scilicet quod aliquis homo sit assumptus, quia si homo numquam potest supponere nisi pro supposito. Exemplum: haec est consequentia ut nunc: omnis homo est Sortes; igitur Plato est Sortes; quia antecedens potest esse verum sine consequente. Tamen antecedens est possibile, scilicet quod omnis homo sit Sortes, posito casu quod nullus alias sit; et consequens est impossibile, scilicet quod Plato sit Sortes.

152 Dei] et add. DFZ 153 hoc] om. ABG, igitur add. CHXY // diversam definitio-
nem] diversas significationes DFZ .. ex quo] A, ex quibus BG, om. cett. 157 et] in BCXY
158 quod] illi add. BG, illi termini add. A 158-159 sicut... Dei om. CFHXY 161-162 ut...
sed] quia si CDFHZ, sed sicut XY 162 falsum] ita add. XY 168 quia] quando DF
potest esse] non est CDFHZ 170 quod²... sit om. ABG

¹⁶ Cf. Ockham, ibidem. ¹⁷ Supra, lin. 86-89. ¹⁸ Cf. Ockham,
Summa Logicae, III-3, c. 1, c. 33 (ed. cit., p. 587, 11 - p. 588, 2; p. 716,
58-69).

[AD INSTANTIAM 3]

Ad aliud dico¹⁹ quod aliquid potest esse in potentia neutra dupliciter ad aliqua: uno modo, quia non plus inclinatur natura sua active ad unum quam ad aliud; et sic natura assumpta et¹⁷⁵ quaecumque alia est in potentia neutra ad dependendum ad suppositum extrinsecum et non dependendum, quia neutrum convenit sibi per naturam suam active. Alio modo potest esse in potentia neutra, quia si derelinquatur naturae suae, non plus praedicatur de eo unum quam aliud; et sic natura assumpta non¹⁸⁰ est in potentia neutra, quia si derelinquatur naturae suae, tunc non dependere ad suppositum extrinsecum convenit sibi per praedicationem. Sed tunc non sequitur quod violentatur, nisi per naturam suam effective faceret se non dependere, sicut gravitas efficit motum deorsum.

185

[AD INSTANTIAM 4]

Ad aliud dico²⁰ quod illud principium intelligitur de convenientia reali, quando quodlibet illorum convenientium importat aliquod reale, quo modo diversae formae convenientia materiae, et diversa accidentia convenientia subiecto per informationem. Non¹⁹⁰ autem intelligitur, quando quodlibet vel aliqua illorum sunt negativa et convenientia solum alicui per praedicationem, sicut est in proposito, quia in talibus illud principium non habet veritatem.

174 quia] quando DFZ, quod CGHXY [inclinatur] inclinat ABG 180 assumpta
 om. ABG 181 derelinquatur... tunc] dimittatur sibi ABG [derelinquatur] derelinquere-
 tur DFZ 182 dependere] dependeret CDFZ, dependebit HXY [extrinsecum] tunc add. ABG,
 et add. DZ [convenit] conveniret DFZ 182-183 convenit... praedicationem om. CHXY
 183 quod] natura assumpta add. AB, natura assumpta dependeret a verbo add. G [violentatur]
 violenter DGZ 188 reali] et add. A, etiam add. BG 189 aliquod] solum ABG
 191-192 quodlibet... et] aliqua CHXY 192 solum om. CHXY

¹⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 Z (Ad decimum sextum); q. 3 F-G.
²⁰ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 43, c. 50 (ed. cit., p. 130, 223 - p. 131,
 240; p. 161, 56-74); *Scriptum*, I, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, p. 185, 14-25).

[AD INSTANTIAM 5]

195 Ad aliud dico²¹ quod ista praedicata ‘singulare’ et ‘suppositum’ eodem convenire naturae humanae potest intelligi dupliciter: vel eodem subiecto, vel eadem definitione. Primo modo, eodem convenientiunt sibi, quia eadem natura quando non est assumpta est singularis et suppositum. Sed non convenientiunt eadem definitione,
 200 quia alia est definitio singularis, et suppositi, propter quam diversitatem est contradictio quod natura sit et non sit singularis. Sed non est contradictio quod haec natura sit et non sit suppositum, quia aliquid importat ‘suppositum’ actu vel potentia quod non importat ‘natura’ nec ‘singulare’, scilicet suppositum divinum.

205

[AD INSTANTIAM 6]

Ad aliud dico²² quod posse esse in alio sicut pars essentialis impedit aliquid posse dici suppositum, quia suppositum est ens completum existens per se in genere, sed pars essentialis nec est nec esse potest tale ens completum. Pars autem integralis, licet
 210 non sit ens completum quando est pars, sicut nec tunc est suppositum, tamen potest esse ens completum, quia potest esse per se existens in genere quando est separata a toto.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

196 eodem] modo add. DFZ 197 subiecto] supposito DFZ 198 eodem²] eadem CDFZ
 202 haec natura] aliqua CF, aliqua natura H 204 scilicet... divinum] ABG, om. cett.
 206 posse] praecise DFZ in... sicut om. A 207 posse om. ABG 211 completum... esse
 om. A 212 esse²] ens add. BG 212 separata... toto] totum et separatur (separatum G) ab alio
 toto ABG

²¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 (ed. cit., II, p. 260, 18 - p. 261, 1); *Sent.*, III, q. 1 T. ²² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 35 (ed. cit., p. 98, 2 - p. 99, 7); III-3, c. 3 (ed. cit., p. 597, 36-41).

QUAESTIO 8

UTRUM TRES PERSONAE POSSINT ASSUMERE
EAMDEM NATURAM NUMERO

Quod non: Quia¹ natura non potest personari dupli personalitate creata; igitur nec dupli increata. Antecedens est verum, quia oppositum includit contradictionem. Consequen-⁵
tia patet, quia tantum unum repugnat sicut aliud.

Contra: Hoc non includit contradictionem; igitur potest fieri a Deo.

[AD QUAESTIONEM]

10

Ad istam quaestionem dico² quod sic, quia nulla contradic-
tio apparet quod eadem natura numero uniatur tribus perso-
nis. Hoc probo, quia idem effectus potest dependere a duobus
efficientibus et a duobus finibus; patet de calore qui dependet a
sole et ab igne. Tum quia idem effectus potest conservari a plu-
ribus causis conservantibus; et hoc sufficienter patet de lumine
quod potest conservari sufficienter a sole et a Deo, a sole et a
candela. Tum quia³ eadem anima intellectiva dependet a diversis
partibus corporis. Tum quia in corporalibus idem corpus numero
potest sustentari a pluribus corporibus, sicut duo homines pos-
sunt portare unum lapidem. Igitur tres personae possunt susten-
tare eamdem naturam.¹⁵

QUAESTIO 8. *Haec quaestio deficit in F. – 4 natura] A, om. cett. || non] nihil C || personari] sup-
positari DZ 5 personalitate] suppositalitate DZ 17 sufficienter om. CHXYZ || a¹... Deo
om. CDHXYZ 19 in corporalibus om. CDHXYZ || numero] puta lapis add. CDHXYZ
20 potest] simul add. CDHZ || sustentari] et portari add. CDHXYZ || corporibus] hominibus CHXYZ,
om. DZ 20-21 sicut... lapidem om. CDHXYZ*

QUAESTIO 8. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, III, d. 1, q. 3, arg. princ. 2
(cod. cit., f. 114va). ² Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 P. ³ Cf. Chatton,
ibidem, art. 2 (cod. cit., f. 114vb).

[INSTANTIAE TRES]

Sed contra: quia⁴ idem non potest dependere a duobus tota
25 taliter terminantibus illam dependentiam; sed una persona tota-
liter terminat illam dependentiam.

Praeterea illud non suppositat totaliter quo circumscripto
nihilo minus suppositatur natura; sed posito quod natura non
suppositetur per secundam personam, nihilo minus prima sup-
30 positabit; igitur etc.

Praeterea illud⁵ quod personatur fit persona; igitur illud quod
personatur a pluribus personis fit plures personae; sed nulla na-
tura creata potest esse plures personae; igitur etc.

[DUBIA TRIA]

35 Secundum⁶ dubium est utrum⁷ hoc supposito, quod tres per-
sonae assumerent eamdem naturam numero, tres personae sint
unus homo vel tres homines.

Tertium est utrum⁸ talis natura uniatur per unam unionem
vel per tres.

40 Quartum dubium est utrum⁹ natura possit suppositari a duo-
bus suppositis creatis.

25-26 sed... dependentiam *om.* CDHXYZ 28 suppositatur] illa *add.* CDHXYZ
28-29 natura²... prima] duea non suppositent nihilominus (*om.* DZ) una CDHXYZ 29 ni-
hilo] nihil ABG 36 eamdem] unam AG : numero] illae *add.* CDHXYZ 38 talis
om. ABG

⁴ Cf. Ockham, *ibidem*; Scotus, *Reportatio Paris.*, III, d. 1, q. 5, n. 8 (ed. Vivès, XXIII, p. 247). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 Q (Decimum octau-
vum).

⁶ Primum dubium nullibi appetet, et instantiae praecedentes, ut
videtur, pro primo dubio habebantur. ⁷ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 3,
dub. 2 (cod. cit., f. 114vb). ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 Q (Dubitatur).

⁹ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, III, d. 1, q. 4 (ed. Vivès, XIV, p. 83); Chat-
ton, *ibidem*, q. 2 (cod. cit., f. 114va).

[AD INSTANTIAS]

Ad primum dico quod assumptum est falsum, quia¹⁰ idem potest habere duo totaliter terminantia dependentiam suam.

Ad secundum¹¹ dico quod ‘suppositare totaliter’ dupliciter⁴⁵ accipitur: uno modo, quia praecise suppositat; et sic assumptum est verum, quia illud non suppositat praecise quo circumscripto illa natura nihilo minus suppositatur. A litter intellegitur, quod sufficienter suppositat; et sic non est verum, scilicet quod illud non sufficienter suppositat quo circumscripto etc., quia⁵⁰ Filius sufficienter suppositat, et tamen circumscripto Filio, nihilo minus Pater potest suppositare.

Ad tertium¹² dico quod ‘personari’ dupliciter accipitur: vel quia fit persona, vel quia sustentatur a persona. Primo modo, natura humana assumpta non personatur, quia non fit⁵⁵ persona; secundo modo, personatur, quia sustentatur a persona.

Et si dicas: omnis natura humana est persona vel fit persona:

Nego illud, quia natura humana in Christo non est persona nec fit persona, sed tantum est sustentata a persona.⁶⁰

[AD DUBIA]

Ad secundum dubium¹³ dico quod de virtute sermonis debet concedi quod sunt tres homines, tria animalia, tria corpora, tres

48 nihilo] nihil ABCGH 49-50 scilicet... etc *om.* CDHXYZ 51-52 nihilo minus *om.* BG 52 potest] sufficienter *add.* G 55 assumpta *om.* CDHXYZ [personatur] suppositatur DZ, a verbo *add.* CDHXYZ 57-60 Et... persona² *om.* CHXY 57-59 est... humana *om.* BG 59 Christo] supposito DZ

¹⁰ Cf. supra, lin. 13-19. ¹¹ Supra, lin. 27-30. – Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 1, lin. 171-183; *Sent.*, III, q. 1 P. ¹² Supra, lin. 31-33. – Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 G, AA (Ad decimum octavum). ¹³ Supra, lin. 35-37. – Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 7 (ed. cit., p. 24, 48-52); c. 63 (ed. cit., p. 194, 36-41).

substantiae, quia omnia ista concreta supponunt pro suppositis,
⁶⁵ non pro natura; et ideo sicut sunt tria supposita, ita sunt tres homines. Si tamen ex usu loquentium concretum supponeret pro abstracto, quod tamen in proposito non est logice dictum, tunc deberet dici quod nec sunt tres homines nec unus homo, sicut nec sunt tres humanitates nec una humanitas.

⁷⁰ Ad tertium dubium ¹⁴ dico quod si unio sit respectus, tunc illa natura unitur tribus unionibus; tum quia respectus multiplicatur per multiplicationem terminorum; tum quia ¹⁵ si una persona deponeret illam naturam alia existente incarnata, maneret adhuc eadem unio si esset solum una; et sic tres personae essent ⁷⁵ incarnatae quia manet illa unio, et non essent incarnatae quia una persona depositum illam naturam per casum.

Ad quartum dubium ¹⁶ et ad argumentum principale dico quod non, quia hoc includit contradictionem, quod suppositetur in alieno supposito et tamen quod suppositetur in supposito proprio. Patet expresse per descriptionem suppositi ¹⁷. Non ¹⁸ sic est contradictio quod sustentetur in supposito divino, quia tunc non sustentatur in supposito proprio.

64 substantiae] personae CDZ 67 quod... dictum *om.* CDHZ in proposito *om.* XY
 logice *om.* B 70 unio] illa natura DZ respectus] AB, res G, res distincta CHXY, tres res
 distinctae DZ 71 respectus] B, relatio A, ratio G, unio *cett.* 73-76 incarnata... casum] ABG, unita tunc manet (maneret H) unio et alia non est unita quia depositum (deponeret H)
 per casum CDHXYZ 78 quia hoc *om.* DZ 79 alieno] aliquo A, alio DYZ
 79-81 quod... quod *om.* DZ 79 *in²* *om.* ABG 81 contradic... sustentetur *om.* CHXY
 sustentetur] suppositetur DZ in] de HXY tunc] illa natura *add.* CDHXYZ

¹⁴ Supra, lin. 38-39. – Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 Q (Respondeatur), F, U (Ad decimum). ¹⁵ Cf. Chatton, ibidem, q. 3, art. 2 (cod. cit., f. 114vb). ¹⁶ Supra, lin. 40-41. – Cf. Scotus, ibidem, n. 2 (ed. cit., XIV, p. 84). ¹⁷ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 7, lin. 11-21. ¹⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 G, Y (Ad decimum tertium).

QUAESTIO 9

**UTRUM ANGELUS POSSIT VIDERE
COGITATIONES ET VOLITIONES NOSTRAS**

Q u o d s i c: Quia¹ obiectum intellectus angeli est ens in communi; igitur ille intellectus potest in omne ens sicut in obiectum; et per consequens potest cognoscere actum nostrum.

C o n t r a: Solus² Deus scrutatur corda; igitur non angelus.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1³]

Ad istam quaestionem dico primo quod angelus naturaliter¹⁰ potest videre cogitationes et volitiones nostras.

Quod probo, quia quaecumque potentia potest habere notitiam intuitivam alicuius subiecti, potest habere notitiam intuitivam cuiuslibet accidentis eius quod natum est esse obiectum illius potentiae; sed angelus potest videre intellectum nostrum; igitur potest videre cogitationes eius.

Praeterea obiecto sufficenter approximato potentiae, si non sit impedimentum, potest sequi notitia; sed intellectio nostra et cogitatio et volitio possunt sufficenter approximari intellectui angelico; et obiectum non est impeditum, supposita Dei generali²⁰ influentia, nec potentia; igitur etc.

QUAESTIO 9. *Haec quaestio deficit in F. – 3 et volitiones om. DZ 4 angelici AB 5-6 sicut... cognoscere] ergo in CDXYZ 6 cognoscere] intelligere G 12 potentia] natura CDXYZ 13 subiecti] obiecti B 15 nostrum om. DZ 16 cogitationes] cogitationem G, cognitionem AB 18-19 intellectio... volitio] praedicti actus nostri CDXYZ 20 obiectum om. CDXYZ 1 impeditum] impedimentum CDXYZ 21 nec potentia om. CDXYZ*

QUAESTIO 9. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 20 A. ² II Paralip. 6, 30. ³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 20 F, P.

Praeterea si non potest videre cogitationes nostras, aut hoc est quia obiectum non est obiectum talis potentiae, aut quia est obiectum voluntarium, aut quia obiectum est impeditum vel potentia.
 25 Primum non potest dari, quia omne ens citra Deum est obiectum naturale illius potentiae; nec secundum, quia cogitatio est quidam effectus naturalis et non liber; nec tertium, quia nullum impedimentum potest assignari.

Praeterea angelus potest naturaliter videre accidentia substantiae corporalis; igitur multo magis potest videre accidentia substantiae spiritualis.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico⁴ quod de facto non videt, et hoc dicit Scriptura⁵, nisi quando Deus vult. Et hoc est quia Deus vult quod
 35 non videat, et hoc potest esse quia Deus non vult coagere active cum potentia ad causandum illam visionem.

[DUBIA DUO]

Sed hic sunt aliqua dubia: primum, quia⁶ videtur quod corpus medians inter cogitationem et angelum sit obstaculum impediens visionem, sicut est de nobis.

Secundum est utrum⁷ angelus videns cogitationem nostram intuitive, ex hoc videat intuitive obiectum terminans illam visionem.

22 si] hoc add. CDHXYZ 22-24 videre... voluntarium om. DZ 22 videre...
 nossas om. CHXY 23 obiectum¹ om. CHXY 24 quia... vel] est impedimentum in
 obiecto aut DZ 34-35 Et... videat om. CDHXYZ 35 active om. DZ 36 potentia]
 intellectu suo CDHXYZ 39 cogitationem] cognitionem ABG 39-40 impediens visio-
 nem om. CHXY 41 cogitationem] cognitionem AB 42 intuitive obiectum trp. ABG
 42-43 visionem] cognitionem CDHXYZ

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 20 F (Ad finem). ⁵ Cf. nota 2. ⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 20 P (Ad medium). ⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 20 G (Dubitatur).

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico⁸ quod obstaculum corporale non ⁴⁵ impedit, sicut nec impedit visionem essentiae animae, sicut nec interpositio muri impedit unum angelum videre alium.

[PRIMA CONCLUSIO ADHUC PROBATUR]

Et illam primam conclusionem⁹ adhuc probo, quia omne activum respectu unius passi est activum respectu cuiuslibet passi ⁵⁰ eiusdem rationis; sed una intellectio angeli potest esse causa alterius intellectio eiusdem angeli; patet de actu recto et reflexo in nobis; igitur eodem modo potest cogitatio nostra causare visionem in angelo per modum obiecti.

[AD DUBIUM 2]

55

Ad secundum dubium dico¹⁰ quod non videt obiectum terminans visionem intuitive. Cuius ratio est quia intellectus tam angelicus quam humanus potest intuitive cognoscere cognitionem abstractivam rei non existentis, immo rei adnihilatae; et ita si ex hoc quod angelus videt cogitationes nostras videret obiecta ⁶⁰ earum, sequitur quod naturaliter videret res non existentes. Cognoscit igitur obiecta cognitionum abstractive et per discursum ab effectu ad causam, quemadmodum per fumum cognoscimus

⁴⁶ sicut¹... animae *om.* CHXYZ ⁴⁹ Et illam *om.* CDHXYZ ⁵⁰ adhuc *om.* DZ ⁵¹ rationis] et cuiuslibet effectus eiusdem rationis *add.* BG ⁵² *causa*] et obiectum *add.* CDHXYZ ⁵³ in nobis *om.* CDHXYZ ⁵⁴ eodem modo] *eadem ratione* CDHXYZ ⁵⁵ angel] *alio* ABG ⁵⁶ obiectum] *omne* G ⁵⁷ obiectum... intuitive] *intuitive obiectum terminans* CDHXYZ ⁵⁸ visionem] *in alio add.* A ⁵⁹ immo... adnihilatae *om.* DZ ⁶¹ earum *om.* DZ ⁶² naturaliter] *vere* DZ ⁶³ et *om.* CDHXYZ

⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 20 P (*Post medium*). ⁹ *Supra*, lin. 10-11.
– Cf. Ockham, *ibidem*, q. 20 F. ¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 20 G (*Respondetur*); *Quodlibet I*, q. 7.

ignem. Vel cognoscit obiectum per modum recordationis, sicut
 65 cognoscitur res per suam imaginem. Et isti duo modi cognoscendi
 praesupponunt cognitionem obiecti in sua natura propria. Aliter
 potest obiectum cognosci in aliquo conceptu communi, sicut
 dictum est in primo *Quodlibet*¹¹ de locutione angelorum.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 10

UTRUM DEUS POSSIT FACERE MOTUM IN INSTANTI

Quod sic: Quia omnis res potest esse in instanti; sed motus est res; igitur etc.

5 Contra: Hoc includit contradictionem, quod motus sit in instanti; igitur Deus non potest hoc facere.

[INTELLECTUS QUAESTIONIS]

Respondeo quod ista quaestio potest habere duplicum intellectum: unum, quod¹ motus sit aliqua res una distincta ab omnibus rebus permanentibus, ita quod hoc nomen ‘motus’ sit nomen significans praecise rem uno modo significandi, sicut hoc nomen ‘homo’ vel ‘animal’ significat. Et tunc potest quaestio querere utrum motus sic acceptus potest esse in instanti per potentiam divinam.

15 Aliter potest intelligi quod ‘motus’ non sit tale nomen si-

65 imaginem] imaginationem DZ 66 natura] essentia et natura CHXY, essentia et non DZ

QUAESTIO 10. – 3-6 sed... instanti om. A 9-10 sit... motus om. A 10 omnibus]
 aliis add. BCG 11 praecise rem trp. B 15-16 motus... quod om. HXY

¹¹ *Quodlibet I*, q. 6, lin. 100-120.

QUAESTIO 10. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 9 A-B.

gnificans uno modo significandi sua significata, sed quod hoc nomen ‘motus’ ponatur loco unius verbi, puta ‘moveri’, ut sit idem querere utrum Deus potest facere motum in instanti et querere utrum Deus potest facere aliquid moveri in instanti.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

20

Si primo modo intelligeretur quaestio, dicerem quod Deus potest facere motum in instanti; quia omnem rem, sive sit simplex sive composita, potest Deus facere in instanti; sed motus est quaedam res secundum istum modum intelligendi; igitur etc. 25

Item quamvis² Deus non possit conservare unam rem cum alia re sibi contraria in eodem subiecto, potest tamen simul conservare omnem rem cum alia re in rerum natura vel in eodem subiecto vel alibi; igitur si motus esset talis res distincta ab omnibus rebus permanentibus, posset Deus conservare unam partem 30 motus cum alia parte in rerum natura; et ita per consequens posset Deus conservare totam illam rem, quae est motus, in instanti; et ita motus posset esse in instanti.

[CONCLUSIO 2]

Si autem quaestio intelligatur secundo modo, dico quod Deus 35 non potest facere motum in instanti, cuius ratio est quia Deus non potest facere quod aliquid moveatur in instanti.

Probatur, quia³ impossibile est quod aliquid moveatur quin contradictoria, si formentur per intellectum, verificantur; sed Deus non potest facere contradictoria quaecumque verificanti in 40

18 Deus] sic add. A 18-19 motum... facere om. CHXY 19 aliquid om. G
26-28 unam... conservare om. A 27 in eodem] manente CDFZ 33 et... instanti om. DFZ

² Cf. Ockham, ibidem, q. 9 G (Ad medium), KK (Ad xxi). ³ Cf. Ockham, ibidem, q. 9 U; q. 12 DD.

instanti; igitur etc. Assumptum patet, quia⁴ si aliquid movetur, ipsum est ubi prius non fuit, vel habet aliquid quod prius non habuit, vel non habet aliquid quod prius habuit; et per consequens in quacumque mensura motus sit, in eadem verificabuntur ista contradictoria: mobile habet aliquid, et prius non habuit illud; et haec copulata iverit vera in eadem mensura. Minor patet quia⁵ in instanti non est prius nec posterius; igitur ista contradictoria non possunt esse vera in instanti.

S i d i c a t u r: haec est vera in instanti ‘motus est’ sive ‘aliquid movetur’; igitur ille motus est in instanti:

R e s p o n d e o: consequentia non valet; sicut non sequitur: haec est vera in hoc instanti ‘Caesar fuit’; igitur Caesar est in hoc instanti; et etiam sicut non sequitur: haec copulativa est vera in hoc instanti ‘Caesar fuit et non est’; igitur Caesar est et non est in hoc instanti. Cuius ratio est quia ista propositio ‘aliquid movetur in hoc instanti’ aequivalet uni copulativae tali ‘hoc mobile fuit in hoc loco in hoc instanti, et non est in hoc loco in hoc instanti’; et ita sequitur quod est in hoc loco et non est in hoc loco in hoc instanti, quia⁶ si fuit in hoc loco in hoc instanti, est in hoc loco in hoc instanti.

Similiter ista propositio ‘aliquid movetur’ aequivalet tali copulativae ‘aliquid mobile continua est in diversis locis, et non est continua in eodem loco’; vel aequivalet huic copulativae ‘aliquid habet continua aliud et aliud, et non semper habet idem’.

43 vel... habuit *om.* FG 44 sit] fit DFGZ 45 et... habuit] mobile non habet HXY
 illud] quae prius fuit vera *add.* HXY, etc *add.* DFZ 50 est] potest esse DFZ 54 in...
 instanti *om.* DFZ 58-60 et¹... instanti *om.* XY 58 loco] in hoc instanti *add.* A
 59-60 quia... instanti] A, *om. cett.* 61 movetur] in instanti *add.* DFZ 64 aliud²] ubi *add.* D

⁴ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 104 (cod. cit., f. 165rb-165vb), tt. 105-106 (f. 166ra-166vb), VI, t. 24 (f. 190rb); *Sent.*, II, q. 9 H (Sexta concl., ad finem). ⁵ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 92 (cod. cit., f. 162rb), VI, t. 31 (f. 191ra); *Sent.*, II, q. 12 CC.

⁶ Fortasse hoc membrum, in unico codice positum, ut glossa textui quoniam est additum.

Quae copulativa, quamvis sit vera in hoc instanti, non tamen pro ⁶⁵ hoc instanti.

Et si dicas: haec est vera in hoc instanti ‘motus est’; igitur haec est vera ‘motus est in hoc instanti’. Antecedens est verum; igitur et consequens:

Respondeo⁷ quod consequentia non valet, quia plus denotatur per consequens quam per antecedens. Nam per antecedens solum denotatur quod haec propositio est vera in instanti ‘motus est’, et similiter ‘aliquid movetur’ est [vera] in hoc instanti. Et haec est vera, quia in hoc instanti mobile est ubi prius non fuit, vel habet aliquid quod prius non habuit. Sed per consequens denotatur quod aliquid movetur in instanti, et quod mobile localiter est in hoc instanti ubi prius non fuit in hoc instanti; vel aliud mobile motu alterationis habet aliquid in hoc instanti quod prius non habuit in hoc instanti. Vel importat istud, quod prius fuit alicubi in hoc instanti ubi non est in hoc instanti, vel aliud mobile prius habuit aliquid in hoc instanti quod nunc non habet in hoc instanti; et ita denotatur quod hoc instans fuit prius.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

65 hoc om. DFZ 66 hoc] illo DFZ 73-74 motus... instanti² om. DFZ 73 et]
 haec add. ACXY aliquid] quod add. AG est²] et est A, om. B 73-74 est²... instanti¹
 om. HXY 74 haec... vera] hoc est verum HXY 76-82 quod²... prius] importat (impli-
 cat H) successionem in instanti ita quod in hoc instanti est in multis locis successive in quibus
 prius non fuit HXY 78 vel] si add. DFZ aliud] aliquod DFGZ mobile] movetur
 add. DFZ 79-82 Vel... instanti om. B 79-80 Vel... instanti² om. DFZ 81 aliud]
 aliquod DFGZ prius om. DFZ

⁷ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, t. 7 (cod. cit., f. 188ra).

QUAESTIO 11

UTRUM FILIATIO CHRISTI AD BEATAM VIRGINEM
SIT ALIA RES AB OMNI RE ABSOLUTA

Quod sic: Quia omnis relatio est alia res ab omni re
absoluta; igitur et filiatio.

Contra: Si sic, illa filiatio habuit aliquod subiectum; sed
neque corpus neque animam, quia nec corpus Christi fuit filius
nec anima fuit filia.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

Ad istam quaestionem dico quod idem est iudicium quantum
ad hoc de filiatione Christi ad beatam Virginem, et aliis filiationi-
bus. Ideo dico¹ primo quod nulla filiatio universaliter est alia
res a rebus absolutis.

Quod probo primo sic: omnem² rem distinctam loco et sub-
iecto potest Deus conservare sine alia re distincta loco et sub-
iecto; sed filiatio, si sit aliqua talis parva res, distinguitur a pa-
ternitate loco et subiecto; igitur posset Deus conservare filiationem
sine paternitate.

Praeterea minus dependet illa res quae nec est causa nec ef-
fectus ab alia re quam effectus dependet a sua causa; sed Deus
potest facere effectum sine sua causa; igitur etc.

Praeterea Deus³ potest facere rem sine sua causa secunda; igi-

QUAESTIO 11. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 4 (ed. cit., IV, p. 367,
18 - p. 368, 16). ² Cf. Ockham, *ibidem*; *Sent.*, II, q. 1 N (Ad sextam);
De sacramento Altaris, II, c. 12 (ed. Birch, pp. 218-220); *Scriptum*, I, d. 30,
q. 1 (ed. cit., IV, p. 306, 1-11); *Prol.*, q. 1 (ed. cit., I, p. 72, 9-10). ³ Cf.
Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 35, 8-10); *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit.,
p. 161, 56-58).

tur multo fortius potest facere rem sine illo quod non est eius causa.

25

S i d i c i s: quod istae⁴ rationes procedunt de re absoluta, contra: eadem⁵ facilitate dicam hoc de albedine, immo etiam de quocumque accidente respectu sui subiecti.

Praeterea si⁶ filiatio sit alia res, aut est accidens divisibile aut indivisibile. Non divisibile, quia diviso subiecto nulla pars filiationis destrueretur; et ita una pars filiationis esset in pede et alia in manu; et per consequens pes vere esset filius, quia illa pars filiationis esset eiusdem rationis cum tota filiatione; igitur consimiliter denominaret subiectum sicut tota filiatio, sicut pars albedinis denominat eodem modo sicut tota albedo. Si sit accidens indivisibile; contra: tunc esset tota in toto et tota in qualibet parte, et credit idem argumentum, quod pes erit filius.

30

35

Praeterea sicut filiatio est in homine, ita est in brutis, puta in asino; sed in⁷ asino nullum est accidens indivisibile quod denominet asinum; igitur nec est tale accidens indivisibile in homine.

40

Praeterea quaedam⁸ animalia sunt divisibilia in plures partes quarum quaelibet pars est animal; patet de anguilla et animalibus anulosis; igitur in talibus utraque pars est filius, et per consequens generaretur ibi nova filiatio per solam divisionem, vel praecedens⁹ filiatio esset in duobus subiectis primis.

45

Praeterea omnem¹⁰ rem quam Deus conservat sine alia re,

QUESTIO 11. – 27 hoc] om. ABGH, sic XY [albedine] hic add. A 30 nulla] ed., aut ABCDFGZ, om. HXY 32 pes om. DFZ

⁴ Supra, lin. 15-25. ⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 25 (ed. cit., p. 82, 44-46).

⁶ Cf. Ockham, ibidem, c. 50 (ed. cit., p. 160, 36-48); *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 303, 6 - p. 304, 8). ⁷ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 160, 38-39).

⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 7 (Ante Ad sextam); Aristot., *De anima*, I, c. 5, t. 93 (411b 19-22). ⁹ Cf. Ockham, *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 10, § 4 (ed. cit., II, p. 212, 184-185).

¹⁰ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 161, 68-74); nota 1. Hoc et sequens argumentum improbat Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 43 (cod. cit., ff. 63v-64r; f. 65r).

potuit producere de novo etsi illa alia res numquam fuerit; sed si¹¹ filatio sit alia res a filio, istam conservat Deus sine generatione passiva, quia illa est praeterita; igitur potuit Deus istam filiationem producere etsi numquam fuisse illa generatio; et sic potest aliquis esse filius alicuius qui numquam genuit, nec ipse fuit genitus.

Praeterea pono¹² quod Deus de nihilo creet unum hominem, post quem volo quod creet alios homines, et post volo quod alii homines generentur. Tunc arguo sic: qualis res est in aliquo istorum hominum, talem potest Deus per potentiam suam absolutam facere in isto homine primo creato; igitur potest facere filiationem in isto, si sit alia res; et per consequens ille erit filius hominis; et cum quilibet alius sit iunior eo per casum, iste homo erit filius iunioris se, quod includit contradictionem.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod filatio Christi non est res distincta ab absolutis; quia si sic, posset¹³ Deus consimilem ponere in alio homine eiusdem rationis cum Christo; et ita posset ponere in matre et in patre beatae Virginis; et ita filius esset senior matre, sicut pater beatae Virginis est senior beata Virgine.

S i d i c i s: si¹⁴ filatio non sit alia res a patre et filio et aliis rebus absolutis, igitur positis patre et filio et aliis rebus absolutis, necessario ponitur filatio; et sic si Christus et beata Virgo fuissent¹⁵ creati a Deo, adhuc Christus fuisse eius Filius:

48 istam] illam AHXY 49 illa] ista BCDFGZ 51 genuit] illum add. HXY 57 primo om. HXY 58 isto] homine creato ante omnes alios (homines H) add. HXY filius] et non alicuius add. H hominis] et non nisi alicuius XY
59 iste] ille DFZ 64 Christo] filiatione christi HXY 69 filatio] filius BCDFZ

¹¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 1, art. 4 (cod. cit., f. 63vb).

¹² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 161, 75 - p. 162, 82).

¹³ Cf. supra, nota 12. ¹⁴ Cf. Chatton, *ibidem* (cod. cit., f. 63ra).

Dico quod prima consequentia non valet; sicut non¹⁵ sequitur, ‘curvitas linea’ non dicit aliam rem a linea, et tamen posita linea non oportet quod sit curva; quia potest successive dici recta vel curva propter solum motum localem. Similiter ‘creatio’¹⁶ non dicit aliam rem a Deo et creatura, et tamen creatura¹⁷ posita non oportet poni ‘creatio’, quia denominatio variatur per solam transitionem temporis. Ita¹⁸ est in proposito, quod ‘filiatio’ non dicit aliam rem [a patre et filio]; tamen tunc est talis denominatio quando filius ponitur post patrem, mediantibus motibus localibus et alterationibus naturalibus sine miraculo. Quando autem ponitur filius miraculose et etiam omnes motus alii, tunc non est talis denominatio.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 12

UTRUM PRAEDICATIO ANALOGA DISTINGUATUR A PRAEDICATIONE UNIVOCATA, AEQUIVOCA ET DENOMINATIVA

Quod sic: Quia secundum Philosophum, IV *Metaphysicae*¹, ‘sanum’ praedicatur de urina et animali; et neque univoce nec aequivoce nec denominative; igitur etc.

72 et tamen] ergo HXY 73 non... sit] illa erit HXY .. curva] curvitas G 78 rem]
ab absolutis add. G, quam add. BC tunc om. GHXY 81 et... alii om. HXY omnes
om. DFZ alii] aliqui DFZ

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 55 (ed. cit., p. 180, 21-28); *Expositio Physicorum Aristot.*, I, t. 62 (cod. cit., f. 101rb-101va). ¹⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 D. ¹⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 1 A (Tertio), O (Ad tertium).

¹⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 Q.

QUAESTIO 12. – ¹ Cf. Aristot., *Metaph.*, IV, c. 2, t. 2 (1003a 33 - 1003b 1), et Averroes, ad loc. (ed. Iuntina, VIII, ff. 65 D-66 C).

Contra: Philosophus in *Praedicamentis*² non ponit nisi praedicationem univocam, aequivocam et denominativam; igitur non est aliqua praedicatio analoga.

10

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico³ quod aequivocum est duplex: scilicet a casu, et a consilio. Aequivocum a casu est quod significat plura aequo primo pluribus impositionibus et mediantibus pluribus conceptibus; et ita imponitur uni ac si non 15 imponeretur alteri, sicut hoc nomen ‘Sortes’ sic est aequivocum a casu. Aequivocum a consilio est quod imponitur pluribus impositionibus ad significandum plura mediantibus pluribus conceptibus; et imponitur uni quia prius imponitur alteri, et hoc propter aliquam similitudinem, causalitatem, proportionem etc. 20 Exemplum: ‘animal’ est sic aequivocum ad animal verum et animal pictum, quia imponitur animali picto quia prius imponebatur animali vero, et hoc propter similitudinem inter illa. Et secundum ista est duplex praedicatio aequivoca: una a casu, et alia a consilio.

25

[CONCLUSIO 1]

Hoc supposito dico⁴ ad quaestionem quod accipiendo praedicationem aequivocam generaliter secundum quod est communis ad praedicationem aequivocam a casu et a consilio, sic praedi-

QUAESTIO 12. – 15-16 sic... casu] si sit pluribus impositum (impositis H) HXY 15 sic
om. DFZ 19 causalitatem... etc] inter illa duo vel plura HXY, causantem proportionem DFZ
21 quia²] et DFZ, quod B 27-28 communis] commune ACDFZ

² Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 1 (1a 1-15). ³ Cf. Ockham,
Summa Logicae, I, c. 13 (ed. cit., p. 45, 25-41); III-4, c. 2, c. 3 (ed. cit., p.
753, 48-56; p. 756, 2-17); *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 139, 4-25); q.
9 (ed. cit., II, p. 326, 17 - p. 327, 4; p. 327, 14 - p. 328, 2). ⁴ Cf. Ockham,
Sent., III, q. 9 E.

catio analoga non est media inter praedicationem aequivocam, univocam et denominativam.

30

Hoc probo, quia omnis praedicatio vel est in conceptu vel in voce vel in scripto. Sed in conceptu non est aliqua praedicatio analoga; quia aut praedicatur unus conceptus de uno conceptu, aut plures conceptus de uno conceptu, vel plures conceptus de pluribus conceptibus. Si praedicetur unus conceptus de uno conceptu,³⁵ si⁵ uterque sit terminus vel conceptus simplex proprius alicui singulari, tunc est praedicatio discreta, nec aequivoca nec univoca nec denominativa proprie loquendo, quia Philosophus et auctores tractando de huiusmodi praedicationibus loquebantur solum de praedicatione termini communis. Si autem uterque conceptus vel saltem praedicatum sit conceptus communis, tunc est praedicatio univoca, quia omnes talem praedicationem vocant univocam. Si autem praedicentur plures conceptus de uno, tunc aut unus conceptus a parte praedicati natus est determinare reliquum, aut sunt conceptus repugnantes, aut impertinentes. Si primo modo,⁴⁵ ut hic ‘Sortes est homo albus’, sic est composita praedicatio ex univoco et denominativo, quia ‘homo’ praedicatur univoce, ‘albus’ denominative. Si secundo modo vel tertio, tunc vel propositio erit non-intelligibilis, ut hic ‘Sortes est homo asinus’; vel erunt propositiones plures, ut hic ‘Sortes est grammaticus albus homo animal’;⁵⁰ et omnes isti conceptus vel praedicantur univoce vel denominative.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico⁶ quod praedicatio analoga non est distincta a praedicatione univoca, aequivoca et denominativa in voce nec⁵⁵

³⁶ simplex] simpliciter DFZ ⁴⁴ unus *om.* ABCDFZ ⁴⁸ vel¹] et ABCG ⁵⁰ albus] vel sortes est *add.* HXY

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 308, 5-8). ⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 9 E (Post medium); *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 326, 13-15).

in scripto, quia eadem est ratio de illis. Quia quaero: aut in voce praedicatur terminus de uno solo, aut de pluribus. Si de uno, sicut nomen proprium, tunc est terminus discretus et praedicatio discreta, quae nec est univoca nec aequivoca nec denominativa
⁶⁰ nec analoga, quia de tali praedicatione non est quaestio. Si autem praedicatum in voce praedicetur de pluribus, sicut terminus communis, tunc aut illud praedicatum accipitur significative aut non. Si non, nihil ad propositum, quia sic non intelligitur quaestio. Si sic, tunc aut significat illa pro quibus supponit, una imposi-
⁶⁵ tione et mediante uno conceptu, et tunc est praedicatio univoca, sicut est hic ‘homo est animal’. Aut significat illa pro quibus supponit, pluribus impositionibus et mediantibus pluribus conceptibus, et tunc est praedicatio aequivoca, sicut hic ‘animal latrabile est canis’. Et eodem modo per omnia arguo de praedicatione
⁷⁰ in scripto.

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico quod accipiendo aequivocam praedicationem pro aequivoce a casu, et praedicationem analogam ubi praedicatur aequivocum a consilio, sic praedicatio analoga est media inter
⁷⁵ praedicationem univocam, aequivocam et denominativam. Sic enim ‘sanum’ praedicatur analogice de animali et urina et diaeta, quia nec praedicatur aequivoce a casu nec univoce nec denominative, sed aequivoce a consilio. Sic etiam ‘animal’ praedicatur analogice de animali vero et picto.

80

[INSTANTIAE TRES ⁷]

Sed contra: quia secundum Philosophum, I *Posteriorum*⁸, si passio sit analoga, medium erit analogum; sed subiectum, passio

⁵⁹ quae] quia BCG, quoniam DZ, quando F 72-73 pro... casu *om.* B 73 ubi]
quando HXY

⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 9 H (Sextum dubium - Tertio); *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 323, 2-8; p. 324, 7-10). ⁸ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, II, c. 17, t. 96 (99a 6-16).

et medium uniformiter se habent ad analogiam, et subiectum alicuius scientiae est analogum; igitur etc.

Praeterea IV *Metaphysicae*⁹, ‘ens’ non dicitur univoce nec ⁸⁵ aequivoce sed medio modo, analogice; et ponit exemplum de ‘sano’ dicto de animali, urina et diaeta.

Praeterea ‘ens’ dicitur de Deo et creatura, de substantia et accidente; et non univoce nec aequivoce; igitur analogice.

[DISTINCTIO DE UNIVOCO]

90

Pro istis et aliis distinguo ¹⁰ de univoco; quia aliquando accipitur *stricte*, quando scilicet subiectum et praedicatum significant illa pro quibus supponunt, unica impositione et mediante uno conceptu et uno modo significandi logicali et grammaticalii. Et sic omnis praedicatio univoca est praedicatio in quid. ⁹⁵ Sic enim ‘animal’ praedicatur univoce de homine et asino, et in quid; quia sicut ‘animal’ significat omnia sua significata unica impositione mediante uno conceptu, et in recto significat omnia aequo primo et non unum in recto et aliud in obliquo, non unum principaliter et aliud connotando, ita per omnia eodem modo ¹⁰⁰ significat ‘homo’ omnia sua significata, et ‘asinus’ similiter; et ideo est praedicatio univoca et in quid.

Aliquando accipitur ‘univocum’ *large*, quando scilicet subiectum et praedicatum significant illa pro quibus supponunt, unica impositione mediante uno conceptu, et hoc indifferenter ¹⁰⁵ uno modo significandi vel diverso. Et sic praedicatio univoca non est praedicatio in quid, sed est denominativa. Sic enim praedicatur ‘album’ univoce de homine et asino, quia ‘album’ significat

⁸³ analogiam] analogum GXY ⁸⁷ animali *om.* DFZ ⁹⁶ Sic] sequitur BCDGH
⁹⁸ in recto *om.* HXY ¹⁰⁰ connotando] secundario DFZ ; eodem modo] aequo principali HXY ¹⁰² et *om.* ACXY

⁹ Cf. supra, nota 1. ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 9 (ed. cit., II, p. 306, 18 - p. 311, 24); *Sent.*, III, q. 9 Q.

omnia sua significata una impositione et mediante uno conceptu;
 110 sed non significat uno modo significandi logicali, quia unum si-
 gnificat in recto, puta subiectum, et aliud in obliquo, puta albe-
 dinem. Sic etiam 'ens' praedicatur univoce, large loquendo, de
 homine et albo, quia licet 'ens' et 'homo' significant omnia sua
 significata eodem modo significandi logicali et grammaticalii, non
 115 tamen 'album'.

[AD INSTANTIAS]

Hoc supposito dico¹¹ quod *Philosophus*, I *Posteriorum* et IV *Metaphysicae*¹², vocat praedicationem analogam praedicationem aequivocam a consilio. Sic enim secundum opinio-
 120 nem Philosophi 'ens' praedicatur analogice de decem praedicationis, quia nec praedicatur secundum eum pure univoce nec pure aequivoce a casu sed medio modo, quia praedicatur aequivoce a consilio; et hoc quia talis fuit usus loquendi tempore suo in lingua Graeca, quod 'ens' significabat substantiam et alia praedicamenta pluribus impositionibus et mediantibus pluribus conceptibus, et primo significabat substantiam et secundario accidentia significabat propter hoc quod prius significabat substantiam, ita quod si prius non significasset substantiam, post non significasset accidentia, sicut patet in exemplo suo. Nam 'sanum'
 130 adhuc in nostro usu una impositione et uno conceptu significat primo sanitatem animalis, et aliis impositionibus et aliis concepti-

111-112 albedinem] homo autem et asinus significant sua significata omnia in recto ideo illa praedicatio est univoca large accipiendo non in quid add. AXY 113 albo] animali Z, asino XY 117 supposito... quod] supponit DFZ 118 Metaphysicae] quando add. DFZ 120 analogice] aequivoce DFZ 120-121 praedicamentis] analogice add. DFZ 121 eum] de eis add. A .. pure] proprie CDFGZ 122 pure] proprie CDFZ 124 quod] quia DFGZ, et B 126-128 et2... substantiam¹ om. GHXY 127-128 significabat¹... substantiam¹ om. DFZ 127 prius] primo B 130 nostro] recto DFZ

¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 9 R (Ad sextum dub. - Pro secundo); *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 333, 17 - p. 335, 15). ¹² Cf. supra, lin. 81-87 cum notis 8 et 1.

bus et secundario significat urinam et diaetam: unum, quia efficit sanitatem animalis, aliud, quia est signum sanitatis animalis; et non significaret diaetam et urinam nisi quia prius significat sanitatem animalis. Et secundum illum usum loquendi debet dici ¹³⁵ quod substantia est ens proprie loquendo, et accidentia non sunt entia sed dispositiones sive effectus entis quod proprie est substantia; sicut animal proprie dicitur sanum, sed urina non est proprie sana sed est signum sanitatis; nec diaeta est proprie sana, sed causat sanitatem. Hoc modo etiam nos utimur hoc nomine ¹⁴⁰ 'substantia'; nam dicimus quod subiectum accidentium est substantia, et dicimus ¹³ quod omnis quidditas est substantia, sicut substantia ¹⁴ actus et habitus; et hoc non univoce nec aequivoce a casu, sed solum aequivoce a consilio modo praedicto.

Ad aliud ¹⁵ dico quod licet secundum intentionem Philosophi ¹⁴⁵ 'ens' dicatur aequivoce aequivocatione a consilio de Deo et creatura, de substantia et accidente, non tamen secundum nostrum usum loquendi; quia ut nos utimur hoc nomine 'ens', significat omnia sua significata una impositione et mediante uno conceptu et uno modo significandi, quia omnia entia significat in recto. ¹⁵⁰

Ideo dico quod 'ens' praedicatur univoce de Deo et de hoc nomine 'substantia' et 'qualitate', et in quid; et hoc stricte loquendo de praedicatione univoca, quia ista nomina 'ens', 'Deus' 'substantia', 'creatura', 'qualitas' significant sua significata una impositione mediante uno conceptu et eodem modo significandi. ¹⁵⁵

¹³² et¹] sed A, om. HXY ¹³⁴ quia om. DFGZ ¹³³ significat] significaret DFZ
¹³⁷ entia] proprie add. A ¹³⁸ quod] quia BGH ¹⁴² quidditas] quantitas FXYZ ¹⁴³ si-
 cut... habitus om. HXY ¹⁴⁶ aequivocone om. BCGHXY ¹⁵¹ et] creatura add. HXY
¹⁵¹⁻¹⁵² hoc nomine om. HXY ¹⁵³ univoca om. AXB ¹⁵⁴ quia] omnia add. AXB ¹⁵⁴ crea-
 tura] creata BXY, certa AC

¹³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 7 (ed. cit., II, p. 264, 9-14); *Summa Logicae*, I, c. 42 (ed. cit., p. 118, 6-8). ¹⁴ Cf. Thomas Aquinas, *Scriptum in IV Sent.*, d. 16, q. 3, art. 2, sol. 3, ad 2: «...omnis actus secundum suam substan-
 tiam habet speciem ab obiecto ». ¹⁵ Supra, lin. 88-89. – Cf. supra, nota 11; *Scriptum*, *ibidem* (ed. cit., II, p. 316, 17 - p. 318, 18).

Eodem modo praedicatur univoce stricte loquendo de substantia et quantitate, relatione, et aliis praedicamentis respectivis, si sic essent tales res parvae distinctae a rebus absolutis sicut homines imaginantur communiter.

160 Si autem non importent tales res uno modo significandi sed significant aliqua in recto et aliqua in obliquo, tunc secundum veritatem 'ens' praedicatur de eis univoce large accipiendo, sed non praedicatur in quid, quia non significant uno modo significandi omnia sua significata. De substantia autem et aliquibus 165 quantitatibus praedicatur solum aequivoce a consilio, puta de numero, et hoc quia 'numerus' importat plura et in numero plurali, sicut duo, tria; nunc autem nihil praedicatur univoce de singulari et plurali pluraliter sumpto. Nam quamvis haec sit praedicatio univoca 'homo est animal', non tamen haec 'homines sunt animal', sed est falsa. Haec autem est vera 'homines sunt animalia', sed tunc praedicatur alius terminus tam in voce quam in conceptu quam in scripto, et ille terminus non praedicatur de singulari. Et ideo nullus unus terminus praedicatur univoce de singulari et plurali.

175 Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 13

UTRUM CHRISTUS EXISTENS IN EUCHARISTIA POSSIT VIDERE ALIA ET VIDERI AB ALIIS

Quod non: Quia¹ omne quod videtur videtur sub pyramide, cuius conus est in oculo et basis in re visa secundum aucto-

157 et²] omnibus add. HXY [praedicamentis] absolutis et add. HXY [respectivis om. B
163-164 uno... significandi om. CF 170 sunt¹] est CDGHZ 173-174 Et... singulari om. A

QUAESTIO 13. *Haec quaestio deficit in F.*

QUAESTIO 13. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 5 H (Secundum dub.);

rem *Perspectivae*; hoc autem non potest competere nisi rei habenti modum quantitativum, qualem modum non habet Christus in Eucharistia; igitur etc.

C o n t r a: Omnis² effectus sufficienter dependet ex causis suis essentialibus, dispositionibus et approximationibus earum; sed¹⁰ modus quantitativus non est causa effectiva visionis alicuius albedinis; igitur destructo modo quantitativo potest adhuc albedo videri; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

15

Ad istam quaestionem dico³ primo quod supponendo illa quae sunt de necessitate fidei⁴, non potest probari sufficienter quin Christus in Eucharistia possit videre alia et videri ab aliis, et hoc dico oculo corporali.

Quod probo, quia⁵ non minus potest aliquod principium activum habere actionem quando se toto est praesens alicui toti passo et cuilibet parti quam quando per unam partem est praesens uni parti passi et per aliam partem est praesens alteri parti; sed corpus Christi in hostia et omnia accidentia sua corporalia se toto est praesens toti hostiae et cuilibet parti hostiae; igitur²⁰ eodem modo potest esse principium activum et passivum respectu visionis sicut si una pars eius coexisteret uni parti hostiae et alia pars coexisteret alteri parti. Maior patet, nam si albedo in pariete coexisteret tota toti parieti et tota cuilibet parti parietis,

10 dispositionibus... carum *om.* HXY 11 effectiva] *essentialis* HXY 18 quin]
quod BCDGZ [Eucharistia] non *add.* DZ 19 dico] *de A, de add.* DZ 23 parti²] *passi*
add. BH

Ioannes Pecham, *Perspectiva communis*, I (ed. Linberg, p. 132, 887-890); Alhazen, *Perspectiva*, I, c. 5, n. 9 (ed. Risner, p. 10). De Inceptoris doctrina Eucharistica, cf. Gabriel Buescher, *The Eucharistic Teaching of William Ockham*, St. Bonaventure, N.Y. 1950. ² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 C (Contra *praedicta, post medium*). ³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 D. ⁴ Cf. *Extravagantes*, 1.1.1. § 3 (ed. Friedberg, II, col. 5). ⁵ Cf. nota 3.

³⁰ nihilo minus videretur tunc quam nunc. Hoc etiam patet, quia anima intellectiva est tota in toto corpore et tota in qualibet parte, et tamen secundum Augustinum, IX *De Trinitate*⁶, ipsa agit in corpus transmutando et alterando, causando sanitatem, infirmitatem et multas qualitates corporales; igitur eodem modo potest color agere in corpus, quamvis non sit circumscriptive et quantitative in loco.

Praeterea agente⁷ sufficienter approximato passo disposito et non impedito, necessario sequitur actio vel sequi potest; sed accidentia corporis Christi et potentiae visivae hominum circumstantium sunt huiusmodi; igitur si non impedianter, potest sequi visio.

Praeterea si⁸ non possunt, hoc non est nisi quia agens corporale et patiens, ad hoc quod agant actione corporali, necessario sunt in loco circumscriptive et quantitative; sed hoc non requiritur. Probo, quia secundum Avicennam⁹, si calor esset separatus ab omni subiecto, adhuc posset habere omnem actionem quam potest habere in subiecto; sed tunc non esset necessario in loco circumscriptive sed tantum definitive; igitur etc.

Praeterea idem¹⁰ potest agere in se, non solum actione spirituali, sicut est de intellectu et voluntate, sed etiam actione corporali, sicut patet de aqua calida naturae suae derelicta, quae naturaliter causat in se frigus. Ex hoc arguo: agens et patiens corporale possunt agere et pati, quamvis non distent localiter, sicut patet quando idem agit in se; igitur agens corporale potest agere,

³⁰ nihilo] nihil ABGH, non XY
om. cett. ... potentiae] praesentiae DZ

³⁷ sufficienter] sufficiete ACH
⁴¹ possunt] potest H

³⁹ Christij] ADZ,

⁶ Cf. August., *De Trinit.*, XI, c. 2, n. 5 (PL 42, 988). ⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 A; Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 45, q. 2, n. 12 (ed. Vivès, XX, p. 305). ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 C (*Contra praedicta, ante medium*).

⁹ Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 56, art. 1: « Non enim minus calor calefaceret si esset per se subsistens, quam calefacit inhaerens ». ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 C (*Contra praedicta, ante medium; Ad initium*), H (ad initium); Avicenna, *Metaph.*, IX, c. 3 (ed. Venetiis 1508, f. 104ra).

quamvis non sit in loco circumscriptive. Antecedens est verum, igitur et consequens. Consequentia patet, quia eadem ratio vide-⁵⁵ tur esse utrobique.

Praeterea activum¹¹ naturale respiciens diversa passa sibi sufficienter approximata et aequa disposita, si potest agere in unum, et in reliquum; sed color corporis Christi potest intuitive videri ab angelo bono; igitur idem color potest videri a visu⁶⁰ corporali, si non impediatur; sed modus quantitativus non plus potest impedire visionem corporalem quam visionem angeli.

Praeterea modus¹² accidentalis alicuius principii activi non impedit actionem et passionem illius; sed esse circumscriptive in loco est modus accidentalis coloris; igitur etc.⁶⁵

Ideo dico quod Christus in altari posset videre oculo corporali illa quae fiunt in altari, et videri ab aliis visione corporali, nisi esset speciale impedimentum.

[CONCLUSIO 2¹³]

Secundo dico quod Christus in Eucharistia posset naturaliter⁷⁰ videre visione intellectuali illa quae fiunt in altari, et similiter posset videri consimili visione ab hominibus circumstantibus, nisi esset speciale impedimentum. Quod patet, tum quia posito activo sufficienti et passivo potest sequi actio, sicut supra dictum est¹⁴; nec est ista propositio neganda nisi propter rationem, quae hic⁷⁵ non appareat, vel auctoritatem Scripturae, quae etiam non apparet hic, vel experientiam, quae hic non concludit, quia Deus suspendit hic actionem qualitatum ne agant. Tum quia non re-

⁶¹ impediatur sed] impediatur DGZ sed] HXY, om. cett. modus quantitativus] modo quantitativo et B, sed ille add. DZ 65 coloris] corporis CGHXY 66-68 Ideo... impedimentum om. DZ 71 fiunt] sunt AH

¹¹ Cf. nota 8. ¹² Cf. Ockham, ibidem, q. 5 C (Contra praedicta, ad medium). ¹³ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 G, D (Post medium). ¹⁴ Supra, lin. 37-38.

pugnat intellectui pati ab obiecto habente modum quantitatitatem, sicut patet de intellectu meo vidente albedinem extra, nec etiam ab obiecto non habente modum quantitativum, sicut patet quando intelligit se et suam cognitionem; igitur ad hoc quod naturaliter intelligat aliquid, non refert utrum habeat modum quantitativum vel non.

85

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico¹⁵ quod de facto corpus Christi et accidentia eius corporalia non videntur naturaliter ab homine, licet forte videantur ab angelo, sed hoc solum scimus per experientiam. Et causa quare non videtur de facto est quia Deus non coagit naturali influentia illis qualitatibus ut videantur ab homine. Unde si Deus coageret illis qualitatibus per generalem influentiam sicut coagit aliis, tunc de facto naturaliter viderentur illae sicut aliae videntur. Et ideo videtur quod Deus miraculose suspendit illas actiones, sicut fecit actionem ignis in camino¹⁶.

Sed utrum Christus videat illa oculo corporali et visione intellectuali vel non, nescio, quia non habeo ad hoc rationem convincentem nec auctoritatem nec experientiam. Sed ipsem novit quomodo¹⁷. Rationabilius tamen est dicere quod sic, etiam loquendo de facto, quia¹⁸ satis videtur mirabile et extraneum quod Christus sit in Eucharistia, et tamen nesciat ubi sit.

80-81 de... patet om. A 83 aliquid om. CGHXY 89 naturali] generali A
 90 videantur] videatur B 91 tunc] dico quod add. B 94 actionem] actioni DZ
 95 et] vel HXY 96 ad hoc] adhuc BCG 97 nec auctoritatem om. DZ 98 quo-
 modo] om. B, est add. AXY 100 tamen] tantum C, naturaliter H, nesciat] non vi-
 deat HXY

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 L (Ad quintum), D (Post medium); *De sacramento Altaris*, II, c. 7 (ed. Birch, pp. 198-200). ¹⁶ Dan. 3, 23-24; 49-50. ¹⁷ Cf. II Cor. 12, 2. ¹⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 5 G (Ad finem).

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt dubia: quia¹⁹ videtur quod corpus Christi non potest videri in Eucharistia, quia omne visibile habens partes distinctas potest una pars discerni ab alia; sed in hostia non potest discerni inter caput Christi et pedem, quia ibi est confusio¹⁰⁵ partium.

Praeterea si²⁰ sic, tunc posset eadem ratione calefacere hostiam et calefieri ab igne approximato hostiae, quia omnia argumenta aequaliter concludunt unum sicut aliud.

[DUBIUM 2]

110

Secundum dubium est utrum²¹ Christus potest videre seipsum in hostia sicut posset si esset in distinctis locis circumscriptive. Probatur quod non, quia inter videntem et rem visam debet esse distantia; sed corpus Christi in una parte hostiae non distat a se in alia parte; igitur etc.

115

[AD DUBIUM 1]

Ad primum istorum dico²² quod maior est difficultas de colore quam de aliis qualitatibus, quia color ad hoc quod videatur requirit certam situationem partium qualem non requirit calor nec aliae qualitates, quia taliter possunt duo colores situari quod alter non videbitur, et taliter quod uterque videbitur. Exemplum: si ponatur pannus albus tenuis super corpus rubeum intensem, tunc tantum videbitur rubeum distincte; si autem ponatur in

109 unum... aliud *om.* DZ

¹⁹ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 H (Secundum dub.). ²⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 B (Ad initium). ²¹ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 H (Tertium dub.). ²² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 K (Ad secundum dub.).

125 eodem situ cum corpore rubeo, tunc utrumque distinete videbitur, maxime si unum distet ab alio.

Ideo difficile est iudicare quomodo colores videntur in corpore Christi, et quis videtur et quis non, quia hoc non constat nobis per experientiam. Sed quamvis illa situatio colorum in corpore Christi possit se invicem impedire ne omnes videantur, tamen illa diversa situatio non impedit quin aliquis color videatur, si Deus non suspenderet actionem suam miraculose.

Ideo dico ad argumentum quod partes alterius rationis distinguuntur si videntur, non autem partes eiusdem rationis. Exemplum est in albedine intensa et remissa, ubi partes non possunt 135 ab invicem distingui; similiter [visus] non potest distinguere duo lumina eiusdem rationis in eadem parte medii, et tamen potest illa lumina videre. Unde plura requiruntur ad notitiam iudicativam quam apprehensivam.

Ad secundum²³ dico quod conclusio esset concedenda, si 140 Deus non suspenderet actionem illarum qualitatum miraculose.

De facto autem non est ita, propter istam suspensionem.

[AD DUBIUM 2²⁴]

Ad secundum dubium dico quod oculus Christi in una parte hostiae potest ita bene videre se in alia parte sicut posset si iste 145 oculus esset in diversis locis circumscriptive; sed si sic existeret, tunc existens in uno loco posset videre se in alio loco; igitur et nunc.

Ad probationem dico quod sicut idem distat a se quando est in diversis locis circumscriptive distantia requisita ad dispositio-

124 corpore] colore DGZ 126 iudicare] videre CDGZ 129 possit] possunt ACD,
possunt BZ 132-133 distinguuntur] possunt distingui AXY 149-150 circumscriptive... locis *om.* BCGH

²³ Supra, lin. 107-109. – Cf. Ockham, ibidem, q. 5 D (post medium).

²⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 L (Ad tertium dub.).

nem visionis, ita idem distat a se quando est in diversis locis defini- 150
nitive distantia sufficienter requisita ad visionem corporalem. Sic
est in proposito.

Ad argumentum principale dico²⁵ quod auctor *Perspectivae* dixit sicut vidit; et quia numquam vidit colorem nisi extensem, ideo posuit colorem videri secundum cursum naturalem per figuram unius piri, cuius conus esset in oculo et basis in re visa. Tamen Deus potest facere colorem non-extensem, et tunc ille posset videri non per talem figuram. Et hoc dico²⁶, si Deus non suspendat miraculose eius actionem, sicut fecit in camino ignis. 160

QUAESTIO 14

UTRUM ANIMA CHRISTI POSSIT MOVERE CORPUS CHRISTI IN EUCHARISTIA

Quod non: Quia omne mobile corporale est extensem et circumscriptive in loco; sed corpus Christi in Eucharistia non est circumscriptive in loco; igitur corpus Christi ut ibi non potest moveri.

Contra: Corpus Christi in Eucharistia movetur ad motum hostiae consecratae; sed anima Christi potest moveare hostiam motu pulsionis, tractionis vel alicuius talis; igitur potest movere corpus Christi.

Ad istam quaestionem, primo videndum est utrum corpus Christi in Eucharistia potest proprie, realiter et vere moveri; secundo, dicam ad quaestionem.

¹⁵¹ sufficienter] sufficienti DXYZ ¹⁵⁶ piri] ABC, pyramidis cert.

QUAESTIO 14. *Haec quaestio deficit in F. – 6 est]* extensem nec add. HXY ⁷ moveri]
localiter add. HXY ¹³ proprie om. GHXY

²⁵ Cf. Ockham, q. 5 K (Ad finem). ²⁶ Cf. supra, lin. 88-92, 130-131.

15

[PRIMUS ARTICULUS^{1]}

Circa primum dico quod corpus Christi in Eucharistia potest realiter et per se, non per accidens, et hoc proprie, moveri; quia quod est in loco per se et non per accidens, potest localiter moveri per se et non per accidens; sed corpus Christi sub hostia est huiusmodi, quia immediate est praesens loco hostiae; et per consequens est immediate per se in loco.

Praeterea Deus posset, si sibi placeret, conservare corpus Christi in Eucharistia praesens loco, destruendo illam hostiam quae est praesens loco, quia illa hostia non inhaeret corpori Christi sed est totaliter extrinseca; sed destructa illa hostia et remanente corpore Christi praesimaliter loco, est corpus Christi immediate et per se praesens illi loco et non per aliquid aliud; igitur et nunc existente hostia est corpus Christi per se et immediate in loco, quia eodem modo est nunc praesens sicut tunc. Et ultra: nunc est per se et immediate in loco, igitur potest per se moveri in loco, quod concedo.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico² quod corpus Christi sub hostia potest moveri localiter ab anima Christi, et hoc dico tam per potentiam organicam quam per potentiam sive virtutem non-organicam, nisi impediatur a Deo. Hoc probo, quia quando aliqua duo sic se habent quod unum habet modum essendi convenientem mobili et aliud modum essendi convenientem moventi, potest unum

17 moveri *om.* AC 19 per *se*] proprie DZ 21 immediate *om.* HXY *in loco*
hostiae add. HXY 29-30 quia... loco *om.* DZ 34 dico *om.* GHXY 38 et... mo-
venti *om.* C

QUAESTIO 14. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 5 E (Ad initium), C (Contra praedicta, post medium). ² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 E, F (Post me-
dium), H (Ad tertium).

moveare et aliud moveri; sed corpus Christi sub hostia habet modum essendi convenientem mobili et anima Christi habet modum essendi convenientem moventi, et hoc tam per potentiam organicam quam non-organicam, quia modus essendi quantitativus vel non-quantitativus nihil impedit hic; igitur anima Christi potest moveare corpus Christi sub hostia per utramque potentiam. Ideo concedo quod anima Christi potest velle efficaciter corpus Christi moveri ad motum hostiae, et sic potest saltem partialiter moveare. Similiter potest potentia executiva organica exsequi imperium voluntatis, et sic actualiter moveare.

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt dubia: primum est, quae³ est potentia organica et non-organica per quas anima movet corpus Christi.

DUBIUM 2]

Secundum est, quia⁴ videtur quod corpus Christi sub hostia movetur a solo Deo; quia quando aliqua duo praecise coniunguntur per actum voluntatis contingenter se habentis ad illam coniunctionem, si unum illorum secundum se sit mobile omnino improportionatum ipsi moventi et reliquum proportionatum, non eadem motione potest moveare utrumque coniunctorum. Exemplum: si angelus voluntarie coniungat se lapidi, lapis autem est mobile proportionatum homini portanti sed angelus non, tunc manifestum est quod non eadem motione potest ille homo moveare lapidem et angelum. Sed hostia et corpus Christi praecise

⁴⁶ moveri] moveare DGZ ⁵¹ et non-organica om. DZ || quas] quam DZ ⁵⁶ secundum se om. HXY

³ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 F (Ad initium). ⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 C (Secundum); Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 10, q. 6, nn. 4-5 (ed. Vives, XVII, p. 265).

coniunguntur per actum voluntatis divinae quae contingenter se habet ad illam coniunctionem, et hostia est mobile proportionatum potentiae motivae creatae, corpus autem Christi non; igitur ista duo non possunt moveri eadem motione nec ab eadem virtute motiva; igitur cum hostia movetur a potentia creata, corpus Christi movetur sub hostia a solo Deo.

[AD DUBIUM 1⁵]

⁷⁰ Ad primum istorum dico quod potentia organica et non-organica distinguuntur realiter, quia sicut in *Quodlibet* dictum est⁶, anima intellectiva, sensitiva et forma corporeitatis distinguuntur realiter, et ideo potentiae illarum formarum distinguuntur realiter.

⁷⁵ Unde dico quod potentia *organica* est illa quae utitur organo corporali in sua actione, cuiusmodi sunt omnes potentiae extensae in materia, sicut potentiae sensitivae et executivae. Et per tales potentias potest anima Christi sensitiva movere corpus sub hostia, si Deus non suspendat actionem illarum. Posset enim ⁸⁰ videre hostiam moveri, et appetere appetitu sensitivo propter aliquod pulchrum et delectabile moveri cum hostia vel forte quiescere hostia mota. Potest etiam potentia executiva exsequi imperium voluntatis imperantis corpus illud moveri. Et sic potest movere corpus suum per potentias organicas, et hoc dico nisi ⁸⁵ Deus suspendat miraculose actionem causarum naturalium.

Potentia autem *nō organica* est illa quae non indiget organo corporali in sua actione, sicut est de intellectu et voluntate. Et per illas movet anima Christi intellectiva corpus suum sub hostia, intelligendo et dictando corpus esse movendum ad motum

⁶⁶ nec *om.* HXY⁶⁷ movetur] moveatur BZ⁷⁸ sensitiva *om.* BH

⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 F (*Ad initium; Post medium*). ⁶ Cf. *Quodlibet II*, q. 11.

hostiae, et volendo efficaciter corpus suum moveri ad motum ⁹⁰
hostiae sicut dictat intellectus, et etiam conformando se voluntati
divinae, quae est causa principalis in omni tali motu. Et sic patet
quomodo movet corpus suum per potentiam non-organicam.

[AD DUBIUM 2⁷]

Ad secundum dubium dico quod potest moveri ab anima ⁹⁵
Christi modo praedicto ⁸. Ad rationem dico quod bene probat
quod corpus Christi non potest moveri ab omni virtute creata
quae movet hostiam; quia non potest immediate moveri a sa-
cerdote movente hostiam, quia respectu sacerdotis saltem de facto
est illud corpus sub hostia mobile improportionatum, et ideo ¹⁰⁰
respectu talis virtutis nec movetur eadem motione nec eadem
virtute creata. Sed non probat quin corpus Christi sub hostia
potest moveri ab anima Christi, et similiter hostia consecrata,
quia utrumque est mobile proportionatum animae Christi, quia
anima Christi eadem volitione efficaci potest velle corpus suum ¹⁰⁵
et hostiam transferri simul de loco ad locum, semper tamen con-
currente Deo sicut causa partiali. Et sic patet quod ambo tam
corpus Christi quam hostia moventur eadem motione activa
creata, et duplice motione quarum una est creata et alia increata.
Movetur etiam duplice motione passiva, sicut sunt duo mobilia. ¹¹⁰

Ad argumentum principale dico quod assump-
tum est falsum; sed nullibi invenitur de facto instantia nisi in
proposito de corpore Christi, quod licet non circumscribatur
loco, tamen coexistit corpori circumscriptive existenti in loco.
Et hoc sufficit ad motum localem. ¹¹⁵

91 etiam *om.* DHXYZ 99 movente hostiam] mediante hostia DXYZ 101 move-
tur] moventur AC 102 probat] AG, probatur *cett.* 105 velle *om.* DZ 106 trans-
ferri] transferre Z

⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 5 H (Ad tertium).

⁸ Supra, lin. 75-93.

QUAESTIO 15

**UTRUM ANIMA CHRISTI POSSIT MOVERE
CORPUS CHRISTI SUB HOSTIA ORGANICE ET NON-ORGANICE**

Quod non: Quia movere non potest corpus Christi in
5 caelo istis modis; igitur nec in sacramento.

Contra: Posita¹ causa sufficienti et approximato passo et non impedito, potest poni effectus; sed Christus sub hostia habet potentias organicas et non-organicas sufficientes, et corpus Christi est eis approximatum; igitur possunt se movere utroque modo.

10 In ista quaestione primo exponendi sunt isti duo termini ‘movere organice’ et ‘non-organice’; secundo, dicam ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS²]

Circa primum dico quod movere organice est primo movere
15 unam partem et post, mediante illa parte mota, movere aliam distantem loco et situ a prima parte mota, ita quod movere organice necessario requirit ista duo: primum, quod primo moveatur localiter una pars et post alia, mediante prima parte; secundum, quod inter partes corporis moti sit distantia localis. Exemplum: anima intellectiva movet in motu progressivo, primo cor
20 motu locali et reali, et post, mediante motu cordis, alia pars magis propinqua movetur, et post tertia et sic deinceps. Et hoc est universaliter verum in omni motu composito ex pulsu et tractu,

QUAESTIO 15. *Haec quaestio deficit in F. – 3 hostia] ad motum localem hostiae add. DZ . et] vel B 5 modis] motibus HXY [nec om. DZ 6 et om. HXY 7 impedito] impe- ditis HXY 8 et non-organicas om. AXY 9 eis] ens DZ possunt... modo] etc HXY 19 moti] moventis DZ*

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 5 A. ² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 F (*Ante medium*).

quod primo pellitur una pars et post trahitur alia. Ex isto sequitur quod solum illud corpus movetur organice quod est circumscriptive in loco, quia solum partes illius corporis distant loco et situ.

Movere corpus non-organice est movere totum et partem aequae primo, et non primo unam partem et post aliam. Et hoc indifferenter est verum, sive partes corporis moti distent inter se loco et situ sive non. Exemplum: angelus in corpore assumpto, quia est totus in toto corpore et totus in qualibet parte, et hoc sicut motor in mobili, non autem sicut forma in materia vel perfectio in perfectibili, ideo aequae primo movet totum corpus assumptum et quamlibet eius partem.

35

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1^{3]}]

Circa secundum dico primo quod anima Christi in caelo potest movere corpus suum ibi solum organice, sicut potest anima mea movere corpus suum. Cuius ratio est quia corpus Christi in caelo est circumscriptive in loco, ideo potest anima sua primo movere cor et postea alias partes; secundum quod potest existens in una parte caeli velle aliquid efficaciter in alia parte, et ita vult corpus suum moveri ad illud.

Sed non-organice non potest movere corpus suum in caelo, quia licet anima sua intellectiva sit tota in toto et tota in qualibet parte sicut angelus est in corpore assumpto, non tamen est in qualibet parte sicut motor in primo mobili sed sicut forma in materia; propter quod non potest corpus suum non-organice movere, sicut potest angelus.

50

Et si quaeras causam istius, dico quod natura rei

³⁰ moti *om.* DHXYZ ³² quia *om.* GHXY ⁴⁰ suum] meum BG ⁴³ vult]
velle DZ ⁴⁴ moveri] movere DZ ⁴⁸ primo] solo D, *om.* HXYZ

³ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 5 F (Ad medium; Ante medium).

talis est, quod forma informans corpus existens circumscriptive in loco, primo movet unam partem et post aliam.

[CONCLUSIO 2⁴]

55 Secundo dico quod anima Christi sub hostia potest movere corpus suum non-organice tantum; nam organice non potest movere, eo quod inter partes corporis Christi sub hostia non est distantia localis, quia totum coexistit toti et totum cuilibet parti. Ideo non potest primo movere unam partem et post aliam, quia 60 quaelibet pars eius est cum alia in eodem loco. Sed bene potest velle, et forte ita vult de facto, quod corpus suum moveatur ad motum hostiae, et hoc conformando se voluntati divinae, quae vult illud corpus moveri ad motum hostiae; et ita volendo, quando movetur hostia, movet tunc corpus suum non-organice.

65

[DUBIA QUATTUOR]

Sed hic sunt dubia: primum, quia⁵ videtur quod si corpus Christi movetur in caelo organice, quod movetur sub hostia organice; quia aliter idem corpus numero simul movetur in caelo et quiescit sub hostia, quod videtur falsum.

70 Secundum est quod si⁶ anima Christi sub hostia suspendat actum voluntatis sua, nolendo corpus suum moveri ad motum hostiae, a quo tunc movetur corpus Christi ad motum hostiae?

Tertium est utrum⁷ anima Christi sub hostia potest movere hostiam non-organice.

60 est] simul add. B 62 quae] quia BCDGZ 63 volendo om. DZ volendo quando trp. BCGH 68 aliter] G, alias DZ, om. cett. 71 nolendo] volendo CDHZ

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 F (*Post medium*); *De sacramento Altaris*, II, c. 6 (ed. cit., pp. 192-194). ⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 5 H (*Primum dub.*). ⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 F (*Ad finem*). ⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 H (*Quartum dub.*).

Quatum est utrum⁸ anima Christi sub hostia potest mo- 75
vere corpus suum non mota hostia, puta separare se et recedere,
vel etiam quiescere mota hostia et recedente.

[AD DUBIUM 1⁹]

Ad primum istorum, concedo quod corpus Christi potest moveri organice in caelo et quiescere sub hostia. 80

Et si dicis: contradictio est quod idem simul moveatur et quiescat, respondeo quod si intelligis per 'quiescere' quietem aut privationem motus simpliciter, sic est contradictio quod idem corpus simul moveatur et quiescat, quia illud quod sic quiescit, non mutat locum primum nec adquirit novum; et tale 85 quiescens nullo modo movetur. Si autem intelligas per 'quiescere' quod corpus existens in aliquo loco et non mutans illum locum quiescit, et per 'moveri' intelligas quod corpus existens in aliquo loco et mutans illum locum movetur, sic potest idem corpus simul quiescere et moveri; quia corpus Christi in caelo potest 90 mutare locum suum, et sic ibi movetur localiter; et idem corpus sub hostia potest manere in loco hostiae et non mutare illum locum, et sic quiescit.

[AD DUBIUM 2]

Ad secundum¹⁰ dico quod in isto casu adhuc ad motum ho- 95
stiae movebitur corpus Christi a solo Deo sicut hostia movetur.

⁸² quod si] quid ABC ¶ quiescere om. ABCG, vel add. HXY ⁸²⁻⁸³ quietem om. DZ
^{83 aut]} om. DGZ, praecipue XY privationem motus] non moveri DZ . motus om. BCG ¶ sim-
pliciter] et add. ABC ⁸⁵ non] nullum HXY ⁸⁵⁻⁸⁶ primum... movetur om. HXY

⁸ Cf. nota 6. ⁹ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 I (Post medium).

¹⁰ Supra, lin. 70-73. ~ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 F (Post medium).

[AD DUBIUM 3]

Ad tertium¹¹ dico...

[AD DUBIUM 4¹²]

100 Ad quartum dico quod nisi esset ordinatio divina in contrarium, quae ordinavit illud corpus semper moveri ad motum hostiae et quiescere ad eius quietem, si tamen hoc ordinavit, posset se separare ab hostia et movere non mota hostia, et quiescere mota hostia, et hoc volendo recedere efficaciter ad alium locum, 105 ita bene sicut si esset circumscriptive sub hostia. Unde esse circumscriptive in loco vel definitive est impertinens ad eius motum vel quietem.

Ad argumenta principalia in oppositum dico¹³ quod licet Christus sub hostia habeat potentias organicas et non- 110 organicas, non tamen potest corpus suum ibi organice movere, quia ibi non est corpus suum passum dispositum ad talem motionem, eo quod inter partes corporis Christi ibi non est distantia localis, quae necessario requiritur ad talem motionem.

Dico etiam quod potentia non-organica potest movere corpus 115 organice et non-organice, sicut patet de anima intellectiva Christi, quae movet corpus suum in caelo organice, et sub hostia movet non-organice.

98 dico] patet ex praecedentibus in quaestione dictis et in solutione ad argumentum principale Z, quod satis patet solutio ex dictis add. XY 102 si... ordinavit] ACG, om.cett. 103-104 et... hostia om. DZ 103 movere] moveri H 109-110 et non-organicas om. DZ 113 quae] quod ACDH

¹¹ Supra, lin. 73-74. – Responsio in codicibus desideratur. Ad locum parallelum, *Sent.*, IV, q. 5 L (Ad quartum), dicitur quod responsio patet ex dictis. Cf. supra, lin. 55-64. ¹² Supra, lin. 75-77. – Cf. Ockham, ibidem, q. 5 F (Post medium), I (Ad initium). ¹³ Cf. supra, lin. 55-60.

QUAESTIO 16

UTRUM OMNIS ACTUS ASSENTIENDI PRAESUPPONAT
ACTUM APPREHENDENDI RESPECTU EIUSDEM OBIECTI

Q u o d s i c: Quia intellectus nulli assentit nisi quod verum reputat, nec dissentit nisi quod falsum reputat; sed intellectus nihil reputat verum vel falsum nisi cognitum et apprehensum; igitur omnis assensus necessario praesupponit apprehensionem.

C o n t r a: Formata ista propositione in mente ‘omne totum est maius sua parte’, sine omni alia apprehensione propositonis, statim intellectus necessario assentit; igitur ille assensus non praesupponit apprehensionem.

Hic p r i m o distinguam; s e c u n d o, dicam ad quaestione.

[PRIMUS ARTICULUS¹⁾]

Circa primum dico, sicut dictum est in alio *Quodlibet*², quod duplex est actus assentiendi: unus, quo assentio aliquid esse vel non esse; sicut assentio quod Deus est et quod Deus est trinus et unus et quod Deus non est diabolus, et tamen nec assentio Deo nec diabolo, sed assentio quod Deus non est diabolus. Unde de virtute sermonis per istum actum nulli assentio, tamen per istum

QUAESTIO 16. – 4 nulli] non DFZ 5 reputat¹⁾] reprezentat B || reputat²⁾] represe-
tat AB 6 reputat] reprezentat A 7 praeponit] cognitionem et add. HXY
15 Quodlibet] tertio quaestione 6 add. FZ 17 et... est² om. HZ || et] vel G, om. DF
20 tamen] cum H

QUAESTIO 16. – ¹ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 8, lin. 12-17; *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 16, 6-18). Hic codex B in margine: Nota de duplice actu assentiendi unde Gregorius traxit opinionem de obiecto scientiae. Cf. Gregorius Ariminensis, *Sent.*, I, Prol., q. 1, artt. 1 et 3 (ed. Venetiis 1522).

² Cf. nota 1.

actum apprehendo Deum et diabolum, quia omnis actus assentiendi est actus apprehendendi et non econverso.

A li u s est actus assentiendi quo assentio alicui, ita quod actus assentiendi referatur ad aliquid; sicut assentio complexo vel 25 dissentio, puta assentio huic propositioni ‘homo est animal’, quia reputo eam veram. Et non solum assentio huic propositioni ‘haec propositio «homo est animal» est vera’, ubi ‘haec propositio «homo est animal»’ est subiectum, sed assentio huic propositioni ‘homo est animal’ in se et absolute; et hoc quia scio quod sic 30 importatur per istam propositionem sicut est in re.

[SECUNDUS ARTICULUS³]

Circa secundum dico generaliter quod primus assensus⁴ numquam praesupponit necessario apprehensionem complexi, quia⁵ iste assensus non est respectu complexi tamquam obiecti. 35 Sed praesupponit⁶ apprehensionem rerum singularium, licet non assentiat intellectus rebus singularibus.

Sed secundus assensus⁷, naturaliter loquendo, necessario praesupponit apprehensionem complexi, et hoc indifferenter sive illud complexum componatur ex cognitionibus rerum sive non. 40 Et ratio est quia iste assensus habet complexum pro obiecto; nunc autem nulli naturaliter assentimus nec dissentimus nisi cognito et appreheenso; igitur impossibile est quod assentiam alicui complexo naturaliter nisi apprehendam illud.

24-25 vel dissentio *om.* A 26 eam] esse add. DFGXYZ 26-27 haec propositio
om. H 27 est²] propositio add. DFHZ 32 generaliter] *om.* BXY, universaliter H
 33 numquam] non HXY si necessario *om.* B 36 intellectus *om.* HXY 41 nec]
 vel DFHXYZ

³ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 8, lin. 20-43. ⁴ Supra, lin. 16-22.

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 69, 20-21). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 21, 8-10). ⁷ Supra, lin. 23-30. – Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 17, 15-17).

[INSTANTIA 1]

Sed contra: si⁸ intellectus formet istam propositionem ‘omne totum est maius sua parte’, circumscripta omni alia apprehensione complexi praeter istam compositionem, statim causatur hic assensus evidens, aliter non esset propositio per se nota.

Similiter si⁹ intellectus formet istam propositionem ‘Deus est trinus et unus’, sine omni alia apprehensione istius articuli cum imperio voluntatis, potest causari actus credendi; igitur talis assensus non praesupponit apprehensionem.

[INSTANTIA 2]

Praeterea apprehensio¹⁰ complexi non est propositio, quia intellectus potest formare propositionem, licet non cognoscat eam vel apprehendat; sicut possum cognoscere lapidem, licet non cognoscam illam cognitionem. Nec apprehensio est pars propositionis, quia quaelibet pars propositionis potest esse cognitio rei extra; et nulla alia cognitio est necessaria ad actum assentendi; igitur etc.

60

[INSTANTIA 3]

Praeterea aliis¹¹ est assensus respectu rei et alias respectu complexi, sicut alia est apprehensio rei et alia complexi; igitur assensus saltem respectu rei non praesupponit assensum respectu complexi.

45 si] iste add. BCG 47 complexi om. FH 49 si] iste add. BCDFZ, ille add. GH
 57 illam] ipsam C [cognitionem] apprehensionem H pars] cognitionis add. H 64 assensum
 respectu] apprehensionem DFZ

⁸ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1, art. 1 (ed. Reina, p. 54, 94-95; p. 56, 178-180; p. 73, 736-740). ⁹ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 54, 108-111). ¹⁰ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 56, 188-195; p. 59, 275-278; p. 69, 602-609); art. 2 (ed. cit., p. 295, 936-940). ¹¹ Cf. Chatton, ibidem, art. 1 (ed. cit., p. 61, 347-349; p. 71, 682-688).

65

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico quod tam [quantum] ad actum assentiendi in communi quam ad actum credendi argumentum procedit de primo assensu¹² et non de secundo¹³.

[AD INSTANTIAM 2]

70 Ad secundum dico quod apprehensio complexi nec est pars propositionis compositae ex cognitionibus rerum extra nec est ipsa propositio, quamvis possit esse pars unius alterius propositionis; sed est una alia distincta cognitio tam a propositione quam ab assensu; et istam cognitionem praesupponit assensus habens
 75 complexum pro obiecto. Et¹⁴ hoc non solum est verum quando assentitur complexo composito ex cognitionibus rerum, sicut in istis ‘homo est animal’, ‘homo non est asinus’, sed etiam quando assentitur alicui propositioni cuius subiectum vel praedicatum est una alia propositio; cuiusmodi sunt propositiones communiter
 80 in sensu compositionis, ut tales ‘haec propositio « homo est animal » est vera sive necessaria vel contingens’, ‘haec propositio « homo est asinus » est impossibilis’ etc.; quia ad hoc quod assentiam talibus complexis, necesse est ipsa apprehendere et cognoscere prius.

66 tam] argumentum add. DFZ 67 argumentum] articulum DFZ 71-72 est ipsa] etiam ipsa est B 78 vel] et DFZ 79 una alia om. DFZ communiter] omnes HXY 81 sive] vel BGHXY 81-82 vel... etc] et sic de aliis modis HXY 82 homo] non add. B impossibilis] negativa B 83-84 apprehendere... prius] prius apprehendere et cognoscere HXY , et... prius] prius (om. B) et cognoscere (ea add. B) BZ

¹² Supra, lin. 16-22. ¹³ Supra, lin. 23-30. ¹⁴ Cf. supra, lin. 26-30; Chatton, ibidem, art. 2 (ed. cit., p. 295, 941-946).

[AD INSTANTIAM 3]

85

Ad tertium dico¹⁵ quod nullus assensus est respectu rei, quia nihil est dictu quod assentio lapidi vel bovi.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 17

UTRUM VIATOR HABEAT ALIQUEM CONCEPTUM
SIMPLICEM PROPRIUM DEO
ANTE COMPOSITIONEM ET DIVISIONEM VEL POST

Quod sic: Quia¹ ille conceptus est simplex de quo quaeruntur tales conceptus compositi ‘utrum Deus sit ens infinitum’, ‘utrum sit actus purus’; sed tales quaestiones quaeruntur de conceptu Dei; igitur etc. Maior patet, quia tales quaestiones non quaeruntur de conceptu Dei composito proprio, quia tunc idem quaereretur de se, quod falsum est.⁵

Contra: Nulla² creatura continet conceptum Dei proprium et simplicem essentialiter nec virtualiter; igitur nulla creatura potest illum causare.¹⁰

86-87 Ad... bovi] ADZ, om. cett. 88 Ad... dictis om. F

QUAESTIO 17. – 3 proprium] de add. BDFGZ 4 vel post om. A [post] postquam BCG
7 purus] primus ACDFZ [quaestiones] non add. B 13 illum] conceptum add. A

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 69, 22 - p. 70, 2); supra, lin. 18-21, 35-36.

QUAESTIO 17. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1, art. 2 (ed. Reina, p. 290, 789-795). ² Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 294, 907-908).

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

15

Ad istam quaestionem dico³ primo quod viator ex natura-libus puris non potest habere de Deo cognitionem aliquam quae sit cognitio absoluta non-connotativa, affirmativa non-negativa, simplex non-composita, propria non-communis, ante compositionem et divisionem.

Cuius ratio est quia⁴ aliter nullus posset negare Deum esse. Quia suppono quod per sensationem rei non causatur aliqua cognitio propria alicuius impossibilis ante compositionem et divisionem; tum quia sensatio nullam habet habitudinem ad impossibile ut causet eius cognitionem propriam; tum quia eadem ratione sensatio causaret cognitiones proprias infinitorum impossibilium, quia aequalem habitudinem habet ad omnia impossibilia. Tunc arguo sic: tu concedis cognitionem Dei propriam causari ante compositionem et divisionem; et non ex fide, quia in fide concordamus et tamen non ponimus hoc; igitur evidenter cognoscis quod cognitio Dei propria causatur per sensationem; et per consequens evidens est cuilibet infideli Deum esse per hoc quod videt albedinem esse. Quia posset evidenter arguere quod conceptus causatus mediante sensatione non est alicuius impossibilis sed possibilis, ex quo mediante sensatione albedinis per te [causatur] cognitio simplex propria Dei ante compositionem; et ista cognitio non est alicuius impossibilis sed possibilis; igitur quilibet infidelis posset evidenter scire quod Deus est possibilis; et cum

19 propria] et add. ABCG 21 nullus] non AGHXY 22 suppono] supposito DFGZ 24 habitudinem] actionem HXY 25 propriam om. B 26 quia] secundum hoc add. B 31 quod] quia GH, hoc quia XY 35 possibilis] quia add. ABCG, et add. XY 35-37 ex... possibilis om. H 36 simplex] sit DFZ 37 sed possibilis om. DFZ 38 possibilis] et non impossibilis add. B

³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 2 (ed. cit., II, p. 402, 17 - p. 403, 4).

⁴ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 292, 868 - p. 293, 884).

in perpetuis non differt esse a posse⁵, posset quilibet infidelis evi-
denter scire Deum esse, quod falsum est. Ideo dico quod ante ⁴⁰
compositionem et divisionem non habet viator talem conceptum
nec habere potest.

Praeterea notitia⁶ incomplexa unius rei non causat notitiam
primam incomplexam alterius rei simplicem et propriam; quia
non intuitivam, quia illa causatur immediate a re, naturaliter lo-⁴⁵
quendo; nec primam abstractivam, quia si illa esset cognitio sim-
plex propria, necessario praesupponit notitiam intuitivam. Cum
igitur viator⁷ non potest Deum pro statu isto intuitive videre,
nullam cognitionem talem de Deo potest habere.

[CONCLUSIO 2]

50

Secundo dico quod viator non potest talem conceptum sim-
plicem et proprium habere post compositionem et divisionem.
Cuius ratio est quia⁸ discursus proprie est inter complexa; igitur
per discursum solum potest adquiri notitia complexa et non in-
complexa, quia omnis notitia incomplexa praesupponitur com-⁵⁵
positioni et divisioni; igitur etc.

[INSTANTIA 1⁹]

Sed contra: primo, quia hoc dato, tunc numquam intellige-
remus Deum nihil aliud intelligendo. Quod probatur, quia isti

<sup>43 incomplexa] AHXY, complexa cett. .. causat] est nata causare DFZ, causaret G, cau-
sare AC .. notitiam om. DFZ 44 primam om. BHXY 46 primam] etiam DFZ, om. XY
54 solum] solum add. DZ .. potest] aliquid add. BCG 55-56 quia... etc om. HXY .. praesupponi-
tur... divisioni] praesupponit compositionem et divisionem BG 58 numquam] A, non F, om. cett.</sup>

⁵ Cf. Aristot., *Physica*, III, c. 4, t. 32 (203b 30). ⁶ Cf. Ockham, ibi-
dem, Prol., q. 9 (ed. cit., I, p. 240, 14 - p. 241, 23); *Sent.*, III, q. 9 R (Pro
secundo, ad medium). ⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 9 (ed. cit., I,
p. 266, 23 - p. 267, 2). ⁸ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 (ed. cit., I, p. 202,
15-21). ⁹ Instantiae omnes recitantur a Chatton, ibidem (ed. cit., p. 291,
812 - p. 292, 852; p. 292, 864-866); d. 3, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 17ra).

60 conceptus communes: ens primum, trinum et unum, eodem ordine temporis succedunt sibi in mente sicut in voce; sed quando primus conceptus est in mente, non plus intelligitur Deus quam creatura, nec quando secundus est, nec quando tertius; igitur numquam intelligitur Deus conceptu proprio nisi isti conceptus
65 successive formati causent conceptum simplicem proprium.

[INSTANTIA 2]

Praeterea aliter ad iterum intelligendum Deum oportet incipere ab ente et descendere per compositionem et divisionem; et ita erit magnum tempus antequam possit iterum intelligere Deum.

70

[INSTANTIA 3]

Praeterea definitio substantiae creatae potest causare conceptum proprium simplicem definiti; igitur descriptio Dei potest causare conceptum simplicem Dei. Antecedens patet, quia aliter in linea praedicamentali non distinguerentur definitio et conceptus
75 simplex definiti; nec in demonstratione essent tres termini, quia non esset ibi conceptus simplex definiti.

[INSTANTIA 4]

Praeterea aliter non esset conceptus relativus in nobis, quia neutrum extreum potest causare conceptum alterius, nec causatur a duobus extremis ante compositionem et divisionem, quia experientia docet quod intellectus non prius habet conceptum relativum quam comparet unum alteri per compositionem et divi-

61 temporis *om.* HXY 65 causent] BGXY, continent DFZ, tenent CH, essent A
 67 aliter *om.* CG .. ad... intelligendum] ad intelligendum H, iterum intelligendo DF, intelligendo XYZ 67-68 incipere... descendere] descendere ab ente B 73 simplicem] DFZ,
om. cett. Antecedens patet] tenet consequentia DFZ 80 a duobus *om.* DZ || extremis] conceptus extremus DFZ

sionem, puta per hoc quod intellectus format hoc complexum 'haec albedo est talis qualis est illa', causatur conceptus similitudinis.

85

[INSTANTIA 5]

Praeterea aliter non possemus habere intellectionem chimacrae in uno instanti, quia partes conceptus compositi sibi succedunt in mente sicut in voce, sicut prius dictum est¹⁰.

90

[INSTANTIA 6]

Praeterea quando intellectus format hoc complexum 'Deus distinguitur a quolibet quod non est ipsum', aut subiectum istius propositionis in mente est conceptus simplex Dei, et habetur propositum; aut non, et tunc faciam aliam propositionem, demonstrando rem quae Deus est, sic 'haec res significata per hoc complexum distinguitur a quolibet quod non est ipsum'; et tunc aut demonstro Deum per unum actum, et habetur propositum; aut per conceptum compositum ex multis actibus, et erit processus in infinitum.

95

[AD INSTANTIAM 1]

100

Ad primum istorum concedo¹¹ quod viator non potest naturaliter Deum intelligere nihil aliud intelligendo, quia licet per conceptum compositum totalem intelligatur solus Deus, tamen per quemlibet conceptum partiale illius compositi intelligitur aliud a Deo, quia quilibet talis conceptus est communis Deo et aliis.

⁸³ puta *om.* B per hoc] AXY, *om. cett.* [quod] quia B, quia hic CGH, quando DFZ
⁹⁴ aliam *om.* DFZ ¹⁰³ compositum] AXY, *om. cett.* [solus] solum ens quod est DFZ
¹⁰⁴ partiale] particularem BCGH

¹⁰ Supra, lin. 59-61. ¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 (ed. cit., I, p. 204, 1-15); Chatton, ibidem, Prol., q. 1, art. 2 (ed. cit., p. 294, 927-930).

Sed ultra dico quod probatio¹² deficit, quia licet possibile sit in aliquo casu quod conceptus communes eodem ordine succedant sibi in mente sicut in voce, hoc tamen non est necessarium,
 110 quia intellectus potest formare aliquam propositionem in qua multi conceptus communes simul praedicantur vel subiciuntur, et per consequens in tali conceptu composito potest Deus intelligi.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum dico quod non oportet incipere ab ente, quia
 115 potest incipere a primo vel a summo. Nec requiritur ad iterum intelligendum Deum talis descensus vel discursus per compositionem et divisionem. Nec magnum tempus requiritur, quia quando Deus intelligitur primo per aliquem conceptum compositum, potest alias intelligi per habitum inclinantem ad cognitionem consimilem in instanti, sicut¹³ in instanti potest formari tota propositio.
 120

[AD INSTANTIAM 3¹⁴]

Ad tertium, nego assumptum, quia conceptus definiti de communi lege praesupponit definitioni, quia cognitio definiti definitione proprie dicta causatur mediante cognitione intuitiva unius individui, quia conceptus speciei potest abstrahi ab uno individuo; definitio autem non potest totaliter causari quantum ad omnem eius partem nisi per cognitionem multorum individuorum.
 125

Ad probationem¹⁵ dico quod neutrum illorum impossibilium sequitur, quia non propter hoc distinguitur conceptus definiti a

109 non *om.* BDFZ 115 a summo] B, ab asino DZ, asino A, a cum lacuna F, lacuna C, a substantivo G, substantia et sic de aliis HXY iterum *om.* HXY 119 alias] iterum DFZ
 127 totaliter *om.* DFGZ

¹² Supra, lin. 59-65. ¹³ Cf. Ockham, *Quodlibet II*, q. 19, lin. 84-87.
 14 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 5 (ed. cit., II, p. 447, 19-23; p. 449, 4-5; p. 479, 16 - p. 480, 7). ¹⁵ Supra, lin. 73-76.

definitione quia causatur ab ea, quia nullo modo causatur ab ea, sed seipsis distinguuntur, et causantur a suis causis, quae diversae sunt.

[AD INSTANTIAM 4]

Ad quartum dico quod argumentum est ad oppositum, nam ¹³⁵ conceptus relativus causatur ab utroque extremo simul positis ante compositionem et divisionem. Quod probo, quia subiectum et praedicatum propositionis praecedunt saltem ordine naturae compositionem; nunc autem intellectus in ipsa formatione huius complexi ‘haec albedo est alteri similis vel aequalis’ ponit conceptus ¹⁴⁰ relativos a parte praedicati; igitur isti conceptus praecedunt illam compositionem. Unde iste est ordo, quod ¹⁶ visis duabus albedinibus, primo causatur in intellectu conceptus specificus albedinis; secundo, naturaliter mediante illo conceptu specifico causatur conceptus similitudinis, et hoc dico immediate ab ipsis albedinibus vel ¹⁴⁵ a cognitionibus earum; et post saltem ordine naturae formatur propositio.

Ad probationem ¹⁷ dico quod experientia docet quod non prius iudicat per actum assentiendi illas albedines esse similes quam intellectus comparet unam albedinem alteri per compositionem ¹⁵⁰ et divisionem, et hoc quia talis assensus presupponit compositionem et divisionem, sicut prius dictum est ¹⁸. Sed experientia non docet quin prius habeat conceptum relativum ante compositionem et divisionem.

132 causantur] causatur BC, causaliter ADFZ 136 causatur] B, *om. cert.* || ante *om.* DF
 137 divisionem] non (*om.* X) potest causari *add.* HXY 139 ipsa] prima A 140 ponit]
 ponitur BG 141 relativos] relativus BCG || illam *om.* DFZ 144-145 secundo... similitu-
 dinis *om.* DZ

¹⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 309, 21 - p. 310, 13);
Sent., II, q. 2 H (Ante medium). ¹⁷ Supra, lin. 81-85. ¹⁸ Cf. Ockham,
Quodlibet IV, q. 16, lin. 37-43.

155

[AD INSTANTIAM 5]

Ad quintum dico quod possumus intelligere chimaeram in uno instanti per conceptum compositum includentem contradictionem, sed nullo modo per cognitionem simplicem propriam.

Et ultra dico quod probatio¹⁹ assumit falsum, scilicet quod 160 partes conceptus compositi succedunt sibi in mente sicut in voce; quia²⁰ in mente conceptus illi simul existunt in subiecto indivisibili, in voce autem non.

[AD INSTANTIAM 6]

Ad ultimum dico quod subiectum huius propositionis ‘Deus 165 distinguitur etc.’ non est conceptus simplex sed compositus. Eodem modo dico quod formando talem propositionem ‘haec res significata per istum conceptum compositum distinguitur etc.’, subiectum istius secundae propositionis est conceptus compositus ex conceptu Dei et ex pronomine demonstrativo. Et ultra formando illam propositionem sic dicendo ‘haec res significata per istum secundum conceptum compositum distinguitur etc.’, subiectum adhuc est conceptus compositus. Et ideo concedo processum in infinitum, formando tales propositiones distinctas saltem numero, et semper subiectum in qualibet propositione erit 175 conceptus compositus et non simplex.

Ad argumentum principale dico²¹ quod tales conceptus compositi: ens infinitum, actus purus, quaeruntur et demonstrantur de conceptu entis particulariter sumpti, puta quaeritur utrum in universo aliquod ens est infinitum et actus purus, 180 et probatur quod aliquod ens est infinitum et actus purus. Sub-

168 conceptus compositus] compositum DFZ 177 purus] primus AC 179 et vel ACGHXY .. purus] primus AC 180 et¹... purus om. DZ .. purus] primus AC

¹⁹ Supra, lin. 88-89. ²⁰ Cf. nota 13. ²¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 2 (ed. cit., II, p. 416, 11-19).

iectum autem illius propositionis est conceptus compositus ex conceptu entis in communi et huius syncategorematis ‘aliquis’. Et ita non est inconveniens quod unus conceptus compositus quaeratur et probetur de alio conceptu composito.

QUAESTIO 18

SUPPOSITO QUOD QUANTITAS SIT RES ABSOLUTA
 DISTINCTA A SUBSTANTIA ET QUALITATE,
 UTRUM QUANTITAS CORPORIS CHRISTI SUB HOSTIA
 POSSIT HABERE POSITIONEM DE GENERE QUANTITATIS 5
 SINE POSITIONE QUAE EST PRAEDICAMENTUM

Q u o d s i c: Quia¹ Deus potest separare et conservare prius absolutum sine posteriore; sed quantitas per positum est res absoluta, et similiter positio quae est eius differentia; positio autem praedicamentum est quidam respectus fundatus in quantitate; igitur potest Deus conservare quantitatem corporis Christi cum prima positione destruendo secundam.

C o n t r a: Impossibile² est quod ponatur fundamentum respectus et terminus nisi ponatur respectus vel nisi tale denominetur per conceptum relativum; sed quantitas corporis Christi est fundamentum illius positionis, et locus hostiae cui est praesens corpus Christi est terminus illius respectus; igitur impossibile est quod illa quantitas sit praesens loco nisi habeat positionem respectu illius loci.

182 aliquis] aliquid BGHXY 184 alio] aliquo AG

QUAESTIO 18. *Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur.* – 10 *praedicamentum om. CGHPXY* || *quidam... fundatus] res fundata DZ* 16 *illus] respectus B, ipsius XY, om. G* 18 *respectu om. DPZ*

QUAESTIO 18. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 D (Secunda concl.); *De sacramento Altaris*, II, c. 29 (ed. cit., p. 334, 16 – p. 336, 16). ² Cf. Scotus, *Reportatio Paris.*, IV, d. 10, q. 1, n. 13 *Replica* (ed. Vivès, XXIV, p. 43).

20

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico³ quod impossibile est quod quantitas corporis Christi praesens loco habeat positionem quae est differentia quantitatis nisi habeat positionem quae est praedicamentum.

25

[PROBATIO 1⁴]

Quod probo multipliciter: primo sic: quia positio quae est differentia quantitatis est ordo partium in toto. Tunc quaero: aut ille ordo situialis est ita quod una pars sit superior alia inferior, una ante alia retro etc.; aut est ordo perfectionis ita quod una pars est perfectior, alia imperfectior; aut tertio est ordo totius et partis, sicut oculus est pars capitis; aut quarto est ordo causalitatis ita quod una pars est causa alterius; aut quinto est ordo originis vel naturae ita quod una pars prius natura est in rerum natura quam alia. Alio modo non video quod possit esse ordo partium in toto.

Si primo modo intelligatur ordo partium in toto, habetur propositum. Quia manifestum est quod non potest esse ordo situialis sine distantia locali partium, quia in tali ordine contingit assignare primam partem, secundam et tertiam respectu loci quando corpus est immediate praesens loco, et per consequens ille ordo non potest esse sine positione quae est praedicamentum.

Aliis quattuor modis loquendo de ordine, non potest dici quod ille ordo sit differentia quantitatis, quia quilibet alias ordo ita potest competere partibus substantiae corporis Christi si esset separata ab omni quantitate, sicut quando est coniuncta cum

³³ natura om. BP ⁴⁴ substantiae om. HXY ⁴⁵ esset separata] essent separatae
BХХY] est coniuncta] sunt coniunctae BHXY

³ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 E (Ad initium). ⁴ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 29 (ed. cit., p. 336, 23 – p. 340, 11); *Sent.*, IV, q. 4 E (Ad initium).

quantitate. Nam ita esset una pars perfectior alia tunc sicut nunc quantum ad secundum ordinem⁵. Ita etiam tunc unum esset pars alterius, puta oculus capitis, sicut nunc. Nec plus una pars esset causa alterius tunc quam nunc. Nec plus tunc est una pars prior natura alia quam nunc, quia prius natura est aliquid, secundum Philosophum, V *Metaphysicae*⁶, quando unum potest separari ab alio et non econverso. Talis prioritas non est inter partes corporis, quia quaelibet potest separari ab alia et econverso. Et ita patet manifeste quod solus ordo situalis, qui requirit distantiam localem inter partes, facit aliquid esse quantum et habere positionem quae est differentia quantitatis.⁵⁵

[PROBATIO 2⁷]

Secundo sic: omne quantum situatum est longum; sed nihil est longum sine distantia locali partium; igitur si quantitas corporis Christi sub hostia sit longa, oportet quod una pars distet ab alia et sit extra aliam.⁶⁰

[PROBATIO 3]

Tertio sic: omne quantum est extensum; sed nihil est extensum nisi una pars distet ab alia et sit extra aliam, quia ad extensionem non sufficit praesentia rei alicui quanto, aliter anima intellectiva esset quanta, cum sit praesens toti corpori et cuilibet eius parti; igitur si illa quantitas habeat positionem de genere quantitatis, illa est extensa habens partem extra partem, et per consequens habet positionem quae est ordo partium in loco.⁶⁵

49 tunc²] nunc ACGH ¹ est] esset DZ 50 nunc] tunc GH 52 ab alio *om.* ABCG
 55 partes] quia *add.* BCG, qui *add.* P 58 situatum *om.* DZ 69 ordo] ordinatio ABCDZ

⁵ Supra, lin. 29-30. ⁶ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 11, t. 16 (1019a 1-4). ⁷ De probationibus 2-5, cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 29 (ed. cit., p. 340, 12 - p. 344, 11).

70

[PROBATIO 4]

Quarto sic: omne quantum continuum permanens et situatum est figuratum aliqua figura; sed ad figuram requiritur ordo partium in loco, si corpus figuratum sit praesens loco; igitur ad quantitatem et eius positionem requiritur talis ordo. Assumptum probatur, quia nullus alias ordo partium sufficit ad figuram, quia facta sola mutatione locali partium sine omni alia mutatione, mutatur figura. Patet de surgente, sedente et stante, ubi est diversitas figurae per solam mutationem localem. Hoc etiam patet, quia si Deus crearet unum hominem cum omnibus suis accidentibus absolutis sub specie panis ita quod esset ibi definitive et nullibi circumscriptive, ille homo nullius esset figurae, quia nec circularis nec quadrangularis nec triangularis; nec esset eius corpus rarum nec densum, quia eius partes non iacent propinque nec remote, eo quod omnes sunt simul; sed istius causa sola est quia partes non ordinantur in loco; igitur etc.

[PROBATIO 5]

Quinto sic: corpus homogeneum, puta ignis vel aer, vere habet positionem quae est differentia quantitatis, quia vere est quantum; sed inter partes illius corporis non potest esse nisi ordo situialis qui est ordo partium in loco, et positio quae est praedicamentum; igitur una positio non potest esse sine alia. Assumptum patet, quia circumscripto illo ordine, nulla pars potest esse prior alia nec posterior, cum omnes sint eiusdem rationis.

71-72 situatum] figuratum CHP 76 locali] situali DHXYZ, substantiali BG
82 nec quadrangularis *om.* HPXY triangularis] et sic de aliis *add.* HXY

[PROBATIO 6]

Sexto patet⁸ hoc per Philosophum in *Praedicamen-*⁹⁵ *tis*⁹, qui dividit quantitatem in habentem positionem et non ha-
bentem, et ponit exemplum in habentibus positionem, ut linea,
superficies, corpus; singulum enim illorum situm est alicubi; sed
talis situatio non potest esse sine ordine partium in loco; igi-
tur etc.¹⁰⁰

[INSTANTIA 1¹⁰]

Sed contra: quaecumque natura respicit contingenter quamlibet speciem et individuum contentum sub aliquo genere, re-
spicit contingenter totum illud genus, quia quando aliquid de-
terminat sibi certum genus, determinat sibi certam speciem illius¹⁰⁵ generis; sed corpus Christi respicit contingenter quamlibet spe-
ciam positionis quae est praedicamentum, et quodlibet indivi-
duum, quia sine qualibet potest esse; igitur potest esse sine toto
illo genere, et per consequens potest habere unam positionem
sine alia.¹¹⁰

[INSTANTIA 2]

Praeterea quando sunt duo respectus extrinsecus advenientes
quorum unus praesupponit aliud, potest prior separari a poste-
riore; sed ita est de respectu praesimalitatis et positionis; igitur
potest quantitas esse praesens loco sine positione.¹¹⁵

96-97 et... positionem om. AXY || et... habentem om. BCDZ 102 quaecumque] A,
quaelibet cett. || natura] quae add. DZ || respicit] respiciens XY 114 praesimalitatis] quan-
titatis HXY 115 quantitas] quantum P

⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 E (Ante medium). ⁹ Cf. Aristot.,
Praedicamenta, cap. 6 (4b 21-24; 5a 15-23). ¹⁰ De his instantiis, cf.
Ockham, ibidem, q. 4 D (Probatur primo); Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 10,
q. 1, nn. 14-16 (ed. cit., XVII, pp. 184-186).

[INSTANTIA 3]

Praeterea positio praedicamentum praeponit ubi proprie dictum, scilicet circumscriptivum; sed Deus potest conservare quantum sine tali ubi proprie dicto; igitur etc.

120

[AD INSTANTIAM 1¹¹]

Ad primum istorum dico primo quod illa propositio habet multas instantias; tum quia quantitas contingenter respicit quamcumque positionem quae est differentia quantitatis, et tamen non respicit contingenter totum genus quantitatis; tum quia quantitas respicit contingenter quamlibet speciem figurae, puta triangulum, quadrangulum, et tamen non respicit contingenter totum genus figurae, quia quantum numquam est sine longitudine et latitudine, nec per consequens est sine figura; tum quia linea contingenter respicit rectitudinem et curvitatem, et tamen non figuram omnem lineae, quia linea non potest esse sine figura.

Secundo dico quod conclusio potest concedi uno modo, quia si Deus faciat quantitatem sine omni loco, tunc esset positio quae est differentia quantitatis sine alia positione quae est praedicamentum, et hoc quia tunc quantum non est praesens loco. Sed posito quod quantum sit praesens loco, tunc non valet: Deus potest facere quantum sine illa positione, et illa, et sic de singulis; igitur sine omnibus. Exemplum: si sol non sit, posset Deus facere corpus sine omnibus distantiis ad solem, quia sol non est; sed posito sole, impossibile est quod sit corpus in mundo sine omnibus distantiis ad solem, et tamen tale corpus contingenter respicit quamlibet distantiam.

124-127 quantitatis... genus *om.* BCGHXY 130 omnem lineae] omnino HXY,
om. DZ 132 tunc] enim *add.* ABCDZ, non *add.* G

¹¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 E (Post medium), L (Ad quintum).

Tertio dico quod aliqui sunt termini *a b s o l u t i*, qui significant omnia sua significata uno modo. Et quando tales termini important res totaliter distinctas, tunc in illis est maior vera. Exemplum: homo potest esse sine albedine et nigredine etc.; ¹⁴⁵ igitur potest esse sine omni colore per potentiam Dei. Similiter dilectio potest esse sine cognitione intuitiva et abstractiva; igitur potest esse per potentiam divinam sine omni cognitione.

Sed alii sunt termini *c o n n o t a t i v i*, qui non significant omnia sua significata uno modo significandi, sed aliquid in recto ¹⁵⁰ et aliquid in obliquo. Et quando tales termini sunt subordinati, tunc in illis est propositio falsa. Exemplum de linea et figura. Et ratio est quia quidquid significat linea in communi, significat figura in communi principaliter, licet diversimode connotent aliqua affirmative vel negative; et omnia quae connotat linea negative, ¹⁵⁵ connotat etiam figura negative. Et ideo impossibile est quod sit linea sine omni figura.

Ad propositum dico quod licet corpus quantum respicit contingenter omnem positionem quae est praedicamentum, non tamen potest esse praesens loco et separari a toto illo genere, et ¹⁶⁰ hoc quia tam positio praedicamentum quam positio quae est differentia quantitatis significant illud idem quod corpus quantum. Ideo corpus quantum non potest ab omnibus separari.

[AD INSTANTIAS 2 ET 3]

Ad aliud et tertium dico ¹² quod nec positio nec praesimalitas nec ubi sunt tales parvi respectus sicut homines imaginantur. Quod patet ex hoc quia si essent, tunc posset quantitas praesens loco separari ab illis; et tunc illud quantum non haberet partes

¹⁵¹ subordinati] in linea *add.* ADZ ¹⁵⁵ vel] et P, et aliqua B ¹⁶⁰ loco *om.* BCGH ¹⁶⁵⁻¹⁶⁶ praesimalitas] quantitas DHXYZ ¹⁶⁷⁻¹⁶⁸ praesens loco *om.* B

¹² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 E (*Ante medium*; *Ad finem*); *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 324, 14-15; p. 326, 10-11).

ordinatas in loco, quod includit contradictionem, sicut probatum
¹⁷⁰ est¹³. Ideo dico quod isti termini ‘positio’, ‘ubi’ important so-
 lum res absolutas diverso modo significandi.

A d a r g u m e n t a p r i n c i p a l i a , patet ex dictis quod
 non sunt tales respectus sicut homines imaginantur.

QUAESTIO 19

**UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS EXTENSA CORPORIS CHRISTI
 COMPONATUR EX PARTIBUS SUBSTANTIALIBUS EIUSDEM RATIONIS
 SITUALITER DISTINCTIS¹**

5 **Q u o d n o n :** Quia² hoc solum convenit quantitati; igitur
 non substantiae.

173 respectus] res DZ

QUAESTIO 19. – 2 corporis Christi om. GXY 3 eiusdem rationis om. DZ 6 substan-
 tiae] sequitur A

13 Supra, lin. 26-100.

QUAESTIO 19. – ¹ In quaestionibus quae sequuntur et alibi Ockham opinionem suam de quantitate exponit ac defendit: cf. *Sent.*, IV, q. 4; *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 10, § 4 (ed. cit., II, pp. 205-224); *Summa Logicae*, I, cc. 44-48; *De sacramento Altaris*; *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 86 (cod. cit., ff. 159vb-161rb). Hanc opinionem impugnant Gualterus Burlaeus, *In Praedicamenta Aristot.*, cap. *De quantitate* (ed. cit., ff. 30ra-31vb); Chatton, *Reportatio*, III, d. 2, q. 1 (cod. cit., ff. 115ra-116ra); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 41 (cod. cit., ff. 50v-56v). Similem opinionem ‘recitat’ Petrus Ioannis Olivi, *Quaestiones in II Sent.*, q. 58 (ed. Jansen, V, pp. 440-455); *Impugnatio quorundam articulorum* (ed. cum *Quodlibetis*, Venetiis 1509, ff. 49vb-53ra). Opinionem Petri impugnat Richardus de Mediavilla, *Quodlibet II*, q. 14 (ed. Brixiae 1591, 50-53). Cf. etiam A. Maier, «Das Problem der Quantität oder der räumlichen Ausdehnung», in *Metaphysische Hintergründe der spätscholastischen Naturphilosophie*, Roma 1955, pp. 139-223; D. Burr, «Quantity and Eucharistic Presence: The Debate from Olivi through Ockham», *Collectanea Franciscana*, XLIV (1974), pp. 5-44. ² Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G (Ad finem).

C o n t r a: Alia pars materiae et similiter corporeitatis est in capite, alia in pede; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico³ quod substantia materialis corporis Christi extensa, tam materia quam forma, componitur ex partibus substantialibus localiter distantibus.¹⁰

[PROBATIONES QUATTUOR⁴]

Et hoc potest evidenter probari: primo sic: lignum non tantum componitur ex materia et forma, quae sunt partes essentiales eius et diversae rationis, sed etiam componitur ex partibus integralibus eiusdem rationis, quarum quelibet est lignum; sed illae partes non sunt in eodem situ, manifestum est; igitur distant situ.¹⁵

Secundo sic: diviso ligno in duas medietates, nulla substantia secundum se totam de novo generatur; sed nunc facta divisione, sunt duae substancialiae distantes realiter, aliter accidentia in una medietate remanerent sine subiecto; sed illae duae substancialiae ligni quarum utraque est quoddam totum post divisionem, praefuerunt facientes unum lignum totum, et non fuerunt prius²⁵ in eodem loco; igitur prius situaliter distabant.

C o n f i r m a t u r, quia una medietas ligni potest corrupti altera non corrupta, et illa corruptio est substancialis; igitur aliqua substantia quae prius fuit, nunc est corrupta; et manifestum est quod aliqua substantia quae prius fuit nunc manet; igitur prius³⁰

7 et... corporeitatis *om.* HXY 10-12 substantia... distantibus] sic HXY 16 ratio-
nis] res DGZ 28-29 aliqua] alia DZ 29 quae... *nunc om.* XY

³ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 11 (ed. cit., p. 212, 4-6).

⁴ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 212, 6 - p. 216, 13); *Sent.*, IV, q. 4 G.

erant duae partes substantiales ligni componentes unum lignum
situ distantes.

Tertio sic: albedo existens in ligno est tota in aliquo toto et pars in parte; aut igitur est tota in aliqua tota substantia et pars in parte, aut est tota in aliquo toto accidente et pars in parte. Si detur primum, habetur propositum, quod illa substantia est composita ex partibus localiter distantibus, sicut partes albedinis situatim distant, sicut patet ad sensum. Si detur secundum, et tunc illud accidens quod est subiectum albedinis habet aliquod subiectum primum, ita quod totum sit in toto et pars in parte. Et tunc quaero: aut substantia est eius subiectum primum, et habetur propositum sicut prius; aut accidens est eius subiectum primum, et de illo accidente est quaerendum sicut prius; et erit processus in infinitum, vel oportet stare ad aliquod accidens extensem cuius subiectum primum est aliqua substantia habens partes situatim distantias.

Quarto sic: quia nisi quaelibet substantia materialis haberet tales partes, non plus esset talis substantia extensa quam anima intellectiva; quia sicut anima intellectiva est tota in toto corpore et tota in qualibet parte, ita quaelibet substantia materialis esset tota sub tota quantitate et tota sub qualibet parte, quod est absurdum; igitur quaelibet substantia materialis extensa habet partes essentialies distantes localiter, quarum una potest destrui alia non destructa; et ipsis manentibus possunt ab invicem separari et esse quaedam tota, quod concedo.

33 aliquo *om.* GHXY 34 igitur *om.* BCDGZ 34-36 est... primum] in toto et partibus ligni et HXY 34 tota^{1]}] albedo *add.* A 34-35 aliqua... in² *om.* BCG 34 aliqua *om.* A 35 accidente] accidentalis G 36-38 quod... sensum] quia sicut partes albedinis localiter distantia et partes substantiae (*om.* H) in quibus erunt (subiective *add.* H) HXY
38 Si... secundum] aut sunt in toto quodam accidente et pars in parte accidentis HXY || et *om.* A
38-39 et tunc] tunc etiam DZ 41 primum *om.* DZ 45 aliqua *om.* B 46 distantes]
distinctas ACH 49 quia] et BCDGHZ 50-52 eset... materialis *om.* BCG 51-52 quod...
absurdum *om.* HXY 52 igitur] oportet dicere quod *add.* HXY 53 essentialies]
substantiales HXY 54-55 esse... tota] quaelibet talis substantia est quoddam to-
tum HXY

Ad argumentum principale dico⁵ quod si quantitas sit res absoluta distincta a substantia et qualitate, sicut est communis opinio, non solum competit quantitati habere tales partes essentiales integrales, sed tam substantiae materiali quam etiam quantitat⁶⁰.

QUAESTIO 20

UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS EXTENSA PER SUAS PARTES INTRINSECAS SIT IMMEDIATE PRAESENS LOCO

Quod non: Quia¹ solum est praesens per aliud, puta⁵ per quantitatem, quae primo est in loco; igitur non est praesens immediate per partes suas.

Contra: Si² substantia et quantitas distinguuntur realiter, alia est praesimalitas unius ad locum quam alterius, quia respectus variatur ad variationem fundamenti immediati; igitur¹⁰ utrumque est immediate praesens loco.

[AD QUAESTIONEM³]

Ad istam quaestionem dico breviter quod sic. Quod probo primo sic: omne illud quod est praesens loco, vel per seipsum

⁵⁹ essentiales] substantiales H, om. XY || materiali] extensae add. A

QUAESTIO 20. Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur. — 5 per... puta om. HXY 6-7 per... immediate om. A 10 immediati] immediate BCG, om. A 14 vel] est praesens HXY, est praesens add. B

⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 G (Post medium).

QUAESTIO 20. — ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G (Post medium). ² Cf. Ockham, ibidem, q. 4 G (Post medium). ³ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 15 (ed. cit., p. 234, 3 - p. 238, 28); *Sent.*, IV, q. 4 G.

15 vel per aliquid cui ipsum est praesens, est praesens illi loco; sed substantia materialis extensa est praesens loco, certum est; igitur ipsa est praesens loco vel per suas partes intrinsecas vel per ali-
 quid cui substantia est praesens, puta per quantitatem cui sub-
 stantia est praesens, quae quantitas est praesens loco; et loquor
 20 de illo per quod aliquid non-distans a loco est praesens loco et non aliter. Sed si substantia materialis sit praesens loco per partes suas intrinsecas, habetur propositum. Si per aliud, puta per quan-
 titatem, tunc arguo: quando aliqua duo sunt praesentia indistan-
 tia localiter, quidquid immediate est praesens uni illorum, per
 25 idem immediate est praesens alteri; sed quantitas et locus eius
 sunt praesentia indistantia localiter, et substantia materialis exi-
 stens sub quantitate per partes suas intrinsecas est immediate
 praesens quantitati; igitur per easdem partes est immediate praesens loco illius quantitatis.

30 Secundo sic: substantia materialis est praesens quantitati,
 quae immediate est praesens loco suo, ita quod tota illa substantia
 est praesens toti quantitati et pars parti, sicut tota illa substantia
 informatur tota illa quantitate et pars parte, aliter non esset
 extensa. Aut igitur illa substantia est immediate praesens quan-
 35 titati, aut per aliquod medium. Secundum non potest dari, quia
 de illo medio cui substantia est praesens quaero utrum immediate
 sit praesens substantiae materiali, vel per medium; et erit pro-
 cessus in infinitum, vel stabitur ad hoc quod ipsa substantia im-
 mediate est praesens quantitati, quia non plus potest stari in se-
 40 cundo quam in primo. Et tunc arguo: omnis substantia quae
 per seipsam et partes suas intrinsecas est immediate praesens quan-
 titati ita quod tota est praesens toti et pars parti, per seipsam et

15 aliquid] aliud DZ est² praesens² om. BCGHXY illi loco] om. GH, loco DZ
 16 certum est om. HXY 17 suas... intrinsecas] seipsam HXY 17-18 aliquid] aliud DPYZ
 20 per quod trp. DZ 21 Sed om. ADPZ 23 praesentia] et add. HXY 28 easdem]
 eas G, istas P 32 tota om. DZ 33 illa] APXY, om. cett. 37 praesens] tam add.
 HXY, vel... medium] quam quantitati et habetur propositum HXY, et] aut HXY 38 vel...
 quod] in mediis ergo HXY, ad hoc om. ACDGPZ 40 quae om. HXY 42 ita quod] et
 XY, seipsam] sed quantitas per seipsam add. HXY

per partes intrinsecas est immediate praesens alicui loco ita quod tota est praesens toti et pars parti, quia alia est praesimalitas eius ad locum et alia quantitatis, quod patet ex separabilitate eorum. ⁴⁵

Ad argumentum principale dico quod substantia materialis ex hoc ipso quod est immediate praesens quantitati sic quod tota est praesens toti et pars parti, est immediate praesens loco illius quantitatis per partes suas intrinsecas.

QUAESTIO 21

UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS EXTENSA PER PARTES SUAS INTRINSECAS SIT IN LOCO CIRCUMSCRIPTIVE VEL DEFINITIVE

Quod non circumscriptive, probo, quia omne quod est in loco circumscriptive et immediate est quantitas; substantia materialis non est quantitas; igitur etc.

Contra: Est¹ immediate per partes suas intrinsecas praesens loco, ita quod tota est praesens toti et pars parti; igitur est circumscriptive in loco. ¹⁰

Hic primo videndum est quid est esse circumscriptive in loco, et definitive; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico² quod esse in loco circumscriptive est aliquid esse in loco sic quod totum sit in toto loco et ¹⁵

45 quantitatis] quantitas ABCG :: eorum] earum B, ergo etc add. HXY

QUAESTIO 21. Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur. – 8 intrinsecas om. HPXY 12 et] quid add. HXY 15 aliquid om. HPXY

QUAESTIO 21. – ¹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 29 (ed. cit., p. 347, 8-12). ² Cf. Ockham, ibidem, c. 16 (ed. cit., p. 242, 21-28); *Sent.*, IV, q. 4 C (Ad finem).

pars sit in parte loci. Sed esse in loco definitive est totum esse in toto loco et totum esse in qualibet parte loci, sicut angelus est in loco, et corpus Christi in Eucharistia; et anima intellectiva sic est in toto corpore et in qualibet parte, licet non sicut in loco.

20

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod substantia materialis extensa per suas partes est immediate circumscriptive in loco et non definitive. Quod patet ex praedictis³, quia illud est circumscriptive in loco quod totum est in toto loco et pars in parte loci; sed substantia materialis extensa est huiusmodi; igitur etc.

[SEX PROBATIONES ASSUMPTI]

Assumptum probatur, quia⁴ si Deus destrueret unam medianitatem quantitatis huius ligni et aliam medietatem conservaret in medietate ligni, istae duae partes substanciales ligni distarent loca-
liter; et una est circumscriptive in loco, posito casu, quia eius
quantitas destruitur; igitur et alia medietas. Quod patet ex hoc
quod tota substantia ligni est in toto loco et pars in parte.

Secundo sic: secundum⁵ ponentes respectus, respectus praesentialitatis ligni ad locum non dependet ex respectu inhaerentiae
quantitatis ad lignum, quia destructa illa inhaerentia, adhuc potest lignum esse praesens loco. Tunc sic: omne quod non dependet ab alio potest per potentiam divinam conservari sine eo; igitur respectus praesentialitatis totius ligni ad totum locum et par-

17 parte] illius add. HXY 19 sicut] sit CG 28 quantitatis om. BGH 28-29 in...
ligni¹ om. HPXY 30-31 posito... destruitur om. PXY 31 quantitas] non add. DZ
32 respectus²] BC, om. cett. 33-34 praesentialitatis] praesentialitas AGXY 34 locum]
talis add. DZ

³ Supra, lin. 14-16. ⁴ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 26 (ed. cit., p. 308, 6-14). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 27 (ed. cit., p. 316, 6-21).

tis ad partem potest conservari sine inhaerentia quantitatis ad lignum; quo facto manifestum est quod totum lignum erit im- ⁴⁰ mediate in toto loco et pars in parte; igitur est circumscriptive in loco.

Tertio sic: sicut ⁶ tota substantia est prior tota quantitate, ita partes ligni sunt priores partibus quantitatis. Tunc quaero secundum modum loquendi aliorum: aut in illo priore partes sunt in ⁴⁵ eodem loco, aut in distinctis. Non in eodem, quia non plus in uno quam in alio; igitur sunt in distinctis locis in illo priore; sed substantia una habens partes in distinctis locis est circumscriptive in loco; igitur etc.

Quarto sic: circumscriptio ⁷ passiva locati, secundum com-⁵⁰ muniter loquentes, est quidam respectus; sed respectus variatur tam ad variationem fundamenti quam termini; cum igitur substantia ligni et quantitas distinguantur realiter, circumscriptio passiva substantiae ligni et circumscriptio passiva quantitatis eius distinguuntur realiter; et per consequens alia circumscriptione ⁵⁵ passiva est substantia ligni in loco, et alia quantitas, et prima posset esse per potentiam divinam, delecta secunda.

Quinto ex eodem medio arguo sic: alia ⁸ est distantia localis unius partis substantiae ligni ab alia parte substantiae, et alia unius partis quantitatis ligni ab alia parte, quia respectus distinguuntur ⁶⁰ quando fundamenta et termini distinguuntur; igitur tota substantia ligni habens partes intrinsecas distantes localiter est circumscriptive in loco.

Sexto arguo sic: ad ⁹ existentiam respectus sufficiunt fundamen-⁶⁵ tum et terminus cum causis extrinsecis; sed distantia localis

⁴⁴ ligni] substantiae HXY ⁴⁸ una om. DHXYZ ⁵⁶ prima] ipsa CDGXYZ,
nulla H ⁵⁷ secunda] alia HXY, om. DZ ⁶² habens] per HXY

⁶ Cf. Ockham, ibidem, c. 29 (ed. cit., p. 344, 22 - p. 346, 4). ⁷ Cf.
Ockham, ibidem (ed. cit., p. 346, 12-25). ⁸ Cf. Ockham, ibidem (ed.
cit., p. 346, 27 - p. 348, 8). ⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 348, 25 -
p. 350, 17).

partium substantiae ligni est quidam respectus habens pro fundamento et termino ipsas partes substantiae distantes; igitur positis partibus substantiae ligni et causis extrinsecis quae faciunt eas distare, ponetur illa distantia. Quantitas autem, cum nec sit fundamentum nec terminus illius respectus, si requiritur, erit causa extrinseca illius respectus. Et tunc ultra: quidquid Deus potest mediante causa extrinseca, potest immediate; igitur ille respectus potest esse sine tali quantitate, et per consequens substantia ligni per se et per partes suas erit circumscriptive in loco.

75 Ad argumentum principale, patebit post¹⁰.

QUAESTIO 22

UTRUM DEUS POSSIT CONSERVARE
SUBSTANTIAM MATERIALEM EXTENSAM SINE MOTU LOCALI,
DESTRUENDO OMNE ACCIDENS ABSOLUTUM IN EA

- 5 Quod non: Quia¹ Deus non potest facere substantiam extensam sine extensione; sed si Deus destrueret omne accidens absolutum in ligno et conservaret substantiam ligni longam, latam et profundam sine quantitate, illa substantia esset extensa sine quantitate et extensione.
- 10 Contra: Hoc non includit contradictionem; igitur potest fieri a Deo.

72 immediate] sine ea HXY, per se P 75 patebit post] patet ex dictis XY, patet supra P

QUAESTIO 22. Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur. – 4 ea]
eo ABCG 5-6 Deus... sed om. HP

¹⁰ Cf. *Quodlibet IV*, q. 24.

QUAESTIO 22. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G (Ad finem).

[AD QUAESTIONEM 2]

Ad istam quaestionem dico breviter quod sic.

Et ad probandum fundo me in illo articulo fidei³: «Credo in Deum Patrem omnipotentem». Ex quo articulo accipio istam¹⁵ propositionem ‘quidquid⁴ Deus producit mediantibus causis secundis, potest immediate sine illis producere et conservare’; sed mediantibus causis naturalibus expellit et introducit multa accidentia absoluta in idem passum localiter non-mutatum, sicut patet in alteratione et generatione, ubi generatum et corruptum²⁰ sunt aequalia secundum omnes dimensiones, ubi non solum qualitas corrupti corrumpitur sed etiam quantitas, et nova introducitur, secundum communiter loquentes, sine omni motu locali materiae; igitur potest Deus immediate per se omne accidentis absolutum ligni destruere et conservare eius substantiam sine²⁵ omni motu locali.

Secundo ex eodem principio arguo sic: Deus potest rem posteriorem naturaliter destruere et priorem suae naturae relinquere ut ipsa proprium motum agat. Destruat igitur Deus omne accidentis absolutum istius ligni et relinquat substantiam ligni suae³⁰ naturae. Quo facto aut substantia ligni est non-mota localiter, et habetur propositum; aut erit mota localiter, et hoc non potest esse, quia ad nullam differentiam loci potest se transferre: non deorsum, cum principium penetrandi terram non habeat, sicut nec quando habebat accidentia sua; nec sursum potest moveri,³⁵ sicut nec prius, propter hoc quod non habet principium movendi sursum plus quam prius; nec ante nec retro, quia nulla causa est quare plus movetur ad unum quam ad reliquum. Nec movebitur

¹³ breviter] simpliciter DZ ²² quantitas] qualitas nova XY || nova] quantitas add. XY
28 naturaliter om. GP

² Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 14 (ed. cit., pp. 228-232).

³ Cf. *Symbolum Apostolorum* (H. Denzinger, *Enchiridion*, ed. 36a, n. 12).

⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 35, 8-10).

ab agente extrinseco, quia si sic, aut tota substantia mutabit totum locum, quod non potest fieri per causam extrinsecam naturalem; aut partes substantiae ligni quae prius erant distantes concurrunt quasi in unum punctum, et hoc non; tum quia punctus non est aliquid tale sicut homines imaginantur; tum quia non habet aliquod principium movendi sic partes; tum quia si esset tale principium, non esset maior ratio quare concurrent ad unum punctum quam ad reliquum, nec esset aliqua ratio quare plus pars media moveretur ad unum punctum medium quam ad aliud punctum prope finem.

Tertio sic ex eodem principio arguo: Deus potest totam substantiam istius ligni conservare et omnia accidentia absoluta unius partis destruere et accidentia absoluta alterius partis conservare in parte ligni. Hoc est Deo possibile, sicut possibile est sibi unam medietatem albedinis destruere et aliam conservare in pariete. Quo facto, si Deus dimitteret totam substantiam ligni suae naturae, quaero tunc quo moveretur medietas substantiae ligni quae conservatur sine omni accidente absoluto. Non posset virtute propria aliam partem subintrare, nec se totaliter et naturaliter ab illa parte separare; igitur suae naturae derelicta, manebit immota localiter.

Quarto sic: substantia ligni existens sub accidentibus naturalibus est in loco circumscriptive et praesens loco per partes suas intrinsecas, sicut prius probatum est⁵. Tunc sic: Deus potest conservare substantiam ligni praesentem suo loco sine sui mutatione locali et sine praesentia accidentium absolutorum ad illum locum, quia sicut substantia ligni est prior natura accidentibus, ita prius

39-40 totum] suum G, om. DZ 42 quasi] om. DZ, sicut P 44 sic] sicut DGXYZ
 partes] patet XY 45 quare] plus add. BHXY, magis add. P 47 media] materiae ADZ
 50 omnia] aliqua GH 55 quo] quomodo Z 57 aliam] aliquam B 60-61 natu-
 ralibus] materialibus XY

⁵ Cf. *Quodlibet IV*, q. 21, lin. 21-74.

est praesens suo loco quam accidentia; et per consequens potest Deus separare unam praesentiam ab alia.

Quinto sic: omnis⁶ respectus potest per divinam potentiam conservari sine eo quod nec est terminus nec fundamentum illius respectus; sed distantia qua una pars ligni distat ab alia parte⁷⁰ substantiae ligni est quidam respectus secundum eos, cuius fundamentum est pars substantiae distans, et terminus eius est alia pars substantiae a qua distat; et per consequens nullum accidens absolutum est fundamentum nec terminus illius respectus; igitur potest iste respectus distantiae idem numero conservari sine omnibus⁷⁵ accidentibus absolutis; et ita potest substantia ligni conservari sine omni motu locali, et omnia accidentia sua absoluta destrui vel separari.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e , concedo⁷ quod Deus potest conservare substantiam ligni longam, latam et pro-⁸⁰ fundam et sic extensam sine omni extensione quae sit res absoluta distincta a substantia.

QUAESTIO 23

UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS
PER SUAS PARTES INTRINSECAS
POSSIT ESSE QUANTITAS SIVE QUANTA

Q u o d n o n : Quia passio adaequata alicui subiecto primo⁵ numquam potest alicui competere nisi mediante illo subiecto; patet de risibili et homine; sed esse quantum est passio adaequata

71 eos] omnes DZ 81 sic om. DZ

QUAESTIO 23. – 6 subiecto] primo add. A

⁶ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 29 (ed. cit., p. 348, 25 – p. 350, 11). ⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G (Ante medium).

quantitati quae est accidens; igitur non potest competere substantiae sine illa quantitate.

¹⁰ Contra: Per partes intrinsecas potest esse longa, lata et profunda; igitur per illas potest esse quanta.

Hic primo videndum est quid est esse quantum; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS¹]

¹⁵ Circa primum dico quod esse quantum est habere partem extra partem et partem distantem situatiter a parte. Ex quo sequuntur duo: unum est quod omne illud quod est per se unum vere extensum, est vere et realiter quantum. Secundum est quod omne illud quod est circumscriptive in loco est quantum,
²⁰ quia omne tale est totum in toto et pars in parte; et econverso, omne quantum est circumscriptive in loco, si sit locus ambiens ipsum.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod substantia materialis per suas partes intrinsecas potest esse quanta.

[PROBATIO 1]

Quod probo multipliciter: primo sic: sicut prius patet², Deus³ potest conservare substantiam materialem extensam non-motam localiter et destruere omne accidens absolutum in ea. Quo posito manifestum est quod tota substantia ligni conservatur, ita quod nulla eius pars destruitur sed remanent eadem partes quae

11 per illas om. DZ

16 et] vel G

22 ipsum] illud ABC

29 ea] eo ABCDZ

QUAESTIO 23. – ¹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 16 (ed. cit., p. 242, 2 – p. 244, 7). ² Cf. *Quodlibet IV*, q. 22. ³ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 25 (ed. cit., p. 290, 4 – p. 294, 5).

prius. De quibus quaero utrum distent loco et situ sicut prius quando fuerunt subiectae accidentibus, aut non. Si primo modo, habetur propositum, quia sicut patet in primo articulo⁴, omne per se unum habens partes distantes loco et situ est quantum. Si secundo modo, et istae partes non sunt corruptae nec una pars conversa in aliam quia manent sicut prius, igitur necessario erunt motae localiter, quod est contra positum, quia prius distabant situ, modo non.

[PROBATIO 2]

40

Secundo sic: accipio⁵ totam substantiam istius ligni denudatam ab omnibus accidentibus absolutis, et sit *a*. Et quaero: aut *a* coexistit toti loco suo et pars *a* coexistit parti loci, aut non. Si sic, igitur *a* habet partes distantes loco et situ, et per consequens *a* per partes suas intrinsecas est quanta. Si non, et prius quando *a* fuit sub accidentibus, totum *a* coexistebat toti loco et pars parti loci, igitur aliqua pars *a* est mota localiter; quia omne quod est primo praesens alicui loco, et postea manens non est praesens illi, cum non sit extra omnem locum, necessario transfertur de loco ad locum, et per consequens aliqua pars *a* est mota localiter.⁵⁰

Si dicas quod *a* non est in loco nisi per quantitatem quae est accidens substantiae, et ideo quando Deus destruit illam quantitatem, nec est in loco nec mutatur localiter:

Contra: hoc non videtur theologicē dictum. Nam secundum omnes Sanctos, angelus est in loco et mutatur de loco ad locum, et tamen non est quantus tali quantitate distincta; igitur eodem modo quantumcumque substantia ligni separetur ab omni accidente, nisi ponatur extra mundum, erit in loco tota *a* et quaelibet pars eius, et tunc stat argumentum.

³⁷ manent] manet DHZ ⁴² absolutis om. CGH ⁴³ toti... coexistit om. BCDGHZ
⁴⁸ primo] prius GXY ⁵⁴ videtur] est vere B ⁵⁸ tota] totum DXYZ

⁴ Supra, lin. 17-18. ⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 294, 6 - p. 298, 9).

60 Et si dicas adhuc: de structo omni accidente absoluto, *a* erit in loco definitive sicut angelus, et non circumscriptive:

Contra: si sit in loco definitive, probo quod est circumscriptive in loco. Quia si *a* sit definitive in loco, tunc eadem ratione partes suaes, quae sint *b*, *c*, sunt definitive in loco. Et tunc
65 quaero: aut *b* est in eadem parte loci definitive in qua prius fuit, aut non. Si sic, eadem ratione *c* erit in eadem parte loci definitive in qua prius fuit; et per consequens *b* et *c* distant localiter et si-
tualiter sicut prius ante destructionem accidentium, quia in eisdem
locis manent. Sed omne totum habens partes localiter distantes
70 est circumscriptive in loco; igitur *a* est circumscriptive in loco.

Si autem *b* non sit in eadem parte loci definitive in qua prius fuit, nec *c*, hoc est vel quia *b* est alibi definitive, et per consequens mutatur localiter; vel quia non est alicubi definitive, quod non potest dici, cum maneat in mundo, sicut nec hoc potest dici de
75 angelo. Et similiter hoc dato, tunc mutaretur localiter, quia ex quo manet in rerum natura et non est in eodem loco quo prius, necessario mutatur localiter.

[PROBATIO 3]

Tertio arguo sic: acceptis⁶ duabus aquis *a* et *b*, arguo: non
80 minoris virtutis est conservare *a* et *b* sine omnibus accidentibus absolutis quando non faciunt unam aquam quam conservare *a* et *b* sine omnibus accidentibus absolutis quando sunt partes unius aquae totalis; sed Deus potest conservare *a* Romae et *b* hic sine omnibus talibus accidentibus, quia non oportet, si Deus separaret
85 *a* Romae ab accidentibus suis et *b* hic, quod Deus transferat *a*

71 in² om. ABCDZ 72-73 vel... localiter om. DZ 72 alibi] alicubi BC 73 alicubi] alibi HXY 80 minoris] maioris HXY 81-82 quando... absolutis om. AHXY
81 non om. DZ 83 totalis] quam si non sint partes alicuius totius add. HXY Romae om. DZ
. hic sine] hic sic B, hic CG, absque hoc DZ, hoc add. H 84-85 omnibus... hic om. BCDGHZ

⁶ Cf. Ockham, ibidem, c. 26 (ed. cit., p. 300, 8 - p. 302, 24).

ad locum istum vel ad locum medium, nec econverso; et ita conservantur in distinctis locis *a* et *b* quando non faciunt unum; igitur si *a* et *b* essent partes unius aquae, posset Deus conservare *a* et *b* in distinctis locis et destruere omnia accidentia absoluta in eis. Quo posito, illa substantia totalis esset quanta per *a* et *b*, ⁹⁰ quae sunt eius partes distantes situ, quod est propositum.

Confiratur, quia si Deus per potentiam suam absolutam conservaret totam substantiam maris oceani sine omnibus accidentibus absolutis, non necessitaretur Deus ad transferendum substantiam aquae quae est in oriente ad aquam maris quae est ⁹⁵ in occidente, vel ad locum medium, nec econverso; sed hoc posito, manifestum est quod illa substantia esset quanta per proprias partes, quarum aliquae sunt in oriente et aliquae in occidente.

[PROBATIO 4]

Quarto, quia⁷ quando subiectum et accidens habent partes ¹⁰⁰ sibi correspondentes sic quod distinctis partibus accidentis correspondent distinctae partes substantiae, tunc non minoris potentiae est conservare partes accidentis destruendo substantiam sine omni motu locali accidentis et partis eius, quam conservare partes substantiae sine omni motu locali destruendo omne accidens absolutum in substantia; sed primum facit Deus in Eucharistia destruendo substantiam panis et conservando eius accidentia; 105 igitur potest Deus facere secundum. Quo facto, manifestum est quod illa substantia est quanta per proprias partes.

Confiratur, quia⁸ magis rationabile est quod sub- ¹¹⁰

86 istum] vel ad locum istum add. DZ 88 aquae om. BCDHZ 90 illa] a BCG,
aqua HXY, aliqua D substantia om. HXY 93 substantiam] aquam DZ, aquae add. HXY
maris] maioris H 95 substantiam aquae] aquam DHXYZ, maris add. GH 100 subiectum]
substantia B 104 partis] partium DGZ

⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 302, 25 - p. 304, 19). ⁸ Cf. Ockham,
ibidem (ed. cit., p. 308, 16-29).

stantia habens partes distantes localiter sit in loco divisibili sine omni accidente, ita quod tota substantia sit in toto loco et pars in parte, quam quod substantia carens omni parte sit in loco divisibili, ita quod tota sit in toto loco et tota in qualibet parte;
 115 sed secundum est verum de facto, sicut patet de angelo et anima separata; igitur primum potest saltem esse verum per potentiam Dei.

[PROBATIO 5]

Quinto, quia⁹ omnis res absoluta existens sub aliquo accidente absoluto per informationem, ita quod totum subiectum est sub toto accidente et pars sub parte, potest per potentiam divinam coexistere eidem accidenti sine inherentia et informatione. Hoc statim probatur per hoc quod respectus extrinsecus adveniens potest corrumpi manentibus extremis; inherentia autem accidentis ad substantiam est respectus extrinsecus adveniens; igitur etc. Tunc si Deus conservaret substantiam ligni praesentem quantitati sine informatione et inherentia ita quod tota sit praesens toti quantitati et pars parti, sicut ista quantitas habet partem distantem localiter a parte, ita substantia ligni habebit; et per
 125 consequens erit quanta per partes intrinsecas.

Si dicas quod ablato respectu inherentiae quantitatis ad substantiam, non erit substantia praesens quantitati praedicto modo:

Contra: respectus praesimalitatis substantiae ad quantitatem est prior respectu inherentiae quantitatis ad substantiam; quod patet, quia respectus inherentiae non potest separari a respectu praesimalitatis, sed econverso potest, quia substantia potest esse multis praesens quae non inherent sibi; sed prius natura

115 anima] intellectiva add. B
sic G, sed XY, ergo DZ, om. BCH

122 inherentia] cohaerentia DZ
138 non om. ABCDZ

126 Tunc] sexto

⁹ Cf. Ockham, ibidem, c. 27 (ed. cit., p. 312, 5 - p. 316, 5).

potest separari a posteriore, saltem per potentiam divinam; igitur respectus praesimalitatis totius substantiae ad quantitatem potest ¹⁴⁰ separari ab inherentia quantitatis ad substantiam. Quo posito, tota substantia ligni erit praesens toti quantitati et pars parti sine inherentia; et per consequens ista substantia habet partem distan-tem a parte per se; igitur sic est quanta per proprias partes.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e, nego assumptum, ¹⁴⁵ quia esse quantum non convenit substantiae per aliquid accidens, nec accidenti per substantiam. Ideo neutri convenit primo sicut passio.

QUAESTIO 24

**UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS
PER SUAS PARTES INTRINSECAS POSSIT ESSE QUANTA
SINE QUANTITATE ADDITA SIBI¹**

Q u o d n o n: Quia substantia non est alba sine albedine; ⁵ igitur nec est quanta sine quantitate. Consequentia patet, quia eadem est ratio utrobique.

C o n t r a: Substantia potest esse quanta per partes intrinsecas; ponatur igitur in esse, et nullum impossibile sequitur quod de facto sit quanta sine omni quantitate. ¹⁰

¹⁴⁶ aliquod om. A

QUAESTIO 24. *Pro hac quaestione accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur. – 2 materialis] extensa add. P 9 ponatur... impossibile] possibili autem posito in esse nul-lum sequitur impossibile igitur DZ 10 de facto om. HXY ; omni] addita P*

QUAESTIO 24. – ¹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 28, c. 29 (ed. cit., pp. 318-328; p. 330, 9 - p. 334, 16).

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod substantia per partes suas intrinsecas de facto est quanta sine omni re absoluta addita sibi.

[PROBATIO 1]

15 Quod probo multipliciter: primo sic: quando propositio verificatur pro rebus, si duae res sufficient ad eius veritatem, superfluum est ponere tertiam; sed istae propositiones ‘substantia materialis est quanta’, ‘substantia materialis est circumscriptive in loco’, ‘habet partem extra partem’, ‘habet partem distantem a parte’, et omnes consimiles verificantur pro rebus; et ad verificandum tales propositiones sufficit substantia cum suis partibus intrinsecis et locus, quia impossibile est quod substantia materialis sit in aliquo loco toto et partes substantiae sint in partibus loci nisi omnes illae propositiones sint verae, si formantur; igitur superfluum est ponere tertiam rem quae sit quantitas ad verificandum illas propositiones; sed propter aliam causam non ponitur; igitur etc. Minor patet, quia posita hypothesi quod tota substantia sit in toto loco et pars in parte, ita salvatur quod partes substantiae distant situaliter, quod substantia materialis potest recipere 30 qualitates quarum partes natae sunt distare localiter, quod substantia sit quanta, quod habet partem extra partem, quod est circumscriptive in loco, sicut ponendo aliquam quantitatem medianam, sicut patet ex dictis²; igitur etc.

Si dicis quod hoc est verum quando partes substantiae materialis sunt in distinctis locis, sed hoc non potest fieri sine quantitate media inter substantiam et qualitatem:

23 loco] et add. CG

27 etc] maior est nota et add. G

28 ita] AP, om. cert.

29 situaliter] localiter DZ

32 aliquam] AG, aliam BCHXY, illam DZ

² Cf. supra, lin. 15-27; *Quodlibet IV*, qq. 20-23.

Contra: ab eisdem causis et eadem virtute substantia materialis producitur in esse et eadem virtute partes eius producuntur in distinctis locis; sed per talem quantitatem non producitur talis substantia in esse, quia illa quantitas, si poneretur, est posterius substantia, et accidentis; et per consequens non producit prius in esse, sed solum efficiens.⁴⁰

Confirmatur, quia per idem habet res esse et esse distinctum; sed partes substantiae non habent esse per quantitatem; igitur nec distinguuntur situaliter per quantitatem.⁴⁵

[PROBATIO 2]

Secundo sic: omnis effectus sufficienter dependet ex suis causis essentialibus; si igitur distantia localis partium substantiae dependet ex illa quantitate media, tunc quantitas est causa distantiae illarum partium; sed hoc falsum est, quia nec finalis nec efficiens; tum quia posterius nihil efficit circa prius essentialiter; tum quia hoc posito, adhuc illa substantia esset quanta per partes intrinsecas sine illa quantitate, quae solum est causa extrinseca illius distantiae; aliter cum Deus sit causa efficiens illius distantiae, supplens causalitatem cuiuscumque causae secundae quando sibi placet, non posset facere illam substantiam habere distantiam partium sine tali quantitate media, quod falsum est.⁵⁰

Nec illa quantitas est causa materialis, certum est, nec formalis illius distantiae partium, sicut aliquid est album per albedinem. Quia tunc sicut impossibile est quod aliqua sint alba sine albedine, et hoc sive sint separata ab invicem sive sint partes alicuius totius, ita esset impossibile quod illa quae modo distant localiter per quantitatem, distarent localiter sine quantitate tali, et hoc sive sint partes alicuius totius sive sint separata, cuius oppo-

37 virtute] qua add. DZ 38 et] om. ABCDZ 39 locis om. ABC 40-41 posterius] posterior DGHXYZ 41 prius] partes HXY 47 suis om. ACP 49 quantitas] HXY, om. cett. 53 quae] quia BCDGHZ 56 substantiam om. DHPXY habere] A, habentem B, om. cett. 61 sive¹] cum A 64 sive¹] cum A

65 situm prius probatum est³; et patet, quia Deus posset dividere lignum in duas partes et ponere unam Romae et aliam hic, et separare ab omnibus accidentibus; quo facto, illa distarent localiter, et tamen sine tali quantitate. Et eodem modo esset si essent partes unius ligni sicut prius.

70

[PROBATIO 3]

Tertio sic: suppono cum Scoto⁴ quod Deus posset conservare corpus Christi in Eucharistia sub hostia absque hoc quod haberet esse circumscriptive in caelo vel alibi. Quo posito, quaero: aut illa quantitas distincta a substantia et qualitate quae praefuit 75 in corpore Christi manet, aut non. Secundum non potest dari, quia absolutum non variatur propter variationem respectuum nec destruitur; ubi autem in caelo non est nisi respectus; igitur propter hoc quod corpus Christi solum perdit illud ubi in caelo, non corrumpitur illa quantitas absoluta sicut nec corpus Christi, quia 80 solum cessat habere illud ubi; igitur oportet dare primum, quod illa quantitas maneat in corpore Christi sub hostia; et per consequens corpus Christi ibi erit vere quantum quia habet talem quantitatem in se. Sed hoc est falsum, quia illud corpus, ut ibi, non habet partem extra partem nec partem distanteam a parte; 85 aliter enim sequitur quod distinctae partes corporis Christi co-existerent distinctis partibus hostiae, et per consequens in nulla parte hostiae esset totum corpus Christi; igitur corpus Christi ibi non est quantum, et per consequens quantitas non est talis res media.

90 Ad principale dico quod non est simile, quia albedo informat corpus album; sic non est de quantitate, sicut patet ex dictis⁵.

69 sicut] patet add. XY 71 cum Scoto om. HXY 76 non om. CGXY 76-77 nec destruitur om. DZ 77 ubi] AP, cum BCDGHXY, si Z⁴ caelo] esse circumscriptive add. HXY est] sit HXY, non destruitur add. DZ

³ Cf. *Quodlibet IV*, q. 23, lin. 79-91. ⁴ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 10, q. 3, nn. 3-5 (ed. Vivès, XVII, pp. 223-224). ⁵ Cf. supra, lin. 58-69.

QUAESTIO 25

UTRUM POSSIT EVIDENTER PROBARI
 QUOD QUANTITAS SIT RES ABSOLUTA
 DISTINCTA A SUBSTANTIA ET QUALITATE

Quod sic: Quia quando aliqua duo sic se habent quod 5
 unum manet, aliud non manet, necessario distinguuntur realiter;
 sed in rarefactione manet tam substantia quam qualitas, et non
 manet quantitas; quia ex quo in raro est plus de quantitate quam
 in denso, oportet in rarefactione vel totam quantitatem praecedentem corrumphi, vel quod sint duae quantitates in eodem sub- 10
 icto; secundum non est ponendum; igitur primum, et per consequens necessario distinguuntur.

Contra: Nec potest hoc probari per se nota nec
 per experientiam; igitur non evidenter.

[OPINIO MULTORUM
 PROBATIO 1]

15

Ad istam quaestionem dicitur a multis quod sic. Quod probatur multipliciter: primo sic: nullum¹ accidens est idem cum substantia; sed omnis quantitas est accidens, quia est in praedicamento accidentis; igitur etc. 20

QUAESTIO 25. – 22 quod] in rarefactione aliquid adquiritur et add. B

QUAESTIO 25. – ¹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 30 (ed. cit., p. 354, 21-22; p. 356, 17-20); Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 41 (cod. cit., f. 52r-52v).

[PROBATIO 2]

Secundo sic: experientia ² docet quod in condensatione aliquid perditur; sed non substantia nec qualitas secundum Philosophum, IV *Physicorum* ³; igitur quantitas aliqua corrumptur, et
25 substantia non; igitur distinguuntur.

[PROBATIO 3]

Tertio sic: longitudo ⁴ et latitudo aeris et ignis sunt eiusdem speciei, sicut omnis quantitas cum alia quantitate; sed ignis et aer non sunt eiusdem speciei; igitur illae quantitates distinguuntur
30 a substantiis.

[PROBATIO 4]

Quarto, quia ⁵ impossibile est naturaliter duo corpora esse simul in eodem loco; sed substantia et qualitas sunt simul; igitur si utrumque est quantitas et corpus, igitur duo corpora sunt simul, immo tot essent corpora naturaliter simul quot sunt qualitates materiales simul naturaliter cum substantia, puta sapor, color, odor, dulcedo, calor, et sic de aliis.

[PROBATIO 5]

Quinto sic: impossibile ⁶ est quod idem sit per se individuum
40 substantiae et qualitatis; igitur impossibile est quod idem sit per

33-34 igitur si] et ABCG 34-35 igitur... immo om. HXY 36 simul naturaliter
om. HXY // naturaliter om. DZ 37 odor... calor om. GHXY

² Cf. Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 54r); Ockham, ibidem, I, q. 3 (ed. cit., p. 116, 25-28). ³ Cf. Aristot., *Physica*, IV, c. 9, t. 84 (217a 21 - 217b 16). ⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 116, 29 - p. 118, 3); II, c. 30 (ed. cit., p. 356, 28 - p. 358, 3). ⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 358, 8-22); I, q. 3 (ed. cit., p. 118, 9-20); Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 52v).

⁶ Cf. Chatton, *Reportatio*, III, d. 2, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 115rb). Hoc argumentum dicit Chatton frequenter factum.

se individuum substantiae et quantitatis. Antecedens est verum. Consequentia patet, quia ita essentialiter praedicatur ‘quantitas’ de suo individuo sicut ‘qualitas’ vel ‘substantia’ de suo individuo.

Et c o n f i r m a t u r, quia individuum substantiae et qualitatis sic se habent ad substantiam et qualitatem quod impossibile ⁴⁵ est quod illud individuum sit, nisi sit substantia vel qualitas; igitur eodem modo impossibile est quod individuum quantitatis sit, nisi sit quantum.

[AD PROBATIONEM 1]

Ad primum istorum dico ⁷ cum Anselmo, *Monologion*, ⁵⁰ c. 25 ⁸, quod ‘accidens’ tripliciter dicitur, scilicet stricte, large et largissime. S tric te accipitur pro aliqua forma accidentalis informante substantiam, quae non facit unum per se cum subiecto suo; exemplum est de albedine, nigredine et huiusmodi. L arge accipitur pro omni praedicabili contingenter de aliquo, quod potest successive affirmari et negari de illo propter transmutationem suam vel alterius; exemplum de similitudine, aequalitate et huiusmodi. Potest enim Sortes successive dici similis Platonis vel propter mutationem Sortis ad albedinem si Plato sit albus, vel propter mutationem Platonis si Sortes sit albus. L argissime ⁶⁰ accipitur ‘accidens’ pro omni praedicabili contingenter et successive de aliquo; et hoc indifferenter sive tale praedicabile possit successive competere alicui per mutationem propriam et alienam, sive tale praedicabile sibi competit successive propter mutationem alienam. Et sic ‘accidens’ dicitur de Deo. Exemplum: Deus dici- ⁶⁵

⁴¹ verum] ergo consequens add. B ⁵⁶ et negari om. A ⁵⁶⁻⁵⁷ de... alterius
om. XY ⁶²⁻⁶³ et... alicui] sive hoc sit HXY ⁶³ per] propter CGHXY [i] et] vel GHXY
⁶⁴⁻⁶⁵ sive... alienam] solum HXY, om. B

⁷ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 32 (ed. cit., p. 384, 6 - p. 388, 23); *Summa Logicae*, I, c. 25 (ed. cit., p. 81, 5 - p. 82, 33). ⁸ Cf. Anselmus, *Monologion*, cap. 25 (ed. Schmitt, I, p. 43).

tur contingenter creans, Dominus et huiusmodi; et successive dicitur creans et non-creans solum propter mutationem creaturae.

Primo⁹ modo accipiendo ‘accidens’, dico quod non omnis quantitas est accidens, sicut nec omnis relatio est accidens, quia relationes dictae de Deo ex tempore non sunt accidentia talia.

Secundo modo accipiendo, sic est accidens, sicut relatio, quia ‘quantum’ et ‘quantitas’ contingenter praedicantur de substantia aliqua propter solam mutationem localem ipsius substantiae. Nam haec est vera modo de facto ‘substantia materialis corporis Christi est quantitas’, sicut haec est vera de facto ‘substantia corporis Christi habet partem extra partem’, puta in caelo. Sed si illa substantia per potentiam Dei desineret esse in caelo perdendo solum illud ubi et solum haberet esse sub hostia, tunc haec esset vera ‘ista substantia non est quantitas’, quia tunc illa substantia non haberet partem extra partem; et tamen corpus Christi non corrumpitur, sed solum cessat esse praesens uni loco in caelo et incipit esse praesens alteri loco sub hostia. Et per consequens haec contradictoria ‘esse quantitas’ et ‘non esse quantitas’ successive verificantur de illa substantia propter solum motum localem sui.

Ad formam argumenti dico quod haec ‘quantitas est accidens’ est distinguenda penes tertium modum aequivocationis, eo quod li quantitas potest supponere personaliter vel simpliciter vel materialiter. Primo modo, haec est vera ‘quantitas est accidens’, quia aliqua quantitas, puta albedo, est accidens; et haec similiter est vera ‘quantitas est substantia’, quia aliqua quantitas est substantia, ut ‘quantitas’ supponit personaliter, quia indefinita verificatur pro uno singulari; unde haec quantitas, demonstrata substantia corporis Christi in caelo, est substantia.

71 *accidens*] *quantitas add.* DXYZ .. sicut relatio *om.* A .. *relatio*] est sic (*om.* DZ) *accidens add.* BCDZ 87 *simpliciter vel om.* A 88-89 *quia... quantitas*] et haec similiter *qualitas est accidens B* 90 *est¹ substantia¹*] *non est accidens XY* *quia... substantia*] HXY, *om. cett.* 92 *substantia*] *quantitate XY*

⁹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 33 (ed. cit., pp. 400-406); *Sent.*, IV, q. 4 L (Ad quartum, ad initium).

Si autem ‘quantitas’ supponit simpliciter vel materialiter, sic est haec vera ‘omnis quantitas est accidentis’, quia sic accipitur pro 95 voce vel conceptu; et sic est haec falsa ‘substantia est quantitas’. Sed personaliter accipiendo, est vera.

[AD PROBATIONEM 2¹⁰]

Ad secundum dico quod illa experientia est ad oppositum, nam in condensatione tota quantitas praecedens non corrumpi- 100 tur, quia sapor, color et omnia accidentia talis corporis condensati continue corrumperentur propter corruptionem subiecti immediati; igitur remanet; aut igitur tota sine aliqua novitate partis, et tunc ista substantia fit minoris quantitatis sine corruptione rei absolutae; aut pars quantitatis corrumpitur, et tunc quaero de 105 subiecto primo illius quantitatis: aut remanet naturaliter sine quantitate, quod non potest dari; aut est subiectum alicuius quantitatis novae, et hoc non, quia non est maior ratio quod una pars condensati recipiat novam quantitatem quam alia, et per consequens vel tota quantitas erit nova vel nulla pars; aut est subiectum quan- 110 titatis praexistentis, et hoc non, quia quantitas non potest naturaliter migrare a subiecto in subiectum; igitur nulla res abso- luta ibi corrumpitur.

Ideo dico quod sicut tenentes¹¹ quantitatem esse rem medium inter substantiam et qualitatem dicunt quod res condensatur quia 115 partes quantitatis propinquius iacent nunc quam prius virtute causae agentis, quae facit partes illius moveri localiter et minus distare nunc quam prius sine omni corruptione quantitatis, ita per omnia

101 quia] tunc add. XY 103 remanet] aliquid add. DZ || aut igitur] substantia H
novitate] mutatione DZ 104 substantia om. A

10 Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 37 (ed. cit., p. 452, 9 - p. 458, 20); I, q. 3 (ed. cit., p. 128, 5 - p. 130, 24); *Summa Logicae*, I, c. 44 (ed. cit., p. 132, 26 - p. 133, 37); *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 86 (cod. cit., ff. 159vb-161rb). 11 Cf. Ps.-Campsall, *ibidem* (cod. cit., f. 53v).

dico quod substantia condensatur quia partes eius virtute effi-
 120 cientes sine omni quantitate media magis nunc approximantur lo-
 caliter quam prius et minus distant localiter nunc quam prius
 sine omni perditione substantiae vel quantitatis. Et ita ista expe-
 rientia est ad oppositum.

[AD PROBATIONEM 3]

125 Ad tertium dico quod sicut secundum Ioannem Damascenum in *Logica*¹² sua, eadem res est in genere substantiae et in genere quantitatis secundum aliam et aliam intentionem; unde dicit sic: « Dicimus quod possibile est eamdem rem secundum aliam et aliam intentionem sub alio et alio praedicamento reduci »; et sequitur: « Corpus quidem secundum quod naturale est sub substantiam reducitur, secundum autem quod mathematicum, id est mensuratum, sub quantum »; ex quo sequitur quod duae res de genere substantiae possunt esse in diversis praedicamentis, puta substantiae et quantitatis; ita possibile est quod duae
 130 res sub una specie quantitatis contineantur et sub diversa specie substantiae. Et ita concedo¹³ quod longitudo ignis et aeris, quae non distinguuntur ab igne et aere, sunt eiusdem speciei in praedicamento quantitatis, quia longitudo quae est species quantitatis praedicatur univoce de hac longitudine et illa; et tamen sunt di-
 135 versae speciei in genere substantiae. Sed licet¹⁴ longitudo prae-
 140

123 opositum] propositum A 131 substantiam] AB, substantia *cett.* 131-132 ma-
 thematicum] magnum DZ 132 quantum] quantitate DGHXYZ 133 duae] eadem DHZ,
om. XY || de... substantiae *om.* DZ possunt] potest DHZ 135 diversa specie] diversis
 speciebus DHXYZ

¹² Cf. Ioannes Damascenus, *Dialectica*, versio Grossatesta, cap. 33 (ed. Colligan, p. 32), cap. 49 (PG 49, 627 AB); Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 38, c. 17 (ed. cit., pp. 460-462; p. 246, 5 - p. 248, 21); I, q. 3 (ed. cit., p. 136, 22 - p. 138, 26). ¹³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-3, c. 18 (ed. cit., p. 653, 68-76). ¹⁴ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 39 (ed. cit., p. 464, 1 - p. 466, 25); I, q. 3 (ed. cit., p. 138, 27 - p. 140, 14).

dicetur in quid de hac longitudine et illa, non tamen de pronomine demonstrante rem extra. Exemplum: haec praedicatio est univoca et in quid 'haec longitudo est longitudo', sed haec non 'haec substantia, vel haec res, est longitudo' demonstrando hanc substantiam per terminum absolutum.

145

[AD PROBATIONEM 4¹⁵]

Ad quartum dico quod 'corpus' dupliciter accipitur: uno modo, pro individuo per se existente in genere substantiae, quod non est natum esse pars alicuius existentis per se in genere substantiae; aliter accipitur pro illo quod per partes intrinsecas est longum, latum et profundum. Primo modo, impossibile est duo corpora per naturam esse simul, et de talibus loquitur Philosophus¹⁶. Secundo modo, est possibile quando unum natum est esse forma alterius; et ita est in proposito de qualitatibus.

155

S i d i c i s: duo corpora primo modo non possunt naturaliter esse simul propter repugnantiam dimensionum, et per consequens nullae dimensiones possunt esse simul:

R e s p o n d e o: dimensionibus primorum corporum repugnat naturaliter esse simul, licet non repugnet eis esse simul per divinam potentiam; sed dimensionibus secundorum non repugnat. Et non est alia causa huius quaerenda nisi quia natura rei talis est. Et hoc constat nobis partim per rationem, partim per experientiam: per rationem enim constat quod quantitas non est res media inter substantiam et qualitatem; per experien-

165

141 in quid] univoce HXY 144-145 hanc... per] per hanc substantiam DZ 145 per] et A, om. G " terminum absolutum] talem actum A, particularem absolutam G 156 primo modo] secundo modo ADZ, om. B 162 alia] aliqua ABC " nisi om. ABCDZ

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 40 (ed. cit., p. 472, 1 - p. 476, 22); I, q. 3 (ed. cit., p. 140, 24 - p. 142, 13); *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 47 (cod. cit., f. 152va-152vb). ¹⁶ Cf. Aristot., *Physica*, IV, c. 1, t. 8 (209a 6-7).

tiam constat nobis quod materia et forma materialis et qualitas extensa sunt simul quando informant materiam. Similiter constat per experientiam quod quando unum corpus naturaliter per se existens intrat locum, aliud corpus exit.

¹⁷⁰ E t s i d i c i s: videmus quod speciebus in Eucharistia cedit corpus per se naturaliter existens, et tamen illae species sunt natae informare substantiam:

¹⁷⁵ R e s p o n d e o quod hoc est vel quia qualitas praeexistens non est nata informare subiectum in quo numquam producta fuit, vel quia corpus cedens habet consimiles qualitates, vel quia Deus vult sic facere.

[AD PROBATIONEM 5¹⁷]

Ad quintum dico quod consequentia non valet, quia 'substantia' et 'qualitas' sunt termini absoluti qui significant sua significata diversa uno modo significandi. Sic non est de 'quantitate'.

¹⁸⁰ Ad probationem dico quod 'quantitas' praedicatur essentia-
liter et in quid de suo individuo, sive de termino connotativo
individui, puta de talibus 'haec linea est quantitas', 'haec super-
¹⁸⁵ ficies est quantitas'; sed non praedicatur in quid de termino abso-
luto sui individui, puta de talibus 'Sortes est quantitas', 'hoc li-
gnum est quantitas', 'haec albedo est quantitas'.

Ad confirmationem dico quod non est simile,
quia 'quantitas' significat substantiam connotando ipsam habere
¹⁹⁰ partem extra partem; et quia substantia potest esse licet non
habeat partem extra partem, ideo potest esse licet non sit quan-

166 qualitas] quantitas H
tas BCH 175 fuit om. ACD

172 substantiam] corpus DZ
180 de] substantia et add. B

173 qualitas] quanti-
190-191 licet... esse
om. DZ

titas. ‘Substantia’ autem et ‘qualitas’ non sic connotant; ideo non potest esse nisi sit substantia vel qualitas.

Ad argumentum principale dico¹⁸ quod argumentum est ad oppositum, quia in rarefactione non corruptitur tota quantitas praecedens, quia tunc omnes qualitates, puta color, sapor, continue corrumperentur propter corruptionem subiecti; igitur remanet. Aut igitur tota sine aliqua novitate partis, et tunc fit corpus rarum sine acquisitione alicuius absoluti; aut pars quantitatis adquiritur de novo, et tunc quaero de subiecto primo²⁰⁰ illius: aut prius fuit naturaliter sine quantitate, quod non potest dari; aut fuit subiectum quantitatis, et tunc cum illa non corruptitur et recipit novam quantitatem, tunc habet duas quantitates, vel illa quantitas praecedens migrabit naturaliter de subiecto in subiectum; et cum eadem sit ratio de una parte rari et de toto,²⁰⁵ sequitur quod tota quantitas erit nova, vel nulla pars; sed tota non est nova, quia tunc naturaliter sunt duae dimensiones simul quarum una nata est expellere aliam. Ideo dico sicut prius¹⁹ de condensatione, quod substantia fit rara sine acquisitione quantitatis per hoc quod virtute causae agentis partes substantiae magis distant nunc quam prius.

¹⁹⁸ Aut] aliquid DZ || aliqua] alia DZ ²⁰⁹ quod... acquisitione om. DZ

¹⁸ Cf. nota 10; *De sacramento Altaris*, I, q. 3 (ed. cit., p. 114, 8-22); *Sent.*, IV, q. 7 L (Post medium). ¹⁹ Supra, lin. 114-123.

QUAESTIO 26

UTRUM PER PRINCIPIA FIDEI
 POSSIT SUFFICIENTER PROBARI
 QUOD QUANTITAS SIT RES ABSOLUTA
 5 DISTINCTA A SUBSTANTIA ET QUALITATE

Quod sic: Quia¹ fide tenemus quod quantitas manet in Eucharistia; sed si quantitas esset substantia, tunc sicut non manet substantia panis, ita non maneret eius quantitas, quod est contra fidem.

10 Contra: Omnia pertinentia ad fidem possunt salvari, ponendo substantiam et qualitates per partes intrinsecas esse quantas; igitur superfluum est ponere aliam quantitatem medium.

[OPINIO COMMUNIS
 PROBATIO 1]

15 Hic dicitur communiter quod sic. Quod probatur multipliciter: primo, quia² si aliqua quantitas esset substantia, tunc sequuntur duo inconvenientia contra fidem: primum, quod sicut substantia panis convertitur in corpus Christi, ita quantitas panis converteretur in corpus Christi; secundum, quod si-
 20 cut substantia panis convertitur ex vi sacramenti in substantiam corporis Christi, ita converteretur in quantitatem corporis Christi;

QUAESTIO 26. – 5 distincta om. DZ 8 non] nec AB] maneret] manet BDZ
 11 qualitates] qualitatem GHXYZ 11-12 quantas] quantitates HXY 12 aliam] ali-
 quam DGXYZ 20-21 substantiam corporis] corpus DZ

QUAESTIO 26. – ¹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, I, q. 3 (ed. cit., p. 120, 4-7); II, c. 30 (ed. cit., p. 354, 18-20). ² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 354, 6-17); I, q. 3 (ed. cit., p. 118, 23 - p. 120, 4); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 41 (cod. cit., f. 52r).

et sic corpus Christi virtute conversionis esset quantum et circumscriptive in loco sub hostia, quod est falsum.

[PROBATIO 2³]

Secundo sic: post consecrationem partes specierum sunt naturaliter incompossibilis in eodem situ, quia expellunt se invicem et alia corpora; ista naturalis incompossibilitas non competit eis per qualitates, quia albedo et aliae qualitates in eodem subiecto possunt intendi et in eodem situ, et substantia panis non, per fidem; igitur illa naturalis incompossibilitas erit per quantitatem medium.²⁵

[PROBATIO 3]

Tertio sic: illae species post consecrationem aut sunt incompossibilis in eodem situ cum alia substantia, aut non; si sic, igitur substantia quae prius fuit subiectum illarum, fuit incompossibilis³⁵ eis in eodem situ, quod falsum est. Assumptum patet, quia incompossibilitas est passio specifica, et talis passio si conveniat uni individuo, potest convenire cuilibet individuo eiusdem speciei. Si non sit naturaliter incompossibilis alteri substantiae in eodem situ, igitur requiritur alia res ad faciendum istas species incompossibilis substantiae; et non nisi quantitas media, quia qualitates sunt compossibilis in eodem situ cum substantia, et substantia panis non est ibi post consecrationem; igitur etc.⁴⁰

²⁵ specierum] qualitatum DZ 27 et] sicut G corpora] illa add. DZ 29 non]
est ibi add. HXY 30 illa om. BCDGZ 34 alia] aliqua A 35 fuit¹ om. ABC fuit²]
est G 36 situ om. ABCDG 41-42 substantiae... compossibilis om. B 41 substantiae
om. A media] distincta DZ, om. G 42 substantia¹] panis add. B

³ Haec et sequentes probationes recitantur a Chatton, *Reportatio*, III, d. 2, q. 1, art. 1 (cod. cit., f. 115rb).

[PROBATIO 4]

⁴⁵ Quarto sic: causa naturalis potest qualitates in hostia consecrata de novo producere et priores augmentare, quia hoc negare est tollere omnem certitudinem quam habemus via sensus et dare infideli occasionem errandi et non credendi, eo quod ad praesentiam ignis videmus illas species calefieri post consecrationem sicut ante; sed causa creata non potest aliquid agere sine passo, et substantia non est ibi; igitur est ibi quantitas.

[PROBATIO 5]

Quinto sic: si substantia corporis hominis haberet naturalem incompossibilitatem ad essendum in eodem situ cum alio ⁵⁵ corpore, tunc corpora beatorum vel non movebuntur vel violenter erunt cum aliis corporibus quando transibunt caelum, quia contra inclinationem naturalem.

[OPINIO AUCTORIS]

Sed ista opinio non videtur vera, quia⁴ quando propositio verificatur pro rebus etc.; sed partes substantiae essentials et qualitates salvant omnia apparentia quae per fidem salvari possunt. Nec istae rationes concludunt.

[AD PROBATIONEM 1⁵]

Ad primum istorum dico dupliciter: uno modo, quod ⁶⁵ concedendum est quod quantitas illa quae est substantia panis convertitur in corpus Christi, sicut conceditur quod substantia

⁶⁰ etc] si duae res sufficiunt ad eius veritatem superfluum est ponere tertiam G

⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, II, c. 29 (ed. cit., p. 350, 25 - p. 352, 6). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 31 (ed. cit., p. 360, 4 - p. 378, 6); I, q. 3 (ed. cit., p. 142, 17 - p. 154, 8).

panis convertitur in corpus Christi. Nec oppositum illius inventur in aliquo scripto authentico. Unde in omnibus talibus argumentis ponenda est definitio quantitatis loco nominis, et videntur est quid sequitur. Haec enim est definitio quantitatis: res ⁷⁰ habens partem distantem situatiter a parte. Et ideo sicut haec est concedenda de virtute sermonis ‘res sive substantia panis habens partem distantem a parte convertitur in corpus Christi’, ita est haec concedenda de virtute sermonis ‘quantitas panis convertitur in corpus Christi’.

75

Aliter dico quod quamvis quantitas panis et substantia eius significant idem, tamen ista potest esse vera ‘substantia panis convertitur in corpus Christi’, et haec falsa ‘quantitas panis convertitur in corpus Christi’; quia si Deus faceret substantiam panis definitive in loco et nullibi circumscriptive, et ponamus definitionem quantitatis loco nominis, si Deus converteret illam substantiam in corpus suum, tunc est haec vera ‘substantia panis convertitur in corpus Christi’, et haec falsa ‘quantitas panis convertitur in corpus Christi’, sicut haec est falsa illo casu posito ‘res habens partem extra partem convertitur in corpus Christi’, propter ⁸⁰ falsam implicationem qua implicatur substantiam habere partem distantem a parte.

85

Et totum hoc est propter diversum modum significandi. Exemplum: ‘homo’ et ‘humanitas’ significant eamdem rem, et tamen haec conceditur ‘homo est albus’ et haec negatur ‘humana- ⁹⁰ nitas est alba’. Similiter secundum multos albedo et similitudo non sunt res distinctae, et tamen haec est vera ‘albedo est’, quando haec est falsa ‘similitudo est’; et hoc est propter diversam connotationem. Ita est in proposito, quod ‘quantitas’ connotat illud de quo praedicatur habere partem distantem a parte, et hoc ⁹⁵ non connotat ‘substantia’. Ideo potest una esse vera, altera existente falsa.

71 parte] convertitur in corpus christi add. DZ
80-82 et²... suum om. B

83 panis] BG, om. cett.

71-73 Et... parte om. BCGH

Ad aliud⁶ dico quod de virtute sermonis haec debet concedi ‘substantia convertitur in quantitatem corporis Christi’, sicut haec
 100 ‘panis convertitur in substantiam corporis Christi’; quod patet ponendo definitionem loco nominis, sicut prius. Nam haec est vera ‘panis convertitur in substantiam corporis Christi quae habet partem distantem a parte’, puta in caelo; igitur alia⁷ est aequareliter vera.

105 Aliter dico quod haec potest esse vera ‘panis convertitur in substantiam corporis Christi’, hac existente falsa ‘panis convertitur in quantitatem corporis Christi’; quod patet sicut prius⁸, si corpus Christi solum habeat esse definitive sub hostia et nullibi circumscriptive. Et hoc est propter diversum modum significandi. Exemplum: relatio dependentiae panis et corporis Christi ad Deum non est alia res ab illis, et tamen nec conceditur quod relatio dependentiae panis convertitur in corpus Christi, nec quod substantia panis convertitur in relationem dependentiae corporis Christi. Et hoc totum est propter diversam connotationem hinc
 110 inde. Sic est in proposito, sicut prius⁹ patet.

Et quando ultra dicitur¹⁰ quod corpus Christi virtute conversionis esset quantum et circumscriptive sub hostia, nego istud; quia ponendo definitionem quantitatis loco nominis, de virtute sermonis haec est concedenda ‘quantitas corporis Christi virtute
 115 conversionis incipit esse sub hostia’, similiter ‘est sub hostia’, sicut ista est concedenda ‘res habens partem distantem a parte, puta in caelo, incipit esse sub hostia’, ‘est sub hostia’. Sed haec est simpliciter falsa ‘corpus Christi virtute conversionis est quantum

99 quantitatem corporis] corpus B 100-106 quod... Christi om. A 102 corporis om. CG 103-104 aequareliter] aequivalenter DGZ 106-107 hac... Christi om. B 114 Christi] ad deum add. B 119-121 quantitas... concedenda om. B 120 similiter... hostia om. GHXY ; similiter] vel Z, quod add. AC 121 res] corpus christi DZ 122 caelo] virtute conversionis add. B ; hostia¹¹] vel add. DZ est... hostia om. BGHXY

⁶ Supra, lin. 19-21. ⁷ Scil., supra, lin. 99. ⁸ Supra, lin. 76-87.

⁹ Supra, lin. 76-97. ¹⁰ Supra, lin. 22-23.

et circumscriptive in loco sub hostia', sicut haec est falsa 'corpus Christi virtute conversionis est habens partem distantem a parte ¹²⁵ sub hostia'.

[AD PROBATIONEM 2]

Ad secundum principale dico quod partes qualitatis iam productae in diversis partibus subiecti distantibus situ sunt ita naturaliter incompossibilis in eodem situ sicut partes quantitatis mediae; et ideo si illae partes separentur a subiecto et conserventur, sicut est in Eucharistia, non plus possent per naturam fieri in eodem situ quam possunt quando fuerunt in diversis partibus subiecti.

Et ad probationem dico quod qualitates possunt intendi in ¹³⁵ eodem subiecto et situ per partes fiendas in eodem subiecto naturaliter, sed non per partes iam productas in diversis partibus subiecti, quia hoc est impossibile naturaliter, licet posset hoc fieri a Deo.

[AD PROBATIONEM 3]

140

Ad tertium dico ¹¹ quod illae species post consecrationem sunt naturaliter incompossibilis cum alia substantia in eodem situ, sicut patet ad sensum quod alia substantia eis cedit. Et hoc forte est quia non sunt naturaliter compossibilis cum aliqua substantia in eodem situ nisi cum illa in qua primo producuntur sicut ¹⁴⁵ in subiecto. Sed tunc non sequitur: alia substantia est incompossibilis in eodem situ; igitur substantia in qua praefuerunt est eis incompossibilis in eodem situ.

Et ad probationem ¹² dico quod illud principium non intel-

¹²⁸ qualitatis] quantitatis XY 135-139 Et... Deo om. H 136 fiendas] de novo
products DZ 137-138 sed... naturaliter om. A 142 aliqua BC 144 aliqua]
alia ADZ 146 aliqua A est] eis add. H 149 dico] dicitur DZ, om. A

¹¹ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 25, lin. 170-176. ¹² Supra, lin. 36-38.

150 ligitur de eadem passione numero sed specie, puta quod quando aliqua passio competit alicui individuo, potest consimilis passio competere cuilibet individuo eiusdem speciei. Sicut dilectio respectu Sortis est incompossibilis odio respectu Sortis in eodem subiecto, puta in Sorte, sed dilectio respectu Platonis et odium 155 respectu Sortis stant simul in eodem, et tamen istae dilectiones sunt eiusdem speciei. Sed bene consimilis incompossibilitas competit dilectioni respectu Platonis, scilicet incompossibilitas ad odium respectu Platonis.

Ad propositum dico quod licet istae species non sint incom-
160 possibles substantiae in qua prius fuerunt in eodem situ sicut sunt incompossibles alteri substantiae, tamen consimilis incompossibilitas existendi in eodem situ competit substantiae quam prius informaverunt, non respectu istarum specierum, sed respectu accidentium eiusdem speciei alterius substantiae. Et ita 165 intelligitur illud principium.

[AD PROBATIONEM 4]

Ad quartum dico quod idem argumentum est contra te, ponendo¹³ quantitatem de rarefactione et condensatione quantitatis ubi non potes dare subiectum. Ideo pro omnibus talibus pos-
170 test dici¹⁴ quod omnia apparentia sensui quae fiunt circa hostiam

152-153 respectu *om.* DZ 153-157 Sortis¹... respectu] AXY, *om. cett.* 153 Sortis¹] platonis XY Sortis²] platonis XY 153-154 in... Sorte *om.* XY 154 *sed*] et non XY „Platonis] sortis XY 154-155 et... codem *om.* XY 157 Platonis] sortis XY „scilicet incompossibilitas] est incompossibilis DGHZ, *om.* XY 158 respectu *om.* DZ „Platonis] sortis XY 162-163 quam... informaverunt] cuilibet HXY 162 alterius *om.* DZ
165 intelligitur] verificatur DZ 167 idem] illud CDZ 167-169 ponendo... quantitatis] scilicet de rarefactione et condensatione si ponatur quantitas alia res HXY 169 ubi... subiec-
tum] nam quantitas non potest pati solum et XY ubi] nam quantitatibus H

¹³ Cf. Chatton, ibidem (cod. cit., f. 116ra); IV, q. 5, artt. 2-3 (cod. cit., f. 135rb-135va); Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 53v-54r). ¹⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 S (Ad initium).

non-consecratam, per ordinationem divinam fiunt circa hostiam consecratam immediate a Deo, ex quo non possunt fieri a potentia creata. Dico igitur quod tam augmentatio quam productio novae qualitatis fiunt totaliter et immediate a Deo, sicut tu ponis de rarefactione.

175

Nec plus tollitur hic certitudo quae habetur via sensus, nec datur infideli occasio non credendi, quam per rarefactionem et condensationem quantitatis. Unde ista constant partim ex fide, partim ex ratione, [partim ex experientia]. Per fidem tenemus quod substantia panis non remanet post consecrationem; per rationem tenemus quod quantitas non distinguitur a substantia et qualitate; et per experientiam tenemus quod causa creata presupponit passum in sua actione; ex quibus sequitur quod omnia talia fiunt immediate a Deo.

[AD PROBATIONEM 5]

185

Ad quintum dico quod unum corpus substantiale habere naturalem incompossibilitatem existendi cum alia substantia potest dupliciter intelligi: uno modo, quia si existeret in eodem situ cum alio corpore, habet virtutem activam naturalem movendi se ne existat cum illo corpore, sicut grave movendi [se] sursum; et si sic haberet substantia naturalem incompossibilitatem existendi cum alio corpore, tunc violenter esset cum alio corpore. Sed sic nulla substantia habet naturalem incompossibilitatem existendi cum alio.

Aliiter dicitur habere incompossibilitatem naturalem, quia existens per se non potest naturaliter se facere in eodem situ cum alio corpore, nec etiam existens in uno situ cum alio corpore potest naturaliter se facere in loco alio per se. Et quod sic habet incompossibilitatem naturalem, existens in eodem situ cum alio

177 occasio] errandi vel add. DZ
substantia HXY 197 corpore²] non add. ABCD
existendi H, essendi XY

191 sursum] deorsum DHXYZ
198 alio] aliquo ABCDZ

194 alio] alia
199 existens]

200 corpore, non est ibi violenter; et sic una substantia habet incompossibilitatem naturalem existendi cum alia in eodem situ, et sic est de corporibus gloriosis.

Ad argumentum principale dico¹⁵ quod quantitas quae est substantia panis non manet post consecrationem, 205 sed quantitas quae est qualitas manet, et nulla alia quantitas. Et oppositum istius non habetur ex Scriptura sacra.

QUAESTIO 27

UTRUM DE INTENTIONE PHILOSOPHI SIT PONERE QUANTITATEM DISTINCTAM A SUBSTANTIA ET QUALITATE

Quod sic: Quia¹ secundum eum in *Praedicamentis*², multum album non est quantum nisi per accidens; sed si quantitas esset substantia, album esset quantum per se; igitur etc.

Contra: Secundum sua principia³ pluralitas non est ponenda sine necessitate; sed non est necesse ponere talem rem medium; igitur etc.

10

[OPINIO COMMUNIS]

Hic dicitur communiter quod intentio Philosophi est ponere quantitatem rem absolutam medium inter substantiam et qualitatem.

QUAESTIO 27. – 4-5 multum *om.* DXYZ 6 substantia] vel (et G) qualitas *add.* GHXY
7-9 Contra... etc *om.* BCGH

¹⁵ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 31 (ed. cit., p. 380, 22 - p. 382, 6); I, q. 3 (ed. cit., p. 154, 9 - p. 156, 17).

QUAESTIO 27. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 45 (ed. cit., p. 139, 5-7). ² Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 6 (5a 38 - 5b 2). ³ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 6, t. 48 (259a 8-15).

[PROBATIO 1]

Quod probatur multipliciter: primo sic: Aristoteles⁴ ponit novem praedicamenta accidentium inter quae connumerat quantitatem; igitur est praedicamentum distinctum, et per consequens habet propria individua.

[PROBATIO 2]

Praeterea V *Metaphysicae*⁵, dicit quod « musicum et album quantum, per esse quantum quidem cui insunt»; igitur album est tantum quantum per illud cui inest.

[PROBATIO 3]

Praeterea ibidem⁶: « alia dicuntur secundum se quanta, alia per accidens: ut linea quantum aliquid secundum se, musicum vero secundum accidens ».

Item in *Praedicamentis*⁷ ponit aliquas quantitates habentes positionem quarum partes terminantur ad aliquem terminum communem, sicut partes lineae ad punctum; quod non potest intellegi de substantia.

30

[PROBATIO 4]

Praeterea I *Physicorum*⁸, contra Parmenidem probat plura esse si substantia et quantum sunt; sed hoc non valeret si substantia esset quantitas; igitur etc.

⁴ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 4 (1b 25-27); Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 30 (ed. cit., p. 356, 16-20); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 41 (cod. cit., f. 52r).

⁵ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 13, t. 18 (1020a 26-28); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 45 (ed. cit., p. 139, 9 - p. 140, 13). ⁶ Cf. Aristot., *ibidem* (1020a 14-17); Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 140, 14-16).

⁷ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 6 (4b 20 - 5a 6); Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 140, 17-22).

⁸ Cf. Aristot., *Physica*, I, c. 2, tt. 13-15 (185a 20 - 185b 5); Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 140, 29-31).

Contra: in *Praedicamentis*⁹, cap. *De substantia*, dicit quod nullum accidens distinctum realiter a substantia est susceptivum contrariorum per sui mutationem; sed si quantitas continua esset accidens absolutum distinctum a substantia et qualitate, et subiectum immediatum qualitatum, tunc mutaretur recipiendo qualitatem; et ita per sui mutationem reciperet contraria, quod est contra eum.

Praeterea IV *Physicorum*¹⁰, dicit quod aer potest condensari sine mutatione alicuius qualitatis, saltem non oportet quod amittat omnem qualitatem quam prius habuit; et tunc arguo de raro et denso sicut quaestione 25¹¹ argutum est, et apparebit evidenter quod non est intentio Philosophi ponere talem quantitatem medium.

Ideo dico¹² quod sicut mihi videtur, intentio Philosophi est quod quantitas continua non est res absoluta media inter substantiam et qualitatem.

[AD PROBATIONEM 1]

Ad primum istorum dico¹³ quod sicut secundum multos relatio est distinctum praedicamentum a ceteris, et tamen non est res distincta ab omnibus rebus absolutis, ita quantitas secundum

40-41 tunc... ita *om.* DZ 44 qualitatis] quantitatis H 45 qualitatem] quantitatem HY 47-49 Philosophi... intentio *om.* A 50 absoluta] *om.* DZ, distincta *add.* G

⁹ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 5 (4a 10-22); Ockham, *ibidem*, cap. 44 (ed. cit., p. 132, 18-23); Ps.-Campsall, *ibidem* (cod. cit., f. 52v). ¹⁰ Cf. Aristot., *Physica*, IV, c. 9, t. 84 (217a 21 - 217b 16); Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 132, 24 - p. 133, 37); Ps.-Campsall, *ibidem* (cod. cit., f. 52v).

¹¹ Cf. *Quodlibet IV*, q. 25, lin. 99-123, 194-211. ¹² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 44 (ed. cit., p. 134, 66-68). ¹³ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 35 (ed. cit., p. 428, 1-12; p. 432, 13 - p. 434, 27).

Philosophum est praedicamentum distinctum ab aliis, licet non importet rem distinctam a substantia et qualitate. Et hoc quia secundum Ioannem Damascenum in *Logica* sua, c. 32¹⁴, praedicamenta sunt quaedam praedicabilia et signa rerum, cuiusmodi sunt conceptus et voces ex quibus fiunt propositiones verae et falsae. Et huiusmodi termini possunt distingui in tantum quod praedicatio unius de alio sit impossibilis, quamvis significant omnino easdem res; sicut 'angelus' et 'angeli' eadem significant, et tamen haec est impossibilis 'angelus est angeli'.⁶⁰

Ad propositum dico quod substantia, qualitas, quantitas sunt distincta praedicamenta, quamvis non significant rem absolutam distinctam a substantia et qualitate, quia sunt distincti conceptus et voces easdem res diversimode significantes. Propter quod non sunt nomina synonyma, quia 'substantia' significat omnia sua significata uno modo significandi, puta in recto; 'quantitas' autem significat eadem diverso modo significandi, puta substantiam in recto et partes eius in obliquo: significat enim totam substantiam, et connotat ipsam habere partem distantem a parte. Et sic est de qualitate: exemplum ad hoc est de similitudine.

[INSTANTIA 1]

75

Si dicis: quantitas¹⁵ praedicamentum habet duas proprietates: prima est non habere contrarium; secunda est non suscipere magis et minus; quae non competit qualitati:

63 *easdem res*] *eamdem rem XY* || *eadem rem GHXY* 66 *quamvis*
quantitas add. DZ || *significant*] *significet DZ* 71 *substantiam*] *totum DZ*

¹⁴ Cf. Ioannes Damascenus, *Dialectica*, versio Grossatesta, cap. 32 (ed. Colligan, p. 29), cap. 48 (PG 94, 622 C); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 41 (ed. cit., p. 115, 38 - p. 116, 63). ¹⁵ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 6 (5b 11; 6a 24-25); cap. 8 (10b 12-14; 10b 26-28); Ockham, ibidem, cap. 47 (ed. cit., p. 149, 7-9).

[INSTANTIA 2]

80 Praeterea illa negativa est immediata in qua negatur unum generalissimum ab alio¹⁶:

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum dicendum¹⁷ quod ista est distinguenda ‘quantitati nihil est contrarium’ penes tertium modum aequivocationis,
 85 quia si ‘quantitas’ supponit simpliciter vel materialiter, sic nihil est sibi contrarium, quia termini positi in genere quantitatis non contrariantur, puta ‘bicubitum’, ‘tricubitum’. Si supponat personaliter, tunc haec est vera ‘quantitati nihil est contrarium’, quia indefinita ista verificatur pro substantiis; et haec similiter est
 90 vera ‘quantitati aliquid est contrarium’, quia ista indefinita verificatur pro qualitate. Sed Philosophus intendit quod istis terminis simpliciter vel materialiter acceptis nihil est contrarium, ‘bicubitum’, ‘tricubitum’.

Ad secundum¹⁸ dico quod non intelligit hoc de virtute ser-
 95 monis de omni quantitate, quia qualitas suscipit magis et minus, licet non substantia. Sed intelligit quod nullum contentum sub genere quantitatis sive sit vox sive conceptus praedicatur vere de aliquo, aliquando cum hoc adverbio ‘magis’, et aliquando cum hoc adverbio ‘minus’; sicut ista res non dicitur aliquando magis
 100 bicubita aliquando minus, sicut corpus aliquando dicitur magis album aliquando minus.

80 unum] genus add. DZ 85 vel] et DGHZ 88-89 haec... et om. BCGH
 89 similiter om. BCGH 92 contrarium] scilicet add. B, ut add. G, ut istis terminis add. DZ

¹⁶ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, cc. 2 et 32 (72a 8; 88b 17-21); Ockham, *De sacramento Altaris*, I, q. 3 (ed. cit., p. 92, 7-12); *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 164, 45-47). ¹⁷ Cf. Ockham, ibidem, cap. 47 (ed. cit., p. 149, 10 - p. 150, 37). ¹⁸ Supra, lin. 78. - Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 150, 38-43).

[AD INSTANTIAM 2]

Ad tertium dico¹⁹ quod illa negativa est immediata quando unum vere negatur ab alio universaliter, et hoc solum de substantia et qualitate, quae sunt praedicamenta absoluta. Sed hoc non est in proposito, quia haec est falsa ‘nulla substantia est quantitas’, nec oppositum invenitur a Philosopho alicubi.¹⁰⁵

Tertia²⁰ proprietas quantitatis convenit tam substantiae quam qualitati, scilicet esse aequale et inaequale.

[AD PROBATIONES 2 ET 3]

110

Ad secundum principale et tertium dico²¹ quod Aristoteles non loquitur ibi de ‘per se’ et ‘per accidens’ sicut I Posteriorum²². Nam hic²³ vocat propositionem ‘per se’ quae est vera, et simul cum hoc praedicatum nihil connotat quin aliquid tale consimili modo significandi connotetur per subiectum. Et sic ista est per se ‘linea¹¹⁵ est quantitas’, quia impossibile est quod haec sit vera ‘linea est’ nisi haec sit vera ‘linea est quantitas’, et praedicatum et subiectum eodem modo connotant partem distare a parte. Alias²⁴ propositiones vocat ‘per accidens’. Et isto modo est haec per accidens ‘album est quantum’, ‘musicum est quantum’; quia ‘album’ vel¹²⁰ ‘musicum’ non connotat partem distare a parte sicut ‘quantitas’ connotat, ideo ‘quantitas’ non ponitur in eorum definitione.

104 solum] contingit add. DZ, est add. XY 106 est¹] verum add. B

¹⁹ Cf. Ockham, ibidem, cap. 51 (ed. cit., p. 170, 224-29); III-2, c. 8 (ed. cit., p. 520, 47 - p. 521, 57). ²⁰ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 6 (6a 26-35); Ockham, ibidem, I, c. 47 (ed. cit., p. 151, 46-58). ²¹ Cf. Ockham, ibidem, cap. 45 (ed. cit., p. 140, 34 - p. 141, 42; p. 142, 90-91); *De sacramento Altaris*, II, c. 39 (ed. cit., p. 464, 2 - p. 468, 20). ²² Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, c. 4 (73a 21 - 74a 3). ²³ Scil., *Metaph.*, V, c. 13. ²⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 45 (ed. cit., p. 141, 45-53).

Et quando dicitur²⁵ quod sunt quanta per illud cui insunt, accipit ibi inesse per praedicationem, quia haec non est vera 'al-¹²⁵bum est quantum' nisi quia haec est vera 'superficies est quanta', de qua superficie praedicatur album.

Ad aliud²⁶ dico quod Philosophus ibi dat differentiam inter quantitatem continuam et discretam: una est quod partes quantitatis continuae permanentis faciunt unum numero, aliter¹³⁰ non est quantitas continua. Sed non oportet quod partes quantitatis discretae faciant unum numero; patet de partibus continui divisis et existentibus in diversis locis. Secunda differentia est quod inter partes continui nihil est medium, aliter non esset continuum. Sed inter partes quantitatis discretae potest esse medium locale. Tertia differentia est quod una pars continui debet protendi ad aliam, ita quod si per impossibile sit aliquod indivisible medium inter illas partes, illud terminaret utrumque. Non sic autem requiritur quod partes quantitatis discretae ad se invicem mutuo protendantur. Quarta differentia est quod partes¹⁴⁰ quantitatis continuae habent positionem, ita quod hic sit una pars, ibi alia et tertia in tertio loco. Sed partes quantitatis discretae non requirunt talem positionem, ut patet de se. Omnia autem praedicta ita competit substantiae materiali et qualitati sicut illi quantitati mediae, si ponatur.

145

[AD PROBATIONEM 4]

Ad ultimum dico²⁷ quod Philosophus ibi intendit probare contra Parmenidem quod impossibile est quod aliquid sit quantum nisi contineat multitudinem partium; et ita necessario, si

¹²³ illud] ed., illa codd. et edd. . cui] quibus GXY ¹²⁹ permanentis om. GHXY
¹³⁰ est] esset BDGZ

²⁵ Supra, lin. 20-22. – Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 142, 82-85).

²⁶ Supra, lin. 27-30. – Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 142, 94 - p. 144, 132). ²⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 144, 148 - p. 145, 162).

substantia et quantum sunt, multa sunt, quia scilicet partes illius quanti. Et ita dico quod si aliquando inveniatur a Philosopho ¹⁵⁰ quod substantia materialis non est quanta, vel ista ‘qualitas non est quantitas’, intelligit quod tales propositiones non sunt per se; et hoc quia hoc nomen ‘quantitas’ connotat partes distare loco et situ, quo modo non connotat hoc nomen ‘substantia’ vel ‘qualitas’.

155

Ad argumentum principale, patet ex dictis.

QUAESTIO 28

UTRUM INTENTIO SANCTORUM SIT PONERE QUANTITATEM MEDIAM INTER SUBSTANTIAM ET QUALITATEM

Quod sic: Quia secundum Augustinum, V *De Trinitate*, c. 5¹, in rebus quae sine mole magnae sunt, idem est esse et magnum esse; igitur per oppositum, in rebus quae mole magnae sunt, aliud est esse et aliud magnum esse; igitur magnitudo distinguitur ab essentia substantiae.

Contra: Magister Sententiarum, libro IV², loquens de colore, sapore etc., dicit quod illa accidentia sunt ibi per se subsistentia; sed si quantitas esset res media, tunc post consecrationem illa accidentia existerent in quantitate sicut in subiecto, et ita non existerent ibi per se.

151-152 qualitas... quantitas] quantitas non est qualitas GHZ

154 vel] nec BCHXY

QUAESTIO 28. – 8 essentia] esse DXYZ

QUAESTIO 28. – ¹ Cf. August., *De Trinit.*, V, c. 8, n. 9 (PL 42, 917); c. 10, n. 11 (PL 42, 918). ² Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, IV, c. 12, c. 1 (ed. Quaracchi, p. 808); Ockham, *De sacramento Altaris* I, q. 3 (ed. cit., p. 110, 5 – p. 112, 3); *Summa Logicae*, I, c. 44 (ed. cit., p. 135, 97-99).

[OPINIO COMMUNIS]

¹⁵ Hic dicitur communiter quod intentio, non philosophorum tantum, sed etiam Sanctorum est ponere quantitatem medianam inter substantiam et qualitatem.

[PROBATIO 1]

Quod probatur per Augustinum, V *De Trinitate*, c. 5³, qui dicit: «In rebus creatis atque mutabilibus, quod non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur; omnia enim accidentia eis quae vel amitti possunt vel minui, ut magnitudines et qualitates et quod dicitur ad aliquid, sicut amicitiae, propinquitates, servitutes, similitudines, aequalitates, et ²⁵ si qua huiusmodi, ut situs et habitus, locus, tempora atque passiones ».

[PROBATIO 2]

Praeterea V *De Trinitate*, c. 13⁴, dicit sic: «In rebus quae per participationem magnitudinis magnae sunt, quibus aliud est esse aliud magnas esse, sicut magna domus, magnus mons et magnus animus, in his igitur rebus aliud est magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine magnum est, et prorsus non hoc est magnitudo quod est magna domus ».

[OPINIO AUCTORIS⁵]

³⁵ Sed contra: quod haec non sit intentio Augustini probo, quia ipse ibi sequitur rationem naturalem in talibus dictis; sed ratio

³ Cf. August., ibidem, c. 5, n. 6 (PL 42, 914); Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 30 (ed. cit., p. 356, 1-9); Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 41 (cod. cit., f. 52r). ⁴ Cf. August., ibidem, c. 10, n. 11 (PL 42, 918); Ockham, ibidem (ed. cit., p. 356, 10-16); Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 52r).

⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 34 (ed. cit., p. 408, 3 - p. 424, 30). Qui locus

probat contrarium. Quia rarefiat aer; quo facto aut tota quantitas praecedens corruptitur, aut non. Si sic, tunc in qualibet rarefactione infinitae res absolutae secundum se totas distinctae non facientes unum numero essent destructae; cum enim sint ⁴⁰ infinita instantia in qualibet tempore et illa rarefactio est continua, in qualibet instanti esset distincta quantitas secundum se totam a quantitate priore et posteriore quae non facit unum numero cum illis, quia non manet cum eis. Et cum illa quantitas sit subiectum immediatum qualitatum secundum eos, in qualibet ⁴⁵ instanti esset nova qualitas et praecedens corrupteretur, quia ad corruptionem subiecti corruptitur suum accidens. Ex quo⁶ sequitur quod si hostia consecrata vel species vini rarefiat, non manet ultra corpus Christi sub illis speciebus, quia ex vi consecrationis non videtur manere nisi quamdiu manent eadem ⁵⁰ species numero. Nec etiam potest dari aliquod agens quod destrueret unam quantitatem et generaret aliam, nec videtur rationabile dicere quod Deus non posset conservare unam illarum quantitatum adveniente alia.

Et si dicas quod illae quantitates sunt in potentia tan-⁵⁵
tum et non in actu, sicut nec instantia, contra: omne acci-
dens realiter denominans suum subiectum, quod accidens non
est pars alterius, est in actu; sed sic est de istis quantitatibus.

Si non tota quantitas praecedens corruptitur sed aliqua pars manet, tunc aut advenit aliqua pars quantitatis de novo, aut non.⁶⁰ Si sic, quaero de subiecto eius immediato, quia non recipitur in non-aere, certum est; vel igitur recipitur in eodem subiecto primo cum quantitate quae praefuit, quia quaelibet pars rari est rara,

⁴⁶ et praecedens] distincta a praecedenti DZ corrumpetur] B, esset corrupta XY, cor-
rumpitur G, om. cett. ⁵³⁻⁵⁴ unam... quantitatum] istam qualitatem G ⁵⁴ quantitatum]
quantitatum BCDHYZ ⁵⁶ nec om. DZ ⁶² non] novo DZ, om. A

etiam auctoris responsa ad probationes suppeditat, aliquibus tamen omissis
et ordine dictorum saepe mutato. ⁶ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 N
(Quintum), S (Ad initium).

et per consequens quaelibet pars aeris recipit novam quantitatem, et ita eadem pars numero esset informata duabus quantitatibus eiusdem speciei. Vel illa quantitas praecedens recedit et non plus informat illud subiectum, et cum ipsa non corrumpitur per te, tunc vel ipsa erit sine subiecto, vel naturaliter migrat a subiecto in subiectum. Si nulla pars quantitatis est nova sed remanet praecise illa quae praefuit, et tamen hoc non obstante illa quantitas est primo minor et post maior, quia partes aeris minus distant quando aer est densus et magis quando est rarus, eadem ratione potest totum istud dici de substantia aeris sine omni quantitate media; et ita superfluum est illam ponere.

75 Respondeo igitur ad Augustinum, tenendo quod non sit intentio alicuius Sancti quod quantitas sit res media inter substantiam et qualitatem, res dico absoluta.

[AD PROBATIONEM 1]

Ad primam auctoritatem, supponendo illam distinctionem de accidente quae prius dicta est in quadam quaestione⁷, dico quod Augustinus accipit ibi 'accidens' pro aliquo praedicabili de re contingenter propter suam mutationem, quod potest affirmari et negari et etiam variis modis affirmari de re. Et sic 'quantitas' est accidens, quia nunc praedicatur de substantia hic, nunc non praedicatur ibi; patet de corpore Christi in caelo et in Eucharistia. Variis etiam modis verificatur et variis modis praedicatur de substantia, quia nunc est minor nunc maior; patet de corpore denso et raro. Et totum hoc fit sine omni re media per solum motum localem substantiae vel qualitatis virtute agentis.

90 Et quod haec sit eius intentio patet, quia ita quantitatem po-

⁷⁰ quadam quaestione] quaestione 30 Z ⁸⁶ verificatur.. modis] B, verificatur modis AC, similiter H, om. DXYZ ; et... praedicatur om. G ⁸⁹ vel] et AXY ⁹⁰⁻⁹¹ ponit om. ACGH

⁷ Cf. *Quodlibet IV*, q. 25, lin. 50-67.

nit esse accidens sicut relationes de quibus exemplificat; sed certum est quod non repugnat dictis suis nec aliorum Sanctorum dicere quod relatio non sit alia res a fundamento, cum secundum Augustinum⁸ relationes dicuntur de Deo ex tempore, et tunc relatio erit quoddam praedicabile contingenter et accidentaliter de re; igitur eodem modo non repugnat dictis suis quod magnitudo non sit una pellis media, sed quod sit quoddam praedicabile accidentale.⁹⁵

[AD PROBATIONEM 2]

Ad secundam auctoritatem dici potest multipliciter: uno modo, quod dicit quod magnitudo aliud est ab eo quod magnum est, pro tanto quia substantia potest esse, licet non sit magna. Et hoc potest dupliciter fieri: uno modo, per condensationem, ubi de magno fit parvum; alio modo, si Deus faceret substantiam solum definitive in loco et nullibi circumscriptive, sicut corpus Christi est sub hostia, tunc esset substantia et non esset magna, quia non haberet partes distantes situ.

Secundo potest dici quod Augustinus loquitur de magnitudine quae est relatio, quia sicut ‘magnum’ est relativum, ita ‘magnitudo’ est relatio. Sed non est contra dicta sua dicere quod relatio non est aliqua res parva distincta a fundamento sed solum quoddam praedicabile accidentale; igitur nec est contra eum dicere quod magnitudo est solum tale praedicatum accidentale.

Tertio potest dici quod per magnitudinem qua res creatae magnae sunt, intelligit causam efficientem facientem eas esse magnas. Et certum est quod illa magnitudo est alia ab eis rebus creatis quae per participationem illius magnitudinis, non per in-

92 aliorum] aliquorum DZ 92-93 Sanctorum *om.* CGHXY 94 de Deo *om.* BCH
96 suis] sanctorum DZ 97 pellis] realitas DZ, entitas XY 111 aliqua] alia DZ

⁸ Cf. August., ibidem, c. 16, n. 17 (PL 42, 923-924).

formationem sed per dependentiam ad eam, magnae sunt. Et quod haec sit intentio sua patet per verba sequentia, V *De Trinitate*, c. 5⁹, ubi dicit sic: « illa est vera magnitudo, qua non solum magna est domus quae magna est, qua magnus est mons quisquis magnus est, sed etiam qua magnum est quidquid aliud magnum dicitur, ut aliud sit illa magnitudo, aliud ea quae ab illa magna dicuntur. Quae magnitudo utique primitus magna, multo excellentius quam ea quae participatione eius magna sunt. Deus igitur quia non est ea magnitudine magnus quae non est quod ipse, ut quasi particeps eius sit Deus cum magnus est, alioquin illa erit maior magnitudo quam Deus, Deo autem non est aliquid maius, ea igitur magnitudine magnus est qua ipse est eadem magnitudo ».

Ex ipsis verbis potest concludi propositum. Primo, quia loquitur de magnitudine qua magnum est quidquid aliud magnum, sive sit corporale sive spirituale, sicut exemplificat de domo quae est res corporalis et de animo qui est res spiritualis, manifestum est quod magnitudo non est res inhaerens rebus spirituilibus nec corporalibus, qua omne magnum dicitur magnum; igitur loquitur de magnitudine quae est causa omnium magnorum, sine qua nulla res est magna.

Secundo, quia loquitur de magnitudine quae primitus est magna et excellentius quam alia; quod non potest dici de aliquo accidente, quia sicut substantia est prior accidente, ita est prius magna quam accidens.

Tertio, quia loquitur de magnitudine quae maior est illo quod est magnum; quod non potest intelligi de accidente, sed de Deo.

Ad argumentum principale, patet ex dictis.

136 qua] quia BCGH 138 quo] quo ACD 140 dici] B, intelligi DXYZ,
om. cert.

⁹ Cf. August., ibidem, c. 10, n. 11 (PL 42, 918).

QUAESTIO 29

UTRUM SUBSTANTIA PANIS EX VI CONVERSIONIS
TRANSSUBSTANTIETUR TANTUM IN CORPUS CHRISTI
ET NON IN DIVINITATEM NEC ANIMAM NEC ACCIDENTIA

Q u o d n o n: Quia¹ quando aliqua constituunt idem, non⁵ potest unum adquiri per aliquam mutationem sine alio; sed corpus Christi, anima intellectiva, divinitas constituunt unum Christum; igitur etc.

C ontra: Si² in triduo mortis fuisse consecratio, tunc substantia panis fuisse conversa solum in corpus Christi et non¹⁰ in animam, quia anima tunc non fuit unita.

[AD QUAESTIONEM]

Ista quaestio sicut quaelibet exclusiva habet exponentes super quas cadit quaestio: p r i m u m est utrum substantia panis ex vi conversionis convertatur in corpus Christi; s e c u n d u m¹⁵ est utrum substantia panis ex vi conversionis convertatur in aliquid aliud.

[CONCLUSIO 1]

Circa primum dico³ breviter quod sic. Sed hoc non potest probari ratione nec auctoritate Bibliae, sed per dicta S a n c t o -²⁰ r u m et determinationem Ecclesiae. Unde *Extravagantes: De*

QUAESTIO 29. – 4 divinitatem BCXY „ nec¹] vel DZ „ nec²] vel Z 7 di-
vinitas] deitas BCGXY, pura add. BCH, accidentia add. G „ unum] puta add. A 13 habet]
duas add. DZ 13-14 super... quaestio om. DZ 17 aliud] a corpore christi add. B

QUAESTIO 29. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 6 E (Post medium). ² Cf.
Ockham, ibidem, q. 6 E (Ante medium); *De sacramento Altaris*, II, c. 4 (ed.
cit., p. 178, 11-16). ³ Cf. Ockham, ibidem, c. 3 (ed. cit., p. 172, 3-8).

*summa Trinitate et fide catholica, Firmiter*⁴, dicit Innocentius tertius in concilio generali: «Una est fidelium universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, in qua ipse idem sacerdos est et sacrificium Iesu Christi, cuius corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continetur, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina».

[CONCLUSIO 2⁵]

30 Circa secundum dico quod ‘conversio’ sive ‘transsubstantatio’ dupliciter accipitur: proprie sive stricte, et improprie sive large.

Primo modo accipitur sic: aliquid convertitur in aliud, non quia est coniunctum alteri in quod fit conversio, sed quod sic convertitur in aliud quod si esset ab aliis separatum, ad prolationem verborum sacramentalium a sacerdote super materia convenienti cum intentione debita, potestate divina incipit esse sub specie panis. Et sic intelligendo, dico quod substantia panis ex via conversionis transsubstantiatur in corpus Christi et in nihil aliud, 40 puta nec in divinitatem nec in animam nec in sanguinem nec in aliquod accidens. Nam si anima, sanguis et accidentia essent separata a corpore, sicut fuit in triduo mortis Christi quantum ad aliqua, et verba sacramentalia fuissent cum debita intentione prolapta, nec fuisset conversus panis in animam nec in sanguinem, et 45 hoc quia anima tunc non fuit unita corpori Christi et sanguis fuit effusus, nec in divinitatem, quia divinitas non incepit esse vir-

34 quod²] quia DZ 35 convertitur] convertitur add. B 40 divinitatem] deitatem GXY animam] etc add. BCGH sanguinem] etc add. BCGH 40-41 nec⁴... accidens om. XY 41 accidens] etc add. G 44-48 in¹... conversionem om. DZ 46 divinitatem] deitatem BGXY divinitas] deitas BGXY incepit] accepit B, concepit CH

⁴ Cf. *Extravagantes*, 1.1.1. § 3 (ed. Friedberg, II, col. 5); Ockham, ibidem (ed. cit., p. 174, 3-10). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 4 (ed. cit., p. 176, 1 - p. 180, 10); *Sent.*, IV, q. 6 E (Post medium), L.

tute conversionis ubi prius non fuit, quod requiritur ad talem conversionem, sed tantum corpus.

Secundo modo⁶ accipiendo 'conversionem', sic panis convertitur in omne illud quod est coniunctum alteri in quod proprius fit conversio, et quod ad prolationem verborum sacramentalium nunc de facto incipit esse sub specie panis. Sic concedo quod panis convertitur ex vi conversionis in animam et accidentia, sed non in divinitatem, quia anima et accidentia incipiunt ibi esse ad prolationem verborum, sed divinitas non sic incipit ibi esse.⁵⁵ Eodem modo per omnia dicendum est de conversione vini in sanguinem.

Ad argumentum principale dico quod quamvis constituent idem de facto, et ideo de facto unum non adquiritur sine alio, tamen Deus posset facere separationem, et tunc fieret conversio in corpus tantum. Et ideo ex vi conversionis proprie dictae, solum fit transsubstantiatio in corpus Christi, scilicet panis, et vini in sanguinem.

QUAESTIO 30

UTRUM SUBSTANTIA PANIS MANEAT POST CONSECRATIONEM

Quod sic: Quia¹ pluralitas miraculorum non est ponenda sine necessitate; sed non est necessitas ponere illam substantiam non manere, cum aequaliter potest corpus Christi ibi

48 sed... corpus] nisi in solum corpus DZ || tantum] in add. XY 50 omne illud om. CH || omne om. G || illud B || alteri] illi BXY, alicui G 51 fit] fuit CH 53 convertitur] transsubstantiatur DZ || animam] intellectivam add. B 54 divinitatem] AH, deitatem cett. || ibi] ibidem A, om. XY 55 divinitas] AH, deitas cett. 62 solum om. AB .. transsubstantiatio] conversio B, transmutatio G

⁶ Supra, lin. 31-32.

QUAESTIO 30. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 N (Quintum).

esse praesens sacramentaliter, manente substantia panis sicut ipsa non manente; igitur etc.

Ad oppositum est determinatio Ecclesiae.

[TRES OPINIONES]

10 In ista quaestione² sicut recitat Magister Sententiarum, lib. IV, d. 11³; et Hostiensis in *Summa, Extravagantes: De consecratione*⁴; et *Glossa, De consecratione*, d. 2, *In sacramentorum*⁵; et *Glossa, Extravagantes: De celebratione missarum, Cum Marthae*⁶, fuerunt antiquitus tres opiniones: prima, quod
 15 substantia panis quae praefuit primo, postea est caro Christi; secunda est quod substantia panis et vini ibi desinit esse et manent accidentia tantum, et sub illis incipit esse corpus Christi; tertia, quod remanet ibi substantia panis et vini, et in eodem loco cum illa substantia manet corpus Christi.

20

[AD QUAESTIONEM]

Prima est irrationalis, quia omnis propositio in qua praedicatur corpus Christi de pane est impossibilis.

Secunda⁷ est communis opinio omnium theologorum, quam

QUAESTIO 30. – 6 praesens *om. DZ* [sacramentaliter] sacramento CGHXY 12-13 Glossa... et *om. AXY* 15 quae *om. BCDHZ* [primo] et *DZ, om. XY* [est *om. B*] caro] corpus DXYZ 16 quod] quia *DZ* [desinit] deficit DGZ, defuit H [et² *om. DZ*

² Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 5 (ed. cit., p. 182, 15 - p. 184, 7); I, q. 1 (ed. cit., p. 2, 7-22); *Sent.*, IV, q. 6 D (Ad initium). ³ Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, IV, d. 11, cc. 1-2 (ed. Quaracchi, pp. 802-805). ⁴ Cf. Hostiensis, *Summa, De consecratione altaris vel ecclesiae*, 17 (ed. Lugduni 1542, f. 185ra). ⁵ Cf. *Decretum Divi Gratiani, De cons.*, D. 2, c. 1 (ed. Lugduni 1560, col. 1873, 20-46). ⁶ Cf. *Decretales Gregorii Papae IX*, 3.41.6 (ed. Lugduni 1584, col. 1370, 38-59). ⁷ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 5 (ed. cit., p. 184, 8-22; p. 186, 8-16); *Sent.*, IV, q. 6 D (Ad finem).

teneo propter determinationem Ecclesiae et non propter aliquam rationem. Unde dicit *Innocentius tertius*, *Extravagantes*: *De Summa Trinitate et fide catholica, Firmiter*⁸, sicut allegatum est in praecedenti quaestione⁹, quod corpus Christi continetur sub illis speciebus, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina.

Tertia¹⁰ opinio esset multum rationabilis nisi esset determinatio Ecclesiae in contrarium, quia illa opinio salvat et vitat omnes difficultates quae sequuntur ex separatione accidentium a subiecto, nec contrarium illius habetur in canone Bibliae. Nec includit aliquam contradictionem corpus Christi plus coexistere substantiae panis quam eius accidentibus; nec repugnat rationi, tum quia tantum repugnat quantitas quantitati sicut substantia substantiae, sed duae quantitates possunt existere simul in eodem loco, sicut patet de duobus corporibus existentibus in eodem loco, tum quia substantia Christi potest esse in eodem loco cum quantitate hostiae, igitur eadem ratione cum substantia eiusdem.⁴⁰

Ad argumentum principale dico¹¹ quod aliquando ponenda sunt plura miracula circa aliquid ubi posset fieri per pauciora, et hoc placet Deo. Et hoc constat Ecclesiae per aliquam revelationem ut suppono; ideo sic determinavit.

24 aliquam] aliam BCHXY

⁸ Cf. *Extravagantes*, 1.1.1. § 3 (ed. Friedberg, II, col. 5). ⁹ Cf. *Quodlibet IV*, q. 29, lin. 21-28. ¹⁰ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 6 D. In simili sensu, cf. Ioannes Parisiensis (Quidort), *Determinatio de modo existendi corpus Christi in sacramento Altaris...* (ed. Londini 1686, pp. 86-93); *Chartularium Universitatis Paris.*, II, p. 120, n. 656; H. Weisweiler, «Die Impanationslehre des Johannes Quidort», *Scholastik*, VI (1931), pp. 161-195; Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 11, q. 3, nn. 3-6, nn. 9-10 (ed. Vivès, XVII, pp. 352-354, pp. 357-358); *Reportatio Paris.*, IV, d. 11, q. 3, nn. 2-6, nn. 10-11 (ed. cit., XXIV, pp. 114-116, pp. 118-119); Durandus de S. Porciano, *In IV Sent.*, d. 11, q. 1, n. 11 (ed. Venetiis 1571). ¹¹ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 7 S.

QUAESTIO 31

UTRUM CORPUS CHRISTI SIT CIRCUMSCRIPTIVE
IN LOCO SUB HOSTIA CONSECRATA

Quod sic: Quia¹ corpus Christi ibi est quantum, quia
ibi est quantitas sua; igitur est circumscriptive in loco.

Contra: Corpus Christi est totum sub tota hostia et to-
tum sub qualibet parte; igitur est ibi tantum definitive.

Hic primo videndum est quomodo est de facto; secun-
do videndum est de possibilitate modo.

10

[PRIMUS ARTICULUS 2]

Circa primum dico quod corpus Christi est in loco hostiae
tantum definitive et non circumscriptive.

Quod probatur per beatum Hieronymum, *De con-secratione*, d. 2³: « Singuli accipiunt Christum Dominum; in sin-
gulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur sed inte-
grum se praebet singulis ».

Hoc etiam concordat rationi, quia non repugnat alicui indis-
visibili coexistere distinctis localiter; patet de angelo et anima
intellectiva, quae tota sunt in toto corpore et tota in qualibet
parte; igitur non repugnat alicui divisibili quod totum coexistat
alicui toti et totum cuilibet parti.

Praeterea duae partes corporis possunt naturaliter esse in uno
loco quae prius fuerunt in duobus; patet de corpore primo raro

QUAESTIO 31. – 4 ibi om. DZ 9 possibilitate] possibili GHXY, om. A [modo] modi B,
mere Z, om. GHXY 19 sunt] est DZ 21 toti om. DZ

QUAESTIO 31. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 K (Quartum). ² Cf.
Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 6 (ed. cit., p. 188, 1-10); *Sent.*, IV, q. 4 H.
³ Cf. Gratianus, *Decretum*, *De cons.*, D. 2, c. 77 (ed. Friedberg, I, col. 1345).

et post denso; igitur non repugnat corpori habere omnes partes simul in uno loco, saltem per potentiam divinam. 25

Praeterea duo corpora possunt simul esse in eodem loco per potentiam Dei; igitur duae partes eiusdem corporis possunt esse in uno loco per eamdem potentiam; et si duae, igitur omnes.

Praeterea non repugnat corpori Christi naturaliter esse sine maiore vel minore extensione; patet si rarefiat vel condensetur; 30 igitur non repugnat sibi esse sine omni extensione, et per consequens potest sine omni repugnantia esse definitive in loco.

[SECUNDUS ARTICULUS⁴
DUAE DIFFICULTATES]

Circa secundum sunt duae difficultates: p r i m a, quomodo 35 eadem pars corporis Christi potest simul esse in pluribus locis; s e c u n d a, quomodo plures partes corporis Christi possunt esse in eodem loco. Quibus visis patebit intentum.

[AD DIFFICULTATEM 1]

Primum possumus intelligere non includere contradictionem, 40 per hoc quod tenemus quod anima intellectiva est tota in toto et tota in qualibet parte, et similiter hoc idem tenemus de angelo; nec potest oppositum per rationem demonstrativam probari; igitur eodem modo non est contradictio quod eadem pars vel totum corpus coexistat toti hostiae et cuilibet parti, et per con- 45 sequens eadem pars esset in pluribus locis.

25 loco om. ACH 29 corpori] toti B || Christi] ADZ, om. cett. 30 extensione]
loco BXY, om. ACH 31-32 per consequens om. CGHXY 35 secundum] sciendum
quod add. B [difficultates] circa istam materiam add. B

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 H (Ad finem) - K (Ad secundam); *De sacramento Altaris*, II, c. 6 (ed. cit., p. 190, 21 - p. 194, 7).

[AD DIFFICULTATEM 2]

Secundum possumus intelligere non includere contradictionem, per hoc quod tenemus fide quod corpora simul existunt in eodem loco tam eiusdem speciei quam diversae; patet quando Christus⁵ intravit ad discipulos ianuis clausis, quando clauso utero Virginis exivit in mundum, quando sine omni divisione corporis caelestis ascendit in caelum; igitur eodem modo non est contradictio quod duae partes eiusdem corporis sint in eodem loco, et eadem ratione omnes partes corporis Christi possunt sine contradictione esse in eodem loco.

[CONCLUSIO]

Ex istis duobus arguo intentum, quia si possibile est omnes partes corporis Christi esse in eodem loco per divinam potentiam sicut possibile est duo corpora esse simul in eodem loco, et si possibile est quamlibet partem corporis Christi esse in diversis locis secundum se totam sicut anima et angelus sunt simul et semel totaliter in diversis locis, sequitur quod possibile est totum corpus Christi coexistere toti loco hostiae et totum cuilibet parti; quod est principale intentum, scilicet quomodo est definitivus in loco sub hostia consecrata.

[DUBIUM⁶]

Sed hic est unum dubium, quia corpus Christi habet partes organicas distinctas realiter quarum una non est alia, sicut pes non est oculus.

53 eodem *om.* DZ 55–56 et... loco *om.* DXYZ 58 *si*] sic DH, ita XY, sicut Z
 59 per... potentiam *om.* HXY 60 loco] per divinam potentiam *add.* DZ *si*] sic GH, si-
 militer B, sicut DZ 63 semel *om.* GHXY , sequitur] ergo *add.* GHXY

⁵ Cf. Thomas Aquinas, *Summa Theol.*, III, q. 57, art. 4, ad 3; Olivi, *Quodl.* III, q. 7. ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 197, 7-11).

Similiter quamvis una pars sit in aliqua alia sicut in toto, non tamen in qualibet alia; sicut oculus quamvis sit in capite sicut in toto, non tamen est in pede nec econverso. Nunc autem si istae partes non distent localiter, videtur quod pes sit oculus, vel saltem in oculo.

75

[AD DUBIUM 7]

Respondeo quod ad distinctionem partium organicarum non requiritur localis distantia sed realis distinctio dispositionum materialium. Qualis autem sit illa diversitas organorum: substantialis vel accidentalis, alias dictum est⁸. Et ideo quamvis pes et oculus, retentis suis dispositionibus naturalibus, sint in eodem loco, adhuc tamen oculus est oculus et non pes, et pes est pes et non oculus, et homo per oculum videt et non per pedem, et per pedes ambulat et non per oculos. Et ita remanent organa distincta realiter, distinctas operationes nata habere, quamvis non distent localiter.

Similiter quamvis pes et oculus non distent localiter, non sequitur tamen quod pes sit in oculo vel econverso, et propter hoc impediatur visio; sed tantum sequitur quod pes et oculus sunt in eodem loco. Similiter cum tali indistantia locali stat quod una pars sit in aliqua alia sicut in toto, modo quo oculus est in capite; sicut anima intellectiva est omnino in eodem loco definitive in quo est homo, et tamen anima est pars hominis.

*A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e dico*⁹ quod corpus Christi sub hostia non est quantum. Et si quantitas sit una pellis media inter substantiam et qualitatem sicut homines dicunt com-

78-79 materialium] naturalium DXYZ, immaterialium CH 83 videt] videret BCH
84 ambulat] ambularet BCH ita] per consequens add. A, partes add. DZ 90 indistantia]
distantia BCHXY

⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 194, 11 - p. 196, 7); *Sent.*, II, q. 26 E. ⁸ Cf. Ockham, ibidem, IV, q. 7 F. ⁹ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 O (Ad quintam, ad initium).

muniter, tunc dico quod vel illa quantitas non est sub hostia sed est in caelo, vel si sit ibi, est tunc tantum ibi definitive sicut substantia; et ita illa quantitas non est quanta.

QUAESTIO 32

UTRUM DEUS POSSIT FACERE OMNE PRIUS ABSOLUTUM
SINE POSTERIORE REALITER DISTINCTO

Q u o d n o n: Quia¹ non potest facere lineam sine puncto,
⁵ quia si sic, talis linea esset infinita; igitur etc.

C o n t r a: Prius absolutum non dependet a posteriore; igitur non repugnat sibi separari ab eo, et per consequens Deus potest hoc facere.

[AD QUAESTIONEM²]

10 Ad istam quaestionem dico breviter quod sic. Quod multipliciter ostendo: primo sic: res absoluta prior natura minus dependet a posteriore quam effectus a sua causa essentiali; sed Deus potest effectum sine causa sua naturali et essentiali; igitur potest facere et conservare prius sine posteriore.

15 Praeterea res posterior non est causa prioris; igitur si prius absolutum non potest esse sine posteriore per potentiam Dei, hoc non est nisi quia posterius est effectus naturalis consequens prius; sed Deus potest actionem causae creatae suspendere et causam

99 et ita trp. BCDGH

QUAESTIO 32. Pro lin. 2-6 et lin. 71-127, accedit P, cuius tamen omissa propria hic non indicantur. – 18 potest] omnem add. CDZ [actionem] omnis add. GHXY [causae creatae] creaturae GHXY

QUAESTIO 32. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 44 (ed. cit., p. 136, 117-120); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 41 (cod. cit., f. 53r). ² Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, cc. 12-13 (ed. cit., p. 218, 1 - p. 226, 31). Quem

sine effectu conservare, sicut patet de igne fornacis, qui servos Dei projectos in medio non combussit sed Chaldaeos interfecit³; ²⁰ igitur etc.

Praeterea plus dependet accidentis a subiecto quam res prior naturaliter a posteriore; sed Deus potest accidentis conservare sine subiecto, sicut patet in Eucharistia; igitur etc.

Praeterea nulla est contradictio quod res absoluta sine omni ²⁵ illo existat quod nec est pars eius nec causa eius essentialis; sed posterius natura non est pars prioris nec causa eius essentialis; igitur etc.

Praeterea omne aliud a Deo, si sit, producitur a Deo, et per consequens producto priore, posterius non erit nisi producatur ³⁰ a Deo; sed potentia divina nulli creature obedit; igitur non est contradictio quod producatur prius sine posteriore si Deo placuerit.

Praeterea si non, hoc non videtur nisi propter aliquod trium: vel quia posterius est pars prioris naturaliter, et totum non potest esse sine suis partibus; vel quia prius absolutum est effectus posterioris, et effectus presupponit suam causam; vel quia prius est causa naturalis posterioris, et posita causa naturali necessario consequitur effectus. Primum non potest dari, quia quaestio supponit quod totaliter distinguuntur. Nec secundum, quia tunc non esset prius absolutum sed posterius esset prius, sicut causa prior est suo ⁴⁰ effectu. Et similiter hoc dato, habetur propositum, quia Deus actionem causae naturalis potest suspendere et effectum sine sua causa conservare; et per consequens hoc dato, posset conservare prius sine posteriore. Nec tertium impedit, quia Deus potest causam naturalem conservare in esse et eius actionem suspendere; ⁴⁵ igitur etc.

²⁶ illo] alio DHZ ²⁷ natura *om.* GHXY ²⁹ a¹ Deo¹] DZ, *om. cett.* ³⁸ quaestio] non add. BCGH ⁴⁵ et... suspendere] sine effectu eius posteriore DZ

locum responsio ad hanc quaestionem frequenter eisdem fere verbis reddit, paucis tamen omissis. Cf. etiam *Sent.*, IV, q. 7 D (Ad finem). ³ Dan. 3, 21-24, 49-50.

Praeterea virtus creata potest conservare prius absolutum sine certo individuo alicuius speciei, sicut hanc substantiam sine isto accidente demonstrato; igitur virtus infinita potest conservare idem prius sine tota illa specie. Similiter virtus finita potest conservare prius absolutum sine omni individuo alicuius speciei, sicut sol potest conservare lignum sine omni albedine; igitur virtus infinita potest conservare idem prius sine omni individuo generis illius posterioris: puta Deus potest conservare lignum sine omni colore. Similiter ignis potest conservare aquam sine omni individuo frigiditatis; igitur Deus potest conservare aquam sine omni qualitate.

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt dubia: quia⁴ si istud sit verum generaliter, tunc Deus posset separare passionem a subiecto, et per consequens posset esse homo licet non sit risibilis, et conclusio demonstrationis esset contingens in qua praedicatur passio de subiecto.

Praeterea tunc⁵ posset separare hominem a quantitate, et ita iste homo nec esset longus nec latus nec altus, nec haberet partes organicas distinctas. Infinitae aliae instantiae sunt contra ista, de quibus alias patebit⁶.

[DUBIUM 2]

Secundum est, quia⁷ tunc posset facere nasum sine similitate et curvitate.

48 speciei] alterius generis add. B 50-55 Similiter... colore] idem patet de ligno et albedine B illud ADZ 57 qualitate] posteriore natura add. B

49 demonstrato] determinato XY

51 omni] aliquo DZ

53 idem]

⁴ Cf. Ps.-Campsall, ibidem, cap. 20, cap. 22 (cod. cit., f. 23r-23v; f. 27v-28r). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 G (Ad finem); q. 7 C (Primo).

⁶ Fortasse respicit *Quodlibeta V-VII*, quorum multae quaestiones de separatione accidentium tractant, quamvis ‘alias’ aliud auctoris opus non-numquam innuat. ⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 D.

[AD DUBIUM 1]

70

Ad primum istorum dico⁸ quod ‘passio’ aliquando accipitur pro aliquo praedicabili de alio secundo modo dicendi per se, sicut ‘risibile’ praedicatur de homine; alio modo accipitur⁹ pro illo quod importatur in obliquo per tale praedicabile, sicut ‘risibile’ importat actum ridendi et ‘creativum’ importat⁷⁵ creaturam; tertio modo accipitur¹⁰ pro illo pro quo tale praedicabile supponit.

Primo modo et secundo, potest¹¹ subiectum separari a passione; et potest aliquando passio esse in rerum natura sine subiecto, sicut angelus potest concipere hunc terminum ‘risibile’⁸⁰ etsi nullus homo sit.

Tertio modo, non potest, quia illud pro quo supponit tale praedicabile et subiectum idem sunt, sicut ‘risibile’ supponit pro homine et ‘creativum’ pro Deo in istis propositionibus ‘homo est risibilis’, ‘Deus est creatus’.⁸⁵

Sed quamvis¹² sic possit separari¹³, tamen propositio de possibili formaliter vel aequivalenter negativa, in qua removetur passio primo modo dicta a subiecto, est impossibilis, maxime si esse existere verificetur de subiecto, sicut haec est impossibilis homine existente ‘homo non est risibilis’; et dico¹⁴ propositio de possibili⁹⁰ aequivalenter, quia si sit propositio de inesse formaliter et aequi-

79 in... natura om. DZ
ter add. B

90 possibili] formaliter vel add. P

91 inesse] simplici-

⁸ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 37 (ed. cit., p. 104, 4 - p. 105, 13).
⁹ Cf. Ockham, *ibidem*, III-2, c. 12 (ed. cit., p. 526, 25-27).
¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, I, c. 37 (ed. cit., p. 105, 38 - p. 106, 39).
¹¹ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 105, 29-32); III-3, c. 20 (ed. cit., p. 677, 107-114).
¹² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 677, 114-126); I, c. 37 (ed. cit., p. 105, 32-37).
¹³ Scil., primo et secundo modo dicta.
¹⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 24 (ed. cit., p. 80, 55-68).

valenter, est contingens, sicut hic ‘homo est ridens’, ‘Deus est creans’. Et per hoc patet ad primam probationem¹⁵.

Ad secundam¹⁶ dico quod conclusio demonstrationis est de possibili formaliter vel aequivalenter et non simpliciter de inesse, et illa de possibili est necessaria sive passio sit sive non. Non dico quod est sic necessaria quod oportet quod semper sit vera, quia si non sit non est vera; sed si sit est vera, quia impossibile est quod sit falsa. Et tota causa est, quia talis propositio est de possibili, non de inesse simpliciter.

Ad secundum¹⁷, concedo quod potest separare hominem ab illa quantitate media quae communiter ponitur, sed adhuc ille homo separatus esset longus, latus et altus, sicut prius probatum est¹⁸. Sed de distinctione organorum¹⁹ dico quod si organa distinguuntur per formas substantiales, tunc Deus non posset facere hominem perfectum sine organis. Si distinguuntur per accidentia, tunc potest, quia potest facere hominem sine pedibus et manibus, et similiter homo vixit miraculose sine capite²⁰. Et ita potest conservare formam substantialem in una parte materiae et non in alia. Et forte frequenter est de facto.

[AD DUBIUM 2²¹]

Ad aliud de similitate et curvitate, rectitudine, figura et huiusmodi, dico quod si important aliquas parvas res distinctas a

96 possibili] impossibili BCH : Non om. DZ 97 necessaria] non add. DZ 98 quia]
quod AHP, ita quod G, et DZ 109 materiae] modo CGH, om. PY

¹⁵ Supra, lin. 60–61. ¹⁶ Supra, lin. 61–62. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 136, 15 – p. 137, 6; p. 138, 8–11). ¹⁷ Supra, lin. 63–64. – Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G (Ad finem); q. 7 B (Primum).

¹⁸ Cf. *Quodlibet IV*, q. 18, lin. 78–85; q. 22, lin. 79–82. ¹⁹ Supra, lin. 64–65. – Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 E (Ad primam). ²⁰ Sic legitur de S. Dionysio, Ep. Paris. Cf. Iacobus de Voragine, *Legenda Aurea* (ed. Lugduni 1493, f. 183rb–183va). ²¹ Cf. Ockham, ibidem, q. 7 D.

substantia et qualitate, possent per potentiam Dei separari ab illis. Sed quia solum important substantiam et qualitatem, et connotant ¹¹⁵ partes substantiae et qualitatis diversimode distare localiter, puta aliquas partes esse elevatas et aliquas depresso^s et aliquas aequaliter se habentes, ideo ista non possunt separari ab illis circumscriptive existentibus in loco. Quod enim non sunt qualitates distinctae ab illis patet, quia adquiruntur et perduntur per solum motum ¹²⁰ localem. Patet si linea sit recta et facias eam curvam, solum erit motus localis; et sic mutabitur figura.

Si dicas quod sunt qualitates de quarta specie secundum Philosophum ²², respondeo: Philosophus describit qualitatem dicens ²³ quod secundum eam quales denominamur. Et ita ¹²⁵ ista sunt conceptus denominativi qui de re denominative praedicantur, et dicuntur accidentia quia contingenter praedicantur de re.

Ad argumentum principale dico quod si linea et punctus distinguuntur realiter, sicut communiter dicitur, Deus ¹³⁰ potest separare lineam a punctis omnibus, et tunc linea est finita per proprias partes et non per aliqua indivisibilia, sicut post patet ²⁴.

121 erit] ibi add. DZ

126 ista] isti B, tales XY

131 est] esset GHXY

²² Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 8 (10a 11-13). ²³ Cf. Aristot., *ibidem* (8b 25). ²⁴ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 35 (cod. cit., f. 135vb); IV, t. 105 (f. 166va); V, t. 26 (f. 180rb).

QUAESTIO 33

UTRUM QUANTITAS REMANENS
 IN EUCHARISTIA POST CONSECRATIONEM
 SIT SUBIECTIVE IN QUALITATE HOSTIAE

5 Q u o d s i c : Quia¹ quando aliquid denominatur ab aliqua forma denominatione intrinseca, vel est ipsa forma vel subiectum illius formae; exemplum primi: sicut quantitas dicitur quanta; exemplum secundi: sicut homo dicitur albus; sed albedo hostiae consecratae est quanta et non est realiter quantitas; igitur est subiectum quantitatis.

C o n t r a : Non est maior ratio quod una qualitas sit subiectum quantitatis quam alia, et ita quaelibet erit subiectum vel nulla; sed non quaelibet; igitur nulla.

[AD QUAESTIONEM
 CONCLUSIO 1²]

15 In ista quaestione pono tres conclusiones. Prima est quod quantitas remanens post consecrationem non est subiective in una qualitate praecise, quia illud quod nec est realiter quantitas nec subiective in quantitate nec subiectum quantitatis non est quantum; sed posita hypothesi, tunc reliquae qualitates ab illa qualitate quae est subiectum quantitatis per casum non sunt realiter quantitas, si quantitas sit res distincta a substantia et qualitate sicut po-

QUAESTIO 33. – 9 quanta] ADZ, quantitas *cett.* 18 praecise] patet quia si una sola qualitas esset subiectum quantitatis reliquae qualitates non essent quantae add. DZ 21-22 quantitas] quantitates CHXY

QUAESTIO 33. – ¹ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 12, q. 2, n. 4 (ed. Vives, XVII, p. 565). ² Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 20 (ed. cit., p. 262, 1 – p. 264, 24).

nit casus, nec sunt subiective in illa quantitate, sicut post patebit³, nec sunt subiecta illius quantitatis per casum; igitur non sunt quantae; quod falsum est, quia fracta hostia, omnes consimiles²⁵ qualitates quae reperiuntur in una parte reperiuntur in alia.

Si dicas quod tantum una qualitas est subiectum immediatum illius quantitatis et aliae qualitates sunt subiecta mediata; ideo dicuntur quantae:

Contra: hoc non posset esse nisi qualitas quae est subiectum immediatum quantitatis sit subiective in illis qualitatibus quae sunt subiecta mediata quantitatis; sed hoc est impossibile, quia si una qualitas corporalis esset subiectum alterius qualitatis corporalis, cum subiectum vere denominetur a suo accidente informante, sequitur quod calor esset albus vel niger, et sic de aliis.³⁰

Similiter cum ad destructionem subiecti immediati sequitur destructio cuiuslibet accidentis in eo, si una qualitas esset subiectum alterius, ordinate procedendo per omnes qualitates in substantia, oportet quod destructa qualitate quae est immediate in substantia sicut in subiecto, puta calore, quod ceterae qualitates⁴⁰ destruantur omnes, quia subiectum immediatum cuiuslibet accidentis destruitur.

[CONCLUSIO 2⁴]

Secunda conclusio est quod quantitas remanens non est subiective in qualibet qualitate singulatim, ita quod distincta qualitas est subiectum immediatum distinctae quantitatis.⁴⁵

Quod probo, quia tunc eadem ratione substantia panis esset subiectum distinctum et immediatum distinctae quantitatis ab aliis; et tunc substantia panis esset quanta distinctis quantitatibus, quia esset quanta una quantitate cuius esset subiectum immediatum⁵⁰

³⁷ eo] una DZ ⁴⁰ puta calore] primo DZ calore] colore BG ⁴¹⁻⁴² accidentis] qualitas A ⁴⁸ distinctum et] etiam DZ

³ Cf. *Quodlibet IV*, q. 34. ⁴ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 19 (ed. cit., p. 258, 2 - p. 260, 15).

tum, et esset quanta aliis quantitatibus quarum esset subiectum mediatum, puta mediantibus aliis qualitatibus quae sunt in substantia panis.

Secundo sic: ponentes quantitatem rem medium inter substantiam et qualitatem habent pro inconveniente quod duae dimensiones sint simul; sed si substantia sit subiectum immediatum unius quantitatis, et qualitates aliarum quantitatum, sequitur quod duae dimensiones et forte plures sint simul, quia dimensio substantiae et dimensiones omnium aliarum qualitatum sunt simul in eodem loco; igitur etc.

Tertio sic: quia licet secundum negantes illam quantitatem medium non sit inconveniens ponere distinctas quantitates alterius rationis simul facientes unum, tamen inconveniens est secundum omnes quod diversae quantitates eiusdem speciei specialissimae non facientes unam quantitatem numero sint simul naturaliter; sed si quaelibet qualitas esset subiectum immediatum distinctae quantitatis, illae quantitates nec facerent unam quantitatem nec distinguerentur specie; igitur etc.

[CONCLUSIO 3⁵]

Tertia conclusio est quod una quantitas numero non est subiective in omnibus qualitatibus coniunctim. Quod probo primo, quia nullum accidens unum numero potest esse in aliquo subiecto uno tantum per aggregationem nisi una pars sit in uno eorum et alia pars in alio; sed omnes illae qualitates remanentes post consecrationem sunt tantum unum per aggregationem, et certum est quod una pars illius quantitatis non est subiective in una qua-

52 qualitatibus] quantitatibus ACGH 58 duae] viginti AC 60 loco] subiecto DZ
 66 qualitas] quantitas BXY, om. A 67-68 nec²... specie om. B 73 uno²] una CGHXY
 [eorum] earum CH, parte G, om. XY 74 alio] alia GHXY

⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 18 (ed. cit., p. 252, 1 - p. 256, 21). Cuius loci ordo dictorum in hac conclusione mutatur.

litate et alia in alia, cum omnes illae qualitates sint simul, et per consequens pars illius quantitatis non plus informat unam qualitatem quam aliam; igitur etc.

S i d i c i s: si una pars ligni ponatur in aqua et alia in aere,⁸⁰ pars existens in aqua convertitur in lapidem⁶ et alia pars remanet lignum; et tunc aliqua quantitas una numero est in toto isto composito quod tantum est unum per aggregationem; igitur maior non est vera:

C o n t r a: ista cavillatio est exclusa per hoc quod dicitur⁷ ⁸⁵ ‘nisi una pars quantitatis sit in uno illorum et alia in alio’, sicut est de ista quantitate, quia una pars est in lapide et alia in ligno; sed sic non potest esse in proposito; igitur etc.

S e c u n d o sic: nullum accidens unum numero potest successive esse in diversis subiectis primis per actionem naturalem sive causae⁹⁰ naturalis; et voco subiectum primum non illud quod est subiectum accidentis per partem, sicut homo dicitur subiectum albedinis quia manus est subiectum eius; sed illud est subiectum primum cuius nulla pars est subiectum primum naturaliter et adaequatum. Auferatur tunc una illarum qualitatum remanentium post⁹⁵ consecrationem, quod potest fieri, sicut ad sensum patet. Tunc quaero: aut manet eadem quantitas numero quae prius fuit, aut non. Si sic, igitur eadem quantitas numero est primo subiective in toto aggregato ex omnibus qualitatibus prioribus, et postea non est in illo toto, quia una qualitas destruitur per casum; et¹⁰⁰ illa quantitas est in aliquo subiective, et per consequens est in pluribus subiectis primis successive. Si autem non manet eadem quantitas numero, igitur destructa albedine, quaelibet aliarum qualitatum perdet quantitatem suam, quod videtur absurdum.

T e r t i o: si sic, tunc aut est tota illa quantitas una numero in¹⁰⁵

81 aqua] aere DZ 89 unum *om.* BXYZ 90 naturalem sive *om.* A 105 si...
tunc] sic DXYZ

⁶ Cf. Vincentius Bellovacensis, *Speculum Naturale*, V, c. 80 (ed. Duaci 1624, col. 356 C). ⁷ Supra, lin. 73-74.

toto illo aggregato et tota in qualibet illarum qualitatum, aut est tota in toto et una pars in una illarum et alia in alia qualitate. Primum non potest dari, quia tunc unum accidens numero esset simul in pluribus subiectis, quod falsum est. Nec secundum potest dari, quia nulla pars illius quantitatis plus respicit unam qualitatem quam aliam, cum illae qualitates nullo modo distent localiter. Ideo dico quod quantitas nullo modo potest esse subiective in qualitatibus.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e dico quod quae-
libet qualitas extensa est vere quantitas, non illa quae ponitur me-
dia inter substantiam et qualitatem, sed est quantitas propria quan-
titate et intrinseca. Et hoc probant omnia argumenta prius facta
de substantia materiali⁸.

QUAESTIO 34

UTRUM QUALITATES HOSTIAE POST CONSECRATIONEM SINT SUBIECTIVE IN QUANTITATE

Q u o d s i c: Quia illae qualitates sunt extensae et quantae
sicut prius; et non sunt subiecta quantitatis, sicut prius probatum
est¹; igitur sunt subiective in quantitate.

C o n t r a: Quantitas non est pellis media inter substantiam
et qualitatem, et quantitas panis non remanet post consecratio-
nem; igitur solum remanet quantitas quae est qualitas; et illa
non est subiective in quantitate, sicut idem non est subiective in
se; igitur etc.

118 materiali] etc explicit quantum quodlibet okam add. C

QUAESTIO 34. *Haec quaestio deficit in C. – 4 extensae]* in quantitate add. B 8 remanet]
solum add. B 9 igitur solum] sed DZ 10 sicut] quia DZ

⁸ Cf. *Quodlibet IV*, qq. 19-24.

QUAESTIO 34. – ¹ Cf. *Quodlibet IV*, q. 33.

[AD QUAESTIONEM 2]

Ad istam quaestionem potest dici sine assertione, quia non concordat cum communi opinione, quod qualitates remanentes post consecrationem non sunt subiective in quantitate. Et quia ¹⁵ sufficienter, ut aestimo, supra ³ probatum est quod quantitas non est alia res distincta a substantia et qualitate in qua sint qualitates subiective, probo hoc adhuc per dicta doctorum ab Ecclesia approbatorum. Primo, per Magistrum Sententiarum, lib. IV, d. 12 ⁴: « Si quaeritur », inquit, « de accidentibus quae remanent, scilicet de speciebus sapore et pondere, in quo subiecto fundentur, potius mihi videtur fatendum existere sine subiecto quam esse in subiecto »; igitur non sunt in quantitate sicut in subiecto secundum eum.

Si dicas quod solum intelligit quod sunt sine substantia, ²⁵ quod patet per hoc quod dicit, assignando rationem huius dicti ⁵: « quia non est ibi », inquit, « substantia nisi corporis et sanguinis Domini quae non afficitur illis accidentibus »:

Contra: hoc videtur falsum; tum quia numquam accidens dicitur esse sine subiecto quamdiu existit in subiecto suo ³⁰ primo et immediato; tum quia numquam dicitur accidens per se subsistere quamdiu existit in suo subiecto immediato, sed secundum eum non solum accidentia illa sunt sine subiecto, sicut dictum est ⁶, sed per se subsistunt, quia Magister loquens de illis accidentibus subdit ⁷: « Remanent illa accidentia per se subsistentia »; igitur non sunt subiective in quantitate, quia idem

¹⁷ alia] aliqua AXY ²¹ sapore] B, saporis cett. ³² subsistere] existere A || subiecto] primo et add. G

² Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 21 (ed. cit., p. 266, 1 - p. 274, 12); *Summa Logicae*, I, c. 44 (ed. cit., p. 135, 92 - p. 138, 165). ³ Cf. Quodlibet IV, q. 33. ⁴ Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, IV, d. 12, c. 1 (ed. Quaracchi, p. 808). ⁵ Cf. nota 4. ⁶ Supra, lin. 22-23. ⁷ Cf. nota 4.

Doctor dicit ibi ⁸: « Ne mireris vel insultes, si ibi accidentia videantur frangi, cum ibi sint sine subiecto », quia magis mirabile est quod accidentia existant sine subiecto quam quod frangantur.

- 40 Praeterea ponderositas panis est quaedam qualitas existens sine subiecto; igitur quaelibet alia est sine subiecto. Consequentia patet, quia eadem ratio est de una et de omnibus. Antecedens probatur per quamdam *Glossam*, d. 2, super illud capitulum, *Si per negligentiam*⁹, quae dicit sic: « Accidentia non habent pondus, quia 45 solum corpus habet pondus; qualiter igitur accidentia dicuntur cadere, cum non habeant pondus? Dic quod ponderositas adhuc est cum illis accidentibus, et tamen nihil est ponderosum ». Ex quo sequitur quod ponderositas non est in aliquo subiecto, quia sic illud subiectum, quodcumque detur, erit ponderosum; et ita 50 est ibi albedo et nihil est album, et sic de aliis; si enim quantitas esset ibi subiectum, illa esset ponderosa, calida, frigida, dulcis, amara, quod est manifeste contra illam *Glossam*, quae dicit quod non est ibi corpus habens pondus; igitur non est ibi quantitas ponderosa. Hoc patet, quia nec linea nec superficies habet pondus, 55 quia dicit quod solum corpus habet pondus.

Praeterea in *Legenda*¹⁰ de Corpore Christi quae approbatur ad Ecclesia dicitur sic: « Accidentia in eodem, scilicet sacramento, sine subiecto existunt, ut fides locum habeat, dum visibiliter invisible sumitur et aliena specie occultatur, et sensus a deceptione 60 immunes reddantur qui de accidentibus iudicant sibi notis ». Ex quibus omnibus sequitur quod non solum unum accidens manet sine subiecto, puta quantitas, sed accidentia, quod non esset verum si omnes illae qualitates essent subiective in quantitate.

42 omnibus] alia A 46 Dic] inquit add. AXY 47 est²] ibi add. G 48 est] ibi add. G quia] si add. G

⁸ Cf. Petrus Lombardus, *ibidem*, c. 3 (ed. cit., p. 810). ⁹ Cf. *Decretum Divi Gratiani*, *De cons.*, D. 2, c. 27 (ed. Lugduni 1560, col. 1888, 79-83). ¹⁰ Cf. *Breviarium Romanum* (ed. Pii X), In Festo SSmi. Corporis Christi: Ad Matutinum, Lectio v.

[INSTANTIAE TRES¹¹]

Sed contra: *De consecratione*, d. 2, *Quia corpus*¹², loquens recipienti corpus Christi dicit sic: « In mensura visibili permanens maior factus es te ipso invisibiliter sine quantitatis augmento, cum idem atque ipse esses ». Ecce hic ponit quantitatem et negat eius augmentationem.

Praeterea *De consecratione*, d. 2, c. *Dupliciter*, dicit *Glossa*¹³ sic: « Potest intelligi secundum illam formam et quantitatem quam habuit in cruce, vel secundum quantitatem corporis Christi glorificati, quod spirituale videtur quia nulli sensui subiacet ».

Praeterea illo capitulo, *Ubi pars*, dicit *Glossa*¹⁴ sic: « Non est quantitas sic aestimanda ut sub minore quantitate minus sit corpus Christi et in maiore maius, quia ubicumque est pars speciei sive corporis, id est pes vel manus, totum corpus est ».

[AD INSTANTIAS]

Ad ista dico quod per istas auctoritates potest tantum concludi quod est ibi quantitas. Sed quod qualitates sint subiective in quantitate, nec dicunt directe nec indirecte. Sed quod qualitates remanent post consecrationem et quod franguntur et teruntur, expresse dicit *Glossa*¹⁵ super illud capitulum, *De consecratione*, d. 2, *Ego Berengarius*: « Non tantum », inquit, « pondus et reliquias sacramenti qualitates sensibus corporis percipi fateor, sed

65-66 loquens... sic om. BGH 67 es] de add. ABGH 68 idem] vere ABG, om. H
76 in] sub XYZ 82-83 teruntur] corrumpuntur ADZ

¹¹ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 21 (ed. cit., p. 276, 25 - p. 278, 29). Qui locus etiam responsionem ad instantias praebet. ¹² Cf. Gratianus, *Decretum*, *De cons.*, D. 2, c. 35 § 2 (ed. Friedberg, I, col. 1325).

¹³ Cf. *Decretum Divi Gratiani*, ibidem, c. 49 (ed. cit., col. 1897, 20-29).

¹⁴ Cf. ibidem, c. 78 (ed. cit., col. 1913, 74-77). ¹⁵ Cf. ibidem, c. 42 (ed. cit., col. 1892, 48-58).

etiam sub illis speciebus fractis et attritissimis partibus totum et integrum corpus Christi esse confiteor, totum manducari et totum sumi¹⁶; igitur frustra ponitur alia quantitas propter talia.

Ad argumentum principale, nego¹⁶ consequiam, quia illae qualitates sunt vere quantitates, et nec sunt subiecta quantitatis nec sunt subiective in quantitate.

QUAESTIO 35

UTRUM INTENTIONES PRIMAE ET SECUNDÆ REALITER DISTINGUANTUR

Quod non: Quia entia rationis non distinguuntur realiter; sed intentiones tam primæ quam secundæ sunt entia rationis tantum; igitur etc.

Contra: Intentiones primæ et secundæ sunt res; et non sunt eadem res; igitur sunt distinctæ res, et per consequens realiter distinguuntur.

Hic primo videndum est quae est intentio prima et quae secunda; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS INTENTIO PRIMA¹]

Circa primum dico quod tam intentio prima quam secunda potest dupliciter accipi: scilicet large et stricte. Large dicitur

86 partibus om. AHXY 88 alia] aliqua HXY 89-90 consequiam] AXY,
om. cett. 90 et] igitur DZ, om. XY

QUAESTIO 35. *Haec quaestio deficit in C. – 3 realiter] differant sive add. BGH 6 tantum*
om. HXY 8 eadem] eadem DYZ

¹⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 23 (ed. cit., p. 284, 15-22).

QUAESTIO 35. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 12 (ed. cit., p. 43,

intentio prima omne signum intentionale existens in anima quod non significat intentiones vel conceptus in anima sive alia signa praecise. Et hoc dico, sive 'signum' accipiatur pro illo quod potest supponere in propositione et esse pars propositionis, cuiusmodi sunt categoremata, sive accipiatur 'signum' pro illo quod non ²⁰ potest supponere nec esse extreum propositionis quando accipitur significativa, cuiusmodi sunt syncategoremata.

Et isto modo non solum categoremata mentalia quae significant res quae non sunt signa, sed etiam syncategoremata mentalia et verba et coniunctiones et huiusmodi dicuntur intentiones primae. ²⁵ Exemplum: nam isto modo non solum conceptus hominis qui significat omnes homines singulares, qui homines nihil significant, qui conceptus pro illis potest supponere et esse pars propositionis, et conceptus albedinis et conceptus coloris etc. dicuntur intentiones primae, sed tales conceptus syncategorematici: si, ta- ³⁰ men, non, dum, et est, currit, legit et huiusmodi dicuntur primae intentiones. Et hoc quia licet non supponant per se accepti pro rebus, tamen coniuncti cum aliis faciunt eos supponere pro rebus diversimode. Sicut 'omnis' facit 'hominem' supponere et distribui pro omnibus hominibus in ista propositione 'omnis homo currit', ³⁵ et tamen hoc signum 'omnis' per se nihil significat, quia nec rem extra nec intentionem animae.

S tricte autem dicitur intentio prima nomen mentale praecise natum esse extreum propositionis et supponere pro re quae non est signum, sicut conceptus hominis, animalis, substantiae, ⁴⁰ corporis, et breviter omnia nomina mentalia quae naturaliter significant res singulares quae non sunt signa.

17 alia] aliqua A 19-21 et... supponere om. A 21 extreum] signum B
 24 signa] significativa BD, significativa Z 27-28 singulares... conceptus] et DFZ, singulares qui XY 29 coloris] coloris DFZ 30 primae] propri DFZ || sed] etiam add. XY
 33-34 supponere... hominem] AXY, om. cett.

46-48); *Scriptum*, I, d. 22, q. un. (ed. cit., IV, p. 48, 15-17); d. 23, q. un. (ed. cit., IV, p. 65, 4 - p. 66, 21).

[INTENTIO SECUNDA²]

Similiter *large accipiendo*, dicitur intentio secunda conceptus animae qui significat non solum intentiones animae quae sunt signa naturalia rerum, cuiusmodi sunt intentiones primae stricte acceptae, sed etiam potest signa mentalia ad placitum significantia significare, puta syncategoremata mentalia. Et isto modo forte non habemus nisi vocale correspondens intentioni secundae.

stricte autem accipiendo, dicitur intentio secunda conceptus qui praecise significat intentiones primas naturaliter significantes, cuiusmodi sunt genus, species, differentia et alia huiusmodi. Quia sicut de omnibus hominibus praedicatur conceptus hominis, sic dicendo 'iste homo est homo', 'ille homo est homo' et sic de singulis, ita de intentionibus primis quae supponunt pro rebus praedicatur conceptus communis qui est intentio secunda, sic dicendo 'homo est species', 'asinus est species', 'albedo est species', 'animal est genus', 'corpus est genus', 'qualitas est genus', ad modum quo unum nomen praedicatur de diversis nominibus, sic dicendo 'homo est nomen', 'albedo est nomen'. Et ista intentio secunda significat ita naturaliter intentiones primas et potest pro eis supponere in propositione sicut intentio prima significat naturaliter res extra et potest pro eis supponere.

47 potest] possunt HXY, prout DFZ 48 significare] signa DFZ || puta *om.* DFZ || syncategoremata] syncategorematica BDFZ 49 nisi] nomen A, *om.* XY 51 primas *om.* DFZ 56 qui] quae ABY 58 qualitas] ABG, quantitas *cett.* || genus³] rationale est differentia add. B

² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 12 (ed. cit., p. 43, 59 - p. 44, 77); *Scriptum*, I, d. 22, q. un. (ed. cit., IV, p. 48, 17-18); d. 23, q. un. (ed. cit., IV, p. 65, 4 - p. 66, 21).

[SECUNDUS ARTICULUS
OPINIO ALIQUORUM]

65

Circa secundum dicunt aliqui³ quod intentiones primae et secundae sunt quaedam entia ficta quae tantum sunt obiective in mente et nullibi subiective.

[CONTRA OPINIONEM⁴]

Contra: quando propositio verificatur pro rebus, si duae res sufficiunt ad eius veritatem, superfluum est ponere aliam rem tertiam; sed omnes tales propositiones: ‘homo intelligitur’, ‘homo est subiectum’, ‘homo est praedicatum’, ‘homo est species’, ‘animal est genus’ et consimiles propter quas ponitur tale esse fictum, verificantur pro rebus; et duae res sufficiunt, saltem res vere et realiter existentes sufficiunt ad verificandum omnes; igitur etc. Assumptum patet, nam posita cognitione hominis in intellectu, impossibile est quod haec sit falsa ‘homo intelligitur’. Similiter posita intentione hominis in communi et intentione subiecti in communi, et formata hac propositione mentali ‘homo est subiectum’, in qua una intentio praedicatur de alia, necesse est hanc propositionem esse veram ‘homo est subiectum’ sine omni ficto; igitur etc.

75-76 saltem... sufficiunt *om.* DFZ 75 res vere] respective A

³ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 2, q. 8 (ed. cit., II, p. 271, 14 - p. 272, 2); *Summa Logicae*, I, c. 12 (ed. cit., p. 42, 29-31); *Expositio in lib. Perihermenias Aristot.*, I, Prooem., § 7 et § 10 (ed. cit., II, p. 359, 1 - p. 360, 29; p. 370, 1-14); Henricus de Harclay, *Quaestiones disputatae*, q. 3 (ed. G. Gál, *Franciscan Studies*, XXXI [1971], pp. 225-227); Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, d. 9, art. 1 (ed. cit., p. 320b C - p. 323b). ⁴ Argumenta sequentibus simillima adducit Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2 (ed. cit., p. 241) et d. 3, q. 2, art. 1 (ed. G. Gál, *Franciscan Studies*, XXVII [1967], pp. 201-202). Cf. Ockham, *ibidem*, § 7 (ed. cit., II, p. 360, 30 - p. 361, 60).

Praeterea tale fictum impediet cognitionem rei; igitur non
 85 est ponendum propter cognitionem. Assumptum patet, quia illud
 nec est cognitio nec albedo extra cognita nec ambo simul, sed
 quoddam tertium medium inter cognitionem et rem; igitur si
 illud fictum intelligitur, tunc res extra non intelligitur. Et tunc
 quando formo hanc propositionem mentalem ‘Deus est trinus et
 90 unus’, non intelligo Deum in se sed illud fictum, quod videtur
 absurdum.

Praeterea eadem ratione Deus intelligendo alia, intelligeret
 talia facta; et ita ab aeterno erat coordinatio tot entium factorum
 quot possunt esse diversae res intelligibiles, quae fuerunt ita ne-
 95 cesse esse, quod Deus non potuit ea destruere, quod videtur fal-
 sum.

Praeterea tale fictum non est ponendum ut habeatur subiectum
 et praedicatum in propositione universalis, quia actus intelligendi
 sufficit ad hoc, quia ita singulare tam essendo quam represe-
 100 nando est illud esse fictum sicut actus. Quod patet ex hoc quod
 unum fictum potest destrui alio manente, sicut actus; quia aut
 illud fictum dependet essentialiter ab actu, aut non. Si sic, tunc
 cessante uno actu destruitur illud fictum, et tamen manet fictum
 in alio actu, et per consequens sunt duo facta singularia, sicut duo
 105 actus. Si non dependet ab actu isto singulari, nec per consequens
 dependet essentialiter ab aliquo actu eiusdem rationis; et ita re-
 manebit illud fictum in esse obiectivo sine omni actu, quod est
 impossibile.

Praeterea non est contradictio quod Deus faciat cognitionem
 110 universalem sine tali ficto, quia cognitio non dependet a tali ficto
 essentialiter; sed contradictio est quod ponatur intellectio in in-
 tellectu quin aliquid intelligatur; igitur non est ponendum propter
 intellectionem communem.

85 cognitionem] rei add. HXY 89-90 et unus] DFZ, om. cett. 92 Deus om. DFZ
 alia] se B 95 ea] eas DFGZ 99 tam] in add. DFXYZ quam] in add. DFXYZ
 107 omni] alio add. DFZ 110 universalem] AG, realem HXY, talem BDFZ quia... ficto
 om. DFZ 111 intellectio] intentio DFGHZ 113 intellectionem] intentinem DFHXYZ

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico⁵ quod tam intentio prima quam secunda est vere ¹¹⁵ actus intelligendi, quia per actum potest salvari quidquid salvatur per fictum, eo quod actus est similitudo obiecti, potest significare et supponere pro rebus extra, potest esse subiectum et praedicatum in propositione, potest esse genus, species etc., sicut fictum. ¹²⁰

Ex quo patet quod intentio prima et secunda realiter distinguuntur, quia intentio prima est actus intelligendi significans res quae non sunt signa; intentio secunda est actus significans intentiones primas; igitur distinguuntur.

Ad argumentum principale, patet ex dictis ¹²⁵ quod tam intentiones primae quam secundae sunt vere entia realia, quia sunt vere qualitates existentes subiective in intellectu.

117 obiecti] subiecti DFZ

127 quia] quae H, et DFZ || intellectu] anima DFZ

⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 12 (ed. cit., p. 42, 33 - p. 43, 39); *Expositio in lib. Perihermenias Aristot.*, I, Prooem., § 6 (ed. cit., II, p. 351, 1 - p. 359, 206); Chatton, ibidem (ed. G. Gál, p. 203). De historia sententiae Ockham circa hanc materiam, cf. G. Gál, art. cit., pp. 191-199.

QUODLIBET QUINTUM

QUAESTIO 1

UTRUM EADEM VERITAS THEOLOGICA SPECIE VEL NUMERO
POSSIT PROBARI IN THEOLOGIA ET IN SCIENTIA NATURALI

5 Quod non: Quia¹ eadem conclusio specie non potest
sciri duplice scientia alterius rationis; sed media alterius rationis
in theologia et scientia naturali causant scientiam alterius rationis;
igitur necessario conclusiones scitae erunt alterius rationis.

Contra: Nisi² eadem veritas posset probari in scientia na-
10 turali et theologia, philosophia non iuvaret theologiam.

Hic primo distingo de scientia naturali et theologia;
secundo, dicam ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod ‘naturalis scientia’ accipitur dupli-
15 citer³: uno modo, pro habitu unius conclusionis tantum;

QUODLIBET V. CODD. ABCDEFH.

QUAESTIO 1. – 1 *mg.* ABH, *om.* E 11 naturali... theologia *om.* BCXY [*theologia*]
theologiae A, philosophia H 14 accipitur] et theologia accipiuntur XY 15 habitu]
naturali sive theologico *add.* BC

QUAESTIO 1. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1, art. 3 (ed. Reina,
p. 298, 1063 - p. 299, 1069). ² Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 300, 1112-
1114). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 8, 19 - p. 11,
12); *Summa Logicae*, III-2, c. 20 (ed. cit., p. 537, 6-11); *Expositio Physicorum*
Aristot., Prol., (ed. Boehner, pp. 5-6).

a l i o m o d o , pro aggregato ex omnibus habitibus habentibus determinatum ordinem respectu unius conclusionis, sive illi habitus sint incomplexorum sive complexorum.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum, supponendo quod ⁴ quaelibet veritas sit theo-
logica quae est necessaria ad salutem, dico tunc quod eadem con-
clusio specie theologica non potest probari in theologia et in
scientia naturali p r i m o m o d o acceptis, et hoc quia quot
sunt scientiae sic dictae, tot sunt conclusiones scitae; et ideo sicut
unius conclusionis non possunt esse diversae scientiae, quia plu-
ralitas non est ponenda sine necessitate, ita eadem conclusio non
potest probari in diversis scientiis.

Sed accipiendo theologiam et scientiam naturalem s e-
c u n d o m o d o , sic potest non solum eadem conclusio specie
sed etiam numero probari in theologia et in scientia naturali, si ³⁰
existant in eodem intellectu: puta talis ‘Deus est sapiens’, ‘Deus
est bonus’.

Hoc probo, quia hoc non est magis inconveniens quam quod
eadem conclusio specie et numero probetur propter quid et quia.
Et hoc est possibile, tum quia idem effectus specie et numero ³⁵
potest causari a causis diversae speciei, et per consequens licet
media sint alterius rationis hinc inde, tamen conclusio potest esse
eiusdem rationis; tum quia ista propositio in mente ‘nullum ens
infinitum est’ contradicit primo huic propositioni in mente ‘ali-
quod ens infinitum est’, quae probatur tam in theologia quam in ⁴⁰
scientia naturali, et per consequens est eiusdem rationis in utra-
que scientia.

23 acceptis] accepta H, capta DFZ 24 sic dictae] dictae E, distinctae
DFZ tot] quot E scitae] scientiae add. A 34 et¹] aut DFZ .. et quia om. A

⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 7, 4-15; p. 8, 19 -
p. 11, 12; p. 11, 18-22; p. 12, 14 - p. 13, 13).

[INSTANTIA 1⁵]

Sed contra: theologus intelligit per nomen Dei ens infinitum nobilior quibuscumque infinitis alterius rationis, si essent, simul: non solum divisim sed coniunctim est nobilior omnibus. Tunc sic: accipiendo ‘Deum’ hoc modo, Deum esse non est naturaliter evidens; igitur sic accepto Deo, nihil probatur naturaliter et evidenter de eo. Consequentia patet. Antecedens probatur, quia non est naturaliter evidens quod aliquid sit infinitum nisi ex motu vel causalitate; sed talis modus probandi solum probat infinitum esse quod est melius quolibet infinitorum divisim et non coniunctim; igitur etc.

[INSTANTIA 2]

Praeterea aut probant illam conclusionem per medium eiusdem rationis, vel alterius. Si primo modo, tunc praemissae et conclusio et termini essent eiusdem rationis, et sic non probaretur in diversis scientiis. Si secundo modo, cum medium proprium conclusionis specialis est quaedam definitio vel descriptio data per praedicabilia in quid, illa descriptio est alterius rationis in una scientia et in alia, et per consequens cognitio simplex causata per illam descriptionem erit alterius rationis; et ita conclusio cuius illa cognitio simplex est subiectum, erit alterius rationis.

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico quod nisi conclusio eiusdem rationis posset probari in diversis scientiis, theologus fidelis et philosophus

45 simul] quod add. DXYZ 48 et om. DEF 52 quilibet] DZ, quodlibet ABC,
quorūcumque XY, om. EFH 56 praemissae] praecise BC, media XY 57 eiusdem ra-
tionis] idem realiter DFZ 58 cum] tunc AB 61 simplex] hic add. DFZ 63 ratio-
nis] igitur etc add. DEFHZ

⁵ Instantias ambas recitat Chatton, ibidem (ed. cit., p. 297, 1005 – p. 298, 1046).

paganus non possent sibi contradicere de ista propositione ‘Deus est trinus et unus’, quia propositiones in voce non contradicunt nisi quia propositiones in mente contradicunt, eo quod sunt signa subordinata. Sed propositio affirmativa et negativa in mente non ⁷⁰ contradicunt primo nisi componantur ex conceptibus eiusdem rationis, licet possit inferri contradictio ex propositionibus compositis ex conceptibus alterius rationis aliquando. Aliter enim, nisi istud esset verum, in ⁶ terminis aequivocis posset fieri contradictio, sicut hic ‘omnis canis currit’, ‘aliquis canis non currit’, ⁷⁵ ubi sunt conceptus alterius rationis, puta animalis latrabilis et caelestis sideris; quod patet esse falsum, quia contradictio est oppositio rei et nominis, non solum vocalis sed mentalis. Dico igitur quod aliqua conclusio eiusdem rationis probatur in diversis scientiis, et aliqua non. Et istam propositionem particularem teneo ⁸⁰ veram, licet non universalem.

Ad argumentum igitur dico quod sicut illa conclusio in qua praedicatur esse trinum et unum de quocumque conceptu Dei non potest probari in diversis scientiis sed solum probatur in theologia praesupposita fide, ita illa conclusio in qua subicitur conceptus Dei vel Deus secundum istam descriptionem, quod est aliquid melius omnibus aliis a se, quodcumque praedicatum de eo praedicetur, non probatur in diversis scientiis sed solum in theologia. Unde tales conclusiones ‘Deus est bonus’, ‘Deus est sapiens’ etc., sic accepto Deo, non possunt probari in diversis scientiis. Et ratio est quia sic accipiendo Deum, non est naturaliter evidens Deum esse, sicut deducit ratio ⁷, et patet in primo *Quodlibet* ⁸, et per consequens non est naturaliter evidens Deum sic acceptum esse bonum.

⁸³ praedicatur] probatur CEH ⁸⁷ eo] sic add. DZ ⁹⁰⁻⁹¹ scientiis] sed solum in theologia add. DFZ ⁹²⁻⁹³ et... Quodlibet om. EH ⁹³ evidens] notum DFZ

⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-1, c. 5 (ed. cit., p. 380, 107 - p. 381, 119); III-4, c. 2 (ed. cit., p. 754, 78 - p. 755, 102). ⁷ Supra, lin. 47-53.

⁸ Cf. *Quodlibet I*, q. 1, lin. 17-31.

95 Sed ex hoc non sequitur quin aliqua conclusio in qua 'bonum' vel 'sapiens' praedicatur de conceptu Dei, ut per illum intelligimus quod est aliquid quo nihil est perfectius nec prius, — quia sic⁹ potest demonstrari Deum esse, quia aliter esset processus in infinitum nisi esset aliquid in entibus quo nihil est perfectius; vel
 100 etiam potest demonstrari conclusio in qua praedicatur 'bonum' de prima causa vel de quocumque alio conceptu Dei ad quem philosophus potuit naturaliter devenire —, possit probari in theologia et in aliqua scientia naturali. Unde ad formam argumenti, concedo antecedens et consequens, quia non est contra me.

105

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud dico quod theologus et philosophus naturalis proabant eamdem conclusionem specie per medium alterius rationis.

Et quando dicitur¹⁰ quod medium proprium est quaedam definitio vel descriptio, dico¹¹ quod non semper medium est
 110 quaedam definitio vel descriptio subiecti, sed aliquando medium est definitio exprimens partes integrales definiti, puta quando demonstratur habere tres de triangulo; aliquando medium est subiectum primum passionis, sicut demonstratur esse susceptibile disciplinae de homine per animam intellectivam; aliquando medium est conceptus communis; et variis modis potest esse aliquid medium. Et ultra: dato quod medium semper sit descriptio subiecti, dico quod illa descriptio est alterius rationis in diversis scientiis.

Et quando ultra dicitur¹² quod descriptio alterius rationis

95 aliqua] alia EH 97-99 nec... perfectius om. A 101 Dei] ADFZ, om. cett.
 102 potuit] potest ADFZ 103 aliqua] alia DFHZ, om. E 109 descriptio] subiecti add. DFZ
 109-110 quod... sed om. DFZ 111 partes om. ABC 117 est] erit BCXY

⁹ Cf. ibidem, lin. 54-57. ¹⁰ Supra, lin. 58-60. ¹¹ Cf. Ockham,
Scriptum, I, Prol., q. 5 (ed. cit., I, p. 165, 16 - p. 166, 4). ¹² Supra, lin.
 60-62.

causat cognitionem simplicem alterius rationis, istud multipliciter peccat. Tum quia definitio¹³ subiecti numquam causat notitiam incomplexam subiecti, quia illa praesupponitur omni definitioni et adquiritur mediante notitia intuitiva subiecti, licet definitio potest partialiter causare cognitionem aliquam complexam per discursum, qui discursus notitiam incomplexam subiecti presupponit. Tum quia dato quod descriptio subiecti causaret effective talem cognitionem simplicem subiecti, non sequitur propter hoc quod descriptiones alterius rationis causet cognitiones incomplexas alterius rationis, quia causae diversae rationis possunt habere aliquem effectum eiusdem rationis; patet de sole et igne¹²⁰ respectu caloris, similiter de cognitione et voluntate respectu amoris. Tum quia talis cognitio simplex, si esset, non esset subiectum in conclusione probanda per descriptionem, sed esset medium sicut ipsa descriptio est medium; nam secundum Philosopham, I Posteriorum¹⁴, de subiecto oportet praecognosci quid est et quia est, et per consequens subiectum debet praehaberi ante demonstrationem. Et ideo licet illa cognitio simplex, si esset possibilis, posset esse subiectum in aliqua conclusione, tamen illa conclusio numquam probaretur per illam descriptionem.

Ad argumentum principale, concedo quod eadem conclusio non potest sciri dupli scientia alterius rationis. Sed nego minorem, scilicet quod media alterius rationis in theologia et scientia naturali causant scientias alterius rationis, et hoc accipiendo ‘scientiam’ pro habitu conclusionis¹⁵.

¹²³ et] sed AXY, sicut B subiecti licet] scilicet BC ¹²⁴ aliquam om. DFZ complexam] alias add. BC, ut est add. DFZ ¹²⁵ per discursum] pars discursus DFZ ¹³³ descriptionem] demonstrationem DFZ sed] si BCE ¹³⁸ aliqua] alia DFZ

¹³ Cf. *Quodlibet IV*, q. 17, lin. 123-126. ¹⁴ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, c. 1 (71a 11-16); Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 3 (ed. cit., p. 508, 6-9). ¹⁵ Supra, lin. 15.

QUAESTIO 2

UTRUM EADEM CONCLUSIO NUMERO POSSIT EVIDENTER COGNOSCI
PER DEMONSTRATIONEM ET EXPERIENTIAM

Quod non: Quia¹ videns rem primo et post non videns format conceptus simplices abstractivos alterius rationis; igitur conclusiones compositae ex illis erunt alterius rationis, quarum una est nota per demonstrationem et alia per experientiam. Consequentia patet de se. Antecedens probatur, quia aliter viator et beatus formarent de Deo propositiones aequae evidentes, quia commiserent ex conceptibus eiusdem rationis, quod falsum est.

Praeterea necessarium² non scitur per contingens; sed conclusio demonstrationis est necessaria, et propositio nota per experientiam immediate est contingens; igitur etc.

Contra: Per³ experientiam potest sciri ista conclusio ‘omnis ignis est calefactivus’; et per demonstrationem potest sciri eadem conclusio numero per calorem tamquam per medium; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM⁴]

Ad istam quaestionem dico breviter quod eadem conclusio non solum specie sed etiam numero potest evidenter sciri per demonstrationem et experientiam et per eundem habitum numero.

QUAESTIO 2. – 5 abstractivos] abstractos DH, absolutos XYZ 7 nota] nata sciri DFZ
11 scitur per] est DZ

QUAESTIO 2. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 4, art. 1 (ed. Cova, p. 308, 99-109). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 2 (ed. cit., I, 91, 12-15); Chatton, ibidem (p. 306, 54-56). ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 10 (ed. cit., p. 522, 6 - p. 523, 23); Chatton, ibidem (p. 309, 139-144).
⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 87, 20 - p. 96, 17). Forma huius responsionis et argumentorum sequentium similis est ei quam dat Chatton, ibidem (p. 305, 37 - p. 306, 58).

Hoc probo, quia per experientiam adquiritur aliquis habitus veridicus conclusionis, et nullus alias a scientia, patet inductive; et per demonstrationem adquiritur scientia respectu illius conclusionis; igitur etc.

25

Praeterea demonstratio quia et propter quid possunt notitiam scientificam eiusdem speciei respectu eiusdem conclusionis cau-
sare; igitur eadem demonstratio et experientia possunt.

Praeterea in hoc differunt principium et conclusio, quia prin-
cipium tantum potest cognosci ex terminis vel per experientiam 30
sine demonstratione, conclusio autem eadem potest cognosci evi-
denter experientia et demonstratione.

Praeterea causae distinctae specie possunt habere effectum
eiusdem speciei, patet prius⁵; igitur sic est in proposito.

[INSTANTIA 1⁶]

35

Sed contra: eadem propositio non est magis evidens et minus
evidens; sed propositio quae formatur mediante visione compo-
nitur ex cognitionibus evidentioribus quam propositio quae for-
matur mediante demonstratione solum, quia videns rem eviden-
tius assentit quam habens demonstrationem tantum sine experien- 40
tia; igitur etc.

[INSTANTIA 2]

Praeterea si habitus conclusionis causatus per demonstratio-
nem et experientiam sit eiusdem speciei, tunc non appareat via

23 veridicus] verificus DXYZ 24 illius] eiusdem DFZ, om. B 28 eadem] eo-
dem modo DEFZ, om. XY 29 quia] quod EH 30 cognosci om. ABC 44 sit]
sint DFZ

⁵ Cf. *Quodlibet V*, q. 1, lin. 129-132. ⁶ Sequentes instantias, quarta
excepta, recitat Chatton, ibidem (p. 308, 110-117; p. 309, 129-150); q. 6,
art. 2 (cod. cit., f. 32ra). Auctor quartae instantiae non est detectus; fortasse
est idem Chatton. Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 81,
2-9).

45 ad probandum distinctionem specificam inter actus credendi, opinandi et sciendi, quia conclusio est eadem per te, et praemissae hinc inde possunt causare actum eiusdem speciei; igitur etc.

[INSTANTIA 3]

Praeterea sciens aliquam conclusionem per demonstrationem
 50 sine experientia, quantumcumque ille assensus intendatur, numquam assentiet ita evidenter sicut habens demonstrationem et experientiam; aliter enim per frequentationem illius demonstrationis potest augeri assensus ad aequalem evidentiam cum illa quam causaret experientia, quod est falsum; igitur illae scientiae
 55 differunt specie per illud principium⁷: illa quae non possunt in effectus eiusdem rationis non sunt eiusdem rationis.

[INSTANTIA 4]

Praeterea si sic, tunc eadem conclusio esset in syllogismo ex praemissis veris et falsis, et tunc praemissae falsae causant assensum eiusdem speciei cum praemissis veris; et per consequens syllogismus sophisticus, falsigraphus et demonstrativus causabunt scientiam eiusdem speciei.

[INSTANTIA 5]

Praeterea eadem conclusio numero per te potest probari philosophice per praemissas speculativas et moraliter per praemissas practicas, puta ista ‘actus est generativus habituum’; igitur si iste assensus erit idem, tunc eadem notitia erit speculativa et practica, quod videtur absurdum.

50 sine experientia] EH, sive experientiam ABCDXYZ, om. F 53 potest] posset DFXYZ 53-54 illa quam] illo quem DFZ 59 causant] causarent DXYZ

⁷ Cf. Aristot., *Topica*, VII, c. 1 (152a 2-4).

[AD INSTANTIAM 1⁸]

Ad primum istorum dico quod eadem propositio non potest esse magis evidens et minus evidens simul et semel uni et eidem; tamen eadem propositio potest simul et semel esse magis evidens uni et minus evidens alteri. Similiter eadem propositio potest esse minus evidens uni uno tempore et magis evidens eidem alio tempore. Ad propositum dico⁹ quod si aliquis sciat aliquam conclusionem uno tempore per demonstrationem solum, et alio tempore sciat eamdem conclusionem per demonstrationem et experientiam, tunc tali est illa conclusio primo minus evidens et post magis evidens.

[AD INSTANTIAM 2]

80

Ad aliud, nego consequentiam, quia actus opinandi et actus sciendi eamdem conclusionem formaliter repugnant, quia unus est evidens et alias inevidens et cum formidine, nec possunt simul esse in intellectu; et per consequens distinguuntur specie, sicut probatur¹⁰ quod actus diligendi et odiandi eundem hominem⁸⁵ distinguuntur specie, quia repugnant formaliter.

Ad probationem¹¹ dico quod non omnes praemissae possunt causare notitiam conclusionis eiusdem speciei, sed aliquae, et aliquae non; quia certum est quod praemissae syllogismi sophistici et syllogismi falsigraphi non causant notitiam eiusdem speciei⁹⁰ respectu eiusdem conclusionis. Similiter praemissae syllogismi creditivi, opinativi et demonstrativi respectu eiusdem conclusionis

⁸⁴ in] eodem add. DFZ ⁸⁸ causare] conclusionem seu add. B ⁸⁸⁻⁸⁹ et... non]
sic E ⁹¹ Similiter om. A

⁸ Multa eorum quae Ockham hic explicat in responce ad instantias, inveniuntur concise vel quasi incohate dicta in eius *Scripto*, ibidem (ed. cit., I, p. 87, 20 - p. 96, 17). ⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 91, 5-11).

¹⁰ Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 11, lin. 25-27; *II*, q. 18, lin. 82-95); *Sent.*, III, q. 12 HHH (Ad finem). ¹¹ Supra, lin. 46-47.

non causant assensus eiusdem speciei, sed potius assensus oppositos, sicut fides, opinio et scientia opponuntur. Et ideo dico quod
 95 aliquae causae diversae rationis possunt aliquando causare effectum eiusdem speciei, sed non omnes causae alterius rationis possunt hoc facere; nec est alia causa quaerenda nisi quia natura rei talis est.

Sed ad huc stat dubium quomodo probatur distinctio
 100 specifica inter praedictos actus.

Respondeo: probatur per rationem repugnantiae interactum sciendi, opinandi et credendi respectu eiusdem conclusionis.

[AD INSTANTIAM 3]

105 Ad aliud dico quod illud argumentum, si concluderet, probaret quod [nec] calor causatus a sole et igne nec calor causatus a duobus ignibus sint eiusdem speciei, quia quantumcumque augmentetur virtus solis, non potest per se causare ita perfectum calorem sicut potest cum igne; et etiam quantumcumque augmen-
 110 tetur virtus unius ignis, non potest per se ita perfectum calorem causare sicut potest simul cum alio igne; et per consequens illi calores essent alterius speciei per illud argumentum, quod falsum est.

Ideo dico quod sicut virtus solis potest tantum augeri quod
 115 potest causare ita perfectum calorem sicut potest ignis per se sine sole, tamen cum sole potest adhuc perfectiorem calorem causare, ita per demonstrationem potest tantum augeri assensus, maxime si potest augeri in infinitum, quod sit aequa evidens assensus et perfectus sicut ille assensus quem causaret experientia per se sine
 120 demonstratione, numquam tamen potest tantum augeri per demonstrationem quod causet assensum aequa perfectum et evidenter per se sine experientia sicut potest simul cum experientia.

106 nec²] et XY, etiam add. B
 om. ABCXY

107 ignibus] non add. XY

121 perfectum et

Et secundum istum intellectum intelligitur illud principium: illa quae non possunt in aliquem effectum eiusdem speciei sunt alterius rationis, et aliter non.

125

[AD INSTANTIAM 4]

Ad ultimum dico¹² quod eadem potest esse conclusio in syllogismo ex praemissis veris et falsis. Sed ultra, consequentia¹³ non valet: igitur istae praemissae possunt causare notitiam eiusdem speciei. Quia non dixi¹⁴ universalem, scilicet quod omnes praemissae causant assensum eiusdem speciei, sed dixi particularem: quod aliquae praemissae etc. Et ideo dico quod praemissae falsae non sunt natae causare assensum eiusdem speciei cum praemissis veris; nam praemissae falsae causant opinionem, praemissae verae evidentes causant actum evidentem. Si autem sint creditae, causant fidem¹⁵.

Ad primum principale dico¹⁶ quod videns rem primo et post non videns potest formare duas propositiones compositas ex cognitionibus abstractivis, sicut Paulus¹⁷ post raptum. Et una componitur ex cognitionibus causantibus assensum evidenter, et alia non, sed erit inevidens, sicut illa propositio quam habuit de Deo ante raptum quae solum fuit credita. Et habuit aliquam aliam prius evidentem sibi per demonstrationem ante raptum, et illa eadem specie vel numero fuit evidentior post raptum mediante visione Dei.

140

145

Ad aliud¹⁸ dico quod necessarium non scitur per con-

131-133 sed... speciei om. A

135 actum] assensum DFZ

142 fuit] fide add. DFZ

143 prius] post DFXYZ

12 Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-1, c. 1 (ed. cit., p. 361, 59-63).

13 Supra, lin. 59-62. 14 Supra, lin. 87-89. 15 Responsio ad Instantiam 5 non appetet.

16 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 3, q. 4 (ed. cit., II, p. 440, 1 - p. 441, 19). 17 II Cor. 12, 1-4. 18 Supra, lin. 11-13. - Cf. Ockham, *ibidem*, Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 90, 10 - p. 92, 2); *Summa Logicae*, III-2, c. 5 (ed. cit., p. 513, 51 - p. 514, 69).

tingens syllogistice tamquam per praemissam; sed notitia evidens contingentis bene potest esse causa efficiens partialis ad causandum notitiam evidentem respectu necessarii, et ita est in proposito.¹⁵⁰

QUAESTIO 3

UTRUM ALIQUA VERITAS THEOLOGICA EADEM SPECIE VEL NUMERO
SIT CREDITA A VIATORE ET EVIDENTER SCITA A COMPREHENSORE

Quod sic: Quia haec veritas ‘Deus est trinus et unus’ est credita a viatore et scita a comprehensore; igitur etc.

Contra: Eadem¹ veritas non est evidens et inevidens; sed propositio quam format viator non est evidens, propositio beati est evidens; igitur non est eadem propositio.

[AD QUAESTIONEM 2]

Ad istam quaestionem dico breviter quod sic.

Quod probo primo, quia³ aliter beatus non cognosceret evidenter articulos fidei quam viator, et ita beatus non posset certificare viatorem de articulis fidei.

Secundo, quia Paulus⁴ post raptum scivit multa evidenter quae ante nescivit evidenter.

147 notitia om. B 148 contingentis] contingens BCDFZ

QUAESTIO 3. – 6 inevidens] ABC, non evidens cett.

QUAESTIO 3. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1, art. 4 (ed. Reina, p. 302, 1188-1193). ² Omnia argumenta sequentia videtur Ockham mutuatus esse a Chatton, ibidem (ed. cit.; p. 302, 1169-1173; p. 304, 1259 – p. 305, 1270); cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-1, c. 4 (ed. cit., p. 370, 142 – p. 372, 194). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 4, 20-22; p. 74, 4-11). ⁴ II Cor. 12, 1-4.

Tertio, quia⁵ eadem conclusio potest esse scita et credita ab eodem vel a diversis.

Quarto, quia⁶ Paulus post raptum et paganus contradixerunt sibi de ista veritate ‘Deus est trinus et unus’; igitur qualem propositionem formavit unus, talem potuit alius formare, aliter non²⁰ contradicerent sibi.

Quinto, quia eadem conclusio potest sciri per rationem et auctoritatem.

Sexto, quia aut propositio viatoris et beati est eadem in esendo, et tunc habetur propositum; aut in significando, et tunc²⁵ propositio vera et falsa essent eadem, quia idem significant; similiter propositio necessaria et contingens.

Ideo dico quod eadem propositio non solum specie sed numero potest esse credita a viatore et evidenter sciri a beato.

[INSTANTIA 1⁷]

30

Sed contra: medium proprium syllogismi creditivi et demonstrativi est alterius rationis; igitur conclusio utriusque syllogismi erit alterius rationis. Antecedens patet, quia medium syllogismi creditivi est conceptus compositus; medium syllogismi demonstrativi tali demonstratione quam faceret beatus est conceptus³⁵ simplex Dei; igitur sunt alterius rationis. Consequentia patet, quia illa media causant cognitionem simplicem alterius rationis; et illa cognitio simplex est pars conclusionis probandae; igitur etc.

¹⁹ veritate] propositione DFZ ²² rationem] demonstrationem DFZ ²⁴ aut] aliqua A, aut aliqua XY || est] potest esse DFZ ³¹⁻³⁴ et... creditivi om. BCXY ³¹⁻³² et demonstrativi om. A ³⁴ compositus] complexus DF ³⁷⁻³⁸ illa²... pars] illae cognitio-nes simplices sunt partes DFZ ³⁸ pars] alterius add. E

⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 60, 25-26). ⁶ Cf. Ockham, *Quodlibet V*, q. 1, lin. 65-68. ⁷ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 303, 1194-1205).

[INSTANTIA 2]

40 Praeterea non⁸ est dare medium per quod potest 'trinum et unum' de aliquo demonstrari: quia nec per Deum, cum nec sit subiectum propositionis nec praedicatum; nec illa passio, ut videtur, prius inest alicui conceptui quam conceptui viatoris.

[AD INSTANTIAM 1⁹]

45 Ad primum istorum dico quod medium syllogismi creditivi et demonstrativi est alterius rationis. Sed ultra, non valet consequentia¹⁰: igitur conclusiones sunt alterius rationis; quia conclusio eiusdem rationis potest esse respectu utriusque medii, immo in eodem intellectu potest esse eadem conclusio numero respectu 50 utriusque medii. Unde concedo quod medium proprium syllogismi creditivi quod est conceptus compositus, et medium proprium syllogismi demonstrativi quod in proposito est cognitio simplex Dei in se, sunt alterius rationis, sed conclusiones sunt eiusdem rationis. Et¹¹ ratio est quia conclusio non causatur a mediis, quia tam subiectum quam praedicatum quam etiam tota conclusio praehabentur ante omnem demonstrationem, I Posteriorum¹². Nam primo apprehendo conclusionem et eius terminos, et dubito de eius veritate; post quaero medium ad probandum illam conclusionem¹³.

60 Secundo dico quod illa media, quamvis sint alterius rationis,

43 alicui] alteri B || conceptui¹ om. ADFZ 46 est] sunt DFZ 51 quod om. DFZ
 51-52 proprium om. DFHXYZ 52 quod om. DZ || cognitio] conceptus DEFZ 53 se]
 qui add. DZ 56 prahabentur] apprehenduntur XY, apprehenditur DFZ

⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 4, 5-15); q. 2 (ed. cit., I, p. 118, 19 - p. 119, 3). ⁹ Cf. Ockham, *Quodlibet V*, q. 1, lin. 119-139; *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 74, 4 - p. 75, 5). ¹⁰ Supra, lin. 32-33.

¹¹ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 2 (ed. cit., II, p. 409, 11 - p. 410, 9). ¹² Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, c. 1 (71a 11 - 71b 8). ¹³ Cf.

Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 23 (ed. cit., p. 545, 39-44).

tamen non causant notitias incomplexas subiecti alterius rationis, quia si causae sint alterius rationis, non oportet propter hoc quod effectus sint alterius rationis.

Tertio dico quod dato quod media causarent tales notitias simplices alterius rationis, illae notitiae erunt media ad probandum conclusionem dubitabilem aliquam sicut sunt illa media ex quibus causantur, et non erunt subiecta conclusionum probandarum, licet possint esse subiecta aliarum conclusionum. ⁶⁵

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum dico ¹⁴ quod cognitio Dei simplex propria sibi ⁷⁰ erit medium in tali demonstratione, quia illa propositio in qua illa cognitio simplex est medium est per se nota; et ideo illa passio prius inest sibi per praedicationem quam conceptui viatoris.

Ad argumentum principale ¹⁵ dico quod beatus format duas propositiones: unam compositam ex conceptibus compositis qui non causant notitiam evidentem, et illa est eiusdem rationis cum propositione viatoris; aliam habet compositam ex cognitionibus simplicibus causantibus assensum evidentem, et illa est alterius rationis a propositione viatoris. ⁷⁵

Ad formam igitur dico ¹⁶ quod eadem veritas non ⁸⁰ est simul et semel evidens et inevidens uni et eidem, sed bene potest eadem veritas esse inevidens uni et evidens alteri. Et sic est in proposito, quia propositio credita est inevidens viatori et

⁶⁵ rationis] sicut sunt illa media ex quibus causantur add. DFZ ⁶⁵⁻⁶⁶ illae... ali-
quam om. EH ⁶⁶ aliquam] aliam DFZ ^{79 a]} ab alia B ¹¹ viatoris om. ABC ⁸¹ est]
potest esse DFZ et inevidens om. CDFZ

¹⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 73, 22 - p. 74, 3); q. 2 (ed. cit., I, p. 127, 6-9). ¹⁵ Supra, lin. 6-8. - Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 4 (ed. cit., II, p. 440, 1 - p. 441, 19); Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 72, 19 - p. 73, 10); *Quodlibet V*, q. 2, lin. 137-145. ¹⁶ Cf. Ockham, ibidem, lin. 70-79.

evidens beato. Similiter potest eadem veritas esse primo inevidens
⁸⁵ alicui, et post evidens eidem. Et sic est de aliquo, primo viatore
 et post beato.

QUAESTIO 4

UTRUM DEUS POSSIT CAUSARE IN VIATORE NOTITIAM EVIDENTEM DE CREDIBILIBUS SINE VISIONE DEI

Quod non: Quia¹ notitia evidens articulorum contin-
⁵ gentium non potest causari sine notitia intuitiva; igitur etc.

Contra: Si² visio requiritur ad causandum notitiam evi-
 dentem de articulis, hoc erit in genere causae efficientis; sed
 omnem talem efficientiam potest Deus supplere; igitur etc.

[INTELLECTUS QUAESTIONIS³]

¹⁰ **Respondeo:** ista quaestio potest habere duplicum intellectum,
 quorum unus est utrum Deus potest causare notitiam incom-
 plexam abstractivam articulorum, quae notitia sine visione Dei
 possit naturaliter causare notitiam evidentem articulorum, ad mo-
 dum quo notiae abstractivae terminorum propositionis per se
¹⁵ notaes, si causarentur a solo Deo, causarent naturaliter assensum
 evidentem illius propositionis, et oculus miraculosus causat na-
 turaliter actum videndi.

Alius intellectus est quaerere utrum Deus potest se solo

86 beato] et sic patet ad argumentum add. DFZ

QUAESTIO 4. – 4-5 contingentium om. DFZ 6 causandum] talem add. B 16 illius propositionis] alicuius conclusionis DFZ

QUAESTIO 4. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 57,
 14-18). ² Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 6 (ed. O'Callaghan,
 p. 262). ³ Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 264).

causare notitiam evidentem articulorum immediate sine visione sui, et hoc indifferenter sive praesupponatur notitia abstractiva eorum sive non.

[PRIMUS ARTICULUS⁴
CONCLUSIO 1]

Si quaestio intelligatur primo modo, sic teneo tres conclusiones: prima est quod veritas contingens de Deo, puta ista 'Deus est incarnatus', quae non cognoscitur evidenter per quamcumque cognitionem creaturae, non potest evidenter cognosci per quamcumque cognitionem abstractivam Dei sine eius visione, ita quod cognitio abstractiva incompleta causetur a solo Deo et assensus evidens causetur naturaliter a cognitione abstractiva incompleta.²⁵ Quod patet, quia talis veritas non cognoscitur evidenter modo praedicto⁵ nisi per cognitionem intuitivam rei extra; sed cognitio intuitiva creaturae non sufficit, sicut manifeste patet; igitur ad talem assensum naturaliter causandum requiritur visio Dei.

[CONCLUSIO 2]

35

Secunda conclusio est quod veritas necessaria de Deo composita ex terminis connotativis, quae non cognoscitur evidenter naturaliter loquendo nisi per cognitionem evidentem alicuius contingentis sicut ista 'Deus est incarnabilis', quae naturaliter modo praedicto non cognoscitur evidenter sine cognitione evidenti huius⁴⁰ contingentis 'Deus est incarnatus', non potest evidenter cognosci naturaliter modo praedicto sine visione Dei. Quod patet, quia talis notitia evidens sive assensus non potest naturaliter causari per notitiam abstractivam terminorum sine notitia evidenti huius

27 creaturae] E, cause ABC, tale H, om. cett. 33 creaturae] cause A 37 evidenter om. DFZ 39 quae] quia DFZ 42-46 Quod... Dei om. EXY

⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 50, 4 - p. 51, 24); Chatton, ibidem (ed. cit., pp. 261-262). ⁵ Supra, lin. 11-17.

- 45 contingentis 'Deus est incarnatus'; et hoc non potest evidenter cognosci sine visione Dei, quia visio creaturae non sufficit; igitur nec illa necessaria potest sic cognosci.

[CONCLUSIO 3]

Tertia conclusio est quod articulus fidei necessarius habens
 50 Deum pro obiecto partiali, si non componitur ex terminis conno-
 tativis, potest evidenter cognosci a viatore naturaliter per notitiam
 abstractivam Dei causatam a solo Deo sine visione Dei. Et hoc
 dico, si illa notitia abstractiva incomplexa sit distincta et propria
 Deo, puta tales: Deus est bonus, intelligens, unus, trinus, quae non
 55 connotant aliquam creaturam; quia in tali propositione necessaria
 in qua subicitur conceptus Dei distinctus, simplex et proprius, aut
 praedicatur conceptus proprius Deo, aut communis. Si proprius,
 illa propositio erit per se nota omni intellectui habenti illos ter-
 minos. Si communis, ille erit univocus Deo et creaturae; et per
 60 consequens sicut videns distincte albedinem scit evidenter quod
 albedo est color, ita viator habens illam cognitionem abstracti-
 vam Dei incomplexam scit evidenter naturaliter praedicto modo
 quod Deus est ens, bonus, etc.

Si dicis quod quantumcumque ⁶ illa propositio compo-
 65 sita ex cognitionibus abstractivis posset esse naturaliter evidens
 praedicto modo sine visione Dei, tamen per ipsam visionem Dei
 simul cum cognitione abstractiva evidentius cognoscitur illa pro-
 positio quam per abstractivam solum; igitur non potest ita evi-
 denter cognosci sine visione Dei sicut cum visione;

70 Respondeo quod licet ⁷ naturaliter et ex communi lege,
 sicut cognoscitur aliqua propositio evidenter ex cognitione ter-

45 hoc] haec DFZ
 prius^{1]} de add. DEFZ

46 creature] cause A
 61-62 abstractivam om. B

54 unus] et add. BXY
 63 ens om. DFZ

57 pro-

⁶ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 263). ⁷ Cf. Ockham, *Quodlibet V*, q. 2, lin. 70-79; Chatton, ibidem, q. 2 (ed. cit., pp. 235-236).

minorum licet cognitio terminorum non habeatur naturaliter, possit talis veritas composita ex cognitionibus incomplexis causatis a solo Deo evidenter cognosci et naturaliter, non tamen ita evidenter potest naturaliter cognosci sine visione Dei sicut cum visione;⁷⁵ et hoc quia eadem veritas evidentius cognoscitur quando cognoscitur per plura media quam quando per unum solum, quia omne totum est maius sua parte. Et tamen cum hoc stat quod sine visione potest evidenter cognosci, licet non ita evidenter sicut cum visione.⁸⁰

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO]

Si intelligatur quaestio secundo modo⁸, sic dico quod Deus potest immediate se solo causare notitiam evidentem omnium articulorum sive sint contingentes sive necessarii. Et tunc talis assensus causatus a Deo posset dici quaedam notitia intuitiva sed non incompleta. Hoc patet, tum quia⁹ talis assensus evidens est quaedam qualitas absoluta, et per consequens potest causari a Deo sine omni alia qualitate immediate; tum quia¹⁰ Deus potest supplere efficientiam cuiuscumque causae secundae, et per consequens sicut potest causare talem assensum mediante visione sui sicut per causam secundariam, ita potest immediate.⁹⁰

Et si quaeras utrum¹¹ Deus potest causare assensum ita evidentem sine visione Dei sicut cum visione:

Respondeo quod sic, quia ipse potest supplere causalitatem cuiuslibet visionis, licet hoc non possit fieri naturaliter.⁹⁵

Ad argumentum principale dico quod assensus

⁷⁵ naturaliter om. DFZ ⁷⁷ quando] BE, om. cett. ⁸⁵ necessarii] DFZ, necessarie ABEH, notiae C, non XY ⁸⁶ intuitiva om. BCXY ⁸⁷ evidens om. BC
⁸⁹ immediate] in mente XY ⁹⁰ supplere] omnem add. B

⁸ Supra, lin. 18-21. ⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 115, 4-7). ¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 141, 9-10). ¹¹ Cf. Chatton, *ibidem*, art. 6 (ed. cit., p. 262).

evidens articulorum contingentium et etiam necessariorum com-
 positorum ex terminis connotativis creaturarum, naturaliter et de
 100 communi lege, — sicut propositio cognoscitur evidenter ex cogni-
 tione terminorum undecumque cognitio terminorum habeatur —,
 non potest causari sine visione Dei, quia cognitio abstractiva Dei
 in se non sufficit ad causandum illum assensum, et per consequens
 requiritur visio Dei ad eius causationem. Sed assensus evidens
 105 omnium articulorum de Deo tam necessariorum quam contingen-
 tium potest immediate causari a solo Deo sine omni visione
 Dei, et etiam sine cognitione abstractiva Dei incomplexa.

QUAESTIO 5

UTRUM COGNITIO INTUITIVA ET ABSTRACTIVA DIFFERANT

Q u o d n o n: Quia pluralitas non est ponenda sine neces-
 sitate; sed eadem notitia secundum substantiam potest dici intui-
 5 tiva quando res est praesens, eo quod intuitiva connotat praesen-
 tiam rei, et abstractiva quando res est absens; igitur etc.

C o n t r a: Propositio contingens¹ potest cognosci eviden-
 ter ab intellectu, puta ‘haec albedo est’; et non per cognitionem
 abstractivam, quia illa abstrahit ab existentia; igitur per intui-
 10 vam; igitur differunt realiter.

100 evidenter] non cognoscitur add. DFZ 101 undecumque] unde quantumcum-
 que DFZ

QUAESTIO 5. – 5-6 praesentiam rei] A, rem praesentem DEFHZ, praesentiam BCXY
 6 quando... absens] absentem EH 7 Propositio] prima B, om. AXY

QUAESTIO 5. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 31,
 17 – p. 32, 3).

[AD QUAESTIONEM 2]

Conclusio istius quaestioneis est certa, et potest probari per separabilitatem istorum actuum.

Sed quomodo differunt est dubium. Et dico ad praesens quod dupliciter differunt: uno modo, per hoc quod per notitiam ¹⁵ intuitivam assentitur primo contingent, et per abstractivam non; alio modo, per hoc quod per notitiam intuitivam non tantum iudico rem esse quando est, sed etiam non esse quando non est; per abstractivam neutro modo iudico.

Secundum est manifestum. Probo primum ³, quia licet sit ²⁰ inconveniens quod eadem notitia sit causa totalis unius iudicii et iudicii contrarii respectu eiusdem passi, tamen non est inconveniens quod sit causa partialis unius iudicii quando res existit, et similiter causa partialis iudicii contrarii quando res non existit; et sic est in proposito. ²⁵

Praeterea Deus per eamdem notitiam videt rem esse quando est et non esse quando non est; igitur ita potest esse in proposito sine repugnantia.

[INSTANTIA 1⁴]

Sed contra: hoc dato, sequitur quod Deus non posset causare ³⁰ in nobis unum actum cognoscendi per quem appareat nobis res esse praesens quae est absens; quod falsum est, cum hoc non includat contradictionem. Assumptum probatur, quia illa cognitio non est intuitiva per te, quia per illam appareat res esse quando est et non esse quando non est; nec abstractiva, quia per illam non ³⁵ appetat res esse praesens.

¹³ separabilitatem] separationem BCXY ¹⁴ quomodo] quo CEH ²⁰ Secundum]
et hoc XY ||| primum] primo XY

² Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 31, 9 - p. 32, 21; p. 39, 7-10); *Sent.*, II, qq. 14 et 15 E. ³ Supra, lin. 17-19 (est). ⁴ Tres instantiae primae recitantur a Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 3 (ed. O'Callaghan, pp. 246-247).

[INSTANTIA 2]

Praeterea quod convenit actu secundum substantiam actus, si substantia eius maneat eadem, quocumque alio posito, adhuc 40 ipsum potest sibi convenire; sed substantia visionis manet eadem, re non existente, per potentiam divinam; igitur non repugnat sibi saltem partialiter causare talem assensum qualem prius causa-
vit re existente, et per consequens hoc potest sibi competere.

[INSTANTIA 3]

45 Praeterea hoc dato, sequitur quod visio posset esse, et tamen per illam nec appetit rem esse nec non esse; consequens est contra te. Assumptum probatur per illud principium commune: ubi quodlibet aliorum convenit alicui contingenter, si non sit contradicatio, Deus potest facere ipsum sine omnibus simul; sic enim 50 probatur potissime materiam posse esse sine omni forma; sed virtute visionis aliquis potest aliquando scire rem esse, et aliquando scire rem non esse; igitur non est contradictio quod neutrum sibi conveniat.

[INSTANTIA 4]

55 Praeterea hoc dato, non⁵ posset Deus causare assensum evi-
dentem respectu huius contingentis ‘haec albedo est’ albedine non
existente, quia visio albedinis causat assensum evidenter respectu
huius ‘haec albedo non est’, et intellectus non videtur assentire
oppositis; igitur etc.

43 re] non add. DFZ 45 tamen] quod add. B 46 rem] res BDFXYZ 55 non
om. CEH 58 videtur] evidenter AH, potest evidenter C, potest simul XY 59 oppositis]
simul add. B

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 55, 10-15); Chatton, ibidem (ed. cit., p. 248).

[AD INSTANTIAM 1]

60

Ad primum istorum dico quod Deus non potest causare in nobis cognitionem talem per quam evidenter appareret nobis rem esse praesentem quando est absens, quia hoc includit contradictionem. Nam cognitio evidens importat quod ita sit in re sicut denotatur per propositionem cui fit assensus; et per consequens cum ⁶⁵ cognitio evidens huius propositionis ‘res est praesens’ importat rem esse praesentem, oportet quod res sit praesens, aliter non erit cognitio evidens, et tu ponis quod sit absens; et ita ex illa positione cum cognitione evidenti sequitur manifesta contradictio, scilicet quod res sit praesens et non sit praesens; et ideo Deus ⁷⁰ non potest causare talem cognitionem evidentem.

Tamen Deus⁶ potest causare actum creditivum per quem credo rem esse praesentem quae est absens. Et dico quod illa cognitio creditiva erit abstractiva, non intuitiva; et per talem actum fidei potest apparere res esse praesens quando est absens, ⁷⁵ non tamen per actum evidentem.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud, concedo quod si per potentiam divinam visio rei maneat re non existente, non repugnat sibi causare partialiter talem assensum si omnes aliae causae requisitae concurrant. Tamen ⁸⁰ repugnat sibi causare talem assensum totaliter et partialiter sine aliis causis; et ita cum existentia rei sit causa partialis illius assensus evidentis, impossibile est quod causetur naturaliter sine existentia rei.

65 et *om.* BCXY [“] consequens] conceptum BC, cognitionem XY cum] *om.* BC, ut XY
67 praesentem] et add. BXY, ergo add. C 70 et¹] quod add. DFZ

⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 70, 16-18).

85

[AD INSTANTIAM 3]

Ad aliud, concedo illud principium et conclusionem et totam deductionem, quia⁷ non est contradictio quod visio rei sit et tamen quod per illam visionem nec iudicem rem esse nec non esse, quia Deus potest facere visionem sine omni tali assensu; sed
90 per naturam non potest hoc fieri.

[AD INSTANTIAM 4]

Ad ultimum dico quod Deus non potest facere assensum evidenter huius contingentis ‘haec albedo est’ quando albedo non est, propter contradictionem quae sequitur. Quia assensus evidens denotat sic esse in re sicut importatur per propositionem cui fit assensus; sed per istam propositionem ‘haec albedo est’ importatur quod albedo sit, et per consequens si sit assensus evidens, haec albedo est, et positum est quod haec albedo non sit; et ita hypothesis cum notitia evidenti includit manifeste contradictionem, scilicet quod albedo sit et non sit. Concedo tamen quod Deus potest facere assensum eiusdem speciei cum illo assensu evidenti respectu huius contingentis ‘haec albedo est’ quando albedo non est; sed ille assensus non est evidens, quia non est ita in re sicut importatur per propositionem cui fit assensus.

105 Et si dicas: Deus potest facere assensum evidentem huius contingentis mediante existentia rei sicut mediante causa secunda; igitur potest hoc facere se solo:

Respondeo quod hic⁸ est fallacia figurae dictionis, sicut hic: Deus potest facere actum meritorium mediante voluntate

90 fieri] facere DFZ, om. E 100 et] quod add. DFZ, albedo add. AXY 108 fal-
lacia figurae] figura ABH

⁷ Cf. Ockham, *Sent.* II., qq. 14 et 15 E (*Ante medium*). ⁸ Cf.
Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 141, 7-11).

creata, igitur potest hoc facere se solo. Et hoc est propter diversam connotationem hinc inde. 110

Ad argumentum principale dico quod necessitas est ponendi differentiam inter illas notitias.

QUAESTIO 6

UTRUM ACTUS APPREHENDENDI ET ACTUS IUDICANDI DIFFERANT REALITER

Quod non: Quia¹ contradictio est quod demonstratio sit in anima nisi anima sciat conclusionem; sed potest esse demonstrationis in anima cum sola compositione propositionum demonstrationis; igitur scientia est aliquid demonstrationis; non principium nec aliquis terminus eius; igitur est conclusio. 5

Contra: Possunt² separari; igitur differunt. Antecedens patet, quia aliqua est propositio neutra, cui intellectus nec assentit 10 nec dissentit primo, et post propter aliquod medium assentit.

Respondeo: primo ponam duas distinctiones; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS
DISTINCTIO 1³]

15

Circa primum dico quod duplex est assensus: unus quo intellectus assentit aliquid esse vel aliquid esse bonum vel album; aliis quo intellectus assentit alicui complexo.

QUAESTIO 6. – 8 eius om. DEFZ

17 vel¹] aliquid non esse vel add. DFZ

QUAESTIO 6. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 1, art. 1 (ed. Reina, p. 62, 398-401). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 16, 19-22; p. 18, 3-6). ³ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 8, lin. 12-18; *Quodlibet IV*, q. 16, lin. 15-30.

[DISTINCTIO 2]

²⁰ Secunda distinctio est quod duplex est apprehensio: una quae est compositio et divisio propositionis sive formatio; alia est quae est cognitio ipsius complexi iam formati, sicut cognitio albedinis dicitur eius apprehensio.

[SECUNDUS ARTICULUS⁴
CONCLUSIO 1]

²⁵ Circa secundum pono duas conclusiones: prima est quod actus assentiendi utroque modo acceptus differt a prima apprehensione, quae est formatio propositionis.

Quod probo primo sic: eadem⁵ conclusio probatur a priori et a posteriori et per auctoritatem, sicut prius⁶ ostensum est. Si tunc conclusio vel eius formatio esset scientia quae est actus assentiendi, sequitur tunc quod eadem sit scientia a priori et a posteriori, similiter fides et opinio; et sic eadem conclusio numero esset simul et semel eidem evidens et inevidens, quia est scientia et fides per hypothesim; nam eadem conclusio numero potest primo credi et postea sciri.

Praeterea actus⁷ dubitandi non repugnat conclusioni demonstrationis, quia nec repugnat subiecto nec praedicato nec copulae; sed actus dubitandi est incompossibilis scientiae; igitur scientia non est conclusio nec eius formatio.

21 et] vel DFXYZ 23 eius om. BDFZ 27 prima om. DFZ 29 probatur] primo add. BCXY 33 numero om. DFXYZ

⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 57, 20 - p. 58, 4).

⁵ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 65, 492 - p. 66, 499). In hac quaestione videtur Ockham argumenta Chatton non-nulla ad suum propositum accommodasse. ⁶ Cf. *Quodlibet V*, q. 1, lin. 33-42; q. 3, lin. 22-23.

⁷ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 66, 500-506); Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 58, 6-13).

Praeterea actus⁸ credendi et sciendi est simplex et elicitus necessario in instanti; ipsa autem conclusio est composita, quia compositio conclusionis est ipsa conclusio et nulla pars eius.

[CONCLUSIO 2]

Secunda conclusio est quod assensus utroque modo acceptus⁴⁵ differt a secunda apprehensione, quae est cognitio complexi iam formati.

Hoc probo primo sic: fidelis⁹ et infidelis contradicunt sibi de isto articulo ‘Deus est trinus et unus’. Aut igitur iste articulus formatus in mente apprehenditur et cognoscitur ab utroque, aut⁵⁰ non. Si sic et actus credendi non est in utroque, igitur actus credendi differt, non solum ab isto articulo formato in mente, sed etiam ab eius apprehensione. Si non apprehenditur ab utroque, contra: pono omnia paria in eis praeter actum credendi, et tunc manifestum est quod potest [infidelis] illum articulum apprehendere. Similiter nullus¹⁰ assentit nec dissentit nisi cognito; sed infidelis dissentit isti articulo in mente et negat eum; igitur cognoscit illum articulum.⁵⁵

Praeterea actus¹¹ apprehensivus causat actum iudicativum; igitur differunt. Consequentia est manifesta. Antecedens probatur per experientiam, nam qui frequenter apprehendit complexum et non assentit primo, si postea propter aliquod medium semel tantum assentiat ei, inclinatur postea prompte ad assentendum illi; et non ex habitu assentiendi, quia adhuc non habetur ita perfecte quod possit ad illum actum inclinare; igitur illa⁶⁰⁶⁵

49 et unus *om.* ABCEH 65 actum] assensum DFZ

⁸ Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 65, 479–486). ⁹ Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 64, 465 – p. 65, 473); Ockham, *Quodlibet V*, q. 1, lin. 65–70; q. 3, lin. 18–21; *Scriptum*, I, Prol., q. 7 (ed. cit., I, p. 197, 2–15).

¹⁰ Cf. Chatton, *ibidem* (ed. cit., p. 54, 113–116). ¹¹ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 (ed. cit., I, p. 17, 15 – p. 18, 12).

promptitudo est effective ab habitu apprehendendi; sed nullus habitus inclinat ad alium actum nisi mediante actu proprio; igitur actus apprehensivus immediate causat actum iudicativum.

Praeterea aliquis¹² apprehendit propositionem neutram, cui nec assentit nec dissentit; igitur apprehensio et assensus et dissensus differunt.

Praeterea aliquis primo negat aliquam propositionem et post concedit eam, et semper apprehendit eam; igitur illa apprehensio differt ab assensu et dissensu, quia stat successive cum utroque quando negat et quando concedit eam.

Ad argumentum principale dico¹³ quod non est contradictio demonstrationem esse in anima sine actu sciendi, quia actus dubitandi non repugnat formaliter conclusioni nec demonstrationi, licet forte repugnet sibi virtualiter; et per consequens per potentiam divinam posset causari actus dubitandi in anima simul cum demonstratione.

QUAESTIO 7

UTRUM DEO POSSINT HABERI PLURES CONCEPTUS PROPRII

Quod non: Quia¹ aut illis conceptibus correspondet eadem res omnino, aut non. Si sic, igitur sunt conceptus synonymi.
5 Si non, igitur in Deo esset aliqua distinctio realis praeter distinctionem personarum.

⁷⁵ quando¹... eam om. EH

QUAESTIO 7. – 5 Deo] divinis DFZ [praeter] propter A

¹² Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 16, 19-22). ¹³ Cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 67, 537-541).

QUAESTIO 7. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, Prol., q. 3 (ed. Cova, p. 53, 5-9).

C o n t r a: De Deo praedicatur ‘summum bonum’, ‘ens infinitum’, ‘actus purus’, qui sunt plures conceptus Deo proprii; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

10

Ad istam quaestionem dico² quod de Deo non possunt haberi plures conceptus proprii et convertibles cum eo, quorum uterque sit absolutus non-connotatus, affirmativus non-negativus, simplex non-compositus. Per primum excluduntur tales¹⁵ conceptus: ‘prima causa’, ‘creativum’, ‘gubernativum’, ‘glorificativum’. Per secundum excluduntur tales: ‘incorruptibile’, ‘immortale’, ‘infinitum’. Per tertium excluduntur tales: ‘ens infinitum intensive’, ‘summum bonum’, ‘actus purus’. Sed³ cum omnibus istis condicionibus non potest aliquis habere duos conceptus²⁰ proprios Deo quidditativos, nec unum quidditativum et alium denominativum. Et loquor de conceptu qui est cognitio abstractiva.

Primum⁴ probatur, quia si sic, eadem ratione possent haberi infiniti conceptus quidditativi de Deo, quia nulla causa potest dari quare reducantur ad certum numerum, si duo possunt²⁵ haberi, quia ex simplicitate obiecti non potest argui, quia non obstante simplicitate, tu ponis duos conceptus proprios quidditativos, et ita alias eadem ratione ponet infinitos.

Praeterea res non est aliter perceptibilis et conceptibilis talibus conceptibus abstractive quam intuitive; sed intuitive solum³⁰

8 purus] primus ABC : qui] quae BCDXYZ : Deo] de deo H, dei DFZ 17 incorruptibile] incorporale ACDFZ 19 purus] primus C, om. A 19-20 cum omnibus] circumscriptis DFZ 21 proprios] de add. DEFHZ 22 denominativum] connotativum BFH
26 obiecti] subiecti E 28 ponet] poneret DFZ 29 et conceptibilis] AEH, om. cett.
29-30 talibus... intuitive] conceptibus abstractivis quam intuitivis DFZ

² Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 17, lin. 16-20; *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 315, 3-11). ³ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 3 (ed. cit., II, p. 428, 13-16). ⁴ Supra, lin. 20-21. – Has probationes primi ipsi Ockham adscribit Chatton, ibidem, art. 1 (ed. cit., p. 56, 84-87).

est res visibilis unica visione ab uno intellectu distincta et clara, quae sit cognitio propria; igitur solum unus conceptus talis proprius est possibilis de Deo.

Praeterea si intellectus sit idem et obiectum idem, et nulla
35 est diversitas, igitur conceptus, qui est effectus, erit idem et solum unus, aliter periret omnis via probandi unitatem effectus.

Secundum⁵ probatur, quia de eadem re non possunt haberi distincti conceptus tales alterius rationis, quorum unus sit quidditativus et aliis denominativus, sine omni distinctione in
40 re et sine omni connotatione extrinseca et sine omni modo grammatical et logicali, quia omnibus istis circumscripsis, quidquid significatur per unum significatur per reliquum, et eodem modo significandi; et ita uterque erit quidditativus vel neuter.

Praeterea eiusdem⁶ simplicis non sunt duae similitudines abstractivae propriae, quarum nulla est similis alteri; sed conceptus est similis illi cuius est; igitur non possunt esse tales duo conceptus: unus quidditativus, aliis denominativus.

Praeterea per⁷ utrumque conceptum exprimitur tota quidditas et nihil aliud; igitur uterque est quidditativus, quia hoc est
50 conceptum esse quidditativum.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod naturaliter non potest de Deo haberi unus talis conceptus proprius, nec ante compositionem nec post,

31 uno] AEH, unico *cett.*

39 denominativus] connotativus DFZ

47 denominativus] connotativus E

⁵ Supra, lin. 21-22. – Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 428, 13-16; p. 420, 1-9); Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 103, 19 - p. 104, 2); Chatton, ibidem (ed. cit., p. 55, 73-79). ⁶ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 3 (ed. cit., II, p. 428, 19 - p. 429, 9); Chatton, ibidem (ed. cit., p. 54, 53 - p. 55, 59).

⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 429, 10-14); Prol., q. 2 (ed. cit., I, p. 104, 6-9); Chatton, ibidem (ed. cit., p. 55, 60-65).

cum omnibus condicionibus praedictis⁸, sicut in alio *Quolibet* ostensum est.

55

[CONCLUSIO 3]

Tertio dico⁹ quod beatus videns Deum primo, post visionem habet solum unum conceptum talem proprium Deo, quia habet unam cognitionem abstractivam quae est proprius conceptus Dei absolutus, affirmativus et simplex, qui non posset competere alicui alteri.

[CONCLUSIO 4]

Quarto dico¹⁰ quod intellectus noster de nulla creatura potest habere aliquem talem conceptum simplicem proprium sine visione creaturae nec cum visione; et hoc quia quaelibet talis cognitio sive conceptus aequaliter est similitudo et repraesentat omnia individua simillima, et ita non plus est conceptus proprius unius quam alterius.

[INSTANTIA 1¹¹]

Sed contra: conceptus negativus non praedicatur affirmative⁷⁰ de re cuius est. Probatur, quia conceptus affirmativus et negativus eiusdem rei sunt conceptus contradictorii, sicut ‘albedo’ et ‘non-albedo’, et penitus idem significant, aliter non contradicent; et per consequens isti duo conceptus non praedicantur affirmative de eodem; sed ‘infinitum’ praedicatur affirmative de sapientia divina, quia haec affirmativa est vera ‘sapientia divina est infinita’; igitur etc.

58 proprium] de add. DEFXYZ 60 qui] quae BCHXY . posset] potest DEFXYZ,
possit H 66 aequaliter] essentialiter A 67 omnia] alia BC, illa A, duo XY

⁸ Supra, lin. 14-15. – Cf. *Quodlibet IV*, q. 17, lin. 16-56. ⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 9 (ed. cit., I, p. 270, 8-15). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 307, 13 - p. 308, 8). ¹¹ De ambabus instantiis, cf. Chatton, ibidem (ed. cit., p. 82, 932-934; p. 86, 1052 - p. 87, 1084).

[INSTANTIA 2]

Praeterea licet ‘infinitum’ quod est pars conceptus complexi
 sit negativum, tamen totus conceptus complexus est affirmativus,
 quia aequivalet propositioni affirmativa, puta isti ‘sapientia di-
 vina est infinita’.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico¹² quod conceptus negativus aliqua
 significat affirmative, aliqua negative. Exemplum: ‘non-albedo’
 significat negative albedines, de quibus non praedicatur, nec pro
 illis supponit. Affirmative autem significat omnia alia ab albe-
 dine, et de illis praedicatur vere et pro illis supponit, quia quo-
 cumque alio ab albedine demonstrato, haec est vera ‘hoc est non-
 albedo’.

Per hoc ad argumentum dico quod conceptus negativus non
 praedicatur affirmative de re quam significat negative; bene tam-
 men praedicatur affirmative de re quam significat affirmative. Et
 ideo de nullo finito praedicatur ‘infinitum’ affirmative, quia ‘in-
 finitum’ significat omnia finita negative, sed omnia infinita si-
 gnificant affirmative, ideo de omnibus illis vere praedicatur et pro
 illis vere supponit.

Ad probationem¹³ dico quod quamvis conceptus affirmati-
 vus et negativus contradicant, non tamen penitus idem significant
 nisi ista contradictoria ‘ens’ et ‘non-ens’; quae penitus idem si-
 gnificant, quia quidquid significant ‘ens’ affirmative significant ‘non-
 ens’ negative, et nihil aliud significant affirmative. In aliis contra-

86 praedicatur] verificatur DFZ 87-88 autem... supponit om. A 88 vere] affir-
 mative DFZ 93 de... affirmative om. A 100 contradictoria] contradictio ACEZ, con-
 tradicunt FH 100-101 quae... significant om. DFZ 102 affirmative] negative DFZ

¹² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 36 (ed. cit., p. 103, 127 - p.
 104, 134); II, c. 12 (ed. cit., p. 283, 19-30); *Scriptum*, I, d. 3, q. 3 (ed. cit., II,
 p. 422, 11-15). ¹³ Supra, lin. 70-74.

dictoriis conceptus negativus multa significat affirmative quae conceptus affirmativus non significat, sicut 'non-album' significat multa affirmative quae non significat 'album'. Sed tales conceptus dicuntur contradicere, quia illud quod unus conceptus significat affirmative, aliis significat negative.

Ad propositum dico quod quia 'finitum' et 'infinitum' opponuntur, ideo de nullo praedicatur 'infinitum' affirmative de quo praedicatur 'finitum' affirmative, et hoc quia 'infinitum' significat omnia finita negative; se de illis quae non sunt finita, cuiusmodi est Deus, praedicatur 'infinitum' affirmative.

Per hoc patet ad secundum¹⁴.

Ad argumentum principale dico¹⁵ quod de Deo possunt haberi plures conceptus proprii compositi formam liter et aequivalenter, sed non simplices praedicto modo¹⁶.

QUAESTIO 8

UTRUM OMNIA ACCIDENTIA GRAMMATICALIA TERMINORUM VOCALIUM COMPETANT TERMINIS MENTALIBUS¹

Quod sic: Quia terminus in mente et in voce sunt signae eiusdem rei subordinata; igitur omne quod accidit uni accedit alteri.

Contra: Genus et figura sunt accidentia nominum vocalium, et non mentalium; igitur etc.

Hic primo unam conclusionem praeambulam suppono; secundo, dicam ad quaestionem.

¹¹⁵ proprii om. DEFHZ

¹¹⁶ et] vel DFXYZ

¹⁴ Supra, lin. 79-82. ¹⁵ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 2 (ed. cit., II, p. 402, 20-22; p. 403, 17 - p. 405, 4). ¹⁶ Supra, lin. 14-15.

QUAESTIO 8. - ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 3 (ed. cit., p. 11ss); Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 2 (cod. cit., ff. 1v-2v).

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico quod sicut terminorum vocalium et scriptorum quaedam sunt nomina, quaedam verba, quaedam pronomina, quaedam participia, quaedam adverbia, quaedam coniunctiones, quaedam praepositiones, sic conceptuum mentalium quidam conceptus sunt nomina, quidam verba, quidam adverbia, quidam coniunctiones, quidam praepositiones. Quod patet ex hoc quod omni orationi vocali verae et falsae correspondet aliqua propositio mentalis composita ex conceptibus; igitur sicut partes propositionis vocalis quae imponuntur ad significandum res, propter necessitatem significationis vel expressionis, — quia impossibile est omnia exprimere per verba et nomina solum quae possunt per omnes alias partes orationis exprimi —, sunt distinctae partes, sic partes propositionis mentalis correspondentes vocibus sunt distinctae ad faciendum distinctas propositiones veras et falsas.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod accidentia tam nominum vocalium quam verborum sunt in dupli differentia, quia quaedam sunt accidentia communia, quaedam propria. Secundum hoc pono aliquas conclusiones.

[CONCLUSIO 1]

Prima est quod accidentia communia nominum vocalium convenient nominibus mentalibus. Quod probatur inductive. Nam primum accidens commune est casus, secundum numerus, tertium comparatio. Et manifestum est quod sicut istae propositiones in voce ‘homo est homo’, ‘homo est hominis’ habent distincta praedicata variata solum per casus, propter quam variationem est

QUAESTIO 8. — 14 quaedam adverbia *om.* DFZ 15 praepositiones] quaedam interiectio-
nes *add.* B 15-17 sic... praepositiones] ita et in mente DFZ, ita et mentalium XY, *om.* BC
16 adverbia] quidam participia *add.* H 26 et] ACE, vel *cett.* 34 nominibus] vocibus DFZ

una propositio vera et alia falsa, sic istae propositiones in mente propositionibus vocalibus correspondentes 'Sortes est homo', 'Sortes est hominis' ⁴⁰ habent distincta praedicata variata solum per casus.

Exemplum secundi: nam istae propositiones vocales 'homo est animal', 'homo est animalia' habent distincta praedicata variata solum per numerum, propter quam variationem est una ⁴⁵ vera et alia falsa; ita propositiones correspondentes in mente habent distincta praedicata variata solum per numerum, quae varatio facit unam propositionem veram et aliam falsam.

Exemplum tertii: nam sicut istae propositiones in voce 'homo est albus', 'homo est albior', 'homo est albissimus' habent di- ⁵⁰ stincta praedicata variata solum per comparationem, propter quam variationem potest una esse vera alia existente falsa, ita est proportionaliter de propositionibus in mente corresponden- tibus.

Sed dubium est de qualitate nominis vocalis, utrum conve- ⁵⁵ niat nomini mentali.

[CONCLUSIO 2]

Secunda conclusio est quod accidentia propria nominum solum convenient nominibus vocalibus et non mentalibus; quae sunt genus et figura. Cuius ratio est quia ista accidentia non con- ⁶⁰ veniunt nomini propter necessitatem significationis, sicut faciunt alia, nec propter necessitatem expressionis, sed propter ornatum sermonis et congruitatem. Quod patet ex hoc quod ista accidentia duo convenient nominibus synonymis. Exemplum de lapide et petra, quae sunt diversorum generum et figurarum. Et ideo mul- ⁶⁵ titudinem talium accidentium quae competit nominibus syno- nymis non oportet tribuere naturalibus signis cuiusmodi sunt

41 variata] mutata B 44-45 variata] mutata ABC 48 propositionem] esse add. DEFXYZ 52 variationem] comparationem DFZ 56 mentali] quaere add. EH, cum lacuna A

conceptus mentales, sicut nec nominibus synonymis correspondet pluralitas conceptuum.

70 Et ideo ad videndum quae propositio est vera et quae falsa in mente, non oportet videre cuius generis sit nec cuius figurae subiectum vel praedicatum, sed bene oportet respicere cuius casus sit et cuius numeri et cuius gradus subiectum et praedicatum, sicut supra² dictum est.

75 Nec etiam propter veritatem et falsitatem propositionis in voce oportet aspicere ad illa accidentia subiecti vel praedicati sed tantum propter congruitatem, quia haec est congrua ‘homo est albus’, et haec incongrua ‘homo est alba’; et hoc oritur ex diversitate generis. Et ideo quamvis istae propositiones vocales ‘homo
80 est albus’, ‘homo est alba’ habent distincta praedicata, tamen idem est praedicatum in mente correspondens utriusque. Unde supposita congruitate vocis, nihil refert cuius generis vel figurae sit subiectum vel praedicatum, quia sicut haec est vera ‘adamas est lapis’, ita haec est vera ‘adamas est petra’, ubi est diversitas praedicati se-
85 cundum genus et figuram. Et tamen in mente non correspondent distincta praedicata sicut in voce, nec una potest esse vera etiam in voce nisi altera sit vera.

[CONCLUSIO 3]

Tertia conclusio est quod accidentia communia verborum
90 conveniunt verbis mentalibus; et sunt quinque, scilicet modus, genus, numerus, tempus, persona. Nam sicut istae sunt distinctae propositiones in voce habentes distincta praedicata variata so-
lum per talia accidentia, propter quam variationem una aliquando est vera et alia non, — exemplum in istis ‘Sortes legit’, ‘Sortes

68 mentales *om.* DFZ nominibus] vocibus DFZ 70 videndum] iudicandum E
75 et] aut DFZ, vel XY 78 oritur] hic *add.* BH 86 etiam *om.* DFXYZ

² Supra, lin. 33-54.

lege', ubi est solum variatio modi; similiter hic 'Sortes amat', ⁹⁵ 'Sortes amatur', ubi est solum variatio generis activi et passivi; similiter hic 'tu legis', 'vos legitis', ubi solum est variatio numeri; similiter hic 'tu legisti', ubi solum est variatio temporis; similiter hic 'tu legis', 'ego lego', ubi solum est variatio personae—, ita istis correspondent distinctae orationes mentales habentes di- ¹⁰⁰ stincta praedicata eodem modo variata per accidentia, quae variatio causat veritatem vel falsitatem in propositione, quia numquam est propositio vera vel falsa in voce nisi correspondeat sibi consimilis in mente.

[CONCLUSIO 4]

105

Quarta conclusio est quod accidentia propria verborum solum convenient verbis vocalibus et scriptis, quia de illis terminis in voce et in scripto idem est iudicium per omnia; et sunt ista accidentia coniugatio et figura. Et ratio est quia aliquando verba diversarum coniugationum et diversae figurae possunt esse synonyma, et per consequens non oportet quod eis correspondeat talis diversitas in mente, sicut nec synonymis. Et sicut dictum est de accidentibus nominum et verborum, ita proportionaliter dicendum est de aliis partibus orationis. ¹¹⁰

[DUBIUM]

115

Sed est una dubitatio: utrum participiis vocalibus correspondant distinctae intentiones in mente a verbis.

[AD DUBIUM]

Respondeo: nulla est necessitas ponendi talem pluralitatem in mente, quia verbum semper et participium verbi sumptum ¹²⁰ cum hoc verbo 'est' in significando aequipollent et sunt syno-

¹²⁰ semper om. DFZ

nyma. Et ideo sicut nomina synonyma non sunt inventa propter necessitatem significationis sed propter ornatum sermonis, — quia quidquid significatur et exprimitur per omnia nomina synonyma posset sufficienter per unum illorum exprimi, unde et pluribus nominibus synonymis non correspondet pluralitas conceptuum —, ita cum verba vocalia et participia sua non fuerunt propter necessitatem significationis nec expressionis inventa, ideo in mente non correspondet illis talis multitudo conceptuum.

Ad argumentum principale dico quod omne quod accidit termino mentali accidit termino vocali sed non econverso, quia aliqua accidentum terminis vocalibus propter necessitatem significationis et expressionis, et illa convenienter terminis mentalibus; alia accidentum terminis vocalibus propter ornatum sermonis, sicut synonyma, et propter congruitatem, et illa non convenienter terminis mentalibus.

QUAESTIO 9

UTRUM NOMINA MENTALIA DISTINGUANTUR PER CONCRETUM ET ABSTRACTUM SICUT NOMINA VOCALIA

Quod sic: Quia impossibile est quod eadem propositio simul et semel sit vera et falsa; sed haec propositio mentalis ‘homo est albus’ est vera, et haec est falsa ‘homo est albedo’; igitur non est eadem propositio in mente; subiectum autem est idem, et copula; igitur praedicatum est diversum, et non nisi sicut concretum et abstractum; igitur etc.

Contra: Aliqua concreta et abstracta sunt synonyma, sicut ‘frigus’ et ‘frigiditas’; sed multitudini nominum synonymorum in voce non correspondet pluralitas in mente; igitur etc.

127 vocalia *om.* DFZ 133 illa] ita BC 134 mentalibus... terminis *om.* ABC,
terminis vocalibus *om.* CHXY vocalibus] aliqua accidentum *add.* ABC

QUAESTIO 9. — 9 sicut] per HXY, *om.* DFZ

Hic primo praemittam unam distinctionem de concreto et abstracto; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS
MODUS 1¹]

15

Circa primum dico quod aliqua sunt concreta et abstracta quae sic se habent quod concretum significat aliquam rem et supponit pro illa quam nullo modo abstractum significat nec pro illa supponit. Exemplum est de ‘iusto’ et ‘iustitia’; nam ‘iustus’²⁰ significat hominem et supponit pro eo, sed ‘iustitia’ non. Et praedicatio talis concreti de abstracto est impossibilis, sicut ista est impossibilis ‘iustitia est iusta’; et hoc quia ista supponunt pro distinctis rebus.

[SPECIES 1]

25

Istius primi modi sunt tres species concretorum et abstractorum: prima est quando concretum supponit pro subiecto et abstractum pro accidente inherente subiecto. Exemplum hic: ‘album’ et ‘albedo’; ‘album’ supponit pro subiecto, ‘albedo’ pro accidente.³⁰

[SPECIES 2]

Secunda species est quando concretum supponit pro toto composito et abstractum pro parte illius. Exemplum hic: ‘anima’ et ‘animatum’; ‘animatum’ supponit pro toto homine in ista propositione ‘homo est animatus’, ‘anima’ autem supponit pro parte hominis.³⁵

[SPECIES 3]

Tertia species est quando concretum et abstractum supponunt pro distinctis rebus, quarum neutra est subiectum nec pars alte-

QUAESTIO 9. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 5 (ed. cit., p. 16, 13 - p. 18, 52).

40 rius. Exemplum hic: ‘homo’ et ‘humanum’, quia ‘humanum’ supponit pro opere quod est effectus hominis.

[MODUS 2 2]

Secundus modus principalis est quando concretum et abstractum sunt synonyma. Exemplum hic: ‘calor - caliditas’, ‘frigus - frigiditas’, ‘equus - equinitas’, ‘animal - animalitas’. Et breviter, secundum intentionem Philosophi, sub isto modo continentur omnia nomina substantiarum et abstracta sua, quae abstracta non supponunt pro accidente inhaerente subiecto, nec pro parte illius quod importatur per concretum, nec pro aliqua re disparata ab eo. Et secundum opinionem³ quae negat quantitatem esse rem medium inter substantiam et qualitatem, et quae negat omnes respectus in creaturis, sub isto modo collocantur omnia concreta et abstracta in genere quantitatis, relationis et ceterorum praedicamentorum, et omnia concreta privativa et sua abstracta, sicut 55 ‘caecum’ et ‘caecitas’, ‘curvum - curvitas’, ‘privatum - privatio’.

Et pro omnibus istis est una regula generalis: quod consequenter dicendo, de quocumque praedicatur concretum, praedicatur abstractum et econverso, et quod concretum vere praedicatur de abstracto et econverso, nisi abstracta includant aliquid 60 syncategorema ex usu loquentium. Unde tales sunt concedendae secundum istam opinionem ‘materia est privatio’, ‘caecus est caecitas’, ‘homo est humanitas’, ‘animal est animalitas’, ‘substantia est quantitas’, ‘paternitas currit’, ‘filiatio interficit paternitatem’.

47 substantiarum] concreta add. E 53 quantitatis] continuae add. DEFHZ
 54 omnia] alia BC 56-57 consequenter] communiter CDFZ 62 animal... animalitas]
 om. BDFZ, animalitas A

² Cf. Ockham, ibidem, c. 6 (ed. cit., p. 19ss). ³ Opinio ipsius Ockham.

[MODUS 3⁴]

Tertius modus est quando concretum et abstractum sic se ⁶⁵ habent quod abstractum ad placitum instituentium vel ex usu loquentium includit aliqua syncategoremata vel determinationes adverbiales, ita quod illud abstractum in significando aequivaleat unum complexum; puta ‘humanitas’ tantum valet sicut ‘homo in quantum’ vel ‘necessario’ vel ‘contingenter’ vel ‘per se’, quando ⁷⁰ ponitur in propositionibus; concretum autem nullum tale syncategorema includit. Et secundum istam viam tantum valet ista ‘humanitas est alba’ sicut ‘homo in quantum homo est albus’ vel ‘homo per se est albus’.

Hoc modo dicunt logici ⁵, quod hoc signum ‘totus’ includit ⁷⁵ suum distribuibile ut accipitur syncategoretice, quia tunc tan- tum valet quantum ‘quaelibet pars’. Et ideo ista ‘totus Sortes est minor Sorte’ aequivalet isti ‘quaelibet pars Sortis est minor Sorte’. Similiter hoc signum ‘quidlibet’ includit suum distribuibile, quia tantum valet quod ‘omne ens’; aliter haec non esset intelligibilis ⁸⁰ ‘quidlibet est homo vel non-homo’. Similiter hoc verbum ‘curro’ includit hoc pronomen ‘ego’, et ideo tantum valet ‘curro’ sicut ‘ego curro’; et ita est de multis aliis.

Et ita potest dici de omnibus abstractis privativis et negativis, et breviter de omnibus abstractis quae sunt synonyma cum suis ⁸⁵ concretis, quod praedicatio concreti de abstracto est impossibilis

⁶⁶ abstractum] abstracta DFZ ; instituentium] institutum BXV ⁶⁷ includit] BHXY,
includunt cett. ; aliqua syncategoremata] aliquod syncategorema BCXY ⁶⁹ unum com-
plexum] ABCE, uni complexo cett. ⁷⁰ vel¹] homo add. DEFHZ ; vel²... se om. AB ;
vel² om. CDFH ⁷⁹ quidlibet] quodlibet DFXYZ ⁸¹ quidlibet] B, quilibet ACEH,
quodlibet DFXYZ

⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 8 (ed. cit., p. 29, 5 - p. 30, 28; p. 32, 95 - p. 33, 103; p. 30, 28-40); *Scriptum*, I, d. 5, q. 1 (ed. cit., III, p. 39, 13 - p. 44, 7). ⁵ Cf. Guillelmus de Shireswode, *Syncategoremata*, cap. *Totum* (ed. O'Donnell, p. 54ss); Petrus Hispanus, *Summulae Logicales*, XII, 27ss (ed. De Rijk, p. 226ss).

propter aliquod syncategorema inclusum. Et sic est ista falsa ‘substantia est quantitas’, ‘materia est privatio’ etc., quia valent istas ‘substantia per se est quantitas vel necessario’, ‘materia per se primo modo est privatio’, pro eo quod omnia talia abstracta includunt aliqua syncategoremata.

[MODUS 4⁶]

Quartus modus est quando abstracta non supponunt nisi pro multis simul sumptis, concreta autem supponunt pro uno solo.
 95 Exemplum: ‘populus’ solum supponit pro pluribus coniunctim, ‘popularis’ supponit pro uno solo. Similiter ‘plebs’ et ‘turba’ et ‘numerus’ solum supponunt pro pluribus, quia plures angeli sunt numerus, sunt ternarius et quaternarius; sed ‘plebeius’ et ‘numeratus’ supponunt pro uno solo.

100

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico quod concretum et abstractum primo modo, tertio et quarto ita convenient nominibus mentalibus si-
 cut vocalibus, et per consequens talia nomina mentalia variantur
 per talia concreta et abstracta.

105 Cuius ratio est quia eadem propositio mentalis non potest simul esse vera et falsa, quidquid sit de propositione vocali; sed haec propositio in mente est vera ‘homo est albus’, et haec falsa ‘homo est albedo’; et nulla est hic variatio nisi de praedicatis penes concretum et abstractum primi modi. Similiter haec est
 110 vera in conceptu ‘homo currit’, et haec falsa ‘humanitas sive homo in quantum homo currit’; et hic solum est variatio concreti et

91 aliqua syncategoremata]	aliquod syncategorema BCXY	95 solum <i>om.</i> BEFXY
98 sunt <i>om.</i> BDFZ	104 talia <i>om.</i> DFZ	108 de] in DFZ
		110 conceptu] con- creto DFZ

⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 9 (ed. cit., p. 34ss).

abstracti tertii modi. Similiter haec est vera in conceptu ‘populus est multi homines’, et haec falsa ‘popularis est multi homines’, quantum ad quartum modum. Igitur etc.

Praeterea conceptus⁷ concreti primo modo significat unum¹¹⁵ in recto et aliud in obliquo; conceptus abstracti solum significat in recto; igitur etc.

Sed concreta et abstracta secundo modo solum variant nomina vocalia et non mentalia. Cuius ratio est quia impossibile est quod propositio sit vera in qua ponitur illud concretum nisi¹²⁰ illa sit vera in qua ponitur abstractum suum. Similiter omni eodem modo grammatical vel logicali quo significat unum significat aliud, et per consequens licet talis pluralitas sit in voce, non tamen in conceptu, quia multitudini⁸ nominum synonymorum non correspondet multitudo conceptuum.¹²⁵

Ad argumenta principalia, patet sufficienter ex dictis.

QUAESTIO 10

UTRUM ‘HOMO’ ET ‘HUMANITAS’ SINT NOMINA SYNONYMA SECUNDUM VERITATEM FIDEI

Quod non: Quia quando duo termini sunt synonymi, si propositio in qua ponitur unus terminus est vera, propositio in⁵ qua ponitur alius terminus erit vera; sed haec est vera ‘humanitas potest esse assumpta’, similiter haec ‘humanitas est assumpta’; et non haec ‘homo est assumptus’, nec haec ‘homo potest esse assumptus’; igitur etc.

¹¹³ popularis] EH, populare *cett.* “homines] et est variatio solum add. E
unum add. B ¹²² vel] et BCXY

¹¹⁶ solum]

QUAESTIO 10. – 3 secundum... fidei *om.* BCXY

⁷ Cf. Ockham, ibidem, c. 10 (ed. cit., p. 37, 52-54). ⁸ Cf. Ockham,
Quodlibet V, q. 8, lin. 125-127.

¹⁰ **C**ontra: Illa sunt synonyma quae omnino idem significant et pro eodem supponunt eodem modo significandi grammatical et logicali; sed ‘homo’ et ‘humanitas’ sunt huiusmodi; igitur etc.

Hic **p**rimo dicendum est quae nomina sunt synonyma;
¹⁵ **s**econdo, ad quaestionem.

[**P**RIMUS ARTICULUS 1]

Circa primum dico quod hoc nomen ‘synonymum’ dupliciter accipitur, scilicet stricte et large: **s**tricte dicuntur illa nomina synonyma, quibus nominibus omnes utentes intendunt simpliciter uti pro eodem et eodem modo significandi, sicut ‘Marcus’ et ‘Tullius’ sunt nomina synonyma. **L**arge dicuntur illa nomina synonyma quae significant simpliciter idem omnibus modis et eodem modo significandi, ita quod nihil aliquo modo significatur per unum quin eodem modo significandi significetur per reliquum, quamvis non omnes utentes credant ipsa idem significare, sed decepti aestimant aliquid significari per unum quod non significatur per reliquum; sicut si aliquis crederet quod hoc nomen ‘Deus’ importaret unum totum et ‘Deitas’ partem eius.

[**S**ECUNDUS ARTICULUS 2]

³⁰ Circa secundum dico quod secundum veritatem theologiae ‘homo’ et ‘humanitas’ non sunt nomina synonyma nec stricte sumpta nec large. Cuius ratio est quia ista nomina distinctas res

11 supponunt] et add. DFZ 11-12 significandi... logicali] supponunt significando grammaticaliter et logicaliter B 31 nec] nisi BC

QUAESTIO 10. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 6 (ed. cit., p. 19, 5-14); *Scriptum*, I, d. 2, q. 3 (ed. cit., II, p. 88, 1 - p. 89, 2). ² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 7 (ed. cit., p. 24, 55 - p. 25, 83; p. 26, 111-114); *Sent.*, III, q. 1 BB.

significant et pro distinctis rebus supponunt, et aliquam rem significat unum nomen quam non significat reliquum nec potest significare. Nam hoc nomen ‘homo’ vere supponit pro Filio Dei ³⁵ et Filium Dei significat; hoc nomen ‘humanitas’ non supponit pro Filio Dei nec potest supponere, nec Filium Dei aliquo modo significat, non plus quam hoc nomen ‘albedo’. Propter quod haec est concedenda ‘Filius Dei est homo’ et haec neganda ‘Filius Dei est humanitas’; et per consequens cum non quidlibet quod importatur per unum, eodem modo importatur per reliquum, non sunt nomina synonyma.

Assumptum patet, scilicet quod ista nomina non significant idem, per definitiones exprimentes quid nominis eorum. Definition ‘humanitatis’ est ista: humanitas est una natura composita ⁴⁵ ex corpore et anima intellectiva. Et nec connotat illud nomen quod illa natura intellectiva sustentificetur a persona divina nec quod non sustentificetur, et ideo semper supponit pro illa natura; propter quod numquam potest supponere pro Filio Dei, cum Filius Dei non possit esse illa natura. ⁵⁰

Definitur autem hoc nomen ‘homo’ sic: homo est natura una composita ex corpore et anima intellectiva, a nullo supposito sustentata; vel homo est aliquod suppositum talem naturam intellectualem sustentificans. De quolibet enim homine haec descriptio pro altera parte verificatur: nam haec est vera ‘Sortes ⁵⁵ est natura composita ex corpore et anima intellectiva, non sustentata ab aliquo supposito’, et haec est vera ‘Filius Dei est suppositum naturam intellectualem sustentificans et terminans eius dependentiam’. Ex quibus patet quod ista nomina non significant omnino idem. ⁶⁰

33 et¹] igitur DFZ

34 quam] E, et A, quod cett.

38 quam] facit add. B

40 quidlibet] quodlibet DEFZ

46 Et om. DFXYZ

49 propter] ita EXY, propo-

sitio BCH

52 una om. BDFXYZ

supposito] hominis add. B

53 sustentata] distincta

BC || aliquod om. DFXYZ

[CONCLUSIO 1^{3]}

Ex praedictis sequuntur aliquae conclusiones: prima est quod quamvis haec sit concedenda ‘homo est humanitas’, tamen haec est falsa ‘omnis homo est humanitas’, et haec est vera ‘aliquis homo non est humanitas’.

Quod probatur, quia si neutrum istorum nominum ‘homo’, ‘humanitas’ includat aequivalenter aliquod syncategorema, haec est concedenda ‘homo est humanitas’, quia est una indefinita quae habet unam singularem veram, puta istam ‘Sortes est humanitas’, nam in ista propositione subiectum et praedicatum non possunt supponere pro distinctis rebus sed pro eadem re. Haec tamen est falsa ‘omnis homo est humanitas’, quia habet istam singularem falsam ‘hic homo est humanitas’, demonstrando Filium Dei. Et ita istae duae subcontrariae stant simul ‘homo est humanitas’, ‘homo non est humanitas’.

[CONCLUSIO 2^{4]}

Secunda conclusio est quod tenendo istud, debent istae propositiones concedi ‘abstractum praedicatur de concreto et econverso’, sicut ‘homo est humanitas’ et ‘humanitas est homo’; similiter, quod abstractum vere affirmatur et negatur de concreto particulariter sumpto et econverso, licet non universaliter sumpto, sicut istae sunt concedendae ‘aliquis homo est humanitas’, ‘aliquis homo non est humanitas’. Similiter ista est vera, quod tale concretum de eodem numero affirmatur et negatur successive, sicut haec nunc est vera ‘haec humanitas quae est Sortes est homo’.

71 distinctis] diversis B 77 tenendo] intelligendo AXY istud] ista dicta DFZ
81 sumpto² om. DFZ 85 haec² om. DFZ

³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 7 (ed. cit., II, p. 261, 1-5); *Summa Logicae*, I, c. 7 (ed. cit., p. 27, 115-128). ⁴ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 27, 129-142).

Et si illa humanitas assumeretur ab aliqua persona divina, haec esset falsa 'haec humanitas est homo'; et hoc quia hoc nomen 'homo' numquam supponit pro illa humanitate nisi quando non est unita. Et quia aliquando potest esse unita, aliquando non, ideo aliquando supponit pro ea, aliquando non. Et propter hoc ⁹⁰ concretum praedicatur aliquando de tali abstracto, aliquando non.

Ad argumentum principale dico quod secundum veritatem fidei non sunt nomina synonyma, sicut patet ex praedictis.

Dico ⁵ tamen pro primo arguento ⁶ quod sicut haec est ⁹⁵ concedenda de virtute sermonis 'humanitas potest assumi a persona divina', ita haec est concedenda 'homo potest assumi a persona divina', et hoc indifferenter sive accipiatur subiectum pro eo quod est vel pro eo quod potest esse. Haec tamen est concedenda 'humanitas est assumpta' et haec neganda 'homo est as- ¹⁰⁰ sumptus a persona divina', quia ista secunda includit contradictionem manifeste. Quod patet per definitionem experimentem quid nominis huius termini 'homo', quae est quod est natura intellectiva a nullo supposito sustentata; et si haec esset vera 'homo est assumptus', esset natura illa a supposito divino susten- ¹⁰⁵ tata; et ita ex illo sequitur quod simul esset sustentata illa natura et non esset sustentata, quae est manifesta contradictio.

Et si dicis: haec est vera per te 'homo potest assumi a persona divina'. Ponatur in esse, et tunc erit ista vera 'homo est assumptus' sive 'suppositum est assumptum', si suppositum po- ¹¹⁰ test assumi:

Respondeo: consequentia non valet, quia vel illa propositio in sensu divisionis non potest poni in esse, vel aliter de-

⁹⁵ pro... arguento] ABCEH, ad argumentum XY, primo arguento DF ⁹⁸ acci-
piatur] supponat DFZ ⁹⁹ vel] sive BDEFZ " esse] homo add. DFZ, hoc add. A

⁵ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 10 (ed. cit., p. 277, 50 - p. 278, 86); III-1,
c. 23 (ed. cit., p. 420, 20-27; p. 422, 90-98); III-3, c. 33 (ed. cit., p. 716,
58-66); *Quodlibet IV*, q. 7, lin. 54-76. ⁶ Supra, lin. 4-9.

bet poni in esse. Exemplum: haec est vera ‘album potest esse
 115 nigrum’, et tamen si ponatur sic in esse ‘album est nigrum’, est
 impossibilis. Et ideo vel non potest poni in esse, vel si potest,
 debet sic poni in esse ‘Sortes est niger’, si ‘album’ supponit pro
 Sorte. Ita est in proposito, quod ista propositio ‘homo sive sup-
 possum humanum potest assumi a persona divina’ non debet
 120 sic poni in esse ‘suppositum est assumptum’, sed sic ‘Sortes est
 assumptus’ vel ‘haec natura humana est assumpta’, demonstrando
 illam naturam pro qua supponit ‘suppositum’, et aliter non po-
 test poni in esse.

QUAESTIO 11

UTRUM ‘HOMO’ ET ‘HUMANITAS’ SINT NOMINA SYNONYMA
SECUNDUM INTENTIONEM PHILOSOPHI

Q u o d n o n: Quia haec est vera ‘homo habet humanita-
 tem’, et haec est falsa ‘humanitas habet humanitatem’, quia idem
 non habet se; igitur non significant omnino idem, et per conse-
 quens non sunt synonyma.

C o n t r a: ‘Humanitas’ significat compositum ex corpore et
 anima intellectiva, et nihil aliud; ‘homo’ autem significat penitus
 10 idem et eodem modo significandi; igitur etc.

Hic p r i m o respondebo ad quaestionem; s e c u n d o , in-
 feram aliquas conclusiones.

119 persona divina] supposito divino DFZ

121 humana *om.* BCXYQUAESTIO 11. - 9 intellectiva *om.* DFXYZ 11-12 inferam] inseram DF, po-
 nam XY

[PRIMUS ARTICULUS 1]

Circa primum dico quod opinio Philosophi fuit quod sunt nomina synonyma, quia ipse imaginabatur quod nulla res imaginabilis importatur per hoc nomen ‘homo’ quin omni eodem modo importetur per hoc nomen ‘humanitas’ et econverso. Cuius ratio est quia secundum eum² nulla res est in composito humano nisi materia et forma et accidens et compositum; sed supposito quod haec sit falsa ‘anima intellectiva est humanitas’, nullum istorum plus importatur per unum istorum nominum quam per reliquum.

Et si dicas³ quod ‘humanitas’ tantum significat naturam specificam, ‘homo’ autem addit ultra hoc differentiam individualis:

25

Contra: sicut se habent ad invicem ‘homo’ et ‘humanitas’, sic se habent ‘Sortes’ et ‘sorteitas’; sed ‘Sortes’ et ‘sorteitas’ significant penitus eamdem rem; igitur ‘homo’ et ‘humanitas’ eodem modo significant.

Assumptum probatur, quia si alterum istorum nominum aliquid significat quod non significat reliquum, quaero quid est illud. Non natura specifica, quia illa aequaliter significatur per utrumque vel per neutrum; nec materia nec forma nec compositum nec accidens secundum eos; nec differentia individualis quam fingunt, quia sicut Sortes addit ultra naturam specificam, secundum eos, differentiam individualem, ita sorteitas, aliter enim

16 omni] omnino DEFZ, omnis B, om. XY 19 humano om. BXV _{ii} et³] totum add.
DFZ _{ii} et compositum om. XY 21 nullum istorum] nihil B 29 modo] idem add. E
31 quaero] EHXY, om. cett. 36 secundum eos om. EXY

QUAESTIO 11. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 7 (ed. cit., p. 23, 4 - p. 24, 54). ² Cf. Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3, t. 6 (1043a 26-28). ³ Cf. Ps.-Campsall, *Opus cit.*, capp. 6-7 (cod. cit., ff. 4r-7r); Chatton, *Reportatio*, I, d. 3, q. 2 (ed. Gál, pp. 208-209); d. 2, q. 3 (cod. cit., ff. 11ra-13ra); Ockham, *ibidem*, c. 16 (ed. cit., p. 54ss).

sorteitas nullo modo differret ab humanitate, et tunc secundum eos, sicut humanitas est in Platone, ita sorteitas est in Platone, quod falsum est; igitur Sortes et sorteitas nullo modo distinguuntur ex parte rei, et per consequens haec est vera secundum eos 'Sortes est sorteitas'. Ex quo sequitur quod Sortes est haec humanitas, demonstrando Sortem; et sequitur: Sortes est haec humanitas, igitur Sortes est humanitas, — ab inferiore ad superius a parte praedicati; et sequitur: Sortes est humanitas, igitur homo est humanitas. Et ita sequitur quod nihil significatur per hoc nomen 'homo' quin significetur per hoc nomen 'humanitas'.

Ideo dico quod intentio Aristotelis et Commentatoris, sicut patet VII *Metaphysicae*⁴, est quod quidquid significatur per unum significatur per reliquum et omni eodem modo significandi, et per consequens sunt nomina synonyma, saltem large accipiendo 'synonymum'. Et ideo nisi inclusio aliquius syncategorematis impedit, ista de virtute sermonis est simpliciter concedenda 'homo est humanitas'.

Praeterea si⁵ secundum intentionem Philosophi ista nomina supponerent pro distinctis, oportet tunc quod unum supponat pro parte, aliud pro toto; vel pro duabus partibus vel duabus substantiis totaliter distinctis; vel unum pro substantia, aliud pro accidente; quae omnia falsa sunt; igitur etc. Unde Commentator, VII *Metaphysicae*⁶, concedit istam 'homo est humanitas'.

42 Sortem] existentem add. BC 49 omni] omnino DFZ, ideo E, om. CXY
57 substantia] subiecto DFZ

⁴ Cf. Aristot., *Metaph.*, VII, c. 13, t. 45 (1038b 8-9), et Averroes, ad loc. (ed. Iuntina, VIII, f. 197 F). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 7 (ed. cit., p. 28, 150-153). ⁶ Cf. nota 4.

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 17]

60

Circa secundum, prima conclusio est ista, quod de virtute sermonis haec est falsa simpliciter ‘Sortes est suppositum sustentificans naturam humanam sive humanitatem’.

Haec conclusio probatur, quia quaero pro quo supponit hoc 65 nomen ‘Sortes’. Non pro natura humana, quia idem non sustentificat se; nec pro parte illius naturae, quia pars non sustentificat totum; nec pro substantia disparata ab illa natura, manifestum est. Nec pro composito ex natura et differentia individuali, tum quia tale non est, tum quia si Sortes sustentificat naturam Sortis, 70 sustentificat naturam individuam, et quaelibet talis natura includit differentiam individualem secundum eos; et per consequens Sortes sustentaret unum compositum ex natura et differentia individuali, et non aliud quam se ipsum; igitur etc.

Nec ‘Sortes’ in illa propositione⁸ supponit pro uno compo- 75 sito ex natura singulari et negatione dependentiae ad aliud suppositum; tum quia Sortes, cum sit aliquid reale substantiale, non componitur ex affirmatione et negatione; tum quia nullum tale compositum potest sustentare naturam, cum natura non possit dependere ad tale compositum; igitur haec est simpliciter falsa 80 de virtute sermonis ‘Sortes est suppositum sustentificans naturam humanam’. Sed haec est concedenda ‘Sortes est natura compo- sita ex corpore et anima intellectiva, a nullo supposito susten- tata’, et propter hoc Sortes est homo. Similiter haec est conce- denda ‘Filius Dei est suppositum sustentificans humanitatem sive 85 naturam humanam et terminans eius dependentiam’.

69 ex] illa add. B 70 Sortes] AEH, Sortes cett. 77 reale] vel add. DFZ 79 com-
positum] suppositum B 85 Dei om. ABEFH

⁷ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 26, 84-114). ⁸ Supra, lin.
63-64.

[CONCLUSIO 2⁹]

Secunda conclusio est quod omnis propositio composita ex tali concreto et abstracto, sicut est ‘homo - humanitas’, per quam 90 denotatur illa pro quibus subiectum et praedicatum supponunt esse distincta, si sit universalis, est falsa.

Cuius ratio est quia talia concreta et abstracta non supponunt pro distinctis rebus nisi quando unum illorum supponit pro persona divina sustentante naturam humanam; igitur propositio 95 universalis denotans illa pro quibus supponunt esse universaliter distincta falsa est, quia semper supponunt pro eodem nisi in uno casu.

Ex quo sequitur quod omnes tales sunt falsae de virtute sermonis ‘omnis homo habet humanitatem’, ‘omnis humanitas est 100 in homine’, ‘omne animal habet animalitatem’. Et hoc quia cum nihil habeat se nec aliquid sit in se, et per tales denotatur quod illud pro quo supponit subiectum habet illud pro quo supponit praedicatum, vel quod illud pro quo supponit subiectum est in illo pro quo supponit praedicatum, et hoc sit falsum, cum subiectum et praedicatum supponant pro eodem, manifestum est quod tales propositiones sunt falsae.

Unde sicut secundum Anselmum, *Monologion*, c. 16¹⁰, non proprie dicitur quod summa natura habet iustitiam, sed proprie dicitur quod summa natura est iustitia, ita non proprie dicitur quod Sortes habet humanitatem, sed proprie dicitur quod Sortes est humanitas. Et ideo sicut tales propositiones recipiuntur et usitantur a Sanctis¹¹ ‘Deus habet iustitiam’, ‘Deus habet sapientiam, bonitatem, intellectum’, ‘in Deo est sapientia’ et cetera

¹⁰⁰ quia *om.* CXY cum *om.* DFZ ¹⁰¹ habeat] habet DFZ ¹⁰² sit] est DFZ ¹⁰⁴ sit]
est DFXYZ ¹⁰⁵ supponant] supponunt ADF ¹⁰⁹ est] existit DFZ

⁹ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 27, 143 - p. 29, 191); *Sent.*, III,
q. 1 S. ¹⁰ Cf. Anselmus, *Monologion*, cap. 16 (ed. Schmitt, I, p. 30).
¹¹ Cf. I Tim. 6, 16; Coloss. 2, 3.

huiusmodi, quae tamen secundum Anselmum de virtute sermonis non sunt verae, ita tales conceduntur ex usu loquentium 'homo habet humanitatem', 'humanitas est in homine' et huiusmodi, quae tamen non sunt verae de virtute sermonis.

Ex isto etiam sequitur ulterius quod de virtute sermonis tales propositiones sunt falsae 'humanitas subsistit in supposito proprio', 'humanitas dependet a supposito proprio', 'proprium suppositum terminat dependentiam naturae humanae'. Sed ista debet concedi 'humanitas est suppositum', nisi aliquod syncategorema in illo abstracto includatur quod impedit illam praedicationem. Verumtamen haec est vera 'humanitas est suppositum' quando humanitas non est unita; sed quando est unita, tunc statim designit esse suppositum, quia hoc nomen 'suppositum' connotat quod humanitas non sit unita. Quod patet per definitionem experimentem quid nominis eius, quae est quod suppositum est res completa, una et non plures, a nullo supposito sustentata. Unde in talibus ponenda est definitio loco nominis, et statim apparebit quae propositio sit concedenda et quae neganda.

A d a r g u m e n t a p r i n c i p a l i a , patet ex dictis.

QUAESTIO 12

UTRUM UNIVERSALE SIT SINGULARE

Q u o d n o n: Quia omne universale praedicatur de pluribus; singulare praedicatur de uno solo; igitur etc.

C o n t r a: Omne quod est, est singulare; universale est; 5 igitur est singulare.

Hic p r i m o distinguo de 'singulari'; s e c u n d o , dicam ad quaestionem.

123 illam praedicationem] huiusmodi verificationem DFZ 124 vera] solum BC, solum vera XY 131 propositio] proprie DFZ 132 patet] sufficienter add. BCXY

QUAESTIO 12. – 6 est singulare] etc BCDFZ

[PRIMUS ARTICULUS^{1]}

¹⁰ Circa primum dico quod secundum philosophum ‘singulare’, ‘individuum’, ‘suppositum’ sunt nomina convertibilia, et hoc dico apud logicos, licet secundum theologos suppositum solum est in substantiis, individuum et singulare in accidentibus.

Nunc autem logice loquendo, tripliciter accipitur ‘singulare’
¹⁵ et ‘individuum’: uno modo dicitur singulare illud quod est una res numero et non plures res; alio modo dicitur singulare res extra animam, quae est una et non plures, nec est signum alicuius; tertio modo dicitur singulare signum proprium uni, quod vocatur terminus discretus.

²⁰ Haec divisio quantum ad duo prima membra est manifesta. Tertium membrum probatur, nam Porphyrius² dicit quod ‘individuum’ praedicatur de uno solo. Hoc non potest intelligi de re existente extra animam, puta de Sorte, quia res extra animam non praedicatur nec subicitur, sicut in alio *Quodlibet*³ est ostendit, et per consequens intelligitur de aliquo signo proprio quod praedicatur de uno solo, non pro se sed pro re.

Praeterea logici⁴ dicunt quod supposita termini communis sunt duplia: quaedam per se, quaedam per accidens. Exemplum: istius termini communis ‘album’ supposita per se sunt hoc album et illud album; supposita per accidens sunt Sortes et Plato. Hoc non potest intelligi de Sorte qui est extra animam, quia nullius est signum. Quia res extra animam non potest esse suppositum termini communis in voce nec per se nec per accidens, igitur

²⁴ in... *Quodlibet*] alibi DEFHZ

QUAESTIO 12. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 19 (ed. cit., p. 66, 6-24; p. 66, 32 - p. 67, 53); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 17 (cod. cit., ff. 19r-20r). ² Cf. Porphyrius, *Isagoge*, cap. *De specie* (*Aristot. Latinus*, I, 6-7, p. 13). ³ Cf. *Quodlibet III*, q. 12, lin. 19-59. ⁴ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, c. 22 (83a 1-20); Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 3 (ed. cit., II, p. 95, 4 - p. 96, 18).

oportet quod 'suppositum' accipiatur pro termino proprio uni,
quod dicitur ideo suppositum quia de illo praedicatur terminus ³⁵
communis, non pro se sed pro suo significato.

Et tunc termini communis sunt talia supposita duplia: quae-
dam per se, puta pronomina demonstrativa accepta cum illo ter-
mino communi, puta supposita per se huius termini communis
'albi' sunt hoc album, illud album; supposita per accidens sunt ⁴⁰
nomina propria, puta hoc nomen 'Sortes' et 'Plato'.

Et est magna differentia inter ista supposita, quia impossibile
est unum contrarium vere praedicari de supposito per se alterius
contrarii, sicut haec est impossibilis 'hoc album est nigrum', sed
de supposito per accidens bene potest praedicari, quamvis non- ⁴⁵
dum est suppositum illius, sicut si Sortes sit albus, adhuc haec est
possibilis 'Sortes est niger', et hoc quia idem potest esse suppo-
situm per accidens duorum contrariorum, licet non suppositum
per se. Igitur etc.

[SECUNDUS ARTICULUS ⁵]

50

Circa secundum articulum dico quod universale est singu-
lare et individuum primo modo ⁶, quia vere est una qualitas men-
tis singularis et non est plures qualitates. Sed secundo modo non
est singulare, quia nullo modo est res extra animam quaecumque

³⁷ talia om. DFZ ³⁸ cum] tantum pro BC ³⁹ communi om. BC ⁴⁷ idem]
illud BC ⁴⁹ Igitur etc] AEH, om. cett. ⁵⁴ quaecumque] quodcumque DFZ

⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 14 (ed. cit., p. 48, 13-26; p. 49,
53-64); Richardus de Campsall, *Contra ponentes naturam generis... extra intel-
lectum*: «Ideo dicendum est quod genus et species et huiusmodi univer-
salia non sunt res extra animam..., sed sunt formae universales existentes in
anima sicut in subiecto, quae tamen sunt formae singulares in essendo sicut
alia accidentia in anima» (Cod. Florentinus, Bibl. Nat., conv. B. 1618,
p. 94); Ps.-Campsall, ibidem, cap. 13 (ed. Synan, p. 186). ⁶ Supra, lin.
15-16.

⁵⁵ universale. Similiter universale non est singulare tertio modo, quia universale est signum naturale vel voluntarium commune pluribus et non tantum uni.

Ad argumentum principale, patet ex dictis.

QUAESTIO 13

UTRUM OMNE UNIVERSALE SIT QUALITAS MENTIS

Quod non: Quia substantia quae est genus generalissimum non est qualitas mentis; igitur non omne universale est qualitas mentis. Assumptum patet, quia praedicatur univoce et in quid de substantia; igitur non est qualitas.

Contra: Universale solum est in anima, et non obiective, sicut prius¹ ostensum est; igitur subiective; igitur est qualitas mentis.

10

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod sic. Cuius ratio est quia, sicut patebit², universale non est aliquid extra animam; et certum est quod non est nihil; igitur est aliquid in anima, non obiective tantum, sicut prius³ probatum est; igitur subiective, et per consequens est una qualitas mentis.

QUAESTIO 13. – 2 omne om. DFXYZ 6 in] secundum DFZ 7 obiective] tantum add. DFZ 12 sicut] post add. AXY, prius add. BC patebit] patebat B 15 una] AE, vera BCHXY, om. DFZ

QUAESTIO 13. – ¹ Cf. *Quodlibet IV*, q. 35, lin. 66-120. ² Haec positio Ockham explicatur in multis quaestionibus sequentibus, *Quodlibet V-VII*; cf. *Quodlibet V*, q. 12, lin. 54-55; *Summa Logicae*, I, c. 15 (ed. cit., p. 50ss); *Scriptum*, I, d. 2, qq. 4-8 (ed. cit., II, p. 99ss). ³ Cf. nota 1.

[INSTANTIA 1⁴]

Sed contra: quia hoc dato, tunc omnia praedicamenta essent accidentia, et per consequens aliquod accidens esset superius ad substantiam.

[INSTANTIA 2]

20

Praeterea idem non praedicatur de diversis praedicamentis, et per consequens qualitas non est communis ad omnia praedicamenta.

[INSTANTIA 3]

Praeterea sequitur quod idem sit superius ad se, quia omnia 25 universalia sunt in genere qualitatis secundum istam opinionem, sicut species et individua, et per consequens praedicamentum qualitatis est commune ad omnia universalia, et per consequens praedicamentum qualitatis est commune ad seipsum, et ita idem est superius ad se. 30

[INSTANTIA 4]

Praeterea hoc dato, oportet concedere quod idem significat se et supponit pro se, quia in ista propositione ‘omne universale est ens’ liens supponit personaliter pro omnibus universalibus, et per consequens supponit pro hoc universali quod est ens, et ita 35 ‘ens’ supponit pro se.

Similiter ut supponit personaliter, supponit solum pro suis significatis et supponit pro se, quia aliter illa propositio universalis esset falsa ‘omne universale est ens’, quia haberet unam singularem falsam; igitur idem significat se. 40

⁴ De his instantiis, quarta excepta, cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 17 (ed. cit., p. 58, 25-32; p. 61, 110-112; p. 62, 136).

[INSTANTIA 5]

Praeterea sequitur quod idem sit superius et inferius respectu eiusdem, quia hoc universale ‘ens’ est superius ad praedicamenta, et est inferius, quia est unum individuum in genere qualitatis;
⁴⁵ igitur etc.

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum concedo ⁵ quod omnia universalia sunt accidentia, tamen non omnia sunt signa accidentium, sed aliqua universalia sunt signa substantiarum tantum, et illa accidentia ⁵⁰ constituunt praedicamentum substantiae, alia accidentia constituunt alia praedicamenta. Et concedo ultra quod aliquod accidentis, quod est tantum signum substantiarum, est per se superius ad quamlibet substantiam; nec est hoc magis inconveniens quam dicere quod aliqua vox est nomen multarum substantiarum sive ⁵⁵ significans multas substantias.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad aliud dico ⁶ quod idem non praedicatur de diversis praedicamentis quando praedicamenta stant personaliter et significative; sed quando supponunt materialiter vel simpliciter, non est inconveniens ⁶⁰ idem praedicari de diversis praedicamentis. Unde si in ista propositione ‘substantia est qualitas’ subiectum supponat materialiter vel simpliciter, ipsa est vera, et similiter ista ‘quantitas est qualitas’; sed si supponant personaliter, tunc non sunt verae. Unde sicut istae duae propositiones ‘substantia est vox’, ‘quantitas

⁵¹ aliquod *om.* DEFHZ

⁵⁹ supponunt] supponit DFZ

⁶⁴ quantitas] CEH,

qualitas *cett.*

⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 60, 93-103). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 61, 111-120).

est vox' verae sunt si subiecta supponant materialiter et simpliciter ⁶⁵
et non significative, ita est in proposito.

[AD INSTANTIAM 3]

Ad aliud dico ⁷ quod idem non est superius et inferius ad seipsum, quia ad hoc quod aliquid sit superius ad aliud, requiritur distinctio inter illa et quod superius significet plura quam in- ⁷⁰ ferius. Ideo dico quod non omnia universalia sunt per se inferiora ad hoc commune 'qualitas', quamvis omnia universalia sint qualitates, quia hoc universale 'qualitas' est una qualitas, non tamen est inferius ad qualitatem sed est ipsamet.

S i d i c i s: sequitur ⁸ saltem quod qualitas spiritualis mentis ⁷⁵ est in plus et superius quam quodcumque praedicamentum, quia praedicatur de omnibus praedicamentis, et nullum praedicamen-
tum praedicatur de omnibus praedicamentis; igitur etc.:

R e s p o n d e o: qualitas ⁹ spiritualis mentis non praedica-
tur de omnibus praedicamentis significative et personaliter sum- ⁸⁰ ptis, sed tantum pro signis sumptis. Ideo non sequitur quod qualitas sit in plus vel superius quam quodcumque praedicamentum, nam superioritas et inferioritas inter aliqua sumitur ex hoc quod unum significative sumptum praedicatur de pluribus quam aliud sumptum significative; et ita non est de omni qualitate spirituali ⁸⁵ quae est universalis. Aliqua tamen, sicut conceptus entis, praedi-
catur de pluribus quam quodcumque praedicamentum.

65 et] vel DFZ 68 et inferius om. BCXY 73 qualitas^{1]}] quantitas BC una]
vera H, vere C, om. BXY 76 et superiorius om. BXY 81 signis] materialiter add. DFXYZ
83 aliqua] alia AC, signa DFZ 85 est] tam add. DFZ omni om. DFZ spirituali] om. F,
quam de qualitate add. DZ 86 Aliqua] aliquod DFZ

⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 61, 104-109). ⁸ Cf. Ockham,
ibidem (ed. cit., p. 61, 121-124). ⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 61,
125-130); c. 18 (ed. cit., p. 65, 85-87).

[AD INSTANTIAM 4]

Ad aliud dico¹⁰ quod haec conclusio est concedenda: quod
 90 idem significat se, quod idem supponit pro se, quod idem praedicatorum univoce de se; sicut in ista propositione ‘omnis vox est
 ens’ subiectum supponit pro omni voce, et ita supponit pro ista
 voce ‘vox’ et significat eam et praedicatorum univoce de ea.

[AD INSTANTIAM 5]

95 Ad aliud dico¹¹ quod eadem difficultas est hic sicut de isto
 nomine ‘dictio’ et hoc nomine ‘nomen’, quia hoc nomen ‘dictio’
 est unum contentum sub nomine, quia hoc nomen ‘dictio’ est
 nomen et non omne nomen est hoc nomen ‘dictio’. Et tamen
 hoc nomen ‘dictio’ est quodammodo superius ad omnia nomina,
 100 et per consequens ad hoc nomen ‘nomen’, quia hoc nomen ‘no-
 men’ est dictio, sed non omnis dictio est nomen; et ita idem re-
 spectu eiusdem est inferius et superius.

Ideo dico pro utroque quod argumentum concluderet si in
 omnibus propositionibus quibus praedicatorum conclusio, termini
 105 supponerent uniformiter. Sic autem non est in proposito, quia
 ‘ens’, quando praedicatorum de praedicamentis, supponit personaliter,
 non simpliciter nec materialiter; ut autem est individuum
 qualitatis, supponit materialiter et simpliciter. Sed accipiamus tam
 ‘ens’ quam ‘qualitatem’ significative, et tunc ens est simpliciter
 110 superius, quia plura significat; et sic non est inferius ad qualita-
 tem nec individuum eius. Si tamen illud vocetur inferius de quo
 aliquo modo supponente praedicatorum aliud quod etiam praedi-
 catur de pluribus, quamvis non praedicetur de eo si aliter suppo-

100 hoc² nomen²] omne DFZ

108 Sed] si add. BDFXYZ

109 et om. BDFXYZ

¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 38 (ed. cit., p. 107, 28–32). ¹¹ Cf.
 Ockham, *ibidem*, c. 17 (ed. cit., p. 61, 130 – p. 62, 143).

nat, maxime si sumatur universaliter, sic potest concedi quod idem respectu eiusdem est superius et inferius; sed tunc 'superius' et ¹¹⁵ 'inferius' non sunt opposita sed disparata.

Ad argumenta principalia, patet ex iam dictis.

QUAESTIO 14

UTRUM 'ENS' PRAEDICETUR UNIVOCE DE OMNIBUS

Quod non: Quia¹ aliqua sunt primo diversa quae in nullo convenient, puta Deus et creatura; igitur de illis non praedicatur univoce. ⁵

Contra: Nisi² praedicetur univoce, aliter in primo principio esset aequivocatio.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1³]

Ad istam quaestionem teneo duas conclusiones: prima est ¹⁰ quod huic nomini 'ens' correspondet unus conceptus communis praedicabilis de omnibus rebus.

Quod probo, quia sit *a* homo, sit *b* animal, sit *c* Sortes. Tunc arguo: sicut possunt formari tres propositiones tales vocales '*c* est *a*', '*c* est *b*', '*c* est ens', ita possunt in mente similes tres propositiones formari, quarum duae sint dubiae et tertia sit scita, quia possibile est quod aliquis dubitet utramque istarum '*c* est *a*', '*c*

QUAESTIO 14. – 12 de] pro CEH

QUAESTIO 14. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 292, 12-17). ² Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 3, q. 3, art. 1 (cod. cit., f. 20ra). ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 38 (ed. cit., p. 106, 8 – p. 107, 32); Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 36 (cod. cit., f. 42v).

est *b'* et tamen quod sciat istam ‘*c* est ens et aliquid’. Patet⁴ hoc manifeste de veniente a remotis, quod videns frequenter dubitat utrum sit homo vel animal vel asinus, et tamen evidenter scit quod est ens et aliquid.

Hoc supposito, tunc arguo sic: duae istarum propositionum in mente sunt dubiae et tertia est scita, et istae tres propositiones habent idem subiectum omnino, igitur habent distincta praedicata; aliter enim eadem propositio simul et semel esset dubia et certa uni et eidem, quod est impossibile; igitur istae tres propositiones habent tria praedicata distincta. Similiter manifestum est quod praedicatum tertiae propositionis non est minus commune nec convertibile cum aliquo aliorum praedicatorum; igitur est communius praedicatum quam aliquod istorum. Et hoc est propositum, quod ille conceptus est aliis ab inferioribus et communis eis, quia de pronomine demonstrante quocumque ens potest ille conceptus vere praedicari, sicut eadem vox potest vere de quolibet praedicari.

35

[CONCLUSIO 2]

Secunda conclusio est quod hoc⁵ nomen ‘ens’ est aequivocum, quia licet praedicetur univoce de omnibus subicibilibus absolutis, et hoc sive supponant simpliciter sive personaliter, tamen non praedicatur de omnibus subicibilibus significative acceptis secundum unum conceptum, sed huic nomini diversi conceptus correspondent, sicut patebit alias⁶.

18 *et²*] vel XY || aliquid *om.* DZ 21 aliquid *om.* DFZ 25-27 aliter... distincta
om. BCF 26 uni... impossibile *om.* E 30 istorum] aliorum XY, praedicatorum *add.* EH
 31 quod] quia EXY 32 quia] igitur C, et Z, *om.* DF 38 absolutis] abstractis A || sup-
 ponant] supponat DEFZ 41 patebit] patuit A

⁴ Cf. Ockham, *Quodlibet I*, q. 13, lin. 51-55; Chatton, ibidem (cod. cit., f. 20rb). ⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 38 (ed. cit., p. 107, 34-37).

⁶ Cf. Ockham, *Expositio in librum Porphyrii De praedicabilibus*, cap. 2, § 10 (*Opera Philosophica*, II [St. Bonaventure, N.Y. 1977], pp. 41-44).

Sed dico ⁷ quod conceptus entis est univocus Deo et omnibus aliis rebus. Quod patet, quia omnes concedunt quod aliquam notitiam incomplexam habemus de Deo. Tunc quaero: aut cognoscimus Deum in se et sub propria ratione deitatis cognitione propria, simplici, absoluta et affirmativa; et hoc non est verum, quia nec cognoscimus Deum sic cognitione intuitiva nec abstractiva. De intuitiva patet. De abstractiva probatur, quia quaelibet talis cognitio abstractiva praesupponit intuitivam. Aut cognoscimus Deum, non in se sicuti est, sed in aliquo conceptu; et tunc aut ⁵⁰ ille conceptus erit simplex, et tunc erit communis, quia non est proprius, et habetur propositum; aut erit conceptus compositus, et tunc aliqua pars illius conceptus compositi erit communis et simplex, quia ille conceptus compositus non componitur ex propriis conceptibus, igitur ex communibus. Et ita habetur propositum, ⁵⁵ quod aliquis conceptus est communis Deo et omnibus aliis rebus.

Ad argumentum principale dico ⁸ quod quamvis multa sint primo diversa illo modo quo loquuntur auctores, tamen de eis bene potest praedicari unus conceptus, et univoce.

QUAESTIO 15

UTRUM DEFINITIO NATURALIS ET METAPHYSICALIS EIUSDEM DISTINGUANTUR REALITER

Quod sic: Quia ¹ definita sunt diversa; igitur definitiones sunt diversae. Antecedens patet, quia homo naturalis et ⁵ homo metaphysicalis definiuntur et sunt distincta; igitur etc.

⁴³ aliis om. DFZ ⁴⁵ sub] in DFZ ⁴⁷ sic] nec add. BEXY ⁵⁹ conceptus]
communis add. E et om. BCXY

⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 312, 15 – p. 315, 11); *Sent.*, III, q. 9 R (Pro secundo, ante medium). ⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 9 (ed. cit., II, p. 336, 17-19).

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 24 (cod. cit., f. 30v).

C o n t r a: Eiusdem rei non sunt diversae definitiones exprimentes causas intrinsecas; sed definitio naturalis et metaphysicalis exprimunt causas intrinsecas; igitur etc.

- 10 Hic p r i m o dicam ad quaestionem; s e c u n d o, inferam aliqua corollaria.

[PRIMUS ARTICULUS 2]

Suppono enim quod quaestio quaerat de definitione exprimente quid rei sive totam naturam rei et non aliquid extrinsecum rei definitae. Dico tunc ad quaestionem quod definitio naturalis et metaphysicalis eiusdem rei realiter distinguuntur, quia in definitione naturali ponuntur casus obliqui exprimentes partes rei essentiales. Exemplum: si definiam hominem sic ‘homo est substantia composita ex corpore et anima intellectiva’, ista est definitio naturalis, et isti termini obliqui ‘corpore’ et ‘anima intellectiva’ exprimunt partes rei.

In definitione autem metaphysicali non ponitur aliquis terminus in obliquo, sed genus ponitur in recto et similiter differentiae exprimentes partes essentiales rei definitae. Exemplum: ista definitio hominis ‘animal rationale’ est definitio metaphysicalis, similiter ista ‘substantia animata sensibilis’, ubi omnes termini ponuntur in recto.

Et quamvis tales differentiae praedicentur in recto de definito, tamen exprimunt partes essentiales rei definitae, non tamen supponunt pro illis partibus sed praecise pro toto composito ex illis partibus, sicut ‘album’ exprimit albedinem, non tamen supponit pro albedine sed tantum pro subiecto eius. Differentiae autem positae in definitione naturali exprimunt partes essentiales definiti et

QUAESTIO 15. – 13 suppono] supposito BCXY 24 rei] in definitione add. B
25 rationale] mortale add. BCXY 28 differentiae om. DEFHZ definito] definitione BC

² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 84, 15 - p. 85, 41); *Scriptum*, I, d. 8, q. 4 (ed. cit., III, p. 228, 6-17); Henricus Gandavensis, *Quodlibet IV*, q. 4 (ed. Paris. 1518, ff. 90v-91v).

pro illis supponunt, et haec est alia differentia inter illas definitiones. Exemplum: 'rationale', licet significet animam intellectivam, tamen non supponit pro anima intellectiva sed pro toto homine. Sed iste terminus 'anima intellectiva' significat partem essentialiem hominis et supponit pro ea. Et praeter istas duas definitiones nulla potest esse alia nisi illa³ cuius quaelibet pars est in plus, et totum aequale.

40

[SECUNDUS ARTICULUS
COROLLARIUM 1]

Circa secundum, est primum corollarium quod nulla⁴ est definitio hominis logicalis, quia logicus cum non tractet de homine, eo quod non tractat de rebus quae non sunt signa, non habet hominem nec aliquam rem definire sed tantum habet docere quomodo aliae scientiae tractantes de homine debent ipsum definire. Et si aliquando ponat definitionem hominis gratia exempli, illa definitio erit naturalis vel metaphysicalis, quae licet⁵ sint realiter distinctae propter distinctionem terminorum, tamen quidquid significatur per unam definitionem vel per partem suam significatur per aliam definitionem et partem suam, quamvis partes illae differunt in modo significandi, quia una pars est alterius casus a parte alterius.

55

[COROLLARIUM 2 6]

Secundum corollarium est quod nulla propositio affirmativa mere de inesse et mere de praesenti quae componitur ex defini-

44 tractet] tractat DFZ 46 aliquam] aliam A 52 et] vel BXY 57 mere¹ om. DFZ

³ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 2, q. 1 (ed. cit., II, p. 29, 10-13). ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 85, 41 - p. 86, 49); Ps.-Campsall, *ibidem* (cod. cit., f. 30r-30v). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 87, 84-88). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 87, 91-100); c. 24 (ed. cit., p. 80, 55-72); *Scriptum*, I, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 137, 1-8); d. 2, q. 2 (ed. cit., II, p. 72, 2-8); q. 4 (ed. cit., II, p. 152, 14-21).

tione et definito est necessaria sed simpliciter contingens. Et ideo tam ista ‘homo est animal rationale’ est contingens quam ista
 60 ‘homo est substantia composita ex corpore et anima intellectiva’; et hoc quia si nullus homo esset, quaelibet talis esset falsa propter falsam implicationem. Sed tamen tales propositiones condicionales vel aequivalentes illi de possibili, sunt simpliciter necessariae, sicut istae ‘si homo est, animal rationale est’, ‘omnis homo po-
 65 test esse rationalis’ et huiusmodi.

[COROLLARIUM 3⁷]

Tertium corollarium est quod definitio non est eadem cum definito, quia definitio est sermo longus mentalis, vocalis vel scriptus, et per consequens non est eadem realiter cum re extra
 70 nec cum uno termino definito. Verumtamen definitio et definitum idem significant, et sic intelligitur illud dictum commune ‘definitio et definitum sunt idem realiter’.

Ad argumentum principale dico⁸ quod ridiculosum est dicere quod quidam est homo naturalis et quidam
 75 metaphysicalis, ita quod distinguuntur. Quia si sic, aut distinguntur in re extra animam, aut in anima. Primum non potest dari, quia si illi homines extra animam distinguuntur, aut unus est pars alterius, aut sunt quaedam tota totaliter distincta, aut aliquid tertium est pars utriusque. Primum et secundum non potest dari, sicut manifeste patet; nec tertium, quia⁹ nihil idem nu-

79 aliquid] aliquod AEXYZ

⁷ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 88, 103-108); III-3, c. 22 (ed. cit., p. 680, 12 - p. 681, 36); *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 130, 9 - p. 131, 2). ⁸ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 86, 53 - p. 87, 83); Ps.-Campsall, ibidem (cod. cit., f. 30v). ⁹ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 7, lin. 126-127; *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 151, 8-9); q. 7 (ed. cit., II, p. 248, 23 - p. 249, 3); *Expositio Physicorum Aristot.*, I, t. 82 (cod. cit., f. 106rb).

mero est in duobus hominibus. Nec est alius homo in conceptu, quia ille conceptus vel erit definitio hominis vel pars definitionis vel aliquis alias conceptus praedicabilis de homine. Sed quidquid dicatur, nihil erit ad propositum.

E t s i d i c a t u r quod aliter considerat metaphysicus ho-⁸⁵
minem et naturalis, et ideo homo consideratus a metaphysico di-
stinguitur ab homine considerato a naturali:

R e s p o n d e o: consequentia non valet, sed tantum sequi-
tur quod est diversa consideratio eiusdem hominis, naturalis et
metaphysicalis; sicut si Sortes videat Platonem clare et Robertus⁹⁰
obscure, bene sequitur quod visio unius et alterius sit diversa, sed
tamen Plato visus non est diversus sed omnino idem.

QUAESTIO 16

UTRUM CADENTE RE CADAT VOX A SUO SIGNIFICATO

Q u o d n o n: Quia conceptus et vox sunt signa subordi-
nata; sed conceptus¹ non cadit a suo significato, cum sit signum
naturale; igitur nec vox.⁵

C o n t r a: Signum vere et affirmative praedicatur de suo si-
gnificato; sed destructa re, non praedicatur signum de ea; haec
enim est falsa ‘Sortes est albus’, Sorte non existente, quamvis prius
fuerit albus; igitur destructo Sorte, ‘album’ non significat Sortem,
et prius significavit; igitur etc.¹⁰

Hic p r i m o exponendi sunt termini; s e c u n d o, ad
quaestionem.

86 homo] conceptus B, om. ACH 89 consideratio] significatio DFZ 91 diversa]
diversae DFZ, alia XY, om. ABC

QUAESTIO 16. – 3 conceptus... vox] destructa re non BC 8-9 Sorte... albus om. BC
quamvis... albus om. XY

QUAESTIO 16. – ¹ Cf. Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 1 (cod. cit., f. 1r-1v).

[PRIMUS ARTICULUS 2]

Circa primum dico quod ‘significare’ accipitur multipliciter:
 uno modo dicitur nomen et vox significare aliquid quando
 vere pro illo supponit in propositione de inesse et de praesenti,
 et vere et affirmative praedicatur de eo. Et sic ‘album’ significat
 Sortem si Sortes sit albus, quia ‘album’ vere supponit pro Sorte
 in propositione de inesse et de praesenti, quia haec est vera ‘Sortes
 est albus’, et similiter haec ‘album est Sortes’. Sic etiam ‘ra-
 tionale’ significat hominem, quia haec est vera ‘homo est ratio-
 nalis’. Et ita est de aliis concretis quae supponunt pro alia re quam
 sua abstracta.

Alio modo accipitur ‘significare aliquid’ quando nomen
 potest pro illo significato supponere in aliqua propositione de
 praeterito vel de futuro vel de modo. Et sic ‘album’ non tantum
 significat illud quod nunc est album, sed quod fuit album et erit,
 et quod potest esse album, quia in ista propositione ‘album potest
 currere’ li album non solum supponit pro illis quae sunt alba, sed
 pro omnibus quae possunt esse alba. Similiter in ista ‘album fuit
 animal’ li album supponit pro his quae sunt alba et pro his quae
 fuerunt. Similiter in ista ‘album erit homo’ supponit ‘albini’
 pro his quae sunt et quae erunt alba.

Tertio modo dicitur aliquid significare quando concre-
 tum significat illam formam quam significat nomen abstractum,
 licet pro illa forma non possit supponere in aliqua propositione.
 Et sic ‘album’ significat albedinem, pro qua tamen albedine non
 potest supponere; et ‘rationale’ significat animam intellectivam,
 pro qua non potest supponere in aliqua propositione.

Quarto modo dicitur aliquod nomen significare ali-

17 vere et om. DFZ et² om. CEH 20 album] homo DFZ 25 illo] supposito
 add. EH aliquo] alia DFZ 34 quando] nomen add. BCXY 39 qua] tamen add. DFXYZ

² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 33 (ed. cit., p. 95, 2-15; p. 95, 21 -
 p. 96, 35; p. 95, 17-18).

quid, quod significat illud principaliter vel secundario, in recto vel in obliquo, connotando vel consignificando affirmative vel negative. Sic enim ‘quantitas’, ‘relatio’ significant res absolutas. Sic etiam hoc nomen ‘caecus’ significat negative visum, et hoc nomen ‘immateriale’ significat negative materiam, et hoc nomen ⁴⁵ ‘nihil’ significat aliquid negative, non constituendo sed removendo, secundum Anselmum in *De casu diaboli*³.

Alius terminus est ‘cadere a suo significato’, quem sic intellico, quod vox casset significare rem quam prius significabat.

[SECUNDUS ARTICULUS⁴]

50

Circa secundum dico quod accipiendo ‘significare’ primo modo et ‘significatum’ sibi correspondens, sic cadente re vel mutata re, cadit vox et etiam conceptus a suo significato et cessat significare quod prius significabat, quia manifestum est quod si Sortes sit primo albus et post niger, quod ‘album’ non supponit ⁵⁵ actualiter pro Sorte in propositione de inesse et de praesenti et affirmativa quando Sortes est niger, quia tunc haec est simpliciter falsa ‘Sortes est albus’.

Sed accipiendo secundo modo ‘significare’ et ‘significatum’ sibi correspondens, sic nec vox nec conceptus propter ⁶⁰ mutationem rei vel corruptionem cadit a suo significato, quia quamvis haec sit falsa, nullo homine existente, ‘homo est animal’, ‘album est homo’, tamen haec est vera ‘homo potest esse animal’, ‘album potest esse homo’ etc., quia illud quod potest esse homo potest esse animal, et similiter quod potest esse album potest esse ⁶⁵ homo.

⁴² consignificando] significando DFZ ⁴⁸ quem] quod ADZ ⁵⁴ quia] quod BCXY [quod²] quia CXY ⁶² animal] albus B ⁶³ animal] albus B ⁶⁴ potest² esse²] est BC ⁶⁵ similiter] quod potest esse animal potest esse homo et similiter add. DZ

³ Cf. Anselmus, *De casu diaboli*, cap. 11 (ed. Schmitt, I, pp. 249-250).
⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 95, 15-20); *Expositio in lib. Perihermenias Aristot.*, I, Prooem., § 2 (ed. cit., II, p. 347, 10 - p. 348, 39).

Similiter tertio et quarto modo accipiendo 'significare', sic potest vox et conceptus cadere a significato cadente re primo modo praedicto, sed non secundo modo ¹⁰ propter eamdem rationem.

Ad argumentum principale dico quod quamvis conceptus sit signum naturale rei, tamen cadente re vel mutata, potest cadere a suo significato primo modo sed non secundo modo, quia non oportet quod semper supponat ¹⁵ actualiter pro re in propositione de praesenti, licet possit supponere semper pro illa re in propositione de possibili.

QUAESTIO 17

UTRUM OMNIS OPPOSITIO REALIS SIT INTER RES

Quod sic: Quia omnis oppositio rationis est inter rationes; igitur omnis oppositio realis est inter res. Antecedens est ⁵ verum et consequentia est manifesta.

Contra: Aliqua est oppositio inter complexa, et illa non est inter res extra animam; igitur etc.

Hic primo distinguam de oppositione; secundo, ad quaestionem.

10

[PRIMUS ARTICULUS ¹]

Circa primum dico quod omnis oppositio vel est inter res extra animam vel inter signa rerum.

68 a] suo add. DEFXYZ 76 semper om. DFXYZ

QUAESTIO 17. - 7 inter res om. B

QUAESTIO 17. - ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 36 (ed. cit., p. 99, 2 - p. 100, 18; p. 101, 48 - p. 102, 75; p. 102, 96-99; p. 103, 120 - p. 104, 134; p. 103, 116-117; p. 102, 100 - p. 103, 116; p. 100, 19-24; p. 100, 30 - p. 101, 47); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 17 (ed. cit., II, p. 303ss); *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 356, 7 - p. 357, 7).

[OPPOSITIO INTER RES EXTRA]

Si sit oppositio inter res, sic est oppositio contraria vel relativa secundum ponentes relationem in creaturis, et inter res extra ¹⁵ animam nulla est alia oppositio. Quod probatur, quia omnes res extra animam oppositae vel sunt res absolutae, vel relativae, vel una absoluta et alia relativa; plura non contingit dare. Si primo modo, et si sint tales res quae possunt sibi succedere in eodem subiecto sed non possunt esse simul in eo, illae sunt contrariae, ²⁰ sicut manifeste patet. Si secundo modo, tunc opponuntur relative. Si tertio modo, sic non opponuntur sed sunt disparata.

[OPPOSITIO INTER SIGNA INCOMPLEXA]

Si autem oppositio sit inter signa, aut igitur inter signa incomplexa aut complexa. Si primo modo, sic sunt quattuor modi ²⁵ oppositionum: quaedam enim incomplexa opponuntur contrarie, quaedam privative, quaedam relative, et quaedam contradictorie.

Incomplexa contraria quae sunt signa sunt illa quae significant omnia sua significata positive et affirmative, non negative, quia in definitione exprimente quid nominis illorum non debet poni aliqua negatio. Et aliqua talia signa non possunt verificari de eodem pro eodem simul sed successive; aliqua nec possunt verificari de eodem simul nec successive. Exemplum primi est de ‘albo’ et ‘nigro’, quae simul non verificantur de ³⁵ eodem, sed successive possunt. Exemplum secundi est de ‘albedine’ et ‘nigredine’, quae non possunt de eodem pro eodem verificari simul nec successive.

Incomplexa opposita privative sunt illa quorum unum

¹⁷ oppositae *om.* BE ³³ pro eodem *om.* DFZ ³⁴⁻³⁸ Exemplum... successive
om. B ³⁶ eodem] pro eodem *add.* DFXYZ ³⁵ possunt *om.* DEFXYZ ³⁷ pro eodem
om. DXYZ

40 significat quidquid significat, positive, puta 'habitus'. 'Privatio' autem significat aliquid positive et affirmative, et illud idem quod suum oppositum, puta 'habitus', significat affirmative, ipsa 'privatio' significat negative. Quod patet ex hoc quod in illa definitione exprimente quid nominis privationis, negatio praecedit
 45 habitum sibi oppositum, et ita 'privatio' significat illum habitum negative. Exemplum: caecus sic definitur, quod est ille homo qui non habet visum quem natus est habere. In qua definitione aliquid praeponitur negationi, puta 'ille homo' vel 'oculus', et illum significat 'caecus' affirmative. Et aliquid sequitur negationem,
 50 et illud significat 'caecus' negative, puta 'visum'. Et ita est de omnibus privativis. Et haec est intentio Anselmi, *De casu diaboli*, c. 71², ubi vult quod aliquid incomplexum significat constituendo et affirmando, et aliquid significat removendo et negando.

55 Incomplexa opposita relative sunt nomina relativa quae non possunt de eodem secundum idem respectu eiusdem verificari. Exemplum est de 'aequali et inaequali', 'simili et dissimili'. Quod autem sint aliqua nomina relativa patet per grammaticos³, qui nomen relativum ponunt unam speciem nominum.

60 Incomplexa opposita contradictione sunt illa quae non possunt simul verificari de eodem; et unum significat aliquid affirmative, et aliud significat illud idem praecise negative, nihil determinate significando affirmative. Exemplum: 'homo' significat omnes homines affirmative, 'non-homo' autem signi-

40-43 significat... negative] quidquid significat positive scilicet habitus aliud significat privative et negative puta privatio B 40 quidquid... habitus] aliquid quod significat positive ut habitus privatio habitus significat aliquid positive et affirmative DF, negative quidquid aliud significat positive puta habitus et privatio habitus significat aliquid positive XY 40-41 Privatio... affirmative om. XY 41 autem] similiter add. DFZ 61 simul om. AE

² Cf. Anselmus, *De casu diaboli*, cap. 11 (ed. Schmitt, I, pp. 249-250).

³ Cf. Priscianus, *Instit. grammatis.*, II, c. 5, n. 27 (ed. Hertz, *Grammatici Latini*, II, p. 59).

ficat eosdem homines negative, et nihil determinatum significat ⁶⁵ affirmative.

E t s i d i c i s: ‘non-homo’ supponit pro asino in ista propositione vera ‘asinus est non-homo’; igitur ‘non-homo’ significat asinum:

R e s p o n d e o: verum est, sed non finite et determinate, ⁷⁰ quia ita significat et supponit pro lapide in ista propositione vera ‘lapis est non-homo’; ideo indeterminate significat unum et aliud.

E t s i q u a e r a s utrum illa quae sunt extra animam opponuntur privative, **r e s p o n d e o** quod non, quod patet per **A n s e l m u m** ubi prius ⁴. Nam dicit quod «caecitas est aliquid ⁷⁵ secundum formam loquendi, cum non sit aliquid secundum rem. Sicut enim dicimus de aliquo quod habet visum et visus est in eo, ita dicimus quod habet caecitatem et caecitas est in eo, cum hoc non sit aliquid sed potius non-aliquid, et hanc habere non sit habere aliquid, immo eo carere quod est aliquid. Caecitas nam- ⁸⁰ que non est aliud quam non-visus aut absentia visus ubi visus debet esse. Non-visus vero vel absentia visus non magis est aliquid ubi debet esse visus quam ubi non debet esse visus. Quare caecitas non magis est aliquid in oculo quia ibi debet esse visus quam non-visus vel absentia visus in lapide ubi visus non debet ⁸⁵ esse ». Ex ista auctoritate patet quod caecitas non est aliquid a parte rei in oculo, et per consequens nullibi est a parte rei.

[OPPOSITIO INTER SIGNA COMPLEXA]

Si sit oppositio inter signa complexa, sic est triplex modus oppositionis: **u n u s**, inter complexa contradictoria. Et sunt illa ⁹⁰ quae habent idem subiectum et praedicatum, sed una est affirmativa, alia negativa. Et cum hoc oportet quod una sit universalis

71 significat et *om.* DFZ 79 hoc] haec *Ansel.* 87 oculo] aliquo A nullibi]
nihil EXY 91 et] idem *add.* ADFHZ

⁴ Cf. nota 2.

et alia particularis, vel indefinita quae convertitur cum particuliari, vel quod utraque sit singularis. Exemplum patet in prima figura et in istis ‘Sortes est animal’, ‘Sortes non est animal’.

S e c u n d u s m o d u s est inter complexa contraria, quae habent idem subiectum et idem praedicatum, et una est universalis affirmativa, alia universalis negativa. Et hoc est verum quando termini accipiuntur significative, aliter non opponuntur.
 100 Sicut ista complexa non opponuntur ‘omnis homo est terminus communis cum signo universalis’, ‘nullus homo est terminus communis cum signo universalis’, quia istae sunt simul verae ut termini supponunt materialiter.

T e r t i u s m o d u s est inter complexa contradictoria non formaliter sed virtualiter, et sunt talia complexa quae inferunt contradictoria, vel unum complexum infert contradictorium alterius, et ideo non possunt esse simul vera. Exemplum: ista complexa opponuntur ‘nullum animal currit’, ‘aliquis homo currit’ non contrarie nec contradictorie, quia non habent idem subiectum; sed ideo opponuntur quia ista ‘aliquis homo currit’ infert contradictorium istius ‘nullum animal currit’, quia bene sequitur: aliquis homo currit, igitur aliquid animal currit. Existit patet quod complexa subalterna et subcontraria non opponuntur, quia possunt simul esse vera.

115

[SECUNDUS ARTICULUS 5]

Circa secundum articulum dico quod omnis oppositio realis est inter res, quia si sit oppositio realis extra animam, est inter res extra animam; si sit oppositio realis in anima, sive sit inter signa incomplexa sive complexa, semper est inter res, quia inter 120 veras qualitates mentis.

A d a r g u m e n t a p r i n c i p a l i a , patet ex dictis.

105 quae] quod AEH

⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 36 (ed. cit., p. 104, 135-140).

QUAESTIO 18

UTRUM DEUS POSSIT SEPARARE SUBIECTUM A PROPRIA PASSIONE

Quod non: Quia¹ conclusio demonstrationis in qua praedicatur passio propria de subiecto est necessaria et non contingens; sed si subiectum posset separari a passione, conclusio esset contingens, sicut patet; igitur etc.

Contra: Subiectum² distinguitur realiter a passione et est prius ea; igitur sine contradictione potest separari ab ea.

Hic primo distinguam de ‘passione’; secundo, ad 10 quaequestionem.

[PRIMUS ARTICULUS³]

Circa primum dico quod ‘passio’ uno modo accipitur pro aliqua forma informante subiectum, et sic calor est passio ignis et forma est passio materiae et actus ridendi passio hominis. 15 Alio modo accipitur improprie pro aliquo praedicabili vocali vel scripto, et isto modo dicimus quod in ista propositione prolata ‘omnis homo est risibilis’ praedicatur passio de suo subiecto, et similiter in ista propositione scripta ‘ignis est calefactivus’. Tertio modo accipitur ‘passio’ stricte et proprie pro ali- 20 quo praedicabili mentali sive pro conceptu qui praedicatur de subiecto secundo modo dicendi per se.

Quod autem isto tertio modo accipiatur ‘passio’ probatur.

QUAESTIO 18. – 18 praedicatur] propria add. E

QUAESTIO 18. – ¹ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 32, lin. 59-62. ² Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 12 (ed. cit., pp. 218-220). ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 37 (ed. cit., p. 104, 4 - p. 105, 29); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 14, § 7 (ed. cit., II, p. 277, 25 - p. 278, 33); *Scriptum*, I, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 133, 15 - p. 134, 14).

Tum quia propositio mentalis aliqua componitur ex subiecto et
 25 passione; sed talis propositio non componitur ex rebus extra
 animam sed solum ex conceptibus, sicut alibi⁴ est probatum;
 igitur ‘passio’ accipitur pro conceptu. Tum quia entis in com-
 muni sunt passiones secundum Philosophum⁵, puta unum, ve-
 rum; sed⁶ istae passiones non sunt res inherentes illi communi;
 30 igitur sunt conceptus in anima vel voces. Tum quia secundum
 philosophos omnis passio est primo alicuius universalis; sed nulla
 res extra animam est primo inherens alicui universalis; igitur
 etc. Tum quia de Deo praedicantur passiones propriae sibi; sed
 Deo non inheret aliqua res extra; igitur passio non est talis res
 35 extra sed conceptus mentis. Unde proprie loquendo, res extra
 nullo modo est passio.

Unde qui dicunt quod propositio mentalis solum componi-
 tur ex conceptibus et non ex rebus, et quod omnis passio prae-
 dicatur de suo subiecto secundo modo dicendi per se, nullo
 40 modo habent dicere quod res extra sit passio sed tantum con-
 ceptus mentis vel vox vel dictio scripta.

[SECUNDUS ARTICULUS
 CONCLUSIO 17]

Circa secundum dico primo quod universaliter subiectum et
 45 passio distinguuntur realiter et non sunt idem realiter, quamvis
 supponant pro eodem realiter, et hoc sive accipiatur ‘passio’
 primo modo sive secundo sive tertio. Et haec conclusio patet

32 primo] passio E 33 sibi om. AB 41 mentis om. DFXYZ

⁴ Cf. *Quodlibet III*, q. 12. ⁵ Cf. Aristot., *Metaph.*, IV, c. 2, t. 5 (1004b 10-16); Scotus, *Ordinatio*, I, d. 8, pars 1, q. 3, n. 115 (ed. Vat., IV, p. 206, 20-21). ⁶ Cf. Averroes, *Epitome in librum Metaph. Aristot.*, Tract. 3 (ed. Iuntina, VIII, f. 379 L - f. 380 C). ⁷ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 37 (ed. cit., p. 106, 45-47); *Scriptum*, I, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 133, 19 - p. 134, 14).

manifeste ex praecedentibus⁸, quia nec forma est eadem cum subiecto quod informat, nec vox nec conceptus qui est passio est idem realiter cum subiecto, quomodocumque accipiatur⁵⁰ ‘subiectum’.

[CONCLUSIO 2⁹]

Secundo dico quod Deus potest separare subiectum ab omni passione, et non solum hoc sed naturaliter potest subiectum esse in rerum natura sine sua passione, et econverso passio potest esse⁵⁵ in rerum natura sine subiecto, quia omnis passio potest esse pars propositionis, subiectum vel praedicatum; sed subiectum propositionis potest naturaliter esse sine praedicato et econverso; igitur etc.

C o n t r a: auctores¹⁰ dicunt quod subiectum non potest⁶⁰ esse sine sua passione. Praeterea unum est passio entis, et tamen sunt idem realiter.

R e s p o n d e o ad primum quod auctores nihil aliud intendunt nisi quod passio non potest vere per propositionem negativam removeri a suo subiecto, maxime si esse existere praedicetur⁶⁵ de illo subiecto, quia ista propositio est impossibilis ‘Deus non est creativus’, et similiter ista ‘homo non est risibilis’, et tamen Deus et homo fuerunt quando ista praedicata ‘creativus’ et ‘risibile’ non fuerunt in rerum natura.

Ad aliud¹¹ dico quod unum quod est passio entis realiter⁷⁰ distinguitur ab illo ente cuius est passio, scilicet ab hoc communi ‘ens’, quia istud est generaliter verum, quod subiectum et passio

49-50 quod... subiecto *om.* BCXY 50 realiter *om.* DFZ 54 sed] etiam *add.* DEFZ
56 sine] suo *add.* B 57 propositionis] scilicet EH 67 *creativus*] *creans* BC 68 *creativus*] *creans* BC

⁸ Cf. supra, lin. 13-36. ⁹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 37 (ed. cit., p. 105, 28 - p. 106, 47); *Quodlibet IV*, q. 32, lin. 78-93; *Summa Logicae*, III-3, c. 20 (ed. cit., p. 677, 107-126). ¹⁰ Cf. Scotus, *ibidem*, d. 3, pars 2, q. un., n. 326 (ed. Vat., III, p. 197, 7-8). ¹¹ Supra, lin. 61-62.

non sunt idem realiter sed idem significant, licet diversimode, sicut patet per definitionem exprimentem quid nominis illorum.

75 Similiter 'ens' et 'unum' supponunt pro eodem, sicut generalliter passio supponit pro illo eodem pro quo subiectum supponit; et ideo praedicatio unius de alio est necessaria.

Ad argumentum principale dico¹² quod conclusio demonstrationis in qua demonstratur propria passio de suo subiecto est necessaria, quia omnis talis conclusio est propositione mere de possibili vel aequivalens propositioni de possibili, sicut ista 'Deus est creativus', 'homo est risibilis', quae tantum valent sicut istae 'Deus potest creare', 'homo potest ridere'. Si enim accipiantur propositiones mere de inesse et de praesenti, sicut istae 'Deus est creans', 'homo est ridens', tales non possunt demonstrari, quia sunt simpliciter contingentes.

QUAESTIO 19

UTRUM DEFINITIO EXPRIMENS QUID REI ET QUID NOMINIS DISTINGUANTUR

Quod non: Quia eiusdem non sunt duae definitiones distinctae; sed quodlibet definibile definitione quid rei est definibile definitione quid nominis; igitur etc.

Contra: Definitio quid nominis est impossibilium, definitio autem quid rei non; igitur etc.

75-76 sicut... eodem om. A 76 subiectum] suum add. BDFXYZ 77 est] vera et add. B 79 demonstratur] praedicatur DFZ 80 conclusio] om. BDFZ, propositio XY 84 enim] vero B, autem XY „praesenti] et de inesse add. DFZ 86 quia] non add. DFZ

QUAESTIO 19. - 4 eiusdem] rei add. BDFZ 7 nominis] nominum ABCH 8 quid om. BC

¹² Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 32, lin. 90-100; Scriptum, I, Prol., q. 3 (ed. cit., I, p. 136, 15 - p. 137, 6); *Summa Logicae*, I, c. 24 (ed. cit., p. 80, 55-72).

Hic primo videndum est quid est definitio proprie dicta et quid definitio exprimens quid nominis; secundo, quo-¹⁰rum sunt; tertio, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico¹ quod definitio proprie dicta est oratio longa composita ex genere proprio et differentiis essentialibus significantibus partes essentiales definiti. Talis est ista definitio¹⁵ ‘animal rationale’. Definitio² autem exprimens quid nominis est oratio explicite declarans quid per unam dictionem importatur, sicut aliquis volens docere alium quid significat hoc homen ‘al-
bum’, dicit quod hoc nomen ‘album’ idem significat quod haec oratio ‘aliquid habens albedinem’.²⁰

[SECUNDUS ARTICULUS³]

Circa secundum dico⁴ quod definitio exprimens quid rei proprie dicta solum est nominum absolutorum significantium composita ex materia et forma, sicut ‘homo’, ‘leo’, ‘capra’ et huiusmodi sunt talia nomina. Definitio⁵ autem exprimens quid²⁵ nominis proprie est de nominibus connotativis et relativis quae significant unum in recto et aliud in obliquo, sicut ‘album’, ‘calidum’, ‘pater’ et ‘filius’ sunt huiusmodi nomina.

Et nomina⁶ absoluta, sive sint nomina compositorum sive simplicium, non habent [definitionem] quid nominis. Cuius ratio³⁰

¹⁷ declarans] determinans B

QUAESTIO 19. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 85, 18-20; p. 85, 26-28; p. 85, 32-33). ² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 88, 113-116). ³ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 12 N. ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 26 (ed. cit., p. 88, 109-112); c. 10 (ed. cit., p. 36, 32-37). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 36, 38-42; III-3, c. 23 (ed. cit., p. 682, 13-15).

⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, I, c. 10 (ed. cit., p. 35, 13 - p. 36, 32).

est quia proprie loquendo unius nominis habentis definitionem exprimentem quid nominis est tantum una definitio explicans quid nominis, ita quod talis nominis non sunt diversae orationes exprimentes quid nominis habentes partes distinctas, quarum una pars significat aliquid quod non eodem modo importatur per aliam partem alterius orationis. Sed nomina absoluta possunt aliquo modo pluribus orationibus explicari non easdem res secundum suas partes significantibus, et ideo nulla talis oratio est proprie definitio exprimens quid nominis. Exemplum: hoc nomen ‘angelus’ est nomen absolutum, et unus explicat quid hoc nomen significat sic ‘angelus est substantia aliqua abstracta a materia’; aliud sic ‘angelus est substantia intellectualis et incorruptibilis’; tertius sic ‘angelus est substantia simplex, non composita ex aliquo’. Et ita bene explicat unus quid hoc nomen ‘angelus’ significat sicut aliud. Et tamen aliquis terminus positus in una oratione aliquid significat quod non significatur eodem modo per aliquem terminum alterius orationis, sicut manifeste patet, et ideo proprie non sunt definitiones exprimentes quid nominis.

[TERTIUS ARTICULUS]

Circa tertium dico⁷ quod istae definitiones primo differunt in hoc quod definitio exprimens quid rei est solum nominum absolutorum, definitio exprimens quid nominis non est proprie nominum absolutorum sed connotativorum et relativorum.

Secundo differunt in hoc quod definitio exprimens quid rei solum est possibilium, definitio⁸ exprimens quid nominis etiam est impossibilium. Nam ‘vacuum’, ‘non-ens’, ‘impossibile’, ‘infi-

32 explicans] exprimens DFHXYZ 36 aliquam] aliquam CHXY orationis] rationis
codd. et edd. 42-43 incorruptibilis] incorporalis DFXYZ 50 istae] secundae add. BC
55 etiam om. ABCEH

⁷ Cf. supra, lin. 22-28. ⁸ Cf. Ockham, ibidem, c. 26 (ed. cit., p. 88, 116-121); III-3, c. 23 (ed. cit., p. 682, 10-12).

natum extensive', 'chimaera', 'hircocervus' habent tales definitio-
nes, quia istis nominibus correspondent aliquae orationes signifi-
cantes idem quod istae dictiones.

Tertio differunt in hoc quod praedicatio definitionis quid rei ⁶⁰
de definito est possibilis quando uterque terminus accipitur signifi-
cative, sed praedicatio ⁹ definitionis exprimentis quid nominis
de definito frequenter est impossibilis quando termini accipiun-
tur significative, sicut haec est impossibilis 'chimaera est animal
compositum ex homine et bove', et hoc propter implicationem ⁶⁵
impossibilem qua implicatur aliquid componi ex homine et bove.

Quarto differunt in hoc quod definitio exprimens quid rei
solum est nominum significative sumptorum, sed definitio ¹⁰ ex-
primens quid nominis est verborum, adverbiorum, coniunctio-
num, quia qui vult definire 'ubi' dicet quod est adverbium inter-⁷⁰
rogativum loci; similiter dicet quod 'quando' est adverbium in-
terrogativum temporis, et sic de aliis, ubi praedicatur definitio
de definito supponente materialiter.

Sed quamvis ¹¹ propositiones frequenter sint impossibles in
quibus praedicatur definitio exprimens quid nominis de definito ⁷⁵
ut isti termini supponunt personaliter, tamen recte loquentes con-
cedunt tales propositiones intelligendo alias propositiones ve-
ras, puta talem "chimaera" materialiter sumpta et haec defini-
tio "animal compositum ex homine et bove" idem signifi-
cant'. Unde per istam 'chimaera est animal compositum ex ho-⁸⁰
mine et bove' intelligunt istam 'ista vox "chimaera" et haec defi-
nitio "animal compositum ex homine et bove" idem signifi-
cant', quae vera est. Similiter quamvis propositio categorica sit

⁶⁵ homine] corpore ABCH, et ex capra add. DFZ et bove] bovis etc B ⁶⁶ im-
possibilem] falsam B ⁷⁴ propositiones] falsae add. ADZ frequenter] communiter A,
om. F ⁷⁶ supponunt] materialiter add. BC

⁹ Cf. Ockham, ibidem, I, c. 26 (ed. cit., p. 88, 122-127). ¹⁰ Cf.
Ockham, ibidem (ed. cit., p. 89, 137-145). ¹¹ Cf. Ockham, ibidem
(ed. cit., p. 88, 122 - p. 89, 136).

impossibilis in qua praedicatur talis definitio de definito ut termini accipiuntur significative, tamen condicionalis composita ex tali definitione et definito est vera ut termini accipiuntur significative, sicut haec est vera ‘si aliquid est chimaera, ipsum est compositum ex homine et bove’ et econverso.

Ad argumentum principale dico¹² quod nullum definibile definitione quid rei proprie habet definitionem quid nominis.

QUAESTIO 20

UTRUM RES EXTRA ANIMAM DEFINIATUR

Quod non: Quia sola species definitur secundum Porphyrium¹; sed species non est extra animam; igitur etc.

Contra: Partes essentiales rei extra exprimuntur per partes definitionis; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM²]

Respondeo quod ‘definitum’ dupliciter accipitur. Un modo accipitur ‘definitum’ pro illo cuius partes essentiales per partes definitionis exprimuntur, et sic dico³ quod definitum est ipsa singularis res extra animam. Exemplum: ista definitio ‘substantia animata sensibilis rationalis’ est definitio omnium homi-

⁹⁰ proprio om. BE

QUAESTIO 20. – 12 rationalis om. BCXY

¹² Cf. Ockham, *ibidem*, c. 10 (ed. cit., p. 36, 32-34).

QUAESTIO 20. – ¹ Cf. Porphyrius, *Isagoge*, cap. *De differentia* (*Aristot. Latinus*, I, 6-7, p. 15). ² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 29 (ed. cit., p. 91, 4-25). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 128, 3 - p. 129, 20).

num singularium, quia partes essentiales, puta materia et forma, per partes istius definitionis importantur et exprimuntur, ita quod nullius rei essentia importatur per istam definitionem nisi ¹⁵ hominis singularis, quia nulla res est quae sit animal rationale vel substantia animata etc. nisi iste homo vel ille, et sic de singularis. Et ideo isto modo concedo quod substantia singularis est definitum.

Alio modo accipitur 'definitum' pro aliquo termino convertibili cum definitione, de quo definitio adaequate praedicatur. Et sic definitum est unus conceptus vel vox significans illud idem praecise quod significat definitio. Et iste terminus sic definitus est tantum species, quia sola species est convertibilis cum definitione et nullum singulare. ²⁵

Et per istam distinctionem de definito possunt glossari omnes auctoritates Aristotelis ⁴ et Commentatoris, quarum aliquae dicunt quod definitiones sunt singularium et aliquae quod definitiones solum sunt specierum.

Et sicut dictum est de definito, ita dico de 'descripto', quod ³⁰ potest dupliciter accipi: uno modo, pro termino de quo descriptio primo praedicatur, non pro se sed pro re; alio modo, pro re importata per illum terminum et per illam descriptionem.

Ad argumentum principale, patet ex dictis. ³⁵

¹⁵ essentia] esse A ²⁴ quia] quae BC ³⁵ argumentum principale] argumenta
principalia BCXY

⁴ Cf. Aristot., *Metaph.*, VII, c. 4, tt. 10-16; c. 15, t. 53 (1029b 1 - 1030b 13; 1039b 20 - 1040a 8); Averroes, ad loc. (ed. Iuntina, VIII, f. 160 D - f. 166 C; f. 201 F-H).

QUAESTIO 21

UTRUM QUODLIBET PRAEDICAMENTUM
SIT PRIMA INTENTIO VEL SECUNDA

Quod prima probatur, quia quodlibet praedicamentum significat res extra animam, sicut inductive patet; sed talis est prima intentio; igitur etc.

Contra: Qualitas significat res quae tantum sunt in anima, puta primas intentiones et secundas, quae sunt verae qualitates; igitur est secunda intentio.

10

[AD QUAESTIONEM¹]

Respondeo quod 'praedicamentum' dupliciter accipitur: uno modo, pro primo et communissimo in linea praedicamentali, et isto modo quodlibet praedicamentum est prima intentio vel nomen primae intentionis. Cuius ratio est quia quodlibet tale praedicamentum significat res multas quae non sunt signa, et talis est prima intentio, sicut prius² dictum est, licet cum hoc significet alias quae sunt signa, sicut patet de qualitate, quae significat non solum qualitates corporales sed etiam spirituales, quae sunt primae intentiones et secundae.

Alio modo accipitur 'praedicamentum' pro toto ordine aliquorum ordinatorum secundum superius et inferius. Et sic praedicamentum componitur ex incomplexis, ex quibus propositiones affirmativa et negativa natae sunt constitui, dicente

QUAESTIO 21. – 17 alias] res add. BCXY

QUAESTIO 21. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 40 (ed. cit., p. 111, 7-21); c. 41 (ed. cit., p. 115, 51-56); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 7 (ed. cit., II, p. 157ss). ² Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 35, lin. 38-42; *Summa Logicae*, I, c. 12, p. 43, 44-46.

Aristotele in *Praedicamentis*³: « Singula enim eorum quae dicta sunt ipsa quidem secundum se in nulla affirmatione dicuntur, horum autem ad se invicem complexione affirmatio fit ». Et sic loquendo de praedicamento, in eo sunt aliquae intentiones primae et aliquae intentiones secundae. Nam in praedicamento qualitatis et relationis est hoc commune ‘genus’, nam omne genus est qualitas mentis secundum rei veritatem; similiter hoc commune ‘genus’ est conceptus relativus, et ideo est in genere relationis. Et tamen hoc commune ‘genus’ est secunda intentio, similiter hoc commune ‘species’. Sed hoc commune ‘color’ est prima intentio, quae etiam est in genere qualitatis. Et ita patet manifeste quod aliqua quae sunt in genere qualitatis et relationis sunt primae intentiones et aliqua sunt secundae intentiones.

[INSTANTIA 1⁴]

Sed contra: intentio prima non est superior ad intentionem secundam; sed qualitas est intentio prima per te; igitur etc.

[INSTANTIA 2]

40

Praeterea intentio prima non praedicatur de intentione secunda nec econverso; igitur intentio secunda non est in praedicamento qualitatis.

[INSTANTIA 3]

Praeterea ens rationis non potest esse in praedicamento reali; ⁴⁵ intentio autem secunda est ens rationis; igitur non est in genere qualitatis.

41-43 Praeterea... qualitatis om. BCXY

³ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 4 (2a 4-7). ⁴ De his instantiis et responsionibus, cf. Ockham, *ibidem*, c. 40 (ed. cit., p. 111, 22 - p. 113, 86); *Scriptum*, I, d. 2, q. 8 (ed. cit., II, p. 290, 12 - p. 291, 6). Instantia quarta derivata esse videtur ex *Summa Logicae*, I, c. 40 (ed. cit., p. 113, 67-70).

[INSTANTIA 4]

Praeterea Philosophus et Commentator, *Metaphysicae*⁵, dividunt ens in ens reale et ens rationis, et per consequens ens reale non est ens rationis nec econverso, cum sit divisio per opposita; sed secunda intentio est ens rationis; igitur etc.

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico quod intentio prima bene est superior ad intentionem secundam, nam ens in communi est intentio prima, et tamen est superior ad intentionem secundam, quia omnis intentio secunda est ens, et non econverso.

Si dicas: intentio prima significat res quae non sunt signa; intentio autem secunda significat res quae sunt signa; igitur intentio prima non significat intentiones secundas:

Respondeo: nego consequentiam, quia ad⁶ intentionem primam sufficit quod significet aliquas res quae non sunt signa, licet cum hoc significet multas res quae sunt signa. Intentio autem secunda non significat aliquam rem quae non sit signum.

65

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum dico quod quamvis intentio prima non praedicitur de intentione secunda si utraque intentio supponat pro seipsa, — quia tunc oportet concedere quod intentio secunda esset intentio prima, quod falsum est —, tamen intentio prima potest praedicari de intentione secunda, non pro se sed pro intentione secunda, ita quod intentio prima supponat personaliter,

51 nec econverso *om.* BCXY sit] esse debet DFZ
69 prima¹] AEH, secunda *cett.*

68 secunda] AEH, prima *cett.*

⁵ Cf. Aristot., *Metaph.*, VI, c. 4, t. 8 (1027b 17 – 1028b 6), et Averroes, ad loc. (ed. Iuntina, VIII, ff. 151 H – 152 I). ⁶ Cf. supra, lin. 14-19.

non simpliciter, et intentio secunda supponat pro seipsa sive simpliciter. Et sic est ista vera ‘genus substantiae est qualitas’, non tamen verificatur hoc praedicatum pro se sed pro intentione secunda, quae est genus. Sicut in ista propositione prolata ‘nomen ⁷⁵ est qualitas’ praedicatur nomen primae impositionis de nomine secundae impositionis, non pro se sed pro ipso nomine secundae impositionis; et tamen nullum nomen primae impositionis est nomen secundae impositionis.

[AD INSTANTIAM 3]

80

Ad tertium dico quod iste terminus ‘esse in praedicamento’ dupliciter accipitur: uno modo, sicut illud quod significatur dicitur esse in signo, ita quod de pronomine demonstrante illud significatum praedicatur primum in illo praedicamento sumptum significative. Et sic accipiendo ‘esse in praedicamento’, nihil est ⁸⁵ in genere substantiae nisi substantia particularis quae significatur per illud praedicamentum. Et sic omnia universalia importantia substantias sunt in praedicamento qualitatis, quia quolibet universale significatur per praedicamentum qualitatis, et quolibet universali demonstrato, haec est vera ‘hoc est qualitas’. ⁹⁰

A litter accipitur ‘esse in praedicamento’ pro illo de quo significative sumpto praedicatur primum illius praedicamenti significative sumptum. Et sic quaedam universalia sunt in genere substantiae, quia de quibusdam universalibus significative sumptis praedicatur praedicamentum substantiae quando sumitur significative, sic dicendo ‘omnis homo est substantia’, ‘omne animal est substantia’, ‘omnis lapis est substantia’ et sic de aliis. Quaedam autem universalia sic sunt in praedicamento qualitatis, etc.

73 substantiae] commune A, *om. XY* 74 praedicatum] praedicamentum ACH
 76 impositionis] intentionis BXY 77 impositionis] intentionis DFZ 78 impositionis¹] intentionis DZ 88 substantias] substantiam DFZ 93 sumptum] sumpti B 98 sic]
 BCXY, *om. cett.*

Per hoc ad argumentum dico quod illa propositio accepta⁷
 100 'ens rationis non potest esse in praedicamento reali' falsa est, sive
 accipiatur 'esse in praedicamento' uno modo sive alio, quia non
 ideo dicitur aliquid 'ens rationis' quia non sit vera res existens
 in rerum natura, sed ideo quia non est nisi in ratione, quo mens
 utitur pro alio vel propter aliud. Et sic omnes propositiones et
 105 omnes consequentiae et termini mentales sunt entia rationis, et
 tamen vere sunt realiter existentia in rerum natura et sunt per-
 fectoria entia quam quaecumque qualitates corporales.

[AD INSTANTIAM 4]

Ad quartum dico quod illa divisio Philosophi non est per
 110 opposita, quo modo animal dividitur in animal rationale et irra-
 tionale, sed est divisio vocis in significationes, illo modo quo
 A r i s t o t e l e s in I *Priorum*⁸ dividit contingens in contingens
 necessarium et ad utrumlibet et possibile commune. Et ideo sicut
 unum istorum trium membrorum praedicatur de alio, — quia
 115 haec est vera 'contingens necessarium est possibile', similiter ista
 'contingens ad utrumlibet est possibile' —, ita non obstante illa
 divisione entis, haec est vera 'ens rationis est ens reale', quia est
 vera qualitas mentis. Hoc modo etiam beatus A u g u s t i n u s,
 XV *De Trinitate*⁹, dividit Legem in totam Scripturam Sacram:
 120 in Pentateuchum, in Libros Prophetales et in Psalmos, ita quod
 'Lex' aliquando accipitur uno modo, aliquando alio modo. Ita
 'ens reale' aliquando accipitur pro omni vera re existente in re-
 rum natura, et sic ens rationis est ens reale; aliquando accipitur
 pro ente existente solum extra animam, et sic ens rationis non est
 125 ens reale.

102 vera] una ADEFZ 111 significationes] significata DFZ 113 et¹] in possibile
 et contingens add. DFZ, possibile add. B 113–114 ad... alio om. B

⁷ Supra, lin. 45. ⁸ Cf. Aristot., *Anal. Priora*, I, cc. 3 et 13 (25a 27–41;
 32b 4–13). ⁹ Cf. August., *De Trinit.*, XV, c. 17, n. 30 (PL 42, 1081).

Et secundum istam viam tunc divisio entis realis in decem praedicamenta non est divisio per se communis in sua inferiora, sed aequivalet isti divisioni: ens reale extra animam aliquod importatur per substantiam, aliud per qualitatem, et sic de aliis; vel aequivalet tali divisioni: omne ens reale extra animam vel est ¹³⁰ in tali praedicamento vel in tali. Tamen cum hoc stat quod in illis praedicamentis sunt multa alia quae non sunt entia extra animam.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis sufficienter.

135

QUAESTIO 22

UTRUM SINT DECEM PRAEDICAMENTA

Q u o d n o n: Quia non sunt decem res primae per praedicamenta significatae; igitur non sunt decem praedicamenta.

Ad oppositum est Aristoteles.

5

Hic primo videndum est quomodo praedicamentum praedicatur de suis contentis; secundo, de sufficientia decem praedicamentorum.

[PRIMUS ARTICULUS ¹
OPINIO ALIORUM]

10

Circa primum dico quod licet moderni² ponant quod in omni praedicamento sunt multa ordinabilia secundum superius

128 aliquod] aliud E

130 vel¹] etiam DFZ, tunc BC

132 entia] res DFZ

QUAESTIO 22. - 2 primae] om. AXY, primo F

QUAESTIO 22. - ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 41 (ed. cit., p. 114, 2 - p. 115, 49); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 7 (ed. cit., II, p. 157ss); *Scriptum*, I, d. 24, q. 2 (ed. cit., IV, p. 111, 4 - p. 115, 5). ² Cf. Ps.-Campsall, Opus cit., capp. 38 et 46 (cod. cit., f. 46v; ff. 75v-76v); Thomas

et inferius, ita quod superius per se primo modo et in recto secundum eos praedicatur de quolibet inferiore, tali praedicatione
 15 qualis est haec ‘omnis homo est animal’, et ut talem praedicationem habeant, de adverbii fingunt nomina abstracta, sicut de ‘quando’ fingunt ‘quandalitatem’ et de ‘ubi’ ‘ubitatem’, et dicunt quod istis abstractis semper correspondent decem parvae res distinctae primo, tamen mihi videtur quod nec antiqui philosophi
 20 posuerunt parvas res tales nec semper posuerunt talem praedicationem praedicamentorum de suis contentis, sed aliquando loquebantur de praedicatione superiorum stricte, aliquando large, ita quod extendebant praedicationem ad verba et adverbia, sicut dicimus quod ‘ambulat’ praedicatur de homine, sic dicendo ‘homo
 25 ambulat’, ‘homo calceatur’, ‘homo armatur’; similiter dicimus quod iste est hodie, iste fuit heri, iste est in domo, ubi extenditur praedicatio ad praepositionem cum suo casuali. Et talem praedicationem posuerunt in multis praedicamentis superioris de inferiore.

30

[OPINIO AUCTORIS]

Et ideo dico cum antiquis philosophis quod in aliquibus praedicamentis praedicatur superius de inferiore praedicatione propria primo modo dicendi per se et recti de recto. Et hoc est verum ad minus de genere substantiae et qualitatis, sicut est in istis ‘homo
 35 est substantia’, ‘homo est animal’, ‘albedo est qualitas’, ‘color est qualitas’, ubi distinctis praedicamentis correspondent distinctae res.

In aliis autem praedicamentis non est semper praedicatio per se primo modo nec recti simpliciter de recto, quia ista ‘lignum est quantitas vel quantum’ aequivalet isti ‘lignum habet partem

15 haec] hic ACDEFZ 19 primo] primae E “videtur] modo add. B 32 praedicatione propria om. B 33 recti de] in BE 36 praedicamentis] praedicatis B “res] in aliis et aliis praedicamentis add. B 37 semper] AEH, om. cet.:

Aquinas, *Quaest. disp. De potentia*, q. 7, art. 9: «In nullo praedicamento ponitur aliquid nisi res extra animam existens».

extra partem'; similiter 'Sortes est pater' aequivalet isti 'Sortes generavit filium', ubi est praedicatio in obliquo aequivalenter. Aliquando praedicatur verbum, sicut hic 'homo generat', ubi praedicatur verbum activum, aliquando verbum passivum praedicatur, sicut hic 'homo percutitur'. Aliquando praedicatur adverbium, sicut hic 'iste fuit heri', et sic de aliis praedicamentis. ⁴⁵

Et quod ista sit intentio antiquorum patet per Aristotelem in *Praedicamentis*³, ubi dicit sic: «Eorum quae secundum nullam complexionem dicuntur singulum aut substantiam significat aut qualitatem aut quantitatem aut ad aliquid aut ubi aut quando aut situm esse aut habitum aut facere aut pati». Et exemplificans dicit: «Ubi, ut in loco; quando, ut in tempore, ut heri; situm esse, ut sedet aut iacet; habere, ut calceatus, armatus; facere, ut secare, urere; pati, ut secari, uri».

Item Damascenus in *Logica* sua, c. 32⁴: «Oportet cognoscere quod decem sunt omnia praedicamenta, id est generalissima genera sub quae refertur omnis vox simpliciter dicta. Sunt autem haec: substantia, ut lapis; quantum, ut duo, tria; ad aliquid, ut pater, filius; quale, ut album, nigrum; ubi, ut in Tyro, in Damasco, hoc autem loci ostensivum est; quando, ut heri, cras, hoc autem temporis est ostensivum; habere, ut vestitum induere; situm esse, ut stare, sedere; facere, ut urere; pati, ut uri».

Ex ipsis patet quod auctores per praedicamenta non intelligunt nisi quaedam incompletae quae continent sub se diversas intentiones, de quibus tamen non praedicantur praedicatione propria et in recto sed alio modo. ⁶⁵

⁴⁶ antiquorum] auctorum DF ⁶⁵ alio] secundo DFZ

³ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 4 (1b 25 - 2a 4). ⁴ Cf. Ioannes Damascenus, *Dialectica*, versio R. Grossatesta, cap. 32 (ed. Colligan, p. 29), cap. 48 (PG 94, 622 C).

[SECUNDUS ARTICULUS 5]

Circa secundum dico quod secundum *Commentator*, VII *Metaphysicae*⁶, distinctio praedicamentorum sumitur ex distinctione interrogatorum de individuo substantiae, quia secundum quod ad diversas quaestiones factas de individuo substantiae per diversa incomplexa respondetur, secundum hoc diversa incomplexa in diversis praedicamentis collocantur. Nam incomplexa per quae respondetur ad quaestionem factam per ‘quid est’ de individuo substantiae sunt in praedicamento substantiae, cuiusmodi sunt ‘homo’, ‘animal’, ‘lapis’, et breviter omnes termini absoluti significantes ens completum in genere substantiae.

Incomplexa autem per quae respondetur ad quaestionem factam per ‘quale’ de substantia sunt in genere qualitatis, cuiusmodi sunt ‘album’, ‘nigrum’, ‘calidum’, ‘frigidum’, ‘albedo’, ‘nigredo’. Tamen ista incomplexa ‘album’, ‘nigrum’ magis directe sunt in genere qualitatis quam sua abstracta, et ideo *Philosophus* in *Praedicamentis*⁷, exemplificans de illis quae sunt in praedicamento qualitatis, dicit: « Qualitas, ut album », et hoc quia ‘album’ praedicatur in quale, non ‘albedo’, et ideo per ‘album’ respondetur ad quaestionem factam per ‘quale’, non autem per ‘albedinem’. Verumtamen accipiendo praedicamentum qualitatis pro aliquo quod universaliter removetur a substantia, sic talia concreta non sunt in genere qualitatis sed sua abstracta, quia talia concreta non removentur a substantia.

Incomplexa autem per quae respondetur ad quaestionem factam

69 interrogatorum] interrogativorum DFXYZ 71 incomplexa] per quae add. BCXY
; hoc] haec BCD 71-72 diversa incomplexa] individua DFZ 72-81 Nam... abstracta]
ut patet intuenti B 73 est om. ADXYZ

⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 41 (ed. cit., p. 116, 64-75; p. 117, 97-103; p. 116, 75 - p. 117, 96; p. 117, 107-113); *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 362, 17-25). ⁶ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 14 (ed. Iuntina, VIII, f. 164 Ess). ⁷ Cf. Aristot., ibidem, cap. 4 (1b 29).

per 'quantum' de substantia singulari continentur in genere quantitatis, cuiusmodi sunt 'bicubitum', 'tricubitum' et huiusmodi.

Illa incomplexa per quae respondet ad quaestionem factam per 'cuius' de substantia vel per consimilem quaestionem, — quia ibi deficit nobis interrogativum generale —, sunt in genere relationis, ut si quaeratur respectu cuius est Sortes pater vel similis, respondet 'respectu filii vel alterius similis'.⁹⁵

Incomplexa autem per quae respondet ad quaestionem factam per hoc adverbium 'ubi' sunt in genere ubi. Et quia ad istam quaestionem numquam respondet convenienter nisi per adverbium vel per praepositionem cum suo casuali, ut si quaeratur ubi est Sortes, convenienter respondet quod ibi vel hic, in domo, in villa, ideo omnia ista incomplexa dicuntur esse in genere ubi, pro quanto non sunt affirmaciones nec negationes.

Item incomplexa per quae respondet ad quaestionem factam per hoc adverbium 'quando' de substantia sunt in genere quando. Et quia ad illam quaestionem non respondet nisi per adverbia vel praepositiones cum suo casuali, ut si quaeratur quando fuit Sortes, convenienter respondet quod fuit heri vel hodie vel in tali die, ideo praecise talia incomplexa sunt in genere quando.¹⁰⁰¹⁰⁵

Item ad quaestionem factam per hoc totum 'quid facit vel patitur' convenienter respondet per verba, puta quod calefacit vel ambulat, infirmatur vel infrigidatur, ideo omnia talia incomplexa sunt in genere actionis vel passionis, puta verba activa et passiva.

Et ita est de aliis praedicamentis, quamvis propter penuriam vocabulorum interrogativa propria praedicamentis et generalia nobis deficiunt, quia omne incomplexum per quod potest responderi convenienter ad aliquam quaestionem factam de individuo substantiae est in aliquo praedicamento, et hoc sive illud incomplexum sit nomen sive verbum sive adverbium sive praepositio cum suo casuali. Alia autem incomplexa non sunt in

⁹⁶ pater] vel filius add. ACDZ : vel similis om. A

¹¹⁴ puta... passiva om. BFXY

¹¹⁵⁻¹²⁴ praedicamentis... respondet om. B

aliquo praedicamento, puta coniunctiones, nec syncategoremata, nam per talia incomplexa 'si', 'et', 'omnis', 'nullus' ad nullam quaestionem de individuo substantiae respondetur.

¹²⁵ Ad argumentum principale dico quod decem sunt praedicamenta prima, quia decem sunt incomplexa prima de aliis inferioribus praedicabilia modo suo, quibus tamen non correspondent decem parvae res distinctae secundum imaginationem modernorum, quae imaginatio falsa est et impossibilis, sicut ¹³⁰ alias⁸ ostendetur.

QUAESTIO 23

UTRUM PRAEDICAMENTUM COMPONATUR EX REBUS EXTRA ANIMAM VEL EX CONCEPTIBUS RERUM

Quod ex rebus probatur, quia praedicamentum non ⁵ solum ex universalibus componitur sed ex individuis; sed individua extra animam sunt individua per Philosophum in *Praedicamentis*¹, qui dicit quod substantia, quae proprie et principaliter est, neque dicitur de subiecto neque est in subiecto. Hoc autem non potest intelligi nisi de re extra animam, quia omnis ¹⁰ conceptus sive proprius sive communis est in subiecto, quia est qualitas et dicitur de subiecto.

Contra: Praedicamentum praedicatur vere de quolibet contento sub eo; sed de nulla re praedicatur, quia res extra nec est subiectum propositionis nec praedicatum; igitur etc.

QUAESTIO 23. – 5 sed!] etiam add. DFXYZ

12 quilibet] vere add. DFZ

⁸ Cf. *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 7 (ed. cit., II, p. 157ss). De eodem agitur etiam in multis quaestionibus sequentibus, *Quodlibet V-VII*.

QUAESTIO 23. – ¹ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 5 (2a 11-14).

Hic primo dandus est intellectus quaestione;¹⁹ secundo videndum est quid est esse in praedicamento; tertio, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico, sicut prius² dictum est, quod 'praedicamentum' dupliciter accipitur: uno modo, pro primo et communissimo praedicabili in linea praedicamentali; alio modo, pro aggregato uno sive pro toto ordine praedicabilium ordinatarum secundum superius et inferius in linea praedicamentali. Quaestio ista intelligitur de 'praedicamento' accepto secundo modo et non primo.²⁰

25

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum dico, sicut prius³ dictum est, quod 'esse in praedicamento' dupliciter accipitur: uno modo, pro eo de cuius pronomine demonstrante ipsum vere praedicatur praedicamentum. Et sic tantum substantiae singulares extra animam sunt³⁰ in praedicamento substantiae, et⁴ omnia universalia tam genera quam species quam etiam differentiae sunt verissime in genere qualitatis, quia quocumque universalis demonstrato, haec est vera 'hoc est qualitas'.

Alio modo accipitur 'esse in praedicamento' pro illo quod³⁵ sic est in praedicamento quod de ipso significative sumpto praedicatur praedicamentum significative sumptum. Et⁵ sic aliqua universalia sunt in praedicamento substantiae et aliqua in praedicamento qualitatis. Nam in ista propositione 'homo est animal' vel 'homo est substantia' homo non supponit pro se sed pro suo⁴⁰

¹⁹ est] quaestione 21 huius add. Z

² Cf. *Quodlibet V*, q. 21, lin. 11-14, lin. 20-21. ³ Cf. ibidem, lin. 81-98.

⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 42 (ed. cit., p. 119, 57-60). ⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 119, 60 - p. 120, 67).

significato, quia si supponeret pro se, haec esset falsa ‘homo est substantia’ et haec vera ‘homo est qualitas’, sicut si haec vox ‘homo’ supponat pro se, haec esset falsa ‘homo est substantia’ et haec vera ‘homo est vox et qualitas’.

45

[TERTIUS ARTICULUS]

Circa tertium dico ⁶ quod praedicamentum secundo modo ⁷ acceptum componitur proprie ex conceptibus et nullo modo ex rebus extra animam quae non sunt signa, quod dico propter nomina prolata et scripta.

50 Hoc probo multipliciter. Primo sic: substantia secundum Aristotelem ⁸ dividitur in substantiam primam et secundam tamquam in illa ex quibus componitur praedicamentum. Sed haec non est divisio communis in aliquas res extra animam nec in quascumque res de quibus praedicetur substantia, ut illae res supponunt pro se, quia haec est falsa ‘substantia secunda est substantia’. Quod patet, quia quidquid ⁹ negatur universaliter ab omnibus contentis immediate sub aliquo communi, negatur universaliter ab illo communi; sed substantia secunda negatur ab omnibus contentis immediate sub substantia; igitur substantia secunda negatur universaliter a substantia. Et per consequens haec est vera ‘nulla substantia secunda est substantia’ et haec similiter ‘nulla substantia est substantia secunda’. Assumptum patet, quia haec est vera ‘nulla substantia corporea est substantia secunda’ et haec similiter ‘nulla substantia incorporea est substantia secunda’.

54-55 supponunt] XY, supponant cert.
add. BF

59 secunda om. BC

60 a] secunda

⁶ Cf. Ockham, ibidem, c. 41 (ed. cit., p. 116, 59-63). ⁷ Cf. supra, lin. 21-23. ⁸ Cf. Aristot., ibidem (2a 11-19); Ockham, ibidem, c. 42 (ed. cit., p. 118, 11 - p. 120, 70); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 8, § 1 (ed. cit., II, p. 163, 22 - p. 171, 250); *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 148, 19 - p. 150, 11). ⁹ Cf. Aristot., ibidem (2a 35-2b 6).

Quod autem istae sint verae patet per eamdem regulam: quidquid ⁶⁵ negatur universaliter etc., quia virtute illius regulae est haec vera ‘nullum corpus animatum est substantia secunda’ et similiter ista ‘nullum corpus inanimatum est substantia secunda’. Quod autem istae sint verae patet per eamdem regulam, quia haec est vera ‘nullum corpus sensibile est secunda substantia’ et haec similiter ⁷⁰ ‘nullum corpus insensibile est secunda substantia’. Et quod istae sint verae probatur per eamdem regulam, nam haec est vera ‘nullum animal rationale est secunda substantia’ et haec similiter ‘nullum animal irrationale est secunda substantia’. Et quod prima sit vera probatur, quia haec est vera ‘nullus homo est substantia secunda’, ⁷⁵ quia quaelibet singularis est vera. Et per consequens haec est simpliciter vera ‘nulla substantia est substantia secunda’, et per consequens haec est vera ‘nulla substantia secunda est substantia’.

Igitur oportet quod illa divisio sit alicuius nominis in minus communia, ita quod illa divisio aequivaleat isti divisioni: nomi- ⁸⁰ num importantium substantias extra animam quaedam sunt nomina propria uni substantiae singulari, sicut Sortes, et illa nomina vel conceptus vocantur primae substantiae a Philosopho ¹⁰; quaedam autem sunt nomina communia multis substantiis, et illos conceptus vocat secundas substantias, quae post dividit Philoso- ⁸⁵ phus in genera et species, quae non sunt res extra animam sed sunt verae qualitates sive conceptus in anima. Igitur praedicamentum cum componitur ex substantiis primis et secundis, quae sunt conceptus et nomina, praedicamentum componitur ex conceptibus. ⁹⁰

Praeterea Philosophus in *Praedicamentis*¹¹ dicit quod

65 regulam] rationem AEXY 65-69 quidquid... regulam *om.* BCXY 69 regu-
lam] rationem AE 72 regulam] rationem AEXY 77-78 per consequens] per conver-
sionem DFZ, econverso B 78 haec... vera *om.* DFZ 79 in] aliqua *add.* B 85 quae]
quas XY post] prius BC, *om.* DFZ

¹⁰ Cf. nota 8. ¹¹ Cf. Aristot., *ibidem* (3b 10-12); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 42 (ed. cit., p. 120, 71-79).

omnis substantia videtur hoc aliquid significare, et de primis substantiis indubitabile est verum quod significant hoc aliquid secundum eum; sed substantia particularis extra animam existens non significat hoc aliquid, quia illa substantia significatur; igitur pri-mam substantiam vocat Philosophus nomen substantiae singularis, et multo fortius secundas substantias vocat ipsa nomina et conceptus; igitur etc.

Praeterea *Aristoteles* in *Praedicamentis* ponit praedicamentum constitui ex incomplexis, sicut prius¹² allegatum est, ex quibus incomplexis componuntur propositiones; sed propositiones non componuntur ex rebus extra animam sed ex conceptibus; igitur etc.

Praeterea *Aristoteles* dicit in *Praedicamentis*¹³ quod omnia alia aut de subiectis principalibus substantiis dicuntur aut in substantiis sunt; sed ibi non vocat subiecta substantiam singularem existentem extra animam quae substat accidentibus, quia dicit substantias secundas dici et praedicari de substantiis primis tamquam de subiectis; sed nulla propositio componitur ex substantiis extra animam; igitur substantia prima, quae est subiectum respectu substantiae secundae, est nomen vel conceptus in anima.

Praeterea *Damasenus* in *Logica*¹⁴ sua ponit voces collocari in praedicamento substantiae.

Ideo dico quod sicut praedicamentum scriptum in libro componitur ex dictionibus scriptis et praedicamentum prolatum componitur ex vocibus, ita praedicamentum in mente componitur ex

93 indubitable] indubitanter DFZ 93-95 significant... substantia om. BC 96 vocat] ibi add. EH 105 subiectis om. BXY substantiis om. DFZ 106 substantiis] subiectis DFZ, eis add. BCXY

¹² Cf. *Quodlibet V*, q. 21, lin. 21-26; *Summa Logicae*, I, c. 42 (ed. cit., p. 120, 84-87). ¹³ Cf. Aristot., *ibidem* (2b 4-5); Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 121, 108 - p. 122, 126). ¹⁴ Cf. Ioannes Damascenus, *Dialectica*, versio R. Grossatesta, cap. 30 (ed. Colligan, p. 26), cap. 46 (PG 94, 618 A); Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 120, 88-89).

conceptibus et nullo modo ex rebus extra, cum praedicamentum, sicut nec propositio¹⁵, non habeat nisi triplex esse: in mente, in scripto, in prolatione.

Ad argumentum principale dico¹⁶ quod Aristoteles aliquando vocat individuum rem singularem extra animam, aliquando nomen proprium illius rei. Sed individuum quod est subiectum et infimum in praedicamento non est primum individuum, eo quod propositio non componitur ex rebus extra animam, sed est secundum individuum. 125

QUAESTIO 24

UTRUM VERITAS COMPLEXA ET FALSITAS DISTINGUANTUR AB IPSO COMPLEXO

Quod sic videtur, quia quae¹ uni et eidem sunt eadem, inter se sunt eadem; igitur si veritas et falsitas sunt idem cum propositione vera et falsa, sequitur quod verum esset falsum et econverso, et veritas esset falsitas et econverso.

Contra: Si veritas propositionis mentalis distinguitur a propositione, tunc subiectum non esset ita simplex sicut suum accidens, quia veritas illa esset subiective in tota propositione composta ex pluribus terminis. 10

¹¹⁸ mente] voce BCXY ¹¹⁹ prolatione] conceptu XY ¹²⁵ sed... individuum
om. XY

QUAESTIO 24. – 6-7 verum... et¹ *om.* DFZ 9 propositione] mentali *add.* DFZ

¹⁵ Cf. Boethius, *In librum De interpretatione*, ed. 2a, I, cap. *De signis* (PL 64, 414 D). ¹⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 19 (ed. cit., p. 66, 14-24).

QUAESTIO 24. – ¹ Cf. Aristot., *Topica*, VII, c. 1 (152a 31-32).

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod haec est distinguenda de virtute sermonis ‘veritas complexa distinguitur a complexo’, et 15 haec similiter ‘falsitas complexa distinguitur a complexo falso’ penes tertium modum aequivocationis, eo quod isti termini ‘veritas’ et ‘falsitas’ possunt stare simpliciter vel personaliter in istis propositionibus.

Si primo modo sumantur, tunc dico quod distinguuntur rea- 20 liter, sicut unus terminus distinguitur a propositione cuius non est pars, licet ille terminus praedicetur de tota illa propositione. Nam iste conceptus ‘verum’ et ‘falsum’ praedicatur de tota propositione.

Si autem sumantur secundo modo, significative, sic dico quod nullo modo distinguuntur. Quod probo sic: Aristoteles 25 in *Praedicamentis*² dicit quod maxime proprium est substantiae, cum sit una numero, recipere in se contraria subiective, et probat quod hoc nulli competit nisi substantiae. Sed si³ veritas propositionis sit aliqua parva res distincta a propositione, sive sit absoluta sive respectiva, illae res essent successive inherentes propositioni 30 subiective. Et per consequens illa propositio quae aliquando est vera et aliquando falsa, realiter reciperet in se contraria, quod est manifeste contra determinationem Philosophi⁴.

Praeterea si⁵ sic, sequuntur duo absurdita: primum, quod quandocumque aliquid movetur et post quiescit, quod una res

14 complexo] vero add. E 24 probo] primo add. BC 27 quod hoc] per hoc
quod B

² Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 5 (4a 10-13); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 43 (ed. cit., p. 126, 101-116); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 9, § 11, § 12 - § 14 (ed. cit., II, p. 198, 2-12; p. 199, 2 - p. 202, 24); *Expositio in lib. Perihermenias Aristot.*, I, Prooem., § 12 (ed. cit., II, p. 376, 92-107). ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 43 (ed. cit., p. 130, 214-218; p. 128, 154-167). ⁴ Cf. Aristot., *ibidem* (4a 21 - 4b 13).

⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 130, 218-220).

nova esset in anima cuiuslibet formantis talem propositionem ‘hoc ³⁵ movetur’ et alia res corrumperetur, quia haec propositio formata in mente ‘hoc movetur’ primo esset vera et postea falsa quando quiescit, et ita illa parva res quae est veritas corrumpitur et illa res quae est falsitas producitur.

S e c u n d u m absurdum est quod propositio ⁶ scripta in libro vere alteraretur per hoc quod musca volat. Quia si ista ‘musca volat’ scribatur in libro, tunc quando musca volat est vera et prius erat falsa; et per consequens illa propositio scripta vere recipit veritatem et perdit falsitatem, et ita illa propositio simul et semel movetur motu alterationis adquisitivo et deperditivo. ⁴⁵

Praeterea subiectum cuiuscumque accidentis est ita simplex sicut ipsum accidens, subiectum dico primum, sicut *alias*⁷ patebit; sed propositio est composita ex multis; igitur non potest formaliter recipere illud accidens quod est veritas, cum sit simplex.

Praetera si ⁸ veritas sit subiective in propositione mentali, ⁵⁰ aut igitur est tota in tota propositione et tota in qualibet parte, aut tota in tota et pars in parte. Non primo modo, quia si tota esset in subiecto, si praedicatum non esset, adhuc esset illa veritas complexa, et ita subiectum esset verum veritate complexa, sicut homo est albus albedine informante, quod falsum est. Si se- ⁵⁵ cundo modo, tunc non esset accidens simplex sed compositum, sicut propositio. Et tunc aut ex partibus eiusdem rationis, et tunc subiectum erit verum illa veritate et similiter praedicatum et copula, sicut quaelibet pars ignis est calida per calorem in eis; aut componitur ex partibus alterius rationis, et tunc una pars erit ⁶⁰ materia et alia forma, quod est absurdum.

³⁷ falsa om. ACEH

⁴⁶ est] res add. DFZ

⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 130, 221-222). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 44 (ed. cit., p. 133, 38-43); *Sent.*, II, q. 17 M. ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*.

Item⁹ Augustinus, II *Soliloquiorum*¹⁰, probat quod veritas non potest interire, quia accipio istam propositionem ‘veritas interiit’ et quaero utrum potest interire vel non. Si non,
65 habetur propositum. Si sic, tunc verum est veritatem interire. Et si sic, tunc veritas non interiit, quia adhuc est veritas.

Si dicat: si ista ratio esset bona, tunc aliud a Deo esset necessarium et incorruptibile:

Respondeo quod haec veritas potest interire ‘veritas interiit’, sed haec est neganda ‘ergo haec veritas interiit’, quia haec [propositio] non est et per¹¹ consequens nec est vera nec falsa, quia istae passiones non praedicantur de propositione nisi quando existit. Exemplum: si nulla propositio sit, adhuc vere homo est animal, et tamen haec non est vera ‘homo est animal’.

75 Praeterea accipio¹² falsitatem istius propositionis ‘Deus aliquid causat de novo’; ponamus quod sit falsa. Haec falsitas erit alia res a Deo et a propositione per positum. Tunc quaero: aut illa res potest causari a Deo aut non. Si non, igitur est aliquid aliud a Deo quod a Deo causari non potest, quod est contra Evangelistam¹³: *Omnia inquit per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil*. Si potest de novo causari a Deo, ponatur in esse. Et tunc erit haec vera ‘haec falsitas de novo causatur a Deo’, igitur aliquid de novo causatur a Deo. Et per consequens haec est vera ‘aliquid de novo causatur’, et per consequens haec non est falsa.

62-74 Item... animal²] BCXY, om. cett. 67-68 Si... incorruptibile om. BC 70 ve-
ritas] est veritas add. B 73 vere] vera est XY 74 et... animal om. XY 82-83 haec²...
vera om. BCXY

⁹ Sequentia usque ad lin. 76 nonnisi in codicibus BC et in editionibus XY ponuntur. ¹⁰ Cf. August., *Soliloquia*, II, c. 2, n. 2; c. 15, n. 28 (PL 32, 886, 898); Scotus, *Lectura*, I, d. 2, pars 1, q. 2, n. 10 (ed. Vat., XVI, p. 114); *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 2, n. 12, n. 37 (ed. Vat., II, p. 129, p. 146).

¹¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, II, c. 9 (ed. cit., p. 275, 72-79); *Scriptum*, I, d. 2, q. 2 (ed. cit., II, p. 72, 2-11). ¹² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 43 (ed. cit., p. 130, 228 - p. 131, 239). ¹³ Ioan. 1, 3.

Et ultra: igitur falsitas illius propositionis non est, et per consequens non causatur a Deo de novo.

Praeterea accipio¹⁴ veritatem istius propositionis ‘Deus nihil causat de novo’ et quaero utrum Deus potest causare istam veritatem vel non potest. Si non, hoc erit contra articulum fidei, quia est Creator omnium. Si sic, ponatur in esse, et tunc erit haec vera ‘Deus nihil causat de novo’, quia eius veritas causatur a Deo; et si haec veritas causatur a Deo, haec erit vera ‘Deus aliquid causat de novo’. Et ita contradictoria erunt simul vera: aliquid causatur a Deo de novo, et nihil causatur a Deo de novo.

Ideo concordando cum Aristotele¹⁵ dico quod veritas et falsitas propositionis non sunt distinctae res a propositione vera et falsa. Unde nisi ista abstracta ‘veritas’ et ‘falsitas’ includant aliqua syncategorematum, haec est simpliciter concedenda ‘veritas est propositio vera’, ‘falsitas est propositio falsa’.

[INSTANTIA 1]

100

Sed contra: eadem propositio aliquando est vera, aliquando falsa, et per consequens propositio recipit contraria; sed nihil est idem duobus contrariis nec aliquid recipit se; igitur propositio non est veritas et falsitas.

93 ita] ista add. ABC

¹⁴ Hoc argumentum in *Summa Logicae* non ponitur, recitatur tamen a Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 1, art. 4 (cod. cit., f. 64ra), et in *Tabula* (f. 3vb) Campsall adscribitur. Ad hoc argumentum respondet Chatton quod denominatio respectiva hic non requirit additum. Cf. Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 40 (cod. cit., f. 49v); Ockham, *Quodlibet III*, q. 4, lin. 116-133. Idem sophisma invenitur in quaestione cuiusdam circa praedestinationem et praescientiam (cod. Vat. lat. 829, f. 215v, f. 218v). ¹⁵ Cf. Aristot., ibidem (4a 21 - 4b 13); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 43 (ed. cit., p. 131, 241-245).

105

[INSTANTIA 2¹⁶]

Praeterea ista argumenta ultima¹⁷ aequaliter concludunt contra te sicut contra alios, quia accipio veritatem et falsitatem illarum propositionum et arguo sicut tu arguis, et stabit semper difficultas.

110

[AD INSTANTIAM 1]

Ad primum istorum dico¹⁸ quod hoc nomen ‘contraria’ duplíciter accipitur: uno modo, ut verificatur de aliquibus pro ipsis rebus extra, sicut dicimus quod albedo et nigredo sunt contraria.

115 Alio modo accipitur ut verificatur de terminis, sicut dicimus quod isti termini ‘album’ et ‘nigrum’ sunt contraria. Et isto modo dicimus quod de eodem particulariter sumpto possunt verificari contraria, sic dicendo ‘homo est albus’, ‘homo est niger’; et hoc non potest verificari in propositione nisi de terminis solum, quia propositio non componitur ex rebus.

120 Et isto modo accipitur ‘contrarium’ duplíciter: scilicet stricte, et tunc dicuntur termini contrarii quia significant res contrarias, sicut album et nigrum. Alter accipitur large, et tunc dicuntur contrarii termini qui non possunt de eodem pro codem simul verificari sed successive.

Similiter ‘suscipere aliquid’ accipitur duplíciter: uno modo per informationem, alio modo per praedicationem.

Per hoc ad argumentum dico quod accipiendo ‘contraria’ primo modo et ‘suscipere’ primo modo, sic propositio non reci-

107 alios] illos DEFZ
om. AE 125 simul om. DFZ

119 in propositione om. BXY
129 primo¹ modo¹] AEH, om. cett.

122-124 quia... contrarii
et suscipere om. BCFXY

¹⁶ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 131, 246-247); Ps.-Campsall, ibidem (f. 50r; f. 50v), qui tenet quod veritas et falsitas non sunt nisi quidam respectus conformiter et difformiter ad rem extra. Sunt tamen opposita relativa, et secundum Aristotelem talia non sunt contraria (f. 50r). ¹⁷ Supra, lin. 75-94. ¹⁸ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 128, 170 - p. 129, 189).

pit contraria, quia non recipit in se tamquam in subiecto accidentia contraria se mutuo expellentia. Sed accipiendo ['contraria'] secundo modo, pro terminis, et hoc large non stricte, et 'suscipere' secundo modo, sic 'verum' et 'falsum' sunt contraria, et sic propositio recipit successive contraria per praedicationem licet non simul, quia de eadem propositione numero primo praedicatur iste terminus 'verum' et post iste terminus 'falsum'. Sed¹⁹ per hoc nihil reale recipitur in propositione nunc quod prius non fuit, sed ideo praecise recipit successive praedicationem illorum contrariorum, quia nunc significat aliter esse a parte rei quam est, et prius significavit ita esse a parte rei sicut fuit. Sicut ista¹⁴⁰ propositio 'tu sedes', — ponamus quod modo sit falsa et prius fuit vera —, nunc significat te sedere et tamen non sedes, ideo est falsa, sed prius fuit vera quia prius sedisti.

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum dico²⁰ quod si veritas sit propositio vera et¹⁴⁵ falsitas propositio falsa, non sequitur contra me, quia concedo quod falsitas istius propositionis 'Deus aliquid causat de novo' potest causari de novo a Deo, haec tamen est impossibilis 'haec falsitas causatur a Deo'; sicut haec est vera 'album potest esse nigrum', haec tamen est impossibilis 'album est nigrum'. Et causa¹⁵⁰ est, quare ista opinio potest sic dicere et non contraria opinio, quia pono quod ista nomina 'veritas' et 'falsitas' sunt nomina connotativa et non nomina absoluta. Et ideo dico quod istud est falsum: quandocumque haec falsitas erit, demonstrata propositio falsa quam Deus causabit de novo, haec erit vera 'haec¹⁵⁵

¹³⁰ in se om. AEH ¹³⁷ reale] realiter BDFZ ¹³⁷⁻¹³⁸ quod... fuit] quam prius BDFZ ¹⁴² tamen] tu add. BCXY ¹⁵³ et... absoluta om. DEFZ

¹⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 129, 201 - p. 130, 211). ²⁰ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 131, 247-259); III-4, c. 10 (ed. cit., p. 809, 537-541); *Quodlibet III*, q. 4, lin. 116-133.

falsitas est', quia aliter importat quam sit in re. Importat enim quod haec propositio 'aliquid causatur de novo a Deo' est falsitas quando causatur a Deo, et hoc est falsum, quia tunc est veritas et non falsitas. Sed contraria opinio habet dicere quod 160 quandocumque veritas aliqua vel falsitas erit, haec erit vera 'haec veritas est' et haec similiter 'haec falsitas est', sicut quandocumque aliqua albedo erit, haec erit vera 'haec albedo est', quia secundum istam opinionem 'veritas' et 'falsitas' sunt nomina absoluta significantia res distinctas a propositionibus. Unde²¹ tales propositiones de possibili non possunt poni in esse in eisdem terminis, 165 sicut nec ista 'album potest esse nigrum'.

Ad argumentum principale dico²² quod illa propositio, si habeat veritatem, tenet in terminis absolutis sed non in connotativis generaliter.

170 Aliter potest dici quod eodem modo veritas et falsitas sunt eadem inter se sicut sunt eadem cum propositione, scilicet successive sed non simul, quia successive significant eamdem propositionem et non simul. Et ideo dico quod veritas potest esse falsitas, sicut propositio vera potest esse falsa. Sed haec est ne- 175 ganda 'veritas est falsitas', sicut haec 'propositio vera est proposicio falsa'.

Et si dicas: ponatur in esse, dico²³ quod non potest in eisdem terminis.

Aliter potest dici quod illa propositio 'quaecumque uni et 180 eidem etc.' est falsa universaliter in creaturis propter falsam implicationem; implicat²⁴ enim quod in creaturis aliqua plura sunt unum, quod solum verum est de divinis personis. Sed si

157 est] falsa vel add. DFZ 157-158 falsitas] falsa BE 158 hoc... falsum] haec est falsa AXY 159-160 veritas... quandocumque om. A

²¹ Cf. Ockham, *Quodlibet V*, q. 10, lin. 95-123. ²² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 356, 7 - p. 357, 7). ²³ Cf. supra, lin. 164-166. ²⁴ Cf. Ockham, *De sacramento Altaris*, II, c. 41 (ed. cit., p. 484).

bene intelligatur, debet sic accipi ‘quicumque termini significant idem cum alio termino, significant idem inter se’. Et si sic accipiatur, patet responsio ad argumentum: quod veritas et falsitas significant idem inter se successive sed non simul, et hoc quia sunt termini connotativi, qui contrario modo significant easdem res. Sed ex hoc non sequitur, si sic significant idem, quod si aliqua propositio in qua ponitur unus terminus sit vera, quod omnis propositio in qua ponitur alius terminus erit vera. Sicut²⁵ ‘individuum’ et ‘suppositum’ significant omnino eamdem rem, et tamen haec est vera ‘individuum est assumptum a Filio Dei’ et haec falsa ‘suppositum humanum est assumptum’, ita est in proposito. Posito casu priore haec est vera ‘haec veritas causatur a Deo’ et haec similiter ‘haec veritas est’, et haec falsa ‘haec falsitas causatur a Deo’ et similiter haec ‘haec falsitas est’. Et ita patet quomodo propositio habet intelligi.

QUAESTIO 25

UTRUM CONCEPTUS ABSOLUTUS, CONNOTATIVUS ET RELATIVUS DISTINGUANTUR REALITER

Quod non: Quia pluralitas non est ponenda sine necessitate; sed hic non est necessitas; igitur etc.⁵

Contra: Voces sunt distinctae; igitur conceptus. Consequentia patet, quia sunt signa ordinata.

¹⁸⁴ termino] tertio DFZ ¹⁸⁷ qui] quia BE ¹⁹⁶ et... est *om.* DFZ · haec²
om. AXY ¹⁹⁶⁻¹⁹⁷ Et... intelligi *om.* BCXY ¹⁹⁷ quomodo] haec *add.* DFZ

QUAESTIO 25. - 7 ordinata] subordinata EXY

²⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 19 (ed. cit., p. 66, 6-7).

[AD QUAESTIONEM]

Respondeo: conclusio est certa secundum philosophos, nam
 10 conceptus hominis est absolutus, conceptus albi est connotativus,
 et conceptus patris est relativus. Et¹ non coincidunt nisi sicut
 superius et inferius, quia omnis conceptus relativus est conno-
 tativus, et non econverso.

Sed dubium est quomodo differunt².

15 Et dico quod differunt in hoc quod conceptus³ absolutus
 omnia sua significata significat aequo primo et uno modo signi-
 ficandi, puta in recto, sicut patet de hoc nomine 'homo' et con-
 similibus, quod significat omnes homines aequo primo et non
 primo unum et secundario aliud, nec significat unum in recto
 20 et aliud in obliquo. Et tale nomen vere praedicatur de aliquo
 sine additione cuiuscumque termini in casu obliquo, sicut Sor-
 tes est homo, quamvis non sit alicuius homo. Et tale nomen
 proprie loquendo non habet definitionem experimentem quid
 nominis.

25 Nomen⁴ autem connotativum proprie significat unum primo
 et aliud secundario, et unum in recto et aliud in obliquo. Et tale
 nomen proprie habet definitionem experimentem quid nomi-
 nis. Nec potest praedicari vere de aliquo nisi vere possit sibi addi
 casus obliquus. Exemplum est de hoc conceptu 'album' et con-
 30 similibus, nam significat primo subiectum, secundario albedinem;
 significat subiectum in recto et albedinem in obliquo. Nec po-

11-13 et¹... connotativus *om.* BC 18 quod] qui ACH, quia DFZ 19 secunda-
 ria] secundo BCXY 28 vere² *om.* BDFZ 31-32 potest] ista esse vera *add.* B

QUAESTIO 25. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 10 (ed. cit., p. 37, 65-66; p. 37, 59); c. 52 (ed. cit., p. 172, 17-18); II, c. 12 (ed. cit., p. 283, 13-15).

² Cf. Ockham, *Expositio super librum Elenchorum Aristot.*, II, c. 16, § 4 (ed. F. del Punta). ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 10 (ed. cit., p. 35, 6-15). ⁴ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 36, 38-47).

test Sortes esse albus nisi haec sit vera ‘Sortes est albus albedine’, ‘Sortes est quantus quantitate, longus longitudine’.

Conceptus⁵ autem relativus, concretus maxime, omnes praedictas condiciones habet quas habet conceptus connotativus. Sed ³⁵ differunt in hoc quod quandocumque conceptus connotativus vere praedicatur de aliquo, convenienter potest sibi addi suum abstractum in obliquo solum, quia nihil est album nisi sit album albedine, nec calidum nisi sit calidum calore. Sed quando conceptus relativus vere praedicatur de aliquo, semper potest sibi ⁴⁰ convenienter addi casus obliquus qui non est eius abstractum. Exemplum est de ‘domino’, ‘patre’ et consimilibus, quia Sortes non est dominus nisi sit alicuius servi dominus, nec pater nisi sit alicuius filii pater, nec similis nisi alicui habenti similitudinem vel consimilem qualitatem, nec aequalis nisi habenti quantitatatem. Et ita est de omnibus relativis nominibus.

Ad argumentum principale, patet ex dictis.

32 esse] est B 33 Sortes... longitudine *om.* XY 34 omnes *om.* DFZ 37 convenienter] vere B, *semper add.* DF 44-45 similitudinem vel] AEH, *om. cett.* 45 consimilem] similem DEFHZ : habenti] aequalem *add.* B 47 dictis] explicit quintum quodlibet *add.* BCDXYZ

⁵ Cf. Ockham, ibidem, c. 52 (ed. cit., p. 171, 7 - p. 172, 17; p. 172, 19-26); c. 49 (ed. cit., p. 155, 26-36); c. 10 (ed. cit., p. 37, 61-63).

QUODLIBET SEXTUM

QUAESTIO 1

UTRUM HOMO POSSIT SALVARI SINE CARITATE CREATÆ

Quod non: Quia quicumque salvatur est carus Deo; sed
5 nullus¹ potest esse carus Deo sine caritate; igitur nullus potest
salvari sine caritate.

Contra: Deus² potest omne absolutum distinctum ab
alio separare et in esse sine eo conservare; sed gratia et gloria
sunt duo absoluta realiter distincta; igitur potest gloriam in
10 anima conservare et gratiam adnihilare.

Hic primo ponam unam distinctionem de potentia Dei;
secundo dicam ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico³ quod quaedam potest Deus facere de
15 potentia ordinata et aliqua de potentia absoluta. Haec distinctio

QUODLIBET VI. CODP. ABCDEFH.

QUAESTIO 1. – 1 *mg.* ACDH, *om.* E 8-10 et²... adnihilare] est aliquid absolutum di-
stinctum ab alio ergo etc DFZ 9-10 sunt... adnihilare *om.* EH 15 aliqua] qua-
dam DFXYZ

QUAESTIO 1. – 1 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 440,
19-21). 2 Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 5 E (Ad medium), G (Ad initium),
I (Ad initium). 3 Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-4, c. 6 (ed. cit., p. 779,
232 - p. 780, 242). Exemplum Papae (lin. 29-30) in hoc loco parallelo non
ponitur. Cf. Iudicium Magistrorum Commissionis a Ioanne XXII institutae

non est sic intelligenda quod in Deo sint realiter duae potentiae quarum una sit ordinata et alia absoluta, quia unica potentia est in Deo ad extra, quae omni modo est ipse Deus. Nec sic est intelligenda quod aliqua potest Deus ordinate facere, et aliqua potest absolute et non ordinate, quia Deus nihil potest facere ²⁰ inordinate.

Sed est sic intelligenda quod ‘posse aliquid’ quandoque accipitur secundum leges ordinatas et institutas a Deo, et illa dicitur Deus posse facere de potentia ordinata. Aliter accipitur ‘posse’ pro posse facere omne illud quod non includit contradictionem ²⁵ fieri, sive Deus ordinaverit se hoc facturum sive non, quia multa potest Deus facere quae non vult facere, secundum Magistrum Sententiarum, lib. I, d. 43⁴; et illa dicitur Deus posse de potentia absoluta. Sicut Papa aliqua non potest secundum iura statuta ab eo, quae tamen absolute potest. ³⁰

Ista distinctio probatur per dictum Salvatoris, Ioannis 3^o⁵: *Nisi quis inquit renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Cum enim Deus sit aequalis potentiae nunc sicut prius, et aliquando aliqui introierunt regnum Dei sine omni baptismo, sicut patet ⁶ de pueris circumcisio tempore Legis ³⁵ defunctis antequam haberent usum rationis, et nunc est hoc possibile. Sed tamen illud quod tunc erat possibile secundum leges tunc institutas, nunc non est possibile secundum legem iam institutam, licet absolute sit possibile.

18-19 Nec... quod] et EH 24 facere om. ABC 26 se om. BE [facturum] futurum E 30 iura] iuris DFZ 36 rationis] ergo add. DXYZ 38 iam] nunc DFZ

(J. Koch, « Neue Aktenstücke etc. », *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, VIII [1936], p. 85b, 33-37); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., p. 47, 3-12); Ockham, *Tractatus contra Benedictum* (*Opera Politica*, ed. H. Offler, III, cap. 3, pp. 230-234); G. Gál in *Studies Honoring Ignatius C. Brady*, St. Bonaventure, N.Y. 1976, pp. 283-289; K. Bannach, *Die Lehre der doppelten Macht Gottes bei Wilhelm von Ockham*, Wiesbaden 1975. ⁴ Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 43, n. 9 (ed. Grottaferrata, p. 303). ⁵ Ioan. 3, 5. ⁶ Cf. Petrus Lombardus, *ibidem*, IV, d. 1, c. 7 (ed. Quaracchi, p. 749).

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1]

Circa secundum articulum dico⁷ primo quod homo potest salvari sine caritate creata de potentia Dei absoluta. Haec conclusio probatur primo sic: quidquid⁸ Deus potest facere me-
diante causa secunda in genere causae efficientis vel finis, potest immediate per se; sed caritas creata, si sit causa sive effectiva sive dispositiva disponens ad vitam aeternam, erit causa secunda effi-
ciens vel finis; igitur sine ea potest Deus dare alicui vitam aeternam.

Praeterea agens⁹ quod non determinatur ad certum cursum et ordinem rerum, secundum alium ordinem res illas producere potest; sed Deus est tale agens; igitur potest dare vitam aeternam alicui facienti bonum opus, sine tali gratia.

Praeterea quod¹⁰ potest dari alicui non tamquam praemium pro merito, potest sibi dari de potentia Dei absoluta sine omni habitu praevio qui est principium merendi; sed actus beatificus dabatur Paulo¹¹ in suo raptu, quia tunc vidit essentiam divinam non tamquam praemium pro merito; igitur potest sibi dare vitam aeternam sine tali gratia quae est principium merendi.

Praeterea non¹² est maior repugnantia actus meritorii ad naturam in solis naturalibus constitutam quam actus demeritorii; sed voluntas potest ex se in actum demeritorium; igitur voluntas in solis naturalibus constituta potest per potentiam Dei absolutam

43 caritate] gratia DFZ

52 gratia] quae est principium merendi add. DFZ

⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 5 I (Ad initium); *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 445, 13-15). ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 49, 1-2); *Sent.*, III, q. 5 E (Ad medium). ⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 452, 15 - p. 453, 10); *Sent.*, IV, Dub. add. E (Ad finem); q. 1 G (Ad initium). ¹⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 445, 16 - p. 446, 2). ¹¹ II Cor. 12, 1-4. ¹² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 2 (ed. cit., III, p. 469, 15 - p. 470, 10); Lutterell, *ibidem* (ed. cit., Art. 16, p. 50).

in actum meritorium. Minor est manifesta. Maior probatur, quia ubi¹³ non est simpliciter, ibi non est magis, sicut quod non est album non est magis album; sed actus meritorii ad naturam in⁶⁵ solis naturalibus constitutam non est aliqua repugnantia; igitur non est maior repugnantia.

Praeterea nihil¹⁴ est meritorium nisi quod est in potestate nostra; sed illa caritas non est in nostra potestate; igitur actus non est meritorius principaliter propter illam gratiam sed propter⁷⁰ voluntatem libere causantem; igitur posset Deus talem actum elicitum a voluntate acceptare sine tali gratia.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico¹⁵ quod numquam salvabitur homo nec salvari poterit, nec umquam elicit vel elicere poterit actum meritorium secundum leges a Deo nunc ordinatas sine gratia creata. Et hoc teneo propter Scripturam Sacram¹⁶ et dicta Sanc-
torum¹⁷.

Et si dicis quod prima conclusio¹⁸ continet errorem Pelagi:⁸⁰

Respondeo¹⁹ quod non, quia Pelagius posuit quod de facto non requiritur gratia ad vitam aeternam habendam sed

64 ibi om. ABCEH 69 sed... potestate om. FXY 72 tali om. DFZ 75 vel]
nec DFXYZ, seu B 76 nunc om. DFZ

¹³ Cf. Aristot., *Topica*, II, c. 11 (115b 3-5). ¹⁴ Cf. Ockham, *Ibidem* (ed. cit., III, p. 470, 11-19); *Sent.*, III, q. 5 G (Ad medium); Lutterell, *Ibidem* (ed. cit., Art. 20, pp. 55-56).

¹⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 3 (ed. cit., III, p. 477, 18 - p. 478, 3); *Sent.*, IV, Dub. add. C (Ad initium); III, q. 5 N (Ad initium).

¹⁶ Cf. I Cor. 13. ¹⁷ Cf. Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, d. 17 (ed. cit., I, p. 406b).

¹⁸ Supra, lin. 42-43. – Cf. Iudicium Magistrorum (J. Koch, Art. cit., p. 84a, 34 - p. 85a, 6); Lutterell, *Ibidem* (ed. cit., Art. 14, pp. 47-49).

¹⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, d. 455, 3 - p. 456, 1); Petrus Lombardus, *Ibidem*, II, d. 28, c. 1, n. 1 (ed. cit., p. 487).

quod actus ex puris naturalibus elicitus est meritorius vitae aeternae de condigno. Ego autem pono quod solum est meritorius
⁸⁵ per potentiam Dei absolutam acceptantem.

Ad argumentum principale dico²⁰ quod ‘caritas’ dupliciter accipitur: uno modo, pro una qualitate animae; alio modo, pro acceptatione divina. Primo modo accipiendo ‘caritatem’, potest homo esse carus Deo sine caritate,
⁹⁰ sed non secundo modo.

QUAESTIO 2

UTRUM DEUS DE NECESSITATE ACCEPTET ACTUM ELICITUM AB HABENTE CARITATEM CREATAM

Quod sic: Quia¹ quod est de se secundum suam essentiam laudabile et acceptabile, si causet actum, ille necessario est laudabilis et acceptus; sed caritas creata est huiusmodi secundum Apostolum, I *Ad Corinthios*²; igitur etc.

Contra: Quidquid³ Deus agit ad extra, contingenter agit et non necessario; igitur nullum actum necessario acceptat.

Hic primo ponam unam distinctionem de necessitate;
¹⁰ secundo, ad quaestionem.

²⁰ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., III, p. 466, 15-21).

QUAESTIO 2. – ¹ Cf. *Iudicium Magistrorum* (J. Koch, Art. cit., p. 86a, 8-16); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 17, pp. 51-52); Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, d. 17, art. 2 (ed. cit., I, p. 409b F - p. 410a C); Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 443, 8 - p. 444, 9). ² I Cor. 13, 4-7. ³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., III, p. 453, 23 - p. 454, 11).

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico⁴ quod duplex est necessitas: scilicet *absoluta*, et *ex suppositione*. Necessitas *absoluta* est quando aliquid est simpliciter necessarium, ita quod eius opus possum esse verum includit contradictionem. Et sic haec est *absolute necessaria* ‘*homo est risibilis*’, ‘*Deus est*’ et *huiusmodi*, quia contradictione et quod haec sint falsa et eorum opposita sint vera.

Necessitas *ex suppositione* est quando aliqua condicionalis est *necessaria*, quamvis tam antecedens ‘*quam consequens* sit contingens. Sicut haec est *necessaria* ‘*si Petrus est praedestinatus Petrus salvabitur*’, et tamen tam antecedens *quam consequens* est contingens. Vel quando aliqua talis consequentia est *necessaria*, tunc dicitur *necessitas ex suppositione*.

[SECUNDUS ARTICULUS
CONCLUSIO 1]

25

Circa secundum dico⁵ quod Deus non de necessitate acceptat actum elictum ex caritate creata, loquendo de necessitate *absoluta*, sed potest de potentia sua *absoluta* illum actum non acceptare, accipiendo ‘non acceptare’ pro non velle dare alicui vitam aeternam.

Quod probo, quia⁶ secundum *S a n c t o s*⁷ Deus nihil agit ad extra de necessitate, nec aliquid aliud a se vult necessario; igitur quocumque actu posito in quocumque viatore, Deus non

QUAESTIO 2. – 16-18 Et... vera *om. XY* 24 *necessitas] necessaria B* 34 *quocumque²*
om. DFZ

⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 5 (ed. cit., p. 512, 30 - p. 514, 69); Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 19, art. 3 Resp. ⁵ Cf. Lutterell, *ibidem* (ed. cit., Art. 19, pp. 53-55); Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 449, 16-20). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 2 (ed. cit., III, p. 472, 7 - p. 473, 4); q. 1 (ed. cit., III, p. 454, 12 - p. 455, 2). ⁷ Cf. Thomas Aquinas, *supra*, nota 4.

35 de necessitate naturae vult sibi dare vitam aeternam, et per consequens potest talem actum non acceptare.

Praeterea quod⁸ potest non esse absolute, potest carere vita aeterna; igitur quod Deus potest velle in nihilum redigere, potest non acceptare ad vitam aeternam; sed quocumque actu vel 40 habitu posito in viatore, potest Deus velle tam actum quam habitum quam etiam subiectum utriusque in nihilum redigere; igitur etc.

Praeterea Deus⁹ potest conservare talem habitum et actum in viatore sine vita aeterna per multos annos; igitur potest sem- 45 per sic conservare, quia eadem ratio est.

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico¹⁰ quod de necessitate acceptat actum elicitum ex caritate, loquendo de necessitate ex suppositione, quia haec consequentia est necessaria: Deus ordinavit et instituit per leges 50 iam datas quod talis actus sic elicitus sit acceptandus, igitur Deus illum actum iam elicitum acceptat; quia antecedens non potest esse verum sine consequente, et tamen tam antecedens quam consequens est simpliciter contingens. Sicut ista consequentia est necessaria: Petrus est praescitus, igitur Petrus damnabitur; et tamen 55 tam antecedens quam consequens est simpliciter contingens.

Ad argumentum principale dico quod 'laudabile' accipitur multipliciter: uno modo, pro omni natura

44 multos annos] tempus DFZ . annos om. BCEH 50 sic] iam DFZ, om. BCXY
acceptandus] acceptatus E 53-55 Sicut... contingens om. A 54 praescitus] praedestinatus EHXY Petrus damnabitur] petro dabitur vita aeterna E damnabitur] salvabitur XY, salvabitur vel petrus est praescitus igitur petrus damnabitur H

⁸ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., III, p. 453, 23 - p. 454, 11); *Sent.*, III, q. 5 E (Post medium); Anselmus, *De libertate arbitrii*, cap. 8 (ed. Schmitt, I, p. 220). ⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 453, 11-22); *Sent.*, III, q. 5 G (Ad initium). ¹⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 1 (ed. cit., III, p. 455, 12 - p. 456, 1).

quae bona est, sive sit creata sive increata. Sic loquitur *Augustinus*, III *De libero arbitrio*¹¹, dicens: Si laudatur rationalis creatura quae facta est, nemo dubitat laudandum esse qui fecit. ⁶⁰ Alio modo dicitur, cuius bonitas ordinatur ad aliquem alium finem; et sic dicitur, I *Ethicorum*¹², quod « optimorum non est laus ». Tertio modo dicitur¹³, ut opponitur vituperabili; et sic est aliquod bonum existens in nostra potestate dignum retributione et laude, et vituperabile est aliquod vitium existens ⁶⁵ in nostra potestate dignum increpatione et poena. Et de isto dicitur, III *Ethicorum*¹⁴, a *Philosopho*: « Nullus utique improberabit caeco natura vel ex infirmitate vel ex plaga sed magis miserebitur; eum autem qui ex vini potatione vel alia incontinentia, omnis utique increpabit. Earum autem quae circa corpus ⁷⁰ malitiarum quae in nobis increpantur, quae non in nobis autem non ». Et sic accipit *Augustinus*, III *De libero arbitrio*¹⁵: « Motus quo huc aut illuc voluntas convertitur, nisi voluntarius atque in nostra potestate positus, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet ». ⁷⁵

Primo¹⁶ modo et secundo, caritas est laudabilis, sed non tertio modo. Nec sumus laudandi sic, quia Deus nobis infundit caritatem quae non est in potestate nostra, quamvis simus aliquo modo laudabiles si nos disponamus ad recipiendum caritatem. Similiter caritas est laudabilis pro quanto est operis meritorii ⁸⁰ causa et principium.

65 et²] ut DEFZ, *om. B* 66 increpatione] vituperatione E 77 sic] si E, ex hoc
XY [quia] quod HXY, *om. E* 79 recipiendum] retinendum E

¹¹ Cf. August., *De lib. arbit.*, III, c. 5, n. 12 (PL 32, 1276-1277). ¹² Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, I, c. 12 (1101b 12 - 1102a 4). ¹³ Cf. Aristot., ibidem, II, c. 4 (1105b 19 - 1106a 13). ¹⁴ Cf. Aristot., ibidem, III, c. 7 (1114a 25-30). ¹⁵ Cf. August., ibidem, c. 1, n. 3 (PL 32, 1272). ¹⁶ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 (ed. cit., III, p. 470, 20 - p. 471, 13); q. 1 (ed. cit., III, p. 461, 12 - p. 465, 10).

QUAESTIO 3

UTRUM CORPUS CHRISTI INCIPiens ESSE SACRAMENTALITER
SUB SPECIE PANIS IN ALTARI VERE MUTETUR LOCALITER

Quod non: Quia corpus Christi omnem locum retinet
5 quem prius habuit; igitur non mutat locum, et per consequens
non mutatur localiter.

Contra: Mutari localiter est aliter se habere in loco nunc
quam prius; sed corpus Christi incipiens esse in altari aliter se
habet ad locum quam prius, quia modo est in loco hostiae conse-
10 cratae et prius non; igitur mutatur localiter.

Hic primo distinguam de mutatione locali; secundo,
ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS^{1]}

Circa primum dico quod 'mutari localiter' accipitur large
15 et stricte. Large dicitur quando corpus vere et realiter existit
alicubi in loco ubi prius non fuit, non per mutationem localem
alterius, sive deserat locum priorem sive non, sive etiam existat
circumscriptive in loco sive non. Isto² modo dicimus quod si
ignis convertatur in aerem ita quod aer succedat igni in loco,
20 quod aer vere mutatur [localiter], quia vere est in loco ubi prius
non fuit. Stricte autem dicitur aliquid moveri localiter
quando aliquod mobile per motum localem deserit unum locum
et adquirit aliud. Et sic loquitur Philosophus³ de mutari localiter.

QUAESTIO 3. – 2 sacramentaliter] sacramentum DEHZ, secundum sacramentum F
7 in loco] ad locum DFZ 10 localiter om. ABCEH 16 alicubi] alicui AEH „ in
om. EH 23 adquirit] addit DF

QUAESTIO 3. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 9 H (Sexta concl., post me-
dium). ² Cf. Ockham, *ibidem*, IV, q. 4 C (Ante medium). ³ Cf.
Aristot., *Physica*, VI, c. 5, t. 40 (235b 8-9).

[SECUNDUS ARTICULUS
PARS 1⁴]

25

Circa secundum dico quod accipiendo ‘mutari localiter’ primo modo, scilicet large, sic corpus Christi vere et realiter mutatur localiter.

Quod probo primo, quia sicut materia non potest recipere novam formam sine mutatione sui, ita nec corpus potest esse ³⁰ ubi prius non fuit sine mutatione illius corporis; sed corpus Christi quando est sub hostia est ubi prius non fuit; igitur mutatur localiter, non autem per perditionem loci prioris sed per acquisitionem loci prius non habiti.

Praeterea ad variationem fundamenti sequitur variatio ³⁵ respectus; sed corpus Christi et species panis sunt diversa fundamenta; igitur respectus ubi et praesentiae sunt diversi in corpore Christi et specie panis. Tunc sic: illud cui adquiritur respectus mutatur; sed corpus Christi est huiusmodi; igitur etc.

Praeterea aut corpus Christi est in loco hostiae immediate ⁴⁰ aut mediate. Si primo modo et prius non fuit in illo loco immediate nec aliud corpus movetur localiter per cuius motum dicitur nunc corpus Christi esse immediate in loco hostiae, igitur mutatur corpus Christi localiter. Si autem sit in loco hostiae solum mediate, contra: omne⁵ quod competit alicui mediante ⁴⁵ alio cui primo competit, non competit illi nisi propter specialem unionem unius ad alterum quam prius non habuit. Exemplum: ignis dicitur caleficere quia calor calefacit, cui ista actio primo competit; et hoc est propter specialem unionem ignis ad calorem, quae est informatio. Similiter Verbum dicitur passum quia ⁵⁰ natura humana sibi unita patitur, et nisi esset illa unio non diceatur Verbum passum. Sed corpus Christi non aliter unitur illis

⁴² aliud] aliquod DEFHZ

⁴ Cf. Ockham, ibidem; q. 6 F.

⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 4 N.

speciebus quam angelus unitur corpori cui est praesens. Igitur corpus non est in illo loco mediante specie sed immediate.

55 Ideo dico quod extendendo ‘mutari localiter’ ad esse alicubi realiter postquam fuit alibi et non ibi, non per mutationem localem alterius, — quod dico propter corpus non mutatum in situ aliquo modo et circumdatum diverso aere continente diversis temporibus —, sic corpus Christi mutatur localiter quando 60 incipit esse sub hostia sacramentaliter; et illa mutatio est adquisitiva novi loci prius non habiti, sed non est deperditiva loci prius habiti.

[PARS 2⁶]

Sed accipiendo ‘mutari localiter’ stricte, sicut loquitur Philosophus, pro adquisitione unius loci et perditione alterius, sic dico quod corpus Christi non mutatur localiter per hoc quod incipit esse sacramentaliter sub hostia. Hoc probo, quia si sic, tunc desineret esse in caelo quando incipit esse in altari, quod est haereticum⁷. Praeterea si per motum localem proprie dictum 70 inciperet esse sub hostia quando est consecrata, tunc simul et semel moveretur motibus localibus oppositis, quia celebratio simul est in diversis locis et oppositis: sursum et deorsum, ante et retro.

Ad argumentum principale pro utraque parte, patet ex dictis.

61-62 sed... habiti om. FXY

72 et¹ om. DXYZ

⁶ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 4 M; *Iudicium Magistrorum* (J. Koch, Art. cit., p. 179a, 3-12); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 33, pp. 77-78). ⁷ Cf. H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum* (ed. 36a, n. 849).

QUAESTIO 4

**UTRUM DEUS POSSIT REMITTERE PECCATORI CULPAM ET POENAM
SINE INFUSIONE GRATIAE CREATAE¹**

Quod non: Quia² nullus est quin est gratus Deo vel reprobatus ab eo; sed per peccatum est homo reprobatus et per⁵ gratiam acceptus; igitur nullus est nec esse potest quin sit in peccato vel in gratia; igitur expulsio unius infert formaliter infusionem alterius.

Contra: Hoc fieri non includit contradictionem; igitur Deus potest hoc facere.¹⁰

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

Ad istam quaestionem, praesupposita una distinctione de potentia Dei absoluta et ordinata³, dico primo quod Deus de potentia sua absoluta potest, si sibi placeat, omnem culpam¹⁵ tam originalem quam actualem remittere sine infusione gratiae creatae⁴.

Hoc probo primo sic: quemcumque⁵ potest Deus acceptare tamquam dignum vita aeterna sine omni gratia creata infusa, illi potest remittere omnem culpam sine omni gratia creata; sed²⁰ Deus de potentia sua absoluta, si sibi placeret, posset peccatorem acceptare ad vitam aeternam sine gratia; igitur potest sibi remit-

QUAESTIO 4. – 9 fieri] ABC, facere *cett.* 13 una *om.* ABCXY 14 ordinata] in prima quaestione huius sexti habita *add.* Z

QUAESTIO 4. – ¹ Cf. Iudicium Magistrorum (J. Koch, Art. cit., p. 87a, 23 - p. 88a, 18). ² Cf. Iudicium Magistrorum (ed. cit., p. 91a, 15-23); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., n. 196, p. 75). ³ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 1, lin. 14-39. ⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 3 H (Ad initium). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (Ante medium); III, q. 5 E (Ad initium).

tere etc. Maior et minor patent ex dictis prius⁶, quia eadem ratio probat quod potest peccatorem acceptare sine gratia sicut ho-
25 minem existentem in puris naturalibus.

Praeterea non⁷ videtur contradictio quin Deus potest dare alicui peccatori visionem suae essentiae in illo instanti in quo dat sibi gratiam; nec multo magis est aliqua contradictio quin in illo instanti in quo potest sibi dare gratiam, acceptet eum ad 30 vitam aeternam; et per consequens in illo instanti in quo potest sibi dare gratiam potest Deus, si sibi placuerit, remittere culpam sine omni gratia creata. Potest⁸ enim unum de donis suis dare sine alio, et unum alteri praeponere sicut sibi placet.

Praeterea non⁹ includit contradictionem peccatorem existere 35 in puris naturalibus, et per consequens Deus potest hoc facere; sed qui est in puris naturalibus nec est in gratia nec in culpa; igitur non includit contradictionem quod peccatori remittatur culpa sine gratiae infusione.

Praeterea non tantum gratia repugnat culpare sed etiam statu¹⁰ innocentiae; sed non est contradictio quod peccator reducatur ad statum innocentiae sine gratia; igitur potest Deus sibi remittere culpam sine gratia infusa.

Praeterea non¹⁰ minoris efficaciae est potentia Dei absoluta super quamcumque creaturam quam virtus activa creata respectu 45 sui effectus; sed virtus activa creata per alterationem potest reducere se ad pristinum statum; patet de aqua calida quae reducit se ad frigiditatem; igitur sine omni contradictione potest Deus reducere Adam post peccatum ad pristinum statum innocentiae,

24 gratia] creata add. DFZ 26 potest] posset DFXY, possit EZ 31 si sibi trp. DF
41 sibi om. DEFHZ

⁶ Cf. *Quodlibet VI*, q. 1, lin. 42-72. ⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 3 H (Post medium). ⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, III, q. 5 K; *Scriptum*, I, d. 17, q. 3 (ed. cit., III, p. 476, 16 - p. 477, 16). ⁹ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 16, q. 2, n. 4 (ed. Vivès, XVIII, pp. 428-429); Ockham, *Sent.*, III, q. 5 E (Ad initium). ¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem*, IV, q. 3 Q.

et per consequens potest sibi remittere culpam sine gratia creata. Exemplum ¹¹ est ad hoc, nam rex potest inimico suo remittere ⁵⁰ omnem offensam sine omni dono sibi dato et omnem culpam potest sibi remittere; igitur multo magis potest Deus hoc facere.

[CONCLUSIO 2 ¹²]

Secundo dico quod Deus potest peccatori remittere omnem poenam sine gratiae infusione. Quod patet, quia sicut Deus instituit poenam aeternam alicui peccatori infligendam pro peccato mortali sine infusione alicuius positivi, ita potest sibi illam poenam et obligationem et omnem offensam remittere sine cuiuscumque positivi infusione, et per consequens non requiritur gratia ad hoc. ⁶⁰

Praeterea Deus potest suspendere inflictionem illius poenae pro peccato usque ad certum tempus, manifestum est, sine omni infusione gratiae; igitur eadem ratione potest suspendere inflictionem illius poenae in perpetuum absque hoc quod infundat aliquam gratiam, et per consequens potest remittere culpam ¹³ ⁶⁵ sine gratiae infusione.

[CONCLUSIO 3 ¹⁴]

Tertio dico quod secundum leges iam ordinatas a Deo non potest Deus remittere culpam nec poenam sine infusione gratiae, et hoc solum potest probari per Scripturam Sacram ¹⁵. ⁷⁰

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e d i c o p r i m o q u o d

⁵⁰ remittere *om.* DFZ

⁵⁹ positivi *om.* DEFHZ

⁶⁵ potest] sibi add. DEFZ

¹¹ Cf. Ockham, *ibidem*, III, q. 5 E (*Ante medium*). ¹² Cf. Ockham, *ibidem*, IV, q. 3 H (*Ad initium*); qq. 8 et 9 L (*Post medium*), M (*ad medium*). ¹³ Fortasse ‘poenam’ scribere intendebat. ¹⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, IV, q. 3 H (*Ad finem*); qq. 8 et 9 L (*Ad finem*). ¹⁵ Cf. Rom. 3, 24.

aliquis potest esse gratus Deo sine caritate creata de potentia Dei absoluta, sicut patet ex praedictis¹⁶.

Secundo dico¹⁷ quod est dare medium, nam homo existens in puris naturalibus nec est gratus Deo speciali acceptione nec reprobatus. Et ideo Deus posset peccatori remittere peccatum et reducere eum ad statum innocentiae sive ponere eum in puris naturalibus.

QUAESTIO 5

UTRUM ALIQUID PRAEDICETUR DE DEO AFFIRMATIVE QUOD NON EST DEUS

Quod non: Quia¹ in omni praedicatione affirmativa est identitas praedicati ad subiectum, aliter esset propositio falsa; igitur quod non est Deus non praedicatur de Deo.

Contra: Conceptus praedicatur de Deo, et tamen conceptus non est Deus; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico quod universaliter nullum praedicabile de Deo est Deus, quia omne praedicabile vel est in scripto vel in voce vel in mente secundum Boethium, super primum *Perihermenias*²; sed nullum istorum est Deus; igitur etc.

¹⁶ acceptance] acceptatione BCXY, actione DFZ

QUAESTIO 5. – 3 quod... Deus om. A 4 praedicatione] propositione A

¹⁷ Cf. *Quodlibet VI*, q. 1, lin. 86-90. ¹⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 5 E (Ad initium).

QUAESTIO 5. – ¹ Cf. Iudicium Magistrorum (J. Koch, Art. cit., p. 181a, 11-14). ² Cf. Boethius, *In lib. De interpretatione*, ed. 2a, I, cap. *De signis* (PL 64, 414 D); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 4, n. 31, pp. 18-19).

[INSTANTIAE TRES³]

Sed contra: nihil praedicatur affirmative de aliquo nisi sit ¹⁵ totaliter idem cum illo; igitur etc.

Praeterea de Deo praedicatur 'Deus'; sed de nullo conceptu praedicatur 'Deus'; igitur etc.

Praeterea contradictio videtur dicere quod conceptus non est Deus qui praedicatur de Deo, et tamen quidquid vere praedi- ²⁰catur de Deo praedicatur de illo conceptu; sed hoc dicit ista opinio; igitur etc.

[AD INSTANTIAS]

Pro ⁴ istis rationibus est sciendum quod in omni propositione tam vocali quam mentali quandoque subicitur nomen et praedi- ²⁵catur pro nomine et conceptu. Exemplum est de istis 'homo est nomen', 'homo est nominativi casus', quantum ad vocem; 'ens infinitum est conceptus compositus', 'ens infinitum est conceptus proprius Deo', quantum ad conceptum. Quandoque subicitur et praedicatur pro re significata. Exemplum est in istis 'ens infini- ³⁰tum est increatum, summum bonum' et huiusmodi.

Nunc autem tales regulae, 'quidquid ⁵ praedicatur de definito praedicatur de definitione et econverso', similiter 'quidquid praedi-
catur de subiecto praedicatur de sua passione' et huiusmodi,
sunt intelligendae quando termini in propositionibus supponunt ³⁵
significative et personaliter pro suis suppositis, non autem si supponant simpliciter pro intentione secunda. Propter quod tales

21 hoc] haec DZ
37 secunda] animae XY

24 rationibus] responsionibus DZ

32 regulae om. DFZ

³ Hae instantiae eisdem fere verbis, licet alio ordine, inveniuntur in Iudicio Magistrorum (ed. cit., p. 176a, 18-34). Cf. Lutterell, ibidem (ed. cit., Art. 5, nn. 47-49, p. 27). ⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 134, 3 - p. 135, 17). ⁵ Cf. Petrus Hispanus, *Tractatus (Summulae logicales)*, II, 4 (ed. De Rijk, p. 22).

propositiones sunt verae ‘‘animal rationale’’ est oratio indicans quidditatem hominis’, ‘‘risibile’’ praedicatur per se secundo modo de homine’, et tamen tales sunt falsae ‘homo est oratio indicans quidditatem hominis’, ‘homo praedicatur per se secundo modo de homine’.

Ita⁶ quidquid praedicatur de Deo praedicatur de hoc conceptu ‘ens infinitum’ terminis acceptis significative, et tamen ille⁴⁵ conceptus non est Deus. Sicut quidquid praedicatur de Deo praedicatur de hoc composito ex duobus nominibus ‘ens infinitum’ si omnes termini sumantur significative, quia omne quod est ens infinitum est Deus et omne quod est Deus est ens infinitum, et tamen hoc compositum non est Deus. Et hoc quia in talibus⁵⁰ positionibus conceptus et nomina non supponunt nec stant pro conceptibus vel nominibus sed pro re quam significant, ut dicit Philosophus, I *Elenchorum*⁷: Utimur vocibus pro rebus significatis.

His suppositis dico ad primum argumentum⁸ negando assumptum, nam⁹ unum nomen synonymum praedicatur de quo-cumque de quo praedicatur reliquum si termini sumantur significative, et tamen unum nomen synonymum non est idem tota-liter cum alio, quia nomina synonyma sunt distincta nomina, quamvis significant omnino idem.

Si dicas quod non loquor de nominibus nec de conceptibus, sed de re correspondente:

Respondeo: non nego rem significatam per nomen et conceptum taleni esse Deum, tamen dico quod nec nomen nec conceptus est Deus.

Ad secundum¹⁰ dico quod ‘Deus’ praedicatur de conceptu

51 ut] unde DFZ

60 loquor] loqueris CHXY, loquitur BE

61 re om. EF

⁶ Cf. Ockham, ibidem, d. 3, q. 2 (ed. cit., II, p. 408, 20 – p. 409, 22).

⁷ Cf. Aristot., *De sophist. elenchis*, cap. 1 (165a 7-8). ⁸ Supra, lin. 15-16.

⁹ Cf. Ockham, ibidem, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 130, 9-14). ¹⁰ Supra, lin. 17-18. – Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 144, 1-16).

Dei, sed non debet sic exerceri ‘ille conceptus est Deus’, sed sic ‘ens infinitum est Deus’, ubi praedicatur ‘Deus’ de isto conceptu, non tamen pro conceptu sed pro re significata per illum conceptum, puta pro ipso Deo. Sicut haec est vera ‘genus praedicatur de specie, non tamen sic dicendo ‘species est genus’ sed 70 sic dicendo ‘homo est animal’, ubi praedicatur genus de specie, non pro specie sed pro supposito, puta pro isto homine et illo, quia ille homo vere est animal. Sic enim dicunt Sancti¹¹ quod quaedam nomina praedicantur de Deo ex tempore et quae-
dam de singulis Personis et quaedam non de singulis Personis, si- 75 cut dicimus quod Deus est creator, refugium, etc.; et tamen no-men non praedicatur de Deo pro nomine, quia non denotatur quod Deus sit hoc nomen ‘creator’ vel hoc nomen ‘refugium’, sed denotatur quod Deus sit res significata per hoc nomen. Ita conceptus praedicatur de Deo, non tamen pro conceptu, quia 80 non denotatur quod Deus sit ille conceptus, sed denotatur quod Deus sit res cuius est ille conceptus similitudo.

Ad formam dico quod ‘Deus’ vere praedicatur de Deo. Sed ‘“Deus” non praedicatur de conceptu Dei’ verum est quando supponit pro se sic dicendo ‘iste conceptus est Deus’, sicut nullum 85 nomen est Deus. Sed quando conceptus Dei stat significative, tunc praedicatur Deus de eo, non in actu signato, sed in actu exercito. Unde tota difficultas et solutio istius quaestionis stat in illa difficultate logicali de actu signato et exercito, de qua alias¹² patebit. 90

67-68 conceptu] dei add. DFHZ	68 illum om. ADZ	70-72 tamen... non om. DFZ
72 specie] se DZ	supposito] significato XY	illo] ideo B
78-81 vel... conceptus om. XY	82 conceptus] et add. DFZ	75 et... Personis om. BXY
E sicut] quia B, sed C	87 Deus... eo] ABC, de deo cett.	85 supponit] praedicatur ille
		89 difficultate] distinctione B

¹¹ Cf. Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 22, c. 2 (ed. Quaracchi, pp. 178-179). ¹² Cf. *Quodlibet VII*, q. 9; *Scriptum*, I, d. 8, q. 2 (ed. cit., III, p. 198, 8-17); *Summa Logicae*, I, c. 66 (ed. cit., p. 202, 76-78); Lutterell, ibidem (ed. cit., Art. 4, n. 32, p. 19, 9 - p. 20, 1).

Ad tertium¹³ dico quod nulla est contradictio dicere quod quidquid praedicatur de Deo praedicatur de conceptu Dei, terminis in propositionibus acceptis significative, et tamen quod ille conceptus non est Deus. Et hoc quia praedicatio non debet
 95 sic exerceri ‘conceptus est Deus’ sed sic ‘ens infinitum est Deus’, ubi accipitur ‘conceptus’ non pro conceptu sed pro Deo cuius est conceptus. Sicut hic non est contradictio: subiectum non est sua passio, et tamen quidquid vere praedicatur de subiecto vere praedicatur de sua passione, eo quod subiectum et passio conver-
 100 tuntur. Similiter definitum non est sua definitio, et tamen dici-
 mus quod quidquid praedicatur de definito praedicatur de sua definitione. Si similiter dicimus quod species specialissima non est genus, et tamen quidquid praedicatur de specie specialissima praedicatur de genere, quia quidquid praedicatur de homine
 105 praedicatur de animali vel universaliter vel particulariter.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e dico¹⁴ quod ad ve-
 ritatem propositionis affirmativa non requiritur semper identitas praedicati cum subiecto, sed semper requiritur identitas rei signi-
 ficatae per subiectum et praedicatum, et hoc sufficit ad eius veri-
 110 tatem, et sic est in proposito.

95 exerceri] exponi DF 99 passio] sua add. B 101 definito] definitione B sua
om. BE 102 definito] definito B, et econverso add. XY 102-105 Similiter... parti-
 culariter] et sic de multis XY 107 semper *om.* DFZ 107-108 semper... requiritur]
 nisi XY

¹³ Supra, lin. 19-22. ¹⁴ Cf. Ockham, ibidem, II, c. 2 (ed. cit., p. 249, 8 - p. 250, 31).

QUAESTIO 6

UTRUM COGNITIO INTUITIVA POSSIT ESSE DE OBIECTO NON EXISTENTE

Q u o d n o n: Quia¹ contradictio est quod visio sit et nihil videatur; igitur contradictio est quod visio sit et obiectum visum⁵ non sit.

C o n t r a: Visio est qualitas absoluta distincta ab obiecto; igitur potest sine contradictione fieri sine obiecto.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

10

In ista quaestione pono duas conclusiones: prima est quod² cognitio intuitiva potest esse per potentiam divinam de obiecto non existente. Quod probo primo per articulum fidei³: «Credo in Deum Patrem omnipotentem». Quem sic intelligo quod quodlibet⁴ est divinae potentiae attribuendum quod non includit¹⁵ manifestam contradictionem; sed istud fieri a Deo non includit contradictionem; igitur etc.

Praeterea in⁵ illo articulo fundatur illa propositio famosa theologorum⁶ ‘quidquid Deus producit mediantibus causis se-

QUAESTIO 6. – 14-15 quodlibet] quidlibet BH

QUAESTIO 6. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 35, 22-23). ² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., I, p. 38, 15-16). ³ Cf. *Symbolum Apostolicum* (H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum*, ed. 36a, n. 12).

⁴ Principium a Chatton frequenter invocatum. Cf. *Reportatio*, I, Prol., q. 2, art. 2 (ed. O’Callaghan, *passim*); Ockham, *Summa Logicae*, III-2, c. 27 (ed. cit., p. 553, 19-21). ⁵ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 22, lin. 14-17; *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 161, 56-58); *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 35, 11-15). ⁶ Cf. Petrus I. Olivi, *Quaestiones in II Sent.*, q. 28 (ed. Jansen, IV, pp. 494-495); Chatton, *ibidem*, d. 42, q. 1 (cod. cit., ff. 77va-78va).

- 20 cundis, potest immediate sine illis producere et conservare'. Ex ista propositione arguo sic: omnem effectum quem potest Deus mediante causa secunda, potest immediate per se; sed in notitiam intuitivam corporalem potest mediante obiecto; igitur potest in eam immediate per se.
- 25 Praeterea omnis⁷ res absoluta distincta loco et subiecto ab alia re absoluta potest per divinam potentiam existere, alia re absoluta destructa; sed visio stellae in caelo tam sensitiva quam intellectiva est huiusmodi; igitur etc.

E t s i d i c i s quod⁸ secundum istam rationem sequitur quod Deus posset videri intuitive et beatifice, non exhibita sua praesentia actuali in ratione obiecti actualiter praesentis ipsi intellectui, quod falsum est et erroneum:

R e s p o n d e o quod⁹ hic non est aliqua habitudo, arguendo quod quia Deus potest facere talem visionem sine obiecto creato, a quo non dependet nisi tamquam a causa secunda, igitur Deus potest videri intuitive et beatifice, non exhibita sua praesentia actuali in ratione obiecti actualiter praesentis ipsi intellectui, a quo obiecto dependet illa visio sicut a causa prima. Nam quamvis secundum doctores Deus potest facere effectus proprios causarum secundarum sine illis causis secundis, non tamen potest aliquem effectum facere sine causa prima. Unde sicut non

21 sic] in add. E effectum] in add. EXY 27-28 tam... intellectiva] quam intueor DFZ
 33 hic non om. DFZ : aliqua habitudo] bona similitudo XY, in add. ADZ 37 obiecti
 actualiter] actus DFZ 41 Unde] tantum B

Totam hanc quaestionem huius principii discussioni Chatton devovet, et de eo, paucis mutatis, cum Ockham concordat. ⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 38, 16 - p. 39, 6). ⁸ Haec instantia eisdem verbis reddit ludicium Magistrorum (J. Koch, Art. cit., p. 93a, 18-22). Cf. Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 2, n. 19, p. 12); Ph. Boehler, *Collected Articles*, p. 289. Simile argumentum, sed non eisdem verbis, recitat Chatton, ibidem, d. 42, q. 1, art. 2, dub. 3 (cod. cit., f. 78rb), tamquam dubium contra suam positionem, in qua cum Ockham concordat. ⁹ Sane responsio nova est, sed cf. Ockham, ibidem (ed. cit., I, p. 71, 19 - p. 72, 2).

est possibile quod color causet effective visionem suam in oculo nisi sit actualiter praesens, ita non est possibile quod Deus causet visionem sui in intellectu nisi exhibita sua actuali praesentia.

[CONCLUSIO 2¹⁰]

45

Secunda conclusio est quod naturaliter cognitio intuitiva non potest causari nec conservari, obiecto non existente. Cuius ratio est quia effectus realis nec potest conservari nec produci de non esse ad esse ab illo quod nihil est, et per consequens naturaliter loquendo requirit tam causam producentem quam conservantem existere.

E t s i d i c i s : si¹¹ quis videat solem et post intret obscurum locum, apparet sibi quod videt solem in eodem situ et eadem magnitudine; igitur visio solis remanet ipso absente, et eadem ratione remaneret ipso non existente:

55

R e s p o n d e o : non¹² manet visio solis, sed manet aliqua qualitas, puta lux impressa oculo, et illa qualitas videtur. Et si intellectus formet talem propositionem ‘lux videtur in eodem situ etc.’ et sibi assentiat, decipitur propter illam qualitatem impressam visam.

60

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e d i c o¹³ quod contradicatio est quod visio sit, et tamen quod illud quod videtur non

42 suam om. BE 44 sui] AEH, om. cett. 47 existente] praesente B 49 ad]
in ABC 57-58 Et... videtur om. A 60 visam] visui EXY, om. F

¹⁰ Cf. Ockham, *Sent.*, II, qq. 14 et 15 E (Ad medium). ¹¹ Cf. Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, Prooem., Sect. 2, art. 3 (ed. Buytaert, I, pp. 198-199, n. 82); Lutterell, ibidem (ed. cit., Art. 2, n. 20, p. 14, 2-3; n. 21, p. 15, 22-28).

¹² Similis responsio invenitur apud Chatton, ibidem, Prol., q. 2, art. 2 (ed. cit., p. 245). Hic concordant Chatton et Ockham contra Aureoli. ¹³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 35, 23 - p. 36, 8); *Sent.*, II, q. 26 N (Ad initium). Praesens responsio cautius exprimitur quam praecedentes.

sit in effectu nec esse possit. Ideo contradictio est quod chimaera videatur intuitive, sed non est contradictio quod illud quod videatur nihil sit in actu extra causam suam, dummodo possit esse in effectu vel aliquando fuit in rerum natura. Et sic est in proposito. Unde ¹⁴ Deus ab aeterno vidit omnes res factibiles, et tamen tunc nihil fuerunt.

QUAESTIO 7

UTRUM ESSENTIA DIVINA UT IN PATERE
SIT INCOMPOSSIBILIS FILIO

Quod sic: Quia Pater est incompossibilis Filio; igitur
5 essentia ut in Patre. Consequentia patet, quia omnino idem sunt.

Contra: Reduplicativa infert suam praeiacentem, sicut
sequitur ‘homo in quantum animal est sensibilis, igitur homo est
sensibilis’, ‘Christus secundum quod homo est passus, igitur
Christus est passus’; igitur sequitur ‘essentia ut in Patre est in-
10 compossibilis Filio, igitur essentia est incompossibilis Filio’. Con-
sequens est falsum secundum omnes; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico ¹ quod essentia divina ut in Patre
non est incompossibilis Filio; immo ista est simpliciter neganda
15 ‘essentia divina ut in Patre est incompossibilis Filio’. Quod probo

65 causam suam] animam DFZ suam] secundam E, om. C

QUAESTIO 7. – 8 secundum quod] in quantum EHXY, est add. DFZ 10-11 Conse-
quens] quod BXV

¹⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 39, 7-10); Lutte-
tell, ibidem (ed. cit., Art. 2, n. 20, p. 13, 12-16).

QUAESTIO 7. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 7, q. 1 (ed. cit., III, p. 131,
15 - p. 132, 3).

primo sic: omne incompossibile alicui non est ipsum; si ergo essentia ut in Patre est incompossibilis Filio, essentia ut in Patre non est Filius; et ita essentia divina aliquo modo non est Filius, et per consequens Filius aliquo modo non est essentia; et ita sequitur quod Filius aliquo modo non est Deus.

20

Praeterea si essentia ut in Patre est incompossibilis Filio, essentia ut in Patre distinguitur a Filio. Consequens est falsum, igitur et antecedens. Falsitas consequentis patet, quia² si essentia ut in Patre distinguitur a Filio, posset concedi quod essentia ut in Patre generaret Filium, quia non propter aliud negatur essentia generare Filium nisi quia essentia non distinguitur a Filio, sed est Filius.

Praeterea a³ propositione reduplicativa, reduplicatione manente affirmata, ad suam praeiacentem est bona consequentia, sicut sequitur ‘Christus secundum quod homo est passus, igitur Christus est passus’; igitur consimiliter ista consequentia est bona ‘essentia ut in Patre est incompossibilis Filio, igitur essentia est incompossibilis Filio’. Consequens est falsum, igitur et antecedens.

Praeterea arguendo⁴ a determinabili sumpto cum determinatione non distrahente nec diminuente ad ipsum per se sumptum est bona consequentia secundum Aristotelem, II *Perihermenias*⁵: sed reduplicatio non est determinatio distrahens nec diminuens, sed magis denotat causam inherentiae praedicati ad

16 alicui] alteri DFZ 25-26 essentia] ACE, essentiam cett. 28-29 reduplicatio-
ne... affirmata om. XY 29 affirmata] affirmativa BCDFZ 38 denotat] connotat EFH
causam inherentiae] inherentiam B

² Cf. Ockham, ibidem, d. 4, q. 1 (ed. cit., III, p. 14, 2-20); d. 5, q. 1 (ed. cit., III, p. 36, 12 - p. 38, 20; p. 45, 5 - p. 46, 19). ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, II, c. 16 (ed. cit., p. 291, 58-63; p. 289, 9 - p. 290, 13); III-1, c. 65 (ed. cit., p. 498, 35-40); *Scriptum*, I, d. 2, q. 1 (ed. cit., II, p. 25, 7-11).

⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 16 (ed. cit., p. 56, 61-62); III-3, c. 6 (ed. cit., p. 603, 105 - p. 604, 124); *Scriptum*, I, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, p. 176, 25 - p. 177, 3); *Summa Logicae*, II, c. 16 (ed. cit., p. 290, 38 - p. 291, 43). ⁵ Cf. Aristot., *Perihermenias*, cap. 13 (22a 14 - 23a 27).

subiectum; igitur sequitur ‘essentia ut in Patre est incompossibilis Filio, igitur essentia est incompossibilis Filio’. [Consequens est falsum, igitur et antecedens.]

S i d i c i s quod reduplicatio est determinatio contrahens, et ideo non sequitur, *c o n t r a:* determinatio contrahens non impedit talem consequentiam sed magis promovet, sicut induc-
45 tive patet, quia sequitur ‘homo albus est animal, igitur homo est animal’.

S i d i c i s quod⁶ non sequitur negative, sicut non sequitur ‘Sortes non est homo albus, igitur Sortes non est homo’. Nunc autem ista est virtualiter negativa ‘essentia ut in Patre est incom-
50 possibilis Filio’:

C o n t r a: semper⁷, arguendo a determinabili sumpto cum determinatione contrahente ad determinabile per se sumptum, est bona consequentia affirmative et negative, dummodo determinatio contrahens praecedat negationem, et hoc posita constan-
55 tia subiecti. Sicut si homo albus sit, ista consequentia est bona ‘homo albus currit, igitur homo currit’, ita sequitur negative ‘homo albus non currit, igitur homo non currit’. Sed in ista pro-
positione ‘essentia ut in Patre est incompossibilis Filio’ ista de-
terminatio contrahens praecedit negationem inclusam in hoc vo-
60 cabulo ‘incompossibilis’; igitur cum essentia ut in Patre sit, con-
sequentia erit bona. Et ita patet quod in ista reduplicativa ista re-
duplicatio non tantum dicit modum quo essentia habetur a Patre,
sed dicit quod essentia prout est in Patre est incompossibilis Filio,
et quod ut sic, distinguitur a Filio, quod falsum est.

56 negative *om.* CEF 60 cum... sit *om.* EXY

⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 294, 145-154).
⁷ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 293, 109 - p. 294, 144).

[INSTANTIAE DUEAE⁸]

65

Sed contra: 'essentia ut in Patre' dicit modum quo essentia divina habetur a Patre, qui modus habendi non est in Filio; igitur etc.

Praeterea hic est fallacia consequentis a destructione inferioris 'essentia ut in Patre est incompossibilis Filio, igitur essentia est ⁷⁰ incompossibilis Filio'.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico quod si ista reduplicatio 'ut in Patre' tantum dicit modum quo essentia divina habetur a Patre, propter quod ista est vera 'essentia ut in Patre est incompossibilis Filio', eadem ratione haec esset vera 'essentia ut in Filio est incompossibilis Patri', et per consequens haec esset vera 'essentia ut in Patre est incompossibilis essentiae ut in Filio'. Consequentia patet, quia per istam 'essentia ut in Patre est incompossibilis essentiae ut in Filio' non denotaretur nisi quod sint diversi ⁸⁰ modi habendi quibus essentia habetur a Patre et Filio. Falsitas consequentis patet, quia si essentia ut in Patre est incompossibilis essentiae ut in Filio, sequitur quod essentia ut in Patre distinguitur ab essentia ut in Filio; ex quo sequitur quod essentia esset numerata et triplicata, quod est absurdum. Ideo dico quod non ⁸⁵ tantum dicit modum quo essentia habetur a Patre, sed dicit quod essentia prout est in Patre est incompossibilis Filio, et quod ut sic, distinguitur a Filio.

Ad secundum⁹ dico quod non est in illa consequentia fallacia consequentis, quia in illa consequentia non destruitur nisi ⁹⁰

78-84 Consequentia... Filio *om.* XY
89 illa] secunda DFZ : consequentia *om.* Z

82 est] esset DFZ

84 quo] quibus B

⁸ Hae instantiae eisdem fere verbis habentur in Iudicio Magistrorum (J. Koch, Art. cit., p. 182a, 6-13; p. 182b, 8-18; p. 191a, 16-18). ⁹ Supra, lin. 69-71.

praecise illud quod sequitur hanc dictionem ‘incompossibilis’, quia negatio non negat nisi illud quod sequitur, non illud quod praecedet. Sed illud quod sequitur li incompossibilis in antecedente non est inferius ad illud quod sequitur eamdem dictionem 95 in consequente, quia nihil sequitur neque in antecedente neque in consequente nisi ‘Filio’, sicut manifeste patet. Igitur hic non ar- guitur a destructione inferioris.

Ad argumentum principale dico¹⁰ quod inter Patrem et essentiam est talis non-identitas quod essentia est tres 100 res, et Pater non. Ideo illa consequentia non valet.

QUAESTIO 8

UTRUM SIMILITUDO VEL DISSIMILITUDO SIT ALIQUA PARVA RES DISTINCTA A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ impossibile est aliquid transire de con- 5 tradictorio in contradictorium nisi per mutationem; sed Sortes albus, primo non similis, postea fit similis; igitur Sortes mutatur; non ad absolutum per positum; igitur ad relationem.

Contra: Illa² quae per nullam potentiam possunt separari ab invicem, non sunt distincta realiter; sed similitudo per 10 nullam potentiam potest separari a duabus albedinibus, quia

92 negatio] in illo Z, non add. DF „sequitur] eamdem dictionem add. E 93 sequitur]
praecedet DFHZ 95 neque¹ om. BEXY

QUAESTIO 8. – 2 vel] et BE 7 per positum om. DFZ relationem] respectivum DFZ

¹⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 1 (ed. cit., II, p. 19, 3 - p. 20, 2); q. 11 (ed. cit., II, p. 376, 19-22).

QUAESTIO 8. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 282, 6-12; p. 311, 3-5); *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 166, 112-113). ² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 2 G (Ad medium).

contradiccio est quod duo alba sint aequa intensa nisi sint similia; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM³]

Ad istam quaestionem dico quod nec similitudo nec dissimilitudo est aliqua parva res media distincta a rebus absolutis. ¹⁵

[PROBATIO 1]

Quod probo multipliciter. Primo sic: omnis⁴ res realiter distincta ab alia, quarum neutra est pars alterius, potest perfecte intelligi, alia re non intellecta; sed impossibile est intelligere similitudinem sine omni alia re; igitur etc. ²⁰

Maior patet, quia⁵ intellectio unius rei totaliter disparatae et localiter distinctae ab alia re disparata non plus dependet quam intellectio effectus dependet ab intellectione suae causae essentialis; sed illud quod est effectus potest perfecte intelligi, non intellecta sua causa; igitur etc. ²⁵

Maior probatur etiam, quia⁶ si intellectio unius rei dependet essentialiter ab intellectione alterius, hoc erit vel quia sunt idem realiter vel quia unum dependet essentialiter ab alio vel quia unum necessario coexigit aliud. Primum non datur. Nec secundum potest dari, quia essentialius dependet quaelibet creatura ³⁰ absoluta a Deo quam una relatio dependet ab alia, et tamen

¹¹ contradictio] impossibile B sint... intensa] aequa intensa sint DFZ 21 intellectio]
intellectus ACXY [disparatae] disparata DZ 22 localiter] totaliter DEFZ distinctae] dis-
tincta ADZ [dependet] ab intellectione alterius add. XY 26 etiam om. DFZ 27 idem]
unum DFZ 28 ab alio] a reliquo DFZ 31 alia] alio DF

³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 4 (ed. cit., IV, p. 367, 10-17); q. 1 (ed. cit., IV, p. 309, 21 - p. 310, 13). Circa opinionem Ockham de relatione in generali, cf. *Expositio Physicorum Aristot.*, V, t. 10 (cod. cit., f. 177rb-177vb). Cf. Olivi, *Quodl. III*, q. 2. ⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 287, 15-18). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 287, 18 - p. 288, 1). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 289, 12-23).

creatura potest perfecte intelligi, non intellecto Deo, sicut potest perfecte videri oculo corporali, non viso Deo. Nec tertium potest dari, quia aequo necessario creatura absoluta coexigit Deum
 35 sicut una similitudo aliam, et tamen creatura potest intelligi, non intellecto Deo.

C o n f i r m a t u r, quia⁷ istae similitudines separantur quantum ad subiecta, quia una est hic et alia Romae; igitur possunt separatim intelligi. Mirabile enim esset si angelus non posset vide⁴⁰ similitudinem in albedine existente hic nisi videat similitudinem quae est Romae.

Minor⁸ probatur, quia⁹ si una [similitudo] potest intelligi sine alia similitudine, potest tunc intellectus evidenter scire quod Sortes est similis, et tamen dubitare et ignorare utrum sit alicui
 45 alteri similis. Consequens falsum. Consequentia patet, quia si Deus crearet unum angelum qui prima cognitione sua videret Sortem et similitudinem in eo et nullam aliam rem, ille evidenter sciret istam propositionem ‘Sortes est similis’, sicut videns Sortem et albedinem in Sorte scit evidenter quod Sortes est albus,
 50 et tamen ille dubitaret utrum Sortes sit alicui similis, quia aliam similitudinem numquam vidit. Nec potest scire per discursum, quia per positum ista visio est prima cognitio illius intellectus, et numquam prius intellexit nec intuitive nec abstractive quamcumque rem aliam. Igitur etc.

55

[PROBATIO 2]

Secundo arguo sic: omnis¹⁰ creatura agit in determinata distantia, ultra quam non potest agere. Fiant igitur duo corpora,

40 existente] existentem A 51 potest] hic add. A, hoc add. CXY 56-57 determinata distantia] determinatam distantiam DFZ

⁷ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 2 G (Ad medium). ⁸ Supra, lin. 19-20.

⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 288, 1-24). ¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 291, 3-19).

unum album aliud nigrum, per potentiam divinam tantum distantia quod omne agens praesens uni est insufficienter approximat ad causandum quemcumque effectum in alio. Si tunc per potentiam divinam aliquod agens productivum albedinis debite approximetur corpori nigro, causabit albedinem in illo, nihil causando in alio corpore albo, quia respectu sui improportionaliter distat; et per consequens illa duo corpora erunt alba et similia sine omni similitudine distincta ab eis.

65

Et si dicas quod¹¹ propositio assumpta de actione in certa distantia habet veritatem de absolutis, non de respectivis:

Contra: tunc sequitur quod si Deus faceret mille mundos et unum agens causaret albedinem in uno, quod causaret similitudinem in mille mundis, quia in quolibet potest esse aliquod individuum album.

[**PROBATION** 3¹²]

Tertio sic: Deus potest facere omne absolutum prius sine omni posteriore; igitur potest facere duo absoluta alba sine omni posteriore similitudine, et tamen illa erunt similia; igitur similitudo non est talis res media.

75

Et si dicas quod erunt similia, non tamen per similitudinem, contra: si similitudo sit alia res ab absolutis, tunc similitudo et simile se habebunt sicut albedo et album; et per consequens sicut impossibile est aliquid esse album sine albedine, ita impossibile est aliquid esse simile sine similitudine. Similiter si sint similia sine similitudine media, tunc frustra ponitur alia similitudo media.

74 omni *om.* DEFZ 80 aliquid] aliquod ADF 81 aliquid] aliquod AD 82 alia]
aliqua DFZ, *om.* XY

¹¹ Cf. Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 43 (cod. cit., f. 64r). ¹² Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 291, 21 - p. 292, 9); q. 4 (ed. cit., IV, p. 367, 21 - p. 368, 8); *Sent.*, II, q. 2 F (Oppugnatio, ad medium).

[PROBATIO 4¹³]

85 Quarto arguo sic: sicut contradictio dicta de aliquibus est via concludendi distinctionem, ita impossibilitas recipiendi prae-dicationem contradictiorum pertinentium ad esse est via concludendi identitatem illorum; sed similitudo Sortis ad Platonem non potest esse sine similitudine Platonis ad Sortem, nec econ-
90 verso, sine contradictione; igitur ista similitudo est realiter illa. Sed similitudo Sortis ad Platonem non est subiective in Platone, igitur nec similitudo Platonis ad Sortem est subiective in Platone, quia eadem est; nec similitudo Platonis ad Sortem est subiective in Sorte, manifestum est; igitur nullibi est subiective.
95 Igitur non est talis parva res.

Si dicas quod unum non potest esse sine alio quia sunt simul natura, et non propter identitatem, contra: quid intel-ligis per ‘esse simul natura’? Aut quod contradictio est unum esse sine altero. Et ita contradictio est creaturam esse sine rela-
100 tione ad Deum, et per hoc probatur identitas illorum. Aut in-telligis quod neutrum dependet ab alio. Igitur istae duae simili-tudines non sunt simul natura, quia mutuo dependent. Aut in-telligis quod sunt aequae perfecta. Et tunc paternitas et filiatio non sunt simul natura, quia cum sint alterius rationis secundum
105 eos¹⁴, una erit perfectior alia.

96 sine alio om. AC
do CDFZ

102 dependent] a se add. DFXYZ

103 filiatio] similitu-

¹³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 297, 3-14; p. 297, 21 - p. 298, 13); Scotus, *Ordinatio*, II, d. 1, qq. 4-5, n. 262 (ed. Vat., VII, p. 129). ¹⁴ Cf. Scotus, ibidem, nn. 211-213 (ed. cit., VII, pp. 106-108); *Quaestiones in Metaph. Aristot.*, V, q. 11, n. 12 (ed. Vivès, VII, p. 277).

[PROBATIO 5¹⁵]

Quinto, quia si similitudo esset talis parva res, aut erit divisibilis aut indivisibilis. Si primo modo, tunc est quanta et extensa sicut albedo. Si secundo modo, tunc est tota in tota albedine et tota in qualibet parte, cum quaelibet pars sit similis. Et tunc si ¹¹⁰ una pars albedinis cum sua similitudine adnihilaretur per potentiam divinam, adhuc manebit eadem similitudo numero in alia parte, quod est absurdum.

[INSTANTIAE DUA^E ¹⁶]

Sed contra: nihil est idem realiter alicui sine quo potest ¹¹⁵ naturaliter esse sine contradictione; sed albedo potest manere sine similitudine, sicut patet manifeste; igitur etc.

Praeterea Sortes albus est similis Platonii albo et dissimilis Ioanni nigro; si ergo similitudo esset eadem cum fundamento, similitudo et dissimilitudo essent eadem res, et ita non essent ¹²⁰ distinctae relationes.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum potest ¹⁷ dici rationabiliter quod albedo potest manere sine similitudine, sed duae albedines non possunt sine similitudine esse, quia ‘similitudo’ supponit pro duobus similibus coniunctim acceptis, sicut nomen numerale. Et ideo licet

¹¹² alia] eadem EH ¹¹⁵ alicui] alteri DFZ ¹¹⁸ albo] BXY, om. cett. ¹²⁵⁻¹²⁶ duobus similibus] duabus similitudinibus ABCH, duabus albedinibus E

¹⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 303, 7-21). ¹⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 283, 20 - p. 284, 2; p. 285, 13-25); *Summa Logicae*, I, c. 54 (ed. cit., p. 178, 19-20, 26-29); Scotus, *Ordinatio*, II, d. 1, qq. 4-5, nn. 200-205, nn. 211-213 (ed. Vat., VII, pp. 101-104; pp. 106-108); Ps.-Campsall, *ibidem* (cod. cit., f. 62r). ¹⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 334, 8-19); q. 1 (ed. cit., IV, p. 310, 1-8); *Sent.*, II, q. 2 H (Ante medium).

una albedo per se non sit similitudo, verumtamen duae albedines sunt similitudo ut stat significative; sicut Sortes non est duo, sed Sortes et Plato sunt duo ut stat significative.

¹³⁰ Aliter potest¹⁸ dici quod similitudo est quidam conceptus significans duo alba coniunctim, de¹⁹ quibus tamen non praedicatur affirmative. Et ille conceptus non est idem cum albedine.

¹³⁵ Et si dicas quod²⁰ similitudo est in hoc albo; sed aliud album non est in hoc albo; igitur ‘similitudo’ importat aliud quam hoc album et illud album:

Respondeo: proprie²¹ loquendo non est concedendum quod similitudo sit in hoc albo, sicut nec conceptus est in hoc ligno albo. Unde istud argumentum probat aequaliter quod creatio actio est alia res a Deo et creatura, quia non plus potest ¹⁴⁰ hoc album esse sine similitudine quam Deus potest esse sine creatione; et ita realiter est Deus creans et potest non esse creans, sicut hoc album est simile et potest non esse simile. Et ideo sicut creatio actio non est realiter in Deo, quia tunc Deus nunc haberet aliquid in se quod non habuit ante mundi creationem, ¹⁴⁵ quod falsum est, eodem modo proprie loquendo similitudo non est in albo. Et sicut conceditur quod Deus est realiter creativus et creans, quamvis creatio non sit realiter in Deo, ita concedo quod hoc album est realiter simile, quamvis similitudo non sit realiter in hoc albo.

¹⁵⁰ Per hoc patet ad secundum²².

Ad argumentum principale dico²³ quod ille transitus salvatur per hoc solum, quod fit unum aliud album

¹²⁹ stat] stant CE

¹³⁹ actio om. DFZ

¹⁴⁶ sicut] sic AEH

¹⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 334, 10-14).

¹⁹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 49 (ed. cit., p. 155, 29-36). ²⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 311, 11-13). ²¹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 311, 14 - p. 312, 11).

²² Supra, lin. 118-121. ²³ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 311, 6-10); *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 166, 113-118).

quod non erat prius album, non per adventum alicuius rei primo albo; sicut²⁴ per solam positionem creaturae dicitur Deus nunc creans et prius non. Unde²⁵ laici nihil intelligentes de relationibus ita indubitanter dicunt duos homines albos esse similes sicut dicunt eos esse albos. Quod non esset verum, si similitudo esset quaedam res parva, de qua laicus nihil intelligit.¹⁵⁵

QUAESTIO 9

UTRUM AEQUALITAS VEL INAEQUALITAS SIT ALIQUA RES DISTINCTA A REBUS ABSOLUTIS

Q u o d s i c: Quia¹ contraria non sunt idem inter se nec alicui alteri; sed aequalitas et inaequalitas sunt contraria; igitur⁵ non sunt idem cum absolutis, quae non contrariantur.

C o n t r a: Quando propositio verificatur pro rebus, si duae res sufficient ad eius veritatem, non est ponenda tertia; sed haec propositio ‘quantitates sunt aequales vel inaequales’ est huiusmodi, et duae quantitates sufficient ad eius veritatem; igitur etc.¹⁰

[AD QUAESTIONEM 2]

Ad istam quaestionem dico quod nec aequalitas nec inaequalitas est aliqua res distincta a rebus absolutis.

QUAESTIO 9. – 3 res] parva add. EH 7 propositio] affirmativa add. EH 9 est]
sunt ABCDFZ, et EHXY

²⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 2 G (Ad medium). ²⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 310, 8-13).

QUAESTIO 9. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 337, 3-16). ² Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 (ed. cit., IV, p. 298, 14ss); d. 20, q. un. (ed. cit., IV, p. 35, 2-12).

[PROBATIO 1³]

¹⁵ Quod probo per rationem S c o t i⁴, per quam probat quod relatio creaturac ad Deum non sit res distincta a creatura abso-luta. Et arguo sic: illa quae proprie insunt aliquibus, sine quibus illa non possunt esse sine contradictione, sunt eadem realiter cum illis; sed duae aequalitates insunt proprie duabus aequalibus quan-titatibus, et contradictio est istas quantitates aequales esse sine istis aequalitatibus; igitur etc.

Maiorem probo dupliciter. P r i m o sic: qua ratione illud quod proprie inest alicui, sine quo illud non potest esse sine con-tradictione, est idem sibi realiter, eadem ratione illa quae proprie insunt aliquibus, sine quibus non possunt esse sine contradictione, sunt eadem realiter cum illis, quia⁵ sicut Deus potest facere prius sine posteriore, ita potest facere priora sine posterioribus.

S e c u n d o probo maiorem sicut S c o t u s⁶, quia si istae duae quantitates non possunt simul manere sine aequalitate, aut hoc est quia ista aequalitas est prius natura quam istae quantita-tes, aut simul natura, aut propter identitatem; sed aequalitas non est natura prior quantitate absoluta nec simul natura secundum omnes; igitur hoc est propter identitatem aequalitatis cum istis quantitatibus, ita quod ista praedicatio sit vera ‘istae duae quan-titates sunt aequalitas’.

Minor⁷ probatur, quia manifesta contradictio est quod duae quantitates non transmutatae secundum locum, nec secundum augmentum vel detrimentum, nec secundum totum, nec secun-dum partem, ita quod nihil addatur nec auferatur uni nec alteri,

16 res om. DFZ 31 identitatem] aequalitatis add. AID 35 aequalitas] aequali-tates DYZ

³ Cf. Ockham, ibidem, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 298, 14 - p. 300, 6).

⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, II, d. 1, q. 4-5, n. 262 (ed. Vat., p. 129). ⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 291, 21 - p. 292, 2). ⁶ Cf. Scotus, ibi-dem. ⁷ Supra, lin. 19-21.

sint primo aequales et post non aequales, quia⁸ impossibile est⁴⁰ quod fiat talis transitus a contradictorio in contradictorium sine omni mutatione; igitur aequalitas non est distincta ab illis quantitatibus.

[PROBATIO 2⁹]

Secundo arguo sic: si aequalitas sit talis res distincta, aut est⁴⁵ indivisibilis aut divisibilis. Si primo modo, erit tota in tota quantitate et tota in qualibet parte, quia non est subiective in aliquo indivisibili. Ex quo sequuntur multa absurdita: p r i m u m, quod quaelibet pars quantitatis sit aequalis toti, quia quaelibet pars habet in se illam aequalitatem. S e c u n d u m, quod cuicunque⁵⁰ corpori totum quantum est aequale, eidem corpori quaelibet pars alterius quantitatis est aequalis. T e r t i u m, quod¹⁰ aequalitas in una parte potest manere, ipsa destructa per potentiam Dei in alia parte.

Si sit divisibilis et extensa, ita quod tota aequalitas sit in tota⁵⁵ quantitate et pars in parte, cum componatur ex partibus eiusdem rationis, adhuc quaelibet pars erit aequalis alteri; et ita minima pars erit aequalis maximae, quod est absurdum.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e dico, sicut prius dictum est in alio *Quolibet*¹¹, quod aequalitas et inaequalitas sunt⁶⁰ incomplexa opposita, non contrarie sed relative, et ideo non possunt de eodem secundum idem et respectu eiusdem verificari. Et¹² ista incomplexa, sive sint voces sive conceptus, non sunt

⁸ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 282, 6-12). ⁹ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 303, 6 - p. 304, 8). ¹⁰ Cf. *Quodlibet VI*, q. 8, lin. 110-113. ¹¹ Cf. *Quodlibet V*, q. 17, lin. 55-57; *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 356, 7-20); *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 165, 85-89). ¹² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 310, 20 - p. 311, 2); *Summa Logicae*, I, c. 49 (ed. cit., p. 154, 23-25).

idem inter se nec cum re extra absoluta, sed tantum significant
 65 res absolutas diversimode, et nullas res distinctas a rebus absolu-
 tis significant.

QUAESTIO 10

UTRUM DUPLEITAS VEL DIMIDIETAS
SIT RES DISTINCTA A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ si esset eadem cum fundamento, tunc
 5 sicut ad quantitatem est motus augmentationis, ita erit motus
 ad dupleitatem.

Contra: Pluralitas² non est ponenda sine necessitate; sed
 hic non est necessitas, quia omnia possunt salvari per conceptus
 relativos; igitur etc.

10

[AD QUAESTIONEM³
 PROBATIO 1⁴]

Ad istam quaestionem dico quod non. Quod probo primo
 sic: si dupleitas sit alia res, aut est indivisibilis aut divisibilis. Si
 indivisibilis, quaero de subiecto eius primo: aut est indivisible
 15 aut divisible. Non primo modo, manifestum est, nec secundo
 modo. Quia nullum accidens indivisible potest esse primo in
 subiecto divisibili, tum quia si sit indivisible, oportet quod to-

66 significant] et ita patet quid sunt add. EH

QUAESTIO 10. – 3 sit] parva add. EH 4 esset] ABC, essent cett. 9 relativos] rela-
 tionis EZ

QUAESTIO 10. – 1 Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 54 (ed. cit., p. 178,
 30-32). 2 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 322, 8-10);
Prol., q. 1 (ed. cit., I, p. 74, 31-32). 3 Cf. Ockham, *ibidem*, d. 30, q. 1
 (ed. cit., IV, p. 298, 14 - p. 299, 6). 4 Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV,
 p. 303, 6 - p. 304, 8); *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 160, 36 - p. 161, 55);
Sent., II, q. 17 M; IV, q. 7 F (*Post medium*).

tum sit in toto et totum in qualibet parte, sicut anima intellectiva, quae est indivisibilis, est tota in toto corpore et tota in qualibet parte. Et tunc, cum in quocumque est subiective aliqua forma ²⁰ illud potest vere denominari a tali forma, sicut in quocumque est albedo illud vere potest dici album, sequitur quod quaelibet pars dupli erit dupla vere respectu eiusdem, et per consequens eadem pars erit minor aliquo et dupla respectu eiusdem.

Si sit accidens divisibile et extensem, quaero de partibus ²⁵ eius: aut sunt similes aut dissimiles. Si primo modo, tunc conveniunt in nomine et definitione totius, et ita quaelibet pars dupleitatis erit dupleitas, et per consequens quaelibet pars erit dupla ad illud dimidium ad quod totum est duplum, et quaelibet pars dupli erit dupla sicut totum. Si sint partes dissimiles et ³⁰ alterius rationis, tunc distinguuntur specie, et per consequens si componant unam rem, una pars erit potentia et alia actus, sive una pars materia et alia forma; sed quando potentia et actus faciunt unum, non distant situaliter; igitur illae partes dupleitatis non distant situaliter, et ita non componerent aliquam formam ³⁵ extensem, quia in qualibet parte dupli essent omnes illae partes quae faciunt unam dupleitatem, et ita adhuc quaelibet pars dupli erit dupla.

[PROBATIO 2⁵]

Secundo sic: si dupleitas sit alia res a rebus absolutis, tunc ⁴⁰ sequitur quod in quanto duplo erunt infinitae res parvae, quarum quaelibet differt specie ab alia, quia si unum corpus sit duplum respectu alterius separati, tota dupleitas erit in toto duplo.

²⁰ cum *om.* ABDZ ²³ dupli] dupleitas H, in qua est dupleitas DZ . vere] etiam B, *om.* DFZ ²⁴ aliquo] aliqua DFZ ²⁹ dimidium] duplum BC ³⁰ totum] duplum *add.* DFZ ⁴⁰ res] parva *add.* DEFZ ⁴³ separati] separatim EH, *om.* XY tota] tunc ADZ

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 304, 16 - p. 305, 12).

Tunc sicut totum est duplum respectu illius corporis, ita medie-
 45 tas eius est sibi aequalis, et quarta pars eius est dimidia respectu
 illius corporis respectu cuius ipsum totum est duplum. Et sic
 quaelibet pars eiusdem proportionis corporis dupli habet ali-
 quem respectum ad illud corpus respectu cuius totum est du-
 plum: una habet respectum aequalitatis, alia dimidietatis, et sic
 50 de aliis; et nulla pars habet eamdem proportionem ad illud cor-
 pus quam habet alia, immo omnes sunt alterius speciei, et per
 consequens erunt infinitae res alterius speciei in isto duplo, sicut
 partes eiusdem proportionis sunt infinitae.

S i d i c i s quod dupleitas est in toto duplo et in nulla eius
 55 parte, nec secundum se totum nec secundum aliquam sui partem:

C o n t r a : non est imaginabile quod aliquod verum acci-
 dens informet aliquod subiectum, et tamen quod totum illud
 accidens non sit in aliqua parte subiecti nec etiam pars.

[PROBATIO 36]

60 Tertio sic: istud lignum est duplum ad suam medietatem.
 Tunc sic: qua ratione ista dupleitas est alia res a ligno duplo,
 eadem ratione relatio qua istud lignum excedit medietatem suaee
 medietatis erit alia res existens in isto ligno, et similiter eadem
 ratione relatio dupli ad quamlibet medietatem cuiuscumque me-
 65 dietatis erit alia res in isto ligno. Cum igitur in isto ligno sint tales
 partes eiusdem proportionis infinitae, et non est eadem proportio
 totius ligni ad quascumque duas partes illarum partium, sequi-
 tur quod in isto ligno erunt relationes infinitae distinctae specie.

44 Tunc] ergo DEFHZ . . . sicut] sic ABC

45-46 respectu... duplum *om.* XY

46 ipsum *om.* DEFHZ 51 omnes *om.* DEFHZ

52 infinitae res] infiniti respectus DFZ

55 nec¹... partem *om.* DFZ . . . totum] totam CXY

56 verum] ABC, unum EH, *om. cett.*

58 pars] aliqua pars eius DXYZ

62 excedit] suam quartam scilicet *add.* DFZ

64 re-
latio] respectus DFZ

66 res] existens *add.* BE

⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 159, 17 - p. 160, 35).

Si dicas quod⁷ partes ligni sunt in potentia non in actu infinitae, ideo relationes illae non sunt actu infinitae, contra: ⁸⁰ illae partes sunt in rerum natura, aliter ens componeretur ex non-ente; igitur relationes correspondentes illis partibus sunt in re-
rum natura, et per consequens res infinitae distinctae specie sunt in isto ligno.

Praeterea hoc lignum realiter est duplum ad suam mediata-⁷⁵
tem, igitur in hoc ligno est realiter et actualiter relatio dupleita-
tis ad suam medietatem. Sed non plus est una pars in actu quam
alia, cum omnes partes sint similes; igitur quaelibet alia pars est
in actu; igitur ad quamlibet est relatio realis et actualis; et illae
partes sunt infinitae; igitur in isto ligno sunt relationes infinitae. ⁸⁰

Ad argumentum principale dico⁸ quod probat oppositum, quia si dupleitas esset alia res ab absolutis, tunc ad illam rem esset propria mutatio; quod falsum est, quia lignum non duplum potest fieri duplum per solam generationem vel aliam mutationem dimidii. Similiter dico⁹ quod relatio non ha-⁸⁵
bet fundamentum, nec invenitur illud verbum ‘fundamentum
relationis’ in philosophia Aristotelis, nec est verbum philoso-
philicum.

76-77 dupleitatis] totius add. DFZ

83 propria] proprio BDFXYZ

⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 302, 5-18); *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, t. 79 (cod. cit., f. 197rb); IV, t. 37 (f. 149va). ⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 346, 5 - p. 347, 2). ⁹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 54 (ed. cit., p. 177, 12-13).

QUAESTIO 11

UTRUM DIVERSITAS, DISTINCTIO VEL IDENTITAS
SIT ALIA RES A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ si essent eadem cum fundamentis absolutis, cum fundamenta absoluta sint in diversis praedicamentis, — quia aliqua diversa sunt in genere substantiae, aliqua in genere qualitatis etc. —, relatio diversitatis esset in diversis praedicamentis, et ita non esset in genere relationis, quod falsum est.

¹⁰ Contra: Idem² et diversum sunt passiones immediate consequentes rem; igitur omne idem alicui, seipso est idem sibi, et similiter diversum; et non requiritur aliqua res media.

[AD QUAESTIONEM³]

Ad istam quaestionem dico quod non. Quod probo primo sic: si⁴ diversitas sit alia res a rebus absolutis, igitur illa diversitas distinguitur ab absoluto a quo est diversa res, et per consequens realiter refertur ad illam rem absolutam; igitur alia relatione refertur; et per consequens illa relatio secunda est realiter diversa a prima relatione, igitur per aliam relationem est diversa; et illa tertia relatio erit diversa a secunda per aliam relationem, et sic

QUAESTIO 11. – 3 res] parva add. H, parva distincta add. DFZ 12 et²] igitur DFZ

QUAESTIO 11. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 363, 1-5); *Summa Logicae*, I, c. 54 (ed. cit., p. 178, 21-25). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, p. 184, 24 – p. 185, 1). ³ Omnia in responsione ad quaestionem hic dicta inveniuntur, paucis omissis, apud Ockham, ibidem, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 292, 12 – p. 297, 2). Cf. *Sent.*, II, q. 2 E-F (Impugnatur). ⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, II, d. 1, q. 4-5, n. 198 (ed. Vat., VII, p. 100).

in infinitum, ita quod in qualibet re erunt res infinitae realiter distinctae.

*S*i d i c i s quod⁵ quaelibet relatio seipsa refertur ad fundamentum suum, quia non potest relatio fieri sine fundamento absque contradictione, et per consequens non potest esse sine 25 relatione sua ad fundamentum absque contradictione; igitur est eadem sibi :

*C*ontra, primo arguo sic: ubicumque sunt distincti termini aliquarum relationum, ibi sunt distinctae relationes, quia unius relationis est primo unus terminus; sed similitudinis in 30 Sorte terminus est albedo in Platone; terminus autem istius alienatus, qua similitudo est alia a fundamento, est fundamentum similitudinis in Sorte, puta albedo in Sorte; igitur similitudo in Sorte et sua alienas a fundamento distinguuntur realiter.

*P*raeterea si Sortes est idem et similis Platonis per talem rem 35 medium et econverso, igitur similitudo et identitas Sortis est idem et similis alteri similitudini et identitati; et eadem ratione illa secunda similitudo et identitas erit idem et similis alteri similitudini et identitati, et erit processus in infinitum.

*S*i d i c i s quod⁶ status est in secundo, quia si Sortes sit 40 idem Platonis identitate mutua, — sit identitas Sortis ad Platonem *a*, identitas autem Platonis ad Sortem *b* —, tunc sic: *a* differt a Sorte, quia Sortes potest esse sine *a*, eo quod Sortes potest esse sine Platone qui est terminus *a*. Tamen istae duae identitates sunt eadem inter se seipsis et non per aliam identitatem, et hoc 45 quia *a* non potest esse sine *b* absque contradictione, cum sint simul natura; et per consequens *a* non potest esse sine contradictione, nisi tam fundamentum quam terminus suae identitatis,

30 sed] sicut DEFZ 35 Praeterea] secundo add. ADZ 38 identitas] sortis
add. DFXYZ 39 et identitati om. ABCEH

⁵ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 239 (ed. cit., p. 119). ⁶ Cf. Scotus, *ibidem*, nn. 269-71 (ed. cit., pp. 133-134).

per quam est eadem *b*, sit; et per consequens *a* et sua identitas
 50 ad *b* sunt idem realiter. Et ita est de *b* et sua identitate ad *a*:

C o n t r a: quamvis identitas Sortis ad Platonem non po-
 test esse sine identitate Platonis ad Sortem, quae sunt *a* et *b*,
 tamen identitas Sortis ad Platonem potest esse sine identitate
 Ioannis ad Paulum; igitur identitas Sortis ad Platonem differt
 55 realiter ab illa identitate, qua est eadem cum identitate Ioannis
 ad Paulum, propter separabilitatem illorum. Et tunc arguo:
 quando aliqua sunt eiusdem rationis, si aliquod illorum refertur
 ad aliud distincta relatione, illud idem refertur ad aliud totaliter
 distinctum et eiusdem rationis cum eo distincta relatione; sed
 60 omnes istae identitates sunt eiusdem rationis; igitur si *a* refertur
 ad identitatem Ioannis ad Paulum distincta relatione, eadem ra-
 tione *a* refertur ad *b* distincta relatione identitatis. Et ita potest
 probari evidenter in continuis, ubi sunt partes et termini in infi-
 nitum acceptibiles etiam distinctae, quod nec est status in se-
 65 cundo nec in tertio nec in quarto.

Praeterea si Sortes distinguitur realiter ab *a*, accipio illam
 alietatem realem qua Sortes est alias ab *a*. Tunc arguo: Sortes
 potest esse sine illa alietate reali, quia potest esse sine termino suo;
 70 igitur Sortes distinguitur realiter ab illa alietate, et per consequens
 illa alietas est una res parva media inter Sortem et *a*. Et eodem
 modo potest argui de ista alietate, et sic in infinitum.

S i d i c i s quod quamvis ista alietas realiter distinguitur a
 Sorte, non tamen ab *a*, quia *a* non potest esse sine illa alietate, et
 ita est status in secundo:

C o n t r a: quamvis relatio possit esse eadem cum funda-
 mento secundum aliquos⁷, non tamen cum termino; sed *a* est
 terminus illius alietatis; igitur etc.

50 sunt] sibi BC, sibi add. DFZ 54-56 igitur... Paulum *om. A* 55 qua] quae EZ,
a add. BC eadem] idem DFZ 56 illorum] ipsorum ergo identitas sortis etc DFZ 64 ac-
 ceptibiles] acceptabiles EHXY 68 quia] et BCXY

⁷ Cf. Scotus, ibidem, nn. 264-265 (ed. cit., pp. 130-132).

Praeterea arguo per principium *Scoti*⁸ ubi prius: quod uniformiter dicitur de omni alio a termino, nulli relato ad terminum accidit vel omni, quia si alicui accideret, pari ratione et ⁸⁰ alteri. Exemplum: si relatio effectus ad causam primam accideret lapidi, pari ratione illa relatio, cum sit effectus quidam Dei, haberet aliam relationem ad Deum, et sic in infinitum; sed relatio identitatis communis omnibus identitatibus eiusdem rationis uniformiter dicitur de omni alia identitate respectu *a*; igitur vel ⁸⁵ accidit omni vel nulli; sed certum est quod alicui accidit, puta identitati disparatae, sicut prius⁹ argutum est; igitur omnis identitas alia ab *a* est eadem *a* per aliam identitatem sibi additam.

Si dicas quod identitas non uniformiter competit omnibus identitatibus ad *a*, quia disparata identitas est eadem *a* per ⁹⁰ distinctam identitatem, quia potest esse sine illa; sed identitas opposita seipsa est eadem, quia non potest esse sine *a*:

Contra: ita posset dici ad rationem *Scoti* quod relatio effectus ad primam causam non uniformiter convenit omni creaturae, quia convenit creaturae absolutae mediante relatione ⁹⁵ distincta; sed relationi competit per se sine tali relatione media; igitur etc.

Ad argumentum principale dico quod ‘esse in praedicamento’ dupliciter accipitur, ut prius¹⁰ dictum est: uno modo, sic quod de pronomine demonstrante ipsum vere praedicatur praedicamentum; et sic relatio est in genere qualitatis. Alio modo dicitur esse sic quod de illo significative sumpto praedicatur praedicamentum significative sumptum; et sic istae

⁸³ aliam] illam DFZ ⁹² eadem] *a* add. DZ ⁹³ ita] ista sic DFZ ⁹⁸ dico]
ut supra quaestione 21 et 23 quinti quodlibeti add. Z ⁹⁹ ut... est *om.* DFZ ¹⁰¹ sic
om. ABC ¹⁰³ significative sumptum *om.* EH

⁸ Cf. *Scotus*, ibidem, nn. 266-268 (ed. cit., pp. 132-133). ⁹ Cf. supra, lin. 51-65. ¹⁰ Cf. *Quodlibet V*, q. 23, lin. 27-30, lin. 35-37; *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 363, 7 - p. 364, 4).

relationes sunt in genere relationis, et forte in aliis generibus. Nec
 105 est hoc magnum inconveniens.

QUAESTIO 12

UTRUM RELATIO CAUSALITATIS EFFECTIVAE SIT ALIA RES A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia illud quod accidentaliter convenit alicui
 5 non est idem cum eo; sed respectus efficientiae est huiusmodi,
 quia ad sensum patet quod ignis aliquando efficit ignem, aliquando
 non; igitur etc.

Praeterea quando¹ propositio verificatur pro rebus, si duae
 non sufficient, oportet ponere tertiam; sed ista propositio ‘intel-
 10 lectus causat effective intellectionem in se’ est huiusmodi; et ad
 veritatem istius non sufficient intellectus et intellectio, quia pos-
 sunt fieri a solo Deo; igitur oportet ponere respectum causalitatis.

Contra: Si² sic, tunc omne agens in agendo moveretur,
 15 quod falsum est.

[AD QUAESTIONEM PROBATIO 1]

Ad istam quaestionem dico³ breviter quod non. Quod probo
 primo sic: si productio activa sit alia res, aut igitur est prior

104 in¹... et om. DFZ forte] etiam add. DFXYZ

QUAESTIO 12. – 3 alia] aliqua alia parva EH 6 quia... sensum] ergo etc minor DFZ
 quod] quia BDFZ ignem] calorem B 12 respectum] relationem EH

QUAESTIO 12. – 1 Cf. Chatton, *Reportatic*, I, d. 30, q. 1, art. 4 (cod. cit., f. 63rb). 2 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 322, 6-8).

3 Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 (ed. cit., IV, p. 300, 21 - p. 301, 19).

natura ipso effectu producto, vel simul natura, vel posterior natura. Non primo modo, quia relatio, si sit alia res, essentialiter dependet tam a fundamento quam a termino, et per consequens neutro est prior natura; effectus autem productus est terminus istius productionis activae; igitur non est prior natura termino. Praeterea correlationes sunt simul natura, cuiusmodi sunt respectus effectus et causae; sed respectus effectus non est prior natura ipso effectu; igitur nec respectus causae ad effectum est prior natura effectu.

Et eodem modo probatur quod respectus causae ad effectum non est simul natura cum effectu.

Nec est posterior natura ipso effectu, quia tunc prius natura esset effectus in rerum natura quam produceretur, et ita effectus in primo instanti naturae, in quo secundum modum loquendi aliorum esset effectus, non esset productus; et certum est quod nihil producitur de novo postquam est; igitur numquam effectus produceretur de novo, quod est absurdum.

Praeterea suppono⁴ ista duo fundamenta vera etiam secundum alios: p r i m u m est quod respectus est essentialiter posterior suo fundamento et termino; s e c u n d u m est quod respectus mutui sunt simul natura et intellectu. Ex primo fundamento arguo sic: effectus productus est fundamentum vel terminus cuiuslibet respectus qui est inter causam et effectum, quia est fundamentum respectus effectus ad causam, et terminus respectus causae ad effectum; igitur isti respectus mutui sunt posteriores natura tam causa quam effectu. Ex secundo fundamento arguo sic: respectus mutui sunt simul natura et intellectu; igitur quidquid est prius natura uno illorum est prius altero; sed ef-

23 prior] prius DFZ 26 causae] causa DFZ 31 prius] prior DZ 34 es-
set^{2]} est EH 40 et] etiam ADFZ, in add. DFZ 44 effectum] fundamentum DFZ
46 et] in add. DFZ

⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 O.

fector est prior respectu fundato in eo; igitur effectus est prior natura respectu fundato in causa.

50

[PROBATIO 25]

Secundo principaliter arguo: quia si causalitas esset talis res parva, tunc quodlibet agens creatum, quandocumque agit, necessario mutaretur ad unam rem positivam; et ita quandocumque sol calefaceret ista inferiora, oportet quod recipiat tot res novas 55 quot res calefacit; et tunc si sol calefaciat lignum, cum in ligno sint infinitae partes calefactae, infinitae tales res reciperentur in sole.

*Et si dicas*⁶ quod sicut lignum habet infinitas partes eiusdem proportionis tantum in potentia, ita relatio recepta in sole est una res extensa in sole habens infinitas partes eiusdem 60 proportionis tantum in potentia:

Contra: possibile est quod parva pars solis agat in aliquod totum passum, accipiendo ‘totum’ syncategorematico. Tunc sic: in illa parte solis erunt tot res novae quot sunt in illo passo partes, quia quaelibet pars acceptibilis vere patitur ab illa parte solis; 65 igitur quaelibet pars habet respectum correspondentem in illa parte solis; sed tales partes in passo sunt infinitae; igitur infinitae relationes correspondebunt in sole.

Et si dicas adhuc quod nulla pars habet talem respectum, sed totum, *contra:* una pars passi potest habere unam qualitatem, alia parte non habente qualitatem contrariam, et per consequens non repugnat parti habere talem respectum.

Praeterea aliqua qualitas, puta tristitia, in anima intellectiva potest mutare et alterare corpus quantum ad sanitatem et infir-

61 *parva*] una B63 *illo*] primo DFZ72 *aliqua*] alia DFZ, secunda A

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 301, 20 - p. 303, 5). ⁶ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, VI, t. 79 (cod. cit., f. 197rb); IV, t. 37 (f. 149va).

mitatem et econverso, ubi illa qualitas vere agit; igitur in illa qualitate, quae est indivisibilis sicut anima intellectiva, recipientur ⁷⁵ tot respectus de novo quot sunt partes corporis immutati; et cum illae sint infinitae, sequitur quod infinitae res novae producentur in anima.

[PROBATIO 3⁷]

Tertio sic arguo: omnem rem quam potest Deus facere mediante causa secunda efficiente, potest per se facere sine omni causa secunda efficiente. Si igitur in isto efficiente ponatur unus respectus efficientiae causatus a Deo mediante isto efficiente, igitur potest Deus illum respectum facere sine causa secunda. Ponatur igitur in esse, et tunc sequitur impossibile: quia si Deus ⁸⁵ efficit illum respectum in isto efficiente, igitur istud est efficiens, quia sicut omne illud in quo est albedo est album, ita omne illud in quo est respectus efficientiae est efficiens; et non est efficiens nisi illius respectus; igitur non solus Deus efficit istum respectum. Et ita ex illa positione sequitur contradictio, puta quod solus ⁹⁰ Deus efficit respectum, et non solus Deus efficit respectum. Et per consequens non est talis respectus ponendus, vel oportet dicere quod Deus se solo non potest illum respectum causare.

Ad primum principale dico quod 'accidens', sicut prius ⁸ patet, aliquando accipitur pro praedicabili continenter; et sic relatio causalitatis est accidens, sed tale accidens non significat aliquam rem distinctam a rebus absolutis. Aliquando accipitur pro accidente inhaerente substantiae extra animam; et sic non est accidens ista relatio.

Ad aliud dico quod illa propositio generaliter accepta ¹⁰⁰

⁹⁰ positione] propositione DEFZ
quaestione 30 tertii quodlibeti add. Z, mg. D

⁹³ illum] effectum vel add. BC
⁹⁶ relatio] respectus DFZ

⁹⁵ patet]
⁹⁸ substantiae] subiecto DFZ

⁷ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 50 (ed. cit., p. 161, 56-67). ⁸ Cf. *Quodlibet IV*, q. 25, lin. 50-58.

falsa est, quia aliquando ad veritatem propositionis sufficient duae res, aliquando nec duae nec tres sufficient. In proposito sufficient duae res, quando fiunt sine miraculo et naturaliter. Quando autem intellectus et intellectio non fiunt naturaliter sed miraculose, tunc 105 non sufficient centum res ad eius veritatem. Unde ad istam rationem responsum est primo *Quolibet*⁹, ideo nunc transeo.

QUAESTIO 13

UTRUM RELATIO CALEFACTIVI AD CALEFACTIBILE SIT RES DISTINCTA A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ idem non potest esse absolutum et relatio; sed calefactivum est natura absoluta; igitur etc.

Contra: Contradiccio est calorem esse nisi sit calefactivus; igitur relatio calefactivi non distinguitur a calore.

[AD QUAESTIONEM²]

Ad istam quaestionem dico breviter quod illa relatio non 10 est res extra animam distincta a rebus absolutis.

Quod probo primo, quia talis relatio realis non est ad nihil sicut ad terminum; sed calefactibile potest esse purum nihil, respectu cuius est calor calefactivus; igitur etc.

Secundo, quia essent in eodem res infinitae actualiter. Probatur, quia sol est calefactivus infinitorum corporum, eo quod 15

QUAESTIO 13. – 7 calefactivi] calefactiva DFZ 12 sicut] sed DFXYZ 15 infinitorum] inferiorum DFZ, om. H

⁹ Cf. *Quolibet I*, q. 5, lin. 71-81, lin. 107-112).

QUAESTIO 13. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 163, 19-21). ² Cf. Ockham, ibidem, c. 49 (ed. cit., p. 158, 112-133); *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 301, 20 - p. 302, 22).

sol potest calefacere infinita corpora. Si igitur illa relatio sit alia res, tot erunt res actualiter existentes in sole quot corpora possunt calefieri a sole; sed infinita corpora possunt calefieri a sole; igitur infinitae res, quarum quaelibet secundum se totam est distincta ab alia, sunt modo in sole; quod est contra Philos o-²⁰ phum, VI *Physicorum*³, negantem talia infinita esse in rerum natura.

Si dicitis quod ad omnia illa calefactibilia est tantum unica relatio, contra: eadem ratione potest dici quod respectu quorumcumque specie et genere distinctorum sufficit una relatio. Et ita non oportet ponere tales relationes specie distinctas extra animam nec variaretur tunc relatio secundum variationem terminorum, sed sufficit quod sit una res quae potest appellari diversis nominibus secundum diversitatem terminorum.

Ad argumentum principale potest dici quod si relatio sit nomen primae intentionis supponens pro rebus extra, quod tunc eadem res esset absoluta et relatio; et hoc non est aliud nisi dicere quod eadem res significatur nomine absoluto et relativo. Si autem sit nomen secundae intentionis, tunc relatio est quaedam intentio animae, quac non est res extra. ³⁵

QUAESTIO 14

UTRUM RELATIO SCIENTIAE AD SCIBILE SIT RES DISTINCTA A REBUS ABSOLUTIS

Quod sicut: Quia¹ possunt separari, quia potest illa qualitas manere etsi non maneat relatio; igitur etc. ⁵

35 intentio] ratio DFZ

³ Cf. Aristot., *Physica*, III, c. 5, tt. 35-36 (204a 8 - 206a 8); VI, c. 7, tt. 60-66 (237b 23 - 238b 22).

QUAESTIO 14. - ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 360, 4-6).

C o n t r a: Conceptus relativus sufficit ad salvandum omnia apparentia; igitur non requiritur aliqua parva res.

[AD QUAESTIONEM²]

Ad istam quaestionem dico breviter quod non. Quod probo
 10 primo sic: quia secundum omnes, si sit relatio realis, oportet
 quod extrema sint in actu; sed manente illa qualitate in anima
 quae dicitur scientia, sive obiectum scibile sit sive non sit, aequa-
 liter dicetur scientia, maxime si sit scientia proprie dicta, quae est
 necessariorum; igitur illa relatio non est res distincta a scientia
 15 existens subiective in ea.

Praeterea maxime videtur quod talis res parva debet poni in
 notitia intuitiva subiective, quia illa notitia requirit existentiam
 obiecti scibilis; sed ibi non est ponenda talis res parva, quia per
 potentiam divinam destructa re et conservata notitia intuitiva,
 20 vere dicitur potentia cognoscere rem intuitive sicut prius, et³
 vere dicitur illa cognitio intuitiva; igitur nullam talem rem opor-
 tet ibidem ponere.

Praeterea si⁴ sic, ad illam relationem esset vere motus, quia
 sicut scientia continue augmentatur, ita illa relatio augmentare-
 25 tur; hoc autem falsum est.

Ad argumentum principale dico quod illa qua-
 litas quae est scientia potest separari a conceptu relativo scientiae,
 non tamen potest separari ab aliqua relatione extra animam di-
 stincta a scientia, quia nulla talis est. Tamen semper ista negativa
 30 est falsa 'ista qualitas non est scientia', quia formata propositione
 et existentibus terminis eius, necessario propositio erit vera.

QUAESTIO 14. – 17 subiective *om.* XY 19 intuitiva *om.* F 20 dicitur] debet BC
 : cognoscere] talem *add.* E 21-22 oportet ibidem *om.* A 22 ibidem] ibi FXY
 28 aliqua] alia CDEFZ 31 eius *om.* DEFZ

² Cf. Ockham, ibidem, q. 1 (ed. cit., IV, p. 306, 1-11). ³ Cf. L.
 Baudry, *Lexique philosophique de Guillaume d'Ockham*, pp. 176-177. ⁴ Cf.
 Ockham, ibidem, q. 3 (ed. cit., IV, p. 346, 5 - p. 347, 2).

QUAESTIO 15

UTRUM CONSONUM SIT NATURALI RATIONI
 QUOD QUAELIBET RES CREATA SIT ABSOLUTA
 ITA QUOD NULLA SIT RELATIO EXTRA ANIMAM

Quod non: Quia¹ impossibile est quod aliquid contineat opposita formaliter secundum perfectam identitatem simul vel successive; sed evidenter patet quod aliquid est simile uno tempore et dissimile eidem alio tempore; patet de duabus albis, quorum unum fit nigrum; igitur impossibile est quod albedo sit similitudo vel dissimilitudo, et per consequens extra animam distinguuntur.⁵

Contra: Omnis² res distincta ab alia loco et subiecto aequaliter est absoluta; sed similitudo hic et albedo Romae distinguuntur loco et subiecto, et albedo est res absoluta; igitur etc.¹⁰

[AD QUAESTIONEM³]

15

Ad istam quaestionem dico quod circumscribendo omnem auctoritatem et sequendo rationem naturalem, non potest probari evidenter quin omnis res creata sit absoluta et nulla sit relatio extra animam in creaturis distincta a rebus absolutis.

QUAESTIO 15. – 8 eidem] alteri DFZ 10 sit om. AB 12 alia] re add. ABH, re absoluta add. DFZ 13 aequaliter] essentialiter CE

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 285, 13-25); *Sent.*, II, q. 2 E; Scotus, *Ordinatio*, II, d. 1, q. 4-5, nn. 211-213 (ed. Vat., VII, pp. 106-108). ² Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 2 G (Post medium). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 306, 13 - p. 310, 13).

20

[PROBATIO 1]

Quod probo primo: quia si non, hoc erit vel quia una res
 essentialiter dependet ab alia re, vel quia una res necessario exigit
 aliam sine qua non potest existere licet non econverso, vel quia
 una res necessario exigit aliam et econverso, ita quod neutra
 25 potest sine altera existere. Non propter primum, quia effectus es-
 sentialiter dependet a causa producente et conservante, et tamen
 effectus est res absoluta sicut causa. Nec propter secundum, quia
 contradictio est quod homo sit et tamen quod Deus non sit, et
 tamen homo est res absoluta. Nec propter tertium, quia sequendo
 30 naturalem rationem, debet dici quod accidentis non potest esse
 sine subiecto nec econverso, et tamen utrumque est vere res
 absoluta.

[PROBATIO 2]

Secundo sic: quandocumque sunt duae res loco et subiecto
 35 distinctae, ita quod utraque est totaliter extrinseca alteri et non
 plus est una de essentia alterius nec econverso quam albedo est
 de essentia nigredinis, si una est res absoluta, et altera est; sed ita
 est de similitudine in te et albedine in me; distinguuntur enim
 loco et subiecto, et una est totaliter extrinseca alteri nec unum est
 40 de essentia alterius; igitur etc.

[PROBATIO 3]

Tertio: quando duae res sic se habent quod non plus repugnat uni per se intelligi quam alteri absque omni re totaliter extrinseca et distincta loco et subiecto intellecta, si una sit res absoluta,
 45 et alia; sed albedo Romae et similitudo hic sic se habent; igitur etc.

22 essentialiter] naturaliter B exigit] coexigit DEFHZ

25 altera] alia DFXYZ

36 essentia] esse DFZ 37 essentia] esse DFZ est²] absoluta add. DZ

esse DFZ 44 intellecta om. FXY 40 essentia]

esse DFZ

Minor probatur, quia⁴ angelus videns albedinem intuitive distincte, potest videre perfecte omnem rem existentem subiective in albedine, et per consequens similitudinem, identitatem, distinctionem; sed propter hoc non videt aliquam rem existentem hic; aliter enim cum albedo visa sit similis vel dissimilis, idem vel distincta ab omni alia re increata et creata, angelus non posset videre distincte albedinem nisi videret infinitas relationes existentes in ea, nec illas posset videre nisi videret omnes alias res quae sunt correlativae illarum relationum, quod videtur absurdum.

[PROBATIO 4]

55

Quarto sic: quando duas res sic se habent quod sunt totaliter distinctae et neutra est de essentia alterius, si potest imponi nomen ad significandum absolute unum, nihil aliud imaginabile connotando, propter quod tale nomen erit absolutum, ita potest imponi nomen ad significandum absolute aliam rem, nihil penitus connotando, et illud nomen erit absolutum; sed ita est de albedine et similitudine, si sint res extra animam totaliter distinctae; et per consequens secundum illud nomen non plus dicetur similitudo respectu alterius quam albedo, nec videtur aliqua ratio quare unum sit absolutum et aliud non, cum utrumque aequum⁶⁵ absolute suum significatum significet.

Ad argumentum principale dico⁵ quod albedo non continet similitudinem nec dissimilitudinem secundum per-

47 perfecte om. DFZ 49 aliquam] aliam XY 50 idem] eadem BXY 54 correlativa] correlativa BDFZ 56 totaliter] aequaliter DFZ 57 si] sicut XY 59 absolutum] absolute unum EH 60 absolute om. DFZ 61 et] etiam DFZ 63 secundum] si EFH 68 nec] vel DF, et Z

⁴ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 8, lin. 17-54; *Sent.*, II, q. 2 F (Impugnatur, ad finem-Oppugnatio, paulo post initium). ⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 355, 13-26); q. 2 (ed. cit., IV, p. 334, 10-20); q. 4 (ed. cit., IV, q. 367, 10-17).

fectam identitatem, quia albedo nec est similitudo nec dissimilitudo. Sed dico quod vel similitudo est conceptus relativus significans plura coniunctim, vel est plura absoluta coniunctim. Sicut populus est plures homines et nullus homo est populus, ita similitudo est plura alba et nullum album est similitudo. De isto patet plus post⁶.

QUAESTIO 16

UTRUM INTENTIO PHILOSOPHI SIT
PONERE RELATIONEM EXTRA ANIMAM
DISTINCTAM A REBUS ABSOLUTIS

- 5 Quod sic: Quia in *Praedicamentis*¹ dicitur quod ad aliiquid sunt quaecumque hoc ipsum quod sunt aliorum sunt. Et per hoc excludit substantiam, quae licet dicatur ad aliquid, non tamen est ad aliquid; sed ibi non accipitur ‘esse’ pro ‘esse in intellectu’; igitur in re.
- 10 Contra: Philosophus, V *Physicorum*², dicit quod ad relationem non est motus nec mutatio; sed ad omnem rem extra animam creatam est mutatio; igitur etc.

QUAESTIO 16. – 7 licet] sic add. DZ 9 in re] etc DFZ

6 Scilicet, in multis quaestionibus sequentibus, *Quodlibet VI-VII*.

QUAESTIO 16. – 1 Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6a 36-37); Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 336, 2-9); *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 162, 10-14). 2 Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13); Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 335, 15-18); *Summa Logicae*, I, c. 49 (ed. cit., p. 157, 108 - p. 158, 111).

[AD QUAESTIONEM]

Ad istam quaestionem dico³ quod Philosophus non intendebat ponere relationem unam parvam rem extra animam distin-¹⁵ctam a rebus absolutis. Hoc per auctoritatem allegatam, V *Physi-
corum*, probatur.

Si dicas quod secundum Simplicium super *Prae-
dicamenta*⁴, sicut quaedam res est ad se quaedam ad aliud, ita
quaedam mutatio est ad se quaedam ad aliud. Ad relationem non²⁰
est mutatio primo modo sed secundo, nec ad relationem est motus:

Contra: Quid⁵ est formam esse ad se? Aut referri ad
se; aut distingui realiter a quolibet alio; aut tertio, non coexigere
aliquid aliud; aut quarto, non dependere ad aliquid aliud. Si
primo modo vel secundo, ita esset relatio ad se sicut albedo, quia²⁵
ita esset eadem sibi et distinguitur ab omni alio sicut albedo. Si
tertio modo vel quarto, tunc nullum accidens est ad se, quia se-
cundum Philosophum⁶ quodlibet accidens necessario coexigit
subiectum, et secundum veritatem⁷ quaelibet creatura necessa-
rio coexigit Deum et dependet a Deo essentialiter.³⁰

[INSTANTIAE NOVEM⁸]

Sed contra: Philosophus in *Praedicamentis*⁹ dicit: « Eorum
quaes secundum nullam complexionem dicuntur singulum

16 Hoc] patet add. ADFXYZ
distingueretur A

17 probatur om. ADFXYZ

26 distinguitur]

³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 340, 13-16).
⁴ Cf. Simplicius, *In Categorias Aristot.*, cap. 7 (ed. Kalbfleisch, p. 171, 23 -
p. 172, 10); Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 346, 5 - p. 347, 2).
⁵ Cf.
Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 347, 3-13).
⁶ Cf. Aristot., *Metaph.*, VII,
c. 1, tt. 2-3 (1028a 15-25).
⁷ Cf. August., *De Genesi ad litt.*, IV, c. 12,
n. 22 (PL 34, 304).
⁸ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 336, 13-22; p.
338, 22 - p. 339, 17; p. 339, 21 - p. 340, 11).
⁹ Cf. Aristot., *Praedicamenta*,
cap. 4 (1b 25-27).

aut significat substantiam aut quantitatem aut qualitatem aut ad
 35 aliquid aut ubi aut quando aut situm esse aut habere aut facere
 aut pati ». Ex ista auctoritate patet quod ista nomina ‘similitudo’,
 ‘aequalitas’ significant ad aliquid; sed non significant intentiones
 animae; igitur res extra. Non substantiam nec qualitatem, quia
 Philosophus condividit ista; igitur significant aliam rem.

40 Praeterea si non, tunc omnia essent ad aliquid, quia ita po-
 test unum comparari ad aliud sicut econverso, quod est contra
 Philosophum, IV *Metaphysicae*¹⁰.

Tertio, quia, XII *Metaphysicae*¹¹, dicit Philosophus
 quod relatio habet distincta principia ab aliis praedicamentis, quod
 45 non potest intelligi de intentione animae.

Quarto, quia Avicenna, III *Metaphysicae*, c. *De rela-*
*tione*¹², dicit quod relatio habet propriam inherentiam et pro-
 priam accidentalitatem.

Quinto, quia propria passio non est idem realiter cum sub-
 50 iecto; sed secundum Philosophum in *Praedicamentis*¹³,
 aequale et inaequale est proprium quantitati; igitur etc.

Sexto, quia relatio est praedicamentum reale, igitur etc.

Septimo, quia diversorum generum et non subalternatim po-
 sitorum diversa sunt contenta realiter.

55 Octavo, quia plus convenienter relationes eiusdem modi quam
 diversorum modorum, puta plus convenienter similitudo et aequa-
 litas quam similitudo et calefactio; sed fundamenta non plus con-
 venient, quia qualitates [non] plus convenienter quam qualitates
 et quantitates.

38 qualitatem] quantitatem etc XY 48 accidentalitatem] AXY, actualitatem *cett.*
 52 igitur etc *om.* DXYZ

¹⁰ Cf. Aristot. *Metaph.*, IV, c. 6, t. 26 (1011a 17-20). ¹¹ Cf. Aristot.,
 ibidem, XII, c. 4, t. 19 (1070a 31 - 1070b 4). ¹² Cf. Avicenna, *Metaph.*,
 III, c. 10 (ed. Venetiis 1508, f. 83r). ¹³ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap.
 6 (6a 26-27); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 163, 22-26).

Nono, quia¹⁴ ens creatum primo dividitur in absolutum et relativum; ens absolutum dividitur in substantiam, quantitatem et qualitatem, quae distinguuntur inter se; igitur relatio distinguitur ab absolutis per illam propositionem: quod contenta sub prima divisione magis differunt quam contenta sub subdivisione; igitur etc.

65

[DISTINCTIO TERMINORUM]

Ad primum istorum et pro sequentibus sciendum, sicut alias¹⁵ dictum est, quod quidam sunt termini absolute, qui significant sua significata aequo primo et uno modo significandi. Et istorum terminorum quidam important substantias et quidam⁷⁰ qualitates, sicut ‘homo’, ‘animal’, ‘albedo’, ‘nigredo’.

Alii sunt termini connotativi. Et istorum terminorum quidam significant principaliter substantiam, connotando secundario determinatam qualitatem, sicut ‘album’, ‘nigrum’, ‘calidum’, ‘frigidum’. Quidam significant substantiam vel qualitatem, non connotando alias res determinatas, immo nullas res determinatas connotant. Nec ad hoc quod talis terminus verificetur de substantia requiritur existentia alicuius alterius rei, nec econverso, sicut est de primis¹⁶ connotativis, quia ad hoc quod ‘album’ verificetur de aliquo, requiritur existentia tam substantiae⁸⁰ quam albedinis. Nec tertio ad hoc quod talis terminus cognoscatur verificari de aliquo requiritur notitia alicuius alterius determinati. Et tales termini ponuntur in genere quantitatis, quia ad hoc quod lignum sit quantum et cognoscatur esse quantum, nec

64 sub om. BCYZ [subdivisione] secunda divisione H 70 important] significant EH
75-76 qualitatem] quantitatem DFZ

¹⁴ Cf. Vitalis de Furno, *De rerum principio*, q. 19, nn. 5-7 (ed. inter Scoti Opera, Vivès, IV, pp. 639-641). ¹⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 351, 22 - p. 353, 20); *Quodlibet V*, q. 25, lin. 15-46; *Summa Logicae*, I, c. 10 (ed. cit., p. 35, 5-13; p. 36, 38-45; p. 37, 59-63).

¹⁶ Supra, lin. 73-75.

85 requiritur existentia alicuius alterius rei a ligno nec requiritur notitia alterius rei.

Tertii sunt termini relativi, qui significant aliquas substantias vel qualitates principaliter, et connotant aliquando determinatas res. Nec potest talis terminus verificari de aliquo, nec cognosci de aliquo sine discursu, sine existentia alterius rei determinatae nec sine cognitione alterius rei. Huiusmodi sunt ‘duplum’, ‘simile’, ‘causa’, ‘effectus’, quia impossibile est quod aliquid sit duplum vel simile vel causa, nisi existat alia res cuius sit duplum vel simile vel causa. Similiter impossibile est quod cognoscatur aliquid esse duplum, simile, effectus sine discursu, nisi cognoscatur illud cuius est duplum vel aliud simile vel causa, quia licet effectus possit cognosci cum discursu sine cognitione causae, non tamen sine discursu, quia impossibile est quod cognoscam aliquid esse effectum sine discursu, nisi cognoscam eius causam.

100

[AD INSTANTIAS¹⁷]

Per hoc ad rationem¹⁸ dico quod Philosophus in *Praedicamentis* principaliter tractat de terminis propositionum. Et isti termini, aliqui sunt absoluti, sicut termini in genere substantiae et qualitatis; aliqui sunt connotativi, sicut termini in genere quantitatis; et aliqui relativi, sicut termini in genere relationis, qui 105 ideo significant ad aliquid et sunt ad aliquid, quia sunt instituti ad significandum unum, aliquid aliud consignificando, sine cuius existentia et cognitione non potest talis terminus de aliquo veri-

87 aliquas om. DFZ 90 sine^{2]} sive FXYZ 91 duplum] et dimidium add. B
 92 simile om. DEFZ 93 duplum^{2]} dupla DFZ 95 esse... discursu om. XY 96 vel
 aliud] om. DFZ, aliud B, vel XY ; simile om. B 97 cum] sine HXY, om. A 98 sine
 discursu] ipsum esse effectum XY 102 principaliter om. DFZ Et] quia DFZ 105 ge-
 nere] praedicamento DFZ

¹⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 352, 16-21; p. 353, 6-10; p. 360, 18 - p. 362, 10; p. 364, 19-22; p. 365, 6-14). ¹⁸ Su-
 pra, lin. 32-39.

ficari nec cognosci, quia impossibile est evidenter cognoscere quod aliquid sit duplum, nisi determinate cognoscatur cuius est ¹¹⁰ duplum in particulari. Similiter impossibile est scire quod aliquid sit simile nisi sciatur cui est simile in particulari. Et ideo isti termini proprie sunt ad aliquid. Et con dividuntur contra illos terminos qui absolute significant substantiam et qualitatem, et tamen isti termini aliter significant substantiam et qualitatem, et ¹¹⁵ nihil aliud significant.

Ad secundum ¹⁹ dico quod nulla res est quin sibi possit competere aliquod nomen relativum. Nec est contra Philosophum, quia ipse intendit quod non omnia nomina sunt relativa, sed aliqua sunt absoluta, quae verificantur de rebus sine omni conno- ¹²⁰ tatione.

Ad tertium dico quod Philosophus intendit quod sicut in generatione compositi materia primo non habet formam et post habet eam, ita est de relatione, quod primo aliquid non denominatur tali relatione et post denominatur, sicut aliquid primo ¹²⁵ non est simile et post est simile.

Ad quartum, potest negari Avicenna, quia contradicit, ut videtur, Aristoteli ²⁰. Tamen salvando eum dico quod relatio habet propriam inherentiam per praedicationem, quia habet proprium modum praedicandi, sicut dictum est ²¹. Similiter habet ¹³⁰ propriam accidentalitatem, quia contingenter praedicatur, non solum propter contingentem praedicationem absoluti, sed etiam absoluto uniformiter manente. Sicut Sorte continue existente albo, potest esse similis et potest non esse similis, sicut patet ad sensum.

Ad quintum dico, sicut prius dictum est in quadam quae- ¹³⁵

¹¹⁰ determinate] distincte DFZ, om. B.; cognoscatur] cognoscat BCDFHZ ¹¹¹ in particulari om. FXY ¹¹² sciatur] sciat BCDFHZ ¹¹⁴⁻¹¹⁵ tamen... et² om. DFZ
¹²²⁻¹²³ generatione] genere CE, cognitione DFZ ¹³¹ accidentalitatem] activitatem DFZ
¹³⁵⁻¹³⁶ quaestione] 18 quinti quodlibeti add. Z

¹⁹ Supra, lin. 40-42. ²⁰ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13). ²¹ Supra, lin. 87-89.

stione²², quod propria passio non est eadem cum subiecto, sed tamen propria passio et subiectum idem significant et pro eodem supponunt. Et ita est in proposito, quia isti termini ‘aequale’ et ‘simile’ supponunt pro eodem pro quo sua subiecta supponunt,
 140 et idem significant, licet non eodem modo significandi nec praecise.

Ad sextum dico quod non est sic praedicamentum reale, quod sit quaedam parva res distincta a rebus absolutis, sed quia significat res absolutas alio modo quam nomina absoluta.

145 Ad septimum dico quod hoc solum verum est de generibus quae praedicantur in quid de aliqua una re, cuiusmodi est substantia et qualitas. De aliis non est verum.

Ad octavum dico quod relationes eiusdem modi plus convenient in modo significandi quam alterius modi, quia relationes
 150 primi modi et secundi non possunt de aliquo verificari sine existentia alterius, sed relationes tertii modi possunt.

Ad nonum dico quod illa propositio famosa accepta vera est quando est divisio per differentias simpliciter oppositas. Patet in genere substantiae. Sed sic non est in proposito.

155 Ad argumentum principale dico²³ quod accipitur ibi ‘ad aliquid’ pro nomine relativo proprio dicto, quod non potest de aliquo verificari sine existentia alterius, nec potest sciri de aliquo sine notitia alterius. Et haec est causa quare Philosophus in fine capituli²⁴ excludit substantias, puta manum, caput,
 160 pedem, alam, quia aliquis potest distincte videre et cognoscere quod est caput vel manus vel pes, et tamen ignorare cuius est;

138 quia] quod EH 142 est sic] sit DFZ . reale] ita add. DFZ 151 modi] bene
 add. EH 153 divisio] definitio A 156 ibi om. DFZ 157 alterius om. BCDFZ
 160 et cognoscere om. DFZ

²² *Quodlibet V*, q. 18, lin. 72-76. ²³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 352, 16 - p. 353, 1). ²⁴ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (8b 15ss).

et tamen realiter ista sunt nomina relativa large, licet non stricte, quia realiter caput alicuius est caput, et similiter manus etc.

QUAESTIO 17

UTRUM PHILOSOPHUS POSUERIT RELATIONES PRIMI MODI DIFFERRE REALITER A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia secundum eum in *Posterioribus*¹, negativa est immediata in qua negatur unum genus ab alio; quod non esset verum nisi relatio esset distincta res ab absolutis.

Contra: Si² similitudo esset talis res parva, tunc posset sibi nomen imponi quod praecise significaret illam rem, et concretum sibi correspondens praecise importaret illam rem et subiectum in quo esset; et ita unum relativum numquam significaret reliquum, quod est contra Philosophum³.

[AD QUAESTIONEM⁴]

Ad istam quaestionem dico quod Philosophus non posuit relationes primi modi differre a rebus absolutis. Quod probo, quia, V *Physicorum*⁵, dicit Philosophus: «Contingit altero mu-

163 similiter om. ACDFZ manus] alicuius add. DFZ etc om. EH

QUAESTIO 17. – 14 probo] primo add. DFZ 15-16 mutante] in re add. DFZ verum] unum DFZ

QUAESTIO 17. – ¹ Cf. Aristot., *Anal. Poster.*, I, cc. 2 et 32 (72a 8; 88b 17-21); Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 363, 1-5); *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 164, 44-47). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 354, 16-23). ³ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 28-32). ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 (ed. cit., IV, p. 303, 6 - p. 304, 8); q. 3 (ed. cit., IV, p. 340, 13-16; p. 347, 22 - p. 349, 23). ⁵ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 49 (ed. cit., p. 157, 107 - p. 158, 111).

tante verum esse alterum nihil mutans ». Ex quo arguo secundum eum, quod ad relationem similitudinis non est motus; sed si esset talis res distincta, vere ad eam esset motus vel mutatio quando adquiritur de novo; igitur etc.

- 20 Praeterea si ad relationem sit mutatio et ad relationem non est relatio, igitur illa mutatio est alterius generis, et per consequens subiectum mutatur secundum illam mutationem; igitur ad illam mutationem erit mutatio, et ita erit processus in infinitum, quod est contra Philosophum⁶.
- 25 Et si dicas quod ad illam similitudinem est mutatio, et illa non distinguitur a relatione; et ideo ad illam mutationem non est alia mutatio:

Contra: sicut per te illa mutatio non distinguitur a relatione quia non potest esse sine ea, [ita] cum Philosophus⁷ ponat effectum non posse esse sine causa, effectus non distinguitur a sua causa, quod falsum est.

Praeterea, V *Physicorum*⁸, arguit Philosophus sic: si generationis esset generatio, esset processus in infinitum, igitur eodem modo si mutationis esset mutatio, esset processus in infinitum; sed si mutatio esset alia res a similitudine, vere ad mutationem esset mutatio, quia vere subiectum recipiens illam mutationem aliter se haberet nunc quam prius; igitur etc.

Praeterea probo quod ad similitudinem vere sit motus, si sit aliqua res: quia omnis adquisitio continua alicuius totius, ita quod pars adquiritur continue ante partem, necessario est motus proprie dictus; sed sicut continue augmentatur albedo, ita continue augmentatur similitudo; igitur ad similitudinem proprie est motus.

30 distinguitur] distingueretur BEH
tua] augetur DFXYZ

39 aliqua] AEH, alia cett.

41 augmenta-

tur]

⁶ Cf. Aristot., ibidem, t. 13 (225b 33 - 226a 6). ⁷ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 2, t. 3 (1014a 20-22). ⁸ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 13 (225b 33-35).

Si dicas quod ad relationem non est motus primo, et non plus intendit Philosophus, contra: illo modo negat Philosophus⁹ motum esse ad relationem, quo modo concedit motum esse ad qualitatem de tertia specie. Sed non semper ad illam formam est motus primo, quia frequenter alteratio istorum inferiorum praesupponit motum corporum caelestium, et alterationes animae intellectivae praesupponunt alterationem in sensu.⁵⁰ Similiter Philosophus dicit, quod ad relationem non sit motus proprius dictus, nec primo nec secundario.

Ad argumentum principale dico¹⁰ quod si talis auctoritas inveniatur in philosophia, debet sic intelligi: quod quando unum genus vere negatur ab alio, tunc negativa illa erit immediata. Sicut haec est immediata ‘nulla substantia est qualitas’. Sed quando unum non vere negatur ab alio, tunc negativa est falsa. Et cum secundum unam opinionem haec est falsa ‘nulla qualitas est relatio vel similitudo’, eo quod isti termini pro eodem possunt supponere et idem significare, ideo haec non est immediata ‘nulla qualitas est relatio’.

Aliter potest dici, tenendo quod relatio sit nomen secundae intentionis, quod haec est immediata ‘nulla substantia est relatio’, quia relatio est conceptus mentis, qui non est idem cum re extra.

De istis modis dicendi patebit postea¹¹.

65

51 Similiter... dicit] vult ergo philosophus DFXYZ 51 dicit] non dicit EH, om. AC
 58 cum] tamen BXY, tunc E 60 ideo] et ideo EXY 62 tenendo] concedendo E,
 om. DFZ 63 quod] et quod DFZ 65 postea] alias EH

⁹ Cf. Aristot., ibidem, t. 18 (226a 23-29). ¹⁰ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 363, 8 - p. 364, 4). ¹¹ Cf. *Quodlibet VI*, q. 22, ubi Ockham, opinione priore reiecta, ponit relationem esse intentionem secundam.

QUAESTIO 18

UTRUM PHILOSOPHUS POSUERIT RELATIONES SECUNDI MODI
DIFFERRE REALITER A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ secundum Philosophum quaelibet species distincta ab alia habet proprium individuum; sed relatio causalitatis et efficientiae est huiusmodi; igitur etc.

Contra: Secundum Philosophum² intelligentiae separatae non sunt in potentia ad aliquam rem; sed si esset talis parva res media inter movens et motum, cum secundum eum³ vere moveant mobilia, vere essent in potentia ad tales res parvas.

[AD QUAESTIONEM⁴]

Ad istam quaestionem dico quod Philosophus non posuit relationes secundi modi differre a rebus absolutis, sicut est communis opinio. Quod probo primo, quia, III *Physicorum*⁵, habet Philosophus pro inconvenienti quod omne movens mouetur, et loquitur ibi de motu ut est communis ad simplicem mutationem et ad motum proprie dictum; sed si relatio moventis ad motum esset talis res media, sequitur quod omne movens moveretur, quia vere reciperet in se aliquam rem quam prius non habuit.

QUAESTIO 18. – 3 realiter *om.* DFZ 5 ab alia *om.* BCXY 6 efficientiae] efficaciae A 8 aliquam] aliam DFZ 10 moveant] movent BCDFH 19 aliquam] aliam DFZ

QUAESTIO 18. – 1 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 365, 1-2). 2 Cf. Aristot., *Metaph.*, IX, c. 8, t. 17 (1050b 16-17); Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 350, 26 - p. 351, 3). 3 Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, XII, t. 38 (ed. Iuntina, VIII, f. 321 FG). 4 Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 350, 6-25; p. 344, 9 - p. 346, 4). 5 Cf. Aristot., *Physica*, III, c. 1, t. 8 (201a 23-26).

S i d i c i s quod Philosophus habet pro inconvenienti quod omne movens moveatur motu quo mobile movetur, sed non habet pro inconvenienti quod moveatur uno alio motu:

C o n t r a: tunc⁶ posset faciliter ostendere quomodo actio est in agente, quia posset dicere quod actio est in agente, sed effectus actionis est in moto.²⁵

Praeterea, V *Metaphysicae*⁷, dicit Philosophus quod ita refertur secundo modo calefactivum ad calefactibile sicut calefaciens ad illud quod calefit; sed per hoc praecise quod aliquid potest calefacere, non habet aliquam talem rem in se, quia relatio realis secundum eos⁸ requirit terminum realem et fundamentum; sed illud quod non est, est calefactivum et calefactibile, quia illud quod non est potest calefacere et calefieri.

S i d i c i s quod in calefactivo non est respectus actualis sed aptitudinalis vel potentialis, *c o n t r a:* quaero: aut est in calefactivo una res distincta ab absoluto, aut non. Si non, habeo propositum, quia aliquid est vere ad aliquid, quia calefactivum est ad aliquid, sine omni re addita de secundo modo. Si sic, tunc est respectus actualis.³⁵

E t s i d i c i s quod non est inconveniens respectum reale esse ad non-existens, *c o n t r a:* ex⁹ isto sequitur quod secundum principia Philosophi in sole essent infinitae res actualiter existentes, quia secundum Philosophum¹⁰ mundus durabit in infinitum, et sol causabit successive infinitos calores in istis inferioribus. Sol igitur est causativus infinitorum calorum et calefactivus⁴⁵

²⁵ sed] sicut DFZ ²⁶ moto] nobis DFZ ³¹⁻³² fundamentum] reale *add.* B
³² est¹] *om.* BCEF, non *add.* H ³³ est¹] non *add.* E ³⁶ una] vera BCXY ^{absolutu}]
 absoluta DFZ, obiecto EH, aliquo A ³⁷⁻³⁸ quia¹... modo *om.* XY ³⁸ ad *om.* DFZ

⁶ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 21 (cod. cit., ff. 133va-134rb). ⁷ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 15, t. 20 (1021a 14-18); Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 49 (ed. cit., p. 158, 112-114). ⁸ Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 13, art. 7 Resp. ⁹ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 158, 115-122). ¹⁰ Cf. Aristot., *ibidem*, IX, c. 8, t. 17 (1050b 22-23).

infinitorum corporum calefactibilium, igitur si modo habet respectu cuiuslibet rem aliquam talem modo potentiac, vere erunt in sole actualiter infinitae res.

Et si dicis quod non sunt distincti respectus respectu
 50 distinctorum calefactibilium, contra: Philosophus in
*Praedicamentis*¹¹ dicit: « Si aliquis aliquid eorum quae sunt ad
 aliquid definite sciit, et illud ad quod dicitur definite sciturus
 est », ut si aliquis definite sciat quod hoc est duplum, et cuius est
 duplum mox definite novit; sed si esset idem respectus multorum,
 55 non oportet quod qui determinate sciret illum respectum inesse
 alicui, quod determinate sciret omnia respectu quorum dicitur
 ille respectus, quia aliter non posset scire illum respectum inesse
 alicui nisi sciret infinita, cum ille respectus sit infinitorum.

Praeterea impossibile est in eodem esse respectus oppositos
 60 respectu eiusdem; sed calefactivum, ut excludit actum, opponitur
 calefacienti; igitur adveniente respectu calefacientis, destruitur
 respectus calefactivi; et per consequens quando sol calefacit hoc
 lignum, destruitur respectus praecedens, et tamen in sole manet
 respectus respectu alterius calefactibilis; igitur erant distincti re-
 65 spectus respectu distinctorum calefactibilium, et ita erunt infiniti
 respectu infinitorum.

Ad argumentum principale dico¹² quod secundum intentionem Philosophi hoc solum est verum de speciebus absolutis, non autem de connotativis et relativis, quod
 70 quaelibet species habet distinctum individuum.

46-47 si... vere om. XY 47 rem... talem] respectum realem DFZ potentiae] po-
 sito DFZ 50 calefactibilem] factibilem EH 56 respectu] respectiva A 64 res-
 pectu om. BDFZ 65 distinctorum om. DFZ 66 respectu] respectus respectu E, res-
 pectus XY 69 et relativis om. EFH

¹¹ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (8a 35-37; 8b 4-6). ¹² Cf.
 Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 365, 2-5).

QUAESTIO 19

UTRUM PHILOSOPHUS POSUERIT RELATIONES TERTII MODI
DIFFERRE A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia, V *Metaphysicae*¹, ponit Philosophus tres modos relationum; hoc non potest intelligi de rebus ⁵ nec de conceptibus; igitur de rebus mediis.

Contra: Respectu² non-entis non potest esse relatio distincta a rebus absolutis; sed scientia est quando scibile non est, similiter mensuratum est quando mensura non est; igitur etc.

Hic primo videndum est utrum Philosophus posuit relationes tertii modi differre a rebus absolutis; secundo, quomodo relationes tertii modi distinguuntur a duobus aliis modis.

[PRIMUS ARTICULUS³]

Circa primum dico breviter quod Philosophus non posuit extra animam tales parvas res de tertio modo. Quod probo, quia ¹⁵ secundum eum in *Praedicamentis*⁴, unum relativum definitur per reliquum; sed hoc non potest intelligi de definitione proprie dicta, quae exprimit quid rei, sicut alias⁵ patebit; igitur solum definitur definitione exprimente quid nominis. Et tali definitione potest unum nomen relativum definire aliud et econverso. Si enim esset ²⁰ talis res media, non appareret ratio aliqua quin una talis res posset definiri sine alia et perfecte cognosci.

QUAESTIO 19. – 3 differre] distingui DFZ 17 proprie] propria AEH

QUAESTIO 19. – ¹ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 15, t. 20 (1020b 26-32); Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 338, 12-15). ² Cf. Ockham, ibidem, q. 1 (ed. cit., IV, p. 306, 1-5). ³ Cf. Ockham, ibidem, q. 3 (ed. cit., IV, p. 340, 13-16; p. 354, 24 - p. 355, 5). ⁴ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 28 - 7b 14). ⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-3, c. 26 (ed. cit., p. 689, 2 - p. 691, 39).

[SECUNDUS ARTICULUS 6]

Circa secundum dicit *Scotus*, lib. I, d. 30⁷, quod isti
modi sic differunt quod in duobus primis modis est relatio mu-
tua, in tertio autem modo non est relatio mutua, sed unum pae-
cise refertur ad reliquum, sed reliquum non refertur ad ipsum.

Contra: *Philosophus* in *Praedicamentis*⁸ ostendit quod
omnia relativa dicuntur ad convertentiam, dicens sic: « Omnia
relativa ad convertentiam dicuntur, ut servus domini servus ».

Et post dicit: « Similiter et in aliis, sed aliquotiens differunt se-
cundum locutionem, ut scientia scibilis scientia dicitur, et scibile
scientia scibile dicitur, et sensus sensati sensus, et sensatum sensu
sensatum ». Et post: « At vero aliquotiens non videbitur converti
nisi convenienter illud ad quod dicitur assignetur ». Et post con-
cludit: « Omnia ergo quae ad aliquid dicuntur, si convenienter
assignentur, ad convertentiam dicuntur ». Ex ipsis auctoritatibus
patet quod omnia relativa convenienter assignata dicuntur ad
convertentiam et mutuo referuntur, — et hoc est relationem esse
mutuam —, quamvis non semper referantur sub eodem casu, quia
ali quando referuntur in ablativo casu, aliquando in genetivo, sicut
specialiter ponit exempla in tertio modo.

Et si dicas quod in tertio modo bene potest inveniri ali-
quod nomen relativum quod relative dicatur ad aliud nomen,
sed in uno extremo est relatio realis et non in alio; sed oppositum
est in duobus primis modis:

Contra: ita ex natura rei sine omni actu intellectus est ca-
lidum sensibile sicut sol est calefaciens sine omni actu intellectus.

28 ostendit] ABC, dicit *cett.*

47 sine... intellectus *om.* EH

48 sensibile *om.* EH

⁶ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 375, 14-18; p.
378, 13 - p. 380, 7); q. 3 (ed. cit., IV, p. 358, 19 - p. 359, 24). ⁷ Cf. *Scotus*,
Ordinatio, I, d. 30, q. 1-2, n. 31 (ed. Vat., VI, pp. 181-182). ⁸ Cf. *Aristot.*,
ibidem (6b 28-37; 7a 22-23).

Similiter eadem facilitate dicetur quod non est relatio realis in efficiente, sed in effectu.

50

Praeterea Philosophus in *Praedicamentis*⁹, ostendens quod relativa sunt simul natura, specialiter excipit relativa tertii modi; sed ubi¹⁰ ostendit quod omnia relativa dicuntur ad convertentiam, non excipit illa sed de illis ostendit quod dicuntur ad convertentiam; igitur in hoc non differunt.

55

Ideo dico quod in hoc differunt, quod relativa primi et secundi modi sunt simul natura et intellectu, non autem relativa tertii modi. Et in tertio modo, ex hoc quod unum extremum praedicatur de aliquo, sequitur quod alterum extremum praedicatur de aliquo et non econverso. Nam sequitur ‘aliquid est actualiter scientia, 60 igitur aliquid est actualiter scibile’, et similiter sequitur ‘aliquid est actualiter mensura, igitur aliquid est actualiter mensurabile’. Sed econverso non sequitur formaliter ‘aliquid est actualiter scibile, igitur aliquid est actualiter scientia’, nec sequitur ‘aliquid est actualiter mensurabile, igitur aliquid est actualiter 65 mensura’. Et haec est intentio Philosophi in *Praedicamentis*¹¹, ubi dicit quod sensibile est prius natura quam sensus, et scibile est prius natura quam scientia, quia non sequitur formaliter ‘sensibile est, igitur sensus est’, sed bene sequitur econverso. Eodem modo est de scibili et scientia. Sed in primo modo et se- 70 cundo est universaliter verum, si esse existere praedicatur de uno extremo, quod praedicatur de reliquo et econverso.

Praeterea Philosophus in *Praedicamentis*¹² dicit sic: «Videtur autem ad aliquid simul esse natura». Et post dicit: «Non autem in omnibus relativis videtur verum [esse] simul; 75 scibile enim scientia prius esse videtur». Et probat hoc ibidem.

⁴⁹ dicetur] diceretur DF

⁵³ omnia om. EHXY

⁵⁸ Et] quia EHXY

⁹ Cf. Aristot., ibidem (7b 22 - 8a 12). ¹⁰ Cf. Aristot., ibidem (6b 28ss). ¹¹ Cf. nota 9. ¹² Cf. Aristot., ibidem (7b 15-35).

[INSTANTIAE DUA^E ¹³]

Sed contra: scibile et scientia non sunt correlativa, sed scitum et scientia; et si scitum est, scientia est et econverso.

- 80 Praeterea scientia potest esse existens, scibili non existente, quia de non-ente in actu potest esse scientia; igitur scibile non est prius natura scientia.

[AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico quod scibile et scientia sunt proprie
85 correlativa, quia si hoc sit scibile, est scientia scibile, et si haec
sit scientia, est scibilis scientia; et tamen non sequitur ‘scibile est,
igitur scientia est’; igitur ista correlativa non sunt simul natura.

Ad secundum potest dici quod Philosophus accipit ibi ‘sci-
bile’ pro illo quod non potest sciri nisi ipsum existat, et accipit
90 ‘scientiam’ pro notitia intuitiva, quae naturaliter requirit existen-
tiā obiecti. Vel accipit ‘scientiam’ pro notitia evidenti, quae es-
sentialiter dependet ex notitia intuitiva, quae requirit existentiam
objecti. Vel potest dici quod ad intentionem Philosophi sufficit
95 quod haec non sit consequentia formalis ‘scibile est, igitur scientia
est’. Sive sequatur econverso sive non, nihil refert ad hoc quod
ista relativa de tertio modo non sunt simul natura, sicut sunt in
aliis modis.

Ad argumentum principale dico ¹⁴ quod po-
nit tres modos, non quod relationes extra animam differant a
100 rebus absolutis, sed quia omnia relativa possunt ad illos modos
reduci.

85 haec] hoc DFXYZ 87 est] sed econverso add. DFZ 91-93 Vel... obiecti
om. EFHXY 95 quod] quia DFZ 96 sunt] sint BCEXY natura om. ACEH

¹³ De his instantiis et responsonibus, cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 360, 1-17). ¹⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 358, 17-18).

QUAESTIO 20

UTRUM NEGANS RELATIONEM DIFFERRE A REBUS ABSOLUTIS
POSSIT SALVARE PROPRIETATES RELATIONIS

Quod non: Quia proprietates reales competit rebus et non conceptui; sed non competit rebus absolutis, sicut patet ⁵ inductive; igitur etc.

Contra: Pluralitas¹ non est ponenda sine necessitate; sed hic non est necessitas, sicut patet inductive; igitur etc.

Hic primo praemittendae sunt duae distinctiones; secundo, dicam ad quaestionem. ¹⁰

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum, est prima distinctio quod ² quaedam sunt relationes aequiparantiae, et quaedam disquiparantiae. Primae sunt relationes similium nominum, secundae sunt relationes dissimilium nominum. Exemplum primi est quando idem nomen ponitur in recto et in obliquo, sicut ‘simile simili est simile’, et ‘aequale aequali est aequale’ etc. Exemplum secundi est quando unum nomen ponitur in recto et aliud in obliquo, sicut ‘pater est filii pater’, et non oportet quod sit patris pater; et ‘servus est domini servus’, et non oportet quod sit servi servus. ¹⁵ ²⁰

Secunda distinctio est quod ³ quaedam sunt relativa quae sic significant unum quod connotant aliud existere, ita quod tale

QUAESTIO 20. – 4 reales] relationis DFZ 5 conceptui] conceptibus DEHZ 8 igitur etc om. ABCXY

QUAESTIO 20. – 1 Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 322, 8-10). 2 Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 53 (ed. cit., p. 176, 30-38).
 3 Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 16, lin. 72-99; *Summa Logicae*, I, c. 52 (ed. cit., p. 172, 19-26; p. 173, 65 - p. 174, 76).

relativum non potest verificari de aliquo nisi aliud existat. Quae-dam autem sunt relativa quae sic significant unum quod nec con-
25 notant aliud existere nec non existere. Exemplum primi est de istis ‘pater-filius’, ‘dominus-servus’, ‘simile-dissimile’. Exem-plum secundi: ‘calefactivum-calefactibile’, ‘dealbativum-dealba-bile’, ‘creativum-creabile’.

[SECUNDUS ARTICULUS]

30 Circa secundum dico ⁴ quod negans tales relationes aequaliter potest salvare tales proprietates sicut ponens eas, sicut patebit respondendo ⁵ ad rationes in contrarium.

[INSTANTIA 1 ⁶]

Sed contra: quia prima proprietas est quod ⁷ relationi est aliquid contrarium. Tunc quaero: aut relationes quae sunt in re sunt contrariae, aut relationes quae sunt in mente. Non relationes quae sunt in mente, quia illae possunt simul stare in mente; igitur relationes quae sunt in re sunt contrariae; sed illae res absolu-tae non sunt contrariae, nam absolutum quod est aequale non est 40 contrarium absoluto quod est inaequale secundum Philos o-phum, c. *De quantitate* ⁸; igitur praeter absoluta sunt aliquae relationes contrariae.

27 dealbativum] dealbatum ABEH

⁴ Cf. nota 1. ⁵ Infra, lin. 64ss. ⁶ Tres primae instantiae recitan-tur ab Ockham, ibidem, q. 3 (ed. cit., IV, p. 337, 2 - p. 338, 11). Quartae locus parallelus non appetet. ⁷ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 15).

⁸ Cf. Aristot., ibidem, cap. 6 (5b 11; 6a 26-35).

[INSTANTIA 2]

Secunda proprietas est quod⁹ relatio suscipit magis et minus. Tunc arguo sic: conceptus mentis non suscipit magis et minus, nec relatio dicitur suscipere magis et minus, quia res absoluta suscipit magis et minus, quia secundum Philosophum¹⁰, inaequale suscipit magis et minus, et illa¹¹ quantitas non; igitur etc.

Similiter aliquando per diminutionem quantitatis augmentatur inaequalitas, puta si sint aliqua primo inaequalia, quanto plus aufertur ab uno illorum, alio remanente in eadem quantitate, tanto est maior inaequalitas; igitur aliqua alia res a quantitate ibi augmentatur.

[INSTANTIA 3]

Tertia proprietas est quod¹² relativa sunt simul natura et intellectu; sed conceptus mentis non sunt simul natura, nec res absolutae, quia unum album potest esse alio albo non existente; igitur sunt aliquae relationes quae sunt simul natura.

[INSTANTIA 4]

Quarta proprietas est quod¹³ omnia relativa dicuntur ad convertentiam; sed nec conceptus nec res absolutae dicuntur ad convertentiam; igitur etc.

49-50 augmentatur] ABC, augetur *cett.* 50 inaequalia] aequalia AEH 55 et] in
add. DFZ

⁹ Cf. Aristot., ibidem, cap. 7 (6b 20-21). ¹⁰ Cf. Aristot., ibidem (6b 22). ¹¹ Cf. Aristot., ibidem, cap. 6 (6a 24-25). ¹² Cf. Aristot., ibidem, cap. 7 (7b 15). ¹³ Cf. Aristot., ibidem (6b 28).

[AD INSTANTIAM 1^{14]}

Ad primum istorum dico quod ‘contrarium’ multipliciter accipitur: uno modo accipiuntur ‘contraria’ pro aliquibus quorum unum expellit aliud, ita quod ad utrumque possit esse motus proprius dictus. Et sic albedo et nigredo sunt contraria. Alio modo accipiuntur et dicuntur contraria illa incompleta, sive in mente sive in voce, de quibus praedicatur contrarietas primo et adaequate, et ideo dicuntur esse prima extrema talis oppositionis.

Et sic isti conceptus ‘albedo’ et ‘nigredo’ sunt contraria, et non conceptus istius albedinis et istius nigredinis, quia de istis non praedicatur adaequatae talis contrarietas. Tertio modo dicuntur contraria aliqui conceptus qui non possunt simul de eodem respectu eiusdem verificari. Et sic ‘simile-dissimile’, ‘aequale-inaequale’ sunt contraria. Et ista contraria sunt praedicata denominantia aliquando illa in quibus sunt contraria primo modo dicta, nam quia albedo et nigredo sunt contraria primo modo dicta, ideo contradictio est quod secundum albedinem aliquid sit eidem simul et semel simile et dissimile.

Per hoc ad primum argumentum¹⁵ dico quod relationes quae sunt in mente sunt contrariae tertio modo. Nec repugnat talibus contrariis stare simul, sed repugnat talibus de eodem simul vere praedicari. Exemplum: isti conceptus ‘albedo’ et ‘nigredo’ sunt contrarii secundo modo, et tamen possunt simul esse in mente; sed impossibile est quod idem sit albedo et nigredo, quia haec est primo vera ‘albedo et nigredo sunt contraria’. Et¹⁶ isto modo

¹⁴ dico] ut supra quaestione 24 quinti quodlibet add. Z ¹⁵ aliquibus] illis DEFHZ
74 simul] et semel add. DFZ 76-77 denominantia] denominativa CFH

¹⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 356, 6-20; p. 357, 1-7); *Quodlibet V*, q. 24, lin. 111-125; *Summa Logicae*, I, c. 51 (ed. cit., p. 165, 82-89); *Scriptum*, I, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, p. 206, 19 - p. 207, 22). ¹⁵ Supra, lin. 34-42. ¹⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 53 (ed. cit., p. 175, 9-11).

'pater' et 'filius' sunt contraria, quia idem non potest esse pater et filius respectu eiusdem.

[AD INSTANTIAM 2¹⁷]

90

Ad secundum dico quod aliquid suscipere magis et minus potest intelligi dupliciter: uno modo, a parte rei, ita quod realiter una pars addatur alteri. Et isto modo relatio non suscipit magis et minus. Alter, potest hoc esse in praedicatione, [secundum] quod aliquod nomen recipit comparationem. Et sic relatio suscipit magis et minus. Et hoc non est semper propter additionem rei ad rem, sed potest aliquando esse propter ablationem rei, sicut inaequale aliquando fit magis inaequale propter solam ablationem partis suae. Unde sicut aliquando contingit denominari nomine relativo, secundum Philosophum¹⁸, propter solam mutationem in altero extremo, ita¹⁹ aliquando contingit magis et minus sic denominari propter solam mutationem in altero extremo vel propter solam ablationem in seipso vel propter augmentationem alicuius absoluti in seipso.

Ad confirmationem²⁰ dico quod proprio loquendo, inaequalitas non augmentatur, sed impropte magis per praedicationem, et hoc, modo praedicto²¹. Unde sicut non est inconveniens dicere quod Deus est realiter de novo creans propter solam productionem alterius rei extra se, ita non est inconveniens quod aliquid dicatur magis inaequale propter solam ablationem alicuius

92 dupliciter] ut supra quaestione 24 quinti quodlibeti add. Z 94 hoc om. DEFHZ
 95 quod] quia A 96 semper om. BXY 97 ablationem] alterationem DFZ 99 denominari] denominare DF 101 extremo] tantum add. B 101-102 ita... extremo om. CFXY
 102 sic om. B 103 in] a DEFZ 108 dicere om. EF 110 magis om. DEFHZ

¹⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 357, 8 - p. 358, 6); *Summa Logicae*, I, c. 51, c. 53 (ed. cit., p. 165, 89-99; p. 175, 14-18).

¹⁸ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13). ¹⁹ Cf. Aristot., *Metaph.*, XIV, c. 1 (1088a 33-35). ²⁰ Supra, lin. 49-53. ²¹ Supra, lin. 95-104.

partis. Ista ²² autem proprietas non convenit omnibus relativis, quia nec duplo nec aequali nec triplo et huiusmodi.

[AD INSTANTIAM 3 ²³]

Ad tertium dico quod aliqua esse simul natura potest intelligi ¹¹⁵ dupliciter: uno modo, quod sint aliquae res quarum una necessario coexigit aliam et econverso; alio modo, quod ex hoc quod esse existere praedicatur de uno significative accepto, sequitur esse existere verificari de alio, eodem modo supponente significative.

¹²⁰ Primo modo non intelligit Philosophus quod relationes sunt simul natura et intellectu, sed Philosophus intelligit secundo modo, quia haec est bona consequentia ‘duplum est, igitur dimidium est’ et econverso. Et eodem modo intelligitur illud dictum, quod ²⁴ relativis perempta se perimunt, hoc est si negativa sit vera in qua ¹²⁵ esse negatur ab uno illorum, alia negativa erit vera in qua esse negatur a reliquo. Sicut si haec sit vera ‘pater non est’, haec erit vera ‘filius non est’ et econverso. Sed ista regula non est generalis omnibus relativis, quia Philosophus ²⁵ excipit ab ista proprietate relationes tertii modi. Similiter capit instantiam in relativis quae ¹³⁰ non connotant alterum extreum existere, sicut ‘calefactivum-calefactibile’, ‘dealbativum-dealbabile’, de quibus dictum est supra ²⁶.

119 significative om. EXY 123 intelligitur] intelligit DFZ dictum] boethii add. XY
129 relationes] relativa DEFZ . in] de DFZ

²² Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 24-27). ²³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 358, 7-16); *Summa Logicae*, I, c. 51, c. 53 (ed. cit., p. 165, 100 - p. 166, 104; p. 176, 41 - p. 177, 58). ²⁴ Cf. Boethius, *In Categorias Aristot.*, II, cap. *De relativis* (PL 64, 228 BC); Aristot., ibidem (7b 19-20). ²⁵ Cf. Aristot., ibidem (7b 22 - 8a 12). ²⁶ Supra, lin. 23-25, lin. 27-28.

[AD INSTANTIAM 4²⁷]

Ad quartum dico quod nullae res extra animam dicuntur ad convertentiam nec absolutae nec relativae, sed conceptus relativi ¹³⁵ dicuntur ad convertentiam, quia cuicunque conceptui relativo potest addi casus obliquus sui correlativi, nisi contingat quod nomina nobis deficiant, et tunc licitum est fingere nomen. Exemplum: si iste sit dominus, oportet quod sit servi dominus et econverso. Et ista proprietas est generalis omnibus relativis. ¹⁴⁰

Ad argumentum principale dico quod proprietates reales conveniunt conceptibus pro rebus.

QUAESTIO 21

UTRUM OMNIA RELATIVA SINT SIMUL NATURA ET INTELLECTU

Quod non: Quia¹ relativia tertii modi non sunt simul natura; igitur non omnia relativa sunt simul natura.

Contra: Haec² est proprietas relativorum; igitur omnibus convenit.

Hic primo exponendi sunt isti termini ‘esse simul natura’ et ‘esse simul intellectu’; secundo, dicendum est ad quaestionem.

QUAESTIO 21. – 2 et] in add. DFZ 4 igitur... natura] om. DFZ, ergo XY 8 simul]
in add. DFZ

²⁷ Cf. Ockham, ibidem, c. 53, c. 49 (ed. cit., p. 175, 19 – p. 176, 29; p. 157, 81-86); Aristot., ibidem (7b 10-14).

QUAESTIO 21. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 359, 16-19). ² Cf. nota 1.

Circa primum dico³ quod per ‘esse simul natura’ non intelligitur quod aliquae res extra animam sic se habeant quod si una sit in rerum natura, alia est, et econverso, quia impossibile est tales res assignare nec in anima nec extra animam quin una possit¹⁴⁻¹⁵ separari ab alia. Sed intelligitur ‘esse simul natura’ sic: quod impossibile est quod aliqua quae sunt simul natura aliter se habeant, quin si esse existere verificetur de uno, esse existere verificabitur de alio, et si unum illorum verificetur de aliquo, aliud verificabitur de aliquo. Ut si haec sit vera ‘duplum est’, haec erit vera ‘dimidium est’, et si haec sit vera ‘aliquid est duplum’, haec erit vera ‘aliquid est dimidium’.

Similiter per⁴ ‘esse simul intellectu’ non intelligitur quod una res non potest intelligi sine alia, quia quaelibet res sine alia potest perfecte intelligi; sed intelligitur sic: quod impossibile est scire²⁵ unum illorum quae sunt simul intellectu verificari de aliquo, nisi sciatur determinate et in speciali quod aliud verificatur de aliquo. Et⁵ hoc est verum quando scitur unum sine discursu, quod dico propter causam et effectum. Sicut impossibile est scire aliquem esse servum nisi cognoscatur dominus cuius est servus, et impossibile³⁰ est scire aliquem esse similem nisi sciatur evidenter et in particuliari cui est similis. Et de istis dicit Philosophus in *Praedicationis*⁶, quod qui scit determinate unum relativorum, scit determinate reliquum.

14-15 quin... alia <i>om.</i> XY	17 uno] illorum quae debent esse simul natura <i>add.</i> DFZ	
esse ² existere ²] etiam DFXYZ	18 alio] reliquo DFXYZ	18-19 et... aliquo <i>om.</i> CXY
18 aliud] reliquum DFZ	19 erit] dicetur DEFHZ	22 simul] ACEH, in <i>add.</i> cett.
25 simul] in <i>add.</i> DFZ	26 determinate] esse <i>add.</i> EH	30 aliquem] albedinem DFZ

³ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 20, lin. 114-123; *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 358, 7-16). ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 (ed. cit., IV, p. 287, 15 - p. 288, 24); *Summa Logicae*, I, c. 52 (ed. cit., p. 172, 26-33).
⁵ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 16, lin. 94-99. ⁶ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (8a 35-37).

[SECUNDUS ARTICULUS
DISTINCTIO COMMUNIS]

35

Circa secundum distinguo de relativis ut communiter⁷ distinguuntur: quia quaedam sunt relativa secundum esse, quaedam secundum dici. Quam distinctionem sic intelligo: quod⁸ illa sunt relativa secundum esse quae sic se habent quod si esse existere verificetur de uno, verificabitur de alio, et si unum verificetur de aliquo, aliud verificabitur de aliquo. Ut si haec sit vera ‘dominus est’, haec est vera ‘servus est’, et si haec sit vera ‘aliquid est dominus’, haec est vera ‘aliquid est servus’, et econverso.

Relativa secundum dici sunt illa quae sic se habent quod si esse existere verificetur de uno, non oportet quod esse existere⁴⁵ verificetur de reliquo, nec quod sibi addatur aliquid in casu obliquo. Ut hic: si haec sit vera ‘scientia est’, non oportet quod haec sit vera ‘scibile est’, et si haec sit vera ‘haec est manus’, non oportet quod sit alicuius hominis manus, quia manus abscisa vere est manus, et tamen non est alicuius hominis manus. Tamen⁹ istis vocabulis ‘relativum secundum esse et secundum dici’ non utebatur Philosophus, quia istud non est proprio dictum nec veraciter.

[DISTINCTIO AUCTORIS¹⁰]

Aliter potest dici quod relativa secundum esse sunt illa quae non possunt verificari de aliquo ut significative accipiuntur, nisi⁵⁵

⁴⁰ alio] reliquo DFZ ⁴² aliquid] aliquis EH ⁴³ aliquid] aliquis EH ⁴⁷ hic]
BCEH, om. cett. 51-52 utebatur] utebantur AB, utitur XY 52 Philosophus] philo-
sophi A, om. BC, veraciter] vere accipitur BCDFZ, vere XY

⁷ Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 13, art. 7, ad 1. ⁸ Cf. Ockham, *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 13, § 12 (ed. cit., II, p. 265, 34 - p. 267, 66). ⁹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 52 (ed. cit., p. 173, 55-56). ¹⁰ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 172, 19 - p. 173, 54).

vere possit sibi adiungi aliquis casus obliquus alterius dictionis quam sui abstracti. Et relativa trium modorum sunt sic relativa secundum esse, quia si sit simile, alicui albo vel nigro est simile, et si sit pater, alicuius filii est pater, et si sit scientia, alicuius scibilis
60 est scientia.

Relativa secundum dici sunt illa quibus aliquando convenienter additur casus obliquus, aliquando non. Sicut manus aliquando est manus hominis, aliquando non est manus hominis. Ideo est relativum secundum dici.

65

[AD QUAESTIONEM]

Per hoc ad quaestionem dico quod omnia relativa secundum esse, quae sic se habent quod esse existere non potest verificari de uno nisi verificetur de alio, nec potest perfecte sciri unum verificari de aliquo nisi sciatur aliud verificari de aliquo, sunt simul
70 natura et intellectu, et nulla alia. Ex quo sequitur quod nec relativa secundum dici sunt simul natura et intellectu, nec relativa tertii modi, nec omnia relativa secundi modi, sicut patet ex praecedentibus¹¹.

Ad argumentum principale¹² dico quod ista
75 proprietas non convenit omnibus relativis.

56 dictionis] nominis B 57 sui abstracti] suorum abstractorum DFZ trium] primo-
rum add. DFZ 70 et¹] in add. DFZ nulla] ABC, non cert. 71 et] in add. DFZ 72 se-
cundi] primi EH 74-75 ista... convenit] istae proprietates non convenient DFZ

¹¹ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 19, lin. 56-58; q. 20, lin. 21-28.

¹² Supra, lin. 5-6.

QUAESTIO 22

UTRUM SECUNDUM INTENTIONEM PHILOSOPHI
RELATIO QUAE EST GENUS GENERALISSIMUM
SIT PRIMA INTENTIO VEL SECUNDA

Et quod prima probatur: Quia illa est prima intentio 5
quae significat res singulares quae non sunt signa, sicut prius di-
ctum est in quadam quaestione¹; sed relatio quae est genus est
huiusmodi, cum sit praedicamentum reale; igitur etc.

Contra: Non² significat res absolutas, quia nulla res abso-
luta est relatio; nec significat res extra animam distinctas a rebus 10
absolutis, quia nulla talis est; igitur significat conceptus animae,
et per consequens est secunda intentio.

[AD QUAESTIONEM
OPINIO QUORUMDAM³]

Ad istam quaestionem dicitur ab aliquibus quod relatio quae 15
est genus generalissimum est prima intentio, quia quando signi-
ficative sumitur, potest supponere pro re quae non est signum.
Et ideo secundum illam opinionem omnis res pro qua potest
tale supponere in propositione vera est vere relatio. Et ideo isti
concedunt tales propositiones ‘homo est relatio’, ‘Sortes est rela- 20
tio’, ‘albedo est relatio’, quia ipsi non ponunt relationem distingui
a rebus absolutis extra animam.

QUAESTIO 22. – 7 quaestione] 21 quinti quodlibeti add. Z genus] generalissimum add. E
8 igitur etc] EH, om. cett. 19 vere] vera BH 19-21 Et... relatio om. BCFXY 20 ho-
mo... relatio¹ om. DZ 20-21 Sortes... relatio¹ om. E

QUAESTIO 22. – ¹ Cf. *Quodlibet IV*, q. 35, lin. 38-42. ² Cf. Ockham,
Quodlibet VI, q. 17, lin. 62-64. ³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 49
(ed. cit., p. 155, 37-43). Fortasse haec est opinio prima vel secunda ex quat-

[OPINIO AUCTORIS⁴]

Licet ista opinio sit rationabilis, tamen mihi videtur quod
 25 Aristoteles fuit opinionis contrariae. Primam tamen opinionem
 fui secutus superius in quadam quaestione⁵, ubi posui quod su-
 premium in quolibet praedicamento est prima intentio. Sed se-
 quendo opinionem Philosophi, dico quod relatio quae est genus
 generalissimum est secunda intentio et non prima.

30 Quod probo, quia illud quod significat solum nomina pri-
 mae intentionis vel secundae est nomen secundae intentionis, sicut
 patet supra⁶ quod haec propositio est vera; sed relatio quae est
 genus generalissimum non significat res extra animam quae non
 sunt signa, sed solum secundum Philosophum significat nomina
 35 quae sunt primae intentionis vel secundae; igitur etc.

Minorem probo, quia Philosophus in *Praedicamentis*⁷
 definiens ad aliquid, dicit quod «ad aliquid talia dicuntur quae-
 cumque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet
 aliter ad aliud». Et exemplificat dicens quod aliquid dicitur sub
 40 habitudine casus genetivi, aliquid sub habitudine casus ablativi
 vel dativi. Ex hoc arguo sic: nihil dicitur ad aliud sub habitudine
 casus genetivi vel sub alio casu nisi nomen; sed omne relativum
 dicitur ad aliquid sub aliqua habitudine casuali; igitur omne re-
 lativum est nomen importans suum significatum sic quod non

26 quaestione] 21 quinti quodlibeti add. Z 28 quae om. BCDFZ 29 est] et CDFZ
 31 vel] et DFZ 31-32 sicut... vera om. E 32 quod... vera om. DFXYZ 40 aliquid...
 ablativi om. DFZ 41 vel dativi om. B aliud] aliquid EY

tuor quae brevissime recitantur a Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 1, art. 2
 (cod. cit., f. 62va), ubi in margine prima opinio Campsall adscribitur.

⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 155, 44 - p. 156, 52; p. 156, 56 - p. 157,
 106; p. 156, 52-55); *Scriptum*, I, d. 30, q. 3 (ed. cit., IV, p. 353, 17 - p. 355,
 12); Averroes, *In Aristot. Metaph.*, XII, t. 19 (ed. Iuntina, VIII, f. 306 B):
 «...quidam reputaverunt ipsam (relationem) esse ex secundis intellectis».

⁵ Cf. *Quodlibet V*, q. 21, lin. 11-16. ⁶ Cf. *Quodlibet IV*, q. 35, lin. 44-49.
⁷ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6a 36 - 7b 14).

potest pro eo supponere nisi convenienter sibi possit addi aliquis ⁴⁵ casus obliquus.

Si dicas quod Philosophus reprehendit istam definitio-
nem relativorum versus finem capituli ⁸, contra: Philosophus
non intendit quod ista definitio ab aliquibus removeatur, sed dicit
ibidem quod ista definitio omnibus relativis convenit tam rela- ⁵⁰
tivis secundum dici quam secundum esse, non ⁹ tamen est conver-
tibilis cum omnibus relativis secundum esse sed est in plus. Ideo
dat ibi aliam definitionem quae convenit relativis secundum esse
convertibiliter. Hoc patet, quia ponit ibi ¹⁰ alias substantias quae
dicuntur aliorum, sicut manus et caput; sed illae res extra non ⁵⁵
dicuntur aliorum quamvis sint aliorum, sed nomina tantum di-
cuntur aliorum.

Praeterea in *Predicamentis* ¹¹ ponit quod omnia relativa di-
cuntur ad convertentiam si bene assignentur. Tunc arguo: nos
non assignamus nisi nomina, sicut nec ¹² utimur nisi nominibus; ⁶⁰
cum igitur secundum Philosophum nos assignemus relativa, ipsa
nomina erunt relativa.

Praeterea ibidem ¹³ dicit quod ubi non sunt nomina, licitum
est fingere nomina ad quae alia relativa dicantur; sed nos non
fingimus res sed nomina tantum; igitur ipsa nomina sunt relativa. ⁶⁵

Et si dicas quod non fingimus relativa sed nomina re-
lativorum, quia dicit ibidem ¹⁴ Philosophus: «Aliquotiens
forte nomina fingere necesse est, si non fuerit nomen impositum

⁴⁵ sibi *om.* EH ⁴⁹ aliquibus] aliquo CXY, relativis *add.* B ⁵⁴ con-
vertibiliter] convertibile DFZ ⁵⁵ nec] non DEFXYZ ⁶¹ secundum Philosophum
om. FZ *assignemus*] assignamus DFZ *ipsa*] propria A ⁶² nomina] ipsa *add.* EH
63-65 Praeterea... relativa *om.* A ⁶⁴ alia] omnia EH, talia XY ⁶⁸ impositum] no-
tum DFZ

⁸ Cf. Aristot., ibidem (8a 31-35). ⁹ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q.
21, lin. 36-64. ¹⁰ Cf. Aristot., ibidem (8b 15-19). ¹¹ Cf. Aristot.,
ibidem (6b 28, 36-37). ¹² Cf. Aristot., *De sophist. elenchis*, cap. 1
(165a 7-8). ¹³ Cf. Aristot., *Predicamenta*, cap. 7 (7a 5-7). ¹⁴ Cf.
nota 13.

ad quod convenienter assignetur »; igitur secundum eum possimus fingere nomen relativi et non ipsum relativum:

Contra: ipse intendit quod fingimus nomen relativum, quando non est nomen relativum impositum ad significandum; igitur ad nomen fictum assignatur relativum; sed non assignatur nisi ad relativum; igitur ipsum nomen est relativum. Hoc patet per eum, quia postquam posuit aliqua relativa dici ad convertentiam, subdit¹⁵: « Similiter autem et in aliis; sed casu aliquotiens differunt secundum locutionem ». Ex quo patet quod dicit relativa differre secundum locutionem casualem; sed sola nomina differunt casu; igitur secundum eum sola nomina sunt relativa.

Et ideo dico: secundum opinionem Philosophi omnes istae sunt negandae ‘Sortes est relatio’, ‘albedo est relatio’, ‘homo est relativus’, ‘albedo est relativa’. Sed istae sunt concedendae ‘pater est relatio’, ‘filius est relativus’, ‘similitudo est relatio’; et hoc ut subiecta supponunt simpliciter et praedicata personaliter, quia de istis conceptibus praedicatur relatio quac est genus, quia illos significat et pro illis supponit.

Ad argumentum principale dico¹⁶ quod secundum intentionem Philosophi, non sic est relatio praedicamentum reale quod significet res extra quae non sunt signa, sed quia suae species significant tales res extra et pro illis supponunt.

70 relativi] relativum DFXYZ 71 fingimus] fingamus CDFZ 73-74 sed... relativum² om. XY 80 dico om. AXY 81 est!... albedo] albus BCXY 83 relativus] relatio EXY 85 genus] generalissimum add. EH 90 suae] duae BCH tales om. DEFZ supponunt] supponit CH

¹⁵ Cf. Aristot., ibidem (6b 32-33).
q. 16, lin. 142-144.

¹⁶ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*,

QUAESTIO 23

UTRUM RES EXTRA SIT IN GENERE RELATIONIS
VEL NOMINA TANTUM SECUNDUM INTENTIONEM PHILOSOPHI

Quod res extra probatur: Quia quando¹ alterum de altero praedicatur etc.; sed species² relationis praedicatur de rebus extra et pro illis supponit, et relatio quae est genus praedicatur de illis speciebus; igitur praedicatur de rebus.

Contra: Dictum est³ quod relatio est nomen secundae intentionis, et per consequens non significat res extra; et ita res extra non est in genere relationis.¹⁰

Hic primo dicendum est quod sola nomina sunt in genere relationis; secundo, quae sunt illa nomina.

[PRIMUS ARTICULUS⁴]

Circa primum dico quod secundum intentionem Philosophi nihil est in genere relationis nisi nomen mentale, vocale vel scriptum.¹⁵

Hoc patet per Philosophum, V *Metaphysicae*, cap. De ad aliquid⁵, ubi dicit quod «alia» dicuntur relativa, «ut calefactivum ad calefactibile et sectivum ad secabile et omne acti-

QUAESTIO 23. – 2 sit] sint BDFZ 4 probatur om. DEFXYZ 5 relationis] nominis EH „ praedicatur²] praedicanter DFZ 6 extra om. DFZ „ supponit] supponunt BDFZ 8 est¹] in praecedenti quaestione add. Z 15 nisi] participium et add. B, participium add. F, praecise add. C „ nomen] vel participium add. DZ 18 alia] aliqua DFZ 19 omne] omnino Arist.

QUAESTIO 23. – ¹ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 3 (1b 10-14): «Quando alterum de altero praedicatur ut de subiecto, quaecumque de eo quod praedicatur dicuntur, omnia etiam de subiecto dicentur». ² Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 22, lin. 89-90. ³ Cf. Ockham, *Ibidem*, lin. 27-29. ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 52 (ed. cit., p. 171, 1-8; p. 174, 81-105). ⁵ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 15, t. 20 (1020b 28-30; 1021a 14-19).

20 vum ad passivum ». Et sequitur: « Activa vero et passiva secundum potentiam activam et passivam, et actiones potentiarum, ut calefactivum ad calefactibile, et calefaciens ad illud quod calefit, et secans ad illud quod secatur, tamquam agentia ». Ecce quod ponit calefaciens et secans de secundo modo relativorum.

25 Ideo dico quod secundum intentionem Aristotelis solum nomina et participia correspondentia verbis activis et passivis, quae non tantum secundum vocem sunt activa et passiva sed vere significant quod aliquid agit realiter et aliquid realiter patitur, vel quod aliquid realiter facit et aliquid realiter fit, sunt relativa 30 de secundo modo. Huiusmodi sunt ‘agens-patiens’, ‘calefaciens-calefactum’, ‘creans-creatulum’, ‘activum-passivum’.

Praeterea in *Praedicamentis* dicit, cap. *De relatione*⁶, Aristoteles sic: « Similiter autem accubitus et statio et sessio positiones quaedam, positio vero ad aliquid; iacere vero et stare vel 35 sedere ipsa quidem positiones non sunt, sed denominative ab his quae dictae sunt positionibus nominantur ». Ex quibus patet quod verba sunt in genere actionis vel passionis, et nomina et participia eis correspondentia sunt in genere relationis, quia stare non est in genere relationis sed statio, eo quod statio est alicius 40 statio et sessio est alicius sessio.

[SECUNDUS ARTICULUS⁷]

Circa secundum dico quod nec nomina absoluta nec nomina connotativa proprie sunt in genere relationis, sed solum nomina relativa.

45 Sed talia nomina sunt in dupli genere: quia quaedam sunt

27 vere] etiam DFZ 29 relativa] nomina B 31 calefactum] B, calefactivum
cett. , creatum] ABH, creativum cett.

⁶ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 11-14). ⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 171, 7 - p. 172, 18); *Quodlibet VI*, q. 21, lin. 54-64; *Summa Logicae*, I, c. 52 (ed. cit., p. 173, 65 - p. 174, 77; p. 172, 41 - p. 173, 47).

relativa secundum esse, quae numquam possunt de aliquo verificari quando accipiuntur significative, nisi vere et convenienter possit eis addi aliquis casus obliquus alterius dictionis quam sui abstracti. Relativa secundum dici sunt illa quibus aliquando vere additur casus obliquus et aliquando non. ⁵⁰ Sicut manus aliquando dicitur alicuius manus, aliquando non, et caput similiter; et asinus aliquando est alicuius asinus et aliquando non.

Tunc dico quod omnia relativa secundum esse vere sunt in praedicamento relationis; et hoc sive praecise significant substantiam, sicut 'dominus' et 'servus', sive significant qualitatem, sicut 'similitudo' et 'dissimilitudo', sive connotet aliquid aliud in actu, sicut 'efficiens-calefaciens', sive connotet in potentia, sicut 'calefactivum-calefactibile', sive connotet affirmative, sicut 'conservatio', sive connotet negative, sicut 'creatio'. ⁶⁰

Relativa nomina secundum dici non sunt proprie in genere relationis, et ideo nec 'manus' nec 'caput' nec 'asinus' sunt proprie in genere relationis, et hoc quia manus aliquando est manus hominis, aliquando non. Unde quando manus est abscisa ab homine, si tunc non vocetur manus, tunc hoc nomen 'manus' ⁶⁵ vere erit in genere relationis. Et ita est de consimilibus.

Ad argumentum principale dico⁸ quod illa regula intelligitur quando termini omnes uniformiter accipiuntur. Nunc autem haec propositio 'similitudo est relatio' est vera, ut 'similitudo' supponit simpliciter. Haec autem 'albedines sunt similitudo' si sit vera, 'similitudo' supponit et stat significative. Ecce ideo illa regula in proposito non habet locum. Exemplum: 'animal' praedicatur de homine et 'genus' praedicatur de animali, et tamen 'genus' non praedicatur de homine, et hoc propter causam dictam. ⁷⁵

52 caput] canis DFZ similiter] BEXY, *om. cett.*
53 connotet] connotent DFXYZ 61 nomina] vero EXY
71 supponit et *om. DFXYZ*

54 dico] dicitur DFZ 57 con-

68 uniformiter] univoce DFZ

⁸ Cf. Ockham, *ibidem*, III-4, c. 4 (ed. cit., p. 760, 10-15).

QUAESTIO 24

UTRUM RELATIO TERMINETUR AD ABSOLUTUM VEL AD RELATIVUM

Quod ad absolutum probatur: Quia secundum Philosophum, V *Metaphysicae*¹, in tertio modo relativorum non est relatio mutua, sed in uno tantum extremo est realis relatio; patet de scientia et scibili; igitur solum absolutum in scibili terminat relationem realem in scientia.

Contra: In *Praedicamentis*² dicitur quod « omnia relativa ad convertentiam dicuntur »; igitur etc.

10

[AD QUAESTIONEM³]

Ad istam quaestionem dico quod ‘terminus relationis’ duplíciter accipitur: uno modo, proprie pro illo ad quod dicitur secundum convertentiam relatio, quod sibi additur in casu obliquo quando relatio de aliquo verificatur.

15 Et sic dico quod secundum intentionem Philosophi⁴ relatio semper terminatur ad relativum, quia relativum dicitur secundum convertentiam ad aliud relativum et non ad absolutum. Sicut pater dicitur filii pater et non hominis vel animalis. Et unum relativum cadit in definitione alterius et non absolutum. Et ideo 20 dico quod proprie loquendo, unum nomen relativum termina-

QUAESTIO 24. – 2 relativum] respectivum DEFZ 3 probatur] videtur DEFZ
13 relatio] relativum DXYZ 16-17 quia... absolutum om. A 16 relativum²] semper
add. EH

QUAESTIO 24. – ¹ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 15, t. 20 (1021a 29 – 1021b 3); Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 375, 12-18); Scotus, *Ordinatio*, I, d. 30, q. 1-2, n. 31 (ed. Vat., VI, pp. 181-182). ² Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6b 28); Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 378, 13-16).

³ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 388, 2-10). ⁴ Cf. Aristot., ibidem (7a 25 – 7b 7).

tur ad aliud nomen relativum et non ad nomen absolutum nec ad rem extra. Et alium terminum proprie loquendo non habet relatio, cum non sit res aliqua parva distincta ab omnibus rebus absolutis.

Alio modo accipitur ‘terminus relationis’ improprie²⁵ pro illo quod est tale quale denominatur esse per terminum relationis proprie dictum. Et illud non est relativum sed absolutum. Exemplum: istius relativi ‘creatura’, proprie accipiendo [‘terminum’], terminus est hoc relativum ‘creans’ vel ‘creator’. Tamen illud quod est realiter creator non est relativum sed absolutum,³⁰ puta ipsemet Deus.

[INSTANTIA 1]

Sed contra: IX *Metaphysicae*⁵, probat Philosophus quod actus est prior potentia definitione, quia potentia definitur per actum. Tunc sic: actus definit potentiam, ut terminat relationem eius. Aut igitur actus terminat relationem potentiae ut absolutum, et habetur propositum proprie loquendo. Aut terminat ut correlativum, et sic potentia definit actum, quia dicit Porphyrius, cap. *De specie*⁶, quod in relativis mutuis necessere est in utrisque rationibus utrorumque rationes ponи. Et³⁵ ita actus, ut est prior potentia definitione, est posterior.

[INSTANTIA 27]

Secundo sic: relativum in quantum relativum definitur primo per terminum ad quem refertur, et per consequens terminus ut

26 denominatur] denotatur CEFH 27 Et... absolutum *om.* XY 28 accipiendo]
loquendo DFXYZ 38 actum] sicut econverso *add.* DFZ 40 utrisque] utriusque CHXY
utrumque] utriusque DFZ

⁵ Cf. Aristot., *Metaph.*, IX, c. 8, t. 13 (1049b 10-17); Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 376, 1-13); Scotus, ibidem. ⁶ Cf. Porphyrius, *Isagoge*, cap. *De specie* (*Aristot. Latinus*, I, 6-7, p. 9). ⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 376, 21 - p. 377, 16); Scotus, ibidem, nn. 35-39 (ed. cit., VI, pp. 183-186).

45 terminus est prior definitione relativo ut relativum est. Haec consequentia patet, VII *Metaphysicae*⁸, ubi comparat accidentis ad substantiam, et IX *Metaphysicae*⁹, ubi Philosophus comparat potentiam ad actum. Sed impossibile est esse circulum in quacumque prioritate essentiali. Igitur impossibile est patrem 50 primo referri et terminari ad filium in quantum filius refertur ad ipsum, quia si sic, pater esset prior filio ordine essentiali definitonis et filius esset prior patre, et ita esset circulus. Igitur pater primo refertur ad illud absolutum in homine quod terminat paternitatem, et econverso filius primo refertur ad illud absolutum in 55 patre quod terminat relationem filiationis; et ita ambo absoluta sunt priora relationibus.

[AD INSTANTIAM 1¹⁰]

Ad primum istorum dico quod quamvis potentia sit relativum, large accipiendo, tamen actus non est correlativum sibi 60 correspondens, quia non omnis actus est alicuius potentiae actus nec omne quod est in actu prius fuit in potentia, sed omne quod est in potentia potest esse in actu et omnis potentia est respectu alicuius actus potentia. Sed quamvis actus non sit relativum correspondens potentiae, tamen actus potest definire potentiam, sed 65 potentia non definit actum. Et ideo ex hoc quod potentia definitur per actum et non econverso, sequitur quod actus est prior definitione ipsa potentia definibili.

Unde dico quod hoc nomen relativum ‘potentia’ non dicitur primo ad hoc nomen ‘actus’, sed ad aliud nomen. Et si nomen 70 non sit impositum, licitum est fingere secundum artem Philosoph-

55 ita] illa BCF

65 potentia²] non add. AD

66 sequitur] dicetur DFZ, dicitur XY

⁸ Cf. Aristot., ibidem, VII, c. 1, tt. 2-4 (1028a 13 - 1028b 2). ⁹ Cf. Aristot., ibidem, IX, c. 8, t. 13 (1049b 4-17). ¹⁰ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 391, 9 - p. 392, 5).

s o p h i in *Praedicamentis*¹¹. Tunc ad formam dico quod actus bene definit potentiam, sed non terminat relationem eius, quia non est correlativum sibi correspondens.

[AD INSTANTIAM 2¹²]

Ad secundum concedo quod relativum in quantum relativum⁷⁵ definitur per terminum definitione exprimente quid nominis, non autem definitione exprimente quid rei.

Et quando dicitur¹³ quod terminus ut terminus est prior definitione suo correlativo, haec consequentia numquam valet nisi de definitione proprie dicta, exprimente quid rei, et de definitione data per additamentum et a priori. Quando autem definiuntur aliqua definitione exprimente quid nominis per se mutuo, non est verum, sed magis ibi definiens et definitum sunt simul definitione et intellectu, quia neutrius potest exprimi quid nominis nisi per alterum. Et hoc totum patet per Philosophum⁸⁵ in *Praedicamentis*¹⁴, ubi dicit quod qui definite scit unum relativorum, definite scit reliquum.

Et ad Philosophum¹⁵ dico quod loquitur de definitione accipiente aliquid et includente, quod non definitur per ipsum definitum. Ibi definiens semper est prius definito. Isto modo substantia non definitur per accidens nec actus definitur per potentiam, quia semper definiens vel est simul definitione cum definito, sicut est in relativis mutuis, vel definiens est prius definitione, et hoc est quando non definiuntur mutuo.

Et ultra dico quod in istis relativis non est talis prioritas⁹⁵

81-82 definiuntur] definitur DFZ 91 nec] potentia definitur per actum nec add. DFZ
93-94 definitione] definito DEFZ, definito definitione XY

¹¹ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (7a 5-7). ¹² Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 392, 9 - p. 393, 8). ¹³ Supra, lin. 44-45. ¹⁴ Cf. Aristot., ibidem (8a 35-37). ¹⁵ Supra, lin. 45-48.

essentialis definientis ad definitum. Et ideo in eis bene potest esse circulus in definiendo.

Ad argumentum principale, patet satis ex precedentibus¹⁶. Et potest adhuc aliter dici quod¹⁷ in tertio modo ex una parte non habetur aliquod nomen absolutum praeter nomen relativum respectu cuius dicatur aliud nomen relativum, sicut est ex alia parte. Exemplum: visibile dicitur ad visum, et econverso visus dicitur ad visibile. Et ista sunt proprie correlativa, et ita proprie est unum relativum sicut reliquum. Et omne nomen quod habetur ex parte visus dicitur ad visibile, quia non habemus nisi hoc nomen ‘visus’. Et vere dicitur quod visus est alicuius visibilis visus, non tamquam subiecti sed tamquam obiecti secundum Philosophum¹⁸.

Sed ex alia parte sunt duo nomina ad quorum utrumque dicitur visus. Sed unum nomen est proprie relativum, puta ‘visibile’, et aliud non, puta ‘color’, — nisi quia aliquo modo alterum dicitur ad ipsum —, quia proprie dicitur quod visus est visibilis visus, et visus est coloris visus. Sed non dicitur proprie quod color est color visu, sicut dicitur proprie quod visibile est visu visibile.

Et si dicas quod Philosophus¹⁹ dicit quod alterum extremum non refertur nisi quia aliud refertur ad ipsum, et per consequens illud extremum aliquo modo refertur; sed color nullo modo refertur ad visum; igitur per illud extremum non intelligit colorem:

Dico quod colorem referri ad visum potest intelligi du-

96 definientis] definibilis Z 101 aliud] aliquod EH, om. FZ 105 parte] unius scilicet add. EH 107 visus om. DFZ 111 nisi om. DEFZ 114 sicut] sed DEFZ
117 aliud] alterum AXY, aliiquid FZ 119-120 intelligit] refertur ad DFZ, requirit E

¹⁶ Scilicet, in hac quaestione. Cf. etiam *Quodlibet VI*, q. 19. ¹⁷ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 389, 4 - p. 390, 18).

¹⁸ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 15, t. 20 (1021a 33 - 1021b 3). ¹⁹ Cf. Aristot., ibidem (1021a 29 - 1021b 3).

pliciter: *V*e 1 sub nomine coloris; et sic referri ad ipsum non est aliud quam esse extremum correlationis. Et ideo ex hoc ipso quod visus dicitur coloris visus, ibi color aliquo modo refertur. A liter potest intelligi referri sub alio nomine, puta sic dicendo: ‘color est visibilis visu’. Et utroque modo potest sufficierter exponi Philosophus.¹²⁵

QUAESTIO 25

UTRUM RELATIONES TRIUM MODORUM SINT REALES IN CREATURIS

Q u o d n o n: Quia relationes illae speciales non sunt res absolutae existentes extra animam, nec sunt res distinctae ab illis, sicut patet ex praecedentibus¹; igitur etc.⁵

C o n t r a: Circumscripto² omni intellectu, adhuc una albedo est similis alteri; igitur similitudo est relatio realis.

[AD QUAESTIONEM]

Respondeo distinguendo³ de relatione reali. **U n o m o d o**, dicitur relatio realis, quia significat aliquam parvam rem extra¹⁰ animam distinctam a rebus absolutis. **A l i o m o d o**, quia significat res absolutas extra animam vel in anima, quae dicuntur esse tales quales denotantur esse per tale relativum sine omni operatione intellectus.

123 quam] ipsum add. DFZ correlationis] correlativum DFZ 124 color] coloris iam DFZ 127 Philosophus] in verbis praedictis add. B

QUAESTIO 25. – 2 reales] relationes XY 3 illae om. B 13 denotantur] denominantur DFXYZ esse²] per talem relationem vel add. DEFHZ

QUAESTIO 25. – ¹ Cf. *Quodlibet VI*, qq. 15-20. ² Cf. Ockham, *Scrip-*
ptum, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 386, 17-20). ³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 394, 8-15).

¹⁵ Primo modo, dico quod non sunt relationes reales, quia non sunt tales res parvae mediae inter res absolutas, sicut patet ex dictis⁴.

Secundo modo, dico⁵ quod sunt relationes reales, quia significant res absolutas praedicto⁶ modo, puta ‘similitudo’ significat duo alba, et quod utrumque album est simile alteri sine omni operatione intellectus, quia intellectus non plus facit ad hoc quod Sortes albus sit similis Platoni quam facit ad hoc quod Sortes sit albus. Immo ex hoc ipso quod Sortes est albus et Plato est albus, Sortes est similis Platoni, omni alio imaginabili circumscripto. Et ita intellectus nihil facit ad hoc quod Sortes sit similis Platoni.

Tamen hoc non obstante, ista plura absoluta potest intellectus diversimode per conceptum exprimere: uno modo, per conceptum absolutum, sic dicendo per se: ‘Sortes est albus’ vel ‘Plato est albus’; alio modo, per conceptum relativum, sic dicendo: ‘Sortes est similis Platoni secundum albedinem’. Et ille conceptus relativus est solum in anima.

[DUBIUM 17]

Sed hic sunt duo dubia: primum est, quia videtur secundum praedicta quod aliquid refertur realiter ad non-ens, puta materia realiter refertur ad formam non existentem ad quam est in potentia, quia circumscripta omni operatione intellectus, materia est vere in potentia ad formam, et hoc nomen ‘potentia’ vere significat ipsam materiam.

17 dictis] in praecedenti quaestione add. Z 24-26 omni... Platoni om. A 25-26 Et...
Platoni om. XY 28 per conceptum om. DFZ 29 per se om. XYZ

⁴ Cf. *Quodlibet VI*, qq. 8-20. ⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5, q. 1 (ed. cit., IV, p. 384, 22 - p. 385, 15; p. 316, 10-24). ⁶ Supra, lin. 12-14.
⁷ Cf. Ockham, ibidem, q. 5 (ed. cit., IV, p. 387, 6-9).

[DUBIUM 2⁸]

40

Secundum est utrum tales relationes speciales ‘similitudo’, ‘aequalitas’, ‘paternitas’, ‘filiatio’ et huiusmodi nomina relativa abstracta possunt vere praedicari de rebus absolutis sive de conceptibus absolutis talium, puta utrum tales sint concedendae de virtute sermonis ‘albedo est similitudo’, ‘Sortes est paternitas’, ⁴⁵ sicut istae conceduntur de virtute sermonis ‘albedo est similis’, ‘Sortes est pater’.

[AD DUBIUM 1⁹]

Ad primum istorum dico quod ibi solum est difficultas vocalis et aequivocatio de relatione reali. Nam si relatio realis praecise vocetur illa quae importat unam rem existentem et aliam sibi correspondentem in actu, sic est manifestum quod hic non est relatio realis. Sed vocando relationem realem, quando aliquid, sive sit in actu sive in potentia, est tale quid quale denotatur esse per concretum relationis sine omni operatione intellectus, sic ⁵⁵ dico quod est ibi relatio realis, quia non plus facit intellectus ad hoc quod materia sit in potentia ad formam quam ad hoc quod unus asinus generet alium.

[AD DUBIUM 2¹⁰]

Ad secundum dico ¹¹ quod aliter dicendum est secundum usum loquentium, et aliter loquendo de virtute ser-

⁴⁴ talium] tantum E ⁵¹ unam] veram ABC ⁵⁴ quid *om.* DFXYZ [denotatur] denominatur BDFXYZ ⁶⁰ dico] dicendum DEFHZ dicendum] loquendum DEFHZ
61 loquendo] loquendum EZ, *om.* XY

⁸ Hoc dubium ab auctore ipso moveri videtur, ut discussio in responsione posita apte introducatur. ⁹ Cf. Ockham, *Ibidem* (ed. cit., IV, p.

387, 10-20). ¹⁰ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 6 (ed. cit., p. 19, 9-11; p. 21, 65-84; p. 22, 95-97); c. 9, c. 72 (ed. cit., p. 34, 5-13; p. 222, 236 - p. 225, 312). ¹¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2, q. 3 (ed. cit.,

monis. Nam primo modo loquendo, dico quod usus loquentium habet dicere quod 'similitudo', 'aequalitas' etc. significant res absolutas, sed non sunt res absolutae nec praedicantur de illis, quia ⁶⁵ usus loquendi non concedit quod albedo sit similitudo nec [quod] duo alba sint similitudo, sed concedit quod similitudo significat duo alba. Sed loquendo de virtute sermonis, quae concedit quod terminus significans rem aliquam potest de illa re vere praedicari quando stat significative, debet concedi quod 'similitudo', 'aequalitas' et huiusmodi, ex quo significant res absolutas et sunt primae intentiones, debent vere praedicari de illis.

Et potest adhuc diversimode ponи: uno modo, sicut dictum est in quadam quaestione ¹² superius, quod quamvis concreta talium relationum supponant pro una re absoluta et de illa ⁷⁵ vere praedicentur, puta sic dicendo: 'Sortes est similis', 'Sortes est aequalis', tamen abstracta relationum non supponunt nisi pro pluribus rebus absolutis coniunctim, sicut nomen collectivum, puta 'populus', 'exercitus', 'turba', 'societas'.

Et secundum istam opinionem, sicut conceditur quod Ioannes est socialis et ista negatur 'Ioannes est societas', sed ista conceditur 'Ioannes et Richardus sunt societas' et 'societas est Ioannes et Richardus', ita est concedendum quod Sortes est similis, Sortes est aequalis, sed ista negatur 'Sortes est similitudo', 'Sortes est aequalitas', ista tamen conceditur 'Sortes et Plato sunt aequalitas', 'duo alba sunt similitudo'. Et ita in omnibus esset dicendum quod talia nomina abstracta relationum sunt nomina collectiva.

⁶⁵⁻⁶⁶ nec... similitudo¹ om. EF 65 nec] nisi C 66 sint] sunt ABH 67-69 quae... significative om. XY 67 quae] quia EFH, qui DZ concedit quod om. EFH 71 debent] possunt XY 72 ponи] exponi DFZ, dici E 73 quaestione] 9 quinti quodlibeti add. Z 74 relationum] relativorum E 85 esset] est BE 86 talia nomina om. DFZ

IV, p. 334, 10-22; p. 355, 13-26). 93-99.

¹² Cf. *Quodlibet V*, q. 9, lin.

Sed quamvis ista opinio possit probabiliter sustineri quantum ad relationes aequiparantiae sive similium nominum, non tamen in relationibus disquiparantiae, quae sunt dissimilium nominum,⁹⁰ quia non videtur proprie dictum quod Deus et creatura sunt creatio actio, et pater et filius sunt paternitas, sicut nec conceditur quod filius est paternitas.

Ideo potest aliter dici, sicut superius dictum est in quādam quaestione¹³, quod quando concretum et abstractum penitus idem significant et omni eodem modo grammaticalī et logicalī, talia concreta et abstracta praedicantur de eodem, nisi inclusio alicuius syncategoremati impedit. Sed sic est de concretis et abstractis istarum relationum, quia quidquid significat ‘simile’ significat ‘similitudo’ et eodem modo, quia non plus¹⁰⁰ innotescit per rationem nec auctoritatem alicuius authentici quod ‘similitudo’ significat res coniunctim quam ‘simile’; sicut per auctores¹⁴ innotescit nobis quod ‘populus’ et ‘exercitus’ significant sua significata coniunctim, et ‘popularis’ supponit pro hominibus divisim.¹⁰⁵

Et ideo de virtute sermonis, sicut haec est concedenda ‘albedo est similis’, ita haec est concedenda ‘albedo est similitudo’, et numquam potest una esse vera sine alia. Et sicut haec est concedenda ‘Sortes est pater’, ita haec est concedenda ‘Sortes est paternitas’, quia pro eodem omnino supponunt. Et ista via est communis tam ad relationes aequiparantiae quam ad relationes disquiparantiae.¹¹⁰

Ad argumenta principalia, patet sufficienter ex dictis.

92 conceditur] concedo DFZ 95 quaestione] 9 quinti quodlibeti add. Z 96 modo] significandi add. EXY 108 potest... vera] est una concedenda DFZ 110 omnino om. BXY 114 dictis] explicit quodlibetum sextum add. DZ

¹³ Cf. ibidein, lin. 43–63. ¹⁴ Cf. Priscianus, *Inst. grammatic.*, II, c. 6, n. 31 (cd. M. Hertz, *Grammatici Lat.*, II, p. 61).

QUAESTIO 26

UTRUM IDENTITAS, SIMILITUDO ET AEQUALITAS
SINT RELATIONES REALES IN DIVINIS

Quod non: Quia¹ si sic, tunc in divinis essent plures relationes quam quatuor, quod non conceditur².

Similiter nulla istarum constituit personam divinam.

Contra: Pater in divinis est realiter aequalis Filio et Spiritui Sancto; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1³]

Supposita distinctione de relatione reali posita in priore quaestione⁴, dico tunc ad quaestionem quod accipiendo 'relationem' primo modo, ut dicit aliquam rem quocumque modo distinctam a personis divinis, sic non sunt relationes reales.

Quod probatur, quia quando propositio verificatur pro rebus etc.; sed istae propositiones 'Pater est aequalis Filio', 'Pater est similis Filio' verificantur pro rebus; et solum Pater et Filius sufficiunt ad verificandum istas; igitur alia res non est ponenda.

Praeterea in creaturis aequalitas et similitudo non sunt tales res parvae; igitur nec multo fortius in Deo.

Praeterea si sic, tunc quaero: aut similitudo Patris fundat

QUAESTIO 26. – 6 divinam] in divinis DFZ 14 personis] in add. DZ 20 nec om. DXYZ

QUAESTIO 26. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 31, q. un. (ed. cit., IV, p. 396, 3-4). ² Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 28, art. 4 Resp.

³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 396, 8-11; p. 396, 23 - p. 397, 12).

⁴ Cf. *Quodlibet VI*, q. 25, lin. 9-14.

aliam similitudinem respectu similitudinis in Filio, aut non. Si sic, erit processus in infinitum. Si non, et tamen una similitudo est similis alteri; igitur eodem modo standum est in primo: quod Pater est similis Filio sine omni tali re addita.

25

[CONCLUSIO 2⁵]

Secundo dico quod accipiendo ‘relationem realem’ secundo modo, sic sunt relationes reales. Quod probo, quia quando aliquid est tale quale denotatur esse per relationem ex natura rei et non per operationem intellectus, illa relatio est realis; sed Pater ³⁰ ex natura rei est aequalis Filio sine omni operatione intellectus; igitur ista aequalitas est relatio realis.

[CONCLUSIO 3⁶]

Tertio dico quod istae non sunt relationes rationis. Hoc probo, quia numquam est relatio rationis, nisi quando res non est ³⁵ talis ex natura rei qualis denotatur esse per tale relativum sed potest esse talis per operationem intellectus; sed Pater ex natura rei est aequalis et similis Filio sine omni operatione intellectus, quia non plus facit intellectus ad hoc quod Pater sit aequalis Filio quam facit ad hoc quod Pater generet Filium.

40

Si dicas: sicut ⁷ impossibile est quod aliquid sit album sine albedine, ita impossibile est quod aliquid sit aequale sine aequalitate, et per consequens aequalitas est res distincta aliquo modo a Patre et Filio:

²² aliam] aliquam EH ²⁹ denotatur] denominatur BZ relationem] relativum B
 30-31 Pater... intellectus] sic est de aequalitate XY ³⁶ denotatur] denominatur BZ 38 et
 similis om. DFZ

⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 31, q. un. (ed. cit., IV, p. 396, 11-12; p. 397, 13-21). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 396, 7-8; p. 396, 13-22). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 399, 6-10).

- 45 Respondeo: haec⁸ est distinguenda 'Pater est aequalis Filio sine aequalitate', ex eo quod li aequalitas potest stare materialiter vel significative. Si primo modo, vera est. Si secundo modo, falsa est, quia tunc 'aequalitas' supponit pro Patre et Filio coniunctim vel divisim.
- 50 Ad argumentum principale, patet ex dictis quomodo Pater est aequalis Filio.

QUAESTIO 27

UTRUM IDENTITAS NUMERALIS SIT RELATIO REALIS

Quod non: Quia¹ eiusdem ad se non est relatio realis; sed identitas numeralis est huiusmodi; igitur etc.

- 5 Contra: Sortes² ex natura rei est idem numero sibi sine omni operatione intellectus; igitur est relatio realis.

[AD QUAESTIONEM³]

Praesupposita distinctione de relatione reali prius⁴ data, dico breviter quod identitas numeralis eodem modo est relatio realis 10 sicut similitudo vel aequalitas. Et hoc, quia Sortes est realiter idem sibi, et ad hoc nihil facit intellectus.

QUAESTIO 27. – 6 operatione] opere ABXY 8 data] in ultima quaestione sexti quodlibeti add. Z

⁸ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 404, 12-23).

QUAESTIO 27. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 31, q. un. (ed. cit., IV, p. 398, 12-15). ² Cf. nota 1. ³ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 400, 4-8). ⁴ Cf. *Quodlibet VI*, q. 25, lin. 9-14.

[INSTANTIA 1]

Sed contra: Philosophus, V *Metaphysicae*, cap. *De eodem*⁵, dicit sic: «Identitas unitas quaedam aut plurimi essendi aut quando utitur uno ut pluribus, veluti quando dixerit ipsum ipsi idem; nam ut duobus utitur eodem». Tunc arguo: identitas numeralis non est nisi quando quis utitur uno ut duobus; sed solus intellectus utitur uno ut duobus; igitur talis identitas non est sine operatione intellectus, et per consequens non est relatio realis.

[INSTANTIA 2⁶]

20

Praeterea ad relationem realem semper requiritur distinctio realis extremorum; sed hic extrema non distinguntur realiter; igitur etc.

[INSTANTIA 3⁷]

Praeterea omne praedicamentum praedicatur de substantia in concreto, sicut bene dicitur ‘substantia est qualis’, ‘substantia est quanta’, ‘substantia est agens’, ‘substantia est patiens’; sed relativum est concretum praedicamenti relationis; igitur haec est simpliciter vera ‘substantia est relativa’, ‘animal est relativum’, quod non conceditur.

30

[INSTANTIA 4⁸]

Praeterea ab inferiore ad superius est bona consequentia; sed pater et relativum se habent sicut inferius et superius, sicut pater-

19 operatione] opere ABXY 26 qualis] aequalis CDFZ 33 inferius... superius
trp. AEXYZ

⁵ Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 9, t. 16 (1018a 7-9); Ockham, *Scriptum*, I, d. 31, q. un. (ed. cit., IV, p. 400, 9-17). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 398, 23 - p. 399, 2). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 402, 5-11). ⁸ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 402, 12-19).

nitas et relatio; igitur sequitur: ‘homo est pater, igitur homo est
35 relativum’, et non per se; igitur per aliam rem.

[AD INSTANTIAM 1⁹]

Ad primum istorum dico quod Aristoteles non negat identitatem numeralem esse relationem realem, sed vult quod in assignando extreum uni correlativo, utendum est eodem nomine
40 in diversis casibus, ac si essent duo nomina. Et hoc sive assignetur proprium correlativum sive illud de quo suum correlativum verificatur. Unde sicut assignando correlativum ‘similis’, possum duplíciter dicere: uno modo sic ‘Sortes est similis Platoni’, alio modo sic ‘simile est simili simile’, ita in proposito possum dicere quod
45 Sortes est idem Sorti, et quod idem est eidem idem.

Si dicas quod secundum istam assignationem, in similitudine ita oporteret uti uno quasi duobus sicut in identitate numerali:

Concedo, nec hoc negat Philosophus. Tamen differentia
50 est: quia in utraque assignatione in proposito oportet uti uno ut duobus, hoc est oportet accipere idem nomen in diversis casibus, ideo dicit: «veluti ipsum ipsi idem». Sed in aliis relativis non oportet, nisi quando assignatur nomen relativum ad suum propriissimum correlativum, sicut sic dicendo ‘simile est simili simile’, ‘aequale est aequali aequale’. Sed assignando illa quibus competunt relativi, debent accipi diversa simpliciter, quia non possum vere dicere quod Sortes est similis Sorti, sed quod Sortes est similis Platoni, et sic de aliis.

38 relationem] respectum DFZ 39 correlativo] relativo EZ 47 quasi] pro DFHZ
53-54 propriissimum] proprium BXY 57 possum] possumus DFZ vere om. BDFZ

⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 400, 9 - p. 401, 12).

[AD INSTANTIAM 2^{10]}

Ad aliud dico quod ‘extremum relationis’ duplice accipi potest: uno modo, proprie pro correlativo. Et isto modo dico quod omnis relatio realis requirit distinctionem realem extre-
morum, saltem numeralem, quia ipsamet correlativa sunt extrema
relationis, et illa sunt conceptus vel voces. Et illa extrema in pro-
posito distinguuntur numeraliter, sicut idem conceptus bis re-
plicatus in diversis casibus. Et eodem modo est de relationibus
moventis et moti, quando idem movet se, quod ipsa extrema
relationis quae sunt correlativa distinguuntur numeraliter saltem.

Alio modo accipitur ‘extremum relationis’ pro illo de quo correlativum verificatur, et tunc improprie accipitur. Et sic accipiendo, non oportet quod omnis relatio realis requirat distinctionem realem extre-
morum, quia potest esse simpliciter idem, de quo utrumque extremum verificatur. Patet non solum in identitate numerali, sed etiam patet quando idem movet se.

[AD INSTANTIAM 3^{11]}

75

Ad aliud dico quod quando praedicamentum est prima inten-
tio secundum mentem Philosophi, tunc tale praedicamentum praedi-
catur de substantia in concreto, sicut est in exemplis positis. Sed
secundum intentionem Philosophi, relatio est nomen secundae in-
tentio-
onis, quia praecise utebatur hoc nomine ‘relativum’ vel ‘ad aliquid’ pro 80
ipsis conceptibus relativis vel nominibus. Et ideo ipse

63 correlativa] quae add. BCXY
tur vere B

64 illa¹] istamet DFZ
70 verificatur] praedica-
tur om. BCXY

80 relativum] AB, relativo CH, relatio DEFXYZ

¹⁰ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 401, 13 - p. 402, 4). ¹¹ Cf.
Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 402, 20 - p. 403, 8); *Quodlibet VI*, q. 22,
lin. 24-29, lin. 80-86; *Scriptum*, I, d. 30, q. 4 (ed. cit., IV, p. 366, 16 - p.
367, 9).

non concederet quod substantia est relativa, sicut concedit quod substantia est qualis vel quanta.

Tamen secundum veritatem theologiae, relatio
85 est nomen primae intentionis, quia significat non solum nomina
relativa sed veras relationes extra animam, puta relationes divi-
nas. Et ideo vere est prima intentio.

[AD INSTANTIAM 4^{12]}

Ad aliud dico quod pater et relativum non proprie se habent
90 sicut inferius et superius, quia 'relatio' est nomen secundae in-
tentionis, et solum supponit pro nominibus relativis, non pro
rebus. Ideo non sequitur: 'homo est pater, igitur homo est rela-
tivum', quia 'relativum' non potest supponere pro ipsa re quae
non est signum, sed tantum supponit pro signis secundum inten-
95 tionem Philosophi. Saltem secundum veritatem pro nulla re creata
extra animam potest supponere. Et ideo in talibus terminis non
tenet illa regula: ab inferiore ad superius. Sicut non sequitur: 'Sortes
est homo, et homo est species, igitur Sortes est species' propter
eamdem causam.

100 Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

82 concederet] concedit B „ sicut] sed DFZ „ concederet] concederet DEFZ, om. XY
83 qualis] aequalis EF, qualitas XY 90 inferius... superius trp. ABCEXY || relatio] rela-
tivum E 100 argumenta principalia] argumentum principale BEH

¹² Cf. Ockham, ibidem, d. 31, q. un. (ed. cit., IV, p. 403, 24 - p. 404,
4); *Quodlibet VI*, q. 22, lin. 30-35.

QUAESTIO 28

UTRUM CREATIO ACTIO SIT RELATIO RATIONIS

Q u o d s i c: Quia¹ creatio actio est relatio, et non realis; igitur rationis.

C o n t r a: Relatio² rationis causatur per actum intellectus; 5 sed circumscripta omni operatione intellectus creati, vere dicitur Deus creans lapidem et creator hominis; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM³
CONCLUSIO 1]

Ad istam quaestionem dico primo quod creatio actio sive¹⁰ relatio Dei ad creaturam non est relatio rationis.

Quod probo multipliciter. Primo sic: quandocumque aliquid importatur per aliquod nomen, quod nomen non potest alicui competere nisi aliqua causa causante, si illa causa non causet illud, nullo modo nomen tale vere dicetur de aliquo; sed relatio rationis¹⁵ nullo modo potest esse nisi intellectu nostro causante; igitur si intellectus creatus non causet relationem rationis, si creatio actio importet respectum rationis, Deus non erit vere creator nec creans. Et ita Deus non posset creare lapidem, intellectu creato non causante.²⁰

QUAESTIO 28. – 2 actio] activa DFZ 5 actum] actionem DFZ 6 circumscripta...
operatione] circumscripto omni opere AEH 13 alicui] aliter EH 14 aliqua] alia AC
15 tale om. DFXYZ ;| dicetur] diceretur BFXY 16 nisi] in add. EZ 17 creatus] non
esset add. EXY || causet relationem] esset relatio EXY ; rationis] et per consequens add. XY
19 posset] vere add. DFZ

QUAESTIO 28. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 B (Opinio). ² Cf. Ockham, ibidem, q. 1 B (Contra opinionem, paulo post initium). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 382, 2-4; p. 380, 8 - p. 381, 18; p. 382, 6 - p. 384, 18; p. 381, 19-22); d. 35, q. 4 (ed. cit., IV, p. 470, 11ss; p. 476, 1ss); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 38, pp. 88-90).

Praeterea quando aliquid denominatur ab aliquo vere et realiter, vel quando aliquid est aliquale vere et realiter sive intellectus sit sive non sit, per neutrum extremum importatur aliquid causatum ab intellectu. Exemplum: si homo realiter sit albus sive intellectus sit sive non sit, nec per 'hominem' nec per 'albus' importatur aliquid causatum ab intellectu; sed sive intellectus sit sive non sit, Deus est realiter creans, sicut sensibile est realiter sensatum; igitur nec per 'Deum' nec per 'creantem' importatur aliquid causatum ab intellectu.

30 Praeterea secundum istos⁴, sicut intellectus causat respectum rationis, ita voluntas; et per consequens ad hoc quod Deus creet lapidem, non plus facit intellectus noster quam voluntas creata; et ita vel utrumque causabit ibi respectum rationis vel neutrum. Si neutrum, habetur propositum. Si utrumque, igitur creatio actio 35 importabit duos respectus rationis: unum causatum per actum intellectus, et alium causatum per actum voluntatis, quod est absurdum.

Praeterea sicut vox est relativa, ita nomen scriptum est relativum. Posito igitur quod nullus intellectus creatus esset, et tamen quod haec propositio scriberetur in libro 'Deus est creans', et tunc istud nomen 'creans' scriptum est relativum; et certum est quod non importat relationem rationis, quia esset propositio falsa; igitur 'creator' non importat respectum rationis.

Praeterea secundum istos respectus rationis causatur ex operatione intellectus comparantis unam rem ad aliam vel ad seipsum. Tunc arguo: quandocumque ex comparatione alicuius ad alterum causatur aliquid, ex simili comparatione ipsius ad quodcumque aliud causatur consimile. Exemplum: quia subiectum et praedicatum sunt denominationes consequentes talem compara-

46 alicuius] unius DFZ, alicuius unius EH

⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 45, q. un., nn. 9-11 (ed. Vat., VI, pp. 374-375).

tionem, ideo omne illud quod potest intellectus comparare ad hominem, sicut comparat Sortem ad hominem, potest esse subiectum vel praedicatum respectu hominis, sicut Sortes potest esse subiectum vel praedicatum respectu hominis. Sed omni modo quo potest intellectus comparare Deum ad creaturam, consimili modo potest comparare quamcumque creaturam ad eamdem.⁵⁵ Igitur si Deus est creator creaturae propter respectum consequentem comparationem intellectus, eadem ratione una creatura dicitur et erit creatrix alterius propter respectum rationis consequentem comparationem intellectus.

Si dicitis quod una comparatio est vera et alia falsa, et ideo ad unam consequitur respectus rationis et non ad aliam, contra: respectus rationis ita consequitur comparationem veram sicut falsam et econverso, quia secundum eos in ista propositione ‘asinus est homo’ ita consequitur respectus rationis ‘asinum’ propter comparationem falsam, sicut in ista propositione vera ‘Sortes est homo’ consequitur respectus rationis ‘Sortem’ propter comparationem veram, quia ita ‘asinus’ est subiectum in propositione falsa propter talem comparationem sicut ‘Sortes’ est subiectum in propositione vera propter veram comparationem. Igitur sive intellectus vere comparet sive false, semper consimilem comparationem consequitur consimilis respectus rationis, et ita per consequens potest creatura creare propter illam comparationem sicut Deus.

Praeterea sicut nihil est album nisi albedo sit in esse sibi convenienti, ita nihil est vere creans nisi creatio sit in esse sibi convenienti; igitur si creatio actio est quidam respectus rationis, numquam Deus vere crearet nisi talis respectus rationis vere poneretur per comparationem intellectus comparantis, quod est absurdum.

Praeterea sicut intellectus potest comparare causam non ha-

⁶⁶ Sortem] sortis AY, om. B
om. DFZ

70 semper om. EFH

72 propter... comparationem

bentem respectum realem ad effectum suum secundum istos, ita
vere potest comparare causam habentem respectum realem ad
effectum suum; igitur qua ratione ex prima comparatione con-
sequitur talis respectus rationis, eadem ratione ex secunda compa-
ratione consequitur consimilis respectus. Et ita talis causa habe-
ret duos respectus ad effectum suum: unum realem, et alterum
rationis, quod falsum est.

Ideo dico quod creatio actio, sive relatio Dei ad creaturam,
non est relatio rationis.

90

[CONCLUSIO 2]

Secundo dico quod illa relatio est realis illo modo quo re-
latio solis ad effectus suos est realis, quia circumscripto omni in-
tellectu creato, vere Deus dicitur Dominus creatureae et creans.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

QUAESTIO 29

UTRUM RELATIO RATIONIS DISTINGUATUR A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ contradictoria non verificantur de ali-
quo sine distinctione reali; sed columna nunc est dextra et prius
non; igitur dextreitas columnae distinguitur a columna; sed
dextreitas est relatio rationis; igitur etc.

Contra: Relatio dividitur in relationem realem et ra-
tionis; sed relatio realis non distinguitur a rebus absolutis; igitur
nec relatio rationis.

85 respectus] rationis add. DFZ 93 creatureae] creator DFZ 93 creans] eam add. B

QUAESTIO 29. – 8-11 non... rationis om. E 8 non om. ABCH 9 nec] XY, et B,
om. cett.

QUAESTIO 29. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 A (Primo).

[AD QUAESTIONEM 2]

10

Ad istam quaestionem dico breviter quod relatio rationis non distinguitur a rebus absolutis. Quod probo, quia si sic, aut habet esse subiectivum aut obiectivum. Si primo modo, tunc est relatio realis et non rationis. Si secundo modo, contra: nihil tale esse obiectivum est in hoc mundo, sicut prius³ probatum est. 15

[INSTANTIA 1⁴]

Sed contra: unio extremorum propositionis non est aliquid absolutum, nec est relatio realis, quia non oritur ex natura extre- morum; igitur est relatio rationis.

[INSTANTIA 2⁵]

20

Praeterea subiectum, praedicatum, genus, species, et aliae se- cundae intentiones non important tantum res absolutas, quia quidquid est absolutum in subiecto potest esse et intelligi, et ta- men non erit subiectum nec intelligetur esse subiectum nec praec- dicatum; et sic de genere et specie et secunda intentione etc. 25

[INSTANTIA 3⁶]

Praeterea veritas et falsitas, necessitas et contingentia propo- positionis non sunt res absolutae nec relationes reales; igitur etc.

¹⁴ et... rationis om. BXY

² Cf. Ockham, ibidem, q. 1 B (Contra opinionem, ad medium).

³ Cf. *Quodlibet IV*, q. 35, lin. 66-120. ⁴ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 K

(Quaeritur). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 1 G (Quinta). ⁶ Cf. Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 40 (cod. cit., f. 50r).

[INSTANTIA 4⁷]

³⁰ Praeterea pretium in nummo est relatio rationis et non res absoluta; igitur etc.

[ITERATIO RESPONSIONIS AD QUAESTIONEM]

Sed istis et consimilibus non obstantibus, dico quod relatio rationis non distinguitur a rebus absolutis. Nec ⁸ invenitur alicubi ³⁵ a Philosopho quod posuerit talem distinctionem inter relationem realem et rationis.

[AD INSTANTIAM 1⁹]

Ad primum in contrarium dico quod unio extremorum propositionis in mente est conceptus syncategorematicus verbi copulativi sive copulantis subiectum cum praedicato. Sicut in ista propositione prolata 'homo est animal' unio extremorum ponitur istud verbum 'est', quod est quaedam qualitas absoluta, ita proportionaliter est de unione istorum extremorum in mente, quod est conceptus copulae, quae est qualitas 'quaedam mentis, puta actus intelligendi. Et iste conceptus distinguitur realiter a subiecto et praedicato, quae sunt etiam diversi actus intelligendi. Et istis tribus conceptibus positis in mente, sine omni respectu rationis habetur propositio et unio extremorum eius. Sicut istis tribus vo-

33 et consimilibus om. DEFZ 42 quod] quae ABCH 43 quod] quae B 44 quae]
qui DFZ 46 quae] qui EH 47 respectu] relatione DFZ

⁷ Cf. Scotus, *Reportatio Paris.*, I, d. 30, q. un., n. 1 (ed. Vivès, XXII, p. 370). ⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 385, 18-20); *Summa Logicae*, I, c. 52 (ed. cit., p. 173, 55-63). ⁹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 K (Respondeatur)-L (Respondeatur secundo), M (Obiectio-Solutio, ad initium). In responsione ad duas primas instantias, Ockham dicta sua priora ad novam suam opinionem de actu intelligendi accommodat. Cf. *Quodlibet IV*, q. 35, lin. 115-120.

cibus continue prolatis ‘homo’, ‘est’, ‘animal’, habetur sufficienter sine omni alio propositio in voce et unio extremorum eius. 50

[AD INSTANTIAM 2¹⁰]

Ad aliud dico quod illud absolutum in mente, quod est subiectum vel praedicatum propositionis, potest esse et intelligi cognitione incomplexa, et tamen nec unum erit subiectum nec aliud praedicatum. Sed hoc non est propter defectum alicuius respectus rationis, sed propter defectum conceptus absoluti copulae. Potest enim aliquis absolute cognitione incomplexa intelligere hominem et animal, et tamen nec homo erit subiectum nec animal praedicatum. Et hoc, quia deficit iste conceptus syncategorematicus ‘est’, quo posito, sine omni alio respectu statim homo erit subiectum et animal praedicatum, et habetur tota propositio. Unde concedo quod tam subiectum quam praedicatum est conceptus relativus rationis, sicut post¹¹ patebit, sed quilibet talis conceptus est quaedam qualitas absoluta, puta actus intelligendi.

Et sicut dictum est de subiecto et praedicato, ita dico de generere et omnibus intentionibus secundis, quia tam genus quam species sunt conceptus relativi, et possunt dici relationes rationis secundum bonum intellectum, sed non sunt relationes distinctae a rebus absolutis. Et ideo tam animal quod est genus potest absolute cognitione incomplexa intelligi et tamen non intelligi esse genus, quam homo qui est species potest absolute intelligi et non intelligi esse species. Et causa est, quia iste conceptus ‘genus’ non tantum significat animal, colorem, corpus, quae sunt genera, sed

54 erit] est DFHZ 55 est] BDEZ, om. cett. 56 conceptus] alicuius B 55 absoluti] realis add. B, scilicet add. DFZ “copulae om. B 57 intelligere] cognoscere DFZ 68 relationes distinctae] respectus distincti DEFHZ 71 et] tamen add. B

¹⁰ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 I, M (Solutio, paulo post initium), B (Contra opinionem, paulo post medium). ¹¹ Cf. *Quodlibet VI*, q. 30, lin. 16-20; q. 28, lin. 44-53.

importat quod illa praedicantur de pluribus differentibus specie.
 75 Et ita iste conceptus 'genus' connotat illa de quibus animal et color et cetera genera praedicantur, quia iste conceptus 'genus' non solum significat illas primas intentiones, quae sunt genera, sed connotat species illorum generum, licet iste conceptus 'animal' vel 'color' non connotat illas species. Et quia non potest sic connotare nisi mediante actu intellectus, ideo 'genus' dicitur relatio rationis, et tamen est qualitas absoluta in anima.

Eodem modo iste conceptus 'species' non solum significat hominem et asinum, quae sunt species, sed connotat quod praedicantur de pluribus differentibus numero, et connotat etiam genus praedicabile de eis.
 85

Et ita breviter potest dici de aliis secundis intentionibus.

[AD INSTANTIAM 3¹²]

Ad aliud dico quod veritas et falsitas propositionis non dicunt parvos respectus rationis, sed sunt conceptus relativi significantes ipsas propositiones, non absolute, sed veritas, sive iste conceptus 'veritas', ultra propositionem quam significat, connotat quod ita sit in re sicut importatur per propositionem; et 'falsitas' importat quod non sit ita in re sicut importatur per propositionem. 'Necessitas' importat quod ita sit in re sicut importatur per propositionem,
 90 et quod non potest aliter esse. 'Contingentia' connotat quod aliter potest esse quam importatur per propositionem, et hoc sine omni respectu rationis.
 95

74 specie] in eo quod quid add. B
 add. DFXYZ

75 animal] corpus add. B

77 sed] etiam

¹² Cf. Ockham, *Quodlibet V*, q. 24, lin. 95-99, lin. 128-143; *Summa Logicae*, I, c. 43 (ed. cit., p. 131, 255-257).

[AD INSTANTIAM 4¹³]

Ad aliud dico quod 'preium' est nomen relativum, et potest dici relatio rationis, quia denarius non dicitur preium nisi per voluntariam institutionem alicuius instituentis, et ita connotat actum voluntatis et actum intellectus ipsius instituentis, sine quo actu nullo modo dicitur preium. Et ideo potest dici relatio rationis.

Per praedicta potest sufficienter responderi ad omnes rationes probantes relationes rationis esse.¹⁰⁵

Ad argumentum principale dico quod contradictoria in proposito verificantur de columna per mutationem animalis, in quo est realiter dextrum et sinistrum, quia ideo columna denominatur dextra vel sinistra, quia situatur ad dextram animalis vel sinistram. Et ideo concedo quod dextreitas importat rem distinctam a columna, quia importat partem dextram animalis.

Et quod¹⁴ accipitur quod dextreitas est relatio rationis, falsum est, quia sine omni actu intellectus et voluntatis dicitur columna dextra vel sinistra, quia stat ad dextram animalis vel sinistram. Et ideo non plus est relatio rationis in columna quam in animali.¹¹⁵

QUAESTIO 30

UTRUM RELATIO REALIS ET RELATIO RATIONIS DISTINGUANTUR

Quod non: Quia relatio realis non importat aliquid extra animam; igitur solum significat res existentes in anima, et per consequens est relatio rationis.⁵

¹³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 35, q. 4 (ed. cit., IV, q. 472, 4 - p. 473, 5); d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 386, 7-9); Scotus, *ibidem*, n. 6 (ed. cit., XXII, p. 372). ¹⁴ Supra, lin. 6.

C o n t r a: Relatio realis et rationis dividuntur ex opposito;
igitur nullo modo coincidunt in idem.

[AD QUAESTIONEM 1]

Ad istam quaestionem, licet relatio rationis non sit vocabulum philosophicum, quia credo quod non invenitur illud vocabulum in philosophia Aristotelis, ponendo tamen propter communia dicta relationem rationis esse aliquid, dico quod relatio realis et rationis distinguuntur.

Quod patet, quia quando sine operatione intellectus res non est talis qualis denotatur esse per relationem vel per concretum relationis, tunc est relatio rationis. Verbi gratia, quia nihil est subiectum nec praedicatum sine operatione intellectus, immo ad hoc quod aliquid sit subiectum vel praedicatum requiritur operatio intellectus, ideo isti conceptus relativi ‘subiectum – praedicatum’ dicuntur relationes rationis.

Similiter quia vox non significat rem nisi per institutionem, quae est operatio intellectus, ita quod si numquam fuisse haec vox ‘homo’ instituta per intellectum ad significandum, non significaret nec esset vox significativa, ideo significatio istius vocis potest vocari relatio rationis.

Et per hoc patet quod hoc nomen ‘homo’, ad hoc quod sit nomen sive vox significativa, non addit ultra istam vocem ‘homo’ respectum rationis, ut aliqui dicunt, sed hoc quod dico ‘nomen’ significat istam vocem ‘homo’ et consimiles, et connotat actum intellectus quo instituebatur ad significandum. Et istis duobus po-

QUAESTIO 30. – 14 non *om.* ABCH 15 denotatur] denominatur BDFZ 23 non]
nihil EH 26 hoc nomen] haec vox EH 28 hoc... dico] quod haec dictio DFZ

QUAESTIO 30. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 385, 17 – p. 386, 6); d. 35, q. 4 (ed. cit., IV, p. 470, 13ss); d. 30, q. 5 (ed. cit., IV, p. 386, 7-20).

sitis, sine omni respectu rationis medio dicitur ista vox ‘homo’ nomen, quia impossibile est quod ista vox ‘homo’ sit et quod actus quo instituitur ad significandum sit, nisi ista vox sit nomen.

Similiter quia nummus non est pretium nisi per voluntariam institutionem, quam volitionem praecedit actus intellectus, ideo potest pretium dici respectus rationis. Et secundum hoc potest salvari dictum Scoti², qui ponit quod relatio rationis potest causari tam per actum intellectus quam voluntatis.

Sed quando res est talis qualis denotatur esse per relationem vel per concretum relationis sine omni operatione intellectus, ita quod operatio intellectus nihil facit ad hoc, tunc potest dici relatio realis, modo supra³ exposito. Exemplum: quia unum album est simile alteri albo sine omni operatione intellectus comparantis vel non comparantis, ideo dicitur similitudo relatio realis. Et eodem modo est de paternitate et aliis.⁴⁵

Ad argumentum principale dico⁴ quod quamvis hoc commune ‘relatio’ secundum intentionem Philosophi sit secunda intentio, et ita secundum eum potest dici relatio rationis, quia nec ipsum nec illa pro quibus supponit sunt relationes sine omni operatione intellectus, tamen secundum veritatem⁵⁰ theologiae est prima intentio et relatio realis, quia licet secundum unam opinionem, quae est Philosophi, relatio non significet aliquam rem creatam extra animam, tamen secundum theologos significat relationes divinas, quae sunt extra animam. Et ideo secundum veritatem est relatio realis et prima intentio, quia⁵⁵

³¹ medio] in esse BCXY ³³ vox] homo add. ADZ ³⁹ denotatur] denominatur BDFZ ⁵⁴ relationes] res DFZ

² Cf. Scotus, *Reportatio Paris.*, I, d. 30, q. un., n. 6 (ed. Vivès, XXII, p. 372). ³ Cf. *Quodlibet VI*, q. 25, lin. 11-14, lin. 18-26. ⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 4 (ed. cit., IV, p. 366, 16 - p. 367, 9); *Summa Logicae*, I, c. 49 (ed. cit., p. 155, 44 - p. 156, 52); *Quodlibet VI*, q. 27, lin. 76-87; q. 25, lin. 18-26.

sine omni operatione intellectus paternitas divina est relatio, et filiatio similiter, quidquid sit de relatione quae est genus. Tamen relationes speciales, puta similitudo, aequalitas et huiusmodi sunt relationes reales et significant et supponunt pro rebus extra animam.

QUODLIBET SEPTIMUM

QUAESTIO 1

UTRUM CREATIO VEL CONSERVATIO DIFERAT REALITER A REBUS ABSOLUTIS

5 Quod sic: Quia¹ creatio est relatio; sed res absoluta non est relatio; igitur etc.

Contra: Si² differt realiter, illa res quae est creatio creatur; aut igitur creatione quae est alia res, aut non; si sic, tunc erit processus in infinitum; si non, eadem ratione standum est in 10 primo.

[AD QUAESTIONEM³]

Respondeo: quia ista quaestio includit difficultatem generalem ad creationem actionem et passionem, et conservationem actionem et passionem, ideo generaliter dico quod nec creatio actio nec 15 creatio passio nec conservatio actio nec conservatio passio dicit aliam rem extra animam a rebus absolutis.

QUODLIBET VII. COD. ABCDEFH.

QUAESTIO 1. – 1 *mg.* A, *om.* BEH 8 *alia*] aliqua AEH 10 *primo*] principio ABCEH
12 *quia*] quod CDFXYZ, *om.* EH 14 *ideo*] ergo DZ, *om.* F 16 *aliam*] aliquam BF
extra animam] aliam B

QUAESTIO 1. – ¹ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 1 A (Tertio). ² Cf. Ockham, ibidem, q. 1 A (Ad finem); q. 2 A (In oppositum, ad finem). ³ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 322, 4–5); *Sent.*, II, q. 1 D (Post medium); q. 2 H (Paulo post medium); qq. 4 et 5 X (Respondetur).

Quod probo unica ratione, quia quando propositio verificatur pro rebus, si tres res vel duae sufficiunt ad veritatem illius propositionis, quarta res superfluit; sed istae duae propositiones 'lapis creatur', 'lapis conservatur' sunt huiusmodi, quod verificantur pro rebus, et ad verificandum istam propositionem 'lapis creatur' sufficit Deus et lapis et primum instans in quo creatur, quia istis positis, impossibile est quin haec sit vera 'lapis creatur'; 20 igitur creatio non est alia res ab istis. Similiter ad verificandum istam propositionem 'lapis conservatur' sufficit Deus et lapis et aliquod instans post instans creationis; 25 igitur conservatio actio vel passio non est alia res ab istis.

[DUBIUM 1]

Sed hic sunt duo dubia: primum est de creatione, quia⁴ videtur quod sit alia res a rebus absolutis, quia Deus et lapis manent, et non manet creatio. Patet hoc post primum instans creationis. Igitur etc.

Praeterea si⁵ hodie ignis generet ignem, et cras Deus adnihilat ignem generatum, et tertio die Deus reparat ignem adnihilatum per creationem, iste ignis tertio die creatur, et prius non per casum; et tamen omnia absoluta quae fuerunt tertio die fuerunt primo die per casum; 35 igitur creatio dicit aliquid praeter res absolutas.

[DUBIUM 2]

Secundum dubium est de conservatione, quia Deus est et lapis similiter, quando lapis non conservatur, distinguendo creationem a conservatione. Patet hoc in primo instanti, quando lapis creatur. Igitur conservatio est aliquid praeter Deum et lapidem.

20 quod] quia EH, et XY 24-27 Similiter... istis *om.* EH

⁴ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 A (Quarto). ⁵ Cf. Ockham, ibidem, q. 2 A (Primo-Secundo); qq. 4 et 5 L (Respondetur).

[AD DUBIUM 1]

45 Ad primum istorum dico⁶ quod creatio lapidis sive activa
sive passiva non significat aliquid positivum distinctum a Deo
et lapide, sed importat et connotat negationem lapidis immediate
praecedere esse lapidis, hoc est, importat quod lapis modo sit et
quod prius immediate non fuit. Et quandocumque sic est, sine
50 omni alio respectu dicitur Deus creare lapidem et lapis creari a
Deo. Et hoc solum est in primo instanti creationis lapidis.

Ad secundum⁷ dico quod tertio die ignis creatur et non in
primo, quia in aliqua parte tertiae diei fuit totaliter nihil, quia
fuit adnihilatus secundum materiam et formam, et post imme-
55 diate fuit. Et ideo fuit creatus, quia immediate in tertio die prius
fuit nihil, et post fuit. Sed in primo die non fuit creatus sed ge-
neratus, quia in primo die non accepit esse secundum se totum per
generationem, quia praesupposita fuit materia generationi.

E t s i d i c i s: ponamus quod solum forma ignis adnihile-
60 tur, et post die tertio reparetur per creationem. Tunc manet ea-
dem materia primo die et tertio, et tamen tertio die creatur et
primo die non:

R e s p o n d e o: tertio die creatur forma ignis, quia tunc
producitur a solo Deo, qui solum agit ad extra per creationem.
65 Primo autem die non producitur a solo Deo sed ab igne; ideo
non creatur.

Unde hoc nomen ‘creatio’, quando solum dicitur de lapide,
ita quod lapis vel ignis solum dicitur creari et non generari, con-
notat quod ignis immediate prius non fuit vel quod ignis imme-
70 diate [prius] nihil fuit, et quod ignis producitur a solo Deo.

48 lapidis] lapidem E 55-56 quia... fuit² om. FXY 69 vel om. ABCEH 70 quod]
post DZ

⁶ Cf. Ockham, ibidem, qq. 4 et 5 L (*Respondetur, post medium*).

⁷ Supra, lin. 33-38. – Cf. Ockham, ibidem, qq. 4 et 5 L (*Respondetur*);
q. 7 H (*Ad septimum*); *Quodlibet II*, q. 8, lin. 31-37; q. 9, lin. 68-71; *Sent.*,
II, qq. 4 et 5 N-O.

[AD DUBIUM 2⁸]

Ad secundum dubium dico quod conservatio sive activa sive passiva non dicit aliam rem a Deo et a lapide, sed sicut creatio lapidis importat ultra Deum et lapidem quod lapis immediate [prius] non fuit, ita conservatio lapidis importat ultra Deum et ⁷⁵ lapidem quod lapis modo est et prius fuit. Et quia hoc non est verum in primo instanti creationis lapidis, ideo tunc non conservatur sed creatur.

Ad argumentum principale dico⁹ quod licet 'creatio' sit nomen relativum, tamen potest significare et supponere pro rebus absolutis. Et ideo de virtute sermonis haec est concedenda 'creatio actio est Deus' et 'creatio passio est lapis'.

QUAESTIO 2

UTRUM QUALITAS DIFFERAT REALITER A SUBSTANTIA

Quod non: Quia¹ rectum, curvum, simum, cavum, triangulum, quadrangulum sunt qualitates de quarta specie; et ideo non differunt a substantia, quia Deus non posset facere corpus sine figura; igitur etc.

Contra: Albedo et nigredo sunt qualitates; et non sunt substantiae, manifestum est; igitur etc.

⁷⁶ prius] non add. BE

QUAESTIO 2. - 3 curvum om. DEFZ 4 triangulum quadrangulum] angulum DFZ
5 ideo om. AEHXY

⁸ Cf. nota 6. ⁹ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 25, lin. 67-71; *Summa Logicae*, I, c. 72 (ed. cit., p. 222, 236 - p. 223, 262).

QUAESTIO 2. - ¹ Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 32, lin. 112-122; Aristot., *Praedicamenta*, cap. 8 (10a 11-24).

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1^{2]}]

Ad istam quaestionem primo dico quod qualitates de tertia specie differunt realiter a substantia. Quod probo, quia impossibile est aliquid transire a contradictorio in contradictorium sine adquisitione et deperditione cuiuscumque rei, ubi non sal-
15 vatur per transitionem temporis et motum localem; sed homo est primo non-albus et postea albus, et iste transitus non salva-
tur per motum localem nec per transitum temporis; igitur albedo distinguitur realiter ab homine.

[CONCLUSIO 2³]

20 Secundo dico quod qualitates de quarta specie, cuiusmodi sunt figura, curvitas, rectitudo, densitas, raritas et huiusmodi, non sunt res distinctae a substantia et aliis qualitatibus sensibilibus.

Quod probo, quia quando propositio verificatur pro rebus, si una res sufficit ad eius veritatem, superfluum est ponere duas.
25 Sed tales propositiones ‘substantia est recta’, ‘substantia est curva’ et huiusmodi verificantur pro rebus; et sola substantia sic vel sic situata sufficit ad eius veritatem, quia si partes substantiae secun-
dum lineam rectam disponantur et non moveantur localiter nec augmententur nec diminuantur, contradictio est quod primo
30 substantia sit recta et post curva. Igitur rectitudo vel curvitas nihil addit super substantiam et partes eius. Unde si Deus per

15 et] vel DFXYZ
31 super] supra BEH

17 transitum] transitionem XY

24 duas] plures BEH

² Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 4 D (Ad medium); *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 328, 13-19); *Summa Logicae*, I, c. 55 (ed. cit., p. 180, 14-16).

³ Cf. Ockham, *ibidem*, c. 55 (ed. cit., p. 180, 16-19); *Sent.*, IV, q. 7 D (Paulo post initium); *Expositio in lib. Praedicamentorum Aristot.*, cap. 14, § 10 (ed. cit., II, p. 282, 2 - p. 285, 62); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 44 (cod. cit., ff. 68v-69r), qui opinionem Ockham impugnat.

potentiam suam absolutam separat a substantia situata secundum lineam rectam omne accidens tam absolutum quam respectivum, et partes illius substantiae in eodem situ conserventur, adhuc illa substantia erit recta sicut prius. Igitur etc.

35

Sed hic est unum dubium: quomodo scitur quod qualitas est alia res a substantia, et quomodo non?

Respondeo⁴ quod quando aliqua praedicabilia possunt successive verificari de eodem —, quae non possunt simul de eodem verificari —, propter solum motum localem, tunc non oportet quod illa praedicabilia distinctas res significant. Huiusmodi sunt ‘curvum’, ‘rectum’ et huiusmodi. Nam quando aliquid est rectum, si postea nulla alia re adveniente, partes ipsius per motum localem approximentur, ita quod minus distent quam prius, illud dicitur curvum; et ideo curvitas et rectitudo non important alias res a rebus rectis et curvis. Similiter est de figura, quod per solum motum localem aliquarum partium potest aliquid fieri diversae figurae. Mirabile⁵ enim esset si quotienscumque partes substantiae mutarentur localiter, totiens acquirerent novas qualitates et perderent.

50

Sed sic non est de albedine et nigredine, quia non per hoc solum quod partes alicuius moventur localiter, fit album vel nigrum, calidum vel frigidum; et ideo omnia talia important res distinctas a substantia.

Ad argumenta principalia, patet ex dictis.

55

⁴⁴ distent] nunc add. DFZ ⁴⁷ quod] quia EH ⁴⁹ substantiae om. CDFXYZ
⁵² fit] mutatur DFZ ⁵²⁻⁵³ album... nigrum] B, om. ACEHXY, res de albedine in nigredinem similiter DFZ ⁵³ vel om. DFZ

⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 55 (ed. cit., p. 180, 20 - p. 181, 35). ⁵ Cf. Ockham, *Sent.*, IV, q. 7 D (Paulo post medium).

QUAESTIO 3

UTRUM ACTIO VEL PASSIO
DIFFERAT REALITER A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ res absoluta dicitur agens; actio autem non est nec dicitur agens; igitur etc.

Contra: Pluralitas² non est ponenda sine necessitate; sed hic non est necessitas; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM³]

Ad istam quaestionem dico quod nec actio nec passio differt realiter a rebus absolutis.

Quod probo primo, quia si sit alia res, quaero utrum sit per se stans aut alteri inhaerens. Si primo modo, tunc est substantia, et habetur intentum. Si secundo modo, tunc aut actio inest agenti aut patienti. Si primo modo, tunc omne agens et omne movens vere reciperet novam rem in se quandocumque ageret vel moveret. Et ita corpus caeleste et intelligentia continue reciperent novas res in agendo, et ita Deus in agendo reciperet novam rem in se. Si actio sit in paciente, tunc illa res non denominatur agens formaliter sed patiens. Similiter tunc patiens semper ad minus reciperet in se tres res, puta actionem, passionem et qualitatem absolutam, quod videtur absurdum.

QUAESTIO 3. – 16 intelligentia] intelligentiae BEH 18 res] re BC, rem A 18-19 denominatur] denotaretur DFZ

QUAESTIO 3. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 57 (ed. cit., p. 184, 14-29). ² Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 322, 8-10).

³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 57 (ed. cit., p. 184, 35 - p. 185, 69); *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 322, 4-23; *Expositio Physicorum Aristot.*, III, t. 21 (cod. cit., ff. 133va-134rb)).

Si dicas quod non sequitur quod Deus reciperet novas res, quia non est simile de Deo et aliis, creaturis, contra: si Deus nihil recipiendo vere et realiter agit, et per consequens est ibi actio sine tali re media, igitur frustra ponitur talis res in alio 25 agente, cum possit vere et realiter esse agens sine tali alia re.

Praeterea illa res quae ponitur actio aut est causata aut non causata. Si non est causata, igitur est Deus. Si est causata, quaero a quo. Non nisi ab agente; igitur agens producit illam rem. Tunc hoc dato, quaero de productione illius rei sicut prius. Et erit 30 processus in infinitum, vel stabitur [in hoc] quod una res producitur sine omni re media. Et eadem ratione standum est in primo.

Praeterea omnem rem quam producit Deus mediante causa secunda, potest per se immediate producere; igitur illam rem 35 quae ponitur actio, quando ignis agit in lignum, potest Deus producere immediate sine hoc quod ignis agat. Quo facto quaero: aut ignis agit aut non. Si sic, igitur ignis agit et tamen solus Deus agit. Si ignis non agit, contra: in igne est actio formaliter et subiective existens, et per consequens vere denominatur ab ista 40 actione. Igitur ignis vere agit. Et ita ignis agit et non agit, quod est impossibile.

Praeterea quando propositio verificatur pro rebus, si tres [res] sufficiunt ad eius veritatem, non oportet ponere quartam; sed ista propositio 'ignis agit in aquam' verificatur pro rebus, et 45 ad eius veritatem sufficit ignis et aqua et calor productus in aqua ad praesentiam ignis, ita quod nisi ignis esset praesens aquae, non produceretur ibi calor naturaliter sine omni respectu medio, tunc ignis vere diceretur agens et aqua patiens et calor effectus productus; igitur nulla alia res requiritur ad veritatem talium 50 propositionum.

25 res om. ACDFZ 26 alia] media DFZ 32 omni] alia add. B 48 medio] et
add. XY 49 diceretur] BEH, dicetur cett.

[INSTANTIA 1⁴]

Sed contra: impossibile est transire de contradictorio in contradictorium sine omni mutatione. Sed ignis producendo ignem
 55 in aqua, in primo instanti in quo ignis generatur, ignis vere agit in materiam et materia vere patitur recipiendo formam ignis; et post illud instans nec materia patitur nec ignis agit; igitur est ibi aliqua mutatio. Sed nihil novum adquiritur, igitur aliquid praecedens corrumpitur, et non nisi actio vel passio. Et non cor-
 60 rumpitur aliquid absolutum, igitur respectus. Igitur actio et passio sunt respectus.

[INSTANTIA 2⁵]

Praeterea quando propositio verificatur pro rebus, si paucae non sufficiunt, plures oportet ponere; sed ista propositio ‘ignis
 65 agit’ verificatur pro rebus, et res absolutae non sufficiunt ad verificandum eam, quia possunt omnia absoluta fieri a solo Deo, et tunc non erit haec vera ‘ignis agit’; igitur etc.

[AD INSTANTIAM 1⁶]

Ad primum istorum dico quod aliter est dicendum de agente
 70 non conservante et aliter de agente conservante. Nam loquendo de agente non conservante, tunc talis transitus salvatur per solam transitionem temporis. Quia actio quae non est conservatio im-

55 aqua] aquam DFHXYZ 61 respectus] distincti etc add. DFZ 71 talis transi-
 tus] talis EH, om. DFZ 72 quae] quando DFZ

⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 320, 8-16). Exemplum de igne et aere in *Scripto* adhibitum, pro hac quaestione negligenter mutatum esse videtur, non omnibus mutandis rite mutatis.

⁵ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 1, art. 4 (cod. cit., f. 63rb: *Responsio propria*); Ps.-Campsall, *Opus* cit., cap. 45 (cod. cit., f. 71r-71v). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 331, 17 - p. 333, 9).

portat hoc totum, quod ad praesentiam istius ignis ad aquam sequitur calor in aqua, qui non esset in ea nisi ignis esset praesens aquae, et quia post primum instans in quo ponitur forma ignis,⁷⁵ si agens destrueretur, nihil minus esset forma ignis in materia aquae, ideo tunc propter transitionem temporis dicitur ignis non agens qui prius erat agens.

Similiter quia passio quae non est conservatio passiva dicit hoc totum, quod materia nunc habet aliquam formam ad praesentiam ignis quam prius immediate non habuit, post primum instans, ex hoc quod tempus transit, sine omni alio addito, sequitur quod haec sit falsa 'hoc passum patitur ab hoc agente' et quod haec sit vera 'hoc passum non patitur ab hoc agente'. Sicut sola transitio temporis sufficit ad verificandum primo istam⁸⁵ 'Sortes est in a' et postea istam 'Sortes non est in a'.

Sed de agente conservante non possunt talia contradictoria verificari nisi propter destructionem effectus.

Et si quaeras utrum actio et passio transeunt post primum instans, respondere quod sic, sub isto intellectu:⁹⁰ quod est agens cessat esse agens, et quod est vel fuit patiens cessat esse patiens. Et iste intellectus est verus. Et sub isto intellectu potest concedi quod potentia materiae corrumpitur vel privatio corrumpitur in adventu formae, non quod aliquid ibi vere corrumpatur, sed quia materia cessat esse in potentia vel cessat esse⁹⁵ privata, hoc est, incipit habere formam⁷.

75 ponitur] producitur DFZ 76 si] tunc add. DFZ 77 propter] per DEFHZ,
post B 82 transit] transiit DFZ 93-94 vel... corrumpitur om. A 93 privatio]
materiae add. DFZ 94 ibi] ABC, om. cett. 95 quia] quod DEFZ

⁷ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, I, t. 80 (cod. cit., ff. 105vb-106ra).

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum frequenter prius⁸ dictum est. Ideo nunc transeo.

Ad argumentum principale dico⁹ quod logice
loquendo, actio vere est agens, quia vere et realiter supponit pro
agente.

QUAESTIO 4

UTRUM PRAEDICAMENTUM ACTIONIS ET PASSIONIS
COMPONANTUR EX CONCEPTIBUS

Quod non: Quia¹ praedicamentum utrumque praedi-
catur de rebus; igitur componitur ex rebus.

Contra: Ista praedicamenta componuntur ex signis na-
turaliter significantibus res; sed conceptus sunt huiusmodi; igi-
tur etc.

[AD QUAESTIONEM 2]

Ad istam quaestionem dico quod secundum intentionem Phi-
losophi omnia verba mentalia activa, quae sunt conceptus, sunt
in praedicamento actionis, et omnia verba mentalia passiva sunt
in praedicamento passionis, sive illa verba significant substantias
sive qualitates, quia Aristoteles nominat ubique ista praedi-
menta per talia verba, sicut patet in *Praedicamentis*³. Et cum
eo concordat Damascenus in *Logica*⁴ sua.

⁸ Cf. *Quodlibet I*, q. 5, lin. 71-112; *Quodlibet VI*, q. 12, lin. 100-106.

⁹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 57 (ed. cit., p. 185, 73-74; p. 184, 14-29).

QUAESTIO 4. – ¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 3 (cod. cit., f. 66rb: Ad quaestionem); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 45 (cod. cit., f. 71v).

² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 58 (ed. cit., p. 187, 26 - p. 188, 29; p. 187, 1-6); c. 57 (ed. cit., p. 183, 4 - p. 184, 21); c. 58 (ed. cit., p. 187, 9-13). ³ Cf.

Aristot., *Praedicamenta*, capp. 4 et 9 (1b 25 - 2a 4; 11b 1-7). ⁴ Cf. Damascenus, *Dialectica*, versio R. Grossatesta, capp. 20 et 36 (ed. Colligan, pp. 19 et 38ss), capp. 36 et 52 (PG 94, 602 CD et 639).

Unde praedicamentum actionis non est nisi quaedam ordinatio verborum activorum importantium quod aliquis facit vel agit aliquid, ita quod unum verbum de alio verbo vere praedicatur cum hoc pronomine ‘qui’ addito, sic dicendo ‘qui calefacit agit’, ‘qui frigefacit agit’.²⁰

Et si talia verba essent in usu, et participia et nomina eis correspondentia pro eisdem supponerent, sicut omnino idem significant, tunc ‘agens’ et ‘actio’ supponerent pro eodem. Et tunc de virtute sermonis debet concedi quod actio est res absoluta sicut agens, et quod sicut agens est substantia, ita actio est substantia. Tamen substantia est contingenter actio, sicut est contingenter agens.

Et eodem modo de virtute sermonis passio est substantia quae patitur, sicut videtur dicere *Damascenus* in *Logica* sua.³⁰ Unde dicit⁵: «Facere autem et pati substantia quaedam est taliter operans vel patiens».

Ad argumentum principale dico⁶ quod neutrum praedicamentum praedicatur de rebus sed de conceptibus rerum.³⁵

QUAESTIO 5

UTRUM PRAEDICAMENTUM ‘QUANDO’ IMPORTET REM DISTINCTAM A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ acceptis duobus individuis eiusdem rationis et in omnibus similibus, nisi quod unum fuit ante aliud,⁵

QUAESTIO 4. – 18 aliquis] aliquid BCXY 19 verbo om. ABDFZ 21 qui... agit om. EF 23 eisdem] eis DFZ 29-30 quae patitur om. BCXY 30 sicut] patiens et hoc add. CXY 32 operans] agens DFZ

⁵ Cf. *Damascenus*, ibidem, versio R. Grossatesta, cap. 36 (ed. cit., p. 38), cap. 52 (PG 94, 639 A). ⁶ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 187, 7-9).

QUAESTIO 5. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 320, 17-22).

verum est dicere quod unum est antiquius alio; igitur unum habet aliquid quod aliud non habet, et non nisi respectum importatum per 'quando'; igitur 'quando' importat talem respectum.

C o n t r a: Secundum² omnes, cuiuslibet respectus operatur ponere aliquem terminum et, sicut patet, non potest poni aliquis terminus istius respectus 'quando' nisi tempus; sed tempus multorum quae vocantur 'quando' est praeteritum; et per consequens non terminat talem respectum realem.

Ad istam quaestionem **p r i m o** dicam quod 'quando' non est talis parvus respectus distinctus a rebus absolutis; **s e c u n d o**, dicam ex quibus componitur praedicamentum 'quando'.

[PRIMUS ARTICULUS]

Circa primum dico³ universaliter quod 'quando' non est aliquis respectus distinctus a rebus absolutis.

20

[PROBATIO 1⁴]

Quod probo multipliciter: primo sic: quia si 'quando' sit talis res inherens rei temporali, cum non plus debeat poni talis res respectu unius temporis quam respectu alterius, igitur respectu temporis futuri erit talis res. Consequens falsum, quia si aliqua talis res sit in isto homine qui erit cras, sine qua non potest dici quod erit cras, sicut non potest aliquid esse album sine albedine, igitur respectu cuiuslibet instantis illius temporis in quo erit. erit aliqua talis res in isto homine. Et cum ista instantia sint infi-

QUAESTIO 5. – 12 vocantur] notantur DFZ 19 aliquis] talis EXY, talis add. C
22 res] respectus DEFZ 23 res] respectus DEFXYZ, om. H respectu¹ om. DFZ respectu²
om. CDFXYZ 24 res] respectus DEFHZ 27 illius] alicuius DFZ 28 erit]
om. BEXY, est CF

² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 323, 1-5). ³ Cf. Ockham,
ibidem (ed. cit., IV, p. 322, 4-5). ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 59
(ed. cit., p. 188, 12 - p. 189, 25).

nita, sequitur quod in puerō qui nascetur cras, erunt tot res quot sunt futura tempora in quibus erit, et quot sunt instantia futura in 30 quibus erit. Et ita in illo puerō erunt infinitae res. Similiter in homine qui fuit in infinitis temporibus et in infinitis instantibus, erunt derelictae tales res infinitae.

Et si dicas quod illa instantia non fuerunt in actu, contra: aut aliquod instans umquam fuit in actu aut nullum. 35 Si nullum, igitur nihil est instans. Si aliquod, et non plus unum quam reliquum, igitur infinita fuerunt in actu.

[PROBATIO 2⁵]

Secundo, quia de omni re contingit determinate dicere quod est vel non est. Accipio tunc illam rem quae debet derelinqui ex 40 adiacentia crastinae diei. Tunc in isto homine vel est determinate talis res quae vocatur quando de futuro, vel non est in isto homine. Si est in ipso, igitur haec est determinate vera 'iste homo erit cras'. Si non est in eo, igitur sua opposita est determinate vera, scilicet quod iste homo non erit cras. Quod est contra 45 Aristotelem⁶, qui in futuris contingentibus negat veritatem determinatam.

[PROBATIO 3⁷]

Tertio, quia quaero: aut in isto homine est talis respectus respectu crastinae diei aut non est in eo. Si est in eo talis respectus, tunc arguo: sequitur formaliter 'talis respectus respectu crasti-

30-31 et... erit *om.* XY in²...erit *om.* DFZ 33 erunt derelictae] essent DEFZ

34 illa instantia] omnia illa DEFZ 37 fuerunt] erunt DFHZ 41 adiacentia] adventu DFZ, temporis add. CXY 45 iste] vere AD 50 respectu *om.* DFZ

⁵ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 189, 26-32). ⁶ Cf. Aristot., *Prihermenias*, cap. 9 (18a 28 - 19b 4). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 189, 33-36); *Tractatus de Praedestinatione* (ed. cit., II, p. 515, 208-212); *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 323, 13 - p. 324, 13); *Summa Logicae*, I, c. 59 (ed. cit., p. 189, 37 - p. 190, 59).

nae diei est in isto homine, igitur iste homo erit cras', sicut sequitur formaliter 'in isto homine est albedo, igitur iste homo est albus'.

55 Et ultra arguo: omnis propositio vera de praesenti, quae non dependet ex aliquo futuro, habet aliquam propositionem de praeterito necessariam. Sicut si haec sit vera nunc 'Sortes sedet in *a* die', post *a* haec erit semper necessaria 'Sortes sedebat in *a* die'. Igitur si haec sit vera nunc 'ista res quae est "quando" respectu 60 crastinae diei est in Sorte, propter quod Sortes est determinate futurus cras', post illud instans haec erit semper necessaria 'ista res quae est "quando" fuit in Sorte'. Et ita post illud instans haec erit semper necessaria 'Sortes fuit futurus cras'. Et per consequens Deus non potest facere quin Sortes sit cras, quia hoc⁸ solo priva- 65 tur Deus, ingenita facere quae facta sunt.

Si⁹ autem ista res quae est 'quando' respectu diei crastinae non sit in Sorte, ita quod haec propositio de praesenti sit determinate vera, cum eius veritas non dependeat ex aliquo futuro, haec erit semper necessaria 'ista res non fuit in Sorte', et sequitur 70 formaliter 'ista res non fuit in Sorte, igitur Sortes non fuit futurus in die crastina', sicut sequitur 'albedo non fuit in Sorte, igitur Sortes non fuit albus'. Et antecedens est necessarium, posita hypothesi, igitur consequens est necessarium. Et per consequens Deus non potest continuare vitam Sortis usque ad diem 75 crastinam. Et ita omnia quae eveniunt de necessitate eveniunt, et nihil a casu nec a fortuna.

Conformatur: sicut propositio vera determinate de praesenti habet aliquam propositionem de praeterito necessariam, ita propositio falsa de praesenti quae non dependet ex futuro habet aliquam de praeterito impossibilem. Sicut si haec sit modo falsa

56 aliquo] aliqua de CXY, de add. AD . habet] habebit DFXYZ 58 sedebat] sedit
CXY, sedebit AZ 61-63 ista... necessaria om. CEFH 65 quae] utique add. CXY

⁸ Cf. Aristot., *Ethica Nicom.*, VI, c. 2 (1139b 10-11).

⁹ Supra, lin. 50.

'Sortes est in *a*', haec semper post *a* erit impossibilis 'Sortes fuit in *a*'. Igitur si haec sit modo determinate falsa 'ista res quae est "quando" respectu diei crastinae est in Sorte', ista semper post erit impossibilis 'ista res fuit in Sorte', et per consequens ista semper erit impossibilis 'Sortes fuit futurus'. Et tunc quaero: aut ⁸⁵ Sortes potest esse cras aut non. Si sic, igitur Sortes potest esse cras sine tali respectu. Similiter tunc haec non est impossibilis 'Sortes fuit futurus cras' sed necessaria, quia eius de praesenti est determinate vera. Et ita Sortes necessario erit cras. Aut Sortes non potest esse cras, et tunc impossibile est Sortem esse cras. Et ⁹⁰ ita nullum esset futurum contingens sed omnia de necessitate evenirent.

Conformatur, quia si 'quando' sit talis res, tunc sicut impossibile est aliquid esse calidum sine calore, ita impossibile est rem temporalem esse futuram sine tali re. Consequens est ⁹⁵ falsum, quia haec est vera 'Antichristus erit ante diem iudicii', et tamen in Antichristo, cum sit nihil, non est talis res.

Si dicas quod ex tempore futuro non derelinquitur talis res, antequam res temporalis fuerit in illo tempore. Et ideo nec Antichristus nec Sortes nunc existens non habet talem rem ¹⁰⁰ derelictam ex tempore futuro:

Contra: si sine tali re vere ista res erit cras et in omni tempore futuro, eadem ratione sine tali re vere ista res fuit in tempore praeterito, et nunc est; igitur frustra ponitur talis parva res. ¹⁰⁵

[PROBATIO 4¹⁰]

Quarto, quia nullam contradictionem includit quod Deus conservet Sortem, qui fuit heri, sine tali respectu per quem dicitur fuisse heri, quia potest per potentiam suam absolutam Sor-

95 re] respectu DEFZ, om. AB 100 nec¹ om. ABCHXY nec Sortes om. XY nunc]
nec C, non XY, om. E existens] existentes DFZ non om. FZ habent] habent DFZ

¹⁰ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 190, 60-72).

110 tem conservare et illam rem destruere. Ponatur igitur in esse. Et tunc quaero: aut iste homo fuit heri aut non. Si sic, igitur Sortes vere fuit heri sine tali re, et per consequens per illam rem non dicitur Sortes fuisse heri, quod est propositum. Si Sortes non fuit heri, contra: per positum haec fuit heri vera ‘Sortes est hodie’; 115 igitur post haec de praeterito semper est necessaria ‘Sortes fuit heri’, ita quod Deus non potest facere quin Sortes fuit heri, ex quo fuit.

Ideo dico quod ‘quando’ non est talis respectus sicut homines ponunt communiter¹¹.

120

[SECUNDUS ARTICULUS¹²]

Circa secundum dico quod praedicamentum ‘quando’ componitur ex abverbii vel aliis terminis abverbii aequivalentibus, per quae convenienter respondetur ad quaestionem factam per hoc interrogativum ‘quando’. Et ideo semper nominat Aristoteles¹³ illud praedicamentum per hoc interrogativum ‘quando’ et non aliter, quia non habemus nomina specialia ad omnia illa per quae respondetur ad talem quaestionem. Et ideo hoc praedicamentum non importat aliquam rem distinctam a substantia et qualitate, sed importat substantiam et qualitatem adverbialiter et 130 non nominaliter.

Sed dubium¹⁴ est quomodo potest salvari transitus a

111-112 Sortes *om.* EFH 112 *re] respectu DFZ .. illam] talem DEFHZ .. rem] respectum DFZ 115 *haec] hoc illa DZ, haec illa F est] erit DFZ, fuit H 116 *fuit] fuerit DEFHZ 117 *fuit] heri add. E 118 *respectus] res CEXY 118-119 *sicut.. communiter *om.* CXY 119 *ponunt] putant DFZ 124 *interrogativum] adverbium DFZ 125 *interrogativum] adverbium DFZ*********

¹¹ Cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 3 (cod. cit., f. 66ra); Ps.-Campsall, *Opus cit.*, cap. 46 (cod. cit., ff. 75v-76r). ¹² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 188, 2-11). ¹³ Cf. Aristot., *Praedicamenta*, capp. 4 et 9 (1b 26-27; 2a 2; 11b 10-11). ¹⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 321, 17 - p. 322, 1).

contradictorio in contradictorium, puta quod nunc est haec vera
'Sortes fuit heri', et heri non fuit vera.

R e s p o n d e o¹⁵ quod salvatur per transitionem temporis,
nam ex hoc quod tempus transit cui iste coexistebat, dicitur Sor-¹³⁵
tes nunc fuisse heri, et prius non.

A d a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e dico¹⁶ quod 'qua-
ndo' non importat respectum talem sicut homines imaginantur,
sed importat coexistere vel coexstisset vel quod coexistet cum
tali tempore. Et ex tali coexistentia rei cum tempore non plus¹⁴⁰
derelinquitur aliqua res in re temporali quam in angelo derelin-
quitur aliqua res ex hoc quod coexistebat mihi, vel ex hoc quod
fui in villa vel in ecclesia.

Et quando dicitur¹⁷ quod ille qui est antiquior habet aliquid
quod aliis non habet, respondeo: 'habere' duplíciter accipitur:¹⁴⁵
u n o m o d o sicut subiectum habet accidens. Et sic falsum est
assumptum. A l i o m o d o , quia coexistebat maiori tempori.
Et sic [non] habet aliquid quod aliis non habet, quia habere plu-
res annos non est habere aliquid in se formaliter, sed tantum
coexstisset pluribus annis.¹⁵⁰

Sic igitur dico¹⁸ quod praedicamentum 'quando' componi-
tur ex talibus adverbiiis 'heri', 'hodie', 'cras', 'pridie', et sic de
omnibus adverbiiis per quae convenienter respondeatur ad istam
interrogationem 'quando'.

133 heri^{2]}] prius DFZ 135 transit] transiit E 143 fui] fuit EH 147 quia]
quod EFHXY

¹⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 331, 12-15). ¹⁶ Cf. Ockham,
ibidem (ed. cit., IV, p. 333, 10-22). ¹⁷ Cf. supra, lin. 6-7. ¹⁸ Cf.
Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 59 (ed. cit., p. 188, 2-5).

QUAESTIO 6

UTRUM 'UBI' IMPORTET REM DISTINCTAM A REBUS ABSOLUTIS

Quod sic: Quia¹ per motum localem vere aliquid adquiritur; sed nullum absolutum adquiritur per motum localem; igitur respectus.

Contra: Omnia² possunt salvari per absoluta; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1³]

Ad istam quaestionem dico breviter quod non. Quod probo primo, quia non est ponendus talis respectus nisi propter motum localem, quia scilicet oportet per omnem motum localem aliquid adquiri vel deperdi; sed propter hoc non oportet ponere, quia ultima sphaera movetur localiter, et tamen nullum novum 'ubi' adquirit, quia non est aliquod corpus circumscribens ultimam sphaeram quod possit esse terminus illius respectus; igitur etc.

Et si dicas quod ultima sphaera habet diversum respectum ad centrum, quia terra quiescit in medio, circa quod medium movetur ultima sphaera:

Contra: ex isto habetur propositum, quod motus localis potest esse sine acquisitione talis 'ubi', quia manifestum est

QUAESTIO 6. – 10 propter] per CXY 11 quia... localem om. XY || scilicet oportet om. DFZ 12 adquiri... deperdi] adquiritur vel deperditur DXYZ 18 circa quod] AEH, ita quod circa cett. 18-19 medium] eam DFZ 20 quod] quia ABEH

QUAESTIO 6. – ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 320, 23-25). ² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 322, 8-10). ³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 324, 14 - p. 325, 14); *Sent.*, II, q. 2 G (Ad finem); *Summa Logicae*, I, c. 60 (ed. cit., p. 191, 11-18).

quod caelum non est in terra sicut in loco. Igitur non est ibi tale 'ubi'.

Praeterea si totum caelum esset continuum cum contento, et esset praecise unum corpus, sicut posset Deus facere, adhuc posset Deus circulariter movere illud corpus, et tamen tunc nihil quiesceret; igitur etc.²⁵

Praeterea si Deus faceret unum corpus sine omni loco, adhuc posset illud corpus movere, et tamen nihil tunc quiesceret nec esset aliquod 'ubi' adquisitum.³⁰

Praeterea si sic, tunc non solum totum caelum sed quaelibet pars haberet tale 'ubi', et per consequens tot essent talia 'ubi' in caelo quot partes in caelo, vel erit unus respectus totalis extensus ad extensionem caeli.

Praeterea non includit contradictionem quod Deus destruat illum respectum, non destruendo locum nec corpus locatum, nec transferendo locum nec locatum de loco ad locum. Quo facto quaero: aut illud corpus est in hoc loco aut non. Si sic, et non habet talem respectum, igitur locatum est in loco sine tali respectu, et per consequens frustra ponitur. Si non est in eodem loco quo prius fuit, et nihil est corruptum, igitur aliquid est motum localiter, quod est contra positum.³⁵

[CONCLUSIO 2⁴]

Secundo dico quod praedicamentum 'ubi' componitur ex adverbiis loci, per quae convenienter respondetur ad quaestio-⁴⁵ nem factam per hoc adverbium 'ubi', ut 'ibi', 'hic', 'illic', 'intus', 'foris' et cetera adverbia localia.

Ad argumentum principale dico⁵ quod aliquid

³⁰ ubi] tunc add. DFZ

³⁷ nec] vel AXY

³⁹ tali] omni B

⁴ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 191, 6-8). ⁵ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 330, 8 - p. 331, 3; p. 333, 23-25).

potest esse alicubi, ubi prius non fuit, propter solum motum localis sine omni acquisitione vel deperditione cuiuscumque respectus, quia ex hoc ipso quod aliquid movetur localiter et fit praesens alicui loco, ita quod nihil est medium inter ipsum et locum, dicitur ipsum esse alicubi ubi prius non fuit.

S i d i c i s quod in omni motu aliquid adquiritur mobili vel deperditur ab eo, **r e s p o n d e o :** nego illud. Immo sufficit quod adquiratur locus vel deperdatur, qui non est subiective in locato. Et hoc est speciale in motu locali.

E t s i d i c i s quod locus non adquiritur alicui nisi informet ipsum, **r e s p o n d e o :** nego illud, quia locum adquiri alicui non est aliud quam per motum localis fieri quod nihil sit medium inter corpus locatum et locum. Aliquando etiam potest esse motus localis sine acquisitione cuiuscumque informantis vel non informantis, sed sufficit quod si esset aliquis locus circumstans, quod tunc adquireretur locus. Exemplum est de ultima sphaera, quia per hoc quod movetur localiter, nihil adquirit. Tamen si esset aliquis locus quietus circumstans illam sphaeram, tunc adquireret locum. Sed de facto nullum locum de novo adquirit, et tamen dicitur moveri localiter.

QUAESTIO 7

UTRUM POSITIO VEL HABITUS IMPORTENT RESPECTUS DISTINCTOS A REBUS ABSOLUTIS

Q u o d s i c : Quia¹ sessio et statio vere sunt in re, et non sunt idem realiter; igitur sunt distincta. Non absoluta, quia tunc

50 vel] et AB, ac DFZ

62 esse] fieri DFZ

66 quietus] quietis EH, ei XY, om. F

QUAESTIO 7. –¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 320, 26 – p. 321, 5).

quandocumque aliquis homo staret, postquam sedit, vere adquireret unum absolutum et perderet aliud, quod falsum est; igitur sunt distincti respectus.

Praeterea de² habitu apparet idem, quia aliquis dicitur modo habere habitum quem prius non habuit; igitur aliquid¹⁰ illi subiective adquiritur, et non nisi respectus; igitur etc.

Contra: Pluralitas³ non est ponenda sine necessitate.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1⁴]

Respondeo primo quod positio non dicit aliam rem a rebus¹⁵ absolutis. Cuius ratio est, quia quando aliqua praedicabilia possunt successive verificari de aliquo propter solum motum localem, quae non possunt simul verificari de illo, non oportet quod illa praedicabilia importent res distinctas a rebus absolutis. Sed per solum motum localem sine omni respectu medio potest de²⁰ non-sedente fieri sedens, quia aliter partes applicantur ad invicem seipsis sine omni alio, quando sedet et quando stat, et plus distat una pars ab alia uno tempore quam alio propter maius corpus medium uno tempore quam alio. Igitur etc.

Et ideo dico quod positio quae est praedicamentum non significat rem distinctam a rebus absolutis, sed significat quod partes rei absolutae sic vel sic situantur et approximantur, quia ex hoc ipso quod aliquis est erectus, ita quod tibiae non incurvantur nec partes tibiarum approximantur, dicitur homo vel animal stare; quando autem partes curvantur, dicitur sedere.³⁰

QUAESTIO 7. – 6 sedit] sederet DEFHZ 9 quia] quod EFH 11 illi] ibi CHXY
adquiritur] quod prius non habuit add. DFZ 16 quando] quandocumque DEFHZ
17-18 localem] sine omni respectu medio add. DFZ 20 potest] quis add. E 23-24 pro-
pter... alio om. EXY 25-26 significat] connotat DEFZ

² Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 321, 6-8). ³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 322, 9-10). ⁴ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 55 (ed. cit., p. 180, 21-24); *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 331, 5-9); *Summa Logicae*, I, c. 61 (ed. cit., p. 191, 2 - p. 192, 7).

[CONCLUSIO 2⁵]

Secundo dico quod in isto praedicamento sunt ‘sedere’, ‘iacere’, ‘curvari’ et similia, quae non possunt competere nisi quanto, cuius partes possunt diversimode approximari, propter quam
 35 diversam approximationem praedicabilia contraria sive incompossibilia possunt eidem successive competere.

[CONCLUSIO 3⁶]

Tertio dico quod habitus qui est praedicamentum non dicit aliquam rem distinctam a rebus absolutis. Quod probo, quia
 40 accipio aliquem calceatum. Possibile est quod Deus destruat illum respectum qui vocatur habitus, non destruendo caligam nec tibiham, nec movendo ista localiter. Hoc posito quaero utrum est calceatus vel non. Si sic, habetur propositum. Si non, et nihil absolutum est corruptum, igitur aliquid est motum localiter, quia
 45 impossibile est quod aliquis sit primo calceatus et post discalceatus, nisi propter corruptionem alicuius absoluti vel propter motum localem alicuius absoluti. Ideo dico quod ex hoc solo dicitur aliquis calceatus, et sic de aliis, quia talis res, puta caliga vel caputium, sibi modo applicatur et prius non.

50 Unde habitus qui est praedicamentum importat quod una res sit circa aliam, quae est mobilis ad motum ipsius nisi contingat impedimentum. Quae res non est pars illius rei habituatae nec est simul cum illa re, sed distinguitur loco et situ a re habituata.

33 curvari] curvare DFZ, om. CXY

40 illum] tales CXY

47 solo] solum DFZ

51 ipius] alterius ipius B, alterius DFZ

52 habituatae] habitae BDFZ

53 simul] simili DFZ

situ] subiecto DFZ

habituata] habita B

⁵ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 192, 8-12). ⁶ Cf. Ockham, ibidem, c. 62, c. 60 (ed. cit., p. 192, 2-4; p. 191, 11-18); *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 326, 22 - p. 327, 2); *Summa Logicae*, I, c. 62 (ed. cit., p. 192, 4-7).

[CONCLUSIO 4⁷]

Quarto dico quod in isto praedicamento ponuntur talia: 'ar- 55
matum esse', 'calceatum esse' et sic de aliis.

A d p r i m u m a r g u m e n t u m p r i n c i p a l e d i c o ⁸
quod sessio et statio possunt stare pro conceptibus, et sic non
sunt in re. Vel possunt stare pro rebus, et sic concedo quod sunt
in re, quia tunc non denotatur nisi quod partes animalis et cor- 60
pora eorum sic ordinata sunt in re. Et ista non sunt idem, sed
distincta absoluta diversimode ordinata.

A d a l i u d d i c o ⁹ quod ille transitus de contradictorio in
contradictorium potest sufficienter salvari per motum localem
sine omni respectu. 65

QUAESTIO 8

UTRUM UNITAS UNIVERSI VEL APPROXIMATIO CAUSARUM
VEL DISTANTIA RERUM IMPORTENT RESPECTUS
DISTINCTOS A REBUS ABSOLUTIS

Q u o d s i c: Quia ¹ unitas universi est in ordine partium 5
ad se invicem et ad primum ens, sicut unitas exercitus est in or-
dine partium exercitus inter se et ad ducem. Sed illa unitas non
est res absolutae, quia res absolutae possunt esse et non sic facere

61 eorum] eis AC

QUAESTIO 8. - 8 absolutae!] absoluta BDEFZ

⁷ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 192, 7-8). ⁸ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 334, 1-7). ⁹ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., IV, p. 334, 24 - p. 335, 2).

QUAESTIO 8. - ¹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 286, 7-12; p. 284, 13-21); *Summa Logicae*, I, c. 54 (ed. cit., p. 178, 33-34); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 50, p. 98).

10 unum universum sicut modo faciunt. Unde contra negantes unitatem universi esse relationem potest dici verbum Philosophi, XII *Metaphysicae*², quod tales qui sic dicunt, inconnexam faciunt universi substantiam. Igitur etc.

Secundum³ probatur, quia causae secundae non possunt causare nisi approximatae⁴. Ista approximatio non est ens rationis nec entia absoluta, quia absoluta possunt esse et non approximari. Igitur etc.

Tertium probatur, quia⁵ distantia agentis ad passum non dicit praecise agens et passum, quia tunc semper agens distaret a passo; igitur importat respectum distinctum ab illis.

20 Contra: Omnia⁶ possunt salvari per absoluta sola, igitur respectus superfluit.

[AD QUAESTIONEM⁷]

Respondeo breviter quod non. Cuius ratio est, quia quando propositio verificatur pro rebus, si pauciores sufficiunt, plures superfluunt; sed sic est in omnibus istis ‘partes ordinantur in universo’, ‘causae approximantur’, ‘res distant localiter’; igitur etc.

Praeterea si propinquitas vel distantia esset alia res, sequeretur quod quandocumque aliquod corpus hic inferius moveretur, in qualibet re corporali et spirituali esset aliqua vera res quae prius non fuit. Similiter sequitur quod in qualibet angelo sunt

12 universi] mundi B, om. XY 15 entia] essentia DF 21 superfluit] superfluunt DEFHZ 27 alia] aliqua DEFHZ 29 aliqua vera] una alia DFZ

² Cf. Aristot., *Metaph.*, XII, c. 10, t. 55 (1075b 37 - 1076a 3). ³ Scilicet de approximatione causarum. ⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 1 (ed. cit., IV, p. 284, 22 - p. 285, 7; p. 286, 20 - p. 287, 3). ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 2 (ed. cit., IV, p. 329, 5-9). ⁶ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 322, 8-10). ⁷ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 325, 11 - p. 326, 6); q. 1 (ed. cit., IV, p. 317, 17-22); *Sent.*, II, q. 2 G (Prope finem).

res infinitae, quia in quolibet continuo sunt partes infinitae a quarum qualibet distat angelus; igitur sunt in angelo distantiae infinitae.

Et si dicis quod angelus non habet talem respectum nisi ad totum, et non habet distinctum respectum ad quamlibet ³⁵ partem distinctam:

Contra: angelus plus distat ab una parte quam ab alia, igitur alia est distantia angeli ab una parte continui et alia ab alia, et per consequens aliis est respectus.

Praeterea positis duobus corporibus, quacumque mutatione ⁴⁰ facta circa ipsa, dummodo non corrumptantur nec mutentur secundum locum secundum se tota nec secundum aliquam sui partem, aequaliter distabunt vel approximabuntur; et per consequens destructis talibus respectibus, duo corpora aequaliter distabunt. Et destructo illo respectu qui vocatur ordo universi, ⁴⁵ adhuc universum ordinabitur tunc sicut nunc, si partes absolute universi maneant non destructae nec mutatae secundum locum.

Praeterea aliter sequitur quod per motum digitii mei replem de novo totum universum, puta caelum et terram, naturam corporalem et spiritualem, novis accidentibus, quia quando moveo digitum, habet digitus meus alium situm respectu caeli et respectu cuiuslibet partis eius, immo habet alium situm quam prius respectu cuiuslibet partis caeli; et per consequens tot sunt respectus de novo in caelo quot sunt partes in caelo, et huiusmodi sunt infinitae; igitur etc. ⁵⁵

Ad primum principale dico⁸ quod ordo et uni-

31 partes] res BDFZ 32 in] illo add. AB 34 talem
om. CXY 35 nisi... respectum om. BDEFZ 36 distinctam] distarem A, om. CXY
38 et alia] quam DFZ 43 vel] et ADFZ 51-52 respectu... situm om. XY 53 con-
sequens] tunc add. DFZ

⁸ Cf. Ockham, *Sent.*, III, q. 1 F; *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 326, 10-16). Dicta in *Scripto* ad hanc quaestionem negligentius accommodata esse videntur. Cf. etiam, ibidem, q. 1 (ed. cit., IV, p. 317, 5-26).

tas universi non est quidam respectus, quasi quoddam ligamen
 ligans corpora ordinata in universo ad invicem, quasi illa cor-
 pora non essent ordinata nec universum vere esset unum sine
 60 tali respectu secundum imaginationem Simplicii super *Prae-*
*dicamenta*⁹. Sed ille ordo importat solum ipsa absoluta quae non
 faciunt unam rem numero, inter quae unum ab eodem plus
 distat et aliud minus, et unum propinquum alteri et aliud distare
 plus vel minus sine omni respectu inhaerente, ita quod inter
 65 aliqua sit medium et inter aliqua non. Et ita melius salvatur con-
 nexo universi sine tali respectu quam cum tali respectu.

Ad secundum¹⁰ dico quod approximatio causarum
 non tantum dicit res absolutas, sed importat quod nihil impediens
 sit medium inter illa. Et ideo quando nihil est medium inter
 70 illa impeditivum, et illa sunt, tunc unum poterit agere in reli-
 quum. Quando autem est aliquod impedimentum medium, tunc
 non oportet quod unum agat in reliquum. Hoc patet, quia acci-
 pio solem et aliquod illuminabile, puta aerem in domo. Si ali-
 quod corpus opacum interponitur, certum est quod non aget.
 75 Amoto autem illo impedimento, puta aperta fenestra, sine omni
 re noviter adquisita soli vel aeri, potest sol illuminare aerem.
 Et per consequens possibile est quod aliqua existentia sic se ha-
 beant primo quod unum non aget in reliquum, et quod postea
 sic se habeant quod unum aget in reliquum propter solam muta-
 80 tionem localem unius alterius corporis, immo aliquando propter

58 ordinata om. EFH 62 eodem] alio B 63 unum] est add. DFZ distare]
 distat DFXYZ 65 aliqua²] alia DEFHZ 65-66 connexio] unitas CXY 70 impediti-
 vum] impediens CXY et... sunt] et illa B, illa CXY, om. F 76 aerem om. BCXY 78 aget]
 agat DFZ, agit A 79 sic... quod om. BDFZ ager] agat BDZ, agit A

⁹ Cf. Simplicius, *In Categorias Aristot.*, cap. 7 (ed. Kalbfleisch, p. 169, 10; ed. Pattin, I, p. 229, 22-29). 'Ligamentum' invenitur apud Chatton, *Reportatio*, I, d. 30, q. 1, art. 4 (cod. cit., f. 64rb, lin. 53-54). ¹⁰ Supra, lin. 13-16. – Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., IV, p. 313, 1 - p. 314, 8); *Sent.*, II, q. 2 G (Ab initio ad medium).

solam corruptionem alterius corporis, puta si opacitas in nube corrumpatur, potest aer sine omni respectu illuminari.

Ideo dico quod tunc causa dicitur approximata, quando agens est et patiens est et nullum medium impediens interponitur. Quando autem non est approximatum, tunc aliquod medium ⁸⁵ impediens interponitur. Et illud aliquando potest amoveri per motum localem agentis vel patientis, puta quando aer magnae quantitatis medius inter aliqua corpora impedit actionem illorum, aliquando per mutationem localem alterius, sicut prius ¹¹ dictum est, aliquando per corruptionem alterius, aliquando per ⁹⁰ concursum alicuius causae partialis quae requiritur ad agendum. Nam si ignis approximet aquae, posset Deus eius actionem primo suspendere et postea agere cum igne sine omni motu locali vel respectu novo adquisito vel perduto.

Ad tertium ¹² dico quod nec distantia agentis ad passum ⁹⁵ nec praesentia importat praecise illa absoluta. Sed importat illa absoluta, et praesentia importat quod inter illa non sit aliquod corpus medium, vel quod ab uno ad aliud non potest esse motus localis pro tunc. Nunc autem ex ista negativa ‘non est aliquod corpus medium’ non possum inferre istam affirmativam ¹⁰⁰ ‘igitur est ibi aliqua res positiva praeter absoluta’. Sicut non sequitur ‘nihil est medium inter contradictoria, igitur aliquid est medium inter contradictoria’. Distantia autem importat quod inter illa absoluta sit aliquod corpus medium. Et distantia dicitur maior vel minor secundum quod corpus medium est maius ¹⁰⁵ vel minus.

85 est om. BCXY approximatum] approximantur CXY 89 mutationem] motum BDFZ localem om. XY 89-90 sicut... est om. CXY 91 particularis AXY
94 novo] medio CXY 96-97 importat... et om. XY 97 praesentia importat om. DFZ
99 Nunc] non F 100 non] nec ab uno ad aliud (non add. F) potest esse motus DFZ

¹¹ Supra, lin. 78-80. ¹² Supra, lin. 17-19. – Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 30, q. 2 (ed. cit., IV, p. 329, 22 – p. 330, 7; p. 326, 6-9).

QUAESTIO 9

UTRUM ALIQUIS CONCEPTUS PRAEDICETUR DE DEO

Quod non: Quia nullus conceptus est Deus, nec Deus est aliquis conceptus; igitur nullus conceptus praedicatur de Deo.

5 Contra: Haec¹ est vera in mente 'Deus est ens', in qua praedicatur conceptus entis de Deo; igitur etc.

Quia solutio istius quaestionis dependet ex quadam difficultate logicali, quae est de actu signato et actu exercito, ideo primo ponam differentiam inter actum signatum et actum exercitum; secundo dicam ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS²]

Circa primum dico quod actus exercitus est ille qui importatur per hoc verbum 'est' vel aliquod consimile verbum, quod non tantum significat aliquid praedicari de alio sed exercet praedicationem, praedicando unum de alio, sic dicendo 'homo est animal', 'homo currit', 'homo disputat', et sic de aliis.

Actus signatus est ille qui importatur per hoc verbum 'praedicari' vel 'subici' vel 'verificari' vel 'competere', quae idem significant. Verbi gratia hic est actus signatus 'genus praedicatur de specie', et similiter hic 'animal praedicatur de homine'; et tamen in ista propositione non praedicatur animal de homine, quia in ista propositione animal subicitur et non praedicatur, et ideo est actus signatus, quia non est idem dicere 'animal praedi-

QUAESTIO 9. – 6 Deo] vere add. B 7-8 difficultate] definitione DF 14 sed] etiam add. DFZ 15 sic] sicut CEXY 18-19 quae... significant] quod idem significat EH 23 quia] et A

QUAESTIO 9. – ¹ Cf. Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 5, p. 27). ² Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 66 (ed. cit., p. 202, 60-75).

catur de homine' et 'homo est animal', sicut non est idem dicere 'genus praedicatur de specie' et 'species est genus', quia una est 25 vera et alia falsa.

[CONCLUSIO 1]

Ex istis sequuntur aliquae conclusiones: prima est quod aliqua propositio est vera in actu signato quae tamen est falsa in actu exercito, recipiendo idem praedicatum et subiectum. Sicut 30 haec est vera 'species praedicatur de individuo', et tamen haec est falsa 'individuum est species'. Et similiter est aliquando econverso, quia haec est falsa 'res extra animam quae non est signum praedicatur de homine', et tamen haec est vera 'homo est res extra animam quae non est signum'. 35

[CONCLUSIO 2³]

Secunda conclusio est quod terminus in actu signato supponit simpliciter, sed in actu exercito supponit personaliter. Exemplum: haec est vera in actu signato 'risibile primo praedicatur de homine'. Et in isto actu signato tam 'homo' quam 'risibile' supponit simpliciter pro intentione animae, nam de hac intentione animae 'homo' praedicatur primo esse risibile, non tamen pro se sed pro singularibus. Sed iste actus debet sic exerceri 'omnis homo est risibilis', et in isto actu exercito correspondente tam 'homo' quam 'risibile' supponit personaliter pro rebus singulis, quia nulla res potest ridere nisi res singularis. Et ideo in actu signato bene ponitur hoc incomplexum 'primo', sed in actu exercito correspondente non potest poni, quia haec est simpliciter falsa de virtute sermonis 'omnis homo est risibilis per se et primo'. 45

³⁷ terminus] termini DFZ supponit] supponunt DFZ ³⁸ supponit] supponunt DFZ
⁴² homo om. BXY ⁴³ omnis om. DFZ ⁴⁷ ponitur] potest poni B

³ Cf. Ockham, *ibidem* (ed. cit., p. 202, 82 - p. 203, 92); *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 144, 1-11).

Tertio conclusio est quod alicui actui signato correspondet tantum unus actus exercitus, et alicui duo, ad hoc quod verificetur actus signatus. Exemplum primi: haec est vera in actu signato ‘passio praedicatur de subiecto secundo modo dicendi per se’, et ad eius veritatem sufficit iste actus exercitus ‘homo est risibilis’, et non requiritur necessario veritas alicuius alterius actus exerciti. Exemplum secundi: haec est vera in actu signato ‘de sono praedicatur primo esse apprehensibile ab auditu’, quia de hoc communi ‘sonus’ praedicatur primo tale praedicatum, non tamen pro se sed pro suis singularibus. Et non debet sic exerceri ‘omnis sonus est primo apprehensibilis ab auditu’ nec sic ‘sonus est primum obiectum et adaequatum auditus’, quia utraque istarum est falsa de virtute sermonis; quia aut ‘sonus’ supponit pro re singulari, et hoc non, quia quaelibet singularis est falsa, quia nec iste sonus nec ille est primum obiectum auditus; aut pro re universalis, et hoc non, tum quia nulla talis est, tum quia si esset, non posset apprehendi ab auditu. Et ideo ad veritatem illius actus signati necessario requiruntur isti duo actus exerciti ‘omnis sonus est apprehensibilis a potentia auditiva’ et ‘nihil aliud quam sonus potest apprehendi ab auditu’. Et causa est quia hoc quod dico ‘primo’, dicit idem quod praedicatur de aliquo universaliter et de nullo praedicatur nisi de quo illud praedicatur. Et ita est de multis.

58 primo] per se DFZ, et per se add. B
de aliis add. DF

60 Et] tamen add. DFZ

65 ille] et sic

66 quia²] etiam add. DFZ

⁴ Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., II, p. 142, 15 - p. 143, 5); *Summa Logicae*, I, c. 66 (ed. cit., p. 203, 92 - p. 204, 111); *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 140, 21 - p. 142, 12).

[CONCLUSIO 45]

Quarta conclusio est quod tam philosophi quam communiter ⁷⁵ loquentes aliquando accipiunt actum exercitum pro actu signato, aliquando econverso. Et ideo propositiones auctorum et magistrales sunt falsae de virtute sermonis, sed verae sunt in sensu quo fiunt. Exemplum: doctores concedunt tales propositiones ‘color est primum obiectum visus’, ‘triangulus habet tres angulos per se ⁸⁰ et primo’ et huiusmodi, qui sunt actus exerciti, quae sunt simpliciter falsae de virtute sermonis. Tamen propositiones in actu signato quas intendunt per istas sunt verae, puta istae ‘de colore vere praedicatur esse primum obiectum visus’, ‘de triangulo vere praedicatur habere primo tres angulos’, ubi termini supponunt ⁸⁵ simpliciter. Et isti actui signato correspondent duo actus exerciti, isti scilicet ‘omnis triangulus habet tres angulos’ et ‘nihil aliud a triangulo habet tres angulos’, ubi termini supponunt personaliter.

[SECUNDUS ARTICULUS 6]

Circa secundum articulum dico quod ex praedictis patet solutionis eius, quia conceptus vere praedicatur de Deo, sive magis proprie de conceptu Dei, quia iste actus signatus est verus, sed iste actus signatus non debet sic exerceri ‘Deus est conceptus’

75 philosophi] philosophus DEFHZ 78 sunt¹] quandoque add. DFZ i sensu in
add. ACXY 79 fiunt] intendunt DFZ 81 et primo om. EH i qui] quae ABDF
quae] et CEXY, om. H 85 primo om. BDFXYZ 91-92 sive... Dei] sumendo in
exercita propositione conceptum determinatum E

⁵ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 66 (ed. cit., p. 201, 47 - p. 202, 60); Ps.-Campsall, Opus cit., cap. 52 (cod. cit., f. 85r): «Abusio est negare tales propositiones concessas a philosophis et doctoribus, et dicere quod falsae sint de virtute sermonis, dando expositiones extortas per actum exercitum et signatum». Cf. Lutterell, ibidem (ed. cit., Art. 4, nn. 32-33, pp. 19-21). ⁶ Cf. Ockham, *Quodlibet VI*, q. 5; *Scriptum*, I, d. 2, q. 4 (ed. cit., II, p. 144, 11-16).

sed sic ‘Deus est ens’, ‘Deus est bonus’. Sicut iste actus signatus
 95 ‘genus praedicatur de specie’, qui verus est, non debet sic exerceri ‘species est genus’ sed sic ‘homo est animal’, ‘albedo est color’.

Ad argumenta principalia, patet sufficienter ex dictis.

QUAESTIO 10

UTRUM ‘PERSONA’ SIT NOMEN PRIMAE IMPOSITIONIS

Quod non: Quia nomen primae impositionis est nomen secundae intentionis; sed ‘persona’ non est nomen secundae intentionis; igitur etc.

Contra: Omnia nomina immediate significantia res extra quae non sunt signa, sunt nomina primae impositionis; sed ‘persona’ est huiusmodi; igitur etc.

Hic primo videndum est quae sunt nomina primae impositionis et quae secundae; secundo, ad quaestionem.

[PRIMUS ARTICULUS¹]

Circa primum dico quod ‘nomen secundae impositionis’ duplíciter accipitur: scilicet large et stricte.

Large accipiendo, est omne illud nomen secundae impositionis quod significat voces ad placitum institutas, sed non nisi quando sunt ad placitum institutae, et intentiones animae, et hoc

⁹⁸ sufficienter *om.* BCEXY

QUAESTIO 10. – 6 immediate *om.* EH extra] et add. A 7 quae] res add. C 15 institutas] et intentiones animae add. EH 16 et... animae] ex intentione animae B, *om.* EH

QUAESTIO 10. – ¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 11 (ed. cit., p. 39, 12-35; p. 39, 39 - p. 40, 49; p. 40, 65-71; p. 40, 49-55).

sive illud nomen sit commune intentionibus animae quae sunt signa naturalia sive non. Talia autem nomina sunt huiusmodi: ‘nomen’, ‘coniunctio’, ‘verbum’, ‘casus’, ‘numerus’, ‘modus’, ‘tempus’. Et vocantur ista ‘nomina nominum’, quia non imponuntur ²⁰ nisi ad significandum partes orationis, et hoc non nisi dum illae partes sunt significativae. Et ista nomina ita convenient intentiobus animae sicut vocibus.

Hoc modo ista vox ‘homo’ est nomen secundae impositionis, quia antequam imponebatur ad significandum, non erat nomen. ²⁵ Similiter ‘hominis’ antequam imponebatur ad significandum, nullius casus erat.

Et ex hoc patet quod illa nomina quae praedicantur de vocibus ita bene quando non sunt significativae sicut quando sunt significativae, non sunt nomina secundae impositionis. Et ideo ³⁰ talia nomina: ‘qualitas’, ‘prolatum’, ‘vox’ et huiusmodi, quamvis significant voces ad placitum institutas et verificantur de eis, quia tamen ita significant eas si non essent significativae sicut nunc, ideo non sunt nomina secundae impositionis sic loquendo.

Alio modo dicitur nomen secundae impositionis *stricte* ³⁵ illud quod non significat nisi signa ad placitum instituta, ita quod non potest competere intentionibus animae quae sunt signa naturalia, cuiusmodi sunt talia: ‘figura’, ‘coniugatio’ et huiusmodi, quae non possunt competere nisi vocibus, et non conceptibus.

Similiter nomina primae impositionis dupliciter accipiuntur: ⁴⁰ scilicet *stricte* et *large*.

Large dicitur omne nomen primae impositionis quod non est nomen secundae impositionis. Et sic talia signa syncategorematica: ‘omnis’, ‘nullus’, ‘aliquis’, ‘quilibet’ et huiusmodi sunt nomina primae impositionis, quia non sunt nomina secundae impositionis. ⁴⁵

Stricte autem accipiendo ‘nomen primae impositionis’, sic solum categorematica sunt nomina primae impositionis. Sed

24 homo] AEH, nomen *cett.*

26 hominis] nominis CFXY

illa sunt in dupli differentia, quia quaedam sunt nomina primae intentionis, et quaedam sunt nomina secundae intentionis.

Nomina primae intentionis sunt nomina quae significant res quae non sunt signa nec consequentia talia signa, cuiusmodi sunt ista: ‘homo’, ‘animal’, ‘Sortes’, ‘Plato’, ‘album’, ‘nigrum’. Aliqua autem nomina primae intentionis significant res quae sunt signa, et simul cum hoc res quae non sunt signa, sicut ‘qualitas’ et forte ‘relatio’ quae est genus generalissimum.

Nomina autem secundae intentionis sunt illa nomina quae praecise sunt imposita ad significandum intentiones animae et alia signa ad placitum instituta. Et talia nomina sunt: sicut ‘genus’, ‘species’, ‘universale’, ‘differentia’ et huiusmodi, quia talia nomina solum significant intentiones animae quae sunt signa, vel significant alia signa voluntarie instituta ad significandum.

[SECUNDUS ARTICULUS]

Circa secundum articulum dico, sicut patet ex dictis², quod ‘persona’ est nomen primae impositionis, quia significat res quae non sunt signa.

Ad argumentum principale dico³ quod tam nomen secundae intentionis quam primae intentionis est nomen primae impositionis. Et ideo quamvis ‘persona’ sit nomen primae intentionis, cum hoc stat quod sit nomen primae impositionis.

51 quae] solum add. DFZ 52 nec] vel DFZ 54 Aliqua] alia DFHZ 61-62 si-
gnata] naturalia add. CXY 70 intentionis] impositionis DFZ impositionis] intentionis DFZ

² Cf. supra, lin. 47-54. ³ Cf. supra, lin. 47-50.

QUAESTIO 11

UTRUM PER VIAM EFFICIENTIAE
POSSIT PROBARI SUFFICIENTER
QUOD DEUS SIT INFINITUS INTENSIVE¹

Quod sic: Quia effectus infiniti arguunt causam infinitam; sed effectus producibles a Deo possunt esse infiniti; igitur etc.

Contra: Sol potest producere infinitos effectus, et tamen sol est finitus.

[OPINIO SCOTTI²
PROBATIO 1]

10

In ista quaestione tenet Scottus, distinctione secunda, quod sic. Quod probatur primo sic: causa habens a se in virtute sua activa effectus infinitos est infinita; sed causa quae ex se potest movere motu infinito est huiusmodi; igitur etc. Minor est manifesta. Maior probatur, quia omnis effectus vel formaliter continentur in causa sua vel eminentius; effectus autem infiniti non continentur formaliter in prima causa, igitur continentur eminenter; sed hoc non potest fieri nisi primum sit infinitum; igitur etc.

[PROBATIO 2]

20

Secundo sic: agens quod potest in plures effectus est perfectius quam quod potest solum in pauciores, igitur quod potest in ef-

QUAESTIO 11. – 6 producibles] producti CXY 15 infinito] sempiterno XY
17 eminentius] eminenter B 18 eminentius] eminentius CDFXYZ

QUAESTIO 11. – ¹ De hac materia, cf. Chatton, *Reportatio*, I, d. 2, q. 4 (cod. cit., ff. 13ra-14rb); Ockham, *Quodlibet III*, q. 1. ² Cf. Scotus, *Reportatio Paris.*, I, d. 2, q. 3, nn. 5-6 (ed. Vivès, XXII, pp. 71a-72a).

fectus infinitos est potentiae infinitae; sed Deus est huiusmodi;
igitur etc.

25

[PROBATIO 3]

Tertio sic: causa quae potest simul in infinitos effectus est infinita. Sed si prima causa haberet formaliter causalitates omnium causarum possibilium, posset simul in infinitos effectus quantum esset de se; igitur tunc esset infinita. Sed ipsa nunc perfectius continet causalitates omnium causarum quam si haberet simul formaliter causalitates omnium causarum, quia eminentius nunc eas continet. Igitur nunc est virtutis infinitae.

Confirmatur, quia quando pluralitas concludit maiorem perfectionem quam paucitas, infinitas arguit infinitam; sed posse in plures effectus simul est maioris perfectionis quam posse in pauciores; igitur etc.

[PROBATIO 4]

Quarto sic: causa prima efficiens cui causa secunda nihil addit perfectionis est infinita, quia si non, sequitur oppositum. Exemplum: quia soli addunt causae inferiores aliquam perfectionem ad agendum, ideo sequitur quod sol sit finitus intensive. Sed primae causae nulla causa secunda addit aliquid perfectionis in agendo. Igitur est infinita. Minor probatur, quia si sic, tunc quanto plures causae secundariae concurrerent tanto est effectus perfectior; patet VII *Metaphysicae*³. Sed primus effectus Dei est perfectissimus, puta intelligentia vel huiusmodi. Igitur nihil perfectionis addit sibi causa secunda.

Confiratur, quia⁴ causa prima, cui secundum ultimum suae potentiae et causalitatis causa secunda aliquid perfectio-

³⁴ infinitam] infinitatem BDFZ ⁴⁴ est] esset DEFZ ⁴⁶ puta] prima add. BCXY
perfectionis om. CDFXYZ

³ Cf. Aristot., *Metaph.*, VII, cc. 8-9, tt. 26-28 (1033a 24 - 1034b 19).

⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 128 (ed. Vat., II, p. 204).

nis addit in causando, non potest sola sine causa secunda ita perfectum effectum causare sicut ipsa cum secunda, quia sua causalitas est diminuta respectu suae causalitatis et causalitatis causae secundae. Igitur si illud quod natum est esse a causa secunda et prima simul, sit multo perfectius a sola prima, secunda nihil perfectionis addit primae. Sed omne finitum cuicunque finito addit aliquam perfectionem. Igitur causa prima est infinita.

C o n f i r m a t u r, quia⁵ notitia intuitiva cuiuscumque creaturae nata est gigni a se sicut a causa proxima et secundaria; igitur si illa notitia alicui intellectui inest sine actione illius obiecti, quod est causa secunda solum virtute causae prioris, perfectius quam ab utraque simul, illa causa prior est infinita, quia causa inferior nihil sibi addit in causando. Talis causa prima est essentia Dei, quia ex sola praesentia eius apud intellectum divinum, nullo alio obiecto inferiore coadiuvante, est notitia intuitiva cuiuslibet obiecti inferioris; igitur nullum aliud obiectum sibi addit perfectionem in causando, et per consequens est infinitus in cognoscibilitate; igitur in entitate, II *Metaphysicae*⁶.

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra istam opinionem: quia motor potentiae infinitae intensive potest facere motum in instanti; sed Deus non potest hoc facere; igitur etc. Maior probatur, quia in fine VIII *Physicorum*⁷ probatur quod si in materia esset virtus infinita, moveret in instanti; sed tantum potest virtus infinita si sit extra materiam quantum posset si esset in materia; igitur etc. Minor probatur, quia⁸ includit contradictionem, scilicet quod motus non esset motus,

50 potest] se add. DFZ

65 obiectum om. DFZ

5 Cf. Scotus, ibidem, n. 129 (ed. cit., II, p. 204ss). 6 Cf. Aristot., ibidem, II, c. 1, t. 4 (993b 30-31). 7 Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, tt. 78-86 (266a 10 - 267b 26). 8 Cf. Ockham, *Quodlibet IV*, q. 10, lin. 35ss.

et mobile localiter simul esset in omnibus partibus spatii in quo movetur.

[OPINIO AUCTORIS]

Ideo dico quod non potest probari sufficienter per viam efficiantiae quod Deus sit infinitus intensive. Et causa dicta est in prima quaestione tertii *Quodlibet*⁹. Quaere ibi.

[AD PROBATIONES SCOTT
AD PROBATIONEM 1]

Ad primum in oppositum dico¹⁰ primo quod improprius modulus loquendi est, quod causa habet in virtute sua activa omnes effectus etc., quia realiter non plus habet in se effectum ante productionem quam post; aliter enim producendo effectum, perderet aliquam rem sibi intrinsecam. Sed intelligo eam sic: quod causa habet de se potentiam producendi omnes effectus suos. Et sic intelligendo, potest dici ad rationem quod maior est falsa, nisi intelligatur de effectu infinito intensive. Et sic est minor falsa.

Ad probationem maioris, intelligendo eam de infinitis effectibus vel infinito effectu extensive, potest dici quod licet primum movens contineat effectus infinitos eminentius quam in se sint, quia scilicet est natura eminentior quocumque illorum infinitorum secundum numerum, non oportet propter hoc quod sit infinitum intensive, sed sufficit quod sit aliquod finitum nobilium quocumque illorum et quod sit infinitae durationis, ut possit successive producere illa infinita.

76 et] quod add. EH 87-88 perderet] produceret EH 93 extensive] intensive A
95 est natura] ipse est CXY 96 numerum] naturam DXYZ 97 finitum] infinitum
BC, secundum numerum add. E

⁹ Cf. *Quodlibet III*, q. 1, lin. 16-22. ¹⁰ Cf. Ockham, *Expositio Physicorum Aristot.*, IV, t. 23 (cod. cit., f. 145va).

[AD PROBATIONEM 2]

100

Ad secundum potest dici quod omne agens de se posset in effectus infinitos, si esset infinitae durationis. Et ideo antecedens non habet veritatem nisi intelligendo de pluralitate effectuum secundum speciem, non secundum numerum. Et sic intelligendo non valet ad propositum, quia¹¹ non constat ratione naturali quod primum ens potest producere effectus infinitos distinctos specie. Et¹² forte licet posset producere species infinitas, non sequitur quod sit infinitus intensive, quia huiusmodi multiplicatio specierum in infinitum secundum numerum posset esse, et tamen numquam perveniret ad speciem duplae perfectionis respectu primae speciei datae, addendo semper in perfectione minus in duplo tertiae speciei supra secundam quam secundae supra primam, et sic in infinitum, ut patet in divisione continui.

Sed contra: in actibus reflexis est processus in infinitum, et semper posterior est perfectior priore, et differunt specie:¹¹⁵

R e s p o n d e o¹³...

[AD PROBATIONEM 3]

Ad tertium concedo quod si prima causa haberet formaliter et distinete causalitatem omnium causarum possibilium, esset infinita. Sed illud antecedens includit contradictionem, scilicet quod¹²⁰ posset aliquid producere et non posset, quia¹⁴ si posset aliquid

¹⁰⁹ in infinitum *om.* CXY ¹¹⁰ perveniret] perveniretur AEH ¹¹¹ minus *om.* CXY ¹¹² *supra*¹] super DFZ, quam CXY secundam quam] secundae et CXY secundae] secundam A *supra*²] super DFZ ¹¹⁵ specie] igitur etc *add.* EH ¹¹⁶ Respondeo] etc *add.* cum lacuna E, hic deficit ratio *mg.* E, cum lacuna AH

¹¹ Cf. Scotus, ibidem, n. 46 (ed. cit., II, p. 153); Ockham, *Scriptum*, I, d. 44, q. un. (ed. cit., IV, p. 654, 9 - p. 655, 4). ¹² Cf. Ockham, ibidem, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 552, 5 - p. 553, 9; p. 563, 5 - p. 564, 16).

¹³ Responsio hic deficit. Cf. *Quodlibet I*, q. 14, lin. 35-40. ¹⁴ Cf. supra, lin. 86-88.

producere, illud producibile realiter et formaliter praefuit in prima causa, et per consequens non producitur nec potest produci; et ita antecedens includit contradictionem.

125 Et quando¹⁵ ultra accipitur quod prima causa nunc perfectius continet causalitatem omnium causarum quam si haberet eas simul formaliter, hoc potest negari, licet de quacumque particulari causalitate potest concedi. Et non sequitur ‘continet perfectius causalitatem huius causae, — id est, est forma perfectior et potens 130 eam causare —, quam si haberet eam realiter, et sic de singulis, igitur continet perfectius causalitates omnium causarum quam si haberet eas formaliter’, sed est fallacia figurae dictionis, a pluribus determinatis ad unum, sicut sic arguendo ‘iste denarius est melior hoc obolo et illo et sic de singulis, igitur est melior omnibus simul sumptis’.

Ad confirmationem¹⁶ responsum est prius, prima quaestione tertii *Quodlibet*¹⁷.

[AD PROBATIONEM 4]

Ad quartum potest dici quod causam secundam addere primae aliquam perfectionem potest intelligi dupliciter: uno modo, quod aggregatum ex causa prima et secunda sit perfectius quam causa prima sola; alio modo, quod illud aggregatum sit potentius ad operandum quam prima causa per se, et hoc respectu cuiuscumque sui effectus. Primo modo, est maior vera, quia omne 140 finitum additum finito facit totum perfectius. Sed hoc modo, est minor falsa, et eius probatio non vadit ad hunc intellectum. Secundo modo, est maior falsa et minor vera.

Et ad probationem maioris de sole dico quod forte aliquis

122 producibile] producendum DXYZ, producendo B
128 potest] posset BCXY 132 eas] realiter et add. DFZ

123 potest] posset DFZ
144 sui om. DEFZ

¹⁵ Supra, lin. 29-31. ¹⁶ Supra, lin. 33-36. ¹⁷ Cf. *Quodlibet III*, q. 1, lin. 129-175.

effectus solis immediatus productus sine aliqua causa secunda esset nobilior omnibus effectibus singulatim productis ab eo cum causis secundis. Sicut secundum philosophos¹⁸ secunda intelligentia est causa tertiae sine aliqua causa secundaria media, et ille effectus est nobilior omni effectu suo, etiam quaecumque causae secundae concurrent cum ea.

Ad primam¹⁹ confirmationem dico quod maior est neganda secundum primum²⁰ intellectum, ut patet ex dictis²¹.

Et quando²² probatur per hoc quod causalitas primae causae esset diminuta, dico quod verum est quantum ad multos effectus secundarios secundum philosophos, quia secundum eos²³ Deus non potest causare lucem in aere sine alio lumine secundario agente.¹⁵⁰ Et tamen non sequitur quin alium effectum nobiliorem possit per se facere, scilicet primum effectum simpliciter.

Similiter illa propositio²⁴ sumpta in illa ratione, scilicet quod omne finitum cuicunque finito addit aliquam perfectionem, si intelligatur de additione perfectionis in entitate, licet posset ve-¹⁶⁵ rificari, tamen non est secundum hunc sensum ad propositum. Si autem intelligatur de additione perfectionis quoad operandum quamcumque operationem, sic est ad propositum, sed falsa est, ut patet ex dictis²⁵.

Ad aliam²⁶ confirmationem de notitia intuitiva¹⁷⁰ dico quod si illa maior intelligatur de intuitione causata, verum est. Et de illa, non variando, si arguatur quod ipsa est nata causari perfectius a sola causa prima per praesentiam suae essentiae apud

¹⁴⁹ immediatus] immediate DFHZ ¹⁵³ quae-
aliqua] B, alia CDFXYZ, *om.* AH cumque] 153 quo-
cumque] quotcumque B, quodcumque H, quocumque AC 154 concurrent] concur-
rent B 162 facere] ut *add.* DFZ 163 illa] secunda DFZ
167 quoad] ad EHY 169 ut... dictis *om.* B 171 causata] creata CDFXYZ

¹⁸ Cf. Avicenna, *Metaph.*, IX, c. 4 (ed. Venetiis 1508, ff. 104vb-105ra).

¹⁹ Supra, lin. 48-56. ²⁰ Supra, lin. 140-142. ²¹ Cf. supra, lin. 144-147.

²² Supra, lin. 51-53. ²³ Cf. supra, nota 3. ²⁴ Supra, lin. 55-56.

²⁵ Cf. supra, lin. 148-154, lin. 158-162. ²⁶ Supra, lin. 57-66.

intellectum divinum, neganda est illa propositio secundum philosophos²⁷.

Nec illud quod adducitur²⁸, quod intuitio creaturae in Deo est perfectior quam in intellectu creato, est ad propositum, quia intuitio Dei non est causata nec est eiusdem speciei cum intuitione nostra. Unde argumentum non concludit, nisi probaret quod intuitio creaturae causata perfectius fit a solo Deo quam a Deo et creature simul. Sed hoc non probat, quia Philosophus²⁹ hoc negaret. Igitur etc.

Ad argumentum principale dico quod infiniti effectus simul producti arguunt causam infinitam, sed infiniti effectus successive producibles non arguunt causam infinitam. Prima autem infinitas non convenit effectibus Dei, sed secunda solum.

Aliter respondeatur ad praedicta argumenta, prima quaestione tertii *Quodlibet*³⁰.

QUAESTIO 12

UTRUM PER COGNITIONEM DEI POSSIT SUFFICIENTER PROBARI QUOD DEUS SIT INFINITUS INTENSIVE

5 Quod sic: Quia Deus intelligit infinita; igitur est infinitus.

Contra: Intellectus noster potest successive intelligere infinita, quia non tot quin plura, et tamen non est infinitus.

178 causata] creata CDFZ 180 causata] creata CDFZ fit] sit CEHXYZ 184 cau-
sam infinitam] infinitatem B 185 successive] om. XY, lacuna C

QUAESTIO 12. - 7 intelligere] producere CXV

27 Cf. supra, nota 3. 28 Supra, lin. 59-62. 29 Cf. supra, nota 3.

30 Cf. *Quodlibet III*, q. 1, passim.

[OPINIO SCOTI
PROBATIO 1¹]

10

In ista quaestione tenet S c o t u s, distinctione secunda, quod sic. Quod probatur primo, quia intelligibilia sunt actu infinita in intellectu intelligente actu omnia, et per consequens intellectus intelligens illa simul in actu est infinitus; talis autem est intellectus divinus, qui Deus est; igitur etc. Maior probatur, quia ipsa intelligibilia apud intellectum creatum successive sumpta sunt infinita in potentia, igitur omnia intelligibilia simul sumpta sunt infinita in actu. Minor² probatur, quia apud Deum omnia simul intelliguntur, aliter Deus non esset primum exemplar omnium.¹⁵

[PROBATIO 2³]

20

Secundo sic: quando pluralitas concludit maiorem perfectiōnem quam paucitas, infinitas numeralis concludit perfectionē infinitam. Exemplum est de facere quinque et decem et infinita. Sed intelligere *a* est aliqua perfectio, et intelligere *b* est alia perfectio. Numquam autem idem intelligere est ipsius *a* et *b* aequē²⁵ distincte ut duo sunt, nisi illa duo eminenter contineantur in illo uno, et sic de tribus et quattuor et ultra de infinitis.

C o n f i r m a t u r, quia quod est ratio intelligendi distincte plura includit proprias rationes eorum intelligendi eminenter; igitur si est ratio intelligendi infinitorum, erit illa ratio intelligendi³⁰ infinita.

14 illa] omnia add. HZ 24 alia] aliqua EHZ 25 autem] enim CXY 26 illo
om. CXY 27 tribus... quattuor] tertio et quarto BCXY

Q U A E S T I O 12. – ¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, nn. 125-126 (ed. Vat., II, pp. 201-202). ² Cf. Scotus, *Reportatio Paris.*, I, d. 2, q. 3, n. 7 (ed. Vivès, XXII, p. 72b). ³ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 127 (ed. cit., II, pp. 203-204).

[PROBATIO 3⁴]

Tertio sic: nulla substantia finita est eadem perfectioni, quae secundum rationem suam formalem esset accidentalis — sive est 35 ciusdem rationis cum perfectione accidentalii — si esset finita; sed substantia primae causae est eadem intellectioni suae; igitur est infinita.

[OPINIO AUCTORIS]

Sed istis non obstantibus, dico quod per cognitionem Dei 40 non potest sufficienter probari quod Deus sit infinitus intensive, et ratio huius dicta est in prima quaestione tertii *Quodlibet*⁵ et in aliis quaestionibus⁶.

[AD PROBATIONES SCOTI]
AD PROBATIONEM 1]

45 Ideo ad rationes respondeo. Ad primum dico quod supposito quod Deus intelligat distincte infinita, tunc virtute illius rationis tantum debet concludi quod Deus sit infinitae virtutis extensive, non intensive, quia tantum concluditur quod unica cognitio Dei terminatur ad infinita obiecta extensive.

50

[AD PROBATIONEM 2]

Ad aliud responsum est in prima quaestione tertii *Quodlibet*⁷.

Aliter potest dici, concessa maiore, quod si in minore capiatur quod pluralitas intellectorum requirit maiorem perfectio-

35 finita] infinita DFZ

36 intellectioni suae] intellectui suo B sua om. DFZ

⁴ Cf. Scotus, *De Primo Principio*, cap. 4, concl. 9 (ed. Roche, p. 116).⁵ Cf. *Quodlibet III*, q. 1, lin. 29-33. ⁶ Cf. *Quodlibet II*, q. 2, lin. 45-47; *Quodlibet VII*, q. 11, lin. 170-182. ⁷ Cf. *Quodlibet III*, q. 1, lin. 178-206.

nem intellectionis quam paucitas, si intelligatur minor generaliter, falsa est, sed forte tantum habet veritatem de intellectionibus diversis diversorum obiectorum, et de maioritate perfectionis extensive, non intensive, sicut totus ignis est perfectior parte extensive.

Et cum dicitur⁸ in minore quod intelligere *a* est alicuius perfectionis etc., potest tota illa deductio concedi, intelligendo per ‘eminenter continere’ intellectiones aliquas perfectius repre-⁶⁰ sentare quam ipsae representant. Et sic dico quod una finita intellectio eminentius continet infinitas, id est, non tot quin plures, quia⁹ licet illae omnes simul essent per impossibile, non tamen facerent aliquid infinitum nisi extensive, scilicet secundum multitudinem, nisi aliqua una esset per se infinita intensive, quod est⁶⁵ impossibile. Unde sic continere eminenter duas intellectiones aequales non est maioris perfectionis intensive quam continere unam tantum. Et ideo licet habere tales infinitas intellectiones esset infinitae perfectionis extensive, non intensive, non sequitur quod habere unam quae representat distinctius omnia quae representantur per illas infinitas sit infinitae perfectionis intensive, sed tan-⁷⁰tum extensive, scilicet respectu obiectorum.

Per hoc patet ad confirmationem¹⁰.

[AD PROBATIONEM 3]

Ad tertium dico quod maior est falsa. Similiter intellectio¹¹⁷⁵ Dei et nostra non sunt eiusdem rationis.

Ad argumentum principale dico quod solum concludit infinitatem extensivam et non intensivam, puta quod

⁵⁵ tantum *om.* DFZ

⁶⁴⁻⁶⁵ secundum multitudinem] per multiplicationem DFZ

⁶⁵ aliqua] illa DFZ

⁷⁰ distinctius] distincte DFZ

⁷⁶ rationis]

speciei DFZ

⁸ Supra, lin. 24-27. ⁹ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 17, q. 8 (ed. cit., III, p. 552, 5 - p. 553, 9; p. 563, 5 - p. 564, 16). ¹⁰ Supra, lin. 28-31.

¹¹ Cf. Ockham, *Quodlibet III* q. 1, lin. 193-206.

Deus et intellectio sua est similitudo et repraesentativum infinitorum. Sicut cognitio quae est conceptus entis est similitudo infinitorum obiectorum, et tamen non est infinita, ita potest dici in proposito.

QUAESTIO 13

UTRUM PER SIMPLICITATEM POSSIT PROBARI
QUOD DEUS SIT INFINITUS INTENSIVE¹

Quod sic: Quia omne finitum est aliquo modo compositum vel cum altero componibile; Deus nec est compositus nec alteri componibilis; igitur est infinitus.

Contra: Angelus est summe simplex, et tamen est finitus; igitur etc.

[OPINIO SCOTI²
PROBATIO 1]

In ista quaestione tenet *Scoetus* in Tractatu *De Primo Principio* quod sic. Quod probatur ibidem primo sic: omnis substantia finita est in genere; Deus non est in genere; igitur etc. Maior probatur, quia omnis substantia finita convenit cum aliis 15 in conceptu substantiae et distinguitur, igitur illud distinctivum est aliquo modo idem substantiae; non autem per omnimodam identitatem, quia eorum rationes sunt primo diversae; igitur est unum ex eis sicut ex genere et differentia contrahente.

79 intellectio sua] intelligentia sua B, intellectus suus C

QUAESTIO 13. – 5 altero] alio CXY 6 alteri] cum altero ADF, cum alio Z 15 distinctivum] BCD, distinctum cett.

QUESTIO 13. – ¹ De hac materia, cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 8, qq. 1-2 (ed. cit., III, p. 155ss); d. 19, q. 1 (ed. cit., IV, p. 5, 4 - p. 6, 7); Chatton, *Reportatio*, I, d. 8, q. 1, art. 2 (cod. cit., f. 36rb-36vb). ² Cf. Scotus, *De Primo Principio*, cap. 4, concl. 9 (ed. Roche, p. 118).

[PROBATIO 2]

Secundo sic: omne realiter conveniens et realiter differens ²⁰ convenit et differt realitate non formaliter eadem. Sed realitas qua convenit non est realitas qua differt per identitatem, nisi altera sit infinita, et tunc includens utramque erit infinitum. Si autem neutra sit altera per identitatem, sequitur compositio, et per consequens est finitum. Igitur si est omnino simplex, est infinitum. ²⁵

[OPINIO AUCTORIS]

Sed istis non obstantibus, teneo oppositum. Cuius ratio est, quia anima intellectiva est ita simplex sicut Deus, et tamen est finita.

[AD PROBATIONES SCOTI
AD PROBATIONEM 1]

30

Ad primum in oppositum dico primo, tenendo quod Deus non est in genere substantiae sicut suppositum illius generis, quod maior est falsa.

Et ad probationem dico quod licet Deus conveniat cum alio ³⁵ in conceptu substantiae transcendentis, non tamen convenit in proprio conceptu generis sed in conceptu transcendentis, quo utimur loco generis propter convenientiam cum vero genere substantiae.

Aliter potest dici quod, dato quod Deus conveniret cum aliis ⁴⁰ substantiis in conceptu generis et distinguatur per aliquid distinctivum, non sequitur quod Deus sit infinitus, vel quod sit in genere substantiae tamquam aliquid compositum ex natura generis

22-23 altera... infinita] alterum sit infinitum DFZ 23 utramque] utrumque CDEFZ
 35 alio] aliquo ADZ, om. F 36 transcendentis] transcendentis DFZ 38-39 substantiae
 om. DFZ 41-42 distinctivum] distinctum DEFHZ

et illo distinctivo, quia³ per seipsum omnino et non per aliquid
45 aliud distinguitur.

Aliter dico quod minor⁴ est falsa, quia⁵ teneo quod Deus est
in genere substantiae.

[INSTANTIA 1]

Si dicis quod illud quod est in genere est in specie. Sed Deus
50 non est in specie, quia conceptus Dei non est specificus, eo quod
non potest praedicari de pluribus differentibus numero, licet pos-
sit praedicari de pluribus personis.

[INSTANTIA 2]

Praeterea non plus conceptus substantiae, qui est communis
55 Deo et creaturae, est genus quam conceptus sapientiae; sed con-
ceptus sapientiae qui intrat lineam praedicamentalem qualitatis
non praedicatur de Deo non plus quam conceptus qualitatis, quia
de quocumque praedicatur inferius, et superius; igitur etc.

[AD INSTANTIAM 1]

60 Ad primum istorum dico quod Deus est in genere substantiac
et similiter in specie. Et similiter dico quod non repugnat con-
ceptui specifico Dei praedicari de pluribus differentibus numero,
sicut nec repugnat conceptui solis, quia si essent plures dii, adhuc
ille conceptus aequaliter praedicaretur tunc de illis sicut nunc
65 praedicatur de uno solo. Sed repugnat ipsi Deo plurificari, et
non conceptui specifico de pluribus praedicari.

57 non² om. BCZ

66 non] ipsi add. DFHZ

³ Cf. Ockham, *ibidem*, d. 8, q. 3 (ed. cit., III, p. 200, 12-13). ⁴ Su-
pra, lin. 13. ⁵ Cf. Ockham, *ibidem*, q. 1 (ed. cit., III, p. 175, 18 - p.
176, 2; p. 177, 1-3; p. 180, 3-5); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 55, p. 101).

[AD INSTANTIAM 2]

Ad secundum nego assumptum, quia conceptus sapientiae qui praedicatur de Deo non est conceptus specificus in genere qualitatis, quia ad hoc quod aliquis conceptus sit specificus, oportet quod quodlibet contentum sub illa specie sit in genere illius speciei. Nunc autem Deus non est qualitas, et ideo licet ille conceptus sit in genere qualitatis sicut res significata per illud genus, sicut conceptus entis, non est tamen sicut species sed sicut transcendens.

75

[AD PROBATIONEM 2]

Ad secundum dico⁶ quod haec est falsa: quod quando aliquid convenit cum aliquo et differt, realitas qua convenit et differt est alia et alia nisi altera sit infinita, quia calor convenit cum frigore convenientia generis, et differt differentia specifica et numerali⁸⁰ per se totam, et per consequens per eamdem realitatem finitam.

Ad argumentum principale dico quod tam maior quam minor est credita, et non potest sufficienter probari.

⁷⁰ specificus] alicuius generis add. DFZ, in aliquo genere add. XY ⁷² ille] huiusmodi BCXY ⁷⁴ non est trp. ABC tamen] ibi add. DFZ species] est add. BC ⁷⁹ calor] non add. EH ⁸¹ totam] totum CXY

⁶ Cf. Ockham, ibidem, qq. 1 et 2 (ed. cit., III, p. 169, 14-17; p. 181, 17-20; p. 195, 5-9).

QUAESTIO 14

UTRUM PER CAUSALITATEM FINIS
POSSIT SUFFICIENTER PROBARI
QUOD DEUS SIT INFINITUS INTENSIVE

5 Quod sic: Quia nullum finitum potest voluntatem satiare; sed Deus potest voluntatem satiare; igitur Deus non est finitus; igitur infinitus.

Contra: Illud est finitum, quo amato perfecte, voluntas non quietatur; sed Deus est huiusmodi, quia amato Deo adhuc 10 potest voluntas aliquam creaturam amare; igitur etc.

[OPINIO SCOTI¹]

In ista quaestione dicit *Scotus* quod sic, distinctione secunda. Quod probatur primo sic: voluntas nostra potest omni finito aliquid maius appetere, quia in voluntate est naturalis 15 inclinatio in bonum infinitum. Quod patet, quia ex hoc arguitur naturalis inclinatio in voluntate ad aliquid, quod ex se sine habitu prompte et delectabiliter vult illud voluntas libera. Sed hoc experimur in nobis quoad bonum infinitum, quia non videtur voluntas in alio perfecte quietari. Nunc autem naturalis inclinatio 20 non est ad illud quod repugnat primo obiecto voluntatis, scilicet bono. Igitur infinitum non repugnat obiecto suo.

Tunc arguo sic: cui non repugnat infinitas intensive non est summe perfectum nisi sit infinitum, quia aliter posset excedi;

QUAESTIO 14. – 8 amato] admoto BC 9 quia] ergo DEZ, ergo etc quia F [amato]
ad moto BC 9-10 amato... igitur *om.* E 10 igitur etc *om.* DFZ 15 in] ad ali-
quod DFZ

QUAESTIO 14. – ¹ Cf. *Scotus, Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 130, n. 132 (ed. Vat., II, pp. 205-206).

sed enti non repugnat infinitas intensive; igitur ens perfectissimum est infinitum. Quomodo enim voluntas non odiret naturaliter infinitum si esset oppositum sui obiecti, sicut naturaliter odit non-esse secundum *Augustinum*, III *De libero arbitrio*, cap. 5²?

[OPINIO AUCTORIS]

Sed teneo oppositum, sicut prius dictum est, prima quaestione tertii *Quodlibet*³.

[AD RATIONEM SCOTI]

Ad rationem potest dici⁴ uno modo quod secundum philosophos non est in voluntate nostra naturalis appetitus in bonum infinitum. Et quando dicitur⁵ quod in illud est inclinatio naturalis in quod prompte voluntas fertur et delectabiliter sine habitu, verum est si huiusmodi inclinatio sequatur cogitationem rectam, non fictam. Nam ex quo voluntas nata est sequi cogitationem, licet de libertate sua possit in oppositum, ad illud solum dicitur voluntas inclinari quod non erronee iudicatur a ratione.⁴⁰ Tale autem non est bonum infinitum secundum philosophos, ut postea⁶ dicetur.

Aliter potest dici quod non est in voluntate inclinatio naturalis in bonum infinitum intensive. Nec sequitur ‘omni bono finito voluntas potest maius bonum appetere, igitur naturaliter appetit bonum infinitum’, quia etsi in huiusmodi appetitibus procedatur in infinitum secundum imaginationem maioris et ma-

³⁴ naturalis *om.* DFZ ³⁶ delectabiliter] delectatur EHXY ³⁷ cogitationem]
cognitionem B ³⁸⁻³⁹ cognitionem] cognitionem B ⁴³⁻⁴⁴ naturalis *om.* DFZ
⁴⁷⁻⁴⁸ maioris] minoris DEFHZ

² Cf. August., *De lib. arbit.*, III, c. 6, n. 18; c. 8, n. 23 (PL 32, 1280, 1282). ³ Cf. *Quodlibet III*, q. 1, lin. 35-38. ⁴ Cf. Ockham, *ibidem*, lin. 219-224. ⁵ Supra, lin. 15-17. ⁶ Cf. *Quodlibet VII*, q. 15, lin. 110-125.

ioris boni naturaliter, non tamen est naturalis appetitus in bonum infinitum intensive, sed forte extensive, scilicet aeternum.

50 Tertio potest dici quod conclusio ad quam deducitur in argumento est vera, scilicet quod infinitas non repugnat bono in quantum bonum. Immo repugnat in quantum est tale ens vel tale bonum, et ideo non naturaliter odit voluntas infinitum tamquam oppositum suo primo obiecto, scilicet bono.

55 Ad argumentum principale dico quod nec maior nec minor potest probari sufficienter naturali ratione.

QUAESTIO 15

UTRUM PER VIAM EMINENTIAE POSSIT EVIDENTER PROBARI QUOD DEUS SIT INFINITUS INTENSIVE

Quod sic: Quia cui non repugnat infinitas intensive non est summe perfectum nisi sit infinitum, aliter posset excedi; sed enti non repugnat infinitas intensiva; igitur ens perfectissimum, quod est Deus, est infinitum.

Contra: Non potest evidenter probari quod Deus sit ens eminentissimum; igitur non potest probari per viam eminentiae quod sit infinitus.

[*OPINIO SCOTI
PROBATIO 11*]

In ista quaestione tenet *Scotus* quod sic, distinctione secunda. Quod probatur primo sic: eminentissimo incompossibile

51-53 bono... infinitum *om.* A 52 Immo] nec DF, nec *add.* Z

QUAESTIO 15. – 6 intensiva] ABE, intensive *cett.* 7 est²] ens *add.* DFZ 8 Deus]
non *add.* B 14 incompossibile] impossible FXYZ

QUAESTIO 15. – ¹ Cf. *Scotus, Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 131 (ed. Vat., II, p. 206); *Reportatio Paris.*, I, d. 2, q. 3, n. 8 (ed. Vivès, XXII,

est esse aliquid perfectius; sed nullo finito incompossibile est esse ¹⁵ aliquid perfectius; igitur eminentissimum est infinitum. Maior patet. Minor probatur, quia infinitum esse non repugnat enti; sed si non posset esse ens eminentius omni ente finito, infinitum enti repugnaret; igitur finito non repugnat aliquid esse perfectius. Maior huius prosyllogismi probatur, quia si infinitum per se ²⁰ repugnaret enti, hoc esset vel quia eius oppositum per se includitur in conceptu entis, quod falsum est, quia tunc non intelligeretur 'ens' nisi cointelligatur 'finitum'. Vel hoc est quia eius oppositum est passio convertibilis cum ente, quod non est verum, quia cognito subiecto statim cognoscitur passio, sed cognito ²⁵ 'ente' non statim occurrit 'finitum'.

C o n f i r m a t u r, quia potentiae sensitivae, quae sunt minus cognitivae quam intellectus, statim percipiunt disconvenientiam in obiecto, ut patet de auditu respectu soni; igitur si infinitas repugnaret enti quod est obiectum intellectus, statim intellectus istam repugnantiam perciperet et naturaliter refugeret, quod patet esse falsum. ³⁰

[PROBATIO 2²]

Secundo sic: per rationem A n s e l m i, *Proslogion*, cap. 2³, illud quo maius cogitari non potest sine contradictione, est infinitum; ³⁵ sed Deus est huiusmodi; igitur etc.

S i d i c i s quod illud non est in re nec tale ens existit, **c o n t r a:** in summo cogitabili sumine quiescit intellectus, igitur in ipso est summe ratio sui primi obiecti, scilicet entis.

¹⁵ incompossible] impossible FZ ¹⁸ ente *om.* DFZ ²³ cointelligatur] cum intelligatur DFZ, intelligatur XY ²⁶ occurrit] cognoscitur DFXYZ ³⁷ ens *om.* DFZ

p. 73); *Lectura*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 86 (ed. Vat., XVI, p. 142). ² Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 11, nn. 137-139 (ed. cit., II, p. 129, pp. 208-211). ³ Cf. Anselmus, *Proslogion*, cap. 2 (ed. Schmitt, I, pp. 101-102).

40 Praeterea si summum cogitabile sine contradictione sit tan-
tum in intellectu cogitante, tunc illud summum posset esse, quia
est cogitabile esse sine contradictione, et non posset esse, quia
rationi eius repugnat esse ab alio. Maius igitur cogitabile est quod
est in re quam quod est in intellectu tantum. Non autem intel-
45 ligo quod idem sit maius per hoc quod existit, sed quod omni
eo quod est in intellectu tantum, est maius cogitabile aliquid
quod existit.

Praeterea intelligibile intellectione intuitiva sive visibile est
perfectius cogitabile non-visibili sed tantum intelligibili abstrac-
50 tive; sed illud quod existit est visibile intuitive, quod autem non
existit non nisi abstractive; igitur perfectissimum cogitabile existit.

[PROBATIO 3⁴]

Tertio sic: cui non repugnat infinitas intensive non est summe
perfectum nisi sit infinitum, aliter enim posset excedi; sed enti
55 non repugnat infinitas intensive; igitur ens perfectissimum est
infinitum.

Confirmatur primo, quia infinitum non repugnat
quantitati, accipiendo partem post partem, igitur nec suo modo
repugnat enti, in perfectione simul existendo.

60 Confirmatur secundo, quia quantitas virtutis est
simpliciter perfectior quantitate molis; igitur si infinitas est possi-
bilis in quantitate molis, erit possibilis in quantitate virtutis; et
si est possibilis, est in actu.

40 summum] summe CFXY 42 non] cum DFZ 43 Maius] magis DFZ
46 maius] magis ADFZ 49 cogitabile] cogitabili CDFXYZ intelligibili] DFZ, intelligibi-
le cett. 50 visibile] tantum add. ADZ

⁴ Cf. Scotus, ibidem, n. 132, nn. 134-135 (ed. cit., II, p. 206, p. 208).

[OPINIO AUCTORIS ⁵]

Sed istis non obstantibus, teneo oppositum, tum quia non ⁶⁵ potest sufficienter probari quod Deus sit ens eminentissimum; tum quia potest esse ens eminentissimum, ita quod nihil sit melius vel eminentius eo, et tamen esse finitum, nec potest oppositum evidenter probari.

[AD PROBATIONES SCOTTI
AD PROBATIONEM 1]

70

Ad rationes Scotti respondeo. Ad primum dico ⁶ quod secundum philosophos illa maior est distinguenda secundum compositionem et divisionem, sicut ista ‘sedentem impossibile est ambulare’ in sensu composito vera est. Et tunc est iste intellectus: haec propositio est impossibilis ‘eminentissimo est aliquid perfectius’. Et tunc non valet syllogismus, sicut nec iste ‘omnem sedentem impossibile est ambulare; nullum sanum pedibus impossibile est ambulare; igitur nullum sanum pedibus est sedens’, accepta maiore in sensu composito. ⁸⁰

Si autem maior sumatur in sensu diviso, tunc ulterius distinguendum est de repugnantia, quia alicui repugnare esse maius potest esse ratione suae quantitatis in quantum tanta est, vel ratione suae naturae in quantum talis natura est. Exemplum: motui aeterno repugnat esse maiorem in quantum tantus est, sed non in ⁸⁵ quantum talis naturae est, quia eiusdem naturae est totus motus et pars, qua parte certum est quod non repugnat maiorem motum esse.

67-68 melius vel *om.* CXY 68 vel eminentius *om.* AEH esse] est B, ens CXY
 79 nullum sanum] nullus sanus CXY 83 tanta] tantus DZ, *om.* F 84 natura] naturae E
 86 naturae¹] natura CXY 87 qua parte] cui parti DFZ

⁵ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 1, lin. 40-44. ⁶ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, III-1, c. 20 (ed. cit., p. 411, 3ss).

Ad propositum dico secundum philosophos quod maior
 90 vera est in sensu diviso, intelligendo de repugnantia ratione na-
 turae in quantum huiusmodi natura est. Sicut enim Deo repugnat
 ratione naturae suae in quantum huiusmodi natura est quod sit
 ab alio, ita etiam repugnat sibi quod aliquid sit maius eo. Sed
 loquendo de repugnantia ratione quantitatis in quantum tanta
 95 est, neganda est maior secundum philosophos. Sed capiendo ma-
 iorem primo⁷ modo, sicut vera est in sensu diviso et repugnan-
 tia [est] ratione naturae, sic minor eodem modo sumpta est falsa.

Ad probationem eius, cum dicitur⁸ ‘infinitum non repugnat enti’, hoc potest dupliciter intelligi: uno modo, quod nulli
 100 enti repugnat esse infinitum. Et haec est falsa, quia Deo repugnat
 aliquid maius esse, et per consequens secundum philosophos Deo
 repugnat infinitum esse. Alio modo, potest intelligi quod
 infinitum non repugnat enti in quantum est. Et hoc est verum,
 et secundum istum intellectum procedit illa probatio et confir-
 105 matio⁹ de disconvenientia, et non secundum primum intellectum. Aliter enim posset probari quod nulli enti repugnat infinites infinita esse.

[AD PROBATIONEM 2]

Ad secundum dico quod minor est neganda secundum phi-
 110 losophos. Et ad primam probationem¹⁰ dico quod aliquid esse
 summe cogitabile potest dupliciter intelligi: vel vera cogita-
 tione, vel cogitatione non includente contradictionem, quia non
 omnis cogitatio non includens contradictionem est vera cogita-
 tio, sicut cogitare me esse supra astra non includit contradictionem.

90 ratione] respectu DFZ 92 ratione] respectu DFZ 94 ratione] respectu DFZ,
 om. BEH 96 sicut] sic DEFHZ, scilicet XY vera est om. XY 96-97 repugnantia] re-
 pugnat BDFZ, repugnare CXY 103-104 Et... istum] lacuna A 106 quod... enti] lacuna A
 109 minor] maior CEH 110 Et... probationem] lacuna A 114 supra] super DEFHZ

⁷ Supra, lin. 89-91. ⁸ Supra, lin. 17. ⁹ Supra, lin. 27-32. ¹⁰ Su-
 pra, lin. 38-39.

Primo modo intelligendo, verum est quod in summo cogitabile summe quiescit intellectus, et in ipso est summe ratio entitatis. Sed isto summo potest maius cogitari sine contradictione cogitatione falsa et facta. ¹¹⁵

Secundo ¹¹ modo intelligendo ‘summum cogitabile’, secundum philosophos est illa neganda: quod intellectus summe quiescit in summo cogitabili cogitatione non includente contradictionem, quia licet secundum philosophos sine contradictione potest cogitari maius Deo, magis tamen quietatur intellectus in vera cogitatione ipsius Dei quam in cogitatione falsa et facta maioris cogitati. ¹²⁰

Ad secundam probationem ¹² dico secundum philosophos quod summum cogitabile cogitatione non includente contradictionem non est in re, quia repugnat Deo quod tale summum sit. Et ultra dico quod illud ¹³ quod est in re non est maius cogitabile cogitatione non includente contradictionem quam illud quod est ¹³⁰ in intellectu tantum, sed bene est maius cogitabile vera cogitatione. Et ideo non probat tale cogitabile summum existere, quo maius non potest cogitari cogitatione non includente contradictionem.

Ad confirmationem ¹⁴ dico quod tantum probat quod perfectissimum cogitabile cogitatione vera existit, et hoc concederet philosophus. Sed tamen maius potest facte cogitari cogitatione non includente contradictionem. ¹³⁵

Et si dicas: quid igitur probat illa ratio Anselmi, *Proslogion*, cap. 2 ¹⁵, ubi nititur ostendere quod illud quo maius ¹⁴⁰ cogitari non potest est in re?

116-117 entitatis] entis FXY 121 cogitatione om. DFXYZ 124 maioris] boni add. DFZ 129 maius] magis *codd. et edd.* 131 maius] F, magis *cett.* 135 quod...
 probat om. DZ 137 Sed] non add. B tamen... cogitari] non quod non posset facte cogitari maius CXY tamen... potest] non minus potest maius DZ 140 maius] magis CE
 141 est] esse BDF, potest esse Z

¹¹ Supra, lin. 112. ¹² Supra, lin. 40-47. ¹³ Supra, lin. 43-44.

¹⁴ Supra, lin. 48-51. ¹⁵ Cf. supra, nota 3.

Respondeo: aliquid esse illud quo maius cogitari non potest, potest dupliciter intelligi: uno modo, quod nihil quod potest cogitari sit maius de facto; alio modo, quod 145 non potest cogitari aliquid quod, si esset, esset maius. Primo modo intelligendo, bene probat ratio Anselmi. Sic formata 'nihil quod non existit in re est maius de facto eo quod existit in re, igitur illud quo maius cogitari non potest existit in re' bene sequitur, supposito quod in rebus existentibus non sit processus in infinitum in maius et maius. Et ultra si illud quo maius cogitari non potest existit in re, cum maximum eorum quae cogitantur sit Deus secundum omnes, sequitur quod Deus existit in re.

Sed quomodo tunc valet ratio quam facit, cap. 3¹⁶, ad probandum quod illud quo maius cogitari non potest, non potest cogitari non esse? Et sic arguit: possibile est cogitare aliquid quod non potest cogitari non esse; et illud maius est quam quod potest cogitari non esse; igitur illud quo maius cogitari non potest, non potest cogitari non esse.

Respondeo¹⁷...

160

[AD PROBATIONEM 3]

Ad tertium dico quod si minor intelligatur sic: quod enti in quantum ens non repugnat infinitas intensiva, vera est, sicut prius¹⁸ dictum est. Sed tunc non sequitur conclusio ex praemissionis. Si autem minor intelligatur sic: nulli enti aliqua ratione repugnat infinitas intensiva, sic falsa est, sicut prius¹⁹ dictum est.

142 illud] in re DFZ, om. EH maius] magis CE 143 potest² om. DFZ 147 quod] non add. DFZ re²] de facto add. DFZ 148 maius] magis D 150 maius²] minus DFZ maius³] magis DZ 155 cogitare] cogitari EH 157 maius] magis DXYZ 159 Respondeo] responsio huius deficit E, responsio huius patere potest ex praecedentibus XY, cum lacuna ADH 162 intensiva] intensive DFZ 164 autem] non A minor] maior AZ 164-165 repugnat] quod add. ABCEH 165 intensiva... est!] lacuna A sic] sit BH

¹⁶ Cf. Anselmus, ibidem, cap. 3 (ed. cit., I, pp. 102-103). ¹⁷ Responso deficit. ¹⁸ Cf. supra, lin. 102-103. ¹⁹ Cf. supra, lin. 99-102.

Ad primam confirmationem²⁰ potest uno modo dici²¹ quod infinitas intensiva non repugnat enti in quantum ens, sed repugnat Deo in quantum hoc ens. A litter potest dici quod non est simile de infinitate successiva et infinite intensiva in permanentibus.

170

Ad secundam confirmationem²² dico quod causa possibilitatis in infinitum in quantitate molis est divisio et imperfectio, sicut patet, III *Physicorum*, comm. 60²³. Infinitas autem intensiva non potest esse sine augmento in perfectione. Deus autem non potest sic augeri in perfectione. Igitur non est¹⁷⁵ infinitus.

Ad argumentum principale, patet ex dictis²⁴.

QUAESTIO 16

UTRUM INTENTIO PHILOSOPHI ET COMMENTATORIS SIT QUOD DEUS SIT INFINITUS INTENSIVE

Quod sic: Quia, VIII *Physicorum*¹ in fine, probatur quod primus motor non est in magnitudine finita, quia virtus infinita non potest esse in magnitudine finita. Aut igitur intelligit de infinite intensiva, et habetur propositum; aut extensiva, et tunc assumit falsum, quia sol et omnia corpora caelestia habent virtutem infinitam in duratione.

175] augeri] augmentari ABCH

QUAESTIO 16. – 7 intensiva] intensionis EH 8–9 virtutem infinitam] infinitatem DFZ

²⁰ Supra, lin. 57-59. ²¹ Cf. Ockham, *Quodlibet VII*, q. 14, lin. 50-54.

²² Supra, lin. 60-63. ²³ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, III, t. 60 (ed. Iuntina, IV, f. 113 Iss). ²⁴ Cf. supra, lin. 161-165.

QUAESTIO 16. – ¹ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, tt. 79-80 (266a 24 - 266b 20).

¹⁰ **C o n t r a:** Pluralitas non est ponenda sine necessitate; sed omnia possunt salvari ponendo primum motorem esse infinitum in duratione; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM
CONCLUSIO 1]

¹⁵ In ista quaestione teneo duas conclusiones: prima est quod intentio Philosophi et Commentatoris est quod Deus moveat caelum effective.

Probatur hoc primo, quia *Philosophus* probat in VIII *Physicorum*² quod primus motor est extra magnitudinem per hoc quod movet tempore infinito. Et hoc ibi demonstratur de primo simpliciter. Hoc idem dicit *Commentator*, VIII *Physicorum*, comm. 79³.

Praeterea *Commentator*, X *Metaphysicae*, comm. 7⁴, et XII *Metaphysicae*, comm. 6⁵, dicit quod idem qui demonstratur in *Physicalibus* esse primus motor, demonstratur in *Metaphysica* esse prima forma et ultimus finis; ille autem est Deus; igitur etc.

[CONCLUSIO 2]

Secunda conclusio est quod *Philosophus* et *Commentator* tantum ponunt Deum esse infinitum extensive, puta duratione.
³⁰ Quod probatur primo sic: Deus movet effective caelum, ex prima conclusione; igitur est virtutis finitae intensive. Consequentiam demonstrat *Philosophus*, II *De caelo*⁶, et *Com-*

²⁴ qui] quod CH, om. E ²⁶ forma] causa formaliter DFZ ²⁹ tantum... Deum]
lacuna A 31 finitae intensive] infinitae extensive DFZ

² Cf. Aristot., ibidem, t. 78 (266a 10-24). ³ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, VIII, t. 79 (ed. Iuntina, IV, f. 425 Hss.). ⁴ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, X, t. 7 (ed. cit., VIII, f. 257 AB). ⁵ Cf. Averroes, ibidem, XII, t. 6 (ed. cit., f. 294 LM). ⁶ Cf. Aristot., *De caelo*, II, c. 12, t. 71 (293a 9-11).

mentator, comm. 38,⁷ ubi dicitur quod si una stella adde-
retur caelo, aut motor non moveret aut moveret cum labore et
poena. Et idem dicitur, comm. 71⁸. Ex quo sequitur quod motor ³⁵
caeli est finitus in vigore. Et ideo ibi⁹ dicit Commentator quod
infinitas quae est in formis separatis non est nisi propter aeterni-
tatem. Et simile dicitur, comm. 63¹⁰.

Praeterea Commentator, comm. 39¹¹, dicit quod cum
dicimus quod potentia motoris caeli est infinita, « non intendimus ⁴⁰
per infinitum nisi infinitatem motionis, id est, quod motio eorum
non cessat. Infinitas autem intensionis, ut illic non sit proportio
inter potentiam motoris et moti, impossibile est in formis in
quantum sunt formae ». ⁴⁵

Praeterea in *De substantia orbis*, cap. 3¹², dicit Commentator ⁴⁵
quod « infinitum esse in vigore, cuius causa est corpus
secundum quod est corpus, impossibile est esse in corporibus caeli
sive in aliis ». Inter omnem igitur motorem caeli et motum ab eo
est proportio aliqua, propter quam movet motu terminato et fi-
nito in velocitate. Igitur omne movens est finitum intensive, quia ⁵⁰
si esset infinitum intensive, posset ultra omnem velocitatem datam
velocius movere.

Praeterea primum caelum non potest velocitari nec tardari
in movendo, ut ostenditur, II *De caelo*, a commento 35 usque ad
41¹³, igitur primus motor eius agit semper secundum ultimum ⁵⁵
potentiae suae; sed non agit nisi actionem finitam intensive; igitur
est finitus intensive.

⁴¹ infinitum] infinitatem EH infinitatem] infinitum DFZ id est] et B 54 moven-
do] motu DFZ 55 semper om. DFZ

⁷ Cf. Averroes, *In Aristot. De caelo*, II, t. 38 (ed. cit., V, f. 122 IK).

⁸ Cf. Averroes, ibidem, t. 71 (ed. cit., f. 145 H). ⁹ Cf. supra, nota 7.

¹⁰ Cf. Averroes, ibidem, t. 63 (ed. cit., f. 141 GH). ¹¹ Cf. Averroes, ibi-
dem, t. 39 (ed. cit., f. 123 E).

¹² Cf. Averroes, *De substantia orbis*, cap. 3 (ed. cit., IX, f. 9 H). ¹³ Cf. Averroes, *In Aristot. De caelo*, II, tt. 35-40 (ed. cit., V, ff. 118 E - 123 M).

Praeterea quando propositio verificatur pro rebus etc.; sed ‘caelum perpetuo movetur’ et ‘operationes inferiores fiunt a caelo
 60 et primo motore’ sunt huiusmodi propositiones; igitur etc. Minor probatur, nam primus motus, qui est actio immediata Dei secundum philosophos, est finitus intensive, igitur ad movendum caelum per momentum tanta velocitate sufficit ponere motorem finitum intensive agentem secundum ultimum suae potentiae. Sed
 65 posito tali motore separato a materia, non accidit sibi fatigatio in movendo nec corruptio, ut patet, VIII *Physicorum*, comm. 83¹⁴. Si igitur Deus potest movere caelum per momentum hac velocitate existens finitum intensive, potest etiam aeterno sic movere. Sufficit etiam finitas intensiva ad causandum omnes operationes
 70 inferiores, quia in *De substantia orbis*, cap. 5¹⁵, dicitur quod mediante primo motu fiunt omnes operationes inferiores a primo motore.

Sed contra: Commentator, XII *Metaphysicae*, comm. 41¹⁶, dicit quod « motus caeli componitur ex duobus motoribus
 75 quorum unus est finitae motionis et est anima existens in eo, et alter infinitae motionis et est potentia quae non est in materia ». Aut igitur loquitur Commentator de infinitate secundum durationem, aut secundum vigorem. Non primo modo, quia sic uterque motor est infinitae motionis, manifestum est. Igitur lo-
 80 quitur secundo modo.

Respondeo quod loquitur de finitate et infinitate durationis ex se, sic intelligendo: quod motor coniunctus, qui quodam modo est in materia caeli, sicut importatur per hoc nomen ‘coniunctus’, est in potentia ad movendum, et quantum est ex

59 operationes inferiores] revolutiones infinites DFZ
 68 finitum] finitus DFXYZ aterno] aeternum C, in aeternum XY
 bus DFZ 75 finitae] infinitae BEHXY

66 in movendo om. DFZ
 74 motoribus] moti-

¹⁴ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, VIII, t. 83 (ed. cit., IV, f. 432 A).

¹⁵ Cf. Averroes, *De substantia orbis*, cap. 4 (ed. cit., IX, f. 10 I). ¹⁶ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, XII, t. 41 (ed. cit., VIII, f. 324 EF).

se est in potentia etiam ad quietem, ita quod quantum est ex ⁸⁵
se potest cessare a motione activa caeli. Et hoc est, secundum
Commentatorem, quia est forma aliqualiter coniuncta et in mo-
vendo movetur accidentaliter, sicut patet ex processu eiusdem
commenti. Et ideo non est de se infinitae motionis secundum du-
rationem sed finitae, quia si suae naturae derelinqueretur a primo ⁹⁰
motore, cessaret a motione propter causam dictam ¹⁷. Et ideo
illa infinitas motus necessario est propter alium motorem, in quo
nulla est potentia omnino ad quietem neque essentialiter neque
accidentaliter, quia neutro modo movetur. Et illud est primum
simpliciter separatum ab omni materia, sicut patet ex processu ⁹⁵
eiusdem commenti. Illud autem primum propter suam separa-
tionem a materia est infinitae motionis secundum durationem.

Ad argumentum principale, patebit post ¹⁸.

QUAESTIO 17

UTRUM DEMONSTRATIONES PHILOSOPHI, VIII PHYSICORUM ¹ ET XII METAPHYSICAE ², CONCLUDANT DEUM ESSE INFINITUM INTENSIVE

Quod sic: Quia, VIII *Physicorum* ³, probat quod primus ⁵
motor non est in magnitudine, sic arguendo: quod si sit in ma-
gnitudine, aut igitur infinita, et hoc non, quia nulla talis est, patet
III *Physicorum* ⁴; aut finita, et hoc non, quia virtus infinita non
potest esse in magnitudine finita. Aut igitur intelligit de finitate

91 ideo] dico quod add. DFZ 98 post] inferius EH

¹⁷ Supra, lin. 82-86. ¹⁸ Cf. *Quodlibet VII*, q. 17, lin. 180-189.

QUAESTIO 17. – ¹ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, tt. 78-86 (266a 10 - 267b 26). ² Cf. Aristot., *Metaph.*, XII, c. 7, t. 41 (1073a 3-13). ³ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, t. 86 (267b 17-26). ⁴ Cf. Aristot., *ibidem*, III, cc. 4-5, tt. 34-56 (204a 1 - 206a 8).

¹⁰ et infinitate intensive, et habetur propositum; aut extensive secundum durationem, et tunc assumit falsum, quia virtus in magnitudine potest durare in infinitum, patet de corporibus caelestibus.

Contra: Tantum concludunt illae rationes quod Deus movet per infinitum tempus; sed hoc potest facere virtus finita incorporalis, dummodo duret in infinitum; igitur solum probat eum esse infinitum duratione.

[OPINIO SCOTTI
PROBATIO 15]

²⁰ In ista quaestione dicit *Scotus*, distinctione secunda, quod sic. Quod probatur primo sic: primum movet motu infinito, igitur habet infinitam potentiam intensive. Et licet de facto antecedens sit falsum, tamen certum est quod potest movere motu infinito. Et ideo si ex movere motu infinito sequitur potentia infinita, idem sequitur si habeat potentiam movendi motu infinito. Consequentia probatur multipliciter. Ad quas probationes responsum est in quaestionibus praecedentibus⁶.

[PROBATIO 27]

Secundo sic: quia in fine VIII *Physicorum*⁸ probatur quod si ³⁰ primus motor esset in materia, moveret in instanti; quod nullo modo haberet veritatem, nisi Deus esset infinitus intensive.

QUAESTIO 17. – 14-15 movet] manet DFZ 15-16 incorporalis] incorruptibilis
BH, corporalis XY 27 quaestionibus] quodlibet D, quodlibetibus F

⁵ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, nn. 111-112 (ed. Vat., II, pp. 189-90). ⁶ Cf. Ockham, *Quodlibet III*, q. 1, lin. 97-176; *Quodlibet VII*, q. 11, lin. 84-154. ⁷ Cf. Scotus, *ibidem*, n. 7 (ed. cit., II, pp. 127-128). ⁸ Cf. Aristot., *ibidem*, VIII, c. 10, t. 79 (266a 24 - 266b 6).

[OPINIO AUCTORIS ⁹]

Sed teneo oppositum: quod illae rationes tantum probant Deum esse infinitum in duratione. Cuius ratio est, quia virtus activa infatigabilis et incorruptibilis secundum se per eamdem ³⁵ virtutem potest causare effectum et continuare, nec maior virtus requiritur ad continuandum per mille annos quam per unum diem, ubi non est causa agens in contrarium et diminuens potentiam. Quod patet per illam propositionem famosam ¹⁰ ‘activo et passivo aequaliter dispositis, ceteris paribus, erit idem effectus et conti- ⁴⁰ nuabitur’. Deus autem non habet agens in contrarium. Igitur etc.

[AD PROBATIONES SCOTI
AD PROBATIONEM 1]

Ad primum in oppositum dico quod ista consequentia non valet ‘Deus movet motu infinito, igitur est infinitus intensive’, ⁴⁵ nec est illa ratio Philosophi. Sed Philosophus intendit probare quod primus motor non est in magnitudine, sed est impartibilis.

Et arguit sic: nulla potentia in corpore finita intensive potest movere tempore infinito; sed primus motor movet caelum motu et tempore infinito; igitur primus motor non est potentia in cor- ⁵⁰ pore, et per consequens est impartibilis et indivisibilis. Minor patet ex praedictis. Maiorem probat, supponendo primo ex III *Physicorum* ¹¹ quod omnis potentia in corpore est finita extensive. Et arguit sic: si aliqua potentia in corpore movet aliquod mobile in aliquo tempore praecise secundum ultimum potentiae suae, pars ⁵⁵ illius potentiae sive motoris movebit partem mobilis in minore

^{38 causa] iam BF, om. CXY} ^{45 infinitus] infinitae virtutis DFZ} ^{48 finita] fi-}
 nito DFZ ^{51 impartibilis et om. DFZ}

⁹ Cf. Ockham, *Quodlibet II*, q. 2, lin. 122-128; lin. 20-30. ¹⁰ Cf.
 Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 6, q. 10, n. 4 (ed. Vivès, XVI, p. 618). ¹¹ Cf.
 supra, nota 4.

tempore; sed proportio temporis ad tempus sequitur proportiones motoris ad motorem et mobilis ad mobile in utroque motu, et proportio motoris ad motorem et mobilis quod est pars ad 60 mobile quod est totum est finita in utroque motu; igitur proportio temporum est finita, et per consequens utrumque tempus, tam partiale quam totale, est finitum. Et ita patet quod nulla potentia finita intensive existens in corpore potest movere tempore infinito.

65 Et non probatur generaliter ista conclusio: nulla potentia finita intensive potest movere tempore infinito, sed solum quod nulla potentia finita intensive existens in corpore. Hoc patet per Commentatorem, comm. 78¹², qui dicit quod accipere partem motoris quae moveat partem moti « est possibile eo quod 70 motor qui est potentia in corpore potest dividi ». Et infra¹³ dicit sic: « Notandum est quod propositiones condicionales quas posuit Aristoteles hic sunt propositiones verae de corpore caelesti, cum positum fuerit quod potentiae motivae eius sunt formae in materia ». Et cito post:¹⁴ « Haec enim omnia sequuntur 75 ex hac positione, scilicet quod corpus caeleste est forma » in materia.

[AD PROBATIONEM 2]

Ad secundum dico primo quod Philosophus ibi probat quod si motor quicumque movens motu et tempore infinito esset in 80 materia, quod ille motor esset infinitae actionis intensive et infinitus in vigore, ut dicitur in *De substantia orbis*, cap. 3¹⁵, et hoc quia omnis virtus activa existens in corpore secundum Philoso-

58 in... motu *om.* DFZ 59 pars] mobilis *add.* DFZ 60 totum] motum DZ
69 quae] qui EHZ 80 actionis] activitatis DFZ

¹² Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, VIII, t. 78 (ed. Iuntina, IV, f. 424 B). ¹³ Cf. Averroes, *ibidem* (f. 424 E). ¹⁴ Cf. Averroes, *ibidem* (f. 424 F). ¹⁵ Cf. Averroes, *De substantia orbis*, cap. 3 (ed. cit., IX, f. 9 Fss).

phum¹⁶ habet contrarium, et per consequens si esset finitus in vigore, aliquando corrumperetur per actionem sui contrarii, et per consequens si motor sit infinitae actionis secundum duratio-⁸⁵ nem, est infiniti vigoris, quia in omnibus potentiarum finitum in materia pars habet minorem potentiam ad durandum quam totum.

S i d i c i s quod eadem conclusio videtur sequi de motore separato movente motu et tempore infinito, quod sit infinitus intensive:⁹⁰

R e s p o n d e o: non sequitur, quia motor extra materiam non habet contrarium corruptum nec diminuens eius potentiam, sed est incorruptibilis et infatigabilis; et ideo potest movere per tempus infinitum, quamvis ipse sit finitus intensive.

Secundo, probat quod si esset motor in materia infinitus intensive, sic moveret in instanti quod faceret transitum de termino remotissimo ad alium terminum esse in instanti, qui transitus a motore finito solet esse in tempore, puta quod posset facere mobile quod nunc est hic esse Romae sine medio. Non tamen posset facere quod transitus ille sit successivus et in instanti,⁹⁵ quia hoc includit contradictionem. Et ideo dico quod ille transitus de termino ad terminum non est motus, sed mutatio subita. Et hoc intendit Philosophus et non plus. Et eodem modo concedo hoc de Deo, quamvis sit motor extra materiam, quod propter infinitatem suam intensivam potest facere corpus quod est Londonii fieri subito Romae absque hoc quod umquam sit in medio.¹⁰⁰

[DUBIUM]

Sed dubium est de illa prima conditionali quae adducitur¹⁷ ad probandum maiorem, scilicet 'si aliqua potentia in corpore

⁸³ finitus] infinitus AC, infinitum DZ, finitum F ⁸⁵ actionis] activitatis DFZ
105-106 Londonij] londoniis A, dublini EH, Lugduni XY, hic DFZ

¹⁶ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam* VIII, t. 83 (ed. cit., IV, f. 432 B).

¹⁷ Supra, lin. 54-57.

110 etc.', quia haec videtur esse contra declarata in fine VII *Physicorum*, comm. 36¹⁸, ubi probatur quod si movens moveat mobile in aliquo tempore, medietas motoris movebit medietatem mobilis in eodem tempore; igitur acceptis partibus proportionabilibus motoris et moti, pars motoris non movebit partem mobilis in
115 minore tempore nec maiore quam totum movet totum.

Praeterea ex dictis¹⁹ habetur quod proportio temporis ad tempus in motibus totius et partis sequitur proportiones motoris ad motorem et mobilis ad mobile in utroque motu; sed certum est quod sumptis partibus aequae proportionabilibus tam motoris
120 quam moti, eadem est proportio earum ad sua tota; igitur tempus unius motus est idem vel aequale tempori alterius motus.

¶ [AD DUBIUM]

Ad primum respondeo quod quaedam sunt possibilia motui in communi in quantum motus est quae non sunt possibilia in
125 determinata materia, sicut velocitari in infinitum, sicut dicit Commentator, VI *Physicorum*, comm. 15²⁰, et eodem modo est de motore et mobili. Et ita dico quod illa quae declarantur in fine VII *Physicorum*²¹ de proportione totius et partis in movendo, insunt motori et mobili in quantum motor et mobile
130 est. Sed in proposito capiunt instantiam propter determinatam materiam in qua.

Et causa quare pars movet partem in minore tempore quam totum moveat totum est quia totum est tale cuius esse perfectum secundum naturam suam consistit in coniunctione suarum partium,

110 contra] aliqua add. EH [declarata] determinata EHXY 114 motoris²²] movens EH
117 proportiones] proportionem CDFXYZ 131 qua] arguitur add. ABCXY 132 Et
quod B, quae C, quia XY causa] est add. ABCH

18 Cf. Averroes, ibidem, VII, t. 36 (ed. cit., IV, f. 335 H-M). 19 Su-
pra, lin. 57-60. 20 Cf. Averroes, ibidem, VI, t. 15 (ed. cit., IV, f. 255 I-L).
21 Cf. Aristot., *Physica*, VII, c. 5, tt. 35-39 (249b 27 - 250b 7).

non solum qualitativarum sed quantitativarum, sicut dicitur, VI ¹³⁵ *Physicorum*, comm. 91 ²², quod « actio cuiuslibet entis perficitur per suam quantitatem et qualitatem terminatam, sicut est disposatio in entibus artificialibus ». Maxime autem ita est in rebus perfectis. Simile dicitur, I *De caelo*, comm. 94 ²³, et V *Metaphysicae*, comm. 21 ²⁴. Et ideo diviso tali toto, pars non est tantae duratio- ¹⁴⁰ nis sicut totum, sicut patet de animalibus anulosis, et per consequens pars non est tantae motionis respectu mobilis aequa proportionabilis. Videmus enim quod animata, quanto sunt perfectiora, tanto magis indigent integritate suarum partium quantitativarum in essendo. ¹⁴⁵

Ad propositum dico quod si motor caeli esset forma caeli extensa in eo, tunc caelum esset animatum perfectissimum. Et si potentia motoris dividatur ad divisionem ¹⁴⁶ subiecti, pars esset minoris durationis quam totum, et ideo necessario moveret mobile sibi proportionatum in minore tempore quam totum, secundum ¹⁵⁰ quod minus duraret. Et ideo dicit *Commentator*, VIII *Physicorum*, comm. 78 ²⁵, quod « propositiones condiciales quas posuit Aristoteles hic sunt propositiones verae de corpore caelesti, cum positum fuerit quod potentiae motivae eius sunt formae in materia, quapropter actus eius non perficitur nisi iunctis partibus illius materiae secundum propinquitatem terminatam ». ¹⁵⁵

Ad secundum ²⁶ dico quod propositio illa debet intelligi, proportionando totum et partem, non secundum proportionem quan-

137 terminatam] determinatam ACXY 138-139 perfectis] perfectioribus DFZ
 142 motionis] motivitatis DFZ 147 animatum] et add. B . perfectissimum om. DFZ
 148 subiecti] moti B 150 proportionatum] proportionabile DFZ 155 actus] activitas DFZ 156 terminatam] determinatam DFZ 157 intelligi] concedi DFZ

²² Cf. Averroes, *ibidem*, VI, t. 91 (ed. cit., IV, f. 304 F). ²³ Cf. Averroes, *In Aristot. De caelo*, I, t. 95 (ed. cit., V, f. 64 B). ²⁴ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, V, t. 21 (ed. cit., VIII, f. 130 Iss). ²⁵ Cf. Averroes, *In Aristot. Physicam*, VIII, t. 78 (ed. cit., IV, f. 424 EF). ²⁶ Supra, lin. 116-121.

titativam, sed secundum vigorem durationis. Proportio namque
 160 quantitativa facit ad proportionem motuum secundum velocita-
 tem et tarditatem, quia si tanta virtus movet in tanto tempore,
 dupla virtus movet in duplo minore tempore ceteris paribus, ut
 declaratur in fine VII *Physicorum*²⁷. Et illa proportio non est hic
 ad propositum. Proportio autem secunda facit ad proportionem
 165 motuum secundum durationem, et illa habet hic locum.

Tunc ad minorem dico quod si sit eadem proportio quanti-
 tativa partium motoris et moti ad sua tota, sequitur quod motus
 sint aequae velocias ceteris paribus, sed non sequitur quod tempus
 motus partis sit aequale tempori motus totius, quia virtus motiva
 170 partialis citius deficit quam virtus totius. Si autem sit eadem
 proportio partium secundum durationem, tunc sequitur quod
 tempora sunt aequae proportionabilia et quod tempus motus partis
 sit aequale toti tempori totius. Sed in proposito non sunt partes
 sic proportionabiles.

175 Unde totum fundamentum huius dicti stat in hoc quod to-
 tum et pars habent ad invicem proportionem in vigore durationis,
 ita quod aequaliter durant vel non. Et causa est, quia si pars est
 finitae durationis, habet contrarium, et per consequens totum
 habet contrarium, et ita est corruptibile.

180 Ad argumentum principale dico quod probat
 quod primus motor non est in magnitudine infinita, quia nulla
 talis est, nec est in magnitudine finita, quia movet in tempore in-
 finito, sicut prius²⁸ expositum est respondendo ad primam ra-
 tionem.

185 Et ultra cum quaeritur²⁹ de infinite, dico quod intelligit
 infinitatem secundum durationem. Et dico quod licet sol possit

160 ad om. DFZ 163 proportio] propositio DFZ hic om. DFZ 164 Proportio]
 propositio DFZ 168 sint... velocias] sit aequae velox DFZ 170 partialis] totius add. EH
 173 toti om. DFZ tempori] motus add. DFZ 174 sic] sibi DFZ, om. B 182 est²
 om. BCEXY

²⁷ Cf. supra, nota 21.

²⁸ Supra, lin. 44-76.

²⁹ Supra, lin. 9-13.

durare in infinitum, tamen si motor suus est in sole sicut forma extensa in materia, non posset movere motu infinito propter causam prius dictam³⁰.

QUAESTIO 18

UTRUM DE FACTO DEUS SIT INFINITAE VIRTUTIS INTENSIVE

Quod non: Quia nullum infinitum intensive est mensura rerum finitarum intensive; sed Deus est mensura rerum finitarum intensive; igitur etc. Maior patet, quia mensura et mensuratum⁵ sunt commensurabilia; finitum et infinitum non sunt commensurabilia. Minor probatur, quia, X *Metaphysicae*, comm. 7¹, dicitur quod in genere substantiae est unum primum et illud est Deus; primum autem in omni genere est mensura aliorum, patet in eodem commento²; igitur etc.¹⁰

Contra: In Psalmo³: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.*

[AD QUAESTIONEM]

In ista quaestione est conclusio certa per fidem. Et potest persuaderi, quia⁴ ultra omnem speciem factam potest Deus facere¹⁵ perfectiorem secundum speciem; sed hoc non potest aliqua virtus

187 est] esset CXY

QUAESTIO 18. – 9 aliorum] eiusdem generis add. DFZ 16 secundum om. DXYZ

³⁰ Cf. supra, lin. 123-156.

QUAESTIO 18. – ¹ Cf. Averroes, *In Aristot. Metaph.*, X, t. 7 (ed. Iuntina, VIII, ff. 256 M - 257 B). ² Cf. Averroes, ibidem, t. 2 (ed. cit., f. 251 I).
³ Ps. 144, 3. ⁴ Cf. Ockham, *Scriptum*, I, d. 44, q. un. (ed. cit., IV, p. 652, 3 - p. 653, 4; p. 655, 5-8).

finita, cum sit terminabilis per ultimum, ut patet in fine I *De caelo*⁵; igitur Deus est infinitus intensive.

[INSTANTIA 1]

20 Sed contra: Deus est primum in genere entis. Sed primum in omni genere est illud per cuius accessum et recessum cetera illius generis dicuntur perfectiora vel minus perfecta, ut dicitur, X *Metaphysicae*, comm.⁶. Simile dicit Philosophus, II *De caelo*, et Commentator, comm. 66⁷, quod est finis in entibus et comple-
25 mentum, per cuius appropinquationem etc. Sed infinitum intensive excedit omne aliud in infinitum, ita quod remotio cuiuscumque ab illo est infinita. Igitur non est maior propinquitas unius creature ad Deum quam alterius.

[INSTANTIA 2⁸]

30 Secundo sic: omnis motor potentiae infinitae intensive potest facere motum in instanti; sed Deus non potest hoc facere; igitur etc. Maior patet, quia in fine VIII *Physicorum*⁹ dicitur quod si in materia esset virtus infinita, moveret in instanti; sed tantum potest facere virtus infinita si sit extra materiam quantum posset si
35 esset in materia; igitur etc. Minor probatur, quia hoc includit contradictionem, scilicet quod motus non sit motus, et quod mobile simul localiter esset in omnibus partibus spatii super quod movetur.

17 terminabilis] secundum speciem add. B 23 comm.] cum lacuna ACDFH 24-25 complementum] completum DFZ 25 per... etc. om. B 26 in] ABC, om. cett. 1 infinitum] infinite DFZ 30 potentiae infinitae] qui ponitur infinitus DFZ 37 quod] quo CHXY

⁵ Cf. Aristot., *De caelo*, I, c. 11, t. 116 (281a 10-11). ⁶ Cf. Averroes, ibidem (ed. cit., VIII, f. 251 GH). ⁷ Cf. Aristot., ibidem, II, c. 12, t. 66 (292b 17-19), et Averroes, ad loc. (ed. cit., V, f. 143 G). ⁸ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, pars 1, q. 1-2, n. 6 (ed. Vat., II, p. 127). ⁹ Cf. Aristot., *Physica*, VIII, c. 10, t. 79 (266a 24 - 266b 6).

[INSTANTIA 3]

Tertio sic: si Deus esset infinitus intensive, tunc esset aliquid in natura otiosum. Consequens est impossibile, patet II *Metaphysicae*¹⁰ in principio, et II *Physicorum*¹¹. Consequentia probatur, quia quilibet effectus Dei est finitus intensive, igitur sibi posset correspondere agens sufficiens finitum, sicut calor calor et homini homo.

45

[INSTANTIA 4¹²]

Quarto, quia si sic, tunc Deus est infinita bonitas intensive, quia sua essentia est bonitas; sed unum oppositorum, si esset infinitum intensive, non compatitur secum reliquum, sicut si calor esset infinitus, nullum esset omnino frigidum; et ita nullum malum foret omnino in universo, quod falsum est.

[INSTANTIA 5¹³]

Quinto sic: omne proportionabile finito intensive est finitum intensive; Deus est huiusmodi; igitur etc. Maior est manifesta. Minor probatur, nam Deus potest movere aliquod mobile velocitate finita; sed in omni motu est aliqua proportio motoris ad mobile, ut patet II *De caelo*¹⁴, comm. 38, 39 et 36; igitur Deus est proportionabilis alicui mobili finito.

44 agens... finitum] effectus infinitus DZ, lacuna F

49 intensive om. DFZ

¹⁰ Cf. Aristot., *Metaph.*, II, c. 2, tt. 8-9 (994b 9-15), et Averroes, ad loc., t. 9 (ed. cit., VIII, f. 33 D). ¹¹ Cf. Aristot., *Physica*, II, c. 8, t. 75 (198b 10-11).

¹² Cf. Scotus, ibidem, n. 1, n. 3 (ed. cit., II, p. 126).

¹³ Cf. Henricus Gandavensis, *Summa*, art. 35, q. 6 (ed. Paris. 1520, I, f. 226 A). ¹⁴ Cf. Averroes, *In Aristot. De caelo*, II, t. 38, t. 39, t. 36 (ed. cit., V, ff. 122 A - 123 H; ff. 119 K - 120 H).

[AD INSTANTIAM 1]

60 Ad primum istorum dico quod intelligendo illam maiorem sane, sic scilicet: quod primum in omni genere convenit cum aliis in nomine illius generis essentialiter, quia alias non esset primum illius generis, et quod cetera in illo genere, quanto viciniora, id est, similiora secundum naturam illius generis, tanto sunt perfectiora perfectione propria illi generi, tunc vera est. Et ideo licet infinitum intensive excedat finitum in infinitum, quia tamen convenit cum finitis in aliquo nomine univoce, quod nomen participatur ab ipsis finitis perfectius et imperfectius, secundum istum intellectum potest concedi quod unum finitum est propinquius 70 Deo alio finito, quia maior est similitudo ex una parte quam ex alia.

[AD INSTANTIAM 2¹⁵]

Ad secundum dico quod intelligendo per ‘motum’ mutationem successivam, sic maior est falsa.

Et ad probationem¹⁶ potest dici quod in fine VIII *Physicorum* 75 probatur quod si motor infinitus intensive esset in materia, sic moveret in instanti quod faceret transitum de termino remotissimo ad alium terminum esse in instanti, qui transitus a motore finito solet esse in tempore. Et ideo concedo quod Deus potest hoc facere et subito. Et secundum hunc intellectum est minor falsa.

80 Et ad primam probationem¹⁷ dico quod non sequitur quod motus non esset motus, quia illa mutatio non esset motus successivus. Similiter ad secundam¹⁸ dico quod non sequitur quod mobile simul esset in omnibus partibus spatii, quia in instanti illius

62 essentialiter] concedo add. DFZ 63 quanto] sunt add. BCXY 68 istum] tamen add. BCDFZ

¹⁵ Cf. Ockham, *Quodlibet VII*, q. 17, lin. 95-106. ¹⁶ Supra, lin. 32-35. ¹⁷ Supra, lin. 35-36. ¹⁸ Supra, lin. 36-38. - Cf. Olivi, *Quodl. I*, q. 1.

mutationis solum est in termino a quo vel solum in termino ad quem. Unde sicut corpus Christi existens in caelo fit in altari ⁹⁵ subito sine hoc quod umquam sit in medio, ita potest Deus facere corpus quod est Londonii esse Romae subito absque hoc quod umquam sit in medio.

[AD INSTANTIAM 3]

Ad tertium, negatur illa consequentia, quia etsi Deus non faciat opus secundum ultimum potentiae suae, non tamen frustra habet tantam potentiam, quia Deus non est propter aliquod opus suum.

Nego etiam secundam consequentiam ¹⁹, quia facere opus finitum omnino de nihilo requirit causam infinitam, sicut factio ⁹⁵ mundi de nihilo.

[AD INSTANTIAM 4 ²⁰]

Ad quartum dico quod agens voluntarium quod non agit secundum ultimum potentiae suae sed libere, cuiusmodi est Deus, potest secum compati suum oppositum. Agens vero quod necesse ¹⁰⁰ agit et secundum ultimum potentiae suae, quale non est Deus, non compatitur secum suum oppositum.

[AD INSTANTIAM 5]

Ad quintum dico quod Deus non est proportionabilis alicui finito.

¹⁰⁵

Et quando dicitur ²¹ quod in omni motu est aliqua proportio motoris ad mobile, falsum est nisi limitetur ad motores agentes

87 est] hic add. DFZ Londonii] coloniae DF, dublini EH, Argentineae Z esse om.
ABCXY Romae] in Tubingen Z 107 mobile] motum DFZ

¹⁹ Supra, lin. 42-45. ²⁰ Cf. Scotus, ibidem, n. 148 (ed. cit., II, p. 215). ²¹ Supra, lin. 56-57.

secundum ultimum potentiae suae vel qui posset movere secundum ultimum potentiae suae, quo modo Deus non agit nec agere potest. Philosophus autem et Commentator intelligunt illam propositionem de omni motore, quia ipsi reputabant omnem motorem posse movere secundum ultimum potentiae suae. Et ideo aestimaverunt quod potentiae moventes caelum sunt finitae in vigore, quia movent velocitate finita corpora finita, ut patet, II *De caelo*²², comm. 36, 38 et 39.

Ad argumentum principale dico²³ quod quae-dam est mensura per replicationem, sicut ulna, quaedam per continentiam, sicut modius tritici, quaedam secundum perfectionem et similitudinem. Tertio modo est Deus mensura aliorum et non aliter, secundum quod aliqua sunt similia Deo et aliqua minus similia. Et ideo dico quod mensura et mensuratum primo modo et secundo sunt proportionabilia, sed non tertio modo.

Si dicas: omnis mensura est proportionabilis mensurato, et ita est dupla vel tripla respectu mensurati:

Dico primo quod solum mensura finita est proportionabilis mensurato, non autem infinita. Secundo dico quod illa proportio dupla et tripla solum est inter quanta, non autem inter species diversorum generum, quae habent diversas proportiones secundum perfectionem.

Si dicas quod, X *Metaphysicae*²⁴, dicitur quod mensura est minimum in omni genere:

Dico quod Philosophus intelligit per ‘minimum’ simplicissimum et minus compositum vel imperfectioni admixtum. Et sic Deus est simplicissimus et purissimus et ab omni imperfectione remotissimus.

108-109 vel... suae om. EFH 108 possent] possunt CXY 110-111 propositionem]
proportionem FH 120 aliqua²²] alia DFZ

²² Cf. supra, nota 14. ²³ Cf. Ockham, *Sent.*, II, q. 13 A; q. 12 KK;
q. 11 B (Ad finem). ²⁴ Cf. Aristot., *Metaph.*, X, c. 1, t. 3 (1052b 31 -
1053a 13), et Averroes, ad loc. (ed. cit., VIII, f. 252 M).

QUAESTIO 19

UTRUM QUANTITAS ET MODUS QUANTITATIVUS DIFFERANT REALITER

Quod si: Quia¹ corpus Christi est quantum in Eucharistia, quia quantitas corporis Christi est in Eucharistia; et tamen non habet modum quantitativum; igitur etc.

5

Contra: Quorum definitiones sunt eadem, ipsa sunt eadem; sed quantitas et modus quantitativus sunt huiusmodi, quia haec est definitio exprimens quid nominis utriusque: habere partem distantem a parte loco et situ; igitur etc.

[AD QUAESTIONEM²]

10

Ad istam quaestionem dico quod quantitas et modus quantitativus, ut supponunt personaliter, nullo modo differunt. Quod probo primo per propositionem vulgatam, quia quando³ aliqui duo termini sic se habent, si ponantur in propositionibus, quod quidquid praedicatur vere de uno praedicatur vere de alio et¹⁵ econverso, illi termini supponunt omnino pro eodem; sed quantitas et modus quantitativus sunt huiusmodi; igitur etc.

Praeterea si modus quantitativus sit res distincta a quantitate, tunc aut est res absoluta, aut relativa. Non primo modo, quia tunc esset quantitas vel qualitas vel substantia, quorum quodlibet²⁰ est falsum. Nec est relativa, quia si esset respectus fundatus in quantitate, quaero de termino eius: aut est ipsamet quantitas, et tunc idem esset fundamentum et terminus illius respectus, et per

QUAESTIO 19. – 3 Christi] om. ABHXY, eius C 9 distantem] distinctam BDEFZ
19 relativa] respectiva AH 21 relativa] respectiva AHXY

QUAESTIO 19. – ¹ Cf. Ockham, *De sacram. Altaris*, II, c. 41 (ed. Birch, p. 494, 18–27). ² Cf. Ockham, ibidem (ed. cit., p. 494, 27 – p. 500, 5).

³ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, I, c. 63 (ed. cit., p. 194, 33–35).

consequens non posset esse quantitas nisi esset modus quantitativus. Si terminetur ad aliud; contra, si Deus faceret quantitatem habentem partem extra partem sine omni alio corpore, tunc haberet modum quantitativum, et tamen tunc non esset ille respectus realis, quia respectus realis non potest esse nisi existat terminus.

Praeterea ille respectus non potest in aliquo septem generum collocari, quia nec in actione nec in passione nec in quando nec in relatione nec in positione nec in habitu nec in ubi, quia si Deus crearet quantitatem sine omni alia re, vere esset modus quantitativus et tamen sine omni ubi.

Praeterea impossibile est quod aliquid sit quantum continuum permanens nisi habeat partem distantem a parte et econverso; et hoc est habere modum quantitativum: habere partem distantem a parte; igitur impossibile est quod aliquid sit quantum nisi habeat modum quantitativum.

Praeterea omne quantum continuum est longum, latum et profundum; sed omne tale est extensem, omne autem extensem habet modum quantitativum; igitur etc.

[CONCLUSIO]

Ex istis sequitur una conclusio: quod quantitas corporis Christi, quamvis sit in sacramento altaris, tamen corpus Christi non est quantum in sacramento Eucharistiae, quia non habet ibi modum quantitativum⁴.

Si dicis: corpus Christi habet ibi quantitatem inhaerentem sibi in Eucharistia; igitur est quantum in Eucharistia⁵:

29 septem generum] alio genere DFZ 36 habere¹] AEH, *om. cett.* 45 Eucharistiae] et hoc *add.* BEH, et *add.* A [ibid.] secundum *add.* DF

⁴ Cf. Scotus, *Report. Paris.*, IV, d. 10, q. 1, nn. 12-13 (ed. Vivès, XXIV, pp. 42-43); Chatton, *Reportatio*, IV, q. 4, art. 2 (cod. cit., f. 134rb-134va).

⁵ Cf. Iudicium Magistrorum (J. Koch, Art. cit., p. 178a, 2-5); Lutterell, *Libellus* (ed. cit., Art. 12, n. 72, pp. 37-38).

Respondeo: assumptum est falsum, quia videtur hoc derogare veritati sacramenti Eucharistiae, quia secundum istam ⁵⁰ opinionem oportet dicere quod corpus Christi in Eucharistia habet unam extensionem inhaerentem sibi, et tunc esset ibi extensem et haberet partem distantem a parte.

Et ideo haec est concedenda ‘corpus Christi est quantitas’, et haec est neganda ‘corpus Christi est quantitas in sacramento ⁵⁵ altaris’; sicut ista est vera ‘corpus Christi est habens partem distantem a parte’, quia habet unam singularem veram, puta hanc ‘corpus Christi in caelo etc’, et haec est falsa ‘corpus Christi est habens partem distantem a parte in sacramento altaris’.

Similiter haec est vera ‘corpus Christi habens partes distantes ⁶⁰ situatiter est in sacramento altaris’, et tamen haec est falsa ‘corpus Christi habet partes distantes situatiter in sacramento altaris’. Exemplum: nam haec est vera ‘aliquis homo semper fuit Deus’, accipiendo subiectum pro eo quod est; et haec similiter ‘aliquis homo qui est Filius Dei semper fuit Deus’, haec tamen est sim- ⁶⁵ pliciter falsa ‘Filius Dei semper fuit homo’. Et ideo in talibus multum refert ponere terminum connotativum a parte subiecti et a parte praedicati, quia frequenter plus importatur per terminum connotativum quando ponitur a parte praedicati quam quando ponitur a parte subiecti. ⁷⁰

Ad argumentum principale dico⁶ quod haec est vera ‘quantitas corporis Christi est in sacramento altaris’, et haec est falsa ‘corpus Christi est quantitas in sacramento altaris’, quia per primam propositionem tantum importatur quod illud quod est quantitas corporis Christi est in sacramento altaris, et ⁷⁵ hoc est verum; per secundam importatur quod corpus Christi in sacramento altaris habet partem extra partem, et hoc est falsum.

49 hoc om. DFZ 50 Eucharistiae] haec opinio add. BDEFHZ 51 opinionem
om. BDFHZ 52 unam extensionem] quantitatem DFZ 58 caelo] habet add. CXY .
etc om. ABEH 77 partem²] situatiter add. DFZ “ et... falsum om. AB

⁶ Cf. Ockham, *De sacram. Altaris*, II, c. 41 (ed. cit., p. 500, 5-10).

I N D I C E S

- I. Bibliothecae et manuscripta.
- II. Auctores et scripta.
- III. Doctrina.
- IV. Concordantia quaestionum.
- V. Index generalis.

I. — *Bibliothecae et manuscripta.*

- Basileae, Bibl. Univ., cod. *F.II.24* (= M): 16*, 22*, 26*, 43*, 1-181.
Berolini, Staatsbibl. Preussischer Kulturbesitz, Ms. *lat. fol. 41*: *passim*.
Bononiae, Bibl. Univ., cod. *2635*: *passim*.
Bruxellae, Bibl. Regia, cod. *1681* (4771): 20*.
Eichstadii, Bibl. Status, cod. *471*: 33*.
Florentiae, Bibl. Nat., cod. *B.1618*: 530. — Cod. *C.5.357*: 36*.
Giessae, Bibl. Univ., cod. *732*: 9*. — Cod. *733* (= D): 9*ss., 22*-26*, 36*, 43*, 1-782. — Cod. *773*: 10*.
Gottingae, Bibl. Univ., cod. *theol. 118* (= F): 12*ss., 22*-24*, 25*ss., 36*, 43*, 1-52, 56-243, 246-284, 288-337, 345-359, 376-388, 469-782.
Maceratae, Bibl. Comm., cod. *5, 3 D 30*: 8*.
Monachii, Bibl. Status, cod. *clm 8943* (= P): 19*ss., 22*ss., 25*, 43*, *passim*.
Oxonii, Bibl. Coll. Merton, cod. *100*: 62, 67, 242. — Cod. *106* (= N): 17*-19*, 22*ss., 26*, 43*, 189-291.
Parisii, Bibl. Mazarine, cod. *lat. 893*: 242. — Cod. *lat. 894* (= L): 16*, 22*ss., 26*, 32*, 43*, 1-181.
— Bibl. Nat., cod. *lat. 5657A*: 21*. — Cod. *lat. 15,886*: 36*, 31. — Cod. *lat. 15,887*: 33*, 36*, 37*, 38*, *passim*. — Cod. *lat. 16,398* (= A): 7*, 22*ss., 24*, 25*ss., 37*, 43*, 1-782. — Cod. *lat. 17,841* (= K): 15*ss., 22*ss., 25*ss., 43*, 1-296.
Romae, Bibl. Angelica, cod. *69 (A.7.8)* (= H): 14*ss., 22*ss., 26*, 33*, 43*, 293-782.
Trecis, Bibl. Civit., cod. *505*: 20*.
Vaticana Civitas, Bibl., Apost., cod. *Chigi B.VI.93* (= E): 11*ss., 22*ss., 26*, 36*, 43*, 1-321, 475-782. — Cod. *lat. 829*: 220, 578. — Cod. *lat. 956* (= C): 9*, 22*ss., 25*ss., 37*, 43*, 1-465, 475-782. — Cod. *lat. 3060*: 8*. — Cod. *lat. 3075* (= B): 7*ss., 22*ss., 26*, 33*, 37*, 43*, 1-782.
Vindobonae, Bibl. Frat. O.P., cod. *187 (153)* (= G): 13*ss., 22*ss., 26*, 43*, 1-15, 19-474.

II. — *Auctores et scripta ab Ockham et ab editore allegata.*

- Adam de Wodeham: 14*, 38*.
Alfonsus de Portugalia: 18*ss.
Alfonsus de Vargas: 19*.
Alhazen, *Perspectiva (Opticae thesaurus...)*, ed. F. Risner, Basileae 1574; *reproductio*, ed. D. C. Linberg, New York 1972), pars I, c. 5: 360.
Alluntis, F.: v. Ioannes D. Scotus.
Anselmus (S.) (ed. F. S. Schmitt): 27*. — *De casu diaboli*, c. 11: 544, 547s.
— *De conceptu virginali*, c. 3: 240; c. 4: 256.
— *De libertate arbitrii*, c. 8: 257, 591.
— *Monologion*, c. 16: 123, 527; c. 17: 209; c. 25: 418.
— *Prosligion*, c. 2: 756, 760; c. 3: 761.
Archivum Franciscanum Historicum: 19*.
Aristoteles (ed. Bekker, Berolini 1831-70): 27*. — *Analytica Posteriora*, lib. I, c. 1: 480, 489; c. 2: 235, 265, 437, 646; c. 4: 127, 438; c. 22: 529; c. 32: 437, 646. — Lib. II, c. 16: 6; c. 17: 355, 357.
— *Analytica Priora*, lib. I, c. 1: 248; c. 3: 218, 563; c. 13: 218, 563.

- *De anima*, lib. I, t. 93: 350. — Lib. III, tt. 1-20: 283; tt. 28-30: 272; t. 53: 157.
- *De caelo*, lib. I, tt. 76-100: 1; t. 116: 775. — Lib. II, t. 66: 775; t. 71: 763.
- *De generatione animalium*, lib. II, c. 3: 160.
- *De sensu et sensato*, c. 6: 78.
- *De sophisticis elenchis*, c. 1: 250, 601, 668.
- *Ethica Nicom.*, lib. I, c. 12: 592. — Lib. II, c. 2: 179; c. 4: 178s., 188, 592; c. 5: 184, 273. — Lib. III, c. 2: 266; c. 7: 592. — Lib. VI, c. 2: 717. — Lib. X, c. 3: 180.
- *Metaphysica*, lib. II, t. 4: 740; tt. 8-9: 776. — Lib. IV, t. 2: 352, 356s.; t. 5: 551; t. 9: 12; t. 26: 641. — Lib. V, t. 3: 647; t. 16: 390, 686; t. 18: 434, 438; t. 20: 650, 652, 670, 673, 677. — Lib. VI, t. 8: 148, 218, 561. — Lib. VII, tt. 2-3: 640; tt. 2-4: 675; tt. 10-16: 558; tt. 26-28: 739, 744s.; t. 45: 525. — Lib. VIII, t. 6: 524; t. 10: 110. — Lib. IX, t. 10: 288; t. 13: 674s.; t. 17: 649s. — Lib. X, t. 3: 61, 779. — Lib. XII, t. 19: 641; t. 41: 766; t. 55: 1, 727. — Lib. XIV, c. 1: 660.
- *Perihermenias*, c. 4: 251; c. 9: 716; c. 13: 608.
- *Physica*, lib. I, tt. 13-15: 434. — Lib. II, c. 3: 299; t. 48: 90; t. 60: 90; t. 75: 776. — Lib. III, t. 8: 649; t. 32: 382; tt. 34-56: 766, 768; tt. 35-36: 634. — Lib. IV, t. 8: 422; t. 39: 24; t. 84: 417, 435. — Lib. V, t. 10: 93, 639, 644, 646, 660; t. 13: 647; t. 18: 648; t. 62: 31. — Lib. VI, t. 1: 50; t. 32: 49; t. 40: 593; tt. 60-66: 634. — Lib. VII, tt. 3-9: 109; tt. 17-20: 94, 96; tt. 35-39: 771, 773. — Lib. VIII, tt. 1-15: 130; t. 48: 433; t. 78: 112, 201, 763; tt. 78-86: 201, 740, 766; t. 79: 767, 775; tt. 79-80: 762; t. 86: 766.
- *Praedicamenta*, c. 1: 353; c. 3: 670; c. 4: 234, 236, 434, 560, 566s., 640, 713, 719; c. 5: 435, 569, 571ss., 575, 578; c. 6: 392, 433s., 436, 438, 641, 657s.; c. 7: 93, 639, 645, 646, 651, 652ss., 657s., 661s., 663, 667ss., 671, 673, 676; c. 8: 436, 460, 706; c. 9: 713, 719.
- *Topica*, lib. I, c. 1: 235. — Lib. II, c. 11: 588. — Lib. VII, c. 1: 76, 82, 227, 483, 574. Aristoteles (pseudo), *Oeconomica*: 8*.
- Augustinus (S.): 27*.
- *De doctrina christ.* (PL 34), lib. I, c. 2: 219.
- *De duabus animabus* (PL 42), c. 12: 160.
- *De Genesi ad litt.* (PL 34), lib. IV, c. 12: 640. — Lib. VII, c. 14: 96.
- *De libero arbitrio* (PL 32), lib. I, c. 3: 104. — Lib. III, c. 1: 592; c. 3: 91; c. 5: 592; c. 6, c. 8: 754.
- *De natura et gratia* (PL 44), c. 67: 175.
- *De peccatorum meritis et remiss.* (PL 44), lib. I, c. 39: 241.
- *De Symbolo* (PL 40), c. 5: 147.
- *De Trinitate* (PL 42), lib. I, cc. 11-12: 23. — Lib. II, cc. 1-2: 23. — Lib. V, c. 5: 441; c. 8: 440; c. 10: 440s., 445; c. 16: 444. — Lib. VI, cc. 3-7: 209s. — Lib. VII, c. 1: 22; c. 6: 21. — Lib. VIII, c. 4: 219. — Lib. XI, c. 2: 361; c. 8: 81. — Lib. XIII, c. 5: 100. — Lib. XV, c. 10: 37; c. 17: 563.
- *De vera religione* (PL 34), c. 14: 254.
- *In Ioannis Evangelium* (PL 35), tract. 47: 159.
- *Soliloquia* (PL 32), lib. II, c. 2, c. 15: 577.
- Averroes (Commentator), *Commentaria in opera Aristot.* (ed. Iuntina, Venetiis 1550-53): 27*.
- *De substantia orbis*, c. 3: 764, 769; c. 4: 765.
- *Epitome in lib. Metaph. Aristot.*, tract. 3: 551.
- *In De anima* (ed. F. S. Crawford), lib. III, t. 1: 66; t. 5: 147; t. 18: 283; t. 36: 67.
- *In De caelo*, lib. I, t. 95: 772. — Lib. II, tt. 35-40: 764; t. 36: 776, 779; t. 38: 764, 776, 779; t. 39: 764, 776, 779; t. 63: 764; t. 66: 775; t. 71: 764.
- *In Metaphysicam*, lib. II, t. 9: 776. — Lib. IV, t. 2: 352, 356s. — Lib. V, t. 21: 772. — Lib. VI, t. 8: 149, 218, 561. — Lib. VII, tt. 10-16: 558; t. 14: 567; t. 45: 525. — Lib. X, t. 2: 774s.; t. 3: 61, 779; t. 7: 763, 774. — Lib. XII, t. 6: 763; t. 19: 667; t. 36: 304s.; t. 38: 649; t. 41: 202, 765; t. 51: 6.
- *In Physicam*, lib. III, t. 60: 762. — Lib. VI, t. 15: 771; t. 91: 772. — Lib. VII, t. 20: 95; t. 36: 771. — Lib. VIII, t. 78: 769, 772; tt. 78-79: 202; t. 79: 763; t. 83: 765, 770.
- Avicenna (ed. Venetiis 1508), *Metaphysica*, lib. III, c. 10: 641. — Lib. IX, c. 3: 361; c. 4: 744.

- Baeumker, C.: 8*.
 Bannach, K., *Die Lehre der doppelten Macht*: 586.
 Bataillon, L.-J.: 14*.
 Baudry, L., *Lexique philosophique de G. d'Ockham*:
 29*, 635.
 — *Guillaume d'Occam*: 37*, 38*, 40*.
 — «Gautier de Chatton»: 37*.
 Bertrandus de Turre, *Epist.*: 40*.
 Birch, T. B.: 10*, 17*; *v. G. de Ockham*.
 Boehner, Ph.: 17*, 28*.
 — *Collected Articles* (ed. E. M. Buytaert): 605.
 — *v. G. de Ockham*.
 Boethius (PL 64): 27*, 61.
 — *In Categorias Aristot.*, lib. II: 661.
 — *In lib. De interpretatione*: 247s., 574, 599.
 Boyce, G. C.: 21*.
 Brampton, C. K.: 29*, 31*, 32*.
Breviarium Romanum (ed. Pii X): 467.
 Brown, S.: 17*; *v. G. de Ockham*.
 Buescher, G., *The Eucharistic Teaching of W. Ockham*: 360.
 Burr, D., «Quantity and Eucharistic Presence»:
 395.
 Buytaert, E. M.: *v. Petrus Aureoli*, Ph. Boehner.
Catalogue général des mss. des bibl. publiques: 20*.
Catalogue of Books... in the British Museum: 21*.
Catalogus MSS. Bibl. Regiae Monacensis: 19*.
Chartularium Univ. Paris.: 24, 28, 160, 450.
 Chatelain, Ae., ed. *Chartularium Univ. Paris*.
Clementinae: *v. Corpus Iuris Canonici*.
Collectio errorum in Anglia et Parisiis condemnatorum: 10*.
 Colligan, O. A.: *v. Ioannes Damascenus*.
 Copinger, W.: 21*.
 Cornelius Oudendijk: 21*, 25*.
Corpus Iuris Canonici (ed. Ae. Friedberg, Lipsiae 1879, 1881).
 — *Clementinae*: 64.
 — *Decretum Gratiani*: 451, 468.
 — *Extravagantes*: 27*, 17, 127, 215, 275, 360,
 447, 450.
 Corvino F.: 9*, 15*.
 Courtenay, W. J.: 20*.
 — *Adam Wodeham*: 38*.
 Cova, L.: *v. G. de Chatton*.
 Coxe, H.: 17*.
 Crawford, F. S.: *v. Averroes*.
 Czeike, F.: 13*.
 d'Argentré, C.: 10*.
Decretales Gregorii Papae IX (Lugduni 1584):
 449.
Decretum Divi Gratiani (Lugduni 1560): 176,
 449, 467s.
 Delisle, L.: 7*, 15*.
 del Punta, F.: *v. G. de Ockham*.
 Denifle, H.: ed. *Chartularium Univ. Paris*.
 Denzinger, H.: *v. Echiridion Symbolorum*.
 De Rijk, L. M.: *v. Petrus Hispanus*.
 Dionysius Areopagita (pseudo), *De caelesti hierarchia*, c. 8: 36.
 Dionysius (S.): 459.
 Doyle, Matthias: 41*.
 Durandus de S. Porciano, *In IV Sent.* (Venetiis 1571), d. 11, q. 1: 450.
 Dykmans, M.: 8*.
 Elze, M.: 10*.
 Emden, A. B.: 18*, 19*.
Enchiridion Symbolorum (edd. H. Denzinger, A. Schönmetzer): 1, 215, 404, 595, 604.
 Etzkorn, G. J.: 19*.
Extravagantes: *v. Corpus Iuris Canonici*.
 Friedberg, Ae.: *v. Corpus Iuris Canonici*.
 Gabriel, A. L.: 21*.
 Gabriel Biel: 10*, 24*s., 25*.
 Gál, G.: 28*, 34*, 35*, 37*, 41*.
 — «G. de Chatton et G. de Ockham Controversia»: 34*, 39*, 40*, 474.
 — «Petrus de Trabibus»: 586.
 Gennadius, *De eccles. dogmatibus*, c. 15: 159.
 Georgius de Horem: 13*.
 Glorieux, P., *La Littérature quodlibétique*: 31*,
 32*.
 Grassi, C.: *v. G. de Ockham*.
Gratianus, Decretum: *v. Corpus Iuris Canonici*.
 Gregorius Ariminensis: 20*, 23*, 33*.
 — *Sent.*, I (Venetiis 1522), Prol., q. 1, artt. 1
 et 3: 233s., 376.
 Gualterus Burlaeus, *In Praedicamenta Aristot.*
 (Venetiis 1541): 246s., 250, 395.

- Gualterus de Chatton: 20*, 27* 31*, 33* 35*, 36*, 37*s., 39*s., 41*.
- *Lectura in I Sent.* (cod. Paris., *Nat. lat.* 15,886): 39*, 40*; — d. 2, q. 6: 11*, 12*, 13*, 15*, 22*, 36*; — d. 3, q. 1: 40*, 31.
- *Quaestio de continuo* (ed. Murdoch-Synan): 50ss.
- *Reportatio in IV Sent.* (cod. Paris., *Nat. lat.* 15,887), lib. I, Prol.: 40*; q. 1 (ed. M. E. Reina in *Rivista critica di Storia della filosofia*, XXV [1970], 48-74, 290-314): 323; a. 1: 236, 378, 500ss.; a. 2: 378s., 380ss., 384; a. 3: 475, 477; a. 4: 487s.; a. 5: 323ss.; q. 2 (ed. J. O' Callaghan in *Nine Mediaeval Thinkers*, Toronto 1955, 233-269): 493; a. 2: 472, 604, 606; a. 3: 496s.; a. 4: 38, 42, 83ss., 157, 159; a. 5: 79ss., 166; a. 6: 491ss.; q. 3 (ed. L. Cova, *Walter Catton, Commento alle Sentenze: Prologo, Questione Terza*, Roma 1973): 503; a. 1: 124s., 504ss.; a. 4: 118; q. 4 (ed. L. Cova in *Rivista critica di Storia della filosofia*, XXX [1975], 303-330), a. 1: 481s.; a. 3: 247; q. 5, a. 3: 229; q. 6, a. 2: 482; d. 2, q. 3: 524; q. 4: 738; a. 2: 173, 280; a. 3: 38*; q. 5, a. 1: 16; a. 2: 20, 23; a. 3: 22; d. 3, q. 1, a. 1: 382; q. 2 (ed. G. Gál in *Franciscan Studies*, XXVII [1967], 191-212): 524; a. 1: 472, 474; q. 3, a. 1: 536s.; q. 5, a. 1: 73; a. 2: 75s.; a. 3: 74; d. 8, q. 1, a. 2: 749; d. 30, q. 1, a. 2: 667; a. 4: 219, 351, 578, 629, 711, 729; q. 3: 713, 719; d. 38, q. 1, a. 1: 317; d. 42, q. 1: 604; a. 2: 605. — Lib. II, d. 1, q. 1: 298; a. 1: 297; a. 2: 295; artt. 3-4: 304, 306, 308s.; q. 2, a. 3: 145; q. 3, a. 1: 129, 134; a. 2: 130s.; a. 3: 133; d. 2, q. 1, a. 1: 30; q. 3, a. 1: 58ss.; a. 2: 50; a. 3: 51, 53, 56; a. 4: 52, 54, 56, 58s., 61; q. 5, a. 1: 45; a. 2: 26; a. 3: 31, 48; d. 3, q. 1: 142; principium quarti, a. 1: 150ss., 155s.; a. 3: 152; d. 4, qq. 3-4: 286; q. 5, a. 5: 44; dd. 5 et 6, q. un., a. 2: 138, 281; d. 8, q. 1: 98; d. 9, q. 1: 38; dd. 9 et 10, q. 1: 38; a. 1: 42; d. 15, q. 1, a. 2: 222s.; dd. 16 et 17, q. 1, a. 1: 69; a. 2: 65, 69; a. 3: 62s., 71. — Lib. III, d. 1, q. 1, a. 1: 331; q. 2: 339; q. 3: 338; a. 2: 338, 341; a. 3: 339; d. 2, q. 1: 395; a. 1: 417, 426, 431; d. 3, q. 1, a. 1: 240; a. 2: 243; d. 14, q. 1: 312; q. 2: 319; a. 1: 320; a. 4: 319ss.; d. 23, q. 1, a. 2: 229; a. 5: 323. — Lib. IV, q. 4, a. 2: 781; q. 5, artt. 2-3: 431.
- Guillelmus de Ockham: 36*-41*.
- *De connexione virtutum* (*Sent.*, III, q. 12): 11*, 12*, 13*, 21*s., 36*.
- *De sacramento Altaris* (*Tractatus duo De quantitate*: ed. T. B. Birch; ed. C. Grassi, in *praepar.*): 24*s., 29*, 30*, 395. — I, q. 1: 449; q. 3: 417, 420ss., 425, 427, 433, 437, 440. — II, c. 3: 446s.; c. 4: 446s.; c. 5: 449; c. 6: 373, 451ss.; c. 7: 363; c. 11: 396; c. 12: 349, 550; cc. 12-13: 455; c. 14: 404; c. 15: 398; c. 16: 400, 407; c. 17: 421; c. 18: 463; c. 19: 462; c. 20: 461; c. 21: 466, 468; c. 23: 469; c. 25: 407s.; c. 26: 401, 409s.; c. 27: 401, 411; c. 28: 412; c. 29: 388ss., 400, 402, 406, 412, 427; c. 30: 416s., 425, 434, 441; c. 31: 427, 433; c. 32: 418; c. 33: 419; c. 34: 441; c. 35: 435; c. 37: 420, 424; c. 38: 421; c. 39: 421, 423, 438; c. 40: 28, 422; c. 41: 581, 780, 782.
- *Epistola ad Fratres Minores* (ed. H. S. Offler): 37*.
- *Expositio in lib. De sophisticis elenchis* (ed. F. del Punta), lib. II, c. 16: 583.
- *Expositio in lib. Porphyrii* (*Opera Philosophica*, II): 37*; c. 2: 537.
- *Expositio in Perihermenias Aristot.* (*Opera Philosophica*, II), lib. I, *Prooem.*: 216, 472, 474, 544, 575. — Lib. II, c. 7: 87, 290.
- *Expositio in Praedicamenta Aristot.* (*Opera Philosophica*, II), c. 7: 559, 564, 569; c. 8: 571; c. 9: 575; c. 10: 58, 350, 395; c. 13: 664; c. 14: 186, 550, 707; c. 17: 545.
- *Expositio Physicorum Aristot.* (ed. V. Richter, in *praepar.*; cod. Berolinus, Staatsbibl. Preussischer Kulturbesitz, Ms. lat. fol. 41): 33*, 34*. — *Prol.* (ed. Ph. Boehler): 93, 183, 283, 285, 475. — Lib. I, t. 62: 352; t. 80: 290, 712; t. 82: 541. — Lib. II, t. 1: 90; t. 25: 293; t. 26: 111; t. 29: 215, 271, 293s.; t. 30: 307; t. 31: 298; t. 48: 87, 92, 116, 182, 300; tt. 48-49: 299; tt. 57-64: 91; t. 77: 295, 299, 302; t. 78: 115, 299; t. 81: 115,

- 294; *t.* 82: 300; *t.* 83: 300; *t.* 86: 301, 307. — Lib. III, *t.* 3: 153, 203; *t.* 4: 30; *t.* 21: 650, 709; *t.* 35: 460; *t.* 61: 60, 131; *t.* 68: 60. — Lib. IV, *t.* 23: 741; *t.* 33: 24; *t.* 37: 624, 631; *t.* 47: 28, 422; *t.* 48: 306; *t.* 64: 306; *t.* 71: 50, 306; *t.* 86: 395, 420, 424; *t.* 92: 347; *t.* 104: 347; *t.* 105: 58, 460; *t.* 105-106: 347; *t.* 114: 61. — Lib. V, *t.* 10: 222, 612; *t.* 26: 460; *t.* 52: 222. — Lib. VI, *t.* 1-3: 51; *t.* 7: 348; *t.* 17 et 19: 56; *t.* 24: 58, 347; *t.* 31: 347; *t.* 32: 222; *t.* 79: 56, 131, 624, 631; *t.* 89: 58. — Lib. VII, *t.* 20: 95s.
- In IV libros Sent. (Scriptum in I Sent.: Opera Theologica, I-IV; reliqua: ed. Lugduni 1495):* 10*, 12*, 16*, 17*, 25*s., 29*, 33*, 34*, 36*. — Lib. I, Prol., *q.* 1: 5, 42, 78s., 83, 86, 118, 233, 235, 246, 315, 317s., 349, 376s., 380, 404, 475s., 487ss., 491s., 495ss., 500ss., 587, 604ss., 621; *q.* 2: 11, 247, 481s., 484, 486, 489s., 505; *q.* 3: 219, 459, 494, 499, 540, 550s., 553; *q.* 5: 297, 479; *q.* 7: 117s., 121, 322s., 327, 382, 384, 502; *q.* 8: 229, 234; *q.* 9: 382, 506; *q.* 11: 9, 294s., 298s., 307; *q.* 12: 168, 176, 225, 229; *d.* 1, *q.* 3: 157; *q.* 5: 118; *q.* 6: 87; *d.* 2, *q.* 1: 12, 20, 211, 212, 540, 608, 611; *q.* 2: 211, 310, 313, 540, 577; *q.* 3: 20, 210, 519, 529; *q.* 4: 72, 234, 236, 332, 353, 494, 540s., 557, 571, 600s., 732ss.; *qq.* 4-8: 531; *q.* 6: 73, 336, 608, 625, 659; *q.* 7: 337, 358, 521, 541; *q.* 8: 218s., 472, 560; *q.* 9: 2, 319, 353ss., 504, 506, 536, 538; *q.* 10: 2, 11, 109s., 113; *q.* 11: 12, 20, 611; *d.* 3, *q.* 1: 6, 78; *q.* 2: 381, 387, 489, 508, 601; *q.* 3: 7, 123s., 504s., 507; *q.* 4: 2, 118, 486, 490; *q.* 5: 3, 73, 116s., 385; *q.* 6: 72s.; *q.* 9: 40, 77, 311; *q.* 10: 311; *d.* 4, *q.* 1: 608; *d.* 5, *q.* 1: 516, 608; *d.* 7, *q.* 1: 212, 607; *d.* 8, *q.* 1: 751; *qq.* 1-2: 749, 752; *q.* 2: 602; *q.* 3: 751; *q.* 4: 539; *d.* 10, *q.* 2: 89; *d.* 17, *q.* 1: 585, 587ss., 589ss.; *q.* 2: 212, 587s., 590, 592; *q.* 3: 260, 588, 597; *q.* 5: 168, 278; *q.* 6: 168; *q.* 8: 113, 155, 171, 199, 205, 276s., 742, 748; *d.* 19, *q.* 1: 749; *d.* 20, *q.* un.: 618; *d.* 22, *q.* un.: 470s.; *d.* 23, *q.* un.: 328, 470s.; *d.* 24, *q.* 2: 564; *d.* 27, *q.* 2: 36; *d.* 30, *q.* 1: 305, 349s., 386, 611ss., 618ss., 621s., 624, 625, 629, 631, 633, 635, 636, 646, 652, 663, 679, 726ss.; *q.* 2: 394, 616s., 621, 629, 638, 656s., 680, 703, 707, 709, 711, 714ss., 719s., 721s., 723ss., 727s., 730; *q.* 3: 545, 567, 581, 618, 620, 624, 625, 628, 634s., 638, 639s., 642s., 645, 646, 648, 649, 651, 652s., 655, 657, 659ss., 662s., 667, 680; *q.* 4: 332, 349s., 612, 614, 638, 688, 700; *q.* 5: 653, 673ss., 678ss., 690, 695, 698, 699; *d.* 31, *q.* un.: 683ss., 685ss.; *d.* 35, *q.* 2: 4, 6, 114s., 307; *q.* 3: 6; *q.* 4: 310, 690, 698, 699; *q.* 5: 313; *d.* 38, *q.* un.: 314ss.; *d.* 39, *q.* un.: 234, 236, 319; *d.* 40, *q.* un.: 315; *d.* 42, *q.* un.: 11, 107s.; *d.* 43, *q.* 1: 113ss., 200; *d.* 44, *q.* un.: 742; *d.* 45, *q.* un.: 8. — Lib. II-IV: 29*. — Lib. II, *q.* 1: 349, 352, 630, 693ss., 703; *q.* 2: 352, 386, 611, 613s., 616, 618, 625, 636, 638, 703s., 721, 727, 729; *q.* 3: 267, 285, 293ss., 301, 303; *qq.* 4 et 5: 8, 108, 115, 145s., 148, 215, 288, 307, 703ss.; *q.* 6: 301, 306s., 309; *q.* 7: 150ss., 705; *q.* 8: 56, 128ss., 135; *q.* 9: 56, 162, 278, 345ss., 593; *q.* 10: 142; *q.* 11: 779; *q.* 12: 346s., 554, 779; *q.* 13: 779; *qq.* 14 et 15: 283, 496, 499, 606; *q.* 16: 82, 97, 287; *q.* 17: 158, 281s., 285s., 576, 621; *q.* 19: 88, 97, 277; *q.* 20: 33*, 37ss., 43ss., 342ss.; *q.* 21: 165s.; *q.* 22: 159; *q.* 23: 164, 220, 222; *q.* 25: 165, 325; *q.* 26: 32, 159, 240, 454, 606. — Lib. III, *q.* 1: 9, 307, 330ss., 334ss., 338ss., 519, 527, 728; *q.* 2: 244ss.; *q.* 3: 289s., 299s., 336; *q.* 4: 93ss., 183, 245, 281, 285ss., 289ss., 707; *q.* 5: 241, 585, 587s., 591, 596ss.; *q.* 7: 174, 242s., 350; *q.* 8: 228ss., 238, 257, 286; *q.* 9: 334, 353ss., 382, 538; *q.* 10: 93, 99, 101s., 104, 182s., 253s., 258s., 265ss., 273, 282ss.; *q.* 11: 178ss., 183s., 187s., 189s., 273s., 286; *q.* 12: 95s., 101ss., 176, 183, 190ss., 219, 253, 255, 257, 258ss., 262ss., 273s., 282, 484; *q.* 13: 88, 268, 271, 281, 291; *q.* 14: 103, 184, 253, 268ss.; *q.* 15: 176, 184, 189, 192. — Lib. IV, *q.* 1: 587; *q.* 3: 596ss.; *q.* 4: 388s., 392ss., 395s., 398, 400, 403, 406, 419, 451s., 454, 457, 459, 593ss.; *q.* 5: 359ss., 367ss., 371ss.; *q.* 6: 446s., 449s., 594; *q.* 7: 150, 152, 155, 157s., 164, 225, 424, 431, 442, 448,

- 450, 454, 456s., 459, 621, 707s.; qq. 8 et 9: 103, 267, 598; q. 10: 62, 151, 153s.; q. 11: 164; q. 12: 282s., 318; q. 13: 62, 67, 89, 300, 312s., 319ss.; q. 14: 88, 306; *Dub. add.*: 103, 187, 587s.
- *Quaestiones in libros Physicorum* (Ockham adscriptum; ed. S. Brown, in *praepar.*; cod. Vat. lat. 956): 9*, 14*, 16*, 23*, 30*, 33*, 36*; qq. 8-37: 30; q. 90: 45.
- *Quodlibeta* (*Opera Theologica*, IX): 26*-41*.
- I-II: 41*. — I-III: 33*. — I: 26*, 29*, 38*; q. 1: 29*, 33*, 110, 306, 340, 478; q. 3: 213; q. 5: 33*, 35*, 633, 713; q. 6: 33*, 82, 85, 313, 345; q. 7: 165, 344; q. 9: 280; q. 10: 29*, 68, 108; q. 11: 70, 484; q. 12: 29*, 65, 84, 159; q. 13: 537; q. 14: 166, 742; q. 19: 27*, 39*; q. 20: 258. — II-III: 38*. — II: 30*; q. 1: 112s., 116, 301, 303; q. 2: 199, 206, 208, 747, 768; q. 5: 39*; q. 6: 29*, 276; q. 7: 102, 146; q. 8: 34, 150, 705; q. 9: 33*, 34, 321, 705; q. 11: 369; q. 12: 171; q. 13: 29*; q. 15: 186, 188; q. 16: 273, 282; q. 17: 181; q. 18: 484; q. 19: 29*, 33*, 251, 385, 387. — III: 30*; q. 1: 11, 738, 741, 743, 745, 747s., 754, 758, 767; q. 4: 27*, 149, 578, 580; q. 5: 33*; q. 7: 236; q. 8: 376s., 500; q. 10: 61, 278, 285; q. 12: 39*, 195, 529, 551; q. 14: 29*, 258, 262s.; q. 20: 288. — IV-VI: 32*. — IV-VII: 30*. — IV: 26*, 30*, 38*; q. 1: 304; q. 2: 27*, 39*, 200; q. 7: 341, 522, 541; q. 8: 39*; q. 10: 740; q. 14: 32*; q. 16: 32*, 386, 500; q. 17: 39*, 480, 504, 506; q. 18: 459; qq. 19-24: 465; qq. 20-23: 413; q. 21: 405; q. 22: 407, 459, 604; q. 23: 415; q. 24: 35*, 403; q. 25: 430, 435, 443, 632; q. 29: 450; q. 32: 550, 552s., 706; q. 33: 465s.; q. 34: 462; q. 35: 27*, 34*, 35*, 39*, 40* 531, 559, 666s., 694s. — V-VII: 38*, 457, 531, 569. — V: 26*, 35*; q. 1: 482, 488s., 501s.; q. 2: 39*, 490, 493; q. 3: 39*, 501s.; q. 4: 39*; q. 7: 27*, 32*, 34*, 39*; q. 8: 518; q. 9: 681s.; q. 10: 581; q. 12: 32*, 531; q. 14: 27*; q. 17: 620; q. 18: 645; q. 21: 35*, 149, 570, 573, 667; q. 22: 27*; q. 23: 628; q. 24: 27*, 219, 659, 697; q. 25: 642. — VI-VII: 38*, 639. — VI: 26*; qq. 1-4: 28*s.; qq. 1-7: 28*s., 41*; q. 1: 29*, 596s., 599; qq. 5-7: 28*s.; q. 5: 734; qq. 8-20: 679; q. 8: 620, 638; q. 9: 32*; q. 12: 35*, 713; qq. 15-20: 678; q. 16: 656, 663, 669; q. 17: 35*, 666; q. 19: 665, 677; q. 20: 663, 665; q. 21: 668, 671; q. 22: 35*, 648, 670, 688s.; q. 23: 35*; q. 25: 683, 685, 700, 706; q. 27: 35*, 700; q. 28: 696; q. 29: 34*; q. 30: 696. — VII: 26*; q. 9: 28*s., 41*, 602; qq. 11-12: 199; qq. 11-18: 7; q. 11: 747, 767; qq. 14-17: 199; q. 14: 762; q. 15: 754; qq. 16-17: 117, 203, 206; q. 16: 29*s.; qq. 17 et 18: 7*, 8*, 9*, 12*, 15*; q. 17: 25*, 37*, 766, 777; q. 18: 11*, 13*, 22*, 24*, 29*s.
- *Summa Logicae* (*Opera Philosophica*, I): 27*, 29*, 30*, 34*, 35*. — Pars I, c. 1: 37, 247; c. 3: 194, 247, 508; c. 5: 514; c. 6: 515, 519, 680; c. 7: 123s., 328, 340, 519, 521, 524ss.; c. 8: 516; c. 9: 517, 680; c. 10: 518, 554, 557, 583s., 642; c. 11: 735; c. 12: 247, 469, 471s., 474, 559; c. 13: 353; c. 14: 530; c. 15: 250, 531; c. 16: 204, 524, 608; c. 17: 532ss.; c. 18: 534; c. 19: 529, 574, 582; c. 24: 332, 458, 540, 553; c. 25: 350, 418; c. 26: 48, 149, 217, 539ss., 554ss.; c. 29: 557; c. 33: 543s.; c. 35: 337; c. 36: 219, 231, 507, 545, 549; c. 37: 458, 550ss.; c. 38: 535, 536s.; c. 40: 148s., 218, 559s.; c. 41: 436, 559, 564, 567, 571; c. 42: 358, 570ss.; c. 43: 219, 336, 575s., 577ss., 697; c. 44-48: 395; c. 44: 58, 420, 424, 435, 440, 455, 466, 576; c. 45: 51, 433s., 438s.; c. 47: 436ss.; c. 49: 35*, 584, 617, 620, 633, 639, 646, 650, 662, 666s., 700; c. 50: 148, 336, 349ss., 604, 621, 623, 632; c. 51: 437s., 611, 617, 620, 633, 639, 641, 646, 659ss.; c. 52: 583s., 656, 663s., 670s., 695; c. 53: 656, 659ss.; c. 54: 616, 621, 624, 625, 726; c. 55: 352, 707s., 724; c. 57: 709, 713; c. 58: 713s.; c. 59: 715s., 718s.; c. 60: 721s., 725; c. 61: 724s.; c. 62: 725s.; c. 63: 249, 340, 780; c. 66: 18, 602, 731ss.; c. 72: 19, 680, 706. — Pars II, c. 1: 248; c. 2: 249, 603; c. 9: 195, 251s., 577; c. 10: 131, 219, 313, 329s., 522; c. 12: 507, 583; c. 16: 608s. — Pars III-1, c. 1: 486; c. 4: 487; c. 5: 478; c. 20: 758; c. 23:

- 131, 330, 522; c. 65: 608. — Pars III-2, c. 3: 480; c. 5: 486, 590; c. 8: 438; c. 10: 481; c. 12: 458; c. 20: 475; c. 23: 489; c. 27: 142, 604; c. 29: 122; c. 38: 120. — Pars III-3, c. 1: 335; c. 3: 337; c. 5: 332; c. 6: 608; c. 9: 332; c. 10: 330; c. 18: 93, 421; c. 20: 458, 552; c. 22: 541; c. 23: 554s.; c. 26: 652; c. 32: 314; c. 33: 335, 522; c. 38: 204, 206. — Pars III-4, c. 2: 353, 478; c. 3: 353; c. 4: 334, 672; c. 6: 209, 211, 314, 585; c. 7: 210; c. 8: 329s.; c. 10: 211, 580; c. 11: 14.
- *Tractatus contra Benedictum* (ed. H. S. Offler): 586.
- *Tractatus de praedestinatione* (*Opera Philosophica*, II): 95, 314ss., 319, 716.
- Guillelmus de Shireswode, *Syncategoremata* (ed. J. R. O' Donnell in *Medieval Studies*, III [1941]): 516.
- Guillelmus de Ware, *In I Sent.*, q. 15 (ed. P. Muscat): 2, 11.
- Hain, L.: 21*.
- Haller, Ioh.: 10*.
- Harkins, Conradus: 41*.
- Henricus (Rotstock) de Colonia: 13*.
- Henricus de Harclay, *Quaestiones disputatae*, q. 3 (ed. G. Gál): 472.
- Henricus Gandavensis, *Quodlibet IV* (Parisii 1518), q. 4: 539.
- *Summa* (Parisii 1520), a. 35, q. 6: 776.
- Hertz, M.: v. Priscianus.
- Hochstetter, E.: 32*, 35*.
- Hoffmann, F.: v. Ioannes Lutterell.
- Hofmann, U.: 25*.
- Hostiensis (Henricus de Segusio), *Summa* (Lugduni 1542), III, 17: 449.
- Iacobus de Alexandria: 8*.
- Iacobus de Voragine, *Legenda Aurea* (Lugduni 1493): 459.
- Iacobus, O.E.S.A.: 9*.
- Index Doctorum cum eorumdem titulis*: 10*s.
- Ioannes Buridanus, *In Metaph. Aristot. Quaestiones*: 13*.
- Ioannes Damascenus: 27*.
- *De fide orthodoxa* (PG 94), III, c. 27: 159.
- *Dialectica* (versio R. Grossatesta, ed. O. A. Colligan; PG 94), c. 20: 713; c. 30: 573; c. 32: 436, 566; c. 33: 421; c. 36: 713s.
- Ioannes de Gamundya: 13*.
- Ioannes Duns Scotus (ed. Vaticana; ed. Vivès): 20*, 27*, 27*s., 31*, 227, 331.
- *De primo principio* (ed. E. Roche), c. 4: 747, 749.
- *In IV libros Sent.*, lib. I, d. 2, p. 1, qq. 1-2: 112ss., 201ss., 577, 739s., 742, 746, 753, 755ss., 767, 775s., 778; q. 3: 4ss.; d. 3, p. 2, q. un.: 552; d. 8, p. 1, q. 3: 551; d. 27, qq. 1-3: 171; d. 30, qq. 1-2: 653, 673s.; d. 45, q. un.: 691. — Lib. II, d. 1, qq. 4-5: 615s., 619, 625ss., 636; d. 2, p. 2, qq. 1-2: 45; q. 5: 51, 53; d. 5, qq. 1-2: 138; d. 7, q. un.: 277; d. 9, q. 2: 41, 276, 280, 320; d. 15, q. un.: 221s.; d. 37, q. 1: 259. — Lib. III, d. 1, q. 1: 332s.; q. 4: 339, 341; d. 3, q. 1: 242. — Lib. IV, d. 1, q. 1: 151; d. 6, q. 10: 113, 768; d. 8, q. 2: 193; d. 10, q. 1: 392; q. 3: 415; q. 6: 368; d. 11, q. 3: 162, 164, 450; d. 12, q. 2: 461; d. 16, q. 2: 597; d. 43, q. 2: 62; d. 45, q. 2: 41, 361; q. 3: 78, 83.
- *Lectura in I Sent.*, d. 2, p. 1, qq. 1-2: 577, 756.
- *Quaestiones in Metaph. Aristot.*, lib. V, q. 11: 615. — Lib. VII, q. 20: 225. — Lib. X, q. 2: 305.
- *Quodlibet* (ed. F. Alluntis), q. 11, a. 2: 45; q. 18, a. 1: 99; a. 3: 100s.
- *Reportatio Paris.*, lib. I, d. 2, q. 3: 738, 746, 756; d. 26, q. 2: 328; d. 27, q. 2: 171; d. 30, q. un.: 695, 698, 700. — Lib. III, d. 1, q. 5: 339. — Lib. IV, d. 8, q. 2: 193; d. 10, q. 1: 388, 781; d. 11, q. 3: 450.
- Ioannes Kleinkok: 33*.
- Ioannes Lutterell: 29*, 33*.
- *Libellus contra doctrinam G. Occam* (ed. F. Hoffmann): 28*s., 586ss., 589s., 595, 596, 599s., 602, 605ss., 690, 726, 731, 734, 751, 781.
- Ioannes Ocham: 21*.
- Ioannes Parisiensis (Qui dort), *Determinatio* (Londini 1686): 450.
- Ioannes Pecham, *Perspectiva communis* (ed. D. C. Linberg), pars I, 50: 360.

- Ioannes Papa XXII, Commissio ab eo insti-tuta: 28*s., 33*, 40*s.
- Ioannes Rodington: 20*.
- Jansen, B.: *v. Petrus I. Olivi.*
- Kaepeli, T.: 13*, 20*.
- Kalbfleisch, C.: *v. Simplicius.*
- Kibre, P.: 14*.
- Koch, J., « Neue Aktenstücke »: 8*, 28*s., 586, 588, 589, 595, 596, 599s., 605, 610, 781.
- Kristeller, P.: 8*.
- Kürzinger, J.: 19*.
- Linberg, D. C.: *v. Ioannes Pecham, Alhazen.*
- Maier, A., « Das Problem der Quantität »: 395.
- Maurer, A. A.: 35*.
- Meier, L.: 10*, 11*.
- Mercati, G.: 12*.
- Michael Dawnay: 18*s.
- Michael de Massa, *Sermones*: 14*s.
- Minio-Paluello, L.: *v. Porphyrius.*
- Missale Romanum* (ed. Pii V): 21.
- Mohan, G.: 16*s.
- Molinier, A.: 16*.
- Murdoch, J. E. - E. A. Synan, « Two Questions on the Continuum »: 14*, 50s.
- Muscat, P.: *v. Guillelmus de Ware.*
- Narducci, H.: 14*.
- Nicholas Trivet: 20*.
- Nicholaus, pauper: 20*.
- Oberman, H.: 10*, 25*.
- O' Callaghan, J.: *v. G. de Chatton.*
- O' Donnell, J. R.: *v. Guillelmus de Shireswode.*
- Offier, H. S.: *v. G. de Ockham.*
- Osbertus Anglicus: 20*.
- Pattin, A.: *v. Simplicius.*
- Patzelt, E.: 13*.
- Pelzer, A., « Les 51 articles »: 8*.
— *Codices Vat. Lat.*: 8*s.
- Petrus de Alliaco: 26*, 33*.
- Petrus Aureoli (Romae 1596): 20*, 27*.
— *Quodlibet X*, a. 3: 319.
- *Scriptum in IV Sent.*, lib. I, Prooem. (ed. E. M. Buytaert), sect. 2: 606; d. 3, a. 2: 304; d. 9, a. 1: 472; d. 17: 588; a. 2: 589. — Lib. II, d. 15, a. 1, a. 1: 221; q. 2, a. 1: 223. — Lib. III, d. 14, q. 1: 319.
- Petrus Hispanus, *Tractatus seu Summulae Logicales* (ed. L. M. De Rijk), *tract. II*: 600. — *Tract. XII*: 516.
- Petrus Ioannis Olivi: 27*, 32*.
- *Impugnatio quorundam articulorum* (ed. cum Quodlibetis, Venetiis 1509): 58, 395.
- *Quaestiones in II Sent.* (ed. B. Jansen), q. 28: 604; q. 58: 58, 395.
- *Quodlibeta*, I, q. 1: 777s. — III, q. 2: 612; q. 7: 453.
- Petrus Lombardus (Magister), *Liber Sententiarum* (Grottaferrata 1971; Quaracchi 1916), lib. I, d. 8, c. 4: 209; c. 5: 209; d. 22, c. 2: 602; d. 43: 586. — Lib. II, d. 10, c. 2: 36; d. 28, c. 1: 588. — Lib. III, d. 21, c. 1: 164; d. 22, cc. 1-2: 164. — Lib. IV, d. 1, c. 7: 586; d. 11, cc. 1-2: 449; d. 12, c. 1: 440, 466; c. 3: 467.
- Petrus de Pulka: 13*.
- Petrus Rubeus (Pierre Le Rouge): 21*.
- Pinborg, J.: 14*.
- Porphyrius, *Isagoge* (ed. L. Minio-Paluello, *Aristoteles Latinus*, I, 6-7): 529, 557, 674.
- Powicke, F. M.: 17*, 19*.
- Priscianus, *Institut. grammatic. (ed. M. Hertz, Grammatici Latini)*: 547, 682.
- Proclus: 8*.
- Regulae theologiae*: 8*.
- Reina, M. E.: *v. G. de Chatton.*
- Richardus de Campsall: 20*, 220, 530, 578, 667.
- Richardus de Campsall (pseudo): 27*s.
- *Logica contra Ockham* (cod. Bononiae, Univ. 2635; ed. partialis, E. A. Synan in *Nine Medieval Thinkers*, Toronto 1955), c. 1: 542; c. 2: 508; cc. 6-7: 524; c. 13 (ed. Synan): 530; c. 17: 529; c. 20: 457; c. 22: 457; c. 24: 538, 540s.; c. 36: 536; c. 38: 564; c. 40: 219, 587s., 694; c. 41: 51, 53, 56, 59, 395, 416s., 420, 425, 431, 434s., 441, 455; c. 43: 350, 614, 616; c. 44: 707; c. 45: 711, 713; c. 46: 564, 719; c. 52: 734.

- Richardus de Kilmington: 15*.
 Richardus de Mediavilla, *Quodlibet* (Brixiae 1591), II, q. 14: 395.
 Richardus Fitzralph: 20*.
 Richter, V.: 34*; *v. G. de Ockham.*
 Risner, F.: *v. Alhazen.*
 Robertus Andegavensis, rex Siciliae: 8*.
 Robertus Colman: 18*.
 Robertus Grossatesta: 61; *v. Ioannes Damascenus.*
 Roche, E.: *v. Ioannes D. Scotus.*
 Sbaralea, I.: 8*, 10*.
 Schmitt, F. S.: *v. Anselmus.*
 Schneyer, J. B.: 15*.
 Schönmetzer, A.: *v. Enchiridion Symbolorum.*
Scriptura Sacra: Apoc. 20, 9-10: 96. — Col. 2, 3: 320, 527. — I Cor. 13: 588; 4-7: 589; 13: 238. — II Cor. 12, 1-4: 486, 487, 587; 2: 363. — Dan. 3, 21-24, 49-50: 456; 23-24, 49-50: 363. — Eph. 2, 8-9: 230; 4, 5: 228, 230. — Exod. 20, 13, 14, 17: 99. — Gen. 19, 22: 10*. — Ioan. 1, 3: 215, 577; 3, 5: 586; 21, 17: 320. — Is. 6, 6: 29s. — II Paralip. 6, 30: 85, 342s. — Ps. 144, 3: 774. — Rom. 3, 24: 598; 10, 14, 17: 322. — I Tim. 6, 16: 527. — Tob. 5, 5-12, 21: 63.
 Servus a St. Anthonis: 29*.
 Simplicius, *In Categorias Aristot.* (edd. C. Kalbfleisch, A. Pattin), c. 7: 640, 729.
 Soudek, J.: 8*.
 Stegmüller, F.: 15*.
 Stukely (Schachele): 20*.
Symbolum Apostolorum: *v. Enchiridion Symbolorum.*
Symbolum Nicaenum: *v. Enchiridion Symbolorum.*
 Synan, E. A.: *v. R. de Campsall (pseudo), J. E. Murdoch.*
 Theodericus Caryn: 13*.
 Thomas Aquinas: 15*, 27*, 227.
 — *De motu cordis:* 8*.
 — *Quaestio disp. De potentia,* q. 7, a. 9: 564.
 — *Scriptum in IV Sent.*, d. 16, q. 3, a. 2: 358.
 — *Summa theol.*, I, q. 13, a. 7: 650, 664; q. 19, a. 3: 590; q. 28, a. 4: 683; q. 56, a. 1: 361; q. 76, a. 3: 156; a. 4: 156, 225. — I-II, q. 71, a. 6: 259. — III, q. 57, a. 4: 453.
 Thomas Bradwardinus: 20*.
 Thomas Maulfeld: 14*.
 Thomas Tanner: 20*.
 Thorndike, L.: 14*.
 Trapp, D.: 14*, 23*, 33*.
 Uiblein, P.: 13*.
 Van den Gheyn, J.: 20*.
Verzeichniß der Handschriften im Preussischen Staate: 12*.
 Vincentius Bellovacensis, *Speculum Naturale*, lib. V, c. 80: 464.
 Vitalis de Furno, *De rerum principio*, q. 19: 642.
 Vivès, L.: *v. Ioannes D. Scotus.*
 Weisweiler, H., « Die Impanationslehre »: 450.
 Wenceslaus, rex Bohemiae: 13*.
 Werbeck, W.: 25*.
 Willelmus Duffield: 18*.
 Zeno: 56s., 280.

III. — *Doctrina.*

- Abraham: *causa Iacob* 215.
 Absentia rei: *et habitus* 285, 287.
 Absolutum: *respectus praesupponit adquisitio-*
nem abs. 94.
 Abstracta:
 — *relativa:* *an possint praedicari de absolutis?* 680ss.

- *attributa:* *praedicanter univoce de Deo et*
creatura 124, 128; *praedicanter de Deo in*
quid, de creaturis in quale 125.
 — *et concreta:* *eorum modi* 514ss.; *quando*
sunt synonyma 515; *quaenam convenient*
nominibus mentalibus, quaenam non
517s.

- Abstractum et concretum** 340s.; an convertantur ? 125s.
- Accidens:** tripliciter accipitur (Ansel.) 418s., duplicitate accipitur 632; non est simplicius subiecto primo 158s., 576; non migrat a subiecto in subiectum 162; in actu 442.
- indivisibile: non potest esse primo in subiecto divisibili 621.
 - et substantia: non est experientia de substantia per a. 225, 227.
 - et suppositum 328.
- Accidentia:** mortuo homine, manent eadem 162.
- absoluta: et motus localis 403ss.; et substantia materialis 403ss.
 - et substantiae: an sint eiusdem speciei ? 225ss.
- Accidentia grammaticalia:** communia 509s., 511s.; propria 510s., 512; terminorum vocabulium et mentalium 508ss.
- Acerbus lignorum et lapidum** 221.
- Actio:** non differt ab absolutis 709ss.; vere est agens, logice loquendo 713; a. conservatio, non-conservatio 711s.; sequitur, activo ad passivum approximato 88; 'a. et passio transiunt' quomodo intelligitur 712; relatio non est principium nec terminus actionis (Arist.) 93.
- Actio (praedicamentum):** an sit substantia ? 714; a. et passio componuntur ex conceptibus 713s.
- Activum:** approximatum passo 88.
- et passivum: eorum identitas quandoque requiritur 44; aliquando requiritur quod unum informet reliquum 44s.
- Actus:** nullus necessario est 254; nullus est totaliter in potestate nostra 281; sunt causae habituum 191; causatur inculpabiliter, et culpabiliter 216.
- contingenter rectus 258.
 - contingenter virtuosus vel vitiosus 253s., 255.
 - contrarii 229s.; sunt via ad probandum contraria 157.
 - contrarius: et habitus 284.
 - deliberatus 138.
 - demeritorius: an ad eum requiratur delibe-
- ratio ? 139; quaenam cognitio obiecti requiritur ad eum 140.
- demeritorius et meritorius: et natura in naturalibus 587s.
 - distincti specie: causant habitus distinctos specie 190, 230.
 - elicitus: est qualitas et habitus 94; ab habente caritatem creatam: an Deus de necessitate acceptet eum ? 590s.
 - essentialiter virtuosus: et rectitudo vel deformitas 260.
 - evidens: nullus est respectu falsi 323.
 - exercitus, signatus 28*, 601ss., 731ss.
 - signatus: quid requiritur ad eius verificac- nem 733.
 - exterior: habet propriam bonitatem et malitiam (Scotus) 99s.; nihil recipit per conformitatem ad interiore 101ss.; nunc bonus, potest esse malus 101; similis est causee naturali quoad conformitatem ad interiore 102; interiore intendit 104s.; eius integritas 105; quare plus punitur 105; est bonus denominatione extrinseca 106; et finis 267.
 - imputabilis ad peccatum: nullus est im. quando detestatur meritorie 103.
 - in communi: et rectitudo vel deformitas 259.
 - intensus: an sit perfectior remisso ? 169.
 - interior: habet propriam bonitatem et malitiam (Scotus) 99s.; intenditur ab exteriore 104s.; homo magis delectatur eo 104; eius integritas 105; quando plus punitur 105.
 - laudabilis: ad eum semper requiritur voluntas 182.
 - meritorius: quaenam deliberatio requiritur ad eum 139; qualis cognitio requiritur ad eum 136s., 140; quaenam contingentia requiritur ad eum 140; nullus est nisi ex amore Dei 260; et caritas 325; et gratia creata 588s.; et voluntas 137, 588; et propos. de futuro et de praesenti 141.
 - necessario rectus 258.
 - necessario virtuosus: duplicitate accipitur 254s.; solus est a. voluntatis 253s.; aliquis talis est 255; et rectitudo vel deformitas 259s.; et circumstantiae 263ss.; et finis 265; et locus, tempus 265.
 - particularis: et rectitudo vel deformitas 259s.

- primus: et habitus 283; an sit causa habitus ? 286s.
- proprius et primus: est obiecto posterior 73.
- rectus 171ss.; est quo intelligitur obiectum extra 165.
- rectus et reflexus 79s.; an sint unus actus ? 165ss.; an in eis sit processus in infinitum ? 166s.
- reflexus 171ss.; est quo intelligitur actus rectus 165.
- remissus: an sit imperfectior intenso ? 169.
- surrepticius 138: aliquis non est in potestate nostra 188; et materia indifferens 139; et materia praceptorum 139.
- virtuosus: aut contingenter aut necessario 262; et prudentia 260; et recta ratio 260.
- virtuosus, vitiosus: et voluntas 254.
- vitiosus: nullus est nisi sit in potestate voluntatis 103; sine mutatione fit virtuosus 95.
- abstractivus: et habitus 283; potest esse processus in infinitum in abstractivis 166s.
- apprehensivi: et appetitus sensitivus 184.
- intuitivi: non est processus in infinitum in eis 166s.
- respectu complexi et incompleti: non sunt eiusdem speciei 190; resp. finiti et infiniti 171ss.; resp. principii et concl.: non sunt eiusdem speciei 190.
- appetitus sensitivi: an differant a passionibus ? 178ss.; sunt passiones 187; non est operatio sec. Arist. 181; surrepticii non sunt in voluntate 188; et qualitates corporales 189.
- apprehendendi: causat a. iudicandi 502s.
- assentiendi: est duplex 233; an obiectum eius sit complexum an incomplexum ? 233ss.; visio sensitiva non est causa eius partialis 86.
- credendi, sciendi: est simplex, et elicitus in instanti 502.
- desiderandi et fugiendi: et dolor, delectatio 268s., 271; et appetitus sensitivus 268s.; sunt respectu absentium 269, 271s.
- diligendi, odiendi: non sunt idem 166; repugnant respectu eiusdem 484.
- diligendi: est perfectior actu odiendi 168; Deum est finitus 170.
- dubitandi: an repugnet conclusioni vel demonstrationi ? 501, 503.
- fidei: est duplex 235; refertur ad aliquid 235; an obiectum eius sit complexum an incomplexum ? 235s.
- imaginandi: et habitus 282s.
- intelligendi 34*; intentiones sunt a. int. 474; subiectum et praedicatum sunt a. int. 695, 696; unio subiecti et praedicti est a. int. 695; naturaliter et necessario causat volitionem 116.
- iudicandi: a. apprehendendi causat eum 502s.
- odiendi: est imperfectior actu diligendi 168.
- opinandi: et voluntas 327.
- prudentiae: non est in potestate nostra 264s.
- sciendi: est duplex 233; refertur ad aliquid 233; an obiectum eius sit complexum an incom. ? 233ss.; est perfectior actu errandi vel dubitandi 168.
- sciendi, opinandi: repugnant respectu eiusdem 484.
- voluntatis: sunt passiones 187; est facilior et intensior post actus 284; semper requiritur ad actum laudabilem 182; est bonus et malus, circumscripito omni alio 101; solus est necessario virtuosus 253s.; solus est intrinsece laudabilis et vituperabilis 256; et rectitudine vel deformitas 260s., et mereri 281.
- deformitas eius: quid est, quid non 261.
- obiectum eius: et obiectum habitus generaliter sunt idem 273s.
- rectitudo eius: quid est, quid non 261; non differt ab actu 258.
- et articuli fidei: respectu diversorum art. sunt distincti a. 230.
- et complexa: circa distincta c. sunt distincti a. 230.
- et conformitas 258.
- et habitus 281ss.; non omnis a. est generativus habitus 186; an h. sit causa a. ? 285ss.; habitus est causa a. 94; eorum distinctio 189ss.
- et inclinatio 289.
- et obiectum: eorum perfectio 167ss.; et ob. adaequatum 6.
- et otium 300.
- et potentia: non sunt correlativa 675s.

- Adam: et fomes 244; et status innocentiae 597.
 Adamas 511.
- Ad convertentiam dici: est proprium omnibus
 relativis 662.
- Adnihilare: an creatura possit? 152s.
- Aequale: dupliciter dicitur 132; 'maius uno
 aequalium est maius reliquo' 132.
- et inaequale: sunt opposita relative 547;
 quomodo sunt conceptus contrarii 659; et
 quantitas 438.
- et simile: pro eodem supponunt pro quo
 subiecta 645.
- Aequalitas: an sit relatio realis in divinis? 683s.;
 non est relatio rationis in divinis 684.
- et inaequalitas: non alia res ab absolutis 618;
 sunt conceptus oppositi relative 620s.
- Aequivocatio: tertius modus 419, 437, 575.
- Aequivocum: a casu 353; a consilio 353.
- Aer 46; et ignis: et accidentia 225; et sol 729s.
- Affirmativa: negativa non infert affirm. 18.
- Agens: omne a. aliud a voluntate naturaliter
 agit 90; in contrarium 113; et finis 293.
- liberum: et finis 299s.; solum peccat et de-
 ficit 299; an agat propter finem? 299; et
 effectus 300; et error 300; et otium 300; Deus
 potest esse causa finalis agentis 1. 303.
- naturale, et a proposito 298.
- naturale: inevitabiliter fit quod ab eo fit 90;
 indiget extrinseco ad actum 89; causat ac-
 cidentia eiusdem rationis in passis eiusdem
 rationis 163; nihil intenditur ab eo 300;
 an habeat finem? 299s.; et contraria 290; et
 determinata media 300; et effectus 300, 303;
 et error 300; et finis praestitus 302s., et
 otium 300; et passum 156.
- Albedo: quaenam est perfectior alia 168; pars
 a. denominat sicut tota 350.
- et nigredo: nihil est in alb. quod non est
 in nig. 22; pars alb. est perfectior nigredine
 173; quomodo sunt contraria 659; quo-
 modo sunt conceptus contrarii 659.
- et partes 397.
- et quantitas 414s.
- et similitudo 637ss.
- Album: potest esse nigrum 331; et albedo: re-
 spectu qualitatis 567; et homo, asinus: quo-
 modo praedicatur de eis 356s.
- Amare Deum: actus necessario rectus 258; non
 potest fieri deforme 260.
- Amor: non distinguitur ab actu 187; sub condi-
 cione: non est efficax 298; quandoque odium
 ipsum amatur 166.
- Angelus: quomodo est praesens loco et corpori
 continentis 26; aequa primo est in toto loco
 et in qualibet parte 27; est in loco definitive
 per substantiam 26; est dare maximum locum
 in quo potest esse 27; non est dare mi-
 nimum locum in quo potest esse 28; plu-
 res a. possunt esse in eodem loco 28; non
 potest esse simul in pluribus locis disconti-
 nuius 28; plus distat ab una parte continui
 quam ab alia 728; potest transire per locum
 alterius 28; potest moveri localiter 30; prius
 pertransit spatium aequale loco quam maius
 34; simul potest moveri in uno loco et qui-
 scere in alio 35; prius movetur in medium
 quam in extreum 35; unus potest loqui et
 alius audire 37; quomodo unus loquitur et
 alius audit 37s; an possit loqui uni et non
 alteri? 39s; an possit cogitationes occultare
 ab alio vel ab homine? 39s.; quomodo
 audiens cognoscit obiectum loquentis 40;
 an possit causare notitiam in alio sine cogni-
 tione causata in se? 43s.; potest moveri
 per vacuum, saltem a Deo 48s.; Deus non
 potest facere duos a. raptim transeuntes 61;
 an mereatur in primo instanti? 136s.
- bonus: potest videre accidentia corporis in
 Eucharistia 362, 363.
- custos: non tristatur 187s.
- inferior: an possit loqui superiori? 41.
- superior: ei revelantur multa quae non in-
 feriori 41.
- Tobiae: fuit motor, non forma 63.
- existentia et essentia eius 141ss.; idem signi-
 ficant 143, 144.
- et cogitationes, volitiones nostrae: an. a.
 possit eas videre? 342ss.
- et corpus: quomodo a. movet c. 372.
- et definitio quid rei 555.
- et discursus 43s.
- et infinita 203.
- et locus 71.
- et locutio: quare a. indiget ea 45, 85.

- et obiecta cogitationum: quomodo a. cognoscit ea 344s.
- et risibile: a. potest concipere r. etsi nullus homo sit 458.
- Anguilla* 350.
- Anima*: an a. in capite distet ab a. in pede? 71.
- intellectiva, sensitiva, forma corporeitatis: distinguuntur realiter 369.
- intellectiva: an sit in nobis? 63s., 108; an causetur? 108; a Deo creatur 153; est ita simplex sicut Deus 750; est inextensa et immaterialis 159; est forma indivisibilis 69; est tota in toto et in qualibet parte 69; dependet a partibus corporis 338; an distinguatur a sensitiva? 83s., 156ss.; introducitur simul cum sensitiva 161; post eius separationem non remanet sensitiva 161; propter eius separationem homo moritur 161; an in ea recipiatur visio sensitiva? 83s.; etsi a. int. non esset forma corporis, possemus dici intelligere 62s.; rationabilius ponitur forma corporis quam motor 64s.; in corpore non est in loco 401; potest moveri et simul quiescere per accidens 70; non potest materias discontinuatas informare 70; si brachium corrumptatur 70; quomodo movet corpus 371.
- sensitiva: an sit eadem cum intellectiva? 83s., 156ss.; est extensa et materialis 158; non est accidens 164; subiectum eius immediatum 164; sensatio est subiective in ea 158; introducitur simul cum intellectiva 161; non remanet post separationem intellectivae 161; ubi remansit in triduo 160; an distinguatur a forma corporeitatis? 162ss.; an a vegetativa? 164.
- separata: habet visionem intellectivam tantum 85; potest videre secreta cordium et mentis angeli 85.
- vegetativa: an distinguatur a sensitiva? 164.
- Christi: quomodo movet corpus in caelo 372s., 375.
- Animal*: an nec rationale nec irrationale? 161; ‘a. latrabile est canis’: praedicatio aequivoca 355.
- pictum, verum 353, 355.
- et homo, asinus: quomodo praedicatur de eis 356.
- Animalia anulosa* 350.
- Anselmus*: ‘quo maius cogitari non potest’ etc. 759ss.
- Antecedens*: includens contradictionem 204, 206, 207; et oppositum consequentis: quando possunt stare 126.
- Anulosa* 772.
- Appetitus*: dupliciter accipitur 290.
- intellectivus: et sensitivus 157s.
- sensitivus: et sensus idem sunt 86; et actus apprehensivi 184; et dolor, delectatio 268s.; et actus desiderandi et fugiendi 268s.; et fomes 244, 245; et habitus 282; et habitus virtuosus 183; quid remanet in eo post actus 183ss.; et qualitates corporales 183ss.; et intellectivus 157s.; et visio sensitiva 84.
- Apprehensio*: est duplex 501.
- complexi: com. potest formari sine eius app. 233; est distincta a propositione et sensu 379, 502s.
- et assensus: non assentinus nisi apprehenso 377; assensus praesupponit app.? 377ss.; omnis ass. est app., non econverso 234, 377.
- et dolor (sensus) 270.
- et iudicium: an differant? 500ss.
- Approximatio causarum* 154; non importat rem aliam ab absolutis 726ss.; quid significat 729s.
- Aqua*: calida: reducit se ad frigiditatem 597; elementaris: et a. ex rosis expressa 224; maris 410; et frigus 226; causat frigus in se 361; et ignis 730; et accidentia 225; et lapis tangens 47.
- Arbor et lapides* 205.
- Argumenta sophistica* 120.
- Aristoteles*: posuit omne mobile esse in loco circumscriptive 34; dubitative videtur loqui de anima ut forma corporis 64; sec. eum omnia extra sunt sensibilia 82; quid intendit de scientia et virtute 95; sec. eum scientia et virtus sunt nomina relativa 96; quid intendit probare per infinitam motionem 117; quid intendit de causalitate primi entis 309; ‘fundamentum relationis’ non inventur in eo 624; in *Praedicamentis* tractat principa-

- liter de terminis 643; Deus movet caelum effective sec. eum et Aver. 763; Deus est infinitus in duratione sec. eum et Aver. 763ss.; tantum probat Deum esse infinitum in duratione 766ss.; per minimum intelligit simplicissimum 779; an ponat quantitatem esse rem distinctam? 433ss.; an ponat relationem esse distinctam ab absolutis? 639ss.
- Ars Aristotelis** 120.
- Articuli:** respectu diversorum sunt distincti actus 230; de eis sola fides habetur 323; et fides 325ss.; et fides adquisita 229s.; et fiducia infusa 232; et assensus 325s.
- Articulus:** fidelis et infidelis apprehendunt eum 502; et fides adquisita 236; et fides infusa 236; et termini connotativi 492s., 494s.
- Artifices** 282.
- Asinus et homo:** differunt per formam? 64.
- Assensus:** duplex est 376s., 500; *v.* Actus assentiendi.
 - et apprehensio: non assentimus nisi apprehenso 377; assensus praesupponit app.? 377ss.; omnis ass. est app., non econverso 234, 377.
 - et apprehensio complexi: differunt 502s.
 - et propositio: formatio propos. differt ab ass. 501s.
 - et res: nullus ass. est respectu rei 377, 380.
- Assensus fidei:** an sit virtuosus? 325s.; et articuli 325s.; et ratio recta 325s.; et ignorantia 325, 326s.; et certitudo 326s.
- Assistantia actus virtuosi:** et rectitudo vel deformitas 259s.
- Astra:** sunt paria? 3, 116s.; an sint eiusdem speciei? 10; determinatio numeri eorum in qualibet specie sec. phil. et theologos 10.
- Attributa divina:** an distinguantur ratione? 208ss.; sunt praedicabilia 211; sunt diversa realiter et ratione 211; *v.* Deus.
- Auctoritas et ratio:** eadem concl. potest sciri per a. et r. 488.
- Audaciae:** et virtus sensitiva 181.
- Audiens praedicationem:** et fides 325ss.
- Audire mentaliter** 36.
- Auditus:** et sensus 733.
- Augmentatio formae:** quomodo gradus determinantur 153s.
- Aureola:** debetur habenti integratem 104.
- Averroes:** erravit de uno intellectu, et de multis aliis 68; Deus movet caelum effective sec. eum et Arist. 763; Deus est infinitus in duratione sec. eum et Arist. 763ss.
- Avicenna:** contradicit Aristoteli 644.
- Beata Virgo:** potuit stetisse sub originali per instans? 61, 242s.; et fomes 244s., 246; eius sanctificatio prima, secunda 246.
- Beatitudo futura:** obiectum spei theologicae 239.
- Beatus:** format duas propositiones 490; et conceptus Dei 506; et 'Deus est trinus et unus' 118s., 121.
- Bonitas actus** 99ss., 106.
- Bonum:** quomodo infinitas repugnat ei 755.
 - infinitum: non potest probari 208; sec. phil. voluntas non appetit b. in. 754.
 - universi: non appetitur a natura 306.
- Brachium:** et anima intellectiva 70.
- Bruta:** forma per quam homo a b. distinguitur 64; an possit probari quod ista sit forma corporis? 64.
- Cadere a suo significato:** quid est 544.
- Caecitas:** non est res extra (Ansel.) 548; et cæcitas 219; quomodo significant 546s.
- Caelum:** quolibet continuum habet tot partes quot c. 59; Deus movet c. effective sec. Arist. et Aver. 763.
- Calefactibile et calefactivum:** relatio eorum non alia res ab absolutis 633s.; eorum relatio 650s.
- Caliditas et humiditas** 223.
- Caliga** 725.
- Calor** 9; separatus a subiecto (Avic.) 361; ignis et solis 287, 338; et appetitus sensitivus 183ss.; et frigus 752.
- Candela:** aequa primo illuminat totum medium 27; illuminat, amoto obstaculo 285.
- Caput:** quomodo est relativum 645s., 672; an anima in c. distet ab anima in pede 71; et intellectio 71.
- Caputium** 725.

- Caritas: dupliciter accipitur 589; quanam est perfectior alia 168; adquisitio eius est motus 243; et actus meritorius 325; *v. Gratia.*
- creata: an Deus de necessitate acceptet actum cum c. c. ? 590s.; an sit laudabilis ? 592; et vita aeterna 587, 588s.; et actus meritorius 588s.
- Caro et os: eorum formae distinguuntur specie ? 225ss.
- Carus Deo 589.
- Categorema: significat ex primaria institutione 193; potest supponere 470.
- Casus: quomodo accidit 91s.
- Casus et fortuna: non possunt esse sine libertate voluntatis 90s.
- Causa: descriptio 285; est terminus relativus 643; quod non est, non potest esse c. 271; effectus potest intelligi sine c. 612; non habet in se effectum 741.
- efficiens: descriptio 294; Deus 199s.; et finalis 304.
- finalis: descriptio 294; est causa, etsi non sit 294, 298; c. f. odii est odiens 297s.; et efficiens 304; an Deus sit c. f. intelligentiarum ? 302ss.; an sit nobilior aliis ? 298.
- finita: potest successive in infinitos effectus 113.
- immediata 215.
- infinita: facere finitum de nihilo requirit c. in. 778.
- mediatia: est causa cause 215.
- praecisa 8.
- prima et secunda: respectu perfectionis aditiae 743.
- sufficiens 8; sunt corpora naturalia et caelestia 108.
- totalis: dupliciter describitur 8; 150.
- et activum, passivum: ad actionem causae quandoque requiritur identitas a. et p. 44; et aliquando requiritur quod a. informet p. 44s.
- et effectus: idem numero non est c. et eff. 286s.; eff. est conservativus causae 287; idem eff. non est a causis diversae speciei 287; eorum relatio 629ss.
- et finis: quomodo f. est c. 293s.
- Cause: quare sunt quattuor 300; earum ap-
- proximatio 726ss.; quando differunt specie 76s., 485s.
- concurrentes 163.
- conservantes: idem effectus conservatur a pluribus c. c. 338.
- distinctae specie: possunt habere effectum eiusdem speciei 482; sed non omnes 485.
- eiusdem speciei: an habeant effectus eiusdem sp. ? 82; possunt in effectum eiusdem sp. 191.
- essentiales: in eis est circulus quantum ad speciem 287.
- naturales: an ea cognoscantur propter quae agunt ? 115s.; et fomes 244, 245.
- superiores et inferiores 154.
- Causalitas:
- efficientis: an sit distincta a c. finis ? 295s.
- finis: descriptio 293; est amare efficaciter 298.
- formae: est informare materiam 293.
- materiae: est informari forma 293.
- primi entis: quid intendit Arist. de ea 309.
- effectiva: non alia res ab absolutis 629ss.; an relatio causalitatis sit accidentis ? 632.
- Certitudo: naturaliter habita 120; et discursus 81s.; et experientia 82; et assensus fidei 326s.
- Chatton: eius principium 31.
- Chimaera 556s.; an sit possibilis ? 217; an includat contradictionem ? 149; quomodo cognoscitur 387; non videtur intuitive 607.
- Christus: an videat omnia quae Deus ? 322; an possit videre et videri in Euchar. ? 359ss.
- Cineres: et terra 224.
- Circulus: est c. in causis essentialibus quoad speciem 287.
- Circumscriptive, definitive esse in loco 25, 400s.
- Circumstantiae: debitae, indebitae 181; et actus 105; an sint obiecta actus virtuosi ? 262ss.
- Circumstantionare 181.
- Clauso utero 453.
- Cogitabile: esse summe c., dupliciter accipitur 759.
- Cogitatio: est effectus naturalis, non liber 343.
- Cogitationes: sunt causae efficientes naturales 39; an angelus possit videre c. nostras ? 342ss.; angelo non permittitur videre c. alterius 40.

- Cognitio: est similitudo 191; *v.* Notitia.
- abstractiva: praesupponit intuitivam 73; prima est communis 74; prima est entis 74, 78; non est similitudo rei singularis 74; non causatur a re 74; est universalis 74; est propria sed composita 77; abstrahit ab existentia actuali 79.
 - actualis: requiritur ad passionem 186; non est passio 186.
 - communis: prima abstractiva est com. 74.
 - confusa 200, 207.
 - distincta 207, 208.
 - distincta et discretiva 200.
 - experimentalis: non est sine intuitiva 79.
 - intuitiva: est rei singularis, et prima 73; praecedit abstractivam 73; immediate causatur a re singulari 73; est rei singularis, quia ab uno causatur 76; c. int. intellectionis 79; non existentis 344, 604ss.
 - intuitiva sensitiva: sine ea habetur c. intellectualis 79.
 - intuitiva et abstractiva: ignis causat in spiritu c. int. et abs. sui 99.
 - prima: an sit rei singularis ? 73; et voluntas 284.
 - prima, secunda 311.
 - propria: per aequivalentiam 5.
 - quid nominis: eorum quae non cadunt sub sensu 119.
 - simplex: deitatis non habetur a nobis 121.
 - universalis: est c. singularis, sed communis 72.
 - entis: est c. generalis infinitorum 319.
 - obiecti: qualis requiritur ad actum deliberatum 138; qualis requiritur ad actum meritorium et demerit. 140.
 - nostra de Deo: et sensatio 381s.
 - omnium: essentia divina est 310s.
 - et actus meritorius: quaenam c. requiritur ad eum 136s.
 - et voluntas: *v.* non vult sine c. 284.
- Cognitum: et assensus, dissensus 502.
- Color: non intelligimus c. in oculo 71; quomodo refertur ad visum 677s.; et visus 734; an possit videri in Euchar. ? 364s.
- Comparatio vera et falsa: et relatio rationis 692.
- Complexa: opposita: eorum modi 548s.; et actus: circa distincta c. sunt distincti actus 230.
- Complexio: in mente, in voce 247.
- Complexum: potest formari sine apprehensione eius 233; solum est verum 236; et incomplexum: utrum eorum est obiectum sciendi 233ss.
- Compositio et divisio: notitia incompleta praesupponitur c. et d. 382; et viator 119, 121.
- Compositum: c. generatur, non forma 146.
- Compossibile: an quodlibet c. sit ponendum ? 116s.
- Comprehensor: an eadem veritas sciatur et credatur a c. et a viatore ? 487ss.
- Combustio 269.
- Comestio 189; et appetitus sensitivus 184.
- Commentator: *v.* Averroes.
- Communicatio idiomatum 63.
- Conatus: et inclinatio formae 289.
- Conceptus: *v.* Nomen.
- absolutus, connotativus, relativus: quomodo differunt 582ss.
 - absolutus: quomodo significat 583; quomodo praedicatur 583; non habet def. quid nominis 583.
 - connotativus: quomodo significat 583s.; quomodo praedicatur 583s.; habet def. quid nominis 583; innescit per quid nominis in obliquo 126; quomodo differt a c. relativo 584.
 - relativus: habetur ante compositionem et div. 386; quomodo differt a c. connotativo 584.
 - compositus proprius: habetur a viatore de Deo 121.
 - negativus, affirmativus 507s.
 - proprius: unius rei non habetur 506.
 - quidditativus: est per quem tota quidditas exprimitur 505.
 - simplex communis: habetur a nobis de Deo 121.
 - simplex proprius: de Deo habetur a beato 118.
 - specificus Dei: non ei repugnat de pluribus praedicari 751.

- transcendens 750, 752.
- universalis 34*.
- Dei: an sint plures proprii ? 503ss.; qualis naturaliter habetur 381s.; cognoscitur Deus in c. composito 384s., 387s.
- entis: est communis 536s.; est univocus Deo et omnibus aliis 538; et praedicamenta 534.
- generis: non abstrahitur ab uno individuo 77s.
- similitudinis: quomodo causatur 386.
- et propositi: an propos. componatur ex conceptibus ? 246ss.
- et praedicamenta: an p. componantur ex conceptibus ? 569ss.
- Conclusio: est composita 502; principium est perfectius quam c. 168.
- demonstrationis: est de possibili formaliter vel aequivalenter 459; non est simpliciter de inesse 459; est necessaria 459.
- et actus dubitandi: an repugnat ? 501, 503.
- et demonstratio, experientia: eadem c. potest sciri per d. et exp. 481ss.; c. est magis evidens per d. et exp. 484.
- et fides, scientia: c. potest primo credi, potesta sciri 501.
- et medium: c. non causatur a mediis 489; c. habetur ante demonstrationem 489.
- et scientia: s. non est conclusio 501.
- et scientiae: aliqua c. eiusdem rationis probatur in diversis sc. 478.
- Concreta attributa: praedicantur aequivoce de Deo et creatura 124; habent duplēcē quid nominis 124; an praedicentur in quid an in quale ? 124s.
- Concreta et abstracta: eorum modi 514ss.; quando sunt synonyma 515; et syncategorematum 515s.
- Concretum et abstractum 340s.; an convertantur ? 125s.
- Concupiscentia: et continens 284.
- Condensatio: et quantitas 420s.
- Conformatitas: ad volitionem 181; nihil positum actuī addit 258.
- Consequentia: formalis 125s.; ut nunc 335.
- Conservare: et creare 152.
- Conservatio: quid significat et connotat 706; quomodo differt a creatione 706; c. actio, passio non differunt ab absolutis 703ss.
- Constitutum et constituens: inter ea est aliqua distinctio 21.
- Consuetudo credendi dictis aliorum 120.
- Contiguum: et continuum 59.
- Continens: et habitus 284.
- Continere virtualiter: est posse producere 203s.
- Contingens: quomodo dividitur 218; propositio 'homo est animal rationale' 540s.; et necessarium: respectu notitiae 486s.
- Contingenter rectus: actus 258.
- Contingenter virtuosus: actus alias ab actu voluntatis 253s., 255.
- Contingentia: in rebus: est propter libertatem voluntatis 116; propositionis: est conceptus relativus 697; et actus meritorius: quaenam requiritur ad eum 140.
- Continuum: nulla pars c. est indivisibilis 51; quot sunt eius partes 59; eius divisio 60; partes eius non videntur 320; et contiguum 59; et infinita 321.
- Contradiccio: est oppositio rei et nominis 478; per significationem 149.
- Contradicторia: complexa 548s.; virtualiter 549; et fides 119; et motus 346s.
- Contradicторie opposita: incomplexa 547s.
- Contradictorium: transitus de c. in c. 94, *passim*.
- Contraria: duplēcē accipitur 579; non possunt esse simul in eodem 157; probantur ab actibus contrariis 157; complexa 549; incomplexa 546; et agens naturale 290; et copulatio phantasmatum 67; et habitus 229; et fides adquisita 229s.; an propositio suscipiat c. ? 579s.
- Contrarium: tripliciter accipitur 659; an nihil sit c. quantitati ? 437.
- Convenire primo 17s.
- Copulatio phantasmatum: et contraria 67.
- Corpora: nata esse partes essentiales sunt in eodem loco 28; an duo possint esse simul ? 422s.; plura possunt esse in eodem loco per potentiam divinam 28.
- caelestia: an sint efficientia ? 107; sunt c. usae sufficientes 108; an causentur ? 108; sunt efficientia inferiorum sec. Arist. 309.
- gloria 432s.

- in eodem situ 432s.
- Sanctorum: et corporeitas 164.
- Corporeitas: et corpus Christi 163s.; et corpora Sanctorum 164; *v. Forma corporeitatis*.
- Corpus: dupliciter accipitur 422; motor c. non est necessario forma c. 63; eius pars prima, ultima 24s.
- caeleste: potest poni primum efficiens 111; et gradus augmentationis 154.
- Christi: potest simul moveri in caelo et quiescere sub hostia 374; si species corrumpatur in Euchar. 70s.; et corporeitas 163s.
- continens: quomodo angelus est praesens ei 26.
- mere sphericum: an possit tangere c. mere planum ? 58s.
- naturale: sunt causae sufficientes 108.
- et habitus 281s.
- Creare: est producere sine passo 150; an creatura possit c., conservare ? 150ss.
- Creari: quadrupliciter accipitur 147.
- Creatio: quid est 146; non est alia res a Deo et creatura 352; quid significat et connotat 705; quomodo differt a generatione, conservatione 705s.; an idem possit creari et generari ? 146.
- actio: non differt ab absolutis 703ss.; non est relatio rationis 690ss.; non est in Deo 617s.; est Deus 706.
- passio: non differt ab absolutis 703ss.; est lapis 706.
- Creatura: an Deus repraesentet eam ? 310s.; c. potest intelligi sine Deo 612s.; an possit creare ? 150ss.; non producit nisi ad praesentiam passi 151; et attributa Dei 123ss.; et effectus 174.
- Credibilia: et notitia evidens 491ss.
- Creditum: quod omne finitum est compositum est c. 752; quod Deus non est compositus est c. 752.
- Culpa: peccator in naturalibus nec est in c. nec in gratia 597; an c. et poena possint remitti sine gratia creat ? 596ss.; et status innocentiae 597s., 599.
- Curvitas: et linea 352, 459s.
- Curvum: non significat aliam rem ab absolutis 708.
- Damnati: et iudicium 277; et demereri, mereri 277; et poena 277.
- Damnatus: non delectatur 187s.
- Debitor 91.
- Definitio: non est eadem cum definito 541; an sit semper medium ? 479; habere diversas d. est ratione distingui 209; a priori 676; accipiens aliquid 676; per additamentum 676.
- quid nominis, quid rei 554s.; quomodo differunt 555s.
- quid nominis: eius praedicatio 556s.; et praedatio univoca 123; et conceptus conceptivus 126.
- logicalis: nulla talis est 540.
- naturalis, metaphysicalis: quomodo differunt 539s.
- subiecti: non causat notitiam incomplexam s. 480.
- et definitum: in propositione 330; conceptus definiti praesupponitur definitioni 385s.; eorum praedicatio 600s., 603.
- et individuum: def. non potest totaliter causari nisi a multis ind. 385s.
- Definitive esse in loco 25.
- Definitum: dupliciter accipitur 557s.; non est idem cum definitione 541.
- et definitio: conceptus definiti praesupponitur definitioni 385s.; in propositione 330; eorum praedicatio 600s., 603.
- Deformitas: *v. Rectitudo*.
- Deformitas actus: quid est, quid non 261.
- Delectatio: magis delectatur quis actu interiore 104.
- et dolor: sunt respectu rei habitae 268s., 271s.; et actus desiderandi, fugiendi 271; et appetitus sensitivus 268s.; et habitus 287s.
- et tristitia: sunt passiones in voluntate 187; distinguuntur ab actibus 187s.; non possunt esse sine actibus 188.
- Deliberatio: est duplex 139; d. de futuro vel praesenti 140.
- temporanea: non requiritur ad obligationem pracepti 140.
- et actus demeritorius: an requiratur d. ad eum ? 139.
- et actus meritorius: quaenam d. requiritur ad eum 139; et quaenam est sufficiens 140.

- Demereri et mereri 275ss.; et damnati 277; quando potest quis dem. et m. 139; an angelus possit dem. et m. in primo instanti ? 136ss.
- Demonstratio. quia, propter quid 117; passionum de subiecto 120; an d. et actus dubitandi repugnat ? 501, 503; conclusio habetur ante d. 489; eadem concl. potest sciri per d. et experientiam 481ss.; concl. est magis evidens per d. et experientiam 484.
- Denarius 743.
- Denominatio: extrinseca 106, 181, 266; et actus 258; d. actus est diversa sec. obiecta 267.
- Dependentia: et natura singularis 526.
- Dependere, non dependere: et natura humana 336.
- Descriptum: dupliciter accipitur 558.
- Desiderium: et desideratum 306, 308.
- Determinatio: distrahens vel diminuens 204, 608; contrahens 609.
- Deus 26*; est in genere substantiae et in specie 751; quod D. non est compositus, est creditum 752; per seipsum ab aliis distinguitur 751; dicitur distingui ratione 210; an sit virtutis infinitae intensive ? 112ss., 199ss., 738-779; non habet agens in contrarium 113; est infinitus in duratione sec. Arist. et Aver. 763ss.; solus videt infinita simul 320; non est proportionabilis finito 778; unum finitum est propinquius Deo quam aliud 777; est mensura sec. perfectionem et similitudinem 779; nullius est debitor 219; nihil agit ad extra de necessitate 590; nihil aliud a se vult necessario 590; non est propter opus suum 778; an repraesentet creaturas ? 310ss.; an sit efficiens ? 304; non agit sec. ultimum potentiae suae 778, 779; movet caelum effective sec. Arist. et Aver. 763; an potuerit fecisse mundum ab aeterno ? 128ss.; creatio actio est D. 706; creatura potest intelligi sine D. 612s.; vult mala, non male 211; potest secum compati malum infinitum 778; quid praedicatur de eo 599ss.; quaedam praedicantur ex tempore etc. 602; in actu signato, exercito 734s; acceptans 588, 589, 596s.
- attributa (nomina): an distinguuntur ratione ? 208ss.; sunt praedicabilia 211; sunt diversa realiter et ratione 211; quomodo praedicantur de Deo et creatura 123ss.; an concreta praedicentur in quid an in quale ? 124s.; abstracta praedicantur univoce, concreta aequivoce 124; abstracta praedicantur in quid de Deo 125.
- causa efficiens: an D. sit c. eff. alicuius ? 108s., 112; an intelligentiae ? 308s.; an omnium ? 107s., 214ss.; et finis 295.
- causa finalis: non potest probari 302s.; D. non est finis intentus 301s.; D. est c. f. effectus liberi 303; an sit c. f. alicuius ? 301ss.; an intelligentiarum ? 302ss.; an agentis liberis ? 303.
- causa partialis: an D. sit c. p. ? 107, 108.
- causa praecisa: non potest demonstrari 9.
- creans, non creans: sic dicitur propter mutationem creaturae 418s.
- circumcessio: 20, 22.
- cognitio: quod est infinita est creditum 4; non intelligit extra se sec. multos phil. 6s.; an intelligat infinita ? 114; an intelligat alia a se ? 114, 115; per eam non potest probari infinitas Dei 745ss.
- cognitio nostra Dei: pro statu isto 4s.; cognoscitur in conceptu composito 384s., 387s., 538; qualis c. eius naturaliter habetur 381s.; et veritas contingens de Deo 492, 494s.; et veritas necessaria de Deo 492, 494s.
- conceptus Dei: c. compositus proprius habetur a viatore 121; c. simplex communis habetur a nobis 121; c. simplex proprius habetur a beato 118; qualis c. habet viator, beatus 505s.; an sint plures c. proprii ? 503ss.
- deitas: non est repugnantia realis inter esse d. et non esse d. 17; cognitionem eius simplicem non habemus 121.
- 'Deus est': an possit probari ? 2s.
- 'Deus est trinus et unus': propos. neutra viatori 118; potest inferri a beato 118, 121; eius oppositum includit contradictionem 119; eius oppositum quoad viatorem et beatum 119; de ea certitudinem naturaliter non habemus 120; et demonstratio 120s.

- ‘Deus est unus’: non est propos. per se nota 120.
- ‘Deus aliquid causat de novo’ 577s., 580s., 582.
- ‘Deus nihil causat’: an possit poni in esse ? 220.
- dilectio: naturaliter diligit se et omne aliud 7; non potest demonstrari quod libere et contingenter diligit 7; non potest demonstrari quod diligit aliud a se 7.
- dilectio Dei: est actus finitus 170; est actus necessario virtuosus 255s., 258; est primus omnium actuum bonorum 256; non potest fieri deformis 260; amore simplici et naturali 257; et actus meritorius 260.
- eminentia 200s.; non potest probari 758.
- essentia: est realiter relatio 12; est tres personae 12; non componitur ex personis 17; quomodo est communicabilis 19; an sit principium elicivum generationis ? 212ss.; est generatio activa 212, 213; est cognitio omnium 310s.
- essentia ut in Patre: an sit incompossibilis Filio ? 607ss.; non tantum dicit modum 610.
- essentia et paternitas: quomodo praedicantur 126s.
- essentia et relatio: quomodo distinguuntur 12.
- essentia et suppositum 328.
- finis 200.
- generatio activa: est essentia 212, 213; g. a. et Pater non distinguuntur 213; Pater non constituitur ex essentia et g. a. 21; g. a. plus est in Filio quam in Patre 20.
- infinitas: Arist. tantum probat D. esse infinitum in duratione 766ss.
- infinitas intensiva: non potest demonstrari 7, 10; non potest probari per efficientiam, cognitionem, simplicitatem, causalitatem finis, eminentiam 738-762; potest persuaderi 774ss.
- ingenitum: convenit Patri et repugnat Filio 23.
- intellectus: et generatio divina 214.
- nomen: descriptio duplex 1s.
- omnipotens: non potest demonstrari 11.
- paternitas: non est tres personae 12; non distinguitur a Patre 19ss.; non est in Patre 22.
- personae divinae: eas distingui se totis duplicer intelligitur 23; an stet pluralitas pers. cum unitate essentiae ? 12ss.; essentia non componitur ex personis 17; an tres pers. possint assumere eamdem naturam ? 338ss.; et generatio divina 213.
- potentia absoluta, ordinata 10*, 29*, 585s.
- potentia absoluta: et peccatum originale 240s.
- potentia (quid potest, quid non): potest facere effectum sine sua causa 455; hominem sine colore 394; dilectionem sine cognitione 394; immediate, quod mediate 403, 404, 587, 604s., 632; colorem non-extensem 366; effectum sine causa 349; omnem actum alium ab actu voluntatis 254; effectum, accidens, formam sine causa, subiecto, materia 142; essentiam sine existentia 142; plura corpora esse in eodem loco 28; animam informare materias discontinuatas 70; corpus hic fieri subito illic 770, 777s.; speciem perfectiorem 774; cognitionem intuitivam non-existentis 604; peccatorem esse in naturalibus 597; causare notitiam evidenter articulorum 494, 495; assensum sine visione extremonrum 317s.; visionem intuitivam 76; conservare formam substantiam in parte materia 459; accidens sine subiecto 456; effectum sine sua causa 456; lignum sine omni colore 457; aquam sine omni qualitate 457; prius sine posteriore 142, 388, 614; quod non dependet ab alio 401; substantiam sine accidentibus et motu locali 403ss.; corpus Christi sine hostia 367; unam rem sine alia 349; omne accidens in subiecto sine quocumque alio 158; notitiam intuitivam, re destructa 635; rem distinctam, alia destructa 605; revelare futura contingentia 314s.; producere sine causa secunda 710; donare unum donum sine alio 597; salvare sine gratia creata 587s.; remittere culpam et poenam sine gratia creata 596; non acceptare actum ex caritate creata 590s.; suspendere actionem causae 455s.; separare subiectum a passione 552; auferre accidens

- a subiecto 350; destruere rem distantem et aliam conservare 45s.; sphaeram activorum et passivorum et caelum conservare 46; aerem in domo et conservare tectum et parietes 46. — Non potest facere motum in instanti 740s.; indivisible in quanto 58; duos angelos raptim transeuntes 61; impossibile 154; contradictoria verificari in instanti 346s.; causare visionem sui sine praesentia actuali 605s.; notitiam evidentem rei absentis 498; assensum evidentem rei absentis 499s.; producere infinita simul 203s.; conservare rem cum contraria 346; velle impossibile 155. — An possit facere omne prius sine posteriore? 455ss.; quantitatem sine loco? 393; motum in instanti? 345ss.; hominem sine organis? 459; filiationem sine generatione? 350s.; causare notitiam de credibilibus? 491ss.; separare passionem a subiecto? 458s.; hominem a quantitate? 459.
- productio activa: est persona producens 22.
 - productio passiva: est persona producta 22.
 - propositiones de Deo: quales probantur in theologia et in scientia naturali 478s.
 - relatio: est realiter essentia 12; quomodo distinguitur ab essentia 12.
 - simplicitas: per eam non potest probari infinitas 749ss.; anima intellectiva est ita simplex sicut D. 750.
 - unitas: an possit probari? 2s.; est credita 3.
 - volitio: an videns vol. certificetur de aliquo? 313s.
 - voluntas: non vult extra se sec. multos phil. 6s.; non potest velle impossibile 155.
 - videns Deum: videt sola quae D. vult 312; an videat omnia quae D.? 319ss.
 - et acceptatio: an D. de necessitate acceptet? 590s.
 - et augmentatio formae 153s.
 - et creatio: quis effectus creatur 147s.; an creentur respectus, figura etc.? 148.
 - et fides 327.
 - et homo: contradicton est quod h. sit et D. non sit 637.
 - et notitia recordativa 311, 313.
 - et peccatum: p. est a Deo, sed D. non peccat 219.
 - et propositio: p. est solum obiective in D. 313.
 - et qualitates in Euchar. 362, 363, 365.
 - Dextreitas columnae: non est relatio rationis 698.
 - Dictio: et nomen 535.
 - Differentia individualis: et natura specifica 524s., 526.
 - Digitus: quando moveo digitum etc. 728.
 - Dilectio: et delectatio 288; et odium 430s.; d. et odium sunt denominations actus 267; an d. stet cum odio? 192; et habitus 284; et voluntas 44.
 - Diligere: non potest diligi quod nec est nec potest esse 257.
 - Diligere Deum: est actus necessario virtuosus 255s.; est primus omnium actuum bonorum 256; d. D. amore simplici et naturali 257.
 - Dimidietas et dupleitas: non differunt ab absolutis 621ss.
 - Dimittere se in praecepitum 103.
 - Discursus: est ponendus in angelo 44; est inter complexa 382; et certitudo 81s.
 - Dispositio: et voluntas 88.
 - Dispositiones in passis 163.
 - Dissimile et simile: quomodo sunt conceptus contrarii 659.
 - Dissimilitudo et similitudo: non differunt ab absolutis 611ss.
 - Distantia rerum: non importat rem aliam ab absolutis 726s.; quid significat 730.
 - Distare: dupliciter intelligitur 71.
 - Distinctio: est realis vel formalis vel rationis 19; via concludendi eam 615.
 - ex natura rei (non-identitas, formalis) 12, 18, 20.
 - formalis: est illatio ab explicito ad implicitum 16.
 - rationis: est nominum 20.
 - specifica substantiarum: non potest demonstrari 228.
 - notae distinctionis 20.
 - diversitas, identitas: non differunt ab absolutis 625ss.
 - actuuum: tanta est quanta habituum 189ss.; probatur per repugnantiam 485.
 - habituum: tanta est quanta actuuum 189ss.

- Distinctum ratione: non est ea quae distinguuntur 210.
- Distingui ratione: dupliciter accipitur 209s.
- Distingui realiter 209s.
- Diutius durare: a parte ante, post 135.
- Diversificari: suppositum diversificatur per materiam 70.
- Diversitas, distinctio, identitas: non differunt ab absolutis 625ss.
- Divisibile minimum 60s.
- Dolor (sensus): est duplex 269; an causetur a sensibili exteriore ? 269s.; non est sine sensatione 269s., 271; causatur immediate ex apprehensione 270.
- et delectatio: sunt respectu rei habitae 268s., 271; et appetitus sensitivus 268s.; et actus desiderandi, fugiendi 271s.
- Dolor et tristitia spiritus 97, 98s.
- Dona: et fides 327.
- Dormiens et vigilans 282s.; et intellectus 289.
- Dulce et amarum: pomum 226.
- Dupleitas et dimidietas: non differunt ab absolutis 621ss.
- Duplum: est terminus relativus 643.
- Duratio: Deus est infinitus in d. sec. Arist. et Aver. 117, 763ss., 766ss.; effectus 112s.; et infinitas 203.
- Effectibilia: an sint alia quam generabilia et corruptibilia ? 108.
- Effectus: est terminus relativus 643; sunt finiti 199s.; an creetur ? 147; quisnam creatur a Deo 147s.
- eiusdem speciei: an habeant causas eiusdem sp. ? 82; causae eiusdem sp. possunt in effectus eiusdem sp. 191.
- infinitus (i): nullus est 113; an possint esse eff. inf. simul ? 113; causa finita potest in infinitos eff. successive 113; eff. infiniti specie distincti 742.
- producibilis: non potest probari nisi quem experimur 303.
- et agens liberum, naturale 300.
- et causa: idem numero non est c. et eff. 286s.; eff. potest habere duas c. sufficietes 9; eff. non potest habere duas c. praecisas 9; unus eff. non habet duas c. primas 111;
- c. non habet in se effectum 741; idem eff. non est a causis diversae speciei 287; causae distinctae speciei possunt habere effectuum eiusdem sp. 482; sed non omnes 485; eff. potest conservare causam 287; eff. potest intelligi sine c. 612; eorum relatio 629ss.
- et causae conservantes: idem eff. conservatur a pluribus c. c. 338.
- et duratio 112s.
- et efficiens: efficiens semper potest in plures eff. 205; idem effectus dependet a duobus effic. 338.
- et finis 293, 295, 298, 298ss.; an quilibet eff. habeat f. ? 295, 298s.; idem eff. dependet a duobus f. 339; eiusdem eff. possunt esse duo f. sufficietes 9; idem eff. non potest habere duos f. praeclaros 9.
- et virtus incorruptibilis 112s.
- Efficere: quomodo intelligitur 156.
- Efficiens: an Deus sit eff. alicuius ? 108s., 112; an omnium ? 107s., 214ss.
- primum: an sint multa ? 109s., 111; agit propter finem effectus 111; potest ponи corpus caeleste 111.
- et effectus: effic. semper potest in plures eff. 205; idem eff. dependet a duobus effic. 338.
- et finis: an semper distincti ? 295ss.
- Efficientia: per eam non potest probari infinitas Dei 738ss.
- Elementa: an maneant in mixto ? 220ss.; quare mixtum dicitur componi ex eis 223s.; concurrunt ad generationem et nutritionem 223s.
- Elicitum: dupliciter accipitur 214; el. et elicitor distinguuntur 213.
- Eminentia Dei 200s.; non potest probari 758; per eam non potest probari infinitas 755s.
- Eminentissimum: an aliquid possit esse perfectius em. ? 758s.
- Ens: praedicatur de Deo in quid 125, 126; an praedicetur univoce de omnibus ? 536ss.; est equivocum 537; idem et distinctum sunt differentiae entis 144.
- completum: et suppositum 328.
- primum: eius causalitas sec. Arist. 309; et perfectio 307.
- rationis: existit in rerum natura 563.

- rationis, ens reale 563s.; quomodo intelligitur eorum divisio 149; an distinguantur ? 218.
- reale: figmenta, mendacia, impossibilia, entia rationis sunt entia realia 148.
- cognitio eius: an sit primum cognitionum ? 74, 78; est c. generalis infinitorum 319.
- et Deus, creatura: quomodo praedicatur de eis 358.
- et homo, album: quomodo praedicantur 357.
- et infinitas: an repugnant ? 116, 208; inf. non repugnare enti dupliciter accipitur 759, 761s.
- et non-ens: inter ea non est repugnantia realis 17; quomodo significant 507.
- et praedicamenta 535s.; quomodo praedicatur de eis 357ss.
- et unum: non sunt synonyma 334; non sunt idem, sed idem significant 552s.
- Entia rationis:** sunt realia 148, 218; sunt a Deo 218.
- Entitas:** an praedicetur de Deo in quale ? 126.
- Equus:** et lapides 204s.; et panni 91s.
- Error:** et agens liberum 300; et fides adquisita 229s.; et fides infusa 231, 232; de eodem non stat simul cum scientia 192.
- Esse:** aliquando est nomen, aliquando verbum 143s.; ad se 640; in potentia, potentiale 153; obiectivum 218s.; hominis, unum totale, plura partialia 161; per idem habet res esse et esse distinctum 414.
- Essentia:** et existentia 146.
- angeli: an differat ab existentia ? 141ss.; aliquando fuit nihil 143; non est magis indifferens ad esse et non esse quam existentia 143.
- Esuries** 189.
- Eucharistia** 26*.
- anima Christi: an possit movere corpus ? 366ss.; quomodo potest movere corpus 369s., 373, 375.
- Christus: an possit videre et videri ? 359ss.
- conversio vel transubstantiatio: dupliciter accipitur 447s.
- corpus Christi: est definitive in loco 25, 451s.; quomodo potest esse definitive 452s.; est per se praesens loco 367; est sub hostia immediate 595; partes eius organicae 453s.; non est quantum 454, 781; non habet modum quantitatuum 781; an moveatur localiter ? 594s.; movetur motu adquisitivo solo 594, 595; an anima Ch. possit movere c. ? 366ss.; 373, 375; non potest moveri immediate a movente hostiam 370; an possit quiescere, mota hostia ? 375.
- Deus: est causa partialis motus corporis 370.
- hostia: non adhaeret corpori 367.
- modus quantitativus: corpus non habet m. q. 781.
- motus corporis: an ordinetur a Deo ? 375.
- partes panis: et quantitas 427.
- qualitas: an quantitas sit subiective in q. ? 461ss.
- qualitates: quomodo intenduntur 430; augmentantur etc. a Deo 431s.; an sint subiective in quantitate ? 365ss.; et quantitas 430.
- quantitas 444s.; q. quae est qualitas manet 433; an convertatur q. panis in corpus ? 427s.; an q. panis convertatur in q. corporis ? 429s.; an sit subiective in qualitate hostiae ? 461ss.; an qualitates sint subiective in q. ? 465ss.; et partes panis 427; et qualitates 430.
- quantitas corporis 415; quaenam propositiones sunt hic concedenda, quaenam neganda 781, 782.
- species: et incompossibilitas 430s.
- substantia panis: an maneat ? 448ss.; de ea sunt tres opiniones 449.
- transmutationes in speciebus 155s.
- transubstantiatio: an fiat tantum in corpus ? 446ss.; non fit in divinitatem 447s.
- Evidentia et media:** per plura m. propositio evidentius cognoscitur 493s.
- Executiones exteriore:** quaedam virtus habet eas pro obiecto 274.
- Ex impossibili quodlibet** 204, 206.
- Existentia:** v. Essentia; ab ex. actuali abstrahit cognitio abstractiva 79; an ex. angeli differat ab essentia ? 141ss.

- Experientia:** per ex. probatur voluntas esse libera 88; ex. de eis quae non cadunt sub sensu 119; ex. de substantia non est nisi per accidentia 225, 227; maior ex. habetur de actibus propriis 178; et anima intellectiva 64; et certitudo 82; eadem concl. potest sciri per demonstrationem et ex. 481ss.; concl. est magis evidens per demonstracionem et ex. 484; et propositio necessaria 122s.
- Ex se:** non est determinatio diminuens 204.
- Extensio:** et partes 390.
- Extrema contraria:** contrariantur primo 229.
- Extremum relationis:** dupliciter accipitur 688.
- Fallacia:** accidentis 14, 16; equivocationis 123; consequentis 133, 135; figurae dictioonis 61, 135, 155, 211, 743; sec. fidem 120.
- Falsitas:** nulla est in sacramento 193.
- propositionis: est conceptus relativus 697; ‘Deus aliquid causat de novo’ 577s., 580s., 582.
 - et veritas: sunt nomina connotativa 580; non distinguuntur a propositione 574ss.
- Falsum:** potest causari, non revelari 317; et actus evidens 323.
- Fames:** est actus appetitus sensitivi 181.
- Felicitas aeterna:** est actus 94.
- Fictum 34*, 39*, 40*;** an intentiones sint ficta? 472ss.
- Fidelis et infidelis:** uterque apprehendit articulum 502.
- Fides:** *v.* Actus fidei; credimus quod anima intellectiva sit forma corporis 63s.; an articuli demonstrantur? 177ss.; de articulis sola f. habetur 323, 325ss.; concl. potest primo credi, postea sciri 501; et contradictria 119; et dona 327; et miracula 323, 327; et praedicatio (sermones) 323, 327; an per f. possit probari quod quantitas sit res distincta? 425ss.
- adquisita, infusa 228.
 - adquisita: nec est una numero nec specie 229s.; et articuli 236; et contraria 229s.; et error 229s.; et f. infusa 232; et haereticus 229.
 - infusa: est una numero 230s.; propter auctoritatem est ponenda 230; non stat cum er-
- ore 231, 232; quomodo corruptitur 231; et articuli 232, 236; et error 231; et f. adquisita 232; et infidelis 232.
- Figmenta:** sunt realia et a Deo 218; an crentur? 148.
- Figura:** non differt ab absolutis 708; homo sine f. 391; et linea 393, 394, 459s.; et motus localis 391; et positio 391; et quantitas 393.
- Filiatio:** non differt ab absolutis 349ss.; est de nominatio 352.
- Filius Dei:** et essentia ut in Patre 607ss.; et generatio divina 213.
- Filius et pater:** quomodo sunt contraria 659s.
- Finis:** est duplex 301; *v.* Causa finalis.
- intentus 301.
 - praecisus 9.
 - praestitutus 298, 301; et agens naturale 302s.
 - sufficiens 9.
 - ultimus: an quilibet sit necesse esse? 307; an sint duo? 307s.
 - eius causalitas: quid est 293s.; per eam non potest probari infinitas Dei 753ss.
 - et actus exterior 267.
 - et actus necessario virtuosus: f. est obiectum principale eius 265, 267.
 - et agens 293; et agens liberum 299s.; an agens naturale habeat finem? 299s.
 - et causa: quomodo f. est causa 293s.
 - et Deus 200.
 - et effectus: 293, 295, 298, 298ss.; primum efficiens agit propter f. eff. 111; idem eff. dependet a duobus f. 338.
 - et efficiens: an sint semper distincti? 295ss.
- Finitum:** an per additamentum transcendatur? 173; quod omne f. sit compositum, est creditum 752.
- Fomes peccati:** descriptio 244; est qualitas carnis morbida 244; non est in Christo nec in beatis 244; non est actus 244; non fuit in primis parentibus ante peccatum 244; non est in pueris 244; et B. Virgo 244s., 246; et causae naturales 244, 245; et humores 245; et peccatum 244.
- Forma:** quenam est perfectior alia 168; f. non generatur, sed compositum 146; per praesentiam agentis corruptitur 34; in quo f. est subiective, potest denominari a f. 622;

- in instanti non adquiritur pars formae sec. se totam 57; f. per quam homo a brutis distinguitur 64; an possit probari quod ista sit f. corporis ? 64; homo et asinus differunt per f. ? 64.
- indivisibilis: anima intellectiva est f. in. 58.
 - simplex 145s.
 - sine subiecto: an possit conservari a creatura ? 152.
 - substancialis: Deus potest conservare f. s. in parte materiae 459.
 - corporeitatis: mortuo homine, f. c. manet 162; et anima sensitiva 162ss.; f. c. et f. mixti idem sunt 224; f. c., anima intellectiva et sensitiva realiter distinguuntur 369.
 - corporis: motor c. non est necessario f. c. 63; etsi anima intellectiva non esset f. c., possemus dici intelligere 62s.; quod anima intellectiva sit f. c., non evidenter sciri potest 63s.; anima intellectiva rationabilius ponitur esse f. c. quam motor 64s.
 - mixti: est ita simplex sicut f. elementi 222; non componitur ex materia et forma 222; f. m. et f. corporeitatis idem sunt 224.
 - eius causalitas: est informare materiam 293.
 - et augmentatio 153s.
 - et inclinatio: an differant ? 288ss.
 - et materia 153; sunt partes essentials 28; an m. inclinetur ad f. ? 290; earum relatio 680.
- Formae:** f. contrariae non sunt in eodem 222; an f. partium organicarum distinguantur specie ? 225ss.
- Formale et materiale:** in peccato 259, 261s.
- Fortuna:** quomodo accidit 91.
- Fosfor 63.**
- Frigiditas:** et aqua 226; et siccitas 222s.
- Frigus:** et appetitus sensitivus 184.
- Fuga et prosecutio 157.**
- Fumus et ignis 40, 43, 82, 344s.**
- Fundamentum relationis:** non invenitur in Arist. 624; respectus est posterior fun. et termino 630.
- Furiosi 282;** et habitus virtuosus 183.
- Futura contingentia:** potest Deus ea revelare 314ss.
- Genera:** quaenam habent diversa contenta 645.
- Generabilia et corruptibilia:** an sint alia effectibilia ab eis ? 108; alia esse producibilia probari non potest 303.
- Generatio:** descriptio 146; ad g. concurrunt elementa 223s.; forma non generatur, sed compositum 146; an possint esse g. et creatio eiusdem simul ? 146; quomodo differt a creatione 705.
- Genus:** est qualitas mentis 560; est conceptus relativus 560; eius cognitio 77s.; an sint duo prima in eodem g. ? 308; quomodo est relatio rationis 696s.; quomodo g. et species praedicantur 602, 603.
- Glaces et sol 163.**
- Gradus augmentationis 153s.**
- Gratia:** v. Caritas.
- creata: nonnisi per eam deletur peccatum originale 241; sine ea posset deleri pecc. orig. 241; an culpa et poena possint remitti sine ea ? 596ss.
 - et culpa: peccator in naturalibus nec est in g. nec in c. 597; et status innocentiae 597s., 599.
 - et habitus peccati 288.
- Gratus Deo:** sine gratia creata 598s.
- Grave:** in loco proprio, et non 289; g. super trabem semper inclinatur deorsum 290s.; et vacuum 306.
- Gravitas 289;** inclinat active 336.
- Habere:** dupliciter accipitur 720.
- Habitus:** dupliciter accipitur 189s.; an sit pondens ? 281ss.; h. large dicti sunt in corpore et in parte apprehensiva 190; h. stricte dicti sunt in voluntate 190; non est potentia 288; in appetitu sensitivo 282; in corpore 281s.; in intellectu 283; informat intellectum 45; in potentia apprehensiva 282s.; in voluntate 284; est causa actuum 94, 191; actus elicitus est h. 94; virtus et scientia sunt h. 93s.; idem est in dormiente et vigilante 289; h. distincti specie sunt ab actibus distinctis specie, et econverso 190.
- intellectuales: non sunt passiones 186s.
 - proprius 42s.

- virtuosi: sunt actuum causativi et moderati 180.
- virtuosus: dupliciter accipitur 182; an sit in alio a voluntate? 182ss.; sola voluntas est sufficiens subiectum et principium eius 182; quidam h. v. potest esse extra voluntatem 183.
- peccati: et gratia 288.
- voluntatis: solus est intrinsece et necessario virtuosus 257; non sunt passiones 187.
- respectu complexi et incomplexi: non sunt eiusdem speciei 190.
- respectu principii et conclusionis: non sunt eiusdem speciei 190.
- obiectum eius: et ob. actus sunt generaliter idem 273s.
- et actus: eorum distinctio 189ss.; an h. sit causa actus? 285ss.; non immis actus est generativus habitus 186; distincti a. sunt generativi distinctorum h. 230.
- et actus primus: an a. p. sit causa h.? 286s.
- et contraria 229.
- et delectatio, tristitia 287s.
- et inclinatio: inc. est actus h. 289.
- et obiecta 180s.
- et privatio: quomodo significant 546s.
- et voluntas: an h. faciat difficultatem voluntati? 175s.
- Habitus (praedicamentum): non importat rem aliam ab absolutis 725; importat quod una est circa aliam 725.
- Habitualiter notum: est duplex 42.
- Haereticus: et fides adquisita 229.
- Hircocervus 556.
- Homo: descriptio 520; habet unum esse totale, plura partialia 161; an potuerit fuisse ab aeterno? 133; h. sine capite 459; in naturilibus 240s.; non supponit nisi pro supposito 70, 335.
- naturalis, metaphysicalis 541s.
- ‘homo est animal’: praedicatio univoca 355.
- et asinus: differunt per formiam? 64.
- et Deus: contradictio est quod h. sit et D. non sit 637.
- et humanitas 341, 428; sunt synonyma sec. Arist. et Aver. 524s.; propositiones de eis verae et falsae 526ss.; non sunt synonyma sec. fidem 519s.; propositiones de eis verae et falsae sec. fidem 521ss.
- et lapides 204s.
- et risibile: non sunt synonyma 334; eorum praedicatio 732.
- Homogeneum corpus: et positio 391.
- Horror 269.
- Humanitas: descriptio 520; et homo 341, 428, 519s., 521ss., 524s., 526ss.; v. Homo.
- Humiditas et caliditas 223.
- Humores corporis 185; et fomes 245; et infirmitas 245.
- Ianuis clavis 453.
- Idem: nulla sunt i. in creaturis 333s.; nihil i. numero est in duobus hominibus 541s.
- Identitas: via concludendi eam 615; an sit relatio realis in divinis? 683s.; non est relatio rationis in divinis 684.
- numeralis: est relatio realis 685.
- diversitas, distinctio: non differunt ab absolutis 625ss.
- praedicti cum subiecto 249s., 603.
- Idololatria et infidelis 122.
- Ignis 9, 287; quare calefacit 116; in camino 363, 366, 456; purgatorius: spiritus patitur ab eo 97; quomodo patitur 97, 99; et aqua 730; et aer, aqua: et accidentia 225; et fumus 40, 43, 82, 344s.; et infinitum 113, 203, 205; et lignum 206.
- Ignorantia: dispositionis 190; et assensus fidei 325, 326s.
- Imago: et recordatio 40, 310.
- Impossibile 217, 555; Deus non potest velle imp. 155.
- Impossibilita: sunt entia realia 148; sunt a Deo 217; eorum est definitio quid nominis 555s.
- Imputabilis actus: non est imp. ad peccatum quando detestatur 103.
- Imputare peccatum: non imputatur nisi quod est in potestate 242.
- Inacquale: quomodo suscipit magis et minus 660s.; quomodo inaeq. et aequale sunt conceptus contrarii 659.
- Inaequalitas et aequalitas: non differunt ab absolutis 618ss.; sunt conceptus oppositi relative 620s.

- Inclinare:** est actum causare 289; idem est quod agere 290.
- Inclinatio:** dupliciter accipitur 290; est respectus rei non habitae 289; est actus habitus 289; an differat a forma ? 288ss.; est actus formae 289.
- Incomplexa opposita:** eorum modi 546s.
- Incomplexum et complexum:** utrum eorum est obiectum sciendi, fidei 233ss.
- Incompossibilitas corporum:** 432s.
- Indefinita:** verificatur pro uno singulari 419.
- Individua et species:** determinatio numeri ind. in sp. 10.
- Individuum:** tripliciter accipitur sec. logicos 529s.; primum et secundum 574; et pars essentialis 220s.; et passio 430s.; et singulare: sunt in accidentibus sec. theologos 529; et species: eorum praedicatio 732.
- Indivisible:** contradicito est ind. esse in quanto 58; nec est principium lineae nec terminus 58; omne ind. habet primum instans sui esse 242.
- Inevitabiliter:** in. fit quod fit ab agente naturali 90.
- Inferiora:** corpora caelestia sunt efficientia inf. sec. Arist. 309.
- Infidelis:** 208; idololatrat 122; caret fide infusa 232; et bonum infinitum 207s.; et fidelis: uterque apprehendit articulum 502.
- Infinita:** sunt impossibilia 154s.; an sint plura infiniti ? 131s.; an inf. esse in actu sit possibile ? 131; inf. pertransita 130; inf. esse simul includit contradictionem 203s.; inf. successive 203s.; intellectus non videt inf. distincte 320; et 'non tot quin plura' 321; unica visio inf. est divina 320.
- Infinitas:** an sit in rebus ? 116; quomodo repugnat bono 755; Deus est infinitus sec. durationem sec. Arist. et Aver. 763ss.; 766; inf. praemii, poenae 277ss.; inf. primi motoris est sec. durationem tantum 203; an inf. et ens repugnant ? 116, 208; inf. et pluralitas 280s.
- Infinitas intensiva:** non potest esse sine augmentatione in perfectione 762; inf. int. Dei non potest probari per efficientiam, cognitionem, simplicitatem, causalitatem finis,
- eminentiam 738-762; potest persuaderi 774ss.
- Infinitum:** quomodo significat 507, 508; an unum sit maius alio ? 132; inf. intensive 555s.; inf. non repugnare enti dupliciter accipitur 759, 761s.
- Infirmitas:** et appetitus sensitivus 184; et humores 245; et sanitas 283; et sanitas, tristitia 631s.
- Inhaerentia accidentis:** est respectus extrinsecus adveniens 411s.
- Instans:** in ins. non est prius 56, 347, nec posterius 347; quid potuit angelus in primo ins. 136ss.; actus credendi, sciendi elicitor in ins. 502; non est dare primo acquisitum in ins. per motum 57; in ins. non adquiritur pars sec. se totam 57; omne indivisible habet primum ins. sui esse 242; et mereri 277ss.; an Deus possit facere motum in ins. ? 345ss.; et praemium, poena 277ss.; an B. Virgo potuerit stare in peccato orig. per ins. ? 61, 242s.; in ins. potest formari tota propositio 385.
- Institutio primaria:** categorema et pronomen demonstr. significant ex ins. pr. 193, 195.
- Integritas actus:** 105.
- Intellectio:** quomodo cognoscitur 79; praedicitur univoce de nostra et Dei 207; int. hominis et angeli sunt eiusdem speciei 225; an visiones eius sint infinitae ? 79s.; una visio impedit aliam 81; intellectionem substantiae immaterialis propriam non experimur 65; et caput, pes 71.
- Intellectus:** 26*; cognoscit actus suos et sensibilia intuitive 79, 83; non assentit singulis rebus 377, 380; an sit unus numero in omnibus ? 66ss.; potest in certum numerum visionum 80; potest habere duas vel tres visiones simul 80; una visio impedit aliam 81; et infinita 113; int. non videt infinita distincte 320; et esse intellectivum 120; et habitus 283; et prima propositio contingens 79, 83; voluntas non potest in actum nisi praecedat cognitionis 86.
- Intellectus (conceptus):** sunt passiones animae (Boeth.) 247s.

- Intelligentia (separata):** an Deus sit eius efficiens ? 308s.; an Deus sit eius finis ? 302ss.; non potest probari 302s.; et finis praestitutus 302; et philosophi 306; int. secunda est causa tertiae 744.
- Intelligere** in dormiente et vigilante 289.
- Intensio:** actus exterior intendit interiorum 104s.
- Intentio:** intellectus componit intentiones rerum 250.
- bona, mala: est actus voluntatis 256; et actus 254.
- prima, secunda: dupliciter accipiuntur 469ss.; an sint facta ? 472ss.; sunt actus intelligendi 474; distinguuntur realiter 474; an omne praedicamentum sit int. p. vel s. ? 559ss.
- secunda: quid est 667.
- In triduo:** ubi remansit anima sensitiva 160.
- Intrinsico laudabilis, vituperabilis:** est actus voluntatis 256.
- Intrinsico virtuosus:** est solus habitus voluntatis 257.
- Intuitio Dei et nostra** 745.
- Inventivus** 42.
- Ire ad ecclesiam** 254, 266, 267; est virtuosum vel vitiosum 95, 101; est indifferens 96; est actus contingenter rectus 258.
- Ire ad tabernam** 308.
- Iudicium:** an differat ab apprehensione ? 500ss.; *v. Assensus.*
- Iudicium (generale):** dies iud. est ignotus videnti Deum 320; et damnati 277.
- Iustitia** 274; ius. existens, habens ius. (Ansel.) 123s.; ius. originalis est absolutum superad dictum 240.
- Iuxtapositio elementorum** 221.
- Laicus:** nihil intelligit de relationibus 618; et propositio 233s.
- Lapides et portantia** 204s.
- Lapis:** exceditur a duobus hominibus 9; tangens aquam 47; creatio passio est lapis 706.
- Latera caeli** 46ss.
- Laudabile:** tripliciter accipitur 591s.
- Laus et vituperium:** et passiones 181.
- Leges ordinatae:** 588, 591, 598.
- Liberitas:** quid est 87.
- voluntatis: an possit probari ? 88; sine ea non possunt esse casus et fortuna 90s.; ex ea odiens potest diligere 67s.
- Liberum:** nihil aliud a voluntate est lib. 91.
- Ligamen** 719.
- Lognum:** et partes 396s.; et ignis 206; et sol 631.
- Linea:** an componatur ex punctis ? 50ss.; nulla pars eius est indivisibilis 51; indivisible nec est principium nec terminus eius 58; et figura 393, 394; et curvitas 352; et punctus 460.
- Locus:** quid est 24; in instanti non adquiritur pars eius sec. se totam 57; an substantia sit praesens loco per partes ? 398ss.; quod est per se in loco, potest moveri 367; loc. adquisitus non est subiective in locato 723; loc. primus 25; nullus est loc. indivisibilis 27; loc. maximus in quo angelus potest esse 27; loc. obscurus et visio solis 606; et angelus 71; loc. et tempus respectu actus necessario virtuosi 265.
- Locutio:** quare angelus indiget loc. 85.
- Logice dictum** 341.
- Logicus:** non habet definire 540.
- Loquentes** 20.
- Loqui mentaliter** 36.
- Lumen:** et Deus, sol, candela 338.
- Lutum:** et sol 163.
- Lux impressa oculo** 606.
- Magis et minus:** suspicere ma. et mi. dupliciter accipitur 660; an quantitas suscipiat ma. et mi. ? 437.
- Magnitudo et magnum:** an sint distincta 444s.
- Mahometus** 323, 324.
- Malitia actus** 99ss.
- Malum infinitum:** Deus potest secum compati illud 778.
- Manus:** quomodo est relativa 645s., 672.
- Marcus et Tullius:** sunt synonyma 519.
- Materia:** dupliciter accipitur 273; requiritur ad formam 153; homo et asinus habent m. eiusdem rationis 64; suppositum diversificatur per m. 70; est plurificabilis in partes eiusdem speciei 10; determinat numerum partium eiusdem quantitatis 10; est eiusdem rationis in cadaveribus 163; anima intell.

- duas materias discontinuatas informare non potest 70; m. indifferens 139; m. prima non recipit accidentia absoluta immediate 162; causalitas eius est informari forma 293; et composita diversa specie 221; m. et forma sunt partes essentiales 28; an m. inclinetur ad formam? 290; relatio m. et formae 680; et motus 771.
- Materiale et formale: in peccato 259, 261s.
- Media: m. determinata et agens naturale 300; m. theologi et philosophi sunt alterius rationis 479; non causant scientias alterius rationis 480.
- Medici: et actus appetitus sensitivi 183, 185.
- Medium demonstrationis: varia possunt esse m. d. 479; concl. non causatur a mediis 489; propositio evidentius cognoscitur per plura m. 493s.; m. et extrema contraria non contrariantur primo 229.
- Medium positivum 46ss.
- Mendacia: sunt entia realia 148, 218; sunt a Deo 218.
- Mensura: tripliciter accipitur 779; relatio m. et mensurabilis 654; quomodo m. et mensuratum sunt proportionabilia 779.
- Mereri: et instans 277ss.; an praemium possit esse infinitum? 277ss.; et voluntas 281.
- et demereri 275ss.; quando quis potest m. et d.? 139; et angeli 136ss.; et damnati 277.
- Meritorius actus: nullus est nisi fit ex amore Dei 260.
- Meritum: et vita aeterna 587.
- Metaphysicus et naturalis: considerant eundem hominem diverse 542.
- Minimum: per m. Arist. intelligit simplicissimum 779; m. divisibile 60s.
- Miracula: et fides 323, 327.
- Mixtum: an elementa maneant in m.? 220ss.; quare m. dicitur componi ex elementis 223s.; et forma 222.
- Mobile: prius est in medio quam in extremo 46; m. proportionatum, et non 368s., 370; m. tardissimum et velocissimum 56s.; et motor 778s.
- Moderni 209, 564.
- Modus: m. accidentalis non impedit principium activum 362; m. quantitativus non impedit motum in Euchar. 368; m. quant. non impedit visionem 362s.; m. quant. non differt a quantitate 780s.; habere modum quant. est habere partem distantem a parte 781.
- Morale: dupliciter accipitur 176s.
- Motio infinita: quid Arist. intendit probare per eam 117.
- Motor:
- corporis: non est necessario forma c. 63; anima intell. rationabilius ponitur esse forma c. quam m. 64s.
 - extra materiam: non habet contrarium 770.
 - primus: sec. Arist. non est infinitus in vi- gore 203; est imparibilis sec. Arist. 768s.
 - et mobile 778s.
- Motum et movens: eorum relatio 649s.
- Motus: dupliciter intelligitur 345s.; an Deus possit facere m. in instanti? 345ss.; quod est per se in loco potest moveri 367; adquisitio caritatis est m. 243; pars movet partem in minore tempore 768s., 771ss.; m. adquisitivus, desperditivus 35; m. pulsus et tractus 371s.; m. in determinata materia 771; et contradictoria 346s.
- localis: quid est 29; in instanti 46; non differt a permanentibus 29s.; et accidentia abso- luta 403ss.; et substantia materialis 403ss.
- Movens et motum: eorum relatio 649s.
- Movere organice, non-organice 371s.
- Moveri: non est primo passio corporis sec. theologos 35.
- Mula sterilis 313s.
- Mundus: an potuerit fieri ab aeterno? 128ss.; nulla apparet hic contradicatio manifesta 129; an ab aeterno fuerit possibilis? 133.
- Musca volat 576.
- Mutari localiter: large, stricte 593.
- Mutatio in actibus 95s.
- Mutatio subita 770, 777s.
- Natura:
- assumpta: non est nec fit persona 340; non violentatur 336; et suppositum 328, 329.
 - humana: et suppositum non sunt synonyma 334; et dependere vel non 336.
 - particularis: et bonum universi 306.

- singularis: et dependentia 526.
- specifica: et differentia individualis 524s., 526.
- in naturalibus: et actus meritorius et demeritorius 587s.
- et personae divinae: an tres p. possint assumere eamdem n. ? 338ss.
- et suppositum creatum: n. non potest suppositari in duobus s. c. 341.
- Necessario rectus actus 258.
- Necessario virtuosus:

 - actus: aliquis talis est 255; non potest esse vitiosus 255; est solus actus voluntatis 253s.; et rectitudo vel deformitas 259s.
 - habitus: est solus h. voluntatis 257.

- Necessarium et contingens: et notitia 486.
- Necesse esse: an possint esse duo, multa ? 110, 306; quomodo distinguuntur 110s.; duo n. e. seipsis convenienter et distinguuntur 10s.; et finis ultimus 307.
- Necessitas: absoluta, ex suppositione 590; n. propositionis est conceptus relatus 697.
- Negatio: non negat nisi quod sequitur 611.
- Negativa: non infert affirmativam 18; n. est immediata etc. 648.
- Nigredo et albedo: nihil est in alb. quod non est in nig. 22; pars alb. est perfectior nigredine 173; quomodo sunt contraria 659; quomodo sunt conceptus contrarii 659.
- Nihil: quomodo significat 544; facere de nihilo requirit causam infinitam 778; purum n. 145s., 633.
- Nisus: et inclinatio formae 289.
- Nolitio: n. spiritus est poena purgatoria et infernalis 97; a quo causatur 97s.; quid est eius obiectum 98; n. et volitio possunt esse successive in eodem subiecto 67s.
- Nomen: quid significat et connotat 699s.; scientia et virtus sunt n. relativa 96; n. et dictio 535; n. et verbum sunt signa rerum extra 248.
- Nomina: distinguuntur realiter et ratione 209s.; sola n. sunt in genere relationis 670s.
- absoluta: eorum solum est definitio quid rei 554s.
- connotativa, relativa: eorum est definitio quid nominis 554s.
- relativa: sec. esse, sec. dici 671s.
- significative sumpta: eorum solum est definitio quid rei 556.
- primae, secundae impositionis 735ss.
- primae, secundae intentionis 737.
- Non-albedo: quomodo significat 507.
- Non-acceptatio divina: est pecc. originale de possibili 241.
- Non-ens 555.
- Non-homo: quid significat 547s.
- Non-identitas 12s.; v. Distinctio ex natura rei.
- Non-imputatio 241s.
- Non-obligatio 241s.
- Non pro se sed pro re 250.
- Non tot quin plura 155, 321.
- Notitia: v. Cognitio.
- abstractiva: quomodo differt ab intuitiva 496; praesupponit intuitivam 382; potest cognosci intuitive 166.
- apprehensiva 42; ad n. iudicativam plura requiruntur quam ad n. app. 365.
- complexa: praesupponit incomplexam 86.
- evidens: de credibilibus 491ss.
- incomplexa: adquiritur mediante n. intuitiva 480; praesupponit compositioni et div. 382; praesupponit n. complexae 86; n. inc. unius non causat n. inc. alterius 382; n. inc. abstractiva 491ss.
- intuitiva: quomodo differt ab abstractiva 496; causatur immediate a re 382; ad assensum 'Trinitas est' requiritur 122; n. int. non incomplexa 494.
- iudicativa 42; ad eam plura requiruntur quam ad n. apprehensivam 365.
- recordativa: et Deus 311, 313; et simile, dissimile 311.
- et necessarium, contingens 486s.
- Notum habitualiter: duplex est 42.
- Nutritio: ad eam concurrunt elementa 223s.
- Obiecta: ob. habituum sunt ob. actuum elicitorum 180s.; et passiones et virtutes partis sensitivae 180.
- Obiectum: materia improprie accipitur pro ob. 273.
- adaequatum: sec. perfectionem, sec. praedicationem 6.

- non existens: et cognitio intuitiva 604ss.
- primum: an sit universale ? 78.
- finitum, infinitum: et actus 171ss., 176.
- actus: ob. a. et ob. habitus generaliter sunt idem 273s.
- actus assentiendi: est duplex 233; an sit complexum an incomplexum ? 233ss.; est complexum 377; est aliquid esse vel non esse 233, 376s.; est res extra 234; est solum verum 234s.
- actus fidei: est Deus 236; est articulus 236.
- actus sciendi: est duplex 233; an sit complexum an incomplexum ? 233ss.; est aliquid esse vel non esse 233; est res extra 234; est solum verum 234s.
- actus virtuosi: an sint circumstantiae ? 262ss.
- actus voluntatis: ob. a. vol. et ob. passionis non sunt idem 274.
- cogitationis: quomodo angelus cognoscit illud 344s.; an possit intelligi ab angelo audiente ? 37s; quomodo cognoscitur ab angelo audiente 40.
- habitus: ob. h. et ob. actus generaliter sunt idem 273s.
- intellectus: destructo ob., habitu intelligimus 283.
- nolitionis spiritus 98.
- spei: est bonum futurum 239
- et actus: ob. praecedit actum proprium et primum primitate generationis 73; eorum perfectio 167ss.
- et voluntas 89.
- Obolus 743.
- Oculus: non intelligimus colorem in o. 71.
- Odium: quandoque odium ipsum amatur 166; et causa finalis 297s.; et dilectio 430s.; an o. et dilectio stent simul ? 192; et tristitia 288.
- Operatio: quid est sec. Arist. 181; idem potest esse principium diversarum op. 164.
- Operationes: quaedam virtus habet op. exteriore pro obiecto 274; op. vegetativae non sunt passiones 186s.
- Opposita: complexa, incomplexa: eorum modi 548s., 546s.; res extra: contrariae, relativae 546.
- Oppositio realis: semper est inter res 549.
- Oppositum consequentis: quando potest stare cum antecedente 126.
- Os et caro: an formae eorum distinguantur specie ? 225ss.
- Otium: et actus 300.
- Paganus: et Paulus post raptum 488.
- Pars: non habet certum numerum partium 60; in instanti non adquiritur p. sec. se totam 57.
- essentialis: non potest esse suppositum 337; et individuum 220s.
- integralis: potest esse suppositum 337.
- et suppositum 328, 329.
- et totum: quaelibet p. est in plus, et t. aequale 540; 'totum habet plures partes quam pars' dupliciter intelligitur 60.
- Partes: sunt in rerum natura 624; p. substantiae materialis 395ss.
- essentiales: materia et forma sunt p. e. 28.
- intrinsecas: an substantia sit quanta per eas ? 406ss.; an subs. sit in loco per eas ? 398ss.; an subs. sit in loco circumscriptive per eas ? 400ss.
- organicae: an formae earum distinguantur specie ? 225ss.; quid requiritur ad earum distinctionem 454; an Deus possit facere hominem sine eis ? 459.
- ordo earum: multipliciter accipitur 389.
- et quantitas 398, 412ss.
- Participia: vocalia et mentalia 512s.; sunt in genere relationis 671.
- Panni: et equus 91s.
- Passio: tripliciter accipitur 458, 550s.; est conceptus 550s.; semper distinguitur a subiecto 551s.; potest esse sine subiecto, et econverso 552; et individuum 430s.
- et subiectum: eorum praedicatio 600s., 603; pro eodem supponunt 645; an Deus possit separare p. a. s. ? 458s.
- Passio (praedicamentum): non differt ab absolu: 709ss.; an sit substantia ? 714; p. non conservatio 712; p. et actio componuntur ex conceptibus 713s.
- Passionatus: dupliciter accipitur 180; an sit magis virtuosus ? 180.
- Passiones: p. trianguli 120; p. et subiectum quoad demonstrabilitatem 120.

- Passiones (psych.):** expositio termini 186s.; est forma in potentia appetitiva 186; an different ab actibus appetitus sensitivi ? 178s.; p. deficiente, superabundante 184s.; p. virtuosae excitantur sive causantur a virtute 181; p. vitiosae refrenantur a virtute 181; et laus, vituperium 181.
- et virtus: quaedam v. habet p. pro obiecto 274; quaelibet p. potest esse obiectum virtutis 275; p. sunt actus virtutum corporalium 273s.; an virtutes morales habeant p. pro obiecto ? 273ss.; p. et virtutes partis sensitivae 180.
- et voluntas: an p. sint in v. ? 186ss.; quae-nam p. voluntatis distinguuntur ab actibus 187s.; v. sponte sequitur p. 175; p. imperantur a v. 181; an p. inclinent v. ? 291.
- Passivum:** activum approximatum passivo 88.
- et activum: ad actionem causae quandoque requiritur identitas activi et p. 44; aliquando requiritur quod unum informet reliquum 44s.
- Passum:** et agens naturale 156; creatura non producit nisi ad praesentiam passi 151; p. et dispositiones 163.
- Pater (Deus):** quidquid est, a se habet 213; est improductus 213; P. et generatio divina 213.
- Pater et filius:** quomodo sunt contraria 659s.
- Paternitas et essentia divina:** quomodo praedictantur 126s.
- Patrem amare, honorare** 260.
- Paulus:** post raptum 486, 487; et paganus 488; P. in raptu 587.
- Peccator in naturalibus** 597, 599.
- Peccatum:** est a Deo, sed Deus non peccat 219; an ei insit materiale et formale ? 259, 261s.; p. et fomes 244.
- originale: de possibili 240s.; de facto, est carentia iustitiae (Ansel.) 240; quomodo deletur 241; an B. Virgo potuerit stetisse sub p. or. per instans ? 61, 242s.
- Pelagius:** eius error 588s.
- Percussio** 269, 271.
- Per discursum** 40, 43.
- Perfectio:** p. actus et obiecti 167ss.; et ens pri-mum 307; et pluralitas 204ss.; p. primae causae addita a secunda 743.
- Perfectius:** dupliciter accipitur 168.
- Per se, per accidens** propositio 438, 440.
- Per se:** prae-supponit 'de omni' (Arist.) 127.
- Persona:** est nomen primae impositionis 737.
- Persona divina:** natura assumpta non est nec fit p. 340.
- Personari:** dupliciter accipitur 340.
- Pes:** et intellectio 71.
- Phantasia** 282.
- Phantasmata:** effective se habent ad ea quae recipiuntur 67; eorum copulatio et contra-ria 67.
- Philosophi:** sec. multos phil. Deus nec intelligit nec vult aliquid extra se 6s.; sec. eos singulare, individuum et suppositum conver-tuntur 529; et determinatio numeri astro-rum 10; et intelligentiae 306; et actus exer-citus, signatus 734; sec. eos voluntas non ap-petit bonum infinitum 754.
- Philosophi antiqui:** et praedicamenta 565.
- Philosophus:** ph. paganus et theologus fidelis 477s.; ph. et theologus probant per media al-terius rationis 479.
- Philosophice loquendo** 154.
- Phrenetici** 282.
- Plenum** 49s.
- Plura:** dupliciter dicuntur 131s.; nulla pl. sunt unum in creaturis 581.
- Pluralitas:** et infinitas 280s.; et perfectio 204ss.; p. non est ponenda sine necessitate, passim.
- Poena:** an p. et culpa possint remitti sine gratia creata ? 596s.; an p. demeriti sit infinita ? 277ss.; p. purgatorius et infernalis est no-litio cum tristitia 97; a quo causatur 97s.; et damnati 277; et tristitia 174s.
- Pomum:** dulce et amarum 226.
- Poni in esse:** et propositio de possibili 131.
- Populus, popularis etc.** 517, 639.
- Positio:** non differt ab absolutis 394s.; et fi-gura 391; et homogeneum 391; et linea, su-perficies, corpus 392; et quantitas 388ss.; p. quae est differentia quantitatis est ordo partium in toto 388ss.
- Positio (praedicamentum)** 388ss.; non differt ab absolutis 724s., 726; significat quod partes sic vel sic situantur 724.
- Possibile:** dupliciter accipitur 217.

Potentia:

- absoluta (Dei): et peccatum originale 240s.
- apprehensiva: et habitus 282s., 287.
- executiva corporalis 369; et habitus 281s.
- intellectiva: potest in plures operationes 235.
- neutra: esse in p. n. est duplex 336.
- organica, non-organica 369s.
- sensitiva 369.
- Dei: absoluta, ordinata 585s.
- materiae 146; corruptitur in adventu formae 712.
- et actus: non sunt correlativa 675s.
- et habitus: h. non est p. 288.

Potio: et appetitus sensitivus 184; p. amara et sanitas 306.

Praecepta: quare sunt distincta 104s.; quando obligant 140; et actus surrepticius 139.

Praecipitum 254.

Praedicamenta 26*; sunt praedicabilia (Damasc.) 436; continent diversas intentiones 566; distinguuntur sec. interrogativa 567ss.; quare sunt distincta 435s.; eorum numerus 569; an eadem res possit esse in diversis p. ? 421s.; an idem praedicetur de diversis p. ? 533s.; p. actionis et passionis componuntur ex conceptibus 713s.

- et ens 535s.; quomodo ens praedicatur de p. 357ss.
- et philosophi antiqui 565.
- et quantitas 435s.
- et universalia 533, 534, 570s.

Praedicamentum: dupliciter accipitur 559, 570; an componatur ex rebus an conceptibus ? 569ss.; an sit intentio prima an secunda ? 35*, 559ss.; quomodo praedicatur de contentis 564ss.; esse in p. dupliciter accipitur 562, 570, 628s.

- habitus: non differt ab absolutis 725; importat quod una res est circa aliam 725.
- positio: non differt ab absolutis 724s., 726; significat quod partes sic vel sic situantur 724.
- quando: non differt ab absolutis 714ss.; importat coexistere cum tempore 720; componitur ex adverbis 719, 720; importat substantiam adverbialiter 719.

— ubi: non differt ab absolutis 721ss.; componitur ex adverbii 722.

Praedicans: si sit homo verax 325s.

Praedicatio:

- aequivoca 353, 355, 357ss.
- analoga: an sit media inter aequivocam, univocam et denominativam ? 353ss., 357s.
- denominativa 354, 356s.
- directa 127.
- discreta 354, 355.
- in quale 124s., 125.
- in quid 124s., 356.
- univoca 354, 355, 356, 359; quid est 123.
- praedicamentorum 564ss.

Praedicationes (sermones): non sunt frustra 121; et fides 323, 327.

Praedicatum:

- et subiectum: eorum identitas 249s., 603; sunt actus intelligendi 695, 696; dicuntur relationes rationis 699.

Praeiaciens 607, 608.

Praemissae: an omnes causent notitiam eiusdem speciei ? 484s.; pr. verae et falsae 486.

Praemium meriti: an sit infinitum ? 277s.

Praesens loco: corpus sub hostia est per se pr. loco 367.

Praesentia rerum: quid significat 730.

Praestitutus finis 298.

Premium: potest dici relatio rationis 698, 700.

Primitas adaequationis, generationis 78.

Primo: quid importat 733.

Primo adquisitum: non est dare p. ad. in instanti per motum 57.

Primum: an sint duo p. in eodem genere ? 308; an p. ens agat ? 116; p. movens est virtus infatigabilis nec defectibilis sec. Arist. 117.

Primus motus: et Trinitas 122.

Princeps universi 308.

Principia moralia 177s.

Principium: non cognoscitur nisi ex terminis vel per experientiam 482; distinguitur a principiato 212; est perfectius conclusione 168; scientia et virtus sunt p. agendi 93; nihil est p. elicivum sui ipsius 212; p. elicivum et essentia divina 212ss.; p. parsimoniae 30*, 35*, passim.

- Prius definitione 676.
 Prius natura: unum potest separari ab alio,
 non econverso (Arist.) 390.
 Prius et posterius: an Deus possit facere prius
 sine post. ? 455ss.
 Privatio et habitus: quomodo significant 546s.
 Privationes: p. sunt, si intelligibiles 219.
 Privative opposita incomplexa 546s.
 Prolatio: et propos. vocalis 251, 252s.
 Pronomen demonstrativum: significat ex in-
 tentione proferentis 193; quomodo est vox
 categorematica ex primaria institutione 195;
 demonstrat idem in principio et fine propos.
 vocalis 196s.
 Prophetae: et futura contingentia 318.
 Proportio: in actibus 172s.; motoris et mobilis
 769, 772s., 778s.
 Propositio: componitur ex terminis 248; ex
 conceptibus 573s.; si non est, non est vera
 459, 577; est solum obiective in Deo 313;
 evidentius cognoscitur per plura media 318;
 an eadem propos. sit magis et minus evi-
 dens ? 484; tota potest formari in instanti
 385; an suscipiat contraria ? 579s.
 — affirmativa et negativa: quando contradic-
 tunt primo 478.
 — contingens: 'homo est animal rationale'
 540s.; et visio sensitiva 84.
 — evidens, inevidens 490s.
 — exclusiva 253.
 — in sensu diviso: quomodo debet poni in
 esse 522s.
 — mediatia: articulus quem formamus est pro-
 pos. m. 121.
 — mentalis: an talis sit ? 247; an componatur
 ex rebus an conceptibus ? 246ss.; componitur
 solum ex conceptibus 551; quando est vera
 251; est vera in principio et fine 196s.; omni
 propos. vocali correspondet mentalis 194,
 509; et sacerdos in missa 194, 196.
 — necessaria: non omnis est per se nota 122s.
 — negativa immediata 438.
 — per se, per accidens 438, 440.
 — prima contingens: unde formatur 79, 83.
 — vocalis: omni p. v. correspondet mentalis
 194, 509; an sit vera ? 193ss., 251ss.; est
 vera in fine prolationis, non in principio
 196s., 251, 251s.; et sacerdos in missa 194,
 196.
 — de Deo: quales probantur in theologia et in
 scientia naturali 478s.
 — de futuro: non mutatur de veritate in fal-
 sitatem 316s.; et deliberatio 140; et actus
 meritorius 141; et imputabilitas actus 141.
 — de inesse: non sequitur ex propos. de possi-
 bili 262; propos. de in. et de praesenti est
 contingens 553; de in. formaliter et aequi-
 valenter 458s.
 — de possibili: est necessaria 553; quomodo est
 ponenda in esse 330s.; propos. de poss. in
 sensu diviso non debet poni in esse 131;
 de pos. formaliter vel aequivalenter 458.
 — de praesenti: et deliberatio 140; et actus
 meritorius 141; propos. de pr. et de inesse
 est contingens 553.
 — de praeterito vera: est necessaria, sed potuit
 fuisse falsa 133.
 — 'quae uni et eidem sunt eadem' etc.: an ha-
 beat veritatem ? 581s.
 — eius formatio: f. propos. differt ab assensu
 501s.; tota potest formari in instanti 385.
 — eius veritas et falsitas 317, 574ss.
 — et laicus 233s.
 — et sapientes 252.
 Proprietates relationis: quomodo salvantur a
 negante relationes 657ss.
 Prosecutio et fuga 157.
 Prudentia: et actus virtuosus 260; et rectitudo
 vel deformitas 260; et volitio necessario
 virtuosa 264s.
 Puer 293; videt sensibiliter, non intellectualiter
 84s.
 Pueri circumcisii 586.
 Pugnare: ut dominantur 299.
 Punitio: quomodo actus interior et exterior pu-
 niuntur 105.
 Purum nihil 145s., 633.
 Punctus et linea 460; an lin. componatur ex
 punctis ? 50ss.
 Qualitas: actus elicitus est q. 94; omnis res est
 q. vel substantia 93; q. et substantia habent
 diversa contenta 645; et quantitas 438, 439,
 440; et rarefactio 442; et universalia 533s.

- Qualitates: quomodo intenduntur 430.
 — de tertia specie: differunt a substantia 707, 708.
 — de quarta specie 459s.; non differunt a substantia 707s.
 — corporales: sunt habitus large dicti 189; et actus appetitus sensitivi 183ss.
 — elementorum: q. aequivalentes manent in mixto 222s.
 Quandalitas 565.
 Quando (praedicamentum): importat coexistere cum tempore 720; non differt ab absolutis 714ss.; componitur ex adverbii 719, 720; importat substantiam adverbialiter 719.
 Quantitas 26*; q. connotat 423s.; quomodo praedicatur 443; an possit probari quod sit res distincta? 416ss.; v. Quantum.
 — continua, discreta: quomodo differunt 439.
 — et accidens: an q. sit accidens? 419s.
 — et aequale, inaequale 438.
 — et albedo 414s.
 — et Aristoteles: an A. ponat q. esse rem distinctam? 433ss.
 — et condensatio 420s.
 — et contrarium: an nihil sit c. quantitati? 437.
 — et fides: an per f. possit probari q. esse rem distinctam? 425ss.
 — et figura 393.
 — et homo: an Deus possit separare hominem a q.? 459.
 — et individuum: quomodo q. praedicatur de suo ind. 423.
 — et magis, minus: an q. suscipiat ma. et mi.? 437.
 — et modus quantitativus: non differunt 780s.
 — et partes 398.
 — et positio 388ss.
 — et praedicamenta 435s.
 — et qualitas 438, 439, 440; qualitas extensa est quantitas 465.
 — et rarefactio 424, 441ss.
 — et Sancti: an S. ponant q. esse rem distinctam? 440ss.
 — et substantia 438, 439, 440; tota s. est prior tota q. 402; an s. possit esse quanta sine q.? 412ss.
 Quantum: est terminus connotativus 642ss.; est extensum 390; non est sine longitudine et latitudine 393; omne extensum est q. 407; omne circumscriptive in loco est q. 407; esse q. est habere partem extra partem 407; v. Quantitas.
 — continuum et situatum: est figuratum 391.
 — situatum: est longum 390.
 — et partes intrinsecæ: an substantia sit q. per eas? 406ss.
 Quidlibet: includit suum distribuibile 516.
 Quid nominis: cognitio q. n. 119; v. Definitio.
 Rarefactio: et qualitas 442; et quantitas 424, 441ss.
 Ratio:
 — naturalis: sequens r. naturalem 64s.
 — recta: potest fieri in instanti 137; et actus virtuosus 260; et assensus fidei 325s.; et passiones 186s.
 — et auctoritas: eadem concl. potest sciri per r. et a. 488.
 — et voluntas 88.
 Recipere: v. Suscipere.
 Recordatio 77, 345; et imago 310.
 Recta ratio: et volitio necessario virtuosa 263s.; v. Ratio recta.
 Rectitudo: et linea 459s.
 — actus: quid est, quid non 261.
 — vel deformitas: non differunt ab actu 258; nec sunt qualitates nec respectus 258; respectu actu in communi 259; respectu actu particularis 259s.; et prudentia 260.
 Rector universi: et natura particularis 306.
 Rectum: non significat rem aliam ab absolutis 708.
 Reduplicatio 214, 608s., 609.
 Reduplicativa 607, 608, 609.
 Regula: 'quidquid negatur universaliter' etc. 571s.; 'quando alterum praedicatur de altero' etc. 672.
 Relatio 26*; eius proprietates 657ss.; an sit extra? 636ss.; non differt a fundamento 443s.; significat nomina 667ss.; sola nomina sunt in genere relationis 670s.; an terminetur ad relativum? 673s.; est intentio secunda sec. Arist. 666ss., 688s., 700; est intentio

- prima sec. theologos 689, 700s.; quomodo est praedicamentum reale 645; non est principium nec terminus actionis (Arist.) 93; an eadem res sit r. et absoluta ? 634; an sit distincta ab absolutis sec. Arist. ? 639ss.
- intentio prima, sive secunda 634.
 - mutua (Scotus) 653.
 - rationis: distinguitur a r. reali 699s.; non est vocabulum philosophicum 699; quando habetur 699; non distinguitur ab absolutis 694, 695; quomodo genus est r. r. 696s.; quomodo species et r. r. 697; pretium potest dici r. r. 698; creatio actio non est r. r. 690ss.; et comparatio vera et falsa 692.
 - realis: dupliciter accipitur 678; an ad eam requiratur distinctio extremorum ? 688; quando habetur 700; r. r. in divinis 683ss.; identitas numeralis est r. r. 685; distinguitur a relatione rationis 699s.
 - calefactivi ad calefactibile: non differt ab absolutis 633s.
 - causalitatis: an sit accidens ? 632.
 - scientiae ad scibile: non differt ab absolutis 634s.
- Relationes: quomodo sunt contrariae 659s.; quomodo suscipiunt magis et minus 660; quomodo sunt simul natura et intellectu 661; quomodo sunt reales in creaturis 679.
- aequiparantiae: sunt similium nominum 656.
 - disquiparantiae: sunt dissimilium nominum 656.
 - primi modi: non differunt ab absolutis 646ss.; sunt simul natura et intellectu 654.
 - secundi modi: non differunt ab absolutis 649ss.; sunt simul natura et intellectu 654.
 - tertii modi 677; non differunt ab absolutis 652; quomodo differunt ab aliis modis 653s.; non sunt simul natura et intellectu 654.
- Relativa: r. perempta se perimunt (Boeth.) 661.
- abstracta: an possint praedicari de absolutis ? 680ss.
 - connotantia, non-connotantia 656s.
 - sec. esse, sec. dici: distinctio eorum communis 664; distinctio auctoris 664s.
 - sec. dici: non sunt simul natura et intellectu 665.
 - sec. esse: sunt simul natura et intellectu 665.
- Relative opposita: incomplexa 547.
- Rememorari 40, 43.
- Remigator 63.
- Repraesentare: tripliciter accipitur 310.
- Repugnans: et voluntas 88.
- Repugnantia: r. ratione naturae vel quantitatis 758s.; r. inter actus probat distinctionem eorum 485; r. actus meritorii et demeritorii 587s.
- Res: omnis r. est qualitas vel substantia 93.
- absolutae: et filatio 349ss.; an relatio differat ab eis sec. Arist. ? 639ss.; non differunt ab eis; actio, passio 709ss., aequalitas, inaequalitas 618ss., causalitas 629ss., creatio, conservatio 703ss., diversitas, distinctio, identitas 625ss., dupleitas, dimidiata 621ss., habitus (praedicamentum) 725, positio 724s., quando (praedicamentum) 714ss., relatio calefactivi ad calefactibile 633s., relatio rationis 694s., relatio scientiae ad scibile 634s., relationes primi et secundi modi 646ss., 649ss., relationes tertii modi 652, similitudo, dissimilitudo 611ss., ubi (praedicamentum) 721ss.
 - creata: an quaelibet sit absoluta ? 636ss.
 - distincta: potest intelligi sine alia 612.
 - extra: omnis est singularis 73; an propos. componatur ex eis ? 246ss.; non est subiectum vel praedicatum 15; intellectus non componit eas 250; non scitur sed apprehenditur 234; an sint in praedicamento ? 569ss.; quomodo sunt oppositae 546; an opponantur privative ? 548; et delectatio, dolor 272.
 - factibles: ab aeterno nihil fuerunt 607.
- Respectus: sunt superflui 142; non differunt ab absolutis 148; an creentur a Deo ? 148; praesupponit acquisitionem absoluti 94: et termini 341; est posterior fundamento et termino 630; r. mutui sunt simul natura et intellectu 630.
- Res publica 105.
- Rex: potest remittere offensam sine dono 598.
- Risibile: r. et homo non sunt synonyma 334; angelus potest concipere r. etsi nullus homo sit 458; quomodo r. et homo praedicantur 732.

- Sacerdos: et propositio mentalis, vocalis 194.
- Sacramentum: nulla falsitas est in eo 193.
- Salamandra: et ignis 224.
- Sancti antiqui: et attributa divina 208s.
- Sanctificatio B. Virginis: prima, secunda 246.
- Sanitas: et infirmitas 283; et potio amara 306; et infirmitas, tristitia 631s.
- Sanum: analogice praedicatur de animali, urina, diaeta 355, 357s.
- Sapiens: quomodo praedicatur de Deo et creatura 123s.
- Sapientes: et propositio 252.
- Saracenus 323, 324.
- Scandalum 105.
- Scibile et scientia: eorum relatio non differt ab absolutis 634s.; eorum relatio 654s.
- Scientia: *v.* Actus sciendi.
- demonstrativa: quid est 177.
 - naturalis: dupliciter accipitur 475s.
 - creatureae et Dei: non aequantur 319.
 - et conclusio: sc. non est concl. 501; eadem concl. potest primo credi, postea sciri 501; aliqua c. eiusdem rationis probatur in diversis sc. 478.
 - et error: de eodem non stant simul 192.
 - et scibile: eorum relatio non differt ab absolutis 634s.; eorum relatio 654s.
 - et virtus: sunt principia agendi 93; sunt qualitates absolutae et habitus 93s.; an sint ad aliquid? 94ss.; sunt nomina relativa 96.
- Scientia moralis:
- non-positiva: dirigit sine precepto 177; est demonstrativa 177s.; est certior multis aliis 178.
 - positiva: continet leges humanas et divinas 177; non est demonstrativa 177.
- Scriptores 282.
- Secreta cordium: an possit anima separata videre ea? 85.
- Sensatio: est subiective in anima sensitiva 158; est accidentis simplex 159; et cognitio Dei 381s.; et dolor (*sensus*) 269s., 271.
- Sensibile et sensus: eorum relatio 654.
- Sensibile exterius: an causet dolorem (*sensus*)? 269s.; causat qualitatem corporalem 271.
- Sensibilitas: intellectus cognoscit ea intuitive 83; visio intellectiva requiritur ad cognoscen-
- dum ea 86; sec. Arist. omnia extra sunt sensibilia 82.
- Sensus: s. divisus et compositus 131, 330s.
- interior, exterior 272.
 - quae non cadunt sub s.: eorum cognitio 119.
 - et appetitus sensitivus: idem sunt 86.
 - et sensibile: eorum relatio 654.
- Sermo: de virtute s. falsum, sec. intellectum loquentium verum 20.
- Sessio et statio 726.
- Siccitas: et frigiditas 222s.
- Signa rerum extra: sunt nomen et verbum 248.
- Significare: quadrupliciter accipitur 543s.; s. affirmative, negative 507s., 546s., s. consti-tuendo et affirmando (Ansel.) 547.
- Signum: est duplex 470; s. proprium uni 529s.
- Simile: est terminus relativus 643; s. et aequale pro eodem supponunt pro quo subiecta 645; s. et dissimile sunt opposita relative 547; quomodo s. et diss. sunt conceptus contrarii 659; s., diss. et notitia recordativa 311.
- Similitudo: cognitio est s. 191; est conceptus significans plura coniunctim 617, 639; supponit pro duobus similibus coniunctim accepitis 616; est plura absoluta coniunctum 639; non est in albo 617.
- in divinis: an s. sit relatio realis 683s.; non est relatio rationis 684.
 - et albedo 637ss.
 - et cognitio abstractiva, intuitiva 74, 76.
 - et dissimilitudo: non differunt ab absolutis 611ss.
 - et relatio realis, conceptus relativus 679.
- Simitas: et nasus 459s.
- Simplices: credunt non peccari nisi actu exte-riore 105.
- Simplicitas Dei: per eam non potest probari infinitas 749ss.
- Simul definitione 676.
- Simul intellectu: quomodo accipitur 663.
- Simul natura 615; quomodo accipitur 663.
- Simul natura et intellectu: dupliciter accipitur 661; respectus mutui sunt s. n. et int. 630; relativa sec. esse sunt s. n. et int., relativa sec. dici, non 665; et relationes 661.

- Singulare: tripliciter accipitur sec. logicos 529s.; est res una numero quae non est signum commune 72; est primo cognitum 73.
- cognitio eius: prima est intuitiva 73.
 - et individuum: sunt in accidentibus sec. theologos 529.
 - et species: an definiantur ? 557s.
 - et suppositum: quomodo convenientur naturae humanae 337.
- Situs: est actus appetitus sensitivi 181.
- Sol 9, 287; est causa universalis 232; aequo primo illuminat totum medium 27; determinat numerum medietatum eiusdem quantitatis 10; et aer 729s.; sol illuminat aerem in instanti 150; et causa secunda 743s.; et glacies, lutum 163; et infinita 113, 203, 633s.; et lignum 631; et visio 606.
- Somnia 282s.
- Sonus: et auditus 733.
- Sortes 44; est aequivocum a casu 353; 'Sortes sedet': quando scitur 96.
- Species: Deus potest facere sp. perfectiorem 774; quomodo est relatio rationis 697.
- specialissima: an sit primum cognitum ? 78.
 - et causae essentials: in c. ess. est circulus quantum ad sp. 287.
 - et genus: eorum praedicatio 602, 603.
 - et individua: conceptus speciei potest abstrahi ab uno ind. 385; determinatio numeri ind. in sp. 10.
 - et individuum: eorum praedicatio 732.
 - et singulare: an definiantur ? 557s.
- Spes: non distinguitur ab actu 187; est actus voluntatis 238; distinguitur ab actu credendi et desiderandi 238s.; nec est volitio nec nolitio 239; et timor 239.
- virtus theologica: distinguitur a fide et caritate 238, 239; obiectum eius est beatitudo futura 239.
- Sphaera: s. ultima nullum novum ubi adquirit 721, 723; s. activorum et passivorum 46.
- Spiritus: et ignis purgatorius 96ss.
- Statio et sessio 726.
- Status innocentiae: et culpa, gratia creata 597s., 599.
- Studere: est virtuosum vel vitiosum 95.
- Stultus: et habitus virtuosus 183.
- Subalterna: s. et subcontraria non opponuntur 549.
- Subiectum:
- primum: est illud cuius nulla pars est s. p. 464; est ita simplex sicut accidens 576.
 - et definitio: d. subiecti non causat notitiam incomplexam s. 480.
 - et passio: semper distinguuntur 551s.; pro eodem supponunt 645; s. potest esse sine p., et econverso 552; eorum praedicatio 600s., 603.
 - et praedicatum: eorum identitas 249s., 603; sunt actus intelligendi 695, 696; dicuntur relationes rationis 699.
- Substantia:
- prima et secunda 571ss.
 - immaterialis: intellectionem eius propriam non experimur 65.
 - materialis: an sit quanta per partes intrinsecas ? 406ss.; an possit esse quanta sine quantitate ? 412ss.; an sit in loco per partes ? 398ss.; an sit in loco circumscriptive per partes ? 398ss.; et accidentia absoluta 403ss.; et motus localis 403ss.; et partes 395ss.
 - praedicamentum: constituitur ex signis substantiarum 533.
 - separata: an causetur ? 108.
 - et experientia: exp. de s. non habetur nisi per accidentia 225, 227.
 - et qualitas: omnis res est q. vel s. 93; habent diversa contenta 645.
 - et quantitas 438, 439, 440; tota s. est prior tota q. 402.
- Substantiae: earum distinctio specifica demonstrari non potest 228; an sub. et accidentia sint eiusdem speciei an alterius ? 225ss.
- Superius: quid est s. esse 534; an idem sit s. et inferius ad se ? 534; an idem sit s. et inferior respectu eiusdem ? 535s.
- Supposita: s. termini communis sunt per se, per accidentem 529s.
- Suppositare totaliter: duplickey accipitur 340.
- Suppositio: simplex, personalis 149.
- Suppositum: quid est 328, 528; diversificatur per materiam 70; homo supponit pro s. 70; s. creatum et natura 341; an s. humanum

- possit assumi a Verbo ? 329ss.; et accidens 328; et essentia divina 328; et natura 329; et natura assumpta 328; s. et natura humana non sunt synonyma 334; et pars 328, 329, 337; quomodo s. et singulare conveniunt naturae humanae 337.
- Suscipere: dupliciter accipitur 579; s. magis et minus dupliciter accipitur 660; v. Recipere.
- Syllogismus: s. creditivus 484s.; s. demonstrativus 484s.; s. expositorius 120, 330; s. falsigraphus 484; s. opinativus 484s.; s. practicus 140; s. pract. et actus meritorius 141; s. pract. et imputabilitas actus 141; s. sophisticus 484.
- Syncategorema: consignificat cum alio 193; non potest supponere 470.
- Syncategorema: non sunt in praedicamento 569; syn. et abstracta, concreta 515s.
- Synonyma: habent eamdem quid nominis 334; syn. in voce, in mente 510s., 512, 512s.; synonymis in voce non correspondet multitudine conceptuum 518; quando abstracta et concreta sunt syn. 515; homo et humana-
tias sunt syn. sec. Arist. et Aver., non autem sec. fidem 524s., 519s.
- Synonymum: dupliciter accipitur 519.
- Tactus mathematicus 47.
- Temperantia 184s., 192, 274.
- Tempus: t. praeteritum ab aeterno 135; t. et locus et actus necessario virtuosus 265; pars movet partem in minore tempore 768s., 771s.
- Termini: sunt distincti 334; omnis propos. componitur ex eis 248; et respectus 341.
- absoluti 394, 642; sunt in genere substantiae et qualitatis 643.
 - connotativi 394, 642s.; sunt in genere quantitatis 643; t. con. et articulus fidei 492s., 494s.
 - relativi 643; sunt in genere relationis 643.
- Terminus: in actu exercito, signato 732.
- connotativus: plus importat a parte praedictati 782.
 - discretus: est signum proprium uni 529.
 - relationis: dupliciter accipitur 673s.
- Terra: et cineres 224.
- Textores 282.
- Theologi: et determinatio numeri astrorum in specie 10; sec. eos suppositum solum est in substantiis 529; sec. eos moveri non est primo passio corporis 35.
- Theologia: an eadem veritas probetur in th. et in scientia naturali ? 475ss.
- Theologus: th. fidelis et philosophus paganus 477s.; th. et philosophus probant per media alterius rationis 479.
- Thesaurus 91.
- Tibia 724, 725.
- Timor: et spes 239.
- Timores: et virtus sensitiva 181.
- Totum: eius perfectio est in coniunctione partium 771s.
- Totus: includit suum distribuibile 516; 'totum habet plures partes quam pars' dupliciter intelligitur 60.
- Transcendens conceptus 750, 752.
- Transitio temporis 711s., 720.
- Transitus: a contradictorio in contrad. 94, 707, passim.
- Transmutatio corporalis: et habitus 282.
- Triangulus 120, 734.
- Trinitas: 'primus motus est, igitur T. est' 122.
- Trisititia: t. et delectatio in voluntate 268; respectu quorum sunt t. et del. 272; t. et del. sunt respectu rei habitae 272; et habitus 288; et poena 174s.; et sanitas, infirmitas 631s.
- Ubi: non differt ab absolutis 394s.
- Ubi (praedicamentum): non differt ab absolutis 721ss.; componitur ex adverbii loci 722.
- Ubitas 565.
- Ulna 61, 779.
- Ultimum potentiae: Deus non agi sec. ul. pot. suae 778, 779; omnis motor potest agere sec. ul. po. sec. Arist. et Aver. 779.
- Unio: u. personae et naturae 341; u. subiecti et praedicti est conceptus copulae 695s.; est actus intelligendi 695.
- Unitas universi: non differt ab absolutis 726ss.; quid significat 729.
- Universale: 26*; est qualitas mentis 530, 531; est signum naturale commune pluribus 531;

- non est res extra 530s.; omnia u. sunt accidentia 533; cognitio eius est communis 72; an u. sit primum cognitum ? 78.
- Universalia:** et praedicamenta 533, 534; in quonam praedicamento sunt u. 570ss.
- Universitas causatorum:** quomodo causatur 111.
- Universum:** eius princeps 308; eius unitas 726ss.
- Univoce praedicari:** quid est 123.
- Univocum:** stricte, large 356s.
- Unum:** nulla plura sunt u. in creaturis 581; u. et ens non sunt synonyma 334; u. et ens non sunt idem, sed idem significant 552s.; u. et verum sunt conceptus 551.
- Usus loquentium** 341, 516, 528.
- Uti uno ut pluribus (Arist.)** 687.
- Vacuum** 555; an sit possibile ? 45s.; quid est 48s.; 'vac. est aliquid', 'vac. est nihil' quomodo intelliguntur 48; et grave 306.
- Vadens ad forum** 91.
- Vadens ad tabernam** 9.
- Vana gloria** 258, 260.
- Veniens a remotis** 537; v. **Visio, Visiones.**
- Verba:** v. mentalia activa sunt in praedicamento actionis 713s.; v. ment. passiva sunt in praedic. passionis 713.
- Verbum divinum:** an suppositum humanum possit assumi a V. ? 329ss.
- Verbum mentale:** est cognitio actualis 36.
- Veritas:** an intereat ? 577.
- contingens de Deo: quomodo cognoscitur 492, 494s.
 - theologica: an probetur in theol. et in scientia naturali ? 475ss.; an eadem v. theol. sit credita et scita ? 487ss.
 - fidei: sec. v. f. non omne mobile est circumscriptive in loco 34.
 - propositionis: est propos. 219s.; est conceptus relatus 697; 'Deus aliquid causat de novo' 577s., 580, 582; ad v. propos. requiritur quod propos. sit vel fuerit 252.
 - Veritas et falsitas:** sunt nomina connotativa 580; v. et f. propositionis 317; non distinguuntur a propositione 574ss.
 - Verum:** solum v. scitur 234s.; solum complexum est v. 236; v. et unum sunt conceptus 551.
- Viator:** an eadem veritas credatur a v. et sciatur a comprehensore ? 487ss.; et conceptus Dei 505s.; v. habet conceptum Dei proprium compositum 121; et 'Deus est trinus et unus' 118s.
- Videns:** an v. Deum videat omnia quae Deus ? 319ss.; v. D. videt quod D. vult eum videre 312, 322; v. volitionem Dei non certificatur de Antichristo 313s.
- Vigilans et dormiens** 282s.; et intellectus 289.
- Violenter:** v. esse cum alio 432s.
- Virtuosus:** an passionatus sit magis v. ? 180; v. Actus virt.
- Virtus:** excitat passiones virtuosas, refrenat vitirosas 181.
- finita: est terminabilis per ultimum 774s.
 - incorruptibilis: et effectus 112s.
 - infinita: v. inf. sec. durationem tantum probatur ab Arist. 117; an Deus sit virtutis inf. ? 112ss., 199ss., 738-779.
 - moralis: dupliciter accipitur 273; est habitus virtuosus voluntatis 273; quaedam habet passiones pro obiecto 274; quaedam habet operationes exteriores pro obiecto 274; non potest esse una v. m. omnium passionum 274s.; habet duplē actum 275.
 - sensitiva: et timores, audaciae 181; v. Virtutes partis sensitivae.
 - et scientia: sunt principia agendi 93; sunt qualitates absolutae et habitus 93s.; an sint ad aliquid ? 94ss.; sunt nomina relativa 96.
- Virtutes:**
- corporales: non habent passiones pro obiecto 273s.
 - morales: an habeant passiones pro obiecto ? 273ss.
 - partis sensitivae: non sunt circa passiones sicut obiecta 180; sunt elicitive actuum 180.
- Virga:** si cadat oblique 52s.
- Visible et visus:** eorum relatio 677s.
- Visio:** 'v. est et nihil videtur': an sit contradictionis ? 606s.
- clara et obscura 76s.
 - intellectiva: unde cognoscitur quod differt a sensitiva 84s.; v. sensitiva est causa partialis visionis int. 86; requiritur ad cognoscendum sensibilia 86.

- sensitiva: ubi recipitur 83s.; unde cognoscitur quod differt a v. intellectiva 84s.; est causa partialis v. intellectivae 86; sed non actus assentiendi 86; et appetitus sensitivus 84; et assensus propos. contingentis 84.
- a remotis 74.
- in Verbo 322.
- Dei: causatur a solo Do 85; an v. Dei et creaturae sit perfectior ? 321.
- solis: sole absente 606.
- turpis 269.
- Visiones:** an vis. a remotis differentia specie ? 76s.; an vis. intellectio nis sint infinitiae ? 79s.; una vis. int. impedit aliam 81.
- Visus et color** 734; eorum relatio 677s.
- Visus et visibile:** eorum relatio 677s.
- Vita aeterna:** et caritas 587; et meritum 587.
- Volitio:** est a causa naturali et a libera 216; causatur naturaliter sed libere 116; quomodo producitur a voluntate et cognitione 146; v. angeli et hominis sunt eiusdem speciei 225s.; et prima propos. contingens 79; v. et nolitio possunt esse successive in eodem subiecto 67s.; et conformitas 181; v. intrinsece virtuosa et recta ratio, prudentia 263s., 264s.; v. recta, vitiosa et conformitas 254; an angelus possit videre v. nostras ? 342ss.; v. Voluntas.
- Voluntas:** non vult nisi cognitum 284; potest velle impossibile 154s.; est causa partialis volitionis 116; an sit activa ? 88; est activa et passiva 89; non potest in actum nisi praecedat cognitio 86; conformatur rationi rectae et naturali, sed non voluntati naturali 7; an sit libera ? 88; est agens liberum 89; omne aliud agens naturaliter agit 90; nihil aliud est liberum 91; non delectatur in actu quem desiderat 272; quomodo est laudabilis est culpabilis 175; sola peccat 256; potest ex se in actum demeritorum 587; ad quid dicitur inclinari 754; et actus meritorius 137, 588; et actus opinandi 327; et actus virtuosus, vitiosus 254; et assensus 325s.; et bonum infinitum 207s., 754; et dilectio 44; et dispositio 88; et obiectum 89; et ratio 88; et repugnans 88; v. Volitio.
- eius actus: omnis a. vol. est in potestate vol. 188; a. volendi vel nolendi sunt simul cum delectatione vel tristitia 268; a. vol. est bonus et malus, circumscripito omni alio 101.
- eius libertas: contingentia in rebus est propter lib. vol. 116; ex lib. vol. odiens potest diligere 67s.
- et actus: nullus a. est vitiosus nisi sit in potestate vol. 103; v. semper requiritur ad actum laudabilem 182.
- et habitus 284; an h. faciat difficultatem voluntati ? 175s.
- et habitus virtuosus: an h. v. possit esse in alio a vol. ? 182ss.; sola vol. est sufficiens subiectum et principium h. virtuosi 182.
- et passiones: an sint p. in vol. ? 186ss.; p. imperantur a vol. 181; vol. sponte sequitur p. 175.
- et passiones sensitivae: an p. s. inclinent vol. ? 291.
- et spes: s. est actus voluntatis 238s.
- Vox:** an v. cadat a suo significato, cadente re ? 544s.; eius significatio potest dici relatio rationis 699s.; quomodo pronomen demonstr. est v. categorematica 195.
- Vulneratio** 269, 271.
- Zeno:** et motus 56s., 280

IV. — *Concordantia quaestionum quae ordine differunt.*

Ed. Argent.	Ed. nova	Ed. Argent.	Ed. nova	Ed. Argent.	Ed. nova
		<i>Quodlibet I</i>			
		7	III, 18	38	33
		8	III, 3	39	34
6	8	9	5		
7	6	10	6		
8	7	11	7		
		12	8	<i>Quodlibet VII</i>	
		13	9	1	VI, 26
		<i>Quodlibet III</i>	10	2	VI, 27
		14	11	3	VI, 28
		15			
3	4	16	12	4	VI, 29
4	5	17	16	5	VI, 30
5	12	18	17	6	1
6	8	19	35	7	2
8	6	20	13	8	3
9	10	21	14	9	4
10	11	22	15	10	5
11	13	23	18	11	6
12	9	24	19	12	7
13	14	25	20	13	8
14	15	26	21	14	—
15	16	27	22	15	9
16	19	28	23	16	10
17	20	29	24	17	11
18	21	30	25	18	12
19	22	31	26	19	13
		32	27	20	14
		33	28	21	15
		<i>Quodlibet IV</i>	29	22	16
		34	30	23	17
		35			
5	III, 17	36	31	24	18
6	—	37	32	25	19

INDEX GENERALIS

INTRODUCTIO, I. De codicibus manuscriptis et de editionibus

§ 1.	Codices textum integrum praebentes	7*
§ 2.	Codices textum partialem praebentes	11*
§ 3.	Codices perdit	20*
§ 4.	Editiones	21*
§ 5.	De codicum et editionum adfinitatibus	22*
§ 6.	De quaestionum ordine	23*
§ 7.	De editione Z	24*
§ 8.	De editionibus X et Y	25*
§ 9.	De ratione huius editionis	25*

INTRODUCTIO, II. De Quodlibetis Guillelmi de Ockham

§ 1.	De operis titulo	26*
§ 2.	De materiis tractatis	26*
§ 3.	De fontibus et de Auctoribus intentis	27*
§ 4.	De Commissione a Ioanne XXII instituta et de Ioanne Lutterell	28*
§ 5.	De locis parallelis operum ipsius Ockham .	29*
§ 6.	Utrum disputationes praecesserint	30*
§ 7.	Utrum Inceptorii disputationes de quolibet ha- bere licuerit	31*
§ 8.	De quodlibetorum authenticitate	32*
§ 9.	De quibusdam differentiis	34*
§ 10.	De duabus quaestionibus perperam inclusis .	36*

§ 11. De disputationum loco et tempore	36*
§ 12. Utrum Chatton ipse disputationibus interfuerit	39*
§ 13. De redactionis loco et tempore	40*

QUODLIBET PRIMUM

Q. 1. Utrum possit probari per rationem naturalem quod tantum est unus Deus	1
Q. 2. Utrum essentia divina et relatio distinguuntur ex natura rei	12
Q. 3. Utrum paternitas distinguatur a Patre	19
Q. 4. Utrum angelus sit in loco per suam substantiam	23
Q. 5. Utrum angelus possit moveri localiter	29
Q. 6. Utrum unus angelus loquatur alteri	36
Q. 7. Utrum unus angelus possit causare notitiam actualem in alio angelo illius obiecti quod habi- tualiter cognoscit sine actuali cognitione causata in se eiusdem obiecti	41
Q. 8. Utrum angelus possit moveri per vacuum . . .	45
Q. 9. Utrum linea componatur ex punctis	50
Q. 10. Utrum possit demonstrari quod anima intellec- tiva sit forma corporis	62
Q. 11. Utrum possit probari evidenter quod non est unus intellectus numero in omnibus	66
Q. 12. Utrum anima intellectiva sit tota in toto cor- pore et tota in qualibet parte	68
Q. 13. Utrum primum cognitum ab intellectu primi- tate generationis sit singulare	72
Q. 14. Utrum intellectus noster pro statu isto cognoscat actus suos intuitive	78
Q. 15. Utrum intellectus noster pro statu isto cognoscat intuitive sensibilia	83

Q. 16. Utrum possit probari sufficienter quod voluntas libere causet actus suos effective	87
Q. 17. Utrum ad salvandum casum et fortunam in rebus oporteat ponere voluntatem esse liberam .	90
Q. 18. Utrum virtus et scientia sint qualitates absolutae	93
Q. 19. Utrum spiritus patiatur ab igne purgatorio . .	96
Q. 20. Utrum actus exterior habeat propriam bonitatem moralem et malitiam	99

QUODLIBET SECUNDUM

Q. 1. Utrum possit probari naturali ratione quod Deus sit prima causa efficiens omnium	107
Q. 2. Utrum possit probari sufficienter naturali ratione quod Deus sit infinitae virtutis in vigore	112
Q. 3. Utrum articuli fidei possint demonstrari	117
Q. 4. Utrum attributa concreta cuiusmodi sunt sapiens iustus et huiusmodi praedicentur de Deo et creatura univoce	123
Q. 5. Utrum Deus potuit fecisse mundum ab aeterno	128
Q. 6. Utrum angelus potuit mereri vel demereri in primo instanti	136
Q. 7. Utrum existentia angeli distinguitur ab essentia eius	141
Q. 8. Utrum quilibet effectus creetur a Deo	145
Q. 9. Utrum creatura possit creare	150
Q. 10. Utrum anima sensitiva et intellectiva in homine distinguantur realiter	156
Q. 11. Utrum anima sensitiva et forma corporeitatis distinguantur realiter tam in brutis quam in hominibus	162
Q. 12. Utrum actus rectus et reflexus sint unus actus .	165

Q. 13. Utrum perfectioris obiecti sit perfectior actus	167
Q. 14. Utrum de moralibus possit esse scientia demonstrativa	176
Q. 15. Utrum actus appetitus sensitivi differant a passionibus	178
Q. 16. Utrum in alio a voluntate sit habitus virtuosus	182
Q. 17. Utrum passiones sint in voluntate	186
Q. 18. Utrum universaliter tanta sit distinctio actuum quanta habituum et econverso	189
Q. 19. Utrum haec propositio ‘hoc est corpus meum’ proleta a sacerdote in missa sit vera de virtute sermonis	193

QUODLIBET TERTIUM

Q. 1. Utrum supposito quod Deus intelligat et sit causa efficiens immediata omnium, possit ex hoc demonstrari quod sit infinitae virtutis intensive	199
Q. 2. Utrum attributa divina distinguantur ratione	208
Q. 3. Utrum essentia divina sub ratione alicuius attributi sit principium elicivum generationis divinae	212
Q. 4. Utrum Deus sit causa efficiens omnium aliorum a se	214
Q. 5. Utrum elementa maneant in mixto	220
Q. 6. Utrum formae partium organicarum animalis distinguantur specie puta carnis et ossis	225
Q. 7. Utrum in intellectu unius fidelis sit tantum una fides numero	228
Q. 8. Utrum quilibet actus assentiendi habeat pro obiecto complexum vel incomplexum	232
Q. 9. Utrum spes sit virtus distincta a fide et caritate	238

Q. 10. Utrum Beata Virgo potuit stetisse in peccato originali tantum per instans	240
Q. 11. Utrum in Beata Virgine fuerit fomes peccati	243
Q. 12. Utrum propositio mentalis componatur ex rebus vel ex conceptibus	246
Q. 13. Utrum aliqua propositio vocalis sit vera . . .	251
Q. 14. Utrum solus actus voluntatis sit necessario virtuosus	253
Q. 15. Utrum rectitudo actus et deformitas differant a substantia actus	257
Q. 16. Utrum circumstantiae finis, rectae rationis, et huiusmodi sint obiecta actus virtuosi	262
Q. 17. Utrum dolor et delectatio appetitus sensitivi causentur immediate a rebus extra	268
Q. 18. Utrum virtutes morales sint circa passiones sicut circa materiam	273
Q. 19. Utrum aliquis homo possit mereri vel demereri	275
Q. 20. Utrum necesse sit ponere aliquem habitum .	281
Q. 21. Utrum habitus sit causa effectiva actus . . .	285
Q. 22. Utrum inclinatio formae differat realiter a forma	288

QUODLIBET QUARTUM

Q. 1. Utrum quilibet effectus habeat causam finalem distinctam ab efficiente	293
Q. 2. Utrum possit probari sufficienter quod Deus sit causa finalis alicuius effectus	301
Q. 3. Utrum Deus reprezentet creaturas	310
Q. 4. Utrum Deus possit revelare alicui notitiam evidenter futurorum contingentium	314
Q. 5. Utrum videns Deum videat omnia quae Deus videt	319

Q. 6. Utrum audiens praedicationem articulorum fidei et videns miracula fieri pro illis adquirat aliquem habitum adhaesivum distinctum a fide .	322
Q. 7. Utrum suppositum humanum possit assumi a Verbo	328
Q. 8. Utrum tres personae possint assumere eamdem naturam numero	338
Q. 9. Utrum angelus possit videre cogitationes et voluntiones nostras	342
Q. 10. Utrum Deus possit facere motum in instanti .	345
Q. 11. Utrum filiatio Christi ad Beatam Virginem sit alia res ab omni re absoluta	349
Q. 12. Utrum praedicatio analoga distinguatur a praedicatione univoca, aequivoca et denominativa .	352
Q. 13. Utrum Christus existens in Eucharistia possit videre alia et videri ab aliis	359
Q. 14. Utrum anima Christi possit movere corpus Christi in Eucharistia	366
Q. 15. Utrum anima Christi possit movere corpus Christi sub hostia organice et non-organice .	371
Q. 16. Utrum omnis actus assentiendi praesupponat actum apprehendendi respectu eiusdem obiecti	376
Q. 17. Utrum viator habeat aliquem conceptum simplicem proprium Deo ante compositionem et divisionem vel post	380
Q. 18. Supposito quod quantitas sit res absoluta distincta a substantia et qualitate, utrum quantitas corporis Christi sub hostia possit habere positionem de genere quantitatis sine positione quae est praedicamentum	388
Q. 19. Utrum substantia materialis extensa corporis Christi componatur ex partibus substantialibus eiusdem rationis situaliter distinctis	395

Q. 20. Utrum substantia materialis extensa per suas partes intrinsecas sit immediate praesens loco	398
Q. 21. Utrum substantia materialis extensa per partes suas intrinsecas sit in loco circumscriptive vel definitive	400
Q. 22. Utrum Deus possit conservare substantiam materialem extensam sine motu locali, destruendo omne accidens absolutum in ea	403
Q. 23. Utrum substantia materialis per suas partes intrinsecas possit esse quantitas sive quanta	406
Q. 24. Utrum substantia materialis per suas partes intrinsecas possit esse quanta sine quantitate addita sibi	412
Q. 25. Utrum possit evidenter probari quod quantitas sit res absoluta distincta a substantia et qualitate	416
Q. 26. Utrum per principia fidei possit sufficienter probari quod quantitas sit res absoluta distincta a substantia et qualitate	425
Q. 27. Utrum de intentione Philosophi sit ponere quantitatem distinctam a substantia et qualitate	433
Q. 28. Utrum intentio Sanctorum sit ponere quantitatem medium inter substantiam et qualitatem	440
Q. 29. Utrum substantia panis ex vi conversionis trans-substantietur tantum in corpus Christi et non in divinitatem nec animam nec accidentia	446
Q. 30. Utrum substantia panis maneat post consecrationem	448
Q. 31. Utrum corpus Christi sit circumscriptive in loco sub hostia consecrata	451
Q. 32. Utrum Deus possit facere omne prius absolutum sine posteriore realiter distincto	455
Q. 33. Utrum quantitas remanens in Eucharistia post consecrationem sit subiective in qualitate hostiae	461

Q. 34. Utrum qualitates hostiae post consecrationem sint subiective in quantitate	465
Q. 35. Utrum intentiones primae et secundae realiter distinguuntur	469

QUODLIBET QUINTUM

Q. 1. Utrum eadem veritas theologica specie vel nu- mero possit probari in theologia et in scientia naturali	475
Q. 2. Utrum eadem conclusio numero possit eviden- ter cognosci per demonstrationem et experien- tiām	481
Q. 3. Utrum aliqua veritas theologica eadem specie vel numero sit credita a viatore et evidenter scita a comprehensore	487
Q. 4. Utrum Deus possit causare in viatore notitiam evidentem de credibilibus sine visione Dei . .	491
Q. 5. Utrum cognitio intuitiva et abstractiva differant	495
Q. 6. Utrum actus apprehendendi et actus iudicandi differant realiter	500
Q. 7. Utrum de Deo possint haberi plures conceptus proprii	503
Q. 8. Utrum omnia accidentia grammaticalia termi- norum vocalium competant terminis mentalibus	508
Q. 9. Utrum nomina mentalia distinguuntur per con- cretum et abstractum sicut nomina vocalia . .	513
Q. 10. Utrum 'homo' et 'humanitas' sint nomina syn- onyma secundum veritatem fidei	518
Q. 11. Utrum 'homo' et 'humanitas' sint nomina sy- nonyma secundum intentionem Philosophi .	523
Q. 12. Utrum universale sit singulare	528
Q. 13. Utrum omne universale sit qualitas mentis . .	531

Q. 14. Utrum 'ens' praedicitur univoce de omnibus	536
Q. 15. Utrum definitio naturalis et metaphysicalis eiusdem distinguantur realiter	538
Q. 16. Utrum cadente re cadat vox a suo significato	542
Q. 17. Utrum omnis oppositio realis sit inter res	545
Q. 18. Utrum Deus possit separare subiectum a propria passione	550
Q. 19. Utrum definitio exprimens quid rei et quid nominis distinguantur	553
Q. 20. Utrum res extra animam definiatur	557
Q. 21. Utrum quodlibet praedicamentum sit prima intentio vel secunda	559
Q. 22. Utrum sint decem praedicamenta	564
Q. 23. Utrum praedicamentum componatur ex rebus extra animam vel ex conceptibus rerum	569
Q. 24. Utrum veritas complexa et falsitas distinguuntur ab ipso complexo	574
Q. 25. Utrum conceptus absolutus, connotativus et relativus distinguantur realiter	582

QUODLIBET SEXTUM

Q. 1. Utrum homo possit salvari sine caritate creatu-	585
Q. 2. Utrum Deus de necessitate acceptet actum elicitum ab habente caritatem creatam	589
Q. 3. Utrum corpus Christi incipiens esse sacramentaliter sub specie panis in altari vere mutetur localiter	593
Q. 4. Utrum Deus possit remittere peccatori culpam et poenam sine infusione gratiae creatae	596
Q. 5. Utrum aliquid praedicetur de Deo affirmative quod non est Deus	599

Q. 6. Utrum cognitio intuitiva possit esse de obiecto non existente	604
Q. 7. Utrum essentia divina ut in Patre sit incompositibilis Filio	607
Q. 8. Utrum similitudo vel dissimilitudo sit aliqua parva res distincta a rebus absolutis	611
Q. 9. Utrum aequalitas vel inaequalitas sit aliqua res distincta a rebus absolutis	618
Q. 10. Utrum dupleitas vel dimidietas sit res distincta a rebus absolutis	621
Q. 11. Utrum diversitas, distinctio vel identitas sit alia res a rebus absolutis	625
Q. 12. Utrum relatio causalitatis effectivae sit alia res a rebus absolutis	629
Q. 13. Utrum relatio calefactivi ad calefactibile sit res distincta a rebus absolutis	633
Q. 14. Utrum relatio scientiae ad scibile sit res distincta a rebus absolutis	634
Q. 15. Utrum consonum sit naturali rationi quod quaelibet res creata sit absoluta ita quod nulla sit relatio extra animam	636
Q. 16. Utrum intentio Philosophi sit ponere relationem extra animam distinctam a rebus absolutis . . .	639
Q. 17. Utrum Philosophus posuerit relationes primi modi differre realiter a rebus absolutis	646
Q. 18. Utrum Philosophus posuerit relationes secundi modi differre realiter a rebus absolutis	649
Q. 19. Utrum Philosophus posuerit relationes tertii modi differre a rebus absolutis	652
Q. 20. Utrum negans relationem differre a rebus absolutis possit salvare proprietates relationis	656
Q. 21. Utrum omnia relativa sint simul natura et intellectu	662

Q. 22. Utrum secundum intentionem Philosophi relatio quae est genus generalissimum sit prima intentio vel secunda	666
Q. 23. Utrum res extra sit in genere relationis vel nomina tantum secundum intentionem Philosophi	670
Q. 24. Utrum relatio terminetur ad absolutum vel ad relativum	673
Q. 25. Utrum relationes trium modorum sint reales in creaturis	678
Q. 26. Utrum identitas, similitudo et aequalitas sint relationes reales in divinis	683
Q. 27. Utrum identitas numeralis sit relatio realis . . .	685
Q. 28. Utrum creatio actio sit relatio rationis	690
Q. 29. Utrum relatio rationis distinguitur a rebus absolutis	693
Q. 30. Utrum relatio realis et relatio rationis distinguantur	698

QUODLIBET SEPTIMUM

Q. 1. Utrum creatio vel conservatio differat realiter a rebus absolutis	703
Q. 2. Utrum qualitas differat realiter a substantia . . .	706
Q. 3. Utrum actio vel passio differat realiter a rebus absolutis	709
Q. 4. Utrum praedicamentum actionis et passionis componantur ex conceptibus	713
Q. 5. Utrum praedicamentum 'quando' importet rem distinctam a rebus absolutis	714
Q. 6. Utrum 'ubi' importet rem distinctam a rebus absolutis	721
Q. 7. Utrum positio vel habitus importent respectus distinctos a rebus absolutis	723

Q. 8. Utrum unitas universi vel approximatio causarum vel distantia rerum importent respectus distinctos a rebus absolutis	726
Q. 9. Utrum aliquis conceptus praedicetur de Deo .	731
Q. 10. Utrum ‘persona’ sit nomen primae impositionis	735
Q. 11. Utrum per viam efficientiae possit probari sufficienter quod Deus sit infinitus intensive . . .	738
Q. 12. Utrum per cognitionem Dei possit sufficienter probari quod Deus sit infinitus intensive . . .	745
Q. 13. Utrum per simplicitatem possit probari quod Deus sit infinitus intensive	749
Q. 14. Utrum per causalitatem finis possit sufficienter probari quod Deus sit infinitus intensive . . .	753
Q. 15. Utrum per viam eminentiae possit evidenter probari quod Deus sit infinitus intensive . . .	755
Q. 16. Utrum intentio Philosophi et Commentatoris sit quod Deus sit infinitus intensive	762
Q. 17. Utrum demonstrationes Philosophi, VIII Physicorum et XII Metaphysicae, concludant Deum esse infinitum intensive	766
Q. 18. Utrum de facto Deus sit infinitae virtutis intensive	774
Q. 19. Utrum quantitas et modus quantitativus differant realiter	780

INDICES

1. Bibliothecae et manuscripta	785
2. Auctores et scripta ab Ockham et ab editore allegata	785
3. Doctrina	793
4. Concordantia quaestionum quae ordine differunt .	826
5. Index generalis	827